



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>



L 9

HARVARD COLLEGE
LIBRARY



FROM THE LIBRARY OF
JAMES JACKSON HIGGINSON
(CLASS OF 1857)
OF NEW YORK

JUNE 15, 1917

C. JULII CÆSARIS

OPERA OMNIA.

VOL. III.

**C. JULII CÆSARIS
OPERA OMNIA**

EX EDITIONE OBERLINIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

J. CELSI COMMENTARIIS

&c. &c.

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.



VOLUMEN TERTIUM.

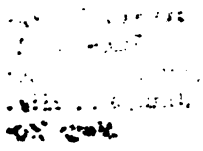
T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1819.

Harvard College Library
June 15, 1917
From the Library of
James J. Higginson
New York



NOTÆ VARIORUM
IN
C. J. CÆSARIS COMMENTARIOS.

NOTÆ VARIORUM

IN

C. J. CÆSARIS COMMENTARIOS.

EX EDIT. FR. OUDENDORP.
LUGD. BAT. 1737.

DE

BELLO GALLICO.

LIBER I.

Figura Notis præfixæ indicant lines Capitum.

C. *Julii Casarii*] Originem Casareï nominis, a multis anxie scrutatam, et ex Punicâ, vel Maurorum lingua petendam esse, adeo jam receptum est, ut qui in dubium illud devocet, vix quisquam hodie reperiatur. Unde frustra monuerim errare Festum, qui a cæsarie; alios, qui, multo imperitius a cæso matris utero appellatum Cæsarem, contendunt. Quorum fidem vel sola nummorum Cæsaris auctoritas sublevet, quibus non temere elephantis imago impressa est. Et Spartiani Servilique auctoritas, qui disertim aiunt *Cæsaris* vocem Punicâ, vel Manrôrum lingua elephantum notare. Sed non paucos torait, quod Cæsaris vox, elephantis significatu, nec in Hebræâ, neque in affinis huius linguis reperiatur. Nam Hebræis elephantum *פיל* *pîl* nuncupatum novere, quibus degustata est eorum lingua. Alterum quoque nomen *באר*, apud Indos usurpatum

auctores tradunt: quod a sono factum, quem bellua edit. Horum nentrum juvare potest. Arabibus, *قصور*

magnum notat; sed nequaquam ego ab Arabibus petendam hujus vocis originem censuerim. Primus Casaubonus, notis ad Sueton. a *שער* *cesera*, quomodo *scutum* appellant Chaldæi, appellatam putavit elephantum, tanquam scutum ac tutamen legionum. Quod tamen paulo longius petitum videtur. Forsan haud absurde dixeris, homines, quando primum hanc bestiam conspexere, ignaros nominis, vocasse animal *שער* *casor*, forma bovis, ut 'Lucas boves' Romani dixeret. Nam moris gentibus, insignire notis nominibus. Sic 'ursum Numidicum' Plinius leonem vocat. Sic Cæsari bison, 'bos cervi figura.' Idque ideo, quia e vulgaribus animantibus boves maximi. Sæpe autem hujusmodi comparatio-

nes, aut nomina casu orta, si non alia, abunde *maximæ* vocabuli origo testatur. Quid quod elephantis nomen Græci ab Hebraico אֵלֶפֶת *eleph* deduxere, quod *bovem* illis notat. Nam quod magnus Casaubonus *elephant*i vocem a פֶּלֶא per *μεγέθειον* deducit, pace summi viri dixerim, absurdum est. Alioqui si minus id placeat, dicere possis nomen *Cæsar* factum ex כְּסָר *catsor*, ut mirati mortales bellæ magnitudinem *rupis*, aut *collis instar* esse dixerint, cum כְּסָר *tsor* rupem, et celsum locum notet. Hinc enim כְּסָר *matsor*, *munitionem*, *propugnaculum* appellant. Similique modo Isidorus ait a Græcis elephantum dictum, quia montis magnitudinem habeat. Quamvis vanum id figmentum, ut alia sæpe Isidori. Ut ut est, omnino ego statuo, vocabulum *Cæsar* Afris elephantum denotasse. Indicare id videtur vocabulum נֶשֶׁר *cesera*, quo *scutum* significant: non quodvis, sed, ut reor, elephantino corio inductum: *cetram* Latini dixere, sed latius extensa notione, ut ferme a proprio significato, in alienos vocabula degenerant. Ego נֶשֶׁר *cesera*, primo *elephant*i *tergum* notavisse arbitrator, postea, quia apta scuto pellis, etiam pro *clypeo* acceptum. Sic sane scutum, quia antiquissimis ex salice parabatur, *liræ* vel salicem Euripides vocat: Κρέον γὰρ οὐκ ἐνδὲ λῖραν λαβὼν χεῖρ: *Creon* deinde *salicem* *susiciens manu*. Ita etiam *cetra* voce usus Plinius, xi. 39. 'Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent.' Nam illud, quod nonnulli placuit *setas*, vel *quasi setas*, omnino arcendum. Accipienda hic *cetra* vox non pro scuto, sed corio, quo tegi scuta solent. Quod nonnulli de hasta intelligendum aiunt. Sed Hesychius *liræ* inquit, ἀσπίδες, διὰ τὸ πρῶτας ἐκ ταύτης τῆς ὕλης κατασκευασθῆναι. Vid. Eustath. Et γέρβαι Persica scuta, quia e vimine texta, quorum Xeno-

phon Cyropæd. i. meminit, p. 5. Etiam *coris* gladius parvus apud Xenoph. i. p. 5. et Curt. a כָּפָא curvatura, quia incurvus erat. Dicerem autem vocem *cetra* a נֶשֶׁר *cesera*, originem habere. Nisi esset Hebræis vox סִתְרָא *occultare*. Unde סִתְרָא *latibulum*. Et Arabibus eadem ab origine سِتُون *clypeum* notat. Nam *cetrah* Servius esse ait *loreum* *scutum*, quo Mauri et Hispani utuntur. Alioqui si a נֶשֶׁר deducere, levis mutatio fit, Græcis sane familiarissima, Latinis non ignota: de quo qui ambigit, solum consulat Festum, apud quem legere est, Ennius dixisse *adgrettus*, pro *adgressus*. Ea autem elephantii corio induci solita, fidem fecerit Melæ locus, ubi de Anteo et parma elephantii tergo tecta loquitur. Tum et Strabo, cujus de Mauris verba sunt: Οἱ δὲ περὶ τὰς τῶν ἐλεφάντων δορὰς ὡς ἀσπίδας προβάλλουσι. Item Appianus de bello Punico, ubi de Masinissæ scuto, quod ἐλεφαντιστὴν vocat, ait, Καὶ τῶν λοιπῶν τὰ ἀκόντια εἰς τὴν ἐλεφαντιστὴν ἐνδεχόμενα. Egregius quoque Orosii locus v. 15. de pluvia: 'Porro autem Numidis hastilia telorum, quæ manu intorquere sine ammentis solent, lubrica, ac per hoc inutilia reddidit. Scuta etiam, quæ elephantii corio extento atque durato habilia et tuta gestabant, cujus ea natura est, ut acceptum imbrem, tanquam sponsa ebibat, ac per hoc intractabile repentino pondere fiat, quia circumferri non poterant, defendere nequiverunt.' Et fortasse hinc probari possit, Melæ locum 'parma elephantino tergore execto,' legi debere, *parma elephantino tergore execta*. Nam si durum adeo corium, nihil opus firmamento ferreo, aut alio, cui inducatur. Salmasius *tecta* legebat. Itaque hinc colligo *cetram*, et ἐλεφαντιστὴν et נֶשֶׁר idem esse. At Hesychii illa verba Καυσάραι, περικεφαλαιῶν, quæ ibidem Casaubonus adducit, nihil huc

faciant: nec quidquam illis commune cum elephanto, aut cæsarie. Sed notandum familiare illi Grammatico esse, haustas ex S. Scripturæ interpretibus Aquila, Symmacho, aliis, voces decerpere. Est autem vocabulum Hebraicum *קיסרין* *kissarin*, quod *vittas* explicant, proprie quid sit, ambigitur. Unde nihil mirum ab interpretum aliquo, quia temere transferendum non putaret, retentam vocem *Καίσαρος*. Quam Hesychius commodius, pro recepta opinione, explicare nequibat, quam voce *κεφάλαιον*. Sed hoc obiter. *D. Vossius*. De Plinii et Melæ locis ad quoque Vossii fratrem ad Mel. L. I. 5. §. 11.

Commentarij Recte hoc opus a Strabone *βρομῆματα* citatur. Nam ut in Glossis est: *Commentarium, βρομῆμα, βρομηστικόν*. At in V. C. Scal. est: INCIPUNT LIBRI GAIJ JULII CÆSARIS BELLI GALLICI, DE NARRATIONE TEMPORUM. Quæ fortassis respiciunt ad vocem *ἐφημερίδων*, Plutarcho etiam memoratam, qui ex Ephemeride Cæsaris adducit, quæ libro hujus operis .iv. de Tenebris leguntur. Ceterum nequaquam Ephemeridis vocabulum hisce Commentariis convenit; potius ita appellaveris libellum de bello-Hispaniensi. Scripsit tamen Cæsar Ephemerides, ex quibus Servius ad Virg. *Æn.* xi. 743. nonnulla refert de capto ab hostibus Cæsare, quæ nusquam alibi invenias. Etiam apud Symmachum iv. 18. legis: 'Hæc' (Ephemeris C. Cæsaris) te origines, situs, pugnas, et quicquid fuit in moribus, aut legibus Galliarum, docebit.' Quæ descriptio, accurate his Commentariis congruere videtur. Itaque suspicari aliquis possit, Commentarios hos Ephemerides quoque ab auctoribus, et in his, Plutarcho, appellari. Ego ut concesserim eam imperitiam in aliis locum habere potuisse; ita minime reor Plutarchum, quæ fuit eruditione, te-

mere hac voce usurum fuisse, qui haud dubie Strabonis *Geographica*; et in his *βρομῆμάτων* quoque mentionem legit. Omnino sentio Cæsarem privatum in usum, et memoriæ causa, Ephemerides scripsisse: et ex illis confectos esse, quos hodie habemus Commentarios. Postea tamen Ephemerides illæ aliorum quoque in manus pervenire: erantque haud dubie meliori fide consignatæ, quam Commentarii. Utrumque arguit Servii locus, quo, ut dixi, captum fuisse Cæsarem narrat. Nam id Cæsar in Commentariis omisit, quia constare aliis volebat. Ut multa etiam per omnes hos libros fide haud sane optima tradidit advertas, si Dionis, et aliorum, qui eadem scribere, historias pervolvās. Iisdem Ephemeridibus ergo usus etiam Plutarchus. Easdem intelligit Appianus: in *παρεκβολαῖς περὶ προσβυῶν* legitur p. 359. *Καῖσαρ ἐν ταῖς ἱστοῖς ἀναγραφαῖς τῶν ἐφημερίων ἔργων φησὶ*. Iisdem usus etiam Polyænus, qui complura Cæsaris strategemata memorat, nusquam in hoc opere scripta, ut in animadversionibus ostendimus. Præterea apud Frontinum quoque sunt, quæ ex Ephemeridibus hausta nihil ambigam. Quod ignoratum imposuit monachus, sive viris doctis, qui Cæsaris libros exscribere. In quibus subditum operi est: C. JULII CÆSARIS PONTIFICIS MAXIMI EPHEMERIS RERUM GESTARUM. BELLI GALLICI LIBER VIII. EXPLICIT FELICITER. Egerant alibi de Ephemeride, quam quia ævum aboluerat, putavere non aliam esse ab his Commentariis. Quod vero ad Symmachi verba attinet, dubium, intellexerintne is Ephemeridem hanc, quam Servius citat. Facilius crediderim Balbi Ephemerin signari, quæ magno in honore illis temporibus erat, ut ostendunt verba Sidonii Apollinaris, qui sæculo non toto post vixit. At enim ix. 14. 'Nam si emittantur, quæ de titulis Dictatoris invicti, scripta Patavinis

sunt voluminibus, quis opera Suetonii, quis Juvenci Martialis historiam, quisve ad postremum Balbi Ephemeridem fando adæquaverit? Vossius.

Commentarii] Hos Strabo Geogr. iv. p. 177. B. vocat *ἑσπερίων*: Plutarch. in Vit. Cæsar. Tom. i. p. 718. D. *ἑσπερίδας*, ut alii notarunt. Græcus autem interpres eos *ἑσπεριώων* nomine insignit, quod verbum a Xenophonte petiit, qui ita inscripsit sua de Socrate Collectanea. Ceterum *Commentarii* sunt proprie libri, quos, memoriæ sublevandæ causâ, sibi quisque scribit, adeoque nudæ rerum narrationes, nullis Rhetoricæ pigmentis oblitæ. Hinc Cicero in Brutō c. 75. de hisce Cæsaris *Commentariis* ita loquitur. 'Nudi sunt, recti et venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste, detracto.' J. Davis. Hunc locum laudat etiam Suetonius in Julio c. 56. Adeo tamen elegantes sunt hi Cæsaris libri, ut eum *Commentariorum* nomine abusum censeat G. J. Vossius de Nat. Art. ii. 14. 5. *Idem*. Cur. Sec. EPHEMERIDIS titulum in librorum fronte nullus exhibet Codex; sed post librum octavum ita finiunt Vossian. pr. Lovan. Egmond. et cod. S. Benedicti Floriacensis, ut Bongarsiani codicis margini ascripsit Petrus Daniel; adduntque illi titulum *Pontificis Maximi*. Sed DE NARRATIONE TEMPORUM hoc opus inscribunt Bongarsii Codd. pr. et sec. Petavian. Floriacensis, Oxon. Scalig. et Egmond. cum Leid. pr. Male, ut optime docet Vossius. *Ephemeridas* fuisse diversas a *commentariis* docet quoque Kualdus ad Plutarch. Anim. 21. Negat vero Cl. Davis. ad p. m. 998. quia etiam *commentariis* insunt, quæ ex Ephemeridin citantur. Sed cur hæc ex Ephemeridin non potuit iterare Cæsar? de tempore, quo scripserit *Ephemeridas*, et dein *Commentarios*, adi me ad B. Civ. iii. 34. Ceterum in plerisque Codicibus additur Celsi nomen, et in nonnullis, ut

Bongg. Voss. pr. Egmond. Andinis, aliisque, diserte JULIUS CÆLUS CONSTANTINUS V. Cl. LEGI. vel *emendavi*; quod jam ab aliis monitum est. Verum præter hujus emendatoris vel interpolatoris, iudice Lipsio l. iii. Epist. Quæst. Epist. 2. l. ii. El. c. 7. l. i. Poliorc. D. 9. nomen, insuper adjicitur ad finem libri ii. in Bongars. pr. Thuaneo, Vossiano pr. Lovan. Egmond. Floriacensi et Vaticano, FLAVIUS LUCIUS FIRMINUS LUPICINUS LEGI. Non hic fuit Consul ille Flavius Lupicinus, qui cum Jovino A. post natum servatorem ccclxvii. in Fastis, Codic. Theod. et Inscript. recensetur. Adi P. Relandi Fastos Consulares et Reinesii Inscr. p. 906. Scilicet Jac. Sirmond. in notis ad Ennod. p. 78. observat Lupicinum hunc fuisse Euprepie sororis Ennodii Episcopi Ticinensis filium, clarum sub initia sexti a Christo nato seculi, notante Cl. J. A. Fabricio, Add. ad x. 10. Biblioth. Lat. Ex horum autem constet emendatione, codices, qui ad nos devenerunt, esse exaratos. De istis similibusque vide Lindenbrog. ad Terent. Andr. in fine *Calliopi* recensui.

CAP. I. 1 *Gallia est omnis*] Intelligit eam duntaxat Gallie partem, quæ nondum a Romanis erat debellata; Allobroges enim et Galliam provinciam, ne de Cisalpina dicam, omittit. Hæc autem Gallie divisio, quam exhibuit Cæsar, fuit antiquissima, si Am. Marcellino fides. Illum vide xv. 11. Strabo etiam Ge. iv. 177. eandem rationem sequi præ se tulit, sed in limitibus assignandis erravit, ut ab Is. Casaubono animadversum. Davis.

1 *In partes tres*] Sic exhibui pro vulgato *tres*, secutus fidem codicis primi Leid. et Ed. Mediolan. A. 1477. aliasque veteres. *Tres* quoque correctum erat in Vossiano sec. De hac autem inclinatione casus quarti pluralium, quæ habent in secundo casu, consule præter alios eminentissi-

nam Cardianum Norisium in Cepotaphiis Pisanis Dissert. iv. 3. ubi cum clarissime doceat, hunc casum utroque modo per *es* et *is* ab iisdem auctoribus enuntiatum fuisse, et nunc hujus, nunc illius terminationis sonum, illis placuisse, opinor ego, non temere, neque ubique illud *is* intrudendum esse. Ego certe id, nisi præeunte idoneo codice, in Cæsare non ausus fui. Adi quoque, si tanti est, quæ monui in Præf. mea, Lucano præfixa. Malasp. ad Cicer. Epist. Attic. iv. 3. Cortium ad Sallust. B. Catilin. c. 44. ac Davis. ad B. G. III. 8. 'In tris partis' Bong. pr. l. vi. 32.

3 *Aliam*] Hotomanno magis placeret ex Aimeino, scribi *alteram*. At nihil opus est contra Matos novare. Ut *alter* pro *alio*, sic *alius* pro *altero* aliquoties adhiberi observarunt sæpe viri docti, etiam Lexicographi. Vide modo celeberrimi Burmanni notas ad Phædri F. 4. et 10.

Ipsorum lingua Celtæ, nostra Galli appellantur] Eodem modo Hirtius accepit l. VIII. de Bello Gallico: 'Bellovacorum, qui belli gloria Gallos omnes, Belgasque præstabant.' Celtarum nomen vetustis auctoribus complectitur Hispaniam, Galliam, et alias nationes, ut cuius notum. Illud rarius, ut *Celtica* solum Galliam et quidem omnem designet: sic 'Narbonensis provincia' Appiano *παρεβολ. περί προσβ.* p. 352. vocatur 'Celtica Romanorum': ait enim: *ἔθνη δὲ Τρυφινῶν καὶ Ἑλληνίων ἐς τὴν Ρωμαίων Κατασκευὴν εἰσέβαλον*. Vossius. Vid. H. Jun. in Bat. c. 23. Periz. ad Æl. V. H. XII. 23.

3 *Hi omnes lingua*] Sunt, qui arbitrentur veterum Gallorum linguam jam penitus intercidisse. Qua in opinione Rhenanus, et eum secutus Rhellicanus, fuere, reliquias quæ hodie apud varias gentes supersunt, Germanicas esse arbitrati. Sed eadem lingua, ceterum diversa dialecto, usos fuisse Celtas omnes, id est Gal-

los, Germanos, Illyrios, Hispanos, aliasque gentes; et hanc majorem partem hodieque in nostra, et Britannica, aliisque his non absonis linguis extare, finalissime ostendit magnus Geographus Philippus Claverius in Germania sua. Erraverat ante eundem errorem Anonymus, qui sua ex Julio Celso hansit. Etenim principio operis, de Belgis loquens, ait: 'Ea vero tota natio paulatim (nec vetuit Rhenus) in nomen Germaniæ linguamque concessit. Ut jam se Gallos dici nesciant; si audiant, indignentur.' Quæ ostendunt putasse eum longe diversas fuisse linguas Germanorum et Gallorum. *Idem*.

7 *A cultu atque humanitate Provinciae*] Narbonensis Galliam intelligit portionem, quæ a Romanis *κῆρ ἡγεῖν* 'Provincia' appellabatur. De ea sic Plinius H. Nat. III. 15. 'Agrorum,' inquit, 'cultu, virorum morumque dignatione, amplitudine opum, nulli Provinciarum postferenda, breviterque Italia verius quam Provincia.' Ad usum vitæ cultioris a Massiliensibus præcipue traducebatur ea Galliarum pars, ut docet Justinus XLIII. 4. Davis. Vide etiam Hotem. et Brantium, et ad VI. 24.

9 *Proximique*] Editt. recentiores conjunctionem omiserunt, quam, cum extet in plerisque Mss. ut testatur Brantius, et antiquis editionibus, revocandam censuimus: altera enim ratio redditur, cur Belgæ reliquos Gallos virtute præcedant. Hanc etiam lectionem secutus est Græcus interpres. Davis. Sic Ms. Reg. aliique. Græcus quoque interpres *ἔσται δ' ἐν πρώτοις*. Atque ita restituendum recte vidit Davianus; cum Scalliger et Recentiores male edidissent *important*. Præcisi &c. Clark. Consentiant quoque Codd. nostri in *et proximique*, et Gruterus in notis ineditis.

13 *Quotidianis præliis*] q. bellis præliisque Mss. Carrariens. Palatin. Leid.

sec. Duker. alique cum Edd. Romana, Mediolanensi, Veneta 1494. Unde Illustr. N. Heinsio nata suspicio est, vocem *præliis* ex marginali glossa in textum irrepsisse, et tandem *bellis* ut supervacuum excidisse. *Bellum* sane pro prælio sexcenties occurrit, et crebrius hæc voces commutantur; ut aliquoties etiam in Cæsare usu veniet. Rarissime tamen Cæsaris et vetustiorum scriptorum ætate in usu fuit hæc *rovi belli* significatio. Imo verisimillimum videtur, librariorum sui seculi lingua abreptos, ubique fere *bellum* pro *prælio* scripsisse: ut egregie docebit Celeb. Drakenb. ad Livium III. 61. §. 2. Hic certe cum vetustissimi et integerrimi Codd. vulgatum retineant, et *belli* vox præcedat, ac sequatur, non auiam *rovi præliis* hoc loco damnare. *Bellis* potius addidisse videtur is, qui putabat, altero vocabulo ipsam rem non elare satis exprimi.

15 *Eorum una pars*] Nempè *finium Gallie*, prout in tres partes dividitur. Miror hoc ab interpretibus non fuisse animadversum. *Davis*. Atqui *fines*, qui proximo loco memorantur, Germanici intelliguntur, non Gallici. Rectius itaque Rhellicanus et Ciacconius referunt ad remotius *hi omnes*, vel *horum omnium*, Gallorum scilicet universorum, quorum unam partem Aquitani, alteram Belgæ, tertiam Celtæ seu Galli obtinent. Ultimam partem jam describere incipit. Aliquoties autem fit, ut pronomen *hic* et *is*, ad remotiora redeat. De qua astructura, consule celeberr. J. Perizon. ad Sanctii Minervam II. 9. p. 212, 213. et Cortium ad Sallustii B. Jugurth. c. 18. 'Medis autem et Armenis accessere Libyes (nam hi propius mare Africum agitabant, Gætuli sub sole magis, haud procul ab ardoribus) hique mature oppida habuere.' sc. *Medi et Armeni*. Plura si vis, adi, quos illic laudant; et Nepot. Ages. c. 4. §. 7, 8.

17 *Oceano, finibus Belgarum: attingit etiam, &c.*] In quibusdam Mss. et impressis Codd. legitur: *Oceanum finibus*, vel in *finibus*, *Belgarum attingit*. *Etiā*, etc. sed vera est lectio vulgata. *Davis*. Omnes Mss. tum mei, tum aliorum, habent cum primis Editionibus *Oceanum finibus B. attingit*, vel in *finibus*, vel a *finibus*, vel *finis seu fines*. Quod manifeste falsum est. Non enim a finibus Belgarum modo Oceanum contingit, sed etiam Aquitanie; imo omnino continetur Oceano et finibus Belgarum. Propter consensum tamen antiquissimorum librorum aliquid latere suspicor: et forsā ex *Oceanum* sive *Oceanoma* refingendum est *Oceano Mari*. Certe præter alios scriptores noster auctor ita loquitur III. 7. 'Proximus mare Oceanum Andibus hiemabat:' ubi vide Cl. Davis. et J. F. Gronov. ad Senec. N. Quæst. III. 23. Duker. ad Flor. IV. 12. 49. Munk. ad Hygin. F. 8. Hinc 'Oceanum litus,' 'Oceanus fluctus,' 'Oceanæ aquæ:' de quibus lege Lipsium Ep. Quæst. IV. 25. Schegk. Præm. 5. N. Heins. ad Claudiani Epithal. Honor. vs. 88.

19 *Belgæ ab extremis Gallie finibus oriuntur; pertinent, &c.*] Hoc est, Belgarum regio incipit ab extremis Gallie finibus, respectu Italiae scilicet, porrigitur vero, seu extenditur, ad inferiorem partem Rheni. Sic infra c. 6. ubi de ponte inter Genevā et Helvetios. 'Ex eo oppido,' inquit, 'pons ad Helvetios pertinet.' Nostro frequens id verbum hoc usu, ut et aliis auctoribus. Pompon. Mela III. 2. 'Hinc Belgæ ad Rhenum pertinent.' Livius XXV. 24. 'In vastæ magnitudinis urbe, partium sensu non satis pertinente ad omnia.' Ubi Laur: Valla perperam reponit *pertinente*, ut exempla a me prolata satis indicant, et pluribus confirmat Joan. Fr. Gronovius, quem vide. *Davis*.

21 *Orientem solem*] Non est dissimulandum vocem *solem* desiderari in

vett. Codd. et *Orientem* tantum scriptum esse. F. Ursinus. Nihil tamen mutandum; eadem enim locutio occurrit infra v. 13. Omnesque, quos vidi, codices, hoc in loco vulgatam lectionem exhibent. *Davis*. Similiter 'orientem solem' dixit Arnobius iv. p. 128. et 'occidentem solem' Varro R. R. i. 13. ac Livius xxxiii. 17. *Idem*, Cur. Sec. Mei quoque omnes *solem* retinent. Confer Sanctii Minerv. iv. 4. V. *Sol*, et vii. 09. 'ad orientem solem spectabat.'

22 *Et eam partem*] Hotomanno placebat et ad eam p. quia ita invenerat in Almoine; cui adstipulantur Vossiani tres et Carrar. cum duobus aliis et Ed. Davisii. De qua propositionis repetitione, Cæsari adamata, multis agemus ad ii. 10. et sæpius alibi.

23 *Quæ ad Hispaniam pertinet*] Ita Scaliger, et post eum Davisius et Recentiores. At vero quid, obsecro, est illud ad *Pyrenæos montes spectat*? Lege ex Editione Romana, et Mss. Eliensi et Vossii et Græco Interprete: 'ad *Pyrenæos montes* et eam partem Oceani, quæ est ad Hispaniam, pertinet: spectat inter occasum,' &c. Sic supra p. 5. 'pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni: spectant in,' &c. Ms. Reg. pro est ad *Hispaniam*, habet corrupte ETIAM ad *Hispaniam*, quod tamen veræ est lectionis vestigium. S. Clark. 'Quæ ad Hispaniam pertinet, spectat.' Petav. Bongars. pr. Voss. Lovan. et Norvic. habent, *quæ est ad Hispaniam, pertinet: spectat*, &c. Ac sic omnino legendum, quod Cl. Clarkius etiam vidit. Ad isis Ammianum Marcellinum xv. 10, 11. *Davis*. Cur. Sec. Egmondan. 'qua est ad *Hisp. pertinens*.' Sed Vossiani omnes, Oxon. Leid. sec. et Dnkeri Codd. cum Ed. incerta A. 1473. lectionem a Clarkio suggestam, exhibent: quapropter, sensu ita postulante, id est interposui. Ante Scaligerum est omiserant

Delph. et Var. Clas.

jam cum Edd. primis Aldus, Gryphius, aliique.

ii. 2 *M. Pisone*] Notavit olim Glandorpius, in nonnullis exemplaribus vocari *Publium*, in nonnullis *Lucium*; cum dictus sit *M. Piso*. Vere quidem: nam *L.* est in Bongars. tert. et Ed. Mediol. ac Veneta: et ita in Mss. et Edd. primis est c. 35. *P.* in alio: sed in meis Mss. 7. et Edd. Rom. ac Inc. scribitur *P. M. Pis.* in aliis autem septem Codicibus, *Publio Marco Pis.* perperam. Attamen veræ lectionis vestigium in illis relictum puto; et scriptum esse a Cæsare *Pupio Marco Pisone*. Erat enim hic Consul M. Pupius Piso Calpurnianus: de quo adi Pighium in Fastis ad A. DCXCII. Ansam corruptioni dedit, quod gentile nomen proprio sit præpositum: de quo rariore usu, nonnulla post alios notavimus ad Frontin. L. ii. 1. 15. 'Claudius Tiberius Nero:' ubi laudatos consule viros doctos, et variis locis J. F. Gronov. ad Livium, Doct. Sylburg. et Arntz. ad Aurel. Vict. de Cæs. c. 2. 'Claudius Tiberius Nero:' et omnino Cl. Drakenb. ad Livii iii. 1. 'Fabius Quintus.'

3 *Civitati persuasit*] *Civitas* hic significat totius regionis incolas, qui iisdem magistratibus parent. Sic c. 4. 'Civitas armis jus suum exequi conaretur,' ubi de omnibus Helvetiis loquitur. Et ii. 14. 'Amicitia civitatis *Æduæ*,' eadem est ac omnium *Æduorum*. Nihil frequentius apud Cæsarem. Eodem modo loquuntur alii Auctores. Sallustius Bell. Catil. c. 11. 'Ea res civitatem' (hoc est, totam Allobrogum gentem) 'ære alieno liberaret.' Et c. 41. de iisdem Allobrogibus. 'Itaque Q. Fabio Sanguæ, cujus patrocinio civitas plurimum utebatur, rem omnem, ut cognoverant, aperiunt.' Vide Jos. Scaligerum in Anim. Euseb. p. 136. a *Davis*.

5 *Omnibus præstarent*] Vossianus

3 L

pr. a manu prima exhibet 'omnes:' quod non temere repudiandum; præsertim si 'omnis' scribas. Dativi et Ablativi terminatio satis tamen sæpe hic usurpatur. *Præstare* cum Accusativo usus quoque est Hirtius B. G. VIII. 6. 'Belli gloria Gallos omnes Belgasque præstabant;' ubi vide Davis. et me ad Frontin. II. 1. 'In summa belli præstarent Cassiani Bruttianos.'

6 *Gallia imperio potiri*] Notavit Glandorpius, in quibusdam exemplaribus non reperiri *in imperio*; idque arridet Grutero. Verum a meorum aliorumque nullo Codice abest: quare retinere eam vocem satius est; licet alibi sine *in imperio* hic verbo utatur; ut statim in fine Capituli 3. ubi in Bongars. primo recentiore manu *imperio* est insertum.

7 *Quod undique loci natura Helvetii continentur*] Proba lectio, et Cæsari familiarissima. Sic paulo ante: 'quod fere quotidianis præliis cum Belgis contendunt;' et 'propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt;' et innumeris locis. Leve sane et vix notatu dignum, nisi Pantagathus, Ursinus, Ciacconius, et Hotomannus, locum hunc ut corruptum tentassent, quorum alii *contineantur*, alii *continenterur* legunt. Sed in plerisque commentariorum desidero accuratius iudicium de phrasibus Cæsaris. *Vossius*. Impediuntur, quo minus late possint evagari. Sic Bell. Civ. I. 51. 'Hos omnes flumina continebant,' id est, transitu prohibebant. Porro in vet. Edit. hic locus ita scribitur. 'Loci natura tuti Helvetii continentur,' vel *continenterur*, ut habent edit. Rom. et Ven. Sed vox *tuti* recte aberat a Mss. Norvic. Vat. Steph. Hotom. et Ursin. ideoque miror, cum eam alii editores jamdiu ejecerant, in nupera Amstelodamensi fuisse repositam. Davis. Quidam hic legunt *Undique, loci natura, tuti Helvetii continentur*.

Ineptissime. Non enim ideo de finibus suis exhibant, quod in iis *tuti* continerentur; sed quod in iis *contineantur nimis angustia*. 'Qua re fiebat,' inquit Cæsar, 'ut et minus late vagarentur, et minus facile finitimis bellum inferre possent: qua de causa homines, bellandi cupidi, magno dolore afficiebantur.' Clark. Vox *tuti* abest quoque a Bongars. pr. et sec. Andin. Petav. Egmond. Gottorp. aliisque quinque et Ed. Incerta. Recte. Hoc sensu III. 1. 'qui Vicus altissimis montibus undique continetur.' Vide Hotomann. qui videtur in ejus locum substituere velle *in muniti*. *Continenterur*, quod perperam nonnulli malebant, inveni solum in Oxon. ac duobus aliis, sed recentissimis et Ed. Mediol. ac Veneta.

9 *Jura*] Is. Vossius ad Melam, II. 6. notat, videri scriptum fuisse a prima manu in Codice vetusto Regine Suedicæ *Jure*: quia voluit montem hunc non dictum fuisse *Juram*, sed *Jurem* et in plural. *Jures*. Sed repugnant Mss. omnes, tam hic, quam infra; uti et Analogia. Græcis enim est *τοῦπας*; Latine itaque *Jura*: qua de re dixi quoque ad Frontin. III. 10. 9. *Barco*, qui Græce *Βάρκας*. *Jure* videtur esse scriptum pro *Jura*; ut *Mons Cevenna* Mss. VII. 56. ubi vide.

14 *Qua de causa*] Miror, interpretum neminem aliquid hoc loco monuisse de scripturæ varietate, cum tamen vulgata non reperiatur, nisi in recentioris ætatis Codicibus. In veteribus autem Mss. meis numero 14. et Ed. Incerta exaratur, *qua ex parte*. In Andinis membranis supra scriptum est *re*. Forsan a manu Cæsaris simpliciter fuerit *quare*; ut *ex parte* irrepperit ex superioribus. *Finis* vero pro *finis* reposui ex Bongars. pr.

16 *Arbitrabantur*] Ms. Reg. et Edit. Romana legunt, *arbitrarentur*. Quæ lectio ferri potest; ut adeo conjuncta sit ista vox cum iis, quæ præcesserant, *vagarentur et possent*. Clark.

Arbitrarentur est in Leid. sec. etiam. Sed intersertum jam est *adscribantur*: *arbitrantur* Voss. sec.

17 *In longitudinem milia passuum* CXL. in lat. CLXXX. *patebant*] Notavit Ph. Cluverius Germaniæ l. II. 4. hanc dimensionem utrobique esse falsam: quippe summa Helvetii agri longitudo est inter Rhenum sive lacum Brigantium, qua Constantiam oppidum is affluit, et Genevam Urbem, millia passuum CLXXII. Latitudo vero maxima inter Arolam et ortus Rhodani Rhenique m. p. LXXVI: adeo ut longitudini m. p. LXVIII. ultra quam par erat, sint addita, latitudini vero civ. Nec hunc errorem librario, sed ipsi Cæsari, attribuit. Confirmatur ejus sententia ex eo quod Julius Celsus de Vit. Cæs. I. p. 17. ed. Lond. ex Cæsare erroneum hunc numerum exscripsit. *Davis.*

III. 2 *Quæ ad proficiendum pertinent*] Id est, quæ iter facientibus easent necessaria. *Idem.*

6 *Ad eas res conficiendas*] Nimis delectatus est Ciacconius, qui, quod hæ voces paulo post repetantur, aliquid a mala manu irrepsisse contendit. Sed nihil est superfluum, et Cæsar (ut docet Hirtius in Epist. ad Balbum, præmissa de B. G. I. VIII.) festinans scripsit hosce Commentarios, qui, sua natura, eandem styli curam non desiderant, ac historia. *Idem.* Ut concedam Cl. Davisio, multa verba non longo intervallo sæpe his in commentariis repeti, ut ipse multis docui ad c. 44. Et ita fere B. Civ. III. 97. his 'Qua re animadversa;' nullum tamen ostendet locum, in quo ingrata ista repetitio tantum offendant, quantum hæ voces 'ad eas res conficiendas:' cum in sequentibus satis pateat, Orgetorigem non delectum fuisse 'ad eas res conficiendas,' sed tantum ad pacem cum civitatibus confirmandam. Merito igitur suspectæ fuere Ciacconio, nec non Grutero, cui totum locum legi placebat sic, *lege conf. Orgetoris*

legationem, etc. Nimis audacter. Turbant tamen nonnihil quoque codices scripti. Nam in Vossiano sec. desunt omnino ad eas res *confic.* in Petaviano pro res est *leges*; in Leidensi primo ad e. r. *confrmandas.* Unde quid extricandum sit, videant acutiores.

9 *Is sibi legationem ad civitates suscepit.* In eo itinere *persuadet*] Si sanæ sunt reliqua verba, procul dubio legendum *suscepit.* At cum Petav. Voss. Egmond. dent is ubi, vetustissimus autem codex Carrariensis et Bongars. tert. is igitur ubi *legationem ad civitates suscepit*, rescribendum crediderim *deligitur.* Is igitur ubi *legationem ad civitates suscepit, in eo itinere, etc.* *Davis.* cur. sec. *Is ubi* inveni quoque in Vossiano secundo, et is igitur ubi in Dukeriano, et Leidensi secundo. Non temere tamen intrudere *id igitur* ausus fui, aut *sibi* mutare. Nam tum rectius dixisset *in itinere*, quam *in eo itinere.* Præterea vetustissimi libri, ut Bong. pr. sec. Voss. prim. Leid. pr. Scalig. Oxon. alique stant pro vulgatis. Fraudi fuit Davisie variatio temporis *suscepit* et *persuadet*: qualla ipse et Clarkius infra sæpissime inmutare conantur, ut sibi respondeant: sed id frustra fieri, multis monebimus locis. Adi ad cap. 46.

12 *A. s. p. q. r.*] Notandum in vetustissimis Mss. Bongars. pr. Voss. pr. Leid. pr. Petav. Lov. Egm. et duobus aliis scribi a *Senatæ populi Romani.* Quod probō. Vide Brisson. de Form. I. II. p. 233, 234. in quarto; et notata ad B. Afric. c. 53. 'Milites populi R.'

14 *Principatum*] Summus erat magistratus, 'quem Vergobretum appellat Ædai, qui creatur annuus,' ut ait noster c. 16. Is enim dicitur *Principatum obtinere*, qui inter suos eminet, regio nomine destinatus. Lactantius Divin. Instit. I. 13. 'Prinris Urans eminere inter ceteros potentia cœperit, et Principatum habere, non Reg-

num.' Vide et nostrum VII. 4. Sulpicius tamen Severus Hist. Sacr. I. 26. tradit Tholam regno potitum esse, Jairum autem principatu, licet utrique eadem fuerit potestas, adeo ut hæ voces interdum confundantur. *Davis.*

15 *Civitate sua obtinebat*] Cum possessivum *sua* non compareat in Bongars. pr. sec. Petav. Lovan. Vossiano pr. Leid. pr. et tribus aliis, neque etiam in Ed. incerta, nec opus sit, ut addatur hic repetitum ex præcedentibus, delevi, ut ab interpolatoribus intrusum. Vide etiam II. 3. VII. 4. B. Civ. III. 59. 'principatum in civitate (Mss. civitatem) obtinuerat.' Præterea Hotomanno et Grutero spuria videntur *persuadet* et *illis probat*. Pro *conaretur* Stephanus exhibuit *conetur*. Sed supra quoque *persuadet*, ut *occuparet* pro *occupet*. Adl ad cap. 8.

22 *Regno occupato*] Ciacconius conjicit ejciendum esse *rd occupato*; ut *regno Gallia* jungatur: sed male. 'Regno occupato' intelligendum de regno civitatum suarum; quod si consecuti essent Casticus et Dumnorix, sperabant, per tres potentissimos populos potiri sese posse totius Gallia.

23 *Firmissimos*] Noster antiquus *fortissimos*, quod idem video in libro Romæ olim excuso. *Hotoman*. Firmum proprie dicitur de rebus inanimatis, quando vim resistendi significat. Hic tamen ad homines traducitur, ut et V. 20. ubi narrat Cæsar, *Trinobantes*, Britannia populum, 'esse firmissimam earum regionum civitatem.' Sic etiam ejusdem libri c. 54. *Senones*, Celtica populus, dicuntur *civitas inprimis firma*, id est, homines fortissimi et potentissimi, nam *civitatem* pro regionis incolis poni, supra observatum c. 2. Similiter apud *Sallustium* Jugurth. c. 28. Calpurnius dicitur 'firmissimus contra pericula.' Hæc vocis *firmissimi* significatio cum fuerit paulo rarior, Librarii, solenni temeritate, in quosdam codices no-

tius eo sensu vocabulum intrusere. *Davis*. Hoc verbum ex aliis veterum locis immerito depulsum restituit Vir Doctissimus J. Fr. Gronovius ad Livii XXIII. 25. *Idem*, cur. sec. *Fortissimos* reperias quoque in Edd. Mediolanensi, ac Veneta, natum e Glossa, ut accidit huic voci frequentissime. Vide, quæ congeSSI ad Lucan. II. 473. et Frontin. II. 3. 12. Cort. ad Sallust. Jug. 28. 5. Infra VII. 60. 'Cohortes firmas:' et B. Civ. III. 88. Eadem confusio B. Civ. III. 28. B. Afric. c. 45. Hinc passim 'firmare aciem.' Vide ad Liv. II. 31.

IV. 1 *Ea res ut est*] Particula *ut* extat solum in Mss. recentioribus. Mei numero 13. ætatis vetustioris, et Ed. incerta non agnoscunt *rd ut*. A Cujacii quoque codice abest *rd est*. In Egmondano interpolate *postquam ea res est*. Facilis hinc conjectura nascitur, 'Ea re Helvetiis,' quanquam in illis 'res est' aliud quid latere suspicer. Crimen autem ejus non consistebat in eo, quod cepisset consilium de tota Gallia occupanda in commune civitatis bonum. Hoc enim ei persuasit, ut dictum cap. sec. sed quod regnum in sua affectabat civitate. Vide §. 6. c. 3. et R. Titium Loc. Controv. II. 20.

3 *Panem sequi oportebat, ut igni cremaretur*] Quantum conjecto, hac pœna apud Gallos et Germanos affecti hostes Reip. aut qui hostilia tentabant. Sic sub finem hujus libri legimus de C. Valerio Proculo: 'Is, se præsentē, de se ter sortibus consultum aiebat, utrum igni statim necaretur, an in aliud tempus reservaretur!' Nam, tanquam exploratorem, punire eum volebat Ariovistus. Quales etiam pro hostibus habiti legibus Romanis: unde Polyænus VIII. p. 571. Νόμον Ῥωμαίων κελεύοντος πολέμων κατασκόπους ἀναρπείσθαι. Etiam a Romanis, uti discimus ex libro de bello Hispaniensi, servus, quod dominum jugulasset, vivus combustus est. Et

eundem respectum habere putem hanc pœnam : nam ut hostis Reip. est, qui affectat tyrannidem ; ita hostis familiæ, qui dominum tollit. Eodem more Græcorum illos, qui Persis se sponte adiunxerant, a reliquis Græciæ populi Diis decimandos confecto bello statuerunt, ut discere est ex Diodoro Siculo lib. xi. Biblioth. p. 3. Οἱ δ' ἐν Ἰσθμῷ συνεδρεόντες τῶν Ἑλλήνων ἐψηφίσαντο, τοὺς μὲν ἐθέλοντι τῶν Ἑλλήνων ἐλομένους τὰ Περσῶν δεκατεῦσαι τοῖς θεοῖς, ἐπὶν τῇ πολέμῳ κρατήσωσι. Vossius.

5 *Omnem suam familiam*] Mss. Norv. habet *omnem* sui familiam. Sic Curtius iv. 12. 8. 'Ad Cyrum quoque nobilissimum Regem originem sui referens.' Idem vi. 9. 2. 'Conspicuasque vestri venerabilis cogit, ut vehementer parricidis irascerer.' Et iterum viii. 4. 15. in Ms. *Petrensi* legitur 'Rex ex sella sui exiit,' cum editi *sua* exhibeant. Non autem dubito, quin hanc loquendi rationem 'inusitatam quidem sed rectam profecto,' ut testatur Gellius N. A. xx. 6. expunxerint imperiti. Davis. Ms. *Eliensis sui familiam*. Quam lectionem defendi posse ostendit Davisius, sed nihil opus. Clark. Mei certe Mss. cuncti retinent *suum*, nisi quod Bong. pr. Lovan. et Ed. Inc. transponant *fam. suam* : quare melius forsitan ejiceretur. Exempla interim de *sui* pro *suis* qui videre cupit, adeat omnino Sanctianum in Minerva xiii. 15. et ibidem Perizonium; ac Cortium ad Salust. Jng. c. 85. 24. In Mss. autem perpetuo variatur : consule Cl. Burm. ad Ovid. Metam. i. 30. 'Et pressa est gravitate sui.' Duker. ad Flor. ii. 20. 'in exitum sui excitat.' Appulei. Met. i. p. 15. Ed. Pric. 'sine fatigatione sui.' ii. 37. 'præsentia sui : ut legendam est cum Sciop. Wouw. Scriv. aliisque. Met. v. p. 90. 'fatigationem sui diluit.' Sic enim Mss. et Edd. Vett. *sui* ejecerunt, dein posteriores. Justin. xxiv. 6. 'magni-

ficientia sui.' Valer. Max. ix. 12. §. Ext. 1. 'finem sui reperit.' Pompon. Mel. ii. in f. 'Ex spatio sui cognominibus acceptis.' Ita Ms. Dorrill. non *suo*. Sic 'sui pars' eidem iii. 6. in f. Infra iv. 28. 'sui cum periculo.' vii. 71. in Ms. 'sui salus.' vide et B. C. i. 20. 22.

7 *Per eos, ne causam diceret, se eripuit*] Anonymus Celsi exscriptor in carcere mortuum ait : 'Orgetorige primum dace, mox ubi ille affectatæ tyrannidis suspectus in carcere diem obiit.' Vossius.

v. 2 *Ut e finibus suis exeat*] Necessitate coacti hoc consilium inierunt ; in tantam enim multitudinem excreverant, ut iis suæ terræ non sufficerent. Vide Florum iii. 10. Omnes autem suos fines relinquere, non partem tantum suorum in colonias mittere, decreverant, ne a se invicem divulsi, prædæ essent vicinis, quos lacessierant, quemadmodum tradit Dio xxxviii. p. 79. A. qui tamen errat, in eo quod illos doceat exiisse, Ὅρκητοργὸς σφίσιν ἡγουμένου, *Duce Orgetorige*, cum is mortem oppetierat, priusquam hoc iter aggressi sunt Helvetii, ut ex Cæsare apparet. Davis.

Ubi jam se ad eam paratos esse arbitri sunt] Ridere libet. Ait Rhellicanus, qui primus Helvetiis hoc consilium dedit de exurendis oppidis, et vicis, sine dubio apud Thucydidem legit historiam et consilium Periclis. Quærere velim, quo argumento id dicat, nimirum quoniam Græcas literas Helvetii noverant. Et quis Pericli consilium suum suggessit? Voss.

5 *Præter quod*] Mss. plerique *præterquam quidd*, quod hoc in loco idem est. Clark. Idem quidem est, sed elegantius est *præter quod*, ut e veteri codice primus restituit Gifan. ad Lucret. v. *præter quam*. Adi Virorum Doctorum Comment. ad Gellium i. 23. Sallust. B. Catili. c. 36. Justin. xiii. 5. Calpurn. Ecl. iv. 28. Flor. ii. 6. 'Præter quod in bullis singulis-

que annulis erat.' Apulei. Metam. iv. 82. Ed. Pric. 'Nam præter quod diurnæ quietis imagines falsæ perhibentur.' In Apol. Ed. Pric. p. 19. 'præterquam quod non sum iurgiosus.' Sic vulgo: sed Mss. Flor. et Dorvillii rectius carent *τῇ* quam. Idem Met. ii. 33. 'præter quod epulis voluptates meas anteferebam.' Mela iii. 6. 'præter quod fabulis traditur.' Sic Ms. non 'præterquam quod.' Nepos Milt. c. 5. 'nulla civitas præter Platæensem;' ubi alii *Platæenses*. Infra quoque B. Civ. iii. 49. in Edd. pp. est 'commeatus omni genere præter frumenti.' B. Hisp. c. 24. in Mss. nonnullis 'præter quorum arma sunt adlata.' Rectissime idcirco quam non agnoscunt ex meis Cnjacianus, Bong. tert. et vetustissimæ membranæ Andinæ, Leidensis pr. Scalig. Vossian. pr. et sec. et Edd. Vasc. R. Steph. aliæque.

6 *Domum reditionis*] Hic, ut fit, verbale verbi, a quo deducitur, casum regit. Plautus Amphit. Act. i. Sc. iii. 21. 'quid tibi hanc curatio est rem?' Hyginus Fab. 118. 'Catena alligavit, ut sibi diceret quando domum repetitionem haberet.' Vide et G. J. Vossium de Anal. iii. 9. Davis. B. Civ. i. 53. 'Magni domum concursus.'

8 *Mensium*] Vetustissimus et integerrimus Bongarsianus primus habet *mensum*: quod, antiquitatis gratia, non potui non amplecti, ut ab ipsa auctoris manu. Sic enim hunc Genitivum declinarunt quoque Censorinus, Paulus Jctus, Ausonius, Seneca, alique. Ovidius denique tum alibi, tum Met. viii. 500.: 'bis mensum quinque labores:' ubi vide Clofian. et N. Heinsium, ac G. J. Vossium de Analog. ii. 14. Sic quoque in antiquissimo Codice Puteaneo Livii invenit J. F. Gronov. quem consule ad xxix. 3. Lactant. Carm. de Phœnice, vs. 29. 'Per singula tempora mensum.'

Molita cibaria] Moltum se cruciant viri docti Glareanus, Hotomannus, alii, quid hic sint 'molita cibaria.' Quasi vero aliud Cæsar intellexerit quam frumentum molitum, sive fari nam, quæ ad pinsendum statim utilis. *Ἀλφρα*, Græcus interpres, et optime vertit. Vossius.

9 *Latobrigis*] Sic vulgo, vel ex Glareani sententia *Lacobrigis* R. Stephanus et alii edunt. In Mss. et Edd. primis est *Latocibus*, *Latobibus*, *Latocibus* et similia monstra: In longe plurimis tamen et melioribus *Latobis* et *Latovicis*. Verum c. 28. et 29. *Latobrigos* plerique Mss. retinent, ut hic Carrariensis: Græcus Metaphrastes *Λακοβρύγας* iis in locis; nam hic illorum non meminit. Sed *Lacobriga* et *Lacobricenses* in Lusitania, *Latovici* autem in Pannonia sunt. Tutius ergo *Latobrigos* retinebimus; et Cluverium consules. Si quis tamen hoc loco aliud a Cæsare relictum opinatur, posset legere *peruadent Rauracis et Tulingis, et late vicis finitimis*, id est, vicis longe lateque circumjacentibus: vel simile quid ejusdem sensus; nam, ut verum fatear, non satisfacit mihi hæc conjectura: licet *late finitimus* tueri se posset loco Virgillii *Æn.* vi. 378. 'Nam tua finitimi, longe lateque per urbes,' &c. de quo consule Virum Doctissimum in Observ. Misc. v. 2. p. 64. Vide et ad B. G. ii. 24.

10 *Uni consilio*] Mss. nonnulli et Edd. antiquæ *consilio* usi: sed miræ bonitatis codex Leidensis primus non agnoscit a manu prima *τὸ* usi. Et sane alicui abundare plane; imo oratio suavius molliusque procedere videri possit, si exularet. c. 30. 'Quod eo consilio domos suas reliquissent,' vi. 42. 'Qui eo consilio Rhenum transierant,' ii. 9. 'Eo consilio, ut, si possent,' &c. v. 49. 'Eo consilio, ut,' &c. et B. Civ. i. 70. sed tamen B. Civ. i. 61. 'Cum suo quique consilio uteretur.' Variant Mss. quoque ibid. cap. 56. 'Massilienses

usi L. Domitii consilio.' III. 42. 'Secundo usus consilio.' III. 81. 'Eodem usi consilio.' Quare nihil temere mutandum esse satis patet.

13 *Noricamque*] Sic legimus cum Metaphraste, librisque Mss. et antiquitus cussis, cum recentiores habeant *Noricam* ex conjectura non necessaria H. Glareani; Norcia quippe oppidum est Norici. Vide doctissimum Cellarium Geogr. Antiq. II. 7. p. 344. Est et alia urbs cognominis, quæ erat Carnorum, ad quam cum Cimbris iam conatu pugnavit Cn. Carbo, ut docet Strabo Geogr. v. p. 214. d. *Davis*.

VI. 1 *Erant omnino itinera duo*] Cum Norvic. Gottorp. et Lovan. legendum, *erant* autem *omnino itinera duo*. Eandem etiam voculam in suo libro reperit Metaphrastes. *Davis*. cur. sec. Conspicitur autem quoque in Vossiano tertio et Ed. Incerta.

3 *Quo viz singuli*] Ms. Norv. et editt. Rom. Ven. alique vett. habent *viz qua*, quomodo etiam Hotomannus ex conjectura legendum censuit. *Davis*. Ita Scaliger et recentiores. Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Edd. Vett. *qua*, &c. Quod idem est ac *quo itinera*. *Clark*. Reposui ex consensu nostrorum codicum ad viginti *viz qua*. Ciacconius primum e Ms. præduxit *viz quo*, corrupte. Mutationi ansam videtur dedisse, quod crediderint, debere respondere præcedenti substantivo *iter*. Frustra. *Qua* notat millies *qua parte*, *ubi*, ut sæpe notatum a viris doctis: Etiam licet alius generis antecedit substantivum. Bene Hotomann. adduxit exemplum Ciceronis pro Cæcina c. 8. 'Ad omnes introitus, qua adiri poterit.' Infra c. 9. 'per Alpes, qua proximum iter erat:' ac v. 44. ut et B. Civ. I. 25. Frontin. I. 1. 6. 'Per Zeugma trajicerent exercitum, qua et brevissimum iter est:' et III. 9. 6. atque apud alios sæpissime. Ad Cortium ad Sallust. B. Catil. c. 57. 3.

'Sub ipsis radicibus montium, qua illi descensus erat.' Imo VIII. 51. 'locorum, qua Cæsar iturus erat:' et Nepos Eum. c. 8. 'Dux erant viz, qua ex Medis posset perveniri.' II. 8. 'Si qua opus erat,' vulgo *quo* et *quid*. Quamvis et *quo* ita ponatur, licet præcedat *corum*, ut v. 14. 'Eorum sunt liberi, quo virgo deducta est.' VII. 73. 'Quini ordines, quo qui intraverant.' B. Civ. I. 81. 'eruptiones, quo descensuros existimabat.'

7 *Qui super pacati erant*] Duobus ante annis a C. Pomptinio; ut pluribus docet Ciacconius. Ceterum Davisius cum Beroaldi Aldinisque Editionibus interserit P. R. sive *Populo Romano*. At vero testantur omnes commentatores, in nullo eas litteras se invenisse codice. Non comparent etiam in nostris, neque in Edd. primis, nec Vascos. nec Stephani aliisque. Solum reperiuntur in Bong. tertio, qui codex, Gratero teste, post inventam typographiam est exaratus. Imo, nisi me fallat memoria, non solent auctores huic formulæ addere P. R. saltem non ita Cæsar B. G. II. in f. 'omni Gallia pacata.' VII. 65. 'Ad eas civitates, quas superioribus annis pacaverat.'

9 *Helveticorum finibus Geneva*] In Ms. Norvic. et antiquissimis editt. legitur *Genua*, quam lectionem in Cæsare invenit Julius Celsus, qui sic scribit. 'Ad ripam quorum' (Allobrogum) 'ut idem Jul. Cæsar, extremum proximumque Helvetiis angulum Genua olim oppidum tenebat, nunc Gebenna civitas,' &c. De Vit. Cæs. I. 18. ed. Lond. *Davis*. Mss. omnes tum aliorum, tum mei inepte *Genua* hic et infra. In Egmondano pro var. lect. *Gebenna*, sed vide Rhenlicanum.

12 *In Populum Romanum*] Notat Sambucus, non abs re in V. C. esse *in populo Romano*: quomodo exaratur etiam in Egmondano. In Vossiano tert. scribitur *in po. Ro*. In aliis

multis in p. R. ut nescias, sextum, an quantum casum illi adhibuerint. Multis hunc Ablativum probat Celeb. Burmann. ad Quinctil. Declam. xv. 6. 'In te solo venefica.' Cicero Catil. iv. 6. 'In hominibus vehementissimi.' Sallust. Catil. c. 52. 'Miseri cordes in furibus:' et ibi Cort. Quis nescit illa Virgillii Æn. ii. 'Talis in hoste fuit Priamo?' Propert. ii. 3. 10. 'Gaudeat, in puero si quis amicus erit.' Ovid. Ep. Her. Cyd. xxi. 10. 'Talis in Hippolyto vix fuit illa suo.' Adi denique Broukhus. ad Tibul. iii. 6. 19. 'Torvus Liber in illis.' Plura dicemus ad ii. 32. 'Quod in Nervii fecisset:' vulgo ibi *Nervios*. Adde Var. Lect. v. 41. 'hoc esse in Ciceronem animo.' vii. 77. 'Quid in hominum millibus interfectis animi propinquis nostris fore existimatis.' viii. 46. ut e Mss. nonnullis legendum, 'quali quisque animo in Rep. fuisset.' Tamen B. Civ. i. 6. 'alieno in Cæsarem animo esse.'

16 L. Pisone] Recte. Græcus interpret, quia superius Marci Pisonis mentio facta, Lucium cum Marco confudit, et hic quoque *Μάρκον* transulit, inepte. Vossius.

vii. 4 Ad Genavam pervenit] Servius ad Æneid. i. 'Ars quidem hoc exigit ut nominibus provinciarum præpositionem addamus, civitatum nunquam. Tamen plerumque hoc perverso ordine legitur, ut est hic, Italiam venit, pro ad Italiam.' Tullius in Verrinis: 'Ea die Verres ad Messanam venit:' 'pro, Messanam.' Sic sæpe alibi Cæsar, ut vii. 58. 'ad Lutetiam iter facere cœpit:' et, 'jam Cæsar a Georgovia discessisse audiebatur:' et civil. i. 24. 'ad Ilerdam reverti.' *Idem*. Vide ad iii. 20. in locis tamen, quæ hic adfert Vossius, non ingressus in urbem, sed accessus ad urbem significatur. V. et B. Civ. iii. 14. et 41. B. Alex. c. 36. B. Afric. c. 33.

Quam maximum militum n. imperat] Lege 'quam maximum potest militum numerum imperat:' sic enim dant Norvic. Gottorp. Voss. Egmond. nec aliter legit Græcus. Davis. cur. sec. Contra Hotomann. verbum *potest* ejecit auctoritate codicis antiqui et Ed. Rom. cui accedunt Mediol. et Veneta: nam veteres Edd. pleræque, etiam R. Stephani, *potest* quoque agnoscunt. Suspectum tamen est Brantio, cum modo præcesserit, 'quam maximis potest itineribus:' ubi etiam poterat abesse, uti apud Hirt. viii. 50. Verum quoque invenitur in antiquissimo Bongarsiano, aliisque meorum, quatuor præter adductos a Davisio. In Leidensi primo, optimæ et antiquæ notæ libro, inter versus ab vetusta manu adscriptum est. Utrumque autem bene Latinum esse, cuius constat. iii. 9. 'quam plurimas possunt, cogunt,' et v. 1. 39. Eadem repetere verba, Cæsari frequentissimum est. Vid. ad c. 3. 43. 44. et sæpissime. Uti vulgo, sic fere vii. 8. 'ut quam latissime possint vagentur, et quam maximum hostibus terrorem inferant.'

12 Rogare] Mss. Reg. *rogarentque*. Ut cohæreat cum præcedente *dicerent*. Quod periade est. Clark. A manu prima Bongars. pr. *rogarent*. Alii duo *rogarentque* cum Editis quibusdam. Sed receptam lectionem bene pronuntiavit Hotomannus concinniorum esse: dicerent legati, Helvetios rogare. Sæpe talem infinitivum fuisse corruptum, aliquoties infra occurrit, ut c. 14. 'Non fuisse:' ibid. 'memoriam deponere posse.' c. 17. 'perferre satius esse.' c. 30. 'legati convenerunt: intelligere sese.' c. 31. 42. Et passim apud alios. Consule J. F. Gronov. Observ. ii. 14. et Comment. eorum auctorum, quos illic emendat: nec non Cl. Drak. ad Liv. i. 50. Adde Curt. iii. 3. §. 3. ut quidem in Mss. legitur, nam vulgo

ibi pari modo peccatur.

· 15 *Sub jugum*] Vett Codd. habent *sub iugo*, quod reperitur apud alios etiam scriptores. Livius III. 28. 'sub hoc iugo dictator Æquos misit.' Ita Ursinus. Vide Festum in vocibus 'jugum,' et 'sub jugum mitti.' Davis. In nullo meorum, *jugo* inveni, præter in Voss. pr. a manu secunda, fors corruptum ex antiquo *jugom*. Variant item Mss. in aliis. Vide Cortium ad B. Jug. c. 38. 9. Duker. ad Flor. I. 11. et Drakenb. ad Liv. I. 26. III. 28. Apulei. de Philos. p. 265. Ed. Colv. *ratione sub iugo missa*. Sic Edd. Vett. sed Mss. Elmenb. et meus *jugum*. De re ipsa et Cassii cæde adi omnino Pighium ad A. DCXLVI. et infra ad c. 12.

· 20 *Diem se ad deliberandum*] Cave credas diem *naturalem* aut *artificialem*, ut loquuntur astronomi, hic intelligi: spatium enim indefinitum significatur. Sic infra c. 40. 'Quod in longiorem diem collaturus erat.' Virgilius *Æneid.* XI. 425. 'Multa dies varique labor mutabilis ævi Rettulit in melius.' Ubi Servius, 'Dies autem,' inquit, 'tempus.' Davis.

· VIII. 2 *A lacu Lemano, quem flumen Rhodanum influit*] Rhenani emendatio, et proba; sed *kakophōnos* alii dissimulaverunt. Hotomannus etiam obniti audet, atque nequaquam solitum Cæsari ita loqui, 'quem flumen Rhodanum influit.' Quod falsum. Etenim I. III. de Bello Gall. dixit: 'In flumine Ligeri, quod influit Oceanum.' Vossius. Editiones veteres habent *Qui in flumen Rhodanum influit*. Sed hoc rerum naturæ est contrarium. Probanda igitur videtur B. Rhenani emendatio: non enim est verosimile Cæsarem ipsum memoriam lapsam esse. Davis. Mss. et Edd. Vett. qui. in *fl.* quod recte emendarunt recentiores. Nisi forte non id velit Cæsar, utram in partem fluat aqua, sed situm solummodo locorum describens, e Lacu Lemano

in flumen Rhodanum dicat exitum esse. Clark. Nimis temere Vossius arripuit aliorum conjecturam, a nullo codice adjutam, cum tamen diversissimum ab antiqua lectione sensum efficiat. Si enim legas, *lacu, qui in flumen influit*, tum intelligitur necessario inferior lacus pars: at si scribas *quem flumen influit*, tum capi non potest nisi de superiore. Jam vero ex ipsius Vossii sententia, quem, incertus licet, amplector tamen adhuc dum, infra Genevam murum perducere cepit. Non merebat idcirco adeo exagitari Hotomannus, quod obnitus sit Glareani conjecturæ. Nec obstat locutio *lacus influit in Rhodanum*: sic enim (quod observavit jam Casaub. ad Strab. I. IV. p. 317. Ed. Par. *ἡμῶν ἐξέλειψεν εἰς τὸν Ἰσάρον*) VII. 57. 'paludem, quæ infunderet in Sequanum,' et de geminata præp. adi ad III. 9. Contra, major nascitur difficultas et novata lectione, quod in nominativo dicatur *flumen Rhodanum*; cum perpetuo a Cæsare efferatur *Rhodanus*, ut idem Hotomannus advertit. Scio ab Horatio ita dictum esse 'flumen Metaurum,' flumen Rhenum' Od. IV. 4. 88. et Art. Poët. 18. Sed talia a Cæsare fuisse captata, non ego credo. Rectius tunc fuisset *Rhodani*, ut diserte exaratur in Vossiano tertio. Adi etiam ad III. 9. Sed, ut supra monere incepti, miror, eam conjecturam Glareani a Vossio esse receptam, cum plane adversetur ipsius opinioni, vetusque et sana lectio (nisi potius legamus cum Hotom. et Dav. *qua*; cum in Leid. pr. sit tantum *qui* sine *τῆ* in) illam stabiliat, ut ab inferiore scilicet lacus parte, institutus fuerit murus, et ideo pons Genevæ etiam interscissus. Hoc enim non utile: sed noxium fuisset, si a superiore parte murus esset ductus. Forsan qui in Leid. pr. est pro *qua parte*, ut conjecit Cl. Wasse. B. G. IV. 1. 'flumen Rhenum transierunt, non

longe a mari, quo Rhenus influit.' *Mss.* nonnulli *cui*. Hoc exemplo videmus, quam fluxæ et caducæ sint conjecturæ sine ulla codicum ope, et temere nunquam in textum esse recipiendas. Porro de muri situ nihil certius ego dicere habeo: solum addo a Cl. Butino, Medico Genevensi, quoque investigatum esse in Diss. in Sponii Genevam, eumque assentiri Vossio; nisi quod longitudinem XIX. m. p. retineat. Et sane Græcus interpres habet quoque 152. stadia. Vtrum Cluverii, Vossii, et Davisii, quibus etiam Celsus conspirat, conjectura egregie confirmatur ab optimo Leidensi primo, qui non agnoscit *τὸ decem*. Voss. pr. et sec. *decem et novem*. De muro pro mœria sine cæmento, sive muro terreo, vide hic Hotomannum.

3 *Ad montem Juram, &c.*] Nequeo satis mirari negligentiam criticorum ad hunc locum, qui omnes eum, velut intellectu planum ac facilem transmisere, cum longe aliter res se habeat, atque vulgo persuasum est; cujus si opinionem sequaris, absurdissima sententia erit. Glareanus subodoratus difficultatis aliquid, expedire se nequaquam posse dixit. Sed perpendamus. Ait Cæsar Helvetiis itinera fuisse, unum per angustias, Rhodanum et Juram inter, alterum per vada Rhodani. Cæsar a Lemanno lacu (quod tantundem juxta communem opinionem est, ac si Rhodanum dicas) ad Juram montem murum perduxit. Ergo necessario jam clausæ, de quibus dixit, angustie. Nam murus hic ante angustias ductus. Restat alterum iter per vada Rhodani. Hic tentavere transitum Helvetii; sed, ut postea ait Cæsar, munitione prohibiti perficere nequiverunt. Unde illi hac spe dejecti, per angustias ivere. Si obstructæ erant angustie muro, quomodo illi, qui eo prohibiti discesserunt, nihilominus penetravere? Rur-

sum, si Rhodanum propter munitiones transire non potuerunt, quomodo murus a Lemanno lacu ad Juram pertinebat? Absurda sunt. Quare ita hæc intelligenda. Jura mons, qui Sequanorum fines ab Helvetiis dividit, novem aut decem circiter passuum millibus infra Genevam Rhodano impendit. Hæc sunt illæ angustie, de quibus Cæsar loquitur. Dein flumine montes dividuntur, et adversa in ripa (eam intelligo quæ Allobrogum est) sive ut Romani loquebantur, citiorem Rhodani ripa, mons continuatur. Hunc montem ego veteribus quoque Juram appellatum esse aulis ambigo. Igitur Cæsar munitionem duxit a lacu Lemanno ad montem Juram, non trans fluvium, sed cis. Et murus is ductus secundum ripas Rhodani. Incipiebat haud procul oppido Geneva, desinebat ex adverso angustiarum, sive ubi Jura mons, divisus amne iterum in Allobrogum terra continuatur. Et in Appiani quoque *παρεβολαῖς περὶ πρεσβ.* legimus ripam Rhodani a Cæsare communitam per stadia 150. *Διευτρίχισεν ὅσα περὶ Ῥόδαν ἔστι ποταμὸν ἐς ἑκατὸν καὶ πενήκοντα σταθμούς μάλιστα.* En tabellam: 1 *Murus vulgi falsus, et ante angustias ductus.* 2 *Murus ex nostra opinione a Lemanno lacu secundum Rhodanum institutus.* 3 *Jura montis altera pars cis Rhodanum.* 4 *Vada Rhodani.* Hoc modo si capias, sana cuncta videbis. Primo enim quod Cæsar dicit de rescisso Genevæ ponte jam causam habet, ne illac voluntate Allobrogum transirent Helvetii. Alioqui si tanto spatium ante Genevam ductus murus, nihil opus eum confringere. Dein duo jam diversa itinera habes, per Rhodanum, et per angustias. Helvetii illud per vada Rhodani minus periculosum judicabant, quia angustis Jura imminet. Itaque transitum tentavere, sed quia cis amnem munio erat, prohibiti sunt. Et hoc

loco crebra vada in flumine esse, totumque situm Juræ, et angustiarum, ita ut hic descriptum est, se habere, cognovi ex illustrissimo Barone Georgio Slupecby, qui ambigas generis fastidium, et continna plurium sæculorum nobilitas, an virtus propria et eruditio plus decoris addant. Is, inquam, eum, quem dixi, situm esse, et mihi affirmavit, et præsens loca illa suis oculis aspexit. Igitur Helvetii cum amnem transire nequirent, per angustias ivere, quas nequaquam clausas fuisse supra ostendimus. Sed morari aliquem possit, quod in Cæsare scribatur per XIX. millia passuum, cum hoc de quo loquimur spatium, triam vel circiter horarum sit. Corruptus numerus, quod et illi fatentur, qui perperam murum trans Rhodanum ponebant. Idque etiam fatetur Cluverius Germ. II. 15. communem lapsum in muri loco secutus. Igitur pro XIX. scribe X. vel IX. Error hinc ortus, quod librarii ambigentes utrum X. vel IX. scriptum esset (credo enim vestigium aliquod fuisse literæ X.) quia non putarent audacter temere aliquid describendum, scripsere *decem* et in margine *vel novem*. Postea vox *novem* in textum irrepsit, et factum est *decemnovem*. Alioqui in Appiano ripa Rhodani per 160. stadia munita dicitur, id est, millia passuum 15. Nec movere aliquem debet, quod de ruderibus trans Lemannum inventis alunt. Nihil illæ ad Cæsaris murum, quæ terra erat. Et solitos ita aggeres vocari vel Varro ostendat, de re rust. I. 14. 'Aggeres qui faciunt sine fossa, eos quidam vocant *meros*, in agro Rheatino.' Vide errorem Bedæ, qui diversa putat vallum et murum, apud Casaub. in Hist. Ang. p. 120. b. c. Vide et Salmas. in Spart. p. 139. e. f. 140. a. Spart. 'Post morum aut vallum missum in Britannia.' malo expungere verba *aut vallum*: si genuina sunt, ipse

videt utrumque idem valere. At quis respondeat, cum hunc Juram cis Rhodanum intelligo, frustra addi, 'qui Helvetios a Sequanis dividit.' Equidem non adversabor, si quis ea ab librario irrepsisse dicat, et totum locum ita legat: 'A lacu Lemanno, quem flumen Rhodanum influit, ad montem Juram millia passuum novem, murum, in altitudinem pedum sexdecim, fossamque perducit.' Hic verus hujus loci sensus, et quidem planissimus, quo absque frustra bellum Helveticum intelligere coneris. Ad talia velim attendant, qui historicos sibi commentandos aut explicandos sumunt, potius quam de literis et argutis illis conjecturis cogitent. Non quia intercedendum criticæ potest, quippe non ignoro, eam prorsus necessariam esse plurimis locis, sed quod plerique, potioribus omissis, ex ineptiis gloriolam aucupantur. Cujusmodi inter alias Færnus, cetera vir egregius, in loco quodam Cæsaris, pro *ac, atque* emendabat: *Basal muros*. Qualis et nuperrime vir doctus notis suis in Horatium cum legisset: 'Jam satis terris nivis atque diræ Grandinis.' putabat nimis delicatas Horatii aures, quam ut tres ordine voces in *is* desinentes admitteretur. Itaque pro *terris* restituit *terra*. Nugæ. Non dixisset, si Romanos non *terris*, ut nos hodie, sed *terreis* pronunciasset cogitasset. *Vossius*. Absurda est, ut recte animadvertit Vossius, sententia vulgata; ipsius tamen explicatio difficultatibus non caret. I. Montem situm in ripa Rhodani, quæ Allobrogum est, Juram fuisse vocatum statuit, cum tamen hoc ne unus quidem vet. tradiderit. II. Hæ voces, 'Qui fines Sequanorum ab Helvetiis dividit,' ejus dogmati plane contradicunt, cum, si ab illo stetisset Cæsar, dicere deberit, 'Qui Helvetiorum fines ab Allobrogibus dividit.' Hoc ipsum Vossium non fugit, ideoque

ea verba censuit delenda. Sed iis, quibus nulli Mss. carent, spongiam inferre temerarium videtur. Quod autem habet de numeri mutatione, confirmatur a Julio Celso, qui r. 21. Ed. Lond. de hoc muro ita loquitur: 'Decem millia passuum, altitudinis pedum sedecim fossam perducit.' Ubi *milliam* male reponit Grævius, ut ex hoc ipso Cæsaris loco patet; præpositiones nimirum sæpe in verbis latent, ut dicemus ad c. 12. *Davis*. De hujus muri situ vide D. Vossium, Davisium, aliosque. Mihi quidem, attentius omnia perpendenti, corruptum hic aliquid videtur; murusque non a lacu Lemano ad montem Juram, sed ex altera parte lacus, secundum Rhodanum ductus. Ut ex sequentibus patere videtur. Mox enim, cum flumen vi transire conarentur hostes, militum concursu et *operis munitione* prohibitos narrat Cæsar. *Clark*. Locus, quocunque te vertas, magnis difficultatibus implicatur. Si enim, quod plurimi statuunt, murus hic a septentrionali Rhodani ripa fuit positus; non erat, cur pontem Genevensem rescinderet Cæsar: hac enim ratione fiebat, ut ejus milites, qui murum tuebantur, quique Helvetios prohibebant, ne Rhodanum transirent, mutuum suis laborantibus auxilium ferre non possent. Præterea quandoquidem 'erant tantum itinera duo, quibus itineribus domo exire possent Helvetii, unum per Sequanos, inter montem Juram et flumen Rhodanum, alterum per Allobrogas,' ut ait noster supra c. vi. si murus Cæsarinus a Rhodano ductus erat ad montem Juram, qui, quæso, relinquebatur libera per Sequanos eundi facultas? Hoc tamen affirmat Cæsar c. 9. Quod si a meridionali fluminis latere, murum hunc sive vallum cum D. Vossio constitutum censeas; obstat, quod ab ea parte nulla sit Juræ montis memoria. Dein mons ab Australi Rho-

dani ripa locatus Jura nuncupetur; patet tamen eum fines Sequanorum ab Helvetiis dividere non posse. Nihilominus, ut verum fatear, hunc muri situm fuisse suadet, quod 'Helvetii, navibus junctis, alii vadis Rhodani, si perrumpere possent, conati, *operis munitione* et militum concursu, et telis repellebantur:' non equidem video, qui me expediam. Interim, dum vel ex melioribus libris vel ex ingenio, locus persanetur, eum sic lego: 'A Lacu Lemano, *qua* in flumen Rhodanum influit, ad montem Juram millia passuum decem murum,' &c. Codices habent 'qui in flumen Rhodanum influit,' eamque lectionem, Hotomanno præeunte, leviter muto. At quod *novem* deleo, id fit auctoritate Julii Celsi r. 21. Si plura vis, adi dissertationem viri docti, quæ reperiatur in *Memoriis Trivultinis* A. D. MDCCXIII. art. cv. Mirus autem est Græcius, qui repræsentat ἀπὸ τῆς εἰς τὸν 'PHNON ἐμβαλλούσης Λεμάνου λίμνης. Certe vel scripsit vel scribere debuit εἰς τὸν 'Ροδανόν. *Davis*. cur. sec.

[7 *Prohiberi possent*] Ita Scaliger et Recentiores. Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editio vetus Romana *prohibere posset*. Quod cur mutatum fuerit, equidem nihil video. Est enim constructio concinnior, et cum iis, quæ præcesserant, aptior. *Clark*. Recte Clarkius antiquam scripturam reducere conatus est, quam inveni in olim editis et Mss. meis omnibus præter Palat. in quo *prohiberet*. *Pro posset* autem scripsi *possit* auctoritate Bong. pr. Petav. Cujac. Voss. pr. et sec. Leid. pr. aliorumque. Quamquam *posset* defendi queat c. 13. 'ut consequi posset, pontem faciendum curat.' Supra jam c. 3. 'persuadet ut occuparet et ut conaretur.' III. 8. 'solicitant, ut mallent:' sed et ibi variatur. Adde ad v. 2. VII. 45. 'Imperat, ut vagarentur.' c. 86. 'Imperat, pugnaret:' sed aliter ibi co-

dices optimi. Alibi plura nos dicemus. At hic Mss. sequendi. Imo defendit Curtius, et imperitos esse, qui mutare ubique velint, pronunciat ad Sallust. Catil. c. 44. 'Mittit, uti confirmarent societatem:' atque ita Mss. et Edd. B. C. i. 18. 'petit ut mitteretur.' Vid. etiam c. 40. et B. Alex. c. 60.

9 *Revertuntur*] Ms. Reg. *revertuntur*: paulo minus eleganter. Quamquam et eo modo constabit temporum ratio, cum res præterita tanquam præsens narretur. *Clark.* *Revertuntur* etiam Scalig. et 2. Leidd. mihi se satis probat, ut l. iv. 11. Vide etiam iv. 14. v. 11. vii. 4. 58. 82. et sæpissime.

10 *Negat se more et exemplo populi Romani*] Firmus locus. Hotomannus negat, se illud *exemplo populi Romani* legisse, et ita proscribendum esse suspicabatur: 'Negat se more et exemplo injussu populi Romani.' Apud Tacit. Histor. i. habemus, 'More divi Augusti, et exemplo militari.' Putabat Ferretus et Lips. legendum, *exemplo divi Augusti, et more militari.* Sed ponitur et *mos pro exemplo*: unde Statius Thebaid. i. 238. 'at nati (facinus sine more) cadentes Calcavere oculos.' Ubi facinus sine more, est inauditum scelus, et sine exemplo. *Vossius.* Hoc est, instituto vel modo. *Velleius Paternulus* ii. 28. 'Primus ille, (Sulla) et utinam ultimus, exemplum proscriptionis invenit,' id est, modum aut rationem. *Sulpicius Severus* Epist. i. p. 351. 'Simili sanctum Domini blasphemat exemplo.' Hinc patet lapsum esse Hotomannum, qui, invitis Codicibus, scribere voluit, *Negat se more et exemplo injussu P. R.* quod alteram lectionem sanam fuisse non judicavit. *Davis.* Sin illa satis non faciant, audi Tacitum Hist. i. 18. 'adoptari a se Pisonem more Divi Augusti et exemplo militari pronunciat.' Cicero in Verrem ii. 42. 'istum quod fecisset aliorum exemplo

institutoque fecisse.' Vide *Plantum* Bacchid. Act. iii. sc. 6. 11. et *Lactantium* de mort. Pers. c. xxxix. 4. *Idem*, cur. sec. Vide num huc pertineat Terentii locus in Hec. Act. i. sc. 2. 88. 'Ad exemplum ambarum mores earum existumans:' ubi *Cel. Benteleus* legit *ad amussim*.

12 *Navibus junctis*] Libri sui margini adscripsit vir doctus, *Gudium* puto, posse et legi *navibus vinctis* propter scripturam ambiguum. Hoc ut verum sit, malim tamen *junctis* retinere: quod dicitur, *ut jungere rates, pontem* &c. Vide ad *Frontin.* i. 1. 6. *Curt.* vii. 8. 7. 'Tanta alacritate militum rates junctæ sunt.' *Statim* c. 12. 'ratibus ac lintribus junctis,' vii. 58. 'Navibus L celeriter conjunctis.'

13 *Ratibusque compluribus factis; alii, &c.*] Ita Mss. et veteres cusi. Recentiores autem hoc modo; 'Ratibusque compluribus factis alii; alii,' &c. Sententiam nimirum sine isto additamento mancā putabant; sed perperam. *Curtius* vii. 4. 11. 'Obstat metus, aliis cupiditas,' pro eo quod est, *aliis obstat metus, &c.* *Livius* iii. 37. 'Et jam ne a tergo quidem abstinebatur: virgīs cædi, alii securi subijci.' Ubi vide *Joan. Frid. Gronovium*, qui ita locutos esse veteres pluribus exemplis demonstrat, et inter alia hoc Cæsaris loco. *Davis.* Exemplis ab eo cumalatis hæc addas licet. *Cæsar* B. G. vii. 79. 'Non minus, qui intra munitiones erant, Galli perturbantur. Veniri ad se confestim existimantes ad arma conclamant, nonnulli perterriti in oppidum irrumpunt.' *Tacitus* Hist. iii. 27. 'Paulum inde moræ, dum e proximis agris, ligones, dolabras et alii falces scalasque convectant. Idem iv. 68. 'Legiones victrices sexta et octava Peninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio traducuntur,' *Iterum* Annal. i. 63. 'Castra metari in loco placuit; ut opus, et alii prælium inciperent.' Attamen si codices ulli

sint, qui dant 'ut par opus alii praelium luciperent;' omnino cum Acidalio legerim, 'ut pars opus, alii praelium,' &c. Sic 'pars meta, quidam invidia' legitur Annal. vi. 43. Videsis et Hist. iv. 77. *Idem*, cur. sec. Semel *rd alii* exhibent quoque nostri omnes aliorumque præter unum Leid. sec. qui utrumque delet. Plura exempla qui desiderat, adeat Clar. Drak. ibidem et Cortium ad Sallust. B. Cat. 6. et Jug. c. 83. Et ita scribendum docui B. G. III. 21. 'Illi eruptione tentata, alias cuniculis actis.' Ibid. c. 25. 'Quum alii fossas complerent, alii' &c. in optimo Codice prius *alii* non compareret. vii. 23. 'Duabus portis eruptio fiebat. Alii faces &c. jaciebant, picem alii reliquasque res.' A Mss. omnibus abest *alii*. B. Civ. III. 110. 'Regno expellere alios, alios arcescere.' In 4. Mss. *alios* semel non compareret. Vide etiam ad viii. 5. 'In tecta partim Galorum, partim &c.'

14 *Si percurrere possent*] Hoc est, *an percurrere possent*. Eodem modo loquitur noster B. G. II. 9. Sic et Terentius in Heaut. act. i. sc. 1. 'Visam, si domi est.' Nec aliter Cicero Acad. Quæst. I. I. n. 2. 'Hic pauca primo atque ea percunctantibus nobis, et si quid forte Roma movi.' Ubi voculam *si* delendam putarunt Manutius et Lambinus, quod hunc ejus usum in mentem non revocarent; quem tamen revera habere multis docet Pet. Faber in locum. Davis. Dele hanc notam. *Idem*, cur. sec. B. Civ. I. 83. 'Vadam tentare si transire possent.' B. C. II. 34. III. 39. 'Si adoriri posset.' item c. 75. 85.

IX. 4 *Eo deprecatore*] Hac in voce præpositio *ad augendum* et *cumulandum* interdum valet, ut docet Gellius Noct. Attic. vi. 16. Quam significationem hic obtinet, ut et apud Petronium in Satyr. c. 30. Davis.

Hoc inpetrarent] Delevi pronomen, motus consensus Codd. Bongars. pr.

et sec. Lovan. Andini, Vossianorum, Leidensi pr. et sex aliorum cum Ed. Incerta. c. 35. 'Si non inpetraret,' ubi itidem in Edd. nonnullis *si id n. v. 36.* 'de sua ac militum salute inpetrare posse' e Mss. vulgo *inpetrari*. vi. 2. 'Quum a proximis inpetrare non possent.'

8 *Suo sibi beneficio*] In Mss. Vossii et Eliensis deest *sibi*. Ms. Reg. habet corrupte, *sub*. Edit. vetus Romana et recentiores retinent *sibi*. Annotatores id ita dictum intelligunt, quomodo dixit Terentius 'suo sibi hunc jugulat gladio.' Sed falluntur. Nam usitata Syntaxi cohæret hic *cum obstrictas*. Clark. In nullo Ms. invenit *rd sibi*. Carent ea voce Mss. mei sexdecim et Ed. Inc. sed Lovan. Vossian. sec. et Palatina exhibent *sub*, quod forsitan notabit prætextum sive causam, ut *sub quibus* in Frontin. I. 1. 8. ubi vide.

X. 1 *Cæsari nunciatur*] Sic e nostris soli duo recentiores Leid. et Ed. Inc. Ceteri omnes cum plerisque Edd. Vett. *renunciatur*. Quod mutatum a Scaligero non oportuit. Solet Cæsar in aperta adnunciatione addere præpositionem. c. 39. 'Nonnulli etiam Cæsari renunciabant,' ubi etiam turbant Mss. III. 25. 'Equites circumitis hostium castris, Crasso renunciaverunt.' iv. 32. 'Cæsari renunciaverunt,' et ibi plurimi *nunciaverunt*. B. C. I. 10. 'Postulata Cæsaris renunciat.' B. Civ. III. 67. 'Speculatores Cæsari renunciant.' *Reducitur* pro *ducitur* vel *deducitur* B. Civ. I. 24. Vide de talibus Cort. ad Sallust. Jug. c. 4. § 9.

13 *Graioceli, et Caturiges*] In vulgg. Garocki. Nos autem Ms. Norvic. fidem sequimur, cum, ut recte Ciacconius, Alpes Graie ibi sunt et Oculum infra. Ceterum nemo animadvertit adversus hosce populos Cæsarem strategemate usum esse, quod refert Polyænus viii. 23. §. 2. Qui tamen fallitur, cum tradiderit, *et* *Kaf*

sup' ἀρχὴ τὰς Ἀλπας διερρέβαιναι, ut ex hoc loco patet. *Davis*. Male Græcus etiam interpres *Γαρονέλου* habet. *Grujoceli* optime exhibent quoque *Bongars*. pr. *Petav*. *Palat*. *Vossiani*, aliique multi. Quidam *Grujoceli* et *Gurjoceli*.

14 *Itinere prohibere*] *Ms. Reg.* et *Edit. Rom.* *ab itinere*: quod *Cæsar*em sapit. *Clark*. *Ab* addunt e nostris *Dukeri* et *Dorvillii* *Codd.* recentior uterque, et *Edd. Mediol.* ac *Venet.* Errat vero *Clarkius*, putans id magis *Juliano* stylo convenire: præcedit 'jam itinere prohibeant.' c. 1. 'suis finibus eos prohibent.' c. 15. 'hostem rapinis prohibere.' c. 49. et II. 9. ubi plura, 'commeatu,' item 'munitione, prohibere.' IV. 1. 'agricultura prohibebantur,' ubi etiam duo *Codd.* *ab ag.* c. 11. 'eosque pugna prohiberet.' VII. 57. 'transitu prohibere' et sexcenties. Sed IV. 34. 'hostem a pugna prohiberent.' II. 28. 'ab injuria se prohibere' i. e. continere se, ne injuriam faciant ipsi. Aliud est *ab injuria aliorum aliquem prohibere* i. e. ne injuria ab iis addiciatur: de quo vide ad VI. 23. vel 'ab oppidis vim prohibere,' c. seq.

15 *Citerioris provincie*] *Citerior* provincia, Romanis est *Cisalpina*; ulterior, *Transalpina*. Vide *Aldi Manutii* de *Quæst.* per *Epist.* II. 2. *Davis*.

18 *Segusianos*] *Mss.* plerique et *Edd.* vv. *Sebusianos*. R. *Steph.* *Secusianos*: ut vocantur *Plinio*. Quare bene emendavit *Hotomannus Segusianos*, ut aliis et nostro appellantur B. G. VII. 64. 'Æduis, Segusianisque, qui sunt finitimi provincie.' Sic ibi scripti: ubi vid. quoque *Ciaccon.* *Segusianos* ergo recte hic servarunt *Lovanienſis* et *Gottorp.* Confer summum *Cæsar*em. ad *Strab.* IV. 263. *Ed. Amst.* *Segusianos* *Petav.*

XI. 5 *De populo Romano meritis esse*] Ob perpetuam eorum erga Romanos fidem. Vide nos infra ad c. 48. *Davis*.

8 *Eodem tempore, quo Ædui, Ambarri quoque*] *Ms. Reg.* et *Edit. Rom.* 'Eodem tempore Ædui Ambarrique, nec' &c. Quod corruptum est, cum Ædui jam ante sint dicti. Legendum forte; *Eodem tempore Helvii Ambarrique*. *Mss. Eliens.* et *Vossii*, *Eodem t. Ædui Ambarri nec.* ut forte Ædui Ambarri sint populus Æduis proximus; quomodo alibi apud *Cæsarem* *Eleutheri Cadurci, Eleutheri Suessiones*, &c. Certe in omnibus deest illud quo. *Ciacconius* totum illud quo Ædui glossema esse conjicit. Et sane in Græci Interpret. *Cod.* videtur deuisse. *Clark.* *Gruterus* etiam *Glossam* opinatur τὰ quo Ædui. *Helvii* conjecerat etiam *Ciacconius*, in quibusdam libris reperiri dicens *Helvii*. Ædui retinent mei omnes, sed quo et quoque nullus agnoscit, neque *Edd.* primæ, aliæque. In *Palat. Duker.* et *Edd. Mediol. Ven.* *Eodem t. Ædui Ambarrique*. Non ausim ego expungere τὰ Ædui, sed cum *Clarkio* censeo jungenda esse Ædui Ambarri; quo designantur illi Ambarri, qui Æduorum vel pars vel affines sunt, et, ut addit *Cæsar*, eorum necessarii et consanguinei. Non recte vero *Clarkius* adfert in exemplum *Eleutheros*, &c. illi enim non sunt populi, sed notat *Caduceos, Suessiones* et *C. liberos*, ut passim *Plinius*. Vide modo IV. 17. et seqq. sed ita 'Dalmatæ Scordisci, Ligures Sallyes, Lusitani Callæci' &c. apud *J. Obsequ.* ubi vide ad c. 75. 'Galli Scordisci' *Just.* XXXII. 3. 'Bituriges Vibisci' *Plinio* ibid., et similia sæpe. *Oudend.* Mihi quidem cum *Ciacconio* videtur legendum, *Eodem tempore Ambarri, necessarii*, ceteris omnibus omissis, quia sic est in metaphrasi Græca. Hanc lectionem alius aliter explicare voluit, Ambarres quoque esse Æduos, Ambarres esse diversos ab Æduis, ambos eodem tempore legatos misisse: e quibus explicationibus varietates plures enatæ sunt. Infra. c. 14. Ambarri ab

Æduis ita distinguuntur, ut non videantur esse pars civitatis Æduæ. Idem intelligitur e loco Livii (v. 34.), ubi deinceps enumerantur Bituriges, Arverni, Senones, Ædui, Ambarri, Carnutes: apertum enim est, Ambarros esse civitatem a ceteris diversam, ut Arverni, Carnutes, aliique, peculiare gentes Gallicæ fuerunt. *M.* Tò Ædui hic est nihili: expungo. De *Ambarri* vide Ind. Geograph. *Oberlin.*

13 *Et demonstrant*] Certiorem faciunt, narrant. Sic perpetuo apud nostrum. Similiter Cicero de Orat. i. 31. 'Etiam illa cognoram et acceperam, antequam de re diceremus, initio conciliandos eorum esse animos, qui audirent, deinde rem demonstrandam,' id est, narrandam. In oratione enim, secundum artis regulas, proœmium excipit narratio. *Davis.*

15 *In Santones*] Bongarsiani prim. et sec. Vossianus pr. Leideus. prim. Scalig. et Egmondan. *Santones*; quod antiquitate Codicum motus recepi. Dicuntur enim *Santoni* et *Santones*, ut c. 10. sic *Teutoni* et *Teutones*, &c. Consule notata a me ad Lucan. i. 422. 'Gaudetque amoto Santonus hoste.' Ipse auctor noster ita inflexit iii. 11. etiam in vulgatis, 'quas ex Pictonibus et Santonis convenire jusserat.' Ut frustra laboreat Glaucan et alii, qui illic malunt *Santoni-bus*. Adde Vossium et nos ad ii. 4. 'Teutonos Cimbrosque,' uti et ad vii. 4. et 75. *Santonis* ex Mss. vulgo *Xantonibus*.

xii. 1 *Flumen est Arar, quod, &c.*] Singularis est lectio Codicis Dukeriani qui, ut ad Ararim referatur: sed sequitur *et id*. Vide tamen VV. LL. et quæ notavimus in Addendis ad Frontin. ii. 3. 22. 'Propter flumen Enipea, qui et alveo suo et alluvie regionem impedierat.' Sic enim Mss. vulgo *quod*. Imo supra c. 2. bis dicit auctor 'flumine Rheno' et 'flumine Rhodano, qui.' Plerumque ta-

men subjungit *quod*. Eadem varietio in Livio i. 3. 'fluvius Albula, quem nunc Tiberim vocant.' In Ms. *quam*; quod tamen non probro.

2 *Incredibili lenitate*] Quidam legunt *levitate*, interpretanturque *celeritate*. Sed Plinius, ut eam interpretationem non recipiamus, facit. Ait enim iii. 4. 'Rhodanus fluvius ex Alpibus sese rapiens per Lemannum lacum, segnemque deferens Ararim, nec minus seipso torrentem Isaram, et Drumentiam.' Mela iii. 5. 'Araxea labitur placidus ac lenis, neque in utram partem eat, quamvis intuearis, manifestus.' Hæc Ciacconii nota ad Joan. Mich. Brutum respicit, quem etiam multis veterum locis confutavit Pet. Faber Semest. i. 20. Quibus adde Silium iii. 451. xv. 501. *Davis.* Eumenius etiam de Arare sic loquitur, 'segnis ille et cunctabundus amnis nunquam fuisse tardior videbatur.' Adi Paneg. vi. 18. 3. Hic autem fluvius 'ita lene decurrit, ut vix possit intelligi decursus ejus,' teste Vibio sequestri p. 8. *Idem*, cur. sec. *Levitare* occurrit quidem in Mss. paucis et Ed. Incerta, *levisque* de aqua nonnunquam dicitur, ut docet etiam N. Heins. ad Ovid. Art. Am. in fine. Nihil minus hic perperam. Arar enim placidissime fluit, quo etiam nomine Brutum refellerunt Hotom. et Brantius. Cui rei proprie convenit *et lene*. Justin. xlv. 3. 'Cursus amnium non torrentes rapidique, ut noceant, sed *lenes*.' Curtius v. 3. 'præceps inter saxa devolvitur. Accipiunt deinde eum campi, quos clementiore alveo præterit. De stadia sunt mollioris soli, per quod *leni* tractu aquarum Persico mari se insinuat.' Liv. i. 4. 'lenibus stagnis,' et alii, præsertim poetæ, Ovidius, Lucanus, Seneca, ceterique. Adi etiam J. F. Gronov. ad Tragic. Herc. Cæt. 651.

5 *Tres jam copiarum partes, &c.*] Id est, Helvetios traduxisse tres copia-

rum partes trans id flumen. Nimirum veteres interdum præpositionem non addebant, si jam esset in verbo composito. Sic infra c. 30. 'Ne major multitudo Rhenum transducatur,' pro eo quod est, trans Rhenum. Item n. 5. 'Flumen Axonam exercitum transducere maturavit.' Ejusdem libri c. 10. 'Sagittarios pontem transducit.' Et sæpe alibi. Similiter Minucius Felix Octavio p. 14. 'Mare licet induxerit liquor,' hoc est, in mare. Et paulo post, 'Montes irruunt,' ubi hac præpositionis Ellipsei non animadversa, Editor Romanus male emendat, dixerunt. Davis.

6 *Quartam vero partem*] Ita Scaliger, et recentiores. Videtur et Græc. Interpr. sic legisse. At Mss. Reg. Efiens, et Vossii, et Edit. vetus Romana *quartam fere partem*. Clark. Ex meis cum vero habeant Lovan. Scalig. Leid. pr. Andin. Gottorp. Voss. tert. et Ed. Incerta, Vasc. Steph. nihil rursus mutem, quamvis ceteri cum Ed. Mediol. fere. Nec male.

8 *Cum legionibus tribus e castris profectus*] Non Cæsarem ipsum, sed Labienum profectum tradunt Plutarchus et Appianus. Quod verum esse nihil dubito. Miratur Hotomannus: quasi vero non recte sibi tribuat imperator, qui per legatos gerit. Sic Suetonius in Julio c. 58. ait illum per se portus Britannicos explorasse: quod a Voluseno factum, nullum est dubium. Unde Comment. vi. 39. 'Ipse, cum maturare frumenta inciperent, ad bellum Ambiorigis profectus,' &c. frustra expunxit, et Fœderus, et Scaliger vocem *profectus*. Quod enim ipsum profectum negant, id eodem modo quo hic accipiendum est. Vide locum. Vossius. Non dubium est, quin hæc observatio, conciliandis auctoribus, interdum sit adhibenda. Vide doctissimi viri Joan. Clerici Diss. ii. Harmon. Evang. subactam Can. xvi. sed loco Delph. et Var. Clas.

Suetonii allato non convenit, ut dicemus ad iv. 21. Davis. Cæsari ad stipulatur Dio xxxviii. 80.

10 *Magnam partem eorum concidit*] Triginta millia cecidisse ex Polyæno discimus, qui viii. 579. etiam addit factum hoc in transitu Rhodani, sed confudit illum cum Arare. Ne vero quis putet lapsum librarii esse, addit *ῥαχὲν ῥοδανὸν*. Vossius. Dio a nostro diversus abiens, tradit eos 'in ipso fluminis transitu,' *ἐν αὐτῷ τῷ ῥέει*, fuisse accisos. Vide xxxviii. 80. Davis. 'Eos magnam partem concidit.' Sic Mss. Reg. Quomodo et Gifanius olim ex V. C. legit. Al. 'magnam eorum partem concidit.' Quod, alia constructione, eodem reddit. Clark. Clarkii editionem hoc in loco fere secutus essem. Eorum rejici placuit olim etiam Grutero et Brantio, nec conspicitur in Oxon. nec Leid. sec. In primo est *eorum partem*, quod itidem argumento esse possit inter versus adtextum fuisse. *Magnam partem* foret pro magna ex parte. i. iv. init. 'Maximam partem lacte vivunt.' v. 35. 'Eam partem nudari necesse erat:' quibus locis vide Commentat. sed et aliter solet Cæsar. ii. 10. 'Hostes impeditos adgressi, magnam eorum numerum occiderunt.' c. 11. 'Hi novissimos adorti, magnam multitudinem eorum fug. conciderunt.' c. 23. 'Insecuti gladiis magnam partem eorum impeditam interfec.' adde iii. 19. B. Clv. ii. 38. 44.

12 *Nam omnis civitas Helvetia*] Simili modo Sallustius, citante Nonio, dixit, 'Dum Galliæ mulieres conventum vitantes.' Apud eundem in Catilinario, in Cæsaris oratione, ubi vulgo legitur, 'Bello Macedonico,' Ms. noster perantiquus, et maxime apud me auctoritatis, habet: 'Bello Macedonio.' Eodem modo infra l. vii. ubi in vulgatis est, 'Gergoviam, Bojorum oppidum, quos ibi Helvetice prælio victos Cæsar collocaverat.'

Cæsar

3 M

V. C. habet, *Helvetio. Vossius*. Vide ad eum locum c. 9.

13 *In quatuor pagos*] Unde Glossarium Latino-Græcum; *Pagus, τωπαρχία, χώρα, νομός*. Male hic editt. Rom. Ven. Beroald. ex Glossemate habent *partes*. Pagorum Helvetiorum nomina, eorumque situm exhibent Ph. Claverius Germ. II. 4. et Chr. Cellarius Geogr. Ant. II. 3. pag. 175. et seqq. edit. Cantab. *Davis*.

14 *L. Cassium consulem*] Vide Glandorpium notam ad c. 7. et auctoribus ibi laudatis adde Appianum in Celticis p. 755. Tacitus autem Germ. c. 37. Germanos hujusce cladis auctores facit. Nec tamen pugnant inter se Tacitus et Cæsar, ut Freinshemius perperam est arbitratus ad Flor. III. 3. Constat enim Gallos sub Germanorum nomine contineri. Seneca Cons. ad Helviam c. 6. 'Pyrenæus Germanorum transitus non inhibuit,' id est, Gallorum seu Celtarum, a quibus et Iberis Celtiberi nomen habent. Vide Diodorum Siculum Bibl. v. 304. ed. Rhodom. et Lipsium in Plinii Paneg. c. 14. *Idem*.

18 *Ea princeps*] Id est, prima. Noster infra c. 41. 'Princepsque decima legio per tribunos militum ei gratias egit' Lucret. I. 95. de Iphigenia: 'Quod patrio princeps donarat nomine regem.' Erat nempe primogenita. Vide Euripidem Iphig. in Aulid. v. 1220. *Idem*. Adde Brant.

20 *Ejus socii L. Pisonis*] Calpurniam nimirum L. Pisonis filiam duxerat uxorem. Adi Suetonium in Jul. c. 21. *Idem*.

XIII. 2 *Possent—curat—transducunt*] Ms. Reg. *curavit*. Edit. Rom. *curavit, transduxit*. Sed constat utrumque Temporum ratio, quoniam res præterita ut præsens narratur. *Clark*. *Curavit* etiam Petav. Leid. sec. Carrar. Duk. et Edd. Med. Ven. quæ et *traduxit* cum Carrar. si quid mutandum, malim *possit*, sed nequaquam apud est. Vide ad c. 8. 'Communit,

quo prohibere posset.'

4 *Cum id, quod ipsi—illum uno die fecisse intelligerent*] Ms. Reg. illud uno die fecisse CÆSAREM intelligerent. Quæ si vera sit lectio, jam in priori parte pro *quum id quod* legendum erit *cum quod*, &c. *Clark*. Lectio ista e Glossa nata vocis *illum*: unde pro ea in quibusdam Edd. *Cæsarem* legitur.

5 *Ut flumen transirent*] Dubitat vir doctissimus P. Ciacconius, an hæc sint Cæsaris verba; sed immerito. Ea videlicet noster, utpote *caupulus* studiosissimus, adjecit. Sic supra c. 5. 'Helvetii id quod constituerant facere conantur, Ut e finibus suis exeant.' c. 31. 'Omnibus Gallis idem esse faciendum, quod Helvetii fecerunt, Ut domo emigrent.' Similiter Cicero Acad. Quæst. IV. 4. 'Etsi heri, inquit, id quod quærebatur, pæne explicatum est, Ut tota fere quæstio tractata videatur.' Ultima verba itidem Jan. Gruterus perperam suspecta habuit. *Davis*.

7 *Prinæps fuit*] Primum locum tenebat, præcipuus fuit ac primarius vir. Sic apud Phædrum Fab. v. 1. *Principes* sunt Athenarum primores. Ut apud nostrum IV. 11. 'Ubiorum Principes,' et v. 4. 'Trevirorum principes,' sunt qui inter suos eminebant. Denique, ne plurâ afferamus, vox hæc ad significandos Augustos ac Cæsares eorumve propinquos tum demum est detorta, cum ipsi rerum potirentur, ut a Th. Gorallo pulchrè est observatum ad Pedonis Albino-vani Eleg. I. 285. Unde liquet eam, cujus exempla dedimus, significationem altera longe esse antiquiorem. *Idem*.

8 *Agit*] Sic Ms. Reg. et Edit. Romana, ut cohereat cum eo, quod supra, *mittunt*. Al. *egit*. *Clark*. Accedunt in *ad agit* Lovan. et Dorvillian. cum Ms. Brantii et Edd. Mediol. ac Veneta. Ceterum in multis Mss. etiam vetustissimis, et Ed. In-

certa in textum interseruntur hæc, 'legati ab Helvetiis ad Cæsarem missi pacem petittum cum denunciatione terroris,' quod documento sit, quot et qualia non raro e marginali glossa in ipsos irrepant auctores.

10 *Ubi Cæsar—esse voluisset*] Ita Scaliger et Recentiores. Mss. et Edd. Vett. ubi eos Cæsar, &c. Quod mutatum cur oportuerit, equidem nihil video. Clark. Fide Carrariensis Codicis et Metaphrastæ videtur Scalliger rō eos invexisse, cui assentiunt præter Oxoniensem pauci e nostris recentiores, et jam Edd. Vasc. Stræque.

12 *Veteris incommodi*] Quod, devicto Cassio, acceperant. Vide c. 7. et 12. Davis.

13 *Quod improviso unum pagum adortus esset*] Melioris. Nolēbat Divico dicere fugasset, quia hoc derogabat gloriæ Helvetiorum: quod non animadvertens Ciacconius et Ursinus frustra mutabant, 'ille adortus cuu fugasset;' hic *adortus vicisset*. Vossius.

15 *Magnopere*] Eleganter Dakeri Ms. divisim *magno opere*. Quod amplector. Adi præter alios Grævium ad Sueton. Cæs. c. 1. Sic Mss. c. 39. 'magno opere præcavendum.' II. 5. 'magno opere cohortatus docet, quanto opere Reip. communisque salutis intersit.' Sic Mss. IV. 26. 'magno opere perturbabantur.' Ms. unus VII. 52. 'Quanto opere admiraretur, tanto opere reprehendere,' et VIII. 49. 'res magno opere gestas' in Mss. Idem restituendum Apuleio Met. II. 32. 'quadam die de me magno opere contendit.' Sic enim Mss. non *meum magnopere*. Valer. Maximo I. 8. §. Ext. 7. 'Duo juvenes ad januam venisse magnopere rogantes.' Ms. Harlem. optimæ notæ *magno opere r.* Plura vide apud Cort. et alios ad Plinii Epist. I. 7. x. 05. Cl. Drakenb. ad Livium I. 17. III. 18. et multis locis.

17 *Ut magis virtute quam dolo contenderent aut insidiis niterentur*] Indigna Cæsare scabrities, quam a nemine sublatam miror. Lego *ut magis virtute quam dolo aut insidiis niterentur*: nam *contenderent* a nugivendulis Glossatoribus est adjectum. Cæsar B. G. IV. 13. 'qui per dolum atque insidias petita pace ultro bellum intulissent.' Vide sis et Hirtium bell. Afric. c. 73. Pari modo se gerebant Persæ. Leg. B. Brissanionum de regno Pers. III. 88. Quin et Athenienses ἐκστρεφον οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλεον καὶ ἀπὸ ταῖς ἡ τῇ ἀφ' αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα ἐνφύχον, ut ait Pericles apud Thucydidem II. 123. Græcus interpres vim phraseos Cæsareanæ non intellexit. Darius. cur. sec. Nihil mutant scripti. Obstat tamen rō *contenderent*. Quod deletum etiam voluit Gruterus, nec refragor. Ciacconius, non tamen damnanus, vulgatam lectionem coniecit; *contendere*: ut I. IV. 'neque vi contendere, neque clam transire possent.' 'Gratia contendere' VIII. 50. 'prælio contendere' passim.

20 *Memoriam proderet*] Nugari, qui depravatam hunc locum credunt, meridiana luce clarius et jam aliis demonstratum est. Sic sane Gellius I. 19. 'In antiquis Annalibus memoria super libris Sibyllinis hæc prodita est.' Vossius. Vide etiam Ciaccon. et Hotoman. sic et Nepos in Hannib. c. 8. 'de Magonis interitu duplex memoria prodita est:' ubi nonnulli etiam expungunt rō *prodita*.

XIV. 1 *Eo sibi teneret*] Cognita nimirum eorum astutia, sibi melius poterat cavere, et, data occasione, veterem ignominiam ulcisci. Davis.

2 *Legati Helvetii*] Ex marginali dilucidatione in textum irrepsisse videntur; nam loquitur Cæsar ad legatos. Bene hoc censent itaque Ciaccon. et Gruterus.

4 *Accidissent*] Ita emendat Ciacconius ex veteri Codice et ex impresso Rob. Stephani. Cæteri Mss.

et Editt. habent; *accidisset*. Quæ lectio ferri quoque potest. *Clark*. *Accidissent* reposui ex Bongarsiano primo, Petaviano, et Egmondano. Sic edidere quoque Vascosanus, Strada, &c.

5 *Non fuisse*] Editio nupera Amstelæd. habet; *fuisse*. inepte. *Clark*.

8 *Veteris contumelia*] Romanis scilicet bello Cassiano sub jugum missis, quod maximæ ignominie loco ducatur. Hinc Papirius apud Livium ix. 15. inquit, 'Militem se cum singulis vestimentis sub jugum missurum, ulciscantem illatam, non novam inferentem ignominiam. Sic ubi Romæ compertum est, Aulum Albinus consulis fratrem cum exercitu sub jugo missum esse, 'metus atque moror civitatem invasere; pars dolere pro gloria imperii; pars, insolita rerum bellicarum, timere libertati; Aulo omnes infesti—quod armatus, dedecore potius, quam manu, salntem quæsierit.' Verba sunt Sallustii Jugurth. c. 39. *Davis*.

11 *Memoriam deponere posse*] Sic Mss. Brantii et Vossii. Editti habent *posset*. Sed longe venustius est, et cum præcedentibus aptius coheret, *posse*. Porro, valde lautus hoc in loco est. Brantius, qui longe rectius ac venustius, auferendi casu, ΜΕΜΟΡΙΑ *deponere posset*, scribendum existimat. Oblitus erat nimirum, quæ in eodem commate præcesserant; cum Cæsarem hoc modo sine ulla syntaxi loquentem fingit: 'Num etiam recentium injuriarum, memoria deponere posset.' *Clark*. Frustra est vir eruditus (Brantius). Vide nos ad B. C. ii. 28. 'Nec primi sacramenti, quod apud Domitium atque apud ac Quæstorem dixissent, memoriam deponerent.' *Davis*. cur. sec. Male Mss. plerique et Edd. Vett. *Memoria*: ex compendio scripturæ hoc natum. *Memoriam* bene servant Bongarsiani, et a manu prima Dukerianus: quod Angli optime defendunt, et Cl. Boa Animadvers. ad Jul. Cæs.

c. 2. sic 'Veterum beneficiorum memoriam expellere' B. Civ. i. 24. contra vii. 62. 'Virtutis memoriam retinere.' Passim ita *deponere desiderium, metum, similitatem*, aliasque animi affectiones dicimur. Dein eleganter tò *posse* restituit quoque Clarkius, confirmatum Mss. meis xv. et Edd. Rom. Inc. Mediol. Ven. Vide ad c. 7.

14 *Consuecimus enim Deos immortales*] Eleganter sane Herodianus in Commodo: Τοιοῦτον μὲν δὴ τέλει Κλέανδρος τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐχρήσαντο, φιλοτιμωμένους (ὅς ἐστι τις ἀπὸς) τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν ἐνὶ δεῖξαι, ὅτι ἐκ τῆς ἐσχάτης ἐβελείας εἰς τὸ μέγιστον ὕψος ἔλαι, καὶ πάλιν τὸν ἀρρώστα βίβαι ἀλλήγη καὶ ἀνέλπιτος δύναται τύχης βοηθῆ. Dio dorus Siculus quoque Biblioth. i. xx. 'Ἄλλ' οἶμαι τὸ δαιμόνιον ὅσῳ ἐπιτηδὲς τοῖς ὑπερφάνους διαλογιζομένοις τὸ τέλος τῶν καταλειπθέντων εἰς τοιοῦτων μετασθῆναι. *Vassius*.

16 *Interdum res*] Non necesse est, ut cum Casp. Barthio in Claudiani l. i. contra Rufin. v. 22. legamus *interim*, vel *intercedum*: præterquam enim quod hujus particulæ vulgaris significatio hoc conveniat, aliquando etiam eandem vim habet ac *interim*. Vide Justinum xi. 9. 2. *Davis*.

18 *Ea, quæ pollicantur, facturos*] Nempe in eam partem ituros, atque ibi futuros, ubi Cæsar constituisset. Vide c. 13. *Idem*.

xv. 5 *Cupidius novissimum agmen insecuti*] Id est, inconsultius et festinantius, quam par erat, pugnae cupiditate inducti. Ratio metaphora est, quia res, quibus potiri vehementer appetimus, summa cum celeritate persequimur. Eadem loquendi formula utitur noster cum sibi, tum v. 15. Sic in Orat. C. Gracchi in Popiliū, 'Quæ vos *cupide* per hocce annos appetistis atque voluistis, ea si temere repudiastis, abesse non potest, quin aut olim *cupide* appetisse, aut nunc temere repudiastis dicamini.'

Nimirum verba *Italicis* characteribus signata, ad priorum sententiam partem quod attinet, usitato significata adhibentur; in posteriore autem denotant id, quod inconsulte ac sine causa fit, ut apud Plautum *Aulul. Act. iv. sc. m. l.* 'Non temere est, quod corvos cantat mihi nunc ab leva manu.' Hoc cum non animadverteret T. Castricius apud Gellium *Noct. Attic. xi. 13.* oratorem hunc male explicat, eamque, velut absurde loquentem, perperam reprehendit. *Davis.*

6 *Alieno loco*] In re militari aliena loca sunt iniqua, quae autem commoda, sua dicuntur. Sallustius *Jugurth. c. 54.* 'Qui sua loca defendere nequiverat, in alienis bellum gerere.' Idem *c. LXI.* 'Neque Jugurtham nisi ex insidiis, aut suo loco pugnare facere,' hoc est, loco sibi opportuno. Adeantur etiam *Joan. Frid. Gronovii Observ. iv. 17. Idem.*

8 *Sublati Helvetii*] *Elati.* Sic *v. 37.* 'Hae victoria sublati Ambiorix.' Vide et *B. C. ii. 37. Idem.*

10 *Ex novissimo agmine*] Ita fere Editi. Mss. autem *Reg. Eliens.* et *Vossii* habent *et novissimo*. Quomodo et Græcus *Interpr.* videtur legisse. Edit. Romana ETIAM *novissimo*: sed præstat vulgata lectio. *Clark.* Verum et exhibent cum Ed. *Incerta Mss.* nostri omnes præter *Bongara.* tertiam recentissimum *Codicem.* In *Dukeriano* et Ed. *Mediol. ac Ven.* est etiam, quæ est voculæ et explicatio. Non tantum subalstebant, sed etiam subinde novissimo agmine lacescebant Romanos. Quare non video, cur præstet vulgata lectio contra *Mss. Codd.* Sed res parvi sane est momenti. Vox *prælio*, quæ hic additur, magis me offendit, et mollem *Julianæ orationis* cursum duriuscule inhibet: quare cum *Grutero*, si vel unus *Codex* idoneus addiceret, delere malim, aut saltem invertere verborum ordinem *nostros prælio.*

12 *Rapinis, pabulationibus, popula-*

tionibusque] Expungo vocem *pabulationibus.* Quam recte in prioribus editionibus omissam sine causa magnus *Scaliger* sum editioni inseruit. Quamvis enim ita in eodd. nonnullis legatur, otiosa est vox. Dixit enim *Cæsar* *Helvetios cibaria secum vexisse.* Itaque non opus *pabulationibus.* Confirmat opinionem *Celsi* *scriptor incertus*: ait enim, 'contentus in præsens metu illos a prædationibus aruisse.' Ne Græcus quidem agnoscit: apud quem est, *εἰ μὲν δὲ ναυτο τὴν τῶν ἐσθίων συμμάχων χάραν ἀδύνατον διαφυλάττειν.* Nisi dicamus *Helvetios pabula pro equis non habuisse*: infra tamen prohibet *Cæsar* *Lingones*, ne framentum subministrarent *Helvetiis.* Sed hoc *xx. diebus*, fortasse, et eo amplius post hæc accidit. Et iterum aliquanto infra ait: *Helvetios omnium necessariorum inopia pressos.* *Vossius.* Hæc vox *pabulationibus* abest a *Codd. Steph. Ven.* aliisque nonnullis, quo factum, ut eam expungendam censerit *Dion. Vossius*, quia supra *c. 5.* dixerat *Cæsar*, *Helvetios cibaria secum vexisse.* At ibi tantum intelliguntur molita *ἄλφρα*, quibus se ipsi sustentarent, nihil autem de pabulis in eorum usus. Qua de causa, ipse potius censerem, vocem hanc ex aliquibus libris excidisse ob similitudinem, quæ ei cum verbo abest intercedit: quod quidem sæpe accidit in *Vetorum monumentis*, ut exemplis nonnullis ostendamus. *Curtius vii. 1. 26.* 'Amicitiam—adeo non eo inficias ut expetisse confitear.' *Legø ex Ms. Coll. Pet. Cantab. Ut expetisse* quoque nos, magnosque ex ea fructus percepisse confitear. Sic cum vulgata *Tatiani exemplaria § 52.* habeant, *τὰ δὲ ὑμέτερα ἔθνη ἔχειν πολλῆς*, post *ἔθνη* autem alter e *Codd. Gallic.* suppleat *μακίας*, alter *μήτης*, non mihi dubium videtur, quin posterior lectio sit recipienda, ob causam jam ante dictam. *Davis.* Optime τὸ *pabulationibusque*

nibus auctori assernit Davisius, quod inveni quoque in Ed. Incerta et Mss. Carrar. Reg. per Clarkium citato ac meis undecim, inter quos Bongars. prim. Leid. pr. Lovan. aliique veteres, quanquam a nonnullis *τὸ quæ absit*. Litterarum adfinitas sine dubio alteram vocem exclusit. Si quæ delenda; malim scribere *rapinis pabulationibusque* cum Vossiano primo, Petaviano et Palatino: quia non multum differunt *rapinæ ac populationes*. Et nescio jam, an hoc non sit unice verum: præsertim cum *papulationibus* in nonnullis sit: unde videntur alii recte *pabul.* alii male *populationibus* fecisse, et utrumque dein in textum irrepsisse. Quo multum facit, quod *τὸ quæ* non agnoscant quidam. Male Cellarius eiecit rursus *pabulationibus*: *frumentationibus pabulationibus prohibere* VII. 64.

15 *Passuum*] Leidens. prim. et Edd. Rom. Incerta. Mediol. Ven. Scaligeri aliæque non agnoscunt vocem *passuum*. Nec male: solet enim hæc sæpe subintelligi: et sic aliquoties Cæsar. c. 41. 'Milium amplius I. circuitu.' II. 30. 'In circuitu xv milium:' nbi vide Vossium. B. Civ. I. 18. 'vii. milium intervallo abest.' c. 48. 'spatio milium xxx.' c. 64. 'milium vi ad iter addito circuitu.' Vide et ad v. 13. 42. vi. 29. 'milibusque amplius quingentis patet.' VII. 3. 'spatium est milium circiter clx.' Sic enim meliores libri: uti et VIII. 20. 35. B. Afr. c. 79. ubi *passuum* vulgo additur, quod tam temere inculcaverunt librarii, ut aliquando, cum hominum milia intelligantur, *passuum* exhibuerint: cujus rei exemplum est VIII. 29.

XVI. 1 *Frumentum flagitare*] Verbum huic loco aptissimum; denotat enim vehementem non sine conviciis postulationem. Cicero ad Famil. Epist. IX. 8. quæ etiam Academ. Quæst. I. I. est præfixa. 'Metuo, ne te forte flagitent, ego autem man-

davi, ut rogaient.' Vide G. J. Vossii Etymol. voce *Flagitium*. Davis.

9 *Se diutius duci*] In aliud tempus ex alio rejici, dum conferretur frumentum, quod polliciti erant Ædui. Nimirum hæc vox apud optimos auctores non raro *protrahendi* significationem obtinet. Noster B. G. I. 38. 'Magnam ad ducendum bellum daret facultatem.' Corn. Nepos in Alcib. c. 8. 'Ut bellum quam diutissime duceret.' Adi etiam Silium Italicum v. 97. Davis. Ita et B. Civ. II. 18. 37. III. 51. et sæpe. Sed malim hic subintelligi fallaciam Æduorum, qua decipiebant hoc pacto Cæsarem. De hac verbi *ducere* significatione vide præter alios N. Heins. ad Ovidium Met. VIII. 122. Apud Terentium 'dictis' et 'phaleratis verbis, aliquem ducere.'

12 *Qui summo magistratui præerat*] Ita bene jam olim hæc restituta. Error tamen vetus, qui et Anonymum Celsi exscriptorem decepit: ait enim: 'Is erat Dumnorix frater Divitiaci, qui tunc apud Æduos collega Lisco, summæ rerum præerat.' Etiam Græcum, ubi legere est; *τὸν τε Διβιτιανόν, καὶ τὸν Λίσκον, τὸ μέγιστον τῶν Ἑδουέων ἀξίωμα, Βεργύβρετον καλούμενον, ἔχοντας*. Vossius. Perperam Mss. et Edd. Antiquæ *Præerant*: sed ex Manutii, Hotomani et Ciacconii monito id jam in suis Editionibus mutarunt alii, ut et Scaliger. Res patet ex B. G. VII. 32.

13 *Magistratui*] Mss. *magistratu*: quomodo et scripsit Cæsar. Sed hoc parvi est momenti. Clark. Ex meis ita scribunt quoque Mss. tres et Editiones Romana, Mediol. Ven. et Scaligeri. De hoc dativo vide ad Frontini II. 4. 12. Hæc autem hujus casus inflexio in Cæsaris libris omnino præferri debet; nam et ita Cæsar declinavit in scriptis deperditis, et in Analogicis omnia istiusmodi sine i littera dicenda censuit, teste a Gellio IV. 16. Adde Ciaccon. et Davis. ad

VI. 42. et Varias Lectiones VII. 29. 'consensu obsistere.' B. C. I. 1. B. C. II. 1. 'proxima portu.' B. C. III. 60. 'quæstū habere.' c. 96. 'exercitū obiect.' B. Al. c. 61. *usu fore* in Mss. quibusdam; atque ita Mss. et Edd. plerique B. Afric. c. 47. *Usu militū esse*: ut et Edd. Recentiores c. 52. *Equitatu* Leid. pr. c. 72. sic et passim Apuleius, licet multis jam locis corruptus. Mox cum Grutero malim deleri *et quem*.

XVII. 3 *Privati*] Sic primus, quod sciam, edidit Rob. Stephanus, Ciacconio probante, ceterisque, qui secuti sunt editores præter Ursinum. Verum Editiones veteres et Mss. nostri exhibent *privatim*. Quod temere damnatum nollem. Cicero de Fin. v. 28. 'Nam aut privatim aliquid gerere malunt, aut capessunt remp. honoribus imperiisque adipiscendis.' v. 3. 'de suis privatim rebus ab eo petere cæperunt.' ubi in nonnullis *privatis*. Confunduntur hæc quoque B. Civ. I. 6. 8. et in Livio III. 24. 'Multi privatim ferebant Volscio iudices.'

Plus possint, quam ipsi magistratus] P. Ciacconius hic legendum statuit *ipse magistratus*, sed licet unus tantum fuerit Vergobretus, aliorum tamen magistratum desiderabatur opera, ut Ædnorum civitas commode regeretur. Davis. Ciacconii conjecturæ favet Ed. Incerta.

6 *Præstare dicant, &c.*] Hujusce loci sanitas Gabr. Færnus debetur, quem in suis edit. secuti sunt Lipsius et Scaliger. Mss. enim et veteres cusi exhibent *Præstare debeant*, vel *deburant*, ut Rom. et Ven. Davis. *Frustrum* quod *præstare debeant* est δὲ πειλομένους σίτος, ut vertit Gr. Interpretæ. Consule variantes lectiones, et vide, num scripserit Cæsar *conferant*, quod *præstare debeant*. Si jam pr. G. obt. n. possint, G. q. R. imp. perferre, *autius esse, neque dubitare, quin*. Milles enim, et elegantius, verbum dico

in hisce subintelligitur, et oratio adhibetur infinita. Adi c. 7. et Nep. in Hannib. c. 12. et præsertim ad B. Civ. I. 69. B. Alex. c. 3. 'futuram ex regno provinciam' in Mss. nonnullis additur *dicebant*. Adde c. 8. et omnino c. 57. Fæрни emendationem juvat locus B. Civ. II. 30. 'postremo præstare dicebant, belli fortunam experiri, quam supplicium pati.' ubi itidem Grutero suspectum est *et dicebant*. Sed adi quoque ad B. G. I. 43. et II. 3.

Principatum Galliæ obtinere] Diutius tenere; Ædui enim, ut ait Cæsar infra c. 43. 'omni tempore totius Galliæ principatum tenuissent.' Eadem potestate occurrit apud Cartium III. 4. 5. 'Proditos se rati ne conspectum quidem hostis sustinere voluerunt, cum vel pauciores locum obtinere potuissent.' Vide et Joan. Frider. Gronovium ad Livii III. 36. Davis.

8 *Neque dubitare debeant*] Sic Mss. et Editi omnes. Attamen si attente perpendas, hæret constructio. Nequit enim hæc vox *debeant* cum ista quæ præcessit, *dicant*, cohærere. Quippe non id hic agitur, ut ii, qui hac oratione populum commovere conantur, *ipsi dubitare non debeant*, sed ut multitudinem *dicant dubitare non debere, quin, &c.* Quare si vera sit ista lectio, quam supra intulit Færnus, *præstare dicant*, omnino hic reponendum videtur *neque dubitare debere*. Clark. Sine dubio dnrissima est locutio; cum *dicant* ad nonnullos et *debeant* ad multitudinem refers: quod tamen fieri debet, si adsumpta Fæрни lectione, sensus erit salvus. Rectius, ut dixi, ultimum *debeant* abesset, subintellecto reciproco *se*.

12 *Necessario rem Cæsari enunciarit*] Sic ex Vet. Cod. restituendum censuit Gabr. Færnus, quem in sua edit. secutus est Jos. Scaliger. Alii omnes Msti et Vetti editi repræsentant *necessario rem coactus Cæsari enun-*

clarit, nisi quod pauci necessarium exhibeant; sed illa vera est lectio. Noster B. C. III. 49. '*illi necessario loci aequi demum cogebantur.*' Terentius Andr. Act. IV. Sc. 1. 8. 'Tum coacti necessario se aperiant.' Scriptor ad Herennium IV. fol. 35. ed. Lambin. 'Mars istud te facere necessario cœgit.' Adl etiam scriptorem de bell. Hesp. c. 24. Davis. Cicero de Invent. II. 32. 'Vi et necessario vultus in portum coacti.' Idem, car. sec. Mas. et Vett. Edd. *necessario rem coactus*. Græcus ἀναγκάζω λωγισσάμενος. Quomodo et alii interdum locuti sunt hōni auctores. Clark. Recte in erratis, curisque secundis, mutavit sententiam Davisius. In prima enim editione Faërnii lectionem probaverat, vocemque coactus, ut Glossam, suspectam habebat. Eam vero retinent Mss. ad unum omnes: sed necessarium habent cum nonnullis Edd. Bongars. prim. tert. Leid. prim. Voss. prim. sec. et Egmond. *necessaria re coactus* Bongars. sec. ut B. Civ. I. 40. 'Necessaria re coactus, locum capit superiorem.' Hirt. VIII. 43. 'necessitate coactus,' ut et B. Afric. c. 55. Rectum est, quod plurimi retinent *necessario rem coactus*: quod idcirco auctori restitui. Locis a Davio adductis adde B. Civ. III. 78. 'Necessario illum suis auxilium ferre cogeret.' Hygin. Astron. II. 20. 'Itaque necessario coactam criminari.' et Curt. ad Sallust. Hystor., II. 'Cogatis necessitatibus privatim mihi consulere.'

XVIII. 5 *Eadem secreto ab aliis reperit esse vera*] In omnibus Mss. et editis usque ad Scaligerum legitur, *Eadem secreto ab aliis querit: reperit esse vera*; quod cur rejecerit vir summus, nondum video. Eandem quidem vocem paullo ante positam invenimus; sed ab istiusmodi repetitionibus Cæsar non abhorruit. Adi sis hujusce lib. c. 3. et 20. Davis. *Querit*. Hanc vocem, quam exhibent Mss. et Vett.

Editt. omnes, et Græcus Interpres, a Scaligero omissam, restituendam recte contendit Davisius. Clark. Habent quoque id verbum mei omnes: quare restitui.

10 *Illo licente, contra liceri*] *Liceri* est pretium deferre pro eo, quod tibi velis comparare. Hoc cum non intelligeret editor Venetus, locum in ista editione sic corruptum legimus, 'Illo dicente, contradicere audeat nemo.' Davis.

11 *Et suam rem*] In Mato erat, uti et in Ed. Vep. 1494. in *suam rem*, unde conjecit Lipsius *immanem rem*.

19 *Favere et cupere Helvetiis*] Usitatum ut *velle* et *θέλω* pro bene velle, voluntas pro benevolentia ponatur. Valerius Flaccus: 'Namque est tibi nostra voluntas.' Sic apud Hebræos etiam וָוָוָו voluntas pro benevolentia. Vossius. Est Hellenismus, ut observavit Nic. Rigaltius ad Minucii Felicis Octav. p. 32. ed. Oxon. ubi eadem occurrit locutio. Davis. V. et Brant.

24 *Imperio P. R.*] Vide notas ad B. G. II. 1. Davis. Cortius ait in Mss. a se inspectis esse in *imperio*. At in nullo meorum comparet, sed *imperio* abest ab Ed. Ven. Vide ad d. locum.

25 *Sed etiam*] Non invenias τὸ *etiam* in Ms. Dorvillii mei, neque in Edd. primis Rom. Med. Veneta. Non male. Adi me ad Front. I. 3. 10. et p. 158. 490. Cl. Drakenb. ad Liv. II. 6. Sic I. 43. 'Non modo sui nihil perdere, sed gratia &c. auctos velt.' Ita nonnulli Codd. dant quoque II. 21. 'Non modo ad insignia accomodanda, sed ad galeas inducendas.' VI. 43. 'Frumenta non solum, &c. sed anni tempore procubuerant.' Apulei. Met. I. p. 7. 'Non solum me diffamat probri, verum fugam instruit.' Sic meliores libri: vulgo *etiam*: et ita passim.

26 *Inquirendo*] Tam nostri, quam aliorum Mss. veteres multi et vetustissimi et Ed. Inc. in *querendo* i. e.

inter querendum secreto ab aliis, de Dumnorige reperit etiam. Verissime: quæ perit omnis obscuritas, quæ adeo toruit interpretes. Quod prælium capio pro quali. In querendo, quale prælium equestre, &c. vel quid esset de equestri illo prælio: reperiebat, initium fugæ a Dumnorige &c. Cap. præced. dicit Cæsar: 'a captivis quærit; reperit,' &c. II. 16. 'cum quæreret, sic reperiebat.' Hirtius VIII. 7. 'A quibus cum quæreret, inveniebat.' B. Civ. II. 39. 'rem gestam cognovit: e captivis quærit.' Vel quod his emendandum, ut statim 'certissimæ res accederent; quod Helvetias,' &c.

27 Quod prælium equestre adversum, &c.] Est ἀνὰ λόγον, seu, ut Latine loquar, initio ab una phrasi facto, alterius pars subijcitur. Sic apud Plautum Pœn. Act. III. Sc. 3. 46. 'Tu, si te Dii amant, agere tuam rem occasio est.' Incepit, tanquam diciturus esset, 'tuam rem agendi occasionem habes,' finivit vero hand aliter ac si initio posuisset tibi. Apud illum scriptorem multa hujusmodi occurrunt. Corn. Severus in Ætna v. 523. de lapide molari: 'Quin etiam externum nil ei calor ipse resolvit, Non odor aut levitas: si eundem loquendi modum servare in animo habuisset poeta, odor et levitas in Accusativo casu essent efferenda. Vide et Hirtium Bell. Afric. c. 25. Eadem locutionum mistura frequens etiam est in Græcis scriptoribus, ut ostendit vir doctissimus Joan. Clericus Art. Crit. P. II. 8. l. c. 10. 10. et seqq. Hoc ἀνὰ λόγον cum non conquirent editores nonnulli, locum sic reſinxere: 'Reperiebatque inquirendo Cæsar initium fugæ prælii equestri adversi paucis ante diebus a Dumnorige atque ejus equitibus factum esse.' Ita legitur in editt. Gryph. et Vascoe. ac ita ex conjectura voluit P. Ciacconius. Franciscus etiam Hotomannus locum mendi

suspectum habet, et in ambes partes se vertit, ut sano medicinam inveniat. Davis. Elegantissimam hic constructionem sine causa sollicitant editores. Nulhum subesse mendum recte contendit Davisius: quod autem Syntaxin ἀνὰ λόγον esse putat, sive transitionem ex uno locutionis genere in aliud, qualis in bonis auctoribus interdum quidem occurrit, in eo denuum fallitur. Nihil enim hic ἀνὰ λόγον, sed constructio simplicissima et quam maxime naturalis. Tantum, quod in priore parte commatis prælium adversum vocarat Cæsar, in sequente id fugam appellat; sed sine ulla omnino syntaxeos perturbatione. Dein pro factum esse Mss. Reg. Eliensis. et Vossii et Edit. Rom. omittunt vocabulum esse, et legunt 'initium ejus fugæ factum a Dumnorige,' &c. quod et elegantius. Cleric. Toruit hic locus interpretes. Petr. Ciacconius recribendum putavit, 'Reperiebatque inquirendo Cæsar initium fugæ prælii equestri adversi paucis ante diebus a Dumnorige atque ejus equitibus factum esse;' nec aliter ediderit Gryphus et Vascosanus. Hanc autem conjecturam merito rejecit Fr. Hotomannus, quod immodica sit mutatio, neque Cæsar fugæ mentionem superius fecerit. At vir ille doctus legit, 'Reperiebat etiam Cæsar inquirendo prælio equestri adverso, quod paucis ante diebus esset factum, initium fugæ factum a Dumnorige,' &c. Non tamen diffitetur, quin satius sit auctoritatem melioris codicis expectare. Immo vulgatam lectionem non omnino improbandam esse tandem statuit. Idem mihi quondam videbatur; eaque de causa ἀνὰ λόγον esse dixi; non enim infrequens est in optimis scriptoribus aliqua locutionum mistura. Vide nos ad libri de Bell. Afric. c. 25. et doctissimum Clericum Art. Crit. P. II. § I. c. 10. 10. seqq. nunc verò parva mutatione legerim, 'Reperiebat

etiam Cæsar inquirendo, *quom'* (sic olim cum scribebatur) 'prælium equestre adversum paucis ante diebus esset factum, initium fugæ' (sic Bongars. pr. omissa voce *ejus*) 'a Dumnorige atque ejus equitibus factum esse;' vel, ut alii codices, 'initium fugæ factum a Dumnorige, atque ejus equitibus.' Mecum, nisi fallor, lector eruditus faciet. *Davis.* cur. sec. Vascos.: et hinc Stradæ editio habet 'inquirendo initium fugæ prælii equestris paucis ante diebus a Dumnorige atque ejus,' &c. Clar. J. Perizonius simpliciter subintelligit *inquirendo* scilicet *prælium vel in prælium, quod*; Vide ad Sanctii Minervam p. 726. Ed. postr. proxime vero, ut patet in nota præced. Ceterum *ejus* non deest in Bongars. pr. quod junctum est *fugæ*, sed quod adhæret *τοῖς equitibus*: cujus rei testis sum oculatus; licet et ipse sine *ejus* malim scribere 'initium fugæ factum a Dumnorige atque ejus equitibus.' Ita enim sequentia refinxī, auctoritate Matorum tantum non omnium et Edd. primarum. Mox *equitatu* cum Ciacconio et Scaligero prætuli (V. ad c. 16.) *prò equitatu*. Dein *eorum fuga* Mss. aliorum et mei quatuordecim vetustiores cum Edd. Rom. Ven. Incerta ac R. Steph. *que* intrusum est ab interpolatoribus, ut vidit etiam Brutus.

XIX. 8 *His omnia*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edit. Vett. *his omnibus* rebus. Quod cur a Scaligero et Recentioribus omissum, equidem nihil video. *Clark.* E Carrariensi vel suo Codice id videtur ausus Scaliger, cui consentiunt duo de nostris, sed recentissimi: ceteri omnes agnoscunt vocem *rebus*; magisque Cæsaris stylo convenit: quare rursus addidi. Vide ad iv. 17. v. 51. 'Quibus omnibus rebus invitati.' Ibid. c. 52. 'Ex his omnibus rebus judicat, quanto cum periculo res sint administratæ.'

9 *Summam in se voluntatem*] Benevolentiam aut amorem. Sic v. 4. 'Cujus egregiam in se voluntatem perspexisset.' Adi et Terentium Phorm. Prol. v. 30. et ibi Donatum. *Davis.*

14 *Procillum*] Ita recte Manatius et Ursinus restituerunt e snis, ut patet c. 47. Mss. nostris inepte *Troacillum* vel *Troacillum* vel *Troacillum*, similiaque monstra lectionum, quas et ostentant veteres Edd. *τροακίλλον* Gr. Interpr. e nostris solus Cujacii liber præbet *Procillum*. Sed infra Mss. omnes ita exhibent.

17 *Et ostendit*] Omnes Mss. et impressi ante Scaligerum, has voces exhibent, quas revocandas censuimus. *Commonefecit* Cæsar Divitiacum, dum ipsi audita in memoriam revocat, *ostendit* vero res, ut putabat imperator, antea non cognitæ. *Davis.* Apparent hæ voces etiam in Mss. nostris omnibus, et Clarkii.

XX. 1 *Multis cum lac. complexus obsecrare*] In Leidensi primo exaratur *multum*. Sic fere apud Virgil. *Æn.* III. 348. 'Et multum lacrymas verba inter singula fundit.'

6 *Per se crevisset*] Nempe per *Divitiacum*. Græc. Interpr. inepte, δι' ἐαυτοῦ τῶν μεγάλων δυνάμεων κέκτηται. *Dumnorig* sc. *per se ipsum*. Quam tamen ineptissimam versionem citat Cellarius, hujus loci explicandi causa. Non vidit nimirum, eam hujus esse totius orationis constructionem, ut vox (*se*) tam sit cum *Divitiaco* loquente reciproca, quam cum ipso *Dumnorige*, quem *Divitiacus* hic *per se*, hoc est, suis ipsius, qui hic loquitur, *Divitiaci opibus* crevisse ostendit. Vide quæ infra ad VIII. 50. *Clark.*

7 *Ac nervis*] Potentia. Peto Albinovanus Eleg. I. 48. 'Nec quemquam nervos extimuisse tuos.' Sic et Lactantius Instit. Divin. I. 3. alique. Metaphora sumpta est ab animalibus, quorum vires sunt in nervis positæ. Hinc apud Ciceronem Acad.

Quæst. I. 10. 'Nervos virtutis iudicare' est, de ea vim omnem et efficaciam detrahere. *Davis*. Ita sæpe Cibero: τὰ νέρψα τῶν ἀπαρμότων Æschines; ψυχῆς nescio quis; τῆς τραχύδης Aristoph. Βαρπαχ. vers. 896. 'imperi' Val. Maxim. II. 752. *Wasse*.

15 *Rogat—ostendit*] Unde factum, ut P. Clacconius has voces mendi suspectas habere erit, plane nescio; nec a quoquam idonea huiusce suspicionis reddi potest ratio. *Davis*.

22 *Qua agat*] Ms. Reg. et Vetus Edit. Rom. Quid agat. Græc. Interpr. τί τε ποιεῖ. *Clark*. Palat. Leid. sec. et Dorvillii cum Ed. Mediol. etiam quid. Ed. Ven. quicquid. Nil muta tamen.

xxi. 2 *Sub montem*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii; et Editt. Vett. sub montē. Quod æque Latinum. *Clark*. In nullo Mss. meo, neque in Edd. ante Plantinianas et Scaligeri invenias sub montem, sed monte: quod cur mutaverint viri doctissimi, ego sane nescio. Sexcenties ille Ablativus cum hac præpositione ita constructus occurrit: et quidem cum eodem verbo considerare. Sallust. B. Catil. c. 57. 'sub ipsis radicibus montium cōsedit.' Calpurn. Ecl. II. 21. 'Sub anosa medius cōsiderat ulmo.' Imo ipse noster c. 48. 'a C. castris sub monte cōsedit.' Eadem confusio B. Afric. c. 51. 'sub hoste stabat.'

5 *Legatum pro Pratore*] Non est rejicienda hujus loci antiqua scriptura, quæ habetur in vetustissimis libris Vaticano et meo, in quibus est, pro Pratore, non, prope. Nam ea lectio confirmatur testimonio antiquitatis, quæ habetur in veteribus inscriptionibus, et argenteis etiam denariis, uno M. Bruti, Cæsaris percussoris, in quo Brutus ipse PROCOS. describitur, ejus vero legatus C. Flavius, in eodem denario LEG. PROPR. dicitur: altero Q. Cæcillii Metelli Pii, qui cum PROCOS. in Africa rem geasserit, ejus legatus P. CRASSUS JUNI. in

eodem denario LEG. PROPR. dicitur. Etiam P. CARISIUS, LEGATUS AUGUSTI in argenteo denario, in quo Emerita oppidum, a Carisio jussu Augusti in Lusitania conditum, impressum est, P. CARISIUS LEG. PROPR. scribitur. Et M. PUBLICIUS qui Cn. Pompeii Magni in Hispania legatus fuit, in argenteo item denario, LEG. PROPR. dicitur; ut videri possit his nominibus extraordinaria imperia ornari solita fuisse apud Romanos, cum, absente magistratu, cui provincia decreta erat, ejus magistratus legati aliquo mitterentur cum imperio ad rem gerendam. Quo exemplo T. Labienus legatus Cæsaris, qui Galliam provinciam Proconsulari potestate obtinebat, Legatus Pro pratore a Cæsare dictus est. Cum autem librarii ex τῶν ἀναφορέων eis τὰ ἀναφορέα labi soliti sint, non est mirandum, si ex subobscuriore voce Pro Pratore, lapsi sunt in prope, dictionem usitatiorē. Sic Ursin. Hæc tamen locutio absurda visa est Fr. Hotomanno: quam esse probam plurimis etiam inscriptionibus et numismatis ostendit Lud. Carrio Ant. Lect. III. 8. adeo ut mirer eos, qui nuperam editionem Amstelodami curarunt, Hotomannum potius secutos esse. *Davis*. Mss. etiam Clarkii ac nostri et Edd. omnes ad Aldinam usque habent Pro pratore, nisi quod Duker. Cod. pro pratore. De Legatis pro pratore ad quoque Cl. Spanhemium de præst. Num. p. 179, 180. T. 2. Vehementer tamen hanc lectionem refutare conatur et acerrime in Carriem invenit Castalio Observ. Dec. I. c. 8. putatque hoc nomen non cognitum ante Augusti tempora. Verum huic sententiæ contrarii sunt omnino Bruti, Metelli et Pompeii numismata: Quæstor pro pratore Hirt. B. Alex. c. 42, 48. Ut verum tamen fatear, dubito maxime, an, præseute proconsole, ut hic erat Cæsar, legatus unquam nomen habuerit Pro pratore.

Certe Cæsar, quotiescunque deinceps hujus Labieni meminist, simplici *legati* nomine eum insignivit. Accepit tamen forsitan hoc nomen Labienus, quod ille, absente Cæsare, qui in Italiam ad legiones conscribendas contenderat, ab eo præpositus sit expeditioni, quam contra Helvetios fecerat. Vide c. 10. Ceterum *pro præst.* sæpius abiit in *propere*; uti et B. Civ. i. 6.

6 *Iis ducibus*] Ita reposuimus ex G. Faëri Ms. antiquissimisque editt. Rom. et Ven. cum in aliis perperam legatur *eadem ducibus*. Davis. Mss. et Editt. variant: plerique legunt *eadem*; nonnulli *his*: nulla sententiæ differentia. Existimat Davisius, illud *eadem ducibus* perperam dictum. Credo, quod de ducibus nihil supra. Atqui hoc vult Cæsar; missas duas legiones, ducibus *eadem illis hominibus*, qui ante iter cognoverant. Dixerat enim jam supra, 'qui cognoscerent, misit.' Clark. Licet *eadem* ferri possit, sequor tamen Davisium: nam *his* vel *his* exaratum est in Bong. pr. sec. Petav. Voss. pr. Leid. primo, aliisque octo Mss. et Editis prioribus.

10 *Ante mitti*] Mss. et Editt. Vett. *ante se mittit*. Pronomen Scaliger et Recentiores quamobrem omiserint, causam non afferant. Clark. *Se* invenit quoque in nostris Mss. omnibus; quare auctori restitui: nisi fortuito malis *ante mittit*. Plantin. Editio jam caret hoc pronomine.

XXII. 5 *Equo admissa*] Concitato. Cicero de fin. Bon. et Mal. i. n. 2. 'Difficilem quandam temperantiam postulant in eo, quod semel admissum coerceri reprimique non potest.' Sic legendum cum Ms. Coll. Corp. Christi Cantab. et editt. vett. Nam male Janus Gruterus emendavit *jam missam*. Virgilio Æn. xi. 272. *pennæ sunt admissæ*, quæ velociter moventur. In nonnullis summi poetæ exemplaribus perperam scribitur 'A-

missis petierunt æthera pennis.' Quam lectionem Servius et Pierius meliorem judicarunt; sed multum abest, ut scopum attigerint. Vide Pedonem Eleg. i. 250. 320. et Tibullum El. i. 4. 44. Davis. B. Civ. ii. c. 34. 'admissis equis,' et alii passim.

6 *Ex Gallicis*] Sic Ms. Reg. Vulgg. a *Gallicis*. Mss. Elien. et Vossii et Edit. Rom. omittunt præpositionem. Clark. a *Gallicis armis*—*cognoscias*. Lege *id se Gallicis armis*—*cognovisse*, deleta præpositione, quam nesciunt Lovan. Norvic. Rom. Beroald. Nec male reponas *id se e Gallicis armis*; prout habent Bongars. pr. sec. Davis. Cur. sec. Deest præpositio quoque in recentioribus Mss. Duker. Dorvill. Voss. tert. Leid. tert. et Edd. Med. Inc. Ven. et Gryph. aliisque, probante Manutio et Hotomanno. *E suis. e* et *ex* produxit quoque Ursinus; et meorum ita duo, Bongars. tert. ac Leid. sec. Nil temere ego muto; nam Voss. prim. Leid. pr. Scallig. Petav. et Egmond. servant a. Quamquam vulgatio verbi hujus constructio sit cum præpositione *e* sive *ex*, si ablativo rei jungatur. Sed tamen Ovid. Ep. ex Ponto El. ii. 18. 1. 'Ecquid ab impressæ cognoscias imagine gemmæ?' Phædr. F. iv. 21. 'Sermonem ab ipso cognitum:' ubi hunc Cæsaris locum adfert Cl. Burmannus.

7 *Insignibus*] Intelligi dicunt galearum ornamenta et similia, de quibus Lipsium Mil. D. iii. 11. vide, et Brantium. Græcus *ορμηλιν* transtulit, quod potius signa militaria notare videatur. Cæsar infra ait ii. 21. 'Temporis tanta fuit exiguitas, ut non modo ad insignia accommodanda, sed et galeas induendas tempus defuerit.' Insignia ornamenta, propria huic vel illi: unde Horat. Epod. v. purpuram prætextam, vocat *insignia*, cum ait: 'Ut hæc trementi questus ore constitit Insignibus raptis puer.' Voss.

10 *Prope hostium castra*] Singularis est hic Codicis Oxoniensis lectio; non dubito tamen, quin vera sit, *propter*: quæ vox passim depravata est in ejus Glossam *prope*. Ad Tenucl. ad Frontin. II. 3. 22. 'propter flumen Enipea.' Davis. ad Auct. B. Afric. c. 37. et 73. 'propter hostium castra prætergressus.' Curt. ad Sallust. B. Catil. c. 59. Eadem variatio in Mss. et Edd. Justin. XII. 9. 'Qui propter murum stabat;' ubi in plerisque male *prope*: et alibi: plura notavi in Observe. Misc. ad Apuleium.

12 *Multo denique die*] Cum 'multum diei processerat,' ut loquitur Sallustius Jugurth. c. 51. Davis.

13 *Per exploratores Cæsar*] Ultimam vocem addidi ex Ms. Norvic. et editt. Rom. Ven. Bernald. quod perspicuitati inserviat. In verbis enim, quæ præcedunt, de Labieno agitur, non de Cæsare. Davis. Cæsar agnoscunt Mss. omnes, et Edd. usque ad Ed. Ursini, quem secutus est Scaliger.

14 *Hostes castra movisse*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii; *HELVETIOS castra movisse*. Græc. item interpr. 'ΕΛΛΗΓΩΣ. Utra verior lectio, non constat. Clark. Sic quidem Edd. Rom. Ven. et Mediol. quod arripuit unus codicis fide Hotom. Verum cum nostri Codd. cum Ed. Inc. et aliis consentiant in *Helvetios*, id respondere non dubitavi. Vel sic antis æpe vox *hostis* paucis in versibus hic occurrit.

XXIII. 4 *Milibus*] Ms. Reg. *millium*. Quod æque Latine dicitur. Clark.

5 *Et iter-ac*] Deest utraque hærum conjunctionum in Mss. Reg. Eliens. et Vossii; necnon in quibusdam editt. vett. Et sane æpius utitur Cæsar istiusmodi oratione *ἀντὶ τοῦ*. Idem. Primum et non comparat in ullo Mss. a me viso, nec in Edd. Rom. Inc. Mediol. Ven. quare delevi. Alterum *ac* tolerari potest;

cum id meliores mei plerique agnoscant: licet in Edd. vetustis itidem deat. Solent, ut notum est, auctores, assyndeto utentes, ultimum pronunciatum tamen per copulam connectere et claudere.

8 *Discedere existimarent*] Mss. omnes, et Editt. vett. *discedere a se existimarent*. Quod a Scaligero et Recentioribus omnino sine causa mutatum. Clark. Ciacconii culpa ejectum est illud *a se*, quia non legebatur in suo Mss. sed mei aliorumque codices *a se* vel *ab se* agnoscunt.

10 *Commisissent*] Andinius, Oxoniensis et Bongars. tert. *commovissent*. Eleganter pro *lacsessivissent*, primi *commisissent*. *Movere* passim pro incipere ponitur, sive causa esse, ut quid fiat: unde 'commovere bellum' Cicero alique. 'Movere prælia,' 'certamen' non raro apud poetas. Consule Cl. Drakenburg. ad Silium XIV. 141. 'certamina morunt.' Curtius VIII. 14. §. 6. 'pugna se moverat.' Simile est 'emovere ignem' pro *excitare* apud Val. Max. 2. 4. §. 5. et 'commoti ignes' Lucan. v. 524. Forsan et hinc legendum 'prælii sollicitationes' II. 8. ubi vide. Quo facit etiam locutio 'lacsessere pugnam:' da qua agendum IV. 44. adi etiam B. Afric. c. 14.

Sive quod] Mss. et Edd. Vett. *sive eo quod*. Clark. *quod eo* itidem per Ciacconium primo e suo codice extrusum est. In aliis omnibus Mss. et Editt. præcedentibus comparet, quare restitui. Idem est ac *propterea quod*. II. 35. in Bong. primo 'eo quod in Italiam properabat.' III. 13. e Mss. 'sive eo, quod tantas tempestates,' &c. Adde Clark. ad IV. 2. §. 1. VI. 30. 'hoc eo factum est, quod,' &c.

XXIV. 1 *Id animum advertit*] Ita restituimus ex Mss. Norvic. Brant. et Ursin. Editi enim minus eleganter habent, 'Id animadvertit.' Lucretius II. 124. 'Hoc etiam magis hæc animum te advertere par est.'

Sæpe hoc modo locutus est Plantus. Sic Pseud. Act. 1. Sc. 3. 43. 'Et id hoc quod te revocamus, quæso animum advorte.' Vide et Act. 1. Sc. 2. 10. *Davis*. Hunc locum post Ursin. et Brant. quos vide, e Mss. Andinis jam emendaverat, aliosque in Cæsare plurimos infra viri summus J. F. Gronov. ad Livium xxiv. 48. E nostris hic ita habent Bongars. pr. sec. Vossiani duo, Lovan. Oxon. et Gottorp. Ceterum plura hujus locutionis exempla vide in Gronov. ad Livium xxviii. 14. 'ubi hæc obstinate credita animum advertit.' *Davis*. ad Cicer. Tusc. Quæst. v. 23. 'Animum advertite columellam.' Cort. ad Sallust. B. Jug. 93. 'animum advertit cochleas,' &c. A. V. Staveren ad Nepot. Epaminondam c. 6. §. 2. Apud Terentium quoque sæpius occurrit, ut Heaut. iv. 1. 44. Phorm. v. 7. 16. Eunn. ii. 1. 7. Emendavit etiam bene Davisius B. G. v. 18. Quibus adde 1. 52. iv. 12. 25. 26. vii. 25. 57. viii. 11. 12. 14. 33. 34. 38. 40. B. C. i. 60. 80.: ubi et 'res animum adversa,' uti et B. Civ. ii. 6. 35. item c. 14. 'animum adverti.' Rursus iii. 41. 50. 88. 98. B. Alex. 30. 36. 45. 46. 48. Afric. 10. 15. 40. B. Hiap. 4. 23.

4 *Ita uti—collocaret, ac—compleret. Interea—conferri—jussit*] Mss. omnes et Edit. Rom. *ita uti—collocari; ac—compleri, et interea conferri jussit*. Quæ si vera sit lectio, cum illud *ita ut*, coherere nequeat cum indicativo isto *jussit*: necesse erit, ut aliquid intercederit. *Clark*. Vulgata lectio ex uno, ut adfirmat, Codice rursus intrusa est a Ciacconio: cum ceteri, tam aliorum quam nostri exhibeant, ut Clarkius profert, nisi quod in Edd. Vasc. Steph. Stradæ, et aliis detur *collocari* et *compleri*: et in uno Leidensi etiam invenerim *collocaret*: quod idcirco sensum optimum efficiens retinui; *sed compleri et revocavi*. Scias tamen, Lector, paulo ante scribi 'veteranarum ita uti su-

pra; sed' in Bongars. primo, Petav. Egmond. Gottorp. et Voss. tertio; non *se*. Quod itidem constructionem reddit sanam. Quin etiam *sed* istud a Cæsare relictum putem; rã autem *ita uti* vel ut *supra*, marginalem suspicor esse glossam, ortam ex verbis c. 22. 'Copias in proximum collem subducit; aciem instruit.' Verum et Gr. interpres habet ἐνδὺν ταυροῦ. In Bongars. tert. legitur itaque *supra*.

11 *Ipsi conf. acie*] Interpunge, *ipsi, conf. acie rejecto, &c.* Ac sic Græcus. *Davis*.

xxv. 1 *Suo*] Mss. Vossii *suo equo*. Quod a Cæsaris perspicuitate non abhorret. *Clark*. At mihi mera videtur glossa. Nec enim temere inculcanda sunt tot, quot alii verba temere ejiciunt. Certe non hoc loco: cum codex, quæ est Vossii secundus, recentioris ætatis sit.

Omnium e conspectu remotis equis] Voces *e conspectu* omnes viri docti delendas censent. Anonymus tamen, 'equis autem omnibus,' ait, 'non dimissis modo, sed e conspectu abductis.' Græcus simpliciter ἐκ τοῦδ' ὁμιόμας. *Vossius*. Has voces delendas censent P. Ciacconius alique, quos secutus est in sua editione Jos. Scalliger; sed immerito, ut mihi quidem videtur: nam non modo eas legit Julius Celsus, (Vide l. i. p. 28. ed. Lond.) verum etiam in pugna difficili ita se gerere solitus est Cæsar. Frontinus Strateg. ii. 8. 13. 'D. Julius ad Mundam suis referentibus pedem, equum suum abduci a conspectu suo jussit.' Nec hoc novum fuit strategemæ; simili enim usum fuisse Catilinam tradit Sallustius Bell. Catil. c. 69. *Davis*. *Ex conspectu* scripsi vetustiorum magno numero membranarum fide pro *e consp.* quæ voces apud Frontinum a nonnullis Codd. exulant, ut ibi monui.

2 *Æquato periculo*] Mss. omnes et Edit. Vett. *æquato omnium periculo*. Gr. Interpr. ἰσὺν ἀπὸ πάντων ὄντας τοῦ

καὶ ὅλων. Cur vocem omnium omiserint Scaliger et Recentiores, nihil causæ est; nisi quod eadem vox paulo ante præcessit. Id quod Cæsari non inusitatum. Clark. Mei quoque ad unum omnes Codices τὸ ὀνόματι agnoscunt: quare cum Clarkio revocavi.

3 *E loco superiore pilis missis*] Ursinus et Ciacconius legunt *emissis* frustra. *Mittere* pro *emittere* usurpatum probis auctoribus. Sic 'radicem, fructus, folia mittere,' Columella et Plinius dixerunt. Et Livius, 'qui vocem liberam pro Rep. mittere anderet.' Sic Seneca Agamem. Act. III. sc. 1. 'Sua quisque mittunt tela, et infesti fretum Emoliantur.' Etiam Hirtius de Bello Gall. VIII. 14. 'Unde tormento missa tela in hostium cuneos conjici possent.' Vossius. Vide ad v. 44. 'Pilum in hostes mittit.'

5 *Gladiis districtis*] Bongars. primus, Vossianus pr. Leid. pr. Egmond. *destrictis*. Vere, ut scribendum esse ubique monuere passim viri docti. Infra id aliquoties occurrit, ut VII. 12. VIII. 23. B. Civ. I. 46. 47. 75. Adi Gronov. ad Livii XXVII. 13. et quæ concessimus ad Lucan. VII. 313. 'Sævum destringere ferrum.' Eadem orthographia restituenda Lactantio ex antiquissimo Codice Bononiensi I. 21. 'Utraque manu destrictos gladios exserentes,' non *dis*, et Apuleio e Mss. pluribus in locis.

9 *Sinistra impedita*] Quæ tenebat acuta pilis transfixa. De utrisque armis vide Jna. Lipsium MII. Rom. Diall. II. 2. et 4. Davis.

16 *Latere aperto*] A dextro latere, quod clypeis non tegebatur. Vide Silium Italicum II. 78. *Idem*.

Circumvenire] Mss. et Edd. Vett. *circumvenere*. Clark. Sic etiam uno consensu nostri omnes, quare reposui. Sine copula. autem Edd. primæ aliæque Vett. *id consp.* sed in Mss. omnium omnibus comparat. Fors fuerit ut *id* vel *id ut*, &c. *ceperunt, Romani c.*

sic melius cohærebant.

19 *Conversa signa tripartito intulerunt*] Optime. Licet Carrio III. 11. Antiq. Lect. contendat *bipartito* in VV. CC. inveniri et retinendum esse. Causam addit, quia duæ aries ideam faciebant, tertia aliud. Nihil magis movet me Græcus qui διχῶν transiit. Ubique enim Cæsar tripartitam fere aciem se habuisse dicit. Sic libro V. 10. 'Postridie ejus diei, mane, tripartito milites equitesque in expeditionem misit.' Et VI. 6. 'Cæsar partitis copiis cum C. Fabio legato, et M. Crasso quæstore, celeriterque effectis pontibus, tripartito adiit.' Sed maxime huc faciunt verba sub finem hujus libri; 'Acieque triplici instructa, ad eum locum venit, primam et secundam aciem in armis esse, tertiam castra munire jussit.' Cur ergo et hic non mutat 'acie duplici instructa?' Vossius. Recte, ut videtur, receptam lectionem adversus Lud. Carrionem tuetur Vossius. Est tamen aliud, quod scrupulum movet; quomodo videlicet ab iis, qui victis ac submotis resistebant, *conversa* esse signa dicerentur, cum jam ante recta ad eos fuerint lata. In acie enim convertuntur signa, quando mota ac ferri jam cæpta, in aliam partem feruntur, ut docet Joan. Frid. Gronovius ad Livii III. 54. Quod tamen hic non accidit. Quandoquidem igitur Metaphrastes, Ms. Brant. et edit. Rom. Ven. Beroald. vocem *conversa* non exhibeant, delendam arbitror; licet non negarim hanc locutionem tertiaræ aciei, quæ venientes excipiebat, probe convenire; primæ vero ac secundæ non item. Davis. *Conversa* non reperitur quoque in Mss. Lovan. Palat. Leid. sec. Duker. Dorvill. Reg. nec in Ed. Mediol. Veneta, aliisque; delendumque etiam censet Brantius, a qua sententia neque ego alienus sum, quanquam potius retineo; ita ut *bipartito* non ad *conversa* sed solummodo ad *intulerunt* referam.

Bipartito inquam. Hæc enim est antiqua lectio, quam perperam loci huius sensum non bene capiens Hotomannus, probante Vossio, mutavit in *tripartito*: quod invenj in solo Vossiano primo pro Glossa. Ceteri Mss. omnes tum mei, tum aliorum *bipartito* vel *bipartita*, ut est in recentioribus nonnullis, *partita* Carrar. Habuit quidem Cæsar triplicem aciem, sed non ideo signa tripliciter intulit. Nam prima et secunda acies inmotæ mansit, et institit victis ac submotis. Tertia convertit se, et a tergo venientes sustinuit Bojos. Signa ergo duas in partes inlata, non in tres; licet triplex fuerit acies. Certe mihi nullam difficultatem hic locus habere videtur. Accedit Græcus interpres, qui vertit διπλῆ: nam malo exemplo Davisius in sua editione tacitus exhibuit τριπλῆ. Quod factum nollem. Vide etiam, si tanti est, Dionem, xxxviii. p. 80. qui, licet alio describens modo, nostram tamen confirmat sententiam. Ceterum cur malim *bipartito*, quam *bipartita*, docere possunt notæ Celeb. Gravii ad Cicer. Catil. iii. 2. 'In proximis villis ita bipartito fuerunt, ut Tiberis inter eos et pons interesset.' Ovid. Rem. Am. 443. 'Secta bipartito mens.' Infra v. 32. 'Cohæcatis insidiis bipartito.' vi. 6. 'Adit tripartito.' ubi male in quibusdam tr. exercitu. vii. 67. 'equitatum tripartito. divisum.' uti et viii. 33. Liv. iv. 59. 'tripartito discescere.' Temere autem Ciaccon. ut Glossam, delet τὴν *bipartito*.

21 *Exciperet*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii *sustineret*. Clark. Vulgatum reperitur in Edd. Rom. Mediol. Vana aliaque, et testatur Hotomannus id in suo exstare Codice et in Oxon. margine Cl. Wasse: et, ni fallor, exstat in Andino. Verum in ceterorum Interpretum meisque Mss. omnibus, et Ed. Incerta Aldi, Stephani, ac plerisque vetustioribus exaratur *sustineret*. Quod tamen recipere non ausim,

non tam, quia mox *sustinere*, sequitur; hoc enim non inolevis in Cæsare; sed quia, alterum elegantius est, quam ut a librariis profectum credam; notatque, 'impetum eorum sustineret.' Nam male Carrio Ant. lect. iii. 2.: et Brantius huc adferunt locum Sallustii ex Hist. iii. 'Quia Sertorio triplices insidias per idoneos saltus positæ erant; primæ, quæ fonte venientes exciperet.' Eo enim loco agitur de dolo et fraudibus, quibus incauti opprimantur, metaphora quidem a venatione deducta; ubi feræ æque excipi dicuntur, quam fraude capiuntur, quam quæ vi et venabulo conficiuntur. Vide Cel. Burs. ad Phædr. F. xi. 6. 'Fugientes ipse exciperet.' et infra vi. 28. 'Uri mansueferi ne parvuli quidem excepti possunt.' V. et ad vii. 28. B. Civ. i. 79. Hic sola vis intelligitur, ut apud Nepot. Chabr. c. 1. 'inpetum excipere hostium docuit,' et infra c. 52. Rectius adduxisset Senecam de ira, i. 11. 'Venator cum et fugientes persequitur et venientes excipit' ubi de feris dicitur, quod hic in militibus describit Cæsar B. C. i. 58. 'nostros eludebant, inpetusque eorum excipiebant.' iii. 92. 'Ut Cæsaris inpetum exciperent;' et ita sæpe Livius.

. xxvi. 1 *Accipiti prælio*] Dabulo Marte, adeo ut nescirent, in quam partem se inclinaret victoria. Sic locutus est Curtius viii. 2. 16. Fieri etiam potest, ut hoc prælium dicatur *inceps*, quod duobus in locis pugnaretur. Vide Corn. Nepotis Themist. c. 3. et Datam. c. 7. *Davis*. 2 *Distius*] Ciacconius nullo adjuvante Mato conjicit *demum*.

Nostrorum impetum sustinere] Primo Mss. *sustinere nostr. imp.* quo ordine recte etiam nonnulli ediderunt. Deinde *inpetus* tredecim vetustiores cum Ed. Incerta. Bene, quippe Cæsar intelligit bipartitos *inpetus*, consuevitque sæpius hanc vocem in plurali adhi-

bera. c. 52. 'Germani impetus gladiatorum exceperunt.' VII. 29. 'repentinos hostium impetus sustinere possent.' c. 80. 'equitum impetus sustinerent.' Sic Mss. VIII. 19. 'Qui sustinuerant primos impetus insidiarum.' B. C. I. 26. et 40. 'Magnos impetus legionum equitatusque sustinet.' et sic passim Livius. Vide Cl. Drakenb. ad I. 4. 9. 'Impetus facere.'

8 *Ad vesperum*] Sic etiam Ed. princeps, Mediol. Ven. et e veteri libro legi vult Ursinus, quem Scaliger sequentesque secuti sunt. Sed Manutius et Hotomannus bene olim monuere, in suis esse *Vesperum*; quod neque Latinum esse, et a Cæsare alibi insurpatum docent. Imo id ego non solum in plerisque Edd. sed et in Mss. fere cunctis inveni: quare responsi eorum auctoritatem secutus. c. 50. 'usque ad vesperum.' B. Civ. I. 8. 'Misso ad vesperum senatu.' II. 32. v. 58, VII. 60. B. Civ. I. 42. B. Afric. c. 52. 'sub vesperum.'

10 *Mataras*] Sic diserte Ma. Norvic. cum in aliis Codd. scriptis, ut et antiquioribus impressis legamus 'Mazaras et tragulas.' Quam mendam primus sustulit Joan. Rhellicanus, quem secuti sunt editores nuperi. Davis. Consule interpretes hic et ad Livium VII. 24. 'laevo humero matri prope tracto.' ac Casaub. ad Strab. p. 301. Ed. Amst. *Mataras* confirmant optimi quique Codd. Bongars. pr. Petav. Oxon. Cujacian. Scalig. Vossian. prim. Leid. pr. sec. Egm. Gottorp. cum Ed. Incerta. Alii etiam quatuor agnoscunt pro x.

Subjiciabant] Ciacconius et Ursinus legunt *abjiciabant*. Frustra. Subjicere Cæsar dixit, quia non, ut solitum, supra currus, velut ex vallo jacobabantur, sed sub curribus, rotas inter, ut ipse Cæsar ait. Rectissime Græcus, μεταθ τῶν ὁ ἀματων καὶ τῶν τροχῶν, πάλιν πολλά καὶ ἑσὶ δὲ διαφύειν. Vossius. Lucan. VII. 571.

Delph. et Var. Clas.

'Ipse manu subicit gladios.' ubi vide.

14 *Eaque tota nocte continenter ierunt: nullam partem noctis itinere int.]* Quæ hæc *ταυταλῶτα*, et scabrities? Num ista in Cæsare ferenda? Quid enim si 'tota nocte continenter ierunt' eos scripserat, an potuit credere auctor, aliquem tamen putaturum fuisse, eos partem noctis intermisisse? Ineptissimum hoc foret. Aut an intelligit, illos per tot dies et noctes fugisse, nullum noctium tempus intermisso itinere? Hoc humana ferre nequit natura, quamquam ita cepisse videtur Celsus, qui ait 'Irrequieti et insomnes.' An ergo de die quiescisse vult, et per noctem modo fugisse? Nec hoc verisimile est, neque fert Juliani styli perspicuitas. Quare fere hic Grutero accedo, qui Glossam intrusam esse suspicatur, scribendamque *eaque*, scilicet hominum millia, 'nullam partem noctis itinere intermisso' etc. Neque aliter Græcus Interpres: ἅπαν τὴν νύκτα τῆς ὁδοῦ αὐ διαλείποντες ἐπορεύοντο, καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀργύρων τετραπλοῖ ἀρίστων. Quicumque autem suspecta habeas, certa retinenda *nullam partem noctis*: nam et ita alibi noster III. 12. 'Hæc eo facilius magnam partem æstatis faciebant.' ubi vide Hotom. et Brant, ad IV. 1. et plura de hoc accusativo ad v. 35.

20 *Loco illas*] In Mss. Reg. Eliens. et Vossii deest hæc vox. Nullo aut sensus aut Latinitatis detrimento. Clark. Vetustiores quique, numero tredecim, et Ursini, Brutique Codd. cum Ed. Incerta particulam hanc ignorant: quare deleui. Mallet etiam Cl. Wasse delere τὸ qui ante αὐ juvissent.

XXVII. 4 *Atque eos*] Scilicet Cæsar. de quo Nominativo omisso. adi ad B. G. IV. 3. Hirt. B. Afric. c. 64. Hinc cave, ne temere mutes in *atque eos*, ut conjecit doctissimus, et elegantissimi ingenii vir, ac poetica arte generisque splendore illustris B. Huf-

Cæsar

3 N

Aekoper in Belg. libro elaboratissimo
Proeve van Tucl. en Dichtkunde p. 389.

8 *Nocte intermissa*] Interposita.
Francisco quidem Hotomanno mira
videtur hæc loquendi ratio, quæ ta-
men Cæsari est familiaris. Sic VI.
9. 'Intermissis paucis diebus.' Vide
et B. C. III. 58. Vim vocis non intel-
lexit Metaphrastes, qui habet *μῆς*
νυκτὸς πρὸς τὸ ταῦτα διασπάρσεναι δια-
λεκόμενος. Davis. Vide ad IV. 13. 34.
'breui tempore intermisso.' IV. 11.
'temporibus intermissis.' V. 35. 'in-
termisso spatio,' et sæpe.

9 *Qui Urbigenus appellatur*] Sic
quidam codd. et Edd. quanquam in
plerisque est *Verbigenus* aut *Virbige-*
nus, aut *Viriginis*. Sed Cellarius
ita notit. orbis ant. p. 275. post Clu-
verium ex Antonini itinerario p. 348.
ed. Weasseling. ostendit, *Urbigenus*
esse veram lectionem, quia in illo
itinerario *Urbs*, oppidum Helvetiæ,
occurrit. Ritterus in hist. vet. Gal-
liæ p. 54. existimat, vetus verbum
fuisse *Urbegow* vel *Urbege*, idque
significare tractum ad Urbam: nam
Gau, Gow, Ga, Ge esse tractum, ne-
minem fugit. Cf. I. 12. et 37. de pa-
gis. *M.* Antiquam lectionem vindic-
avit Schoepflius nostra sæculo nono,
inspecta Saloduri ara lapidea GE-
NIO VERBIGENO dicata, ostenditque,
pagum cognominem non in Vaudensi,
quod Geographi visum erat, sed in
Salodurano agro Juram inter et Rhe-
num fuisse sitam. Docuit porro, Ti-
gurinum pagum male apud Turicenses
esse quæsitum, quum ara Aventici
detecta, altera item DEE AVENTIÆ
inscripta, clare demonstrant, Fribur-
gensis Vchtlandiæ pagum cum A-
ventico Tugurinum pagum prope Mo-
ratum lacum constituisse, ad quem
pagum Urba quoque, quæ doctos vi-
ros deceperat, spectavit. V. Acta
Acad. Palat. vol. III. hist. p. 160.
Emendanda hinc est Helvetia clar.
D'Anvillii, quam is in Gallia vetere

repræsentat. Fugit etiam Schoep-
flii industria diligentem Geographiæ
investigatorem Mannertum. Recte
contra Ritterus vir eximius in opere
De quelques antiquités de la Suisse,
4. Bernæ 1788. *aquas Verbigenas* dixit,
quæ vulgo *Helveticæ* adpellantur.
Oberlin.

13 *Prima nocte*] Sic Mss. et plerum-
que e vet. Editt. Nonnullæ enim,
quas secuti sunt Scaliger aliique, ha-
bent *prima noctis vigilia*; quæ voces
cum oræ Codicum essent adlitæ, ut
paullo obscurior loquendi modus ex-
plicaretur; tandem, ut fit, veram
lectionem loco suo deturbarunt. Hæc
modo locutus est Noster, cum alibi,
tum B. C. III. 75. 'Impedimenta
omnia silentie prima nocte ex castris
Apolloniam præmisit.' Insignis est
hanc in rem locus Corn. Nepotis in
Eumen. c. 9. *Idem.* Sic Mss. Eliens.
et Vossii. Sanamque esse hanc et
elegantem lectionem, allatis exem-
plis ostendit Davisius. Ms. Reg. *pri-*
ma hora noctis. Editt. Romana, et
Scaligeri, aliæque, *prima noctis vigilia*.
Quorum utrumque, interpretamentum
est. Clark. 'Primo vespere' B. C.
II. 43. 'Prima luce' B. G. I. 22. II.
11. V. 23. 31. et sexcenties. Sed vi-
dendum tamen, an hæc lectionum va-
rietas non doceat nos, locum esse
corruptum: nam *noctis vigilia* est
etiam in Palat. et Ed. Gryphii aliis-
que: at Dorvill. *prima noctis.* Quod
verum puto per ellipsin τοῦ *hora*.
Vide Sanctii Min. IV. 4. p. 587. B.
Civ. I. 20. 'prima vesperi.' Sic enim
Mss. non *vespera*.

XXVIII. 1 *C. rescivit*] Mss. omnes,
præter unum alterumque recentio-
rem, et Edd. primæ *resciit*. Vere.
Ovid. Metam. II. 424 'Aut si rescie-
rit.' Nepos Dat. c. 2. 'Ea, quid
ageretur, resciiit.' Paus. c. 3. 'Lace-
dæmonii rescierunt.' Ita Ms. Leid.
non *resciver*. et sic legendum ex Mss.
plerisque in Alcib. c. 11. 'in illo lau-
dando consierunt,' cuius glossa est

vulgatum consecravit. Liv. i. 32. 'Populus senatusque censuit, consensit, consecivit.' Prave olim puer admodum margini adieceram *desierunt*. Idem *desiit* pro *desecit* in Dat. c. 7. et noster infra c. 32. e Mss. *quasiit*.

3 *ierant*] Sic Mss. et Editi. Ciacconius legendum censet, *ierant*. Sed nihil opus. Poterat enim Caesar impetare illa, non modo quorum per fines *ierant* Helvetii, sed et quorum per fines *ierant*; uti 'conquirerent et reducerent, si sibi purgati esse vellent.' Quinimo istud *conquirere*, magis est eorum, quorum per fines *ierant*; quam quorum per fines *ierant*. Clark.

5 *Latobrigos*] Addit Petavianus *Rauracos*; qui et ab auctore recensentur c. 5. 'Persuadent Rauracia, Tulingis, et Latobrigis' etc. Græcus tamen interpres quoque illos hic omittit.

6 *Frugibus amissis*] Antiquissimi et integerrimi Codices Bongars. prim. secund. Petavian. nec non Egmondan. exhibent *fructibus*. Eleganter. Solet enim hæc vox usurpari de frugibus, et toto agrorum reditu. Vide Broukh. ad Tibull. i. 1. 35. 'Non ego divitias patrum, fructusque requiro, Quos tulit antiquo condita messis avo.' Livius ii. 5. 'Seges farris; quem campi fructum quia religionum erat consumere.' Frontin. ii. 11. in f. 'pro fructibus locorum, quæ vallo comprehendebat.' Unde non temere mutandum conseo, sed defendendum Ovid. ex Ponto, i. 4. 14. 'Fructibus adsidua lassa senescit humus.' ubi Helmsius e 2. Mss. malebat *frugibus*. Quin potius emenda Lactantium vii. 8. 'Frugiferos campos paludes inundaverint: nam veterrimæ Bononienses membranæ habent *fructiferos*. Contra passim occurrunt 'arbores frugiferæ.' Eadem varietas De ira Dei c. 13. 'Utitur terra ad percipiendam frugum varietatem.' Ms. Bonon. *fructuum*.

9 *Restituere jussit*] Reëdificare.

Corn. Nepos Timoth. c. iv. 'Quos avas Comon muros ex hostium præda restituerat.' Vide et Pelopid. c. iv. Davis.

14 *Bejos, potentibus Ædis, quod egregia virtute erant cogniti*] Vocem hæc alii, et in sua quoque editione Scaliger omisit. An non simile illud Taciti, 'quamvis nullius flagitii compertum?' Vossius.

Quod *egregia virtute erant cogniti*] Ita omnes Mss. præter Færn. et editi usque ad Scaligerum, qui ultimam vocem temere prorsus et inconsulte expunxit. Phædrus i. 10. 'Quicunque tarpri fraude semel innotuit.' Idem v. 5. 'Scarram' dicit esse 'notum urbano sale: qui facetiis et ingenii elegantia erat nobilitatus. Davis. Propertius el. ii. 22. 38. 'admisso notus adulterio,' ubi Cl. Broukhnsius frustra mavult *admissi adulterii*. Tacitus Annal. xiii. 6. 'Burrum tamen et Senecam multarum rerum experientia cognitos.' Idem xv. 53. 'Pisonem notum amore uxoris' dixit. Iterum Hist. iv. 61. 'quidam oculorum tabe notas genæ ejus advolvitur.' Spartianus in Severo c. vii. 'Quod ad se occidendum Julianus notos ducum cædibus misisset.' Vide sis eundem in Pescennio Nigro c. 2. Vopiscum in Aureliano c. 18. Ovidium Metam. i. 198. et Lucanum vi. 385. *Idem*, cur. sec. *Cogniti* optime vindicatum a Davisio agnoscunt etiam Mss. Clarkii, meique omnes. Hinc 'virtutis nobilitas' viii. 45. quod non tentare debuerat Davisius.

16 *In parem juris libertatisque conditionem, atque ipsi, &c.*] Satis sana hæc videntur: neque ego immutandi pruritu afficior. Monendum tamen oportet in Bongars. pr. sec. Lovan. et cunctis Leidensibus, Vossianis, Egmond. Gettorp. Dnker. Dorvill. et Edd. primis scribi in *partem juris*: præterea *conditione* reperiri in Bong. pr. Voss. pr. sec. Leid. sec. tert.

Lovan. Dorvill. et iisdem Editis. In Voss. pr. a manu pr. *libertatemque*. Quasi fuerit olim 'in partem j. l. conditione ea, atque ipsi e., receperunt.' Sic dicitur 'in partem prædæ,' 'honoris,' et similia.

xxix. 2 *Perlata*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edd. Vett. *relata*. Quod idem est. Clark. Cum in nullo meorum vulgatum *perlata* invenerim, istud ejeci, et *relata* Matorum auctoritate reposui.

4 *Pueri, &c.*] Eruditissimus Wopkens Lect. Tull. p. 187. perpendendum proponit, an non exciderit Relativum *qui*. Ego id non temere intradam contra Mss. Simplex sensus est *quibus in tabulis nominatum erant pueri, &c.* Porro in Mss. numeri more solito vehementer turbati sunt, cumque ex illis nihil certi eruendum sit, tædiosis nugis me teque remorari nolui.

6 *Capitum Helvetiorum, &c.*] In recensendis Gallorum copiis variant Historici. Vide Strabonem Geogr. iv. 193. Plutarchum in Cæsare p. 716. Appianum in Celtic. et Polyænum Strateg. viii. 23. § 3. Forte tamen hæc diversitas Librariis est tribuenda, cum in notis numerorum describendis passim erraverint. Davis. ex Casaph. ad Strab. locum p. 294. Ed. Amst.

9 *Summa omnium fuerant ad millia cccclxix*] Valde variant autores, Strabo, Appianus, Plutarchus, Polyænus, Orosius. Cæsaris tamen numerum retinet Anonymus Celai exscriptor, sæpe memoratus nobis, et memorandus. Id modo dixero infra, ubi Cæsar ait cx millia in patriam reversa, Hotomannum legere cxx millia. Sed Anonymus, quem dixi, ita inquit: 'Cæsar Helvetiis in potestatem redactis, lustrum condi fecit, in quo capita non nisi cx millia sunt inventa. Unde facile numerus colligitur vel cæsorum, vel in bello consumptorum; simulque illud appa-

ret, ex his qui noctu e prælio fugere, præter illa vi millia, quæ ad Cæsarem ex itinere retracta memoravimus, xiv millia vel vulneribus, vel lassitudine, vel aliis, quos bellum fert, casibus, periisse.' Quare Hotomanni conjecturam, ut audacem rejicimus. Vossius. V. Titium Contr. i. 18.

Fuerat] Ms. Reg. *fuerant*. Mss. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. *fuerant*. Clark. Operarum credo vitio irrepsit in Davis. Ed. *fuerat*. Nam vulgatæ Edd. habent *fuerant*, et omnes ante Ursin. et Scaliger. *fuerant*; quod est in Mss. longe plurimis et optimis. Egm. et Oxon. *fuerat*. Leid. prim. *suorum*. Justin. ix. 5. 'summa auxiliorum cc millia peditum fuere.'

10 *Domum redierunt*] Ita quidem Petav. Egm. et Duker. Verum ceteri Mss. omnes cum Ed. Inc. *domo*, et Bongars. pr. *de domo*, Oxon. *in domo*. An domos rescribendum, quale mendum sustulimus etiam in Frontino ii. 7. 7. 'Domos remisit?' an *denuo*? V. etiam vi. 8.

xxx. 3 *Helvetiorum injuriis, populus R. &c.*] Mss. et Edd. aliquot po. Ro. sed Bongars. prim. sec. Andinus, Oxoniens. Vossiani omnes, Egmond. Gottorp. Leidens. tertius et Ed. Incerta *populi Romani*. Verissime, quare reposui. Nam delenda distinctio. 'Helvetiorum injuriæ populi Romani,' quibus populum Romanum affecerant. Recte igitur Græcorum Interpretes: *οὗ τοῖς Ἑλβετίοις, ὧν ἐν τῷ πάλαι τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιδόσαν, νῦν πολλὰς διὰ τὴν ἐπιδοσαν*. Repetisset enim ad Cæsarem pertinet, cui ea de causa gratulabantur, non populo Romano. Duo Genitivi reguntur ab uno substantivo varia significatione. Cujus luctationis ignorantia hic omnes Editores fefellit. Innumera tamen ejus exempla jam adduxerunt Gronov. ad Livium xxxiv. 26. Sanctius in Minerva ii. 3. et ibidem Perizon. p. 177. Et qui non?

Plures enumerat doctiss. juvenis A. V. Staveren ad Nepot. Epam. c. 5. 'Agamemnonis belli gloriam consecutus:' atque ita legit celeb. Duker. in Livii præf. 'Ea belli gloria est populi Romani:' ubi vide. Curtius VIII. 6. 'Castigandi verberibus eos nullius potestas præter ipsum erat:' quæ verba varie a viris doctis tentantur. Apud nostrum autem nihil est frequentius. II. 17. 'Eorum dierum consuetudine itineris nostri exercitus perspecta.' III. 8. 'Hujus civitatis auctoritas omnis oræ maritimæ.' Hirt. in præf. I. VIII. 'Cæsaris commentarios rerum gestarum Galliæ.' In eodem c. 40. nunc hæc elegantia est corrupta; ubi legendum docebimus. 'Quorum omnis multitudo aquatorum.' Et cum voce *injuris* B. Civ. I. 7. 'Omnium temporum injurias inimicorum.' Gellius IX. 12. 'Injurias dicimus tam illorum qui patientur, quam qui faciunt.' Ita 'suas injurias,' pro sibi inlatas dixit VII. 38. ac B. Civ. III. 110. 'Vim suorum i. suis inlatam defendebant;' ubi vide Davis. Liv. II. 55. 'queruntur injurias suas, vim plebis.' Valer. Max. VI. 1. § 1. 'Cum Lucretia injuriam suam in consilio necessariorum deplorasset.' Imo B. Civ. I. 7. 'Imperatoris et Tribunalium pl. injurias defendere:' et B. Alex. c. 70. 'provinciarum injurias' et 'injurias civium Romanorum,' quæ sibi inlatæ sunt. Liv. I. 14. 'Expiarentur legatorum injuriæ.' Vide etiam c. 13. *ibid.*

§ *Terræ Galliæ* Id est terræ Galliæ expedire. Sic Hirtius de Bell. Afric. c. 8. 'Namque nullum portum terræ Africæ,' &c. Sallust. in Fragm. I. IV. hist. 'dum Galliæ mulieres,' pro *Gallica*. Agellius Noct. Act. III. 7. 8. et 10. 'terram Siciliam,' 'Italiam,' 'Galliam,' dixit. Davis.

XXXI. 1 Qui ante fuerant] Hæc verba Ciacconio videntur superflua, eorumque ultimum uncis inclusit Jos.

Scaliger, et post eum editores nupari, utpote qui illud rectius abesse censebant. Gabriel autem Faërus ex conjectura legit 'qui ante iverant.' At vero omnes graviter falluntur. Iis facum fecit vitiosa interpunctio, quam si animum attenderant, facile sustulissent. Hunc igitur locum sic distingue, 'Iidem principes civitatis; qui ante fuerant ad Cæsarem, reverterunt.' Sic locutus est Cicero ad Attic. I. x. ep. 16. 'Dionysius ad me fuit bene mane,' id est, apud me. Julius Celsus Vit. Cæs. p. 71. ed. Lond. 'Ad eos vero moram trahens,' ubi J. G. Grævius reposuit *apud eos*, sed absque causa sontica, ut ex allatis manifestum est. Davis. Hanc locutionem satis illustravit Cl. Salmasius ad Tertullianum de Pallio c. 4. *Idem*, cur. sec. Recte hic reprehendit vir Doctissimus Joh. Davistius Ciacconium, Faërum, et Scaligerum: qui vocabulum 'fuerant,' immerito suspectam habent. Hæret tamen et ipse, sine causa. Quod enim vitiosam interpunctionem causatur, quæ eos fefellerit; atque hoc modo legendum contendit, 'qui ante fuerant ad Cæsarem, reverterunt:' quanquam hoc æque latinum quidem est, at nihil tamen mutato opus. Quam enim recte dicitur, (ut dicitur quidem rectissime,) 'qui ante fuerant ad Cæsarem, reverterunt,' scilicet 'ad Cæsarem,' tam recte dici potest, 'qui ante fuerant,' scilicet 'ad Cæsarem,' 'ad Cæsarem reverterunt.' Nec fere minus usitatum est, Antecedentem in præcedenti parte commatis subter, quam in sequenti. Paullo infra: 'Neque conferendum esse Gallicum' [scilicet agrum] 'cum Germanorum agro.' Clark. Licet perinde sit; alterum tamen elegantius: quare Davisii hic judicium secutus sum. Nam et Terent. Heaut. v. 2. 26. 'esse ad aororem,' et alibi ipse Cæsar ita loquitur: sic B. G. III. 9. 'Quod nomen ad omnes nationes

sanctum est: nam male vulgo ibi *apud* legi videbimus: quo loco plura congerimus. Corruptum etiam est VI. 38. 'Primum pilum ad Cæsarem duxerat.' Sic enim Mss. non *apud*: et alibi.

2 *Uti sibi secreto*] Mss. Brant. et Norv. cum edit. Lipsiana aliisque habent *uti sibi secreto*, in *occulto*. Nonnullæ autem *uti sibi secreto et occulto* vel *et in occulto*. Patet quidem aut hanc vocem aut illam esse Glossema: utri vero hoc contigerit, non ita manifestum. Voces in *occulto* deleverunt Færnus et Scaliger, quibus prævit editio Romana A. D. 1472. Mihi autem fit verosimile, locum hunc ita esse legendum *uti sibi in occulto*, &c. idque gravibus, ni fallor, de causis. I. Hoc modo loqui amat Cæsar. Hujusce libri c. 32. 'Quod soli nec in occulto quidem queri, nec auxilium implorare anderent.' Et B. G. II. 18. 'Hostes in occulto sese continebant.' Sic et alibi. II. Hæc loquendi ratio altera est obscurior, ac proinde nequit haberi glossematis suspecta; is enim erat Librariorum mos, ut phrases difficiliore facillioribus explicarent, non vice versa. Davis. Mss. Reg. Eliens. et Vossil. aliique; *Secreto in occulto*. Quorum aut hoc, aut illud, e margine irrepit. Clark. De compacto agunt interpretes: dum extruserunt voces *in occulto*. Quas constanter servant cuncti mei Codices numero ad viginti, et Editiones Mediol. Incerta, ceteræque antiquæ; vel *et occ.* in Veneta. Quod vero Cl. Davisius ob adductas ab ipso causas *et secreto* mallet ejicere, frustra est. Nam licet *in occulto* sæpe dicat auctor, uti etiam VI. 35. VII. 27. 35. B. C. I. 41. *Secreto* sæpius etiam adhibuit: supra c. 18. 'Secreto ab aliis quærit.' B. C. I. 19. 'cum suis secreto conloqueretur.' B. Civ. III. 60. 'illos secreto castigavit.' Curt. X. 129. 'Reus in secreto agitur.' Utrumque ergo cum rectum sit

et *secreto* et *in occulto*, (quod nequaquam priori est obscurius, et passim ab historicis usurpatur,) ille, cui verosimile non est a Cæsare utrumque simul adhibitum esse, aliud quærat oportet. Et forsitan non longe; nam veterrimus ille Bongarsianus pr. suggerit *secreto in occulto*: unde non faciendum erat *secreto*, sed *sacro in occulto*: id est, in templi seu sacelli cujusdam abditio vel adyto. Ita enim ipse *et occultum* explicat Cæsar B. Civ. III. 105. 'In occultis ac remotis templi, quæ Græci *ἄδρυα* appellant: Ut verum tamen fatear, primo credidi *et occulto* esse corruptum, et vel legendum *secreto in alloquio* seu *colloquio*, ut diserte habet Celsus, vel potius *sacro seu secreto in adyto*. Certe talibus in locis arcana fidei peragi solita fuisse quis nescit? Commodum succurrit Curtii locus VI. 7. ubi res agitur in Alexandri castris 'remotis arbitris cum juvene secessit in templum, arcana se et silenda adferre præfatus.' Gallos insuper et affines populos arcana consilia iniisse semper *sacrato in loco* abunde e nostro, Tacito, aliisque constat. At nunc potius nihil mutari, aut doleri velim; *secreto, in occulto* lector ita capiat, ut prius ad auditum, posterius ad visum referatur, petierintque, ut remoti non solum ab auditu aliorum, sive tacite; sed etiam occulte in loco secreto, remotis arbitris loqui cum eo possint. Eo sensu jungit Cicero pro Mil. c. 5. 'tacitas et occultas assensiones,' id est quas nemo audit nec videt vel scit. Et ita, exempli gratia, *secreto* consultit senatus, non vero *in occulto*. Alii jungunt etiam, *tacitum secretum, arcana secreti*. Vide Pric. ad Apulei. I. III. Met. p. 52.

11 *De potentatu*] Vox est paulo rarior, quam tamen non refugerunt optimi Scriptores. Livius XXVI. 38. 'Æmulo potentatus inimicus ram Anibal aperit.' Lactantius Div. Instit.

vi. 17. 'Opes istas et honores et potentatus, et regna ipsa condemnet.' Eodem verbo usi sunt Arnobius, et Cyprianus, ut ostendit Joan. Meursius Crit. Arnob. i. 13. p. 24. Davis. Hæc notula sub Davisii nomine reperitur in Ed. Lugd. Bat. A. 1713. sed in Anglica non comparet.

12 *Uti ab Arvernīs Sequaniſque Germani*] Anonymus ubi utrisque stipendiarios Germanos adhibitos esse narrat, nimirum tam ab Arvernīs, quam Æduis, et subdit: 'Quamobrem qui illos (Germanos) evocaverant Ædui, auxiliorum nimietate perterriti, cum poenitere jam cepisset incepti, finibusque illos pellere tentassent, multis fracti prœliis, nobilitatem fere omnem, senatamque, et equitatum miserandis ac variis amiserant cladibus.' Sed errare eum manifeste Cæsar ostendit. Vossius.

13 *Arceſſerentur*] Ita fide optimarum, et plurimarum membranarum semper in Cæsare, sicuti in aliis auctoribus factum est, exhiberi pro *arceſſerentur* curavi. In duobus Codd. est *arceſſarentur*. In Leidensi primo et tertio cum Ed. Incerta *arceſſerentur*. Quæ variatio in Mss., Cæsaris præsertim, et quidem illo Leidensi primo passim occurrit. ii. 20. iii. 9. *arceſſiunt*. 23. et B. C. i. 3. *arceſſiuntur*. v. 11. etiam in vulgaribus Edd. *arceſſiri jubet*: ubi vide et Cellar. Cort. ad Gall. Jug. c. 84. et sæpius. Vide etiam vii. 6. B. Civ. iii. 110. B. Afric. c. 12. A. van Staveren ad Nep. Attic. c. 21. Item quæ jam notavimus ad Frontin. i. 9. 3. 'videbantur *arceſſiri*,' et ii. 7. 4. 'ultra a Syphace *arceſſiretur*. Adde Mss. Curtii vii. 14. viii. 13. 25. 'Ut ex periculo gloriam *arceſſerent*.' Sic Mss. præter tres, in quibus *arceſſerunt*. Vulgo et *arceſſentes*. Et innumeris aliis locis; unde patet non solum reperiri Infinitivum quartæ conjugationis, sed et alios modos, et non ab *arceſſo* deducendum esse, sed ab antiquo verbo

arceſſio. Clarius tamen Drakenb. ad Livium iii. 45. § 3. putat Infinitivum *arceſſire* esse nihili, et a librariis intrusum, quia in præterito habet *rei*: cum tamen *capesso*, *laceſso*, etiam *rei* dent, licet sint tertie conjugationis omnibus in modis.

15 *Et copias Gallorum homines feri*] *Copia* pro exercitu in plurali numero plerumque in singulari de abundantia usurpatur. Sed nec raro contra. Sic pro exercitu, Maro: 'quæ me circum sit copia lustris.' Et passim Cæsar. In plurali, pro facultatibus, et frumento, talibusque Cæsar iv. 4. 'Reliquam partem hyemis se earum copiis alserunt.' Item Tacitus Annal. i. 'Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habere.' Et sæpe alii auctores. Davis. Item ii. 46. 'domesticæ copię rei frumentariæ.' V. etiam Rhellic. et me ad Frontin. ii. 1. 18. Cl. Duker. ad Flor. iv. 2. 39. 'omnibus copiis abundarent.' Viros Doctos ad Val. Max. iv. 3. § 3. Ext. 'parvalis copiis excipere.' Davis. ad Hirt. B. Afric. c. 86. 'copię conſerventur.'

30 *Romam ad Senatum venisse, auxilium postulatum*] Sed infecta re, rediit, ut docet noster B. G. vi. 12. Eiusdem etiam adventus meminit Cicero de Divin. i. 41. ex quo liquet Divitiacum hunc, unum fuisse e Druidis. Davis.

38 *Harudum milia hominum xxv*] Nihil dicunt Ciacconius et Ursinus, cum vocem *hominum* expungunt. Proba est et probis auctoribus usurpata locutio. Sic Gellius dixit 'homines Pœni.' Idem in argumentis viii. 12. 'Qupſones, quod homines Afri dicunt, non esse verbum Pœthicum, sed Græcum.' Ubi Eadones legendum docet Scal. Phrasis est Hebræis usitatissima; ut cum dicunt, *וְיָדָוּן* o vir Judæus, et Actor. viii. 27. Lucas simili phrasî usus sit

ἀνὴρ Ἀλλοτῆς : quam Græcam esse asserit Sebast. Pföchenius p. 35. diatribæ de puritate Ling. Græcæ N. T. et ad demonstrationem adfert ἀνὴρ ἄλλοτῆς, ἀνὴρ βουλῆς, aliaque id genus. Sed meo quidem iudicio præter rem, cum hic pròprium, illic nihil nisi appellativa sint. Vossius. Merito hic arguit Vossius Ciacconium et Ursinum, qui vocem *hominum* expungendam volebant. Nam, præterquam quod *Harudes homines* sic dicere potuit Cæsar, quomodo Gellius dixit ‘homines Pænos’ et ‘homines Afros;’ (id quod notavit Vossius;) potest et ea quoque esse hujus loci constructio, ut *Harudum militis hominum* XXIV, idem sit quod, *ex Harudibus militis hominum* XXIV. Clark. V. ad II. 30. ‘hominibus Gallis.’

42 *Næque enim conferendum esse Gallicum cum Germanorum agro*] Tantum videlicet ei præstabat Gallicus. Vide supra c. 38. et B. G. II. 4. Ciacconio autem, mutatis dictionibus, videtur legendum, ‘Næque enim conferendum esse cum Gallico Germanorum agrum.’ Et sane in comparationibus plerumque dicimus, pejora non esse digna, quæ cum melioribus contenduntur. Sed hic secus est, ut et apud *Ciceronem* Tusc. Quæst. I. I. n. 2. qui postquam in re militari aliisque nonnullis Romanos Græcis anteposuit, ita loquitur : ‘Jam illa quæ natura, non litteris, assecuti sunt (Romani), neque cum Græciæ neque ulla cum gente sunt conferenda,’ ob eorum nempe præstantiam. Ciacconii igitur emendatio non est necessaria, cum uterque loquendi modus æque sit commodus. Davis. Ineptissimus hic Ciacconius, qui hunc locum sic fœdat : ‘neque enim conferendum esse cum Gallico Germanorum agrum.’ Quasi vero non ob præstantiam aliquid ejusmodi esse possit, quod cum allo, longe utique deteriori, comparari omnino non debeat. Recentiorum quidem linguarum aliud hodie est idioma. Sed

nimis clemens Davisius, qui emendationem istam Ciacconii non necessariam appellat, et utrumque loquendi modum æque commodum esse concedit. Clark.

45 *Admagetobris*] Sic hodie edunt : quam ob causam non dicunt, nisi quod in Græco Interprete ἐν τῇ Ἀμαγετοβρίᾳ. Verum ita Codicum meorum nullus exhibet; sed omnes constanter addunt litteram d, licet in ceteris mire discrepent. *Admagetobris* itaque reposui; ut est quoque in Vett. Edd. et aliorum Mss. *Admagetobrigis* veterrimi duo Bongardiani.

45 *Omnia exempla cruciatu*] Docet J. M. Brutus, Ms. Carrar. et impressum Florent. habere *omnia exempla cruciatuque*. Idem dicendum de Ms. Norvic. et antiquissimis editt. Rom. et Ven. nec mihi dubium videtur, quin hæc lectio a Cæsaris manu fluxerit; *exempla* enim gravissimas pœnas denotant. Plantus Captiv. Act. III. Sc. v. 33. ‘Quando ego te exemplis excrucia vero pessima.’ A. Gellius N. A. VI. 4. ‘Regulum Tubero in Historiis rediisse Carthaginem, novisque exemplorum modis excruciatum a Pœnis dicit.’ ‘Pœnitio nempe,’ ut ait idem VI. 14. ‘propter exemplum est necessaria:—Idcirco veteres quoque nostri exempla pro maxims gravissimisque pœnis dicebant.’ De re ipsa vide Platonem in Gorgia p. 313. ed. Lugd. cujus verba, pauculis mutatis, repetit Suidas V. *Idæus*. Davis. Mss. plerique et Edd. Vett. *omnia exempla cruciatuque edere*. Quæ lectio, quin et a Cæsaris manu fluxerit, dubitari non debere existimat Davisius. *Exempla* enim gravissimas pœnas denotare. Et sane vocabulum *exempla* eo intellectu apud optimos auctores occurrere, verissimum est. Quamquam in illis, quæ citat Vir doctissimus, locis ‘ego te exemplis excrucia vero pessimis,’ et, ‘novis exemplorum modis excruciatum;’ non iote plane significatu usur-

patris id vocabulum; quippe cum verbo *excruciare* conjunctam, quod verbum ipsum utique in se complectitur *panarum* notionem. Sed fatendum tamen, (ut diximus,) *Exempla* simpliciter pro *Cruciatibus* usurpari posse; recteque id dici posse, *exempla edere*, quod est *gravissimis penis cruciatibusque afficere*. At vero si, *EXEMPLA edere*, Latine dicere licet; non utique et, *CRUCIATUS edere*; neque, *exempla cruciatibusque edere*; sed *exempla cruciatibus edere*, optime. Quam proinde vera est lectio; neque altera illa a Caesaris manu fluere potuit. *Clark*. Non permovet me Cl. Clarkius, quia Meterum auctoritatem sequar, quos et plerique Editores, tam primi, quam posteriores, in quibus Aldus, Stephanus, Gryphus, expresserunt. Mei enim omnes *Mss.* si forte Egmondianum excipias, *cruciatibusque* edant. Nec video, cur minus *edere cruciatibus* dicere liceat, quam *'edere ludos, pugnam'* apud alios, *'edere clades'* apud Lucan. III. 680. et Tac. Ann. XVI. 16. *'Edere eadem'* apud Livium, Justinum, Frontinum, &c. Hoc sensu enim ponitur pro exhibere, instituere, facere, quomodo et *facere exempla* saepius occurrit. Elegans autem in hanc rem Donati locus est ad Terent. Eun. v. 6. 22. *'Uterque in te exempla edent:'* id est, *'nova et mira tormenta, quae pro exemplis narrentur:'* ubi *exempla* videmus explicari per *tormenta*; ut hoc loco Caesar perapicuitatis, cujus adeo amans fuit, gratia per vocem *cruciatibus*: quod et in plurali extulit v. 56. *'omnibus cruciatibus adfectum:'* sic statim *'ad nutum,'* aut *'ad voluntatem,'* et millia similia, quae temere alii aliquando delere volebant. *'Certamen et contentio'* v. 44. Adde ad VII. 30. *'patienda et perferenda,'* et VIII. 18. et saepissime.

50 *Sustinere*] *Ms. Reg. Eliens. et Edit. Rom. sustinere. Aequè Latine. Nisi quod illud sustinere cum sit minus*

vulgaris locutio, verisimile sit, ut sit verior lectio, neque ex *sustinere* mutata. *Clark*. *Sustinere* ex meis habent Codices 10, inque iis veterrimi, item Leidensis prim. et Voss. prim. a manu secunda, et Ed. Incerta. Quod tamen admitti non posse, putem, nisi vel *se* post *posse* addas vel subintel-ligas.

Nisi quid] *Mss. et Edit. Vett. eleganter nisi si quid*. Quod a Scaligero et recentioribus cur mutatum, equidem non video. *Clark*. Neque hoc mutavit Scaliger: nam si non compareret in Edd. Rom. Ven. Mediol. Vasc. Gryph. Stephani, et plerisque. Nihilominus agnoscat hanc particulam Bengara. prim. sec. Petav. Voss. prim. Lovan. et quinque vel sex alii, verissime. Quomodo saepe Terentius, et alii. *Nepos Att. c. 13. 'Nisi si quid vetustate coactas est.' Cicero ad Fam. XIV. 2. 'Nisi si quis ad me plura scripsit.' Vide Nic. Heins. ad Ovid. Ep. Her. IV. 111. 'nisi si manifesta negamus,' et Cel. Barman-num ad Quintilianum III. 10. et alibi. Duk. ad Flor. IV. 7. 'Nisi si hoc quoque ex persuasionem default.' Nec obstat, quod hic subjunctive jungatur: nam ita quoque in Ovidio, Columella, Cicerone occurrere; doceant exempla ab Heinsio prolata. Vide etiam ad VI. 16.*

XXXII. 3 *Unos ex omnibus Sequanos*] Incredibile videtur Fr. Hotomanno Sequanos, qui diuturna bella cum Aeduis gesserant, et Ariovistum subsidio evocarant, in illo Aeduum concilio interfuisse, et de Ariovisto expellendo Caesarem rogasse. At, cum Sequani non minus, imo magis, quam Aedui, ab Ariovisto opprimerentur, facile fieri potuit, ut in gratiam cum Aeduis redierint, amborumque principes ad Caesarem confugerint; quo eos a communi calamitate liberaret. Apparet certe ex c. 35. Sequanos Aeduis obsides fuisse reddituros, nisi ab Ariovisto essent impediti. *Devia.*

6 *Quasiu*] Bongars. pr. sec. Petav. Lov. Vossian. pr. sec. Oxon. Egmond. et 4. alii *quasiu*. Quod a Cæsaris manu esse nullus dubito. Sic supra habuimus c. 28. *resciit*. Sic etiam Mss. Plinii, et Apul. Adi Cort. ad Pl. l. II. Ep. 14. § 2.

8 *Exprimere posset*] In Mss. nonnullis recentioribus et multis Editis, etiam R. Stephani, est *possent*. Male, nisi cum Bongars. tert. scribas *exprimere*. *Exprimit* vocem, qui loquitur; *Exprimit*, qui loqui cogit, et verba extorquet: licet sæpe hæc in Codd. confundantur. V. ad Lucan. I. 360. Cicero Ep. ad Attic. II. 21. 'Multa cum seditione diceret, vocem exprimere non potuit.' Phædr. v. 5. 33. 'Et cum dolore vocem naturæ exprimit.' Ita B. Alex. c. 56. *exprimere* 'lætitiæ' 'gemitum,' 'indignationem,' aliaque, apud Phædr. IV. 19. Vell. II. 19. quibus locis consule Gronovium, Heinsium, Burmannum, et socerum ad Valer. Max. III. 1. 2. 'Expressa est itaque illa vox homini.' Sic enim legendum esse docet quoque Cod. Harlem.

9 *Gravioremque fortunam*] Mss. Reg. et Eliens. et Edit. Rom. *misericorem fortunam et graviorem*. Clark. *fort. et gr.* Dorvill. quoque et Ed. Mediol. ac Ven. Ceterum solus Dukeri Codex meis servat a Scaligero ceterisque vulgatum *gravioremque*, quomodo Faërum legisse ex veteribus libris ait Ursinus. Nostri cum Edd. vett. habent *et graviorem*: nisi quod Voss. sec. non habeat *et*. Gruterus suo more glossam esse opinatur *et misericorem et*: cur non *et graviorem*? Utramque, ut supra, retineo.

13 *Quam reliquorum*] Oxon. Cod. *præ r. sc. fortuna*. Quomodo cum comparativo *præ* non raro jungitur. V. Sanctium in Minerva IV. 7. p. 681, 682.

13 *Quod reliquis tamen fugæ, &c.*] Sic Mss. Reg. et Eliens. et Edit. Romana. Al. *quod reliquis tantum fu-*

gæ, &c. Ms. Vossii unus exhibet, *tantum*; alius, *tanta*. Vera lectio est, *tamen*. Et est elegans *æuocutus*, *quod reliquis*, si Ariovistum expellere non poterant, at 'fugæ tamen facultas,' &c. Vide infra ad VIII. 19. et de Bello Civ. I. 64. Clark. Ita jam olim Faërus, Manutius, Hotemannus cum Mss. et Edd. primis legerunt. Male Ferrarius, Gryphius, Brantiusque ex hoc vel illo codice substituere conati sunt *tantum*, quod ex meis Bong. duo, Leid. pr. Scalig. et Voss. sec. agnoscunt; uti in hisce voculis variatur passim. Adi notata ad Frontin. I. 1. 4. 'Nihil nuncio respondit: Tamen virga,' &c. Gronov. ad Liv. XXXIII. 19. Et sic lege e Mss. in Apuleio Met. III. p. 57. et v. p. 91. Hic vero in Vossiano primo legitur *tanta*, et in Carrariensi ac Dukeriano *tuta*: quod præ ceteris mihi aridetur. *Tuta fuga* frequens est locutio, 'tuta fugæ' apud Lucan. I. VI. 'Tutum iter,' sic v. 27.

16 *Sequanis vero — omnes cruciatus essent perferendi*] Jac. Perizonius ad Sanctii Minerv. p. 139. hunc locum ita laudat: 'Sequanis vero omnes cruciatus essent perferendum.' Sed cum omnes Codd. vulgatum lectionem exhibeant, memoria lapsam crediderim virum eruditum. Davis.

XXXIII. 3 *Beneficio suo*] Cæsar nimirum suo consulatu fecerat ut Rex atque amicus a Senatu Rom. appellaretur, cum neque aditum, neque causam postulandi justam haberet. Vide c. 35. 42. et 43. nec non Dionem I. XXXVIII. p. 81. Davis.

15 *Temperaturas*] Mss. plerique *obtemperaturas*. Corrupte. Clark. Mei omnes agnoscunt *et obtemperaturas*. Nihilominus cum Ciacconio, Hotemanno, Brantio, ac Lambino præfero simplex: quod servarunt Edd. Romana, Mediol. Veneta, et R. Stephani. Adi præter nostri Interpretes Lambin. ad Horat. Od. III. 24. 'Matre carentibus. Privignis mulier

temperat innocens' et Cort. ad Sallust. B. Cat. c. 11. 'Victoriæ temperarent' ubi eadem confusio. Ciaccon. ex Taciti Ann. III. 31. citat, 'Bebriaci victoriæ obtemperassent.' Verum et illic in plerisque Edd. rectius est *temperassent*: de hoc verbo cum tertio casu juncto, plena manu exempla vide apud J. F. Gronov. et Drakenb. ad Liv. I. 29.

17 *Ut ante Cimbrî, Teutonique*] Indifferenter *Teutonos*, et *Teutones* vocat Cæsar I. II. quanquam alii codices ibi habent *Teutonas*. Et I. VII. 'Cimbrorum Teutonumque.' De eorum adventu in Italiam Entropius I. IV. et V. Epitome Liviana I. LXVII. et LXVIII. Et Tacitus hist. I. IV. p. 553. et de moribus German. Ciacc. Vide Florum III. 8. et Velleium Paternulum II. 12. *Davis*.

XXXIV. 1 *Legatos mitteret*] In *Petav.* scribitur *pl. ei ad A. l. mittere*. In *Palat.* est *legatum*. Quomodo et Græc. Interp. *ἀπελπίσσει τὴν ἀποστολήν*. Ex qua discrepantia suspicor veram esse scripturam *Gottorp.* et *Voss.* terr. ut ad *A. mitteret*, ejecta voce *legatos*. Et ita conjecerat olim *Gruterus*; neque aliter exhibet *Ed. Incerta*. Immo in Edd. Romana, Mediol. et Veneta legas quoque illa qui ab eo postularent. Et rectum foret *placuit ei ad A. mittere*, uti aliquem: nam sic pro vulgato ut habent *Mss.* fere omnes. Vide omnino ad II. 8. 'legatos miserunt, qui dicerent:' ubi *Mss.* nonnulli non agnoscunt qui dicerent. *Mittere* autem absolute non solum pro *legatos*, sed et *nuncium*, *litteras* mittere, jam tironibus notum est. VII. 66. 'Mittit ad eas civitates.' B. Civ. II. 20. 'Ad Cæsarem mittit.' ut et c. 37. 'In Siciliam misit.' Ita et *dimittere* vulgo B. Civ. III. 112. Cicero ad Fam. Ep. XI. 16. 'Mitte ad Lupum nostrum, ut is conficiat.' Sed adi. *Manut.* ad II. ad Att. Ep. 2. et ult. Gronov. ad Liv. VIII. 22. XXXII. 20. Gronov. ad Cic. ad Att. II. 19.

Justin. V. 3. *Comment.* ad *Phædr.* I. 2. Cort. ad *Sall. Catil.* 32. Eadem varietas infra c. 47. II. 6. IV. 16. V. 57. VIII. 17.

3 *Deligeret*] More solito multi Codd. *deligeret*: quod hodie ubivis placet quibusdam doctis: sed recte iudicat *Cl. Dukerus*, ad *Flor.* IV. 2. § 5. hoc pacto a sermone Latino exterminandum esse verbum *deligere*. Verum hic aliud latet. Nam in *Mss.* *Andino* et *Oxonien*si est *diceret*. Optime pro *constitueret*. Hoc sensu 'diem dicere' aliquoties Cæsar. Ita supra c. 6. infra c. 42. V. 27. 57. et alibi sæpe, ac passim hoc apud alios. Et, ne quid dissimulem, ita jam ex optimis membranis hunc locum emendavit *Gronovius* ad *Liv.* XXV. 16. 'Locum se consiliis dixisse.' Sic c. 43. 'Eo ut erat dictum ad colloquium venerunt.'

4 *Summis utriusque rebus*] Quæ utrique maximæ curæ esse debebant. Sic *Antigono* 'de summis rebus erat dimicandum,' ut loquitur *Corn. Nepos Eumen.* c. X. scilicet de regno, aliisque, de quibus maxime solliciti sunt homines. *Davis*.

9 *Commeatu*] Querere libet, cur *comitatu* reponendum censuerint *Ciacconius*, et *Ursinus*. Ait *Ariovistus*, se ad Cæsarem sine exercitu venire non audere, exercitum sine *commeatu* contrahere non posse. Rectissime: nam opus *commeatu* in itinere, quid *comitatu* opus ad contrahendum exercitum? Non capio: neque illos, quid dixerint, cepisse arbitror. *Vossius*.

Atque emolumento] Hæc illa vox, quæ tot eruditos fatigavit, *Ursinum*, *Ciacconium*, *Hotomannum*, et, ne plures nominem, quicumque Cæsarem emendare aggressi sunt. *Victorius* unus libro XXII. 10. sustinet, rectam scripturam esse: alii *molimento* reponabant: quæ conjectura adeo sibi placet *Hotomannus*, ut vereatur, ne ex altero eum summissee quis credat, quia forte *Faërho* idem in mentem

yenerat. Sed Victorio vix argumentum ullum præter Varronis locum de re rust. III. 14. ubi ait: 'Neque enim magnum emolumentum esse potest.' Nec incommode locum hunc interpretatur, sed est tamen cur quis ambigat: et fortassis *emolumentum* pro *operæ pretium* acceperit Varro. Ut ut est, sive recte hunc locum pro se allegavit, seu minus, verissima tamen dixit, et certiora, quam forte ipse ratus. Egregius sane Gellii locus XI. 13. et hactenus a nemine observatus: 'Admoniti,' inquit, 'a Castricio sumus, ut consideraremus, quæ vis, quodve emolumentum ejus sententiæ sit.' Ubi ne de significato vocis *emolumenti* ambigas, ipse paullo post subdit: 'Inspicite,' inquit, 'penitus, quid efficiant verba hæc. Venit *emolumenti* vox ab *emolitor*, ut cuius notum.' Quod verbum Senecæ in Agamemnone Actu III. sc. 1. vs. 478. usurpatum. Ait enim: 'Sua quisque mittunt tela, et infesti fretum Emoliantur, turbo convolvit mare.' *Fretum emoliri* idem est, quod Maro Æneid. I. dixit: 'totumque a sedibus Imis Una Euræusque Notasque ruunt.' Id est, commovent e loco suo. Ut *moliri* est movere, quemadmodum *moliri agmen, classem, &c.* Igitur *emolumentum* est commotio, ut ita loquar. Itaque mens Ariovisti est, si contrahere exercitum velit, frumentum conquirendum, dimittendos nuncios, qui hac illuc cursitent, militemque convocent, et operæ multum insumendum. Vossius. F. Ursinus, Hotomannus, Clacconius, alique reponunt *molimento*: cum autem omnes Mss. stent a vulgata lectione, commoda videtur P. Victorii sententia, qui docet, *emolumentum* hic significare, quod operosum est et magnum studium requirit. Sic Varro de Re Rust. III. 14. 'Nec de cochleis, et gliribus quero, quod reliquum est: neque enim magnum *emolumentum* esse potest.' Indicat

Romanorum doctissimus, se nolle quempiam occupari in disputatione de cochleis et gliribus, quæ reliquæ partes erant sermonis ad venationem pertinentis, quia cognitio illarum rerum obscura difficilisque non foret. Hoc apparet ex eo, quod sequitur: 'Non istus tam simplex est, inquit Appius, quam tu putas.' Reprehendit enim ille Axium, quod existimet rem illam apertam et proclivem esse, ac non parvas difficultates in illa re recte ordineque tractanda esse declarat. Hæc fere vir doctissimus Var. Lect. XXII. 10. Fieri etiam potest, ut hæc vox *εμπροσθεν*, et jacturam æque ac commodum significet. Adeatur Is. Vossius ad Catullum p. 312. At hujus frater Dionysius contendit *emolumentum* hic *commotionem* denotare; quam potestatem ut huic verbo convenire probet, exscribit locum A. Gellii, qui extat N. Attic. XI. 13. Sed nihil prorsus ad rem facit; *emolumentum* enim ibi vult bonam frugem, quæ in sententia continetur. Davis. Cum illi, qui *molimento* legunt, inter quos est Brutus, et Giphani. In Obs. L. Lat. p. 139. facit quoque Cellarius, vel potius *emolimento*, ut simpliciter sit compositum pro simplici *molimento*. Recte. Modo statuas perinde esse an scribas per u an per i, et prima significatione notare ipsum illud *molimentum* sive molitionem magnæ et difficilis rei. Sic *monumentum* et *monimentum* allaque; quamquam malim per i, ut hic est in Voss. tert. Unde miror, tot turbas hic dedisse viros doctos. Consule tu, Lector, Heinsium et præcipue Cl. Burm. ad Vellei. I. 17. 'In studium par et in emolimentum.' Recte Græc. *commentum* et *emolumentum* vertit *μεγάλην δαπάνην καὶ πολλὰν ἀσχολίαν*.

10 *Sibi autem mirum videri, quid in sua Gallia*] Anonymus: 'Proinde fateor me mirari, quid ad Cæsarem nostra Germania,' id est, Germani: nam ex Floro hæc explicanda, qui ait:

‘Cum legati dicerent, Veni ad Cæsarem. Quis est autem Cæsar? et, si vult, veniat, inquit, et quid ad illum, quid agat nostra Germania? non ego me interpono Romanis.’ Vossius.

xxxv. 1 *Relatio*] Sic vulgo edi videas; cum tamen id in nullo invenerim Codice: qui vel habent *legatis* vel *legatis redeuntibus*, et *red. leg.* quod est in Mss. quinque, sed recentioribus, et Edd. primis, Rom. Med. Ven. Vel *delegatis* quod exaratur in Gottorp. Leid. et Voss. tertio ac Incerta Ed. Latet quid, et forsam olim fuerit *delatis*: quod in *legatis* corruptum tam variantes protulerit lectiones. iv, 26. ‘mandata deferret’ in Mss. multis. V. Doctiss. juvenem Aug. v. Staveren ad Nepot. Dion. c. 8. ‘Res elata deferitur ad Aristomachen.’

18 *Si id fecisset*] Mss. et Edit. Vett. *Si id ita fecisset*. Quæ et vera lectio. Gr. Interpr. *καὶ ἐὰν οὕτως εἴποιτο*. Clark. Mss. et veteres edidant *si id ita fecisset*, eamque lectionem veram iudicat Cl. Clarkius. At prorsus abundat vox penultima. Non tamen est expungenda, quod post Faërnium fecit Scaliger; sed levissima mutatione facta reponendum, *si is ita fecisset*. Græcus, *καὶ ἐὰν οὕτως εἴποιτο*. Davis. cur. sec. In textum *id ita* revocavi, auctoribus Mss. omnibus: quamquam nil mutandum censeo. Quæque vox suas habet Veneres. Potius *id* abjicerem vi. 32. ‘si ita fecissent, fines eorum se violaturum negavit.’ Nepos Alcib. c. 4. ‘Quo si æxisset, ut absentem aggredereantur. Itaque fecerunt.’ Sic e Mss. legendum. Ceterum male ibi margini libri olim adscriperant *idque*. Quod nonnemini placuit. In Hirt. B. Alex. c. 70. ‘si fecisset, jam tunc sibi mitteret dona.’

15 *Quoniam*] Ante hanc vocem in Mss. omnibus et Editionibus usque ad Plantinianam additur *sese*; et insuper in Leid. p. Cujac. et Petav.

est *deire sese*. In Edd. Vascos. Gryphii, Stephani et Stradæ compareret quidem; sed post *defenderet* *id se* non legitur; quod reciprocum illic quoque abest a Vossiano sec. et Bongars. tert. Nullus ego dubito, quin *sese*, quod suo loco reposui, repetierit post parentheses Cæsar, hoc modo; *sese* (*quoniam &c. defenderet*) *sese*, ut est in Voss. tert. vel *se* Æd. &c.; Perperam alterutrum extrahit Ursinus, ceterique. Videant acutiores, an certius quid ex Matorum lectione elicere possint. *Scire* videtur & Glossa esse pro *sciret* vel natum ex *sese*. Sic *scire* in Mss. et Edd. quibusdam additur v. 41. Easdem autem voculas post inserta alia sæpius repeti, aliquoties a Viris doctis animadversum est. V. infra ad iii. 20. 22, ‘Cum dc. devotis (quos illi &c.) cum iis.’ viii. 30. ‘Qua ex fuga quum constaret Drappeten (qui &c.) milibus ex fuga collectis, provinciam petere.’ c. 44. ‘Quum in potestatem venisset Epasnacti Arverni (crebro enim &c.) hunc Epasnactus Arvernus.’ Immo B. Civ. iii. 47. ‘magnam se inopiam perpeccos, majorem etiam ad Avaricum, maximarum se gentium victores discessisse.’ ubi etiam turbant viri docti. Apulei. Metam. l. i. ‘Thessalliam (nam et illic &c.) eam Thessalliam ex negotio petebam, puero unico sequente.’ Sic enim legendum e Mss. (V. Colvii Addenda) et Luciani Asino cum Ed. Junt. A. 1522. et Scriverii. Vulgo tres ultimæ voces desunt. Addê Davis. ad B. Hisp. c. 35. Cort. ad Plin. Ep. ii. 18. p. 170. Liv. iii. 19. §. 9.

16 *M. Pisonem*] Ita Glandorpius et Clæconius emendandum jusserunt: quod secuti sunt sequentes. Bene quidem: cum Mss. et Edd. priores exhibeant *L.* vel *Lutio*, ut factum quoque vidimus c. sec. ubi confectimus, forsam a Cæsare relictum fuisse *Pupio M. Pisonem*, cujus conjecturæ

nonnūm me pœnitet; licet Græcus quoque habeat *Μέπαρ*. Hic vero *L.* videntur librarii fecisse ex loco priore, jam corrupto.

[*Senatus*] At vero culpa plane non vacavit Cæsar, cum hoc bellum Ariovisto intulerit, ut docet H. Grotius de Jure B. et P. III. 3. 10. *Davis*.

17 *Quod commodo Reip. facere possent*] De hac formula vide Brissonium Form. I. II. p. 216. *Idem*. Infra VI. 33.

XXVI. 3 *Item populum*] Sic legimus, non *idem*, ut edidit Scaliger, quem secuti sunt recentiores. *Davis*. *Idem*. Sic Ms. Vossii. Edit. Romana, et Davisius *item*. Ms. Elienses, Scaliger et Recentiores corrupte, *idem*. *Clark*. In nullo Vossiano ego reperi *idem*. Nam in primo et sec. scribitur *id ē*, sive *id est*: quod habent quoque Bong. pr. et tert. *Idem* inveni in Ms. novem, in quibus Carrar. et Ed. Incerta. Ceteri *item*; nisi quod Cl. Wasse nihil notaverit ex Oxon. Cod. ut videatur ibi exaratum esse *idem*: ut est etiam in Ed. Elzev. A. 1675. Si id Mss. confirmaretur idoneo, amplecterer. Sed c. 43. 'Item equites A. pari int. constiterunt.' c. 44. 'Sic item nos esse iniquos;' uti scribendum esse illic docemus. II. 1. 'litterisque item Labieni certior fiebat.' Adde c. 13. 'Item, quin' &c. c. 21. 'item cohortandi causa.' c. 27. III. 9. 25. IV. 17. et in seqq. passim. Eadem confusio B. Civ. III. 28.

14 *Longe ab his—afuturum*] Iis minime profuturum, non impediturum, quo minus pœnas luant. Locutionis ratio est, quia quæ procul absunt, ne minimum quidem auxilium possint subministrare. Gabriel tamen Færnus, F. Ursinus, et J. Lipsius Elect. II. 19. scribunt *longe his—futurum*: quam emendationem amplectitur Freinshemius in Indice ad Florum. Sed nihil opus est, ut vulgatam lectionem sollicitemus, nisi forte scribendum sit, omissa præpositione,

longe his—afuturum, ut habet Ms. Norv. cum editis nonnullis. Eo tamen modo locuti sunt veteres. Statius Theb. III. 666. 'Procul hæc tibi mollis Insula, terrificisque aberit dementia Phœbi,' id est, tibi non proderit. Hujusmodi plura collegit doctissimus Jesuita Lud. Cerdanus not. in Virgilio Æn. XII. 52. *Davis*. Mss. Reg. Eliens. et Vossii, *longe his*, quod perinde est. Quam autem emendationem amplectuntur Færnus, Ursinus, Lipsius et Freinshemius, ut *futurum* legant pro *afuturum*, prorsus nihili est. *Clark*. Primo *his* sive potius *his* exhibui, deleta præpositione *ab*, secutus auctoritatem Martini omnium præter Bong. tert. et Editionum vetustarum. Male Hotemannus intrusit *rd ab*. Dein minime rescribendum est *futurum*, quod *idem* in sble est Bong. tert., codice recentissimo, sed *afuturum*: quod servarunt veterimæ membranæ Andinæ, Bongars. pr. sec. Egmond. et Vossian. prim. a M. secunda, cum Aicard. In nonnullis est *afuturum*. Non enim modo dicitur *longe alicui esse*, sed et *longe alicui abesse*. Tibull. I. 5. 2. 'At mihi nunc *longe* gloria fortis *abest*.' Ovid. Metam. IV. 649. 'Ne *longe* gloria rerum Quas mentiris, ait, *longe* tibi Jupiter *abest*.' Præterea de hoc loco qui egerunt, consule viros doctos A. Muretum Var. Lect. X. 4. Salmas. ad Flor. II. 6. 34. Gronov. ad Senec. Hippol. 974. N. Heins. ad Ovid. Met. VIII. 435. Broukhus. ad cit. Tibulli locum. Ac de Orthographia *roû afuturum* Lambin. ad Hor. Sat. I. 4. Barth. ad Stat. Theb. VII. 229. et Drakenburg. ad Silium XIII. 268. Liv. IV. 12. Sic *afuisse* V. 63. VI. 3. pro *afuisse*: *afuerunt* VII. 63. et sæpius.

19 *Intra annos XIV*] Placet scriptura libri Steph. qui habet *inter*, nam *inter annos* antiqui dicebant pro *per annos*, ut in Verr. II. jampridem notavimus. Cicero in Quintiana: 'Qui inter tot

nonne appellavit quidem Quintium, &c. Titinnius apud Nonium: 'Quæ inter decem annos nequisti unam togam detexere.' Hotoman. Lectio nem a viro erudito propagatam exhibent etiam Ms. Brant. et editio Lipsiana. Davis. Mss. nonnulli inter: quod et Latine item dicitur. Clark. Inter habent Bongars. primus, Lovaniensis, Egmond. Leideneses tres, Gottorp. Vossian. tert. et Ed. Incerta. Et sic omnino scribi debet. Aliud est intra tot annos i. e. priusquam finem ceperunt, aliud inter i. e. per tot annos. Prior significatio huc non quadrat. Adi omnino Gronov. et Drakenb. ad Livium 1. 10. 'bina postea inter tot annos opima parta sunt spolia.' Nihil frequentius est harum præpositionum confusione, e solo sensu discernenda.

xxxvii. 6 *Pagos centum Suevorum*] Cum centum tantum fuerint Suevorum pagi, nonnullis visum est, totum genus ad ripam Rheni convenisse. Sed hoc eorum consuetudini prorsus adversatur. Cæsar B. G. iv. 1. 'Ii (Snevi) centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi causa, suis e finibus educunt. Reliqui domi manent, pro se atque illis colunt.' Per pagos itaque centum, cum hominum intelligenda crediderim, quorum singula e singulis pagis erant collecta. Tacitus tamen Germ. c. 39. tradit solos Semnones, Suevorum partem, 'centum pagis habitari.' For- san *pagus* ibi vicum denotat, cum alia ait apud Cæsarem huiusce vocis potestas. Vide not. ad c. 12. Davis. V. Comment.

Ripam] Mss. Reg. Eliens. et Vossii *ripas*. Græcus ῥήγας. Quod mutarunt ii, qui *ripas* etiam ex una parte fluminis dici nescierunt. Infra, vi. §. 27. 'Quæ ad *ripas*' (sic in optimis Codicibus scriptum est) 'Ubiurn contingebat.' Et alibi sæpe. Clark. Bene Clarkius probat *ripas*, quod ha-

bent Mss. mei quindecim vel plures, et Ed. Incerta. Quare in textum recipere non dubitavi. c. 54. 'Suevi, qui ad Ripas Rheni venerant.' vii. 58. 'In ripis Sequanæ.' Mela iii. 2. 'Ad ripas Rheni amnis expanditur.'

xxxviii. 4 *Processisse*] Nihil hic notant interpretes: cum tamen in Mss. meis valde varietur. Nam Gottorp. Leid. tert. Voss. tert. et Ed. Incerta exhibent *discessisse*. Sed Bongars. prim. et secund. Lovan. Egmond. Palat. Petav. a manu pr. Dorvill. et Edd. Rom. Mediol. Ven. edunt *profecisse*: quod rectum puto, et e Glossa, ac præcedentibus verbis *tridui viam processisset*, suppositum esse vulgatum: iv. 19. 'satis profectum:' ubi vide etiam; ut et ad v. 47.

5 *Magnopere*] Vossianus primus et Andin. *magno opere*. Vere: vide ad c. 18. dein *usi* pro *usu* Voss. tert. forsan pro *usu*: ut Ciacconius malebat, et Cæsarem puto in Dativo scribendum iudicasse docet Gellius; de quo supra pluribus diximus.

7 *In eo oppido facultas*] Copia. Sic B. G. iii. 9. 'Navium facultas.' Vide et c. 11. Hoc cum non intelligerent Librarii, in plerisque Codd. exhibetur *in eo oppido difficultas*, quæ lectio sensum fundit menti Cæsaris omnino contrarium. Davis. Gruterus cum in Mss. suis invenerit etiam *difficultas*, sequaturque vox *facultas*, non admodum male conjiciebat, intrusam esse a Glossariis vocem, et a Cæsare relictum *omnium rerum summa*. Mirum certe tam constantes esse Codices, etiam antiquissimos in voce *difficultas*, quam multis editoribus retinuit R. Stephanus. Nihilominus tamen ut Donatus Jannocius in vetusto Codice, sic ego in Dukeriano et Ed. Incerta reperi *facultas*, et in Leid. sec. ad marginem erat *copia*: quæ variatio Gruteri conjecturam non parum confirmat. Interim de voce *facultas* ad Manut. ad Ciceron. Ep. Fam. v. 20.

9 *Flumen Dubis*] Sic legendum, ut recte monuit Ch. Cellarius Geogr. Antiq. II. 2. p. 109. aliique. In Mss. enim corrupte scribitur *Aldubia*, *Alduadubia*, *Alduadubius*, *Adduadubis*, &c. Nomina propria, ac proinde minus nota, sæpiissime Librarios in errorem induxerunt. Vide quæ hanc in rem notavit Is. Vossius ad Melm II. 3. p. 212. ed. Franek. Davis. Qui Vossius de hoc loco prior ita statuit p. 302. Forsan tamen ex vitata Mssorum lectione reponendum, 'propterea quod flumen *altum* Dubis, ut circino circumductum' &c. Ammianus Marcellinus XIV. 2. 'Ad supercilia venissent *fluvii* Melani *alti* et verticosi.' Hunc certe fluvium *ἄλτην* dicit Strabo IV. 186. *Idem*, cur. sec. In nostris etiam Mss. et Edd. Vett. varie corruptum hujus fluvii nomen scribitur. Verum in Mss. duodecim veterioribus et Ed. Inc. est *Alduadubis*: unde deceptus Græcus Interpr. sic quoque vocat. Mihi non est dubium, quin *Aldus*, quod in plerisque aliis etiam est Codd. et *Dubis* sint duo fluvii nomina e varia lectione nata. Quod clarius patet e Bongars. secundo, qui solum *Aldus* agnoscit, cum *Dubis* dare debuisset. Forsan illud *al* ortum est ex librariorum nota pro *aliter*. Solam *Dubis* probavit et edidit etiam Clarkius. Glandorpius fingit, fluvium *Alduadubis* hic; quia ad Vesontionem confluentes fuissent ex *Aldus* et *Dubi*.

11 *Non est amplius*] Mss. omnes; *est non amplius*. Quod a Recentioribus sine causa mutatum. Clark. Recte hoc a Clarkio observatum est, eoque ordine hæ voculæ exarantur in mss. Codd. longe plurimis et Edd. Vett.

Qua flumen intermitit] Ciacconius judicat legi etiam posse *qua a fluminis intermittitur*: quia VII. 17. habetur 'ad eam oppidi partem, quæ intermissa a flumine et palude.' Vide etiam ad c. 23. 'intermissæ trabes.'

Verum constanter vulgatum servant scripti. *Intermittere* neutraliter ponitur pro cessare, desinere, abrumper. Cicero Fam. VII. 10. 'Sed jam hercule intermiseram:' et ita passim *remittere* usurpatur.

12 *Radices ejus montis*] Vetusstissimi Bongars. pr. et sec. Petav. Lovan. cum quatuor aliis et Ed. Incerta carent *et ejus*: quare, cum nequaquam hoc pronomine opus sit, delevi.

13 *Ex utraque parte ripæ fluminis contingant*] Mss. Reg. et Vossii, *ex utraque parte fluminis contingant*: omissa voce, *ripæ*. Quæ lectio ferri quoque potest. Neque enim minus latine dicitur, 'radices montis ex utraque parte fluminis contingere,' (nimirum *contingere flumen ex utraque parte*;) quam 'ripas fluminis contingere ex utraque parte radices montis.' Interpr. Græc. *ἵππος ὡς αὖ ἀπορρέουσαν εἰς τὸν ποταμὸν καθήκουσαν*. Clark. Durior illa mihi videtur ellipsis, quam quæ perspicuitati Cæsaris convenire possit: præter quod non elegans sit locutio 'contingere flumen ex utraque parte fluminis.' Adhæc ceteri Mss. omnes servant *ripas*.

xxxix. 7 *Ferre pot.*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii. *Dicebant ferre*. Clark. Verbum hoc addunt Mss. longe plurimi; et Edd. plerumque usque ad Scaliger. Imo ne vacare videretur, addiderunt Ms. Carrar. Vascos. Strada et Gryphus copulam et ante *sæpe numero*. Verum rectius Gruterus et Faërnus veteris codicis ope tollendum judicarunt. Nec sane comparet in Leidensi primo, nisi in margine, uti nec in Duk. Dorvill. nec Edd. Rom. Mediolanensi, aut Veneta. Plura alibi:

9 *Ortus timor*] Hanc vocem, Cæsaris perspicuitati congruenter, ex Ms. Regio et vet. Edit. Romana, reduxi, cum in aliis desit. Græcus, καὶ ὄρους πόντος ἐφ' ὀβόζ, &c. Clark. Licet a Græco sic dicatur, nihil hoc ad Cæsarem facit: nam interpres

vacuum eam addere debuit, quia perperdit apud eum *forte rapere* : non, ut apud Caesarem, 'timor mentes occupavit.' Nihil ergo opus vocis hujus repetitione, quam Mss. non confirmant, præterquam Carrar. et tres mei recentiores et Edd. Mediol. Ven. Sine dubio e Glossa marginali in textum hic irrepsit.

Ac profectis] Delevi conjunctionem, non necessariam, auctoritate Bongars. pr. sec. Petav. Leid. pr. Voss. pr. Lovan. multorumque aliorum : nec agnoscunt eam Codd. Ursini Edd. Inc. et R. Steph.

11 *Magnum periculum miserabantur*] Carrio Ant. Lect. III. 8. in VV. CC. reperiri hæc negat, ut etiam Hottomannus in Vaticano: et merito, ut illis videtur. Mihi genuina videntur: et egregia comparatio est, 'Magnum periculum miserabantur, quod non magnum in re militari usum habebant.' Nugatur quoque Ursinus cum pro *miserabantur*, legit *esse rebantur*. Sic paulo post: 'Cum familiaribus suis commune periculum miserabantur.' Vossius. 'Magnum periculum miserabantur, quod,' &c. Desunt hæc in plurimis Mss. Unde excidisse videntur, propter vocem *magnum* proxime repetitam. Pro *miserabantur*, legunt Muretus et Ursinus, *esse rebantur*. Quos ineptim recte arguit Vossius, cum Caesar jam infra eodem modo loquatur; 'commune periculum miserabantur.'

Clark. Ex nostris libris hæc verba agnoscunt Conjaciæque, Bongarsiani prim. et secund. Andia. Oxon. Vossiani pr. et sec. Leidens. prim., ita ut Voessiani et Bongars. sec. addant non. In Dorvill. margine ut *magnum per*. Ceterum *miserabantur* habet Bong. pr. *miserabantur in arte* sec. *miserabantur* Leid. pr. quare Ursinus et cum eo A. Muretus Ant. LL. x. 4. non adeo male conjecterunt *esse rebantur*: quamquam tunc malleim *incere*. Sic Castallo Obs. i. 8. e suo Codice hæc

Delph. et Var. Clas.

verba quoque delenda censet: et certe non comparant quoque in ulla Editionum primarum: neque in Vascos. Stradae, Steph. Gryph. Edd. Et quid hic faciant, non vides; cum infra idem dicat Caesar, et rectius loco eo. Præterea non agnoscit quoque Græcus Interpr. Quare suspicor hæc si non abundare, saltem corrupta esse, et fors pro *miserabantur* scribendum *averabantur*, sensu sane commodissimo. Græcus ait *ὁ πόλεμος τοὺς ἐναντίους ἐλαίει*. Celsus 'belloque inexperi, et ideo ad omnia trepidantes.' Aut an potius scribendum *murmurabantur*? quod verbum deponenti forma aliquoties adhibet Varro et alii: ipse Cicero ita 'Conmurmuratus est secum' in Pison. c. 35. Vide Falsteri Supplem. Ling. Latine.

12 *Alia causa illata*] Frustra Ciaccionius et Ursinus *allata* legunt. Sic locutus Caesar belli Gall. I. 11. 'Hujus adventu spe illata militibus.' Et Hirtius principio belli Alexandrini: 'Neque vero Alexandrinis in gerendis negotiis cunctatio ulla aut mora inferebatur.' Vossius. Vide Cl. Burm. et Prasch. ad Phædr. Fab. i. 1. 4. 'Jurgii causam intulit.' Davis. ad B. Hispan. c. 1. 'aliqua inferebatur causa.'

13 *Necessariam esse diceret*] Sic recte Ms. Norvic. cum vetustioribus editis: recentiores enim habent *necessariam esse duceret*. Sed perperam; ea enim, quam præ se ferebant, causa ne his quidem ipsis videbatur talis, ut proficiacendi necessitatem imponeret; hujus vero prætextu tantum sunt usi quo iis abundi copiam faceret Imperator. *Davis. Diceret*: sic optime ex Edit. Vett. Davisianis; cum Scaliger et Recentiores male edidissent, *duceret*. Græcus, *ἔλεγον*. *Clark.* Confirmant id mei omnes præter Dukeri Cod. qui, ut semper fere, cum Carrariensi, cujus auctoritate mutasse Scaliger

Caesar

3 O

videtur, consentit. Ceterum eleganter Lovan. alius, &c. *dicerent, petebant*: quod cum Heinsio non dubito, quin verum sit: per alium enim plures intelligit: nec aliter Græcus, ἄλλος ἄλλον πρόφασις προβαλλόμενος *ἐλεγεν*. II. 26. alius alii *auxilium ferens, neque timerent*, ut illic legendum, ac plura videri possunt.

15 *Vultum fingere*] 'Spem vultu simulat; premit altum corde dolorem.' Σχηματίζεσθαι Græci, vel πλάττεισθαι τῶπον dicunt, quando quis constantiam, aut quid aliud fingit, re ipsa destituitur. *Vossius*. Ita componere, ut non appareret metus; 'licet' enim 'ora ipsa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua aut metu commoti sunt, aut voluptate nimia gestiunt; quorum omnium *vultus*, vox, motus, statusque mutantur.' Verba sunt Ciceronis de Offic. I. 29. *Davis*. Sic fere Seneca de Tranquil. c. 15. 'Illa intellis humanitas fieri, quia aliquis fillum efferat, et *frontem* suam *fingere*.' Quintillianus Inst. Orat. XII. 8. 'qui subito *fronte confecta* immissaque barba, veluti despexissent oratoria præcepta, paulum aliquid sederunt in Scholis Philosophorum.' Quem locum variis conjecturis temere sollicitant viri docti. *Idem*, cur. sec.

18 *Valgo totis castris testamenta obsignabantur*] Milites in bellum profecturi, aut jam ad aciem parati, celeriter absque ulla solemnitate testamenta faciebant, quod in *procinatu* dicebatur. De quo vide passim Jurisconsultos. *Brantius*. Adiectum Joan. Freinshemium ad Flori III. 10. 12. *Davis*.

21 *Quique equitatus præerant*] Nemo interpretum hic de varietate scripturæ monet: cum tamen vulgatum non invenitur, nisi in Mss. Oxoniensi et Vossiano primo, aliisque sex, sed recentissimis. Bongars. tert. exhibet *quisque*: primus vero, secund. Petav. Lovan. Egmond. et tres alii

cum Ed. Incerta ut *quisque*. Letfonsis autem primus *quisque qui*, eleganter per tmesin pro et *quique*. An et *quisque* vel ut et *quisque* pro *quisquis*; sive *quicumque*? - Vide Gronov. et Drakenb. ad Liv. I. 24. VI. 15. 'Ut quisque est genere amplissimus, ita plurimos ambactos habent,' atque ubique fere in Mss. corruptum est: VIII. 42. 'quam quisque poterat maxime insignis flammæ se obferebant.' B. Civ. I. 87. 'Quid quisque eorum amiserit?' Adde B. G. V. 33. VII. 36. B. Civ. I. 21. B. Alex. 14. et sæpius. Mutatum insuper hoc ab inceptis, qui non sciebant, *quisque* cum plurali construi; unde et in Petav. est *præerat*: perperam, ut sæpissime jam docuerunt viri docti, quos laudat Cf. Drakenb. ad Liv. II. 22. VII. 19. V. etiam VV. LL. II. 11. 25. V. 8. B. Civ. III. 1. Dein *equitatus* reposui ex Vossiano pro *equitatu*: de quo supra. 24 *Inter eos*] Mss. veterum plerumque et Editionum præcarum auctoritate reposui 'Intercederent inter ipsos atque Ariovistum.'

25 *Rem frumentariam*] Quod attinet ad rem frumentariam. Sic Livius II. 57. 'Distractam laceratamque Remp. magis quorum in manu sit, quam ut incolumis sit, queri.' Ubi solita syntaxis ratione postularetur *distracta lacerataque Remp.* ut hic *res frumentaria*. Plura hanc in rem collegit doctissimus Perizonius ad Sanctii Minerv. II. p. 204. qui hujusmodi locutiones esse Ellipticas notavit. Vide et Joan. Frid. Gronovium ad Senecæ de Benef. IV. 32. *Davis*.

XL. 1 *Animadvertisset Cæsar*] Delevi ultimam vocem, ut quæ satis per se intelligatur: quoniam eam nec aliorum nec mei scripti, tribus exceptis recentioribus, agnoscant: non est etiam in Ed. Incerta. Sic non agnoscunt vocem hanc Mss. II. 17. et alibi sæpius.

Consilio—consilium] Sic habent editi veteres (et Mss. potiores) non vol-

nullo—consilium, ut nuperæ. *Davis.*

Omniumque ordinum ad id consilium adhibitis centurionibus] Contra quam fieri solebat; vulgo enim e Centurionibus principili tantum ad consilium sunt adhibiti. Vide J. Lipsium de Mil. Rom. Dial. II. 8. *Idem.*

8 Quod aut quam in partem, aut quo consilio ducerentur, sibi querendum, aut cogitandum putarent] Egrege Tacitus Histor. II. 'Miles alacer, qui tamen jussa ducum interpretari, quam exsequi mallet.' Et Hist. I. Otho ait: 'Parendo potius, commilitones, quam imperia ducum suscitando res militares docentur.' Et mox: 'Vobis arma et animus sit, mihi consilium et virtutis vestræ regimen relinquitte.' *Vossius.*

8 *Cognitis suis postulatis*] Si immensam Cæsaris ambitionem perpendamus, qua factum, ut omnes belli gerendi occasiones captarit, non erit dubium, quin vere tradiderit Dio, Romanum Imp. hæc ab Ariovisto postulasse, *ὅχι ἔτι καὶ καταλάξεν αὐτὸν, ἀλλ' ἔτι ἐξοργισθῆναι καὶ τοῦτον πρόφασις πολέμου καὶ μεγάλην καὶ ἐδραστήριον λαβεῖναι ἔλπισιν.* Vide XXXVIII. p. 81. Haud sane negandum est, Cæsarem in hisce Commentariis aliquando fictas bellorum causas obtendisse, cum veram dissimularit. Lucius Ampellus I. Memor. c. 40. 'Bell' (Civilis inter Pompeium et Cæsarem) 'species magis, quam causa fuit, negatus a Senatu Cæsari consulatus. Ceterum utriusque æmulatione et cupiditas imperii occupandi ei ortum revera præbuerunt.' Confer et B. G. IV. 11. ubi invadendæ Britannię rationes narrat, cum iis, quæ habet Suetonius in Julio c. 47. *Davis.*

16 *Non minorem laudem exercitus, &c.*] C. Marius; ut quisvis Latine peritus, facile perspicit. Sed Plutarchus vel imperito utens interprete, vel ipse nimis peritus, ita Cæsaris sententiam pervertit: *μήτε πλείστοι μάλλον κίμειται—μάχονται πολυαίους, μήτε αὐτὸς*

ἀν Μαρίου χάριτι σπαργήσας. Hotom. Extat locus vit. Cæs. p. 717. A. Ita etiam cepit Jul. Celsus, qui p. 84. ita loquitur, 'aut minus de se sperarent, tali viro ac certe nobili saltem, ac quod de C. Mario rustico Arpinate sperassent Patres eorum,' &c. adeo ut videantur Plutarchus et Celsus aliam lectionem secuti, quæ tamen recepta est deterior. *Davis.*

17 *Aliquis unus*] Mss. omnes, et Edit. Vett. *aliquid.* Quæ et verior lectio. Græc. Interpr. *μῦς.* *Clark.* Recte ita Clarkius. *Aliquid* confirmatur a Mss. meis quindecim, item Ursini et Brantii, atque Edd. primis, quare revocavi, ut et *subleventur*, quod scripti et olim editi constanter servant; nisi quod in Florent. sit *non ac d. subleventur*, et in nonnullis *sublevent.* Fors et rectius est *qua*, quod e Mss. aliquibus enotavi.

19 *Quantum haberet in se boni constantia*] *Constantia* hic significat animum timori non obnoxium. Curtius III. 12. postquam narraverat Darii filium nihil conspectu Alexandri tum primum a se visi conterritum esse, subdit, 'motum fuisse Regem *constantia* Pueri,' id est, audacia et animo intrepido. Sic. apud Phædrum Fab. v. 11. 12. '*Constantior* fuissem vera existimans,' pro eo quod est, minus fuissem perterritus. *Davis.* Hanc *constantia* potestatem multis adstruit J. Fr. Gronovius ad Taciti Agricola c. 27. *Idem.* Cur. sec. *Σαφοσύνη* Interpr. Vide infra ad III. 26. Cort. ad Plin. Ep. I. 12. § 9. 'Perseverantem constantia fugit.'

20 *Inermes*] Optimi Bongarsianus prim. et Lovanien. *inermos.* Sine dubio vere; ut Sallustius, Cicero, alique olim locuti sunt. Adi Serv. ad Virg. Æn. I. 484. x. 425. Victor. et Manut. ad Cic. Ep. Fam. x. 34. 'Ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum.' Rursus B. Civ. I. 68. 'milites inermi' in

Mss. et Hirt. B. Alex. c. 76. 'Inermi nihil proficere poterant.' Vide passim de similibus viros doctos, et Collect. nostra in Lucan. III. 746.: ita in Ms. veterrimo Bonon. Lactantii passim *inobcillus*, ut i. 8. iv. 13. &c. Alibi in Cæsaris Mss. *adclivus*, *declivus*, *proclivus*.

32 *Hos esse eodem*] Mire hæc interpolata sunt in Editis et Mss. recentioribus, quæ omnia recensere non vacat. Vide Brantium, et alios. Germanos addunt plerique, etiam Clarkius e Ms. Regio: cum tamen Davisius jam exhibuisset tantum *hos esse eodem*. Pro quo Scaliger ex Ursini codice, alique *hos esse Germanos*. Davisianæ editioni accedunt Hotomannus, et Mss. Bongarsiani, Petavianus, Lovan. Oxon. Egmond. alique cum Ed. Incerta. Germanos, quæque nonnulli addunt *acirent illos*, mera sunt glossmata, toleranda in Interprete *αὐτοὺς τοῖς δὲ δυνάμει ἀβροῦ ἐλῶν οἱ ῥεπουαὶ*. Dein *superarint* pro *superassent* restitui e Mss. plurimis, in quibus Bongars., et ex Edd. primis, Rom. Mediol. Incerta, Ven. aliisque.

38 *Castris ac paludibus se continuisset*] Ita vulgo nunc exhibent, sed Mss. aliorum ac mei tantum non omnes præbent cum aliquot Edd. vetustis C. *se ac pal. tenuisset*: Recte omnino. Vide quædam ad Frontin. II. 5. 4. 'Intra Panorum copias tenuit.' Apud Livium nihil est frequentius, ut docet Cl. Drakenburgius ad VIII. 2. infra c. 49. 'Ubi eum castris sese tenere intellexit.' III. 17. 'castris sese tenebat.' Emandandus etiam locus v. 57. 'cum castris sese teneret.' Nam illic etiam *contineret* vulgo. VIII. 11. 'castris se tenere.' B. Civ. III. 30. 'castris sese tenuit:' sic 'domo se tenuit' Nep. Epam. c. 10. ubi vide Comm.

32 *Hac ne ipsum quidem operare nostros exercitus capi posse*] Puerilia sunt, quæ Brantius ait, *operare ἀρότους* pro

timere poni. Ait Cæsar, Ariovistum ratione, et consilio Gallos superavisse, at Romanos ut astu superet, ne sperare quidem audere. Videtur illud ipsum ad Cæsarem Brantius retulisse, ineptissime profecto, cum Ariovistus intelligatur. *Vossius*.

33 *Qui suum timorem in rei frumentariæ simulationem angustiasque itinerum conferrent*] Ursinus et Cæconius legunt: 'Qui sui timoris simulationem in rem frumentariam angustiasque itineris conferrent.' Deliramenta certe sunt tantis viris indigna. Quid illud *simulationem timoris*? Non simulabant timorem, sed revera timebant. Vulgata lectio est optima. Ait Cæsar arroganter facere, qui timori suo frumentariæ rei et itinerum angustias obtendant. Nam illud *simulationem* Cæsar distinguit ab re ipsa, et dicit simulare eos rei frumentariæ angustias, ubi nullæ sint. Potest quoque *ἡ δὴ δυνάμει* esse: ut 'simulationem rei frumentariæ,' et 'itinerum angustias,' dicat pro simulatas rei frumentariæ et itineris angustias. Sic B. G. VII. 26. 'natura et virium infirmitas,' pro *ἀδυνάμει τῆς φύσεως*. *Vossius*. Hotom. mallet *difficultatem* perperam VI. 8. 'Usus simulatione itineris' ubi itidem Ursinus reponerat *timoris*; sic B. Civ. II. 35. 'per simulationem vulnerum.' V. etiam Cort. ad Plin. Ep. VII. 9. 8. 'descriptionum necessitas.'

36 *Ei præscribere*] Cum prænomen non agnoscat ullus meorum Codicum, neque Edd. antiquæ; jussi, ut non necessarium, exulare.

40 *Dicto audientes milites*] Ultimam vocem addidi ex edit. Rom. Ven. Beroald. quæ plane videtur necessaria; ad gregarios enim milites hæc verba non fecit Cæsar, ut ex initio hujusce capituli liquet, de quibus tamen omnino sunt intelligenda quæ sequuntur. *Datis*. 'Milites.' Vocem hanc, in plerisque Codd. omisam, recte restituit ex quibusdam Vett.

Editionibus Davisianis. Græcæ, σπαρταρά. Clark. Agnoscunt τὸ milites etiam Edd. Mediolan. et Veneta. At vero nullum vidi Metum, qui haberet, nisi forsitan sit Oxoniensis, nam ex eo, nullam variationem adnotavit Cl. Wasse: cum collationem instituerit ad Ed. Clarkii. Neque mihi videtur ea vox adeo necessaria: nam licet formam respexerit ad præced. e. 39. facillime tamen subintelligi possunt ipsi centuriones, vel etiam ipsi milites; licet non expresse nominentur. Celsus 'quod vero signa illos non secuturos audierit.'

43 *Avaritiam esse convictam*] Alibi quoque convincere peccata, accelerare, &c. occurrit. Sed Mss. tres Bongarsiani, Petaviani, Leidenses tres, Vossiani tres, Lovaniensis, Egmond. Gottorp. Duker. Dorvilliani. cum Edd. Romana et Incerta conjunctam vel convictam habent. An fuit injunctam? ut respondeat præcedenti 'fortunam defuisse; aut avaritiam esse injunctam,' scilicet illis: quasi diceret, avaritiæ notam eis esse laustam. Vide Gronovium ad Livium VIII. 34. 'Fabius genti injungeret ignominiam.'

44 *Suam innocentiam perpetua vitæ felicitatem, &c.*] Sic optime emendabant Barth. Riccius, Ald. Manutius et F. Hotomannus, cum in omnibus Mss. ut testatur Brantius, pessime legatur, suam innocentiam perpetua vitæ felicitate Helvetiorum bello esse perspectam. Metaphrastes tamen in suo Codice aut veram lectionem invenit, aut conjiendo est assecutus; habet enim *ἡμοῖς δὲ τὴν μὲν δικαιοσύνην διὰ παντὸς, τὴν δ' εὐτυχίαν ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Ἑλλήνων πολέμου ἐγκόσσει. Perpetua vitæ est per totum vitæ cursum, ut 'perpetua mensæ' apud Virgilium Æn. VII. 176. sunt eæ, quæ ab initio ad finem cœnaculi excurrunt. Hoc cum non intelligerant Librarii videntur Cæsarem corrupisse. Davis. Corn. Nepos Caton. c. 1. 'Ab eo perpetua discessit vitæ.' Ammianus Marcel-*

linus XVIII. 6. 'Ceteraque instrumēta—perpetua hieme parabantur.' Paulo tamen propius legerim 'suam innocentiam perpetua vitæ, et felicitatem Helvetiorum bello esse perspectam.' Sic certe vitata sunt plurima veterum loca; quod exemplis ostendimus ad Ciceronis de Divin. I. 15. p. 38. Contrario mendo laborat Quintilianus Inst. Orat. XII. 6. ubi legitur 'dum et venia, et spes est, et paratus favor.' Repone 'dum et venia spes est et paratus favor.' Idem, cur. sec. Mei codices habent vel 'perpetuæ vitæ felicitate' vel 'perpetua vitæ felicitate.' Egmond. 'perpetuam vitæ felicitate.' Gottorp. 'perpetuæ vitæ felicitatem.' Andinæ membrana cum Vossiano tertio 'perpetuam vitæ felicitatem.' Ex Lovan. et Oxon. nihil varietatis adnotatum, quasi illic legeretur 'perpetua vitæ felicitatem,' ut debet sine dubio.

46 *Collaturus*] Dilaturus; ἀνεβαλόμενος, ut recte Græcus. Vide Calvinum in Lexico Juridico. At in Epist. Bruti ad Ciceronem Fam. I. XI. Ep. 18. 'In posterum diem iter suum contulit' eandem vim habet ac 'postero die proficisci statuit.' Davis.

Representaturus] Juris vox representare, est ante diem facere. Sic solutionem representat, qui pecunias ante diem numerat. Itaque negantur, qui tentaturum legunt. Recte Celsi exscriptor accepit hæc, cum ait: 'Expecturum tamen se quamprimum, quod alioquin dilaturus fuerit.' et Græcus: ὃ ἐν πλείονι ἢ ἀνεβαλόμενος τοῦτο νῦν παραστήσω. Notandus autem Cæsaris mos, qui non raro juris vocabulis utitur: sic passim *μαλίστοι* vocem usurpat, quam non temere apud alios historicos reperas. Vossius. Ad omnino Comm. ad Frontin. I. 11. § 2. 'pecuniam conferret, ut representari merces proditoribus posset.' et Davis. ad Hirt. de B. Alex. c. 70. 'si, quæ polliceretur, representaturus esset.'

47 *Castra meturum*] Eleganter ve-

terrimum Codex Bongars. primus non agnoscit *τὰ καstra*: quomodo veteres per Ellipsin esse locutos jam lexica docent. Flor. II. 8. § 8. 'Cum ingenti tumultu ex Asia movisset.' Curt. v. 13. 'Andito Darium movisse ab Ecbataniis:' ubi vide et Davisium ad Hirt. B. Afric. c. 7. 'Inde movit.' Suspiceris tamen, maluisse hic quoque id addere Cæsarem pro solito sibi pleniore stylo: ut passim notari in nostro usu venit. Certe aliis in locis addit. Ita vide de 'solvere' et 'navesolvere' ad IV. 23. ad V. 20. 'continens Gallia,' &c. ad II. 5. 'in unum locum cogere,' quod alii 'in unum' dicant. Plura de his ad VII. 85. Sed cum et 'solvere' aliquando tamen dicat simpliciter, et 'exponere' v. 9. Hirt. B. Afr. c. 3. cum aliter addant 'in terram;' (vide ad B. C. I. 31.) sic hic quoque 'movere' uti potuit.

49 *Plus valeret*] Ejeci comparativum *plus*, quod et olim Grutero displicuit, motus auctoritate Mss. Bong. pr. sec. Lovan. Petav. a m. pr. aliorumque quatuor et Ed. Inc. Liv. I. 30. 'Apud vagos merces valuit.' Torent. Heaut. prol. 'vestrum arbitrium valebit.'

XLII. 6 *Per tribunos—centuriones*] Mss. Brant. et Norv. cum editt. Rom. Ven. habent 'cum Tribunis militum et primorum ordinum Centurionibus,' quam lectionem probavit Joan. Brantius. Nihil tamen mutandum censeo; Militibus enim per Tribunos et Centuriones erat agendum, quod præfectis quidem facilis erat sermonis aditus. Vulgatam scripturam in suo Codice invenit Metaphrastes. Davis. In meorum Codicibus undecim, in quibus Bongars. Petav. et Lovan. ac Edd. Mediol. Ven. aliisque ante Beroaldum inveni quoque *cum tribunis m. et centurionibus*, quæ lectio si admittatur, utpote satis proba et Latina, in sequentibus malim *uti per eos C. satisfacerent*; quomodo exhibent Cujacian. Vossian. prim. Leid. prim.

Bongars. tert. et Duker. ut *suprà* 'per tribunos ei gratias egit.'

11 *Ex altis Gallis ei*] *Gallis* deest in plerisque Mss. Clark. Lovan. Norvic. Beroald. Gryph. Florent. exhibent *quod ex altis ei maximam fidem habebat*. Lege *quod ex Gallis ei maximam*, &c. Deleta voce supervacanea. Davis. cur. sec. Non compareret etiam vox *Gallis* in meorum ullo, nec in Edd. primis. In suis etiam non invenit Ciacconius: quare ille jam ejiciendam putavit vocem *altis*. In Leidensi primo exaratur *ex altis ei causis fidem m. h.* Adscripsit vir doctus margini *ex Edus*. Divitiacus enim *Eduns*.

12 *Millium amplius xi*] Celsi descriptor *quinquaginta* habet. Vossius. Ms. Norvic. cum editt. Rom. Ven. Beroald. exhibent *millium amplius quinquaginta*, ut et Jallus Celsus Vit. Cæs. p. 35. Numerum longe majorem in suo Codice aut legit, aut legisse somniavit Græcus Interpres; scripsit enim *τὴν ὁδὸν ἀμφὶ τὰ χίλια διακόσια καὶ πενήκοντα ὁράδια πένδεσθαι ἑκατόστας*. Davis. Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edit. Rom. *quinquaginta*. Clark. Mei etiam cuncti Codd. et Edd. usque Scaligerum, qui e Carrariensi Codice XL reposuisse videtur, habent *quinquaginta* vel L; quare hoc reposui: deinde, ut Cæsar conveniat cum Plutarcho et Plinio, Cl. Cluverius scribit vult, non male v et xx, non iv et xx. Vide in Germ. Antiq. Proöm.

XLII. 4 *Existimaret*] Bong. pr. et sec. Petav. Lovan. et septem alii cum Ed. Incerta *existimare*. Vere, ut *licere*: de hoc corrupto infinitivo adi notata ad c. 7. v. 28. 'Quid esse levius,' in multis Mss. *esse*. VII. 20. 'Quin jam ipsis remittere:' ubi in plerisque idem error. Adde. B. Civ. II. 10. B. Alexand. c. 8.

15 *Interposita causæ*] Prætexta. Noster B. C. III. 24. 'Per causam exercendorum remigum.' Vide et Suetonium in Othone c. 3. Davis.

Ac. Is. Casanbonum ad eundem Julium c. 2. *Idem*, cur. sec.

17 *Eo legionario*] Vulgo *leg. eo* contra Mss. et Edd. Vett. *In eos leg.* Voss. pr. Petav. a m. s. Reg. et 3 alii cum Edd. quibusdam: *eis* Ed. Ven. *In eis* Edd. Rom. Med. aliæque. Sed tum malim *in eos*. Adi Cl. Drakenb. ad Liv. i. 18. 'Dextra in caput Numæ inposita:' et nos ad B. Civ. III. 14. 'legionibus in naves inpositis.' Sed *eo* non mutandum est. Vide ad v. 14. 'Eorum habentur liberi, quo,' &c.

18 *Maxime*] Sic Ms. Reg. al. *quam maxime*. Clark. At in meis omnibus adparet *quod* *quam*; nisi quod Bongars. habeat *quod*. Cur deleri debeat, nullam video causam. Ter. Heant. Pr. 50. 'quam maxime servire commodis.' B. Civ. i. 2. 'suam maxime conlaudatur.' c. 81. 'quam maxime demoretur.' Vide ad B. Civ. III. 94. 'cui maxime confidebat.'

20 *Non irridicule*] Faceſſe, et modo ad risum movendum apto. Davis. Hujusce potestatis plura dabit exempla vel unus Quinctilianus Inst. Orat. vi. 3. *Idem*, cur. sec.

22 *Facere*] Auxi contextum voce ei, quam agnoscunt Bong. pr. sec. Petav. Lovan. Leid. pr. et alii sex cum Mss. Brantii, et Edd. ante Beoraldum. Uti *satisfacere alicui*. Sic dicitur *plus facere alicui*, et *bene facere alicui*. Vide insuper in Observ. Miscell. ad Apulei. Metam. vi. p. 128. Ed. Prig.

Pollicitum in cohortis pratoriae loco x. legionem habiturum; nunc ad equum rescribere] Ex Petav. Norvic. Lovan. Bongars. pr. sec. Gottorp. Egmond. et Palat. lege *pollicitum*, *se in cohortis*, &c. Quid vero sit *ad equum rescribere* fuse docet J. Fr. Gronovius ad Senecæ de Benef. v. 6. Davis. cur. sec. Se etiam inveni in sex meis, quod et de suis fatentur Ciacconius et Brantius: primæ quoque agnoscunt Edd. uti et Vascos. Stephani, &c. quare secure

addidi. In multis præterea *rescribere* compareret, corruptum ex *rescribere* *se* vel *sece*.

24 *Ad equum rescribere*] Miror quærere Ciacconium quid sit 'ad equum rescribere.' Miles cum primum legebatur *scribi* dictus, quia indicibus nomen inscriptum. Postea si ordinem mutasset, necessario quoque nomen expungebatur, atque alium in locum transcribatur. Tallyum, aut alioqui mortuorum in locum qui successissent, *adscriptitios*, præterea et *supplementum* dictos fuisse ex Festo discimus. Uti idem ait *Patres conscriptos* appellari, qui ex equitum numero in Senatum adscripti erant, ut numerus suppleretur. Val. Max. et propriè idem *transcribere* dixit: sic ait: 'Turmasque equitum, quibus præfuerat, ademtis equis in funditorum alas transcripsit.' Græcis *ἀνογράφου* est *adnotari in indice militum*: seu nomen dare: etiam *transcribi*, apud Xenoph. pag. 42. 'Ὁ μὲν χρέζων ἐπὶ λα, λαμβάνειν ταῦτα, καὶ ἀνογράφου πρὸς τὸν ταξίαρχον εἰς τὴν ὁμιλίαν τῶν ἡμῶν: Qui indiget armis, capiat, et a cohortis præfecto in nostrum ordinem transcribatur: nisi forte mercenarii (de quibus illic loquitur Cyrus) olim non scribebantur in indicibus; ideoque hic vertendum sit *adscribi*, quia tunc primum scribi incipiebant. Merito autem miles ille dixit *plus facere Cæsarem*, quam promississet: nam honorum magis equo, quam pedibus militare. Livius lib. 3. 'Consul adyolat ad equites: agite juvenes, inquit, præstatæ virtute, peditem, ut honore atque ordine præstatis.' Sed hæc cuivis nota. Vossius. 'Ad equum rescribere' est legionem eam, quam peditum erat, in numerum equitum transcribere; quam esse singularem Cæsaris nostri formulam observo. Sic fere Seneca epist. iv. ad Lucilium. 'Quum puerilem animum deposueris, et te in virum philosophia transcripserit.' Quo *transcribendi* verbo ad

rem propositam valde utitur apposite Valerius Maximus II. 7. cum enim Tarentino bello magnum captivorum civium suorum numerum a Pyrrho rege ultro missum recepissent Romani, 'decreverunt,' inquit ille, 'ut ex iis, qui equo meruerant, peditem numero militarent; qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur.' Et ibidem paullo ante de L. Calpurnio Pisone, 'tarmasque equitam, quibus præfuerat, (C. Titinus) adeptis equis in funditorum alas transcripsit.' Fuit igitur hæc militiæ mutatio pro pœna militari: pro præmio vero cum contra pedites in equitum numerum transcribebantur, ut ex hoc *Cæsaris* loco colligere est. *Brantius*. Hunc locum multo aliter explicat Sam. Petitus observat. I. 6. quem videas. *Davis*.

XLIII. 1 *Terrens*] Primum hæc vox comparat in Editione Beroaldina, eamque sat bene Latinam esse, multis probavi exemplis ad Frontin. IV. 1. § 31. quibus adde Apulei. de Deo Socratis p. 292. Ed. Colv. 'Animalia neque tam bruta, quam terrea.' Mart. Capell. II. p. 36. Ed. Grot. 'vis terrea cedit.' Verum tamen in aliorum mss. et Edd. primis ac Stephani exaratur *terrens*; et ita *Ms. Melæ* a me visus I. 9.: ubi vulgo 'animalia ex parte terrea visuntur': adeo ut vix animi alteram terminationem Cæsari adscribere. Ex Oxoniensi tamen nullam varietatem enotavit Cl. Wasse.

3 *Ab castris utrique*] In *Ms. Norv.* et plerisque editis legitur *ab castris Ariovisti et Cæsaris*. Eos nempe Codices invasit Glosserna. *Davis*. Vere iudicat Davisius, et recte restituit Aldina Editio: atque ita est in Celso, et interprete Græco, qui habet *ἀριόβιστος τῶν στρατοπέδων*, et alter p. 37. 'ab utrisque castris æquo spatio remotus.' Licet *Mss.* al excipias Scal. Andin. et Oxon. Edd. que Aldina antiquiores, aliæque servent

Ariovisti et Cæsaris: sed utrique s. c. 50. 51. Sic et v. 50. 'Utrique' (sc. Cæsar et Galli) 'sepe uno loco continent.' VIII. 13. 'in conspectu utrorumque castrorum a castris utriusque' est in Ed. R. Steph. aliisque.

4 *Decezerat*] Nihilo pejus esse pronunciat Gruterus, quod in Petav. et Bongars. pr. ac sec. invenit *cezerat*: quod habet etiam Lovaniens. cum 4 aliis et Ed. Incerta. Elegantius tamen mihi videtur vulgatum, quod servant optimi quoque Codd. ut Vossian. prim. Leid. prim. Andin. Oxon. ceterique. Intelligit, editiora fuisse loca, e quibus in plantiem *dederit*, sive, quia de equis agitur, *dececit* eos Cæsar.

7 *Denos ut ad c. adducerent*] Græcus interpres modo 366 habet, quasi hic *binos* legisset in suo exemplari, ut monet Jungermannus, quo facit Palatini codicis scriptura *denos*. Præterea ita hæc vertit idem, quasi Ariovistus solus voluisset secum ducere equites: et certe *adduceret* exhibent Bongars. prim., Lovaniensis, et alii quinque cum Ed. Incerta.

10 *Amplissima missa*] Romanis in more positum erat, ita se erga eos gerere, quos Regum titulo ornarent. Sic apud Livium XXX. 15. 'Scipio Masinissam primum Regem appellatum eximisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli et scipione eburnea, toga picta et palmata tunica donat.' Vide et Barn. Brissonium Form. II. p. 234. et seq. *Davis*. In *Mss.* duodecim et Edd. Vett. exhibetur *amplissime*; ut B. Civ. III. 53. 'amplissime donare': sed optimi codices Cujac. Andin. Oxon. Scalig. et Leid. pr. dant *tam amplissima*; quod non spernendum videtur. Tam enim jungitur aliquando ob emphasis superlativo. Ter. Heaut. v. 2. 45. *Tam facillime*. Apulei. I. IV. non procul a fine, 'hominis extremi, tamque infimi:' adde Sciopp. I. III. susp. lect. c. 20. G. J. Voss. de Constr.

c. 17. et Oct. Ferrar. in Elect. i. 19.

11 *A Romanis pro maximis hominum officiis consuevisse tribui docebat*] Otiosae sunt voces a *Romanis*, et absunt a Bongars. pr. sec. Petav. Lovan. Norvic. et Pal. Eas igitur omnino delegendas censeo, cum non minus perfecta magisque rotunda hoc modo futura sit oratio. *Davis*. cur. sec. Non comparent rā a *Romanis* etiam in Egmond. Gotterp. Dorvill. Voss. tert. et Leid. tert. ac Ursini libris, neque in Edd. Rom. Med. Ven. Incerta aliisque. In Vossiano primo et tribus aliis est a *Romanis* proximis. Certe indicio haec esse glossemata: deinde Mss. Ursini, meique 16. cum iisdem Edd. habent *magnis*: quod cur alii ex hoc vel illo codice mutarint nescio. Præterea Bongarsiani, Vossiani, Leidenses, Lovan. Petav. Oxon. alique et Edd. veteres plerumque *consuevisse*; ut alibi cerebro, quare cuncta e Mss. restitui, *consueverunt* c. 44. et II. 14. ac IV. 33. VI. 27. *consueverunt* IV. 6. et V. 1. VII. 50. IV. 24. V. 21. 27. 56. VI. 1. 43. VII. 21. B. Civ. II. 40. 41. B. Afric. c. 73. *consueverunt* et *consueverunt*. Et sic passim Livius. V. Drak. ad IV. 46.

14 *Consecutum. Docebat etiam*] Membræ Andinæ et Oxonienses c. *docebat*. *Referrebat etiam*. Unde cum Grutero crederet quis, verbum *docebat* vel hic vel supra, esse e Glossa: quo' faciunt ea, quæ concessit Cl. Cortius ad Sallust. B. Catil. 47. § 1. Verum non raro Cæsar solet paucis interjectis idem adhibere vocabulum. III. 3. 'natura loci confidebant:' et in eadem periodo 'diutius apud se morari posse confidebant.' Vide etiam ad c. 44. huius libri. II. 25. in Mss. et Edd. primis, 'impedimento esse vidit' et deinde 'rem in angusto esse vidit:' vulgo prius ejiçunt. IV. 21. 'Eos domum remittit, et cum his una Commium, &c. mittit.' Immo V. 1. 'legatos mittunt, qui doceant, nihil p. factum consilio, seseque paratos esse demonstrat:' ubi Gruterus vel-

let *demonstrant*, et deinde *demonstrat*, quoque ejiçere; cum nihil opus sit. Adde V. 28. et Var. Lectiones: item V. 41. *commemorant* et deinde *diciunt*. c. 47. *perscribit: docet*: B. C. I. 7. bis *quæritur*. Alii autem Codd. volunt, alterum esse supposititium: nam Ursini V. C. et Leid. pr. habent *dicebat*, item Cajacian. cum Glossa *al' referebat*. Immo in Vossiani primi margine scripta offendi, *id est referebat, vel dicebat*.

15 *Quam veteres, quamque iusta etc.*] *Æduli* nimirum primi e Gallis amicitiam Romanorum sunt amplexi. Strabo Geogr. lib. IV. p. 192. C. Οἱ δὲ Ἔδουοι καὶ οὐγγερεῖς Ῥωμαίων ἐνομιλάσθη, καὶ πρῶτοι τῶν ταύτῃ προσήλθοντες τῇ φιλίας καὶ συμμαχίας. Tacitus Annal. XI. 25. 'Primi *Æduli* Senatorum in urbe jus adepti sunt. Datum id fœderi antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo R. usurpant.' Ad hunc locum plura Lipsius, quem videsis. *Davis*. ut et Eumenium Pan. III. c. 4. 1. et Pan. VI. 22. 4. *Idem*, cur. sec.

21 *Sed nihil*] Quia Gruterus in Bongarsianis duobus, uti et Petav. ac Palat. invenerat *avis*, conjecit olim, scripsisse Cæsarem solum, ut *non modo avis nihil d.*: at non persuadet, licet *avis* exstet quoque in Lovan. ac sex aliis cum Edd. primis. Rectius conjicias *e suis*, scilicet bonis. Sed non opus est: nam *sui* retinet Oxon. And. Leid. pr. Voss. pr. sec. Duker. et aliorum Mss. Frontin. IV. 3. § 15. 'nihil ex tantis manabilis in suum convertit:' ubi vide, et passim.

22 *Auctores*] Ita ediderunt primi impressores; deinde Aldus, Vascos. Gryphius, Stephanus, aliique exhibuerunt *auctiores*, sed post Faërum *auctos* reposuit Scaliger, ac cum aliorum, tum mei codices nonnulli firman. Integerrimi tamen Mss. ut Bongars. prim. Voss. pr. Leid. pr. Oxon. et 4. alii *auctiores* agnoscunt: quare id revocavi: *augeri honore*, im-

perio frequens est locutio, ut nemo nescit.

XLIV. 2 *Rhenum sese*] Ursinus a veteri Codice vocem *Rhenus* abesse testatur, suspicans eam esse subditiuum; neque ego hinc plane alienus sum: nam non comparet quoque in Oxoniensi, et satis e superioribus subintelligitur. V. II. 28. et IV. 4. 'Germanos transire prohibebant.'

3 *Accersitum a Gallis*] Ab Arvernais et Sequanis, ut docuit Cæsar huiusce libri c. 31. *Davis*.

6 *Stipendium*] Plerique Codd. *stipendium capere*. In Ms. Reg. deest *capere*. Et forte elegantius abesse poterit: ut Syntaxis sit una; 'Sedes habere in Gallia, ab ipsis concessas: obsides, ipsorum voluntate datos; stipendium, jure belli,' &c. *Clark*. E sua editione *ad capere* ejecit *Clarkius*, satis temerarie: quippe omnes ceteri Mss. agnoscunt, ut debent: *habere* pertinet ad *sedes* et *obsides*, quia semel illa acceperat, et in perpetuum habebat; at non habebat stipendia; sed ea quotannis capiebat, ut vectigal iis inpositum suosque redditus. *Nepos* in Alcibiade c. 9. 'ex quo L talenta vectigalis capiebat: ubi vide. *Sueton. de Gramm.* c. 28. 'quamquam ex schola quadragena annua caperet.'

11 *Fusas ac superatas*] *Bongars*. primus, *Vossian*. prim. et alii novem cum Edd. primis habent *pulsas ac S*. A vulgata vero lectione stant *Bongars*. sec. *Andin*. *Lovan*. *Oxon*. *Petav*. *Leid*. primus et ceteri, quare quid præferam, hæreo adhuc incertus. II. 24. 'Romanos pulsos superatosque.' III. 28. 'nationes pulsas superatasque esse; et' 'pulsis ac proturbatis.' II. 19. 'pulsus fugatusque.' B. *Afric*. c. 28. 'fugatis pulsis perterritisque.' c. 31. Sed III. 6. 'fusas armisque exutis,' passim *Livius* 'fusi fugatique.' Malim tamen hic *pulsos*.

Si iterum experiri velint; paratum ac decertare] Mss. Reg. *Elieus*, et

Vossii, ac iterum paratum esse decertare. Edit. Rom. iterum paratum esse decertare. Unde vera videtur lectio esse hæc, iterum paratum se decertare. Ut tota periodus isto modo se habeat: 'Si iterum experiri velint; ITERUM paratum se decertare,' Græc. *Interpres*; ἐν τῷ καὶ 'ETI iterum paratum se decertare. Certe istud posterius, iterum, omnino male omiserunt *Scaliger* et *Recentiores*. *Clark*. *Petav*. *Bongars*. pr. sec. tert. *Gottorp*. *Voss*. *Egmond*. et *Norvic*. dant si iterum experiri velint se iterum paratum esse decertare: eaque vera est lectio. *Davis*. cnr. sec. Consentient quoque Mss. *Ursin*. *Brant*. et omnes mei ac *Edd*. *Vett*. in τοῖς se iterum paratum esse, vel sine se aut sine esse: quare repetitum iterum paratum esse. Repetitiones has apud *Cæsarem*, *Livium*, &c. frequenter occurrere docet *Drakenburg*. ad *Livium* I. 3. et *Duker*. ad eundem I. 53. infra c. 49. in duobus versibus quater repetit locum. c. 50. 52. ubi quater occurrit *hostes*. c. 54. ter *Rhenum*. Adde I. 7. II. 6. III. 9. 14. et VII. 13. ubi quater *omnis* vel *omnes*. IV. 4. 'Edificio habebant: ex his edificiis: ibidem ter *eorum* in fine, nec non IV. 7. 10. 30. 31. 38. V. 3. 50. 52. VI. 30. 34. B. *Civ*. I. 9. 'Quoniam hæc omnia, &c. ad omnia se descendere paratum atque omnia pati:' et sic singulis fere paginis. Vide etiam notam sequentem.

12 *Pace uti malint*] Codex *Ursini* et *Andinus*, cum Edd. *Beroaldi*, *Aldi*, *Stephani*, *Gryphii* *pacem* m. Sed rectius ceteri *pace uti servant*. II. 28. 'Eo die pace sunt usi.' Sic 'usi tempestate' B. *Civ*. III. 15. dein pro *malint* nonnulli scripti et Editi *mallent*; verum *Brantii*, *Anglici*, et mei quatuordecim, cum Edd. primis, hic quoque habent *velint*. Quæ repetitio convenit stylo *Juliano*. Sic c. 45. 'Quod si, &c. spectari oporteret P. R. esse imperium, si iudicium S. servari oporteret, liberam debere esse Galliam.'

II. 9. 'Ut si possent,' &c. 'si minus potuissent' vel 'passent,' quod et ibi male delent. VII. 55. 'si ab re frumentaria Romanos excludere aut adductos inopia provincia excludere.' Vide etiam ad VIII. 3. Cato de Rustica c. 3. 'Ædificare diu cogitare oportet,' 'conserere cogitare non oportet,' sed facere, &c. oportet.'

14 *Perpenderunt*] Ita quidem exaratur in plerique Codicibus, et Edd. primis: sed Vossian. primus, Leid. prim. Scalig. Oxon. cum Edd. Aldi, Stephani, Gryphii &c. dant *depende- rint*: quod mihi non displicet. *Dependere* est integrum stipendium pendere, sine ulla defraudatione persolvere. Cicero ad Fam. Ep. I. 9. 'Dependendum tibi est, quod mihi pro illo epopodisti.' Apul. Apol. p. 188. Ed. Scriver. 'quæ etsi possunt ab his utiliter, blatterata ob mercedem et auctoramentum impudicitia, depensa haberi.' Sic enim bene edidit Vir Doctiss. aliter alii. Brutus e Florent. cui adstipulatur Egmond. malebat hic *perpenderint*. Et certe favent quoque Carrar. et Duker. in quibus *propenderint* et *propenderint*.

22 *Bellum non intulerit sed defendit*] Arcuerit, propulsaverit. Noster B. C. I. 7. 'Conclamant legionis XIII. quæ aderat, milites ... sese paratos esse imperatoris sui tribunorumque plebis injurias defendere.' Quadrigarius apud Gellium N. A. IX. 1. 'Milites Metelli a pinnis hostes defendebant facillime.' Eodem sensu usi sunt Arnobius I. 17. ed. Plant. et Virgilius Ecl. VII. 47. aliique, quorum loca suppedabit Jac. Emmenensis. Hinc abunde liquet necessariam non esse Ciacconii emendationem, qui legit 'illatum defendit'; licet haud negem ita locutum esse Cæsarem cum alibi, tum B. G. II. 29. Davis. Ciacconii conjectura si esset necessaria, confirmaretur quoque ex VI. 15. 'injurias inferrent aut insulas propulsarent,' immo c. 23.

'bellum civitas aut insulam defendit, aut infert; de verbo *defendere* plura ad VII. 9.

25 *Fines egressum*] Vehementer hic turbant Mss. et Edd. Plerique habent cum Hotomanno *finibus egressum*, alii *fines ingressum*. Verum Carrariensis, Duker. et Cujacianus receptam hodie lectionem servant: quam ego quoque præfero. Variatio hæc nata videtur, quod olim scriptum fuerit *finis egr.* quodque nesciverint librarii *egredi* cum quarto casu construi. Sed vide, quæ notavi ad Frontin. III. 2: 28. 'Urbem egressa erat.' Lucan. V. 510. 'Tentoria postquam Egressus,' aliaque ibidem in Indice. Valer. Max. III. 2. §. 2. 'custodiam egressa' et passim. Adde Arnsten. ad Aenel. Victor. Epit. 5. §. 7. 'egressus urbem.' Curt. ad Plin. VII. Ep. 33. Noster ipse B. Civ. III. 52. 'Munitiones nostras egressi.' Variatur etiam B. Afric. c. 92.

27 *Sibi concedi*] Bongars. pr. sec. Vossian. pr. Lovan. Petav. Leid. pr. multique alii cum Edd. Veteratis ipse: quod car ex uno alteroque codice mutarint, nescio. V. c. 36.

28 *Sic iterum*] Mss. *sic item*, &c. Quod non erat temere mutandum. Clark. Revocavi *id item*: quod male Scaliger e Carrar. codice, quicum facit Dukeri Ms. mutavit in *iterum*. Omnes mei et Edd. priores exhibent *item*: quod sæpe in his commentariis occurrit. Quidam exempla collegimus c. 26. 'item populum Romanum.' IV. 1. 'Usipetes et item Tencheri.'

30 *Quod ex S. C. Æduos appellatos amicos diceret*] Editio Gryph. habet, quod fratres ex S. C. et amicos appellatos Æduos diceret. Rom. quod a Senatu Æduos, &c. Ms. Carrar. et impressus Florent. Quod fratres a se et amicos Æduos appellatos diceret; quo modo videtur legendum, sed ita ut post verbum *se*, interpunctio, quæ Librarii imperitia sublata est, resti-

tutatur, et a se, hoc est, a Senatu scribatur. J. M. Brutus. Ita exhibent, ut voluit vir eruditus, editt. Rom. Ven. Ms. autem Norv. *Quod fratres Ednos appellatos diceret.* Davis. Mss. Reg. et Vossii, interponunt vocem *fratres*: et, pro *ex S. C.* substituunt a Senatu, isto modo: *Quod fratres a Senatu et amicos Ednos appellatos, &c.* Quam lectionem eruditè tuetur J. M. Brutus. Nimium, quod in Mss. pluralis erat scriptum, a *Se*, scil. a Senatu; id a Librariis esse mutatum in, *ex S. C.* Ms. Eliensis, omisis istis vocibus, habet; '*Quod fratres Ednos appellatos,*' &c. Clark. Primo sine dubio reponendum est *fratres*, nam præter aliorum Codd. et Editiones plerasque veteres, codices mei sexdecim et Celsus eam vocem agnoscunt. Vide de ea Brantion. Dein *ex S. C.* habet nullus Mssus: nam vel omittit omnino, vel a se exhibent novem, inter quos Cajac. Scalig. et Leidensis primus cum Edd. Rom. Ven. et Incerta: id est a senatu, uti jam edidit Stephanus. Sic supra '*quod rex appellatus esset a senatu.*' Porro nullus Codex sequentia habet eo ordine, quo vulgo ponantur *Ednos adp. amicos*. Sed septem recentiores dant cum Edd. Rom. Ven. Med. ac Vascos. et Stradae et *amicos adp. Ed. vel Ed. adp.* Verum in Bongars. pr. sec. Voss. prim. Petav. Lovan. Egmond. Gottorp. et tribus aliis, ac Ed. Inc. et Celso non comparat vox *amicos*. Præterea Vossianus primus pro varia lectione adscriptum habet *si amicos*, certissimo argumento, eam vocem hic loci fuisse Glossam *pro fratres*: quare hac reposita *amicos* delevi.

32 *Neque bello Allobrogum proximo*] Non intelligit, ut imperite censuit Joan. Goduinus, bellum, quod cum Allobrogibus gessere Domitius Enobarbus et Fabius Maximus. Vide Florum III. 11. Sed id quo eos debellavit Cn. Pontinus. Vide not. ad

c. 6. Davis.

35 *Debere se suspicari*] Verbum *Debere* Faërnus auctoribus antiqua libris tollendum putabat. Photomannus ex *Es* re consilium arbitrabatur; non autem necesse est, ut vel huic vel illi aures præbeamus; commodum enim est vulgata lectio, eamque in suo Codice invenit Metaphrastes. *Idem.*

37 *Quod nisi decedat aut exercitum deducat—esse illum—pro hoste habiturum*] Mssii et vet. editi, qui *nisi decedat, atque exercitum, &c.* Lege minima mutatione *Quin nisi decedat atque exercitum deducat—se illum—pro hoste habiturum.* Davis. cur. sec. Cur non potius servamus constantem omnium Mssorum lectionem *qui se.* Cæsar atque etiam omnes mei.

43 *Quod si discessisset*] Alii *recessisset*; sed rescripsi, ut jussit ad marginem sui libri N. Heinsius, *discessisset* auctoritate Codd. Oxoniensis, Leidensis primi, tertii, et Vossiani primi pro var. lect. ac Ed. incertæ. Rasplcit enim ad supra dictum '*qui nisi decedat*;' et quasi *sibi cedat de Gallia* ut VI. 14. '*His omnes decedunt*;' ac passim Livius. V. II. 26. '*ni decedatur Volsco agro.*' Sed et B. Alex. c. 36. '*Cappadocia cum decessisset,*' et seqq., ut et c. 70. Alii *discedere* hic non damnares. Vide ad Lucan. I. 335. Sic de sæstu maris dicitur '*decedere*' et '*discedere.*' Consule notata ad III. 13. Cort. ad Sall. Jug. 21. '*Legati Africa discessisse.*'

XIV. 3 *Meritos S.*] Ita habent ex meis Andin. Scalig. Leid. prim. et Oxon. cum Bongars. tert. quod primus inexit Aldus: ceteri omnes scripti et Editi priores *merentes*; nec male. Non olim modo optime meriti erant: sed adhuc dum merebant; licet res fere eodem recidat.

6 *Averno*] Mss. plurimi et Edd. Vet. hic et alibi *Averno*: sed recte Bongars. prim. Petav. et alii *Avernoe* servarunt. V. Cl. Duker. ad

Flor. III. 2. 4. aliosque.

7 *In provinciam redegiat*] *In provinciam formam redigi dicebantur*, quæ vinctigal pendere jubebantur, quibusque non leges adimebantur, ut in eas furis dicendi causa quotannis Magistratus a populo Romano cum summo imperio mitterentur: ut eodem illo anno de Narbonensi provincia factum est. Quæ vero suis legibus utebantur, *Libere* dicebantur: ut mox, paucis interjectis. *Hottoman.* Multis hæc confirmat G. I. Vossius in Etymol. voce *Provincia*, quem vide. *Davis.*

10 *In Gallia*] *Vossian.* prim. in *Galliam*, ut dicimus *imperium in bellum*. Verum is hujus loci non est sensus. Sed intelligitur imperium in aliqua Gallie parte. Immo licet in totam Galliam vellet dicere imperium, Ablativus haberet locum. *Plant.* Mil. III. 1. 17. 'facile est imperium in bonis;' ubi vide.

11 *Servari*] Recte quidem; sed *Mss.* mei 13. et in his antiquissimi *Bongarsiani*, *Vossiani* pr. *Leid.* prim. *Andin.* *Scalig.* ac *Edd.* *Inc.* *Vascos.* *Steph.* *Gryph.* *observari*. Verissime; ut *observare leges, æquum*, et similia passim.

XLVI. 3 *Ad nostros adequitare*] Sic *Mss.* et *Edd.* *Vet.* Græcus item καὶ ἵππων, &c. Quæ lectio cum sit minus ambigua, male a *Scaligero* et *Recentioribus* editum est *et nostros adequitare*. *Clark.* Recte *Cl. Clark.* revocavit τὰ ad, quod eiecit *Scaliger* fide *Ms.* *Ursini*: solus consentit *Cujacianus*, et *Hottoman.* Ceteri *Mss.* omnes, et *Edd.* servant *ad*: quam perspicuitatem requirit *Cæsar*is stylus. *Præpositionis* autem repetitionem in hisce compositis esse frequentem, etiam *tyrones* acuiat; licet minime sit inculcanda; ubi eam abnuunt *Mss.* Sic utrumque c. 50. et 51. 'educere e castris,' et 'castris;' ubi ultimo loco addiderunt e contra *Mss.* II. 11. 'abesse a periculo;' c. 33. 'ex

oppido exire.' Vide etiam ad III. 9. 'ex navi egredi:' IV. 26. &c. 'per partes perequitare:' IV. 33. v. 44. 'in eam inrumpere:' c. 45. 'in jaculo inligari:' et singulis fere pagina. Sic 'adire ad aliquem,' et 'ad aliquid.' V. ad IV. 20. 'ad jugum ascendere:' *Hirt.* *B. Afric.* c. 38. 74. 'ad oppidum currere.' Similia in *Livio* vide apud *Cl. Drakenb.* ad *Præf.* 'in civitatem immigraverunt.' Immo idem 'adequitare alicui' et 'ad aliquem.' Consule notas ad I. 14. et alibi.

4 *Fecit*] *Rescribendum facit*, auctoritate *Bongarsiani* pr. et sec. *Petav.* *Edmond.* nec non quatuor aliorum et *Ed.* *Incertus*; ac *recipit* e *Bong.* pr. licet sequatur *imperiavit*. Elegans et frequens hæc temporis est mutatio apud *Historicos*. Vide quæ landantur in *Miscell.* *Observ.* vol. II. p. 91. Eadem variatio I. 3. *accepit*, *persuadet*. II. 5. 13. *accepit* et *ducit*: v. 2. *reliquit* et *proficiscitur*: et innumeris in locis, quod in plerique perperam *Davilius* et *Clarkius* ferre non potuerant, ut suis locis patebit. Contra ita e *Mss.* dedi quoque *B. Afric.* c. 53. 'vela in altum dederunt, et perveniunt.' Adde ipsos *Davis.* et *Clark.* ad *B. Hisp.* c. 22. *Cort.* ad *Plin. Ep.* II. 14. §. 10. et *Ep.* IX. 13. §. 20. *Drak.* ad *Liv.* III. 46. 9. *Nep.* *Alc.* c. 10. §. 2.

6 *Legionis delecta*] *Ciacconius* ex ingenio scribit *legioni delecta*, cui tamen non accedo; *Maistorum* enim auctoritate suffulta lectio non est rejicienda, cum commoda sit, et sensum idoneum fundat. *Davis.*

8 *Per fidem in colloquio*] Hunc locum temere sollicitat *Fr. Hottomanus*, dum vel *per fide*, vel *per fidem colloqui* legendum censeat; retinenda enim est vulgata lectio. *Livius* XXXVIII. 25. 'Major multo pars' (Gallorum) 'per fidem violati colloqui pœnas morte luerunt.' Ibi etiam *H. Grotius* de jure B. et P. III. 24.

§. 3. reponit *perfidē*. Sed aliud egit vir maximus. Seneca de Prov. c. 3. ubi de Sullæ crudelitate. 'Multa millia civium Romanorum uno loco post fidem, imo per ipsam fidem, trucidata.' Ceterum *Per fidem* in colloquio circumveniri dicimus eos, qui, ob fidem datam colloquentes, circumveniuntur. Davis. Adde Gruter. ad Livii l. 9. 'per fas ac fidem decepti.' Cortum ad Sallustii Histor. l. p. 950. *per fidem violasti*: infra legunt viri docti viii. 48. 'Vulnera per fidem inposita.' Ubi vide plura. Male itaque Petavianus Hotomani conjecturam *perfidē* firmat.

12 *Ut diremisset*] Priorem voculam addidi ex Ven. aliisque vet. editt. Recentiores enim etiam prorsus omittunt, quæ tamen sententiæ videatur necessaria. Significat autem *quomodo* vel *quemadmodum*, ut apud Terentium Andr. Act. l. Sc. l. 8. Davis. Scribit Davisius ex Editt. Vett. *colloquium* ut *diremisset*; istamque voculam, ut, sententiæ necessariam existimat. Et sane non modo Editt. Vett. verum et Mss. quoque Reg. Eliens. et Vossii, voculam istam agnoscunt. Attamen Syntaxis attentius perpendenti, aut omittenda videbitur ea vox in posteriori parte sententiæ, aut interponenda in priori. Si enim istud, *ea res colloquium diremisset*, coherere nequit cum eo, quod præcessit, *qua arrogantia*; utique nec superius illud, 'impetum ejus equites fecissent,' cum eodem satis apte coherere poterit: non enim *Equitum*, (quanquam perfidorum), sed *Ariocisti*, erat proprie *arrogantia*. Adeoque legendum erit, 'impetumque—ejus equites ut fecissent, eaque res colloquium diremisset.' Sin autem priori illa in parte recte omitti potest vocabulum, ut; (quomodo in omnibus quidem Mss. omisum est;) recte quoque et in posteriori poterit omitti. Clark. Recte quidem Clarkius docet non

necessarium esse *ut* ut, verum tamen retinent hanc voculam Ursini Codd. et Bongars. prim. Petav. Scalig. Vossian. prim. Lovan. et alii multi, in Bongars. sec. est *et*, in tertio: *et*. Conjectio ab auctoris manu esse 'vi diremisset.' Sæpe vi corruptam adiiit in *ut*. Consule Heinsium et Cl. Burmann. ad Ovidii Epist. xvii. 186. 'Vi mea rusticitas exequienda fuit.' Drakenb. ad Liv. rv. 51. §. 6. 'quos vi teneret.' Hirt. B. Afric. c. 39. 'Vi inrumpere.' c. 36. 'expugnare vi:' ubi vide. Favet etiam Celsus, qui addit *impetu*.

13 *Injectum est*] Cum Græcus Interpres habeat *ἐνέπευ*; ingeniosæ conjicit Vir Doctissimus Jos. Wasse (in Addendis suis ad Sallustium, p. 396.) in antiquis Codd. scriptum fuisse *inatum est*: quomodo et alibi locutus est Cæsar. Clark. Sic c. 41. 'summaque alacritas et cupiditas belli gerendi innata est.' B. Civ. iii. 92. 'Animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus.' Verum nihil mutant scripti et Edd. nisi quod in Incerta sit *insectum*, vitiose: *injici* passim adhiberi de animi affectionibus, notissimum est. Ut hic, ita Justin. iii. 5. 'Tantum ardorem militibus injectit.' Nep. Alcib. c. 3. 'Magnus multitudini timor est injectus.' Frontin. ii. 4. §. 11. 'suis alacritate et hostibus metu injecto:' et infra vii. 55. Add. Comm. ad Liv. iii. 64.

XLVII. 4 *Legatis aliquem ad se mitteret*] Vel abundat vox *legatis*, quam non expressit Græcus; sic enim vertit: *τὴν τὴν λαροῦ πρὸς ταῖρα παρ' ἐαυτοῦ πέμψεν*. Vel legendum *ex suis* *legatum aliquem ad se mitteret*: et hoc malo. Davis. cur. sec. Si placet legi *legatum*, malim delere *ut aliquem*, quæ vox exsulat a Lovaniensi, et manu prima Dukeriani: et ita responderent his verbis sequentia *Legatum ex suis*, &c. quamquam vel retenta voce *legatis* abesse poterat vox *ad*.

quam; ut monitum jam ad c. 34.

10- C. Valerium Proculum] *Marcum* nonnulli putant legendum. Sane c. 5. Scal. et Anonymus *Cajum* habent. Meminit Valerii interpretis Cicero in Epist. ad Attic. Græcus constanter *Μάρκον*. Vossius. Perperam Græcus Interpres hic et infra c. 53. hunc virum *Marci* prænominis insignit, cum supra c. 19. eum recte *Cajum* vocaverat; sed inepte hunc ab illo diversam existimabat. Idem mendum hic videre est in Antiquissimis editt. Rom. et Ven. *Davis*. Meorum nullus habet *Marcum*; sed constanter *Cajum* vel *Gajum* cum Ed. Incerta servant, nisi quod unus et alter prænomen omittat. Ceterum in sequentibus mure turbant Ursini codices, quorum tamen lectio, a nullo meorum confirmata, ipsi melius placebat 'donatus erat, quorum amicitia jam Ariovistus longa consuetudine utebatur et propter fidem et propter l. G. scientiam, et quod,' &c.

14 *Longinqua consuetudine utebatur*] Frustra viri docti hic *longa* emendant pro *longinqua*. Sic Plautus in Milite, 'longinqua vita' dixit. Et Gellius l. et c. ultimo operis sui: 'Sed quoniam longinquis per hyemem noctibus in agro, sicuti dixi, terræ Atticæ commentationes hæc ledere ac facere exersi sumus: idcirco eas inscripsimus noctium Atticarum.' Plura adducere supervacuum. Vossius. Si pluribus opus sit, pleno modio suppeditabit vir summus J. Frid. Gronovius Observ. iv. 11. qui hac in re Ciacconii et Brantii errorem notavit. Observandum etiam est, frustra esse Fr. Hetomannum aliosque, qui ex hoc loco colligunt, linguam Germanicam a Gallica prorsus fuisse diversam, cum ejusdem tantum linguæ erant Dialecti, ut multis probavit Ph. Claverius Germ. i. 5. Et sane discrepans pronuntiatio, verba nova paulatim introducta, multusque Inter suos linguæ Germanicæ usus possent

facere, ut complures anni transirent, priusquam Gallica commode usus fuerit Ariovistus. *Davis*. Vide etiam Cellarium, et *Davis*. ad v. 39. 'longinqua obsidione.' 'Temporis longinquitas' B. C. i. 29. in Edd. primis, non vero Mss. est *longa*. Ceterum Ciacconius conjecit rescribendum *multum*, perperam. Non enim Ariovistus 'multum utebatur scientia Gallicæ linguæ,' quod innueret, eum Gallice frequenter locutum esse; et istam ostentare scientiam, sed 'utebatur multa scientia,' i. e. habebat magnam ejus linguæ cognitionem. Offendit forsitan Ciacconium *multum* pro magno dici: at vid. N. Heins. ad Ovid. Rem. Amor. 632. v. 11. 'multæ operæ res;' ubi alii *multi operis*.

15 *M. Mettium qui hospitio Ariovisti usus erat*] Sic est: nihil sanctius olim apud Germanos hospitii jure. Cæsar l. vi. 'Hospites violare fas non putant: qui quaque de causa ad eos venire, ab injuria prohibent, sanctosque habent, iis omnium domus patent, victusque communicatur.' Etiam apud Græcos: Isac. Tzet. in Lycophron. Παλαιὸν ἔθος τὸ μὴ τοῖς συμπαγόντας ἀλλήλοις ποτε παρ' ἀλλήλων θησκεῖν, εἰ μὴ τοῦ τοῦτο ἀκουσίως συμβῇ. Hinc Parius ille iamborum scriptor, (ut Origenes l. ii. contra Celsum appellat,) sive Archilochus Lycambæ violatum hospitii jus exprobens, ait: Ὅρκον δὲ θεοσφίσεως μέγαν, ἅλας τε καὶ τράπεζαν. Sacramentum, inquit, mensæ et sale conciliatum. Sal indicium perpetuæ et incorruptæ amicitiae, unde et המלת ברידה pactum salis Hebræi vocant, æternum fœdus. Sic 2. Paral. xiii. 5. יהוה אלהי ישראל ונתן מלכיה לרוד על ישראל לעולם לו ולבניו כרתמלח i. Dominus Deus Israël dedit regnum Davidi super Israël in æternum, illi et filiis ejus pactum salis. Vossius. Pro *usus erat* inveni in Mss. Bongars. Petav. Vossianis, Leidensibus, Scalig. allis-

qua magno numero et Edd. primis ac Vascos. Steph. Gryphii aliisque, item Ciacconii et Brantii libris, *utabatur*: i. e. jns hospitii cum eo exercebat. Celsus simpliciter vocat eum *Ariciensi hospitem*. Verum quum nihil varietatis ex Anglicis Mss. adnotant viri docti, et Metaphrastes habeat *ἐὼς τοῦ γαστέρου*, nihil innovare rursus ausus fui: quamquam alterum malim, mutatum ab Aldo et illis, quibus non placebat repetitio imperfecti *utabatur*. At illam amatam esse a Cæsare, innumeris locis patet: quare etiam restitui jubebat Gruterus.

19 *Conclamavit*] Sic omnes Codd. Mss. et veteres typis excusi. Recentiores enim *verbum simplex* exhibent, quod, ut opinor, compositum non nisi de multitudine clamantium dici arbitrantur. At perperam. Virgilius *Æn.* III. 523. 'Italam primus conclamant Achates:' ubi Servius, 'valde,' inquit, 'aut sæpius clamat.' Vide et *Æn.* VI. 359. *Davis*. Consentunt in *τῇ conclamavit* Mss. Brantii et mei omnes præter Vossian. sec. et Duker. recte. Ovid. *Met.* VI. 690. 'Conclamat virgo.' XIII. 78. 'Conclamat socios,' et alibi. Val. Flacc. III. 259. 'Adtonito conclamat ab agmine Tiphys.' Petron. c. 114. 'hospites conclamans:' et sæpius alii. Hinc forsitan non male Mediceus Cod. in Frontino habet II. 4. §. 10. 'conclamare cepit:' vulgo *clare prædicavit*. Male Scaliger e Carrariensi inculcavit hic *clamavit*.

XLVIII. 5 *Fumento commeatuque, qui*] Vossian. primus caret, *τῇ que*, et pro eo in margine habet *quod*. *Quod* pro *qui* legitur quoque in Oxoniensi et Leid. primo: quasi fuerit olim *frumenti commeatu quod*. Sed supra jam dixit c. 20. 'Rei frumentariæ commeatuque causa.' Adi omnino, quæ congesimus III. 7. 'frumenti commeatuque petendi causa.' VII. 58. 'numerum frumenti commeatuque' B. Civ. III. 42. 78.

13 *Quos ex omni copia*] *Copia* hic exercitum significat. Sic in *Epist.* Cn. Pompeii ad M. Marcellum et L. Lentulum Coas. apud Ciceronem ad Attic. *Ep.* VIII. 17. 'Uti ipse cum omni copia ad nos venerit.' Vide et Sallustium *Catil.* c. 56. *Davis*. Adde not. ad B. Civ. I. 45. 'Augebatur illis copia.'

17 *Equo deciderant*] Bongars. pr. sec. Petav. Levan. Vossiani omnes, Oxon. Leid. prim. Egmond. et tres alii cum Ed. *Incerta deciderat*; verissime: *qui* pro *quis* est singularis numeri, quod nescientes librarii, in *quis deciderat*, vel *qui deciderant*, corruerunt. Græcus etiam Metaphrastes hæc habet in numero singulari: *passim qui* et *si qui* pro *quis* apud optimos scriptores, sed crebro corruptum occurrere, sciunt docti; uti infra VI. 18. 'si qui aut privatus,' et 'si qui ex reliquis excellit dignitate.' B. C. I. 84. 'si qui locus misericordiæ.' II. 24. 'si qui vitare voluerit.' B. Alex. c. 16. 'si qui cessisset.' Sic enim Mss. optimi, et B. Hispan. c. 22. 'si qui transfugerit.' Mss. et Edd. Vett. Apuleii *Met.* I. p. 3. 'si qui velit dicere:' nam et ibi vulgo *quis* ab Elmenhorstii Edit. usque p. 8. 'si qui agitarit.' Vide Colv. et Drak. ad Liv. III. 17. §. 7.

Circumsistebant] Ut eos ab incursu hostium tutos et incolumes præstarent. *Davis*.

XLIIX. 8 *Hominum numerum XVI milia*] Quoad numerum. Hoc cum non intelligerent nonnulli editores, vocem *numerum*, ut superfluum prorsus omisere. Frustra. Gratius Cynege. vs. 81. 'Et bis vicinos spatium prætere passus Rete velim:' ubi *protere* legendum crediderim. Curtius v. 1. 25. 'Spatium xxx et duorum pedum latitudinem amplectitur,' hoc est, quoad latitudinem; non enim necesse est, ut cum doctissimo viro Joan. Freinshemio in *latitudinem* reponamus. *Davis*. Forsan tamen ex

Pal. primo rescribendum latitudine; quod si fiat, hicce locus ad rem nostram minime faciet. Alter itaque succenturiandus est. Suetonius Cafig. c. 19. 'Bajarum medium intervallum Puteolanas ad molēs trium millium et sexcentorum fere passuum spatium ponte conjunxit.' Sic præstantissimus Codex Memmianus; nam *spatium* prætermittunt editi. *Davis*. cur. sec. *Mss.* Reg. Effens. et Vossii numero. Utrumque satis Latine. *Clark*. Non necesse erat recurrere ad Ellipsin: nam posset esse adpositio, 'misit numerum, xvi. millia:' ut observavit jam Cl. Perizon. ad Sanct. Min. Addend. p. 785. Sed *Mss.* mei numero viginti, si forte Oxoniensem excipias, et omnes, quotquot vidi, Edd. usque ad Scaliger. habent *numero*, præter Edd. Rom. Mediol. et Venet. quæ hac voce male carent. Latinæ linguæ Idiotismus est, ut addatur in his vox *numero*. Capite præc. 'Equitum millia erant vi. totidem numero pedites.' c. 5. 'oppida sua omnia numero ad duodecim.' II. 4. v. 5. 'numero mil. iv.' VII. 64. 'Equites, xv. millia numero.' B. Civ. I. 36. 'Naves numero XII.' Vide et ad B. Civ. III. 83. B. Afric. c. 70. 77. et passim. Stat. Theb. vi. 613. 'Tunc septem numero turmas.' Valer. Maxim. v. 1. 1. 'Juvenes numero duum millium et dccxlii, expletissimos rerum.' Sic enim *Mss.* Justin. xxiv. 7. 'Peditum numero LXV. millia.' Sic *Ms.* Dorvillii: vulgo abest *no numero*. Adde Scheffer. ad J. Obseq. c. 106. 'corvi duo numero.' Cel. Burm. ad Ovid. Art. Am. III. 255. 'Et modo tres jactet numero.' Cort. ad Sallust. B. Jug. c. 93. 'numero quinque.' Neque aliter hunc locum laudat J. F. Gronov. de Pec. Vet. p. 33.

L. 12 *Ut matres familias sortibus ac vaticinationibus declararent*] Quibus ex rebus hanc divinationem colligerent, docet Plutarchus in Cæs. p. 712. *Eni*

Delph. et Var. Clas.

δι, inquit, μάλλον αὐτοῖς (Γερμανοῖς) ἤμβλυσε τὰ μαρτύρια τῶν ἱερῶν γυναικῶν, ἢ ποταμῶν εἶναι προσβλέπουσαι, καὶ βουμάτων ἐλεγκοῖς καὶ φόβοις τεκμαρῶμεναι, προσέστιξ' οὐκ εἶναι μάχην τίθεσθαι, πρὶν ἐπιλάμψαι νέαν σελήην. Mulieribus autem quam maximam fidem habebant, quod ils inesse sanctum aliquid et providum putarent; unde factum, nt earum nonnullæ inter Deas fuerint numeratæ. Tacitus Hist. iv. 61. 'Vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, et augeſcente ſuperſtitione arbitrentur Deas.' Sic Anrnia, ſic Velleda numinum loco poſita, ut docet idem Germ. c. 8. Vide et Schedium de Diis Germ. Syng. II. 43. Obiter monebo erraſſe Polyænum, qui Strateg. VIII. 23. § 4. obſervat, Cæſarem cum Germanis prælio contendere non auſum, priuſquam certior fieret, Arioviſtum a vatibus eſſe prohibitum, quo minus ante Novilanium pugna certaret, quod cum ex hoc loco, tum ex c. 48. falſi arguitur. Præterea Strategematum Scriptor vates, a quibus divinationem accipere Germani, virilis ſexus fuiſſe perperam eſt arbitratuſ; dicit enim ὅπουτ' ἔγνω τοῦτ' ἀπὸ τῶν μάντεω ΠΡΟΕΙΡΗΚΟΤΑΙ, &c. non modo contra fidem noſtri et Plutarchi, ut ex dictis liquet, ſed etiam Dionis xxxviii. p. 90. et Julii Cæſi vit. Cæſariſ p. 40. *Davis*. Ut Polyænuſ, ita etiam Frontin. II. 1. § 16. ubi de hoc ritu plura Tenuſiuſ.

Matres familias] *Mss.* *matres familias eorum*. Quod cur omitteretur, nihil erat. *Clark*. Reſtitui *de eorum* fide omnium *Mſtorum*, excepto Egmondano, et Edd. Veterum. In uno earum. Librariorum culpa videtur excidiſſe ex Ed. Amſteſædamenſi cum notis Voſſii: nam in ea prima non comparet. Præterea edidi *matres familie*, ut exhibent iidem Codices præter Oxon. Egm. et Bong.

Cæſar

8 P

tert. et Ed. Incerta: quod miror ab Interpretum nemine e suis Mss. esse monitum: quum tamen ita, et *patres familia* loqui cum aliis amet Cæsar, ut e Mss. docebimus vi. 19. et jam attigerunt Vossius ad B. G. vii. 26. et Davisius ad vii. 47. 48. ubi vide: sic etiam vulgo B. Civ. ii. 4. 'Matrum familiæ virginum precibus:' et c. 44. 'milites patresque familiæ.' Locuti etiam ita sunt alii veteres, ut Grammatici recte adverterunt. Vide etiam Festum, et omnino J. F. Gronovium ad Livium xxxiv. 2. Apud Valer. Max. v. 2. 1. Mss. Daniel. et Harl. 'mater familiæ:' aut viii. 1. 12. in Absol. et sic Harl. et Leid. Codd. ibid. in Amb. § 2. Vide etiam Soceri notas ad vii. 3. § 1. Cort. ad Plin. Ep. v. 19. § 2.

14 *Non esse fas, &c.* *Fas* hic sumitur pro eo quod fieri potest; ut apud Lactantium Div. Inst. ii. 1, 'Qui non agnoscunt cultum. ejus (Dei) quem prorsus ignorari ab homine fas non est.' Vide et Ovidium Trist. iii. 5. 16. E contra *nefas* ab Horatio et Cicerone dicitur de re plane *adversæ*. Consule D. Lambinum ad Horatii Od. i. 11. 1. Davis.

II. 1 *Præsidio—relicto, omnes, &c.* Ms. Reg. et Edit. Rom. *præsidium—reliquit; omnes, &c.* Quæ et verior esse lectio videtur. Quippe et Mss. Vossii habent, *reliquit;* et Ms. Eliensis corrupte, *reliquisse.* Clark. *Præsidio relicto* videtur primus reposuisse Scaliger e Codice Ursini, atque ita sæpissime loquitur Cæsar. Verum præter recentissimum Bong. tert. meorum nullus hæc agnoscit, sed vel *præsidium reliquit,* ut habent veteres Editi etiam, vel *præsidio reliquit,* ut exaratur in Vossiano primo et secundo ac Leidensi primo. Recte, ni fallor: *Reliquit illud,* quod satis videbatur, *præsidio castris:* sic esse alicui *præsidio* et similia passim occurrunt. Hoc qui non capiebant, mutarunt in *præsidium,* vel *relicto.* ii. 29. 'Impedimentis custodiæ ex suis ac præ-

sidio vi. millia hominum reliquerunt' ubi etiam vide. v. 9. 'præsidio navibus Q. Atrium præfecit.' v. 11. 'copias præsidio navibus reliquit.' c. 32. 'præsidio impedimentis legionem reliquit.' vii. 40. 'legatum castris præsidio relinquit.' Adde c. 60. B. Civ. i. 41. ii. 89. et sæpius. Quod ita adhibet omisso pronomine demonstrativo sæpissime. iii. 16. 'navium quod ubique fuerat, coëgerant.' Adde v. 8. vii. 4. 52. et quos laudat Eruditissimus A. V. Staveren ad Nepot. Dion. c. 8.

2 *Omnes gladios]* Alæ ex sociis constabant, ita dictæ, 'quod circum legiones dextra sinistraque tanquam alæ in avium corporibus locabantur,' ut docet Cincius apud Gellium N. Att. xvi. 4. Vide et J. Lipsium Mil. Roman. ii. 7. Davis.

3 *Quod minus valebat]* Sic rursus innovarunt Veneti vel Aldus. Nam priores Edd. aliæque multæ et Mss. mei octodecim habent *quo.* Recte, subintellecto *eo magis.* Plinius xix. 6. 'Grandescunt, quo sæpius sarruntur:' quem locum citat Cel. J. F. Gronov. ad Liv. i. 25. Vel simpliciter ponitur pro *quoniam;* quasi præcassisset *eo.* Eadem confusio B. Civ. i. 58. 'Quo minus exercitatus remigibus utebantur, &c.' sic Mss. meliores vel *qui,* vulgo *quod.* B. Alex. c. 30. 'Non quo id difficile factu putaret.' Mss. et Edd. plerique *quod:* vide etiam c. 35. Confer Cortium ad Salust. B. Cat. c. 33. 'Non quo sibi tanti sceleris conscius; sed uti respublica quieta foret.' Ubi is fere in Cæsaris Mss. *quo* corruptum est in *quod:* sic vii. 65, &c.

5 *Ut ad speciem]* Legionarii videlicet majorem virtutis opinionem habebant. Davis.

8 *Generatim constituerunt]* Eodem modo Xerxes apud Diodorum xi. 14. 'Ἦσαν δὲ αἱ τριῖς διατεταγμέναι κατὰ ἔθνος ἑξῆς, ἵνα διὰ τὴν ὁμοφροσίαν καὶ γυνῶσιν προθύμως ἀλλήλους βοηθῶσιν. Vossius.

10 *Sedusios]* Miror Ciacconium Se-

duos reponere, quia Plinius eos Alpinos esse populos ait. Ego non video causam, cur Alpinum militem in exercitu habuerit Ariovistus, vel quomodo habere potuerit. Itaque omnino arbitror *Sedusios* Germanos fuisse. In Orosio tamen et Freulpho constanter est *Edures*. In Ms. nostro Orosio *Edures*. Quod corruptum arbitror ex *Sedusii*. Nisi quis aliam gentem, quam *Sedusios* conjectaret. Erant olim *Eudoes* in Germania, sed procal ab Ariovisti regno, quippe siti locis quæ nunc Pomerani tenent. Sed nihil hi ad Ariovistum. *Vassius*. Alii volunt *Sedusios*: de his et ceteris hic nominatis vide Comment. Ed. Jungerm.

13 *Milites*] Deest in Mss. Reg. Eliana. et Vossii, et in Edit. Vet. Rom. &c. Clark. Dele *milites*, quam vocem non agnoscent Bongars. pr. sec. Petav. Lovan. Gottorp. Egmond. et Pal. Davis. cur. sec. Deest in Oxon. Voss. tert. et Leid. sec. ac tert. item Dorvilliano, ac Ed. Inc. Ven. et Med. Quia tamen optimi etiam Codices Vossianus pr. et Leid. prim. cum Scaligerant et Andin. servant, ejicere protinus nolui. Durior etiam foret oratio *proficiētes passis cr. fentes*. Eadem confusio supra c. 40.

Passis crinibus] Frequentissime ita describuntur mulieres in lactu. Consule notas Hotomanni et Brantii ac Doctorum Virorum, in primis Cl. Drakenb. ad Liviam xvi. 13. 'Sabine mulieres crinibus passis, scissaque veste:' et vii. 43. 'conjugesque crinibus passis obviam ab urbe veniant:' ubi male plerique Codd. Mss. *sparsis*: uti et infra vii. 48. ad Justin. xxiv. 3. 1. 'spoliata funeribus filiorum, scissa veste et crinibus passis:' et illic vulgo *sparsis*, ac Mss. quod defendi posset et ex Lucano x. 84. 'Tristis adit laceros veluti dispersa capillos.' Sed *sparsi capilli* aliter melius conveniunt furibundæ, ut bene

observavit Cl. Drakenburgius, Verum hoc loco Bongg. tres, Petavian. Cajac. Lovaniensis, Vossiani tres, Leid. prim. Egmond. et duo treve recentiores mei præter aliorum Mistos, ac Edd. Inc. Aldi, Steph. Gryph. et ceteras exhibent *manibus*. Diserte etiam Metaphrastes Græcus τὰς χεῖρας τῶν τοῦ τοῦ ἐργαζομένων ἐργάζομεναι. Hisce adde ii. 13. 'pueri mulieresque o muro passis manibus pacem ab R. petierunt.' vii. 40. 47. 'pectoris sine prominentes passis manibus obstabantur Romanis:' uti ille locus est scribendus. B. Civ. iii. 98. 'passisque palmis projecti ad terram salutem petierunt.' Nec raro 'passa brachia,' 'manus' occurrunt. V. Cl. Burm. ad Ovid. Art. Am. iii. 350. 'Ut moveat posito brachia passa mero.' German. in Arat. v. 61. 'Suppliciter passis ad numina palmis.' Hinc forsitan aliquis putet adhibuisse Cæsarem utrumque *passis manibus crinibusque*. Certe sic jungit vii. 48. 'Matres familie, quæ paullo ante Romanis de muro manus tendebant' (obtestantes ut sibi parcerent) 'suos obtestari et more Gallico passum capillum ostentare,' &c. At inde patet, eas manus *tetendisse* in rogatione venim et pacis; *crines* demississe *passos* in obtestatione suorum. Nil ergo mutandum.

LII. 3 Quod cum partem minime firmam hostium esse animadvertat] Suspectus mihi locus. An igitur Cæsar quod facillimum sibi sumit? Certe contra morem fortium Imperatorum, et quibus aliqua gloriæ cupiditas. Qualem fuisse Cæsarem nullus negaverit. Tacitus ii. Annal. de Germanico: 'Quod arduum, sibi, cætera, legatis permisit.' Et repugnat mox ipse Cæsar; quippe ait, 'Germani a dextro cornu vehementer, multitudine suorum nostram aciem premebant.' Quomodo infirmiore exercitus sui parte Romanos maxime premebant. Ex ingenio quamvis

nullo v. c. adjuvante emendo, 'Quod eam partem maxime firmam hostium esse animadverterat.' Vel si id minus placeat, dele vocem: *hostium*. Vossius. Suspectum habet hunc locum Vossius; quod Cæsaris gloriæ et fortitudini minus consentaneum existimet, eam sibi partem ipsum deligere, qua parte hostes minus essent firmi; ideoque e contrario, *maxime firmam*, scribendum conjicit. Verum non tam id hic agitur, quo in loco ipse versaretur Cæsar; quam qua in parte prælium primum committendum juberet: quod dubitare, quin ea in parte iniri debeat, qua parte minime firmi sint hostes; non utique fortis est, sed insipientis imperatoris. Porro; quod urget Vir Doctissimus, repugnare ipsum sibi Cæsarem, cum hoc in loco narret, 'se a dextro cornu prælium commisisse, quod eam partem minime firmam hostium esse animadverterat;' infra autem aiatur, 'hostes a dextro cornu vehementer, multitudine suorum, nostram aciem premere;' fefellit minus attentum verborum ambiguitas. Nam in posteriore loco, *dextram cornu* intelligitur *hostium*; in priore autem, *dextrum cornu* intelligitur *Romanorum*, quod prælium erat utique cum *sinistro cornu* hostium commissum. Clark. His argumentis convicit jam Vossium Cl. Bos Animadvers. ad Cæsar. p. 14.

4 *Animadverterat*] Leidensis primus *animo adv.* Nempe scribendum erat *animum adv.* cum Gronovio ex Membris Andinis. Vide ad l. 24. 'Postquam id animum advertit.'

7 *Rejactis pilis*] Ἀποβλήσας. Anonymus Celsi exscriptor: 'Projectis igitur missilibus, res gladiis acta est.' Dion libro xxxviii. Καὶ οὕτω γὰρ ἐμὲ αὐτοῖς (οἱ Ῥωμαῖοι) ἐχώρησαν, ὥστε σφῶν μῆτε τοῖς κοντοῖς, μῆτε τοῖς ἔλφοις τοῖς μακροτέροις χρῆσασθαι. ὡς ἐν τῷ τε οὖν, καὶ τοῖς σώμασι τὸ πλεῖον, ἢ τοῖς ὄπλοις ἐμάχοντο: Itaque congressi sunt (Romani) cum illis, ut neque oontis neque

gladiis uti possent. Igitur barbari jactare sua corpora, trudereque: Itaque magis, quam armis uti. Ubi idem contra quam Cæsar tradit, Romanos adeo propere in Germanos incurrisse, ut spatium illis non darent acies ordinandi. Sed ignoscendum Cæsari, dum famæ suæ gloriam anget. Voss.

11 *Phalangis*] Sic recte Petavian. et Bongars. prim. Plerique cum plurimis Edd. *Phalanges*, *phalangis*, *phalangem*. At Vossian. prim. Leid. prim. et Oxon. *phalanga*, superscripto —pro *phalangam*. Sed tum ego malim *phalanga*. Vide notata ad Frontin. II. 2. § 1. et infra B. Civ. II. 10.

111. 3 *Milia passuum ex eo loco circiter* l.] Libris omnibus repugnantibus ita corrigendum arbitror. Primum quoniam hunc numerum vetus Orosii impressus liber prodit. Deinde quia Plutarchus *τετρακοσίους οὐραβίους* posuit. Nam cum octo stadia miliarium unum conficiant, sequitur ut quadringenta efficiant millia quinquaginta. Neque me movet, quod in vulgatis Plutarchi libris legitur, *τριακοσίους*. Nam et vetus Interpres *Quadringenta* posuit, et Henr. Stephanus Græcæ linguae peritissimus, et harum rerum observator diligentissimus, *τετρακοσίους* in aliis libris legi testatus est. Itaque Beato Rhenano, summo ac singulari viro, assentiri non possum, qui prælium hoc commissum putat ad ædem Apollinaris, quæ milliare unum Germanicum a Basilea et Rheno distat. Nam paulo superius Cæsar scribit, eo se loco castra habuisse, quo a Sequanis et Æduis commectus supportaretur. Neque mirum videri oportet, si quinquaginta passuum millia fugientes fecerint: cum Cæsaris exercitus interduo uno die xx, interdum xxv millia confecisse constet; ut v. 47. et vii. 40. Vegetius autem l. 9. scribat, tyrones horis quinque æstivis viginti aut viginti quatuor passuum millia ambulare aut pleno gradu conficere.

Hotoman. Huic Hotomanni notæ adde Claeonium. Inepte vero Glandorpius *trapaculois orabois* exponit per triginta stadia, et *trapaculois quadraginta*. Hoc enim designat *terrapaculois*, ut hoc loco vertit Interpres Græcus: unde patet, eum in suo exemplari quoque invenisse *quinque*. Verum Jungermannus et hunc emendare conatur reponendo *terrapaculois*. Ceterum Mss. aliorum et mei omnes constanter servant *quinque*. Claeonii tamen et Hotomanni emendationem præfero; adde Cluver. Germ. Ant. in præc. quamquam alii aliter iudicant. Sic *quatuor* et *quadraginta* confunduntur B. Civ. i. 17. et *quinque* et *quinquaginta* c. 23.

5 *Transnatare*] Hoc ex Ursini Codice adripuit Scaliger et seqq. At in nullo meorum adparet. Plerique cum Edd. habent *transare*. Bong. tert. *transare*, ut vulgo in Cæsare scribitur passim: *transare* Andinæ membranæ, Scalig. Leid. pr. et tert. Ex Anglicis Codicibus variationis nihil enotarunt viri docti. Quid præferam, incertus sum, et parum refert. *Transaret* et *transnaret* confusa videas etiam apud Hirt. B. Alex. c. 20. et apud Liv. II. 10. &c. ubi vide Cl. Drakenb. nec non apud Valer. Maxim. I. 8. 2.

6 *Petierunt*] Non nego hoc Latini esse; nam ita et III. 15. et sæpius; sed quæritur, an heic loci a Cæsare adhibitum sit: quippe primum in officina Aldina natum videtur. Nam Mss. Ursini, et omnes mei cum Edd. primis, item Vascos. Gryphii, Stradae, Stephani, aliisque *repererunt* vel *repp.* exhibent; nisi quod tres recentiores vitiose *reperierunt*, unde forsan illud *petierunt* suam originem hausit. *Reperire* sexcenties pro *acquirere* sumi notum est. Terent. Heaut. I. 1. 60. 'simul rem et gloriam armis belli repperi.' *Invenire* autem et *reperire* juncta, ut hic, vide apud Cl. Burmann. ad Ovid.

Metam. I. 6. 55. 'tu non inventa reperta Luctus eras levior.' Non opus itaque est, ut Ill. Heinsii conjecturam admittamus *pepererunt*.

7 *Equites consecuti*] Longe præstare credidit Gruterus, quod præbet Bong. pr. et secundus cum Palat. *equitatu*: quomodo insuper novem mei Codd. et Clarkii cum Edd. primis exhibent: *equitatus* Bong. tert. *equitatum* Lipsii Cod. Lovan. vero, Leidens. prim. Scalig. et Petavianus *equites* servant, nisi quod in Leid. sit *consecuti equites*, ut edidi, et in Petav. eq. nostri *cons. nostri* exulat ab Egmondano. Forsan scripserat auctor *equite* i. e. *equitatu*. Vide ad Frontin. II. 3. 17. 'per levem armaturam et equitem': vulgo erat *equitatum*. Hirt. B. Afric. c. 61. 'frenatus eques' ut Ursinus bene emendavit. Adde B. Hisp. c. 23. Adiectum viros doctos ad Livium, et passim.

9 *Quam domo secum adduxerat*] V. c. Scalig. 'quam a domo secum eduxerat.' Anonymus: 'quarum primum domo digrediens eduxerat.' Ut videri possit Cæsar scripsisse, 'quam domo secum eduxerat.' Sed nihil muto, quia proba vulgata lectio. Vossius. Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. *duxerat*. Clark. Soli Voss. sec. et Duker. e meis habent *adduxerat*: plurimi *duxerat* cum Edd. primis. Sed *eduxerat* inveni in Cujaciano, Leidensi primo, Scalig. Vossiano primo, item Beroaldi, Stephani, aliisque editionibus: quarum idcirco auctoritate id repositi, quamvis et rectum sit *duxerat*. Consule viros doctos ad Phædri F. 19. 'dum firmiores posset catulos ducere.' Terent. Hec. III. 3. 4. 'Eduxi me foras.' B. G. IV. 1. 'ex finibus educunt.' Ceterum a domo exaratur in Leid. primo, Scalig. Vossianis. primo, secundo, et Cujaciano; ab domo in Bongars. secundo. Quod itaque ex tam vetustis Codd. amplexus sum:

aspicius ita Livius et alii: 'a conspectu abducere' Front. II. 8. 13. 'a fano tollere,' infra B. Civ. III. 32. Vide J. G. Vossium de Constr. c. 46. Horat. Od. IV. 5. 'dulci distinet a domo.'

11 *Utræque perii*] Mss. Reg. et Vossii, et Edit. Vett. 'utræque perierunt,' Clark. *Utræque* etiam memorum longe plurimi, et vetustissimi. Ut Bong. pr. sec. Lov. Leid. pr. Voss. pr. Petav. et alii. Omnes vero cum Carriensi *perierunt*: quæ vera lectio forsân fecit, ut *utræque* in *utræque* abierit. Vide Cl. Burmann. ad Ovidium cum alibi, tum Art. Am. II. 283. 'Utræque laudentur per carmina.' Quamquam omnino ego putem, *utræque* rectum esse, et mutatum tantum a recentioribus librarilis, qui nesciebant *utrisque* in plurali de duobus dici. Adi omnino Socerum ad Val. Max. VI. 5. 8. Curtium ad Sallust. B. Catil. c. 30. 'Utrique ad urbem Imperatores erant.' Vorstium ad Justin. IX. 7. 'Utrique creduntur.' XII. 6. 'Magni uterque viri,' inveni in Mss. 2. *utrisque*. Gronov. ad Liv. XXXVI. 16. 'utræque manus.' B. Afric. c. 61. 'utrisque duces' Cæsar et Scipio. B. Hisp. c. 24. 'Utrorumque copię:' uti est in Mss. Passim Cæsar 'utrisque castris' de duobus, et Lucan. IV. 196. 'Utræque latera' Livius, Frontinus, alii. Immo clare Cæsar B. Civ. I. 83. 'utrisque in castra discedant:' et H. 6. 'utræque laborarunt.'

14 *Hostium equitatum persequentem*] Ms. Norvic. exhibet *hostes equitatu persequentem*, cum quo faciunt editt. Rom. Ven. nisi quod illæ *sequentem*. Sed a vulgata lectione stat Græcus interpres. Davis. Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Edit. Vett. *hostes equitatu*. Clark. *Hostes equitatu* e meis exhibent Mss. Lovan. et alii quinque: *hostium equitatu*. Leid. sec. et Cujac. *hostis equitatum* Bong. pr. sec. Leid. pr. Scalig. Petav. At vero Egmundanus *hostis equitatu*. Op-

time. Depravationis causam fuisse liquet, *hostis* in Genitivo sumptum esse, cum esset Accusativus. Interpres Græcus incidit in corruptos jam codices, quos inter etiam Vossian. prim.

18 *E manibus*] Leid. prim. Vossian. prim. de m. non quidem male. Sed præfero vulgatum. *Ereptum*, et *restitutum videre* sic junxit Cicero Orat. in Catil. III. 1. 'Ex faucibus fati ereptam, et vobis conservatam ac restitutam videtis.' VII. 47. 'se ex manibus prædantium militum eriperet.'

Videbat] Ex Petav. Bongars. pr. sec. Gottorp. Egmond. Lovan. scribendum *viderat*. Davis. cur. sec. *Viderat* etiam Palat. et tres mei recentiores cum Edd. primis. *Videret* Carrar. et Voss. tert.

20 *De se ter sortibus consultum*] Ille mos Germanorum: et adhuc septimo sæculo post Cæsaris tempora eum viguisse legimus apud Bekam in vita Willebrordi, p. 5. 'Radbodus vero injuriam Dei sui ferociter ulcisci disponens, jugulari jussit unum de collegio Sancti Sacerdotis, per casum sortilegii.' Beka vero hæc ex Alcino hausit, qui Willebrordi vitam conscripsit, et ait quotidie eum ter sortes jecisse: verba hæc sunt: 'Radbodus nimio furore succensus, in sacerdotem Dei vivi, suorum injurias deorum ulcisci cogitabat: et per diem semper tribus vicibus suo more mittebat sortes, et nunquam damnatorum sors, Deo vero defendente suos, super servum Dei, vel aliquem ex suis, cadere potuit: nec nisi unus tantum ex sociis sorte monstratus, et martyrio coronatus est.' Vossius. Græcus Interpres, neque Cælius mentionem faciunt ullam de numero ternario, sed vide Scalig. ac Brouk. ad Tibulli I. 3. 'Ipse sacras pueri sortes ter sustulit.'

23 *M. Mettius repertus*] Extat et nummus averso latere bigas representans, insidente Pallade, vel quod

potius crediderim, Hellesum. Circumscriptum est M. Mettius: itaque forte innuitur vi cum hostibus ereptum. Vel, si, ut alijs visum, bigæ Lunæ consecratæ, fortassis oscare indicatur vaticinium Germanarum foeminarum, quæ ut ait Cæsar, dicebant, 'Non esse fas Germanos superare, si ante novam Lunam prælio contendissent.' Sed hæc, ut incerta, mitto. Illud miror Æneam Vicum ignorasse, quis hic Mettius sit. Nisi forte, ejus ætate in excusis Codd. Cæsaris Titius erat, uti et Plantinus excudit. Vossius. Adde Ursinum ad Familias Romanas.

LIV. 2 *Quæ Ubi?—insecuti*] Ita restituerunt B. Rhenanus rerum Germ. I. III. et Fr. Hotomannus; quæ quidem emendatio mihi vehementer aridet; Ubios enim proxime Rhenum habitasse constat ex Plinii H. N. IV. 17. et veteres inimicitias cum Suevis exercuisse docet Cæsar B. G. IV. 8. In antiquis tamen editt. et Mss. legitur 'quos ubi qui proxime' (vel proximi) 'Rhenum incolunt perterritos senserunt insecuti,' &c. Quam lectionem quin Imperiti Librarii aut Correctores intulerint, nullus dubito. Adservatur in Bibliotheca Collegii Petrensis apud Catabrigienses Q. Curtii scriptum exemplar, quod A. D. 1496. innumeris in locis correxit Raphael de Marcatellis Episcopus Rosensis et Abbas S. Bavonis juxta Gandavum, ut ipse in calce libri testatus est. At sane quam plurimum antiquam lectionem temere mutavit, ut liquet ex ejus vestigijs non penitus erasis. Hoc si contigerit viro tùm temporis inter doctos numerato, nemo dubitet, quin idem indoctis Librarijs potuerit evenire, præcipue cum de nominibus proprijs aut paullo rarioribus ageretur. Sic apud Julium Firmicum de err. prof. Rel. p. 36. legitur; 'Hic (Saturnus) ex Creta fugiens; in Italia a Spartanis absconditur.' Scribe *Sicanis*, qui

primi Italiani incolerant. Vide Dionysium Halicarnasæum Ant. I. I. p. 8. ed. R. Steph. et Servium ad Virg. Æn. I. II. Librarios fœderit vox minus nota. Joan. Frid. Gronovius Obs. Ecclæ. c. 9. reponit Jamo Patre. Sed hæc emendatio minium abt a receptæ lectionis vestigij; ideo me meæ conjecturæ non pœnit. Davis. 'Quos Ubi, qui proxime Rhenum incolunt, perterritos insecuti,' &c. Pulchra Rhenani et Hotomanni emendatio: quam et Græcus in suo Codice repperit. Mss. et Editt. Vett. 'Quos nbi,' vel, 'ubii, qui proxime Rhenum incolunt, perterritos senserunt; insecuti,' &c. Clark. Optime viri docti ex *quos ubi*, pro quo in Mss. Duker. a m. pr. est *q. nisi*, et in Éd. Incerta est *quæ nisi*, emendarunt *q. Ubii*. Nomina propria creberrime esse corrupta, constat inter omnes. Sed quod viri docti, quos jam R. Stephanus et Scalig. in suis Edd. secuti sunt, tam audacter ejiciant verbum *acterrant*, in omnibus ac vetustissimis membranis repertum, neacio, an probari debeat. Hotomannus hoc videtur sensisse; nam ille legebat, *quos cum Ubii, &c. perterritos senserunt*. Carriensis Codex habet *quos ubi cuncti*, alii *ubi ii*. Vide, num olim fuerit *ubi Ubii*, ut harum litterarum repetitio, mendæ fuerit causa; vel ut *Ubii*. Friburg. Ed. A. 1527. exhibet 'Q. Ubii, q. p. R. I., ubi perterritos senserunt.' Favet Rhemano et Brantio ceterisque Græcus interpres, qui non agnoscit vocem *senserunt*.

3 *Proxime Rhenum*] Ita primi, quod sciam, ediderunt Lysius et Scaliger. Priores cum Mss. omnibus *proximi*, nisi quod ex meis Gottorp. et Voss. tertius habent *proximum* cum Éd. Incerta. Ill. N. Heinsius in margine sui libri conjecterat 'proximi Rheno.' Ut c. 6. 'proximum Helvetiorum finibus.' II. 12. 'proximi Remis.' III. 11. 'proximi summi'

Rheno.' vi. 35. 'qui sunt proximi Rheno.' B, Afric. c. 56. 'proxime Uzita.' Sed vide ibi notas. At rectissimum est *proximi Rhenum*. Solet Cæsar adjectivum hoc, non adverbium, adhibere. Sic iii. 6. 'proximus mare Oceanum in Andegavis hiemabat.' vi. 31. 'qui proximi Oceanum fuerant:' ubi vide. Atque

ita alii quoque. Livius viii. 32. 'qui proximi tribunal steterant,' ubi vide Gronovium, et Heins. ac Burmann. ad Ovid. Art. Am. i. 139. ac Gronov. rursus Obs. iii. 2. *Incolunt* neutraliter adhibet, suo et optimorum scriptorum more, c. 1. et 5. et ii. 35. 'trans Rhenum incolunt.' ii. 3. 'cis Rhenum incolant:' et sexcenties.

DE BELLO GALLICO.

LIB. II.

CAP. I. 8. *Partim qui ut Germanos*] Penultimam vocem reposui ex editione Veneta, et Metaphraste; nec sine ea constat sententia, ut vidit acutissimus vir J. F. Gronovius ad Livii xxiii. 27. *Dacia*. Voculam hanc, Librarium incuria in Mss. omissam, nec a Scaligero aliisque Recentiorum observatam, optime ex Græco et Vett. quibusdam Editt. restituit Davialus. *Clark*.

9 *Versari noluerant*] Ita omnino legendum esse, (non, ut Scaliger et Recentiores omnes, *nollent*), ostendit tum temporum ratio, (jam enim ante ejecti erant e Gallia Germani,) tum Interpr. Græcorum, qui habet, ΠΡΟΤΕΡΟΝ οὐκ ἠβούλεθσαν; tum Mss. codices, in quibus omnibus unica tantum corrupta literula, legitur, *volverant*. *Idem*. Legendum *noluerant*, ut recte Cl. Clarkius: et ita dudum ediderant Gryphius et Ursinus: ex Gallia enim Germani jam erant expulsi. *Masti voluerant*. Perperam; ita tamen ut indicent, quæ vera sit lectio. *Davis*. cur. sec. Primo ut recte docet addi debere Gronovius,

sed male capit pro *quavis*, licet, deceptus scilicet vulgari lectione *volent*. Ut jam habent omnes fere Edd. ante Scaligeranam, item Lovan. et Dukeri Codd. Ursinus primus dixit in suis Mss. illud non videri, qui et sequens *nollent* produxit; cum antea editum esset *noluerant*; quod et flagitat sensus, et Mss. mei ad unum omnes præter Andinum et Scaliger. exhibent, nisi quod unus det *noluerunt*. E meorum nullo enotavi *voluerant*: quamquam perparva in Mss. sit distinctio inter *v* et *n*.

12 *Ab nonnullis etiam, quod in Gallia a potentioribus*] Legendum censet Fr. Hotomannus, *ab nonnullis enim potentioribus*. Quæ quidem conjectura mihi videtur paullo audacior, (omittit enim quatuor vocales, quæ in omnibus Mss. comparent,) nec sane opus est, ad eam confugiamus: nam repetendum ἀπὸ κοινῶν sollicitarentur *Belgæ*, et omnia evadent clara. *Davis*. et *Clark*.

15 *Imperio nostro consequi*] Corrupta codd. nonnulli *in imperio*: quod frustra Cæsari asserere Hotomannus nititur. *Imperio nostro* tantundem est quam si

dicit, quando imperium nostrum est, vel quando imperium nos habemus. Sic quoque Cæsar locutus i. 18. 'Imperio P. R. non modo de regno, sed etiam de ea quam habeat gratia desperare.' Vossius. Fatendum tamen, illud ita comparere in Bongars. sec. Cuj. Palat. Egm. Gott. Vossianis omnibus, Lovan. duobus Leidd. Duk. Dorvill., et cunctis Edd. Vett. i. 33. 'In tanto imperio populi R.' quare cum Cortio ad Sall. B. Jug. c. 14. 'In imperio vestro extorrem patria,' hoc loco in *imp.* prætuli: non tamen cum eo ubivis id velim intrudi: uti i. 18. ait a se in Mss. repertum esse. In nullo meorum illic est, neque opus esse, aliis exemplis patet, nisi velimus ubique e Mss. novitiis quibusdam præpositionem inculcare. Vossio hic adstipulatur Clarkius, et carent in Bong. pr. Scallig. Leidensis pr. et alii. *Imperio* i. e. dum nos ibi imperamus. Vide ad J. Obseq. c. 61. et Cel. Drakenb. ad Livium ii. 36. 'Ludis mane,' &c. Adde c. 25. et viii. 96. 'Galliæ defectione.' B. Civ. ii. 30. 'militum consiliis.' Hirt. B. Alex. c. 1. 'incendio tuta est Al.' c. 34. 'occupatione belli civilis.' Nep. Polop. c. 4. 'Lentrica pugna.' Sic Mss. non in *L.* Uti videre est in notis. Adleverat oræ libri sui N. Heinsius *ea sub imperio n.*

II. 3 *Ineunte æstate*] Sic Mss. Reg. et Vossii, et Editt. Rom. Græcus item, 'ΑΡΧΟΜΕΝΟΥ τοῦ ὁπῶς. Scalliger et Recentiores, *inita æstate*: quod et in Ms. Ellensi reperitur. Clark. *Ineunte* legitur quoque in Leid. pr. sec. Voss. pr. Oxon. Andin. et tribus aliis, ac plerisque Edd. Antiquis; sed Ursinus, Færnus, Hotom. et Brantii Codices, item Bongarsiani tres, Cujac. in quo *hiems pro æstate*, Petav. Egmond. et ceteri cum Ed. Incerta præbent *inita*: quod idcirco minime proscribere velim. In fine hujus libri 'inita proxima æstate.' III. 7. 'Inita hieme.' v. 23. 'inita se-

cunda vigilia:' ubi vide tamen. Sed et Hirt. B. Afric. c. 26. 'æstate inita.'

5 *Interiorem Galliam*] Lego *ulteriorem Galliam*; uti recte in prioribus editionibus fuerat, quod Scaligerum mutasse miror. Anonymus quoque, 'eosque per Q. Pedium legatum suum ulteriorem in Galliam transmittit,' Vossius. Hæc vera est lectio, licet refragetur D. Vossius, ac indignetur Scaligero, antiquissimas editt. secuto; ita enim exhibent non solum Ms. Norv. sed etiam editt. Rom. Ven. Beroald. Et optime quidem; id enim vocatur *interius*, quod ab extremis finibus longe removetur. Cl. Mamertinus Pan. ii. 14. 1. 'Vos in interiora imperii vestri secesseritis.' Tacitus Annal. ii. 24. 'Redemptos ab interioribus (Germanis) reddere.' Pomp. Mela i. 2. p. 18. 'Interiora, et littora tenent usque ad sinum Persicum.' Plura sunt ad manum exempla, sed rei notissimæ non immorabor. Davis. Omnes mei Codd. et aliorum ac Edd. Vett. habent quoque *interiorem*, præter optimos Codices Oxon. Scallig. et Leid. prim. Quare, licet retinuerim receptam jam lectionem, *ulterior* rectius mihi videtur, ut obpositum *citeriori*, quam alterum, præsertim cum magis amet Cæsar Galliam vocare *ulteriorem*, quam *interiorem*.

10 *Ad eos proficisceretur*] Græcus 'ὅς ΤΑΧΙΣΤΑ ἔβαν. Cujusmodi vocabulum aliquod deesse videtur. Recentiores Editt. *ad eos* duodecimo die *proficisceretur*. Quod tamen in plerisque Mss. non reperitur. Clark. Gruterus quoque *duod.* *dis* credidit esse spuria, et ex Ursini Mss. in textum intrusa, et certe præter Vett. Edd. quæ eas voces ignorant, desunt quoque in Bongars. primo, sec. Petav. Palat. Oxon. Lovan. Duker. Leid. tertio et Dorvill. Uncis itaque eas inclusi; nam ejicere ob aliorum codicum auctoritatem non ausus fui cum

Clarkio. Forsan scripserat Cæsar *primo die* i. e. quam primum; vel ut aliter dicitur *primo quoque die*: quod non intellectum abierit in *XII^{mo} die*: quæ verba celerrimi Cæsaris præcipiti ingenio plane sunt contraria.

11 *Provisi*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii *comparata*. Clark. Hanc lectionem a Scaligero ex Ursini et suo Codice adreptam confirmant membranæ Andinæ, Oxonienses et Cujacii. III. 19. 're frumentaria provisæ.' IV. 29. 'frumentum provisum.' Ceteri omnes cum olim editis *comparata*: ut I. 37. IV. 17. et passim; quod præferebat hic Gruterus ob seq. in *provisæ*. Sed aptius et celeritati convenientius videtur fuisse, Cæsarem modo providisæ, quomodo sibi snpportaretur frumentum, quam hic in longum iter comparasse. V. I. 23. 40. infra c. 5. III. 17.

III. 1 *Celeriusque omnium opinione*] Nemo dubitare potest, quin hæc bene Latina sint: attamen in nullo codice ita reperio. *Omnium* enim deest in Leid. tert. et Ed. Incerta, ut apud Sallust. B. Jug. c. 85. 'Opinione asperius:' ubi adi Cortium. Cicero ad Famil. Ep. xiv. 23. 'Opinione celerius venturus esse dicitur.' Verum tres Bongarsiani, Petav. Lovan. Scal. Leidens. pr. Voss. prim. Carrar. Egmund. et quinque alii cum editionibus primis exhibent *omni opinione*: quod recipere non hæsitassem, nisi haberemus etiam VI. 30. 'Celeriter contraque omnium opinionem.' VII. 56. 'Contra omnium opinionem.' B. Alex. c. 71. 78. 'Celerius omnium opinione.' *Omnes voluntates* sic forsam dixit pro *omnium mente* v. 53. ubi vide.

3 *Primos civitatis suæ*] Ejeci ultimam voculam auctoritate Bongars. sec. Petav. Lovan. Egm. et septem aliorum ac Edd. Vett. quibus accedunt Ursini et Brantii Codices. V. etiam I. 3.

4 *Qui dicerent*] In optimis mem-

branis deesse verba qui dicerent testatur J. Fr. Gronovius ad Senecam de Benef. VII. 30. Neque a Cæsare esse censet. Eadem mihi in animo stat sententia, cum Cæsarem alibi sic locutum esse sciam. Igitur ille B. G. III. 8. 'communem legationem ad P. Crassum mittunt, si velit suos recipere, obsides sibi remittat.' Similiter etiam scriptor de bello Hispan. c. 19. 'Cæsarem adierunt: Si sibi vitam concederet, sese in sequenti die oppidum esse dedituros.' Nostri tamen libri voces eas retinent. Davis. cur. sec. Scilicet absunt hæc verba a membranæ Andinæ, quibus suffragantur Oxonienses: et certe facile iis carere possemus. Vide I. 17. et 34. et B. Civ. I. 69. ubi plura. Verum cum ceteri Mss. ea retineant, nihil temere mutare velim, præsertim cum et alibi sic loquatur quoque Cæsar. I. 7. 'Legatos ad eum mittunt nobilissimos civitatis, qui dicerent, sibi esse in animo,' &c. B. Civ. II. 36. 'Nuncii præmissi ab rege Juba venerunt, qui illum adesse dicerent.' B. Afr. c. 57. 'missus, qui diceret,' &c. B. Gall. v. 1. 'Legatos ad eum mittunt, qui doceant, nihil,' &c. Eodem modo VI. 9. Scilicet variavit hæc eleganter Cæsar. Omisit enim B. G. II. 7. adde B. Civ. II. 20. Hirt. B. Alex. c. 34. In aliis locis ait, 'quorum hæc fuit oratio,' qui ad hunc modum locuti sunt: et similia. In quibus sine Mstorum consensu innovare aliquid fas non est, quomodo Clar. Cortius ad Sallust. Jug. c. 62. 'Mittuntur legati, qui Jugurtham imperata facturum dicerent,' temere contra omnes Mstos, e textu eiecit qui dicerent.

5 *Cum reliquis Belgis*] Ms. Norvic. cum *Belgis reliquis*; editiones antiquissimæ Rom. Ven. Beroald. cum *Belgis reliquisque*: quam lectionem ipse verissimam arbitror: nam Germani, qui cis Rhenum incolebant, sese cum Belgis conjunxerant; illi

autem erant Condrusi, Eburones, Caerni, et Pœmani, qui 'uno nomine Germani appellantur,' ut ait noster c. 4. *Davis*. Editiones aliquot Vett. cum *Belgis, reliquisque*. Quam et verissimam esse lectionem arbitrat Davisius; quia non Belgæ solum, sed et Germani conjurarant. Verum cum Rhemi ex Belgis essent ipsi; Belgæque in conjunctione principes et præcipui essent, quibuscum postea tantum se conjunxerant Germani; librique Mss. habeant, cum *Belgis reliquis*, eademque locutio reliquos omnes *Belgas* in eadem hac oratione jam proxime sequatur: utique istam lectionem omnino retinendam existimavi. *Clark*. *Reliquisque* est etiam in Recentiore Codice Palatino. Ceteri Mss. et Edd. Vett. *Belgis reliquis*, ut edidi.

6 *Neque contra P. R. omnino conjurasse*] Penultimam vocem nesciant Msti; quæ proinde delenda est. *Davis*. cur. sec. Deest quoque Carrar. et meis plerisque: sed quia reperi in Leidensi primo; et agnoscunt hanc vocem excerpta Codd. Andin. Oxon. et Scalig., Davisium sequi non potui; licet ea quoque careant Editiones Aldina priores.

10 *Cis Rhenum incolant*] Cellarius ex Græco Interprete et Edd. quibusdam reposuit, et, ut judicat, emendavit, *Ripas Rhemi inc.* Ea etiam lectio recepta est ab Aldo et Vascosano; quos secuti sunt quidem Stephanus, Gryph. Ed. post. et Strada, habetque, quod soiam, solus Codex Oxoniensis. Ceteri omnes cum Editionibus vetustioribus *cis Rhenum*; quod Græcus interpretatus est, *πρὸς ὅρους τοῦ Ῥήνου*, nisi in corruptum inciderit codicem. Passim Cæsar, Livius et alii *incolere* absolute sumunt. Vide ad præced. libri c. 54. et h. loco commentarios Ciacconii, Hotomanni, et Brantii, et infra ad iv. 1. '*Incolendi causa*.'

IV. 6. *Teutones Cimbroque*] Ursinus,

Teutones emendat. alii *Teutones*. Utrumque probum. Sic Cæsar dixit hoc libro: 'ipsi erant ex Cimbris, Tentonisque procreati.' Anonymus habet, *Cimbros et Theutones*. Quemadmodum *Santones*, et *Santoni* dicitur. Unde et frustra Glareanus pro *Santonis* emendat *Santonibus* de bello Gall. l. III. Lucan. 'Gaudetque amoto Santonus hoste.' Et Schottus Observat. Histor. III. 29. ait se in Ms. reperisse *Atrebatibus*, pro *Atrebatibus*. *Vossius*. Ursinus non *Teutones*, sed *Teutones* legi voluit. Atque ita exhibent Mss. mei tantum non omnes; in quibus Bongarsiani, Vossiani, Lovan. Leid. prim. Egm. Scalig. &c. ac Edd. primæ, item Vascos. Steph. Scalig. aliorumque. Neque aliter in Ms. invenit Scottus, quem vide ad Aurel. Victor. c. 67. atque ita in Fastis et Inscriptionibus, nec non Mss. et Edd. Flori, Valerii Maximi, Frontini, Obsequentis aliorumque *Teutoni* vocantur. 'Cimbrorum Teutonumque' tamen est VM. 77. Vide Dak. ad Flor. III. 37. De *Santonis* vide ad I. 2.

10 *Rhemi dicebant*] De prioris vocis Orthographia lis est inter eruditos; sunt enim; qui adspirationem tollendam esse censent, quia Gallicæ est originis. Utro modo scribamus, parum quidem interest, nec de hujusmodi rebus vitiligarem. Observabo duntaxat rationem Ch. Cellarii, quam profert Orthog. p. 56. firmam non videri; licet enim verbum ait Celticum, non necesse est, ut adspirationem rejiciamus, quæ in aliis verbis omnino Gallicis locum obtinet. Sic *Rhadones* memorantur B. G. II. 34. et alibi. Sic *Rheda* nostro, Horatio, et aliis. Gallicam originem testatur Quintilianus Inst. Orat. I. 5. 'Plurima Gallica valuerunt, ut *Rheda* ac petoriturum;' et postea '*Rheda*, Gallicum puta vocabulum.' *Davis*. At in exemplis, quæ adfert Davisius, eadem est incertitudo, et Mss. sæpe efferant sine adspiratione. *Remi* certe semper

Mss. Cæsaris.

16 *Lecta millia* l.x] Non male: sed contra Mss. Nam in Codicibus aliorum et meis tantum non omnibus et Edd. ante Aldum exaratur *electa*; V. ad Frontin. i. 2. 1. et *millia* non compareret in Bongars. pr. sec. Petav. Lovan. Egmund. et aliis quinque, neque in Ed. Incerta, et intelligitur satis e præcedentibus. Nullus est locus, in quo non variant Mss. et Editi in vocibus *lectus* et *electus*: quare secure consensum Codicum hic sequi possumus.

17 *Suos esse finitimos; latissimos, &c.*] Testatur Brantius editionem Beroald. habere *suos esse finitimos*, fines *latissimos, &c.* quod etiam de Ms. Carrar. et impresso Flor. docet J. M. Brutus. Davis. Idem testatur de suo Codice Ursinus, et de Regio Clarkius. Inveni quoque ego in Vossianis pr. et sec. Leid. pr. et sec. Palat. Duker. Dorvill. Petav. a m. sec. et Edd. Rom. Mediol. Ven. At contra etiam *latissimos* non comparat in Bongars. pr. nisi a m. sec. quare nihil ad huc determino. 'Lati agri,' 'campi,' 'arva' apud auctores passim. 'Latos et fertiles,' ut hic, jungit Cicero Orat. in Verr. III. 51. ut quidem legit Gronovius ad Livium XXIII. 46. At Gruterus ibi Græviusque præferunt *latos*, sollemni scilicet variatione: 'copiosissimos agros et latos fines' jungit Hirtius VIII. 2.

22 *Galbam*] *Adram* Dio nominat, forsitan prænomen hoc, illud cognomen est. Ait Ciacconius Galbam esse Romanam familiam. Atqui disertim Gallicum nomen esse ait Suetonius. Et nos hodie retinemus, dum pinguem *een kalf* vocamus. Sed hoc aliis notatum. Vossius.

26 *Longissimeque absint*] Non patior hanc lectionem, quamvis a viris doctis tramissam. Omnino vel alieno hæc loco leguntur, vel omisum aliquid est, a cultu aut omni humanitate, ut supra locutus Cæsar. Itaque ma-

lim legere *longissimeque ab omni cultu absint*. Sane Anonymus Celsi, et plerumque Cæsaris etiam, si non verborum, at certe mentis exscriptor, tantum habet, 'Nervios omnium ferocissimos.' Nec temere omisisset *longissime eos abesse*. Nam quod Græcus transtulit ἐξόχτους τῶν Βελγῶν, nihil me movet, et manifeste falsum est. An ergo Nervii minus remoti Menapii, et qui his adjacent? Quare, si quid judico, legendum ut dixi; vel expungenda verba *longissimeque absint*, vel denique transferenda in eum locum, ubi ait, 'Pæmanos qui uno nomine Germani appellantur,' ubi subderem *longissimeque absint*. Vossius. Putarim hic vocibus longum solummodo intervallum denotari; non autem Nervios a Rhemis omnium Belgarum esse remotissimos; adeo ut Vossii medicina nihil sit opus. Sarta itaque tecta maneat lectio vulgata. Davis. Sic apud Apuleium Metam. x. p. 212. mulier marito suadet 'ad *longissime* dissitas destinare villulas.' Lampridius in Heliogabalo c. 23. 'In *longissimis* a mari locis omnia marina semper exhibuit.' Amm. Marcellinus xx. 6. 'Propugnatores viso hoste *longissime*,' &c. Et xxxi. 5. 'Castraque a Fritigerno locavere *longissime*.' In his exemplis non omnium remotissima, sed valde remota denotantur. Idem, cur. sec.

27 *Morinos* — *totidem*] In vetustissimis editt. Rom. et Ven. hic locus ita legitur; 'Morinos xv. millia, Menapios vii. millia, Velocasses et Veromandos totidem, Caletes, vel Caletos, x. millia.' Sic et aliæ antiquitus impressæ; nūm vero rectius, nescio. Davis.

Menapios ix. millia] Anonymus II. p. 43. VII. habet, et Græcus ἐννακιοχίλους. Sed relinquo vulgatam. Vossius. VII. plerique Mss. et Edd. Vett.

29 *Aduaticos xxix. milia*] Anonymus XIX. millia. Oros. Aduatici x. et

VIII. *millia*, sed in v. c. est *septem* pro octo: in Ms. alio XVIII. quod probum secundum Orosii supputationem. Græcus habet *μυπλοῦς καὶ δυνάμει*. Etiam Freculphus XVIII. *millia*: itaque emenda hic quoque XIX. Orosius in universum ait fuisse *ducenta octoginta duo millia*: nam ita ex v. c. apud eum legendum est: in vulgatis est male LXXII. Cætera quod attinet, congruunt Cæsar et Orosius, nam dentis xv. Atrebatum millibus, quæ Orosius omisit, et præterea positus XIX. milibus, pro XXIX. quæ ab Atnaticis missa, idem ac Orosianus numerus efficietur, videlicet *ducenta LXXXII. millia*, præterquam, quod uno millenario Cæsaris numerus major, nam in Orosio XVIII. Aduatici est, in Cæsare idem scribere non ausim, propter auctoritatem Græci, Anonymi, et Ms. codicis, qui omnes refragantur. Notandum autem hic error Orosii, qui ait omnes hos populos ex sylva in Cæsarem erupisse, ejusque exercitum propemodum delevisse: quod a Nerviiis factum ipse infra Cæsar ostendit. Anonymus vero in hoc numero Velocasses et Veromandos omittit. *Idem*. In Julio Celso l. II. p. 42. scribitur 'Catuanos decem novem millia;' lege *Aduaticos* vel *Atuaticos*, quod mendum a Grævio sublatum non esse miror. Sic in vet. edit. Cæsaris legitur *Catuatos*, sed ex Orosio Hotomannus recte emendavit. *Davis*. *Morinos*, xv. *millia*: *Menapios*, ix. *millia*: *Caletes*, x. *millia*: *Velocasses* et *Veromandos*, totidem: *Atuaticos*, xxix. Vett. quædam Edit. exhibent: *Morinos*, xv. *millia*; *Menapios*, vii. *millia*; (sic et Græc. Interp. et Mss. Reg. et Vossii.) *Velocasses* et *Veromandos*, totidem: *Caletes*, x. *millia*; *Atuaticos*, xxix. *millia*; (Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Interpr. Gr. XIX. *millia*.) Utra verior sit lectio, non constat. *Clark*. Numeris hisce innorari, neque lecto-

remque fatigare non lubuit. Dixisse solummodo sufficiat, in meis quoque Codicibus eandem esse confusionem, quam viri docti, qui in Jungermannii Editione recensentur, ac in mea, reppererunt, nec tamen rite conciliare potuerunt. *Aduaticis* tamen solum dedi XIX. *millia*, ut recte legi viderent Brantius et Vossius; non XXIX. nam Mss. mei tantum non omnes habent *decem et novem*, seu *novendecim* XIX.; nisi quod Bong. sec. Voss. sec. et Duker. habeant *decem et octo*. Immo omnes Editiones priores, item Vascos. Aldi, Steph. Gryphii post. XIX. exhibent. Ceterum *Aduaticos* rescripsi e Codice Cujaciano, sive ut alibi, *Atuaticos*. Vide notata a viris doctis et Schotto Observ. III. 19. et infra c. 16. v. 27. per d malo: quia hinc nata est corruptio *ad Vaticanam* VI. 32. et apud Antoninum in Itiner. *Aduaca*. Vide p. 378. Ed. Wessel. *Aduaticos* pro *Catuacos* emendavit etiam Petrus Divus de Gallis Belg. Antiq. I. p. 28. Antv. 1566.

v. 1 *Liberaliterque oratione prosecutus*] Benigne eos allocutus. Sic B. G. IV. 18. 'Quibus (Sicambria) pacem et amicitiam petentibus liberaliter respondit.' Sic cum alibi, tum B. G. III. 104. *Davis*. B. G. IV. 19. et B. Alex. c. 71. 'liberaliter pollicitus.'

5 *Quanto opere*] Sic rescripsi rursus auctoritate Bongarsiani primi, Vossiani primi, Leidensis primi, Lovan. Egmundani, et aliorum trium cum Ed. Incerta. V. ad c. 13. et c. 38. 'magno opere,' ut paulo ante hic etiam ex Voss. primo reposui.

Reip. communique salutis interit] Pro *reip.* in Vossiani primi margine scriptum est manu antiqua *Rei popularis*. *Salutis* non agnoscunt Bongars. prim. nec Petavian. sed in margine Bong. inepte adlitum est *Reip. privatae*. Forsan per *Reip.* intellexit Romanam, per *commune* innuit Remorum statum. Vide nos ad

Frontin. III. 2. 6. 'rebus ad commune pertinentibus.' Ovid. Metam. XII. 7. 'Gentisque simul commune Pelasgæ.' Lucan. II. 390. 'In commune bonus.' Infra VII. 2. 'Communis salutis causa.' Oxon. Codex non habet *salutis*. Sed nil temere muta. B. Civ. I. 34. 'Interesse Reip. et communis salutis.'

6 *Manus hostium distineri*] Eorum copias in partes diversas trahi. 'Dis enim separantis est,' ut recte Servius ad Virgillii *Æn.* XI. 381. Lucretius I. v. 'Et mare quod late terrarum distinet oras,' hoc est, a se invicem dividit. Male igitur nonnullæ Cæsaris editiones habent *detineri*. Davis. Vide ad Lucan. IV. 675. Tennul. ad Frontin. I. 3. 5. et hic Brantium. III. 11. 'Qui eam manum distinendam curet.' VII. 37. 'Victoriam distinere,' ubi vide quoque. c. 51. 'Manus distinendæ causa.' c. 59. 'legiones flumen distinebat.' c. 84. 'Romanorum manus tantis munitionibus distinetur.' B. Civ. III. 44. 'Cæsaris copias, quam maxime posset, distineri.' Adde Hirt. B. Alex. c. 17. B. Afric. c. 55. 'distentus triplici bello.' Ad etiam ad B. Civ. II. 17.

11 *In unum locum coactas*] Addidi vocem *locum*, quam vulgo nunc non agnoscunt, sine dubio typographi tantum culpa primum omissam in Ed. Amstel. A. 1697. Nam habent eam Mss. omnes et Edd. ea priores: atque ita plene loqui amat Cæsar. I. 34. 'exercitum in unum locum contrahere. III. 16. 'in unum locum coegerant.' VI. 10. et VII. 9. 'unum in locum copias cogere.' B. Civ. III. 78. 'coactoque unum in locum exercitu:' 'conferre in unum locum' VI. 17. Aliter scio Latinissime dici *in unum* cogi. Sed non agitur, quid magis minusve eleganter scriptum sit, sed quid scripserit Cæsar.

Ad se venire vidit] Non temere vocem *vidit* omisere viri docti. Admonere tamen volui et in antiquissimis

membris eam ab Schotto repertam, et apud Floëardum legi, Histon. Eccles. Rhem. I. 11. Ubi hæc verba Cæsaris exscribit. Ait quoque Schottus vocem *abesse*, quæ statim sequitur, in membris desiderari. Vossius. Monuit Ciacconius, non esse *vidit* in aliis codicibus; et Brutus id testatur de Carrar. neque habent Edd. Vascos. Steph. Strada, et alie. Verum Mss. quos ego vidi, et Gruterus ad Ed. Gryphianam A. 1598. contulit, ad unum omnes et Edd. veteriores *vidit* servarunt; nec video, cur temere ex uno alteroque Codice deleri debeat. 'Copias Belgarum ad se venire *vidit*' nunciis litterisque Labieni (V. c. I.) aliisque rebus, quas animadvertibat; eas vero non longe abesse, *cognovit* ab exploratoribus et Remis: de similibus vide supra ad I. 43.

13 *Flumen Axonem*] Anonymus Maronem, lege *Matronam*. Videtur ignorantia peccasse, quia uterque annis Rhemos attingit. Sed Axonem hic recte scribi situs locorum evincit. Vossius.

16 *Post ea quæ erant* — *reddebat*] Ita in recentioribus edit. legitur ex conjectura P. Ciacconii; Mss. vero et impressi veteres exhibent *post eum quæ erant*, quæ sane lectio potest retineri, si pronomen ad *exercitum* referas, ut fecit Metaphrastes. Davis. Ita Scaliger et Recentiores, ex conjectura Ciacconii. Mss. autem *post eum quæ essent*. Quod ideo mutavit Ciacconius; quia, vox *eum* quod refertur, non intelligeret. Vidit Davisius veram esse illam, quam haberent Mss. lectionem. Sed vocem *eum* minus recte ad *exercitum* refert: cum Cæsar multo elegantius intelligatur. Quomodo et id, quod proxime sequitur, *ad eum*, intelligitur utique ad Cæsarem. Clark. *Eum* et *essent* consensu Mstorum et Edd. Vett. reposui: *erant* tamen video jam in Ed. R. Steph. *eum* in Plantin.

18 *Possit*] Scalig. Leidens. prim. et

sec. Vossian. prim. Duker. et Ed. R. Stephani possent. Quod placet. *Celsum venturis commeatibus.* Passim Caesar cum reliquis scriptoribus *commeatus* numero plurali adhibet. III. 3. 'Neque commeatus subportari, interclusis itineribus, possent:' ut ibi constanter est in Mss. VIII. 30. 37. 'Commeatus complures intercipiebat.' B. Civ. I. 36. 'Reliquas merces commeatusque.' B. Alex. c. 25. 'Inalidiabant nostris commeatibus.' B. Afric. c. 8. 'Auxilia, commeatus, frumentum mittenda curarent.'

21 *Relinquit*] Sic Ms. Norv. In editis reliquit. Davis. *Relinquit* plerique etiam mei.

In *altitudinem*] Sic quidem cum Edd. mediae aetatis vulgo edunt; nec quisquam de alia lectione admonet. At vero ita in meorum Codicum nullo reperitur. Omnes Gruteriani, melique exhibent *altitudine*, neque aliter Edd. primae, quotquot vidi, item nuper Amstel. et Lugdunensis. Et hoc Latinum esse, nemo sanus negaverit. Sed I. 8. 'Murus in altitudinem pedum sedecim, fossamque perducit,' quomodo ibi constanter habent Mss. praeter Vossianum secundum. VII. 8. 'diacussa nive vi. in altitudinem pedum.' Ibi tres Mss. 'altitudine.' c. 73. 'tres in altitudinem pedes fodiebantur scrobes:' ubi eadem varietas. II. 29. 'aditus in latitudinem;' sed et ibi Mss. variant: alibi 'in circuitu;' de quo vide ad v. 42. sed Accusativum in *altitudinem* et *longitudinem* praefero. 'In latitudinem patere' I. 2. II. 7. 8. ut bene scripti et Editi, paucissimis exceptis. III. 13. 'ex pedalibus in latitudinem trabibus.' v. 14. et saepissime. At VII. 46. Mss. plurimi cum vulgatis 'in longitudine vi. pedum murum praeduxerant.'

22 *Munire jubet*] Bongars. primus *muniri*; ut volunt quidam semper legi, si non addatur Accusativus personae. Sed ille satis subintelligitur.

Vide me ad Lucan. x. 347. et Frontin. II. 5. 46. III. 15. 6. 'frumentum in forum comportare jussit.' Liv. XII. 3. 'ligna projicere jubet:' et saepissime. Cicero Catil. III. 8. 'Iidemque jasserunt, simulacrum Jovis facere majus.' Variatur in his crebro: sic idem Bongars. pr. v. 11. 'Revocari atque desistere jubet,' habet *revocare*. Immo omnes fere Mss. c. 33. 'jusserunt pronunciare,' ac B. Civ. II. 25. 'pronunciare onerariis jubet.' VII. 47. 'Receptui canere jussit.' Leid. pr.

VI. 1 *Ab ipsis c.*] Mss. *ab his castris*. Quod et melius convenit. Græc. Ἀπὸ ΤΟΥΤΟΥ, &c. Clark. Mei omnes quoque *his*, excepto Leid. primo. *His, hiis, iis* etiam Vett. Edd. Posset fuisse *istis*. Ab Aldo profectum est *ipsis*. Sed hæc leviora sunt.

4 *Gallorum eadem atque Belgarum oppugnatio est*] Sunt, quos ea verba offendant: ego quamvis nihil hic improbem, volui tamen indicare Flodoardi locum, qui I. 11. ita hæc citat, 'Gallorum atque Belgarum oppugnatio hæc: ubi circumjecta multitudinem,' &c. Vossius. Mss. Reg. Eliens. et Vossii; 'oppugnatio est hæc. Ubi,' &c. Quo modo si scribatur, delenda erit vox *eadem*, quæ proxime præcessit: ut defuisse quidem in hoc loco, a Flodoardo citato, indicat Vossius. Nec tamen quicquam mutandum. Clark. In nullo Ms. est *hi*. *Eo* est in Andinis. At Pet. Cujac. Leid. prim. Bong. tert. Scalig. ac Bong. prim. Duker. Voss. sec. *Hic* Gott. Voss. tert. *hec* vel *hæc* Bong. sec. Voss. prim. Egmond. Lovan. cum quinque aliis et Ed. Incerta. Quod idcirco interim reposui, donec quid certius proferatur. Neque video, necesse esse, ut *eadem* deleatur, licet exsulet plane a Vossiano primo, quod egregie Clarkii confirmaret conjecturam. Sensus est: Oppugnatio, quæ Gallis atque Belgis est communis, est hæc. B. Civ.

1. 78. 'Genus erat hoc pugnae,' &c. Quamquam, ut verum fatear, cum Grutero potius suspicer, turbatricem voculam *hæc*, seu *hi*, esse subdititiam, ac delendam. *Hic idem* jungitur tamen alibi. B. Civ. 1. 13. 'Qui hunc eundem ordinem duxerat.' B. Civ. 1. 74. et III. 102. 'Idem hoc fit,' &c. III. 66. 'Eadem hæc occupaverat.' B. Alex. c. 28. 'Eadem hæc accidisse.' Lucan. v. 257. 'Hæc eadem est hodie.' Vide tamen, quæ de eo versu illic notavi.

7 *Portis succedunt, murumque subruunt*] Adeo vetus prava lectio *portas succedunt* est, ut etiam Anonymum Celsi exscriptorem deceperit: ait enim II. p. 44. 'Denique jam murum subruī, jam portas incendi,' &c. At ridiculus nimium Hotomannus, cum adeo anxie se fatigat, quid sit *murum subruere*. Nec putat locum id in subita oppugnatione habere. Ego contra statuo, et ipse sua verba Cæsar explicat, cum ait *portis succedunt*: nam facilius avellitur lapis, ubi terminatur murus, quam aliis partibus ubi compages tota firmitudinem habet, et ubi lapis alter alterum claudit. Itaque illud *subruunt murum*, quod reponit Hotomannus, etiam indignum puto, quod vel in mentem Cæsaris veniret. *Vossius*. *Succedunt* in suo Codice legit quoque Interpres. Verit enim τὸν πύλῶν τῆς πόλεως ἐπιβάντες. In Ed. Incerta est *portes succedunt*, vitiose. Basil. Vascos. et post Aldum editores omnes vulgarem receperunt lectionem. At nemo adhuc dum Interpretum id in Msto codice invenit. Msti constantissime tum aliorum et Scotti Observ. III. 19. tum mei, numero viginti, ac principes Edd. præferunt *portas succedunt*. Idque contra Ursinum, qui multis exemplis, quibus infinita addi possent, *portis succedere* probavit, revocandum censebat Gruterus. Mihi tamen secus videtur, sed omnino retinendum iudico *portas*: quod non intelligentes

librarii *succedunt* mutarunt in *succedunt*; eo magis, quod in Vett. libris non soleat in hisce addi; ut *thesaurus*, *formosus*, &c. adi Pier. ad Virgil. Ecl. II. 1. et alios plures. II. 20. *Sotiates* Mss. pro *Sotiates*. IV. 19. *frumentis succensis* Mss. plerique pro *succis*. *Rescinderant* pro *resciderant* sæpe; et VII. 58. *Cingentorix* sæpe pro *Cingetorix*, *Orgentorix*, pro *Orgetorix*, *Vercingentorix* pro *Vercingetorix*. *Adrumetum* pro *Adrumetum* B. Civ. II. 23. B. Afr. c. 3. &c. *Chersonesus* pro *Chersonesus* B. Alex. c. 10. *tricensimus*, &c. pro *tricesimus*: adi Ursin. ad B. Afric. c. 97. *Agentium* et *Agedinum* pro *Agedicum*, VI. in f. et alibi. Adde notata ad B. Civ. II. 9. *Succedere* autem tam Accusativo, quam Dativo jungi docuit jam olim Servius ad Virgil. Ecl. v. 6. exemplo Sallustii, 'cum murum hostium successisset.' Consule insuper J. F. Gronov. ad Livii XXXI. 45. 'Tam prompte succedentium muros;' et quos laudat Cel. Burm. ad Calpurnali Declam. XXIX. 'Pecora jugum succedunt,' et ad Gratii Cynege. vs. 165. 'Succedere Tigrim.' Tacit. Ann. II. 20. 'Ut, si murum succederent:' ubi male tentant reponere mure. Silius x. 596. 'Ut hostis Nequequam armatos ausit succedere muros.' Apulei. Met. v. p. 162. Ed. Egm. 'Tectum et larem nostrum succedite.' Avienus in Arat. p. 69. Ed. Grot. 'Tectaque justa virum passim succederet:' et in Orbis descr. 916. 'Succedunt flumen Araxis.' Immo Mss. B. Civ. II. 24. 'Itinere, quod mare succedit.' Hinc corrigendus etiam Mart. Capella init. lib. II. 'Succedit plaustra Bootes.' Inepte vulgo editur *succedit*. Sæpius alibi *succedo*, *succido*, *succendo*, *accedo*, *accendo* sunt permutata. Vide me ad Obseq. c. 116. et Lucan. VII. 607. Ceterum 'testudine succedere,' ut hic, jungit Tacitus Hist. III. 27. 'Elatis asper capita scutis, densa testudine succe-

dant.' *Succedere* autem et *subnuere* Sallust. Jug. B. c. 57. 'Alii succedere, ac murum modo subfodere, modo scalis aggredi:' ubi vide Cortium.

8 *Nam tanta—conjeciebant, ut—esset*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. Vett. 'Nam, cum tanta—conjecerent:—erat:' quod perinde est: dein iidem Codd. unum *nuncium*. *Clark.* Perinde cum sit, revocavi ego eam lectionem, quam video, in Mss. extare. Omnes enim mei et Edd. optimæ habent *quam conjecerent, erat*, præter Oxon. et Leid. prim. in quibus *namque* quod non displicet. Vide etiam Hotom. Brantii et Bruti varias Lectiones.

12 *Præerat, unus, &c. nuncios ad eum mittit*] Ciacconii conjectura est *præerat*, quam confirmant Oxon. et Egmond. Ceteri Mss. omnes et Edd. priores, item Aldi, Vascos. Gryphii post. Steph. *præfuerat*: dein omnium etiam, Clarkii, mei que Codd. et Edd. primæ unque ad Aldum unum *nuncium*, quod quid sit, capere non possum. Gruterus putabat *præf. esse* scriptum pro *præfectus erat*, et *nuncium* e Glossa esse additum, sed quid tum fiet voce *unum*. An fuit 'inter suos, qui eum (pro tum) oppido præfecerant, unum ex iis, &c. venerant, ad eum mittit?' vel 'quem tum?' Prius magis ad Mistorum accedit lectionem. *Mittit* elegantius dici subandito *nuncio* vel *nunciis*: nam plures fuisse patet e c. seq. vidimus ad l. 34.

14 *Nisi subsidium sibi mittatur*] Iidem Codices *submittatur*. *Clark.* Simplex verbum legitur in Leid. primo, Scalig. et Oxon. ut cap. seq. 'subsidio oppidanis mittit.' v. 15. 'Missis subsidio cohortibus.' Ceteri tum Ursini et Brantii, tum mei et Edd. primæ *submittatur*. Quod idcirco restitui. Adi Davis. ad B. G. VII. 85. II. 25. 'Subsidium quod submittebat.' I. v. inf. 'submitte cohortes equitibus subsidio.' B. Civ. I.

Delph. et Var. Clas.

43. 'submissis subsidiis.' c. 45. 'subsidia a lateribus submitti.' III. 64. 'cohortes subsidio submitit.' Forsan *sibi* hic quoque delendum est, per se satis subintelligendum: *esse* etiam rescripsi pro *se*, auctoribus cunctis Mss. et Edd. plerisque.

VII. 6 *Decessit*] In editis *discessit*. Nos autem sequimur conjecturam J. F. Gronovii, quem vide ad Livii IV. 2. *Davis.* Davisius, ex conjectura Gronovii, scribit *decessit*. Quæ Lectio et in Vossii Ms. reperitur. *Clark.* At refragatur Gronovio et Davisio Cl. Cortius ad Sallust. B. Jug. c. 41. ubi ille et Cl. Wassius docent, Mistos constanter retinere *formido mentibus discessit*. Et certe hic quoque Mss. omnes servant *decessit*; nisi quod in recentissimo Voss. tertio exaretur *decessit*. Verum cum hæ præpositiones perpetuo in compositis confundantur, mihi magis placet *decessit*. Idem Sallust. Jug. c. 88. 'Postquam invidia decesserat.' Quomodo Mss. illic habere docet Cortius. Curt. VIII. 1. 'postquam ira mente decesserat.' Adde Cel. Burm. ad Quintil. Declam. VI. 6. 'postquam mei cura discesserat:' et quæ nos adduximus ad Locan. IV. 284. 'Recessit ira Velleio' II. 62. sed et illic Cl. Burm. coniecit *decessit*. Nihil ego adhuc definitio: quare auctoritate Mistorum motus *discessit*, quod temere nimis e Gronovii conjectura eiecerat Davisius, reposui. Plura exempla pro *decedere* adfert Celeb. Drakenburgius, ut nuper deprehendi ad Livii locum indicatum; ubi vulgo et in Mss., *hæ sollicitudines discessere*. Adde Cort. ad Plin. Ep. VI. 20.

8 *Quo adire poterant*] Ut VII. 14. 'Vicos atque ædificia incendi oportere hoc spatio quoquo versna, quo adire poterant.' Edd. Rom. Med. Ven. quæ. Lovan. Carr. et 6. alii *quot*. At Bongars. prim. sec. Vossian. prim. Petav. Egmond. Leid. tert. et Ed. Incerta quos. Recte, ni fallor. *Adire*

Cæsar

8 Q

locum passim occurrit. Vide ad Frontin. III. 9. § 3. 'Castellum, quod una semita adibatur.' Fraudi fuit librariis, quod masculinum genus iunxerit priori neutro, ut patet ex Bong. primo, in quo inde additum *Remorum*. Sed Syllepsis usus est Auctor, et pronomen digniori generi adcommodavit. Vide quos laudavi ad Obseq. c. 79. et quæ habet Curtius ad Sallust. B. Jug. c. 49. § 6. 'Ipsi atque signa militaria obscurati.' et ad Plin. Ep. v. 19. § 3. Hirt. B. Afric. c. 26. 'Oculos mentemque dispositos.' c. 80. 'die et nocte confecto.' Sic enim Mss. meliores. Idque hic eo magis locum habet; quod *vicis ædificiis* tantumdem est, ac si dixisset *vicorum ædificiis*.

9 Cum omnibus copiis] Sic omnes Mss. et veteres impressi; recentiores enim præpositionem omiserunt, quam reducendam censuimus, cum hæc lectio Grammaticæ non repugnet. Davis. et Clark. Vehementer discrepant Interpretes in hac præpositione. Hotomannus et Ursinus delendam censebant; Brantius autem ex Mss. omnibus revocavit; posteriores rursus eiecerunt: at Davisius, et Clarkius rursus eam inseruerunt ex Mss. ut aiunt, omnibus. Bene, si quidem hoc verum est: nam sic I. 26. 'Cum omnibus copiis eos sequi cepit.' Item c. 38. 'cum omnibus suis copiis Vesontionem contendere.' IV. 21. 'cum omnibus copiis in Morinos,' &c. VII. 77. B. C. I. 19. II. 36. Verum errat vehementer Davisius: eam non adparet in Bongarsianis, nec Vossianis, nec Petav. Oxon. Lovan. Leid. primo, Egmond. neque in 3. aliis ac Ed. Incerta, Stephani aliisque. Et sic c. 19. 'Subsequebatur omnibus copiis.' ibid. 'Omnibus copiis provolaverant.' c. 44. 'omnibus copiis auxilio venerunt.' Adde II. 33. IV. 24. et ad v. 49. 'tantulis copiis.' et 'omnibus copiis.' B. Civ. I. 41. Leid. pr. solus. 'cum omnibus

copiis.' sed c. 63. 'omnibus copiis transeunt,' et pluries. Eadem varietas B. Civ. II. 38. Adde Cl. Drak. ad Liv. I. 14. 'Egressus omnibus copiis.' Quum ita præpositionem tantum agnoscat recentissimi Codices, ut Duker. Dorvill. Palat. Leid. sec., eieci eam, nec quemquam rursus intrusurum esse confido.

VIII. 5 Periclitabatur] Periculum faciebat, tentabat. Plautus Amphit. Act. II. Sc. 2. 56. 'An periclitamini, quid animi habeam.' Vide et Act. III. Sc. 2. 33. Davis. Jam Hotomannus hanc lectionem vindicavit loco Casaris VII. 36. 'Quin equestri præliis, quid in quoque esset animi, periclitaretur,' uti quidem vulgo legitur: nam plerique ibi Codd. *perspiceretur* vel *perspiceret*: ubi vide plura de utroque loco. B. Civ. I. 72. 'Cur fortunam periclitaretur?' cum hic Ursinus videretur e suo Codice malle *solicitationibus* *exquirebat*. Quæ verba inperiti interpretis scholion esse Hotom. existimat. Inveniuntur tamen etiam in veterrimis membranis Andiniis, Leidensi primo, Oxon. Cujaciano, Vossiano primo, et secundo; ac Bongars. tertio et margine Ed. Vasc. et Strada. In Leid. secundo utrumque legas: in Petaviano ad Marg. al. *exquirebat*. In Leid. tertio et Ed. Incerta *experiebatur*; quo modo et Celsus: quæ certe mera est Glossa. Vocem *solicitationibus* temere damnare non amsim. Sed forsitan pro *equestribus præliis* scribendum *equestris prælii* (quomodo Lipsius sai libri margini adlevit, quasi e Msto) *solicitationibus periclitabatur*, vel *perspculabatur*. *Solicitationes prælii* sunt leves velitationes, quibus hostem laceramus. Eo sensu passim *laccssere* et *commovere prælium*: de quibus ad I. 23. vide notas. Jam autem *commovere* et *solicitare* sunt synonyma. Hinc crebro *solicitare terram, ciñham, mare*, et similia, quæ nemo nescit. V. Gronov. Obs. II. 6. Broukh.

ad Tib. i. 8. 30. aliosque. Martialis de spectac. c. 28. 'Et freta navali sollicitare tuba.' 'Sollicitare pacem.' Livius i. 21. *Sollicitare*, immo pro *lacerare hostem* Ovid. Fast. v. 40. 'Et magnum bello *sollicitare* Jovem.' Lucan. iv. 668. '*Sollicitatque* ferox non sequis viribus hostem.'

10 *Ex utraque parte lateris dejectus habebat*] Ejicio vocem *habebat*. Sic infra dicit: 'magis ut loci natura, dejectusque collis, et necessitas,' &c. Nec, quod sciam, quisquam auctorum *dejectus* pro *dejectione* usurpavit. Græcos καὶ ἀδύστην μὲν τὴν πλεονὴν κρητοφῶς φ. Vossius. Memoria lapsus est vir eruditus. Livius ix. 11. 'Angustias septas *dejectus* arborum saxorumque ingentium objacente mole invenerunt.' Seneca Cons. ad Marciam c. 18. 'Dejectus fluminum, et ex uno fonte in Orientem Occidentemque defusi amnes.' Sed et hujusce libri c. 22. *dejectus* substantive est accipiendus. Inanis igitur est Vossii conjectura. Davis. Adde Cl. Drakenburg. ad Silium xii. 190. et socerum meum ad Valer. Max. iii. 2. 1. 'Altitudine *dejectus*.'

11 *in fronte*] Longe plurimi Mss. tum aliorum, tum mei, et Ed. Inc. Steph. Gryph. alique *in frontem*: rectius sine dubio. Vide ad c. 5. atque ita suo e codice voluit Gifan. Lod. Lucret. V. in. Sed Leidensis primus, Scalig. et Cujac. solum habent *frontem*: de cujus lectionis veritate non dubito. Ad Davis. ad i. 49. et Observ. Miscell. Vol. sec. ad Apuleii Metam. viii. 171. ac Ovidii Indicem V. *frontem*, et *faciem*. Infra c. 18. 'Infima apertus.'

Leviter] Mss. Etkens. et Vossii, *in frontem leviter*. Ms. Reg. *leniter*: quæ est vera lectio: Sic enim alibi loqui solet Cæsar: i. vii. § 18. 'leniter accivis.' i. vii. § 76. 'leniter declivi.' Clark. Lege *leniter*; quod Clarkius ex Regio, nos ex Petav. Bongars. pr. sec. Pal. Lovan. Got-

torp. Voss. Egmond. monemus. Davis. cur. sec.

Fastigiatus] Proba lectio, nec mutanda. Frustra ex membranarum Andree Schottus *castigatus*, corrigit. Frustra quoque Ciacconius et alii (ut Hotom. et Brantius) parum probam putant vocem *fastigiatus*, pro qua *fastigatus* reponunt. Sic Cæsar ipse de ponte i. v. 'prona ac fastigiata, ut secundum naturam fluminis procumberent.' Pomponius Mela quoque i. 4. de Africa, 'pergit incurva ad occasum, fastigiatque se mollior.' Ubi frustra Pontianus legebat *fastigatque*. Scottus edi curavit *castigatus*. Etiam Phnius ii. 25. ait, 'easdem breves et in mucronem fastigiatas.' Sed et Livius i. vii. Ipse collis est in modum metam 'in acutum cacumen a fundo satis lato fastigiatum.' Nihil clarius dici poterat: metam pyramidum formam habent, et in cacumina tenuia desinunt, hoc fastigiatum vocavere veteres. Sunt quoque vv. cc. qui *leniter* habent: utrovis modo proba lectio. Sic 'leviter inflexum' Cicero dixit i. de Divinatione: 'Leviter hominem, clementerque accepit,' vi. Verrina. Tacitus pro eo 'clementer assurgens' dixit. Itaque idem sunt *leviter*, *leniter*, et *clementer*. Vossius. *Fastigatus*: sic scribendum, non *fastigiatus*, ut veteres editi. Silius Italicus v. 50. 'Sensim *fastigans*, compressa cacumina neccit.' Vide Is. Vossium ad Melæ i. 4. p. 24. et J. F. Gronovium ad Livii i. 38. Davis. *Leniter* cum Editis quibusdam præfert quoque Hotomannus et Cellarius. Idem ego inveni in omnibus Vossianis, Leid. pr. sec. Scalig. Dorvill. et Edd. Aldo antiquioribus: neque aliter Gronovius notarat e membranarum Andinis. c. 29. 'Una ex parte leniter adclivis aditus.' vii. 19. 'Collis leniter ab infimo adclivis:' ubi etiam plerique *leviter*, ut quoque c. 82. 'loco leniter declivi:' et B. Civ. ii. 24. 'Leniore fastigio:' et

sæpe alibi. Livius xxv. 36. 'fastigio leni subvecta.' Vide omnino Cl. Drak. II. 50. 'in editum leniter collem,' et me ad Lucan. iv. 11. 'Lenique excrevit in altam Pingue solum tumulo.' Eadem varietas apud Lactant. L. de Opif. Dei c. 10. 'Inferius quoque genarum non indecens tumor, in similitudinem collium leniter exsurgens.' Antiquissimus Cod. Bonon. rectius illic *leviter*: ut Cicero de Nat. Deor. II. 57. 'Genæ leviter eminentes:' at Walterus illic et in Lactantio ac alibi præfert *leniter*. Deinde *fastigatus* hic, et IV. 17. et de B. Civ. II. 10. amplectitur quoque ad Siliii locum Cl. Drakenburg. qui multis ibi doctissime de hoc verbo disputat. Verum miror, Viros doctos aliam hic lectionem ita negligere, ut vix ejus mentionem faciant, et eam *plane absurdam* appellet Hotoman. nempe *castigatus*. Quam exhibuerunt tamen omnes Edd. priscæ namque ad Beroaldum, et in suis Mss. esse testantur Brutus, Færnus, Brantius, ac Scottus Observ. III. 19. Immo adfirmare ego possum, nullum meorum habere *fastigatus* aut *fastigiatus*. Omnes ad unum numero viginti et plures *castigatus*; nisi quod in Bong. pr. Petav. Egm. Dorvill. L. tert. et Lipsii ac Scotti, aliisque cum Ed. Incerta exaretur *castigatus castratus*, unde vir doctus conjiciebat *cast. ac stratus*. Tot autem Mstorum, tam antiquorum, auctoritati ego refragari vix ausim. Corruptos tamen eos autumat Gronovius, et addit vulgares olim Pomponii Mele editiones I. 4. habuisse 'castigat se molliter.' Illa etiam 'ad planitiem redire,' nescio, an non melius quadrent *et castigari*, quam *fastigari*, ut metaphoram adhibeat a fronte humana, quomodo supra vidimus in Lactantio de genis. Statius Carm. II. 1. 43. 'Et castigatæ collecta modestia frontis.' Adde Bersm. et Burm. ad Ovid. Amor. I. 5. 21. 'Quam *castigato planus* sub

pectore venter.' Ubi plane infra *castigatum pectus* est *planus venter*, ut hic *castigata frons* i. e. leniter depressa, non nimis extuberans, *redit ad planitiem*: præterea illa Glossa, quæ in tot Mss. additur, *castratus* docet, jam antiquitus *castigatus* in Mss. fuisse lectum: nam ea non exculpi potest e sensu *roû fastigati*. Graterus quoque *castigatus* amplectitur, sequæ in Suspicionum libellis de hoc loco contra Hotomannum disserere ait. At illa Suspicionum pars nunquam lucem vidit, sed tamen *ro fastigatus* confirmatur VIII. 13. 'in summam planitiem jurgi pervenit, quæ declivi fastigio muniabatur,' et B. Civ. I. 45. 'declivis locus tenui fastigio vergebat;' et II. 24.

Redibat] Ms. Scotti Animadvers. III. 19. item Bongars. prim. sec. Petav. Egmund. et tres alii *rediebat*. Apud Flor. III. 13. 'In perniciem redibant.' Mss. 3. Vossiani *rediebant*. Eadem varietas in Frontino II. 5. § 31. ubi vide: infra VII. 82. Mss. multi *interiebant*. Suet. Jul. 32. Ms. Harlem. *deperiebat*. Et sic passim ludunt librarii.

18 *Si quid opus esset, subsidio duci possent*] Sic in suo Codice invenit Metaphrastes; vertit enim *et si deus est*, cum in Mss. et antiquis editt. legatur *si quo opus esset subsidio, duci possent*; vel alia interpunctione, *si quo opus esset, subsidio, &c.* Sed probam lectionem alexi sunt editores nuperi. Davis. Hotomanni conjectura est *quid* contra Editos et Mss. etiam Scotti, in quibus *quo*, Leid. prim. *quod*: sed optime Petavianus *qua*, quod merito Grutero adrisit. Vide ad I. 6. 'qua vix singuli carri ducebantur.'

IX. 6 *Sec. equitum nostrorum prælio*] Sic Egm. Bong. tert. Leid. sec. equitum deest in Petav. *nostrorum* exsulat ab Edd. Rom. Med. Ven. Ceteri cum Ed. Inc. item Petav. *prælio nostris*. Recte omnino, vel, ut est in Leid. pr. sec. *nostris equitum pr.* Equestre præ-

Hum erat secundum Cæsarianis.

12 *Sin minus*] Flodoardus: *Si minus potuissent*. Vossius. Plerique e vet. Codd. habent, *sin minus possent*, agros, &c. Flodoardus vero, Mss. Norv. et Steph. *potuissent*. Utraque vox ex Glossemate in textum irrepit, ut notavit etiam Fr. Hotomannus. Recte igitur ac prudenter se gessit Græcus interpres, qui nec hujus, nec illius rationem habuit. Davis. Ms. Reg. et Edit. Rom. *si minus possent*. Mss. Eliens. et Vossii *si minus potuissent*. Clark. Manut. Hotom. Brantius, aliique in suis Mss. esse testati *possent*, vel *potuissent*, nihilo minus Glossam putant. Contra censet Scott. Observ. 111. 19. In nullo meorum deest. Sed habent cum Edd. *possent* vel *potuissent*; quod est in pluribus et melioribus libris. V. ad 1. 4.

14 *Commeatusque nostros sustinebant*] Commeatus nostris suppedabant. Sic Cotta in orat. inter fragm. Hist. Sallustii dixit. 'Cum interim vectigalia parva et bellis incerta vix partem sumtum sustinent.' Mss. tamen Carrar. Norvic. alique cum edit. Flor. et Steph. exhibent 'Commeatusque nostros prohiberent,' ut et Græcus interpres; sic etiam Rom. et Ven. nisi quod in illis legatur *commeatusque*. Sed mihi perplacet vulgata lectio, quam e nonnullis Codd. eliminaverunt Librarii, quod phrasin paullo difficiliorem non intelligerent. Si qua opus esset mutatione, facile possem *commeatusque nostros sustinebant*, id est, alebant, ut etiam habet editio Vascos. Davis. Mss. Reg. Eliens. et Vossii; *commeatusque—prohiberent*. Græcus τῶν ἐπιτηδεύων ἀποκαταβῶν: sensu nihilo minus commodo. Clark. Loco notæ meæ reponere: 'commeatusque nostros sustinebant' Ex Carrar. Petav. Cujac. Norvic. Bongars. tribus, aliique Mstis lege *commeatusque nostros prohiberent*; quod ex veterrimo Lovan. reposuit etiam

Nic. Heinsius ad Claudiani Rapt. Proz. vs. 104. Davis. cur. sec. Vulgata lectio in officina Aldi nata est. Nostri etiam omnes, et Scotti aliorumque cum Edd. Vett. *Commeatusque nostros prohiberent*: nisi quod in uno alteroque recentiore et Ed. Rom. Med. Ven. sit *commeatus*. 1. 49. 'ne duntius commeatu prohiberetur.' 1v. 30. 'frumento commeatuque nostros prohibere.' Adde viii. 7. B. C. 1. 17. Vide Doct. A. van Staveren ad Nepot. Hannib. c. 3. 'prohibere transitu.' Olim solummodo credidi *commeatusque* mutandum esse in *commentus* ad Front. 111. 15. 3. sed tunc nondum tot Mstos consulneram.

x. 1 *Cæsar certior factus*] Vocem *Cæsar* in membranarum desiderari Schottus affirmat, etiam Flodoardus omittit: sed retinenda est. Vossius. Hic etiam omittunt *Cæsaris* nomen decem Mss. mel. et Edd. Vett. sed Leid. pr. Egm. et duo alii cum iisdem Editis ponunt post *Titurio*. Ridicule Voss. prim. ab *Titurio Ariovistus*. Scriptum videtur olim per compendium C. quæ littera dein ob seq. *certior* neglecta est.

2 *Levis armatura Numidas*] Equites erant jaculis tantum armati, ut multis probat J. Lipsius Mil. Rom. 1. 111. Dial. 8. Davis.

5 *Per eorum corpora reliquos audacissime transire conantes*] Erravit itaque Plutarchus, qui Vit. Cæs. p. 717. E. docet eos a Romanis oppressos fuisse ἀλγῶν ἀναισθητόν, *ignaciter præliantes*. Hoc certe parum iis convenit, qui ab universa antiquitate Gallorum fortissimi vocitantur. Id.

15 *Convenire*] Corruerunt hic rursus Manutius et Hotomannus Cæsarem, dum sanare credunt. Ante eos edebatur *convenirent*; atque ita omnes Mss. *constituerunt optimum esse, reverti, et*, scilicet ut, *convenirent*. Modorum variationem non raro ab auctoribus adhiberi, illos fugit: at vide, lector, soceri notas ad Val. Max. 11. 6.

§ 11. et quos laudavi ad Frontin. Præf. III. 'quæ usui sunt, tum quæ instruere possint:' ut et Cort. ad Plin. Ep. v. 7. v. 1. 'qui doceant, &c., et demonstrant.' Forsan hinc etiam præferenda est Mss. lectio rv. 34. 'Etsi idem fore videbat, et si hostes essent pulsī, celeritate per. effugerent;' vulgo ut. vi. 19. 20. 'quæ visa sunt, quæque judicaverint:' ubi itidem variatur. vii. 17. 'præstare, perferre calamitates quam non parentarent.' c. 54. 'Exposuit quos accepisset, et in eam fortunam deduxisse.' Immo plane, ut hic, c. 78. 'constituunt ut experiantur, et utendum cons.' B. Civ. i. 88. 'Tenebant propositum, prælium committere, et ut impediret opera:' sic enim Mss. uti suo loco ostendam. Adde Clark. ad B. Civ. III. 19.

In suis, quam alienis f.] Ita post Scaligeri editionem hodie omnes edant: et adstipulatur unus alterque Codex. Verum Bongarsiani, Vossiani, Leidenses, Lovan. Egmund. Götterp. Palat. Dnker. Dorvill. alique cum Editis priscis addunt repetitam præpositionem in. Quod et apud alios occurrit. Vide Cel. Barm. ad Phædr. F. iv. 4. 'In uno sæpe quam in turba;' et quos laudat Cort. ad Plin. Ep. vi. 2. 'in hoc aut in illud.' Nec aliter passim Livius. Vide Cl. Drak. ad i. 57. 'In ea regione atque in ea ætate;' et ad rv. 58. 'in senatu quam in tribunis:' sed præsertim Cæsaris stylo convenit: at sæpe non observant librarii, et interpretes. i. 21. 'in exercitu L. Sullæ et postea in M. Crassi fuerat.' c. 33. 'In servitute atque in ditione.' c. 40. et c. 42. 'Non solum in suis, sed etiam in illorum finibus.' II. 3. 'In fidem atque in potestatem populi Romani permittere.' II. 25. 'In conspectu Imp. et jam in extremis rebus.' III. 9. 'in concluso mari atque in apertissimo Oceano.' Unde quoque c. 29. non male ex Mss. quibusdam legas 'in

Aulercis, reliquis item in civitatibus.' VI. 10. 'In civitatibus,' 'in pagis' et 'in domibus,' c. 16. 'in furto aut in latrocinio,' &c. c. 21. 'in venationibus atque in studiis rei m.' B. Civ. i. 5. 'in incendio atque in desperatione:' sic enim Mss. Adde B. Civ. II. 35. III. 82. et VV. LL. i. 1. 11. 3. Sic repetitur pro i. 44. cum III. 1. ubi vide plura: ad rv. 24. v. 1. 27. VII, 32. propter c. 8. supra, et alias sæpissime.

16 *Domesticis copis*] Pro *copia domestica*. Vide not. ad B. G. i. 31. Davis.

20 *Ne suis auxilium ferrent non poterat*] Lego 4 ut diutius morarentur, neque suis auxilium ferrent.' Ita sane representant Buslid. Norvici. Beroald. Gryph. eandemque lectionem Græcus exprimit. Davis. cur. sec. Non solum illi codices, sed et Bongarsiani, Leidenses, Scalig. Vossiani, Lovan. Oxon. Egmund. et reliqui cum Edd., quotquot vidi, ante Plantinianam exhibent *neque*. In Ms. per Lipsium consulto sub littera O, sive Ortelii est *non*, non male profecto. Cl. Wasse conjiciebat *ne qua*. Sed quid mutatione opus est?

xi. 6 *Insidias veritus, &c.*] Si Dionis credimus, locorum inscientia in causa fuit, cur Cæsar Belgas non statim insequeretur. *Kαίσαρ*, inquit, *ᾤθετο μὴ τὸ γιγνώσκοντες*, eos nempe abisse, *ὅτι ἐτάλμησε δὲ σφᾶς ἐπὶ τῇ ἐπιβολῇ τῶν χειρῶν ἐπιβῆσαι*. Vide l. XXXIX. p. 93. Davis. De simili fugæ protectione vide, si tanti sunt, collectanea Cl. Bosil. Animadv. ad Cæsar. p. 14.

10 *Eique Q. Pedium*] Bongars. prim. sec. Petav. Lovan. Egmundi et tres alii cum Ed. Incerta his Q. Palat. et Edd. priscæ usque ad Beroaldum iis. Optime: immo Leid. prim. a m. pr. *morarentur*. Pulcherrimam Synthesin pessime corruperunt novatores. Equites enim intelliguntur. Lucan. IV. 366. 'Decurrit miles ad amnes. Incumbunt ripis, permissa-

que flumina turbant.' Sic præter Reg. pr. etiam Codd. a Cortio visi. Ad illuc ad III. 672. et quæ congesti ad Frontin. I. 4. 8. quem tamen locum illustr. ac doctissimus Buherius in litteris ad me datis conjecit hoc modo legendum esse 'in eam tandem persuasionem h. perducto, se illam viam ad processum' (pro 'processione,' ut apud Modest. p. 372. Ed. 1670. et Apul. Met. IX. p. 149. Ed. Colv.) 'Romanorum teare.' Vide ad Bell. Afric. c. 72. Cort. ad Sellast. multis locis. Infra IV. 2. 'Quibus Gallia delectatur, quæque impenso parant pretio;' ut e Mss. legendum. VII. 21. 'conclamat multitudo; quod facere consuerunt.' B. Civ. III. 49. 'Cæsaris exercitus utebatur; quibus,' &c. c. 98. 'aciel,' &c. 'Illi celeriter procucurrerunt.' B. Alex. c. 11. 'navis; licet illis gravius acridisset,' ut habent Mss. B. Afric. c. 61. 'pari—progressi.' c. 79. 'ala, qui occurrerent.' B. Hlap. c. 11. Sic etiam ex Mss. tum Cl. Dukeri (V. addenda) tum Leidd. tribus legendum in Flori II. 6. 48. 'Ad magnanimitatem populi Romani probandam; quod illis ipsis, quibus obsidebantur, diebus.' vulgo *obsidebatur*. Adde Cl. Dukerum tam alibi, tum ad I. 9. in f. et ita millia.

16 *Sustinerent. Priores*] Mutata distinctione scribendum, *sustinerent; priores*, &c. ut etiam legit Metaphrastes. *Davis*.—'Concliderunt. Quum—hi—sustinerent; priores (quod abesse a periculo viderentur)—continenterur; omnes in fuga sibi præsidium posuerunt.' Diversa interpunctione turbatur in plerisque Editis hæc sententia. Plerique Mss. pro *posuerunt*, habent *ponerent*. Tumque hoc modo distinguendum.—'concliderunt; quum—hi sustinerent; priores, quod abesse a periculo viderentur, neque—continenterur, omnes in fuga sibi præsidium ponerent.' Verum isto modo turbat sententiam vox, *Omnes*. Mss. Vossii

habent, *ponere*; quod idem est ac, *posuerunt*. Græcus, ΠΑΝΤΑ ἄρβυα; ac si *Omne*, non *Omnes*, legisset. Quam esse veriorum demum lectionem existimo, (quanquam proba est et illa, quam edidi;) totamque *ῥεπουοῖς* hoc modo scribendam: 'Quum ab extremo agmine hi, ad quos ventum erat, consisterent, fortiterque impetum nostrorum militum sustinerent: priores, (quod abesse a periculo viderentur, neque ulla necessitate, neque imperio continerentur,) exaudito clamore, perturbatis ordinibus, *omne* in fuga sibi præsidium ponere.' Observandum porro, in Mss. Reg. et Edit. recentioribus, pro *præsidium*, legi *subsidiū*: sed *præsidium* sæpius a Cæsare hoc sensu usurpatum. Item vocem *hi*, 'Quum ab extremo agmine hi, ad quos ventum erat, consisterent,' in Mss. deesse; nec ullo quidem sententiæ detrimento. *Clark*. Primo exclinsi ῥὲ *hi*, quod non compareret neque in Mss. neque Editione veteri; quare et R. Stephan. non admisit. Dein cum *Clarkio* *præsidium* quoque revocavi, ex eisdem et aliorum Mss. et Edd. prisci. In Oxon. tamen et Andino est *subsidiū*, ut primus edidit Plantin. Tandem *ponerent* restitui, quod testantur Viri docti in suis se reperisse Codicibus. In meis etiam est omnibus præter Leid. prim. et Egmond. qualem Codicem nactus Aldus primus ῥὲ *posuerunt* expressit. *Ponere* vero, quod Cl. Clarke dicit esse in Vossiano, ego quidem invenire non potui. Imperfectum hoc dependet a superiori *quum*; quare cum *Davisio* post *consisterent* sustuli punctum, minoremque admisi distinctionem. Sensus est: 'Quum ultimi consisterent, et priores tantum fugerent, omnes,' quod itidem mutare e conjectura non necesse est. Fateor tamen clariorem fore locutionem, si *prioresque* legamus, quod idcirco fere amplexus forem; si antiquiores, quam quos nominavi in VV. LL. addicerent

Codd. Penes lectorem arbitrium esto. Monendum præterea, Grytero suspecta esse, ut Glossam, verba *ad quos ventum erat*. Nec valde hic refragor ob Mstorum varietatem. Satis per se intelliguntur *novissimi*.

18 *In fuga sibi subsidium posuerunt*] Schottus in membranis *ponebant* reperit. Neutrum male. Vossius.

21 *Sub occasumque solis*] *Sub occasum* sine *que* quædam Edd. *sub occasu solis* Carr. Urs. Ms. Leid. pr. Oxon. Bong. tert. *sub occasuque* Duk. Leid. tert. et Ed. Inc. Unde adparet rectum esse vulgatum, aut saltem ab plurimis et optimis Mss. confirmatum *sub occasumque*. Adi collectanea ad Frontin. i. 5. § 9. 'sub occasum solis:' et Cl. Drak. ad Liv. ii. 55. ubi eadem, ut fere semper, est variatio. 'Sub luce et lucem.' vii. 61. 83. viii. 49. 'sub decessu.' B. C. i. 28. 'sub noctem.'

Sequi destiterunt] Testantur Brantius et Scottus in suis Mss. non reperiri *ut sequi*. Addo, non legi istud verbum in Bongars. pr. sec. Petav. Lovan. Palat. Dorvill. Leid. sec. tert. Gottorp. a m. pr. uti nec in Edd. Rom. Mediol. Ven. Incerta, aliisque. Quod multo elegantius mihi visum est. *Destiterunt* scilicet *interficere*. *Sequi* natum videtur ex seq. *seques*. Vide Heins. ad Ovid. Epist. Her. iy. 8.

xii. 8. *Vineas agere*] Non dubitat Hotomannus, quin legendum sit *agerem*, eum intelligens, quo fossæ expentur. Sed, ne *κακοφύλακ* memorem, omnes libri reclamant, nec res ipsa postulat, ut quidquam mutemus. In eum enim finem agebantur vineæ; ut iis tecti milites urbibus expugnandis operam darent. Vide Turnebum Advers. xi. 24. Davis.

xiii. 2. *Armisque*] Ms. Reg. *Armis*. Quali oratione *ἀρμίδεσσι* sæpiissime in huiusmodi utuntur Cæsar et Hirtius. Vide supra i. 24. et infra. § 36. i. vii. § 34. De Bello Civ. i. iii. § 12. 35.

et 84. De Bello Alex. c. 44. § 42. et § 62. Annot. ad l. vii. de Bello Gallico § 62. item Annot. ad § 22. et § 24. de Bello Africano et alibi passim. Clark. Sed omnes mei hic servant encliticam.

5 *In oppidum Bratuspantium*] Idem videtur ac Cæsaromagum Ptolemæi, mutato nomine in honorem aut Julii aut Augusti Cæsaris. Vide Hadr. Valesium in Gall. notit. p. 113. et Chr. Cellarium Geogr. Ant. ii. 3. p. 245. Davis.

xiv. 10. *Petere non solum Bellovacos*] Editt. Antiquissimæ hunc locum exhibent auctiorem; in iis enim legimus *præterea petere*, &c. quæ quidem lectio vulgata non est deterior, nam ad aliam rationem transit Divitiacus, cur servandi sint Bellovacii. *Idem*.

xv. 2. *Et, quod erat*] Hoc profectum est a libris Ursini, habentque nonnulli mei, ut Oxon. Scalig. Antea edebatur *Sed*; quomodo etiam Mss. Regius, Palat. Duker. Leid. sec. Dorvill. et Edd. multæ: melius profecto: quare probat etiam Cl. Wasse; creditque in Ms. olim fuisse *sed* vel *at*. Græcus etiam *ὅτι*. Celsus *tamen*. Verum Bong. pr. sec. Petav. Lovan. Voss. omnes, Egmund. Gott. et Leid. tert. cum Ed. Incerta neutrum habent. Mox *et inter*, &c. conjunctionem non agnoscunt Codices Ursini, Bongars. Vossiani, Leid. pr. tert. Gott. Egm. Lovan. Eliens. Duker. et Ed. Inc. Verissime. Aliter enim bis idem dicit 'civitas magna; et multitudine hominum præstabat.' Dein pro *ac* Mss. tantum non omnes et Edd. quædam *atque*. Sic ergo locus hic scribendus 'sed, q. er. civ. magna inter B. auctoritate, atque h. m. præst.' vel quia prius et in optimis Mss. deest, hoc pacto 'Dixit; quod erat civ. magna inter B. auctoritate; at, quod hom.' Ut duas rationes dicat, quare eos conservaret: prima fuit honor Divitiaci, et Æduorum, quam publice præ se ferebat.

Altera ratio, quod erat civitas magna auctoritate, quæ ejus clementiam tam late prædicaret, ut facile reliqui Belgæ sese quoque in deditionem, ejusque fidem permitterent.

10 *Ad luxuriam pertinentium*] Hæc verba in Msto non exstare monet Scottus Obs. III. 21. Absunt etiam a Bongars. primo et secundo, item Petav. a m. pr. Egmond. Lovan. Gottorp. Buslid. Leid. tert. ac Voss. tertio et Ed. Incerta. Quasi vellet Cæsar innuere; nullam omnino rem extraneam illuc inferri licere, et hoc videntur firmare præcedentia de nullo ad eos mercatorum aditu. Unde licet Celsus et Græc. Interpreter, qui inciderunt in interpolatos Codices, agnoscant; mihi tamen vehementer suspecta sunt, et orta ex verbis seqq. ac I. 2. 'Minimeque ad eos mercatores sæpe commeant, atque ea, quæ ad effeminandos animos pertinent, important.' Juvat meam sententiam locus IV. 2. 'Mercatoribus est ad eos aditus, magis eo, ut quæ bello ceperint, quibus vendant, habeant, quam quo ullam rem ad se importari desiderent.' Gruterus saltem abjici volebat participium *pertinentium*.

11 *Animos, eorumque remitti, &c.*] Hanc etiam ob causam vinum ad se omnino importari non siverunt Suevi, ut docet noster IV. 11. Num ratio sit idonea, non quaeremus; lectionem certe eo nomine dignamur, licet repugnet P. Ciacconius, qui respondendum censuit 'his rebus relanguescere animos eorum, remittique,' &c.: sed non vidit effatum esse generale, adeo ut pronomen *eorum* ad *animos* sit referendum. Si quid esset mutandum, reponerem ex Mss. Norv. Brant. et editis nonnullis, *His rebus relanguescere animos eorum, et remitti*. Qui sensus idem est, ac is, quem exaudit vir eruditus. Davis. *Animos eorum et rem. virt. vel et virt. rem.* Mss. mei longe plurimi optimique, ut Bong. Lovan. Vossiani, Egmond. et

alii magno numero, item Reg. Eliens. ac omnes Edd. ante Aldum, quantum scio: quare secure ita reposui: nisi quis malit delere *eorum*: nam in aliis Mss. hoc ordine scribitur *virtutemque remitti eorum*.

14 *Dedidissent*] Bong. pr. Vossiani pr. sec. Egmond. Duker. Dorvill. Leid. tert. et Ed. Incerta *dedissent*. Quod fors non temere spernendum. Notat enim: se Romanis permisissent, siquæ copiam fecissent; quo sensu, neque tantum obsceno, Terent. *se dare*, sæpe, alique utuntur: ut jam in Lexicis monitum. Malim tamen retinere vulgatum, tum quia usitata est formula *dedere* *ss*, ut contra *dare obsides*, &c. Vide Erud. Arntzen. ad Aulrel. Victor. de Vir. III. c. 28. tum quia hæc varietas in Mss. est perpetua; ut vidimas in Frontino; et infra occurreret sæpius. Sic III. 32. 27. Adi etiam ad B. Civ. III. 11.

15 *Confirmare*] Affirmare. Eadem potestate occurrit apud Ciceronem cum alibi, tum de Amic. c. 3. Davis. VI. 33. 'Reversurum confirmat.' B. Civ. I. 74. 'se statim signa translaturos confirmant.'

XVI. 1 *Triduo iter fecisset*] Ursinus ait, Faërum legisse *triduum*, non *triduo*. Et merito quidem; sic enim representant Petav. Gottorp. Bongars. pr. sec. tert. Norvic. alique Msti, a quorum fide stamus. Alioquin utraque locutio æque est Latina. Davis. cur. sec. *Triduum* etiam Clarkii Mss. et Brantii, omnesque mei, præter Leid. prim. et Oxon. neque aliter habent Veteres Editiones. Male sursus mutarunt Veneti vel Aldus. I. 26. 'triduum morati.' IV. 4. 'triennium vagati:' et 'reliquam partem hiemis:' ubi eadem variatio, uti et VI. 36. 'omnes superiores dies:' ubi etiam vide.

5 *Atrebatibus*] Mss. Scotti, Bongars. prim. sec. Lovan. Egmond. cum septem aliis et Ed. Incerta *Atrebatia*.

V. ad II. 4. et G. Voss. ad Vellei. Paterc. c. 105. 'Caninefates Attuarii, Bruteri recepti, Chernseæ gentis, et Inguiomerus.' Ita enim lego cum Doctiss. Cannegiet. Diss. de Brittenb. p. 100. sed malim derivare tum a Nomin. *Atrebatæ*, ut *Massageta*, *Daka*, *Persæ*, &c. *Atrebatium* tamen vel *Atrebatum* in Genitivo effert.

Et Veromanduis] Hos Jul. Cæsar Vit. Cæs. I. II. p. 48. nominat *Viro-manduos*; memoria autem lapsus est doctissimus Grævius, cum ibi notarit *Veromandos* Cæsari dictos esse. Antoninus sanè in Itin. eos appellat *Veromandos*, quod nomen fere hodieque servant. *Davis*.

7 *Etiam ab his Aduaticorum copias*] Anonymas: 'Aduatici quoque, (sic enim scriptum invenio) sive, ut reor, Aduaci, ut eis se conjungerent, properabant.' *Vossius*. Edd. quædam, ut Seal. Clarkii, &c. habent *Atuaticorum*. Sed mei omnes servant *d*, præter Caj. et Scalig. at Bong. prim. *Vossiani*, et *Leidenses*, item *Cujac*. *Scalig.* et alii pro *i* habent *u* *Aduaticorum*. *Egm. Aduaticorum*. *Aduatuus* itaque hic et infra exhibui. Vide jam supra c. 4.

XVII. 1 *Cæsar his rebus cognitis*] *Mss. Anglici*, meique ad unum omnes, et Edd. primæ, à R. Steph. non agnoscunt vocem *Cæsar*: neque magis necessarium est, quam *Cap.* præc. 'Quum iter fecisset.' Quare delevi rursus membranarum auctoritate. V. I. 28. et ad v. 49. VI. 32. 34. VII. 11. 54. VIII. 13. 17.

6 *Perspecta*] *Davisius* edidit tacite *prospecta*, quod et inveni in *Leid. tert.* sed frustra. c. 11. 'Quod qua de causa discederent, nondum perspexerat.' *Cart.* VIII. 10. § 30. 'Non tamen ante se recepit in castra, quam concita perspexit.' Sic *Mss.* potiores, vulgo *prosp.* Plura vide ad *Frontin.* I. 2. 1. 'Quibus curæ esset perspicere regias vires.' *Apul.* I. VII. init. 'cuncta membra curiose perspe-

rat: ubi itidem *Mss.* aliquot *prosperserat*: ut rectius est I. IV. p. 71. 'suspendit se fenestra sagaciter prospecturus omnia,' scilicet ex alto. Quomodo emendavimus quoque de *B. Afric.* c. 3. 'de vallo prospectaretur:' atque ita *prospicere* ex alto vel longinquo passim: quod hic locum non habet.

9 *In castra venisset*] *Mss. Reg.* et *Eliens.* in castris *venisset*. Quæ lectio defendi potest: *venisset* (et *convenisset* scilicet,) in castris. Quomodo dixit *Cicero*, 'venit in Senatu.' Vide infra, ad IV. 12. *Clark.* *Lovan.* quæ et quinque alii, sed recentissimi cum *Ed.* *Incerta* in castris. Vide præter alios *Cort.* ad *Sall. Catil.* c. 42. et *Hirt.* *B. Afric.* c. 70. 'In castris enos reduxit.' Sic enim ibi servant *Codd. optimi*. Vide tamen *Davisium*. Verum talia, contra plurimos et longe meliores *Codd.* ut hic, temere inculcanda non sunt.

18 *Atque inflexis, crebrisque in latitudinem ramis enatis*] Ultimam vocem delendam censuit *Jos. Scaliger*, sed perperam, ut videbimus. *Edit. Rom.* et *Ven.* habent *atque inflexis crebris in latitudinem ramis enatis*. Unde puto legendum *atque implexis crebris*, &c. Certe hæc voces non raro confunduntur. Sic apud *Marcianum Capellam* I. IV. p. 184. ed. *Grot.* 'Ne inflexa tortoastringat intimatio,' ubi optimæ notæ *Ms.* cccc. habet *implexis*, et recte quidem. *Fulvius* sane *Ursinus* testatur in nonnullis *Codd.* legi 'Teneris arboribus iacis atque inflexis, crebrisque in latitudinem ramis curvatis.' Sed hæc mera est *τυραννίδος*, quæ *ταυταλόγος* facit *Cæsarem*. Porro non abstinentia de *Morinis*, *Atrebatibus*, *Eburonibus* et *Menapiis* tradit *Strabo Geogr.* I. IV. p. 194. ac de *Mardis Curtius* I. VI. 5. *Davis*. Conjicit *Davisius* legendum, *atque implexis crebris in*, &c. Sed nulla mutatione opus. *Scaliger* de voce *enatis* dubitat: sed sine causa: sententiam

enim recte exhibet Græcus, πολλοὺς κλάδους ΕΝΕΨΤΕΤΣΙΑΝ. Clark. Errat Davisius, legens *implexis*. Incidebant arbores, et inflectebant i. curvabant ramos, quo illi in latitudinem enascebantur. Curt. loco per ipsum laudato 'teneros arborum ramos manu flectunt.' Sed dubium mihi non est, quin hic locus in seqq. sit interpolatus. Nam illa *inflexis crebrisque* non comparent in Mss. Scotti, qui deleri volebat Observ. III. 21. Non visuntur certe etiam in Andinis, Bongars. primo, Egmond. Lovan. Oxon. Petav. ac tribus aliis cum Ed. Incerta. Sed *inflexis crebris* retinenda. In Strabonis loco, ex hisce Cæsaris verbis desumpto l. xv. p. 194. Ed. Par. συμπελεκκότες i. e. inflectentes τὰς τῶν θάμνων λόγους. In Mss. est συντέμνοντες i. e. incidentes. Ibi consule Casaubon. v. 9. 'Crebris arboribus succisis omnes introitus erant præclusi.' Dein *enatis* non comparet in Scalig. Leidensi primo, ac varia lectione Petaviani; in Leid. tert. ac Ed. Inc. *renatis*. Omnino putem ego, vocem *enatis* esse a mala manu; et ab iis qui crediderunt ramos illos, rursus e terra repullulasse, radicibus pluribus actis: atque ita copulam quæ τῶν *crebris* adnotam; quæ abest a nonnullis. Sic certe etiam cepit Gruterus, immo Græcus Interpres vult aperte, ramos ab iis terræ insitos esse. Veram quomodo rami e terra in latitudinem enasci possunt? Clare deprehendere mihi videor, e vocis *inflexis* Glossa, quæ erat *carvatis* (ut patet ex Urzini Mss.) corrupta, alias Glossas, ut *enatis*, *renatis*, &c. efficias eade, ac dein in textum inrepaissæ. Curt. ix. 1. § 10. 'Rami instar ingentium stiptum flexi in humum, rursus, quæ se curvarent, erigebantur adeo.' Si servare omnia malis, lege et distingue cum Ms. Dorv. Edd. Rom. Med. Ven. 'incisis, atque inflexis crebris in lat. ramis, enatis et rubis, sentibusque int.'

19 *Interjectis*] Eleganter Leidens. prim. *intertextis*. Quod verum puto, et corruptum ex c. 22. 'Sepibusque densissimis interjectis, prospectualimpediebatur:' sed ibi alius est sensus. Proprie *texere* adhibent Veteres de vimine, sentibusque. Adi præ ceteris Ill. Heins. ad Ovid. Fast. iv. 435. 'calathos e vimine textos:' infra c. 33. 'scutis ex cortice factis aut viminibus intextis.' v. 40. 'pinæ loriæque ex cratibus adtexantur.' vi. 16. 'Contexta viminibus membra.' B. C. II. 2. 'contextæ viminibus vinem.' Vide et B. Afric. c. 47.

20 *Munimenta*] Petav. Scalig. et Leid. pr. *munimentum*. At Bongars. prim. sec. Vossian. prim. sec. Egmond. Leid. tert. et Ed. Inc. *munimentis*. Latet quid, quod nunc forsitan eruere nequivi. At si constaret *munimen* ab aliis, quam poetis, esse adhibitum, conjicerem *munimen* iis p. Certe in plerisque Mss. Livii II. 10. scribitur 'Id munimen illo die,' &c. Sed vide Cl. Drakenburg. At idem *hortamen* æque ac *hortamentum* usurpavit. V. etiam ad c. 25. *Hæ* abest ab Egmond.

Non modo intrari] Ita ex Vett. Edit. Rom. et Venet. restitui. Scaliger et Recentiores, *non modo non*. Sed optimi Auctores secundam negationem sæpius omittunt. Clark. Ante Clarkium Brantius et Scettus docuerunt alterum *non* auctoritate suorum Mss. et Ed. Vet. esse ejiciendum. Deest quoque Leidensi primo, secundo, Lovaniensi, Dorvilliano, Voss. tertio, Palatino, Bongars. tertio, Edd. Mediol. ac Ven. Sæpissime *non modo* pro *non modo non* ponitur, sequente scil. *sed ne*. Adi ante omnes Sanctium et Perizon. Minerva iv. 7. § 5. 6. nec raro noster ipse. Vide Davis. ad III. 4. 'Non modo defesso, sed ne saucio quidem:' de B. G. VIII. 33. 'Non modo equitatum, sed ne legiones quidem.' Adde Cort. ad Plin. Ep. VIII. 7.

23 *Existimaverunt*] Bongars. primi. *existimaverunt*. Petav. Lovan. Egmund. *estimaverunt* i. e. *astimaverunt*. Verissime hoc loco, ubi agitur de pensione quid præferendum, quidve postponendum sit. Sæpe nimis temere admittunt viri docti *astimare* pro *existimare*: quum semper fere in Mss. permutentur. Vide Casaub. ad Sueton. Aug. c. 2. Cort. ad Sallust. Cat. c. 8. Davis. ad B. Civ. III. 95. sed imprimis Cel. Burmann. ad Quintil. Instit. v. 10. et Phædr. F. III. 4. 'Ridicule magis hoc dictum quam vere æstimo.' Restituendum quoque v. 13. 'Ut æstimatur.' VII. 14. 'Multo illa gravius æstimavi.' VII. 39. 'levi momento æstimare.' V. et B. Civ. III. 1. 26. 'levius æstimaverunt:' ubi adi etiam Ciaccon. de *existimare* vide ad B. Civ. III. 102.

XVIII. 1 *Quem*] Mss. Eliens. et Vossii, *quem locum*: Quomodo et sæpius loquitur Cæsar. Clark. Oxoniensis etiam; probante Cl. Wassio, immo Bongarsiani, Vossiani, Petav. Leid. prim. Scal. alique, uno aut altero recentiore excepto, item Edd. Inc., Aldi, Stephani, Gryphii, Plantini aliæque addunt *locum*. Quod flagitat Cæsaris perpetuus stylus; ut taceam de aliis auctoribus, qui crebro ea repetitione utuntur. I. 6. 'Erant itinera duo, quibus itineribus.' c. 16. 'Ditem instare, quo die.' c. 29. 'tabulæ sunt repetæ, quibus in tabulis.' c. 31. 'prælio vicerit, quod prælium.' II. 35. 'ab his nationibus, quæ nationes:' ut est in Leid. pr. III. 1. 'In vico, qui vicus.' c. 3. 'Consilium, quo in consilio.' IV. 7. 'ea in loca, quibus in locis.' c. 19. 'his rebus, quarum rerum causa.' c. 32. 'in ea parte, quam in partem.' v. 12. 13. 17. VII. 12. 69. ubi etiam vide. Adde VIII. 54. 'præsidia: ex quibus præsidia.' B. Civ. II. 23. 25. 31. 35. et in seqq. pluries.

5 *Infimus apertus*] Recte Celeb. Burmannus vulgatum minus elegan-

ter dictum putat, et ex variata scriptura patet, aliter paullo locutum esse Cæsarem. Nam in Oxoniensi scribitur *infimus aperitur*: in Leidensi primo *infimis ap*. In Dukeriano *inferius apertus*: in Bongars. sec. in *fine ap.*, at Petavian. *infima apertus*. Verissime, sive in Accusativo per Græcismum capias, sive in Ablativo, retractis huc verbis *ab parte*. Sic VII. 19. 'Collis ab infimo, adclivis:' c. 73. 'ab infimo revincti.' Adi virtus laudatum ad Ovid. Fast. v. 382. supra vidimus legendum *frontem fastigatus* c. 8.

9 *Fluminis erat altitudo circiter pedum trium*] Ciacconius et Ursinus emendant, *latitudo pedum trecentorum*, vel *altitudo pedum xxx*. Cassam addunt, quia infra Cæsar ait, ausos transire latissimum flumen, et altissimum. Sed fide parum bona allegant verba Cæsaris, nam ille non ait altissimum flumen, sed *altissimas ripas*: quæ longe diversa sunt. Nam potuit decessisse aqua fluminis, ut pedum non plusquam trium esset, nihilominus ripæ altitudinem retinebant. Græcus *ὅπη ἀνορύπτου ἀβαβαίου*. Ego sane scire velim, quomodo, si fluminis altitudo erat pedum xxx, transire Nervii illud potuerint. Atqui infra Cæsar: 'Ipsi transire flumen non dubitaverunt, et in locum iniquum progressi.' Vossius.

XIX. 3 *Quod hostis appropinquabat*] Non Nervii, sed ipse Cæsar appropinquabat. Cujac. Voss. et Bongars. tert. exhibent *quoad hostis*, vel *hostes*. Lege *Quod ad hostes appropinquabat*. Vide scriptorem de Bell. Hispan. c. 3. 9. Davis. cur. sec. Jam olim animadvertit Faërnus, Cæsarem debuisse in motu esse, non hostes, qui trans flumen Sabim expectabant; quare ille quidem, testante Ursino, legebat *hosti*: atque ita etiam Lipsius: *quo à Palat. Duker. et Dorvill. sed quo ad etiam Leid. prim. secund. Voss. sec. et Petav. pro varia lectione*. Immo di-

serte Vossianus primus a manu prima habuit *quod ad hostia* superscripto *e: hostes* etiam Ed. Incerta, sed *hostia* est retinendum; qui accusativus corrumperendi locum causam præbuit.

12 *Porrecta ac aperta loca*] Hoc modo verba collocamus fidem secuti editt. Rom. et Ven. quum recentiores cum Mss. plurimis habeant *porrecta ac loca aperta*, qui quidem ordo est durissimus. Videntur Librarii ultimam vocem, quam incuria omiserant, alieno loco donasse in eorum gratiam, qui 'pulchros habere malunt Codices quam emendatos,' ut loquitur Hieronymus Præf. ad Jobum e Græc. vers. et emend. Ex hac observatione corrigendus est Corn. Severus in *Ætna*, va. 274. ubi sic legitur: 'Hæc rerum maxima merces Scire quid occulto naturæ terra coercet.' Legendum *terræ natura*, hoc est, ipsa terra, ut apud Lucretium, 'omnis natura animantium' passim denotat *omnes animantes*. Vide, si opus est, Tan. Fabrum ad r. 132. Ex simili incuria natum est mendum apud Lactantium de ira Dei c. 4. 'Cum putaret Epicurus alienum esse a Deo malum facere atque nocere—ademit ei etiam beneficentiam, quoniam videbat consequens esse, ut, si habeat iram Deus, habeat et gratiam.' Manifestum est legi oportere 'Ut si habeat gratiam Deus, habeat et iram,' quod et sequentia docent. *Davis. Loca aperta*. Sic Mss. *Davisius* ordinem hunc verborum durissimum existimat; ideoque scribit *porrecta ac aperta loca*. Et si vox *porrecta* referatur ad *loca*, durissimus quidam esset verborum ordo. Verum cum *porrecta* sæpe usurpetur absolute, jam *porrecta ac loca aperta*, tale est, quale si dixisset Auctor, *porrecta camporum, ac loca aperta*: qui ordo verborum nequaquam durus est. *Clark*. Verborum tamen ordinem, quem prætulit *Davisius*, firmant *Duker. Ms.* et *Edd. Med. ac Veneta*: quare cum non tanto opere damnare

possum: debuisset etiam *Cl. Clark*. exemplum protulisse, ubi duo adjectiva in eodem genere conjungantur, quorum alterum ad substantivum adpositum non pertineat. Quid quod in istis omnibus *plana, porrecta, desertata, inuis* et similia intelligatur substantivum *loca*. Verum in *Davisiana* lectione durius est *ac aperta*. Forte hinc cum *Hotomanno* et *Grutero* aliquis crederet, *aperta* e *Glossa* esse natum, præsertim cum non compareat in *Petaviano*, qui habet *porrecta ad loca*. In aliis etiam ad reperiri monet *Hotom.* Sed ita *iv. 23*. 'aperto ac plano litore.' in nonnullis abest *aperto*. Plura vide ibi. *vii. 18*. 'in loco edito atque aperto.' *B. C. i. 71*. 'in loco æquo et aperto.' Si in aliquibus Mss. idpneis abesset *loca*, facile pateret. Sed tum pro *ac loca lege atque*. Vide ad *v. 7. vi. 38*, et sæpius.

17 *Ut intra silvam*] Hoc est, *postquam*: sic *Livius ii. 47*. 'Ut cessit.' Vide et *c. 3*. In editis legebatur *ita ut intra silvam, &c.* sed voculam primam, quæ sensum turbabat, delendam censuimus, fide nixi *Ms. Norvic.* et *Græci Interpretis*, quod etiam *Pet. Ciacconio* ex conjectura placuit. *Davis*. Ita edidit *Davisius*, interpretaturque *postquam*. Editi plerique et *Mss. ita ut*, hoc est, *eo modo quo*. Quæ lectio ferri quoque potest. *Mss. Eliens.* et *Vossii Ut intra silvam aciem ordinemque ita constit. &c.* *Clark*. Ut *Ms. Eliens.* sic etiam habent *Bong. pr. sec. Petav. Lovan. Egm. Gott. et Leid. tert. cum Ed. Inc. sed Leid. prim. sec. Oxon.* *Vossiani* a me inspecti alique retinent *ita ut*: quod revocavi. Certa ut non capio de tempore, sed modo: nam aliter ubi, ut eodem sensu subjungeret Auctor. *vii. 76*. 'Ita ut ante demonstravimus:' ubi itidem in *Mss.* multis deest *ita*.

18 *Constituerant*] Conjicit *Ciaccon.* scribendum esse *Construxerant*: de qua locutione quædam ad *B. Civ.*

l. 43. Hic vero vulgatum, quod omnes confirmant Codices, retineo. iv. 35. 'legiones in acie constituit.' Immo v. 51. 'aciemque iniquo loco constituant. vii. 67. Mss. plerique *aciemque constituit jubet*. Adde ad B. Civ. l. 41. 'copias sub castris constituit.' Sic Mss. Frontin. ii. 1. § 12. Sic 'constituit aciem, signa, agmen' Livius. V. Gronov. xxvii. 16. et passim noster alique: sic et *institueret*, de quo vide ad iii. 24. Utrumque, tam *institueret*, quam *constituere* in Mss. iv. 12.

20 *His facile pulsas*] Cæsar ait, equitibus suis pulsas, Nervios in legiones invasisse. Aliter Anonymus l. ii. p. 49. 'Jam Romani exercitus,' inquit, 'pars maxima ad metandum castra præcesserat, proxima impedimenta medium de more locum occupabant: dñæ legiones ad eorum custodiam sequebantur. In hoc Nervii omnes, ut a proditoribus docti erant, præcipiti impetu irruerunt: atque inde præter spem repulsi, pari velocitate conversi ad eos, qui in opere erant, miram perturbationem Romanis iniecerunt.' Vossius.

Perturbatis] Sic primum e V. Cod. legit Faërnus, quod adripuit Scaliger et sequentes. Antea cum Mss. plerisque edebatur *perturbatis*. Sed pro servant Bongars. prim. Egm. et Vossian. prim. pro var. lect. Adi notata ad Frontin. ii. 2. 4. 'Equitatum pedites perturbantem.' Aliud est 'Ordines perturbare.' v. 37. et B. Civ. ii. 26. 'Auxilia regis impedita et perturbata.' B. Alex. c. 75. 'permixtos milites perturbant.' passim autem et in aliis compositis, sic in hoc turbant libri. Vide ad vii. 80. 'de vallo perturbare.'

21 *Decurrerunt*] Recte ita Ursinus e suo Codice et Charisio: quod merito amplexus est Scaliger. Habent enim optimi meorum, ut Andin. Bongars. prim. Leidens. pr. alique. Philini tamen cum Edd. Vett. *decurr*.

V. ad Front. p. 75. 164. 220. c. seq. *decucurrit*. Cel. Drak. ad Livium i. 12. 8. 'Ab arce decacurrerat.' Sæpius infra, ut et *condecucurrit*, *procucurrit*. B. Civ. ii. 41. iii. 91, &c. Hirt. B. Afr. c. 31. 68.

22 *Et jam in manibus nostris*] Ultimam vocem delendam censet J. F. Gronovius ad Livii ii. 46. Cujus emendationi suffragatur scriptorum usus. Retineo tamen vulgatum lectionem, cum innumeris exemplis constet, Cæsarem ea plene extulisse, quæ alii fere *ἐλλειπτικωτέρας*. Sic et in vet. Inscript. apud Gruterum p. 499. plus vice simplici habemus in *animum nostrum inducere*, cum alii fere dixerint in *animum inducere*. Vide Chr. Cellarii App. ad Curas Poster. p. 407—499. Phrasis, quam hic adhibet noster, denotat ita propinquos esse hostes, ut pene manibus nostris tangi possent. Adi J. Lipsium Var. Lect. iii. 12. Davis. Adde Cort. ad Sall. B. Jug. c. 57. 'Cupere prælium in manibus facere.' Recte autem *ad nostris* e Cæsaris pleno stylo defendit Davisius.

xx. 1 *Vexillum proponendum*, quod erat insigne, quum ad arma concurreretur: *signum tuba dandum*] Cum infra iterum dicatur *signum dandum*, docti viri fuere, qui vel hoc vel illud expungendum putarent. Tradit hoc Ciacconius. Hotomannus sana putat: cæterum idem a Cæsare repetitum, quasi tumultuariæ pugnæ indicium. Sed Cæsaris mentem non cepit. Tria hic sunt Vexillum, Classicum, Tessera. Observatum id Rhellicano, cui honorem bene intellecti loci inviderunt reliqui, qui postea scripsere, vel malignitate, vel quia ignorarunt. Græcus etiam recte cepit. Nam *signum* postremo loco *σύνθημα* vertit, quod *tesseram* notat, quæ militibus dari solita, ut socium ab hoste discerneret. Arnobius quoque *symbolum* vocat, quod alii *σύνθημα* unde l. v. p. 220. 'Ipsa denique symbola, quæ rogati

sacrorum in acceptionibus responde-
tia.' At quam necessaria in bello sit,
vel sola Diodori Siculi verba osten-
dant l. xi. p. 9. Ubi ait, Persas mu-
tant in eadem versos esse: διὰ τὸ
μήτε ἡγούμενος παραγγέλλειν, μήτε συν-
θίκαντες ἐρέσθαι, μήτε ὅλοι διαβολὰς
κατάστασιν ὑπάρχειν: Προπτεῖν quod
nec ducis imperium, nec tessera in-
quisitio, nec certus animorum status esset.
Itaque et apud Græcos fuisse observo
nuncios, qui eam ad ducum singulos
perferrent. Unde Euripides in Phœ-
nissis vers. 1146. Nam ibi de se ipso
ait nuncius: Παρὸν δ' ἔκδοσθαι τῷδε μοι
θεάματα Πύρροντα ἀντρέποντι πομπῇσιν
λέγειν: Fui autem spectator horum om-
nium, Tesseram ferens duobus ordinum.
Ubi Græcus ξιόθημα interpretatur,
σημαίνει τι, ducem ei γινώσκουσι, ὑπὲρ τοῦ
μὴ τοῖς ὅλοις φανεῖσθαι. Apud Ro-
manos tesseraarii nuncupati: unde Ve-
get. ii. 7. 'Tesserarii, qui tesseram
per contubernia militum nunciant.'
At lapsus idem interpres cum vexil-
lum ἄνδρ' vertit. Vexillum tunica
punicea erat, ut satis ex veteribus
notum. Nec aquilæ hic usus ullus,
nisi quando imperator ante prælium
exercitum alloquebatur. Tunc enim
aquilæ et vexilla cohortium ante im-
peratorem locari solita. Sed allocu-
tione hic Cæsarem non loqui satis
arguant, quæ sequuntur, 'quod erat
insigne, quum ad arma concurrere
oporteret.' Dein, quæ paulo post
subdit, 'militēs cohortandi.' Fossius.
Videatur de tribus hisce signis, vexil-
lo, tabæ, et tessera, omnino Lips. Mil.
D. rv. 11. 12. node patet, vulgatam
lectionem satis sanam esse. De Vex-
illo et Tuba adde Curtium v. 2. De
Tesserariis vide Inscript. Gruter.
Florent. et Gudli; Cujac. Observ.
vi. 53. et Stewech. ad Veget. Unde
apud Frontinum iii. 14. § 1. forsan
legendum Munatius in tessera vel simi-
le quid.

¶ Et incurvus hostium] Ita nonnulli
Codd. Græcus item, ἡ τῶν πολέμων

ἐνδοσκή. Mss. Eliens. succensus hos-
tium. Quod idem est. Al. et succensus
et incurvus. Quorum alterum forte
est Glossema. Clark. 'Et succensus
et incurvus hostium impediēbat:' scri-
be et succensus hostium impediēbat; de-
letis duabus vocalis, quas nesciunt
Lovan. Norvic. Petav. Bongars. pr.
sec. Gottorp. et Egmond. Explica-
tionis enim causa sunt additæ. Davis.
cur. sec. Non agnoscunt etiam Faëri
ac Brantii libri, neque etiam duo ex
meis ac Ed. Incerta cum excerptis
Palm. Verum amat Cæsar duas voces
jungere, quarum altera alterius est
interpretatio, ut sæpe monendum
erit. Ita vii. 30. 'patiēda et perfe-
renda.' B. Civ. i. 5. 'extremum et
ultimum SC.' ii. 4. 'invisis, latitantibus,' &c. B. Civ. iii. 13. et alibi.
Adde Dav. ad B. Alex. c. 71. et pas-
sim. Incurvus et inpetus alibi. V. ad
viii. 18. Nam male Clarkius cum Aldo,
Vascos. Gryphio, Stephano aliisque
excluit et succensus: licet etiam ita
egerit Leidensis primi librarius. Ra-
rioris enim usus vocis succensus inter-
pretamentum esse τὸ incurvus, non
contra, satis paterē, opinor. Succensus
enim hic notat celerrimum et prope-
rum incursum: ita i. 24. 'Ipsi con-
fertissima acie rejecto nostro equita-
tu, sub primam aciem succenserunt.'

14 Spectabant] Legatur expectabant,
quod jubent Gottorp. Voss. Egmond.
reliquique codices. Davis. cur. sec.
Spectabant ab Ursino e suis Mss. est
profectum, quod primus recepit Scal-
liger; et confirmatur solummodo ab
Andino et Leid. primo. Recte; licet
alterum videri alicui possit rectius,
ut expectabant sit; non morabantur,
dum imperaret Cæsar, sed per se
agebant. Terent. Eun. ii. 5. 'Sto
expectans, si quid imperent.' At
spectare nihil imperium est nihil reve-
reri, non curare, non expectare, an
videant, quid imperet: ut vi. 39. de
usus militaris imperitis: 'Ad tribu-
nos ora convertunt. Quid ab his

præcipiatur, exspectant.' Crebro hæc confunduntur. Adi Viros doctos ad Senec. de vita B. c. 11. Justin. XII. 3. 'Reditum in patriam spectantibus, conjugesque ac liberos animo jam compectentibus.' Sic enim lego cum Vorstio et Mss. multis, in quibus unus a me inspectus; non *exp.* Cicero pro Lig. c. 1. 'Domum spectans et ad suos redire cupiens.' Infra v. 29. 'non hostem, sed rem spectare.' V. etiam ad c. 44. et B. Civ. III. 43.

XXI. 2 *Quam in partem Sors obtulit*] Non improbare, si *fors* legeretur: quæ vox huic loco magis congrua. Sic VIII. 19. 'Victi tamen, perculsi que, majore parte amissa, consternati; quo sors tulerat, confuginnt.' Sed hic in V. C. legitur *fors*, quod probo. Etiam lib. de Bello Alexandrino: ubi nunc est, 'nam in operibus hostium expugnandis, in præliis quotidianis, quandocumque sors obtulerat,' &c. Malim et hic *fors*. Vossius. In aliis *sors obtulit*; sed nos secuti sumus editionem Francof. A. D. MDLXXV, aliasque nonnullas, in quibus *fors* legitur. Optime; ut vidit Joan. Frid. Gronovius ad Livii XXII. 5. Davis. *Fors* exhibent Bongarsiani, Petav. Vossian. prim. Leid. sec. Oxon. et alii multi cum Edd. Inc. Vas. Str. Steph. Gryph. et Plantin. V. ad Lucan. II. 12. IV. 503. 'fors invida'; sic enim jam malo; VII. 335. 'fors isto in Marte locasset,' ex vera conjectura Cl. Weaselii Probab. c. 31. p. 272. IX. 550. 'Fors obtulit, inquit, Et fortuna viz.' Sic Curtius; bene si e Mss. B. Alex. c. 22. 'Quandocumque fors obtulerat.' Adi eum ad Sallust. Jug. c. 1. et Davis. ad B. G. VII. 87. 'quas fors obtulit,' et præ omnibus Cl. Drakenb. ad Sil. xv. 105. 'Quæ fors infida dedisses.' Val. Max. II. 4. 5. 'Quæ fors obtulerat.' Ubi itidem turbant. Ms. Harl. *sors foris*: atque ita lege e Mss. apud Nemes. Ecl. 3. 47.: ubi fors an

fuit 'quod fors dedit, hoc capit usque; pro usui vel in usum vel usum suum facit. Jure primum occupantis.

3 *Oratione est cohortatus—et, quod, &c.*] Mss. Reg. et Eliens. omisis voculis est et et, legunt, *oratione cohortatus: quod, &c.* Quæ vera lectio est, et Cæsarem sapit. Sic enim et Græcus, τοῖς τε στρατιώταις παρακινῶν μένος, &c. Et in Mss. Vossii deest istud Et. Et in Edit. Vet. Rom. deest Est. Quorum ntrumque igitur a Librariis, longioris periodi contextum non capientibus, insertum videtur. Clark. Meis quoque Mss. quatuordecim et Ed. Inc. ac Mediol. abest, et statim et non comparet in ullo Codice nec Ed. Inc. quare delevi subdititias voculas.

7 *Adjici*] Novem Mss. et Ed. Inc. solemnī more *adici*; *addici* unus, alter *abduci*. *Abjici* Pal. *abici* And. et Leid. pr. Jaci Bong. sec. sed Caj. *adigi*, quomodo ille et Brantius hic et infra legi volebant. Sed *adjici* recte servat. Gruterus ob causas, quas promere dicit se in Suspicionum libellis de cænis adjicialibus. Crebro hæc composita in nostro, et aliis confanduntur. *Adjicere telum* optime exposuit Cl. Bos, ita mittere, ut perveniat ad locum destinatum, qui intra teli jac-tum est. V. eum Animadv. ad Cæs. c. 3. plura de his infra dicenda erunt: nam idem *adigere* notat.

11 *Ad galeas induendas*] In VV. CC. eat *inducendas*, quod non rejiciendum Ursino videtur. Sed frustra est. Cæsar vult ostendere brevitate temporis; itaque ait vix tantum spatii fuisse, quod induendis galeis sufficeret. Nam Romani iter facientes galeas plerumque pectori aut tergo appensas gestabant. Quibus induendis sane haud multum temporis requiritur. Præterea quo fine induxissent galeas, qui in prælium ruunt? Nam tegumenta tunc detrabi solita, vel sequentia verba ostendant. Anonymus etiam l. II. p. 49. 'et tam nihil

opatii fuit, ut, ne dicam consuetæ sollicitudines præliorum omitterentur, sed vix galeas induendi licentia superasset. Vossius. *Inducendas* legitur in Petav. Bongars. primo, sec. Vossiano primo, Leidensi primo, Lovaniensi, Egmond. Voss. sec. et aliis, ac Edit. Plant. a Lipsio procurata: quod temere non spernendum reor: non tamen eo sensu, quo Ursinus citat c. 33. 'scutis, quæ pellibus induxerant:' de ea signific. vide ad Lucan. iv. 132. Heins. ad Ovid. Met. xii. 408. Infra B. Civ. ii. 10. et alibi. *Inducere galeas* idem notaret quod *inducere calceos*. Consule me in Animadv. Misc. v. 2. ad Apulei. Met. i. vii. p. 137. Ovid. Art. Am. ii. 495. 'sacris inducta capillis Laurus erat:' quod non mutandum. Virg. Æn. v. 379. 'manibusque inducere cæstus:' quod aliis *inducere*. In genere omnia dicuntur *induci*, quæ aliquid tegunt; unde et galeæ recte *induci* dicuntur, quæ tegunt caput. Paullo ante *etiam* exsulat a Dnker. non male. Sæpe enim in locutione non modo, sed, omittitur et vel *etiam*. Vide supra ad i. 18.

13 *Scutisque tegmenta detrahenda*] Nimirum curiosi talium Romani: nam ornata, vel picturis vel aliis insignibus, scuta habuere. Imprimis sub Cæsare id fuisse crediderim, de quo ait Suetonius, 'habebatque tam cultos,' (sc. milites), 'ut argento et auro politis armis ornaret. Simul et ad speciem, et quo tenaciores eorum in prælio essent metu damni.' Græcorum etiam antiquissimis observatum clypeos imaginibus ornare, non ad speciem tantum, sed velut omnia belli, et terrendis hostibus. Hinc apud Euripidem Phœnissis legas: Τύδους Λέοντος δέρος ἔχων ἐπ' ὤμων Κατὴρ περικτός· δεξιᾷ δὲ λαμπρὰ Τριῶν Προμηθεὺς ἔφερερ, ὡς πρῶτον πόλεω: Tydeus, habens in clypeo pellem leonis, Setis horrentem, dextera vero

Delph. et Var. Clas.

Cæsar

facem Gigas Prometheus ferebat ut incensurus urbem. Et paullo post de Capanei clypeo: Σιδηρονότος δ' ἀντίδοτος τόποις ἐπὶ τῷ Γίγας ἐπ' ὤμοις γηγεῖης δλην πόλεω φέρον, μοχλοῖσιν ἐκασσάσας βίᾳ. Τρόνοιον ἡμῶν οἶα τελευτᾷ πόλις: Ferreo vero clypeo tergo impressus erat Gigas e terra natus, in humeris totam urbem Sustinens, vectibus convulsam violentier: Ut esset signum nobis, qualia passura esset urbs. Vossius. Tegmenta erant e corio facta. Taxiles ad Tigranem de Luculli militibus apud Plutarchum in Luc. p. 510. Οὐτ' ἐσθῆτα λαμπρὰν οἱ ἄνδρες λαμβάνουσιν ὁδοποροῦντες, οὐτε θυρεοὺς ἐκασταθαρμένους χράνται, καὶ κρήνει γυνικοῖς, ὥσπερ νῦν, τὰ ΣΚΥΤΙΝΑ τῶν ὅλων σκεπτάσματα περιεπτάσαντες. Nimirum solebant Romani non minus ac Barbari, varias formas aut colores scutis addere, ideoque iis tegmenta inducebant, ne pulvere aut aëris injuria corrumperebantur. Vide J. Lipsium in Anal. ad Mil. Rom. Dial. iii. 2. Davis.

Tegmenta] Leid. tert. et Ed. Inc. *indumenta* e Glossa: *tegumenta* Edd, Rom. Med. Ven. et Plantin. cum Cl. Wasseo. Vide Dnk. ad Flor. iii. 20. sed Bongars. prim. Petav. Vossian. prim. Leidens. prim. Egmond. et duo alii recte *tegimenta*, quomodo vi. 21. B. Civ. ii. 9. et iii. 44. 62. 68. et passim scribunt vetustissimæ membranæ. Consule Stewech. ad Vegetium v. 14. et Drak. ad Liv. rv. 39. Ill. Heins. ad Silium i. 402. et Ovid. Art. iii. 112. 'Cui tegimen septem terga fuere boum.' De tegimentis scutorum adi Drakenb. ad Silium, ii. 473. 'nudos Linquentes clipeos armorum tegmina mandunt.'

Detrahenda] Bongars. prim. Carar. et novem alii cum margine Ed. Plantin. *detrudenda*: quod forsitan notat, raptim et cum subita vi deripienda. Vide notata a Cl. Drakenb. ad Liv. ii. 10. 'Impetu detrudere virum.'

3 R

14 *Ne in querendis suis*] Ita legimus ex Ms. Norv. et editt. Rom. Ven. aliisque plurimis, cum nonnulli habeant *neque inquirendis suis*; unde Pet. Clacconius scribendam existimavit, *ne inquirendis suis*. Cuius autem fide recentiores exhibeant, *ne in querendo suos*, me quidem fugit. *Davis*. In *querendis suis*. Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. Vet. et Davisii. Scaliger et recentiores: *in querendo suos*. *Clark*. E suo Codice Scaliger exhibuit *querendo suos*; quomodo est etiam in Andino. *Inquirendo suos* habet Leid. prim. cum V. C. Ursini.

XXII. 8 *Quum diversis locis legiones alia*] Mss. Carrar. Brant. et Norv. cum editis nonnullis habent *cum diversis legionibus alia*, &c. Hinc Pet. Clacconius legendum conjecit *cum diversis legiones alia alia in parte*, &c. Sed qui omnino videt, satis videt sanam esse vulgatam scripturam, quam etiam in suo Codice invenit Græcus, qui hoc modo locum vertit: Τῶν τε ταγματῶν ΠΟΛΛΟΙΣ ΤΟΠΟΙΣ ἄλλων (leg. ἄλλων) ἄλλῃ ταῖς πολεμίοις ἀποστομαίνων. I nunc et ex corruptis Codd. sanam lectionem sollicita *Davis*. Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. Vett. *diversis legionibus alii*, &c. Cum Davisio tamen lectionem vulgatam amplector. *Clark*. Etiam Mss. Scotti, Bongars. prim. Petav. Lovan. Vossiani, Leidenses, quorum unus cum Edd. Ven. Med. et Rom. alii, Egmond. Gottorp. Duk. Dorvill. et Ed. Inc. ac Florent. *quum diversis legionibus alia*. Quod non video, cur admitti nequeat. *Diversis legionibus* ablativus est, ut ita dicam, absolutus; pro discretia, sejunctis, divisis, ut statim '*alia in parte diversæ dum legiones*. Diversus gurgis, diversa juvenus,' et similia. V. ad Lucan. III. 235. x. 235. et sexcentia; '*diversus equitatus*' in Ms. Lov. vii. 67. B. Civ. i. 40. '*diversam aciem in duas partis constituit*.'

XXIII. 2 *Aciei*] Færnus e Mss. legit *acie*, teste Urmino. Nec dubito, quin vero. Sic enim habent ex mss. Bongars. prim. Petav. Scalig. Lovan. Buslid. Leidens. prim. et tert. item Egm. et Aicard. cum Ed. Incerta et Excerptis Pulm. docetque Gellius, Cæsarem in libro de Analogia secundo '*hujus die*' et '*hujus speciei*' dicendum putasse ix. 14. Hirt. B. Afric. c. 51. '*pars acie instructa*' Mss. et Edd. post Ursinum; de eo genitivo vide præ ceteris Viros doctos ad Virgil. Georg. i. 208. Wasse Ind. Sallust. V. *Acie*, et ad Jug. c. 56. Cruc. Heins. et Burm. ad Ovid. Metam. III. 341. Cortium denique ad Sall. Jug. c. 52. et Plin. l. VIII. Ep. 6. § 6. et quos laudant: *die* pro *diei* sæpe in Mss. invenias: ut apud Justin. II. 11. vulgo apud Obseq. c. 125. *fide* pro *fidei* in Leidensi primo v. 3. *die* pro *diei* in Dorvill. VII. 11. et B. C. I. 14. III. 76. in Petav. et Pal. B. Afric. c. 61. 69. in Scal. Vide et VII. 16. et omnino c. 83. *Meridie*. *Re* pro *rei* in Scal. VII. 56.

Exanimatus] Crebro hac voce usus est Cæsar pro eo qui ob lassitudinem ægre spiritum trahit. Sic et Plantus Asin. Act. II. sc. 1, 17. '*Sed quid illud quod exanimatus currit hic Leonida?*' Hæc significatio ex eo est orta, quod *anima* interdum oris halitum denotat. Terentius Phorm. Act. v. sc. 6. 28. '*Animam compressi, aurem admovi*.' Vide et Plautum Asin. Act. II. sc. 2. 24. *Davis*. Vide ad III. 19. '*cursu contenderunt, exanimatique pervenerunt*.'

9 *Dederunt*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. Vett. *conjecerunt*. *Clark*. *Conjecerunt* mei longe plurimi, ut III. 6. et sæpe; sed *dederunt* exhibetur a multis Ursini, Scal. Cujac. Andin. Leid. primo, et Oxon. qui codices ex diverso exemplari, quam alii, videntur esse descripti, quod multis locis patere potest. Utrumque Latinum esse, negabit ne-

mo: quare recepta nunc lectio non movenda est. v. 51. 'hostes in fugam dat.'

12 *At totis fere, &c.*] Mss. Brantii, Scotti, et mei omnes, quantum scio, cum Edd. primis præbent *attonitis*. Edd. mediæ *ac totis*. Nempe scribendum erat, ut foci, *at tum totis*, id est, eo tempore et ea re, quia legiones a sinistra et a fronte Atrebatæ et Veromanduos longius prosequabantur, his in partibus nudata sunt castra; inde Nervii occasio nata est confertissimo agmine in xii. et vii. legionem intruendi. Neque aliter Græcus interpretæ *ἔν τούτοις δέ*.

15 *Nervii confertissimo agmine, duce Boduognato*] Ergo perperam Anonymus Celsi exscriptor Boduognatum Veromandunorum vocat ducem. *Vossius*.

18 *Cæpi*] Eleganter Leidensis primus *cæperunt*. Synthesi sive Syllepsi, non Poëtis tantum, sed historicis omnibus frequentissima, cujus exempla ex aliis proferre, me pueret. Idem cum aliis v. 45. 'pars necabatur.' vi. 40. Egmond. 'pars ceciderint.' vii. 76. 'pars eruptionem, pars deditionem censebant.' ubi eadem confusio. Adde B. African. c. 8. in fine. Male autem et contra Mss. omnes editi *locum castrorum*.

xxiv. 4 *Aliam in partem fugam petebant*] Usitatio est loquendi formula, *aliam partem fuga petebant*, sicut et hoc in loco scribendum censuit Pet. Ciacconius. Attamen *fugam petere* dixit etiam Virgilius *Æneid.* xii. 263. Claudian. in Rufinum ii. 132. 'Incertus peteretne fugam, veniamve subactus Posceret.' Sextus Rufus in Breviar. c. 17. 'dum fugam petit, occisus est.' Ideo nihil mutandum. Davis. Hoc abunde demonstrant complura veterum loca, Livius ix. 23. 'Qua potest quisque fugam per diversa petunt.' Ovid. de Art. amandi i. 552. 'Terque fugam petiit, terque resecta manu.' Clau-

dianus in Rufin. ii. 132. 'incertus peteretne fugam veniamve subactus posceret.' Sextus Rufus in Brev. c. 17. 'Dum fugam petit, occisus est.' Similiter Anr. Victoris Epit. c. 41. et Lucanus iv. 749. *Idem*, cur. sec.

5 *Qui a Decumana porta ac summo jugo collis, nostros victores flumen transire conspexerant; prædandi causa egressi*] Ita Mss. Reg. et Vossii exhibent, qui a *decumana*, &c. Scaliger, alique *qui Decumana*, &c. Deinde Mss. Reg. Eliens. et Voss. et Edit. Vett. habent *ac summo jugo*, &c. Scaliger, alique a *summo jugo*, &c. Græcus *ἀπὸ τοῦ τῆς μεγάλῃς πύλης καὶ τῆς τοῦ ὄρους κορυφῆς*, &c. Ego, re tota perpensa, vix me contineo, quin (cum Scaliger et Recentiores hoc modo ediderint, 'Calones, qui Decumana porta a summo jugo collis nostros victores flumen transire conspexerant, prædandi causa egressi,' &c. quæ est perplexior constructio,) transpositis solummodo duobus vocabulis scribam: *Calones, qui a summo jugo collis nostros victores flumen transisse conspexerant, Decumana porta prædandi causa egressi*, &c. Istud *Transisse* est ex Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edit. Veteribus. Meliusque hic convenit, quam *transire*. Clark. Non male quidem hunc locum constituit Clatkins, sed necessitatem mutandi lectionem, ut ante Scaligerum edebatur, non video. Conspexerant in vel ab porta, quæ erat in jugo montis, ut patet c. 18. adeoque a jugo ipso, victores transisse flumen: inde castris egressi erant, quod necessario intelligitur, factum esse ab eis eadem Decumana porta. Habent autem *ab Dec. porta* Vossian. prim. Scalig. Leidens. prim. et secund. Oxoniensis et alij: « *Dec.* Voss. sec. *ac summo jugo* servant Mss. omnes præter Ciacconii librum, unde videtur mutasse Scalig. nisi quod in Bongars.

primo sit *ac de summo iugo*; quod certe non est spernendum. *Ab porta* est, ab ea parte qua est porta. De qua locutione alibi, ut vii. 82. latius egimus. Sic iii. 26. 'ab Decumana porta castra munita.' vi. 37. 'ab Decumana porta in castra irrumpere conantur.' Juven. v. 29. 'A limine moverat anum, Protuleratque pedem.' Sic plerique Mss. et Edd. Vett. vulgo *de*. Vide Burm. ad Ovid. Ep. Her. xviii. 10. 'A porta navita movit iter.' Lucan. viii. 204. 'a litore occurrere.' Apul. l. v. p. 107. 'emergit a mari.' Male Edd. Elmenh. Scriv. aliaque *e mari*. Ibid. *a foribus beana*. Ceterum *decima* est in Leid. pr. et supra scriptum Bonars. pr. *decimana*, uti idem cum aliis in ultimo citato loco: at contra c. 31. pro *decimam* idem scribit *decumam*. Quid præferam, hæreo. Nam veteres Grammatici etiam hic incerti fuere. Constat quidem, Antiquiores talia per *s* expressisse. Sed pro *s* scriptum esse i alii dicunt a C. Julio Cæsare, alii a C. Cæsare Caligula. Consule, quos laudat G. J. Vossius de Gramm. l. i. p. 55. 56. Burm. ad Quintil. ii. Inst. 7. Drakemb. ad Liv. iii. 17. Dein *transisse* reposui cum Bong. primo, Petav. Voss. primo, Egm. et s. aliis, et Edd. primis, Vascos. Gryph. sec. Steph. aliisque.

• 10 *Clamor fremitusque oriebatur*] Editt. Ven. Beroald. Basil. Vascos. *exaudiebatur*; quæ lectio, si Fr. Hotomannum sequamur, non est rejicienda. Davis. Etiam Romana, Ven. Mediol. ac Steph. &c. Quasi id hauserint ex Græco Interprete *Bofve* *nal Aplos* *Exorobero*. Sic lege cum Cl. Wasseo, non, ut vulgo, *phos*. In nullo Ms. illud *exaudiebatur* comparere. Ita tamen vi. 48. 'clamorem exaudiunt.' vii. 48. 'exaudito clamore.' Adde c. 61. 81. Si vel unus addiceret Codex, crederem verum esse *exoriebatur*. Virg. *Æn.* ii. 313. 'Exoritur clamorque virum, clangor-

que tabarum.' Nunc vulgatum serve. vi. 47. *Orto clamore*. Supra hæc turbantur. Vide Cl. Drak. ad Liv. ix. 45.

xxv. 1 *Cæsar ab decima legionis cohortatione ad dextrum cornu profectus*] Vir maximus Justus Lipsius, cui æternum et Cæsar et omnes Romani militiæ scriptores debebunt, lib. elect. ii. 7. corrupta hæc verba existimat. Causa illi, quod jam ante Cæsar dixit se a decima legione in aliam partem ad cohortandum militem abiisse. Itaque cum in v. c. legisset *cohorte* pro *cohortatione*, non dubitavit rescribere, cum *decime legionis cohorte*. Nam solitum Cæsari ait, assumere plerumque ex hac legione cohortem aliquam ad tutelam sui. Sed enim nequaquam mihi unius codicis, aut potius sola Lipsii, quamvis maximi viri autoritas antehabenda videtur omnium codicum auctoritati. Nam non dubito illud *cohorte* per abbreviaturam scriptum pro *cohortatione*: sed lineolam superscribere librarium omisisse. Quantum autem ad verba Cæsaris, et historiæ ordinem, ego illa rectissima, hunc omnino bonum non puto modo, sed pro certo habeo. Dixit primo Cæsar se decimam legionem cohortatum; exin in alteram partem decurrisse: tum digressionem facit, ac commemorat rationem prælii, non autem eorum, quæ ipse fecit. Mox, his expositis, redit unde digressus erat, ad decimam legionem. Et verba illa 'Cæsar ab decimæ legionis cohortatione, ad dextrum cornu profectus,' tantundem valent, ac si scripisset: 'Igitur Cæsar, ut supra dictum, ab decimæ legionis cohortatione, ad dextrum cornu profectus.' Ita cuncta clara esse nullus ambigo. Vossius. *Cohortamine* exaratur in Vossiano primo: quomodo *hortamen*, *adhortamen* apud Livium et alios et fors *molimen* supra c. 17.

3 *Sibi ipse*] Mss. Reg. et Vossii,

sibi ipso. Quae elegantior lectio est. *Clark.* *Ipsis* rectum quidem; sed exararunt etiam *ipso* Bongars. Vossiani, Leidenses, Petav. Lovan. Oxon. Egmund. cum ceteris omnibus et Edd. Incerta, Vasc. Gryph. Steph. aliisque. Melius omnino, sed non contra Edd. ubique inculcandum. Vide præter alios de hoc crebro loquendi modo Rivium ad Cicer. Fam. vii. 1. et Cel. Burm. ad Phædr. F. LXXV. et quo nos dimittit cum Cl. Dukero ad Flor. iii. 18. ac Cort. ad Sallust. B. Cat. 20. Drak. ad Liv. ii. 19. vii. 70. 'se ipsi impediunt.' c. 62. 'se ipsi inaduebant.' B. Civ. iii. 72. 'sibi ipso majus attulisse detrimentum.' B. Afr. c. 98. 'sibi ipsum manus attulisse.' et passim.

4 *Impedimento*] Codd. plerique, *esse impedimento* vidit. Quod erat ex inacidia Librariorum, periodi longioris syntaxin non advertentium. *Clark.* Adnotat etiam Hotomannus, omnia hæc pendere a verbo *vidit*, satis longinquo, nisi forte aliud ejusmodi ab sit; quare etiam, cum in Steph. et Aldino inveniret hic quoque *vidit*, incertus hæsit, num admitteret. Certe ego quoque inveni hoc *vidit* in Cajac. Bong. Leidensibus, Vossianis, Petav. Oxon. Egm. Gottorp. Duker. Dorvill. et Edd. Rom. Incerta, Mediol. Ven. aliisque, et consule notata ad 1. 41. 42.

7 *Primipilo*] V. c. *Primipilo*. Vide Urs. Lips. alios. *Vossius.* *Primipilo* ex meis habent Leidensis primus, et Scalig. quod receperunt Scaliger et Davisius, me non refragante, ex Mas. Ursini: at *primipili* legas in Ms. Scotti, Lovan. Duker. Dorvill. et Edd. Rom. Mediol. ac Ven. ut subintelligatur ἀνδ κωμοῦ *Centurione*: quod placet. Sallust. Jug. c. 38. 'Centurio primipili,' ubi vide, iii. 5. 'Baculo primipili centurione.' B. C. 1. 13. 'Papins primipili centurio' item c. 46. Atque ita bene vindicavit Lips. Mil. lib. ii. Dial. 8. locum

Livii vii. 41. 'Primus centurio erat, quem nunc primipili adpellant.' De hac crebra variatione consule etiam Cl. Drakenburg. ad Livium ii. 37. 'Primipili centurioni,' et A. Mantium de *Primipilo* in Tome i. Thes. Saleng. Diss. xi. *Primipilus* Latinum esse non puto, licet in plerisque Mas. exstat, sed depravatum ex *Primipili* vel *Primipilo*.

P. *Sextio Baculo*] Viri docti *Bibaculo* emendant. Ego deliberandum censo. Anonymus, Græcus interpretæ, v. c. et Ma. noster *Baculo* retinent. Vid. Inscript. *Vossius*. Vide Hotem. et Brant. *Pactio* est in Andinis membran. *Baccio* in Vossiano primo; sed correctum eadem manu *Baculo*, iii. 5. nihil mutant Libri. vi. 38. in Leidensi secundo est *Bibaculus*: quomodo ibi legit quoque Davisius.

9 *Ut jam se sustinere*] Notandum est, in Oxoniensi et Ms. Scaligeri non scriptum esse illud *se*, quomodo cum aliis auctoribus sine casu noster *se sustinere* adhibet. Vide ad Frontin. ii. 1. § 6. supra c. 6. 'se diutius sustinere non posse.' iv. 32. 'suos ab hostibus premi, atque ægre sustinere,' scilicet *prælium*; quod et addit auctor: ut vi. 38. B. Civ. i. 64. 'Non numquam sustinere extremum agmen.' item 71. iii. 94. 'sustinere Pompeiani non potuerunt.' B. Alex. c. 15. 'sustinent illi.'

10 *Desertos*] In Bongars. primo exaratur tantum *deserto*: quod egregie confirmaret Lipsii conjecturam, qui margini sui codicis adscripserat 'nonn. e novissimis deserto prælio.' Atque ita videtur cepisse Interpretæ Græci: καὶ ἐν τοῖς τῶν τῆς μάχης ἐξελθόντων. Celsus vero 'quosdam sensim cedere, quosdam prælio excedere.' *Deserere prælium* esset omittere prælium, desinere a præliando, quomodo *deseri bellum*, *decus*, et omnia dicuntur, quæ inchoata omittuntur deinceps. Adi Cel. Burm. ad Phædr. Prolog.

l. III. et Doct. A. Gronov. ad Justini xii. 8. 1. Sic 'deserere cerimonias' Val. Maxim. i. 1. 2. Hæc vero lectio licet admittatur, non tamen opus est ab vel a mutare in e. Præpositio enim ab videtur tum corruptionis fuisse causa. *Nemnulli ab novissimis pro ex nov. novissimorum*: uti statim ab novissimis uni. Apud Val. Max. iv. 5. § 2. Ex. 'unum e Lacedæmonias,' Ms. optimæ notæ Harlem. habet a L. Ut verum tamen fatear, non admodum placent juncta *deserto excedere* (nam vel *deserere prælium* vel *excedere prælio*, satis fuisset) nisi vel *recedere* legas, vel aliud nomen addas, quod forsitan absorptum a sequenti ac; ut fuerit *deserto prælio, excedere acie, ac tela vitare*. Videant acutiores: nam vulgatum nequaquam se mihi probat, et aliud quid latere, e Celso ac Metaphraste patet.

18 *Rem esse in angusto vidit*] Nempe loco, hæc enim vox non raro subintelligitur. Hinc emendare licet Pedonem Albinovanum El. i. 379. ubi in vulgatis legitur 'Nata quod es alte,' quæ quidem scriptura metro repugnat. Cum igitur Nangerii Codices habebant *Nata quod ex alte es*, quemadmodum testantur Nic. Heinsius, legendum plane, *Nata quod ex alto es*, non *es celee* vel *excele es*, ut ille voluit. Vide vs. 62. et 349. Davis. Alibi 'Erat res in magna difficultate:' ut vii. 35. B. Civ. III. 15. Vide omnino Cel. Drakenb. ad Liv. III. 6. 'Quum exitus haud in facili essent.'

14 *Scuto ab novissimis uni militi detracto*] Florus III. 10. 'fugientem' vocat: Anonymus p. 50. 'lentius dimicantem,' quod præferam. Voss.

18 *Hujus*] Codd. omnes fere, *Cujus*. Clark. Mss. tum aliorum, tum mei ad unum omnes et Edd. Vett. *ejus*: quod idcirco reposui. Si quid mutari debet, rectius foret *Ducis*.

Spe illata] Conjicit Vir Doctissimus Jos. Wasse in Addendis suis ad

Sallustium, p. 308, legendam *lanata*: quomodo et alibi loquitur Cæsar. Sed perinde est. Clark. Adf. i. 46. passim ita 'inferre metum,' 'terrorem,' 'desperationem' apud nostrum et auctores optimos occurrit. Immo vi. 43. 'spe consequendi inlata.' B. Civ. III. 38. 'inlata suspicione.'

19 *Pro se quisque*] *Per se* reponbat amicus quidam meus. Sed vetus locutio est, quæ idem valet, ut 'Pro sua virili parte.' Livius II. 'Cum hostes adessent, pro se quisque in urbem ex agris demigravit.' Sic noster B. C. i. 33. 'Maximeque timoris causa pro se quisque id munus legationis recusabat.' *Hotom.* Cum amico Hotomanni sentiebat Græcus interpres, qui vertit *ἐκ τῶν αὐτῶν ἀπὸ τῶν αὐτῶν*. Sed neuter phrasin intellexit. Davis. *Pro se*. Merito hic ridet Davisius, et Hotomannum et amicum ejus; quorum alter, *per se*, reponit; alter illud *pro se*, interpretatur, *pro sua virili*. Clark. Minime Davisius ridet Hotomannum, qui exponit *pro sua virili parte*: nam hæc interpretatio vera est; sed ejus amicum et Græcorum Interpretem. Sollemnis est formula *pro se quisque*, seu quantum quisque potest. Sic Plautus, Terent. Livius, et alii sexcenties. Vide ad Ovid. Metam. III. 642.

20 *In extremis suis rebus*] *In deest* in plerisque Codicibus. Clark. Abest sane a Bongars. primo, Petav. Vossianis omnibus, Buslidiano, et 4. aliis, ac Edd. primis, et plerisque veteribus. Vide, quæ diximus ad cap. pr. 'Imperio nostro.' II. 4. 'Extremo tempore.' Malim tamen cum aliis Mss. hic retinere ad Amphiboliam vitandam; nam tum dativus videri posset. Repetitionem præpositionis a nostro amatam esse vidimus ad c. 10. 'In extrema spe salutis' c. 27. Dein optime Leidens. primus *capere*, quod reposui. V. i. 39. 'Pro omnibus adl. N. Heins. et Burn. ad

Ovid. Metam. v. 312. et Commentat. ad Sallustium.

XXVI. 4 *Aliis alii—ferrent*] Mss. Reg. et Vossii, et Edit. Rom. *alii alii—ferret*. Ms. Eliens. corrupte, *alius alii—ferre*. Clark. Pro *aliis* in Bong. pr. Voss. pr. Petav. Lovan. et sex aliis atque Edd. priscis exaratur *alii*: pro *alii* tres recentissimi modo *alii*. Egmond. in *alii*: *ferret* etiam Ildem, qui habent *alii* præter Duker. qui elegantissime servavit *ferrent*, ut *timent*: *ferre* L. tert. et Ed. Inc. *alii* cum plurali, ut 1. 93. 'Quorum alius, alia caussa inlata, quam s. a. p. n. e. dicent, petebant:' ut habet Cod. Lovan. Dictys Cret. II. 43. 'super alium alius ruinæ modo præcipitarentur.' Adde Cort. ad Sallust. B. Catil. c. 6. 'alius alio more viventes.' Drak. ad Liv. III. 50. 12. 'alius in aliam partem discurrunt.' V. et rv. 26. Vulgato tamen opem fert locus v. 16. 'alios alii exciperent.' *Alius ferret* confirmari etiam posset ex B. C. I. 21. 'ut alius in aliam partem mente atque animo traheretur:' et II. 29. 'alius alii traderat.' Sed et ibi variant Mss.

12 *Decimam legionem subeidio nostris misit*] Falsus est Plutarchus qui de vit. Caesar. Tom. 1. p. 718. A. *δωδεκάτην ῥέθυπται, duodecima legioni* hoc fatius attribuit. Davis.

15 *Nihil ad celeritatem sibi reliqui fecerunt*] Quam maxima celeritate progressi sunt, ut suis auxilium ferrent. Hanc elegantiam non cepit Metaphrastes, qui habet, *ὁδὲν ἀνέλεον ἦν ταχέως*. Idem. V. Græv. ad Clc. I. rv. ad Att. Ep. 6.

XXVII. 6 *Omnes in locis pugnabant, quo se leg.*] Editis adstipulantur soli recentissimi Codices Leid. sec. Duker. et Darvill. Ceteri magno numero habent cum Ed. Inc. *pugnant*. Scilicet cum *occurrerent* abierat in *occurrerunt*, hic quoque fingere debuerant indicativum: sed omnia pendent a præcedentibus 'tanta com-

mutatio est facta, ut:' quare obsecutus sum auctoritati vetustissimorum Mss. Andini, Oxoniensis et Ed. R. Stephani in *locis pugna se, &c.* sensu claro et aperto.

7 *In extrema spe salutis*] Andreas Schottus II. 36. Observat. Poëticar. probare hinc nititur *spem* pro desperatione poni. Mihi nihil absurdum dici potuisse videtur: aliud enim *spes*, aliud *extrema* vel *nulla spes*. Vossius. V. et c. 33. 'Extremum tempus' B. Civ. II. 4.

11 *Ut ex tumultu tela*] Tanquam ex tumultu, *ἐκ ἀνὰ τοῦ γυλόπου*, ut recte Græcus. Interpunge igitur, ut *ex tumultu, tela, &c.* picta post vocem penultimam minima distinctione. Davis.

13 *Deberet ausos esse*] Ita reponi jussit G. Canter. Novant. Lect. II. 28. habentque Edd. Basil. et Vascos., teste Brantio. Priores cum Mss. quantum scio, omnibus *deberent*: quod ut locum habere posset, Færmus legit, *ausi quod essent*; quomodo diserte exaratur in Cod. Oxoniensi. *Ausi sunt* Leid. sec. *ausos esse* Lovan. et Darvill. Post *deberent* Hotom. cum Edd. primis plenam ponit distinctionem: et *Ausos esse* per admirationem dictum autumat. Quales infinitivi non raro, apud Justinum præsertim, occurrunt: sed quid tum præcedentia significabunt? Forsan fuerat olim simpliciter, 'ut non nequicquam t. v. h. judicari deberent ausi transire:' ut ex assuto verbo *esse* nata sit omnis variatio. *Deberent* mallet Ciacconius.

15 *Qua familia ex difficillimis animi magnitudine redegerat*] Reddiderat. Phrasis est rara, qua tamen alibi usus est noster. Sic B. G. IV. 3. 'Vectigales sibi fecerunt ac multo humiliores infirmioresque redegerunt.' Ita enim ex Mss. et vet. Edit. restitumus, cum in recentioribus sit *reddiderunt*, pro Genio Correctorum, qui mutarunt ea, quæ non intelligebant. Davis. Hermas Past. III. Sim. 9. 2.

'Quod si voluero eos quadratos redigere, plurimum mihi ex his recidendum est:' et c. 32. 'tu eum totum inutilem redelegisti.' Vide sis Ausonium Mosella vs. 224. *Idem*, cur. sec.

XXVIII. 3 *In æstuaria ac paludes collectos dixeramus*] Ex veterrimo Lovan. scribendum *conjectos*; ut recte coniecit Joan. Glandorpius. Vide supra 16. III. 24. et Cl. Drakenborchium ad Siliî xvii. 93. *Davis*. cur. sec. *Mss.* omnes retinent *collectos* seu *collectos*; etiam Lovan. Deceptus est *Davisius* nota litteræ *H.* quia *Heinsius* enim consuluerat Codicem; sed hoc loco notatur, ita *Heinsium* coniecisse, ut meo exemplari patet. Eadem varietas III. 24. 'Auxillis in mediam aciem conjectis:' ubi tamen *Mss.* plurimi *conjectis* vel *conlocatis*. Vid. etiam ad VIII. 4. et doct. Jovenem A. V. *Staveren* ad *Nep. Alcib.* c. 7.

5 *Supererant*] *Edd.* *Rom.* et *Med.* *superant*. *Veterrimus Vossianus superant* i. e. *superstites* erant, locutione satis jam nota. Inspice modo *Fabri* thesaurum, et quos laudat *Socer meus* ad *Valer. Maxim.* I. 1. § 20. *Titium* ad *Nemes. Cyneg.* vs. 115. VI. 19. 'Uter eorum vita superarit?' Non tamen ubivis hæc temere inculcanda: nam *superare* pro *supervivere* recte dicitur, et sexcenties. Ad omnino *Gellium* I. 22. Capite prædictum erat, qui *superessent*.

XXIX. 3 *Ex itinere*] Notatu dignum est, in *Vossiano* primo legi *inere* superscripto *ti*; at in *Bongars.* primo, omnium codicum antiquissimo, *iters*; quod viri docti non citant modo e *Nævio* et *Attio*, aliisque antiquis; sed et probant in *Propertio* *El.* II. 10. 40. 'Memento, Hoc itere ad lapides cana venire meos.' Vide etiam *Sosip. Charis.* I. I. p. 108. *Ed.* *Putsc.* et infra VII. 55. Contra aliis in *Neminate* est *itiner*.

10 *Ipsi erant ex Cimbris*] *Dion.* I. XXXIX. *Καὶ τοὺς Ἀναστατικοί, πλεονεχόμενοι τε αὐτοῖς ὄντες, καὶ τὸ γένος τὸ τε*

φάρμα τὸ τῶν Κλεβρῶν ἔχοντες: *Interim Aduatici, vicini illorum, qui et genere et animis Cimbri erant.* *Patsbam* primo *φάρμα* legendam, ut diceret *Aduaticos* et genere et lingua *Cimbros* fuisse; quod quamvis verum credam, retineo tamen lectionem vulgatam. Nam vult *Dio*, ut genere *Cimbri* erant, ita nec animo minus *Cimbros*, id est, hostiles et infensos *Romanis* fuisse. *Vossius*. Male hoc *Nervii* adscribit *Appianus* *Epit. B. Gallici* p. m. 1163.

11 *Quam iter in provinciam nostram atque Italianam facerent*] Ineptit *Ursinus*, cum legendum putat *per provinciam nostram*. *Cimbri* per provinciam iter non fecere. Pars ad *Rhodanum* a *Mario* cæsi, pars *Alpes* transgressi *Tridentinis* jugis, quæ procul a provincia. *Consule* *historicos. Vossius*.

14 *Custodias ex his ac presidio*] *Mss.* *Norv.* et *Brant.* cum edit. *Rom.* *Ven.* habent *custodiam ex his ac presidium*, quod non repudiandum censuit *Fr. Hotomannus*, vulgatum autem lectioni prætulit *Gabr. Faërus*, nec forsitan immerito. *Davisius*. *Mss.* *Regius* item et *Ellensis*, *Bongarsiani*, *Petav.* *Palat.* *Leldenses*, *Scalig.* *Egmond.* et 3. alii cum *Edd.* primis habent *custodiam*. *Idemque*, exceptis *Leid.* primo, et *Scaligerano*, *presidium*. Quod satis *Latinum* esse scio: sed solet aliter *Cæsar*. *Præsidio*, vel *custodia ac præsidio*, bene retinent *Vossian.* primus et secundus, *Carrar.* *Oxon.* *Andin.* *Leid.* prim. *Duker.* et alii. Vide omnino, quæ notavimus ad I. 51. 'præsidio utriusque castris, quod satis visum est, reliquit:' ubi alii corruperant in 'præsidium reliquit,' alii 'præsidio relicto.' VII. 49. 'Quem minoribus castris præsidio reliquerat.'

XXX. 3 *In circuitu xv. milium*] Vocem *passuum* desiderari ait *Hotomannus*: miror tantum virum adeo ignarum *Romani* moris, quasi non

plerumque ea subintelligatur. Sic III. 22. 'Viridovix contra eum duum millium spatio consedisset.' Sed innumerata in Cesare, Tacito, aliis loca occurrunt: itaque citare supersedeo, *Fossius*. Vide supra p. 28.

7 *Quo tanta*] Sic Lips. Scalig. et cetari. Sed Mss. et Edd. Vett. quod. Forsan fuerat *quo* hic et alibi; pro quo deinceps invaluit *cui*. Vide ad VII. 65. 'quo esset usui.' Hæc certe causa est, cur corruptus sit locus Lucani, x. 166. 'Infudere comæ, quod nondum evanuit aura, Cinnamon.' Immo lege *quo* sive *cui*; ut emendavit jam Ill. Heins. ad Lactant. de Phœn. vers. 83. 'Cinnamon hinc, auramque procul spirantis Amomi.'

Ab tanto spatio instrueretur] Sic omnes Editt. veteres, nec in diversarum lectionum *σάλλογας* ulla est notata varietas. Recentiores tamen habent, *ab tanto spatio institueretur*, quam lectionem exulare jussi, cum altera locutio sit proba. Seneca de Vit. Beat. c. 26. 'Ignari machinarum segnes laborem obsidentium spectant, nec quo illa pertineant, quæ ex longinquo instruuntur, intelligunt.' Vide et Hirtium Bell. Afr. c. 51. *Davis*. *Instrueretur*. Sic ex Mss. et Editt. Vett. omnibus, restituit Davisius. Scaliger et Recentiores, *institueretur*. *Clark*. Male *institueretur* Scaligero adscribitur; nam ita jam edidit R. Stephanus, et compareret in margine Gryph. ac Plantin. Edd. Immo exstat in Mss. Scaligeri, per Vossium collate, Cajaciano, Leidensi prime et Oxon. Non itaque tam temere hæc lectio fuerat proscribenda, sed retinenda. IV. 18. 'pons institui ceptus est.' V. 11. 'naves instituat.' 40. 'magnus muralium pilorum numerus instituitur: 'ubi in nonnullis,' instruitur.' c. 52. 'Instituta turres, testudines, munitionesque hostium admiratur.' Rursus B. Civ. I. 54. 'pontem institutum biduo perficit:' et

alibi. III. 46. 'instituta fossæ.' B. Alex. c. 63. 'instituta opera' in Ms. Petav. Plura similia vide apud Cl. Burmann. ad Val. Flacc. IV. 487. 'Instituere toros.' Crebro autem et alibi hæ voces permutantur. V. Græv. ad Justin. II. 15. 'bellum instituit:' et notata ad Frontin. III. 15. 6. 'conviviis sub id tempus institutis:' vulgo *instructis*: adeo ut non dubitem quin *institueretur* verior sit lectio, et altera sit Glossa. Sic et 'instituere remiges' III. 9. *extrueretur* memoris culpa citat Lipsius Pollorc. Dial. II. 4. ubi illum Senecæ locum adducit.

9 *Plerisque hominibus*] Mss. et Editt. Vett. *plerumque omnibus*. *Clark*. Beroald. Uraia. Gryph. alique Vett. editi dant *plerumque omnibus Gallis*. Legi queat *plerisque omnibus Gallis*. Elegans est locutio satisque nota vel ex Terentii Andr. Act. I. sc. 1. 28. Forsan tamen Cæsar reliquit *plerumque hominibus Gallis*, ut habent Gortorp. Egmond. Petav. Bongars. pr. sec. tert. alique Mss. *Davis*. cur. sec. Deceptus est Cl. Davisius exemplari Celeberrimi Fabricii, cui illæ variantes adscriptæ erant, at desumptæ ex Ed. Gryphii, in qua non *hominibus*, sed *omnibus* editum est: adeoque nûlla adnotata erat varietas. Omnes enim illi Codices (Bongarsianum primum ipse contuli) reliquæ a me visi et Edd. quotquot consulni, ante Scaligerum habent *plerumque omnibus*, præter Ms. Carrar. et Dukerianum *plerumque hominibus: plerisque omnibus* coniecerunt etiam ex Terentio Manutius, Hotoman. et Wasseus: ac ni excerpta fallunt, sic exhibet clare Codex Scaligeri, unde ille sine dubio hausit *plerisque*. Adde Heaut. IV. 7. 2. Phorm. I. 8. 20. 'plerique ingenio sumus omnes:' et alios. Confer Gell. VIII. 12. Sic 'omnes reliqui alii' Hirt. B. Afric. c. 63. Sed *plerumque* sive *omnibus* sive *hominibus* legas, non moveri hinc debet. Græc. *πάλαιος* et *Γάλλων*

Duo jam dicit Cæsar, *ferè semper* et ab *omnibus* Gallis Itolorum brevitate contemni. Sic v. 57. 'Equites plerumque omnes tela intra vallum conjiciebant' ubi etiam malebant Viri docti *plerique*: quamquam *hominibus* ego præfero, cum hic non opus sit *et omnibus* addi, et elegantius dictum sit *hominibus Gallis*. Vide omnino J. F. Gronov. Observ. II. 13. Hæc vox autem cum *omnibus* non raro confunditur. Consule Cl. Wass. ad Sallust. B. Catil. p. 154. et quæ notantur ad Nepot. Them. c. 9. *Omnia Græcorum* ac Cl. Drak. ad Liv. III. 54. § 6. Plura dicam infra ad VI. 16. 'Natio est omnis (vel *omnium*) Gallorum.' *Plerumque et homines* sic jungit B. Civ. I. 85. 'Plerumque hominibus accidere solet': nisi ibi leg. *homini*, ut suo loco patebit.

11 *Turrim in muro*] Juxta muros. Gabr. Færnus et Fulv. Ursinus reponunt *in muro*. Frustra; cum in eo turres locari non potuerint, ut notavit J. Lipsius Poliorc. Dial. II. 4. *Davis*.

XXXI. 4 *Non se existimare*] Bongars. prim. Petav. Lovan. Egmund. et alii cum Ed. Incerta omittunt *et se*: sexcenties in hac constructione pronomen *se* per Ellipsin omittitur. V. socerum meum ad Valer. Max. IV. 1. 8. Cort. ad Sallust. B. Cat. c. 31. § 7. Plin. III. Ep. 14. Nepot. in Dion. c. 6. si Mss. fides. Drakenb. ad Liv. I. 28. Innumera addi possent exempla; sed his minutis parco. Vide paullo post c. 32. et v. 27. 29. 36. 41. ac VII. 2. B. Civ. II. 12. 20.

Ope deorum] Mss. et Edit. Vett. *divina*. Clark. Carrar. quoque et omnes mei, exceptis Leid. pr. Scalig. et Oxoniensi, exhibent *divina*; Græc. *θελας θεωκυπας*. Celsus *Caestii auxilio*: V. Cicer. de Nat. Deor. II. 66. An fuit olim *Deum* vel *divum*?

6 *Promovere, et ex propinquitate pugnare possent*] Legendum censet Pet. Ciacconius, *promoverent, ut ex propinquitate, &c.* sed cum Codd. vulga-

tam lectionem magno consensu retineant, hæc loco suo non est dimovenda; æque enim est commoda, ac viri doctissimi conjectura. Ceterum tradit Jul. Celsus I. II. Vit. Cæs. p. 52. cum hæc agerentur, machinas muris fuisse admotas, quod minus verum est, ut ex Cæsare apparet. *Davis*. Codices magno consensu non retinent vulgatam lectionem: nam præterquam quod Regius et Leid. sec. habeant *ut, ex, &c.* omnia hæc et *ex propinquitate pugnare*, non comparent in Bongars. primo, Andin. Petaviano, Lovaniensi, Oxon. Egmund. et tribus aliis, atque Ed. Incerta: ut omnino suspicer, supposita hæc esse, vel saltem aliud quid latere, quod me adhucdum fugit. Agnoscit ea verba Metaphrastes, non autem Celsus. Uncis ea inclusi, nec minus suspectum est sequens *et dix- erunt*. Vide supra.

9 *Audissent*] Ursini Codices, Bong. prim. Petav. Lovan. Voss. pr. Leid. prim. Egmund. et multi alii cum Edd. Incerta et R. Stephani *audirent*: quod idcirco reposui. Fors fuerit *audirint*.

XXXII. 2 *Si prius, quam aries murum attigisset*] Proditum Plinio VII. 56. Arietem primo equum appellatum et inventionem ejus tribui Epeo, qui Trojano bello interfuit. Unde non dubito equum Trojanum, quo urbs expugnata, non revera molem fuisse illius animalis formæ, sed arietem. Et eodem cuncta illa, quæ a poetis ficta, referri possunt. Nam hac machina disjecti urbis muri, quod ab ipsis Trojanis factum, nullus adeo insipiens sit, qui credat. Præterea cum Q. Smyrnæus ait I. XII. de equo loquens: *ἐν τῇ βαδιστὸς ἔσθλῳς Ἐρως Πάριον ἐνδὲ Βρισηίων ἐθροχὰ διόπαρα ἐθήκεν*: Nam ille industrius Epeus Validis pedibus versatiles rotas subjecerat. Quodque Maro dixit: 'pedibusque rotarum Subjiciant lapsus.' Manifeste indicat ambulatoriam turrim fuisse. Adeoque miror Palæphatrum de Incred. c. 17. aliter hæc acce-

piæ. Jam quid utero manifestius? An non arieti tabulata sua? *Vossius.*

3 *Deditionis nullam esse conditionem nisi æquis traditis*] Hoc est, 'sine armorum traditione deditio non procedet,' ut loquitur J. Celsus Vit. Cæs. p. 52. *Davis.*

5 *In Nervios fecisset*] Mss. Reg. et Eliens. in *Nerviis*. Nihilominus eleganter. *Clark.* *Nerviis* exstat quoque in Bongara. primo, Lovan. Egmond. et plerisque aliis ac Ed. Incerta. Recte: atque ita legendum docuit Cel. Burmann. ad Quintil. Decl. xv. 6. 'In te solo venefica.' Corrigendus quoque Apul. Met. l. iii. p. 52. 'Cape in perfida muliere vindictam.' Sic enim Msti quatuor: vulgo *de*. Adi etiam Doct. A. Gro-movium ad Justin. i. 7. 'si quid in Creso crudelius consulisset:' uti præter alios Codices habet Cantabrig. et uterque Dorvillii mei Codex. Ovid. Metam. i. 441. 'numquam talibus armis Ante, nisi in damis, capreisque fugacibus, usus.' Art. Am. ii. 545. 'Hoc in legitima præstant uxore mariti.' Valer. Max. iii. 17. 'Ausurnm se in tribunis,' &c. v. 9. 3. 'Idem fecit in filio.' Quod et restituendum Nepoti in Dion. c. 6. 'in filio suam vim exercuit:' ubi vide Doct. van Staveren. Atque ita ex unico Msto reposuit Erud. Cortius in Sallust. B. Cat. c. 11. 'fœda in civibus facinora facere;' ubi vide. Infra vii. 21. 'Quod facere in eo consuerunt.'

7 *Illi æ*] Desunt hæc duæ voces in Mss. et Edd. Vett. *Clark.* In solis Leid. primo, Oxon. et Scalig. hæc verba adesse videntur. A ceteris exsulant, et jure. Quare ego quoque relegavi. V. cap. superius. vii. 90. et B. Civ. iii. 12. 'Quæ imperaret, facturos pollicentur:' ubi eadem variatio, ut passim.

8 *Facere dixerunt*] Perperam Hotomannus conjicit, melius fortasse legi *facturos*. Notissimum est, sub

præsenti latere vim futuri, ut vii. 83. Drak. ad Liv. iii. 56. § 4. et vel *post* vel *velle* vel *debere* (ut vii. 14. viii. 24.) subintelligi. Ne innumeros citem, ad modo Cl. Græv. ad Cic. Ep. ad Att. iv. 16. 'adfirmat, se vivo illum non triumphare:' et quos laudat Cel. Duker. ad Flor. i. 12. 'Adactus miles jurejurando, nisi capta urbe non remeare,' pro remeaturum se a velle remeare. Hinc sexcenties agebat pro *agere volebat* et similia. Vide et infra ad iii. 18. 'regi arbitrabantur.' Ut et viros doctos ad iv. 21. 'Obsides dare polliceantur:' et vi. 9. 'si obsides velit, dare polliceantur.' vii. 21. 'penes eos summam victoriæ constare intellegebant.' c. 36. 'prohiberi videantur.' c. 62. 'libertatem se consequi videant:' quod etiam temere sollicitatur. viii. 52. 'Judicabat causam suam facile obtineri.'

xxxiii. 1 *Sub vespere*] Hoc benedictum esse vidimus ad i. 27. *ad vespere*; et ii. 11. 'sub occasum solis.' Monendum tamen, egregios Codices Andinum, Scalig. et Leidensem prim. hic exhibere *sub vespere*. B. Civ. ii. 43. 'primo vespere.' Virgil. *Æn.* l. v. init. 'vespere ab atro:' nam *sub* hoc sensu etiam ablativum recipere exemplis, ad quæ ibi lectorem remitto, videri potest. 'Sub bruma.' v. 13. Adde Periz. ad Sanctii Min. p. 675. et Cl. Duker. ad Flor. ii. 11. 'sub adventa hostis.'

4 *Præsidia non inducturos*] Sic Mss. Reg. et Vossii. Græcus item, *μη παραρρησεν*. Al. *præsidia deducturos*. Quod perinde est. *Clark.* Probavit hoc etiam Manutius, edideruntque ita Beroaldus et R. Stephanus. Et sane ita quoque exaratur in Andino, Scalig. Oxon. Leid. primo, secundo; Voss. primo (qui habet *inducturos*) et secundo, ac Cujaciano, habentque Vascos. et Strada in Marg. adeo ut si ita in Vett. Edd. admissum fuisset; non temere ejecissem. Nunc tamen

cum Clarkio intrudere nolui; quia constat milites jam in urbe fuisse, licet fatear, illos non posse dici esse *præsidium*, sed et quia vulgatum servant Mss. Ciacconii, Brantii, meique ceteri, in quibus Bongars. Petav. Lovan. Egmond. &c. *Deducere* hoc sensu v. 27. 'eductos ex hibernis milites ad Labiennum deducere.' Liv. xxv. 25. 'deducto præsidio tradidit tumultum Romanis.' ubi vide Gronovium. Vide et vii. 68. 87. 'cohortes ex castello deducit;' ubi vulgo *educit*. Immo videtur potius dicturus fuisse *non introducturos*: ut B. Civ. i. 13.: ut statim 'intromissis militibus nostris:' nisi quod ibi *inmissis* cum aliis Mss. vel *intro inmissis*, (vide Variantes) æque probum sit; si non melius. 'Inmitti milites' frequenter occurrit, hostili animo et ut prædentur vel occidant, venientes.

10 *Repente*] Bongars. prim. Lovan. Egmond. Gott. Leid. tert. Vossian. tert. Excerpta Pulm. Ed. Incerta *repentino* habent. Recte: nam et Plautus et Cicero ita locuti sunt: et de similibus vide Heins. et Cl. Burm. ad Ovid. Am. iii. 3. 11. *æterno*: nisi malis, quod videtur mihi elegantius, *repentinam* cum Petaviano: ut 'repentinum periculum' iii. 3. 'consilium' c. 8. 'res' v. 28. 'adventus' v. 39. 'excursio' vi. 23. 'inpetus' vii. 29. vel potius *repentem*; unde cetera Glossæ vel corruptelæ natæ sunt. Curt. x. 2. 'Quid hæc repens consternatio?' Plena manu exempla vide apud Cuper. Observ. i. 12. et Heinsium ac Burm. ad Ovid. Met. xii. 61. 'Seditioque repens:' et quos insuper laudat Drakenb. ad Siliu l. xv. vers. 604.

18 *Ita acriter*] Mss. Eliens. et Vossii, et Editt. Vett. *ita acriter est*. Ms. Reg. *ita jam acriter est*. Clark. *Est legitur quoque* in Mss. Ursin. et Carrar. ac undecim meis: in Gott. Leid. tert. et Vossiano tert. ac Ed. Incerta *exaratur pugnatum est ab h. i. ac*. Si

post *acriter* placet reponi *est*, dolendum ex Carrar. post *et concursum*.

18 *Quum jam defenderet nemo*] In Codice Carrar. et editt. Rom. Ven. et Flor. additur *captum oppidum*; sine quibus vocibus locus J. M. Bruto plane mutilus videtur. Ego vero non dubito, quin studiosi cujusdam sint additamentum, qui materiam, de qua hic agitur, contractam margini adleverat: hæc autem adnotatio tandem, ut fit, in contextum orationis est adscita. Sic apud Silium Italicum ii. 875. hæc leguntur: 'Factaque censendi patrum de more potestas Hic Anno, reddi propere certamine rapta Instat et auctorem violati fœderis addit.' Qui ad hæc vel minimum sapit, hos versus, licet refragetur Dausquius, ineptos esse videt et Siliio indignos, quod Fr. Modio Epist. 81. suboluit; ille tamen non tradit, unde factum, ut ibi compareant. Nimirum quidam in animo habens Annonis orationem paucis complecti, tres hosce versiculos oræ Codicis sui adscripsit, qui a Librariis in *textum* postea sunt recepti. Simili scribarum incuria, dicam? an nimia diligentia corruptus est Sulpicius Severus Hist. Sac. ii. 24. 'Adversus hos,' inquit, 'Alexander acie configit. Eo prælio vincitur Ptolemæus, cadit Alexander. Vincitur Ptolemæus et paulo post interficitur.' Non [modo *ταυτολόγως*, sed etiam contra fidem Historiæ. Lege 'Adversus hos Alexander acie configit; eo prælio vincitur: Ptolemæus cadit. Alexander etiam' (quæ vox ab et in Mss. lineola tantum distinguitur) 'paulo post interficitur;' adeo ut voces *vincitur Ptolemæus*, e Glossa in *textum* irreperierint. Hæc maxime concinna videtur Sulpicii emendandi ratio. Davis.

19 *Sectionem ejus oppidi unicorsam vendidit*] Cicero l. i. de Inventione: 'Hoc commodè reprehenditur, si dici potest ex hostibus equus esse captus, cujus prædæ sectio venierit,' &c. Qui

vero sectionem emebant, *sectores* appellabantur. Asconius in Verrem III. 'Sectores autem dicti sunt, qui spem lucri sui securi bona condemnatorum simul auctionabantur, proque his pecunias pensabant, postea pro compendio suo singula quæque populo vendituri,' &c. Ea autem auctio hasta proposita fiebat. Festus, 'Hastæ subijciebantur ea, quæ publice venundabantur, quia signum proclli est hasta.' Cicero Philipp. II. 'Hasta posita pro æde Jovis Statoris, bona Cn. Pompeii Magni voci acerbissimæ subjecta præconis. Qui ad illud sceles auctionis anderet accedere, inventus est nemo, præter Antonium.' Et Offic. I. II. 'Sic par est agere cum civibus, non hastam in foro ponere, et bona civium voci subijcere præconis.' Ciaccon. Vide P. Nannium Misc. IX. 11. *Idem*. Vide Comment. reliquos.

XXXIV. 3 *Socios*] Nullus veterum hunc populum memorat. Ne Cæsar quidem alio quam hoc loco. Ursinus et Ciacconius suspicabantur *Lexovios* legendum. Ego omnino ita corrigo. Nec dubitasset eorum alteruter, si attendisset, quæ verba III. 9. legantur: sunt autem hæc: 'Socios sibi ad id bellum Osismios, Lexovios, Nannetes, Ambiliates, Morinos, Diablintes, Menapios adasciscunt:' et c. 11. 'Q. Titurium Sabinum legatum cum legionibus III. in Unellos, Curiosolitas, Lexoviosque mittit:' ac postea eodem libro conjungit iterum *Aulercos* cum *Lexoviois*: ait enim *Aulerci Eburonices, Lexovitiq;* uti superiore loco: nam triplices Aulerci, Diablintes, Cenomani, Eburonices: denique XII. 29. 'exercitum in Aulercis Lexovisque, reliquis item civitatibus, quæ proxime bellum fecerant, collocavit.' In Vet. Cod. Scal. erat *Esbios*, quod fortassis corruptum quis arbitretur ex *Esusis*, quorum V. 24. meminuit. Sed corrupte ibi legi notabimus, ubi ad eum locum devenit erit. Facile autem *Lexovii* vel *Lexvoti* mutari in

Sesvii potuit, nam sæpe videmus in Vett. Codd. hæc nomina a minore littera incipere, et tum persimiles sunt *s* et *l*: itaque unum tantum *s* in *s* mutari præterea opus: tum habes pro *Lexovios, Sesvios, Voesios*. Vide Hadr. Valesium not. Gall. p. 494. Davis. Adde VII. 75.

5 *In ditionem potestatemque redactas*] Sic recte Ursinus et Ciacconius ac Scaligeri, et seqq. Edd. atque ita forsitan Ms. Oxoniensis. Reliqui tum editi, tum scripti, quod sciam *deditionem*. Sed vulgo Viri docti abivis jam malunt *ditionem*. Vide Ferrar. ad Cicer. Phil. IV. 5. et Gronovium ad Livium plurimis in locis, Cl. Duker. ad Flor. I. 18. aliosque. Sic etiam Mss. Sahn. et Harlem. apud Sueton. Cæs. 79. 'Piratas quum in ditionem redegisset' vulgo *deditionem*; ut *venire in deditionem*, de quo agemus ad B. G. VI. 9. Vide tamen, an ubique contra Mstos ejici debeat *de*; si construatur cum verbo *redigere*, et *venire*: et an non significare possit redigere hostem eo ut se dedat; et *venire in deditionem* sit dedere se, præsertim quando, ut hic, additur in *potestatem*: quæ vox temere Grutero suspecta est, et male a Leidens. primi contextu abest. *Ditio* et *potestas* junguntur a Cic. Orat. de lege Agraria contra Rull. c. 27. 'Redigas in istam decemviralem ditionem ac potestatem:' pro Quinctio c. 2. 'Cujus in ditione ac potestate sunt.' Discernit etiam Livius XXVI. 48. 'Qui simul in potestate vestra erunt, ex templo omnia in ditionem tradent.'

XXXV. 4 *Quæ se obsides daturas*] Mss. Reg. et Eliens. qui. Clark. Qui etiam est in Oxon. Duker. Leid. tert. Gott. et Ed. Inc. quod probari posset: *quæ daturas* et *facturos* Leid. sec. et Celsus. Sed vetustiores rectius servant *quæ*; immo Leid. prim. addit *nationes*; quod optime Cæsaris stilo convenit. Adi notata ad c. 18. 'Locum natura erat hæc, quem locum,' et III. 1.

8 In *hiberna*] Frequens et ubivis obvia locutio. Sed Bongars. primus, Lovan. Buslid. Egmund. Petav. et Gottorp. a.m. pr. Leid. tert. Excerpta Palm. et Edd. Incerta ac Plant. a Lipsio procurata exhibent *hibernacula*. Eodem sensu, quo *hiberna*. Et certe sic ea vox sumitur apud posteriores scriptores, et Claudian. l. iv. Cons. Hon. vers. 322. ubi vide Barthium: nam aliter sumi solent a Livio et aliis *hibernacula* pro tentoriis, quæ hieme pellibus erant contexta. Vide tamen Cel. Wasse ad Sallust. B. Jug. c. 110. (103.) 'Marius exercitu in hibernaculis composito.' Sic certe Mss. uno alteroque receptiore excepto, et Edd. Vett. Cl. tamen Curtius ibidem et c. 37. ubi eadem variatio, negat *hibernacula* poni posse pro *hibernis* in urbe actis; quare confidenter in textum admisit *hiberna*. Concedo quidem ita rariissime usurpari; sed inveniri tamen apud Nepotem in vita

Agasilai c. 3. ubi, cum antea dixisset, eum 'Ephesum hiecatum exercitum reduxisse,' &c. subjicit 'Huic quum tempus esset visum, copias extrahere ex hibernaculis.' Ergo et illic scribendum ex *hibernis* contra Mstos Codices. Adde vitam Eumenis c. 8. Livius etiam cum scripsit xxii. 32. 'hibernaculis mature communitis,' æque potuisset relinquere *hibernis*; nam semper *hiberna* non fuerunt in urbibus, sed modo in locis munitis, ut vel e solo Cæsare sæpius potest patere. Ceterum hic in Bongars. primo, Voss. primo, Lovaniensi, Egmund. item in vetustissimo Cod. S. Benedicti Floriacensis atque Scaligerano per D. Vossium collato, majusculis characteribus inter alia hæc erant adscripta, de quibus ad inscriptionem operis monui: JULIUS CÆSAR CONSTANTINUS VC LEGI.—FLAVIUS LICERIUS FIRMINUS LUPICINUS LEGI.

DE BELLO GALLICO.

LIB. III.

CAP. I. 1. *Serv. Galbam*] Errat vehementer Glandorp. quando hic legi vult *Sergium Galbam*. Nam *Sergius* gentis est nomen; *Servius* vero prænomen, et peculiare quidem gentis Sulpiciæ. Adf. Ursinum et Casaubon. ad Sueton. Galb. c. 4. Scott, ad Aurel. Vict. de Viris Ill. c. 47.

6 *Quo itinere*] Deest in plerisque Codicibus. Clark. Hanc præcedentis substantivi repetitionem frequentem esse in Cæsare, multis ostendi ad II. 18. et 35. Sic mox in *vico, qui vocatus*. v. 2. 'Ad portum Itium, quo ex portu.' Verum contra Mss. ubivis

intrudendam esse non opinor: quare hic Cl. Clarkio non ausculto: quippe *itinere* non comparet, quantum scio, neque in ullo Codice, nec in Ed. Veteri.

6 *Magnique p.*] Mss. et Edd. Vett. cum *portoritis*. Quæ verior lectio. Clark. Recte hic judicat Clarkius; agnoscunt præpositionem repetitam tum aliorum tum mei Mss. omnes et Edd. primæ, ex constanti Cæsaris stylo. Ad collectanea ad II. 10. Sic I. 44. 'Secum et cum Sequanis.' Infra c. 23. 'magna cum auctoritate,' et magna cum hominum multitudine.'

quæ loca adscripserat Cl. Wasse. v. 53. 'quanto cum periculo, et quanta cum virtute;' ut est in plerisque Mss. vi. 11. 'In omnibus civitatibus et in omnibus pagis,' e Mss. Non nego, facile abesse posse; sed neo prius cum erat necessarium: at aliter visum Cesari. Sic e Mss. restitutus rv. 44. 'ad lacesendum et ad committendum proelium.' viii. 41. 'sine periculo et sine suspectione hostium.' B. Civ. i. 72. 'sipe pugna et sine vulnere suorum.' c. 73. 'sine timore et sine stationibus.' B. Civ. ii. 27. 'Apud Donitium et apud se Quæstorem.' B. Civ. iii. 6. 'ex victoria et ex liberalitate.'

Portoriis] Ita vocat pecuniam, quam a mercatoribus exigebant incolæ, ut per ea loca merces suas liceret portare. Sic apud Suetonium Jul. c. 43. 'Peregrinarum mercium portaria' sunt pretium; quod ob importatas merces peregrinas solvitur. Vim vocis non intellexit Metaphrastes, qui vertit πολλοῖς φορτίοις, quasi portoria idem denotarent ac *onera*. Davis.

12 *Ipsæ, &c. hiemare*] Ut videtur, Scaliger et Recentiores ejecerunt copulam et Ursini usuu, qui duobus Codd. abesse eam dicit, sed causam non video tam temere eam proscribendi. Agnoscunt eam mei Mss. et Edd. priores, ad unum omnes. Quare revocavi. Idem Ursinus supra in *eis locis* frustra suspicatur, *locis* esse adjectitiam vocem, explicandi causa.

16 *Hic in d. p. flumine divideretur*] Parum vel nihil refert. Monendum tamen ex Codicum vestigiis legendum videri *hunc flumen divideret*; nisi alius vulnus inhæret latenter, de quo inquirendum erit. Primo pro *hic* comparet *hinc* in Bongars. primo, Petav. Leid. pr. Scalig. Lovan. Egmond. et duobus aliis. *Hinc* in Ed. Inc. hac Dorvill. *hunc divideret* habent Andin. Gottorp. et Voss. tert. Dein *flumen* exaratur in Bongars. primo,

Petav. Lovan. Egmond. Gottorp. et tribus aliis. Verum Metaphrastes non facit mentionem τοῦ fluminis: atque enim διαρρηκτὸς οὖν εἰς δύο μέρη τὰς ῥέτας, ἑτέρας μὲν, &c. quasi ipse per juratum agrimensorem limites divisisset. Immo vix video, quomodo hic fluminis locus sit in vico, qui undique altissimis continebatur montibus; stagnum potuit esse aquarum de montibus in hanc vallem decidentium. Atque ita cepit Orosius vi. 8. 'Mediamque oppidi partem, quæ torrente distinguebatur;' nec raro *flumen* de torrente dicitur; unde junctum occurrat *flumen torrens*. Sed mirum, alibi in tota hac historia *fluminis* non haberi rationem; cum ab hac parte aliquo modo tutus esse potuerit Galba.

17 *Alteram partem—attribuit*] Mss. et antiquitus editi habent *alteram partem ejus vici Gallis* ad hiemandum concessit, *alteram vacuam ab illis relictam cohortibus attribuit*. Voces autem transpositas loco suo restituit insignis Hotomanni et Ciacconii conjectura. Suspicio tamen bigam illam vocum ex Glossemate ortum habuisse; cum enim oris Codicum essent adlata, ut doceretur, quamobrem altera pars vici cohortibus fuit attributa, tandem, ut fit, in textum irrepere, licet imperitia scribarum loco non commodo illas donaverit. Hoc eo fit probabilius, quod Græcus interpret verba, de quibus agimus, in suo Codice non invenit. Certe hujusmodi Glossæ non pauca etiamnum fœdantur veterum loca. Sic apud Minucium Felicem in Oct. p. 27. legimus: 'Audio eos (Christianos) turpissimæ pecudis caput asini consecratum inepta nescio qua persuasione venerari;' ubi vocem *asini* nescio quis inserit, ne scilicet nesciremus, quodnam animal nomine *turpis, simæ pecudis* intelligeret Minucius. Similiter apud Justinum Martyrem Apol. ii. 6. p. 12. edit. Oxon. voces

Προαδδους καὶ ἰλαδδουρος e margine in textum sunt admixtæ, sed alieno loco positæ; cum, ut sensus aliquis elicatur, essent post verba τῶν λεχθέντων δαδδου ἀδελφῶν inserendæ. Davis. Transpositio ex conjectura Hottomanni et Ciacconii, quos secuti sunt Recentiores. Habent enim Mss. et Vett. Editt. *Gallia ad hiemandum concessit; alteram—cohortibus attribuit.* Cæterum cum hæ voces, *ad hiemandum*, a Græco Interprete sint prætermixtæ; ingeniose conjicit Davissius, eas, oris Codicum primo adscriptas, in Textum deinceps irrepis-
sisse. Clark. Gott. et Voss. tert. non agnoscunt illa *alteram partem ejus vici Gallia ad hiemandum concessit.* In Scaliger. est *altam partem.*

II. 8 *Neque eam plenissimam*] Orosius et Freculphus *vix mediam* vocat. Vossius. *Tam plenissimam* exaratur in Bong. Vossiano pr. Lovan. Egmond. cum sex aliis, et Edd. Rom. Inc. Mediol. Ven. Vir doctus conjecit jam, sed vulgata non est sollicitanda temere; aut *tam* e Mss. recipiendum. Ad i. 44. 'Munera tam amplissima.'

9 *Sigillatim*, qui] Reponit Hottomannus, qui *sigillatim*. Ejus conjecturæ favet Græcus interpres; vertit enim οὐ κατ' ἑνα. Davis. Sed nihil opus. Clark. Recte autem Ursinus et Brantius monent in Mss. et Edd. Vett. esse *singulatim* vel *singillatim*. Quorum posterius cum Grævio, aliisque præfero. Ex mea *singillatim* præter Edd. primas et insequentes habent Bongars. prim. Petav. Lovan. Oxon. Egmond. Dorvill. pluresque. *Singulatim* vero Vossianus prim. et Duker. quod nonnullis magis placet. Utrumque servant Codices præstantissimi, nec obstat analogia. Vide Færm. ad Ter. Phorm. v. 9. 42. qui *singillatim* edidit, Cl. vero Bentl. *singulatim*. Eodem modo Wasse et Curtius differunt in loco Sallustii Cat. 49. ubi vide: sed *singillatim*

etiam Mss. v. 5. 52.

13 *Ne primum quidem posse impetum sustineri*] Mss. et Editt. Vett. *ne primum quidem posse* (scil. legionem illam) *impetum suum sustinere.* Quæ Lectio elegantior est, et sine causa a Scaligero ac Recentioribus mutata. Græcus, οὐδὲ τῆς πρώτης Σφῶν ὁρμήν τοὺς Ρωμαίους ἀεχέσθαι. Clark. *Suum* consensu omnium Mstorum, et Edd. ante Scal. (qui Færmum id delentem secutus est,) et postulante Cæsaris perspicuitate, reposui; at *sustineri* in Activum mutari non opus est; hicet variant Mss. nam Vascos. Aldus, Gryph. Steph. Strada, Plantin. alique etiam habent *sustineri*, et servant Bongars. Petav. Oxon. Leid. prim. Scalig. Egmond. et alii multi.

16 *Itineris*] Sic Ms. Reg. Al. Mss. et Editt. Vett. *itinerum*. Clark. Causam non video, cur ex uno Regio codice *itineris*, quod jam Hottom. et Brantius e Mss. correxerant in *itinerum*, in textu refigerit Clarkius. Accedunt quidem Carr. Leid. sec. Dorvill. et Edd. Rom. Med. ac Ven. sed ceteri, lique vetustiores omnes retinent *itinerum*; quomodo sapissime loquitur Cæsar.

18 *Sibi persuasum habebant*] Minus usitata, imo insolens locutio. Nullus, quod sciam, veterum dixit *mibi persuasum habeo*. Sed *mibi persuasum* est. Itaque cogitabam, ex alia distinctione, et litera tantum una mutata scribere liceret: 'Et Romanos, non solum itinerum causa, sed etiam perpetuæ possessionis, culmina Alpium occupare conari, et eo loco, finitimæ provinciæ adjungere sibi, persuasum habebant.' Vossius.

III. 1 *Opus hibernorum munitionesque plene essent perfectæ*] Hic ferrum et ignem adhibet P. Ciacconius: vel enim legit *opus hibernorum plene esset perfectum*, vel deleta prima vocula, *hibernorum munitiones plene essent perfectæ*; sed nulla opus mutatione; est enim τὸ δὴ δυνῶν et *opus hibernorum*

munitionesque idem significat ac *opus munitionum hibernorum*. Sic apud Virgilium *Æn.* i. 65. 'molemque et montes insuper altos Imposuit'; hoc est, *molem altorum montium*. Vide G. J. Vossium *Inst. Orat.* v. 318. *Davis*. Nodum hic in scirpo querit Ciacconius, dum vel *opus* vel *munitionesque* delendum existimat. Nam præterquam quod, *opus hibernorum munitionesque*, idem significare possit ac, *opus munitionum hibernorum*, (id quod annotavit *Davisius*;) liquet porro vocem, *opus*, latiore omnino significatione usurpari, quam *munitiones*. *Clark*. Refellitur Ciacconius maxima similitudine nostri loco B. Civ. i. 20. 'Opera munitionesque prope esse perfectas.' *Hirt. de B. Alex.* c. 1. 'Munitiones operibus augentur.'

8 *Existimaverat*] Sic *Mss. Reg. Eliensis*, et *Vossii*, et *Edit. Rom.* Revertentes, *existimaverat*. *Clark*.

Consilio celeriter convocado] Ita hic et paulo post legitur in *edit. Rom.* et *Ven.* quemadmodum etiam ex conjectura reposuit J. F. Gronovius ad *Livii* XLV. 11. Alii *Codd.* habent *consilio celeriter convocato*, et quo in *consilio*. *Mendose*. *Davis*. *Consilio* hic et paulo post recte *Bong. pr. Lovan. Oxon. Egm.* et tres quatuorve alii *etiam* *Edd.* primis. V. et ad v. 28. 'ad consilium rem deferunt.'

10 *Poenus*] *Codd.* plerique *poenent*. *Clark*. Male itaque revocavit ille singularem: nam præter *Edd.* primas, etiam *Stephanus*, *Scaliger*, *Davisius*, alique ediderant *poenent*: quod exhibent mei omnes. *Adi* ad ii. 5. 'Commentus ut sine periculo ad eum portari poenent,' ut legendum diximus.

15 *Rei eventum experiri*] Ne hæc quidem phrasis sæcta scriptoribus antiquis. *Fulvius Ursinus* non incommode *experiri* emendabat. *Anonymus*: 'Quo tamen consilio non rejecto, sed dilato, elegerunt armis potius experiri, quam fuga, signs

esset ad salutem via.' Etiam *Grævus*: *rebus rebus rebus experiri* *experiri* *experiri*. Itaque ego omnino reor *Cæsarem* scripsisse *experiri*. Et puto licere dicere, *experiri* *quemodo* *res* *procedat*, nam idem hic eventus est. *Vossius*. Hæc loquendi ratio insolens via est *F. Ursinus*, qui propterea emendavit *rei eventum experiri*. Sed absque causa *sontica*. *Curtius* v. 8. 17. 'Ut eadem constantia animorum, qua præterita tolerasti, *experiri* *quicquid* *deinde* *fors* *talent*.' Sed et noster B. G. ii. 16. 'belli fortunam *experiri*' dixit. *Davis*. Recta hæc omnino et sana sunt. *Livius* XLV. 27. 'fortunam navalis certaminis *experiri*.' *Justin.* ii. 2. v. 6. 'fortunam maris *experiri*.' Eadem conjuncta verba habet *Curtius* viii. 18. § 12. 'Parva rei discrimine, summus *experiebatur* eventus.' Noster i. 33. 'fortunamque, quæcumque accideret, *experiantur*.' Vide etiam ad vii. 78. B. Civ. ii. 30.

iv. 1 *Rebus quas constituerent colloquendis*] In vv. cc. legitur quoque *colloquendis*, quod *Hotemannus* impensè planct. Ego neminem ita locutum meminisse. *Plautus* *Milite* 'colloqui aliquem' dixit: at non *colloqui* rem aliquam. Tacite frequens, 'discerere rem aliquam': sic *Annal.* i. 'bona pacis incassum discerebant.' Sed minus id usitatum *invo* *Juliano*. Itaque damno prorsus sententiam *Hotemanni*. Præsertim cum *Cæsar* dicat jam constitutum de rebus fuisse, quid igitur postea colloquio opus? *Vossius*. Hæc locutio non satis proba videtur J. M. Bruto; ejus mirum animo non observabatur locum *Hirtii*, qui *rebus omnibus confectis et collocatis* usus est *Beil. Alex.* c. 22. *Ducti* *Mir* *nagantur*, qui emendant, *colloquendis*. *Clark*. Bene defendunt hæc locutionem contra *Mstos* aliquot, id quibus et *Bongars.* *prim.* cum *Edd.* quibusd. et *vicos* *doctos* *Vossius* et *Davisius*. *Gellius* plane locus est

Ciceronis ad Famil. Ep. ii. 13. in f. 'Cum prima aestiva adtigissem, militaremque rem collocassem:' ubi itidem Ursinus reponendum conjicit 'militemque in ea.' Gruterus hic coniecerat 'vix ut de rebus, q. c., conloquendi, ne dum administrandi.'

4 *Gæsaque in vallum conjicere*] Gæsa tela sunt Gallica. Servius ad Virgilii *Æn.* viii. 663. 'Gæsa,' inquit, 'hasta viriles; nam etiam viros fortes Galli Gæsos vocant.' Vide quæ collegit J. Lipsius Pol. iv. 4. Davis.

5 *Neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere*] Iterum nugatur Hotomannus, et legit *inferiore*. Nam, inquit, Galli edita loca armatis complerant. Fateor, sed iidem decurrerant in vallem subjectam. Jam qui e vallo in planitiem tela conjicit, illene ex loco inferiore jaculatur? *Aspos.* Vossius. Nec minus mire hic dormitarunt viri eruditi, Ant. Muretus, (Var. Lect. x. 15.) qui hoc ad *Gallos et montes* transferendum vellet; et Hotomannus, qui emendat, *ex loco inferiore*. Cum nihil manifestius sit, quam *ex loco superiore*, idem esse videlicet atque *ex vallo*. Uti annotavit Brantius et Vossius. Clark. Ad i. 26. et Yv. Villiom. in Controv. Titii vi. 11. quæ recte citat Brantius.

7 *Occurrere*] Ill. Heinsius marginali pro conjectura adiecit *occurrere*: et Leidensis prim. ac tert. cum Ed. Incerta exhibent *concurrere*: frustra. *Occurrere* idem est, quod celeriter succurrere, et ut suo more explicat Cæsar, auxilium ferre; sive simpliciter, præsto esse. Adi Cel. Burm. et quos laudat, ad Sabini Epist. Demoph. va. 19. 'Forasit aut nondum fractis occurrere rebus:' ac socerum ad Val. Max. i. 7. § Ext. 10. et Snaakenburg. ad Cart. vii. 6. § 10. 'Ut illis suis occurrerent.' Infra vii. 24. 'Ut quo primum occurreretur, vel cui rei ferretur auxilium, vix ratio iungi possit.' c. 84. 'Nec facile pluribus locis occurrat.' Hirt. B. Afric.

c. 17. 'Subsidio suis occurrunt:' ubi eadem varietas. c. 85. 'ut suis subsidio occurrerent.' c. 31. 'donec sibi veteranorum pars in secundo comœatu occurrisset.' Adde c. 79.

11 *Non modo defesse*] Pro eo quod est *non modo non*; alteram enim e particulis negativis omittant boni auctores. Vide notat. ad B. G. viii. 33. Davis. V. et ad ii. 17.

v. 2 *Vires et tela nostris deficerent*] Dativum hic mordicus retinent Mss. et Edd. Vett. cum tamen ii. 10. 'Atque ipsos res frumentaria deficere cœpit:' ubi nonnulli *ipsis*. Quare emendat Heinsius hic quoque pro loquendi more, optimis scriptoribus adhibito, *nostros*, ad Ovid. F. iii. 665. additque locum B. Civ. ii. 4. 'Nos- tros vires lassitudine deficiebant;' sed et illic vulgo, et in plerisque Mss. exstat *nostris*; sed Leid. *nostro*, et Petav. Vossian. alique *nostros*. B. G. v. 32. 'Ut enim omnia deficere viderentur:' ubi itidem variatur. Accusativum tamen omnes Mss. retinent vii. 50. 'quem jam sanguis viresque deficiant,' et longe plurimi: B. Civ. iii. 99. 'cum vires deficerent:' cumque præfero; forsan hic abesse posset, præsertim quia sequitur *nostris*: etiam 'vires deficere exercitum' dixit Livius xxviii. 16. Plura vide in notis Cl. Burm. ad Phædr. F. v. 5. 'turbam deficiunt loca;' Drakenb. ad Silium viii. 661. et x. 198. 'Non hasta viros, non deficit ensis:' quo utroque loco constanter Mss. tamen Dativum habent; uti et apud Valer. Maxim. i. v. § 1. Ext. 8. 'Nisi vinum nobis defecisset;' et vii. 10. Ext. 1. 'Tempus deficiet externa narrantes;' multi *narranti*. Consule soceri mei notas, et Cort. ad Plin. Ep. iii. 9. 9. Et fors utrumque casum usurparant antiqui: unde et *deficio* neutrum et *deficior* formarunt: de passivo plura ad viii. 3.

5 *Deducta*] Male Scaliger Ciaccioni conjecturam in textum recepit.

In Marg. Ed. Plant. *producta*. Omnes vero Mss. et Edd. habent *perducta*, id est, plane deducta: quæ vis præpositionis per in omnibus fere compositis.

P. Sextus Baculus] Oroasius et exscriptor ejus Freculphus Pacuvius corrupte habent: in Anonymo nostro, ut antea, constanter est 'P. Sextius Baculus.' Vossius. Editt. Rom. et Ven. (ac Med.) exhibent 'P. Sextius Bibaculus,' et hoc modo ubique repomendam censuerunt Joan. Brantius et Fr. Hotomannus, quem vide ad B. G. II. 25. Davis.

VI. 4. *Eos qui in spem potiendorum castrorum venerunt*] Ciaceonius et Ursinus, qui spe p. e. venerunt legunt, absurde profecto. Nam omnino hæc differant: ait Cæsar barbaros jam spem habuisse castra expugnandi: illi, eos venisse, ut castris potirentur. Sic etiam locutus I. 18. 'Si quid acciderat Romanis, summam in spem regni per Helvetios obtinendi venire.' Vossius. Sic quoque VII. 12. 'In spem auxilii venerunt.' c. 20. 'Simul in spem veniebant de reliquis,' &c. B. Civ. I. 71. 'In eam spem venerat.' Curt. ad Cic. ad Fam. IX. Ep. I. 'In spem tamen venio.' Dein potiendorum Bong. prim. Petav. Egm. et 6 alii cum Edd. prisciis. Recte, ut amplius alibi: 'spes potiundi oppidi' II. 7. 'faciundi, interficiendi,' &c. I. 7. 13. 31. v. 29. 41. VII. 56. B. C. I. 41. II. 39. III. 2. Bis hoc restituit Heinicus Ovidio Met. IX. 752. X. 560. aliisque aliis locis.

? *Plus tertius parte interfecta*] Etiam Anonymus amplius x millibus. Oroasius tamen et Freculphus XXX milia cæsa aiunt. Quod non tam libraril, quam illorum esse errorem arbitror. Vossius.

VII. 4. *Illyricum*] Bongars. pr. et Leidens. pr. carent *et* in: et sæpe regionem nominibus contra vulgarem Grammaticorum regulam non additur; uti contra urbium nomina sæpe

præpositionem recipiunt. Consule notata ad Lucan. VIII. 108. 428. 845. Davis. ad Hirt. Præf. I. VIII. 'Rerum gestarum Galliarum' et ita Apulei. Metam. Ed. Colv. I. II. p. 28. 'Meritoque ignoras Thessaliæ te consistere.' Pricæus legit sine necessitate mediæque. Vide et Colv. ad I. I. p. 9. 'Macedoniam profectus' qui tamen locus non est sanus. Hoc sensu foret capiendum in Catalectis Scalig. p. 91. 'Qualia Trinacriæ doctus amat juvenis.' Si quidem vera est lectio: nam placet magis, quod Cl. Broukhuysius sui libri margini adlevit *Trinacria*; ut sit dictum *Juvenis Trinacria*; quemadmodum *hoopes Ephææ*, *Zacyntho*, *Vinum Ckio*, *Magus Cremona*; de quo ad B. Civ. I. 24. nam *Juvenis Trinacria* pro *Siculo* inepte dicitur. De Accusativo vide Sanctium et ad eum Perizon. Min. IV. 6. § 3. ac quos laudat Curtius ad Sallust. Jug. c. 7. § 2. 'Quos Hispaniam mittebat,' aliosque. Justin. VII. 1. 'Cum Emathiam venisset.' Sic præter alios duo etiam Mss. a me visi: vulgo in E. Vide et infra Davis. ad v. 55. B. Civ. I. 31. 'Cum Africam venisset' Mss. duo. Adde B. Civ. III. 10. 41. 'Macedoniam ad Pompeium pervenit' Mss. omnes fere: et omnes c. 106. 'Ægyptum iter habere.' B. Alex. c. 35. 'Profectus est Armeniam' Ms. Petav. V. etiam c. 13. et sic Mss. omnes in B. Hisp. c. 35. 'Lusitaniam profisciscitur.' In Ablativo si ponatur regionis nomen, æque sine præpositione, ac cum ea construi solet.

? *Præfixus mari Oceano*] Miror, Ciaceonium dicere illud mari abundare, et expugnandum esse. Nam eodem modo dixit de B. G. I. I. 'Eam rem non minus ex usu terræ Galliæ, quam P. R. accidisse' eodem modo *flumen Rhænus*, et *digitus pollex* dixit. Nam *Oceanus* est peculiare nomen illius maris. Cui ignarum illud Taciti: 'Mari Oceano, aut longinquis amnibus septum imperium.' Vossius. Ita

ex Mss. restituit F. Uralius, et ita legi in optimis quibusque Codd. testatur J. Fr. Gronovius ad Livii viii. 32. cum plerumque editt. minus elegantior habereant *proximus mari Oceano*. Sed sive hoc sive illo modo scribimus, nemo dubitet, quin infelicitatem rem gesserit P. Ciacconius, qui vocem *mare* inducendam censuit. Catullus Carm. cxvi. 'Usque ad Hyperboreas et mare ad Oceanum.' Lucius Ampelius lib. Memor. c. 1. 'Aqua, ex qua 'mare Oceanum.' Pomponius Mela II. 6. p. 246. 'Paulatim se in nostrum et Oceanum mare extendit.' Idem III. 3. dixit 'Oceanus Hore,' si Manuscriptis ab Is. Vossio laudatis fidem habeamus. Davis. *Mare Oceanum*. Sic Mss. et Recentiores Editt. elegantius quam Vett. que habent, *mari Oceano*. Merito autem hic reprehendit Davianus Ciacconium, qui vocem *mare* delendam vellet; cum et alii Autores optimi, et ipse Cæsar alibi, '*mare Oceanum*' dicat. Clark. Accusativum exhibent Bong. prim. Andin. Petav. Leid. pr. Voss. pr. Scalig. Egm. Lovan. et quinque alii cum Ed. Inc. Vide ad I. 54. '*Proximi Rhenum*.' Deinde *mare* vel *mari* servant Mss. ad unum omnes, Editque præter Aldin. Adnotata ad I. 1. '*continetur Garumna flumina, Oceano mari*,' ut scribendum conieci, necdum permittet.

8 *In Andibus*] Ita ex Mss. et Edd. Vett. restituimus; cum Scaliger et Recentiores male omiserint præpositionem. Non enim urbis nomen est, sed populi. Quod et Cellarius observavit. Clark. Legendum in *Andibus*, ut habent Petav. Gottorp. Voss. et Egmond. non enim urbis, sed populi nomen est, quemadmodum Cellarius et Clarkius notarunt. Davis. cux. sec. In addunt præterea Bongars. primus, Andin. Scalig. Oxon. Leidenses et Vossiani omnes, Lovan. Duker. Dorvill. et cuncti aliorum cum editis. Deinde *Aignanæ* reposuit

ex Bongars. prim. Scal. et Noto Hotomanni. In ceteris Mss. meis aliorumque *hicmaverat* præter Codices ab Uralio citatos et Færmio; a quo vel ab Aldo manavit *hicmabat*: nam antiquiores Edd. dant *hicmaverat*. Ceterum in Andinis membranarum exaratur in *Andegavia*.

10 *Frumenti potendi causæ*] Mss. *Frumenti causæ*. Gr. Interpr. διὰ τὴν δυνάμειν. Scaliger et Editt. recentiores, *frumenti commentusque potendi causæ*. Quod videtur esse interpretamentum. Hotomannus coniecit, *frumentandi causæ*. Clark. Delevit cum Færmio Clarkius e textu *commentusque*, quam sane vocem una cum *potendi* non agnoscunt mei Codices plerique cum Hotom. Brantii et Bruti libris ac primis Edd. non tamen Scaliger intravit *commentusque potendi*; nam eas voces jam agnoscunt Vasceæ. Aldus, Steph. Gryph. Strada, Plantinus et alii. Immo comparant quoque in Andino, Leidensi primo, Oxon. Cujac. Scalig. quare ego quidem retinui. Et sane cur non potius ejecerunt *frumentique*: ut placebat alii Viro docto: nam præcesserat *inopia frumenti*; vel *potendi*? Sed nulla variatione opus est; multo minus incepta Hotomanni conjectura *frumentandi*. Solet Cæsar sæpe jungere '*frumentum commentusque*.' Vide ad I. 48. '*Uti frumento commentusque intercluderetur*.' III. 6. '*frumenti commentusque inopia*.' IV. 30. '*frumento commentusque prohibere*.' VII. 38. '*Magnum numerum frumenti commentusque*.' B. Afr. c. 8. '*Commentus frumentum*.' *Petræ* autem *commentum* eodem sensu jam habuimus c. 2.

11 *Eumblies*] Ciacconius legendum existimat, *Lexovios*; Cellarius, *Ucelles*. Græc. Οὐκέλλες. Quod et probabilius; sic enim infra, '*Ucellos, Carlosollas, Lexovios*,' conjunctim memorat Cæsar. Clark. Sic reposuit Ursinus ex suo Færmioque codice. Pa-

niter edidit Beroaldus. At *Eusebios* non memorant alii scriptores. Norvic. Gottorp. Ortel. dant *Eusebios*. Lego *missus* in *Unellos*: et sic exhibuit Gryphius. Metaphrastes etiam Græcus *ἐς τὴν τῶν ΟΥΝΕΑΛΩΝ*. Vide sis infra c. 11. *Davis*. cur. sec. *Eusebios* exhibent jam Edd. Rom. Med. Ven. Habent Mss. *Embios*, *Esobios*, *Eusebios*, *Eabios*, *Sabios*, *Securios* denique. Sed *Eusebios* optimi, ut interim edidi. *Unellos* ediderunt jam olim Aldus, Vascos. Stephanus, Gryphius, Plantinus, alique. Vide ad VII. 75. 'Ad Venetos *Unellos*.'

VIII. 1 *Hujus civitatis est longe amplissima auctoritas*] Anonymus, 'Is frumenti finitimas legatos singulos, ad Venetos vero geminos destinavit: quod gens illa esset omnium ejus regionis potentissima, cujus hodie, quod sciam (sic transeunt res humane) ne nomen quidem aut vestigium ullum extat.' Ubi scribe, 'Is framenti caussa ad civitates finitimas,' &c. *Vossius*.

4 *Usu nauticarum rerum ceteros ant.*] Egmund. exhibet *nautarum*: nam *rum* ab eo Cod. exsulat, uti et a Bongars. primo, Lovan. Vossianis, Egmund. Gott. Leid. sec. tertio Dorvill. At *rum* agnoscunt Scalig. Leidensis pr. et Oxon. item Petav. et Duker. Sed hi tantum a manu secunda. Non adparet quoque in Ed. Incerta. Quæ vox tamen videtur modo omisa ob repetitas eadem syllabas; nam reliques tum aliorum Mss. tum mei, exceptis Leid. pr. Oxon. et Petav., omnes exhibent cum Edd. Veteribus. Aliter conjici posset olim scriptum fuisse *nauticorum*: quomodo passim vocantur illi; qui navem gubernant. Cui lectioni favet Græcus *ἐκ τῶν ναυτῶν*: de cujus vocis plurimo usu adi Stephanum in Thea.

5 *In magno impetu maris atque aperto*] Lâbero, quem littora in arctius coeuntis non impediunt. Miror quid in mentem venerit P. Ciacconio, qui

legit in mari *magni impetus atque aperto*, cum omnes Codd. vulgatam lectionem teneant, cujus sensus facilis est et rei congruus. *Davis*. Lipsias oræ libri adscripserat *ambitu*: ut c. 9. 'in vastissimo atque apertissimo mari.' Sed recte se habet vulgatum, pro 'mari impetuoso.' V. VIII. 18. et Cel. Burm. ad Prolog. Phædri I. III. 'Hebrique tenuit impetus.'

6 *Portubus*] Sic edidit Davisius rursus cum aliis Edd. sed *portibus* habent Edd. primæ, item Aldi, Plantini, Scaligeri et alii. Vossius de Anal. II. 18. scribit, 'apud Cæsarem in III de B. Civili nunc *portubus*, nunc *portibus* editum invenias: sed in Matis est *portubus* per u.' At vero hic loci *portibus* exstat in Bongars. pr. Leid. pr. Voss. pr. Lovan. Egm. et aliis multis. *Portis* Voss. sec. c. 12. 'Raris ac prope nullis portibus.' Mss. magno numero et Edd. eadem *portibus*. B. Civ. I. 35. Mss. plerique cum Edd. primis, &c. 'portibus recipere,' nec secus c. 73. III. 15. 'mari portibusque' Mss. a me visi: uti et I. XXV. 'longius portibus.' Quare *portibus* restitui. In Hirtio quoque variatur B. Afric. c. 97.

8 *Retinendi Siliî atque V.]* Monet Ursinus, in Vett. Codd. post has voces additum esse *et si quos interciperi potuerunt*. Idem testari possum de Cujaciano, Leidensi primo, et margine Petaviani. Verum nec in Græco Interprete, nec Celso comparent. Cæsare tamen non indigna videntur.

14 *Eundemque omnis*] Ultima vox est, ut videtur, quarti casus; Accusativos enim plerales tertie declinationis ita terminarunt veteres. Vide A. Gellium Noct. Att. XLII. 20. et Heer. Norisium ad Conot. Pis. Diss. IV. 3. *Davis*. Male Ciacconium libantius legeret *omnes*. Vide ad initium horum Commentar.

17 *Mulent*] Ita exarant Mss. Hotemanni et mei cum Edd. primis, præter Oxon., (forte etiam Petav.) in quo

malint, ut exhibuerunt Vascos. Ald. Gryph. Steph. alique. Sed et alibi Cæsar post præsens adhibet imperfectum subiuunctivi: si *Mætia* habenda est fides. V. ad 1. 8. B. Civ. II. 89. 'Accelerat, ut posset.' B. Civ. III. 109. 'Ut in potestate haberet, efficit.' B. Afric. c. 87. 'imperat, ut essent præsto.' c. 85. 'Ut fuga salutem pararent, egrediuntur.' c. 88. 'hortatur, ut servitia manumitterent:' et 'cohortatur, ut portæ aperirentur.'

IX. 3 *In flumine Ligeri*] Bongars. pr. Lovan. Petav. et 4 alii cum Edd. primis *Ligeræ*. Sed Mss. Scalig. et Leid. prim. dant *Ligeris*: ut 'flumen Rheni,' &c. 'flumine Tiberis,' Valer. Max. II. 4. 5. ubi alii *Tiberi*. Vide et VV. LL. B. Alex. c. 28. 'Mons Cevennæ' Mss. VII. 56. 'Oppidum Thapsi' Mss. B. Afric. c. 28. ubi plura.

Quod influit Oceanum] Sic B. G. I. 8. 'Quem flumen Rhodanum influit.' In aliis legitur, 'quod influit in Oceanum.' Sed præpositio, ut monet F. Ursinus, abest a Vett. Codicibus, quam ideo expungendam censuimus. Davis. Abest sane hæc præpositio a Leid. primo, Oxon. Scalig. et una vel altera editione. Sed in ceteris Mss. et Edd. comparat, et magis respondet stylo Cæsaris, qui præpositionem geminare amat. Certe ubique retinendam esse, ubi plurimi et meliores jubent Codices, negabit nemo, ut contra non inculcanda est, ubi Codd. abnuunt. Vide ad I. 48. 'ad nostros adequitare.' B. G. I. 8. non habent Mss. 'Quem,' sed 'qui in flumen Rh. influit:' ubi adduxi VII. 57. 'in flumen Sequanam influit.' IV. 10. 'in Oceanum' et 'in Rhenum influit.' Ib. 'multisque capitibus in Oceanum influit.' VI. 33. 'Quod influit in Mosam.' B. Alex. c. 29. 'Quod in Nilum influebat.'

5 *Quam primum potuit*] Sic Scaliger et seqq. Mss. omnes et Edd. Vett. *quam primum*: ut c. 11. 'quam primum posset.' Sed jam restituit id Clarkius:

7 *Cognito C. adventu*] Turbant hic rursus Mss. nam Bongarsiani, Vossiani, Leidenses, Cujac. Petav. Egm. Lovan. Gott. Duker. Dorrill. nec dubito de aliis, item Edd. Rom. Incerta, Mediol. Ven. addunt *certaines facti*: quod genus quidem duplici ratione recte se habet, et forsitan etiam ab Auctore profectum est. Vide ad II. 7. et multis locis Frontini: Cor-tium ad Sallust. B. Cat. c. 6. 'Civitates, quos luxuria atque avaritia vexabant,' B. Civ. III. 81. 'Nulla fuit civitas quin imperata facerent.' Sic Mss. quidam VII. 36. 'unam esse civitatem. Ejus auctoritate reliquos contineri,' ubi vide plura. c. 61. 'legiones atque omnes perturbatos.' B. Civ. II. 41. 'prima et secunda post hos.' B. Afric. c. 53. 'legiones, veriti,' &c. et similia sæpissime, præsertim, quando nomina urbium ponuntur cum adjectivis et verbis Pl. Num. et Mascul. Gen. de quibus vide Voss. ad B. Civ. II. 19. et præter alios inprimis sæpe ad Livium Gronov. ut VIII. 11. infra VI. 3. VII. 37. Sed quid erit *cognito adventu certiores facti*. Certe vel superest aliquid, vel deest, vel scribendum erat *de subito C. adventu* sive *inopinato* vel *inopino*. *Cognoscit* et *certain factus* in Mss. et Edd. vulgo jungitur quoque VII. 1. ubi vide.

9 *Legatos, quod nomen apud omnes nationes*] An legati vocandi, quos supra tribb. militum dixit, emissos ad frumentum conquirendum? Sane licet. Dio tamen I. XXXIX. p. 109. ait primo missos milites frumenti causa: ubi illi retenti sunt, legatos qui repeterent. Quod non displicet. Tamen Cæsar ipse dicit infra: 'retentio equitum Romanorum.' Quibus verbis manifeste ostendit frumenti conquistores, quia publico missu venerant, abs se legatos appellari. Et legati apud Livium 'nuncios se populi Romani' vocant. Vossius. Legatos—retentos *abs se et in vincula con-jectos*. Lege *Quod quantum in se faci-*

non admittissent intelligebant, legatim retentis ab se et in vincula coniectis: hoc enim facinus est, quod admiserant. Ac ita vel in suo codice legit, vel legendum coniecit Græcus, ut ex ejus versiope patet. *Davis*. cur. sec. *Mss.* nihil mutant, neque mutandi causam video: *admissione* oculus erat, *legatos ab his fuisse retentos*.

Nomen apud omnes nationes sanctum] Gottorp. *Voss.* et Egmond. dant ad omnes, nec immerito sic legit Cl. Drakenborgius ad Sillii XIII. 606. *Davis*. cur. sec. Placet hic describere inedita Gruteri verba. '*Ad omnes nationes*. Sic *Mss.* nostri, aliorumque, sic Edd. principes annorum centum: substitutum exinde *apud*. Frustra. Eadem notio etiam alteri præpositioni: quemadmodum diu est, quod ad Ciceronis Philippicas demonstravit Hier. Ferrarius: heicque ad marginem Codicis sui annotavit P. Daniel, carum nomen Musia.' Hactenus Gruterus. Adde Ursin. et Brantium. Et sic quoque Vossiani omnes, *Lovan.* Duker. Dorvill. Leid. sec. ac tert. et Edd. Stephani ac Elsev. IV. 16. '*Tantum esse nomen atque opinionem ejus exercitus etiam ad ultimas Germanorum nationes*:' et cæpius. Adde Ill. Heins. ad Ovid. Fast. IV. 310. '*Ad rigidos promtaque lingua senes*:' et Perizonii ac Soceri mei notas ad Valer. Max. III. 7. § 5. plura vide ad I. 31. '*ante fuerant ad Cæsarem*.' v. 53. '*ad exercitum manere decrevit*.' VIII. 2. '*Cohortibus ad impedimenta relictis*.' *Ms.* Andin. vulgo additur *tuenda*. B. C. III. 60. '*contemtionem illis ad omnes adtulit*.'

19 *Romanos neque ullam, &c.*] Nemo hic quidquam de varietate admonet: quum tamen Bongars. Leidenses, Scalig. Vossiani, Egmond. et alii plures cum Ed. Incerta exhibeant *posse, quam Romanos*: in Petaviano videtur esse *que*: *ullam* deest a M. prima in Bong. pr. An scripsit auctor *namque* R.?

22 *Vastissimo atque apertissimo*] Unctis fere inclusissem verba quædam et alio caractere expressissem, quæ omnino arbitror, e Glossa in textum inrepisse: sed cum incerta sint, quamnam supposititia sint, nihil novare ausus fui. At non agnoscent *vastissimo atque Oxoniensi* neque *Andinus*; uti nec Edd. Rom. Mediol. Ven. In Leidensi primo et Scaligerano per Vossium conlato *incluso vastissimo mari atque in ap.* Contra *atque apertissimo* non visitur in Bongars. primo, nec *Ms.* Hotomanni: uti IV. 23. '*Aperte ac plano litore*,' *Mss.* plerique carent *væ aperte*: in ante *aperte* rursus addit Dorvill. et alius. Pro *atque* in *Mss.* et Edd. quibusdam *ac*. Sed *vastissimo atque* videtur delendum; intrasumque ex c. 12. '*Vasto atque aperto mari*.' Hic unum sufficit, quod obponatur *concluso*. c. 8. '*In magno impetu maris atque aperto*.' Verum tamen, cum varie quoque legatur *apertissimo*, nam Carrar. habet *amplissimo*, Leid. pr. *aperte*. Scalig. in *peratissimo*, immo in optimo Bong. alioque non adpareat, nec obposita captasæ Cæsarem pateant, possunt facile duo ultima esse supposititia. *Vastum* et *clausum* sic jungit Locanus III. 651. 652. quem locum notaverat etiam Cl. Wasse. '*Brachia nec licuit vasto jactare profundo, Sed clauso periire mari*.' *Vastum mare, vasti campi* milites pro lato et aperto æquore ponuntur.

23 *Ambialites*] Miror ipsi Scaligero id nomen adeo placuisse, ut editionis insereret. Ego omnino *Ambialites* ex *Mss.* meo et v. c. emendo: quam lectionem quoque Ciacconius et Ursinus in codd. suis repperunt. Nisi magis placeat quod in Orosio et Freculpho est *Ambivarites*. Prius tamen retinuerim. *Vossius*. *Ambianos* etiam Andin. Oxon. et Leid. pr. quod etiam recepit Clarkius. *Amburritos* Ortelii Cod. a Lipsio conlatus. Ceteri *Ambialites* ut dedi, vel *Ambialites*, et Edd. Vett.

x. 2 *Multa Casarem ad id bellum incitant*] Dissentit Strabo, qui bellum susceptum a Venetis ait, prohibendæ navigationis Britannicæ causa, quod ea insula pro emporio ipso erat: *ἡμεῖς γὰρ ἴσμεν καλεῖν τὸν εἰς τὴν Ἑρπαντικὴν πλοῖον, χρεόμενοι τῷ ἐμπορίῳ. Vossius.*

9 *Libertati studere*] Ea rursus codicum discrepantiam. Bongarsiani, Vassiani cum plerisque vulgatum retinent. Sed Ursini (Codd. Petav. Cajæ. Leid. prim. Scalig. Andin. Oxon. *libertatis studium incitari vel studio inc.* quod tamen ferè explicationem putarem alterius locutionis cum Ursino, cui olim etiam placuerat. Nisi *incitare se et incitari studio locutionis essent Cæsari adamatæ.* Vide infra ad c. 12. et B. Civ. 1, 79. 'Incitati cursu.'

xli. 4 *Auxilio a Belgis accessit*] Vetus Codex Petaviani initio habuit *in auxilio*, sive inter auxilia, vel auxiliares copias: quod si plures confirmarent Codices, non damnaverem. Sic enim omnino legendum, ut conieci, e Mss. apud Frontin. II. 12. 'Quam in auxilio Ægyptiis adversus Peras venisset.' Justin. v. 11. 'In eo prædicio x milia Græcorum in auxilio Syri fuere:' ubi male Schefferus contra plerosque Mss. ejici vult *et in*. Val. Max. III. 2. 12. 'a Thracibus, quorum is magnum numerum in præsidio habebat;' i. e. Auxiliares. Florus III. 3. § 13. 'Quæ quasi subsidio Noricos insederat Alpium tumulos.' Mss. aliorum et quatuor Leidd. in *subsidio*; nec dubito quin recte. Salmasius et Dukerus legunt in *subsidium*. Infra vi. 33. 'legioni, quæ in præsidio relinquebatur.' Sed et illic locum denotare potest. Eutropius vi. 22. 'Qui Pompeio in auxilium apud Thessaliam fuerat.' Ms. *auxilio*.

12 *D. Brutum adolescentem*] Brutus egregius erat indolis, eaque prudentiæ specimina ediderat, ut Cæsar

et tantum munus non sine gravi ratione credidisse videatur. Fieri tamen potest, ut amor paternus in causa partim fuerit, cur adolescens ad tantam dignitatem sit provectus; Cæsar enim cum Servilia Bruti matre consuevit, καὶ καθ' οὗτο μάλιστα χρόνον ὁ ἴσος ἐπέφλεγον, γασόμενον τὸν Βρούτῳ ἐπέσειπτόντος καὶ ἐκείνου γυγνόμενου. Verba sunt Plutarchi in Bruto p. 986. Vide et Suetonium in Jul. c. 1. *Devis.* Dele Notam: nam Decimum Brutum cum M. Bruto impudens confuderam. *Idem*, cur. sec.

xlii. 2 *In extremis lingulis promontoriisque*] Meliores libri habeant *lingulis*. Festus: 'Lingua promontorii genus non excellentis, sed molliter in planum vexi.' Pacuvius in Chryse, 'Id promontorium, ejus lingua in altum projecti.' Apud Gellium iv. 17. Sic et Livius sæpe. Ciaccon. Si pleribus exemplis opus est, suppeditabit A. Schottus Obs. III. 26. *Davis.* *Linguis* sic Mss. Reg. et Vossii. Ms. Eliens. et Editi plerique, *lingulis*. Quod idem est. *Clark.* Quinam sint illi meliores libri, quos laudat Ciacconius, nescio: *linguis* habet Carrar. et Edd. Flor. Vascos. Stradae, Steph. Gryph. A. 1546. nam priores exhibent *lingulis* et Elzev. Qualis etiam ille Codex Vossii sit, quem Clarkius laudat, itidem ignoro. Nam omnes Vossiani a me visi cum reliquis cunctis Bongarsii, Leidensibus, Andino, Lovan. Petav. Palat. Oxon. Duker. Dorvill. aliorumque Mss. et Edd. priscis servant *lingulis*. Ex Egmond. et Gott. nihil adnotatum erat. *Lingula* sunt *tenues linguae*, ut ait Lucanus l. 614. ubi etiam vide, et hic Hotom. ac Brantium et Salmas. Plin. Exercitat. p. 57.

3 *Quam ex alto se astus incitavit*] Cum astus accessisset, nam, ut verbis utar Silli Italici l. III. 59. 'Lama, immissis per cærula bigis, Fertque refertque fretum, sequiturque reci, proca Tethys:' ita enim oh metrum

lege, non *Tactis*, ut habent editi. Sic locutus est aoster IV. 17. 'Ut quo major vis aquæ se incitavisset, hoc arctius illigata tenerentur.' Davis. Pro XII. Petrus Bertius Diss. de Agg. et Molibus c. 10. T. II. Th. Saleng. legit XXIV. ut debuit scribere, nisi errarit Cæsar.

7 *Extruso mari aggere*] Lipsius margini adlevit *exclusæ*, quomodo varia habet lectio Bongars. primi. At nil muto. Græcus bene ἐξωθελούς χόμασι τῆς θαλάσσης. *Submotum* dixit eo sensu Seneca, et Lucan. VIII. 445. Vide Torrent. et alios ad Horat. Od. III. 1. 33. 'Contracta pisces æquora sentiunt, Jactis in altum molibus.' Alio sensu Mela II. 6. 7. 'extrudere montem, promontorium in mare' dixit loca, quæ in mare excurrunt, ut si hic construas 'extruso aggere in mare.'

8 *Ferme*] Mss. Reg. Ellens. et Vossii, et Editi. Vett. *oppidi*. Clark. 'His ferme manibus adæquatis' ex Petav. Gottorp. Norvic. aliisque codicibus legendum, *his oppidi manibus adæquatis*. Sic etiam Græcus. *Daria*. cur. sec: *Fere* pro *ferme* habet solus Oxoniensis; ceteri Mss. omnes, ut et Ursin. dant *oppidi*. Cujac. et Leid. pr. *idem* m. *oppidi*. Reposui itaque *oppidi*, ut etiam habent Edd. plerumque, sed ita, ut *ferme* retinuerim cum Ms. Brantii et Editis nonnullis. Ejecit *oppidi* Aldus; dein Gryph. in pr. Ed. ac Plantin. et seqq.

12 *Hoc eo facilius*] Sic Ms. Regius. Al. *hæc*. Clark. Carrar. quoque et Duker. *hæc*. Reliqui omnes cum Edd. *hæc*. quod cur mutaverit Clarkius, causam non video. Dein *portibus* dedit per i ex Mss. optimis duodecim, pluribusve, et multis Editis. V. 43 c. 8.

XIII. 1 Namque ipsorum naves ad hunc modum factæ] Orosius: 'Barbarorum naves solido robore intextæ, cavernisque prævalidis obduratæ. Nescio quid per cavernas velit: qua-

re discipendum censeo. Nec, si cæcis legas, satis commodum sensum video. Vossius.

3 *Ac decessum æstus*] Petav. præbet *ad dec.* sive cum æstus decedit. Recte quidem; ut *vada* sit Nominativus. Nunc verbum *excipere* videtur rectius convenire cum *decessu*, quam *vada*. Ea sane esset hypallage pro *vadum excipit navem*. Sexcenties enim *excipere* aliquem dicuntur loca, in quæ se contulit. Phædr. I. 12. 'Silva tum excipit ferum.' 'Excipere alnos ordinibus cuparum' Lucan. IV. 422. *Excipere* tamen *decessum* recte possunt dici naves: ut omnia, quas incurrunt in nos, etiam Metaphorice *excipere* dicimur. I. I. vs. 231. 'Excepturus aquas sonipes.' Atque ita ultimo substantivo junxisset verbum proprium, licet præcederet aliud, quod alius significationis verbum postulare videtur. Quomodo sexcenties loqui veteres notum est. Adi modo quos laudat Cel. Duker. ad Flor. II. 7. 8.; 17. 12. et Cel. Burm. ad Phædr. IV. 17. § 31. et quos non? Vide etiam Frontin. II. 5. 81. et plura ad Hirt. VIII. 5. Argute vero, sed nimis poetice Leidensis sec. hic habet *decipere*, hoc est *deludere*, transire vada, licet æstus decedat.

Decessum æstus] Carrar. Cod. *discessum*. Utrumque recte; sed male Sambucus e Veteri, ut ait, Codice, probat *decessum*. Adi notata ad Frontin. III. 9. 'sub discessum æstus maritimi.' Aliter et *recessum* dicebant.

9 *Anchoræ pro funibus ferreis catenis revinctæ*] Manifestus ergo error Strabonis est, quando ait, I. IV. p. 195. καταναυμάχους δὲ ῥάβδους, οὐκ ἐμβόλους χρώμενος (ἦν γὰρ παχέα τὰ ξύλα), ἀλλ' ἀνέμῳ φερομένην ἐν' αὐτῶν, κατέσταν οἱ ῥομαῖοι τὰ ἱστία δορυδρεπάρους ἦν γὰρ σκόντινα, διὰ τὴν βίαν τῶν ἀνέμων ἀλίστους δ' εἶναι αὐτὰ καὶ ἄλλων: id est, *facile autem avar eos vicit, non committendis navibus* (quippe *Venditorum naves e crasse ligno*), sed cum vento incitata in eos fer-

rentur, Romani fulcibus hastis proflatis, vela detrahebant; nam pellicea erant, ob vim ventorum: catenas autem pro rudentibus tetenderant. Unde videmus primo non de antennis, sed velis detractis, Strabonem dicere, et quando ait pro funibus catenas habuisse, non potuerunt funes præcidi, qui non erant. Etiam Dio l. xxxix. p. 2. vela discissa ait. *Vossius.*

11 *Ha stes propter lini inopiam*] Addidi *Ha* auctoritate Metorum Bongars. primi, Andin. Petav. Lovan. Vossiani primi, Leidensis primi, Egmond. cum quinque aliis, uti et Variantibus Bruti, et Ed. Incerta: quasi diceret, *hec quidem fcebat.* Qualis Glossa est in Leid. soc. *hec faciebant:* *hec* etiam Carrar. et Duk. aliique antiquo more pro *ha:* de quo alibi: præterea inserui *eo*; ante *quod est m. verisim.*, quod, iubentibus id Mss. quatuordecim, et Edd. primis, aliisque. *Eo, quod, i. e. ideo quia.* Vide ad l. 6. 23. 'sive *eo*, quod re frumentaria intercludi posse confiderent.'

14 *Posse*] Hanc vocem ex Mss. et Vett. Editt. restitui; quam Scaliger et Recentiores omiserant. Græcus item, *δύναμις.* Clark. In erratis monuit etiam Davisius, inserendum esse *τὸ posse*: quod sane agnoscunt Mss. præter Cujac. Andin. Scalig. Oxoniensem et Leid. prim. a manu prima: neque habent eam Edd. Manutii, et Aldi, Gryphii prima aliarque. Reposuit forsitan Davisius et Clarkius, quod putarent, tum præstare, adverbium præmitti verbo regi. Mihi a librariis intrusum videtur. Quum sciam, passim illud verbum omitti. II. 30. 'sese conlocare confiderent.' v. 26. 'controversias minui posse sperarent.' In uno ex optimis non adparet *posse.* Vide insuper ad II. 32. et B. Civ. II. 31. 'expugnari posse confidimus.' Eadem confusio in Nepot. Alcib. c. 4. § 6. Ceterum judicat Hotom. rectius videri *arbitrantur.* Mihi secus videtur: totam

gentem delevit Cæsar. Adi c. 16.

16 *Ut una celeritate, et pulsi remorum præstarent*] Corruptus Dionis locus l. xxxix. p. 110. ubi ait Romanorum naves celeritate, Venetas mole præstitisse: nam ibi legitur de Venetis, *καὶ τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ ταχέει ὑποείχον:* Et magnitudine et celeritate præstabant: lege *ταχέει*, *crassitudine*, qua voce usus eadem de re Strabo; ait enim, *ἡ γὰρ ταχὴ τὰ ξυλὰ.* *Vossius.* In una cel. exaratur in Leidensi primo et Oxoniensi, probante Cl. Wassio. Certe sic invenitur apud Lucret. v. 1364. 'Nam longe præstat in arte.' Et alias sæpissime eam propositionem addi vi significationis *τοῦ per* contra Grammaticorum regulas sæpe monuimus. Vide etiam Sciopp. Veris. I. 4. et Observ. Misc. Vol. quart. Cl. Drak. ad Liv. l. 52. simile est. 'In agris vastandis hosti nocere' v. 19. Adde varias lectiones v. 30. VII. 38. 'In mendacio permovere.' B. C. I. 23. 'In ea re civitate expulsa.' Restituenda etiam Val. Max. e Mss. I. 8. § 9. 'In ista flamma Pompeius cremetur.'

Pulsu remorum præstarent] Quia Cujacius testatus est in suo codice legi *p. r. incitatione pr.* Gruterus suspicatur *pulsu* esse e Glossa in textum admissum: *incitationem* additur quoque in Leidensi primo. Quare vehementer adridet egregia Gruteri conjectura: licet nequaquam negem *pulsu remorum* bene dictum esse. Sed magis verisimile est, librarios *τὸ incitatione* explicuisse per *pulsu*, vocem vulgarem, quam contra, quamquam et legi posset *pulsu remorum incitata*, deleta copula. Solet etiam Cæsar id verbum hac in re adhibere. c. 14. 'Navigio remis incitato.' IV. 25. 'naves longas remis incitari.' VII. 60. 'lintres magno sobita remorum incitata.' B. C. II. 6. 'naves sese in eam incitaverant.' B. Civ. III. 24. 'scaphæ se in hostes incitaverunt.' Sic fere Valer. Max. III. 2. § 10. 'velo-

mente ictu remorum concitata classis.' Aliter passim impellere dicunt. Vide VV. DD. ad Ovid. Met. VIII. 103. 'impulsæ tonsis carinæ' Lucan. III. 527. Id est, *incitata* nostro auctori. Deia *præstaret* rescripsi; ut est in Mss. meis omnibus, Petavianam si excipias, et Editionibus primis, aliisque quam plurimis. Pertinet enim ad classem, oppositam *raîs navibus*. Nimis ambigue hic locutus esset Cæsar, si plurali fuisset usus.

18 *Neque enim his nostræ rostro nocere poterant*] Sic iterum noster infra c. 14.: sic et Strabo Geogr. I. IV. p. 169. At Florus III. 10. ita scribit de navibus Venetorum. 'Illæ rudes et informes, et statim naufragæ, quum rostro sensissent.' Hunc vero Scriptorem graviter errasse vel ipsa navium descriptio satis ostendit. Davis. Vide illic Cel. Duker.

20 *Telum adiciebatur*] Sic vel more solito *adicebatur* Mss. et Edd. Vett. nisi quod in nonnullis sit *adiciebant*. Solus Ms. Andinus et Edd. quædam, at Aldi, Plantini, &c. præbent *adigebatur*: quod præferebat Brantius. Vide ad IV. 23. 'In litus telum adici posset.'

Et eadem de causa minus incommode scopulis continebantur] Hotomannus legebat *minus commode copulis continebantur*. Ut copulæ sint manus ferreæ, quæ navibus injiciuntur. Sed copulas ea significatione apud veteres reperiri, id vero nequaquam ostendit. Alioqui vox non absurda est. Ego non video, quomodo hæc conciliari possint, quum si retenta veteri lectione, *minus commode*, dicamus naves Venetorum propter altitudinem ac latitudinem non facile hæsisse inter angustias scopulorum, quippe quo intrare aut recipi propter molem nequirent. Contra, Romanas naves, quia minores, facilius intra scopulos compelli et allidi lisdem potuisse. Quod si probemus *minus commode*, Cæsar dixerit pro *minus facile*. Græ-

cus sane habet *otre pādios*. Vossius. *Minus commode*] Sic Mss. omnes. Græcus, *otre pādios*. Scaliger et Recentiores, *minus incommode*. Clark. Norvic. et alii Mati *minus commode*. Pal. autem *copulis*. Mihi ergo dubium non videtur, quin *eborōxus* reposuerit Hotomannus, *minus commode copulis continebantur*: naves enim altiores erant, quam, ut illa manus ferreæ commode possent injici. D. quidem Vossius legit *minus commode scopulis continebantur*: censetque Venetorum naves propter altitudinem non facile hæsisse inter angustias scopulorum. Sed altitudo nihil ad hanc rem confert, ideoque rejicienda est ejus explicatio. Davis. cur. sec. *Copulis* etiam videtur amplexus esse Lipsius. Eam enim vocem oræ libri sui adleverat; mihi vero videtur esse verissima, licet exemplum geminum plane adferre nequeam, quod solum desiderabat Vossius. Sed cur solus omne manuum ferrearum, *harpaginum, corcorum*, &c. genus Cæsar non potuit appellare *copulas*? Sicut solus Lucanus, vel fors etiam Frontinus (V. ad II. 3. 24.) de illis dixit *manicas*: præsertim cum *copula* et *manica* sint Synonyma, et manuum vincula utrumque notent. Plura de *copula* vide. apud Salmas. ad Capitolin. Maximinum Junior. c. 1. 'Dextrocherium cum copula de hyacinthis quatuor.'

22 *Savire*] *Se savire* Voss. pr. Lov. *savire ventus carp.* et desunt ab And. et Oxon. et *se* non leguntur in B. pr. Pal. Lov. Gott. Voss. tert. Leid. tert. Petav. a m. pr. Dorv. et Ed. Inc. et solum abest a Voss. pr. sec. Egm. Duk. Leid. sec. Non male Gruterus suspicatur *se savienti vento d.*, aut et *se v. ded.* esse subposita: forte ut *quum se, savire v. quum c., vento dedissent*. Sed quis se vento dat, quando *savire* ventus incipit? Considerent acutiores. Posteriora poetis magis quam historicis usurpata abundare omnino videntur: sed agnoscit

utrumque Græcus.

23 *Derelicta*] Mss. Ursini, Petav. a m. sec. Gott. Voss. sec. et tert. *relicta*. Et sanè recte *relinqui* sive *derelinqui* naves dicuntur ab æstu recedente, cum in vadis hærent; quomodo et *deseri* et *desitus* passim dicuntur, quæ in sicco relinquuntur, aqua minvente, sive *ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν πόντον*, ut vertit Græcus. Verum hoc dixerat auctor supra in *vadis consistere*. Præterea optimi Codices Bongars. Vossian. prim. Leid. prim. et tert. Lovan. Egmund. et Ed. Incerta habent *rei relicta*. Quare cum Ill. Heinsio malim *rejecta*. Sæviente vento, et æstu recedente in vadis consistebant tutius, et ab æstu redeunte per tempestatem *rejecta*, &c. Quod verbum hac in re proprium cum aliis non raro adhibet noster B. G. v. 5. 'Naves tempestate rejectas cursum tenere non potuisse.' c. 23. 'paucum locum caperent, reliquæ fere omnes rejicerentur.' V. Cl. Burm. ad Vell. 1. 1. 'Tempestate in Cretam rejectas.' *Referri et deijci* ait iv. 28.

25 *Erant extimescendi*] Mss. et Editt. Vett. *erat extimescendus*. Quod perinde. Clark. Pluralem cum Faërho et Uralno recepit Scaliger et seqq. eumque confirmant Leidens. prim. et Scalig. cum Græco Interprete, Ceteri omnes tam Msti quam Editi singularem agnoscunt; quem ego temere non mutatum mallem.

xiv. 4 *Expectendam classem*] Celeb. Drakenburg. o Mato Gottorp. fersan restituentum arbitratur *expectandum* ad Silium xv. 105. 'Nec bona censendum.' Adde Erudit. Arntzen. ad Aurel. Victor. de Viris Illust. c. 10. 'ad recipiendum Tarquinius;' sane ita exaratur quoque in Vossiano tertio, qui semper fere illi consentit, et Ed. Incerta. In iisdem legitur quoque v. 1. 'ad multitudinem transportandum.' vii. 14. 'ad detractandam militiam;' Edd. Rom. Ven. et Med. per u. Adde B. Alfr. vii. 18.

9. Sed ii libri tantæ non sunt apud me auctoritatis, ut ceterorum omnium Codicum lectionem ideo spernam; licet sciam vulgo, sed vulgo tantum, et forsitan in uno alteroque Ms. ita quoque scribi B. Civ. i. 34. 'ad occupandum Massiliam.' Vide ibi, et quem notavimus ad Frontin. iii. 6. § 7. 'ad liberandam eorum rempublicam;' et Cel. Duker. ad Florum i. 9. 'ad augendam populi majestatem:' sed tres Mss. Leidd. ut edidit Duker. *augendam*. Nam in hiis dubiis nihil tutius est, quam optimes sequi Codices; ut apud Apul. Metam. i. x. p. 222. Ed. Pric. 'ad explorandum mansuetudinem.' Sic enim optimi Mss. Florent. et Bertin. cum Edd. Antiquis. vulgo *explorandam*. In quibusdam editis, ut Vascos. Gryph. Steph. &c. est *expectare*. Margo Plant. Ed. *expectari*.

5 *Circiter ccxx naves paratissimæ*] Bong. prim. Petav. Vossiani omnes, Egmund. Gottorp. expressis litteris dant in accusativo *ducentas* xx. Quod videndum, num alibi ita adhibeat noster cum substantivo in Nomina. casu.

Paratissimæ atque omni armorum genere ornatissimæ] Dio Venetos fiducia navium suarum nulla in prælium arma attulisse ait. Quod adversatur Cæsaris verbis. Et fortasse veriora, quæ Dion ait, hauseritque ex Ephemeridibus, quæ meliori fide, ut supra ostendimus, conscriptæ erant. Vossius. Dion l. xxxix. p. 110. ait Venetos fiducia navium suarum nullum telorum genus secum adduxisse, quæ de causa P. Clacconio et Vossio frontibus adversis inter se pugnare visum est noster et celeberrimus Historicus. Mihi vero non placet commentum: crediderim enim arma hic de notare vela, funes, reliquaque navibus ornandis necessaria. Sic supra c. 13. 'Naves ad hunc modum factæ armatæque erant.' Sic et v. 1. 'Eæ quæ sunt usui ad armandas naves, ex

Hispania apportari jubet; spartum videlicet, quo conficiuntur funes ac rudentes, qui et Græcis *βύλα* dicuntur. Hesychius. *Ὀυλα, τὰ ἐξ ὑψους ὀρυζία*. Oppianus etiam Cynege. i. 131. *βύλα πύρε* pro armamentis navium dixit. Caesaris verbum servavit Paulus Orosius; qui vi. 8. hanc historiam ita narrat: 'Continuo ceteræ naves eorum paratæ et omni armorum genere instructissimæ, progressu portæ, ex adverso restiterunt.' Davis. 'Armamentis navem armare.' B. Civ. i. 36. et sæpiissime. Amant enim magis *armamenta* dicere, quam *arma*. Apud poetas tamen non raro eo sensu *arma* occurrunt. Adi Cel. Burm. ad Ovid. Art. Amat. ii. 50. Vide et Davis. ad B. Civ. ii. 4. 'Naves armaverant;' et passim alios.

8 *Neque tribunis*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. Rom. [vel *tribunis*.] Clark. Mss. omnes et Edd. ante Plantinianam a Lipelio procuratam exhibent vel: quod idcirco restitui, immerito sede sua expulsum. iv. 20. 'Neque quem usum belli haberent, aut quantæ nationes incolerent, neque, &c. reperire poterat.' v. 6. 'Neque recusandi aut deprecandi causa.' Sic enim Mss. c. 16. 'Neque consistendi aut ex essedis desiliendi.' Adde vii. 64. viii. 15. 'Neque pernoctare aut diutius permanere.' vulgo *neque*. B. Civ. iii. 15. 'Neque ligandi atque aquandi, neque naves ad terram religandi:' ubi vulgo etiam *neque*. Corruperunt ita etiam Apul. i. iii. p. 50. Ed. Pric. 'Neque tur dignitatis, nec etiam prosperæ fortunæ signi samus.' Mss. enim et Edd. Vett. 'vel etiam.'

10 *Quam rationem pugne insisterent*] Non necesse est, ut cum P. Ciacconio reponamus, 'quam rationem pugne instituerent.' Terentius Eum. Act. ii. Sc. 3. 3. 'Ubi quam? ubi investigem? quem perconter? quam insistem viam?' Cicero de Orat. iii. 45. 'Quoniam igitur modo tantum manus insistemus,' ubi in non-

nullis Codd. legitur *institumus*. Sed est Glossæma. Davis. Plerique Mss. et Edd. Vett. 'qua ratione.' Sed præter alios et Ed. Stephan. bene quartum casum servant Bongars. Petav. Egmond. Vossian. prim. atque ita Mss. quidam apud Terent. Phorm. i. 14. 15. 'qua querere insitam via.' Apul. i. iii. init. 'Angiportum insistimus.' Locum Terentii ex Euancho ipse Ciacconius, aliosque ex Virgilio adduxit Brantius. Et Lamb. ad Lucret. i. 497. 'Insisterunt vestigia certa viæ:' de verbo insistere adi etiam Cel. Burm. ad Sueton. Vitell. c. 2. 'Insistere' autem et 'instituerere' sæpius permutantur: vide ad c. 26. Et sic Plaut. in Stichio iii. i. 26. 'si hanc rationem instituis.' Infra vi. 9. 'instituta ratione.' Verbum vere *insistere* videtur in se habere significationem ardoris, studii, maximeque intentionis ad eam rem quam agere institimus. Sic vi. 5. 'Tetus et mente et anime in bellam Ambiorigis insistit.' Plant. Mil. Glor. ii. 4. 4. 'Age jam nunc insiste in dolos.' Virgil. Æn. iv. 583. 'Sic ades insistit, secumque ita corde volutat:' ubi videndus Servius et Plauto adducens 'Hunc sermonem inistiti.' Studium rei notat etiam in Velleio i. 17. 'temporumque insisterit motis.' Quo sensu capi posset etiam Apul. Met. i. x. p. 186. Ed. Pric. 'Insistens jubebat:' quamquam et simpliciter pro *consistens* ibi non damno. Vide Miscell. Obo. T. iii. Vol. 2. p. 307.

11 *Necesse*] Mss. et Editt. Vett. *movere*. Quod rectius est. Græcus, *πῶς δύνανται οὐδὲν τοῦτο ἔργον ἑλάναι* BAAITHEIN. Clark. *Necesse* est quoque in Lovan. cum tribus aliis, sed recentissimis: quare alterum, utpote rectum, loco moveri nolim.

12 *Tantum tamen*] Priore voculam addidi ex editt. Rom. et Ven.: cum in aliis perperam omittatur; quod factum, ut opinor, ex similitudine, quam inter hanc et sequentem

vocem intercedit. Vide not. ad 1. 15. *Davis*. Scribit Davisius, ex Editt. Rom. et Ven. *Tantum tamen*; et priorem vocem perperam in aliis omissionem censet. Sed integra est sententia sine ista voce. *Clark*. Editio quidam Mediol. quæ semper fere cum Romana conspirat, utramque vocem habet; sed sine dubio inde id ortum est, quod e varia scriptura, quæ est perpetua in *tantum* et *tamen*, in textum ambæ sint receptæ. *Tantum* hic etiam Petavian. et placebat Grutero. Sed elegantius negligitur: nam solet ut subiungi; licet omittantur *tam*, *ita* vel *adeo*: ut hoc ipso capite bis, ut quum omnis *Gallicia*, &c. et ut nullum, &c. et cap. seq. ut *perpaucæ*, &c. Observavit hoc contra Davisium quoque Cl. Bos Animadvers. in Cæs. p. 16. Verbulo id monui ad Frontin. 1. 1. § 5. Sic *adeo* olim intruserant in Apuleii *Metam.* 1. 1. p. 7. Ed. Colv. in fin. 'Ut grabatulus,' &c. Intrusum etiam v. 18. 'Tamen ut nostri,' &c. vulgo enim *ita tamen*: et VII. 28. 'Silentio ex fuga exceptit, ut,' &c. vulgo 'sic ex fuga.' V. etiam VI. 24. VII. 37. 'Liger ex nivibus creverat, ut transiri vado non posse videretur,' et VIII. 41. 48. B. Civ. II. 6. III. 56. 96. B. Alex. c. 19. ubi vulgo male exulabat ut. Adde B. Afric. c. 47. 'Ita transportaverat, ut:': ubi Leid. pr. non agnoscit *ita*.

16 *Non absimili forma muralium falcium*] Sunt qui *ruralium* legant, sed absurde. Nec me Græcus moverit, qui *γερπυριδὴν ἀπερδαν* ait. Meminit *falcium*, quibus lapides evelluntur, *Vegetius*. Sed *Lipsius* diversas illas a muralibus arbitratur: et has tantam detergendis mœnium pinnis institutas arbitratur. An vere, nequam adfirmaverim. Potnerunt sane eadem et idoneæ esse pinnis detergendis, et subruendis muri, aut lapidibus evellendis. *Vossius*. *Ruralium* est in Ms. Ursini, Scalig. et Petaviano, sed egregie *muralium* defendit

contra *Robertellum* Car. *Sigenius* c. 27. *Thes. Critic.* T. II. p. 167. et seqq. qui consulendus est. *Moralium* exarator in *Voss*. pr. *Lovan.* *Bushl.* *Egm. Gott.* et Ed. *Incerta*. *Ruralium* R. *Stephanus* jam exhibuit.

18 *Destinabant*] *Distinabant* plerique legunt, etiam *Lipsius* VII. 22. ubi est, 'quas cum destinaverant, tormentis introrsus redacebant.' Libro quoque primo B. C. c. 25. legas 'has quaternis anchoris ex quatuor angulis destinabat.' Codicum magna varietas est, ut non temere statuendum sit, quæ lectio præstet. Scio quidem esse viros doctos, qui *destinare* pro deligare usurpatum vett. dicant, sed auctoritatem desidero. Nam *Apuleii* (ejus verba enim adducunt) testimonio *Cæsaris* comprobare dictionem velle, id non facile faciendum mihi videtur. Apud *Varronem* 1. 24. reperias minus usitatam notionem vocis *destinare*; ait enim, 'Novellos quum quis emerit juvencos, si eorum colla in furcâ destinata incluserit, ac dederit cibum.' Ubi *destinare* nihil aliud esse putarem quam *dirigere*, uti cum dicitur *destinare certos ictus*, quod et *dirigere ictus aut vulnera* *Tacitus* dixit. Sed jam *destitutas* ibi legendum, ex Mss. ostendit *Victorinus*. Proinde nullus veterum, quod sciam, juvat. In glossis est *destinat*, *reperiturque*; vereor ne *distinct* legendum sit: nam *reperiturque* inter cætera est *distinere, distinguere negotiis*. Illud magis miror, quod in Glossis *Philoxeni* legitur *destinat*, *ἀποστέ*: quid enim commune *reperiturque* cum *ἀποστέ*? Dicam, quod subito in mentem venit. Puto legisse autorem illa *Maronis*: 'et me *destinat arm.*' et intellexisse *destinat* hic esse *devoct.* Quod verbum in Antiquario suo *Laurenbergius* hic explicat, *delinquit*, imperito prorsus. Sed ne temere *Glossarii* verba trahere ad *Maronis* locum videar, est simile quid in Glossario, quod Ms. habemus. Ibi enim legitur, '*Malagrama*, herba veme,

mosa: lego, 'Mala gramina.' Et respexit ad illud ejusdem poetæ, *Æn.* II. 'coluber mala gramina pastus.' Quantum ad Cæsaris verba, non arbitrator mutandum quidquam, cum et *Vitruvius*, Augustei ævi scriptor, V. 12. *destinare* pro deligare ter usurpaverit. Et *destinare* apud veteres significationes complures habuisse certum est. Sic ex *Nonio* discimus parare, et emere notavisse: ait enim, 'Destinare dicitur parare.' 'Destinare, emere.' *Lacilius* l. XXVIII. 'Facio, ad lenonem venio, tribus in libertatem millibus desinor.' Etiam pro *designare* usus *Curtius*, cum ait, 'conjectum oculorum, quibus ut fur destinabatur, ferre *Dioxippus* nequivit.' *Suetonius* et mediæ ævi Scriptores pro mittere usurpant. *Corippo destina* columen est seu fulcrum, cum ait: 'Et *Thomas Libycæ* nutantis destina terræ.' Eodem modo usus *Arnobius*. *Vossius*. Ut probet *Ciacconius* vulgarem lectionem *distinebant*, adfert locum IV. 17. 'binis atrimque fibulis ab utraque parte distinebantur: sed et illic *Davisius* legendum putat *destinabantur*; licet eo loco abnuant *Mss.* nam ceteris locis hic a *Vossio* adductis *Mss.* exhibent *destinabantur* vel *distinebantur*. Vido ibi *Comment.* Hic quoque *Coll. Voss.* sive *Cod. Scal. Leidens.* primus et tertius cum *Ed.* incerta servarunt *destinabant*, ut bene edidero *Davisius* et *Clarkius*. Ceteri *Mss.* potiores *distinebant* cum pferisque *Edd.* Recentiores *Codd.* ut et *Voss.* prim. *destinebant*, quod tamen foret melius, quam *distinebant*, quod *dividere, separare* notat, sive quovis modo curare, atque dijuncta sint non coeant, non vero *alligare*, ut hoc et illis locis debet.

19 *Prærumpebantur*] *Leidens.* prim. *prærumpebantur*. *Ursini* *Codd.* *Lovan.* et *Ed.* Princeps *perrumpebantur*: ut malebat *Færmus*. Nil muto. *Solemnis* est variatio. *Ovid. Metam.*

xiv. 547. 'Stupea prærumpit Phrygiæ retinacula classis.' Potius malim pro *abactis* cum *Mss.* *Ursini* et eodem *Leidensi præcis*: de quo composito ad *Heinsium* ad *Ovid. Epist. Her.* xx. vers. 143. *Frontinus* cum alibi, tum IV. 1. 'Cincta togæ præciso; quamquam hic potius notaret, ante *abactis*. Nam sic saltem e ceteris *Mss.* et *Edd.* vetustis, quibuscum facit *Scaliger*, reposui. V. ibidem p. 49. et *Davis.* ad VII. 73. 'firmis ramis abscisis.' *Colv.* ad *Apul.* IV. 70. 'Manum prorsus abscidimus.' Male *Edd.* novit *abscindimus*.

xv. 1 *Deiectis ut d. antennis*] *Ursinus* videndum ait, an non legendum sit *dejectis*: quia supra dixerat auctor 'antennæ concidebant.' Est qui *dissectis* malit: sed probo omnino *dejectis*: id est, de summo malo in naves vel mare jactis, idque confirmatur ab optimis membranæ *Andinis*, creberrima confusione. Sic 'dejectum in pelagus corpus' *Lucan.* III. 660. et 691. 'Tela mari dejecta.' Sed ibi præstat *dejecta* l. sparsa. *Ovid. Metam.* XII. 289. 'Insani dejectam viribus austri Forte trabem nactus: quem locum egregie vindicavit *Cel. Burn.* ad *Valer. Flacc.* VIII. 289. et ita 'avem cælo dejicere' pro ferire, ut cadat: de qua locutione consule *Cel. Drakenb.* ad *Silium* l. II. vers. 96. *Propius* accedit *J. Obsequens* c. 87. 'Navis velum fulmine ex antenna in aquas dejectum, et impensas omnes iguis consumait.' Hæc nunc eum locum lego cum *Cl. Lipsio* pro 'fulmine exanimatum.' Huc faciunt *Dig.* l. XIV. Tit. 3. § 6. 'Navis adversa tempestate deprensa' (Vide *Bentl.* ad *Horat.* p. 43.) 'ictu fulminis densis armamentis et arbore et antenna,' &c. *Impensas* vero ibidem retineo; sive pro armamentis capias cum *Barmanno* ad *Ovid. Epist.* VII. 188. sive pro mercibus cum *Cl. Weselingo* *Probabil.* c. 7. p. 67.

2 *Circumsciderent*] *Mss.* et *Edit.*

Vett. *circumsteterant*. Quam Lectio aequè ferri potest. *Clark*. Imperfectum solus retinet de tot meis Codd. Leidensis primus et Scalig. cum Carar. ut ediderunt etiam Vasces. Gryphius. Steph. Strada et deinceps. Alterum itaque revocavi. Contra *rv*. 26. *paucos circumsteterant* *Mss.* omnes. at *Clarkii* Editio *circumstebant*. *V*. et *iv*. 37. *v*. 7. 44. Male etiam *Ed. Elzev.* *descendere* exhibet pro *transcendere*.

7 *Tumta subito malacia*] Quid sit *malacia*, docet *Festus*. 'Flustra,' inquit, 'dicuntur, cum in mari fluctus non moventur, quam Græci *μαλακία* vocant.' Hanc *Salpicius Severus* *Dial.* *i*. 4. p. 381. ut vocis Græcæ vim exprimeret, 'molliciem maris' nuncupavit. *Davis*. *V*. *Comment*.

9 *Quæ quidem res ad negotium conficiendum maxime fuit opportuna*] Aliter *Florus* *III*. 10. 'Cum Venetiæ etiam navale bellum, sed major cum Oceano quam cum ipsi navibus rixa.—Hærebant in vadis pugna, quum ventis solis cum ipso certamine subductus Oceanus intercedere bello videretur.' Hanc autem scriptorem insigniter esse lapsum cum res ipsa clamat, tum ex *Dionis* *i*. *xxxix*. p. 110. abunde patet. *Davis*.

Maxime fuit obportuna] Non spernenda sane est lectio *Mstorum* *Ursini*, *Cujac.* *Andin.* *Leid.* *primi*, *Oxon.* et *Scalig.* *maxime fuit obportunitati*: ut sæpe magno usui esset. *Franti* *libraris* videtur falsis, quod scriptum invenerint *maxime*.

12 *Ab hora quarta*] Græc. & *ἄρα* *verèquæ*. *Mss.* et plerique Editi, *hora fere quarta*. *Clark*. Addidi *fere*: quod solummodo videtur operarum vitio ex Editione *Amstelædamensi* *A*. 1697. excidisse. Priores enim, quod sciam, omnes cum *Mss.* cunctis agnosrant.

xvi. 10 *Reliquos sub corona vendidit*] Belle captos coronari, atque ita venditari solere et *Cato*, et ex eo *Gellius*, tradidit. Ille in libro de re

militari, hic *Noct. Atticar.* *vii*. 4. *Hotomannus* tamen quamvis in re manifesta novas conjecturas adfert, scilicet, servos in orbem dispositos fuisse, quo facilius ab emtoribus considerari possent. Ego, etiam veteres nihil hac de re prodidissent, tamen iustissimas me habere causas putarem, cur ineptam hanc opinionem dicerem. Primo enim confundit orbem cum corona: in orbem stare dicuntur, qui rotundum globum sua multitudo faciunt. *Coronam faciunt*, qui aliquem, vel aliquid circumstant. Neque hoc pro illo usquam usurpatum scio. *Corona* semper de illis dicitur, qui cingunt vel urbem, vel cicionantem, aut tale quid. *Orbis* (de militia loquor) de illis, qui cinguntur ab aliis. Præterea si in orbem stabant servi, quare dicti sub corona venire. Nam sub *hæsta*, causam habet, cum sub eam transirent. Sed ineptire *Hotomannum* luce clarius. Et vel vulgatus hodieque mos ostendat, quo venalibus corona appendi solet. Arbitror quoque servos olim, si non omnes distrahi eodem die poterant, inclusos fuisse publice alieni loco, et suspensam præ foribus coronam, quæ indicio esset, venalia intus mancipia haberi. *Vossius*.

xvii. 6 *Aulerci, Eburonibus*] Legendum ostendunt Viri docti, *Cellarius*, *Brantius*, &c. *Aulerci Eburonibus*, sine distinctione, ut sit unus scilicet populus. *Clark*. Moneant id quoque *Glareanus*, *Ursinus*, et *Ciacconius*; neque aliter est in *Mss.* vetustioribus. Hinc malim quoque *vii*. 76. *Lenovels, Aulercis Eburonicibus*, Vulgo *Eburonibus*.

10 *Concenerunt*] *Lovan.* *Gottorp.* et quatuor alii cum *Edd. Rom.* *Incerta*, *Mediol.* *Ven.* *concenerant*. Verissime: sic *ii*. 6. 'Quum tanta multitudo lapides ac tela conjicerent.' *v*. 27. 'Habere in se juris multitudinem' *Vossian.* *prim.* *Hirt.* *B. Alex.* *c*. 23. 'Multitudini esse impedimento, quo

minus se dederent.' c. 32. 'Multitudo oppidanorum Cæsari occurrerunt.' B. Hisp. c. 4. 'multitudo cum exierunt.' Sic Mss. Hinc emendandum reor Cora. Nepotem partim e Mss. partim conjectura, in Epaminonda c. 7. 'Cujus errore eo esset deducta res, ut ille multitudo militum de salute pertinescerent.' vulgo *deducta illa mil. mult. ut omnes, &c.* Sapiasme Livius. V. Cl. Drak. ad m. 21. 'Multitudo consulum fidem implorant.' Et ita saepe in collectivis noster, ut aliquoties monendum. v. 8. antiquissimus Bongars. 'magna manus convenissent,' pro *magna*, sed ibi *perterrita* sequitur. B. Civ. II. 6. 'magna via telorum vulnera inferebant.' ubi omnino consueunda, quæ notantur.

20 *Nisi æquo loco, aut opportunitate aliqua data*] Eleganter Græci *πλευράς* vocant, cum quis in pugna meliori conditione utitur: sic Xenophon Cyropæd. I. I. p. 33. *τί δὲ λέγουσι, καὶ ἡμεῖς, καὶ παρὰ δέξιν οὐκ εἰς τὸ ἴσον ἀντιτάξασθαι ἡμῶς, ἀλλὰ μετὰ πλεονεξίας τῶνδ' ἀνείρχασθαι ἀγωνίζεσθαι πρὸς ἀδρά:* Cur autem cum Ieonibus, et ipsis ac parvis non æquo Marte congrediebamini, sed ita semper addecentur hasce feras certare conabamini, ut conditione vos meliori essetis. Latinis nulla vox est quæ *πλεονεξίας* hunc significatum exprimere possit. Belgis *voordeel* est, ut cum dicunt *met voordeel vechten*. *Vossius.*

21 *Legato dimicandum non existimabatur*] Proba vox *legati* hoc loco, et retinenda. Opponit Cæsar hic imperatorem et *legatum*. Sabinus non putabat sibi, quippe legato tantum, pugnandum esse, cum magna hostium multitudine, absente Cæsare, qui summum imperium tenebat. Mfros sane Ursinum et Ciacconium ejicere vocem hanc voluisse. *Idem.*

XVIII. 12 *Multa res ad hoc consilium Gallos hortabantur*] Tradit Dio lib. XXXIX. p. 111. Gallos nulla conside-

ratione adhibita hoc facinus suscepisse; *τὸν γὰρ τοὶ διακοπεῖς καὶ τῇ τροφῇ καὶ τοῦ ποτοῦ ἥσασ.* Sed Cæsar multas hujusce consilii rationes protulit, et, inter alias, cibariorum inopiam. *Davis.*

19 *Sarmentis virgultisque collectis*] Putat Hotomannus, Hirtium VIII. 18. cum ait, 'Gallos in acies edere solitos in fascibus stramentorum ac virgultorum:' et addit, hoc in superioribus commentariis demonstratum esse, ad hunc locum respexisse. Video quidem et hic et illic stramentorum virgultorumque mentionem, sed nulla sedendi hoc loco mentio, qua in questione cardo rei versatur. Itaque non temere affirmaverim, Hirtium hunc locum intellexisse. Præsertim cum hic Cæsar dicat, Gallos collegisse fascies; et Anonymus I. III. p. 61. 'sarmentis variaque materia ex agris collecta.' *Vossius.*

XIX. 4 *Exanimatus perbenerunt*] *Exanimatus* pluribus locis Cæsar dixit, pro eo, qui fatigatus ægre spiritum trahit. Quod non facile apud alios autores reperias; quibus *exanimatus* plerumque consternatum et pavidum notat. Græcus sane significanter transtulit *ἀνείρχεται*. Nam *ἀνείρchet* ita lassari est, ut vix spiritum ducere possit. Libro septimo *exanimatus* Cæsar pro mortuo usurpavit: 'ab dextro latere transejctus exanimatusque concidit.' Quomodo et Valer. Maximus usns IX. 12. 'Alteri cum falso mortis filii nuntio domi moesta sederet, ad primum conspectum redeuntis exanimata est.' Qua notione *exanimis* plerumque alii autores dicunt. *Vossius.* Cursu lassati ac proin ægre spiritum trahentes. Sic cum alibi, tūm B. C. III. 92. 'Simul fore ut duplicato cursu Cæsaris milites *exanimarentur* et lassitudine conficerentur.' Hujusce significatus rationem suppeditabunt not. ad B. G. II. 23. *Davis.*

8 *Hostium incensitas*] In editis *inactitia*: sed alteram lectionem servat

optimæ notæ Codex Andinus, ut testatur J. F. Gronovius; nec aliter Ms. Norvic. Recte. Sic supra c. 9. 'Navigationem impeditam propter inscientiam locorum paucitatemque portuum sciebant.' Vide porro c. 13. et B.G. vi. 43. Ita etiam loqui solent optimi quique auctores, ut notat vir doctissimus ad Livii xxii. 25. *Davis*. Non modo Eliensis et Andinus, sed et Bongars. Vossiani, Leidenses, Petav. Lovan. Egmund. Oxon. Duker. Gottorp. et Regius, teste Clarkio, cum Ed. Incerta exhibent *inscientia*. Adde Muncker. ad Fulgent. p. 101. et Doctias, A. Gronovium ad Justin. iv. 5. 'inscientia ducum.' et inprimis Cel. Burmann. ad Quintil. Instit. Orat. ix. 4. 'librariorum insectari inscientiam.' Infra vii. 43. 'propter inscientiam levitatemque vulgi.'

9 *Ut ne unum quidem nostrorum impetum ferrent*] Petr. Ciacconius respondit *ut ne primum quidem, &c.* Sed mutatione nihil est opus. Livius xxiii. 42. 'Te ad unum modo ictum vigentem, velut aliculo amisso torpere.' Lactantius v. 4. 'Uno simul impetu profligare.' Sic ex Metis legendum; nam editi perperam representant uno semel impetu. Cl. Mamertinus Pan. i. 5. 2. 'aperto Marte atque uno impetu perculati.' Vide sis et Nazarium Pan. ix. 18. 6. ac Tacitum Ann. i. 51. *Davis*. In Add. et cur. sec.

xx. 3 *Ex tertia parte Gallia*] Lipsius libri sui oræ adlevit, deleto *ex, tertia pars*. Certe scabri quid inest in hac locutione. Verum optime medetur Bongars. primus ac Voss. tertius *Gallia*. Ea pars est æstimanda Gallia pro parte tertia. Cicero pro domo c. 14. 'Populus R. habebit neque ex parte dimidia reliquos Sacerdotes.' de Divin. ii. 9. 'Senatum majore ex parte ipse cooptasset.' Sic passim *ex parte* i. e. pro parte: contra *ex toto*. iv. 22. 'Ex magna parte Morinorum legati ad eum venerunt.'

5 *L. Valerius Præconinus legatus, exercitu pulso, interfectus esset, atque unde L. Manilius Procos. impeditis amissis profugisset*] Græcus habet Λοδκιος Βαλκπιος Πρηκωνιος, στρατηγός τῶν Ρωμαίων, et Λοδκιος Μάλλιος αὐτὸς δ' ἀποδυνάστεος. Locum haud dubie mendosus, quem Hotomannus quoque tenuit, pro *L. Valerius*, legens *M. Aurelius*, pro *L. Manilius Procos. C. Manilius consul*. Nomen illud Mallii in aliis quoque Græcis Siculis tabulis reperit Pighius, et præterea in vet. inscriptione. Itaque non dubito hic rescribere, *Cn. Mallius*. Ursinus hoc anno proconsulem fuisse ait, quod nescio unde probari possit. Et pro *L. Valerius*, scriberem quoque *M. Aurelius*, sed nescio quorsum illud *Præconinus* spectet. Nam Aurelius hic, uti ex Orosio liquet, *Semurus* cognominatus? An *Præconinus* corruptum dicemus ex *Proconsul*? Sed videndum, quid tum legati vox. In v. c. Scal. erat *L. Varius; P. Coninus*. Vid. Velleium p. 27. b. *Vossius*. Cum nec *L. Valerii Præconini* nec *L. Manilii Procos.* in Gallia victorum recordaretur Fr. Hotomannus, pro *L. Valerio* reposuit *M. Aurelium*, nec *Præconini* ullam habuit rationem; C. autem *Manilium Cons.* in locum *L. Manilii Procos.* suffecit, cujus emendationes amplexus est D. Vossius. Sed, ne dicam nimias esse mutationes, et *M. Aurelium* non fuisse *legatum* sed *Consulem*, annus, quo P. Crassus in Aquitaniam pervenit, erat U. C. dcccviii. M. vero Aurelius a Cimbris et Teutonis victus est U. C. dcccxvi. C. Manilius U. C. dcccxlx. ut docet D. Petavius Doct. Temp. i. xiii. p. 644. Quandoquidem igitur inter P. Crassi adventum in Aquitaniam et C. Manilium victum, annorum sit xlix. intercapedo, vix quicquam est, cui tantum spacium *pauca annis* significari videbitur, præsertim cum quadriennio ante ipsius Cæsaris natalem, hæc clades accideret. Alio

igitur confugiendum est, de quo ad-
unda notarum appendix; longioris
enim disquisitionis res est. *Davis*.
Pace doctorum virorum hic locus
frustra de mendo suspectus est:
nam civitates hic memoratæ clare
ostendunt Crassum non agitasse circa
ea loca, quæ antea Silani, Scauri,
Cassii, Manlii, Servillii copiarum deletæ
sunt, ad quos respicit Auctor de
Bell. Gall. i. 7. et 12. aliter pro *Lucio*
Valerio Præconino, ipse illico
reposuisset *Pisonem Cæsoninum*, qui
Cæsaris cognatus fuit; sed vel ex
Cæsaris verbis patet, aliam esse pug-
nam Manlianam, aliam vero illam,
in qua occubuit Piso. 'Hic,' inquit,
pagus quum domo exisset, patrum
nostrorum memoria L. Cassium Con-
sulem interfecerat,' c. 7. et paucis
interjectis, 'Qua in re Cæsar non so-
lum publicas, sed etiam privatas in-
jurias ultus est, quod ejus soceri
Pisonis avum, Lucium Pisonem le-
gatum, Tigurini eodem prælio, quo
Cassium, interfecerant.' Hoc præ-
lium commissum dicit 'Patrum nos-
trorum memoria.' De Manliano vero
sic memorat B. G. III. 20. 'Eodem
fere tempore P. Crassus quum in
Aquitaniam pervenisset,' et paullo
post, 'quum intelligeret in iis locis
sibi bellum gerendum, ubi *paucis* ante
annis Lucius Val. Præconinus,' &c.
unde nihil mihi planius, quam quod
hæc bella diversis temporibus admi-
nistrata sint; illud nimirum Patrum,
hoc *ipsius Cæsaris* memoria. Inducto
igitur *Pisone Cæsonino*, alius quæren-
dus est, cujus nomen salva annalium
fide retineatur. Puto itaque bellum
Sertorianum hoc in loco respici, fre-
tus ipsomet Cæsare B. G. III. 23.
'Duces vero ii deliguntur, qui una
cum Sertorio omnes annos fuerant.'
Si vero iidem idonei duces erant sub
adventum Crassi, qui Sertorii ætate
ducum munia obierant, nihil ex ra-
tione temporum depromi possit, quod
probet, *quod paucis abhinc annis* ab hujus

belli tempore dissidere. Sed Lucius
Manilius, vel, ut alii, Manlius, ab
Herculeio Sertorii quæstore copiis,
impedimentis, postremo, vita exutus
est. Quod accidit in primo congressu
Pompeii et Metelli cum Sertorianis.
Nec sane quidquam video, quod mag-
nopere facit contra nostram hanc de
bello Sertoriano conjecturam, nisi
quod vel, *paucis abhinc annis* a Cæ-
sare res gesta narratur, vel quod
Præconini nomen in fastis non occur-
rit. At vero ex Macrobio constat,
Cæsaris natalem incidisse in annum
U. C. 653. qui propterea (hocce præ-
lio facto U. C. 675.) annum egit vice-
simum primum, et illo etiam anno,
quo Crassus Aquitaniam obtinuit
U. C. 698. octavum supra quadra-
gesimum. Cecidit ergo Manlius an-
no, ante Crassi adventum, vicesimo
septimo. Quod si Cæsaris *paucis ab-
hinc annis*, ad istam annorum interca-
pedinem extendi possit, res ex parte
acta est. Sed hoc demum est quod
Interpretes male habet; nempe au-
ctores, qui acta Sertorii et Metelli
fasse persecuti sunt, de Præconino
nostro dixere ne grū quidem. Sed
quid tum postea? Num ideo corrup-
tus noster, quod forte dicit quod non
dictum prius? Imo res illos prorsus
latuit, proinde sedulo advertendum,
Præconinus non fuisse solum et uni-
cum cognomen gentis Æliæ: quidni
ergo lateat alicubi noster legatus,
sub nomine alieno? Fortasse vulgo
non adeo per hoc cognomen innouit,
cum, fuerit et novum et ex officio
inditum. Utcunque se res habet,
Pighius, haud secus atque interpre-
tes, quod duplex gentis Æliæ cogno-
men ignorabat, locum hunc intactum
prætermisit. Quod si aliquid nu-
mismæ hujusce ævi erui poterit
Præconini aut *Stilonis* cognomine in-
signitum, de hoc nodo solvendo non
prorsus desperarem: donec id fiat,
conjecturis insistendum. Itaque sic
censeo. Probabile est primo, ex locis

Cæsaris inter se collatis, Præconinum et Manlium non eodem prælio fuisse aut tempore peremptos: contrarium saltem, neque ab illo, nec ab alio quoquam probabitur. Ab illis itaque Auctoribus, qui Manlium proconsulem, M. Domitium legatum, Antonium (qui tamen ex partibus Sertorianis fuit) et Thorium ab Hir-culeio fusos memorant, nihil adduci potest contra Præconinum, quem ali-cunde oppetuisse haud absurda suspi-cio est. Neque enim Domitius eo-dem prælio cecidit, quo Lælius; quam in rem contende Florum III. 23. et Frontinum II. 5. cum Plutarchi Sertorio. Secundo excute universos hac de re historicos, invenies solummodo quatuor legatos; tametsi 2. imperatores, si non plures, uno eo-demque tempore Sertorium hincinde premebant; Domitium Manlii, nempe, legatum, Thorium Metelli, Mem-nium, et si Julio Obsequenti fides habeatur, Didium Lælium, Pompeii. Unde perspicue palam est, duos ad minimum legatos, et forte inter eos Præconinum, non solum vita, sed fama etiam et rumore spoliatos; utro-que imperatore nunquam ex more Romano pauciores tribus legatis, sæpius plures secum ducentes. Denique locum hunc, levi mutatione ad veteris memoriæ fidem sic accommodan-dum censeo; *Lucius Ælius Præconi-nus*; æque enim potuit Cæsar omit-tere alterum ex cognominibus, *Stilo-nem* nempe, atque alii *Præconinum*. Neque te moveat, quod cognominis hujusce Consulares Fasti planè sint immemores: cum et Plinius N. Hist. XXXIII. 2. et XXXVII. 1. et Suetonius de illustr. Gram. c. 3. diserte asse-runt, Stilones Præconinos a Præconis officio nuncupatos, anno ante Ci-ceronis ætatem quinquagesimo, ut ex ejus de Claris Orat. c. 56. colligitur. Æliam porro hunc Varronis præcep-torem fuisse idem tradit; Festus vero et Agellius Orationibus in usum Pom-

peli, Capionia, et Rufi condendis in-claruisse, cum Metello in exilium uaque profectum: quod sane con-jectura nostræ maxime favet; nam cum imperatores eos ut plurimum in legatorum numerum adsciverint, qui eos vel sanguinis vel amicitie neces-situdine attigerunt, vix dubito, quin ipse Ælius Stilo (ad quem sæpius pro-vocant Grammatici) pater fuerit ejus *Lucii Ælii*, quem hoc loco intelligit Cæsar; qui propter honorem infelici filio habitum ab Metello, illum in exilium abeuntem persecutus est. Neque audiendas Lipsius, dum Stilo-nem de Catasta emptum narrat libro de *Magnitudine Urbis Romæ*; de Daphnide autem vera sunt quæ ex Suetonio in legati nostri ignominiam transcripsit. Cicero alicubi Stilonem equitem vocat, et Spartianus in vita Severi Lucium quendam Stilonem inter nobiles recenset. Hæc rescipit vir amicissimus Josephus Wasse, de hoc loco sententiam rogatus. *Idem*.

10 *Tolosa*] *Ms. Reg. a Tolosa*. Quomodo sæpissime loquitur Cæsar. *Clark*. A addit quoque *Leidens. sæc. V. infra ad VI. 8. sed Tolosa* hic est in *Bongars. primo*.

11 *Narbone*] *Narbona* Bongars. prim. Quomodo et in *Accus. Nar-bonam* summus Casaubon. testatur, se perpetuo in optimo Cæsaris Codice vidisse ad Strabon. I. IV. p. 281. Ed. Amst. *Narbona* Leid. prim. *Lovan.* et quinque alii cum Ed. Incerta; ut alibi *Narbonam* in *Accus. V. VII. 7. VIII. 46. B. Civ. II. 21.* passim in *Mss. Salaminæ* pro *Salamina*. V. ad *Nep. Arist. c. 2. Ancon* et *Ancon B. C. I. 11.* ubi vide. *Carmon* et *Carmona* B. Alex. c. 57. sic *Leucadam* pro *Leu-cada* *Mss. nonnulli Flori IV. 11.* ubi vide Dukerum, vulgo ibi *Leucadam*: sed præstat *Leucada*: plura congesti ad Frontin. I. 3. § 6. 'qui Persida intraverant,' et p. 342. nec non Cl. Drakenb. et Duk. ad Liv. I. 18.

Quæ sunt civitates Gallia provincie

finitima, ex his regionibus] Non displicet conjectura Ciacconii, emendantis, *quæ sunt civitates Gallie provincie, finitima his regionibus*. Urmas nugatur, cum vocem *Gallie* delendam censet. Nam Gallia provincia dicitur, ut Gallia Belgica: quod autem plerumque provincia appellatur, idem ea Gallie pars, id *est* *factum*. Vossius. Hunc locum P. Ciacconius eumque secutus Vossius sic corrigunt. *Tolosa, &c. quæ sunt civitates Gallie provincie, finitima his regionibus*; nec sane hec inconcinna est emendatio, haud tamen necessaria, ut exemplis monstravit J. Fr. Gronovius ad Livii xxv. 27. Nimirum is est optimorum scriptorum usus, ut, propter interjecta verba Parenthesi inclusa, easdem voces aut eundem sensum repetant. Sic noster infra c. 22. 'Adcantuannus, qui summam imperii tenebat cum dc. devotis (quos illi Soldarios appellant, &c.) cum iis Adcantuannus eruptionem facere conatur.' Hunc etiam locum temere sollicitat idem Ciacconius, quapropter pluribus opus est exemplis. Silii Italici III. 425. 'Letique Deus (si credere fas est) Causa fuit leti miseræ Deus.' Nullum est in verbis ulcus, quod tamen Ch. Cellarius et Cl. Danauius censuerunt, fortasse ob sequentia, ubi sic legitur, 'Edidit alvo (Namque, ut serpentem, patrias exhorruit iras) Confectum delectis liquit turbata parentes.' Hæc quidem corrupta sunt, nec tamen iis medicinam invenerunt Critici. Scribendum *edit ut alvo, &c.* Consulat et hanc in rem ejusdem Silii x. 480. ac Æliani Hist. Anim. i. 80. et II. 21. *David. Finitima his regionibus*. Ita hunc locum feliciter emendavit Ciacconius. Vulgo: *et Narbone, (quæ sunt civitates Gallie provincie finitimæ), ex his regionibus nominatim, &c.* Davidius, quamvis Ciacconii emendationem laudet, necessariam tamen non putat; quia

iste nimirum sit optimorum Scriptorum usus, ut post verba Parenthesi inclusa, easdem voces aut eundem sensum repetant. Et sufficit quidem hæc ratio, quoniam voces, *ex his regionibus*, post Parenthesin possint tolerari. Verum ista non est maxima, in vulgata lectione, difficultas. Multo majoris momenti est, quod querit Cellarius; quomodo nimirum istæ civitates *finitima* appellari possint Romanorum Provincie, quæ non sint atque *finitima*, sed in ipsa Provincia sitæ. Nisi forte, etiam in vulgata lectione, ita construi possint hæ voces, ut *provincia* non sit scilicet dativi, sed genitivi casus; et *finitima* intelligatur *finitima his locis*: quæ tamen durior est constructio. Verum totam denique difficultatem tollit M. Regius; in quo ita plane scriptum est, quomodo legendum conjecit Ciacconius, ('quæ sunt civitates Gallie provincie, finitima his regionibus;) nominatim,' &c. Clark. Notam meam sic refuge. Hanc lectionem defendit J. Fr. Gronovius ad Livii xxv. 27. Nimirum, quod probe vir summus animadvertit, is est optimorum scriptorum usus, ut, propter interjecta verba quædam Parenthesi conclusa, vel easdem voces, vel eundem sensum repetant. Sic noster infra c. 22. 'Adcantuannus,' &c. Hunc enim locum temere sollicitat Petr. Ciacconius: quapropter pluribus opus est exemplis. Silii Italici III. 425. 'Letique Deus, si credere fas est, causa fuit leti miseræ Deus.' nullum est in verbis ulcus, quod tamen Danauius et Cellarius statuerunt. Idem x. 480. 'Quondam sub regibus illa, Quæ Libyco tenuit frenos, sub regibus olim Roma fuit.' Consulat et Æliani Hist. Anim. i. 80. II. 21. Cum tamen Tolosa, Carcaso, et Narbo sint urbes ipsius Gallie provincie, non ei tantum *finitima*; omnino cum Petr. Ciacconio et Vossio rescripserim, 'Tolosa, Carcaso, Nar-

bone, (quæ sunt civitates Galliæ provincie finitimæ his regionibus,) nominatim, &c. et Cl. quidem Clarkius hanc lectionem auctoritate Mati Regii munivit, ac merito probavit. Davis. cur. sec. Mei omnes servant ex finitimæ cum Galliæ jungendum : donec certius quid idonei Codicis auctoritas suggerat. V. I. 16.

12 *Viris fortibus nominatim evocatis*] Ad illum morem respexit hand dubie Donatus cum ad Terentii ait hæc verba : ' Simalio, Donax, Syriace sequimini. Hujusmodi,' inquit, ' militia per tumultum repente suscipitur, et dicitur Evocatio, ubi dux alloquitur cives : Qui Remp. salvam esse vult, me sequimini.' Nam et hic nominatim Simalio, Donax, et Syricus vocantur. Sed fallitur in eo Donatus, quod ait evocationem per tumultum fieri. De conjuratione illud verum, et tum dux dicere solet, ' Qui Remp. salvam esse vult, me sequatur : ' neque illud evocatio, sed conjuratio dicebatur. Neque, quod quidem ego sciam, nominatim in conjuratione illud fieri solitum, sed simpliciter, illa, quæ diximus, verba dicebantur, et simul tum jurabant : unde et conjurationi nomen. Vossius.

Sotiatium] Sic hodie passim edunt ex Plinio, et Mss. Ursini. Immo audacter Cellarius ait in Vet. Codicibus esse *Sotiates*, et male in Editis *Sontiates* : quasi nullus codex *Sontiatium* et *Sontiates* mox exhiberet. At ego testari possum in Metis novem a me ipso inspectis, item Lov. Petav. Egmond. et ceteris cum Mss. aliorum *Sontiatium* vel *Sonciatum*, et mox *Sontiates* et in Græco Metaphraste extare : quamvis veram esse lectionem non putem, et a inrepsisse eodem modo, quo supra II. 6. *succendunt* pro *succedunt*. Nam et Athenæus I. vi. ut Cellarius observat, vel potius Nicol. Damascen. *Xoridrous* vocat. Adi Casaub. ad Athen. p. 436. Sed saltem *Sotiatium* edere, non *Sotiatium*

debuerant : cum eam terminationem non confirmet Codices.

13 *Cujus adventu cognito Sotiates*] *Arlaras* vocat Dio, sed corrupti libri, ut jam alii notarunt, et facilis error ex *ovridras*, nam *o* in *a* abiit ; *ov* in *v*. Vossius.

xxi. 5 *Tandem tamen*] In Mss. Reg. Eliens. et Vossii, deest vox *Tandem*. In Edit. Vet. Rom. deest *Tamen*. Clark. Deest *tandem* in Mss. meis omnibus et Carrar. ac Ed. Incertæ. contra *tamen* abest a ceteris cunctis Editionibus, quod sciam, usque ad Scaliger. qui primus junctim exhibuit *tandem tamen*. Sed male. *Tamen* idem valet quod *denique*, *tandem*. Ovid. Metam. II. 386. ' Exanimæque artus primo, mox ossa requirens, Reperit ossa *tamen*, peregrina condita ripa.' Justin. xxx. 2. ' Mors ejus diu occultata fuit.' *Re tamen cognita* : ubi eodem modo, ut hic, subjungitur *et diu* : ac Schefferus male mutare conatur in *tandem* : quo nomine benè eum reprehendit Broukhusius, qui cum Passeratio videndus ad Propert. El. II. 1. 76. ' Unde tamen veniant tot mala, cæca via est.' Adde Davis. ad VIII. 19.

9 *Alias eruptione t., alias*] Eleganter Lovaniensis et Dorvillii mss. Codd. æd Edit. princeps, Mediol. et Ven. omitunt primum *alias*. Vere, ut solet aliquoties cum aliis noster. Vide omnino ad I. 8. ' Helvetii ea spe dejecti, alii vadis Rhodani,' &c. Forsan et ejiciendum est c. 25. ' Quum alii fossas complerent, alii, multis telis coniectis : ' certe Leidensis primus non agnoscit.

10 *Cujus rei sunt longe peritissimi*] Alt Gellius IX. 14. ' C. Cæsar in libro de Analogia secundo hujus die, et hujus specie, dicendum putat.' Ciacconius et Ursinus hinc affirmare aasi, non rei hoc loco, sed *re* scribendum : apage cum talibus nugis. *Dies, species, facies*, et quæ alia Gellius memorat desinunt in *es* post vocalem, sive,

ut in Græcis dicimus, *es parvis*: nihil tale in *res*, *opes*, aut similibus. *Vossius*. Adh. II. 23.

11 *Æraria secturae sunt*] Variant codices, nam alii *stricturae* habent. Ciacconius utrumque et *stricturae* et *secturae* glossam esse arbitratur. Vix crediderim; nam non adeo vulgaris illa vox *stricturae*, vel *secturae*, ut temere quis eam inserturus fuerit. Tamen necio quis hac notione usurpaverit præter Cæsarem. *Stricturam* esse scintillam, item ferri laminam, et percussionem docet ex Lucillio et Marone Nonius. Et in glossis *strictura μέταλλον*. *Secturas* aiunt notare *fodinas* a secundo. Sed auctoritatem velim. *Vossius*. In Ms. Andino legitur *Æraria structurae*. In Oxon. verò *secturaeque Æraria structuraeque*. In quatuor membran. et Ed. Incertæ *secturaeque*, Petav. *saturaeque*. Ceteri fere omnes *secturaeque*. Edd. *secturae* præter Scaliger. In cujus *ἐκδόσει* est *structurae*. Forsan non male: ut intelligat substructiones, quibus metalli fodinas apertas tenebant, et suffulciebant columnis. V. Pollac. VII. 23. Has *structuras* certe Diodorus Siculus I. XVI. p. 614. *κατασκευὰς* vocat: *ἡ ἰσχυρὰ* pro massa ferri videtur sumpta a Plinio XXXIV. 14. ubi consule Comment. et omnino Casaub. ad Strab. I. V. p. 342. Ed. Amst. ubi multa vocis *stricturae* habet exempla; unde patet notare ferrum vel *æs*, jam decoctum in foruacibus, et in massam quamdam coactum. Videat eruditus lector, an duorum generum *fodinas* intelligat auctor, tam ferri nempe quam *æris*: sane non de nihilo est, quod in Matis tantum non omnibus addatur *que*, quod miror, ab Interpretum nemine animadversum vel monitum: simpliciter sine substantivo VII. 22. 'apud eos magnæ sunt ferrarum.'

XXII. 2 *Adcantianus*, qui summam imperii tenebat, cum DC devotis, quos illi *Soldarios* appellant] Lege *Adiatenus*, vel *Adiatenus*. Illud Athenæus ha-

bet: hoc V. C. Scalig. ubi scriptum *Adcantianus* vel *Adiatenus*, facile mutatur i in e et m in an. Ambigebat librarius, an a lineam superscriptam haberet hoc modo *Adcantianus*: itaque scripserit utrumque. Apud Athenæum autem ex Nicolao Damasceno legere est, *Ἀδιότμον τὸν τῶν Περσῶν βασιλέα, ἔθνος δὲ τοῦτο Κελτικόν, ἑκατοσίου ἔχον λογίδας περὶ αὐτὸν, οὓς καλεῖσθαι ἐπὶ Γαλάτων τῇ πατρὶ γλῶττι Σιλοδοῦνους, τοῦτο δ' ἐστὶν Ἑλληνιστὶ εὐχολομαῖοι*. Simile apud Græcos juramentum fuit, quod post secundam irruptionem Mardonii in Atticam dixerint: nam teste Diodoro I. XI. p. 23. juraverant illi, *ὃ καταλέψω τοὺς Ἑγήμενους ὅτε ζῶντας ὅτε ἀποθνήσκοντας*. Foran eo modo apud Carthaginienses quoque *λεπὸν λόχον* dictus, tanquam devotus, et quia sacramento se adtrinxerant milites illi, ducem se nequaquam deserturos esse. Scribit de illis Diodorus I. XX. *Γενναῖος δὲ μάχης γενομένης, ἄνθρωπον μὲν ἔχον συναρμυζόμενον τὸν λεπὸν λόχον τῶν ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, καὶ σπεύδων ποιεῖσθαι διὰ τούτων τὴν νικῆν, ἐνέειπε βαρὺς τοῖς Ἕλλησι, καὶ συγχρότως ἀνέειπε*. Ubi paulo post tradit, acerrime hos pugnassee, nec nisi occiso Hannone, is autem dux erat, et prementibus acerrime hostibus, cessasse. At libro XVI. affirmat, omnes, qui in sacra hac acie erant, ad internecionem cæsos. *Τῶλος δὲ ὁ μὲν λεπὸν λόχον ἀναπληροῦντες, καὶ τὸν μὲν ἀριθμὸν ὄντες δισχιλίοι καὶ πενταχῆσιοι ταῖς δ' ἀρεταῖς καὶ δόξαις ἔτι δὲ ταῖς οὐσίαις πρωτεύοντες ἅπαντες ἀγωνισάμενοι λαμπρῶς κατέκτανον [κατέκτανον]*. Prorsus simile Germanorum instituto, de quibus Tacitus ait: 'Esse illis infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse.' Ubi videmus *λεπὸν* hunc *λόχον* similem Prætoris cohorti apud Romanos in eo fuisse, quod fortissimus quisque in eum deligeretur. Addit de opibus Diodorus, qualis hodie apud Turcas Janissarorum ordo. Qui-

bus locis inducor, idem prope Carthaginensibus *ἱερὸν λόγον* fuisse, quod apud Romanos prætorianus miles; certe videmus utriusque religionem fuisse, imo nefas imperatorem desepere. Vossius. Florentina editio satis antiqua *Adiantinus* habet. Alii veteres, *Adiatinus*. Legendum vero *Adiatinus* ex Nicolao Damasceno, quem citat Athenæus vi. 13. p. 240. *Ἀδιάνου τὸν τῶν Σαρταίων βασιλέα, ἔθνος δὲ ταῦτο Κελτικόν, ἑκατόσις ἔχων λόγους περὶ αὐτὸν, οὓς καλεῖσθαι ἀπὸ Γαλατῶν, τῇ πατρὶς γλώττῃ, Χιλοδόκους ταῦτο δ' ἐστὶν ἐθνολογία.* Ex quo videndum an apud Cæsarem legi debeat *Solidus*. Item an hæc verba, quæ post longam parenthesis repetantur, delenda sint, cum *is Adiantinus*. Ciaccon. Cave *Solidus* cum viro erudito mites in *Solidus*; nam et apud Athenæum *Χιλοδόκους* vera est lectio, ut ex Eustathio docet Is. Casanbonus Anim. col. 436. Quod autem suspicatur Ciacconius, in nostro verba quædam esse delenda, id vero jam confutavimus ad hujusce libri c. 20. Vide et J. F. Gronovium ad Senec. de ira i. 3. Davis. *Adiantinus* ita legendum ostendit Davisius. Vulgo, *Adiantianus*. Ms. Reg. *Adiatinus*. Mss. Vossii, *Adiatinus*. Edit. Rom. *Adiantinus*. Clerk. Mss. meliores, *Adiatinus*, *Adiantinus*, vel *Adiantinus* cum Edd. primis. Vulgatum servant Lovan. Oxon. et Leid. prim. cum Cajac. quare nihil temere muto. *Ἀδιαντινὸς* Græco Interpreti. Celeo *Adiantinus*. Ceteri Mss. variant; sed pro *c* habent constanter *i*. At lubricum est, in hiace nominibus certi quid statuere sine vel Mstorum vel plurium auctorum consensu. Æque enim Nicol. Damascenus potuit esse corruptus, ac noster: quare, ut dixi, cum Ciacconio, Ursino, et Vossio, non ausus sum recipere *Adiantinus*; ut fecit Cl. Clarke, male eam emendationem Davisio adscribens. Hæret etiam Casanbonus: *i* tamen

loco *ep̄s* videtur esse admittendum.

5 *Se amicitia deditur*] Sic descripti e Codd. longe plurimis ac Vett. Edd. *deditur* minus bene Ed. Davis. et quædam alii. Perperam autem Ciacconius legendum conjecit *deceverunt*; quia statim alie loquuntur Cæsar: verum hæc causa debebat ei fuisse, cur nihil mutaret; ne his idem inculcaret verbum citra necessitatem. Eiusdem autem significationis esse *τὸ dedit*, nemo nescit. *Dedit* se *alicui*, *patriæ*, *reip.* locutio frequens est Terentio, Cicero, Livio, Nepoti, aliisque. Unum itaque sufficiat exemplum And. i. 1. 26. 'Cum quibus erat cumque una, his sese dedit; eorum studiis obsequi: adversus nemini.' Atque ita e Mss. rescribendum iudico in Nepot. Thom. e. 1. 'totum se dedit reip. diligenter amicis, famæque serviens:' ubi vide Doct. Juvenem A. van Staveren.

9 *Mori recusare*] Sic apud Justin. i. 10. 'regnum ut eriperent Magis, mori non recusarent.' Curt. iv. 14. 22. 'Pro quibus ipse mori non recuso:' et ita cum Infinitivo milites. Verum Mss. antiqui et integerrimæ fidei Andia. Oxon. et Leid. prim. dant *mortem*: ut idem Curt. v. 9. § 1. 'Victoriam ut speremus, mortem non recusamus.' Valer. Max. iii. 2. § Ext. 8. 'filios mortem non recusantes.' Infra B. Civ. iii. 28. 'Recusare munus.' Nec secus alii passim. Consule Cel. Barm. ad Phædri Fab. iii. 18. 'Non recusassent fidem.'

12 *Repusus in oppidum est: uti tamen*] Sic vulgo exhibent. Sed Mss. tum aliorum, tum mei, tantum non omnes, et Edd. Inc. Stephani, alique præbent *repulsus*, *tamen* uti, &c. quod, ut multo elegantius, idcirco reposui.

XXIII. *Vocatum*] Sic recte legit Græcus. In plerisque Mss. et editis habemus *Vocanturum*. Sed hæc lectio aperte est falsa: cum enim Cæsar Aquitanos intra flumen Garum-

nam continent, ut patet ex lib. 1. iactio, fieri non potest, ut hic locum habeant Vocontii, qui trans Rhodanum incolentes ad Alpes pertinebant. Vide Hadr. Valesium not. Gall. p. 598. Ch. Cellarium Geogr. Ant. II. 11. p. 156. Davis. Sic jam asperdarunt plerimi Viri docti; atque ita editum est a R. Stephano, Scaligero, aliisque. Edd. primæ Vocontiorum vel Vocontium. In meorum Codicum uno reperit tantum *Vocontium*. Plerique *Vocatium*, *Vocatum*, et similia habent.

5 *Quoque versus*] Per *m* exhibent Bong. prim. Vossian. prim. aliique plerimi cum Edd. Vascos. Stephani, Stradae, et aliis. Edd. primæ cum Petav. Lovan. et octo aliis *quoqueversum*. Sed id notat magis locum, ubi quid inest. Alterum designat locum, quorsum quid vergat. Vide Ferrar. ad Ciceron. Phil. IX. in f. 'pedes triginta quoquo versus adsignat.' Apul. I. II. p. 21. Met. Ed. Pric. 'Oculi in aspectu micantes, puerus aquilinum os, quoquoversum floridum,' ut legendum videtur. e Mss. I. VIII. p. 172. 'quoquoversum fluente purpura.' Sic 'undique versum' de quo vide Gronov. Observ. I. 7. Per *s* exprimit tamen auctor VII. 41. 'Dimittit quoquo versus legationes.' et c. 14. 'quoquo versus, quo,' &c. B. Civ. I. 25. 'Quoquo versus pedum XXX.' c. 26. 'quoquo versus classem dimittunt.' B. C. II. 8. 'patobat quoquo versus pedes XXX.' item B. Afric. c. 24.

7 *Quæ sunt ceteris Hispaniæ, finitima Aquitaniæ*] Perperam Ciacconius eiecit vocem 'Aquitaniæ.' Ipse supra emendaverat, 'quæ sunt civitates Galliarum provinciarum, finitimæ his regionibus.' Et ea verba ad hunc quoque locum adducit. Itaque nescio, cur hic absurde adeo mutet. Videri possit non intellexisse correctionem, quam ante non malam fecerat. Vossius.

14 *Commentibus nostris interfedere instituit*] V. c. et Ms. noster instituit. Sic Catullus carmine ad Hortatium: 'Et qui principio sub terra querere venas instituit, ac ferri frangere duritiem.' *Idem*. Instituit invenitur quoque in Leidensi primo, Oxoniensi, Andino, etque Editionibus S. Gryphi et R. Stephani, obvia commutatione. Adii notata ad c. 14. 'Rationem pugnae insistere:' ubi alii quoque *instituire*: sed et confer omnino Celeb. Burm. quosque laudat, ad Quinctil. Instit. Orat. I. 5. 'Instituerant dare.' *Instituire* autem hoc sensu tam frequens est Cæsari, ut contra ceteros Mss. omnes nihil innovare ausim. Vide loca quædam apud J. F. Gronov. ad Livium XXVIII. 46. 'Montanos instituit obpugnare.' c. 28. 'castra munire instituisse.' c. 29. 'silvas cedere instituit.' v. 23. 'deportare instituit,' non *const.* ut vulgo.

16 *Non facile diduci*] *Facile* hic tuto est, recte Græcus ἀρπάζειν. Vossius.

20 *Hæc res ad consilium*] Sic restitimus ex edit. Rom. et Ven. *Ad hæc consilium* habent; sed perperam, ut multis docet J. F. Gronovius ad Livium XLIV. 2. Davis. *Consilium* est in Bongars. primo, Voss. pr. sec. Egmond. Scalig. Oxon. aliisque multis et Edd. Med. Ven. V. ad v. 28.

XXIV. 1 *Acie instructa*] Sic Ms. Regius et Edit. Rom. Al. *instructa*. Clark. *Instructa* quidem legitur in recentissimis Mss. Duker. Dorvill. Leid. sec. et multis Editis; non male: ut B. Civ. I. 82. et sæpe. Sed *instructa* preferunt Bongarsiani, Petav. Lovan. Leid. prim. Voss. prim. Cujac. Scalig. Oxon. Egmond. ceterique cum Ed. Incerta, Beroaldi, Scaligeri, Davisi, aliisque: quod expungi idcirco non oportuit, uti nec IV. 14. 'Acie triplici instructa.' Vide ibidem, et quæ notantur ad II. 30. Ita et Petav. Cod. VIII. 28. 'instituit

aciem] et Leid. sec. B. Civ. II. 26. 'Acie[m] instituit' pro 'instruit.' Leid. pr. III. 41. 'acie instituta.' Immo Mss. omnes B. Alex. c. 37. 'parte copiarum pro vallo instituta,' vulgo 'instructa.' Sic 'instituere vineas,' 'arbores' pro certo ordine collocare. Vide Erud. Arntzen. ad Aurel. Victor. Epit. c. 46. 'Constituere aciem' II. 19. ubi nonnulli maluerunt *construere*. Sed vide illic collecta.

2 *Auxiliis in mediam aciem coniectis*] Ut ea in fide contineret; alioqui Socialis exercitus in alas erat divisus. Vide J. Lipsium Mil. Rom. Dial. I. 7. Davis.

Coniectis] Sic primus e suo codice videtur edidisse Scaliger. Antea edebatur vulgo *collocatis*; quod non est in Mss. nisi recentissimis. Longe plurimi mei aliorumque cum Ed. Inc. *collectis*. Sed tamen in Cujac. Andin. Oxoniensi et Scalig. servatur *coniectis*: ut viri docti legunt quoque II. 28. 'quos una cum pueris mulieribusque in æstuarium ac paludes coniectos dixeramus;' ubi vide. Adde VI. 40. 'Hinc dejecti se in ligna manipulosque coniciunt.' B. Afric. c. 15. 'Intra cancellos coniecti.' Liv. III. 28. 'Sarcinas in unum conijci jubeant.'

8 *Inpeditos agmine*] Mss. mei omnes, item Clarkii, cum Edd. primis, nec non Vasc. Steph. Gryph. pluribusque addunt præpositionem *in agmine*. Recte; ut sæpe in itinere: unde excidit quoque in Mss. præpositio VII. 42. V. et ad Front. I. 2. 7. II. 5. 42. Hirt. B. Alex. c. 43. 'In agmine dimicare.' VIII. 27. 'sub sarcinis in itinere adgressi:' quare eam Cæsari restitui. Sic plane VII. 65. 'In agmine inpeditos adorianitur.'

9 *Sub sarcinis inferiores animo*] Quia sarcinis onnati, æqua conditione pugnare non uterentur, ac proinde, desperata victoria, animos demitterent. Nemo sane non videt Pet. Ciacconium nimia emendandi licen-

tia usum esse, cum repōnat 'sub sarcinis in itinere adoriri,' cui lectioni ne unus quidem favet Codex. Davis. *Inferiores* in nullo Msto, aut Ed. ante Scaligerum inveni, sed *inferiore* habent Edd. quædam et Ma. Brantii, Eliens. Scalig. Cujac. Andin. Leid. pr. et Oxoniens. ut putō. *Inferioresque* est in Carrar. At *infermiore* Mss. longe plurimi, vetustissimique et plerique Editi. *Infermioreque* vel *rique* legas in Mss. Reg. Leid. sec. Duker. Dorvill. Edd. Rom. Ven. Vascos. aliisque. Neque aliter interpres Græcus ἀμφὶ τὰ σκευοφόρα ἀσχολουμένοις, ἀδυνατότοις αὐτοῖς ἐπιτίθεσθαι. Ceterum non quidem penitus damno *inferiores*; mihi tamen placet magis *inferiores*, tum quia id integerrimi servant Mss. tum quia altera videatur expositio τῶν *inferiores*: quamvis *infermiore* militaris sit vox. Nam passim apud omnes occurrunt *firmi* et *infermi milites*; ut alibi sæpius monitum. Fere ut hic B. Civ. I. 64. 'Infermiore milites, quorum aut animus aut vires videbantur sustinere non posse.' B. C. I. 8. 'terrentur infermiore, dubii confirmantur.' Sed *inferiores* hoc sensu usus est Hirtius VIII. 14. 'Aut ætate aut viribus inferiores aut inermes:' ut est in Mss. omnibus. Vide ibi Davis. *infermiore* illic malebat quoque Ciacconius.

12 *Quum sua cunctatione, atque opinione, timidiore hostes, nostros milites ad pugnandum alacriores effecisset*] Nugatur iterum Hotomannus, cum *opinionem* hic pro auctoritate et opinione virtutis positam ait. Prorsus hic idem Cæsar vult, quod superius de Sabino dixit: 'hac confirmata opinione timoris.' Ursinus in v. c. reperit, 'quum sua cunctatio atque opinio.' Emendo omnino: 'Hac re perspecta Crassus, quum sua cunctatione atque opinione timoris hostes nostros milites ad pugnandum alacriores effecisset.' Juvat me Græcus,

qui habet: ὁ γὰρ δὲ Κράσος, καὶ τοὺς μὲν πολεμίου τῆγε σφῶν ἀναβολῇ καὶ ἡ (lego ἦν) φόβον παρείχον δόξῃ, τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας προθυμωτέρους εἰς τὴν μάχην ἀπεργάσασθαι. Quin et Anonymus Celsi exscriptor, qui habet p. 63. 'Romani hostium tarditatem non consilio imputantes, sed pavori, et hortante duce, et militibus pugnae signum una voce poscentibus, signo dato castra aggrediuntur.' Vel si hoc minus placet, lege cum v. c. 'cum sua cunctatio atque opinio timidiore hostes, nostros milites a. p. a. effecisset.' Et dicat tunc Cæsar; hostilem militem, quippe ignarum, quo consilio duces sui cunctarentur, timere cõpisse, Romanos alacriores factos. Et sic Livius l. vii. 'Cum ipsa cunctatio et hosti animos minuisset, et anxisset nostris.' Hic *hostes* expone hostium gregarios milites, nam nullus timorem induit ob id, quod consulto facit. Illud autem *sua* in *ipsa* cum Ciacconio mutare supervacuum est. Philippus Rubenius Elect. i. 8. legebat 'cum sua cunctatorumque opinione timidiore hostes, n. m. a. p. a. effecissent': quod rejicio: et primam conjecturam veram esse nullus ambigo. *Vossius*. 'Quum sua cunctatio atque opinio,' &c. Ita ex vet. Cod. optime restituit Ursinus. Scaliger, editique omnes, et Mss. fere, 'Crassus quum sua cunctatione atque opinione effecisset.' Quod ineptissimum est. In Crasso enim nulla cunctatio. E contrario; 'non cunctandum' (jam ante dixerat Auctor) 'existimavit' (Crassus,) 'quin pugna decertaret.' Quod si istud, *sua cunctatione*, intelligatur utique *hostium*; jam neque Latinitas, neque sensus patietur, ut Crassus timidos dicitur effecisse hostes, *sua* (hoc est, *ipsorum*) *cunctatione*. Quocirca Ursinum omnino sequendum existimo. Digna tamen notatu est Vossii conjectura: 'quum sua cunctatione atque opinione *timoris* hostes, nostros

milites ad pugnandum alacriores *effecissent*.' Juvat eum Græcus, qui habet: ὁ γὰρ δὲ Κράσος, καὶ τοὺς μὲν πολεμίου τῆγε σφῶν ἀναβολῇ καὶ ἡ (emendat Vossius ἦν, sed perperam) φόβον παρείχον δόξῃ, τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας προθυμωτέρους εἰς τὴν μάχην ἀπεργάσασθαι. Juvisset eum et Ms. Ia. Vossii codex (si forte in manus ei incidisset,) qui habet *effecissent*. Atque hujus demum Codicis lectio, forte non inferior est Ursini; præsertim, quod a vulgata lectione Mss. omnium, una solum literula differat. 'Crassus; quum sua cunctatione atque opinione timidiore (jam facti) hostes, nostros milites alacriores ad pugnandum *effecissent*,' &c. *Clarke*. Ursiniani codicis lectio egregie confirmatur a Dukeriano, qui *cunctatio atque opinio*, uti Clarkius jam edidit, exhibet, et maxime simili loco Cæsaris v. 33. 'Quod consilium nostris spem minuit, et hostes ad pugnam alacriores effecit.' At vero multo magis mihi adridet Vossii conjectura, sive potius R. Stephani, in cujus correctissima editione *timoris* et *effecissent* expressa sunt. Immo *effecissent* dant Bongars. prim. Voss. prim. Egm. Lev. Leid. tertius, Dorvill. et Ed. Incerta A. 1473. Quod idcirco rescribi jussi: et sic nulla emendatione violenta opus est. *Timidiore hostes* est Nominativus.

xxv. 1 *Alii foss. compl., alii, &c.* Primo loco τὸ *alii* deest in Leidensi primo. Non male. Vide ad i. 8. 'Ratibusque compluribus factis; alii,' &c.

6 *Ab hostibus constanter*] Audacter et intrepide. Perperam Græcus vertit *φρονίμως*, quasi hæc vox idem denotaret ac *sapienter*. Suetonius Tiber. c. 19. 'Prælia aliquanto constantius inibat.' Vide etiam notat. ad B. G. i. 11. *Davis*. Hirt. B. Afric. c. 84. 'In periculo constanter agendum.'

xxvi. 3 *Eductis quatuor cohortibus*] Mss. et Edit. Vett. *eductis* his *cohor-*

stibus. Nimirum, aut vox *quatuor* interpretamentum est; aut potius, cum scriptum esset, *iiii*. Librarii legerunt *tis* vel *his*. Græc. Interpr. *εἰς τὰς τέρας*. Clark. *His cohortibus* etiam Celsus et plurimi meorum Codd. vel *is* seu *his*. Tota vox deest in Carrar. et Ms. Sambuci. Inde habet Egmond. Sed tamen *quatuor* restat in Cujac. Andino, Leid. primo, Scalig. et Oxoniensi: quare nil innovo.

4 *Integræ ab labore*] Sic quoque Celsus, sed nullus Codex Mstus. *Interrita* vel *interrita* plerique cum Edd. Vett. sed Andia. Oxon. Duker. et Voss. secundus habent *intrita*; quomodo ex vitiosa *roû* *interita* scriptura conjecit jam olim Gruterus, et pluribus legendum esse contendit J. F. Gronov. ad Livium xxi. 39. *Intrita* pro non trita, non defatigata, à *κρησπεῖς*, ut ait Græcus Interpres, cujus glossa est *integræ*.

8 *Atque his perruptis*] In vv. cc. erat *proruptis*. Unde Faërnus *prorutis* faciebat. Ego etiam *proruptis* probum aio. Cæsar reciproce *per* et *pro* usurpat. Sic dixit *perturbare* pro eo, quod vulgo *proturbare*, sic *prosequi* pro *persequi* passim habet. Vossius. *Prorutis*. Hæc lectio debetur Gabr. Faëni libro; Mss. enim et editi *proruptis* exhibent; quæ sane lectio videtur reducenda. Curtius iv. 13. 26. 'atque ille, *prorupto* vallo, exire copias jubet.' Tacitus Annal. xv. 40. 'finis incendio factus, *proruptis* per immensum ædificiis.' et Hist. i. 86. '*Prorupto* ponte sublicio.' Utrobique frustra esse crediderim virum summum J. F. Gronovium, qui *prorutis* et *proruto* reposuit. Davis. Msti fere dant *proruptis*, quam lectionem sanam putat Vossius: ego vero non item. Curtius tamen iv. 13. 26. 'Atque ille *prorupto* vallo exire copias jubet.' At optimi Msti *proruto* vallo. Recte. Tacitus Annal. xv. 40. 'Finis incendio factus, *proruptis* per immensum ædificiis.'

Lege *prorutis*, ut bene J. Fr. Gronovius. Idem Hist. i. 86. *prorupto* ponte sublicio. 'Scribe *proruto* cum eodem viro doctissimo, quem vide ad Annal. i. 68. et ad Livii iv. 20. Idem. cur. sec. *Proruptis* est in Mss. omnibus primisque Editionibus, item Gryphii, Clarkii, aliisque. Sed bene Vascosanus, Stephanus, Brutus, Scaliger, Davisiusque exhibuerant *prorutis*, eorumque posterior recte mutavit sententiam, et Gronovio adsensum præbuit. Proclivis est librorum lapsus, ut litteram *p* interponant. Frequens est locutio *prorute* vallum et similia. Præter Gronovium vide Cl. Drakenb. ad Livium 'proruto vallo.' et Silium i. 373. 'Prorutus agger.' Lucan. ix. 400. 'Saxa discussis proruta maris.' Vellei. ii. 63. 'Per aversa castrorum proruto vallo.' Frontin. ii. 5. § 8. 'Desertum proruit vallum et castra cepit.' Idque restituendum arbitror B. Civ. iii. 68. 'prorutis his munitionibus.' vulgo 'protinus.' 'proruta opera, quibus rura cinguntur' Plin. Ep. viii. 17. *Perruptis* dederant Aldus, Plantinus, alique vulgo, ac videtur placuisse Ill. Heinsio vii. 83. 'Nulla munitione perrupta.'

14 *Contenderunt*] Sic ex meis solus Dukerianus a manu prima. Nam correctum est *intenderunt*, quod servant ceteri omnes, et Edd. primæ ac Vett. plerumque, uti et Gryphii, Stephanus, &c. Neque mutatum id in *contend.* oportuit. *Intendebant* Petav. 'Intendunt fuga salutem petere' idem est, ac *intendere* fugam, quod crebro apud auctores occurrit. Cum infinitivo hoc verbum sæpe etiam construitur. Sallust. B. Jugurth. 107. 'Quo ire intenderant.' c. 92. 'locum summa vi capere intendit.' Tacit. Ann. xi. 32. 'Ire obviam et aspicere a marito intendit.' Histor. ii. 12. 'Arcere Othonianos intendit.' Et sic alii. Consule Sanctium in Min. ac ibidem Perizon. iv. 4. § 8. et Ill. N. Heins. ad Valer. Flacc. vii. 114. Eadem

variatio. iv. 18. 'in fines Sygambro-
rum intendit:' ubi plura. Mox con-
venisse reposui pro *venisse* ex Bongar-
siano, Petaviano, Leidensi primo,
Scalig. Duker. aliisque. Nec aliter
Edd. Inc. Vascoe. Gryphii, Stephani,
et Stradae.

xxvii. 3 *Preciam*] Quinam hi sint, ig-
norant Interpretes. Alio etiam nomi-
ne vocandos fuisse docent Mss. in qui-
bus et Ed. Ven. est *Ptiamii* vel *Pita-
sii*, aut simile quid. *Lacianii* Leid.
sec. *Precianii* Duker. Verum in hisce
nominibus tam vehementer turbant
libri manu exarati, ut extricari vix
queas.

4 *Flustates*] Ita bene emendavit
Ursinus, pluribusque confirmavit
Scalig. Anson. Lect. ii. 7. ac clare
exhibet Cujacianus Codex, teste
Grutero. Adde Surit. ad Itiner.
Anton. p. 358. Ed. Weasel. Harduin.
ad Plin. iv. 19. Ceteri Mss. et Edd.
Vett. cum Græco Interprete *Flustat-
es* vel *Frustates*. Dein post *Coc-
cates* delevi *que*, anectoribus Mss. om-
nibus (præter unum alterumque re-
centissimum) et Ed. Incerta.

Sibuzates] Sic vetustissimi Mss.
Bongars. Petav. Leid. prim. Scalig.
aliique cum Græco Interprete. Vul-
go *Siburzates* vel *Sibutzates*. In qui-
busdam, ut et Ed. Inc. non comparet
hoc nomen. *Sibyllates* videntur esse
Plinio loco citato; ubi vide.

xxviii. 6 *Bellum agere*] Testatur F.
Ursinus hunc locum in Vett. Codd. ita
scribi; unde factum, ut hanc lectio-
nem in textum reciperem: licet enim
rarius sit loquendi modus, probus ta-
men est, ut docuit J. Fr. Gronovius
Observ. ii. 3. Vulgg. 'bellum gerere,'
quod ex Glossa ortum habuit. *Davis*.
Hic locus docet rursus, quo diversa
fuisse Cæsaris exemplaria, ex quibus
vulgati codices descripti sunt. Nam
Mss. Scalig. Cujac. Andin. Oxon.
Leid. prim. qui solent conspirare,
etiam cum Ursini libris sæpe, soli
habent *agere instituerunt*: cum Bon-
garsiani, Vossiani, Lovan. Petav. ce-

terique magno numero retineant *ge-
rere caperunt*. *Agere* elegantius certe
est, quam ut a libris proficisci po-
tuerit. Pompon. Mela i. 16. 'Ut
aliena etiam bella mercede agerent.'
Lucan. iv. 2. 'Martem Cæsar agit.'
Cland. Cons. Probi et Olybr. vera.
78. 'agere proelia:' qui aliquoties
etiam 'agere bella.' Sed lege om-
nino Gronov. quoque Obs. iv. 14.
ad Livii xxviii. 46. Burmann. ad
Quintil. Inst. Orat. x. 1. p. 98. 'Quis
enim caneret bella melius, quam qui
sic egerit.' Item eum, ut et Barth.
ad Gratii Cyneg. vs. 220. B. Africa.
c. 40. ubi 'res agebatur' Leid. pr.
pro *gerebatur* et *sapius*. Sic 'age-
re regnum,' 'provinciam.' Vide Er.
Arntzen. ad Aurel. Vict. c. 47. de
Vir. Illust. 'Agere curam' pro *gerere*
curam allicijus. Consule Heina. et
Burm. ad Ovid. Epist. Her. xvi. vs.
302. 'Agere consulatuum' Valer. Max.
iii. 8. 3. ubi adiocer. et ita Ms. Has-
lem. ix. 7. 1. pro *gerere*. Et passim
confunduntur. V. Comm. ad Nepot.
Timol. iv. De verbo *instituerunt* dix-
imus quædam ad c. 28. idque jam
ab aliis Editoribus, ut R. Stephano
et Scaligero receptum est. Invenit
etiam in suis Alcardus: *cepit* et *in-
stituit* confunduntur statim quoque
c. 29.

10 *Quam perov. Cæsar*] Mss. pleri-
que et Edd. primæ *quam Cæs. perov*.
quo exhibui ordine. Alii *Cæsar quam*
perov. unde suspicor, an non *Cæsar*
nomen e marginali glossa in textum
hic irrepserit, ut sæpe.

16 *Deperdiderunt*] Sic Mss. opti-
mi plurimique, quod bene defendit
Brantius loco v. 54. 'tantum ejus
opinionis deperdidisse.' Sic *depen-
derunt* Mss. quidam pro *peperdiderunt*
B. G. i. 44. 'derelictæ,' iii. 13. 'per-
diderunt' est in Petav. et alio per
Gruterum collato, item Leid. sec.
Dorvill. et Edd. Rom. Mediol. Ven.
Sed *disperdiderunt* visitur in Leid.
primo et tertio, Ortelii, et Gottorp.
ac Ed. Incerta, uti et in quibusdam.

l. v. Non mala etiam est lectio, quam Beroald. Aldus, Gryph. Stephan. Plantin. aliique amplexi fuerunt *desideraverunt*: at ea confirmatur solo Ms. Oxoniensi: cum tamen propria sit dictio in re militari, de occisiis, captis perditisque militibus, ut cuiusvis notum est: et aliquoties ab ipso Cæsare adhibetur. Et ita v. 23. 'nulla navis desiderabatur': ut et B. Civ. II. 7. VII. 51. 'milites sunt dcc. desiderati'; et B. Alex. c. 40.

XXIX. 3 *Omnam eam materiam*] Sic et alibi lignum vocat. Ita enim Curtius VI. 6. 28. 'Multam materiam occiderat miles.' Vide et Quintilianum in Præf. ad Inst. Orat. I. VII. p. 329. *Davis*. Sic passim omnes Latini.

10 *Sub pellibus*] Vetus locutio, pro eo quod est *Sub tentoriis*, quæ pellibus constabant. Valerius Maximus II. 7. 'Neve tentorium ex pellibus haberet.' Tacitus I. XIII. 'Retentisque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa, humus tentoriis locum non præberet.' Hirtius de Bell. Afric. c. 47. 'Perquam

pauci sub pellibus acquiescebant.' Livius I. XXIII. 'Ubi primum sub pellibus haberi cœpti sunt.' *Hoteman*. Vide J. Lipsium Mil. Rom. Dial. v. 5. *Davis*.

13 *Proxime bellum fecerant*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. *maxime*. *Clark*. Etiam omnes mei et Edd. Vett. uti et Mss. Bruti et Brantii habent *maxime*. *Maximum* in Leid. tertio est. An legendum *quam* sive *cum maxime* b. f. Græcus tamen vulgato adstipulatur, in quo legitur *vesori*: immo *proxime* videtur scriptum esse in Cujac. atque Oxoniensi; quoniam ex illis nihil varietatis est adnotatum. Crebro autem hæ voces in Mss. permutantur, ut VIII. 34. Vide Cel. Burm. ad Vellei. II. 36. Cort. ad Plin. Ep. v. 12. Monui etiam quædam ad Frontinum. Nec secus variatur in Apul. Apol. init. 'reprehensionem pro maximo crimine aspernatur.' Sic enim Elmenh. e Flor. Cod. cui accedunt Lips. et Ed. Junt. 'proximo crimine.' In alio *crimen*. Vulgo *proximam crimini*.

DE BELLO GALLICO.

LIB. IV.

CAP. I. 2 *Uisipetes Germani, et item Tenchleri*] Plutarchus in Cæsare, *ὁδο Γερμανικὸν ἔθνος μεγάλων, οὗς Ἰκας καλεῖσσι τοὺς ἑτέρους, τοὺς δὲ Τεντρίδας*. Sane paasim in Græcis scriptoribus videas propria nomina librorum inscitia corrupta, et plerumque primores vocabulorum partes avellunt, indeque aliquam particulam copulativam, aut articulum fingunt, ut hic *οὗς Ἰκας*, pro *Obotveras*. Simile apud Ptolemæum οἱ *Ρομάνδους*, pro *Οδομάνδους*. Sic apud Dionem quodam

loco legi καὶ *Τουόλλας*, pro *Κασσινέλλας*, nam *Cassivellaunum* designat. Etiam in Cæsare Ms. ubi secundo commentariorum legitur in *Nantuates*, invenio in *Antuates*: ubi pntarunt exscriptores a litteram, a priore vocula in adhæsisse τῇ *Nantuates*. *Vossius*.

9 *Bellandi causa suis ex finibus ed.*] Primum cum pronomen *suis* non compareat in Mss. optimis, Bougars. pr. Petav. Vossiano pr. Lov. Carrar. aliisque multis, neque in Edd. primis, exulare istud jussi. Dein *bel-*

landi ex causis Voss. sec. item primus a m. sec. et Bongars. primus, qui simpliciter habebat *bellendi ex fa. educunt*; quam vix dubito veram esse lectionem, immo forsan e *causalib*ari, aliquid deesse credentes, finxerunt *causas*: nam solet saepius pronomen addere Cæsar. Sed amant historici, casum Genitivum ponere, omissa *causa* vel *gratia*; seu *trava* vel *ergo*: quod sexcenties docuerunt Viri Docti. Consule modo Steweck. ad Arnob. l. vi. p. 192. et quos congescit Arntzen. ad Aurel. Victor. de Vir. Ill. c. 2. 'Quæ aquæ hauriendæ descenderat.' Noster ipse iv. 17. 'Naves, deiciendi operis, a barbaris essent missæ:' uti legendum e Mss. videbimus; uti et v. 8. 'Quas sui quisque commodi fecerat.' B. Civ. ii. 12. iii. 9. 71. Adde etiam c. 26. 44. vii. 54. 77. viii. 4. B. Civ. i. 83. 'Illi impediendæ rei legiones educunt.' Sic enim recte Davis. qui videndus, uti et ad B. Alex. c. 85. 'dissolvendæ disciplinæ essent:' nec non Sanctius cum Perizonio in Min. iv. 4. § 9. 14. ac Ger. Vossius ad Vellei. i. 12. ubi ait, se idem genua locutionis ter Mstorum ope Cæsari restituisse, et in notis suis de eo acturum promittit: quod fato præventus præstare nequii.

10 *Reliqui domi manent, pro se atque illis colunt*] Mss. Brant. Norvic. et Editt. Rom. Ven. alimque veteres habent, *Reliqui, qui domi manserunt* (vel *manserint*) *se atque illos alunt*. Solus, quod equidem scio, Codex Ursinianus vulgatæ lectioni fidem facit. Davis. *Reliqui, qui domi manent, pro se atque illis colunt*. Scaliger, et Recentiores; *Reliqui domi manent: pro se, &c.* Verum cum Mss. omnes habeant, *reliqui qui*; vocem istam restituendam existimavi. *Pro se atque illis colunt*, ex Ms. Ursini est: Alii omnes, *se atque illos alunt*. Græcus, *οἱ περ ἐν τῇ πατρὶδι κατοικοῦντες τὰς πόλεις τε καὶ ἐκείνων ΤΡΕ-*

πολῶν. Clark. Primo reposui *qui domi manserint*; ut habent, vel *manserunt*, Mss. mei omnes; et Edd. Vett. nisi quod Oxon. servat *qui d. manent*, et Edd. Ajdi, Gryphii Steph. alimque dant *remanerint*. Duriissima est auribus repetitio *reliqui domi manent*; et statim *illi domi remanent*. Grate-
mus omnia hæc *qui domi manserint*, ut superflua rescare mallet.

Pro se atque illis colunt] Ex unico Latini Latini Viterbiensis codice Ursinus, Hotomannus, et Scaliger cum Aicardo hoc receperunt. Verum cum nec aliorum, nec mei Codd. numero viginti et plures, uti et Græcus interpres vulgatum servant *se atque illos alunt*, puto me jure merito illam lectionem Cæsari reddidisse, quamvis alteram *pro se colunt* satis Latinam esse probari possit.

12 *Neque agricultura, neque ratio atque usus belli*] Ita ex Mss. omnibus et Editt. Vett. restitui. Scaliger et Recentiores; *neque agricultura, neque ratio* neque *usus belli*. Perperam. Bimembris enim, non trimembris est sententia. Clark. *Neque usus belli*. Legendum *atque usus belli*, quod ex Mstis et Vett. editis. C. Clarkius adnotavit. Davis. car. sec. *Atque cuncti nostri quoque*, excepto Vossiano primo, uti et *nec* vetustiores omnes *pro neque*.

14 *Uno in loco incolendi causas licet*] Ms. noster *colendi*, quod Ciacconius probat. Ego prius malo. Cæsar hic non de agricultura, sed habitatione loquitur. Explicat se ipse Cæsar, cum vi. 21. de moribus Germanorum scribens ait: 'anno post alio transire cogunt:' et paulo post, 'ne accuratius ad frigora atque æstus vitandos ædificent.' Græcus quoque *κατοικοῦν* habet. Vossius. Proba videtur *colendi* lectio, quæ *incolendi* significatione apud bonos Auctores occurrit. Pomponius Mela l. 19. de Ponto Euxino: 'Olim,' inquit, 'ex *colentium* sævo admodum ingenio Aeneas—dic-

tas.' Silius Italicus v. 242. 'Nisi quem Deus ima colentum Damnasset Stygia nocti.' viii. 69. 'Non casti, non illa soli, non genus colentum.' Cum hæc vocis potestas fuerit paullo prior, Librarii oræ Codicum notius eo sensus vocabulum adlevare, quod tandem in contextum orationis est receptum. Davis. Codex etiam Ciaccionii, et membranus Andinæ, atque Oxoniensis cum Ed. Clarkii præferunt colendi. Et certe nemo sanus negaverit, passim colere occurrere pæe inhabitare, absolute. Verum non minus eundem usum habet et incolere, præsertim in Cæsare B. G. i. 1. 'Qui trans Rhenum incolunt,' c. 5. 'qui trans M. incolerant.' ii. 3. 'qui cis Rhenum incolunt.' ubi etiam vide rv. 20. 'quantæ nationes incolerent.' et crebro. Livius i. 1. 'qui inter mare Alpesque incolebant.' Sueton. Cæs. c. 25. 'qui trans Rhenum incolant,' et passim omnes. Curtius vii. 6. 12. 'Qui super Bosporon incolunt.' Sic recte Mss. vulgo Bosporo. Acidalius vult Bosporum colunt. Nulla igitur causa est, cur a vulgari lectione ob unum alterumque Codicum discedamus.

15 Sed maximam partem lacte atque pecore utuntur] Id est, maxima ex parte. Græcismus Cæsari familiaris. Infra: 'et reliquam partem hiemis se eorum copiis aluerunt.' Supra iii. 12. 'hæc eo facilius magnam partem ætatis faciebant.' v. 7. 'Qui magnam partem omnis temporis in his locis stare consuevit.' vii. 25. 'Ne maiorem ætatis partem flumine impediretur.' Cui simile est illud Ciceronis de re diti suo ad populum: 'magnam partem teetis ac tenebris continebantur.' Plura suggeret Græcorum schola, quæram id proprium; κατὰ enim libenter exaudiunt. Brant. Vide et Lambinum ad Lucretii l. iii. p. 297. Ed. Francof. Davis. Adde quæ dicta ad i. 12.

20 Et immani corporum magnitudine

efficit] Mss. et Edit. Vett. et immani corporum magnitudine homines efficit. Quod cur a Scaligero et recentioribus mutatum, equidem non video. Græcus item, καὶ τετραπλοῦς μεγέθεσ. ἄναπαρ τρυφή. Clark. Msti fere, addita vocula, dant magnitudine homines efficit, vel efficit homines. Sed verbum homines in vetustissimo Carrariensi fuit inductum; et ejus incerta positura facit, ut Librariis deberi videatur. Lego et vitæ dit et immanem corporum magnitudinem efficit. Hoc modo nitida sit oratio, cum plerorumque Codicum lectio prorsus infracta sit. Davis. cur. sec. Perperam Scaliger delevit vocem homines, quam constantissime servant omnes omnium meique Codices et Edd. Nec seto, quomodo infracta possit audire. Certe est Latinissima, homines magnitudine, sc. præditi, vel magnitudinis: quare non opus erat; at Cl. Perizon. conjiceret scribendum efficit, ad Sanctii Mithervam iv. 4. § 6. ubi plena manu hujus locutionis habes exempla. Ovidius Metam. ii. 699. 'Fit longo corpore serpens.' Sed et adde Cl. Barnmann. ad Phædr. ii. 5. 'tunica cirris dependentibus.' vi. 7. 'Difficili transita flumen, ripisque præruptis.' B. Civ. iii. 37. 'rivus difficilibus riph.' B. Afric. c. 40. 'corpora mirifica specie amplitudineque.' Immo sic Mss. vi. 10. 'silvam ibi esse infinita magnitudine.' et c. 16. 'immani magnitudine simulacra.' V. etiam B. Civ. i. 64.

23 Magna est pars corporis aperta] Vide notat. ad B. G. vi. 21. Davis.

Aperta; et lavantur in fluminibus] Sic Scaliger et recentiores. Mss. et Edit. Vett. (aperta. Et lavantur in fluminibus.) Quæ lectio æque ferri potest. Clark. Lavantur a Beroaldo ortum jam legas in Edd. Veneta A. 1517. Aldi, Gryph. Steph. Rosseti, Planthii et aliis. Sed in Mss. si forte unum alterumque excipias, est Lavantur.

11. 1 *Est ad eos aditus, eo magis]* Voces *ad eos* non agnoscunt Mss. Bongars. Petav. Andin. Leidens. prim. Oxon. Scalig. Vossian. prim. sec. et Egmond. In Scalig. et Leid. primo *est aditus eo magis*, quasi *eo* pro *ad eos* fuerit, ut alibi, sumtum? at B. Civ. II. 1. 'qua est aditus ad id mare.' Sed ceteri, ut reposui, *magis eo*.

2 *Quam quo]* Codices nonnulli *quam quod*. Sed utrumque æque Latine dicitur. *Clark*. Mei omnes exhibent *quo*. Vide tamen ad I. 23. *sive eo quod*, &c.

4 *Galli delectantur—parant]* Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii: Vett. quoque Edd. et Interpr. Græci. Scaliger et Recentiores *Gallia delectatur: parat*. Minus, ut mihi quidem videtur, eleganter. *Clark*. Ut Scaliger edidit, habent Codex Ursini, et Andin. Ceteri omnes præbent *Galli delectantur—parant* vel *parent*. Quare medium elegi, et scripturam Codicis Oxoniensis tum amplexus *Gallia delectatur, quaque parant: sc. Galli*. Hæc autem numeri variatio ansam dedit loci corruptendi. c. 4. 'Vulgus circumstiat, cogantque.' Pluribus hoc docui ad II. 11. 'Equitatum. His præfecit.' Adde quam plurima exempla allata a Cortio ad Sallust. Cat. 23. § 6. Jug. c. 14. § 13. c. 85. § 28. &c. et infra VII. 10. et 35. 'Uterque extitisset, fereque castra ponerent.' c. 72. 'multitudo advoialet, aut tela conijcere possent.'

Impenso parat pretio] Ursinus reposuit *Immense*, quod non placet. Sic enim etiam loentes Livius II. 9. 'Satis quæque vendendi arbitrium, quia impenso pretio venibat in publicum omni sumpta, ademptum privatis.' Hotoman. Vide et Ciceronem ad Atticum I. XIV. Epist. 12. et Festum. *Darius*. Nec secus plus semel Apuleius. V. Scip. Gentil. in Apolog. p. 161.

5 *Germani importatis non utuntur]* Mss. omnes, *Germani importatis* his Delph. et Var. Clas.

non utuntur. Unde, ommissa voce, *Germani*, quod interpretamentum esse potest; legendum conjecerim, *importatis* hi *non utuntur*. Favet Græcus, *ελεγομένης* ΑΥΤΟΙΣ *ὁ χρῆται*. *Clark*. Recte Clarkius advertit, in Mss. addi particulam *his*: nam et ita reperi in 19. mela, et Edd. Rom. Mediol. Ven. et Inc. Verum non recte illam huic loco medicinam facere, existimo. Nisi me enim adridens fallat conjectura, scripsit Cæsar: 'Quin etiam jumentis Germani importatilis non utuntur.' Sic disertè Hirtius B. Afr. c. 20. 'frumento in Africa nisi importatio uti non posse': ubi ante Ursinum erat quoque tuto: sic *congestitilis agger* B. Civ. II. 15. Alibi tamen 'ære utuntur importato' v. 12. et B. Civ. III. 42. 'frumento utuntur importato': ubi in Leid. pr. *importatu*.

Quæ sunt apud eos nata prava atque deformia] Sic recte in Petaviano quoque codice est: quamvis Cujac. habeat *parva*. Locutus similiter Xenophon Cyropæd. I. I. p. 20. *ἀλλ' οὐδὲ τροφὴν γὰρ φαεινὰν, καὶ ἐπὶ τροφῶν ἰσχυρὰν ὄξυπνοισι*: Sed et *pravi* videntur, et *pravis* equis utebantur. *Πορρὴς* est nullius prelii, nec aspectu nec incessu pulcher, inhabilis, ineptus ad usum. *Vossius*. *Præva*. Sic Mss. Græcus, *μικρὰ, parva*. Quem nonnulli sequuntur. Sed vera est vulgata lectio. *Clark*. Licet non damnem temere τὸ *prava*, quod plurimi confirmant Codices, et Edd. antiquitas, atque ante Gryphium fere, si excipias Venetam A. 1494. cussæ, quodque amplecti videntur Gronov. ad Liv. IV. 26. et Burmann. ad Gratii Cyneget. 499. et 289. 'Jamque inde excernere parvos:' habet tamen et vox *parra*, quibus se defendat. Nam sic est in Cod. Brantii, Scaligeri, Leidensi primo, Oxoniensi, Duker. Gottorp. et Vossiano tertio et aliis, atque Edd. Gryph. et Stephani. Præterea Tacitus c. 5. de Mor. Germ.

Cæsar

§ U

ait: 'Pecorum fecunda, sed plerumque hæc inprocera: ne armentis quidem suis honor aut gloria frontis.' Immo *prævos* non fuisse, sive, ut Vossius explicat *ineptos ad usum*, satis videtur patere e sequentibus; quia *summum laborem* perferre potuerunt. Quare magis inclino in *rò parva*: quo etiam vocabulo strictius Germanorum equos descripsisset, quam generali voce *prævus*: nisi *para*, sive incurvis et lunatis, pedibus, reliquit auctor. *Parva* etiam prætulit Ill. Heinsius, ut patet ex ipsius Codicis ora. In Bong. primo est *para* supra scripto r ante a. In Ed. Inc. *prima*.

6 *Summi ut sint laboris*] Hòc est, ut maximum laborem tolerant. *Davis*.

9 *Adsuæfaciunt*] Mss. et Edd. Vett. *assuæfecerunt*. Quod æque fert temporum ratio. Græc. *διδάσκαρες*. *Clark*. Sed *adsuæfaciunt* exstat in Cujac. Andin. Scalig. Oxon. Leid. primo, et Edd. Aldi, Ursini, Gryph. ac Stephani: quare nihil innovo.

10 *Quum usus est*] Vulg. *Cum usus poscit*. Sed cum omnes Mss. et editt. yeteres lectionem a nobis receptam tueantur, causa visa non est, cur Codicum auctoritatem deseramus; utraque enim locutio æque est Latina. *Davis*. Sic Mss. et Edd. Vett. Scaliger et Recentiores, *quum usus poscit*, quod nihilo elegantius. *Clark*. Mirum, non accuratius consultas esse a viris doctis veteres Editiones. Nam Aldus, Gryph. Stephanus et Plantinus aliique jam exhibuerant *poscit*; quod etiam Scaliger in suo invenit. Codice. Neque aliter Cujac. Andin. Leid. prim. et Oxon. more solito eorum Codicum, qui a ceteris Mss. passim dissentiant. Infra tamen vi. 15. 'Quum est usus, atque aliquod bellum incidit.'

13 *Audent*] Ita Mss. et Edd. Vett. Scaliger et Recentiores *audeant*. Minus recte. *Clark*. Nisi Carrar. et Duker. a m. pr. haberent *audent*, crederem modo typographorum esse

erratum in Scaligeri Ed. nam et in Elzev. A. 1675. scribitur *audent*, ut debet salvo sensu.

III. 3 *Civitatium*] De voce *civitatium*, quam nonnulli rejecerunt, vide G. J. Vossium de Anal. II. 14. *Davis*. *Civitatium* hic exhibet solus Bongars. primas, sed vide VII. 36. Cæteri Mss. et Edd. fere *civitatum*; ut solent ubique minus integriores libri v. 22. Ms. Scal. *civitatium*; uti VII. 83. Egmond. et VIII. 23. Bong. et Voss. pr. c. 30. Ms. Andin. ac B. Alex. c. 26. Scalig. 'paludium' c. 73. Ms. Oxon. 'obsidium' nonnulli VI. 9. 'necessitatum' VII. 89. Voss. pr. 'simultatium' nonnulli B. Alex. c. 49. Adde præter alios Cl. Burm. de Vectig. c. 11. et Drak. ad Liv. I. 9. 43. IV. 33.

3 *Non potuisse*] Mss. et Editt. Vett. *non posse*. Mutarunt Scaliger et recentiores; quod non adverterent vocem *posse* tam imperfecti esse temporis, quam præsentis. *Clark*. Aldus et Gryph. etiam *potuisse* contra Mss. omnes. Non solum hac re significant, civitates multas suam vim non sustinere potuisse, sed etiam adhucdum non posse.

4 *Una ex parte a Suevis*] Ms. a *Suis*. Ita quoque in suo codice Ciaccionius repperat, et ab iis emendarat: perperam. Vulgata lectio clara, et proba est. *Vossius*.

Millia passuum sexcenta agri vocare dicuntur] Fœdissimus error, et nihilominus a Scaligero quoque transmissus. Lipsius Elect. II. 7. et Hotomannus LX rescribent. Et facile ut potuit fieri ex LX. Græcus habet *στάδια πεντακισχίλια διακοσίων δέοντα*, quod tantundem est ac passuum millia sexcenta. Ego ex Ms. nostro rescribo *centum*. *Vossius*. Eruditissimi viri Fr. Hotomannus et Just. Lipsius Elect. II. 7. legunt *millia passuum* LX. Idem etiam ante eos suspicatus est Joan. Glandorpium. Sola, qua innixi sunt, ratio est, quia

'millia passuum' dc. spatium nimis enorme videbantur. Sed me non habent adsentientem; cum enim constet, in hisce De Bell. Gallico libris *civitatem* regionis incolas denotare, si una ex parte a Suevis circiter millia passuum LX. tantum vacarent, perexiguas oporteret esse regiones, si hac re significaretur *magnum numerum civitatum* suam vim sustinere non potuisse. Ob hanc etiam causam nihil moror lectionem Codicis Vossiani, qui exhibet *circiter millia passuum* c. præterquam enim quod alii omnes vulgatam retineant, facile fieri potnit, ut vel casu excideret D, vel emendatorculus aliquis expunxerit. Haud tamen negandum, cum hæc a Germanis acceperit Cæsar, famam timori conjunctam, ut sit, aliquatenus auxisse. Davis. Probat Davisii defensionem Clarkius. Nihilominus mihi nequaquam displicet Vossiani Codicis lectio *Centum*: utpote quam confirmant Cujacianus, et Oxoniensis cum margine Ed. Gryphianæ. Celso tamen dicitur 'ingens atque incredibilis solitudo.' Sic enim scribendum, non *solicitudo*.

6. *Ut est captus Germanorum*] Male noster Ms. *ut est campus Germanorum*. Recte Græcus *ὡς γὰρ κατὰ Γερμανούς*. Vossius.

7. *Et paullo qui sunt ejusdem generis, etiam ceteris humaniores*] Mutant Ciacconius et Hotomannus, sed nihil opus. Fateor trajectory paululum verba, quæ non male ita legas: *et paullo etiam ceteris, qui sunt ejusdem generis, humaniores*. Vossius. Legit P. Ciacconius *Et paullo, quam sunt ejusdem generis etiam ceteri, humaniores*; cui emendationi favet Ms. Norv. habet enim *et paullo, quam sunt, &c.* Hotomannus autem reponit, *et qui paullo sunt ceteris ejusdem gentis humaniores*. Sed majore, quam par est, libertate utitur vir eruditus; non enim modo vocem unam transponit, et alteram omittit, verum etiam vocabulum ge-

neris in gentis mutavit; absque causa sontica, cum *genus* pro *natione* sumatur, ut patet ex Curtii v. 1. 40. Mihi nihil simplicius videtur, quam quod in editt. Rom. et Ven. inveni, *Et qui paullo sunt ejusdem generis etiam ceteris humaniores*, licet ob crebras in Cæsare et Hirtio vocum transpositiones nihil mutandum censnerim; ideo nec audiendus est Vossius, qui eas hoc modo disponit: *Paullo etiam ceteris, qui sunt ejusdem generis, humaniores*. Davis. *Et qui paullo sunt ejusdem generis etiam ceteris humaniores*. Sic ex Editt. Rom. et Ven. restitui. Quam lectionem optimam et simplicissimam judicavit quoque Davisius. Vulgatam tamen retinet, *et paullo qui sunt ejusdem generis, &c.* 'propter crebras' inquit 'in Cæsare vocum transpositiones.' Atqui in Cæsare nullæ sunt duræ vocum transpositiones. Quæ sparsim affert Vir. Doctissimas exempla, eæ non sunt transpositiones, sed naturalis et elegantissimus verborum ordo; uti suis in locis ostendetur. Vide infra ad v. 50. Hæc in loco; cum scriptum esset, *et qui paullo sunt*: mutavit (opinor) Librarium incuria qui in quam, abbreviate scriptam; *et quam paullo sunt, &c.* Deinde, ne nulla videretur Syntaxeos facies, transpositis vocibus scripserant, *et paullo, quam sunt*; quomodo et hodie in Ms. Eliensi videre est. Denique, postulante sententia, restituerunt Viri docti vocem *qui*: *Et paullo qui sunt, &c.* Unde rescribendum, *et qui paullo sunt, &c.* Possem tamen, si conjecturæ indulgere liceret; quandoquidem in plerisque Mss. scriptum est, non *et qui paullo*, sed *et paullo qui*; et in Editis Stephani, Vascosani et Rosseti, omissa prima ista vocula *et*, legitur *paullo qui sunt, &c.* possem, inquam, conjicere legendum, *Paulloque sunt, &c.* Porro, quod conjecit Hotomannus, legendum *ejusdem gentis*; id in Ms. Reg. ita plane scriptum reperitur. Nec tamen quidquam mutant;

dum. *Clark.* Sic agunt viri docti, quasi illud qui in plerisque inveniretur Mss. unde etiam Cl. Heinsius coniecit *Et qui sunt ejusdem gentis paullo quam ceteri, h.* Verum qui paullo sine et comparat modo in recentissimis Leid. sec. Bong. tert. Dorvill. et Edd. Mediol. Ven. aliisque Edd. Sed Bongars. prim. sec. Petav. Lovan. Vossiani omnes, Cujac. Scalig. Leid. pr. et tert. Oxon. Egmund. Gottorp. alique cum Ed. Incerta, Stephani et pluribus exhibent *et paullo quam sunt.* Duker. *et qui paullo quam s.* dein pro etiam Leid. pr. sunt. Ceteri fere omnes Mss. et. Quare donec, certius quid probetur, meram Matorum lectionem reposui bono sensu *Succedunt Ubi, &c.* *et paullo humaniores, quam sunt homines ejusdem generis, et, Sc. humaniores ceteris, nempe Germanis.* Frandi videtur librarilis et interpretibus quibusdam fuisse, quod duo diversos casus addiderit uni comparativo; sed hoc ut in multis adjectivis, et verbis diversos casus regentibus est frequens (vide ad VIII. 46.) sic non insolens quoque in Comparativis. Horat. Serm. i. 6. 110. 'Hoc ego commodius, quam tu, præclare senator, Millibus atque aliis, vivo.' Hæc si non placent, et præstat intelligere solum de ceteris Germanis, (quomodo etiam cepit Græcæ verten *καὶ ἡσυχώτεροι τὴν ἑλλὰν ἡμετέραν εἶναι*) legere malim sine *quam vel qui, et paullo sunt ej. generis etiam ceteris h.* Tunc interpolationi ansam dedit et ignoratio nominati *ἡ δὲ αὐτῶν* repetendi *quorum fuit civitas, et, sc. qui sunt h. qui tamen loquendi modus est frequens, ut alibi multis ostenderunt docti.* Vide loca, quo lectorem abilem, ad Frontin. iv. 1. § 39. Voss. de Art. Grammat. vii. 55. et J. Perizon. ad S. Minerv. i. 18. § 1. Eodem plane modo Hirt. de B. Afric. c. 64. 'Ligarius, quem Cæsar in Hispania cum reliquis dimiserat, et postea se ad Pompeium contulerat,' sc. 'et qui.'

Hirt. B. Alex. c. 56. 'Quibus pecunias imperasset, neque contulissent,' pro *neque qui c.* Qui locus effugit diligentiam laudatissimi Viri B. Haidkoperi in libro dicto *proeve van Taal en Dichtkunde*, p. 388. Idem Hirt. c. 97. 'Leptitanos, quorum Juba bona diripuerat, et ad senatum questi,' &c. pro *et qui ad s.* Sallust. B. Jug. c. 101. 'Quos Volux adduxerat, neque adfueraut' pro *et qui non adf.* Ciacconius autem legebat, et paullo quam sunt ejusdem generis ceteri etiam h. At Rob. Stephan. edidit, *et paullo quam sunt ejusdem gentis et generis h.* Aicardus emendabat, an e Mss. nescio, *qui paullo sunt ej. generis ceteris h.* ut ad Germanos, non Ubios hæc referantur. *Gentis pro generis* est quoque in Bongars. tertio, ut et Edd. Vascon. et Stradæ. Sed hoc perinde est. *Genus* poni pro gente, populo, natione passim jam in Lexicis adnotatum est. c. 21. 'genus hominum perspexisset.' vii. 22. 'Ut est summæ genus sollicitæ:' ubi eadem variatio. B. Civ. i. 39. 'optimi generis hominum.'

9 *Multumque*] Ita Mss. Reg. et Vossii, et Edit. Rom. Al. *multique.* *Clark.* Recte Clarkius revocavit *multumque*; quod in meorum longe plurimis, et Edd. Vett. ac sec. Gryph. et Stephan. restat. Sic c. 1. 'Multum percore vivunt, multumque sunt in vocationibus.' Ceterum in Mss. Gott. Leidensi tertio, Voss. tert. et Ed. Incerta scribitur modo *quod Rhenum attingunt, quod Gall.* resectis ceteris. Immo *quod ante Gall.* licet et alia servant, addunt etiam Bongars. Vossiani omnes, Leid. pr. Scal. Lovan. Duk. Dorvil. et Edd. Rom. Mediol. alique. Et certe conjunctiones repetere amat Cæsar.

12 *Gravitateque civitatis*] Hoc est populi frequentiam, ut alibi *humilitatem infrequentiam* hominum vocat. *Vossius.*

13 *Humiliores infirmioresque redege-*

rum] Sic restitimus ex Ms. Norv. et Editt. Rom. Ven. aliisque Vett. impressis, cum in recentioribus legatur *humidiores infirmioresque reddiderunt*, quæ quidem lectio ex Glossemate ortum habuit. Vide not. ad B. G. II. 27. *Davis*. Sic quoque omnes mei. *Reddiderunt* Scaliger temere recepit e *Færnii* libro.

IV. 2 *Qui complures annos—sustinuerant*] Plerique Mss. et veteres cœli habent, 'qui, cum plures annos Suevorum vim sustinuerint,' &c. Vulgatam tamen lectionem retineo. Simile fere mendum occurrit apud Senecam in Cons. ad Helviam c. 16. ubi in edit. Gronov. sic legitur, 'Nunquam tibi placuit vestis, quæ nihil amplius nudaret, cum poneretur,' sensu quidem egregio, sed qui non e Manuscriptis, sed Lipsii ingenio profuxit. Cum Pal. sec. teste Grontero, habeat *vestis, quæ ad nihil aliud, quam ut nudaret, componetur*; ad quam lectionem alii etiam M. s. tantum non accedunt: nihil dubium non videtur, quin scribendum sit *vestis, quæ ad nihil aliud, quam ut nudaret, componeretur*. Sic fere Hieronymus in Epist. ad Lætam. 'Talia vestimenta paret, quibus pel-latar frigus, non quibus vestita corpora nudentur.' *Davis*. Codd. nonnulli, 'Cum plures—sustinuerint.' Sed vera est vulgata lectio. Si enim, cum plures, scriptum esset; scribendum erat deinceps, *sustinuissent*. *Clark*. Hæc vero varietas tantum orta est ex eo, quod cum plures scripserint librarii pro *complures*. Hoc patet inde, quod Bong. prim. Voss. primus, Egmond. et alii habeant *complures*, licet servant *sustinuerant*: quod adeoque cum melioribus Mss. ut Cujaciano, Scalig. Oxon. Leidensi primo, &c. retineo. Recentiores modo Codices dant *sustinuerint*. Petav. *sustinuerent*. Camerar. *sustinuerant*. Hotom. *sustinuissent*. c. 11. 'Hæc arbitratur: tamen sese,' &c.

6 *Multitudinale adventu*] Non male:

sed vetustiores Mss. ut Bongars. primus, And. Vossiani omnes, Oxon. Leid. tert. et Ed. Incerta exhibent *aditu*. Quo alludunt etiam Petav. et Gottorp. *aditu*: nisi malis hoc ipsum præferre, ut jam abierint Mœnapii ad famam adventus eorum. Sed Græcus etiam *ἀφ' ὧν* habet. In Leid. primæ hæc vox non comparat a manu prima. Eadem variatio in Mss. est VIII. 18.

13 *Rarus ruererunt*] Pleonasmus est, optimis quibusque scriptoribus frequens. *Cartius* III. 11. 14. 'Rarus in prælium redeunt.' Petronius Satir. c. 10. 'Rarus in memoriam revocatus injuriæ.' Vide et c. 23. *Davis*. VII. 9. 'Rarus exercitum reducit.'

15 *Obpresserunt*] Rectum hoc, et inopinata præsertim aggressionem propriam. Notabile tamen est lectio vetasti Codicis Vossiani primi *percusserunt*, id est, consternarunt, vel etiam conciderunt.

18 *Quæ citra Rhenum erat*] Ms. noster *quieta in suis sedibus erat*. Tum pro *citra* male *ciros* habet. Vossius. Miror, Interpretum neminem, præter solum Vossium, aliquid hoc loco monuisse. Persuasum tamen mihi est, illa verba *quieta in suis sedibus* profecta esse a Cæsare, quare ea suo auctori restitui; nam etiam Andisæ membranæ exhibent, *quæ citra R. qui in suis sedibus*; et Oxon. quæ c. R. *quæ in suis sedibus*. Immo Scaligeri Codex et Ed. R. Stephani jam habent *quieta in suis sedibus*. Ad hæc vertit quoque ea Græcus *ῥοδὲ ἐν τῇ ἀρὰ τοῦ νοταποῦ ἀφ' ἧς ἔρως Μαραίων*. Confer notata ad Frontin. I. 1. 8. Pro *edictis* Lipsius margini adlevit *vicis*.

v. 9 *Rumoribus*] Ita præter Ursinianos Codices etiam Scalig. And. Leid. prim. Oxon. et Cajac. et Edd. aliquot. Sed ceteri Mss. et Edd. primæ *rebus* inculcant. 'Rumores adferuntur' VII. 59. et sepe. V. etiam B. Civ. I. 53.

11 *E castigo*] Ut *exemplo*: sic B.

Civ. II. 12. 'e vestigio diriperentur.' c. 25. 'Qui non ex vestigio ad castra Cornelianæ vela direxisset.' et cap. seq. 'et e vestigio temporis primum agmen erat in conspectu.' Sive ut illic habent Mss. et Edd. Vett. *et vestigio* sine præpositione, ut h. loco Duker. a manu prima, et Ed. Veneta. VIII. 21. 'e vestigio mittunt legatos.' Verum Bongars. prim. Andin. Leidenses et Vossiani omnes, Egmond. Lovan. aliique cum Ed. Romana et Incerta in *vestigio*. Cicero in Pison. c. 9. 'eodem in templo, eodem et loci vestigio et temporis.' Apulei. Met. I. VI. p. 192. Ed. Paris. 'In ipso vestigio ipsaque semita collapsam possidet.' Infra VII. 25. 'salutem in illo vestigio temporis positam.' at B. C. II. 7. 'urbs eodem vestigio capta videretur.'

Quam incertis rumoribus serviant] Frustra Ciacconius legebat, 'cum incerta ut eorum auribus serviant, et plerumque ad voluntatem eorum ficta respondeant.' Nam cur primo incerta dicit Cæsar, postea *ficta*? Anonymus Celsi exscriptor p. 65. 'regunturque rumoribus etiam falsis.' Vossius. Fidem adhibeant, et iis permoti ad res gerendas se component. Eadem phrasi usus est Plautus Trinum. Act. III. Sc. 2. 14. 'Nec tuis depellor dictis, quin rumori serviam.' In Ma. Norv. et editis. Rom. Ven. aliisque perperam scribitur *incertis moribus serviant*. Ita tamen legit Aimoinus I. 9. Davis.

VI. 1. *Ne graviore bello occurreret*] Cum vox *occurrere*, idem persæpe significet, ac *prævenire*; quidam editi habent, ut *graviore bello occurreret*. Clark. Ut Edd. Vascos. et Stradæ contra Mss. omnes. Intelligit Cæsar, ne in gravius bellum incideret.

5 *Invitatosque*] Languidius videtur dictum, *invitatos hostes ut discederent*. Quid si legamus *supplicatos*, aut aliquid simile? Græcus habet *ikereborras*. Non enim id jam vult Cæsar, Gallos

invitasse Germanos, ut in Galliam transirent, (quomodo supra in primo libro fecerant) sed *suppliciter rogasse*, ut discederent. Clark. Recte defendit vulgatum Cl. Wasse, subintelligendo *promissis* vel simili re: quomodo alibi *invitari præda*, ut VI. 35. et similia dicuntur. Celsus etiam c. 65. 'Invitantes hortantesque, ut a leva Rheni abscederent, seque inferrent in intima Galliarum, nihil eis defuturum omnium, quæ petissent.'

7 *Adducti*] Vossian. prim. et Leid. sec. *abducti* sive abrepti. Ne muta tamen. B. G. I. 3. 'His rebus adducti et auctoritate O. permoti.' et sæpe. B. Afric. c. 40. 'pretio pollicitationibusque adducti,' et c. 55. 'Crebro etiam apud Ciceronem Fam. I. 9. 'quibus rebus adductus.' Nepos Dion. 2. 'precibus adductas' et passim. Hinc patet Mss. plurimos esse sequendos in Con. c. 3. 'ad credendum adducebatur: vulgo *induc*. VI. 10. 'Inopia cibariorum adducti,' nisi mecum ibi malis *adfecti*, vel *adfecti*. c. 12. 'qua necessitate adductus:' pro quo etiam Mss. nonnulli apud Hirt. B. Alex. c. 57. 'abductum necessitate:' sed et idem c. 6. et c. 71. 'necessitate est adductus.' B. Afric. c. 84. 'dolore adductus.' V. et VII. 36. 50. B. Civ. II. 20. 'Timore adductum:' ubi itidem variatur: 'opinione adductus,' II. 27.

8 *Condruorum*] Mss. et Vett. editi *Condruonum*, quod mutavit P. Ciacconius; forsitan autem immerito, cur enim non seque dici poterit *Condruo* et *Condruus* ac *Teuto* et *Teutonius*? Certe Cæsar secundam et tertiam declinationem in nominibus propriis sæpe permiscuit. Davis. Adsensum hic fere tribuissem Davisio; cum Mss. plerique habeant *Condruonum*. Adde Glareanum ad c. 10. *Mediomatricum* vel *Mediomatricorum*. Sed cum Leid. prim. et Vossianus tert. præter alios *Condruorum* clare exhibeant, Ciacconio, aliisque Cæsaris locis con-

fidere tutius credidi. *Condrusorum* Cod. alius, et Ed. Rom.

VII. 3 *Quibus in locis*] Leidensis primus non agnoscit *locis* contra Cæsaris morem, de quo egi ad II. 18. Sed et *facere caput* ponit post *audiebat*. Mss. etiam fere omnes, et Edd. Vett. ut edidi *esse Germanos* habent, pro *G. esse*. Forsan mallet quis, ea omnia *quibus, &c. audiebat* rescare. Me tamen, Cæsarianæ perspicuitatis gnarum, non adsentientem haberet.

4 *Legati ad eum*] Sic Ms. Reg. Græcus *ἡγὼς ἀβρύδω*. Alii *ab iis*. Clark. *Ad eum* habet Ed. Vascosani et Stradae. Ceteri Mss. mei et aliorum omnes *ab his*. Gruterus et hoc quoque deletum mallet.

12 *Quibus ne dii quidem immortales pares esse possint*] Vetus et jactabunda formula: sic Hóméro *ἀνθρώποις* herois appellati. Tale, 'Tydidem superis parem.' *Vossius*. Similiter fere Cæsar in Orat. apud Auctorem de B. Hisp. c. 42. 'An me deleto non animadvertetis decem habere legiones populum Romanum, quæ non solum vobis obistere, sed etiam cælum diruere possent?' Homerus etiam Deos inducit ab hominibus victos et vulneratos, quam ob causam eum merito reprehendit Plato Rep. I. II. p. 530. Vide et Lucianum Jov. Trag. Tom. II. p. 139. Sic Ethnici, ancipiti furore acti, quos *impie* in Deorum numerum adsciverant, hominibus imbecilliores, dum Deos esse crederent, *inapte* finxerunt. *Davis*.

VIII. 3 *Neque verum esse*] 'Verum' hic *æquum* ant *rectum* denotat, quomodo *Horatius*, Sat. II. 3. dixit: 'An quæcumque facit Mæcenas, te quoque verum est' Et Epist. I. 7. 'Metri se quemque suo modulo ac pede verum est.' Et quod hic non *verum* dixit Cæsar, non *æquum* dicunt postea Germani, cum Cæsari responderent: 'si, se invito, Germanos in Galliam transire, non *æquum* existimaret, car sui quidquam esse imperii

aut potestatis trans Rhenum postularet?' Cicero pro domo sua, ut quidem in libro calamo exaratis legitur: 'Qui negas esse verum (*vulgati juris*) ulli rei extra ordinem præfici.' *Brantius*. Vide J. F. Gronovium ad Livii III. 43. et ad Senecæ de ira II. 29. *Davis*. Adde Cl. Drakenb. et alios ad Liv. II. 48. 'Verum esse habere eos, quorum sanguine ac sudore partus sit.'

8 *Hoc se ab Ubiis impetraturum*] Anonymus Celsi exscriptor, pro his verbis habet: 'se Suevis imperaturum, ut ab eorum offensionibus abstineant.' Non dubito corrupta esse: vel malo eum Cæsaris codice usum. *Vossius*. In Carrar. Codice scribitur *hoc Suevis imperaturum*; unde ita opinor locum emendari oportere, *hoc se his imperaturum*: verisimile enim est, quæ crebra hoc loco mentio Suevorum fieret, Librarianam incertitia *Suevis* pro *se his* vel *se iis* reponuisse. J. Mich. *Brutus*. Carrariensis Codicis lectionem exhibent Jul. Celsus p. 66. Ms. Norv. et edit. Rom. 1472. In Veneta autem legitur *hoc Suevis impetraturum*. *Davis*. Cum Mss. habeant corrupte, *hoc Suevis imperaturum*, felicissima videtur J. Mich. Bruti conjectura, legendum, *hoc se eis, sc. Ubiis, impetraturum*. Favet Græcus, *ταύτα ὑπὸ ἀβρύδω ἀποκωλύσεται*. Clark. Mss. plerique et Edd. primæ *hoc Suevis imperaturum*; nisi quod vetustiores, ut Bongars. pr. sec. Voss. prim. et alii, dent *Suebis*, et *Ubiis* pro varia lectione sit in Leid. tert. *ab Ubiis impetraturos* Petav. Sed Ortelian. et Leidensis primus verissime, ut reposui, *hoc se Ubiis impetraturum*.

X. 1 *Mosa profuit ex monte Vosego*] Mss. Brant. Norv. et edit. Rom. Ven. aliæque, transpositis vocabuli elementis, habent *Vosego*, quemadmodum etiam legit Metaphrastes. Ad hanc fere formam accedunt mediæ ævi scriptores, ut docet Christ. Cellarius Geogr. Ant. II. 2. p. 112. *Davis*. Cum

Viris doctis et Mss. omnibus præter solum Andinum, itemque Edd. primis et R. Steph. rescripti Vosego pro Vageso, Vasego P. Divai de Antiq. Gall. Belg. p. 58. Vide ad Lucan. l. 397. 'Castraque, quæ Vogensi curvam super ardua rupem Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis.' Adde Gudium ad Inscript. Grut. p. 94. n. 10.

VOSEGO
MAXSIMINUS

V. S. L. L.

neque aliter in ineditis observationibus Gruterus.

2 Parte quadam ex Rheno recepta] Sic constantissime Mss. cum aliorum tum mei omnes uti et Edd. Vett. Rheno Edd. Ven. 1517, Vascos. Strada et Gryph. ande in posteriores videtur Rhemi inrepassisse, quod confidenter expunxi; nisi quis malit ex parte q. Rheno recepto; quia recepto scribitur in Andino Codice. Vide ad III. 20. 'ex parte tertia Gallia.'

3 Vhalis] Sic ediderunt etiam Davis. et Clark. Alii Vahis ut est in Ms. Cujac. et Ciacconii: alii Valis, uti vel Vahis, legendum putat Cellarius; alii Vahales, vel Vahalas, ut Glarean. et Cluverius de tribus Rhemi Alveis p. 71. quod secutus sum. Mss. vetustiores, uti et Edd. antiquæ Vacalus, Vacalus, cum metaphraste, vel Vaculus. Valus tamen, et Vallus, Valis invenitur in aliis. Immo Vualis in Marg. Vossiani primi, uti et in Carrar. Duker. Voss. sec. Alcardi, et aliis, ac quibusdam Edd. exhibetur. Vulgo additur quoque in recentioribus nonnullis.

Insulam effle. Batavorum, neque longius ab eo m. p. LXXX. in Oceanum transit] Ita hunc locum vel in O. insluit exhibent Editores medii ac præcedentis seculi plerique, hodiernique omnes. Et innumeri Viri docti hunc Cæsaris locum suis commentariis illustrare, ac veterem patriæ nostræ Geographiam inde constituere conati

sunt. Dum interim tam in diversas sæpe abeant partes, ut hodie facile magnum volumen conscribere possimus de variis huius loci interpretationibus. Interim, quod mirum, sic agunt cuncti, quasi in his verbis nulla sit Codicum varietas, quæ tamen hic maxime advertenda fuerat, et certe memorabilis est. Etenim Mss. Bongars. Vossiani, Leidenses omnes, item Egmond. Gottorp. Lovan. Duker. Dorvill. et Edd. Rom. Inc. Mediol. Ven. aliæque exhibent *Insulamque efficit B.*, in *Oceanum insluit*; neque longius ab Oceano m. p. LXXX in Rhenum insluit. At vero Petay. And. Oxon. Scalig. Bouhler. pr. Eliena, Reg. et alii aliorum, quod verbo monuit Clarkius, dant *Insulam efficit Batavorum, neque longius ab Oceano m. p. in Rhenum insluit*; nisi quod in Andin. sit *insula, quam eff.* pro secundo *insluit* in nonnullis, teste Manutio, est in *Rhenum transit*; atque ita etiam Ill. Bouhierii Cod. alter. Peasime ergo Hotomannus scripsit, in omnibus libris exstare in *Oceanum insluit*; qui videtur, non attendisse *insluit* in plerisque Mss. bis repeti, aut intellexisse Editiones, quas vidit. Sic enim offendi in Gryph. Stephani, aliisque excusum esse. Quomodo vero hic locus jam constituendus sit, me necesse fateor. Certissima tamen videtur hæc lectio, quam e Mss. reposui. *Mosa, h. c. quæ adpellatur Vahalas, insulamque efficit Batavorum, in Oceanum insluit*; neque longius ab Oceano m. p. LXXX in Rhenum transit. Forsan ut quo cornu et suo nomine in Oceanum, altero cornu et Mosæ nomine in Rhenum mutato, cum quo per Vahalem commixtus erat, juxta Briellam per latum Heliam in Oceanum effundi dicat. Certe Tacitus Hist. iv. 12. et Plin. iv. 15. et reliqui veterum, diserte scripserunt, Insulam Batavorum ab divortio Rhemi, usque ad Oceanum, includi ab utroque latere a Rheuo. Clare etiam testatur

Tacitus Hist. v. 23. 'Mosa fluminis amnem per Rhenum Oceano affundi:' et 'Rhenum' vocatum esse, eo quo dixi loco, non *Mosam*, certissimum est. Vel, ut apertius me explicem, pro accuratone, qua solet Cæsar, simplicissima intelligit Mosam variis scilicet ostiis in Oceanum infundere, sed ita ut post receptum a se ad S. Andream infra Thielam castellum *Rhenum*, sive ejus partem *Vahalim*, ipse rursus inferiore loco in *Rhenum* ejusve nomen uno cornu transeat: nempe non longius ab Oceano m. p. LXXX. quo autem loco Cæsar cum transitum intellexerit, pro certo adfirmare non ausim: Vulgaris lectio ab eo in O. *influxit* esset explicanda durissime, ut sit ab eo, scil. loco, quo recipit Vahalim. Immo in *Rhenum* transit, auctorem scripsisse, non obscurè videntur innuere verba *Rhenus autem*. Præterea in Oceanum transire pro *influxit* dubito an Latinum sit. Certe ita nusquam Cæsar. Nec obstat repetitio *Oceanum* et *Oceano*. Frequens enim id Cæsari esse docuimus ad l. 43. 44. et l. 9. Aliis conjecturis olim tentare hunc locum aggressus fui; quas, quia ipse jam damno, proponere operam pretium non duxi. Quidquid sit, copulam que necessario inserendam judico: postquam enim Vahalim a Mosa receptus est, non primo efficitur insula Batavorum; sed Vahalim jam diu ante confluentes (de quibus c. 15.) cum Rhemo sine Mosa id præstiterat. Quid si ex lectione Cod. And. et aliorum eo, efficias *insulamque cum eo efficit Batav.* &c. Verum quidem est Græcum interpretem ut vulgo legisse, sed ille corruptos Codices non secus ac illi, qui hunc locum tam misere interpolarunt, secutus est. Ceterum ex meis Codd. Bouh. pr. Leid. sec. et Voss. sec. post *Batavorum* inferiunt e Glossa quæ *adpellatur Batua*. Pet. quoque dat *milibus passuum per fines* LXXX. Plinius toti

insula modo dat spatium c *miliuum* p. Sed vide Pont. de Rhemi Divort. c. 4.

8 *Oceano adpropinquavit*] Membrana Andina et Oxoniens. *Oceanum adpropinquat*: quod sane non temere spernendum; licet sæpius dative utatur auctor. Certe *adpropinquat* prætulit: quia ita quoque dant cum aliis Leidenses, Egmont. Voss. tert. Scalig. Duk. Dorvill. Edd. primæ et R. Stephani, Vasc. Strada, aliæque. vii. 82. 'Munitionibus adpropinquarent,' in Voss. primo *munitiones*. Auctor B. Hisp. c. 6. 'fluminis ripas adpropinquantes.' Sic enim Mas. ibid. c. 30. 'iniquum locum adpropinquassent' est in Leid. pr. Ita *propinquare*, *proximare* cum Accus. apud alios. Vide in Miscell. Observat. ad Apul. Met. l. xi. p. 248. 'Ripam proximamus.' 'Naves adnare' noster B. Civ. ii. 44.

11 *Atque ovis autem vivere existimantur*] Græci, et Plinius ac Mela, *Oenas* appellant. Sane ut multi volunt hodieque vetus nomen retinet insularum una, quam *Eyerlandt* vocamus. Negat tamen Cluverius de hac insula scribere Cæsarem potuisse. Vide German. ejus part. 2. p. 134. *Vossius*.

12 *Multaque capitibus in Oceanum influxit*] Rarum sane apud veteres, imo, quod quidem ego sciam, a nemine alio usurpatum vocabulum hac notione. Nam *εμβολὰς* plerumque vocant ostia. Utcumque Lambinus comment. ad l. Horat. odam contendat *caput*, quando de fluvio dicitur, semper notare ostium. Quod inter cætera probatum ita Maronibus verbis ex Ge. iv. vers. 319. 'Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis.' Sed fallitur. Nam hic caput omnino notat fontem amnis, uti et Servius affirmat; et abunde vel sola vox *sacri* indicat. Nam fontes fluviorum sacri credebantur nymphis, earumque sedes esse. Unde et Maro paulo post dicit Aristæum pasto-

rem (de quo hic sermo) cum matrem implorasset, receptum ab ea in domicilium, subditque: 'Jamque domum mirans genitricis, et humida regna, Speluncisque lacus clausos lucosque sonantes, Ibat.' Nam hic speluncæ loca sunt unde fontes oriuntur. Sic et Horatius l. i. ode 1. 'nunc viridi membra sub arbusto Stratus, nunc ad aquæ lene caput sacræ.' Ubi Acro: 'Sacræ aquæ, omnis enim fons in origine sua sacer est.' Sed illud videndum, qua ratione Cæsar dixerit Rhenum capitibus multis influere in Oceanum. Fortassis synecdoche est totius pro parte, ut quemadmodum ora vel os sæpe pro toto corpore, aut capite apud historicos invenias, ita hic caput pro ore vel ostio fluminis dicatur. Forsan et simile sit ab arboribus, quorum radicem appellare pedem possis, ut rami cacumina sunt. Caput autem in homine supremum, ita et in flumine fons pes sit, ostia, capita. Vossius. Virgilius *Æn.* viii. 727. Rhenum *bicornem* nominat, et Asinius Pollio hoc flumen *διόρμον* fuisse dixit, *μεμφόμενος τοῦς πλεῖσιν ἀγνοίας*, ut docet Strabo Geogr. l. iv. p. 198. Inter eos fortasse Cæsar; nam Asinium hunc parum diligenter parumque integræ veritate compositos hosce Commentarios putasse, narrat Suetonius in Julio c. 56. Davis. Vide omnino Cluv. de Rheni alveis, Junium, Pontanum, aliosque plurimos. Temere autem agere Viros doctos, qui *capitibus*, id est, ostiis, mutant in *capitis viis*, vel *egressibus*, *exitibus*, &c. ostendi ad Lucan. iii. 201. 'Sparsamque profundo Multifidi Pencen unum caput adjuit Histri.' Cujus loci mea explicatio confirmatur a Statio Silv. v. 2. 187. 'Hister et undoso circumflua conjuge Peuce.' ubi vide Doct. Markl: Adde Cl. Mamert. Pan. ii. 16. 'Citra Mæotim sub extrema septentrionis plaga, qua fervidum caput Daubius evolvit.' qui locus citatur etiam a Davis. ad viii. 41.

Immo ostia fluviorum *capitis* humani barbati forma deplingi solere, existimat Doct. Canngiet. dissert. de Brittenb. c. 9. Mihi tamen potius videntur eo simpliciter ipsi fluvii designari; qui *senes* et *patres* passim audiunt.

x. 7 *Principes ac Senatus fecissent*] Duk. a manu pr. et Voss. tert. dant *Princeps*, errore orto a seq. verbo *fecissent*: nam pro illo plurali numero habent Bongars. prim. Leidens. prim. Egmond. Duker. et Vossianus secundus *fecisset*. Quæ constructio apud optimos quosque scriptores frequens est. Vide ad Lucan. i. 200. 423. et alibi sæpius. Virgil. Georg. ii. 495. 'Illum non populi fascēs, non purpura regum Flexit.' Sic etiam Mss. Lactantii in Phœn. 129. 'Hoc humeri, pectusque decens velamine fulget.' pro *fulgent*. vi. 12. 'Summa auctoritas erat magnæque clientelæ.' Sic enim Mss. potiores. Vide etiam vii. 13. 52. 'Non castrorum munitiones, non murus oppidi potnisset.' Hinc etiam B. C. i. 2. 'Intercedit Antonius, Q. Cassius, tribuni pl. non intercedunt.' Adde Ibid. c. 76. et B. Alex. c. 2. 'fines Egyptii regnumque pertinet.' quæ loca adi.

xii. 2 *Quam ipsi non amplius DCCC. equites haberent*] Mirum sane videretur, tam paucos Germanos tantum Romanorum numerum fuisse aggressos, nisi nos rationem docuisset Cæsar supra c. 11. 'Neque eorum moribus,' inquit, 'turpius quidquam aut inertius habetur, quam ephippii uti; itaque ad quemvis numerum ephippiatorum equitum, quamvis pauci, audire audeant.' Ephippiatos autem fuisse equites Romanos satis constat. Vide Hier. Magium Misc. ii. 14. *Dariusius*.

7 *Rursus resistentibus*] Sic recte editio Rom. In recentioribus virgula inter duas hasce voces fuit posita, quam ideo delevi, quod non appareat

Germanos in hoc praelio antea ad pedes deallisse, sed certum sit Romanos semel perturbatos iterum repugnasse. *Idem.* Male antea ediderant *cursum, res, nostris*. Ceterum in Mss. plerisque et Edd. multis non comparat vox *nostris*. In Edd. Basil. R. Steph. aliisque, item Mss. Ursini, Leid. pr. *his* vel *iis resistentibus*; quod tamen eodem redit nempe ad *nostris*, qui præcesserant: forsitan ex *his* fecerunt *iis* pro *nostris*: nam in membranarum Andinis habetur *r. in resistentibus cons.*

8 *Suffossisque equis*] Non *suas*, sed Romanorum; ut recte observavit Hotomannus. *Clark.* Quæ bene inserant Codd. Ursini, Scal. And. Oxon. et Leid. prim. cum Edd. Rom. et Med. Nam Ed. incerta et aliarum ceteris Mss. habent *subfossis equis*; unde nata Hotomanni explicatio. Neque aliter Metaphrastes.

11 *In conspectum agminis nostri venissent*] Mss. Reg. et Vossii, in *conspectu*. Quæ vera Lectio. Sic enim sæpissime loquitur Cæsar. l. vii. § 45. l. viii. § 7. 19. 22. et 23. De Bello Civ. ii. 27. et 32. Non quod motus ad locum, in *ablativo* (ut aiunt Grammatici), proprie efferri queat; sed quod, in *conspectu venire*, sit, eum in locum venire, ubi stes videlicet, vel ambules, vel pugnes deinceps in *conspectu*. Sic apud Cæsarem, 'venire' et 'considerare' scilicet 'in castris.' Vide supra l. xiv. p. 45. Sic Cicero: 'Venit in Senatu,' hoc est, *inter Senatores*; vel *venit et consoedit in Senatu*. Sic infra apud Hirtium, de Bello Africano c. 36. 'oppido, in quo comportata fuerant:' hoc est, in quo *reposita erant—quæ comportata fuerant*. Et ibid. 'in quod' (Mss. habent in *quo*) 'Juba frumentum comportaverat.' Sic apud Poëtam, 'Pilam projecit in herba'; hoc est, non simpliciter 'projecit in terram,' (quomodo interpretantur Grammatici,) sed *ita* in terram motu obliquo projecit, ut

deinceps in herba provolveretur. Sic apud Plinium ii. 103. 'in Piceno lacu,' in aquam nimirum, 'dejectum.' Vide etiam infra, de Bello Civ. i. 22. et ii. 2. *Clark.* In *conspectu* quoque Leidens. prim. ut *venire in castris* legi voluit Clarkius ii. 17. quod et alibi in Mss. nonnullis occurrit. Sic 'in conspectu constituere' i. 51. quidam: vii. 48. 'In conspectu proferre' quidam. viii. 8. 'In conspectu adducere.' et B. Civ. i. 22. 'In conspectu deducatur' Codices multi habent: quos locos adi. Item Erud. Arntz. ad Anrel. Vict. de Vir. Ill. c. 14. 'In conspectu protulerunt.' Plurimum Cæsaris, tum aliorum loca, in quibus hæc variantur, congesti ad Frontin. i. 10. § 1. At talia ex uno alterove Msto, et quidem recentiore, qualis notæ sunt Reg. et Voss. sec. ubique inculcanda non arbitror. Majoris auctoritatis est Bongars. primus c. 47. 'In conspectu venit.' Vide etiam ad viii. 8. 48. et alia loca.

12 *Ex equitibus nostris interficiantur* iv. et lxx.] Anonymus Celsi exscriptor. p. 67. 'Id,' inquit, 'cum hostes advertissent, quam' (lego *quancquam*) 'numero longe impares, repentino impetu inveci, quadringentos septuaginta ex eis occiderant.' *Vossius.*

16 *Illum ex periculo eripuit*] Ita edidi, fidem secutus Manuscriptorum et antiquissimarum edit. Sic infra vii. 46. 'Vix se ex manibus prædantium militum eriperet.' Vulgati Codices præpositionem hic omittunt. *Davis.* *Ex periculo eripuit.* Ita optime, pro Cæsaris loquendi ratione, ex Mss. et Vett. Edit. restituit Davisius. Scaliger et Recentiores, *illum ex periculo eripuit.* *Clark.* Solus Leidens. primus omittit præpositionem, haud dubie contra Julianum Stylum v. 27. *ex prælio elabi* Mss. plerique *e* carent. Ceterum *sermo vulgus*, nescio, unde videas in Edd. Ursini et Manutii.

XIII. 10 *Intermitteret*] Sic Ms. Reg. et Edd. Vett. nonnullæ. Al. *prætermitteret*. Clark. *Intermitteret* probavit e suo Msto etiam Brantius: et sane ita habent quoque Andin. Lovan. Duker. Dorvill. Leid. sec. aliique cum Edd. Rom. Mediol. et pluribus: id est, interponeret. Vide hic Brantium et Davisium ad l. i. 27. 'Nocte intermissa.' c. 1. 'Obsides dare interimserant' pro 'præterm.' v. 7. 'Intermissa profectione,' id est, prætermissa. V. et c. 8. VII. 9. 'neque diurno neque nocturno itinere intermisso:' c. 23. 'ne tempus ab opere intermitteretur.'

12 *Eadem perfidia et simulatione uti Germani*] Immerito vocem *Germani* ejicit Hotomannus, et suspectam habet Scaliger. Ego hic *ἐκλόγηται καὶ σαφηνύει* Cæsaris agnosco, qui omnem tollere vult æquivocitatem. Nam quia proxime dixit, Gallos, hoc uno prælio audito, de novis rebus cogitasse, ne hic rursus de illadem loqui videatur, addit *Germani*. Porro desidero hic bonam fidem in Cæsare: nam Dion l. xxxix. p. 113. A. B. disertim ait, equitatum Romanorum a Germanorum junioribus in fugam conjectum; non probantibus id senioribus, quod invitis junioribus malefici excusandi causa ad Cæsarem profectos dicit, Vossius.

14 *Simul ut dicebatur, &c.*] Eruditissimus vir Fr. Hotomannus non meminit se primam vocem hoc modo ante omnia positam vidisse, ideoque eam loco suo detrudit: et nescio quid mutat. Sed perperam. Quintilianus Inst. Orat. Præf. '*simul* ut pleniori obsequio demererer amantissimos mei, *simul* ne vulgarem viam ingressus, alienis demum vestigiis inisterem.' Vide et Curtium iv. 10. 11. Davis. Adde Cl. Burm. ad Vellei. II. 4. § 4. '*Simul* exitiali hausto spiritu, *simul* incluso suo.'

16 *Oblatos gavius retineri jussit*] Primo pro *gavius* Mas, quos Hoto-

mannus et Brantius videre, dant *gravius*; neque aliter Bongars. Petav. Vossiani, Leidenses, Scalig. Egmond. Eovan. Gottorp. Duker. Dorvill. aliique cum Edd. priscis: unde Lipsius conjiciebat *gratis*: nullo tunc *ingratiis*. Verum post hanc vocem, in Mss. Andin. Scalig. Bongars. Vossianis, Petav. Egm. Gott. Leid. tert. Duker. et Ed. Incerta additur *illis*. Et ita plane Græcus: *τοὺς δὲ παραποῦν δὲ Καίσαρ ἡτοίμει, ἐκείνους μὲν κατέσχευε*. Non male: sæpius enim pronomina *is* et *ille* abundare docuerunt viri docti. Confer quos laudat Arntz. ad Aurel. Viet. de Viris Ill. c. 27. 43. Et hoc perspicuitati Julianæ apprimè convenit. Ut verum tamen fatear, aliud hic quid latere propter *τὸ gravius* videtur. An *gratulus*? Vide l. 54.

XIV. 1 *Instructa*] Sic Ms. Reg. et Edit. Vett. nonnullæ. Al. *instituta*. Quod idem est. Clark. Errat Vir doctus, dum pro *instituta* reponit *instructa*. *Instituta* mei constanter habent Mss. et Ed. Incerta. Ad notata ad l. III. 24. '*duplici acie instituta*.' Petavianus tamen exhibet *constituta*; itidem bene. Confer dicta ad II. 18. '*Aciei ordinesque constituerant*,' ubi male Claeconius malebat *construxerant*.

4 *Discessum suorum*] Mire dictum pro *retentione suorum*, ait Hotomannus. Frustra. Ait Cæsar Germanos imparatos fuisse, quia senioribus ad impetrandas inducias digressis, nihil jam prælium timebant. Sed sæpe aliquanto infelicior Hotomannus in explicandis Cæsaris verbis. Vossius. Merito hic mirandum proponit Vossius Hotomannum, qui mire dictum putat, *discessum suorum*, pro *retentione suorum*. Quasi vero qui apud Cæsarem detinerentur, non *discessissent* usque a Suis. Clark.

5 *Consilii habendi*] Sic Mss. et Edd. constanter. Malim tamen cum Gronovio ad Liv. XLIV. 2. *Conciliis*; quia

agitur de toto populi vel exercitus conventu, non de paucis consiliariis. c. 19. 'More suo concilio habito' e Mss. et sæpissime: ut crebro monitum in Cæsare. v. 2. 'ad concilia venire': præsertim cum de barbaris agatur. vii. 66. 'convocatisque ad concilium præfectis equitum Vercingetorix,' ubi alii malunt *consilium*.

6 *Perturbantur*] Ita Mss. et Editi. Postulare tamen videtur temporum ratio, ut legatur *perturbabantur*. Quanquam in re præterita tanquam præsentis narranda, ferri quoque potest lectio vulgata. *Clark*. *Perturbantur* est in solo Duker. et Edd. Aldi, Vasc. Stradae, Gryphii ac Stephaal. Præsens Historicorum stylo convenit. Vide ad Frontin. i. 2. § 1. et supra ad i. 8. Ceterum perperam in Edd. Aldi, Gryphii, Plantini aliaque additur *ut copians, &c. nescirent, quid præstaret*: contra Mssos, et Edd. primas. Horum verborum vis satis latet in verbo *perturbantur*. Sic vii. 35. 'Erat in m. Cæsari difficultas res, ne,' &c. ubi subintelligi debet *metuenti*. Plura vide apud Cort. ad Sallustii B. Cat. c. 46. 'anxius erat, quid facto opus:' vulgo additur *dubitans*.

9 *Prius diei*] *Prius diei* pro eo qui proxime antecedit, quem vulgo *Pridianam* diceret. Hoc idem animadverti apud Ciceronem de Orat. i. 8. 'Ibi ut ex pristino sermone relaxarentur aulmi omnium, solebat Cotta narrare,' &c. Nam ibi *pridianam* sine dubio significat. *Hotomannus*. Huiusce significationis plura, quam forte putavit Hotomannus, extant exempla. Curtius viii. 4. 2. 'Primus dies quietum iter præbuit, proximus et nondum quidem procellosus et tristis: obsecrator tamen *prius*.' Macrobius Saturn. i. 4. '*Dies pristina* eodem modo dicebatur, quod significabat *dies pristinus*, id est, priore; quod nunc *pridie* dicitur, converso compositionis ordine, quasi *prius*

die.' Hæc sublegit ex A. Gellii Noct. Attic. x. 24. *Davis*. Suetonius Aug. c. 94. 'somnia pristina noctis familiaribus forte narrabat.' Vide sis et B. C. i. 74. *Idem*, cur. sec. Adde Brantium.

Quo in loco qui, &c.] Sic Mss. et Editi. Vett. Græcus item, καὶ ἘΝΤΑΘΑ μὲν. Recentiores, *Quorum qui, &c.* Quod perinde est. *Clark*. Edd. quidem veteres habent *quo in loco*; non vero Mss. nisi unus et alter recentior; sed *quo loco*, cum Ed. Incerta. At *quorum* Scaliger edidit e suo, ut videtur, codice; cui adstipulantur Cujac. Andin. Oxon. et Leddens. primus. Quod librarii non intellexisse videntur. Certe id rursus inmutare, non erat opus: *quorum sc. castrorum homines*.

14 *Ad quas consecrandos*] Legebat Hotomannus *consecrandos*. Quia putat Cæsarem potius prætermisurum fuisse hoc, quam ut memoraret equitatum a se emissum ad concidendum sexum et ætatem imbellem. Quasi non frequens illud sit et citra crudelitatis notam. Hinc Tacitus, et alii toties: 'Non ætas, non sexus miserationem invenit.' Cæsar ipse vii. 26. 'Sic et Genabensi cæde, et labore operis incitati, non ætate confectis, non mulieribus, non infantibus pepercerant.' *Vossius*.

xv. 3 *Ad confluentem Mosam et Rhenum*] Graviter hallucinatus est Ph. Claverius, qui German. ii. 14. legit 'ad confluentes *Mosella* et *Rheni*,' ut multis demonstrat Joan. Ir. Pontanus discept. Chorogr. de Rheno divortis c. 5. p. 27. *Davis*. *Confluens* et *confluentes* utrumque dicitur. Vide Drak. ad Liv. iv. 17. 'Ad confluentes conssedit.'

4 *Magno numero interfecto, reliqui se in flumen præcipitaverunt*] Nemo tam rudis, aut imperitus rerum, qui fraudem Cæsaris ex ipsiusmet verbis non facile colligat, qui Germanos trium dierum induciis confisos, itaque

jam animis otiosos, et tale nihil metuentes, interea, dum cum legatis et Principibus agere crederetur, ex improviso oppressit. Advertit hoc et conqueritur Joan. Goropius Becanus in Atuat. ut jure merito, cum hujus victoriæ caussa supplicatio a Senatu Romæ decreta esset, Cato sententiam tulerit dedendum esse Barbaris Cæsarem, expiandamque urbis nomine violationem fœderum, vertendasque in sontis caput execrationes, ut scribit Canusius apud Plutarchum in Cæsare. Brantius. Huc etiam referendum, quod habet Suetonius in Julio c. 24. Davis.

6 Et vi fluminis] Optimi Codices Bongars. primus, Leidensis primus. Scalig. Oxon. et Aicardi non agnoscunt copulam et: ut non raro loqui amant Cæsar et Hirtius; licet sæpius corruerint librarii vel editores. Vide modo c. seq. § 5. c. 20. § 2. 'loca, portus; aditus cognovisset;' et innumeris locis. Vide etiam c. 25. 38. h. libri. v. 33. vi. 2. 12. *rebus, gratia, dignitate amplificata*. Sic enim Mss. plura dicenda ad vi. 22. viii. 51. 1. B. Civ. c. 84. iii. 55. B. Al. c. 66. Afr. c. 8. 57. Itaque et delevi. Præsertim, cum videam, hunc scribendi modum hic corruptioni anciam dedisse. Nam in Petav. legas in *flumine*; in Egmund. vero in *fluminis alveo* sine et. Vossianus prim. olim habuerat *lassitudine oppressi*: sed dein additum *flumine*; nti legas quoque in secundo. Pro *vi fluminis* Mss. quoque prave in *flumine* B. Civ. i. 64. Vide etiam B. Civ. iii. 71.

xvi. 11 Ad quos quum Cæsar nuncios misisset] Usipetum et Tenchtherorum reliquias a Sicambis non petiit Cæsar, quod id se impetratum speraret, sed ut, iis negatis, Rheni transeundi occasionem captaret, si Dioni fides l. xxxix. p. 113. Hoc facile credent illi, quibus satis spectatum est hujusce Imperatoris ingenium. Vide et Plutarchum in Cæs.

Tom. i. p. 718. Davis.

13 Uti sibi dederent] Mss. *sedecim*, et in iis vetustissimi quique cum Ed. Incerta carent *ut uti*. Quare expunxi, ut olim sæpius debui in Frontino. Vide ad i. 4. § 7. et iv. 5. § 7. uti et infra h. l. c. 21. v. 58. vi. 10. 23. vii. 38. 63. 85. viii. 20. B. C. i. 21. 32. 76. iii. 25. B. Alex. c. 59. 'mittit, sibi subsidio veniret.' Item B. Afric. c. 39. Adde Doct. Javenem A. V. Staveren ad Nepot. Milt. c. 1.

17 Legatos miserrant] Leid. pr. leg. ad Cæs. m. Sed Andin. et Oxon. non agnoscunt *legatos*; ut suspiceris, insititiam esse vocem. Adi notata ad i. 34. 'Ut ad Ariovistum legatos mitteret.'

20 Reipub.] Mss. et Edd. Vett. *populi Romani*. Græcus τῶν 'Ρωμαίων. Clark. Ut Scaliger e suo codice primus edidit, exhibent Mss. Ursini, Cujac. Oxon. Leidenses, Petav. ad oram alique; quare *Reip.* contra ceteros retinui.

23 Tantum esse nomen atque opinionem] Editt. Recentiores habent *nomen* apud eos atque *opinionem*; nos autem, ex fide Manuscriptorum et antiquitus cursorum, voces plane superfluas omisimus, Davis. E suo Codice rursus *tā apud eos* intrusit Scaliger, quæ et in suo reperit Ursinus. Comparant etiam in Cujac. Leidensi primo; minus bene, ut ego quoque existimo.

Opinionem exercitus Romani, Ariovisto p.] Sic quidem cum multis editis Mss. Scal. Cnj. Oxon. et Leid. pr. vel *Romani exercitus*. Verum ceteri omnes Edd. primæ pro *Romani* habent *ejus*, sc. Cæsaris; quod cur mutatum sit, nescio. Præterea pro *exercitus, Ariovisto* in Lovan. Gott. Voss. tert. Leid. tert. Dorvill. Ortelii aliisque, ut et Edd. Rom. Mediol. Ven. Incerta, Beroaldi, &c. exstat *exercitus Ariovisti pulso*: quod non nemini placere poterit.

XVII. 8 *Rationem igitur pontis*] Secunda vox comparat in solis recentissimis Mss. Leid. sec. et Dorvill. Ceteri, ut et Ed. Iac. et Aicard. non agnoscunt hanc particulam a librario connectendæ orationis ergo insertam.

Sequipedalia] Hoc est, Sequipedali crassitudine, ut omnes putant. Hieron. Magius Misc. iv. 20. Davis.

11 *Demissa in flumen defluerat*] Primo *demissa* primus, quod sciam, edidit Scaliger e Msto Ur sini, cui adstipulatur solus Oxoniensis. Ceteri Mss. et Edd. priores in *missa* exhibent. Scilicet *e terra in aquam* intelligit: unde patet rectius cum plerisque Mss. legi in *flumen*, quam in *flumine*: quod inveni in Leid. primo et Edd. Rom. Mediol. Ven. Aldi. Gryphii, aliisque. Illi nempe conjunxerunt in *flumine defluerat*: nam hoc verbum utrumque casum admittere vidimus jam ad Frontin. II. 3. § 17. 'In terram defigerent,' et usu veniet infra B. Civ. II. 2. 'asseret in terra defigebantur.' Male autem Editores quidam cum pro præpositione sumserunt, et *releas orthya* post *procumberent* posuerunt.

12 *Fistucisque*] Quid *fistuca* et fistucatio sit, dadum docuerunt viri docti; quare frustra est Leo Baptista Albertus legens *figistucis*; et in menda cubant Mss. Cujac. Scalig. Leidens. pr. item pro var. lect. *Petas.* in quibus est *festuculis*: in Egm. *fusticis*, in Lovan. et Sambuci *fistulis*, in Leid. sec. *festucis*.

Directa ad p. s. prona ac fastigata] Notandum in Edd. primis et Mss. omnibus, præter Hotom. librum et nunc Bouhier. exarari, *Directa*, sive potius *directæ*, ut habent vetustiores quique, vel *directe*; eadem variatio VII. 23. VII. 27. B. Civ. II. 9. 24. III. 46. et statim, *prona ac fastigata* sive *fastigata*, præter unicum Leid. secundum recentissimum, vel

prone ac fastigiate: ut et in Urs. Ma. quin etiam Ed. Incerta *directe* et *prone ac fastigiate* præfert. Et sane nihilo deterius vulgato; sed parum aut nihil refert.

13 *Fastigata*] Sic scribendum, non *fastigiata*, ut habent editt. Vide not. B. G. II. 8. Davis. Clar. tamen Clarkius cum D. Vossio et Barthio prætulit *fastigiata*. Sed doctissimorum virorum emendationem omnino confirmant integerrimi Codices Bongars. prim. et Andin. *fastigata*; et Leidens. prim. *fatigata*: hinc *fastigatio*, non *fastigiatio*.

14 *Contraria duo, &c.*] Scripserat Cæsar, *Hic item contraria* II. Legendum existimo, *Hic item contraria bina*. Sic enim supra, 'Tigna bina.' Quod et *sententia* omnino postulât. Clark.

15 *Juncta*] V. Cod. Ursini, Andin. Leidens. prim. et Oxon. dant *diijuncta* vel *divincta*. Quasi hoc composito intelligere veluisset Cæsar, se ita bina tigna junxisse, ut tamen intervallo duorum pedum distarent, uti scribit supra et mox. *Conjuncta* male Gottorp.

Ab inferiore parte] Fluminis, ut opinor, licet aliter visum J. Lipsio. (I. II. Pollorc. in f.) Sic loentus est noster B. G. I. 1. 'Pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni.' Sic et Phædrus Fab. I. 1. 3. de Lupo et Agno ad eundem rivum venientibus: 'Superior,' inquit, 'stabat Lupus, longæque Inferior Agnus,' hoc est, propius ad fluminis ostium. Davis. *Ab inferiori parte*. Fluminis. Ut recte interpretatur Davisius. Hæc nimirum tigna in *inferiori parte fluminis*, procumbebant prona *adversus flumen*; sic uti altera illa in *superiori parte fluminis*, procumbebant prona *secundum flumen*. Ac mire erravit Lipsius, qui has voces, *ab inferiori parte*, refert ad præcedentes, *pedum quadragenum*; ac si Cæsar intervallum tignorum, ab *inferiore* sui parte demonstrasset. Clark.

17 *Hæc utraque*] Mss. et Edit. Vett. *Hæc utraque insuper*. Clark. Revocavi vocem *insuper*, auctoribus Mss. omnibus, et Edd. plerisque. Male ab Aldi, Scal. et seqq. Edd. exulabat: VII. 23. 'alius insuper ordo additur.' B. Civ. II. 9. 'Centones insuper injecerunt.' Apul. Met. I. I. in f. 'insuper pisces incendere.' Perperam autem Jucundus Veronensis, 'Hæc utraque bipedales trabes inmissæ distinebant' legebat; quæ certe inepta et supervacua est correctio, ut jam ostendit Glareanus: licet sit in veteri Hotomanni Codice. *Inmissæ* exaratur in Leid. primo.

Bipedalibus] Crassitudine. Quod erat scilicet *intervallum* juncturae tignorum. Clark.

19 *Distinebantur*] Hinc verbo *distigendi* significatus non competit, quem tamen postulat *fibularum* mentio. Lege *destinabantur*. Apuleius Metam. I. I. 'Membris ejus destinatis, virilia exsecamus.' Vide etiam not. ad B. G. III. 14. *Devīs*. Non favent tamen Msti. Sed pauci habent *destin*, vel *detinebantur*. De usu verborum *distinere* et *destinare* egimus loco citato, unde videtur non male Hotomannus explicuisse. 'Quod bipedalis trabe utroque suo cavo contraria tigna *distinebat*, i. e. utrique incumbens, quodammodo propellebat: nam hæc trabes immittebantur binis ab utraque fluminis parte tignis; ut in adnexa tabula videre est. De horum verborum confusione monuimus etiam quædam Lucan. IV. 675. 'Vasti plaça fervida regni Distinet Oceanum.' Immo *distineri* non esse mutandum patet e sequentibus *disclusis* et *reductis*: per quæ se ipse explicat Cæsar.

23 *Hæc directa materia*] Secundum longitudinem pontis. Clark. et Lipsio.

Materie] Sic excudi curavi pro vulgato *materia*, ex Codd. Cujac. et Leidensi primo: quo vitatur concur-

sus literæ a. Vide ad Lucan. VIII. 137. VII. 24. *materiem* Mss. Bong. Lovan. &c.

25 *Sublicas ad inferiorem partem fluminis oblique adigebantur*] Fatetur Hotomannus, se non intelligere, quod miror: putabat *superiorem partem* legendum: et sublicas has idem esse quod *defensores* postea Cæsar appellat. Sed frustra. Sublicas Cæsar 'ad inferiorem partem fluminis' posuit, et contra impetum aquarum, ne in alterum latus pons impelleretur. Quod fieri poterat violento amnis cursu. *Defensores* autem non aliud erant, quam pali supra pontem defixi, ne injectæ flumini arbores contingere pontem possent. Plana res est, et ipse Cæsar semet explicat. Quamvis et Lipsium Poliore. I. II. D. 8. de sublicis dubitasse videam. Mihi nihil ambigendum videtur. *Vossius*. Eruditissimus vir Joan. Clericus Art. Crit. P. III. 8. I. C. VI. 21. legit *ad inferiorem partem flumini*, ut intelligenda sit inferior pars, non *fluminis*, sed *pontis*; censet enim sublicas vim fluminis excepturas, ad partem ejus, quæ erat supra pontem, collocari oportere. Sed hæc emendationem necessariam esse non arbitror; plane enim mihi satisfecit Vossii explicatio, quæ et J. Lipsio in mentem venerat. Accedit, quod Cæsar paullo post, has sublicas ad inferiorem partem fluminis adaptas, aliis supra pontem altis opponere videatur, adeo ut utraque series supra pontem non fuerit collocata. *Deris*. Hotomannus conjicit, *superiorem partem*. Quem merito reprehendit Vossius. Addit enim statim Cæsar, et alia *item* supra pontem. Quamobrem erravit itidem et Vir doctissimus Joan. Clericus; qui emendat, 'ad inferiorem partem, scil. pontis, *Flumini*, oblique adigebantur:' quasi inferior pars *Pontis* hic opponeretur superiori, quæ jam supra materia directa constrata narrabatur; cum e contrario manifestum sit, (ut recte

annotarunt Vossius et Davisius,) sub-
licas has ad *inferiorem* partem *Flu-
minis*, opponi alteris illis mox *supra
pontem*, hoc est, in *superiori parte Flu-
minis*, adactis. Adde, quod vox *proxi-
ma*, *nihilò secius*, manifesto referat
hæc, non ad id, quod dictum est de
materia directa, sed ad id quod ante
narratum est de *tanta operis firmi-
tudine*: ut adeo etiam Latinitatem
Cæsaris corruerit vir doctissimus.
Clark.

26 *Quæ pro pariete subjecta*] In
aliis codicibus erat *pro ariete*. Et
Græcus habet *οἱ δὲ πρὸς τῇ γέφυρᾳ
ἐπέδωρες*. Mihi illud *pro pariete* mi-
nime placet. Et tamen ne de ariete
quidem satis clara res est. Magnus
Turnebus Advers. xxiv. 30. illud *pro
ariete* tantum hic esse putat, quam
pro defensione, aut munimento. Et
citatur locum Ciceronis in Topicis, ubi
ait: 'Nam jacere telum voluntatis
est; ferire quem nolueris, fortunæ.
Ex quo aries ille subicitur in vestris
actionibus, si telum manu fugit magis,
quam jecit.' Sed alio respicere Tul-
lium jam egregie observatum est
Hotomanno. Vossius. Ut tigna illa
sustinent. Miror sane Lipsium
hæc non intellexisse, prout ingenue
fatetur Poliorc. l. ii. Dial. 5. In aliis
Codd. est *pro ariete*, quemadmodum
etiam legit Metaphrastes. Sed ex ea
lectione sensum idoneum non ex-
sculpere viri eruditi, licet operam
dederit inter alios Hadr. Turnebus
Advers. xxiv. 30. Davis. Ad susten-
tanda tigna. Mas. Reg. Eliens. et
Vossii, et Vett. Edit. pleræque *pro
ariete*. Græcus *δὲ πρὸς κριού*. *Clark.*
Maximo opere hic desudarunt viri
docti; nihilo minus parum profece-
runt: dum nimis adhærentes vocibus
ad inferiorem p. fluminis et *pro pariete*
subodorari nequiverunt alibi mendam
latere, quæ locum reddit obscurissi-
mum, sed ut spero, Mistorum ope
tandem tollitur. Editur vulgo *sub-
lica oblique adigebantur*: *Sublica* sive
Delphi. et Var. Clas.

subliqua, ut exaratur in veterimis
membris Leidensibus, (vide Sca-
lig. ad Festum,) si proprium vocis
usum spectes, namquam oblique adi-
guntur, sed *directe ad perpendicularum*,
sicut ipse loquitur auctor, ut sublicas
distinguat ab aliis trabium infixarum
formis. B. Civ. iii. 49. 'Sublicis in
terram demissis.' Quid ergo? pri-
mum Bong. prim. Vossiani omnes,
Leid. sec. et tert. Egmund. Gottorp.
Lovan. Dorvill. Duker. Bonhier, et
alii, item Edd. primæ Rom. Med.
Inc. Ven. uti et R. Stephani addunt
copulam et post *sublica*. Recte om-
nino. Non jam demissas in fundum
trabes intelligit Cæsar; quales erant,
quæ vel sub ponte et trabibus biped-
alibus directe infixæ sunt, vel ante
pontem in superiore parte fluminis.
Sed intelligit trabes *Oblicas* sive *obli-
quas* ad inferiorem fluminis partem,
non eo modo, quo viri docti existi-
mant, notatas in Tabula N. F. ad
tigna singula, sed adnexas ponti in
longitudinem ab Gallica ripa ad Ger-
manicam, atque ita cum omni opere
conjunctas, et pro pariete positas.
Si *Obliquas sublicas* capis ea positura,
quam vulgo effingunt, nec Latine lo-
cutus est auctor, nec quid sequentia
significent, intelligo. *Obliqua* enim
trabes nequeunt dici illæ, quæ in flu-
minis fundum, non directo perpendi-
culo defixæ sunt; nam eæ vocantur
prona, *fastigata*, *supina*, *adclires*, et
similiter. At *obliqua* sunt, quæ in
longitudinem et ad latus operis ad-
plicantur. Sic *navis* dicitur *obliqua*;
quando non contra fluminis cursum,
vel undarum impetum recta dirigitur,
sed latere vim aquarum excipit. Vide
notas ad Lucan. iii. 628. 'Per obli-
quum crebros latus accipit ictus.'
Cui navi obponitur *directa* apud Hirt.
B. Alex. 64. vii. 73. 'obliquis ordi-
nibus:' ubi vide. Κατὰ πλάγιον vertit
Græcus Interpretes: sensus ergo Cæ-
saris est; trabes præterea et ad *inferiorem partem* esse, et ad *superiorem*.

Cæsar

3 X

Primæ Sc. *oblique*, ut pro pariete subjectæ vim fluminis exciperent, alteræ in flumen mediocri inter se spatio forsan *directe* actæ, ut defenderent a ponte arborum truncos, aut alia dejiciendi pontis causa ab hostibus missa. Ceterum Vett. Edd. et multi Codices, in quibus Voss. pr. scribunt per diphthongum æ. Quod perinde est. Dici enim potest *trabs obliqua agitur*, tam commode, quam *oblique*: ut paullo ante habuimus, *tigna fluctibus adegerat, non directæ, sed prona*: ubi vide; sed et pro vulgato *adigebantur*, convenientius meæ sententiæ exaratur in Mss. omnibus, Petavianum et Oxoniensem si forte excipias, uti et Edd. priscis *agebantur*. Quod verbum crebro quidem usurpatur pro *adigere*: ut *agere gladium, telum*, &c. Confer Celer. Burman. ad Vellei. II. 80. et ad Ovid. Metam. x. 179. et me ad Lucan. III. 460. 'ingenti verberis actu': quod nunc etiam cum aliis præfero. Sic 'agere ictum' Liv. XLII. 63. Præsertim tamen de iis operibus, quæ in longitudinem vel latitudinem extenduntur; ut passim *agere turrem, aggerem* (vide ad B. Alex. c. 73.) *fossam, limitem, vineam*, &c. Ergo *publicas oblique agere* notat, per totam pontis longitudinem tignis fastigatis adnectere. His jam ita constitutis, facile patet, lectionem istam, *pro ariete*, quæ servatur in Mss. plerisque, quamque Ursinus, sed plane *ἀρποδιόνορον*, explicare conatur, falsam esse; retinendamque, ut hodie recte edunt, *pariete*; quod habent Færnî, Ursinî et Lipsii Codd. uti et Oxon. *Arietem* fabricarunt ex figura obliquarum trabium, quam sibi perverse finxerunt librarii. At cui usui ille aries, qualem machinam nostrates vocant *hircum cœn bok*, in sinistra atque inferiore pontis parte? Ego profecto non video. Obliquas egit traves, et inde quasi parietem fecit, ut, æstu fluminis ibi represso et *excepto*, vis ingruentis

aquæ ad superiorem pontis partem ea quoque re immineretur. Hinc etiam *subjectas* dicit: quum aliter, *objectas* vel *projectas* scribere debuisset, *ac cum omni opere conjunctas*: at vero in vulgaris constructionis tabula solis tignis tantummodo adnexæ sunt istæ publicæ. *Pro pariete* ideam fere quod *instar muri* II. 17. Est forsitan, quod hisce obponi possit; sed quia hoc pacto Mssorum lectionem servo, et majori difficultati medeor, in textum inmittere ausus fui.

27 *Et alia*] Sic rescripimus ex Ms. Norv. et editt. veteribus, cum manifestum sit *publicas* intelligi. Recentiores perperam habent *alia*. *Daris*. Ita optime restituit Davisius ex Mss. et Edd. Vett. Scaliger typographica, (ut opinor) errore edidit (*et alia item*) quem secuti sunt recentiores. *Clark*. Has quoque traves nimis prope pontem collocant Interpretes. Ne nocerent inmissa, mihi videntur longiori spatio a ponte fuisse statuendæ: *ἡ πορθήλου* eas vocat Plutarchus, qui consulendus. In Vita Cæsaris p. 719. Ed. Paris.

28 *Dejiciendi operis causa*] Bongars. prim. Vossianus prim. cum secundo, Leidens. tertius, Lovaniensis, Egmondan. Petav. a manu prima et aliis cum Editione incerta et excerptis Pulmanni non agnoscunt vocem *causa*. Docte sape et eleganter. Vide omnino ad lib. hujus c. 1. *bellandi causa e fluvibus educunt*.

30 *Eorum*] Sic Ms. Reg. Græcus item *ἐκείνων*. Al. *eorum rerum*. Quod perinde est. *Clark*. Non sane perinde est. Nam Julianus stylus flagitat addi *rerum*: quam vocem servant Mss. mei omnes; et solet addere infinitis locis et singulis fere capitibus Cæsar, licet aliud substantivum præcedat, quo pronomen posset referri. Sic h. l. c. 2. 'Vinum importari non sinunt, quod ea re' i. e. vino 'ad laborem ferendum,' &c. et passim. Immo hoc loco pertinet tam ad 'arborum

truncos,' quorum etiam cit. l. mentionem facit Plutarchus, quam ad 'naves.' c. 31. 'ad eas res erant usui' præcedit, 'ad naves reficiendas.' Vide etiam Brutum ad c. 34. *His rebus, &c.* ubi Mss. quidam *diebus*. Immo ipse Clarkius bene restituit v. 26. 'quæ de re communi dicere vellent; quibus rebus controversias minui posse sperarent.' Adi quoque l. 19. vi. 30. vii. 13. et ad B. Civ. i. 2. 26. 52. 'Annona crevit, quæ fere res,' &c. ubi Hotom. etiam deleri volebat. Vide et B. Civ. ii. 25. B. Civ. iii. 47. 'Pecus vero, cuius rei copia.' Adde c. 59. Hirt. B. Alex. i. 'aqua pabuloque, quarum alterius rei.' Idem fecit Sallustius, ad quem vide Cortium B. Jug. c. 84. § 3.

XVIII. 3 *In fines S. contendit*] Codices Fulviani, Cujacii et Leidensis prim. *intendit*. Non male. Terent. And. ii. 24. 'Sed ubi quæram, aut quo nunc primum intendam?' Plura vide supra ad iii. 26. 'Salutem petere intenderunt.'

4 *A compluribus civitatibus ad eum legati veniunt*] Hinc emendandus est Jul. Celsus vit. Cæs. p. 71. ubi de hac re ita loquitur. 'Pergenti multarum urbium legiones occurrerunt amicitiam pacemque petentium.' Scribe *legationes*, quod J. G. Grævium fugisse miror. Davis.

7 *Sigambri*] Ursinus in Mss. invenerat ut *Sig.* Hinc merito conjecit scribendum esse at *S.* quod confirmant Mss. Cujacii, Scaligeri, ac Leidensis primus, et Græcus *oi δὲ δι' Ἰκ.* quare inserui eam voculam.

XIX. 2 *Frumentisque succisis*] Sic ingenio emendavit Fr. Hotomannus, quam conjecturam postea firmavit Joan. Brantii Ms. Alii perperam exhibent *frumentisque succensis*. Davis. Accedunt Codd. Ursini, Petavian. Lovan. et Ed. R. Stephani. Confer Il. Heins. ad Ovid. Epist. Her. xx. 143. Corruptionis causam vide ad ii. 6. 'Portas succedunt.' c. 38.

hujus libri 'agris vastatis frumentis succisis, ædificiis incensis.' ubi nonnulli etiam *succensis*.

6 *Misissæ*] Sic Mss. Reg. et Vossii. Al. *dimissæ*. Clark. Temere Clarkius ejecit *rdi*. quod servant Mss. plurimi, et Edd. præcæ præter unam et alteram, ac Leid. pr. sec. Voss. prim. sec. et Oxoniensem. Atque ita sæpissime loquitur cum aliis Cæsar. Consule Doct. Bosium Animadv. ad Cæsarem p. 17. Cel. Burm. ad Ovid. Metam. iii. 381. 'Atque aciem partes dimisit in omnes.' Cl. Drak. ad Liv. iv. 52. 'dimissis circa omnes populos legatis.' Infra c. 34. 'Nuncios in omnes partes dimiserunt.' v. 49. 'Speculatoribus in omnes partes dimissis.' c. 58. 'Nuncios in omnes partes dimittebant.' vi. 43. viii. 5. ut in Ms. legitur: et passim.

8 *In silvas deponerent*] Bongars. Vossiani omnes, Egmond. Gottorp. Leid. tert. Scalig. Oxon. et Ursini cum Edd. Inc. Beroaldi, Steph. Stradae aliasque et Clarkii in *silvia*. Nil temere tamen muto. 'In silvas abdere' statim habuimus et lib. v. 3. Idem est ac 'intra silvas;' ut alibi loquitur.

10 *Ibi Romanorum adv. exp. atque ibi decertare const.*] Mss. et Editt. Vett. *hic Rom. adv. exp.* Quod optime respondet verbis præcedentibus *hunc esse locum delectum, &c.* In Mss. Reg. deest, 'atque ibi decertare.' Quod forte Glossema esse poterit. Clark. *Hic* etiam Mss. mei omnes, et Editt. ante Scaligerum, quod sciam; quare revocavi: sequentia agnoscunt etiam cuncti libri præter recentissimum Vossian. quæ frustra de glossemate suspecta habet vir doctus. Nam et Celsus et Metaphrastes exhibent.

17 *Profectum*] Leid. tertius cum Ed. Incerta *profectus*. Sed Bongars. prim. Leid. prima. Scalig. et Gottorp. *perfectum*. Cave, quid mutes. Ovid. Art. ii. 569. 'Hoc tibi profectum, Vulcano:' uti emendavit N. Heinsius.

Immo Livius III. 14. 'ibi plurimum profectum est.' XXXI. 6. 'Satis ad utrumque profectum ratus.' Noster VII. 65. 'Ad reliqui temporis pacem parum profici.' B. C. I. 24. 'Neque idem profici longo itineris spatio, ac si coram disceptetur;' uti legendum e Mss. B. C. III. 16. 'Profectum aliquid existimabant.' III. 59. 'Nihil profici equitatu.' B. Alex. c. 3. 'Neque quidquam profectum;' cap. 3. 'neque multum profici.' Adde Clar. Drakenb. ad Liv. III. 61. § 12.

xx. 2 *Ad Septemtrionem*] Bongars. prim. Leidens. pr. Scalig. Oxon. Aicardi et R. Stephani *Septemtriones*: verissime. B. G. I. 1. 'Vergit ad Septemtriones.' Atque ita e Mss. legendum v. 13. 'Tertium est contra Septemtriones:' ubi similiter peccant. VII. 83. 'Erat a Septemtrionibus collis.' Nepos in Milt. c. 1. 'Ventus a Septemtrionibus oriens:' et alii.

3 *Quod omnibus fere Gallicis bellis, hostibus nostris inde subministrata auxilia intelligebat*] Suetonius Jul. c. 47. ait fuisse qui prodiderint, Cæsarem 'Britanniam petisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem, interdum sua manu exegisse pondus.' Quippe deliciarum ejusmodi cupidissimum Cæsarem fuisse. Unde et subdit Suetonius: 'Gemmas, toreumata, signa, tabulas operis antiqui, semper animosissime comparasse.' Miror ego hic loci neminem doctorum voce animosissime offensum. Etenim aliena est. Emendo prorsus *avidissime*: et nequis audaciæ hic plus quam rationis dicat, eandem vocem reperi in Celso, qui Tranquilli complura tantum non ad verbum exscripsit. Et siquis attendat, facile videbit caussam lapsus. Scripserat librarius *avidissime*, unde alter (nam facile *u* et *a* confundi solita) *animosissime* fecit, solum *d* litera in *os* resoluta; et lineola *q̄* in superducta. Vossius.

6 *Magno sibi usui*] *Unus* hic utilita-

tem denotat. Sic cum alibi, tum B. C. II. 8. 'Inventum est magno esse usui posse, si hæc esset in altitudinem turris elata.' Similiter Corn. Severus in *Ætna* vers. 260. 'Callent rare manus, glebarum usum experiuntur.' Id est, commodum, quod ex diversi generis glebis provenire potest, experientia compertum habent. *Unum* autem emendavimus, cum edit. vett. habeant 'Glebarum usu experiuntur.' Nuperus quidem interpres, vir eruditissimus, legit 'Glebasque usu experiuntur;' sed minore mutatione locus sanari potest, ut vidimus. Davis.

7 *Si modo insulam adisset*] Insulam vocat Britanniam fama tantum motus; nam rem ita se habere non nisi multo post Cæsaris tempora compertum est. Vide not. ad B. G. v. 13. *Idem*.

9 *Illo adit quisquam*] Sic ex Ursini Codicibus deinceps recte rescripserunt Scaliger ac multi Viri Docti. Antea edebatur vulgo *adit ad illos*; quod inveni solum in Oxon. forsitan et in Cujac. ac Andino. Sed *adit illos* vel *illos adit* cum Ed. Inc. habent quatuor vel quinque mei, in quibus Leidensis primus et Petav. Verum Bongars. Vossian. pr. Egmond. alii-que cum Mss. Ursini et Brantii *illo adit*: quod idcirco temere in Edd. Amstel. ac Lugdun. mutatum rursus in *ad illos adit*; licet nequaquam damnamus, si Mss. addicerent. V. ad I. 46. 'Ad extremum vitæ periculum adire.' B. Civ. I. 87. 'Ad Cæsarem adire.' B. Civ. II. 7. et passim alii.

11 *Galliam*] Clarkii codices, meique numero undecim vel plures, in quibus optimi Bongars. Lovan. Vossian. primus, uti et Edd. Rom. Mediol. Ven. Incerta, aliaque præbent *Gallias*: quod sæpe est in Celso. Recte. Sic dictæ, ut *Hispaniæ*. Ita Hirt. VIII. 49. Sueton. Cæs. c. 12. et passim.

12 *Convocatis*] Mss. Clarkii, item mei tantum non omnes *evocatis* cum

Ed. Incerta. Scilicet scripserat Cæsar *evocatis*, quod servarunt codices Ursini, Andin. Leidensis prim. et Oxon. et perit per præcedentis vocis itaque litteram finalem. v. 4. 'Quos nominatim evocaverat;' ubi itidem sequitur *convocatis* vel *vocatis*. c. 53. 'Principibus ad se evocatis.' c. 57. 'Equites undique evocat.' Sic Mss. utrobique; vulgo *vocatis* et *convocatis*. B. Civ. III. 105. 'Senatores omnes ex provincia evocasse.' vi. 34. 'Omnes ad se evocat.' Sic enim Mss. ubi plura. B. Civ. I. 3. 'Misso ad vesperum senatu, omnes, qui sunt ejus ordinis, a Pompeio evocantur.' Eadem variatio apud Ovid. Fast. vi. 322.

15 *Majorum navium multitudinem*] Ms. Vossii, *majorem*. Græc. *πυλοχέταροι λιμένες*. Neutra lectio mala. Priori favet, quod infra ait Cæsar de magnitudine navium, c. 24. Posteriori, quod de numero, c. 22. Clark. *Majorem* etiam Ursini Codd. et Voss. sec. ac tert. Sed primus cum ceteris rectius *majorum*; nisi quod Scalig. et Leid. primus exhibeant *majoris navigium multitudinis*: quasi *navigium* posset significare *stationem navium*: quod notandum.

XXI. 1 *Ad hæc cognoscenda, priusquam periculum—præmittit*] Emendat Hotomannus, *prius qui*. Quod rectius esse quis facile videt: non enim Volusenum misit Cæsar, ut ipse postea periculum faceret. Quod si ita est, an non memoria lapsus Suetonius in Julio c. 58. cum ait: 'Neque in Britanniam transvexit, nisi ante per se portus et navigationem, et accessum ad insulam explorasset.' Quomodo enim *per se*, cum Cæsar ipse hic præmisisset ait C. Volusenum cum longa navi? Nisi quod, ut Jurisconsulti nostri affirmant, *per se* egisse videatur, quod mandato ipsius legatus. Drantius. Malim equidem Suetonium cum summo viro Is. Casaubono *μη μνησκού ἀπαρήματος* postulare; licet enim Imperator dici possit id fecisse,

quod ejus jussu et auspiciis peragunt Ministri, ut notavimus ad B. G. I. 12. nemo tamen *per se* res gessisse perhibetur, nisi quas ipse perpetravit. Certe ita statuit Jul. Celsus, ut apparet ex iis, quæ habet de vit. Cæs. p. 72. Nec audiendus est Vossius, qui pro altera stat sententia. Davis. *Priusquam periculum faceret,—præmittit*. Ms. Reg. *faciat*. Sed utrovis modo constat temporum ratio, cum tanquam præsens narretur res præterita. Hotomannus emendat, *prius qui*, &c. Quod rectius esse, inquit Brantius, quis facile videt: non enim Volusenum præmisit Cæsar, ut ipse postea periculum faceret. Verum longe errant isti Viri eruditi: quamvis enim non Volusenum præmiserit Cæsar, ut ipse *per se* postea rerum earundem cognoscendarum periculum faceret; at eum ideo præmisit, ut ipse postea cum exercitu periculum faceret *insulam adeundi*. Quæ est Authoris mens, satis manifesta. Clark. *πρὶν τοῦ περιπάσαι* Metaphrastes. Male etiam Ciacconius mavult *prius, qui*.

2 *C. Volusenum cum navi longa præmittit*] Anonymus Celsi exscriptor cum narrasset præmissum a Cæsare Volusenum, quinto die revertisse, subjicit: 'Hæc ita communis quidem habet historia: habeo tamen non ignobiles auctores, qui Cæsarem per se ipsum portus et navigationem, et accessum ad insulam explorasse confirmant. Quod ut credi posset, ipse ducis animus facit, et similis aliis in rebus audacia.' Haud dubie petivit ex Tranquillo, qui fere iisdem verbis ait: 'Exercitum neque in Britanniam transvexit, nisi ante per se portus et navigationem et accessum ad insulam explorasset.' Sed decepti Anonymum, quod recte Imperatori tribuuntur, quæ per ministros suos gerit, ut supra ostendimus l. I. Animadversorum. Vossius.

7 *Veneticum*] Ms. Reg. *Venetum*. Quod et rectius. Clark. Eademque

varietas III. 18. 'spes Venetici belli' ubi Petav. 'Veneti,' alii 'Venetii,' Celsus 'Veneto in bello:' nil muto. 'Nanetici' pro varia lectione rursus Bong. primus.

Fecerat classem] Sic Mss. ut puto, Ursini, Cujac. Scal. Leid. pr. et Oxon. Ceteri mei omnes et Carrar. cum Editionibus primis *effecerat*. c. 18. et VII. 35. de ponte *omni opere effecto*: et VI. 9. 'opus efficitur.' VIII. 35. 'opus effectum:' et sæpiissime composito pro simpliciter. B. Civ. III. 39. 'super qua turrim effectam obposuit:' de navibus B. Civ. I. 36. 'Quibus effectis armatisque.'

11 *Obsides dare atque imp. P. R. obtemperare*] Hoc est, *daturus et obtemperaturos*. Sic supra II. 32. 'Illi se quæ imperarentur facere dixerunt.' Et VII. 14. 'Necessario dispersos hostes ex ædificiis petere.' Ciaccon. Sic et Terentius Phorm. Act. III. Sc. 2. 46. 'Cras mane argentum mihi miles dare se dixit.' Sulpicius Severus Hist. Sacr. I. 25. 'Ille vero abnuere se, infractis suorum viribus, cum ipse minimus esset, tantum opus suscipere.' Quidam sane hunc loquendi modum suspectum habuere, sed satis eos confutant illa, quæ attulimus, exempla. Davis. Hinc tamen factum est, ut Ursini Codex, eo probante, dederit, 'obsides dare atque imperio populi Romani paratos obtemperare.' Sed penultima vox necessaria non est, ut pluribus comprobabo. Ovidius Heroid. III. 57. 'Quin etiam fama est, cum crastina fulserit Eos, Te dare nubiferis linea vela notis.' Et Metam. VIII. 739. 'Cenius dare me pro morte paciscor.' Plautus Menæchm. act. III. sc. 3. 15. 'dicam curare? M. dicito: curabitur.' Ubi Lambinus, quod hanc loquendi rationem in memoriam non revocaret, perperam *curassere* reposuit. Vide sis et J. Fr. Gronovium ad Livii II. 5. *Idem*, cur. sec. Erudite tnetur hanc lectionem Davisius, exemplis ex optimis

Authoribus et ex ipso Cesare adductis; ut audiendi non sint, qui emendant, *daturus*. Infra I. VI. § 9. 'Si amplius obsidum velit, dare pollicentur.' Vide etiam Annot. ad VII. 36. Clark. Et ad ipsum Ursinum in curis secundis, Ciaccon. ac nos ad II. 32. 'facere dixerunt.'

13 *Domum remisit*] Mas. Reg. Ellens. et Vossii, *remittit*: quæ lectio, quamquam et altera quoque defendi potest, verior videtur. Sequitur enim 'Et cum his una Comium mittit.' Clark. Legendum *remittit*; et sic Petav. Norvic. Gottorp. Voss. Egmond. Davis. cur. sec. *Remittit* etiam Codd. Ursini, et mei uno alteroque recentiore excepto, item Celsus et Edd. Inc. Vascos. R. Steph. Stradae aliæque: quare id tempus reposui.

14 *Comium*] Recte Cellarius monet in Dione scribi *Κόμμιον*, ut et nummo Thea. Brandenb. p. 305. Nam ita exaratur quoque in optimis Mss. Bongars. primo, Vossiano pr. Leidensi pr. Scaliger. Petav. Lovan. Egmond. aliisque et Ed. Romana: quod idcirco reposui hic et infra. Adiectum notata ad Frontin. II. 13. § 11. *Comius Atrebus*.

17 *Magna habebatur*] Recte, si ita esset in vetustis libris: verum Codices mei Bongars. pr. Vossian. pr. Leid. pr. And. Scalig. item Voss. sec. et Leid. tert. exhibent *magui*: quod cur postponamus, causa nulla est. *Magui aestimare, putare, esse* locutiones sunt notissimæ: atque ita etiam *habere*, Cicero in Verrin. laudatus a J. G. Vossio de Constr. c. 29. 'Quanti auctoritas ejus haberetur.'

18 *Ut—æquantur*] In hisdem Codd. deest *ut*. Neque ullo sententiæ detrimento. Clark. Contra rectius hic adesse censet Cl. Wasse; quia ante eleganter aberat *imperat*, *adeat* et *hortetur*. Exsulat quidem a plerisque Mss. et Edd. primis, sed in vetustioribus comparet; uti in Bongars. Petav. And. Leid. pr. Oxon. Lovan.

aliisque: quare eam hic particulam retinere satius est.

20 *Regionibus*] In eisdem Codd. *regionibus omnibus*. *Clark*. *Omnibus invenias quoque in Bongars. Petav. Vossianis omnibus, Lovan. ac multis aliis, et Edd. plerisque Vett. Sed ratio et mens Cæsaris ei adversari videtur: quare rectius omisit Metaphrastes, uti et Codd. And. Scal. Leid. pr. Oxon. et Edd. Vascos. Gryphii, Stephani, Plant. et seqq.*

XXII. 3 *Se de superioris temporis consilio excusarent*] Quo fiebat, ut legatos ad Cæsarem non mitterent, bellumque eis illatum propulsarent. Romani enim, ut ipsis visum est, singulari jure gauderant; illis enim licitam erat, quosvis pro libitu aggredi, populus autem, qui se, suaque non dederet, piaculum admittebat. Nec soli hæc in re contra justitiam peccarunt, ut apparet ex modo, quo erga Musicanum se gessit Alexander. Vide Arrianum de Exp. Alex. l. v. p. 134. *Davis*.

4 *Nostra consuetudinis imperiti*] Ignari Populum Romanum non modo erga dedititios humanitatem exercere, sed et eos a vicinorum injuriis tutos præstare solitum. *Idem*.

6 *Sibi*] Deest in Mss. et Vett. Edd. *Clark*. In suis Codicibus tamen esse monuit Ursinus, atque servatur item in Scalig. et Leid. pr. uti et a Metaphraste.

12 *Navibus circiter LXXX*] Ms. Norv. editt. Rom. Ven. aliæque habent *CCCLXXX*: Sed pro vulgato numero stat Orosius l. vi. ut et res ipsa. *Davis*. 'Eos in fidem recepit. Navibus—coactis.' Ita ex Mss. Editt. vett. et Græco Interprete restitui. Scaliger et recentiores omnes, pessima interpunctione, sententiam prorsus turbant; 'eos in fidem recepit navibus,' &c. Mss. Reg. et Eliens. et Edit. Rom. aliæque habent 800. *Clark*. Octingentis octoginta etiam Mss. mei undecima, in quibus ipsi Bongars. pr.

et Voss. pr. Ineptissime sane. Verum numerum servant Petav. Scalig. Leid. prim. Oxon. et alii. Menda sine dubio e Glossemate nata est.

14 *Navium longarum*] Sic vocat quascunque militares, ac onerariis opponit, ut et Græci *μακρά πλοία*. Vide J. A. Bosium ad Corn. Nepotis Themist. c. 3. 5. et Joan. Schefferum Mil. Nav. II. 2. *Davis*.

16 *Quæ ex eo loco millibus passuum*] Ciacconius ambigebat, an legeret, *ex eo loco a millibus p.* Quia l. v. Cæsar ait a 'millibus passuum duobus.' Sed attendere debuerat, aliud esse *ex eo loco a millibus passuum duobus*, aliud a *millibus passuum duobus*. Nam quando illud *ex eo loco* retinet, abundabit rō a: quando a retinet, supervacuum erit illud *ex eo loco*. *Vossius*. Nonnulli Codd. *ex eo loco a millibus*. Et alibi quidem ait Cæsar 'a millibus passuum.' Sed *Vossius* contendere non sine ratione videtur, locutionem istam post voces *ex eo loco* minus convenire. *Clark*. Nihilominus ab *millibus* exhibent Ms. Brantii, Bongars. pr. Voss. pr. Leid. pr. Petav. Lovan. Egmund. et alii quatuor cum Ed. Inc. a *millibus* Duker. Voss. tert. et Edd. Rom. ac Mediol. quem consensum ego veneratus ab inserui. V. infra ad vi. 7.

21 *Deducendum d.*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edd. Vett. *duendum*. *Clark*. 'Deducendum' e suis codicibus produxit Ursinus; et ex meis agnoscat Andinus, Cujac. Scalig. Leid. prim. et Oxon. qui suo more conspirant: quocirca etiam nihil mirum. Frequens autem in his est confusio. Vide Cl. Drakenb. ad Livium III. 63. Cort. ad Sall. Catil. 65. supra l. 43. 'legionem equis devexerat' Mss. plerique male *ceverat*. Eadem variatio c. 38. 'In M. fines legiones duxerat.' v. 24. 'legionem in Morinos ducendam dedit: et millies: præfero simplex: nam *deducere* notat vulgo vel *abducere*, V. ad II. 38. vel in *planum ducere*, aut in *longum ducere*:

quarum significationum nulla hic locum habet: forsā fuerat *adducendum*: ut v. 46. 'in Atrebatum fines legionem adducat.' III. 28. 'Eo exercitum adduxit.' Front. I. 6. 'quibus locis alii ducere.' VIII. 35. 'jumenta ad oppidum adducit: ubi ibidem plerique Mss. *ducit*. c. 36. 'legionem armatam adducit.' B. Alex. c. 68. 69. et passim. Nihilominus, ut dixi, optimorum Codicum lectionem loco movere non sustinui. Vide ad B. Civ. II. 19. Deductis in arcem cohortibus.' Immo et *deducere coloniam* obvium est. V. ad Lucan. IV. 397.

22 P. Sulpicium Rufum] Indicio, arbitror, nummus Cæsaris est, qui averso latere navem impressam habet addita inscriptione ΠΟΤΒ ΝΟΤΑΜΙΟΙΟΙ. ΠΟΤΒ. Vossius.

XXIII. 3 Tert. f. vigilia solvit] Mss. Urs. Pet. And. Leid. prim. 'naves solvit:' quod videri posset e Glossa natum. *Solvere* enim pro *naves solvere* sæpius occurrit. Videndum tamen, an plenus Cæsaris stylus non præcepit id addi. Certe aliis locis solet adponere: ut B. C. I. 28. III. 6. 14. 26. et sæpius. Sed, uti hic, ita v. 23. 'secunda quum solvisset vigilia.' Vide de his ad VII. 85. Amplius addit. Leid. pr. *noctis*. Sed hoc, sine dubio, Glossema sapit.

4 Id paullo tardius] Græc. *repæra*. In Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edd. Vett. deest. Clark. Cum Clarkio hanc particulam revocavi e Mss. Scal. Leid. primo, Oxon. Petav. aliisque, uti et Edd. Vascos. Stephani, Gryph. sec. et aliis.

7 Copias armatas] Lovaniensis, Leidens. secundus, item Dorvillii codices cum Editionibus primis, Romana, Mediolanensi et Ven. exhibent *turmas armatas*. In Leidensi primo vox *armatas* non comparere, nisi a manu secunda inter versus; et in Ed. Elsevirii editur *firmitas*. Forsan *copias armatas* Glossa fuerit τοὺς *turmas*.

8 Natura. Adeo] Ita Scaliger et

Recentiores: Mss. et Edd. Vett. et Interpres Græc. 'hæc erat natura, atque ita montibus,' &c. Clark. Adeo legas in Mss. Ursini, Cujacii, Scaligeri, Andinæ, Leidens. pr. et Oxoniensi: præcedit atque ibi.

Montibus angustis mare continebatur] Locum hunc suspectum habet P. Ciceconias, legitque *montium angustis*, vel *montibus mare continebatur*. Sed mutatione nihil est opus; vult enim Cæsar, mare montibus in magnam latitudinem diffusis circumdari, *περίχεσθαι*, ut recte Metaphrastes. 'Aditus insulæ esse munitos mirificis mobilibus' narrat et Cicero ad Attic. I. IV. Epist. 16. Davis. Metaphrastes in sua versione vocis *angustis* rationem non habuit. Perperam. Nam pari modo *montem angustum* dixit Tacitus Ann. IV. 47. Idem, cur. sec.

9 Adici posset] Ita vel *adici* exaratur in Palat. Bongars. tert. Leid. sec. Duk. Dorvill. Palm. (forsan et Scalig. Oxon. et Andin.) atque Edd. Rom. Med. Ven. et plerisque. Sed Mss. Bongars. pr. sec. Vossiani omnes, Leid. prim. et tertius, Lovan. Egmund. Gottorp. aliæque cum Ed. Incerta, Aldi, Gryphii et aliis habent *adigi*: quod ob Codicum præstantiam hoc loco præferendum videtur eodem sensu, quo *adici*. Ut enim *agere telum* æque dicitur ac *jacere*; de quo vide ad c. 17. quidni ita *adigere* idem erit ac *adjacere*? Sic etiam 'agere turres,' et 'adigere turres' v. 43. Certe 'adigere telum,' 'ferram alicui,' 'in pectus' et similia sæpius occurrunt. V. Ovid. Met. v. 70. 78. VI. 27. XII. 324. 453. XV. 562. Justin. I. 9. in quibus tamen alia quædam ratio. Propius accedit locus in Ibin. 307. 'jaculis moriaris adactis:' et Valer. Max. III. 2. § 23. 'Pila hostium corporibus adegisti:' ubi vide etiam soceri notas. II. 21. tamen plerique Mss. *quam quo telum adici posset*; et III. 13. 'Neque facile telum adjiciebatur:' et c. 14. 'satis commode tela adjici possent:'

B. Civ. II. 34. 'priusquam telum adijci posset.' ubi Mss. *abici*. B. Afric. c. 56. 'quo telum adijci,' Mss. *abici*, 'non posset:' at B. Civ. III. 51. et 56. Mss. constanter dant *telum tormentumve adigi*; nec non B. Afric. c. 72. 'Cui parti corporis telum adigi possit.' Confusionis causa est crebra permutatio litterarum *e* et *g*. Sic *subicere* et *subigere* confunduntur in Lucan. VII. 574.

14 *Ut res maritima postularent*] Legendum ut *maritima res postulabant*. Ordo verborum est a Mstis. Davis. cur. sec.

15 *Ut quae celerem atque instabilem motum haberent*] Ob æstus et ventorum inconstantiam. Fr. quidem Hotomannus et P. Ciacconius legunt, ut *quoniam celerem*, &c. Malo autem exemplo sollicitatur recepta lectio, cum sensus rei sit congruus, et oratio bene Latina. Idem. Reponunt Ciacconius et Hotomannus ut *quoniam*. Quos merito arguit Vir doctissimus Davisius, sententiam perspicuam turbantes. Si quid conjecturae indulgendum esset, delerem equidem istud *ut*, jam tertium in eadem sententia repetitum. Sed sine codicibus nihil mutandum. Clark. Videtur tamen hic turbatum esse: nam in Petaviano post vocem *postularent* additur verbum *adhiberetur*. Pro *quæ* in Mss. meis omnibus, si forsitan Oxoniensem excipias, et Edd. vetustis scribitur *quam*: unde R. Stephanus fecit *quia*. Singularis est lectio Leidensis secundi *quæ quam c. postulabant* etiam Hotomannus voluit. Sed rectius forsitan hinc legas 'monnitque ut r. m. ratio, maxime' vel 'maximeque ut res maritimæ postulant, quæ quam celerem,' &c. quamvis ut *quæ*, si in Mss. esset, non damnum. Recte me coniecisse postulant, videtur patere e Mss. in quibus exaratur *ratio est*. Posset etiam legi *ut*, sic enim Oxon. *rei m. ratio maximeque uti res maritimæ, quæ*

c. a. i. m. h. ad n. et ad t. ab iis adm. resectis postularent ut et omnes res.

19 *Millia passuum VII.*] Ms. Norv: habet *millia passuum VII.* quam lectionem secutus est Jul. Celanus vit. Cæs. p. 74. Pro ea in edit. Rom. et Ven. male legitur *centum*. Vitium a scribente Librario profuxit, qui dictantem non satis audivit. Græcus hoc in loco *οράδιον ἑξαίδιον προέδιδον*. Mendose quidem, ut apparet: Gothof. tamen Jungermannus se nequit expedire. Scribendum *οράδια* ✓, hoc est, *quingenta*, qui stadiorum numerus ad millia passuum septem tantum non assurgit. Davis. Mss. Bongars. Vossiani, Leidenses, Petav. Lovan. Egmond. Duker. Dorvill. Gottorp. et Ed. Incerta 1473. unanimiter exhibent *septem* vel VII. quare de eo numero non dubitans, VII tantum in textu excudi curavi.

XXIV. 2 *Et essedaris*] *Essedum* Gallica vox, ut vet. produnt. In glossis veterib. invenio, *Adsecla sella quadrijugis*. An igitur et *essedum* vox Latina ab assidendo, vel insidendo? Si Servio credimus, in Belgia inventa sunt *essedæ*, unde Maro dixerit Geo. III. 'Belgica vel molli melius feret *essedæ* collo.' Ubi ille, 'Gallicana' inquit 'vehicula. Nam Belga civitas est Gallia, in qua hujuscemodi vehiculi repertus est usus.' Jornandes c. 2. de rebus Geticis ait, vocem Britannicam esse, quod tantumdem fere, ac si Gallicam dicas. Verba ejus sunt: 'Bellum gerunt' (Britanni) 'non tantum equitatu vel pedite, verum bigis, curribusque falcatis: quos more vulgari *Essedæ* vocant.' Fallitur nisi idem est *Essedum*, ac *Covinus*. Nam Mela, ex quo pleraque hæc Jornandes descripsit, disertum ait: III. 2. 'Dimicant non equitatu modo, aut pedite, verum et bigis et curribus, Gallice armati. Covinos vocant, quorum falcatis axibus utuntur.' Ptolemaeus pro *pedite* reponerat *pedi-*

tatu, sed frustra, ut vel, silente me, Jornandes arguat. Cæterum sæpe miratus sum, nihil in omnibus hisce commentariis Cæsarem de falcatis curribus Gallorum vel Britannorum dicere. Unde omnino verum credo, quod olim Asinius Pollio dicere solitus, Cæsarem multa mutaturum fuisse, si diutius vixisset. Imprimis cum disertim apud Frontinum II. 3. Strategem. legam: 'C. Cæsar Gallorum falcatas quadrigas eadem ratione palis defixis excepit, inhibuitque.' Hæc autem ex Ephemeridibus Cæsaris hansta vix ambigo. *Vossius.*

7 *Onere armorum pressis*] Mss. et Vett. Edd. *oppressis*. Quod et elegantius. *Clark.* Bene hoc observat *Clarkius*: *oppressis* exaratum est in omnibus meis, aliorumque. Quare reduxi, et reposui *armorum onere* e Leid. primo. Quod concinnius.

8 *De navibus desiliendum*] Editt. nuperæ præpositionem omittunt, quam redacendam censuimus, cum in Mss. et veteribus impressis compareat. Sic Cicero pro Milone c. 10. 'Hic de rhoda, rejecta penula, desiliisset.' *Dapsis.* Ursini hæc culpa est, qui monuit, a. Cod. suo 'exulare de'; uti abest quoque a Scaligeri Mss.; qui ideo eiecit; in Leid. pr. est cum. Ceteri retinent rectius e Juliano stylo: *ex equis desiliant* Cap. sec. ex navi c. seq. ubi itidem Leid. pr. *de navi*.

Et fluctibus cons.] Mss. Reg. Eliens. et Vossil, et Edd. Vett. et in *fluctibus*: quod magis Latinum. Græcus *ἐν τῷ ᾧ*. Crediderim equidem in Scaligerana Editione errore typographico amissam præpositionem. Quam secuti sunt recentiores. *Clark.* Carrariensis Cod. auctoritati, cui adstipulatur Duker. eiecit Scaliger *τὸ ἰσ.* Sed nostri omnes etiam servant; quocirca revocavi præpositionem hic quoque.

13 *Non eadem alacritate*] Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Interpretes Græcus et Editt. Vett. Scaliger et Recentiores, non omnes eadem alacri-

tate. Quod illorum assumentum esse puto, qui ne Cæsar suorum fortitudinem narrando minuisse videretur, verrebantur. *Clark.* Omnes Scaliger e suo Codice videtur addidisse. Eamque vocemagnoscit Oxoniensis; forsam etiam Petav. et Cujac. sed in ceteris Mss. non comparet. Delendum ego quoque suspicor. Statim Mssorum jussu *consueverant* rursus edidi tantum non omnium, et Edd. primarum. Vide ad I. 43. In Vossiano primo solo vidi 'consueverant.'

14 *Utebantur*] Non male. Sæpissime ita idem verbum repetit Cæsar, et male τὸ uti delere tentat Ciaccon. At in Oxon. Codice non minus eleganter hic scribitur *nitebantur*. Vide VII. 63. B. Civ. I. 35. 'Tamen virtute et patientia nitebantur.' Valer. Max. III. 2. 23. 'Summo studio ad id capiendum niteretur.' ubi vide Vorst. Idem c. 8. § 6. 'forum summo studio nitebatur.' Infra B. Alex. c. 20. 'animo nixi.' B. Civ. II. 6. 'Celeritate navis enixus est.' Mss. multi *usus*. Eadem co fusio B. Civ. III. 43. 'Auctoritate niti;' et c. 25. 'vi nitebatur.' Idem reponit Ciacconius in B. Alex. c. 58. Eadem varietas in Nep. Phoc. c. 3. 'Insidiis niterentur' apud nostrum quoque B. G. I. 13. Contra in Apul. Met. I. III. p. 43. scribendum auctoritate Ms. a me consulti *violentia utitur* non *nitur*: ut vidit jam olim e conjectura Sciopp. susp. Lect. III. 16.

xxv. 1 *Animadvertit*] Membrana Andina et Oxonienses optime *animus advertit*: ut edidi. Vide ad I. 24.

2 *Et motus ad usum expeditior*] Pro *ἡ χρεὶς πρὸς τὸν κίνητον ταχέστερα*. Simile illud, 'Dare classibus Austros.' Sic Hirtius principio libri de bello Africano: 'Tabernaculum secundum litus ipsum constituit, ut prope fluctus verberaret.' Eodem modo I. de bello Civili: 'Naves factæ subito ex humida materia non eundem usum celeritatis habebant.' *Vossius.* Fru-

tra est P. Ciacconius, qui legendum conjicit *usus ad motum expeditior*; est enim Hypallage, cujus non rara sunt exempla apud optimos auctores. Corp. Severus in Ætna vs. 55. 'Removet caligine mundum,' hoc est, removet caliginem e mundo. Sic et vs. 228. habemus in editt. antiquis 'Capitque attollere cælum,' cum Jos. Scaliger., eumque serntus nuperus editor, perperam reposuerint *caput atque attollere cælo*, quod hanc figuram in animum non revocarent. Eodem plane modo Silius Italicus x. 204. dixit 'Sublatum pulvere campum Vulturis rotat,' pro eo, quod est, *pulverem sublatum campo*. Davis. Ineptissime Ciacconius legendum contendit, (et *usus ad motum expeditior*.) Nec quicquam felicis Viri Doctissimi Vossius et Davisius, qui veram lectionem tuentur, sed Hypallagen esse aiunt, pro eo, quod dici potuisset, *usus ad Motum expeditior*. Quasi vero aut *Usus* recte dici posset *expeditus*, Græc. *ταχέως*; aut, *Motus ad usum expeditior*, non esset maxime naturalis et rerum et verborum ordo. Profecto, quas constructiones ex bonis Auctoribus ad Hypallagen referre solent Grammatici, eas aut ex corruptis fere sunt Codicibus, aut ex sinceris male intellectæ. Et ridiculus prorsus est Vossius in eo, quem ex Hirtio ad hanc rem citat, loco: ubi, cum ait Hirtius, 'Tabernaculum secundum littus ipsum constituit, ut prope fluctus verberaret;' istud *fluctus* ita plurali numero construit Vir doctus, ut, absurdissima Hypallage, *tabernaculum* scilicet *verberare* dicatur *fluctus marinos*. Clark. *Josephus* vs. 105. *Ἰσχυρὰ ἐκονήσαντες ἀλλήλους πλάττω*. Ubi Tzetzes, *Ἀντιστρέφους εἶπεν ἀπὸ τοῦ τὰς χεῖρας ἐκονήσαντος τὰς στερῆαίς κόπας*. In Cæsare tamen, ut observavit Cl. Clarkius, naturalis est et rerum et verborum ordo, ut fallantur ii, qui vel mutationem tentarunt, vel Hypallagen somniarunt. Davis. cur. sec. Rectius

Hypallagen statueres in Hirtii verbis B. Alex. c. 28. 'Vetus generum munitionibus;' si ab omnibus Codicibus stare licet. Non tenere tamen ea videtur admittenda. ut et alibi monui, præsertim apud Historicos; quamvis sciam, aliter videri viris quibusdam doctis.

9 *Atque*] Sic Mss. et Editt. Vett. Melinsque convenit, quam quod Scaliger et recentiores reposuerunt, *At*. Clark. *At* scriptum est in Cujac. Scallig. Oxon. et Leid. primo, atque Edd. Aldi, Gryphii, Stephani aliisque. Prætulit tamen ego quoque, quod ceteri exhibent Mss. et Edd. primæ *atque*. Ursini Codd. *ac*, ipso probante. Eadem variatio v. 3. 7. bis 23. B. Civ. ii. 29. B. Afric. 18. Quod sæpe male in *atque* mutatur. Consule Miscell. Observ. vol. iv. p. 126. Cic. pro Arch. c. 7. Terent. And. i. 3. 20. Ad. iii. 3. 28. &c.

12 *Milites*] Non damno. Præpono tamen lectionem Mstorum Cujac. Scallig. Oxon. Leidens. primi, Fulviani, et Alcardi cum Edd. Vascon. Gryphii, Stradae, Stephani aliisque, *Commilitones*. Hoc nomen Aquilifero convenientius, et ad persuadendum militibus multo aptius est: quare et ipsi Imperatores, Alexander, Cæsar, &c. ea *Commilitonum* voce non abstinuerunt. Neque aliter hic loci Celsus, et Metaphrastes.

16 *Ne tantum dedecus admitteretur*] Aquila nimirum prodita, quod maxime ignominie ducebatur. Vide J. Lipsium Mil. Rom. lib. iv. Dial. 5. Davis.

18 *Alii ex proximis navibus*] Sic recentiores ex conjectura Fr. Hotomanni. In Manuscriptis autem et antiquitus cussis legimus *ex proximis primis*, vel *ex primis proximis navibus*, ut forte sit scribendum *ex primis proximis* aut *ex proximis primis*, navi videlicet, ex qua milites jam desilierant. Davis. *Ex proximis primis navibus*. Sic Mss. et Editt. Vett. Quod

cum non intelligeret Hotomannus, vocem *primis* eiecit. Quem secuti sunt Scaliger et recentiores omnes. Davisius, aliquanto propior vero, coniecit legendum, *ex proximis primis*. Sed nihil opus. Sententia enim perspicua est; *ex navibus, quæ proximæ essent primis*: vel, *ex aliis navibus in primo ordine proximis*: *proximis* nimirum ei navi, e qua desilierat Aquilifer; *in primo autem ordine*, scilicet eo in ordine, qui erat earum, quæ ante cæteras essent littori appulsæ. Clark. Etiam Mss. mei omnes ad unum; sed in iis, uti nec in Edd. Vett. non comparet *et alii*. Quod ab Aldo primum intrusum credo, quem tamen non secutus est R. Stephanus. Pro ea voce alii inseruerunt nostri, ut est in Mss. Duker. Dorvill. et Leid. sec. At in Edd. Rom. Mediol. et Ven. habetur nostri cum *ex primis proximis consp.* In Florentina vero nostri *proximis ex primis*, &c. unde scribendum coniecit Brutus nostri *proximi ex primis*. Mihi non dubium est, et alii et nostri esse Glossatorum; nec placet tamen *proximis primis*: quamvis Mstos sequens ita exhibuerim. An scripsit Auctor *hos item ex proximis navibus primi qui conspexissent?* vel etiam *primi quem*, sensu eodem: sed prius malim. Græcus solummodo habet *οἱ ἐκ τῶν ἐγγυς τοῦ κατανόησαντες*. Qui eiecerunt *et primis*, natum certo crediderunt e varia lectione. An *maximis*? de quarum vocum variatione egi ad p. 1038. Cl. Burm. ad Suet. Claud. c. 23. Sed magis inclino, ut unam harum vocum Glossam censeam. Sic vi. 25. Mss. *audisse, adisse*. Plura vide ad p. 1068. octingentis octoginta: p. 1075. *transjectum, transmissum*.

XXVI. 1 *Pugnatum est ab utrisque acriter*] Hoc in prælio fortissime se gessit, et egregia facinora præstitit M. Scævæ, ob quæ Centurionatus honore illum auxit Imperator; cuius tamen benignitas modum excessisse

mihi quidem non videretur, si ea litteris consignasset. Historiam vide apud Val. Maximum III. 2. et Jul. Celsum vit. Cæs. p. 75. Davis.

8 *In aversos*] Vulgo, *in univeros*. Codex Ursini habet, *in aduersos*. Unde felix Ciacconii conjectura, *in aversos*. Clark. Si *aversi* essent Romani, non tantum pedem retulisse, sed turpiter terga dedisse debuerunt: quod hic loci de suis militibus fassum fuisse Cæsarem non est credibile: eis *obversas* etiam Græcus.

9 *Animadvertisset*] Petav. *advertisset* eleganter quidem, sed sollemni variatione. Vide ad Frontin. I. 5. § 16. II. § 7. Infra VII. 45. VIII. 16. et alibi. At Codd. Andinus et Oxon. rursus *animum advertisset*: ut rescripsi etiam cap. præcedenti.

12 *Simul in arido constiterunt*] Ita Mss. et veteres impressi: recentiores autem *simul atque in arido constiterunt*. Sed a Codd. perperam abiit. Auctor de Bell. Hisp. c. 36. 'Ad quem simul nuncius allatus est, confestim sequi cœpit.' Curtius III. 11. 4. 'Tela—*simul* erant emissa, in eisdem concurrentia implicabantur.' Vide et ejusdem VI. 3. 9. Davis. *Simul in arido constiterunt*. Ita optime ex Mss. et Editt. Vett. restituit Davisius. Scaliger et Recentiores, ex Librariorum imperitorum emendatione, *simul atque in arido constiterunt*. Clark. *Atque* comparet jam in Edd. Ven. 1517. Aldi, Plantini, aliisque, perperam. B. Civ. I. 30. 'simul ad se mitti audierunt.' Male Brutus 'simul atque.' Eadem varietas B. Civ. III. 26. B. Afric. c. 35. 'simul ad eum sunt adducti.' Adi viros laudatos ab Erud. Arntzenio ad Aurel. Vict. Epit. c. 10. 'Simul imperium accepit,' et quæ notantur ad Frontin. II. 3. § 14. 'Simul ad pedites ventum esset.' Hinc emendandus quoque Apul. Metam. I. II. p. 23. Ed. Pric. 'Nam simul quemquam conspexerit.' Sic enim Mss. et Edd.

Vett. Colvius, et seqq. ediderunt cum. l. iv. p. 65. 'simul eum prostratum desepxit.'

xxvii. 2 *Ad Cæsarem legatos de pace miserunt*] Legati, quos miserunt, erant Morini, Britannis amicitia juncti. Vide Dionem l. xxxix. p. 114. Davis.

3 *Sese facturos*] Deest in Mss. *sese Al. facturos. Al. facturos esse. Clark.* Vulgatum servant Cujac. Scal. Leid. pr. et Oxon. Ceteri cum Edd. *primis facturos esse.*

7 *Imperatoris mandata perferret*] Ple-rique Mss. et omnes impressi usque ad Manucianam editionem exhibent *Oratoris modo Cæsaris mandata perferret*; sed probe se habet lectio vulgata. Oratorem enim pro legato nuspian usurpavit Cæsar, præterquam quod duæ primæ voces Glossam olent. Davis. Mss. et Editi. *Oratoris modo, Cæsaris mandata deferret.* Quod, ut recte observat Davisius, glossam olet. Scaliger et recentiores, *perferret.* Clark. *Imperatoris mandata*, ut vulgo editur, in solis Andino et Oxoniensi Mss. reperias. Ceteri Mss. omnes consentiunt cum olim Editis, uti et Metaphrastes Græcus τοῦ Καίσαρος ἐντάλματα ἑς ἀποστέλλειν. Quod nimis temere non damnandum videtur: cum antiquissimi servant Codd. *Oratoris modo* addere potuit Cæsar; ut eo clarius pateret, jus gentium ab Britannis in eo vinciendo violatum fuisse; quod nefas et in Ariovisto reprehendit auctor l. 43. Immo miratur Gruterus, eam lectionem cuiquam mortalium sordere potuisse præ altera plane, ut ait, inepta *Imperatoris mandata.* Male autem Clarkius *perferret* credit a Scaligero ortum. Nam et Aldus, Stephanus, Gryphus alique sic ediderunt, et exstat in Scalig. And. Leid. pr. Oxon. ac Cujac. et Ursini Codd. qua propter iterata mutatione non opus fuit. Utrumque jungit B. Civ. l. 9. 'Per quos ea, quæ vellet, ad eum perfer-

rentur, petit ab utroque, quoniam Pompeii mandata ad se detulerint.' 'Fama ad eum perlata.' v. 39. Vide et B. Civ. II. 27. Quid sit *perferre* patet ibid. ex c. 40. 'Mittuntur a Cicerone litteræ, magnis propositis præmiis, si pertulissent.' Nep. Pauc. c. 4. 'si epistolam pertulisset.' Eadem variatio v. 45. Apul. l. vi. p. 22. 'Veneream pertulit legationem:' Minus bene Wouw. et Pric. *protulit.*

17 *Convenerere—commendarunt*] Mss. et Edd. Vett. *convenire et commendare caperunt.* Clark. *Convenerunt* Ed. R. Steph. et Mss. Scal. Vulgatis ad stipulatur Oxoniensis, ut videtur: quia nihil ex eo adnotatum est. Ceteri omnes et Edd. primæ *convenerere vel conveniunt et commendare caperunt.* Ursinus reperit in suis esse infinitivum sine τῷ *caperunt*, historicorum more. Sed credo in notis errasse, et vocem *caperunt* omisiisse librariorum. Aliter et *jusserunt* posset subintelligi. Revocavi ego, quod plurimi et antiquissimi dant Codices: nisi quod *convenerere* cum multis retinuerim, apertissimo, ni fallor, sensu.

xxviii. 1 *Pace firmata*] Licet hoc per se non damnum, excudendum tamen fuit, quod ostentant Mss. Jam vero Bongars. Leidenses, Vossiani, Lovan. Egmund. Scalig. et tres alii cum Mss. Carrar. et Brantii ac Ed. Incerta habent p. *confirmata.*

9 *Dejicerentur*] Proba vox. Dejicitur, qui deorsum impellitur. Male Ciacconius *rejicerentur* legebat. Nam Cæsar ut rationem hujus vocabuli ostendat, ipse paullo ante ait, 'ad inferiorem insulæ partem.' Vossius. Andin. et Oxon. e Glossa *dissiparentur.* Deferri ait c. 36. et v. 8.

xxix. 1 *Quæ dies*] Hoc rursus intrusum est ab recentioribus. In Mss. Oxon. item Ed. Ald. Steph. Gryph. aliisque non comparet *dies.* Sed Mss. tantum non omnia et Edd. primæ exhibent *qui.* Quod idcirco reposui. Sic B. Civ. III. 22. 'jussu Pompeii,

quæ mandata,' &c. Ballast. B. Jug. c. 36. 'ante comitia, quod tempus:' ubi V. Cort. Sic legendum omnino. Horat. Od. rv. 11. 14. 'Idus tibi sunt agenda, Qui dies,' &c.

2 *Meritos æstus maximos—nostris-que id erat incognitum*] Maximi sunt æstus, cum Luna est plena, quia subiecta spatia magis premit, propterea quod tum sit in Perigeo: cum autem Romani Mare Mediterraneum navigabant, quod in plerisque locis æstum non patitur, ob causas, quas dicit Joan. Clericus Phys. II. 8. 20. facile fieri potuit, ut æstum rationem ignorarent. Davis.

5 *Complebat*] Mss. et Edd. Vett. compleverat. Quæ lectio æque ferri potest. Clark. Imperfectum servavit de more Mss. Cuj. And. Scal. Oxon. et Leid. pr. Ceteri compleverat; nisi quod in Carr. complerat, et in Petav. complexerat.

13 *Hiemare*] Scaligeri Cod. et Leid. primus hiemari. Quod rectum esse suspicor, ut navigari c. 31. hibernari hoc loco Celsus. Veniri e Mss. vi. 36. ubi plura. Concurritur c. 79. at plerique concurrunt. Adde ad c. 85. contendit.

xxx. 1 *Post prælum*] Mss. Cuj. Scal. And. Oxon. Leid. pr. et Edd. R. Stephani ac Gryphii p. prælum factum. Optime: millies, ut ita dicam, jungit Cæsar prælum factum, et facto prælio. B. Civ. III. 72. 'Non ex concursu acri facto, non prælio,' &c. Nec obstat sequens facienda. Nam hæc ipsa verbi repetitio, Cæsari familiaris, omissionis causa fuit libris. V. ad I. 44. eaque singulis fere paginis in Cæsare occurrit.

2 *Ad ea, quæ jusserat Cæsar, facienda convenerant*] Pulchra Manutii emendatio. Mss. et Vett. Editt. ad Cæsarem convenerant. Græcus Interpr. rectius εἰ πρόσθεν τὰ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος προταχθέντα σφισι ποιεῖν βολογίσαντες. Clark. Antea vulgatæ lectioni adstipulantur plerique Mss. et ipse auctor

c. 28. 'principesque undique convenere, et se commendare cœperunt.' Dubitat autem Hotomannus, an Manutius ex ingenio, an ex libro vetere hæc emendationem hauserit. Sciendum igitur, e Mss. esse prolatum. Nam habent ita iidem Codices, qui et post prælum factum servarunt.

7 *Optimum factu*] Vossian. pr. Leid. pr. Oxon. ut et Voss. sec. ac Leid. tert. Item tres Duker. scilicet, Egmond. et Gottorp. a manu prima, et Ed. Incerta exhibent optimum factum. Quomodo multi viri decti passim scribere amant. Vide Colvium et Pricæum ad Apulei. I. I. p. 8. Ed. Colv. 'Optimum itaque factum visum est.' Mss. tamen plerique et Edd. Vett. factu. Item Wassium et Cortium ad Sallust. B. Cat. c. 14. et 32. 'Optimum factum credens, exercitum angere.' Supra I. 3. et VII. 64. 'perfacile facta esse,' in aliis est factu; in aliis factum: et Hirt. B. Alex. c. 30. et c. 42. 'difficile factu.' In nonnullis factum. B. Afric. c. 48. 'facile intellectum' Mss. plerique; sed ibi alium sensum etiam admittit.

9 *Reditu interclusu*] Imo aditu inquit Hotomannus. Quod perperam dictum: nam Cæsar ait putasse Britannos, si Cæsarem cum suis delere potuissent, aut reditu in Galliam intercludere, nullos posthac Romanos in insulam transjecturos fuisse, metu eorum quæ Cæsari accidissent. Hæc scripseram, cum forte incidi in locum Roberti Titii, ubi hanc Hotomanni sententiam damnat, et merito quidem, sed tanta malignitate, ut, quantum bona observatione laudis, tantum impotentia animi reprehensionis meritis sit. Vossius.

xxx. 4 *Ex eventu navium suarum*] Ex eo, quod evenerat navibus suis. Sic Valerius Maximus I. 6. Exmpl. ext. 1. 'Quo genere monstri tanti apparatus significatus est eventus.' Ultimam vocem P. Ciacconius frustra delendam censet: nam et sic apud

Cartium iv. 5. 18. Amphoterus et Hegelochus *suas copias* vocant, quæ eorum fidei erant commissæ. *Davis.* Hirtius B. G. viii. 21. 'Quæ Bellovacorum speculabantur eventum.' Similiter Livius vii. 9. 'Duorum eventum' dixit. Idem xxxiii. 48. 'Ita Africa Hannibal excescit, sæpius patriæ, quam suorum eventus miseratus.' Ibi J. Fr. Gronovius reponit *suos eventus*: malim *suarum rerum eventus*, quod Matorum lectioni propius accedit. *Idem*, cur. sec. 'exitus fortunarum' vii. 77. Immo B. Civ. ii. 5. 'suarum omnium fortunarum eventum' ait.

xxxii. 3 *Pars hominum in agris rememeret*] Non Romanos intelligit, sed Britannos. Expressit Metaphrastes, qui habet *μέρους τῶν Βρετανῶν ἑπὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς μερόστων*, quo modo dilucidior multo et clarior est oratio. *Davis.*

10 *Duas in stationem succedere*] *Mss.* omnes tam aliorum, quam mei et *Edd.* usque ad Scaligeranam *duas ex reliquis*, vel *ex rei. duas*; quas voces contra perspicuitatem Cæsaris, ob repetitionem vocis *reliquis* sine dubio, temere eiecit vir summus. Nihil frequentius hac copia in nostro auctore ubivis occurrit. V. ad i. 44. quare revocavi. Immo addidissem pene *cohortes*; quod itidem est in *Mss.* et *Edd.* primis. Sed inhibuerunt me *Codd.* *Scal.* *Leid.* pr. *Oxon.* et alii forsan, a quibus abest quoque.

18 *Paucis interfectis*] Aliter Dion hæc refert. *Δεξάμενοι δὲ (Βρετανοί) τινὰς ἐς καὶ ἐς φίλων χάραν σφῶν πρὸς κομῆν τῶν ἐπιτηδείων πεμφθέντας, αὐτοὺς τε πλὴν ὀλίγων πάντας ἐφθάραν.* Vide l. xxxix. p. 115. A. *Davis.*

xxxiii. 6 *Ita se collocant*] *Mss.* *Reg.* *Eliens.* et *Vossii*, *ita currus collocant*. Quod idem est. Quare nihil opus est Hotomanni conjectura, qui reponit, *Ita se et currus collocant*. *Ad suos* ad Aurigas curribus suis insidentes. *Clark.* Quis primus *se* edidit, certum mihi non est. Hoc

scio, ita scribi in *solis Mss.* *Andino* et *Oxon.* qui tamen hic tantæ non sunt auctoritatis, uti ceterorum immenso numero codicum lectionem *currus*, damnare possim, quam etiam secuti sunt Editores *Prisci.* *Curvus* *Scal.* et *Leid.* pr. Vix dubium mihi est, quin scripserit auctor *curru se collocant*. Paulo ante reposui, *Mss.* omnibus et senas ipso flagitante cum *Edd.* primis *paulatim ex pr.* *Vulgatum paulum* e contractione natum est: *ex pro e* habent etiam *Bong.* prim. *Lovan.* *Egmund.* multique alii. — [In *ADDENDIS* subjicit *Oudendorp.*] Non respuo nunc *se et currus* c. licet non obstat singularis numerus *curru*. Vide ad p. 220. B. Civ. i. 57. 'sub oculis domini suam probare operam studebant.' B. Alex. c. 20. 'Expeditas ad anchorarum naves:' ubi *Edd.* alim *anchors*.

7 *Ad suos receptum habent*] Minime necessum est, Fr. Hotomanno assentiamur, qui legit *ad eos*: illi enim, quæ vox antecessit, sunt ii, qui ex essedis desiliunt, et pedibus præliantur. *Davis.*

xxxiv. 4 *Ad lacessendum hostem, et committendum prælium*] *Hostem* nesciunt *Carrar.* *Voss.* *Egmond.* locumque sic exhibent 'ad lacessendum et ad committendum prælium.' Cum iis faciunt *Norvic.* *Gottorp.* et *Lovan.* nisi quod non compareat geminata præpositio. Ac *hostem* addidisse videntur Librarii, quod *ἐφθάρ* non intelligerent. Livius xxxiii. 7. 'Principio a paucis procurrentibus lacessita pugna est.' Lucanus iv. 720. 'Mittitur, exigua qui prælia prima lacessat, Eliciatque manu.' Vide Virgilium *Æn.* v. 429. xi. 253. et Statium *Theb.* i. 413. *Davis.* cur. sec. Optime *Davisius* in sec. curis hanc adnotavit observationem: nam etiam *Bongarsianus* prim. *Leidenses* et *Vossiani* omnes, item *Duker.* et *Dorvill.* cum *Edd.* *Romana.* *Mediol.* *Veneta* atque *Incerta* non agnoscunt τὸ *hostem*; sed

quidem repetunt præpositionem *ad*. *Lacessere pugnam* elegans est locutio, de qua egi ad Lucan. III. 553. 'Sed Græcis habiles pugnamque lacessere prius.' Et ita Ms. Taurin. apud Stat. XI. 158. 'privamque lacessere pugnam.' Alibi noster dicit 'commovere prælium' I. 23. ac 'prælii sollicitationes' II. 8. quibus locis vide plura. Deinceps Juliano stylo egregie convenit præpositionis geminatio; de qua adi ad I. 44. et III. 1. v. 31. in f. VII. 32.

XXXV. 2 *Ut si* Bongars. primus, Voss. prim. Petav. Lovan. Egmond. alique sex cum Ed. Incerta et. Forasan non male. Vide ad II. 10. 'Constituerunt optimum esse,' &c. 'et convenirent.'

3 *Equites circiter xxx* Hotomannus ait CCC, et errorem credit ortum ex 300, pro quo librarius scripserit 80. Sed non arbitror ipsum Hotomannum putasse in ullo alicujus auctoritatis vel antiquitatis codice tales numerorum notas reperiri, qualibus vulgo utimur. Nullus adeo imperitus, qui nesciat notas eas a Gothis et Vandalis in Hispaniam illatas. *Vossius*. Memoria lapsus est vir eruditus: Hispani enim non a Gothis et Vandalis, sed a Mauris barbaras hæc numerorum notas accepisse dicuntur. Vide Jos. Scaligeri Epist. CCXXXII. p. 435. ed. Francof. et G. J. Vossium de Scient. Math. c. 8. § 6. et 7. Is. tamen Vossius ad Melæ I. 12. docet cifras has, quibus jam utimur, non ab Indis aut Arabibus fluxisse, sed antiquissimis et Romanis fuisse cognitās. Utunque vero hæc res se habeat, non necessaria est Hotomanni conjectura, ut apparet ex Hirtii B. Afric. c. 6. *Davis*.

9 *Ædificiis adflictis incensisque* Vulgo *ædificiis incensis*: sed lectionem, quam exhibuimus, in Codice Andino reperit vir summus J. F. Gronovius, eamque pluribus confirmat Obs. IV. §. p. 110. seq. *Idem*. Errat Cl. Da-

visius, et cum eo Clarkins, putantes, magnum Gronovium ex Mss. Andino legere '*ædificiis adflictis incensisque*.' Nequaquam, sed pro *ædificiis incensis* in illo invenit et probavit optime *adflictis incensisque* scil. *omnibus* tam vicis, et framentis, quam ædificiis, ut alibi sæpius loquitur auctor. Consule, quæso, Observat. ejus: neque aliter restat in Oxoniensi: quare delevi *ad ædificiis*, quæ vox pro altera *adflictis* in plurimos Mss. inrepsit. De verbo *adfligere* eo sensu pro sternere, evertere, plura vide apud Celeb. Drakenb. ad Silium I. 674. B. Civ. III. 27. 'tempestas adflixit naves.' 'Adflicta urbs' pro eversa Valerio Maximo v. 1. § 4.

XXXVI. 5 *Hiemi navigationem subiciendam* In plerisque Codd. '*hiemis navigationem* subeundam.' Sed verior est vulgata lectio. *Clark*. Sic recte Ursinus et Hotomannus e suis Codd. restituerunt; iisque adstipulantur mei præter aliquot recentiores. Ita eum exhibent Cujac. Bougars. pr. et sec. Petav. (nisi quod in eo sit a m. pr. *hieme*) Andin. Oxon. Scalig. Leid. prim. Egmond. &c. In Voss. pr. et sec. *hiemis* n. *subiciendam*. In tertio ac Gottorp. *hiemi* n. *subeundam*.

8 *Ex his* Mss: Reg. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. Sed *ex his*. *Clark*. Ex Petav. Norvic. Gottorp. Voss. Lovan. et Egmond. lege '*sed ex iis onerariæ* II. eosdem, quos reliquæ, portus capere non potuerunt, et paulo infra delatæ sunt.' *Davis*. cur. sec. Uti scribendum ex illis Mss. voluit Davisius, sic olim ante Aldum fuit editum, et confirmatur a meis, si forte unum alterumve excipias: immo et Vascosanus, Stephanus, alique ac recentiores Amstel. et Lugdun. ita exhibuerunt: nisi quod eosdem portus junxerint ultimi. Aldus et reliqui fere *Ex his* o. II e. p. 9. r. e. n. p. *Sed*, &c. Ceterum pro reliquæ, in Bong. pr. Voss. pr. sec. Egmond. et Leid. tert. est *reliqui*. Ut ad nau-

tas per Synthesin eleganter referat, de quo vide ad III. 9. ac Cl. Burm. ad Ovid. Met. I. 160. Et ita clare B. Civ. III. 24. 'Quadriremes v misit: quæ, quum adpropinquassent, nostri refugerunt; illi incitati,' &c. III. 87. 'Copiam,' &c. 'et plerique' e Mss. Adde B. Alex. c. 2. 'Cohortes' et 'obportuni.' In Ed. Incerta 'reliquis.'

XXXVII. 10 *Amplius horis*] Præfero, quod exstat in Lovan. et Dorvill. codicibus ac Editionibus primis Romana, Mediel. et Veneta, *horas*. Sic enim, subintellecto *quam*, cum aliis loqui non raro amat Cæsar. Vide ad VIII. 10. Adde Davis. ad Hirt. B. Afric. c. 45. et Viros doctos ad Vell. II. 1. Sic 'longius milia VIII' v. 58. ubi in aliis *milibus* perperam. Sed tamen I. 15. 'Amplius v millibus passuum interesset:' et alibi. VIII. 16. 'Non amplius patentem passibus mille.' Sed Ms. Leid. pr. *passus*. B. Civ. I. 80. 'non amplius II milibus distabant:' et ita in plerisque Mss. Hirtii loco indicato 'amplius XXXVI annis.'

XXXVIII. 4 *Que perfugio s. a. fuerant* nos, &c.] Vehementer hic turbant

veteres libri. Nam primo vox *perfugio* non adparet in Bongars. pr. sec. Pet. Gott. a m. pr. Egmond. Lovan. Duk. Dorvill. et tribus aliis, atque Edd. Rom. Mediel. Veneta et Incerta. In Vossiano primo etiam non est, sed vacuum relictum est spatium. Dein *perfugerant* Bongars. prim. sec. Voss. pr. sec. *semper fuerant* Lovan. et sex alii cum iisdem Editis: *erant* usi Cujac. et Leidens. primus. Tandem *omnes fere* exsulant a Cujac. Scalig. Oxon. et Leid. primo, sed agnoscunt eas voces Celsus quoque et Gr. Iidem scripti retinent *venerant*. At ceteri omnes et Edd. primæ *pervenerunt* sollemni variatione. Quid hinc extricandum sit, videant acutiores. An *per superiorem annum fuerant* usi? Vide ad VI. 36. 'per omnes superiores dies:' an latet verbum *perfugerant* vel *superfuerant*? Mihi non liquet. Tota periodus salvo sensu abesse poterat; quare uncis inclusi.

10 *In Belgia*] Ant potius cum Cluverio Germ. Antiq. II. 2. 'in Belgio,' id est, Belovacis. Vide ibid. et sæpius infra.

DE BELLO GALLICO.

LIB. V.

CAP. I. 3 *Instituerat*] Mss. plerique, et Edd. Vett. *consueverat*. Græcus *ἐλάθε*. Clark. Scilicet *instituerat* ex Ursini Codice receptum est, qui tamen pro varia lectione adscriptum habebat *consueverat*: neque aliter exstabat in Scaligerano. Sæpe Cæsar 'instituit agere' adhibet; *quotannis* vero *institui*

Delph. et Var. Clas.

Cæsar

tuere mira est locutio. Quare reposui, non quidem *consueverat*, quod ante Ursinum vulgo editum, sed *consueverat*; ut servatur in Ms. Brantii, meisque Codicibus quindecim et Ed. Incerta. Vide ad I. 43. Ceteri *consueverat*. Nisi velles *quotannis* iungere potius *τῷ* *facere*. *Instituere* ex-

3 Y

ponit per *solere* Vossius ad vi. 44. 'Ut instituerat, in Italiam ad conventus agendos profectus est:' qui locus hunc maxime confirmaret, nisi plurimi Codices aliud juberent.

6 *Subductionesque, paullo*] Ms. Reg. et Edit. Rom. *subductiones, paulloque*, &c. Clark. Sic etiam Lovan. Leid. sec. et Edd. Med. Ven. sed Carr. Palat. Gott. et Voss. tert. *subductionesque*: unde nata est altera inepta lectio. Humiliores fecit naves Cæsar, ut facilius *subduci* et in arido collocari possent: si quid esset mutandum, rescribi placeret *subductionis*que, quod in aliis esse notavit Ciacconius. *Substrictiores, paulloque* Vascos. *subductiones* navium hoc sensu apud Vitruvium quoque occurrere ut c. 11. et passim verbum *subducere*, jam in Lexicis observatum est. Adde hic Hotomannum:

7 *Nostro Mari*] Ita Mediterraneum vocabant Romani. Pomponius Mela i. 1. post descriptum illud mare, 'Id omne,' inquit, 'qua venit, quaque dispergitur, uno vocabulo *nostrum mare* dicitur.' Vide et iii. 1. Davis. In a. m. Sic Mss. et Edit. Vejt. Scaliger et recentiores omittunt in. Sunt qui legant, in *reliquis utimur maribus*. Sed hæc ex sequentibus in alienum locum transcripta. Clark. Etiam mei omnes agnoscant præpositionem; quare reponi eam curavi.

9 *Minus magnos*] Sic ex v. c. restituit Gabr. Færnus, et ita exhibent Ms. Norv. et edit. Rom. Ald. cum aliis nonnullis: pleræque enim *magis magnos* repræsentant, unde Hadr. Valesius in Valesianis p. 178. legendum conjecit *maris magnos*; sed ita loqui non solitus est Cæsar, et lectionem, quam retinimus, res ipsa postulat. Davis. Codd. nonnulli *magis magnos* perperam. Clark. *Magis* comparat in solis Andino et Oxoniensi: ceteri omnes cum Edd. primis *minus*; ut ipsa ratio et experientia, judice etiam Grutero, legi jubent.

Ex præcedenti *magis* inrepsit et huc loci. Confunduntur hæc voces quoque vii. 53.

11 *In reliquis utimur maribus*] Sic recte Ursinus et Hotomannus e Mss. ac Prisciano vii. 70. Ed. Putz. scribendum esse docuerunt. Nec secus exstat in Mss. aliorum et meis quindecim, et Edd. prioribus. Aldus, Gryphius et alii exhibuerunt in *aliis mari uti adnecerant*: quod habetur quoque in Andino et Oxon. male tamen, respectu *toti mari*: cum Priscianus expresse hunc citet locum, ut ostendat, probum esse *toti maribus*. Quare vide, num præstet bona lectio, mihi certe valde adridet, quam servarunt Mss. Cujacianus, Scaliger. et Leidensis primus. q. 9. in *reliquis maribus uti adnecerant*. Utuntur Ed. Beroaldi.

12 *Omnes actvarias*] Naves actvariarum celeritate præstabant, et velis simul ac remis agebantur. Vide Isidorum Hispalensem xix. 1. De iis fuisse Joan. Schefferus Mil. Nav. ii. 11. p. 81. seqq. Davis.

13 *Quæ sunt usui ad armandas naves*] Fœnibus reliquoque apparatu instruendas, Vide not. ad B. G. iii. 14. Spartam præcipue intelligit, cujus mirificum esse in Hispania provenitum docebunt Strabo Geogr. i. iii. p. 160. B. et Plinius H. N. xix. 11. Idem.

20 *Demonstrant*] Malit Ciacconius *demonstrent*, ut *et doceant* respondeat. Sed vide notata ad Frontin. Præf. l. iii. et supra ad ii. 10. ac vii. 35. Adde B. Civ. i. 80. Gruterus vellet deleere, ut et seq. *demonstrat*. Sed consule dicta ad i. 43.

21 *Accepta oratione*] Adsentior Hadr. Valesio, qui in Vales. p. 178. legit *accepta ratione*, id est, satisfactione, excusatione. Quod et Ursino ante eum in mentem venerat, cui Hotomannus temere refragatur. Davis. Ursinus et Valesius conjiciunt legendum, *accepta ratione eorum*.

Quibus adsentitur Davisius. Sed nihil opus. Græcus, ἀκούρας ἀβράν. Mss. plerique, *Percepta oratione*, &c. Clark. Fulv. Ursinus et Hadr. Valerius in Vales. p. 178. legunt *accepta ratione eorum*. Æquius autem est, ut cum Petav. Norvic. Bongars. tribus, Gottorp. Voss. et Egmond. reponas *percepta oratione eorum*. Davis. cur. sec. Non coniecit ita Ursinus, sed in veteri libro scriptum reperit; quod et ego inveni in Scalig. et Leid. primo. Non adeo male, si ejicias cum quibusdam Mss. *rationibus*. Sed non opus: si enim auditv orationem, etiam rationem accepit, nisi participium *accepta* vells capere cum Ciacconio eo sensu, quo Cæsar sæpe dicit *accipere satisfactionem*: id est, eorum ratione contentum esse 'accipere iurjurandum' B. Civ. III. 28. Nam *accepta* exstat in Cujac. Scal. Oxon. et Leid. pr. Reliqui codices mei cum aliorum Matis et Edd. priscis *percepta*; quod tamen Hotomanno non magis placuit, quam alterum *ratione*. *Præcepta* est in Palat. Ego quoque nil temere muto: et *accepta oratione* explico, audita oratione, qua contentus fuit et adquevit ob rationes in ea expositas. Eadem varietas apud Salust. B. Jug. c. 22. 'Quorum Jugurtha *accepta oratione* respondit.'

II. 6 *Constructas*] Mss. Bongars. pr. sec. Andin. Vossiani omnes, Petav. Lovan. Egm. Leid. pr. et alii cum Edd. Incerta, Aldi, Gryphii, Cellarii que habent *instructas*. Non tantum edificatas naves, sed et armamenti ornatas invenit, ita ut paucis diebus deduci possent. Proprium autem hoc in re navali bellica est verbum. c. 5. 'Reliquas paratas ad navigandum atque omnibus rebus *instructas* invenit.' Vide et B. Civ. I. 36. III. 100. 'tectas *instructasque* scaphas.' Virgil. Æn. II. 254. 'Phalanx *instructis* navibus ibat.' Justin. v. 4. 1. 'Instructis navibus exspectabant.' Frontin. II. 5. 47. 'In-

structa classis ad pugnandum processisset,' et passim illi, ceterique historici. Delevi itaque vulgarem lectionem *const.* quæ non confirmatur, nisi a Carrar. et recentissimis Codd. Duk. Bong. tert. Pal. et Leid. sec. forsân etiam ab Oxon.

Neque multum abesse ab eo] Ultimam vocem cum penultima abundare censent P. Ciacconius et Jos. Scaliger. Sed aliquoties observavimus, Cæsarem nonnulla plenius extulisse, quam alii fere solent; idcirco nihil mutarim, præcipue cum libri omnes vulgatam lectionem constanter retineant, ac Cicero Tusc. Quæst. I. 31. dicat 'Tantum autem abest ab eo, ut malum mors sit;' qui loquendi modus non differt ab eo, quem hic noster adhibuit. Davis.

10 *Commodissimum in B. transejctum e. c. c. milium p. xxx a continenti*] Mss. plerique et Editt. Vett. *transmissum a continenti*. Sed vox *transmissum* interpretamentum videtur illius *transejctum* in linea superiore positæ. Clark. Temere Scaliger et seqq. e Faëni unico codice tacite ejecerunt vocem *transmissum*, quæ in ceteris omnium, meisque codicibus reperitur, ut et in Edd. Veteribus, ac Gryphii, Stephani, Lipsii que scilicet post numerum xxx. In Palatino vero *milis* ascribitur: quasi *transmissus* idem posset notare, ac *distans* vel simile. Non puto. Multo verior est Hotomanni conjectura, qua censet *trajectum*, ut est in Mss. e Glossa substantivi rarissimi *transmissus* in textum inrepsisse: addo ego, et dein *transmissum* pro adjectivo sumtum, et in seq. versum detrusum esse. *Transmissus* hoc sensu usurpatur hoc ipso lib. c. 13. 'Pari spatio *transmissus* atque ex Gallia est in Britanniam.' Hanc emendationem vehementer confirmat Lucani locus IV. 137. ubi pari modo vulgo *transjecta* vel *trajecta* legas, uti hic; sed in veterrimo Vossiano recte *trans-*

missa. Transduotis et transmissis confunduntur VII. 85. *transvexisset et transmississet* B. Civ. III. 29. ut B. C. VII. 61. 'exercitus transmittitur.' Ea itaque tuto forsā acquiescere possimus. Verum tamen hic inveni in Voss. secundo *transmissurus*. Recte et sano sensu. Cæsar transmissurus a continente cognoverat, ex eo portu trajectum esse commodissimum. Sic *transmissus* pro *transmissurus* exaratur in Mediceo Cod. Frontini IV. 1. 81. Distinctio tum ponenda erit post XXX. Eleganter etiam legi posset *transmissuris*. Commodissimus illinc est trajectus iis, qui transmittere volunt e continenti. De quo loquendi more adi summum virum J. F. Gronov. ad Liv. I. 8. 'Locus, qui nunc septus descenditibus inter duos lucos est.' XXVI. 26. 'Sita Anticyra est in Locride læva parte sinum Car. intransitibus.' Mela II. 1. 'In Mæotida remeantibus, ad dextram Europe est.' Curt. v. 1. § 11. 'Euntibus a parte læva Arabia campestre iter est.' et passim omnes Historici. Lectori idcirco liberum relinquens arbitrium e tribus hisce conjecturis unam eligendi, edi curavi, quod in Mss. innumeris exstat, *transmissum*. Priori conjecturæ favent et Metaphrastes et Celsus, qui tantum unam vocem agnoscunt. Ceterum perperam omnino Doct. Clarkius cum Færno *transmissum* putat esse interpretamentum vulgarissimæ vocis *trajectus*; licet occurrat et apud Hirt. B. Alex. c. 56. 'Auxilia mittit ad Trajectum,' sive Fretum Herculeum. Porro de discrepantia spatii, qua differt Cæsar ab aliis, post Ciaccon. et Casaubon. ad Strabon. I. IV. p. 198. et 199. Ed. Par. qui legit. XL. vide Cl. Cannegiet. Diss. de Brittenb. p. 70.

13 *Relinquit; ipse proficiscitur*] Mss. Bongars. pr. sec. Leid. pr. Voss. prim. Lovan. Oxon. et multi alii cum Edd. principibus *relinquit*: recte. Mu-

tarunt, quia sequitur *proficiscitur*. Sed hanc temporum permatationem frequentem esse vidimus jam ad I. 36. 'facit et recepit,' vel 'fecit et recipit.'

III. 3 *Ut supra demonstravimus*] Grutero hæc verba, sæpius in Cæsare occurrentia, pro Glossemate hic quidem suspecta sunt. Favet ei, quod in Lovaniensi scribatur *diximus*. Dein illa *inter se* etiam ejecta mallet: neque compicias ea in Edd. Rom. Mediol. Ven. Trajecta etiam sunt ante *ra de princ.* in Leid. primo: sed aliud suadet perpetua Cæsariani styli copia.

12 *A flumine Rheno ad initium Rhemorum pertinet*] Cum Cæsar VI. 28. dicat: 'Arduenna a ripis Rheni finibusque Trevirorum ad Nervios pertinet.' Ciacconius putabat legendum et hic *Nerviorum*, motus auctoritate Orosii, qui *Nervios* habet. Sed mihi non persuadet. Probum utrumque est: nam Arduenna a flumine Rheno incipiens paulatim latius diffunditur, et una parte Rhemos, altera Nervios attingit. Et sane, si non alium ejus rei auctorem habeam, facile tamen crediderim Anonymo Celsi exscriptori, qui ait: 'Per Arduennam sylvam maximam omnium Galliarum, quæ inter Treviros Nerviosque et Rhenos d, et eo amplius passuum millibus, in longum, ita enim proditum a scriptoribus rerum, in latum vero, unius, aut circiter æstivæ lucis itinere, quod ego ipse sum emensus, extenditur.' Vossius.

14 *Et familiaritate Cing. adducti*] Mss. duo Uraini, Cujas. Scalig. Oxon. Leidens. prim. et margo Petav. atque Ed. R. Steph. *auctoritate*. Neque aliter Metaphrastes *ἀδελφότητι*. Videtur tamen libraril cujusdam inventum esse ex I. 3. 'His rebus adducti, et auctoritate Orgetorigis permoti.'

7 *Indutiomarus*] Ad simplicitatem Cæsaris attendisse non videntur Jos.

Scaliger et P. Ciacconius, cum hoc verbum putarent expuigendum: auctores enim, qui *σαφηνελ* student, sæpe hoc modo voces repetunt. Minucius Felix Oct. p. 52. 'Sit Thales Milesius omnium primus, qui primus de cœlestibus disputavit. Idem Thales Milesius reram initium aquam dixit.' Vide et B. G. iv. 13. *Davis*. *Indutiomarus*] Delendam existimant hanc vocem Ciacconius et Scaliger. Et sane, ad sententiam, supervacanea est. Habet tamen momentum suum id, quod affert Davisius de simplicitate et *σαφηνελ* hujus Auctoris. *Clark*. Agnoscunt etiam mei omnes, Celsus, et Metaphrastes, sed rectius Petav. Cujac. And. Leid. pr. Oxon. et Ed. R. Stephani ponunt ante vocem *veritus*: quos secutus sum. Ea tamen sedis mutatio nonnihil favet doctis Viris, quibus deleri placebat.

24 *Permissurum*] Edd. Rom. Mediol. Ven. et Flor. *commisurum*. Quia scilicet præcedebat *permitteret*. Sed V. ad l. 44. et de verbo *permittere* ad Lucan. vii. 286. Liv. xxxvi. 27. 'Ut in fidem se permitterent Rom.' similis confusio apud Ciceron. Catil. 1. 2. 'C. Mario et L. Valerio Coss. est permissa Resp.' quod mutari non debuit. Infra c. 11. 'Summa imperii permissa Cassivellanno.' B. C. 1. 1. 'Respub. senatui, populoque Romano permittatur.' Apul. Met. l. viii. p. 168. 'Cui cunctam familiæ tutelam dominus permiserat suus.' Sic Mss. et Edd. Vett. male Elmenhorst. Scriv. et Flor. *commiserat* contra vulgarem Apuleii stylum, quamquam is non semper sibi constat. V. Pric. Add. ad l. iv. p. 67. plus notat quam *comm*. Cic. Verr. 1. 32. 'Incommoda sua nostris committere legibus, quam dolori suo permittere maluerunt.'

iv. 5 *Et in iis filii*] Bongars. prim. Scaliger. Leidenses, Vossiani, Lovan. Egmond. alique multi cum Edd. primis ac R. Steph. carent *et* et.

Vere. *In iis* desunt in Petav. Pal. Oxon. et Edd. quibusdam: *filii* exstat in Cujac. Scalig. et Leid. primo contra Celsum et Metaphrasten.

7 *Consolatus Indutiomarus*] Eo, ut arbitror, certiore facto, filium propinquosque ejus nihil detrimenti capturos, licet secum in Britanniam obsidum loco ducerentur. V. c. 5. et 6. *Davis*.

9 *Sigillatim*] In Mss. constanter præter unum alterumque recentiorum, et Edd. prisca *singillatim*. Ad i. 11. 2.

13 *Id factum gr. tulit*] Mss. aliorum et mei xi. cum multis Edd. *Id tulit factum*. Unde prona oritur suspicio, *id factum* esse e Glossa; quæ confirmatur Mss. Gott. Leid. tert. Voss. tert. et Ed. Inc. in quibus ea vox non comparet. Carrar. *Id in se factum*.

v. 2 xl. *naves*] Julius Celsus de vit. Cæs. p. 80. habet *sexaginta*, quem etiam numerum retinet Ms. Norv. ac editt. antiquissimæ Rom. Ven. et Beroald. Stat autem pro vulgata lectione Metaphrastes. *Davis*. Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. antiquæ plurimæ habent; lx. *Clark*. lx. etiam Mss. mei septemdecim, in quibus Petav. et Egmond. expressis litteris habent *sexaginta*. In corruptum Cod. ut in Lovan. et Oxon. vel similem inciderit Metaphrastes.

In Meldis] *Belgis*. Sic Ms. Reg. Al. *Meldis*. *Clark*. Cum Clarkio faciunt Beroaldus, Rhellicanus, Hotmannus, et Brantius, atque Editores Rom. Mediol. Ven. Verum *Belgis* non invenitur, nisi in Mss. recentissimis; quales sunt Bongars. tert. Palatin. Leid. sec. Dukerian. Dorvill. sed tamen Carrar. qui forsitan et ipse est notæ recentioris Codex, ut suspicor sæpius, licet aliud de eo testetur Brutus, et Bongars. primi margo a m. sec. agnoscunt quoque *Belgis*. Ceteri vetustiores quique servant

Meldis; præterquam quod in Andino et Oxoniensi scribatur *Melvis Heduis*; et in ora *Meldis*: quod et retinent Celsus ac Metaphrastes. Verius. Nec enim credibile e notissimis *Belgis* librariorum fecisse *Meldis* ignota fere gente. Et unde, quæso, scit Hotomannus, veritatem lectionis *Belgis* ex superioribus plane intelligi? De hac re ne γρὸς quidem supra. Magis stringit, quod Ptolemæus et Plinius *Meldos* collocant in Gallia Lugdunensi ultra *Æduos* et *Parisios* versus Galliam Narbonensem; ubi naves factas ad transmittendum in Britanniam, neutquam verisimile. At vero huic difficultati succurrit Strabo, a Rhellicano adductus iv. 194. Ed. Paris. Ubi clare infra *Parisios* ponit, et ad mare: *Ἐλρί καὶ οἱ Παρίσιοι, &c. καὶ Μέλδοι καὶ Ἀρξουνοί, παρικοινῶνται οὗτοι.*

4 *Relatas*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. vett. exhibent *revertisse*. Clark. Loco vocis ultimæ rescribatur *revertisse*; quod volunt Bongars. tres, Petav. Norvic. Palat. Gottorp. Voss. et Egmond. Davis. cur. sec. Etiam *revertisse* Cujac. Vossiani et Leidenses omnes, Scaliger. Lovan. Duker. Dervill. et Edd. Vascos. Stradæ ac Gryphii A. 1546. cum primis. Quare hoc loco tanti mihi non sunt Andinus et Oxon. ut cum iis retineam *relatas*: cum sequatur *reliquas paratas*. Licet participium per se non damnum: passim ferri, deferri, referri naves dici, notissimum est.

vi. 2 *Secum ducere*] Non male; licet modo præcesserit. Sed aliud verbum hic reponere Mss. flagitant. *Abire* enim est in Scalig. Voss. primo, Cujac. et Petav. Marg. Egm. et tribus aliis cum Ed. Incerta. *Habere* vero, quod unice rectum est, scribitur in Bongarsianis, Leidensi primo, Oxoniensi, Petav. Cujac. Marg. Duker. aliisque, uti et Edd. Vascos. Stradæ, Stephanique. viii. 6. *quas*

secum habebat.

7 *Neque deprecandi*] Mss. et Editt. Vett. aut *deprecandi*; quod rectius, non enim bimebris, sed simplex est sententia. Clark. Etiam mel septemdecim vel plures aut, quod reposui. Vide ad iii. 14. Edd. primæ *neque dep. causa aut recusandi*. Lipsius, quod sciam, primus exhiberi curavit *neque*. Ciaccon. delet *dictum* ac tamen post *ferebant* inserit.

12 *Religionibus sese diceret impediri*] Fortasse quod omnia vel auspicia sibi adversa esse præ se ferret. Sic Pharnaces apud Hirtium de Bell. Alex. c. 74. 'auspiciis et religionibus inductus—descendere prærupta valle cœpit.' Eo verisimilior est hæc sententia, quod apud Gallos erant vates, qui *διὰ τὴν τοῦ οὐρανοῦ σκοτίας καὶ διὰ τῆς τῶν ἱερῶν θυσίας, τὰ μέλλοντα προλέγουσι, καὶ πᾶν τὸ πλῆθος ἔχουσιν ἐνέγκον*, teste Diodoro Siculo l. v. p. 380. ed. Rhodom. Davis. Ita etiam exponit Rhellicanus, et Glandorpius. Hotomannus capit de voto obeundo vel iustis solvendis. Minus bene. Sueton. in Cæsare c. 86. 'Ideoque et quæ religiones monerent, et quæ renunciarent amici, neglexisse.' Adde c. 69. 'Ne religione quidem ulla a quoquam incepto absteritus.' Vide etiam Liv. i. 31. Nec secus alii.

vii. 1 *Tantum civitati Ednæ dignitatis tribuebat*] Permutatis casibus, rescribit P. Ciacconius, 'Tantum civitatis Ednæ dignitati tribuebat;' sed priore modo locutus est Minucius Felix Octav. p. 18. 'Antiquitas,' inquit, 'ceremoniis atque fanis tantum sanctitatis tribuere consuevit,' &c. Ideo vulgata lectio loco suo non est movenda. Davis.

8 *In his locis flare consuevit*] In Mss. Vossianis, Bongars. primo et sec. Lovan. Gott. Duker. Dervill. Leid. sec. ac tert. item Edd. Rom. Med. Ven. et Inc. non conspicitur vox *locis*: in Petav. est *partibus*, doctius. Adi ad vi. 11. Nihilominus

apuria videtur. Vide ad Frontin. i. 6. § 25. Cort. ad Plin. viii. 17. § 5. Nisi quia totam periodum cum Lipsio Glossematis suspectam habere malit. Præsertim cum in Dorvill. Lovaniensi ac Leid. sec. et Edd. Rom. Med. Ven. exaratur *consecuit sufflare*. Gruterus conjiciebat, tantum scribendum esse *temp. his fl. cons.* scil. Gallis ejus loci.

11 *Conscendere naves jubet*] Ms. Norv. *conscendere in naves*, quod etiam probum. Ovidius in Epist. Hypsipyles Jasoni vs. 66. 'Ultimus e Sociis sacram conscendis in Argo.' Lentulus in Epist. ad Ciceronem Fam. Epist. xii. 14. 'Idque Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriæ spes eum frustrata esset, *conscenderet in naves* et Italiam peteret.' Vide et Epist. xiv. 7. Davis. In a. Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii: quod et exemplis allatis tnetur Davisius. Al. *conscendere naves*. Clark. Mss. Bongars. Vossiani, Leidens. pr. Oxon. Scalig. Petav. Lovan. aliique magno numero cum Ed. Inc. in *naves*: quare cum Clarkio id reposui. Eadem varietas apud Frontin. i. 12. 2. 'conscendens navem.' Petrens. Cod. in *nav.* Sic dicitur 'adascendere navem' et 'in navem.' V. ad Nepot. Them. 8. 'in navem omnibus ignotus nautis adscendit.'

Atque] Ita Ms. Reg. Al. at. Quod parum interest. Clark. Sed mei omnes retinent *at*. Vide ad iv. 25. Dein vulgo contra plerosque Mss. *imped. om.* In Bong. pr. et Leid. tertio legas *omnibus*. ii. 3. in Mss. *omni opinione pro omnium*.

Impeditis omnium animis] Dum sarcinis componendis, reliquisque rebus ad iter parandis distinerentur. Sic Cicero de Legg. i. i. p. 19. ed. Turneb. 'Neque impedito animo res apte suscipi potest,' pro occupato et curis obruto. Davis. Vide ad vi. 20.

17 *Pro sano facturum*] Tanquam sanum, vel, ut sanum et prudentem

facere par erat. Sic de Bell. Civ. iii. 109. 'Isque maxime velle pro communi amico atque arbitro controversias Regum componere.' Plautus Menæch. Act. v. Sc. 5. 28. 'Hoc quidem ædèpol haud pro insano verbum respondit mihi.' Et mox vs. 42. 'Satin' hæc pro sano maledicta maledictis respondeo?' Et multo ante Act. ii. Sc. 2. 24. 'Pro sano loqueris, cum me meo appellas nomine.' Ubi tamen mendose legitur, 'pro sane.' Hotoman. Vide Nic. Heinsium in Ovidii Epist. Briseid. Achilli vs. 98. Davis. Similiter Sallustius: 'Populum Romanum haud pro bono facturum, si jure gentium sese prohiberet.' Vossius.

18 *Ille enim revocatus resistere*] Enim hic affirmativa particula, et pro *enimvero*. Usus eodem modo Tacitus. Sæpius quoque apud Plautum et alios invenire est. Unde frustra *enimvero* emendabat Ciacconius. Idem. Ille autem *revocatus, resistere*. Codd. plerique; *Ille enim revocatus resistere*, quæ et proba lectio est. Ut illud *enim* idem sit, quod *At enim* vel *Enimvero*. Clark. Soli Petav. et alius recens cum Edd. primis retinent autem. Sed enim pro *at enim* non raro ponitur. Terent. Phorm. v. 8. 90. 'Enim solus nequeo:' ubi in nonnullis Mss. *at enim*. Adde Elmenhorst. Indic. in Apuleum, et hic Ursin. atque Hotom. Vide et B. C. i. 21. et 81. 'Illi enim adverso vitio castrorum.' Nam sic Mss. B. Civ. ii. 32. 'Desertos enim,' &c.

21 *Circumsistunt, hominemque interf.*] Mas. Reg. et Vossii, et Editt. Vett. aliquot. 'Circumsistunt hominem, atque interficiunt.' Quod perinde est. Clark. Atque Ursini, Brantii, meique Mss. magno numero, et quotquot sunt notæ melloris cum Edd. primis; quare revocavi. 'Circumsistere aliquem' passim dicit Cæsar. V. ad iii. 15.

viii. 8 *Rem frumentariam provide-*

ret] Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. Quomodo et alibi Cæsar loquitur. Al. *rei frumentariæ*. Utrumque recte. Clark. Hoc e suis præfert quoque Hotom. propter vi. 10. 'Rem frumentariam providet.' Sæpiissime noster 're frumentaria provisa.' et vi. 44. 'frumento proviso.' Adstipulantur Mss. Brantii, Bongars. sec. Egm. et sex septemve alii cum Edd. Mediol. Ven. et Incerta. In Bongars. pr. Voss. pr. et sec. *Re frumentaria*, omissa lineola, *m* denotante.

6 *Quem in continente reliquerat, ad Solis occasum naves solvit*] Nihil mutant Codices nostri; at Joan. Frid. Gronovius se in membranis Andinis invenisse testatur, *Quam in continente relinquebat, Solis occasu naves solvit*, cujus quidem optimi Msti lectionem propugnat vir summus Observ. iv. 4. Davis. Sed et vulgata æque est proba. Nam et, *Solis occasu*, et, *ad Solis occasum*, usurpant optimi Auctores. Et, *pari numero* (ei) *quem*, idem est ac, *pari numero quam*. Et sive *reliquerat* scribatur, sive *relinquebat*, æque constat temporum ratio: nam et, cum naves conscendisset Cæsar, equites in continente *reliquerat*; et, cum naves solveret, eosdem *relinquebat*. Clark. Retinui ego *quem* cum Mss. ceteris omnibus; sed *relinquebat, solis occasu* ostentant quoque Cujac. Scalig. Oxon. Leid. pr. et *solis occasu* jam edidit R. Stephanus.

7 *Provectus*] Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. Græcus item, ἀρρήκτων. Scaliger et recentiores, *profectus*. Clark. Cum Clarkio et Mss. Bongars. Petav. Scal. Oxon. Vossianis duobus, Egm. et tribus aliis, ac Edd. Vetustia rescripsi *provectus*. Quæ locutio in re navali est frequentissima. Vide Cl. Burm. ad Quinctil. Inst. iv. 2. 'Solvimus oram, provecti sumus.' Arnts. ad Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 22. 'Antium provecti sunt.' B. Civ. II. 5. 'freto Siciliæ provehitur.'

Sed aliter ibi Mss. B. Civ. III. 8. 'A terra provectæ naves.' V. etiam B. Afric. c. 3. c. 97. 'A Caralibus secundum terram provectus.' Sic enim Mss. et Edd. Vett. nunc *profectus*.

13 *Militum virtus*] Hic significat patientiam, quam præstiterunt in subeundo remigandi labore. Cum virtus proprie sit 'animi fortitudo, qua mala toleramus,' ut docet Cicero Tusc. Quæst. II. 18. noster adhibuit ad denotandum corporeum laborem fortiter latum. Davis.

19 *Quæ cum annotinis*] Primo ridere eos libet, qui *annotinas naves* *annonas* interpretantur, quod Glareanus et Rhellicanus et alii crediderunt. Annotinus est, qui unius tantum anni est: et recte Græcus οὗν τὰς τοῦ πρόσθεν ἔτους. In Glossis lego *Annotini, ἐτησίαι, ἐνιαυτοί*. Nescio an problem. Neque enim annum et annotinum idem esse arbitror. Scaliger notis ad Festum vocem hanc ab *annos*, *annotis* deducebat, ita annotinus ait πολυετής, sive annosus, quod falsum. Annotinis est ab *annus*, ut a *sero serotinus*, a *vesper vespertinus*. Sic usus Columella iv. 24. 'Ungues custodum annotinos resecat.' Eodem modo ab *hornus* factum *hornotinus*, quo usus idem Columella, et Cato de R. R. Vossius. Docuit idem Petavius ad Themistii Orat. XIII. p. 665.

Commodi causa] Bongars. tres, Voss. primus, Egmund. Gottorp. Palat. et quatuor alii cum Ed. Incerta optime omittunt τὸ *causæ*: quare ejeci. Adi iv. 1. 'Bellandi causæ.' Præterea *fecerant* non male profecto recentiores Palat. Dorvill. et Bongars. tertius cum Edd. Rom. Mediol. Ven. et aliis. V. ad I. 89.

20 *Una erant vias, timore a litore diacesserant*] In Ms. nostro est, *uno erant vias tempore*, quod fere præferam vulgatæ lectioni. Nam cum Cæsar paulo ante dicat *perterritæ*, cur hic repetat *timore*? Vossius.

Iidem Codd.—*uno erant vias tempore; a littore discesserant.* Quod et rectius videtur. Supervacuum enim illud, *timore*; cum jam præcessisset, *perterritæ*. Ut recte annotavit Vossius. *Clark.* Uno tempore etiam exhibent Mss. mei et aliorum omnes præter unicum Ursini et varias lectiones Scaligerani; quod temere illi adriperunt. Ceteræ Edd. consentiunt cum Mss.: quare etiam restitui, et mox *anchorem*, fide Mss.: de qua locutione adi Cel. Burm. ad Sueton. Claud. c. 84. 'expirantium faciem.' c. 12. 'utuntur taleis pro nummo.' plura alibi.

ix. 5 *Eo minus veritus navibus*] Phrasis est paullo rarior, qua tamen usus est et Cicero Acad. Quæst. iv. 45. *Davis.*

7 *Q. Atrium præfecit*] Ursinus negat notam sibi familiam Atriam, et *Arrium* hic legere mavult. Ego nihil muto, cum in Inscript. antiqua *Atrii* quoque nomen occurrat:

Q. ATRIO. CLONIO
LEG. AVG. PR. PR.

PROVINCiarUM
THRACIÆ. CAPPADOCIÆ.
SYRIÆ MAIORIS.

HISPANIÆ. CITERIORIS
CLAUDIVS. IVSTVS.

LEG. VII. GEMIN. P. F
SEVERIANÆ. ALEXANDRINÆ
PRÆMIDJ. ABSTINENSISIMO.

Vossius. Titarium exhibent Duker. et Vossian. secundus, et statim Titurio Leid. pr. Attio Ed. Rom. contra Celsum et Metaphrasten. Atriorum nomen aliquoties occurrit in Inscr. Gruter. corpore. Vide Indicem, et in Gudianis p. 162. N. 5.

L. ATRIO L. F. VEL. PRIMI
GENIO VET. AUG.

Præfeci] Non necessarium est, ut cum P. Ciacconio legamus *Q. Atrium præfecerat*; nam verba, *eo minus relinquēbat*, habenda sunt tanquam Parenthesi inclusa. *Davis.* Ciacconius legit, *præfecerat*; ut cohæreat cum

eo, quod præcessit, *relinquēbat*. Sed, *præfecit*, vera est lectio; et cohæret, non cum *relinquēbat*, sed cum præcedente *contendit*: quod et observavit Davisius. *Clark.*

17 *Et aggere ad munitiones adjecto*] Proba lectio. Ciacconius, quia infra legitur *adacta turri*, et hic emendabat *adacta*. Frustra. Agger proprie jaci dicitur, turris agi. *Vossius.* Merito hic reprehendit Vossius Ciacconium; qui, quoniam infra legitur, *adacta turri*, et hic emendat *adacto*. Inscite admodum. Nam (ut optime adnotat iste Vir Doctissimus) Agger proprie jaci dicitur, *Turris agi.* *Clark.*

19 *Longius persequi*] Mss. omnes Bongarsiani, Leidenses, Vossiani, Petav. Lovan. Egm. Duker. et tres alii cum Edd. Rom. Mediol. Ven. et Incerta *prosequi*. Quem consensum venerationis, id reposui: licet sciam, quod plerumque *persequi* dicatur inimicus, *prosequi* amicus et comes. Sed aliter Cæsar. Vide Voss. ad iii. 26. Sic hoc libro c. 52. 'Longius prosequi veritus, quod silvæ paludesque intercedebant:' ubi eadem confusio. V. et varias lectiones cap. seq. iv. 26. 'Atque eos in fugam dederunt, neque longius prosequi potuerunt.' B. Civ. ii. 8. 'Hinc ad repellendum et prosequendum hostem procurrebant.' c. 41. 'Neque fugientes longius prosequi:' ubi vide Ciaccon. iii. 51. 'Insequentes nostros, ne longius prosequerentur, revocavit.' Eadem varietas B. Afric. c. 15. B. Hispan. c. 10. 'longius ad Cordabam versus prosecti sunt eos:' sic enim Mss. et Edd. Vett. Sic 'fortuna prosequitur inimica' apud Hirt. B. Alex. c. 25. Si tamen ibi a Mss. nonnullis standum quidem est.

x. 1 *Milites equitesque in expeditionem misit*] *Milites* pro pedite dixit, eodem modo de bello civili: ii. 41. 'Ne militibus quidem, ut desessis; neque equitibus, ut paucis, et labore confectis, studium ad pugnandum

virtusque deerat.' Ut Livius viros decade III. l. 1. 'Jamque omnibus satis comparatis ad trajiciendum, terrebat ex adverso hostis, omnem ripam equitesque virique obtinentes.' Nec difficile conjectu est, cur ita solus pedes, non eques appelletur. Nam prima inter mortales pedestria prœlia fuere. Solus id Palæphatus satis docnerit de Incr. c. 1. cum ait, *πρωτοὶ δὲ τῶν πεζοῦντων ἱπποὺς κλέπτειν διδάξαντες*. *πρῶτον γὰρ οὐκ ἠπιστάτο ἐπ' ἱππῶν δρῆσθαι, ἀλλὰ μόνον ἑρμαῖον ἐχρῆστο*: Adolecentuli vero nonnulli equos domare tum primum aggressi, quomodo equites sessoresque dorso gestarent, illos docere exco-gitant. Prius enim homines equis vehi nesciebant, verum curribus duntaxat utebantur. Et hinc ob insolentiam rei cum primi sessores equorum conspecti *καραβῆρον* nomen reportavere: nam homines esse non putabant. Itaque similis locutio in illo Cæsaris de bello Civili II. 39. 'Capti homines equitesque producebantur.' Ubi fortasse emendatorculus quispiam reponat *equique*; non ego: qui in quatuor probis codicibus, et omnibus editis *equites* invenio. Aut si alte adeo repetere causam hujus non placeat (non est tamen adeo absurda, quam prima fronte forte aliqui judicabunt), dicendum militem vocari peditem, quia exercitus potissima ille pars. Quemadmodum autem prima prœlia terra fuere, priusquam mari pugnaretur: ita Cæsar supra IV. 24. terrestria prœlia dixit *pedestria*: nam, ubi de Romanis loquitur, qui in fluctibus stantes pugnabant, ait: 'Quibus rebus nostri perterriti, atque hujus omnino generis pugnae imperiti, non omnes eadem alacritate, ac studio, quo in pedestribus uti prœliis consueverant, utebantur.' Vossius. Vide quos congressi ad Frontin. II. 3. 14. Adi et infra ad VII. 61. et sexcenties in his commen-tariis.

6 *In litore ejectas*] Leidens. pr. Cuj. Scalig. Oxon. cum Edd. Aldi, Steph.

Gryphii alisque in *litus*. Sed Fœrnf, Hotomanni, Brantii, meique ceteri Codd. cum Edd. primis servant *litore*. Recte: nam præterquam quod sæpe in cum ablativo ponatur, licet vel insit motus significatio, sive potius ille motus præcesserit, ut notatum sæpissime, hæc ipsa vox *litore* ita usurpatur a Lucano II. 710. 'Hic hæserat rates geminæ, classique paratas Excepere manus, tractoque in litore bello Hic primum,' &c. ubi vide notat. Adposite magis Virgil. *Æn.* IV. 373. 'Ejectum litore, egentem Excepi.' Consule et ibi Commentarios.

7 *Subsisterent*] Pulmanni Excerpta, Duker. Dorvill. et Edd. Romana, Mediol. Ven. *substin.* vel *sustinerent*. Non male, sed cave, admittas. Est enim hoc loco Glossa *τοῦ subsistere*: de quo verbo consule summum Gronovium Observ. I. 17. et ad Livium XXVII. 7. 'Vix Annibali atque ejus armis subsistentem.' Ovid. I. III. ex P. El. 4. 83. 'Res quoque tanta fuit, quantæ subsistere, summo *Æneidos* vati grande fuisset onus.' Adde Glandorp. et ad VIII. 28. 'toto agmine subsistentes.'

XI. 2 *Itinere desistere*] Edit. primæ et Beroald. habent *in itinere consistere*, Mss. Brant. et Norvic. cum Ed. Steph. *In itinere resistere*, quam lectionem probat Hotoman. Davis. Mss. Reg. Eliens. et Vossii 'in itinere resistere.' Clark. Mss. etiam mei plerique in *itinere resistere* et in Pal. *consistere*. Petav. vero non agnoscit præpositionem: immo *desistere* servant Ms. antiquissimus Urzini, Andin. Cujac. Scalig. Leidens. pr. et Oxon. ac cum plurimis editis etiam Stephani Ed. A. 1544. Multis hanc lectionem optime propugnat Cl. Bos in Animadvers. ad Cæs. p. 18. Adde B. G. I. 8. 'Hoc conatu destiterunt.' IV. 12. 'Ut non prius fuga desisterent.' Vim hujus verbi, ac mutatae mentis consiliique significationem pluribus illustrat elegantissimus

Broukhus. ad Tibull. i. 9. 71. Eadem *τοῦ de, re*, con variatio in hoc verbo est apud Ovid. Epist. Her. iv. 8. et sæpius.

6 *Deligit et jubet*] Mss. omnes Leidenses, Gottorp. Voss. tert. Duker. et Ed. Incerta *delegit*. Recte: vide notata ad i. 8. iv. 14. et statim 'reliquit, proficiascitur:' c. 49. 'conседit et castra communit.' V. et vi. 4. 9. 'Accepit et perquiri:' vii. 4. 'non destitit et habet:' c. 12. 'obpugnatione destitit et proficiascitur:' viii. 1. 'præfecit et proficiascitur:' c. 19. 45. In Andino vero quod scribitur *deligi*, librarii inventum est, qui consentire id voluit cum *arcessiri*. Adi vii. 13. 'Equitatum educi jubet, præliumque committit.' Immo ipse per se delegit, non deligi jussit. vii. 58. 'Oppidum incendunt, pontesque rescindi jubent.'

Arcessiri] Sic e Mss. ut semper, scribendum non *accers*. Ceterum Mss. plerique et Edd. quædam habent *arcessi*. At vulgatum retinetur a Bongarsiano sec. Leidensi primo, Scalligerano, Cujac. Duker. ac quatuor aliis cum Edd. priscis, præter Incertam. Vide Cellar. et supra nos ad i. 81.

13 *Ad laborem militum intermissis*] Legit quidem Joan. Brantius, 'ab labore militum intermissis;' sed nihil est causæ, cur quidquam mutemus. Sic infra hujusce libri c. 39. 'Nulla pars nocturni temporis ad laborem intermittitur.' Quem etiam locum simili modo depravare conatus est Phil. Beroaldus; in ejus enim editione contra omnium Codd. fidem legitur, *ab labore intermittitur*. Davis. Recte hic argnit Davialus Brantium et Beroaldum, qui legunt *ab labore*. Inelegantior admodum, præterquam quod prior illa constructio Cæsari valde familiaris. Clark. Id est, ut laborarent nihilominus, etiamsi nox esset: a labore tamen hic exaratur in vetusto Bongars. sec. ut de B. Civ. i.

32. 'ut reliquum tempus a labore intermitteretur.' vii. 23. 'ne quod tempus ab opere intermitteretur.' Frequenter tamen ad et *ab* confunduntur. Vide omnino ad viii. 41. Sic ii. 12. 'a defensione desistere' in Leid. pr. 'ad defensionem:' B. Civ. i. 2. 'Rapiditate fluminis ad transeandum non impedirentur.'

18 *Permissa est Cassicellano*] In Dione corrupte *Χασίλλαν* legi, et unde ortus error, supra ostendimus initio notarum ad i. iv. In Polyæno *Κασίλλαν*, non minus depravate legitur. Vossius. *Casibellano* vel *Casivellano* Mss. quidam. Ceterum, ut exhibui sine verbo *est*, inveni in Mss. meis antiquioribus Bongarsianis, Petav. Vossianis, Lovan. Leid. primo, Oxon. et aliis multis ac Ed. Incerta: vulgo *convenerant*. Summa, &c. *permissa est C*.

xii. 1 *Quos natos in Insula ipsa*] Quorum majores ex ipsa terra Britannica prorepserunt. Similis est locutio apud Thucydidem i. i. init. *Τῶν γαῖν Ἀττικῶν ἄνθρωποι φέρονται ἂν τοι δέσ.* Ubi Scholiastes, *τῶ γαῖνι δηλονότι*, inquit, *ὅτι γὰρ ἦσαν δέδωκεν*. Antiquissimæ autem nationes sese putarunt *αὐτόχθονας*, quod in eadem terra diu moratæ, originis tandem obliviscerentur. Davis.

2 *Memoria proditum*] Hotomannus ubique et apud nostrum et alios dicit, inveniri in casu tertio *memoria*. Sed fallitur vir doctus. Aliquando enim occurrit in Ablat. *memoria*. Vide ad Obseq. c. 80. 'Proditum est memoria.' Vorstium ad Valer. Maxim. ii. 6. § 10. 'Memoria proditum est.' Apul. Apol. p. 339. Ed. Colv. 'Enim memoria prodiderunt.' Variatur etiam in Mss. sæpissime apud Liviū, ut iii. 54. ix. 27. xl. 29. et alibi. Ad ea vero loca consule omnino Celeb. Drakenburgium. Apud nostrum quoque variant codices v. 25. et B. Civ. iii. 17.

3 *Ex Belgio*] Ms. Norv. et edit.

Ven. ex Belgis, et ita loqui solet noster: itaque reponendum videtur; neque enim credibile est, Cæsarem de solo Belgio agere, de quo infra c. 24. quod tamen Hadr. Valesius not. Gall. p. 80. arbitratus est. *Davis. Belgis.* Sic Mss. Reg. et Eliens. al. ex Belgio. *Clark.* Monet quoque Glareanus in aliis codicibus scribi *Belgia*, et ita legi contra suos Mss. jam voluit Hotomannus. Verum hoc loco Mati mei retinent *Belgio* præter recentiores, Duker. Gottorp. et Voss. tertium. At c. 24. 'Tres (legiones) in Belgio conlocavit,' habent fere omnes libri *Belgis*. Idem vero ex *Belgio* retinent c. 25. Medio loco rectius Davisius e Cluverio *Belgium* capit de Belgicæ Galliæ regione proprie dicta *Belgio*. Et sane non aliter sumendum est: nam Glareanus, et Glandorp. perperam intellexerunt oppidum. Quod reprehendit jam olim Petrus Divæus libro Galliæ Belgicæ Antiquit. edito Antv. 1566. l. i. p. 10. ubi inbecillum tamen addit rationem: quod addatur præpositio, quam a nemine Latine docto putat additam nominibus urbium. Contrarium patet ex ipso Cæsare alibi. Hic *Belgia* e novitiis licet Codicibus cum viris doctis post Clarkium retinui: nam etiam Cluverius putavit hic *Belgis* esse restituendum, quia loquitur Cæsar de pluribus civitatibus, iisque, qui Belgis erant attributi, ut Atrebatenses aliique. Vide Germ. Ant. ii. 2. Nec non Cl. Wesseling. ad Anton. Itiner. p. 478. ubi *Belgæ* in Britannia recensentur.

5 *Et bello illato ibi remanserunt* Operam indit Fr. Hotomannus, dum reponit, *bello illato ibi pervenerunt*. Recte se habet vulgata lectio. Antecedens est pro consequente. *Davis.* Plerique Codices *permanserunt*. *Clark.* Hotomannus non *pervenerunt* scribi voluit, sed *ex cio. bello illato eo pervaserant*. At refellit jam eum Brantius. Rectius autem *remanserunt* est in Mss.

Cuj. Scal. Leid. prim. Oxon. et Edd. quibusdam: nam ceteri cum Edd. primis dant *perm.* Paullo post revocavi *rd pecorum* ex Mss. cunctis, si forte Oxoniense excipias, et Edd. primis. Cur id mutarint ex unico Ursmi Codice, nescio. Eadem variatio infra v. 21. sed tamen v. 3. et 6. 'Magno pecoris atque hominum numero:' uti et v. 35. ubi etiam variatur.

7 *Edificia fere Gallicis consimilia* Jornandes ii. 11. 'Virgeas habitant casas, communia tecta cum pecore, sylvæque illis sæpe sunt domus.' *Vossius.*

3 *Utuntur aut aereo, aut taleis ferreis* In Ms. nostro est, 'utuntur aut æreo, aut nummo æreo, aut aliis ferreis ad certum pondus examinatis.' In aliis legitur *aut annulis ferreis*, et sic Græcus legit, qui habet *δακρυλοῖς σιδερεοῖς*. Hotomannus, Ciacconius, Faërus *laminis* emendant. Scaliger *talais* edidit. Non dubito, quin auctoritate v. c. Et sic videmus hodieque in Suecia pro pecunia usurpari æris quasi præsemina diversa forma, quæ taleas hand immerito appelles. Non tamen temere ideo recipiendam hanc lectionem censeo, præsertim si nullus vv. cc. juvet. In aliis codd. erat *lanceis ferreis*. Ego amplius deliberandum arbitror. Fortassis autem illud *annuli* adeo absurdum non sit, cum in Oriente Chinesibus usurpentur nummi hac forma: ubi si,



quæ interius quadrata forma excissa sunt, ad rotundam redigas, habes *annuli* formam. Et potuere Britannii talibus uti. Sed Britannorum simplicitati illud de taleis magis congruit. Quare retinendum tantisper statuo, donec commodius quid succurrat. Imprimis cum Solinus dicat 'Nummum refutant, dant merces et accipiunt.' *Vossius.* Ita edidit Jos. Scaliger; Just. autem Lipsius, 'aut nummo æreo, aut annulis ferreis;'

uterque conjectura sua fretus: in Codd. enim aliter exaratum est. Vossii Ms. habet *aut are, aut*, (ut editt. Rom. Ven. Boreald.) *nummo aereo* (*aureo* Mss. Brant. et Norvic. cum antiquitas editis) *aut aliis ferreis*, cum in prædictis Mss. et impressis libris legatur *aut annulis ferreis*. Gabriel Faërus, ubique reposuerunt *aut laminis ferreis*; absque causa sonitica. Nos quidem totum locum ita scribendum existimamus, *Utuntur aut are aut annulis ferreis*, &c. Voces enim *aut aereo* nummo inanis sunt explicatio *roû are*; quod cum deprehenderent nonnulli librarii, scripserunt *aut nummo aereo*. Perperam: nam, præterquam quod eos nummo aureo usos non quasi singulare aliquid notaret Cæsar, tum temporis aurum in Britannia non erat inventum. Cicero Epist. ad Famil. vii. 7. 'In Britannia nihil esse audio neque auri, neque argenti.' Idem ad Atticum iv. 15. 'Illud jam cognitum est, neque argenti scrupulum esse ullum in illa insula, neque ullam spem prædæ, nisi ex mancipiis.' Hæc etiam ostendant operam lusisse Fr. Hotomannum, qui legit *aut minimo are, aut auro, aut laminis ferreis*, &c. ex eo quod Tacitus scripserit in Agric. 'Fert Britannia aurum et argentum et alia metalla;' fieri enim potest, ut horum fodinæ post Iulium sint apertæ. Fatendum tamen est, Strabonem, qui Augusto imperante vixit, idem esse testatum Geogr. l. iv. p. 199. Sed eo etiam scribente res comperta esse potuit, quæ priores fugit. Davis. *Aut are, aut annulis ferreis*. Hanc lectionem cum doctissimo Davio amplector. Mss. variant, fœdati glossematis, quæ ex margine irrepserunt. Scaliger edidit, *aut aro aut taleis ferreis*: sed Mss. Reg. Eliens. et Vossii, habent; *aut are—aut annulis*. Græcus item, *δαρυμῶν*. Videtur Scaliger istud *talais* excudisse ex voce *alitis*, quæ in quibusdam Mss. pro *annulis* scripta reperitur. Faë-

nus reposuit *laminis*. Judicet lector eruditus. Clark. Miram in modum hic turbant libri veteres. Pro *aero*, quod nihil esse existimo, habent tamen *are* Mss. mei omnes, ni fallor, et Edd. Veteres. Unus et alter Codex aliorum exhibet quidem, ut *autem nummo aro*, cum Edd. Aldi, Stephani, Gryphi, aliisque. Sed hoc natum est ex eo, quod multi Codices addant *aut nummo aro* vel *auro* sine dubio ex Glossa vocis *aris*: *autem* vero pro *aut* inveni in Mss. septem, inter quos Petavianns. Deinceps *aut aliis ferreis* est in Mss. quibusvis vetustioribus, ut Bongars. pr. sec. Petav. Vossianis pr. sec. Egm. et Oxon. certo indicio, Scaligerum egregie restituisse *talais*. Absorta est littera *t* a vocula *aut*: quia quid esset *tales*, non capiebant librarii. Immo quid dubitandum? *talais* diserte scriptum inveni in excerptis Msti Scaligerani, Leidensi primo; uti et in Cujaciano; ex quo edidi *utuntur aut are aut talais*, id est, *laminis*, *δαρυμῶν* (V. Strab. l. iii. p. 233.) *ferreis*: quod addidit, quia proprie *tales* est e ligno. vii. 73. 'Taleæ pedem longæ ferreis hamis infixis:' ubi etiam Mss. et *alia*, *talais*: eamque vocem restituendam arbitror Nepoti in Paus. c. 3. 'legatos ad eum cum talea miserunt.' Mss. enim habent *lama*, *lancea*, *clava*: vulgo *scytala* e Græcis auctoribus. Quare errant Viri docti, qui existimant *alitis* in Mss. corruptum esse ex *annulis*; uti aliter solet scribi pro *annulis*; quæ vox non exstat, nisi in Codd. recentioribus.

10 Pro nummo] Invenio in Ed. Elzevir. pro numero, contra Mss. omnes, excepto Leid. tert. In aliis Edd. uti et Lugdun. ultima, atque Edd. primis est pro *nummis*. In Mss. Andino et Oxon. hæc duo verba non comparent. Verum ceteri Mss. omnes, tam aliorum, quam mei et plerique Edd. exhibent *nummo* seu *numo*: unde corruptum *numero*. Ἀριθμῶσι Metaphrastes. Vide ad p. 220. 'naves

deligatas ad anchoram.'

Plumbum album] Stannum. *Kασσί-
ρεπος*. Vide Plinium H. N. xxxvi.
16. *Davis*.

XIII. 1 *Insula natura triquetra*] Ex accurata hac Britanniae descriptione erant, qui colligerent hosce Commentarios non esse Cæsaris, cum, nisi Claudio imperante, non constiterit utrum insula fuerit necne. Dion l. xxxix. p. 114. *Τοῖς μὲν πάντων πρότερος καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων οὐδ' ἔτι ὄντιν, ἐγγυρόσκετο· τοῖς δὲ ἔπειτα, ἐς ἀμφισβήτησιν, εἰτε ἤπειρος εἰτε καὶ νῆσος εἴη, ἀρίστερον—Προϊόντος δὲ διὰ τοῦ χρόνου, πρότερον τε ἢ Ἄγγλων ἀντιστρατήγου καὶ γὰρ ἐπὶ Σεβήρου αὐτοκράτορος νῆσος οὕσα σαφὲς ἐδήλεσκεται.* Vide et Tacitum in Agric. c. 10. Sed hæc ex fama didicit Cæsar, ut et illa, quæ de interioribus Britannis scribit, ad eos enim nunquam penetravit; unde factum, ut Pomponius Mela III. 6. Britanniam tandem apertam Claudio gratuletur. *Davis*. In Egmond. Codice scriptum est *Insula natura*. Sane noutiquam male B. G. I. 21. 'Qualis esset natura montis:' quo ex loco aliaque (in quibus tum apud alios, tum nostrum crebro occurrit *loci natura*) patet errasse virum doctum, qui legendum esse *figura*, sui codicis margini adleverat. Notandum autem, in Petav. Scaliger. et Leid. pr. Codd. scribi *triquadra*, id est, triquetra, in tres quadras distincta. Nam inde formari vocem volunt. Sed *Sicilia triquetra*, non *triquadra* dicitur. Cur vero Scaliger mox *omnes* cum Carrar. Cod. eiecerit, et post eum sequentes, subodorari nequeo. Recte Mss. mei cuncti, et Edd. Vett. *fere omnes*: quæ verborum conjunctione nihil apud nostrum est crebrius: c. 23. 'Reliquæ fere omnes:' c. 53. 'omnes fere civitates:' VII. 19. et sexcenties.

4 *Hos latus tectet c milia*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. Vett. *hoc* (scil. latus) *pertinet*. Quæ lectio ferri quoque possit. *Clark*. Vulga-

tum servant Cujac. Scalig. Leid. pr. et Oxon. nisi quod ille cum Ed. Ald. det *Hujus*, male. *Continet* unus Lipsii, quod voluit et Leidd. tert. in quo *continenter*. Præfero vulgatum, quod et receperunt Vascos. Gryphius, Stephanus, aliique.

6 *Hibernia*] Mss. Cujac. Scalig. et Leidens. prim. addunt *Insula*: quod pro Cæsaris perspicuitate credo inserendum esse. Addidit etiam Græcus *Ἰβερία καλουμένη νῆσος*. Deia *æstimatur* reposui ex Mss. novem, in quibus Leid. prim. atque Edd. primitus cussis. Spatii enim *æstimatio* proprie dicitur, uti ponderis. Plin. VII. 1. 'æstimatione nocturnæ quietis dimidio quisque spatium vite suæ vivit.' VI. 19. et B. Civ. I. 87. 'æstimatione facta.' De hoc verbo adi ad II. 17. Bis statim sequitur *existimare*.

9 *In hoc medio curus est insula, quæ appellatur Mona*] Apud Jornandem corrupte *Memus* legitur pro *Mona*: quod Lipsio quoque observatum post emendationem advertimus. At Hotomanni stuporem mirari satis nequeo, qui cum apud Florum III. 10. legisset de Cæsare: 'In Britanniam transit mira celeritate: quippe qui tertia vigilla Morino solviasset a portu, minus quam medio die insulam ingressus est:' hæc inquam cum legisset, non dubitavit pro *Morino* rescribere *Menino*, et putat respici ad Monam insulam. Nequeo satis mirari doctissimum virum fœde adeo sui oblitum esse. *Vossius*. Diu est, ex quo hunc Fr. Hotomanni errorem notavit Is. Casaubonus not. ad Strabonis I. IV. p. 93. *Davis*. Vide commentarios ad Florum.

10 *Objectæ*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edd. Vett. *subjecta*. *Clark*. *Subjecta* e suis quoque malebat Hotomannus, et ita eam Mss. Editiones pleræque. Quo notaretur ejus *Mona* propinquas esse, et quasi ad eam pertinere. B. Civ. III. 79. 'Heraclæa, quæ subjecta est Candaviæ.'

At vero Cujac. Andin. Scal. Leid. prim. Oxon. et Edd. Aldi, Stephani, prima Gryphii, *objecta* exhibent, cum Metaphraste *ἀποκρίματα*. 'Objectis silvis' vi. 37. statim 'objecta terra:' et rursus B. Civ. iii. 79. 'Æginium, quod est objectum obpositumque Candaviæ:' c. 100. 'insula objecta portui.' 'Objectus insularum' apud Plinium et alios passim: s. adherens ex præc. voce *minores*, (unde in *ors* Bong. sec.) procreavit *sub*: quæ variatio crebra est. Paulo post male Petav. cum quatuor aliis et Edd. Rom. Med. Ven. *continuo*. Vide Ci. accon. ad iv. 34. 'Continuos complures dies.' Præterea non opus est, cum Faërno contra Mstos codices reponere *sub brunam*. Vide ad ii. 11.

11 *De quibus insulis—noctem*] Qui ita scripserunt, ignaris Astronomiæ fumos vendidere.. Similiter ineptiunt il, qui tradidere continuos dies esse senis mensibus, et totidem continuas noctes in Mona, quæ distat a Camaloduno Britannię oppido circiter ducentis millibus. Vide Plinium H. N. ii. 75. *Davis*.

13 *Percunctationibus reperiebamus*] Ita se restituisse confirmat Godef. Stewechius ad Vegetii iii. 8. cum in Vulgg. legeretur *percunctantibus reperiebamus*. Ms. tamen Norvic. ac editt. Rom. et Beroald. ita exhibent, ut emendavit vir eruditus. Pet. Ci. acconius hic reponendum censuit *percunctati omnino reperiebamus*. Sed nihil est causæ, cur quidquam mutemus. *Idem*. *Percunctationibus* sive potius *percontationibus* Mss. omnes, et Edd. Stewechius in corruptam editionem inciderit necesse est. Paulo post habent Mss. tantum non cuncti et Edd. priscae, ut edidi, non *noctes*, quæ in *continuat*: et *videbamus* non absurde exanlat ab Oxoniensi: sed nisi pro *sed* sæpe etiam in Terentio occurrit. Adi Paræum ad *Eumuch*. iii. 4. Extr. 'Nisi quidquid hic est:'

et Pric. ad Apul. i. iv. p. 78. 'Nisi tandem lañtus, &c. despoliavit latronem.'

13 *Nisi—videbamus*] Vocula prior vim adversativam hic obtinet. Sic et apud Ciceronem ad Famil. Epist. xiii. 73. 'De re nihil possum judicare, nisi illud mihi certe persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse.' Vide etiam J. F. Gronovium ad Plauti Menæchm. Prol. vs. 59. *Davis*.

Ex aqua mensuris] Intelligit quas vulgo clepsydras vocamus, quibus olim usos Romanos cuique gnarum est. *Vossius*.

16 *Dcc milium passuum*] Ultima vox non comparet in ullo meorum Codicum, numero viginti duorum, nec etiam in Edd. Rom. Med. Ven. ac Incerta: recte. Sæpe enim hæc vox subintelligitur: ut jam vidimus ad i. 15. 'Non amplius quinis millibus interesset.' Mox 'septemtriones' iidem Msti et Edd. aliæque præter Leid. sec. Dixi de iis iv. 20.

18 *Huic millia, &c. esse existimatur*] Mss. et Edd. Vett. *hoc m. passuum*. Forte legendum *hoc milium passuum*. *Clark*. Hoc etiam reperi in meis sexdecim. In Duker. Voss. sec. ac Ed. Flor. et Incerta est hæc. *Huic* habent Cujac. Scalig. et Leid. primus. Tota vox deest Oxoniensi. Pro *existimatur* vero scribitur *arbitrantur* in Scalig. Leid. primo, Andino, Oxon. et Edd. Aldi, Vascos. Gryphii, Steph. et aliis. Unde conjicio legendum esse *huic et existimantur*: vel cum aliis Edd. *hoc arbitrantur*. Sed malim prius. Dein pro *centena milia* Mss. et Edd. quidam *centum milibus*. Sed Bongarsiani, Petav. Vossiani, Egmond. Leid. prim. et alii, *centum* vel *c milium*. Quod vel ob Codicum antiquitatem præferendum erat.

xiv. 2 *Neque multum a Gallica differunt consuetudine*] Mss. Carrar. et Norvic. omittunt præpositionem. Sic et Plinius H. N. ix. 35. 'Origo atque geni-

tura conchæ est haud multum ostrearum conchis differens.' Ab antiquissimis etiam editionibus Rom. Ven. Berosald. abest eadem vocula. *Dacia. A Gallica differunt.* Mss. et Edit. Vett. *Gallica differunt*; omissa Præpositione. *Clark.* Meorum etiam Mss. quindecim, in quibus Bong. prim. Voss. prim. Egm. non habent; sed tamen alii, ut Bongars. sec. Lovan. Seelig. Leid. prim. Oxon. &c. retinent a. Quod idcirco delere nolui: nam et apud Plinium *conchis* potius videtur esse Dativus: uti eodem libro 9. 'haud differens Sullæ:' et ita 11. 108. 'Ceteris differentes.' Adde Bos. ad Nepot. Ages. c. 7. 'Sic enim domus erat intracta, ut nulla in re differret cuius inopis.' Cum Ablativo si construat, solet addere præpositionem, nisi designetur res, per quam differunt; uti si hic dixisset 'a Gallia differunt consuetudine.' Sed ita vi. 21. 'Germani multum ab hac consuetudine differunt;' at c. 16. 'hoc ab reliquis differunt.' c. 25. 'differunt ab ceteris.' viii. 25. 'cultu et feritate non multum a Germanis differebat.' Adde ad vi. 28. 'a cornibus differt.' Nisi eadem sit ratio et usus verbi *differre* ac *distare*: quod eadem significatione habet Dativum et Ablativum. Vide ad Lucan. viii. 487. et Arntsen. ad Aurel. Victor. Epit. c. 5. 'Distare principes Neronis quinquennio.'

5 Omnes vero se Britanni vitro inficiunt, quod cæruleum efficit colorem] Vocem *vitri* jam plerique doctorum ex antiquissimis codicibus receperunt. In nonnullis codd. est *glasto*, et hanc quoque Græcus interpret retinuit. Sunt qui ex Plinio irrepsisse putent, qui xxii. 1. ait: 'Simile plantagini glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges nurasque toto corpore oblitæ quibusdam in sacris et nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.' Ciacconius ait hunc locum efficere, ut quidam multo minus

apud Cæsarem *glasti* vocem ferant, cum dicat Plinius Æthiopum cæruleum glastum imitari. Et ita petebat etiam vir doctus P. Victorius Var. Lect. xix. 8. Sed hoc argumentum nullius pretii, neque enim quando quis aliquid imitatur, statim sequitur, hoc per omnia simile esse illi, quod imitatur. Et glastum efficit fuscum colorem, et Æthiopum color idem est, itaque non temere Plinius hoc dixit. Ego pro certo habeo *glastum* et *vitrum* idem esse. Non adspernandum hac in re est testimonium Humfredi Lhuyd Cambro-Britanni, qui in patriæ suæ descriptione ait: 'Nec hi, sed Britanni, ut Cæsar et alii referunt, corpora glasto in cæruleum colorem, ut hostibus terribiliores viderentur, pingere soliti. Et nobis in hunc diem (quod antiquitatem probare videtur) cæruleus color *glas* dicitur, quo nomine et herba illa plantagini haud dissimilis, et mercatoribus nunc optime cognita, nuncupatur.' Sane hodieque Belgis vitrum *glas* vocatur. Cæterum ut dubitem *glasto* Cæsar, an *vitro* scripserit, facit, quod video sæpe illi exoticas voces usurpatas. Sic in *alce*, et *ambacti*, et *soldurii*, aliisque. Nec frustra Plautudes, vel quisquis Cæsaris interpret eandem vocem retinuit. Rursum ut credam *vitro* scripsisse, movet me non modo autoritas Melæ, qui iii. 6. habet, 'incertum ob decorem, an quid aliud, vitro corpora infecti.' Jornandes c. 3. qui verba Melæ describit, 'ob decorem,' ait, 'nescio, an aliam ob rem, ferro pingunt corpora.' Ubi audacter dicerem scribendum esse *vitro*, nisi scirem Britannos non vitro tantum, sed et ferro prius pingere corpora solere, ut facilius cicatrices imberent colorem cæruleum. Testis est Herodianus, qui i. iii. ait: τὰ δὲ σώματα στίβονται γραφαῖς ποικίλων ζῶων παντοδαπῶν εἰκόσι. ὁθεν οὐδ' ἐμφερόντα, ἵνα δὴ σκέπῃσι τοῦ σώματος τὰς γραφαῖς. Ubi

recte usurpat vocem *ἀντιόχου*; nam Britannis erat ex pelle vestis, ut Cæsar docet. Itaque anterior pars aperta, posterior tecta. Sed clare Solinus fine c. 25. 'Regionem partim tenent barbari, quibus per artifices plagarum figuras, jam inde a pueris variae animalium effigies incorporantur, inscriptisque visceribus hominis incremento pigmenti notæ crescunt. Neque quidquam magis patientiæ loco feræ nationes ducunt, quam ut per memores cicatrices plurimum fuci artus bibant.' Notas eas *stigmata* recte Isidorus nuncupat xix. 23. 'Nonnullæ etiam gentes non solum in vestibus, sed et in corpore aliqua sibi propria quasi insignia vindicant, ut videmus cirros Germanorum: granos et cinnabar Gothorum: stigmata Britonum.' Cæterum quod de omnibus Britannis Cæsar ait, id de Siluribus prodit Tacitus in Agricolæ vita: et ex eo quoque Jornandes, qui ait 'Sylorum colorati vultus, torto plerique crine et nigro nascuntur:' lege *Silurum*; nam sæpe in eo scriptore nomina corrupta sunt. Claudianus l. xi. de laudibus Stiliconis obscurius eandem rem tangit cum ait: 'Inde Caledonio velata Britannia monstro, Ferre picta genas: cujus vestigia verrit Carrulus Oceanique æstum mentitur amictus.' Ubi *carrulus amictus* non vestis, aut simile quid est, sed ita appellat vitrum, quod verrit vestigia ferri, sive inditur cicatricibus, ut colorem bibant. Similem morem ferro incidendi corpora habuerunt quoque Illyrii et Thraces. Autor Strabo est l. vii. p. 218. etiam Japodes Liburniæ populi, de quibus ait: *καρδοκιστοὶ δ' ὀφθαλμοὺς καὶ τοὺς ἄλλους Ἰλλυριοὺς καὶ Θρακῆς*. Notis compuncti sunt corpora, ut et Illyriorum ceteri et Thraces. Viget hodieque mos ille in gentibus, quæ Magellanicum sinum propter habitant. *Vosius*. Mira est hoc loco et veterum codicum et interpretum varietas. Nam libri qui

Delph. et Var. Clas.

dam habent, *glasto* inficiunt, alii *ulstro*, nonnulli *nistro*, major pars *cistro*; quæ lectiones, fere omnes, suos sunt assertores nactæ. Sunt enim qui *glastum* probent, quod scribat Plinius xxii. 1. 'Simile plantagini *glastum* in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges nurusque toto corpore oblitæ quibusdam in sacris et nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.' Sed id aliis non placet, quod non *cæruleum*, ut est apud Cæsarem, sed *Æthiopum colorem* efficiat: et quod eo non *Britanni omnes* aut *semper*, ut ait Cæsar, sed *feminae*, quæ viris junctæ sunt, et in sacris tantum *quibusdam* oblini solent. Sed præcipue, quod in nullo Cæsaris exemplari panlo vetustiori *glastum* reperiatur. Sunt qui ex *ulstro* parva mutatione *luteo* fecerunt, auctoritate Vitruvii adducti, qui vii. 14. ita scribit: 'qui non possunt chrysocolla propter caritatem uti, herba, quæ luteum appellatur, *cæruleum* inficiunt, et utuntur viridissimo colore.' Sed id propterea non admittitur a viris doctis, quod *luteum* non efficiat *cæruleum colorem*, ut Cæsar ait: sed *cæruleus luteo* infectus viridem reddat colorem. Ac vidi, qui *nistro* legendum esse contendunt, quod apud Vitruvium vii. 11. '*nistro cæruleum* temperetur.' Verum cum ea temperatura non solo *nistro* fiat, sed *arena* insuper et *ore Cyprio*, nihil Vitruvius hac parte jvat, neque si quis *nistro* corpus inficiat, *cæruleus* efficitur color. Cum autem in codice Fulvii Ursini, qui antiquior multo emendatioque aliis est, legatur *cistro*, eaque scriptura in aliis manuscriptis reperiatur, ea lectio omnino vera esse videtur; est enim *vitrum* herba, quæ in Gallia frequentissima nascitur, quæ *cæruleum* colorem efficit. Eam Græci *Isatim* vocant, Galli ipsi *pastellum*. Vitruvius, ut quidem legitur in duobus manuscriptis, quibus sum usus, et uno antiquæ editionis, vii. 14. sic scribit: 'Idem propter ino-

Cæsar

8 Z

pium coloris Indici, cretam Selinusiam, aut anulariam, vitro, quod Græci Isatin appellant, inficientes, imitationem faciunt coloris Indici.' In aliis duobus libris item manuscriptis erat *visallin* aut *cisallin*, in nullo vero *βαλλον*, ut quidam imprimendum curarunt. Quia vero apud Vitruvium legi debeat *Isatin*, dubitari non potest, cum Oribasius scribat 'Isatin infectores Vitrum appellare.' Plin. xxxv. 6. de Indico loquens sic ait: 'Qui adulterant vero Indicum, stercora columbina, aut certam Selinusiam, aut anulariam vitro inficiunt.' Sic enim legitur in excusis. Herodiani III. 47. de Britannis: τὰ δὲ σάματα ὅτιζονται γραφαῖς ποικίλων ζώων παντοδαπῶν εἰκόσιν ὅθεν οὐδ' ἀμφιδυννύται, ἵνα δὴ σκέψαι τοῦ σάματος τὰς γραφάς. Ergo apud Melam III. 6. cum de Britannis ait, 'incertum ob decorem, an quid aliud ultro corpora inficiunt,' reponendum est *vitro*. Ciaccon. Hujus animadversionem hic exstare volui, quod, expositis doctorum virorum sententiis, earum plerasque refutavit. Plerasque dico, non omnes; mihi enim perplacet opinio Joan. Brodæi, qui Miscell. v. 11. legit *Glasto*, nec rationes, quibus contra eam militat Ciacconius, ullius plane sunt momenti. Nam I. Plinius H. N. xlii. 1. non tradit *Glastum effloere* Æthiopum colorem, sed *imitari*; quod verum: color enim cæruleus, cum satur est, ad fuscum accedit. Hinc Homerus cum alibi passim, tum II. A. 350. πόρον vocat *όβον*, hoc est, ut recte Scholiastes, μέλαν, licet mare cæruleo colore sit tinctum. II. Cum *glastum* et *vitrum* eadem sit herba, ut ostendit Is. Vossius ad Melam III. 6. non magis contra *glastum*, quam contra *vitrum* militat, quod Plinius prodiderit eo Britannorum conjuges natusque toto corpore oblitus esse quibusdam in sacris, quasi nunquam ipsi Britanni, nec feminae quidem semper, eo uterentur. At contrariam

liquet vel ex Solini c. 25. adeo ut Plinium *μημονικῶς ἀμαρτῆσαι* lapsum arbitrer. III. In eo plane falsus est Ciacconius, quod scripserit in bello Cæsaris exemplari panlo vetustiore *Glastum* reperiri, cum non solum in suo Codice ita legit Metaphrastes, sed et antiquitas cussa ex optimis Mss. edita hanc vocem representent. Verum quidem est, edit. Rom. Ven. Beroald. aliasque retinere *ultro* (pro *vitro*) *glasto*; adeo ut eorum verborum alterutrum ex Glossemate sit ortum; utri vero hoc contigerit, non difficile erit æstimare, si reputemus moris non fuisse Librariis, vocem Romanam et usu vulgari tritam, peregrina et rariore explicare: cum igitur *glastum* sit vox Britannica, *vitrum* autem Latina, hæc illius Glossema est habenda. Davis. Cum in aliis Mss. scriptum sit, *vitro*; in aliis, *glasto*; permultis argumentis inter se contendunt Viri docti, utram scripserit Cæsar. Ego in eam partem propendo, ut *vitrum* scripserit Cæsarem existimem, voce scilicet Latina: propterea quod voce Britannica si usus fuisset, addidisset utique quod vocant, quod appellant, aut aliquid simile. Sic enim aliis in locis, ubi voces Gallicas adhibet, hujusmodi aliquid apponere solet. Supra in libro tertio; 'Quos illi,' inquit, 'Soldarios appellant.' Libro sexto; 'Sunt item, que appellantur Alces.' Libro tertio, de Bello Civili; 'Pontones, quod est genus navium Gallicarum.' Inferius, in eodem libro; 'Est etiam genus radicia Inventum, quod appellatur Chara.' Nec magni est, quod affert doctissimus Davisius; 'exemplaria antiquitas cussa ex optimis Mss. retinere utrumque *vitrum* et *glastum*; adeo ut eorum verborum alterutrum ex Glossemate sit ortum; utri vero hoc contigerit, non difficile fore æstimatu, si reputemus moris non fuisse Librariis, vocem Romanam et usu vulgari tritam, peregrina et rariore ex-

plicare: cum igitur *Glastum* sit vox Britannica, *Vitrum* autem Latina; hanc illius Glossema esse habendam. Hoc, inquam, quavis ingeniose excogitatum, non tamen magui est. *Vitrum* enim, quamvis sit eor. *Romana*, at non tamen (isto significato) usu vulgari *trita*. Atque ista de causa, ad eam explicandam, Librarii adposuerunt vocem Britannicam, *Glastum*. *Clark*. Optime refellit Ciacconius varias Virorum doctorum conjecturas, quos etiam recensitos videre potes in notis Brantii, quibusque adde Sambucum, qui inepte *luto*, ac Hotemannum, qui *lutro* pro herba *Lysimachia* vulgo dicta ridicule coniecerunt. *Vitro* vera lectio est, ut optime etiam Turnebus Advers. vi. 17. xxiii. 22. et Vossius alique ad Melam, et inprimis Salmasius in Plin. Exerc. p. 180. docuerunt. Egregie autem Clarkius hic docet, si voce *glasto* voluisset uti Cæsar, additurum eum fuisse, *adpellato*, vel simile. Præterea testari possum, in nullo Codice meorum numero viginti et plurium adparere *glasto*. Sed in Mss. quatuordecim et Ed. Inc. esse *ultra*: quomodo et in Mss. Melæ ac Vitruvii (quod et de Palat. Cod. Græterus, et de suo Pulmannus in schedis, quæ penes me sunt, testantur) Viri docti esse docuerunt: *ultra* in Ms. Melæ quoque inveni. *Nitro* est in margine Duker. (qui in textu habet *ultra*.) Pulmanni et Gott. ac Voss. tert. Sed *vitro* disertissime exaratur in Ursini Cod. item in Andino, et Oxoniensi, ac Leid. sec. in quo est *ultra* vel *vitro*. Recte etiam defenderunt eruditi *q̄ ceruleum*, pro quo *corineum* vel *corinum*, id est, luteum, reponi volebat Sambucus. Ab hoc autem colore ipsum *Britannorum* seu *Britonum* nomen esse ortum existimant non male nonnulli. V. Cl. Canneget. Diss. de Brittoburgo. Ceterum in Lovaniensi exstat: 'Omnia vero sœ Britannia;' argente, non tamen vere, ut existimo.

Vide ad iv. 2. 'Gallia delectatur, et impenso parant pretio.'

6 *Horribiliore sunt in pugna adpectu*] Mss. Reg. Ellens. et Voss. et Editt. Vett. '*horridiores* sunt in pugna adpectu.' Quod idem est. *Clarke*. 'Atque hoc *horribiliore* sunt in pugna adpectu.' Mss. habent *horridiores*. Lege: 'atque hoc *horridiore* sunt in pugna adpectu,' quomadmodum Gryphus edidit. *Davis*. cur. sec. *Horribiliore* retinent Andinus, Scalig. et Oxon. *horribiliores* Leld. pr. Ceteri omnes *horridiores*; nisi quod Vascos. et Gryphus cum Ed. Stradæ *horridiore* exhibuerint, quos sequor cum *Davisio*, licet ipsum *horridiores* retineri posset ex Plinio xi. 18. 'apes horridæ sunt adpectu:' quamvis sciam ibi *horridum* dici et hominem, non tam ob colorem, quam hirsutiem et squalidos et promissos capillos. Unde illa omnia dicuntur *horre*, quæ hirsutas setas, folia densa, squalentes capillos, barbamque habent, et ita iucunda et formidabilia sunt. Vide Cel. Burm. ad Petron. c. 99. Helms. ad Ovid. Met. xi. 176. alisque locis multis, et passim viros doctos, quo sensu etiam 'horrida ora' Ovidio ex Ponto iii. 3. 17. 'Horrida pendebant molles super ora capilli.' Verum ipse ille locus juvat, quia hic quoque, ut ibi, 'horridus adpectus' jungatur cum 'capillis promissis,' quo horridi erant Britanni, et vitro illito horridiores fiebant. Sed et de *adpectu* Valer. Max. iv. 4. § 1. 'Illarum frons hilaris,' &c. 'et hujus horridior adpectus solidis bonis abundet.' Curt. viii. 9. § 81. *q̄ Brachmanibus* 'Agregate et horridum genus est.' Præterea dicitur et de aliis rebus, ut *horrida tempestas*, verba, *horridus clamor*, &c.

11 *A quibus primum virgines quæque ductæ sunt*] Mss. Ellens. et Vossii; quo (Ms. Reg. quorum) primum virgo quæque deducta: Edit. Rom. *adducta* est. *Clarke*. Primum pro quibus in

Bongarsianis, Vossianis, Lovaniensi, Boubier. pr. Egmond. Gottorp. Duk. Dorvill. Leid. tert. et Ed. Incerta scribitur *quo*. In Ursin. et Brant. a *quo*. In Leid. sec. Boah. sec. *quorum*. At in Leid. primo et Oxon. *quibus* sine præpositione: dein constanter Mss. omnes et Ed. Incerta *virgo deducta est*, præter Scalig. Oxon. et Leid. prim. Ita tamen, ut in Oxon. sit *primo* et in Leidensi *deducta*. In uno Urs. *ducta*. Quare confidenter reposui *quo virgo deducta est*. Quo enim valet *quorum*, ad quos. Vide Heinsium ad Ovid. Ep. xiii. 34. et alios. Nec obstat, quod præcedat pluralis; ut monui ad i. 6. Adde Perizon. ad Sanctii Minerv. p. 489. Sic vii. 58. 'Navibus conjunctis, atque eo m. inpositis.' B. Civ. iii. 24. 'Scaphas contextit, eoque milites inposuit.' i. 42. 'equos equitibus tractis, eo legionario inponere.' *Deduci* autem proprie dici virginem, quæ alicui conciliatur, quis nescit e Suetonii loco in Cæs. c. 50. 'Tertia deducta est' ubi vide Comment. et omnino Ciofan. ac Burm. ad Ovid. Epist. Her. xvi. 313. 'Pene suis ad te manibus deducit amantem.'

xv. 1 *Prælio*] Mss. et Vett. Editt. *prælium*. Clark. Non omnes. Nam *prælium* ex meis tantum habent perperam Vossiani, Gott. Leid. sec. tert. et Dorvill. et Edd. primæ. Latium non est *prælium configere*.

2 *Tamen*] Sic Mss. et Vett. Edd. Scaliger et Recentiores *ita tamen*. Sed nihil opus. Clark. Errat Clarkius; cum ita a Scaligero intrusum censet. Nam et Vascos. Aldus, Gryphius, Stephanus, Lipsius, alique sic exhibuerunt, et confirmatur a Mss. Scalig. Leid. primo, atque Oxoniensi: forsitan et aliis. Verum Bongarsiani, Lovan. Vossiani, Egmond. ac plures non agnoscunt. Et rectius quidem. Ad notata ad iii. 14. 'Turribus excitatis: tamen, &c. ut neque tela adjici possent.' Delevi

itaque cum Clarkio, ut supervacuum vocem. *Ita ut* in nostro aliud quid notat ii. 19.

3 *In silvas colleque*] Non hoc damno, confirmatum ab omnibus Mss. et sæpe ita junctum. Quia tamen mox dicit tantum 'e silvis se ejecerunt;' et 'postero demum die in collibus constituerunt:' ut ait c. 17. ac Metaphrastes vertit simpliciter *ἐκ τῶν ὄρεων*, adridet nonnihil conjectura 'in silvas callesque:' invios scilicet, ut addunt sæpe scriptores; quo tutius latere possent. *Callis* enim in *collis* abiit sæpe. Vide Torrent. ad Cæsar. Suetonii c. 19. 'Silvæ callesque decernerentur:' uti et Misc. Observ. Mart. et Apul. 1733. p. 307. 'Silvestres calles' ait Curtius v. 4. Non placet vero, eam vocem e Mss. quibusdam cum Cortio reponere in Lucano iv. 129. 'Tollere silva comas, stagnis emergere colles Incipiunt, visoque die durescere valles.' Si quid ibi mutandum foret, pro *colles*, scribere *calles*, non vero loco *rovi valles* mallet; namque tam plana et jacentia, quam edita, refluvis aquis, et cessantibus imbribus, apparuisse, inuit Auctor.

9 *Atque his primis legionum duarum*] Primæ cohortes ceteris præstabant, non hominum numero, ut perperam arbitratus est Joan. Glandorpius, sed virtute; erant enim ex præstantissimis et fortissimis viris confectæ. Vide Just. Lipsium Mil. Rom. Dial. i. 4. Davis.

10 *Intermisso perexiguo loci spatio inter se, constitissent*] Ita hunc locum, mutata solum interpunctione, restitui. Editi omnes; *intermisso perexiguo loci spatio, inter se constitissent*. Qui sensus est nullus. Ideoque Hotomannus existimavit voces, *inter se*, delendas esse. Sed Græcus recte intellexit, *ἀλλήλων ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχουσῶν*. Clark. Voces *inter se* tollendas censuit Hotomannus. At si distinguas, quum hæc, *intermisso perexi-*

quo loci spatio inter se, constitissent; locus integritati suæ restitatur, ut Cl. Clarkius observavit. Davis. cur. sec.

11 *Perterritis nostris*] *Tapd̄arres* recte vertit Metaphrastes. Britanni novo pugnae genere scilicet perturbaverunt Romanos. Verum in Vossiano sec. est *peremptis*. At in Voss. primo et Bongars. pr. *peremptis*: in posteriore autem a manu secunda, uti in Bong. sec. *peremptatis*. Quod quid sibi velit nescio: nisi forte Auctor scripserit *prætentatis*, ut dixerit, novo genere pugnae expertos fuisse Britannos, quid in Romanos valerent. Sic 'prætantato sinu' Sueton. Aug. c. 35. Lucan. ix. 397. 'Fatoque pericula vestra Prætentate meo.' Adi omnino quos laudat Cl. Bormann. ad Ovid. Metam. xiv. 189. 'Prætentatque manu silvas.' Ut cumque tamen hæc conjectura adrideat, nil temere mutari velim. Novum erat enim pugnae genus Romanis, non vero Britannis, qui ita pugnare solebant. Adde Veget. i. 8. 'tiro exercitio prætentandua.'

12 *Per medios proruperunt*] Sic quidem Leid. pr. sec. et Oxon. cum Edd. primis, uti et Aldi, Gryphii, et alia. Sed ceteri Mss. item Vascos. Strada, Stephan. cum Ciacconio præferunt *perruperunt*. Id quod magis mihi placet. Quamvis et vulgatum se satis defendere queat. Liv. xxvi. 7. 'per castra ad Capuam perrumpere.' Vide ad Frontin. i. 5. § 12. 'Per stationes hostium perrupit,' vel 'prorupit.' Eadem variatio i. 8. 'perrumpere possent conati.' vi. 40. *per medios hostes perrumpunt*: et vii. 19. 'Paludem perrumpere.' Adde B. Civ. i. 67. 'Omni ratione perrumpendum.' Sic 'rates perrumpere' B. Civ. i. 26. *Prorumpere* magis videntur illi dici, qui ex ordinibus ad hostes prorurrunt, et lacessunt prælium. *Perrumpere* ii, qui ordines hostium turbant, V. Drak. ad Liv. iii.

61. § 9. vel munitiones transcendant ac diffingunt. Ceterum perperam Hotomannus hic inseri volebat *hostes*. Romanos intelligit Auctor sive nostros.

13 Q. *Laberius Durus*] Orosius, Freulphus, Celsus, aut potius Amonymus exscriptor ejus constanter habent *Labiennus*, sed corrupte, aut valde ego fallor. *Vossius*. *Labiennus* est et in Ursini Codice, ac Cujacii, et Leid. pr. Voss. sec. et tertio.

14 *Submissis coh.*] Non damno hoc. Cum ceteris enim crebro noster *submittere* pro subsidio mittere usus est. Adtentionem tamen meretur alia lectio, quæ restat in Mss. Cujac. Andin. Scalig. Oxon. et Leidens. primo *inmissis*. Confer notata ad Lucan. vi. 291. 'Cum super e totis inmisit colibus agmen, Effuditque acies obseptum Magnus in hostem.' Quod jam malo, adstipulantibus etiam Cortii Mstis, et in primis ad vii. 523. 'Inque latus belli, qua se vagus hostis agebat, Inmittit subitum, non motis cornibus, agmen:' quo loco cum Mss. plerisque *emittis* tamen nunc præfero. Solent enim sæpe variari præpositiones, ut tam denotetur locus, ex quo, quam ad quem locum fiat motus. Adi Cl. Drak. ad Liv. i. 57. 'Avolant Romam;' et iv. 18. 'equites in hostem emisit.' Frontin. ii. 7. § 8. 'Turmas, quæ eos sequerentur, inmisit.' Immo infra vii. 40. 'Agmen Æduorum conspicatus inmisso equitatu, iter eorum mortuus.' V. et B. Civ. ii. 41. et Hirt. B. Afric. c. 18. 'Subito inmittit cohortes, turmasque suorum:' item c. 39. 78. 78.

xvi. 3. *Gravitate armorum*] Non male. Placet tamen magis, quod legitur in iisdem, quos de τῇ *inmissis* laudavi Codicibus, quodque procul dubio e suis Mss. recepit R. Stephanus, *armatura, ὀπλοὺς*, ut vertit Græcus. *Armatura* enim proprie est ipsum genus armorum. Hirt. B. Alex.

c. 34. 68. 'disciplina atque armatura nostra.' Consule omnino Manutium ad Ciceron. Epist. Fam. vii. 1. 'Armatura variis equitatus peditatusque.' Armatura etiam hoc sensu in Mss. et Edd. quibusdam apud Cart. iii. 2. § 5. et Liv. xxvi. 5. Sed malim ibi cum aliis *armatu*, atque ipso Gronovio ad locum Livii: ubi vide.

5 *Magno cum periculo dimicare*] Mss. et Editt. Vett. *magno cum periculo prælio dimicare*. Clark. Bongars. tres, Petav. Norvic. Lovan. Gottorp. Voss. Egmond. et Pal. exhibent *magno cum periculo prælio dimicare*; nec aliter, iis volentibus, lego. Davis. cur. sec. Mei aliorum libris Mss. et Palm. schedis consentiunt præter ante dictos Codd. qui suo more a reliquis secessionem faciunt. Restitui tamen eam vocem: cum eam non respueret Cæsaris stylus, et facile ob præcedens *periculum* excidisse credibile sit. *Prælio dimicare* Latina et obvia est locutio. vi. 17. 'Quum prælio dimicare constituerunt.' c. 31. 'prælio dimicandum.' vii. 7. B. Civ. iii. 87. 'prælio decertare:' unde et 'certamen prælii' B. Alex. c. 16.

9 *Equestre autem prælii ratio*] Ambigebat Glareanus de Britannis, Romanis, an utrisque Cæsar loquatur. Sed nulla hic difficultas est. Nam equestre prælium proprie hic accipiendum: nempe, ubi utrinque equis concurritur; alioque frustra bonum hic sensum quæras. Sane sic et Græcus intellexit: et sic l. i. ubi de equestri prælio Romanorum cum Helvetiis loquitur. Vossius.

xvii. 2 *Lentius*] Bongarsiani, Petav. Egm. Lovan. Voss. prim. cum quinque aliis et Edd. primis *lenius* vel *ac lenius*. Carrar. cum tribus meis recentioribus et Ed. Inc. perpetua fere variatione *levius*, quod placebat Bruto; minus bene. *Lentius* idem est, quod *lenius*. *Leniter* idem quod *lente*. Unde passim *leno* *fluvius* obponitur rapido et torrenti. 'Leniter

ire' Hirt. B. Afric. c. 6. *procedere* et similia crebro. Vide Cel. Burr. ad Phædri Fab. 25. 'Pota leniter.' Adde ad B. Civ. i. 1. 'Sin cunctetur atque agat lenius:' ubi male alii *lentius*. *Latius* est in Leid. primo.

8 *Fecerunt, quoad subsidio*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Ed. Rom. *fecerunt*. Quo *subsidio*, &c. Clark. Etiam Mss. mei tantum non omnes. Nam Oxon. et Cujac. *quoad* servant: quibus accedunt Bongars. pr. et sec. in quibus legas *quod*. Reliqui *quod* cum Edd. Mediol. Ven. et Incerta; sine sensu, sed sollemni mutatione. *Quoad* hic valet, *donec*. Dicit Auctor, pedites hostium copias, quas repulerant, tam diu secutos esse (quod hinc patet, etiam panlo melius esse, quam *inseq.*) donec sequi amplius eos nequiverant: quia equites confusi jam subsidio peditum irruerunt quoque in ipsos, atque *præcipientes* in fugam dederant. Unde gravis armaturæ milites eos ultra persequi non poterant. De hac particula plura vide, apud Cl. Perizon. ad Sanct. Minerv. iii. 6. § 1. et Corntium ad Sallust. Jug. c. 41. § 9. 'Quod semet ipsa præcipitavit.' c. 14. 'Quoad legiones collocasset.' Eadem confusio in Apul. Met. i. 6. 'Quoad semet ad istam faciem fortuna perduxit.' Sic Ed. Scriv. Sed Mss. et Edd. vulgares *quo* vel *quod*, defendente hoc Sciopp. Susp. Lect. xv. 6. et Ferr. El. i. 19. Quod pro *quoad* valet in quantum. Ceterum mox *ad se* non comparat in Mss. meis quindecim, neque in Edd. primis. Nec forsitan opus est, ut adverbialiter ponat *post* eodem sensu, quo Græcus hic *ὀπισθεν*. Mihi tamen retinere *ad se*, magis placet cum Mss. Cujac. And. Scal. Oxon. et Leid. primo.

xviii. 2 *Cassivellaunus*] *Κασσιυελλαυνος* corrupte apud Dionem legi alibi monimus. Etiam Polyæno vocatur *Κασσιυελλος*: scribe apud utrumque *Κασσιυελλαυνος*. Vossius. V. ad c. 11.

4 *Animum advertit*] Vulgg. *animadvertit*. Nos autem Matl. Norvic. lectionem sequimur. Vide not. ad B. G. 1. 24. Observavit etiam vir doctissimus J. Georg. Grævius ad Ciceronis Offic. 11. 19. Librarios plurimis in locis elegantem hunc loquendi modum mutasse, ut alterum substituerent. *Davis*. Sic etiam quatuordecim ex meis.

6 *Ejodem generis sub aqua defixas sudes flumine tegebantur*] Lipsius in Pollorceticis l. v. dial. 3. querit: cur flumine hic legatur, cum paullo ante dixerit *Cæsar sub aqua*. Itaque pro flumine ambigit, an reponat *plumbo*. Sed ambigit, non statuit. Sane juvare videtur opinionem illius Bedæ; cum Hist. Angl. 1. 2. ait: 'Quarum vestigia sudium ibidem usque hodie visuntur, quod singula earum ad modum humani femoris grossæ, et circumfussæ plumbo, immobiliter hæreant in profundum fluminis infixæ.' Sed considerare oportet, sudes illas acutas ab Cæsare dici: nam cum antea dixisset, ripam acutis sudibus prefixis munitam fuisse, subdit, ejusdem generis sudes sub aqua latuisse. Itaque plumbum habuerint ima sudium. Atqui quomodo tunc dicat Cæsar tectas plumbo fuisse? Nam plumbum acutas facere sudes nequibat. Ego itaque malo vulgatam retinere lectionem. Quod autem Cæsar primo ait sub aqua defixas sudes, tantundem est, ac si dicat fundo fluminis infixas sudes fuisse: deiq. subdit, 'flumine tegebantur,' ut ostendat non exstitisse cacumina earum ex aqua. Bedæ de plumbo dicit, sed videor mihi occurrere illi argumento posse. Nam quis affirmet illas sudes, quarum vestigia Bedæ tempore deprehensa, easdem fuisse, quæ Cæsaris tempore flumini infixæ fuerunt. Inquit Cæsar flumen illud uno tantum loco pedibus transiri potuisse. Forsan Britanni postea bellis intestinis concussi prohibendis transitu am-

nis contrariis sudes illas ponere. Equidem ego id crediderim: nec temere muto in Cæsare; nisi veteris codicis autoritas accedat. Sed illud notandum, quod Polyænus ait Strateg. vii. 23. Cæsari elephantum unum in Britannia fuisse, cui imposita turris; ejusque terrore Britanni dilapsi custodiam amnis deseruerint. Nihil tamen de bellua illa in Cæsare legitur; unde suspicor Polyænum id hausisse ex Ephemeridibus Cæsari, in quibus multa a Cæsare annotata fuisse, quæ his Commentariis non memorantur, jam initio notarum observavimus. *Vossius*.

9 *Atque impetu*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii *ea celeritate, atque eo impetu*. Clark. *Eo agnoscunt quoque Bongars. prim. et secund. Vossiani omnes, Petav. Egmund. Lovan. et quatuor alii, cum Ed. Incerta, Vascos. Stradæ, Gryphii posteriore, et recentioribus*. Et quamvis alicui videri possit morari sententiam, unde Grutero etiam *atque impetu* ejicere placebat, tamen mihi videtur stylo Cæsaris magis convenire, qui pronomina et adjectiva æque ac præpositiones sæpe geminare solet. vi. 43. 'Omnes vici atque omnia ædificia.' Vide etiam ad vi. 11. B. Civ. 1. 7. 'Qua voce et quo scito.' Hirt. B. Afric. c. 19. 'Hæc spe atque ea ductis.'

XIX. 1 *Ut supra demonstravimus, omni deposita spe contentions*] In editis omnibus ita interpunctus est hic locus, ut ambiguum sit quo referantur hæc voces, ut *supra demonstravimus*; cum manifestum sit eas ad istud solum, *omni deposita spe contentions*, referri debere. Quanti interdum sit momenti res tam perexigua, vide infra, quæ annotavimus, de bello Civili, 111. 20. Clark.

8 *Relictis*] Recentiores *retentis*; sed omnium Mssorum et antiquitas eorum lectionem absque causa sonica deseruunt, ut exemplis

monstravit Ger. G. J. F. Vossius ad Velleii Paternuli II. 81. *Davis. Relictis*. Scaliger et recentiores, contra omnium Codicum fidem, et sine ulla omnino causa, scripserunt, *retentis*: voce admodum inleganti in locum elegantioris suffecta. Quos proinde merito carpit Davisius. *Clark*. Male Clarkius pronunciat, *retentis* a Scaligero inductum esse. Nam multæ ante ipsum Edd. ita jam exhibent, ut Ald. Vascos. Steph. Gryph. Plant. aliæque. In nullo tamen inveni Codice, nisi quod nullam varietatem enotatam vidi e Scaligerano. *Relictis* ergo idem erit ac *reliquis* sc. secum, ut conjecit rescribendum Gruterus: quomodo *Relinquebatur* mox et alibi apud nostrum, (docente Cl. Bossio Animadv. in Cæs. p. 19. et restituimus nos B. Civ. I. 79.) ponitur pro *reliquo* erat. Alioquin facilis esset conjectura *electis* vel *selectis*. v. 52. 'Non esse relictum militem sine vulnere.' ubi Mss. plurimi *reliquo*. Vide et VII. 70. et clare B. Civ. I. 41. 'Quos sibi præsidio reliquerat.' ubi vide, et ad c. 80. 'relictis legionibus subsequitur.' uti et B. C. III. 74. 'Relictis munitionibus.' Liv. IV. 27. 'nulla in prælio justo relicta spe.' i. e. reliqua.

Itinera nostra servabat] Observabat; *ὑπερηφαι*; ut recte Græcus. Silius Italicus VI. 384. 'Servabam vultus Ducis, et prodentia, sensum Lomina.' Vide et vs. 566. *Davis*. Rectius adduxisset Vir doctus Terent. locum in And. I. 3. 7. 'Me infensus servat.' Hoc enim animo id agebat Britannus. Passim *servare* pro *obs.* invenias. Vide ad Lucan. I. 601. et alibi.

8 *Effunderet*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii *ejecerat* cum Editt. Vett. *Clark*. In Petav. est *ejiceret*. At Bongars. tres, Lovan. Norvic. Gotorp. Voss. et Egmond. habent *ejecerat*, ac eorum ductu sic rescribas velim. Vide c. 21. *Davis*. cur. sec.

Hoc monet et ita legendum contendit Cortius ad Plinium Epist. VIII. 17. § 3. Brantius e suo codice prætulisse etiam videtur *ejecerat*. Citat enim I. IV. 'se ex castris ejecerunt,' et VII. 28. 47. ac Hirt. B. Alex. c. 19. 20. 'se ex oppido ejecerant.' ut est mox c. 21. 'se e castris ejecit,' B. Civ. III. 96. Et sane, ut aliorum Codices, sic etiam mei exhibent *ejecerat*, præter Leidensem prim. Oxon. Caj. Andinum, et Scalig. qui cum Edd. Vascos. Aldi, Steph. Gryphii, Urs. ceterisque, quod sine dubio e Mss. et illi admiserunt, servant *effunderet*. Rectius omnino. *Eficere se ex loco* amavit Cæsar, non simpliciter *in loco*: quamvis id Latinum esse non negem. Vide enim ad Frontin. II. 9. § 6. Liv. I. 40. 'ambo se foras ejicinnt.' et sæpe. Ac contra prætulisse videtur *effundere se in locum*, non *ex loco*. Sexcentis autem *effundi in hostes, in campum, et effundere se* dici de hostili inpetu subito, si probare vellem, putidus forem. Præterea *ejicere* rectum esset, si e castris vel oppido se in agros effudisse dixisset, sed hic notat modo liberiolem per agros discursum a palantibus prædatoribus factum: 'se ad cognoscendum effudit' B. Civ. II. 7. *Ejiceret* est in Duker.

9 *Vide notis*] Ultima vox non comparet in Mss. neque Edd. primis, uti nec Vascos. Steph. aliorumque. Ex meis soli Andinus et Oxon. cum Aldo, Gryphio, Plant. &c. servant. Nec etiam supervacuam esse hanc vocem, credo. Angustas vias intelligit, quas noverant soli Britanni, adeoque ad insidias Romanis ponendas erant aptissimæ. De hac vocis notus emphasi vide omnino, quæ laudat Cel. Burm. ad Phædr. F. I. 11. 'Quæ dum paventes exitus notos petunt.' Frontin. II. 5. 7. 'Quum ipse per solidos ac notos sibi transitus evaderet,' &c. Adde I. 5. 5. et alios.

xx. 2 *Ex qua Mandubratius adolescens*] Cambdenus, aliique aiunt Mandubratium hunc Orosio vocari Androgonium: quia ait Orosius vi. 9. 'Interea Trinobantium firmissima civitas cum Androgorio duce, datis xl obsidibus, Cæsari sese dedit.' Sed ego hinc affirmare non ausim, eundem esse Androgonium et Mandubratium. Nam inquit Cæsar, Mandubratium in continentem ad se venire, rogasseque Trinobantes postea, ut eum cum imperio ad se mitteret Cæsar. Orosius vero ait Androgonium tunc ducem fuisse Trinobantibus. Sed quis hinc colligat eundem utrumque esse? Mihi non videtur. Potuit Androgorius absente Mandubratio Trinobantibus imperare. *Vossius.*

3 *In continentem Galliam*] Injuriam mihi facere simplicitati Cæsaris videntur et Ciacconius, in notis suis, et Scaliger in editione sua, cum vocem *Galliam* suspectam habent, atque expungi volunt. *Idem.* Ultimam vocem expungendam censuere Fr. Hotomannus, P. Ciacconius, et Jos. Scaliger. Sed nihil opus est, ut eorum calculis nostrum adjiciamus, cum Livius xxxi. 45. 'continentem Atticam,' dixerit, et 'continentem terram,' Corn. Nepos. Themist. iii. et Eumenius Paneg. iv. 3. *Davis.* Suspectam habuerunt vocem *Galliam* Ciacconius, Hotomannus, et Scaliger. Sed prorsus sine causa, ut ostenderunt Viri doctissimi Vossius et Davisus. Deest tamen in Græco Interprete. *Clark.* Exsulat etiam a Lovaniensi contra plenum et solitum Cæsari stylium.

4 *Imanuentius*] Sic etiam Græcus, et Edd. Vett. ac Novæ. Sed hujus nominis nullum exstat vestigium in Mss. Bongarsianis, Leidensibus, Vossianis, Lovaniensi, Egmond. Oxon. Petav. et, ut semel dicam, in nullis meorum, neque etiam in Ed. Incerta.

12 *Frumentumque miserunt*] Eleganter ad varietatem Leidens. prim. et Oxoniensis *frumentaque*: quo ostendat etiam, non tantum *celeriter* et *ad numerum*, sed et copiosius imperata subministrasse. Sic iv. 19. et alibi 'frumentis succisis.' i. 16. 'frumenta in agris matura non erant.' Adde vi. 43. B. Civ. ii. 37. Ms. Petav. B. Civ. iii. 50. et passim: quare reponere id non sum veritus.

xxi. 2 *Cenimagni*] Tametsi temere et sine auctoritate veteris codicis mutandum nihil putem, est tamen cur paulum corruptum esse hoc nomen arbitror. Ait Cæsar eodem hocce libro: 'Maritima pars ab iis, qui prædæ, ac belli inferendi causa ex Belgio (scilicet in Britanniam) transierant, qui omnes fere iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt, et bello illato ibi remanserunt,' &c. Sunt autem non in Belgio quidem, verum in Celtica Gallia Auleri Cenomani, unde mihi illud Cenimagni depravatam videtur; sane Græcus interpres habet *Κενίμαγοι*: quam levis autem mutatio: in o. Itaque fere legam *Cenomani*. Sane mox quoque video vestigia alterius Galli nominis in *Cassii*: nam in Belgica sunt Velocæsæ, vicini Veromanduis. Etiam *Amalites* non abhorret ab *Ambialites*. Sed potuerunt etiam Cæsaris tempore nomina illa paululum degenerasse. Quare nihil muto. *Vossius.* Alibi factam hujusce populi mentionem non reperies, qua de causa J. Lipsius ad Taciti xii. 32. *Icenos* et *Cangos* intelligi exultat, quorum meminit Annalium scriptor. Guil. autem Cambdenus Britann. p. 329. Edit. Lond. 1607. hanc vocem ex *Icenis* et *Regnis* confatam arbitratur, præsertim quod Ms. quem inspexerat, diviso vocabulo exhibebat *Ceni Agni*. Præstat autem vulgatam lectionem retinere; fieri enim potest, ut horum, quia ignobilis esset popu-

lus, nulla apud scriptores alios superavit memoria; quod etiam ceteris hoc in loco memoratis contingit. *Davis*. Juvat vehementer Vossii conjecturam Codex Egmund. *Cenomagni*: immo idem in margine habebat *Cenomanni*. *Sē magni* sic Leid. sec. sed plerumque in *Mss.* varia occurrunt monstra in nominibus propriis: quare illa omnia enotare, operæ non est pretium.

3 *Cæsari dediderunt*] *Dederunt* unus et alter. Sed recte, quod rescripsi, *dedunt* Bong. prim. Vossian. prim. Leid. prim. Petav. Egmund. Oxon. Lovan. Scalig. et alii multi cum *Mss.* aliorum et Edd. Vascosani, Stephani, et plurium.

4 *Oppidum Cassivellauni*] Beda 1. 2. Historiæ Anglicæ oppidum hoc Cassibellauum vocat. Errore an recte, non dijudicaverim. Prius tamen facilius credam. *Vossius*.

6 *Oppidum autem Britanni vocant*, &c.] Unus sunt voce *Cæs*: hæc autem radicem habet verbum *𐌸𐌰𐌿*, quod *convocare* significat, quia eo convocati ex agris conveniebant, ut notavit vir doctissimus Joan. Clericus Art. Crit. P. II. S. 2. c. 3. 9. *Davis*.

9 *Locum*] Sic etiam Celsus et Metaphrastes cum *Mss.* Solus Dorvillianus *locum* non ineleganter. *Siles* *impeditus* vocat paulo ante. Crebro autem hæc vox in *locus* præ facillima mutatione depravata. est. V. Front. 1. 2. 10. III. 2. 5. Infra vi. 13. Cl. Drakenb. ad Liviam XXI. 48. *Locum* retineo: nam ut *locus* in *locum*, sic contra *locus* in *locum* aliquando abiit. Consule Salmas. ad Tertull. pall. p. m. 196. Infra p. 301. *hæc* jam olim bene legit Is. Casaub. Pref. ad Diog. Laërt.

.XII. 8 *Nobili Duce Lugotorige*] Plerique *Mss.* et omnes antiquitus impressi cum Metaphraste, huic ducl idem nomen attribuunt, ac Regulorum primo paulo ante memorato. *Mss.* autem Norv. utrobique *Lugotorigem* exhibet; adeo ut nullus dubi-

tem, quin unus idemque vir demotetur. Adversantur quidem Fr. Hotomannus et Joan. Brantius, quoniam hic *Ducia*, superius autem *Regis* fiat mentio; quasi scilicet Rex, nobilis Dux esse non potuerit! Et sane Jul. Celsus vit. Cæs. p. 87. dixerit testatur 'unum Regem esse captum, cui Lugotorix nomen erat.' Hinc medicina, ut videtur, fieri potest Floro, qui III. 10. 18. ita loquitur: 'Cæsar unum quoque e Regibus Cavellanis' (vel Cavellanis) 'in vincula dedit.' At nullas Britannorum Rex captus est præter hunc sive Lugotorigem, sive Cingetorigem. Fidenter itaque scribo, 'Unum quoque e Regibus Cantianis in vincula dedit.' Nomen quidem fugit, a veteribus, Cantii incolas, *Cantios* fuisse vocatos, sed Flori ævo aliter se res habere potuit. Joan. Freinshemius et J. G. Grævius reposuerunt e Regibus *Cassivellauni*; sed præterquam quod hæc emendatio nimium recedat a lectionis receptæ vestigiis, mira est locutio *unus e Regibus Cassivellauni*, pro eo quod est, *unius e Regibus qui Cassivellauno suberunt*. *Davis*. *Cingetorige*. Sic *Mss.* plerique et Editi. Veit. Ut ait idem videlicet, qui supra *Rex* appellatus fuerit. Scaliger edidit, *Lugotorige*. Quomodo et in *Ms.* Eliensi scriptum est. Sed cum in isto Codice et supra quoque scriptum sit *Lugotorix*; unus idemque esse videtur. Non tamen dissimulandum, in priore loco, cum initio scriptum fuisset *Cingetorige*, manu deinceps emendatrice factum *Lugotorix*. Grævus utrobique habet, *Kryyrtopya*. Clark. *Lugotorige* etiam *Ms.* Hotom. et Brantii; ut et Bongars. prim. sec. Vossiani omnes, Egmund. Dukerian. Dorvill. et Ed. Incerta. In Palat. *Lutogorige*. Leid. tert. *Lugotorige*. Non video causam, cur id nomen non præferamus: cum per voces *nobilis duce* eum clarissime a præcedentibus regibus distinguat. *Cingetorige*

in quosdam Mstos e precedenti Ir-repsit, uti in Andinum *Orgetorige*: qui erat Helvetiorum dux l. i.

12 *Statuisset hiemem agere*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii *constituisset hiemare*. Clark. *Constituisset* (*instituisset* Bong. sec.) *hiemare* exhibent cum Ed. Inc. mei omnes, ut et aliorum; præter Ursin. Cujac. Scalig. Andin. Leid. prim. et Oxoniensem, solito more. Brantii liber, et Edd. aliquot, ut Beroaldi, Vasc. Aldi, Gryphii, &c. *statuisset hiemare*: quod Brantius defendit duobus Cæsaris locis, quibus plura addi possent: sed *statuisset hiemem agere* elegantius est, quam ut a librario profectum fuisse, credi fas sit.

18 *Noceat*] Cujac. Andin. et Oxon. cum Edd. Romana, Mediol. et Veneta *bellum faciat*. Locutione elegantissima, nec tantum ab optimis quibusvis scriptoribus, sed et ab ipso auctore adhibita l. iii. in fine; 'civitatis, quæ proxime bellum fecerant,' ubi vide Cellarium. v. 28. 'populo Romano bellum facere;' quo loco consule Davialtum. vii. 2. 'bellum facturos pollicentur.' B. Afric. c. 88. 'ad bellum faciendum;' ac Cl. Burn. ad Ovid. Metam. viii. 58. 'Justa fuit certe pro nato bella;' et socerum meum ad Valer. Maxim. v. 4. 3. Cortium ad Sallust. B. Catil. c. 26. 'Constituisset bellum facere.' Livius i. 38. 'Inde priscis Latinis bellum fecit.' Cicero pro Font. c. 12. 'si illi bellum facere conabuntur.' Merito igitur adrisit hæc lectio animo Gronovio ad Livium, ut et marginali adiecit Heinsius, et nos in textum admisimus.

XXIII. 4 *Duobus commeatibus exercitum reportare constituisset*] *Commeatum* vocabant, et recte Beroaldus, cum plures una naves aliquo appulissent. Græcis *ρωπευτὸς ὄρδος*, ut ex veteri inscriptione docet Casaubonus ad Suetonii Aug. c. 99. Brant. Hanc *commeatus* significationem multis ex-

emplis adstruxit Phil. Rubenius Elect. ii. 13. Davis. Hirt. B. Afric. c. 31. 'Donec sibi veteranarum legionum pars aliqua in secundo commeatu occurrisset.' Adde c. 37. et 44.

Reportare] Rursus Cujacian. Leidens. prim. et Oxon. cum Ed. R. Stephanii 'deportare.' Recte. iii. 12. 'sua omnia deportabant' sc. navibus. B. Civ. i. 27. 'Naves, quæ priorem partem exercitus eo deportaverant.' Vide et B. Civ. ii. 48. *Deportari* præterea dicebantur ea, quæ ex provincia advehebantur. Consule Gronov. Observ. i. 12.

Constituisset] Mss. Reg. Eliens. et Vossii *instituisset*. Clark. *Instituisset* efficiat Mss. aliorum et mei, quod sciam, omnes cum Ed. Incerta, præter Oxoniensem. E Cæsaris stylo id reposui. Vide ad iii. 23. 'Commeatibus nostros intercludere institunt,' et alibi.

6 *Ulla navis*] Cujacian. Bongars. et Leidens. prim., optimi Codices, habent *nulla*. More Græco *neque nullus*, vehementiore negatione. Propert. ii. 15. 8. 'Nulla neque ante tuas orietur rixa tabernas.' Nemesian. Ecl. ii. 40. 'Nullos nec myrtus nec laurus spirat odores.' Vidq. laudatos ad Lucan. i. 642. et a Cordo ad Sallust. B. Jug. c. 13. et Nepot. Att. c. 11. 'Neque non malebat ulcisci.' Immo apud nostrum vii. 17. 'Nolite,' &c. 'neque prosternere' ibi vide Davis.: quamquam ibi secundo loco *celitis* potest subintelligi. B. Civ. ii. 17. 'neque se in nullam partem movebat' in Msto.

10 *Locum caperent*] Ad locum destinatum pervenirent. Sic supra iv. 86. dixit *insulam capere*. Fr. tamen Hirtmannus Cæsarem non intellexit; alit enim obscuram sibi esse sententiam, nisi forte *locum capere* dicantur naves, quæ cursum tenent; cum is sit *locus*, quem supra dixi. Davis.

11 *Rejicerentur*] Inapte Mss. tres omnes cum Ed. Incerta habent *reje-*

rentur. Recte Græcus τὸν τοῦ ἀνέμου ἀπεώρησεν. Bongars. tert. referentur; pro referentur, rectius. *Rejici* et *referri* utrumque hoc sensu adhibet Auctor. Confer notata ad III. 14.

13 *Navigazione excluderetur*] Mss. Reg. Eliens. et Voss. a *navigazione*. *Clark*. A *navig.* est in Ms. Brantii, Edd. Inc. et Beroaldi ac meis codicibus, præter Leid. prim. et Oxon. In Scalig. et *navig.* 'Excludi a gubernaculis civitatum' Cicero de Orat. I. 2. Infra VII. 56. 'si ab re frumentaria Romanos excluderet,' uti est in Mss. Ibi vide plura.

14 *Summa tranquillitate consecuta*] Sic. Mss. Reg. et Vossii, et Editt. Rom. Ms. Eliens. *secuta*. Græcus, πολλῆς συννεφέλειος γαλήνης. Scaliger et Recentiores, *summam tranquillitatem consecutus*. *Clark*. Non ita rescripsit Scaliger. Nam jam ante Aldus, Gryphius, Plantinus, alique sic exhibuerant, et confirmatur ab Oxoniensi, forsân et Cujac. atque Andino. Ceteri cum priscis editis *tranquillitate consecuta* vel *secuta*, quod est in plerisque recentioribus.

15 *Inita vigilia*] Cujac. Andin. et Oxon. Edd. Rom. Mediol. Ven. non agnoscant vocem *inita*: et certe abesse poterat. Sed et II. 2. 'Inita ætate,' Oxon. et Andin. *inæunte* habent. Ubi vide plura. Addit etiam Græcus ἀρχομένης, ut notaverit Cæsar ipsum secundæ vigiliæ initium. Sic certe B. Civ. III. 64. 'tertia inita vigilia exercitum eduxit.'

IXIV. 7 *Tertiam in Essuos*] *Essuorum* Cæsar nusquam alibi, nec, quod sciam, ullus veterum Geographorum meminit. Unde subit suspicari corruptum esse locum. Reponendum exstimo *Æduos*. Nam plerumque *Ælui* et *Rhemi* junguntur. Accedit quod Cæsar hanc pacatissimam esse partem dicit, quod de nulla alia terra æque dici poterat. Inquit etiam auctor hæc hiberna contenta fuisse centum passuum millibus, exceptis Ros-

cii hibernis. At vero Geographorum fœdus mihi hac parte error videtur, qui *Essuos* juxta *Nervios* collocare. Nam ita medii sint inter omnes illas nationes, quas Cæsar statim nominavit. Præterea cum Cæsar legiones accivit, jussit Crassum ex *Bellovacis* venire, qui passuum milibus circiter xxv. a *Samarobri*va aberat. Dein *Labienum* ex *Rhemis*, *Fabium* ex *Morinis* accivit, qui multo longius aberant. Cur non potius asurus fuisset *Roscii* legione, quæ et propior, et in pacatiori parte? Mihi sane τὸ *Æduis* rectum videtur. Putabam antea *Suessionibus*. legendum, sed hoc penitus damno. *Vossius*. Eo probabilior est *Vossii* conjectura, quod etiam apud *Plinium* H. N. IV. 18. *Ædvi* in vet. Cod. corrupte legantur *Essi*. *Claconius* scribit *Itemos*, qui etiam sunt *Cælticæ* populus ab eodem *Plinio* memoratus. *Davis*. *Æduos* reposuit *Clarkius*, quomodo rescribi etiam voluit *Valesius*, ut *Cellarius* monet. *Suessiones* vel *Vessones* conjecerat etiam *Rhelli*canus. Mss. omnes constanter cum *Metaphraste* *Essuos* retinent; unde *Itemos* *Claconii* præferrem. Vix videntur librarii notissimam vocem *Æduos*, quæ sexcenties in Cæsare occurrit, corrupturi fuisse: quare interim *Essuos* servavi.

9 *Tres in Belgio collocavit*] Cum omnes fere hæ legiones, de quibus hic Cæsar loquitur, in *Belgica* Gallia positæ fuerint, nec verisimile sit, Cæsarem de solis his dicturum fuisse separatim, quod de omnibus dici poterat; Commentatorum nonnulli *Belgium* hic esse nomen urbis putaverunt, quæ caput fuerit *Bellovacorum*. Quorum opinionem vel solam id convincat, quod Cæsar hic dicit in *Belgio*, et postea ex *Belgio*, qualis de urbis dici nequaquam solita. Sed et ipsa repugnat historia. Nam Cæsar ait anguste hoc anno frumentum provenisse, eoque dividendas fuisse

legiones in plura hiberna: quomodo igitur in urbem unam compulerit? Absurdum sane id, ut jampridem observatum magno Geographo Philippo Cluvero. Sed quæri possit, ubi et quibus terminis clausa fuerit regio illa: Cluverus claudit eam Sequana, Esiaque fluminibus, hinc linea ab Esia ad Samarim flumen, et Samari inde Oceano, ac postremum linea recta Belgas, a Caletibus ac Vello cassibus discernit: sane non arbitror accuratius describi potuisse. Itaque in Belgio fuerunt Bellovaci, ut satis Cæsar ipse ostendit, cum infra Crassum ex Bellovacis revocat, quem hic in Belgio collocatum dicit: sed fortassis tamen haud peccet, qui latius Belgium extendat, nimirum ab ea parte, qua jacent Vello casses. Nam Cæsar superius de Britannia loquens dixit: 'Maritima pars ab iis incolitur, qui prædæ ac belli inferendi causa ex Belgio transierant, qui omnes fere iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt.' Erant autem Vello casses contermini illis tractibus, et in Britannia Cassos fuisse ex Cæsare discimus. Unde suspicari possumus, nomen hoc ex illo factum, et Vello casses etiam in Belgica fuisse. Scio equidem supra dixisse me arbitrari *Cenimagni* corruptum ex *Cenomani*. Sed illi Celticæ populi, et hucusque Belgium extensum fuisse nemo puto tam insipidus est, qui arbitretur, aut me putare existimet. De Vello cassibus verisimilior res est. Aut dicendum, cum Cæsar ait ex Belgio nationes in Britanniam transisse, id dictum non quia ex solo Belgio sed vicinis etiam tractibus, omnique adeo maritima ora eo transgressas in Britanniam fuisse. Quod facile crediderim; præsertim cum sciam Venetis quoque commercia cum Britannis fuisse. Sed illud magis miror, in nemine alio veterum auctorum hujus Belgii mentionem inveniri. Nisi quod

Servius obiter ad Georgic. III. 204. 'Belgica vel molli melius feret eseda collo.' 'Belgica eseda,' inquit, 'Gallicana vehicula. Nam Belgæ civitas est Gallia, in qua hujusmodi vehiculi repertus est usus.' Ubi Belgium ab eo intelligi dubium non est, nam omnem Belgicam Galliam nemo ejusdem civitatis nomine complexus est. *Vossius*. Cum pleræque legiones, de quibus antea locutus est Cæsar, in Gallia Belgica fuerint collocatæ, Ph. Cluverius Germ. II. 11. asserit Belgium proprie dictum Gallia Belgicæ fuisse partem, quæ Bellovacos, paucosque alios populos contineret. Et sane ita res habere oportet, cum et Lucanus de B. C. I. 426. postquam Leucos et alios Gallia Belgicæ populos memoravit, ait, 'Et docilis rector rostrati Belga Covini.' Vide Hadr. Valesium not. Gall. p. 79. 80. *Davis*. Non recte Hotomannus in *Belgio* hic prætulit, quamvis fatendum sit, ita scribi in Codicibus tantum non omnibus; nam ubi ita loquitur Cæsar, intelligit totam Galliam Belgicam. Hic vero capi debet de Belgicæ parte, proprie dicta *Belgio*: quod idcirco cum Cujac. et Andino bene servarunt Edd. primæ, et aliæ. Vide ad c. 12. et ad VIII. 46. 'IV legiones in Belgio conlocavit.'

Crassum Quæstorem et L. Mun. &c.] Ita Petav. Lovan. Oxon. et Bong. tert. forsitan et And. ac Cujac. In ceteris Mss. pro *quæstorem* legas *Quintum*, et Ed. Incerta, sine dubio male: nam singulis legionibus singulos præfecit legatos. Unde Cl. Duker codex et Edd. Rom. Mediol. ac Ven. abjiciunt totam vocem. Sed vide ad cap. sequens. Rursus ubi eum nominat Cæsar c. 46. 'ad M. Crassum quæstorem mittit,' ibi quoque non comparet *Quintus* in Oxoniensi, immo VI. 6. 'cum C. Fabio legato et M. Crasso Quæstore.' And. et Oxon. simpliciter *legatos*.

13 *Catuvolci*] Sic in nullo legitur Codices. In 14. Mss. et Edd. Rom. Mediol. est *Catvolci*. In Ven. *Catvolci*. In Lovan. *Cativolci*: in ceteris et Ed. Inc. *Catuloici*. *Κατιβόλκων* Græcus. Restitui igitur *o*, quamvis c. 26. in plurimis sit *Catuvolo*: unde maleuit Clar. Gndius *Catuvolo*: uti plerique habent Mss. vi. 21.

20 *Millibus passuum* c] Aut nota numeralis excidit, aut lapsus est Cæsar, nam ab Atmatica Eburonum castello, ad Crassi hiberna circiter *CLXXX* millia passuum. Vide Ph. Cluverium Germ. II. 2. Sed at Cæsar aut Librarii defectu, Metaphrastes excessu peccavit: habet enim *ἑξ ὀδοῦντα ὁράβων μυριάδας περὶ χίλια*, cum millia passuum c a stadiis DCCC conficiantur. Davis.

21 *Legiones collocatas*] Sic reposuimus Mstorum Ciaccon. et Norvic. ac editt. Flor. Steph. Gryph. fidem ecuti; quæ quidem lectio confirmatur ex c. 26. hujusce libri, ubi sic loquitur: 'Certior factus in hiberna perventum, locumque hibernis esse munim.' In Vulgg. *collocasset*, quasi ipse Cæsar collocandis legionibus operam dedisset. *Idem*. Ita ex Mss. Eliensi, et Ciacconii, et veteribus quibusdam excusis, edidit Davisius; quomodo et in Mss. Reg. et Vossii legitur. Editio vetus Romana, Scaliger, et Recentiores habent, *collocasset*. Quod idem fere est. Clark. *Conlocasset* diserte exhibent Andinus, Oxoniensis et Leid. prim. cum Editis Beroaldo antiquioribus. Nec video, cur Cæsar dici non possit *conlocare legiones*: qui paullo ante dicitur 'angustus milites collocasse in navibus' et 'exercitum collocare in hibernis.' Scilicet jussu suo, præsentia, et cura. Verum quum jam *conlocatas* ex ceteris Mss. receptum sit, rursus novare quid nolui. Statim Edd. Rom. Mediol. et Vett. dant *in Galliam* pro *intra Galliam*; quod satis defendi potest ex Coniectantia ad Frontin. l.

3. 6. et innumeris locis, ut Mss. præbent in B. Alex. c. 44. 'In Illyricam gesta.' Sed vide Clark. ad B. Afric. c. 47. 'in Africam.' in adhaesit e seq. voce *morari*; et cuncti Mss. hic constanter habent *Gallia*.

XXV. 6 *Inimici palam, multis etiam ex civitate auctoribus, interfecerunt*] Ita omnes fere Editi. Suspicio tamen potius interpungendum; 'inimici, palam multis etiam ex civitate auctoribus, interfecerunt.' Si enim eum *palam interfecerunt inimici*; jam illud, *multis etiam ex civitate auctoribus* paulum admodum ad sensum adaugendum conferet. At si *inimici eum interfecerunt*; simpliciter dicas; jam illud, *palam multis etiam ex civitate auctoribus*, ad atrocitatem rei augendam multum conferre videbitur. Verum tamen, ut quod res est dicam, post *multis etiam* deesse videtur vocabulum aliquod (*principibus*, vel aliquid simile); quod in Mss. corrupte scriptum est *ex his*, vel *ex eis*; et quod Græcus expressit, *πολλῶν τῆς πόλεως* ('APXONTΩΝ) τοῦτον τοῦ πρόφρατος *ἄλλων γερωνέμων*. Cujusmodi vox aliqua si inerta sit; jam utro modo interpungatur sententia, perinde erit. Clark. Vetus Færnii codex, Bangars. pr. sec. Lovan. Gotterp. Voss. Egmond. et Norvic. exhibent, *Tertium jam hunc annum regnantem inimici, etiam multis palam ex civitate cordis auctoribus, eum interfecerunt*. Græcus habet, *πολλῶν τῆς πόλεως* 'APXONTΩΝ τοῦτον τοῦ πρόφρατος *ἄλλων γερωνέμων*. Ex suo videlicet ingenio nomen *ἀρχόντων* supplevit. Davis. cur. sec. Færnus e Vet. Cod. legebat *Inimici tam multis palam ex civitate, et his auctoribus eum interf.* Hotomannus cum Brantio simpliciter *Inimici multis etiam ex civ. palam auctoribus interf.* Sed accuratius Codices perpendamus.

Primo pro *hunc* habent Edd. Romana, Mediol. Ven. *nunc*. Dein *inimici jam multis palam* etiam est in Petav. Scalig. aliisque quam plurimis, et Ed. Inc. Nam Leid. prim. secunda, Oxon. Palat. Bong. tert. et Voss. tert. habent *Inimici*. Etiam abest ab Oxon. dein *et is* vel *his auct.* est in Mss. plerisque et Ed. Inc. ex his Leid. sec. multis a. Palat. *is* a. Edd. Rom. Med. Ven. cum *interf.* addunt eandem Edd. et præter citatas a Davissio Mss. etiam octo meorum. Sed neque ex *is* neque *eum* agnoscunt Leid. pr. Scal. neque Ox. Nihilominus puto restituendum esse locum hoc modo: 'Tertium jam hunc annum regnantem inimici, sed jam multis palam ex civitate necis auctoribus, eum interfecerunt.' Ex *inimici sed*, vel *sed jam*, corruptum est *inimici etiam*. Ex *necis* a elapsa restitit *et is* vel *is*; ut est in Vossiano primo. Placet mihi *hunc* et *eum* simul scribere, non ut *eum* per pleonasmum abundet, et *hunc* referas ad Tasgetium, licet sciam sæpissime illud pronomen ita addi. Vide citatos ad VIII. 3. Sed jungo *hunc annum tertium*: quod videtur sensisse etiam R. Stephanus, qui edidit *Tertium hunc jam*. Sed librarius *hunc* ad Tasgetium referens ejecit *eum*; unde id in nonnullis Codicibus non adparet: uti recte censet Erud. Wopkens Tull. Lect. III. 4. Alii vero *hunc* et *eum* non concoquentes *nunc* substituerant, non adeo male, *jam nunc*; quæ etiam particule ita sæpe junguntur. *Hunc* ob consensum tamen codicum præstat. Sensus est, jam ab eo tempore fuisse hunc annum tertium, quo regnaret. Hoc enim pronomen, tempori additum, proxime præcedens et continuum tempus notat. Vide quos ibi laudavit vir doctus, et Cl. Cort. ad Sallust. B. Jug. XI. 6. 'His proximis annis:' et ad B. C. I. 5. 'Hisque v. primis diebus.' Ex Mss. itaque hunc locum constitui, non ausus tamen *sed*

et *necis*, vel si id mavis, *cadis* insertere.

8 *Ad plures res pertinebat*] Nullam causam video; cur hic retineamus illud *res*, præcedente *et res*, et nullo codice, saltem meorum, nec Carr. nec Ed. Incerta eam vocem hic agnoscente; quamquam allici videri posset excidisse ob præcedentem syllabam vocis *plures*. Sed ego Mstis cedere malim. Statim pro *impulsi* Carrar. et Dukerianus cum Aicardo habent *impulsione*: quod præferre videtur Brutus: ut *contentionem* pro *contentu*. Verum eorum codicum auctoritas mihi tanti non est, ut ideo a vulgatis recedam et sollemni quasi formula, *meo, tuo, &c. impulsu*. Præterea impense amat Cæsar quartæ declinationis nomina. c. 27. *missu*, *coactu*: ubi vide Brant.

9 *Cum legione*] Oxon. *culti legione*: unde suspicabatur Cl. Wasse, an non legionis numerus sub eo lateret: quam suspicionem augere potest scriptura codicis Bongarsiani primi *cum religione*: quasi fuisset cum vi leg. Sed quam ei legionem dederit, supra quoque non addit, c. 24.

12 *Legatis quæstoribusque*] Doctiss. Ciaconius legi volebat *quæstoreque*; quomodo ait scribi in duobus Mss. Codicibus: quia in singulis provinciis unus tantum erat *quæstor*. Hinc quidem multos legatos habuit Cæsar, sed unum *quæstorem*, qui a populo, ut *legati* ab imperatore, legebantur. I. 51. 'singulis legionibus singulos legatos et quæstorem præfecit:' ubi plura Ciacon. IV. 31. 'Consilio cum legatis et quæstore communicato.' Cap. præc. multos *legatos*, sed unum *quæstorem* Crassum nominat: et alibi sæpius. At in Mss. plurimis et Edd. Vett. etiam Roscius vocatur *quæstor* c. 53. sed ibi vide. Mss. tamen mei et aliorum constanter exhibent *quæstoribus*, nisi quod in Voss. secundo non compareat *que*. Quid ergo dicemus? corruptumne esse locum? sic certè

iv. 22. *quæstori, legatis*, in Mss. duobus optimæ notæ scribitur male *quæstoribus*: an sub *quæstorum* nomine intelligi etiam *proquæstorem*? nam et illo vivo quæstore aliquando in provincia aderat: ut docet Sigonius de Ant. Jure Provinc. ii. 3. *χιδρῶν* vertit Metaphrastes: quasi *tribunos* legerit vel intellexerit.

xxvi. 7 *Castra oppugnatum*] Variant Codices. Alii habent, *ad castra oppugnandi*, scil. *causa*. Alii, *ad castra pugnatum*. Alii, *ad castra oppugnatum*. Clark. Uti ab Hotom. et nunc vulgo editum, in nullo, si forte Færne excipias, scribitur codice; habent enim Mss. et Edd. Vett. *ad castra oppugnatum, expugnatum* (Lipsii unus *pugnatum* Edd. Rom. Med. Ven.) Recte; *ad castra venerunt oppugnatum*. Sed pro eo *oppugnanda* est in Leid. pr. Scal. Oxon. et alio, atque Edd. Aldi, Steph. Gryphii, &c. atque ita sæpius Cæsar. Vide Ciacconium; sed tamen inde suspiceris hic olim fuisse *obpugnandi*, scilicet *gratia*; quod (nescio an e Mss. qn Edd.) protulerunt Rhellicanus et Manutius, ac probaverunt. Adi omnino ad iv. 1. notata.

11 *Aliqui prodirent*] Leid. pr. et tert. *aliquis*: scilicet quia statim illi librarii invenerunt *prodiret*: nam ita, præterquam in iis, exaratur quoque in Bongarsiano primo, Lovan. Egmond. Vossianis omnibus, ac Gottorp. et Ed. Incerta. *prodesset* Voss. sec. Videndum, num *aliqui* dixerint pro *aliquis*, ut *qui pro quis*: quod notum nisi forsitan lineola omissa numero singulari præbuerit ansam. Certe Metaphrastes et Celsus pluralem agnoscunt.

13 *Quibus rebus*] Sic Mss. et Edit. Vett. Scaliger et Recentiores omitunt, *rebus*. Clark. *Rebus* addunt omnes omnium Mss. et Edd. Veteres: sed Vasc. Aldus, Strada, Stephanus, Gryphius alique ante Scalig. jam omiserunt male; uti patet ex notatis ad iv. 17. et B. Civ. i. 2. Si quid

ejiciendum esset, potius extraderem *re*; quia *commune* pro re communi passim ponitur, ut vidimus ad ii. 5. sed non opus est contra Mstos quid innovare.

xxvii. 1 *C. Arpinus*] Ita Scaliger ex Ursini Cod. primus, quod sciam, edidit, eique lectioni adstipulatur omnino Leidensis primus, in quo *Gajus Arpinus*. Ceteri scripti et editi, quantum scio C. vel G. *Carpinejus*. Græcia *Καρπίνιος*. Seq. etiam cap. pro C. *Arpinus* editi ante Scalig. et plerique Mss. cum Metaphraste *Carpinejus*. Ex eo tamen loco rectum esse *Arpin.* sine C. satis patet. Nam illic optimi quisvis Codd. quos ibi enumeravi, habent *Arpineus* simpliciter sine C. At in aliis ibi *Carpinius* vel *Carpitius* exaratur: quod indicio est, prænomen *Gaji* seu *Gaji* adhæsisse genti non *Arpinio*, sed *Arpinejo*. Hoc enim verissimum puto. *Arpinejus* gentili nomine dictas hic homo, ut *Appulejus*, *Aurunculejus*, *Fontejus*, *Livingejus*, *Pompejus*, *Saufejus*, *Proculejus*, et alii plurimi gentili nomine in *ejus* exeunte: quod viris doctis non suboluisse miror.

3 *Missu Cæsaris connumerat*] Turbant hic rursus libri. Nam Pula. Schedæ, Carrar. Duker. a m. pr. Petav. Gott. Voss. et Leid. tert. cum Ed. Incerta ac Gryphii *jussu*; immo pejns *injussu* Edd. Rom. Mediol. Ven. missi Bong. pr. *missum* Voss. sec. dein *consuerant* Bong. prim. et *consueverant* Leid. prim. et Oxon.: *consueverant* autem Lovan. Gottorp. Voss. et Leid. tert. cum Ed. Incerta, quasi uterque ad Ambiorigem *jussu* Cæsaris soliti fuissent ventitare. Nihil minus. Hispanus solus ad Ambiorigem jam ante ibat, ut bene Celsus et Metaphrastes, *missu Cæsaris*, id est, mittente Cæsare, ut, apud alios *missu Galbae*, *missu Ephororum*, &c. immo noster vi. 7. 'venisse legiones *missu* Cæsaris.' Contra *jussu* *Bruti* pro *missu* retinendum B. Civ. ii. 22. videtur.

Conauerat etiam, ut sæpe, Vossian. primus, Egmund. et quatuor alii. Ob incertam tamen Codicum lectionem hic vulgatum retineo.

4 *In hunc modum locutus*] Sic quidem Cujac. Petav. Scal. Leid. pr. et Oxon. At ceteri cum Edd. primis, aliisque *ad hunc m.* Parum refert; sed quid Cæsar tamen scripserit, editoris est inquirere ac lectori proponere. II. 31. 'qui ad hunc modum locuti.' B. Civ. III. 88. 'Ad hunc modum instructa acies.'

11 *Fecerit*] Ita Mss. Reg. Eliens. et Vossii. Quomodo ubique ferme loquitur Cæsar. Scaliger, aliique, *fecerat*. Clark. Etiam Edd. primæ et Aldi, Gryphii, &c. *fecerat* cum Mss. aliquot, ut male ubique variatur, et paullo ante in c. 25. *sed fecerit* est in Mss. 13, iisque melioribus, ac Ed. R. Steph. c. 28. 'quæ audierint.' c. 38. 'quas acceperint.' c. 58. 'viderit' et 'occiderint:' ubi vide. VI. 10. 'postquam venerint:' sic enim Mss. c. 17. 'quæ ceperint' VI. 42. VII. 1. B. C. I. 66. 87. et crebro. In Cod. Scal. et Leid. prim. 'Neque hii quod fecerint.' Quod tamen non sequor. Melius forsitan in Leid. primo est *de Impugnatione*; nisi et hoc sit librarii lusus, licet non inelegans.

13 *Haberet juris in se*] Hoc ordine est in Bong. pr. Voss. pr. Scal. Leid. pr. aliisque et Ed. R. Steph. non *in se juris*. Præterea Vossian. primus exhibet *haberen*: quod præstat. Vide ad III. 17. 'Magnaue multitudo conuenerant.'

21 *Legio alteri legioni*] Bongars. prim. Andin. Lovan. et Dorvillii Codices cum Edd. Romana, Mediolanensi, Ven. aliisque veteribus, teste Brantio, *alteræ*: quo faciunt etiam Vossian. prim. sec. et Egmund. *altere*: quod, licet obsoleta intrudendo non deditus sim; hæc tamen auctoritate Msterum admisi: nam et apud Terent. est Heaut. II. 3. 30. 'alteræ dum narrat,' ubi vide, et confirmatur

Delph. et Var. Class.

a Prisciano I. VI. p. 678. et I. XIII. p. 959. Ed. Putsch. et Nepot. Rom. c. 1. 'præfuit alteræ equitum alæ:' ubi vide Comment. Sic alibi *tota, sola, ulla*, et similia, a Grammaticis et Criticis sæpe animadversa. Huc referendum altero fors. VII. 25.

24 *Pro pietate satisfecerit*] *Pietas* hic amorem patriæ significat. Cicero de Invent. II. 22. 'Pietas erga patriam—officium conservare monet.' Silius Italicus IV. 398. 'Felices leti, pietas quos addidit umbris.' Vide etiam VIII. 329. et X. 593. Davis.

25 *Pro beneficiis Cæsarem monere, orare Titurium pro hospitio*] Sic edidit primus, quod sciam, Scaliger; et æcure receperunt posteriores: quum in omnibus Editis et Mss. scribatur *Cæsaria*, ut debet. Fraudi videtur fuisse Viro magno, quod locus interpolatione mala laboret. Ita enim distinguendum erat 'habere nunc se rationem officii pro beneficiis Cæsaris; monere, orare,' &c. Ait se Gallis satisfecisse pro pietate, nunc habere rationem officii sui pro Cæsaris beneficiis; quare se monere, Immo orare pro hospitio Titurium: ipsum Cæsarem monere non poterat, qui aberat. Atque ita hunc locum ceperunt recte Metaphrastes et Celsus, qui conferri merentur, uti et sequentia. *Pro orare* in Bong. sec. quare inepte.

32 *Absit*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. Rom. exhibent *ab his*. Clark. Solus cum Urzini libro Frægnus ante Scaligerum eiecit *ab his* vel *ab iis*; neque voces hæc comparere videntur in And. aut Oxon: quoniam ex iis nihil excerpti hic habeo. Verum in Hotomanni, Brantii, ceterisque meis Mss. et Editis *ab his* visuntur scilicet *hibernis*. Perspicuitas Juliani styli flagitare videtur ut adsint hæc voces; quare restitui. c. 46. 'Cujus hiberna aberant ab eo milia passuum XXV. VI. 7. 'ab eo non longius aberat:' et passim. V. ad Ne-

Cæsar

4 A

pot. Mlt. c. 4. 'Is abest ab oppido.' Rectius statim *et* se eiecisse me puto auctoritate Bongarsianorum, Vossianorum, Egm. Lov. et aex aliorum, atque Edd. Rom. Inc. Ven. Mediol. Ingrata est repetitio 'illud se polliceri se.' V. ad II. 81. et cap. seq. Immo et *suos* in nullo antedictorum Codd. nec Editionum adparet, uti nec in Petav. Istud tamen ob ambiguitatem, quæ forsitan alicui suboriri posset, et quia And. Leid. pr. Scal. Oxon. et forsitan Ursini Mss. servant, servavi quoque: *suos suos* atiam sexcenties jungit Cæsar.

XXVIII. 1 *Arpinjæ*] Sic Bongars. sec. Andin. Petav. Leid. prim. Scallig. Voss. prim. et Egmund. In Voss. sec. *Arpinjæ*. Lovan. et alii cum Edd. primis *Carpincjæ*, alii *Carpitjæ*. Sed solum est verum *Arpinjæ*, cui adhæsit prænomen; et inde factum *Carp.* quod hic non magis necessarium est, quam *Quinti*, in nomine *Junii*. Omisit sine dubio Cæsar, tam illius, quam hujus prænomen.

5 *Bellum facere*] Hunc loquendi modum inter Sallustii raros et insolentes ponit Seneca Epist. 114. Sed perperam. Corn. Nepos Ages. c. 2.

Persuamit Lacedæmoniis, ut exercitum emitterent in Asiam, *bellumque Regi facerent*. Sic etiam loquuntur præstantissimi Lingvæ Latine auctores, ut ostendit Ch. Cellarius Car. Poster. p. 91. seq. *Davis*. V. ad c. 22. 'Trisobantibus bellum faciat.'

6 *Ad consilium rem deferunt*] Sic restitui ex Ms. Norv. et ita legit Græcus interpres; vertit enim, *τοῦτο τῇ βουλῇ διακουσάμενες*. Vulgg. *ad consilium*. Male omnino. De vocum *consilii* et *concilii* differentia videndus J. F. Gronovius ad Livii XLIV. 2. *Davis*. Consentiant Mss. mei plerique cum Edd. Rom. Inc. Mediol. Ven. R. Stephani alisque, ut debent. V. ad III. 2. 23. et alibi. Hoc et restituendum VI. 7. 'Loquitur in consilio.' non per *e*. et VII. 60. 'Consilio con-

vocato' vulgo per *e*, uti et B. Civ. I. 67. 'Disputatur in consilio' e Mss. V. et B. C. II. 30. 'Consilio convocato;' ut et III. 86, 87. ubi vulgo etiam male *concilio* legitur, ut et B. Alex. c. 57.

7 *Exstitit*] Sic Ms. Reg. Al. *existit*. Utrumvis recte; cum res præterita, tanquam præsens, narretur. *Clark*. *Exstitit* etiam Leid. pr. et sec. sed recte se habet vulgatum: cui rei indicio est scriptura Codd. Andin. Cujac. Oxon. et Edd. Aldis. Gryphique prima, *ex iis tot causis controcersia orta est*. Nam de *existit* factum *ex iis tot*, ut jam advertit Hotomannus. *Orta* ex Glossa. B. C. I. 20. 'inter eos dissensio existit.' Plura vide ad VI. 5. 'motus existat.' Liv. II. 32. 'si bellum existat.'

11 *Quantasvis magnas copias*] Recte notavit Fr. Hotomannus vulgo dici *quantumvis magnas*, vel *quantasvis copias*. Nihil tamen mutarim, cum hujusmodi *πλεονασμῶν* non desint exempla. Livius XLIV. 27. 'Ut *quantas maxima* posset præda ex victo Romanis reservaretur.' Curtius v. 9. 1. 'Quanto maximo possamus culta.' Minucius Felix Octav. p. 11. 'Certum aliquod de summa rerum ac Majestate discernere, de qua *tot omnibus* seculis—Philosophia deliberat.' *Dar*. Male *magnas* exsulat ab Ed. R. Stephani, item Mss. Andin. et Oxon. et *etiam* a Lovan. ac 4 recentioribus et Edd. Rom. ac Med. *quantvis* Florent. Ed. Sed meliori ordine plerique Mss. exhibent, et Ed. Inc. *magnas etiam copias*. Similia notavi in Miscell. Observ. vol. II. t. 2. p. 395. ad Apelei. Met. III. p. 61. 'Quanto maximo nisu poteram:' ut legendum est. *Pha*. Epist. I. III. in f. 'quantum maximum potuit:' ubi vide Cort. Rationem autem hujus locutionis 'quantasvis, magnas etiam' videre potes apud Cl. Perizon. in Sanctis Min. p. m. 408. Deim optime viri docti ex Ursini codice repoverunt

quid esset: cui consentiunt Bong. sec. Andin. Leid. prim. Scal. Oxon. Cujac. Male in ceteris et Edd. primis, aliisque multis, etiam Gryphii *quid esset*. Vide ad l. 7. et sæpe.

xxix. 5 *Interficiendi*] Bongars. prim. Leidens. prim. Lovan. Egmond. et Dorvill. optime *interficiendi*. Vide ad ii. 6. 'spem potiundi.' c. 44. 'regrediendi.' c. 52. 'ferundum.' c. 53. 'satis faciendi.' Deinde præpositionem non agnoscunt 'cum content.' Bongars. pr. sec. Vossiani, Leidenses, Egm. et duo alii, uti nec Edd. primæ, ac R. Stephani; non male, nisi tamen excidisse videtur obsequens *con*. Amat addere præpositiones Cæsar.

8 *Sed rem spectare*] Mss. nonnulli et vett. cusi *Rem expectare*, unde forte legendum *se spectare*, licet aliquando subintelligatur Pronomen. Idem mendum occurrit apud Petronium Satir. c. 17. ubi de Quartilla. 'Diu flevit, ac ne tum quidem nos ullum adjecimus verbum, sed taciti *expectativus* lacrimas ad ostentationem doloris paratas.' Lege *Spectativus*, loquitur enim de Quartillæ lacrimis. Davis. Cum Mss. nonnulli et Edd. Vett. habeant *expectare*, ingeniose conjicit Davisius legendum *se spectare*. Quamquam et subintelligi potest id pronomen. Clark. Nihil crebrius est variatione *τὴν spectare* et *expectare*; et sæpissime in Cæsare occurrit. *Expectare* hic ex meis habent Mss. 9. et Edd. primæ. *Spectari* L. tert. Vir doctus margini adscripsit *f. spectarem*. Frustra. Omittitur reciprocam: ut hoc ipso c. 'arbitrari.' c. 27. 'polliceri daturum' ac sexcenties. De verbo *spectare* adi. ii. 20. 'Nihil Cæsaris imperium spectabant' vel 'expectabant.'

9 *Magno esse Germanis dolori Ariovisti mortem*] Nihil Cæsar usquam de morte Ariovisti nisi hoc loco scripsit. Unde Cluverius Germ. l. iii. p. 7. malebat sortem legere. Sed audax hæc

conjectura. Nam quid attinebat mortem memorare, cum Cæsari post unum illud prolium nihil cum Ariovisto res fuerit. Nec solet ille extra gesta sua evagari. Sane et Græcus *ἀδύνατον* vertit, et in Anonymo eandem vocem invenio, et retineo. Voss.

11 *Sub imperium redactam*] Leidens. prim. sec. Duker. Palatin. et Dorvill. *sub imperio*. Sub quo scilicet jam erant. Simile est, quod Cortius in Mss. quibusdam invenit *sub imperio cogere* in Sallust. B. Jug. c. 18. § 12. Et sic quidam volant dici posse *sub jugo mittere*. V. ad i. 7. Sed a vulgatis non recedo. Facile hæc variatio, ut dixi, oriri potuit ex pronunciatione syllabæ *em* pro *um*.

13 *Sine certa re*] Celsus *sine magna causa*. Verior est explicatio, sine cognitione certa, Gallos omnia hiberna simul obpugnatos, et rebellaturos. Sed Codd. Cnjac. Oxon. et Ed. R. Steph. ac Gryphii margo habent *spe*: quo facit Græcus, qui habet Amborigem *ἀπὸ τῶν ἀπὸ τῶν πόλεων βουλευσάσθαι*. At hoc non dicit Cæsar. Alios, ergo Codices habuerit ille, necesse est: *res* et *spes* confunduntur quoque VII. 8. in f. et passim.

17 *Unam esse in celeritate positam salutem*] Sic Virgilius Æn. ii. 364. 'Una salus victis.' Et infra: 'tamen unum communis salutis auxilium in celeritate ponebat.' Et Corn. Tacitus annal. i. 'Temporis ac necessitatis monet. Unam in armis salutem,' &c. Ciaccon. Frustra igitur est Fr. Hotomannus, cui placet *una sexto casu*. Davis. *Unam*. Emendat Hotomannus, *una*. Quomodo et in M. Reg. scriptum est. Sed erudite exemplis allatis ostendit Davisius, alteram illam veriore esse lectionem. Erudite quoque idem Vir Doctissimus *longinqua* vocem ex Mss. et Editt. Vett. restituit; cum Scaliger et Recentiores edidissent, *longa*. Clark. Jam ante Scaligerum Aldus, Stephanus, Gryphius, Plantius, aliique edi-

derunt *longa*, et exaratur in Mss. Andin. et Oxoniens. 1. 47. 'longinqua consuetudine' eadem est varietas. Ceterum *pertimescenda* confirmatur ab Cuj. And. Leid. pr. Oxon. et Edd. Aldi ac Gryphii prima. Nam in ceteris Mss. et Edd. quotquot vidi *timenda*, simpliciter. *Unam* defendit quoque Cort. ad Sall. B. Catil. c. 43. § 1.

20 *Longinqua obsidione*] Longinquum pro diuturno poni multis exemplis docuit elegantissimi ingenii vir Janus Broukhusius ad Propertii Eleg. 1. 6. 27. Vide etiam not. ad B. G. 1. 47. Hoc cum fingeret nuperos editores, *longa* hic loci intruserant; nos autem ex Mss. Norvic. et antiquitus excusis suum Cæsari verbum restituimus. *Davis*.

xxx. 6 *Rationem reposcent*] Typothetarum, credo, errore in Davisianam editionem inrepsit *deposcent*; quod tamen secutus est Clarkius. Sed Mss. omnes et præcedentes Edd. exhibent *repositent*. Elegantius, et magis proprie hac in re. Valer. Max. 111. 7. § 1. 'Cum a L. Scipione ratio in Curia repositetur.' De verbo *deposcere* adi Cl. Drak. ad Liv. 11. 13. 'ad Gæliam deposedendam.'

8 *Casum*] Mss. et Editt. Vett. *belli casum*. Græcus τοῦ πολέμου τέχνη. Clark. Hæc quoque vox temere, præeuntibus Mss. et Edd. ut ait, ab Hotomanno proscripta, et a Scaligero ac seqq. ejecta est. Quos Codices, quasque Edd. viderit, nescio; sed in Mss. mels omnibus, numero viginti, et Edd. quas ego consului, reperitur; quare addidi rursus. Paulo ante Ciacconius e Gellii verbis x. 24. 'Sacerdotes quum condicunt in diem tertium, diem perendini dicunt,' hic quoque ita scripsisse Cæsarem existimat. Non ego credulus illi. Cicero pro Muræna c. 12. *Utrum diem tertium, an perendinum, &c.*

9 *Nec rejecti*] Mss. et Edd. Vett. *non, rejecti, &c.* Quod æque Latinum. Clark. *Nec* ediderunt Aldus, Plant.

Scal. alique. *Ne Gryphius, Strada, et panci seqq. quod tamen præfert Brutus. Non servavit Stephanus, et est in Mss. meis tredecim. Nec tamen retinet Leid. pr. Cujac. Oxon. And. et forsam alii. Sed vehementior videtur esse vis in particula non hoc loco.*

xxx1. 1 *Comprehendunt utrumque, et orant*] Comprehendunt, hoc est, prensant, amplectuntur. Videtur historiam hanc vetus nummus exprimere, cui inscriptum Titurii nomen. Nam nisi fallor et hic Cotta et Sabinus contententes sculpti, et miles dissidentes dirimere conatur. Ecce autem. *Vossius*.



Indigna Vossio hæc observatio est, et plane inepta. Nam vel fictus est iste nummus, vel potius nullus. Nec enim exstare potest. Vide Cl. Haverk. Thes. Morell. in G. Tituria. Immo quis credat, a Tituriis in suæ gentis dedecus nummum hunc esse *casum*? Nam Titurii culpa hæc clades accidit. Suspicio Vossium, viso obscurioris typi nummo, in quo Tarpeja virgo per Sabinos scutis obruta comparet, hinc tam absurdum ectypum finxisse. En verum, qualem possideo; qualesque passim apud nummarie rei scriptores invenias.



6 *Tandem dat Cotta permotus manus*] Hoc est cedit, victorum instar. Sic

Arnobius l. i. p. 26. 'Sed concedamus interdum, manum vestris opinionibus dantes,' &c. Usurpavit et Cicero, cum ait de amicitia: 'Qui litigare se simulans blandiatur atque ad extremum det manus.' Erat autem ille mos dedititiorum, sed de illis proprie dicitur *tendere manus*. Unde Cæsar VII. 40. 'Litavici fraude perspecta Ædui manus tendere, et deditionem significare, et projectis armis mortem deprecari incipiunt.' Zosimus I. II. πολλοὺς δὲ ζῶντας ἐλόν τὸ περιλειφθὲν πλῆθος χεῖρας ἀνατεῖναι ἐδέξαστο. Vossius. Si hujusce phrasæ plura desideres exempla, adeundæ Ch. Cellarii notæ ad Corn. Nepotis Hamilc. c. 1. 4. Davis. In Andino scribitur *permotus*, ut dictum esset ac *victas manus dare*: quod frequens apud Poëtas. At in Cæsare nil mutes; nisi malis *manum* auctoritate antiquissimi Bongarsiani. In singulari *dare manum* non raro occurrit. Variatur in Mss. quoque in Nepotis loco per Davisium citato *victi manum dedissent*: ubi vide Comment. *permotus* est in Voss. sec. Cur autem Clarkius ordinem mutaverit, edideritque *dat manus Cotta permotus*, scire velim; nisi offenderit enim *permotus manus*: cui malo optime medetur Bong. *manum*. Alii Editores *permotus* etiam locant post *manus*: et jungunt cum *superiores* contra Mss. immo exsulat id participium a Dukeriano.

8 *Prima luce ituros*] Temerariæ sunt conjecturæ Urpini, ac Ciacconii, quorum hic iter corrigit pro *ituros*, ille e veteribus Grammaticis tam hic, quam mox et alibi *primo luci*. Uterque contra Mss. omnes libros, Cæsarisque perpetuam simplicitate. *Prima luce, nocte, primo vespere* aliquoties dicit auctor noster. Vide ad I. 27. VII. 62.

11 *Omnia excogitantur, quare nec sine periculo*] Hoc est, ita se gerunt, quasi id operam dent, ne sine peri-

culo, &c. Contrarium sensum proudit Metaphrastes, qui hoc modo locum vertit: *πᾶσι τῇσιν δὲ προεβήσαν θυμῷ, ὅπως μὴτε μένους κινδυνεύουσι, μὴτε καμνόντων τῇ ἀγρυπνίᾳ τῶν στρατιωτῶν ὁ κοινὸς κίνδυνος ἀβήσῃ*. Tanquam in suo Codice legisset *Quare et sine periculo maneat, nec languore militum*, &c. Contra rem ipsam: adeo ut vel libro vitioso usus sit, vel auctoris mentem non intellexerit. Davis.

XXXII. 3 *Obportuno atque occulto loco*] Ita etiam Græcus et Mss. vetustiores. Sed attentionem tamen meretur lectio Codd. Dukeriani et Leid. secundi atque Edd. Rom. Mediol. Ven. *obportuno consilio atque occulto loco*. Quæ habet suas satis Veneres.

XXXIII. 2 *Trepidare, concursare*] Sic Ms. Reg. Alii, paulo minus eleganter, *trepidare et concursare*. Clark. Omnes etiam mei inserunt et. Nihilominus Clarkium hic secutus sum.

3 *Atque ut eum deficere*] Oxon. utque ei d. Leidensis etiam primus exhibet ei. Vide congesta ad III. 5. 'Vires et tela nostris deficerent.'

9 *Quumque propter* I.] Mss. fere omnes, et Edd. primæ, *quum sine* τὸ *que*. Bong. sec. et *quum*. In Leid. primo quod *quum*. Fors fuerit *Quoad, quum propter*.

11 *Quoque loco*] Recentiores Mss. Duker. Dorvil. et Leid. sec. cum Edd. Rom. Med. Ven. *quoque*; ut passim occurrit. *quoquomodo, tempore, pacto*, &c. Sed et *quisque* sæpiissime pro *quoquo* seu singulis invenitur. Vide ad I. 39. Quare veteriores plurimosque Codd. sequor. Eadem confusio VII. 83. 'Quid, quoque pacto agi placeat.' ubi optimi quique *quoquo*. Adi Cort. ad Sallust. B. Cat. c. 13. 'Quid quoque modo audierat.'

12 *Pronunciari*] Bongars. pr. sec. Petav. Vossiani omnes, Egmond. Leid. pr. Oxon. et tres alii dant *pronunciare* cum Ed. Incerta. Quod ob antiquissimorum Codd. auctoritatem

recepti hic et cap. seq. &c. Sæpe ita contra Grammaticorum canonem additur infinitivus Activus, subintellecto aliquo Accusativo. Vide ad II. 6. 'Castra munire jubet.'

Atque in orbem consisterent] Vide Joan. Brantium ad IV. 37. Davis. B. Alex. c. 40. 'in orbem se recepit.'

15 *Ad pugnandum alacriores*] Bong. prim. Andin. Oxon. et Leidens. primus *ad pugnam*: *eis τὴν μάχην* Metaphrastes: quod multo elegantius est vulgato; quare reposui, licet alteri lectioni suffragetur locus III. 24. 'Nostros milites alacriores ad pugnandum effecissent.' Sed II. 16. 'Ad pugnam inutiles.' et B. Civ. III. 25. 'Alacriores ad custodiam.'

18 *Quaque quisque*] Bongars. prim. Dorvill. et Editt. Rom. Med. Ven. habent *qua quisque*, sine copula, quod ut elegantius, ita verissimum esse patet e sequentibus 'properaret, clamore ac fl. compleretur.' Sic enim habent Mss. Carr. Ursini, Brantii et mei omnes, vel *et fl.* cum Editt. primis. Vulgo illic quoque insertum 'et clamore ac fletu.' Sæpiissime illam copulam ab librariis vel editoribus intrusam contra Cæsaris stylum docuimus ad IV. 15.

20 *Atque arripere*] Andin. Oxon. Duker. et Leid. tert. *abripere*: quod prætuli. Non enim modo manum iis rebus iniecerunt, sed et eas secum abstulerunt. Perpetua est horum compositorum in Mss. variatio. V. Cl. Drakenb. ad Silium v. 229. ad Liv. II. 83. § 7. III. 48. 'ab lanio cultro arrepto.' unde et *adripere* hic defendi posset. Apul. Met. III. 54. 'E mediis papillis capillos absconditos iratus arripuit.' Sed et ibi forsitan melius *abripuit* Heins. legit ad Ovid. Met. VII. 731. et Observ. Misc. V. 2. t. 2. p. 304. Dein *promunciare* rursus exaratur in Bong. pr. sec. Vossianis omnibus, Lovan. Egmond. et 6 aliis, et Edd. Rom. Med. Ven. Incerta aliisque. V. cap. præc.

XXXIV. 5 *Erant et virtute et numero pugnandi pares*] Sic recte emendavit Jos. Scaliger, cum Mati et editt. vett. habeant *numero pugnandi pares*, unde Gabr. Faërnus ex ingenio legebat *numero pugnantium pares*. Phil. autem Beroaldus, omissa voce, scribit *Erant et virtute et numero pares*; cuius conjecturam probat Joan. Brantius. Frustra omnes: non enim tradere voluit noster Romanos Eburonibus fuisse numero æquales: nec id ex hoc loco conficitur, quod tamen arbitratus est P. Ciacconius, cui propterea placet, *Erant* (Eburones) *et loco et numero superiores: nostri tametsi a Duce*, &c. notat solummodo, Romanis sat fuisse et virtutis et numeri, quo æquis conditionibus iniri posset prælium: tantum enim de sua virtute opinionem conceperant, ut, ob fortitudinem, pugne se pares existimarent, licet inferiores fuerint hominum multitudine. Davis. Mutila videtur et perturbata hujus sententiæ pars prior. *Numero* enim, nullo modo pares erant Romani tantæ multitudini hostium; de *virtute* autem eorum, in posteriori parte sententiæ dicitur. Quocirca, etsi tolerari posse videtur ingeniosa Davisii explicatio, qua Romanos docet *numero* non quidem hostibus dici æquales, sed *pares* quodammodo *pugnando*, hoc est, satis multos, qui prælium inire possent etiam cum tanta multitudine; tamen adeo abjecta est hæc locutio, adeoque hiulca et nitoris Cæsareani dissimillima oratio, tamque parum cum eo, quod sequitur 'Tametsi a Duce,' &c. connexa, ut nullus dubitem, quin sensum ipsissimum Cæsaris attigerit Ciacconius, licet verba nimis audacem præ se ferant conjecturam; qui hoc modo emendat, 'Erant (hostes) et loco et numero superiores: nostri tametsi a duce et a fortuna deserebantur, tamen omnem ap. sal. in virt. ponebant.' Clark. Tametsi a duce et a fortuna deserebantur,

tamen eamdem spem, &c. Cum superioribus hæc male coherent; levis tamen mutatio locum sanabit. Igitur lego, nam etiam a duce, &c. Davis. cur. sec. Mire hic locus Criticos exercuit. Romani enim minime pares erant numero; licet ita quoque verterit Metaphrastes: quare animo pugnandi conjecit Glareanus; atque ita est in marg. Vascos. Invertit voces R. Stephanus numero et virtute. Sed hoc eodem redit. Scaliger quidem recte reponens pugnando, ut est in Bongars. sec. Petav. Leid. primo et aliis nonnullis Mss. pro pugnandi, quod est in Mss. plurimis, locum hanc juxta, et Davisius deinceps acuta sane explicatione. Verum tamen ipse Davisius, tametsi, &c. non coherere apte cum præcedentibus fateri debuit, ideoque conjecit nam etiam: quas particulas sic jungit auctor l. 46. et alibi. Alius Vir doctus tentavit hoc modo, Erant a virtute pro numero, pugnando pares nostri, qui tametsi. Sed præter quod hæc nimis a membranulis recedunt, de virtute Romanorum bis idem fere paucis verbis inculcasset. Quare quocumque te veritas, patet satis verbum nostri referendum esse ad sequentia: atque ita diserte et clare distinguitur in Mss. vetustissimis, Bongars. primo, Petav. Vossiano primo, Scalig. Leidensi primo et tertio; nec dubito, quin ita etiam sit in aliis. Vossiani certe secundi exscriptor hæc de Eburonibus cepit, in quo nostri. An ergo recipiemus conjecturam Ciacconii numero superiores? Nihil minus: nam ne dicam, quod audacissima sit conjectura, quis credat Cæsarem scripsisse Eburones suis militibus, de quibus tam egregia prædicat, virtute fuisse superiores? Ut paucis dicam. Latet mendum in vobis et numero, et legendum contendit Erant et virtute Eburones pugnando pares. Nostri tametsi ab d.: vel potius cum Oxon. tamenetsi ab d. sensu apertissimo: es in Co-

dice quodam casu excedit; hinc ex Eburon, quod. nihil erat, fecernat et numero; quod sive de Romanis sive de Eburonibus capias, falsissimum est. Tametsi vel tamen etiam sequente tamen, pro quævis, est frequentissimum. Vide quæ laudant Rittershus. ad Cassian. Scioppius susp. lect. II. 12. Cl. Duker. ad Florum p. 6. et Cort. ad Sallust. Catil. c. 21. 'Tamen etiam illis quieta,' &c. 'tamen postulare plerique,' et aliis locis eum aliosque. Restituendum id quoque Valerio Maximo III. 7. § 2. Ext. 'Tametsi ab aliis non impetrat, domestico tamen acceptam judicio refert:' ubi vide Varias Lect. vulgo eam etiam. Nostro imprimis est familiare; et ita quidem, ut una, vel duæ voces præcedant et tametsi vel tamen etiam. I. 30. 'Intelligere sese; tametsi poenas repetisset; tamen,' &c. VII. 43. 'Quæ tametsi Cæsar intelligebat, tamen.' Ibid. c. 50. 'Ac tametsi animadvertentibus, tamen;' quibus locis Muretus citat tamen etiam, XI. 17. Var. Lect. sed de his suo loco. VIII. 10. 'tamen etiam numero non amplius erant et, tamen.' Adde VIII. 20. B. Civ. I. 26. III. 67. Præterea e Mss. tantum non omnibus, hisque vetustioribus magno numero exhibui ab duce et a fort. Sic I. 37. 'ab Ædulis et a Trevisis.' II. 23. 'a fronte et ab sinistra parte.' B. C. I. 25. 'a fronte atque ab utroque latere.' Adde c. 67. III. 10. 'ab senatu et a populo.' Ut vulgo, ita legendum VII. 17. 'A flumine et a palude:' vulgo deest a contra Cæsaris morem. c. 32. 'a bello atque ab hoste' Edd. quædam, et ita Mss. et Edd. B. Civ. III. 3. V. supra ad II. 10. et crebro.

7 Quæque cohors procurreret] Ita legitur in Mss. Norvic. et recte quidem; respicit enim noster ad id, quod factum est, postquam in orbem constitenterant Romani. Vulg. procurrerat vel procurrebat. Ms. Carrar. procurrerebat, quæ lectio ob καυοφύλαξ a me est repudiata; sequitur enim magnus

hostium numerus cadebat. Davis. Sic Mss. Reg. Eliens. Al. *procurrerat.* Clark. Consentiant Scal. Oxon. Leid. pr. sec. *procurrabat* Duker. Leid. sec. *procurrerat* Edd. Rom. Med. Ven.

xxxv. 3 *Interim ea parte*] Ms. Norvic. ac editi. antiquissimæ Rom. Ven. Beroald. et Steph. exhibent *eam partem*, hoc est, *κατὰ* eam partem: quæ quidem lectio est recipienda: sic enim loqui amat Cæsar. Davis. Vide notat. ad B. G. iv. 1. Mss. et Editt. Vett. *'eam partem nudari;* hoc est, *nudari agmen eam partem*, scil. *ea sui parte*. Quam lectionem erudite propugnat Davisius. Clark. Etiam Mss. Carr. omnesque mei, Edd.que Aldi, Stradæ, Gryph. sec. aliæque. Quare eum casum revocavi; de quo quædam etiam dixi ad i. 12. *'Magnam partem'* vii. 68. et alibi: quamquam et hoc loco ad ellipsin refugere non necesse erat; et exponi potest *eam agminis* vel *militum partem nudari*; quod malim: nec tamen opus est cum Cujac. Scalig. Leid. pr. Oxon. Aic. et Ed. R. Steph. reponere *'recipere.'* Constructio est: *Necesse erat, eam agminis partem nudari, et tela recipi ab aperto latere.* Quodvis eligas, per me licet.

5 *Egressi*] Placet mihi magis lectio Mss. Andin. Leidens. pr. et Ed. R. Stephani *progressi*. Gr. *προήλθον*, id est, *procurrerant*. c. 43. *'Quorum progressi ausus est nemo.'* *Progressi* in *egredi* abiit quoque vii. 85. in Mss. plerisque.

9 *Tot incommodis*] Sic legimus cum Ms. Norvic. et veteribus cœsis, non *tam multis incommodis*, ut habent recentiores: Eadem enim vox paullo post repetita insuaviorem reddit orationem. Davis. *Tot incommodis*. Ita Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. Vett. Recentiores habent, *tam multis*. Clark. Sic etiam exhibent Codices nostri. Soli Andin. et Ox. cum Edd. Aldi, prima Gryphii, Plant. Scal. Cellar. &c. *tam multis*. In Leid. pr.

inverso ordine legas *tot tamen*: quod suavius aures mulcere licet videatur, nihilominus temere non est admittendum. Solet Cæsar hac voce incipere periodum: sic Mss. plerique vii. 76. *'Tamen tanta:'* ubi vulgo *tanta tamen*. Hirt. viii. 21. *'tamen magnum.'* rursus Leid. pr. *magnum tamen*. B. G. i. 7. *'Tamen, ut spatium intercederet.'* B. C. c. 45. *'Tamen virtute,'* &c.

13 *Primum pilum duxerat*] Primi pili erat centurio. De hac dignitate videndus Justus Lipsius Mil. Rom. l. ii. Dial. 8. Davis.

18 *In adversum os*] Dictum hoc fere, ut apud Terentium *'in os laudare:'* vel potius eo sensu, quo B. Civ. iii. 99. *'gladio in os adversum coniecto.'* Non tamen puto, ita a Cæsare scriptum fuisse, sed sine *ῥῆ* in, per Synecdochen Græcam usitatissimam. Quæ in opinione me vehementer confirmant membranæ Cujac. Scalig. et Leid. primi: *adversus os* vel *hos*. Oxon. *adversus omnes*. Immo in excerptis Cod. Andini clare tantum video *adversum os*. Lucan. vii. 631. *'Ore quis adverso demissum faucibus ensem Expulerit moriens anima.'* [In ADDENDIS subjicit:] Nil muta. Confirmatur hoc vehementer ab Ovid. Met. v. 384. *'Inque cor hamata percussit arundine Ditem:'* quamvis etiam locus ille suspectus sit, harum elegantiarum peritissimo Judici, Cel. Burmanno.

xxxvi. 2 *Interpretem suum Cn. Pompeium*] Supra dixit C. Arpinium ad Ambiorigem missum, sed non vocat interpretem. Ut non ausim hunc locum suspectum habere, quod Ciacconium fecisse video. Meminit Cicero in epistolis ad Atticum Cn. Pompeii interpretis, sed incertum an hunc designet. Vossius. Ursinus dicit in suis esse C. Arpinium vel Carpinium. Gryph. Ed. habet C. Pompeium. Si addicerent Codices, non alienus esset a lectione C. Arpinium.

7 *Ille cum Cotta saucio communicat,* §.c.] Multiplex est in hisce gestis referendis Dionis error. Κόττας, inquit ille, παραχρήμα μετὰ πολλῶν ἀπέλετο, καὶ τὸν Σαβίνον δ' Ἀμβιδόρις μεταπέμφεσθαι μιν, ἐς καὶ σέσωκεν. οὕτε γὰρ τοῖς γεγεμένους παρῆν, καὶ πιστὸς αὐτῷ καὶ τότε ἐτ' ἔδοκει εἶναι. Vide l. xl. p. 128. D. Ed. Hanov. Sed hæc omnia redarguit Cæsaris narratio. Davis.

9 *Se sperare]* Se deest in Mss. Reg. et Eliensi. Et quidem non raro in hujusmodi locutionibus subintelligitur. Clark. Se non compareret quoque in Bongarsianis, Vossianis, Petav. Egmont. Lovan. et aliis sex, ut nec in Carr. nec Edd. primis: ut supra 'sperare a multit. inpetrari posse.' et sexcenties. V. ad II. 31. Ejeci ideo. E suo Codice primus rescribi fecit Ursinus. Dein ex optimis Mss. Bong. pr. sec. Petav. Leid. pr. et Oxon. dedi inpetrare, pro inpetrari. Hoc verbum sæpe auctor in activo adhibet, omisso accusativo ejus rei, quam inpetremus. Vide ad I. 9. 'Ut eo deprecatore a Sequanis inpetrarent.' Hoc cum non adverterent librarii, alii se intraserunt, alii salutem, alii inpetrari reposuerunt.

11 *In eo perseverat]* Cujac. Andin. Scalig. et Ed. R. Steph. constitit, exhibent; Oxon. vero consistit. Optime, constitit, ni fallor; cujus Glossa est perseverat, permanet. Cicero Ep. ad Famil. VII. 17. 'Quod jam videris certa aliqua in sententia constituisse.' Sive a constare. Idem Ep. ad Fam. I. 9. § 32. 'Qua in sententia si constare voluissent.' B. Civ. I. 86. 'omnium ordinum partes in misericordia constituisse.' Sive a consistere. Hirt. B. Afric. c. 31. 'in opere consistere,' id est, permanere.

xxxvii. 9 *Interficietur cum maxima parte militum]* Narrat Suetonius in Julio c. IV. casum hunc adversum te Germanorum finibus Cæsari contigisse: quod cum Cæsaris relatione in concordiam redigere nequii Julius Celsus

vit. Cæs. p. 94. Ed. Lond. Sed iserat facilis: Eburones nimirum Germani vocabantur. Vide B. G. II. 3. et 4. Davis.

14 *Illi]* Hoc est, Reliqui, qui se in castra receperant. Sicque habent Mss. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. Scaliger et Recentiores, Alii. Quod eo significatu vix Latinum est. Clark. Illi recte restituit Clarkius; sed male ad Scaligerum refert τὸ alii: cum ita jam ediderint Mediol. Ven. Aldus, Gryphus, Plantinus, alique; quod ex meis agnoscunt soli recentissimi Codd. Bong. tert. Duker. et Leid. sec.

xxxviii. 7 *Interfectos esse legatos duos]* In Ms. Andino legatos duo reperit Joan. Fr. Gronovius, qui ita legendum statuit: constat enim casum Accusativum masculini Generis hoc vel illo modo enunciatum. Vide viri doctissimi notas ad Livii xxxv. 21. Davis. Duo rescripsi cum Gronovio. Infra VII. 33. 'Duos ex una familia,' non modo Andin., sed multi Codices vetustissimi duo exhibent: ubi dicam plura. Numerum hic omittit Lovan.

xxxix. 1 *Centrones]* Cum hos populos non facile memoratos ab aliis invenies, nescio cur viri docti non secuti sint optimorum Codicum fidem. Certe in Bongars. primo, sec. Vossiano pr. Leidensi pr. Petav. Lovan. Egmond. Scalig. aliisque multis exaratum est Centrones: quod ideo reposui: donec certior ejus populi nobis fiat notitia. Dein ignoti etiam cum aliis Pleumosii: quare rescripsi Pleumaxios: non quod tum eos noscam, sed quod ita dent Mss. Cujac. Bong. pr. sec. Lov. et 4 alii, Pleumoximos Leid. pr. Scalig. Voss. prim. et recentiores 6 cum Ed. Inc. Pleumaxitos Petav. unde patet, in omnibus servari litteram x. Denique Gordanos nullus agnoscit Codex, sed Geidunos vel Geidunos Bong. pr. sec. tert. Cujac. Voss. pr. et 7 alii cum Lovan. et Ed. Inc. quod ideo rescripsi: Geidunos Leid. pr. et Scal. Ged. Petav.

Voss. sec. *Gundunes* Leodius legendum putat.

5 *Huc quoque accidit*] *Mss.* et veteres impressi 'huc quoque accidit,' scribo *hic*, quod et Fr. Hotomanno subuluit. Ita etiam legit Metaphrasista. *Davis.* *Hic.* Ita optime emendarunt Hotomannus et Davisius. *Mss.* et Edd. Vett. habent *huc*, vel *huic*. Scaliger et Recentiores *huic*. Græcus recte *Ἐρράδα*. *Clark.* *Hic* si legas, respiceret auctor ad dicta c. 26. 'Subitoque oppressis lignatoribus.' Sed *huc* non est, nisi in 5 *Mss.* recentissimis et Edd. primis: unde male Brutus conjiciebat *accedit* vel *accessit*. *Huic*, uti jam ediderant Aldus, Vascos. Steph. Gryph. Plantin. &c. recte se habet, sc. Ciceroni accidit, quod ante Tituriq., ut obprimerentur lignatores. *Hinc* est in Duker. *Hic* tamen in Schedis Pulmanni, quod non omnino dāmo; nam ita *hic* abiit quoque in *huic* c. 44. ubi V. Varias LL. et c. 45. 'Hic servo,' &c.

13 *Atque hanc adepti victoriam*] Hotomannus de mendo suspicatur, et Cæsarem scripsisse 'hac adepta victoria.' Mallem siluisset. Sic Tacitus 1. Annalium: 'neve occisus Angusti pronepos nocentiores vos faciat.' Non occiderant milites Germanici filium, sed metus erat, ne facerent. *Vossius.*

XL. 4 *Turres admodum cxx*] Sic exhibent Codices manu exarati cum antiquis impressis; Recentiores enim mediam vocem expunxerant. Frustra. Curtius iv. 9. 24. 'Mille admodum equites præmiserat.' Et c. 12. 6. 'Bactrianæ ibant equites mille admodum.' Justinus xi. 14. 11. 'Inter hæc dccc admodum Græci occurrunt Alexandro.' Vide et xxiv. l. 6. *Davis.* Vide et Brant. et alibi sæpe Viros doctos. De turribus ipais, a quibus extractæ fuerint, et an non hæc removenda sint ad c. 42. vide ibidem Vossium.

9 *Deinceps reliquis*] Cum in *Mss.* sedes vocis *roû deinceps* ita varietur, ut in his sit 'reliquis deinceps;' in illis 'reliq. fit deinceps;' in aliis, ut vulgo; ac in Vossiano primo non compareat, nisi a secunda manu ad marginem; existimare quis posset, eam vocem subposititiam esse. Mihi tamen secus videtur; et ab auctore 'reliquis deinceps' adhibitum pleonastice, ut solent illa 'rursus reverti,' et similia sexcenties. Et, ni fallor, alibi quoque sic locutus est: 'rursus reduxit' vi. 8. Sic 'deinde deinceps,' 'postea deinceps;' de quibus consule Viros doctos ad Liv. ii. 47. 'mox deinde' Ovid. Met. ix. 143. Infra 'vulgo universi,' &c. Vide plura B. Civ. iii. 61.

10 *Ad laborem*] Brantias ex uno codice mavult a labore: vide notata ad c. 11. 'ne nocturnis quidem temporibus ad laborem militum intermissis.'

11 *Ad proximi dici oppugnationem*] Propter oppugnationem. Livius i. 7. 'Quum actæ boves quædam ad desiderium, ut fit, relictarum mugissent.' Licet igitur hic de Romanis loquatur Cæsar, non necesse est, ut cum Fr. Hotomanno *propugnationem* reponamus. *Davis.* Lipsius etiam margini adscripserat *pro*. In Voss. primo scribitur *ad pr. die opposunt*; in Egmond. *apposent*. In Voss. vero sec. Gottorp. et Ed. Inc. pro *opus sunt* est *possunt*: cujus corruptionis causam videmus in Voss. et Egm. in Edd. Rom. Med. Veneta hæc desunt. *Ad* autem bene defendit Davisius, propter sumtum: atque ita Cæsar sæpissime. Vide B. Civ. ii. 32. iii. 11. 'Mutatis ad celeritatem jumentis.' B. G. vii. 85. 'Exiguum loci ad delivritatem fastigium,' &c. Vide etiam viii. 50. B. Civ. iiii. 84. 'electos ad pernecitatem;' et ad B. Alex. c. 16. 'electi ad virtutem.'

XL. 2 *Sermonis editum*] Prins verbum Glossematis suspectum habet

Pet. Ciacconius. At non est audient. Eumenius Paneg. iv. 1. 5. 'Jam pridem mihi—divinarum patris tui aurium aditus evenerit.' Sed et nos ter B. C. i. 74. 'aditum commendationis' dixit. *Davis*. Ita alibi, 'fandi aditus,' 'conveniendi aditus,' 'postulandi aditus,' &c. B. C. i. 74. 'aditum commendationis.' 'Aditum sermonemque' jungit B. G. vi. 13. 'aditus ad conanda ea' B. Civ. i. 31.

7 *Ambiorigem ostendant facienda fidei causa*] Nimirum ut crederet Cicerone, omnem Galliam in armis esse, quando videret humilem Eburonum civitatem arma capere ausam; ipsumque Ambiorigem, tantopere Cæsari devinctum, hostilia sumsisse. Aut ut ostenderent interiisse Cottam et Sabinum: quod verisimile non videretur, Eburones, quorum in ditione duæ legiones hiemabant, ausuros alia hiberna aggredi, priusquam Cottam et Sabinum ac legiones delevisent. Nam prorsus falli Ciacconium puto, qui *Arpinium* legebat. Præsertim cum nihil de capto Arpinio aut Carpineio Cæsar dixerit. *Vossius*.

15 *Accipere*] Sic. Mss. et Edd. Vett. Scaliger et Recentiores, *ullam accipere*. *Clark*. Scaliger non addidit primus *ullam*. Nam hanc voculam jam agnoscunt Edd. Ven. 1517. Bas. Vasc. Ald. et seqq. et comparet in Cujac. Scal. And. Leid. pr. et Oxon. Ceteri et Edd. primæ non habent, at *Metaphr. rudi*.

17 *Se aperare*] *Se* deest in Mss. et Edit. Vett. ut sæpe. *Clark*. Licet iidem scripti et Edd. quos præc. nota enumeravi, addant *ac*, putem tamen hic, a ceteris et Edd. primis rectius abesse. V. ad c. 36.

18 *Pro eius justitia*] *Justitia* hic non denotat voluntatem *eius cuique tribuendi*, sed clementiam aut misericordiam. Sic apud Ciceronem pro M. Marcello c. 4. 'Hæc tua *justitia* et lenitas animi florebat quotidie magis,' &c. Terentius in *Heaut. Act. i.*

Sc. 1. 33. 'Mææ stultitia in *justitia* tua sit aliquid præsidii.' Similiter voces Græcæ et Hebraicæ, quæ *justitiam* significant, clementiam notant seu bonitatem, ut ostendit Grotius ad Matthæi i. 19. *Davis*.

XLII. 2 *Hæc, et superiorum*] Sic Mss. Græcus item *ἐκ τῶ τῆς*. Scaliger et Recentiores omittunt et. *Clark*. Et excudi quoque curavi, auctoritate Mstorum meorum sexdecim. In nonnullis et Edd. Rom. Med. Ven. Gryph. Inc. aliaque est *ex*. Aldas jam et Plantin. omisere *et* et, non vero R. Stephanus.

4 *Nacti captivos*] Mss. plerique *habebant captivos*. *Clark*. *Nacti* servant Cuj. Scal. Leid. pr. And. Oxon. quod rectum esse patet ex seqq. *ab his*: pro quibus ideo in Carr. et Leid. sec. est *a quibus*; aliter enim *habebant*, quod est in Mss. ceteris et Edd. primis, non viderant valere. Græc. *αἰχμαλώτους λαβόντες, ὅτι αὐτῶν διδόνοντο*. In Oxoniensi, ut sæpe, est *nacti*. Ceterum *his* post nulla ejeci auctoritate Mstorum meorum novemdecim et Edd. primarum ac R. Stephani.

5 *Quæ esset*] Ciacconius ait se *malle essent*, ut est in Gryphii libro, ut ad *ferramenta* referatur. Rectius, uti puto, atque ita Duker. et Ed. Elzévir. Verum optimi Codd. Andin. Leid. prim. et Scalig. cum Ed. Stephani præbent *sunt*. Recte: quod et alibi mutatum erat in Mss. ut xv. 29. 'Omnia deerant, quæ ad reficiendas eas usui sunt.' v. 1. 'Quæ sunt usui ad armandas naves.' vii. 11. 'Quæque ad eam rem usui sint, militibus imperat.' B. C. i. 19. 'Quæque usui ad defendendum oppidum sint, parent.' Sed tamen B. Civ. ii. 35. 'rebus indigebant, quæ ad obpugnationem castrorum erant usui.' Ceterum Hotom. non dubitat, quin legendum sit 'cum esset:' at 'nulla copia' est Ablativus: unde in Leid. sec. inepte additur *utentur*.

6 *Sagulisque*] In quæ scilicet re-
ponebant manu exhaustam terram,
ut bene exponit Hotomannus. Nam
et Græcus *χρῆσθαι* et explicat Oro-
sius vi. 10. 'Gladiis concidendo ter-
ram et sagulis exportando.' Brutus
tamen e Cod. Carrar. et Ed. Flor.
sarculis vel cum Vascos. *furculis* ma-
vult: quia Cæsar non dicit, eos nulla
habuisse ferramenta, sed tantum illa,
quæ sunt ad exhauriendam terram
idonea. Et certe *sarculis* inveni quo-
que in Voss. secundo et margine Dor-
villiani Cod. *sarculis* in Duker. Ve-
rum cum hi sint recentissimi Codices,
parum auctoritatis illis adscribere
soleo. Quamquam 'sagulis terram
exhaurire,' ut mira res, sic singularis
est locutio.

7 *Cogebantur*] Ms. Reg. et Edit.
Rom. *nitebantur*: Mss. Eliens. et
Vossii, corrupte, *videbantur*. Græcus
ἡναγκάσθησαν. Clark. *Videbantur* ex-
stat in Bong. primo, sec. Vossianis
tribus, Petav. Pal. Lovan. Egm. ac
4 aliis et Ed. Inc. aliisque: *niteban-
tur* vero in Bong. tert. Ortel. Leid.
sec. et alio atque Ed. Mediol. Ven.
Beroaldi, Vascos. sed perperam. *Co-
gebantur*, quod a Mss. Hotom. Ursin.
Cuj. Scal. Leid. pr. And. et Oxon.
servatur, mutarunt illi, qui credebant
cogi huc non convenire, quia facie-
bant volentes. Quod licet verum
sit, necessitas tamen et inopia ferra-
mentorum cogebat eos, illis instru-
mentis uti, quæ non idonea erant, id
est, 'gladiis, manibus, sagulisque.'
Vide ad vi. 5. 'Cum Transrhenanis
congregi cogeretur.' Ceterum cum
hinc videamus *cogi* et *niti* confundi,
malim nunc ex Mss. tribus in Fron-
tino legere *niterentur* vel *eniterentur*
11. § 3. Ubi Ill. Bouhierius con-
jiciebat etiam *erigerentur*.

8 *Millium passuum xv in circuitu
munitionem perfecerunt, reliquisque di-
ctis turres, &c.*] Addit Orosius nume-
rum, scilicet cxx. Ait enim vi. 10.
'Vix tribus horis vallum pedum x,

fossam pedum xv per millia passuum
xv in circuitu perfecerunt. Præto-
rea cxx turres mira altitudine ex-
truxerunt.' Sed Orosius confudit
historiam Cæsaris, qui supra dixit
Romanos tot turres una nocte ex-
truxisse, incredibili celeritate. Et
quia hic ait quoque Cæsar turres a
Gallis extructas, ille numerum supra
de Romanis positum adjecit. Tamen
incredibilis illa legionis unæ celeritas
fuerit ut cxx turres una nocte exci-
tarent. An dicemus recte in Orosio
legi, et transposita in Cæsare verba?
Vossius. 'Millium passuum xv in cir-
cuitu, *munitionem* perfecerunt.' Mss.
Reg. et Eliens. 'Vallum millium pas-
suum xv in circuitu *munitionum* per-
fecerunt.' Nonnulli codices, 'x mil-
lium passuum circuitu, *munitionem*
pedum xv perfecerunt.' Similiter
Græcus: *περίβολον, περίσθον ὑποθήκοντα
στᾶδια, ὅσος δὲ πεντεκαίδεκα πόδας,
ἀπετέλειαν*. Quæ forte verior lectio.
Adeo ut e plerisque libris aliquid exci-
disse videatur. Clark. Turbant
hic vehementer Mss. et Editi: unde
etiam Metaphrastes auctior est vul-
gatis; et ex eo e plerisque libris
excidisse quid suspicatur Clarkius.
Contra Hotomannus, qui locum, ut
vulgo legitur, constituit ex Orosio
et verbis præcedentibus hujusce Ca-
pitis, auctiores, quam debent, Mssos
factos esse opinatur. Pro 'millium
passuum quindecim' habent simpliciter
x *milium* vel *decem m.* Mss. Fa-
ërne, Ursini, Cujac. Scal. Andin.
Leid. prim. Oxon. et Edd. Bas. Vasc.
Ald. Gryph. Stephani, Cellarii, alii-
que. Sed iidem Mss. et Ed. R.
Steph. tunc post *munitionem* addunt
hæc *pedum* xv: quæ scriptura plane
convenit cum Metaphraste; 60 stadia
enim efficiunt 10 milia passuum: et
certe satis amplum est spatium pro
magnitudine hibernorum unius legio-
nis, ut bene observat Glareanus; at
milium pedum xv, quod est in Mss.
multis et Edd. primis, nimis parvum

in circuitu est spatium circummunitionis: *pedum* XII est in Petav. in Bong. tert. etiam X. Ex nostro ergo emendandus Orosius, qui vulgo habet *quindecim*, errore librarium, ut puto, quia jungitur illic 'vallum *pedum* X, et fossam *pedum* XV per millia passuum XV in circuitu perfecerunt.' Sed an ergo admittendum *pedum* XV hic loci cum Stephano et Metaphraste? Nequaquam. Quid enim significat 'munitio *pedum* XV?' an fossa intelligitur, an vallum, an in latitudinem, an altitudinem? Immo omnia simul, et totum opus. Patet ergo hoc inrepsisse in *Matos* ex precedente, ubi jam dixerat de valli altitudine et fossæ latitudine. Immo *vallum* ante *milium* vel pro *milium* legas hic quoque in Lovan. Brant. ac quinque aliis cum Ed. Incerta. Vel potius ortæ sunt e Glossa *milium* p. X. ad marginem alii exposuerunt *passuum*, alii *pedum*, et pro X notarunt alii, in nonnullis esse XV. P. adhuc restat in Cod. Achillis Statii, Bong. pr. sec. Voss. pr. Egmond. Rectius abesse jussit e Mss. optimis; nam sæpissime *passuum* subintelligi, docui jam ad I. 12. Constructio est *muniti-onem milium X in circuitu*. Non vero contra *Matos* et nostri morem jungenda *milium circuitu* sine præpositione, uti est in Edd. Bas. Vasc. Aldi, Gryph. Steph. Cell. aliisque. Contra in *circuitum* Petav. et *circuitum* scribitur in Mss. integerrimis Bong. primo, sec. And. Oxon. Egmond. quomodo sæpe in *latitudinem*, *altitudinem* et alia. Adi ad II. 5. Immo sic Mss. tantum non omnes VIII. 33. 'vallum in oppidi circuitum ducere instituit.' In Ablativo tamen retinetur. I. 21. 'qualis in circuitu adscensus.' II. 29. 'Omibus in circuitu partibus.' et c. 30. 'Vallo *pedum* XII, in circuitu XV milium circummunitioni:' ubi, ut hic, sine *tois* *passuum*: quod male desiderari putabat Hotomannus. et B. Civ. III. 63. 'milium

passuum XVII. in circuitu munitiones complexus.' Hirt. B. Alex. c. 61. 'In circuitu oppidi.' Variant quoque Mss. et Edd. apud Melan I. 9. § 60.

XLIII. 1 *Septimo oppugnationis die*] Orosius: 'Et cum jam septem dies noctesque succidui hostium cunei pugnarent.' Mire usurpavit vocem *succidui* a succedendo: sed condonandum illud ævo Orosii. Veteres Romani vocem illam a *succidendo* derivassent, unde *succidaneus*. Vossius.

2 *Ferventes fusili ex argilla glandes*] Hæret hic Hotomannus et primo ambigit an *argina* pro *argilla* legat, ut per arvinam sevim denotetur. Sed male. Postea 'ferventes sulphure ex argilla glandes.' Vel sic *ferventes fictili ex argilla glandes*. Nescio, an usquam legatur *fictilibus argilla*: *fictilibus* occurrere scio. Denique postremam addit conjecturam *Fusiles ferventi ex argilla glandes*. Sed nulla ex omnibus emendationibus placet. Quantum ad ultimam idem dicit Hotomannus, quod Cæsar ait, nam si *argilla* funditur, an liceat dicere *fusilibus argilla*? Ego recta esse Cæsaris verba arbitror; et innuere eum *argillæ* genus, unde hodieque statuæ funduntur. Sane Græcus vertit: *διαύρους σφαίρας ἐξ ἀργίλλης τεταγμένους κατασκευασμένους*. Orosius habet; *testas fundis ferventes intorsere*. Idem. Lipsius Polyorc. v. D. 2. explicat vasa argillacea ferventi materia repleta, quas *glandes* a simili usu dixerit. Nam eæ alias solebant esse plumbæ, quæ e funda missæ a poetis passim finguntur motu suo incallescere et liquefieri. Consule Cl. Drakenb. ad Silium I. 317. et Burm. ad Val. Flacc. III. 96.

Et fervēfacta jacula] Græcus *διὰ πυρα βέλη*. Si vim vocis *fervēfacta* examines, videantur solum cuspides candentes fuisse. Sed non id voluit Cæsar, quem non dabito intelligere *falaricas*, aut simile teli genus, quod *stuppa* veteres circumligabant. Orosius illustrat, cum ait, 'flammatæque

tela focis, ac mox concepto igne rutilantia intra castra jecerunt.' Statius Papinius Thebaidos l. v. 'crinitum missile' appellat: 'Spiculaque et multa crinitum missile flamma.' Ubi commentator ejus Placidus Lactantius per stuppam ignem insertum fuisse demonstrat. Sed dubitari possit, an temporibus illis, de quibus loquitur Papinius, inventum fuerit id teli genus. *Vossius*. Ignita tela, *διδρυπὸς βέλῃ*, ut recte Metaphrastes; qualia sunt malleoli et falaricæ, de quibus videndus Lipsius Pollorc. l. v. Dial. 5. *Davis*.

3 *In casus quæ more Gallico stramentis erant tectæ*] Jornandes de Britannis, 'virgeas habitant casas,' ait, jam vero Britannorum ædificia Gallicis consimilia fuisse supra Cæsar retulit. Etiam scriptor de bello Hispaniensi: 'ad casas, quæ stramentis ab nostris hibernorum caussa ædificatæ erant.' *Vossius*.

6 *Insecuti, quasi paria, &c.*] Ita et Græcus, *καὶ οὕτως ἐπακολουθήσαντες*. Plerique tamen Codices, *clamore*, sicuti *paria, &c.* Quod perinde est. *Clark.* Vulgatæ lectioni favent quoque Cujac. And. Scal. Leid. pr. et Oxon. et ex parte Petav. qui habet *secuti* et quasi a m. sec. Ceteri omnes cum Edd. antiquissimis *sicuti paria jam*.

12 *Non modo demigrandi causa*] Recte Græcus *ὅτι ὁ πύργος ἐμμεντρο*. *Demigrare* hic idem Cæsari, quod aliis deserere castra aut fugere. *Vossius*. Animo loci sui relinquendi. *Plantus* Amphit. Act. i. Sc. 1. 86. 'Animam omittunt, priusquam loco demigrent.' Cave P. Ciacconio fidem habeas, qui verbum *restinguendi* aptius judicat. *Davis*.

13 *Pæno ne respiceret quidem*] Desiderio commotus earum rerum, quas erat perditurus. *Jul. Celsus* vit. Cæs. p. 96. de hac re sic loquitur: 'Cum fortunæ eorum incendio omnes absumerentur, nunquam aliquis

ad illas oculum reflecteret.' Multis hanc locutionem illustravit vir summus *Joan. Clericus* Art. Crit. Part. i. c. 11. § 11. *Davis*.

17 *Ut se*] Hanc locutionem non intellexit *Hotomannus*. Emendat enim 'Ita se,' &c. Quod tamen sensum nullo modo mutat. *Clark.* Quasi diceret *ut pote qui se, &c.* V. ad *Front.* i. 2. in f. vel ut dicitur: *Ut erant, sicut erant*: quæ trita est locutio. Immo noster aliquoties ita hac particula utitur: vide vi. 7. vii. 45. 61. 88. et consule *Cl. Bos.* Animadv. ad Cæsarem p. 20. plane uti hic, vii. 46. 'Ut meridie conquieverat.' c. 68. 'ut pro castris collocaverat.' viii. 14. 'uti consederant:' uti legendum est.

XLIV. 2 *Primis ordinibus*] *Rhellicanus* videtur hæc ita capere; quasi illi jam ad primos ordines hostium venissent: perperam. Describit Cæsar gradum eorum in militia: uti optime exponit *Lips.* de re Mil. l. ii. Dial. 8.

T. Pulio et L. Varenus] Manu exarati Codices, tum mei, tum aliorum et Edd. antiquissimæ cum *Celso* constanter hic et deinceps exhibent *T. Pullo*, nisi quod unus et alter recentior et Edd. Rom. Med. Ven. dent *Pullus*. *Pulstus* Andin. In *Metaphraste* scribitur, ut in vulgatis *Πουλφῶν* et *Βαφῆνος*. Sed unde, velim scire. Lib. quidem tertio B. Civ. c. 67. legimus de *T. Pulcione*, quem viri Docti eundem putant: at ibi in Mss. multis est *Pulione* vel *Pulejone*. Etiam *Valer. Max.* v. 4. in *Pulejone* juvenis Pinnensis, cui *Pulioni* cognomen erat, Italico bello fortissimi, meminit. Verum ille nihil ad nostrum. *Pulliorum* mentio frequens in *Gruteri* Inscriptionibus, uti et *Varenorum*: pro quo hic Mss. et Edd. pp. ac *Celsus* *Vorenus* vel *Norenus*: sed variant dein, et multi tum quoque dant *Vereus*. Nihil moto, sed constans *Mistorum* lectio, mutandum

quid esse in *Pulstonis* nomine mihi persuadet.

4 *Uter alteri*] Bongarsiani, Vossiani, Leidenses, Petav. Lovan. Egmond. Duker. Gottorp. Palat. Dorvill. et Edd. Rom. Ven. Incerta, Mediol. habent *quisnam*; nisi quod in Leid. prim. sit *quisnam*. Recte *quisnam*: de qua voce consule Cl. Burm. ad Phædri Fab. v. 1. Nec obstat alicui, quod pro *sero* ponatur, et de duobus sit sermo. Sic enim et *quis* sæpe de duobus occurrit. Flor. i. 10. *quis serus*: sed adi Vossium de Analog. iv. 2. Pric. ad Apul. Met. l. ii. p. 37. ac viros doctos, et inprimis Anonymum contra Bentleium ad Phædri Fab. i. 24. 'Quis major esset.' Vide etiam varias lectiones ad B. G. i. 12. B. Alex. c. 14. B. Hisp. c. 5. Vulgatum alterius lectionis videtur explicatio: nisi velis *cuinam alter*. 'Uter utri anteferendus,' est c. 44. uti et apud alios. Ceterum in iisdem Mss. et Codd. exaratur *de locis*, non *loco*, quod tamen magis arridet: quare cum Scal. Oxon. et And. Mss. forsitan et aliis, ut Cujac. Ursin. retineat.

7 *Quem locum probanda virtutis tue expectas*] Mss. Carrar. et Norvic. cum editt. vetustissimis Rom. Ven. Beroald. a recepta lectione multum abeant: in iis enim legitur *Quem locum tuum pro laude virtutis expectas*. Sed longe præstat vulgata, quam retinet Græcus. Davis. Plerique Mss. et Edd. Vett. (pro laude *virtutis tue*) sed merito amplectitur Davisius vulgatam lectionem; quam et secutus est Græcus. Clark. Mss. in verborum positione mire variant: habent enim *tua pro laude virtutis*, vel *pro tua l. virt.* vel *pro laude tua v.* vel *pro laude virtutis tue*: unde vehemens mihi nascitur suspicio *tue* irreptitum esse, ac delendum; quod et placebat Gruterio. Locum autem librarii videntur cepisse de gradu militari, pro virtute merito. At rectius *locum* hic capias *suspensum* cum Græco; sive obpor-

tuam occasionem et locum, quo virtutem suam posset probare: quod verbum servatur ab Andino, Cujac. et Oxon. eoque senen malim subintelligere *causam*. Vide ad iv. 1. At hinc simul patet, non scribendum fuisse *expectas*; sed *spectas*, i. e. *queris*, circumspicias, quo loco virtutem maxime probare possis. *Spectas* certe scribitur in Bongarsianis, Vossianis omnibus, 2 Leid. Petav. Pal. Lovan. Egmon. Dorvill. Gottorp. et Edd. antiquissimis. Et sæpe in *expectas* esse depravatum, vide ad ii. 20. 'Nihil jam Cæsaris imperium spectabant:' ubi contra in plurimis est *expectabant*. Eadem confusio B. Civ. iii. 78. 86.

Hic dies, hic dies] Malim, si per Mss. liceret, *hic, hic dies*. Pro alacritate et festinatione tam ardentis militis languidior videtur repetitio vocis *dies*. Certe semel *hic dies* tantum compareret in Bongarsianis, Vossianis, Petav. Lovan. Leid. primo, Scalig. Gottorp. et aliorum Mss. atque Edd. primis, uti et in Metaphraste. Vide quæ congestit Cort. ad Sallust. B. Catil. c. 10. 'En illa, illa libertas;' et alios passim.

9 *Procedit extra munitiones—in eam irrumpit*] Hæc lectio non est a Mss. sed ab ingenio profuxit. Ms. Norv. *Procedit ex castris, munitiones quoque parti confertissima via est, irrumpit*. Ms. Carrar. *Procedit ex castris, munitionesque, qua parte hostium confertissima via est, irrumpit*. Sic et editt. Rom. Ven. Beroald. nisi quod in illis *erumpit*. Recte: locus enim hoc modo legendus videtur; *procedit ex castris, munitionemque* (ut habet ed. Flor.) *qua parte hostium confertissima via est, erumpit*. Davis. *Procedit ex castris; munitionemque, qua parte hostium confertissima via est, erumpit*. Locus in Mss. perturbatus. Plerique habent, *munitionesque*. Unde forte legendum; *MUNITIONESQUE, qua parte—via est, erumpit*. Quod idem est. Alii habent, *quæque pars*

hostium —; irrumpit. Unde con-
jici posset, istud *munitionesque* seu
munitionemque glossema esse illius *ex*
castris; legendumque *procedit ex*
castris; *quæque pars hostium confertis-*
sima visa est, irrumpit. Scaliger et
recentiores, ex ingenio ediderant;
procedit extra munitiones, et, quæ pars
hostium confertissima visa est, in eam
irrumpit. Voces in *eam*, quarum in
Mss. nullum est vestigium, quod in-
sererent, nihil erat; manifesto enim
subintelliguntur. *Clark*. Errant Cla-
rissimi Viri Davisius et Clarkius,
quoniam vulgatam lectionem ab ingenio
et quidem Scaligeri profectam esse,
satis confidenter pronunciant. Nam
diserte ita exhibent Cujac. Andinus,
Scalig. Leid. prim. et Oxon. cum
Edd. Veneta A. 1517. Vascos. Aldi,
Gryphii, Stradæ, Stephani, aliisque
ante Scaligerum. Notandum tamen
in non comparere in Cujac. Leid. nec
Oxon. et observandum, *munitiones*
capi debere, quocumque modo legas,
de castris Romanorum. Nam pro-
gressus tantum est a suis castris, ante
quæ hostibus incurrit. Hoc totius
loci contextus clare docet, uti et
verba præc. *ad munitiones pugnaretur*:
ac seqq. 'sese intra munitiones reci-
piunt': unde vera hujus loci lectio
facile patebit; neque aliorum correc-
tiones esse admittendas, aut cum
Celso intelligendum, ut scribit, 'cas-
tris egreditur, communionem hos-
tium, qua densissima erat, irrumpit.'
Nunc videamus, quid ceteri mei Co-
dices exhibeant: *ex castris munitio-*
neque qua parte hostium est in Bon-
gars. fr. supra scripto m: atque ita
in singul. Lovan. cum Edd. Rom.
Mediol. ac Ven. *ex castris munitiones*
quæque parti hostium Mss. 2. et Ed.
Inc. Sed *ex castris munitiones quique*
parti host. Bong. sec. *ex castris muni-*
tionemque quæque parti hostium Eg-
mund. Unus Lipsii *ex castris muni-*
tionibus quocumque parti host. Ortel.
ex castris munitiones qua parte. Deni-

que Petav. *ex castris munitionem quæ-*
que pars hostium. In *eam* nullus, nisi
initio hujus notæ memorati Codd. qui
omnes habent *pars* et Leid. prim. *quæ-*
que pars agnoscit. *Erumpt* autem lo-
cum hic non habet, et Mss. nemo ve-
ustior præbet, sed tantum Duker. a
m. pr. Gottorp. et Vossian. tert. cum
Edd. primis, Aldi, aliisque, quam
mutationem in Mss. non raram esse,
alibi sæpius, (V. ad VII. 69. et ad Lu-
can. III. 600.) monitum. Ex tot vari-
antibus lectionibus legendum puto,
Procedit extra munitiones, quæque pars
hostium conf. v. e., in eam irrumpit.
Nam *ex castris* mihi interpretamen-
tum videtur τῶν munitionum. *Quæque*,
id est, et ubi. Librarii credentes
cum eo substantivum convenire de-
bere, effecerunt *parte*: atque toti
confusioni anam dederunt: de hac par-
ticula vide ad I. 6. Sic leg. VII. 84.
'Qua minime visa pars firma est, huc
concurritur.' Hæc mihi maxime na-
turalis ac simplicissima emendatio
videtur, quæ et confirmatur a Mss.
integerrimis et Metaphraste ἑξήλθε
τε τοῦ στρατοπέδου, καὶ ἡ μέγιστη συν-
σπαρμένοι ἐβάλοντο, ταύτη ἐπέθετο.
Si tamen mordicus retinere quis ve-
lit *castris*, legat *is ex castris, muni-*
tionemque, quæque vel et qua pars hostium
c. v. e., in eam irrumpit: pro quo in
Leid. pr. etiam est *irrupit*. Male au-
tem abest præpositio a quibusdam
Mss. Frontin. IV. 5. § 4. plane, ut
infra VII. 50. 'In medios hostes in-
rupit.' Valer. Max. III. 2. I. VI. 37.
'in castra irrumpere.' Adde B. Civ.
III. 66. 70. II. 12. sed tamen B. Civ.
I. 27. II. 13. 'oppidum irrumpent.'
et sæpius. V. ad Valer. Max. III. 2.
8. 'hostium exercitum irrupit.' Sic
etiam Harlem.

10 *Nec Varenus quidem*] Ita Ms.
Reg. Meliusque hoc in loco convenire
videtur, quam quod est in vulgatis.
Ne *Varenus quidem*. *Clark*. Nec
exaratum est quoque in Gottorp. et
Voss. tertio. Recte si tum deleas:

ut nec valent et ne. Sic in Mss. neque quidem B. Civ. III. 47. nam vocula tum non compareret in Mss. præterquam in Cujac. And. Scal. Leid. pr. et Oxon. In quorum ultimis tamen locum habet incertum: nam in Leid. tum quidem, in Oxon. et Ed. R. Steph. sec. tum habetur: non addunt eam quoque Edd. antiquissimæ. Sed temere in tam minutis rursus mutare, operæ pretium non est: et mihi videtur potius hic excidisse et ad seqq. *Mediocri* delapsa esse vocula tum: ubi vide. Ubivis ne quidem in nec quidem depravatam est. V. Cl. Drakenb. ad Liv. I. 10.

12 *Subsequitur; mediocri spatio relicto. Pulso, &c.*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii: *subsequitur. Tum, mediocri spatio relicto, Pulso, &c.* Quomodo et Græcus accepit: sensu nihilo minus commodo. Clark. Ut et Celsus. Cum ad *jactam* teli pervenisset Pullo. Sive ergo tum vel tunc addas cum Edd. primis et R. Steph. ac Mss. meis omnibus, si Cujac. Andin. et Oxon. excipias, sive omittas, quia præcessit tum, quo loco in hunc excidisse puto, sensus tamen requirit, plenam distinctionem fuisse ponendam post *subsequitur*, et *spatium* intelligendum inter ipsum et Varenum. Neque aliter distinguunt plerique Mss. et Editi.

12 *In hostes mittit*] Bongars. pr. sec. Voss. pr. sec. Petav. Pal. Egmond. Leid. sec. Lovan. Duker. Dorvill. et Edd. primæ cum R. Steph. et Gryphii sec. dant *imittit*. Non male pro nostri stylo, qui repetere præpositiones adeo amat. Vide omnino ad vi. 8. 'pila in hostes imittunt.' Sed tamen ipse auctor I. 25. scripsit 'e loco superiore pila missis:' infra c. 48. 'tragulam mittit.' B. Civ. I. 45. 'ut nullum frustra telum in eos mitteretur:' II. 6. 'vis eminens missa telorum:' c. 9. 'tela tormentis missa:' item Hirt. B. Afr. c. 13. c. 16. et passim, et sæpissime

Delph. et Var. Clas.

Cæsar

apud Livium, Lucanum, et alios: Tria ergo *mitti, emitti, et imitti* tela recte dicuntur, et ab Mistorum auctoritate sola pendet, quid quoque in loco præferamus. Simplex verbum restituendum est Vegetio IV. 22. 'Tanto spicula longius mittit.' Sic enim Mss. multi et vetustissimi a me consulti, non *emittit*: ibid. c. 29. 'sagittæ quoque arcubus missæ.'

14 *Quo percussus et examinatus*] Mor tuo. Corn. Nepos Epam. IX. 4. 'Tum, ferro extracto, confestim *examinatus* est.' Noster VI. 15. 'Circumventi flamma *examinantur* homines.' Vide et VII. 25. ac Val. Maxim. IX. 12. 2. Davis.

Hunc acutis protegent hostes, et in illum univerti, &c.] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, *hunc protegent; in hostem univerti, &c.* Clark. Etiam Mss. aliorum et mei 5 cum Edd. primis *prot, in hostem*. Duker. *in hostes tela omnes conj.* Sine dubio e Glossa *roû illum; quod bene servant* Cujac. And. Scal. Leid. pr. Oxon. cum Metaphraste: et tamen delevi eum e ceteris omnibus, tum e Leid. pr. et Scalig.

15 *Regrediendi*] Sic et Metaphr. et Celsus. Edd. Rom. Med. Ven. *Ingrrediendi* Mss. Scalig. Oxon. Leid. prim. *progrediendi* et Cujac. *progrediendi*. Postea demum hostes impeditum circumstant: quidquid sit, terminatio Gerundii e Cujac. recipienda fuit. V. ad c. 29. *interficiendi*.

18 *Conantis dextram m. manum*] Bongars. prim. Andin. Leidens. pr. Oxon. et Ed. Incerta *conanti*: quod voluit etiam Bongars. sec. *conati*. Optime: unde etiam enatum est præcedens *hic* pro *hic*. Dativus hic sæpissime est corruptus in Genitivum; eumque innumeris locis restituerant viri docti. Adi notata ad Frontin. IV. 5. § 16. 'Thraci oculum eruit:' et Misc. Obs. V. T. 2. p. 194. ad Stat. Theb. I. 260. 'Excussa que gaudia patri:' et quos laudat Dott. van Staveren ad Nep. Paus. c. 4.

4 B

Eum tamen contra Mstos ubique intrudere nolim, ut optime suadet Cel. Burn. ad Phædr. F. III. 3. 18. Liv. II. 25. 'fugientibus terga cæsa.' Apud Just. XXXIV. 2. 'De spectatori- bus captivi facti, præda hostibus fu- ere' in Msto. Inveni, pro *hostium*. VIII. 27. 'In conspectum veniat hos- tibus,' ubi eadem confusio. Ceterum *manum* non comparet in Oxon. et sal- vo sensu abesse poterat, nisi amaret plenius loqui Cæsar. Dein maiore distinctione post *manum* posita, e. Cnjac. Andino, et Scalig. delevi *que* post *impeditum*: quod vulgato elegan- tias videtur: neque aliter legerunt Celsus et Metaphrastes.

21 *Verito transfixum arbitrantur. Illic vero occurrat oculus gladio, commi- nusque r. gertit Varenus*] E duabus di- versis lectionibus hæc ad unam con- cinnavit audacissime Hotomannus. Quare necesse est, de integro, quid in Mss. legatur, proponere. Bongars. prim. Vossian. pr. Lovan. Egm. et septem vel octo alii cum Ed. Incerta *illum vero obscurantur occisum. Gladio comminus rem, &c. in Carr. obscurant*; unde Brutus fingit, hostes abscondisse Pulionis corpus. Ceteri fere et Edd. ante Scaligeram cum Metaph. et Celso vulgares, *illum verito trans- fixum arbitrantur. Varenus gladio com- minus, &c. vel arbitrantur transfixum*: Petav. *occisum* pro *transfixum*, quod legitur ad oram. Recentissimi Bon- gars. tert. et Leid. sec. ac tertius cum Edd. Rom. Mediol. Ven. et Flor. ac Hotom. libris habent *concer- pit. Illic vero occurrat oculus gladio, co- minusque, &c. Arbitrantur Varenus qui gl. com. est* in Oxon. *cominusque* est in solo Leid. sec. Celeberr. Gruterus ex Bongars. et Petav. scribebat *I. verito a. defixum. Gladio comminus, &c.* Mihi quidem non dubium est, quin illa verba *illic vero occurrat*, sint a mala manu: nam jam ante dictum *occurrit*, &c. et nata esse ex *vero ob- scuratur*. Quare omnino legendum

suspicio *illum Verito rector trans- fixum. Oculus gladio Varenus comminus rem gertit, vel com. rem g. Varenus*. Pa- cillima est mutatio ex *verito rector* (cujus glossa est *arbitrantur*) in *vero ob- scurantur*, et *vero occurrat*. Ex *oculus* fecere *occisum*, quod est in aliis. Quidquid sit, saltem ista *illic vero*, ut *sparia, ejeci*; ab ingenioso lectoris interim certiora exspectans.

27 *In contentione et certamine*] Re- centiores *certamen*. Nos autem lec- tionem omnium Codd. auctoritate suffultam restitimus. *Davis. Cer- tamen* forsam operarum vitio in Ed. Scaligeranam inrepsit. Certe nostri etiam omnes servant: ut debent. *Contentione* pertinet ad emulationem landis. *Certamine* ad mutuum auxi- lium. In utroque ita utrumque ver- savit fortuna, ut, &c.

29 *Ut alter alteri inimicus auxilio sa- lutique esset*] Legendum *ut alter alteri, inimicus inimico, auxilio salutique esset*, nisi malis *ut alter alteri auxilio saluti- que esset*. Priori vero rationi favet Græcus, eaque mihi potior videtur. *Davis. cur. sec.* Non male, sed nihil juvant Mss. nisi quod *inimico* exci- disse potuisse, pateat ex Leid. pr. et tertio, qui carent *utri*, et ex Edd. Rom. Med. Ven. in quibus deest *vir- tute*.

XLV. 5 *Nostrorum militum*] Ulti- mam vocem defendam censuit Jos. Scaliger. Sed unde factum sit, ut in hanc suspicionem incidit vir doctis- simus, plane nescio: constat enim Cæsarem hac loquendi formula non raro usum esse. Sic B. G. VI. 39. 'Nostrum militem clamorem exaudiunt.' Et VII. 62. 'Neque nostrorum mili- tum victorum impetum sustinere po- tuerant.' Vide et Hirtium B. G. VIII. 42. seq. Non erat etiam, cur Gabr. Faërus hunc locum sollicita- ret, et in conspectu nostrorum multo cum cruciatu legeret. *Davis.* Voluit etiam delere Gruterus potius, quam ad emendationes recurrere. Male.

Qui id censent, non adtendunt ad Cæsaris stylium. iv. 34. 'paucitatemque nostrorum militum prædicaverunt.' ii. 23. 'Intromissis militibus nostris.' viii. 22. B. Civ. ii. et innumeris locis, *sera nobis*.

6 *Necubatur*] Leidens. prim. et tert. cum Vossiano tertio, Aicard. et Ed. Incerta *necubantur*: quod inpenne præ vulgato placet. Vide etiam ad ii. 23.

Unus intus Nervius] *Unus* hoc in loco idem denotat ac *quidam*. Sic B. G. ii. 26. 'Scuto ab novissimis tui militi detracto.' Petronius Satir. c. 26. '*Unus* servus Agamemnonis interpellavit trepidantes;' ubi vide Joan. Schefferum. Sulpicius Severus vit. B. Martini c. 8. 'Indicatur, unpum e familia servulorum laqueo sibi vitam extorsisse.' Eodem modo iterum locutus est ejusdem libri c. 21. Immerito igitur hanc *unius* potestatem repudiavit G. J. Vossius de vit. Bern. i. 83. *Davis*. Hoc jam e Lexicis notissimum. Sed vide insuper Cel. Burm. ad Ovidii Epist. xv. 162. 'Naias una:' et Johnson Ariat. in Bentlei. p. 51. Aurel. Vict. Cæs. c. 8. 'Unus ortus Epiri:' ubi etiam vide Comm. *Unus* sic satis abundat etiam apud nostrum i. 12. B. Civ. ii. 27. 'una vallē non magna interjecta:' ubi vide Ciaccon. c. 19. 'Unum flumen tantum.'

8 *Profugerat*] Quamvis defendi queat uno alteroque loco *profugere* pro transfugere (vide ad Frontin. i. 6. § 1.) tamen rescripsi hic *perfugerat* auctoritate Mss. tum Ursini, Carrar. tum meorum numero septemdecim, in quibus Bong. pr. sec. Voss. pr. Leid. pr. Petav. Lovan. Egm. et alii e vetustioribus, cum Edd. Flor. Vascos. R. Steph. pluribusque. Erat enim hic Nervius *perfuga*, non *profugus*: licet hæ voces crebro permutantur: ut in Apul. i. vi. p. 112. 'servos alienos profugos' Mss. 2. et Ed. Junt. post. *perfugas*. B. Civ. ii.

27. 'ex castris Curionis ad Attium perfugiant:' et illic eadem varietas; uti et B. Afric. c. 35. 'legionarii in castra Cæsaris perfugerunt:' c. 51. 'si qui perfugere vellent.'

Hic servo] Cujac. Bong. sec. Leid. pr. Oxon. Voss. sec. *hic servo*: quò alludit Bong. pr. *hinc*: perperam. Nervius enim ille loco natus honesto, non erat servus. Rectius tum substituas *hujus*, quod est in Lovan. Gotorp. Carr. Duker. et aliis sex cum Edd. Rom. Ven. Inc. Mediol. aliisque, ut *persuadet* non ad Verticonem, sed Ciceronem referatur, quod et fecit Metaphrastes, qui inepte tamen *hic servo* etiam legit. Vertit enim *οἶτος μὲν δὴ τῷ Κικέρωνι ἐλευθερίαν*, &c. *ἐπισχομένην ὑφίσταται τὰς ἐπιστάλας διόλκειν*, &c. c. 49. 'Cicero Gallum ab eodem Verticone repetit, qui litteras ad Cæsarem referat:' ubi rursus male Cujac. Leid. prim. et Oxon. *eundem Verticonem*. Bene illic Metaphr. et Celsus. Nil muta: *hic* in Mss. aliquoties abiit in *hic*. Vide ad c. 39.

10 *Affert*] Mss. Reg. Ellena. et Vossii, et Edd. Vett. *effert*. Græcus, *ἐξήρπεν*. Quæ et verior videtur lectio. *Affert* enim illud est, quod deinceps dicitur, 'ad Cæsarem pervenit.' Clark. Placuit mihi *effert* cum Bong. Voss. Petav. Lov. et plerisque, uti et Edd. plurimis: *infert* Voss. pr. a m. pr. Est vir doctus, qui *aufert* conjecerit. *Adfert* retinent Cujac. Leid. pr. et tert. Oxon. et Edd. Inc. Aldi, Plantini, sec. Gryph. cum Scal. et seqq. Quomodo si legas, *ille* non ad servum, sed ad Verticonem vel Ciceronem potius referendum erit, qui litteras jaculo inligatas *servo* attulerit. Verum sic B. G. i. 5. 'sibi quemque domo efferre jubent:' in Ed. Scalig. aliisque exstat *afferre*: B. Civ. i. 78. 'ab Iberda frumentum jussi erant efferre,' in uno et altero itidem *aff*.

12 *Periculo*] Bongars. pr. sec. Vos-

niani omnes, Oxon. Petav. Egmund. alique plures exhibent *periculis* cum Ed. Incerta. Quod adeoque recepi, ut Julianum. Sic alibi in plurali *comatus, frumenta, siccitates, voluntates*, et similia. Dein restitui *cognoscitur* auctoritate Mstorum meorum omnium, exceptis Leid. pr. et Oxon., atque Edd. Veterum, quod in *cognoscit* primum mutarunt Veneti; sed bene, quod iis non obsecuti sint R. Steph. et in sec. Ed. Gryphius. *ur* excidit in Mss. nonnullis ob sequens *Cæsar*. Sed ille nominativus rectius, ut vulgo fit, sequentibus est jungendus.

XLVI. 7 *Qua sibi sit iter faciendum*] Sic Ms. Reg. et Edit. Rom. Mss. Eliens. et Vossii, *qua sibi iter faciendum*. Quod idem est. Scaliger et Recentiores, *qua sibi iter faciendum* sciebat. Clark. Non vidisse debuit Clarkius Editiones Veteres; nam Veneti jam A. 1517. Ald. Steph. Gryph. alique omnes exhibent *sciebat*, a Beroaldo primo, credo, insertum. Et sane ita exstat in Mss. Cujac. Andino, Scalig. Leid. pr. Oxon. et Metaphraste *διανοομενος*. Pro eo *esset* est in Petav. *sit* tantum comparat in Carr. Claccon. Pal. Leid. sec. Duker. Dorvil. qui Codices sunt recentissimi. In ceteris et Edd. primis tantum est *qua sibi iter faciendum*. Quod præferrem, nisi *sciebat* retinere satius duxissem. Ceterum *faciendum* rescripsi ex Cod. Carrar.

8 *Possit*] Sic Ms. Reg. Quod et Temporum ratio postulat. Scaliger alique, minus recte, *posset*. Clark. Clarkio adstipulatur solus Leid. primus. Reliqui Mss. et omnes Edd. *posset*: quod temere mutavit. Vide ad l. 8.

10 *Expectandam*] In Cujac. Cod. cum sit *exercendam*, conjecerat ipse vir magnus *accersendam*, non male profecto, sive potius *arcessendam*: nam et inveni in Scaliger. et Leid. primo *exercendam*. Quod tamen elegantius retinere possis pro ad bellum

adhibendam. Adi omnino Cel. Burm. ad Petron. c. 94. 'eum in Emolpi sanguinem exercuissem:' vel fatigandam itinere longo: ut apud Terent. 'exercere servos.' Liv. l. 56. 'laboribus exercita plebe:' et passim: hinc *laboriosus* et *exercitus* junguntur. V. Comment. ad Sueton. Tiber. c. 6. et Gronov. Obs. iv. 4. Verum quamvis *exercendam* valde adblandiatur, recipere tamen nolui: quia vulgaris lectio simplex et naturalis Cæsaris consilio satis convenit, et a Metaphraste et Celso confirmatur: attamen in illis codicibus optimas esse plerumque, ut sæpe monui, lectiones, patet vel e sequenti *cogit*, quod ii soli ex nostris cum Oxon. et Andino servant. Nam ceteri Mss. omnes et Edd. ante Beroaldum, aliqueque habent *colligit* vel *collegit*; haud dubie e Glossa. Nihil frequentius est Livio, Cæsari, ceterisque historicis aliisque, quam *cogere copias, exercitum, milites*, &c. pro *colligere*, in unum locum redigere. V. vi. 9.

XLVII. 2 *Progreditur*] Hic rursus hæreo; nec quid eligam, scio. Ut enim nunc editur, exstat quidem in Cujac. And. Scalig. Leid. primo, Oxon. et Edd. Beroaldi, et qui eum sequuntur. Sed in reliquis omnibus et Edd. prima est *procedit*. Utrumque adhibet auctor. Inclino tamen magis in *procedit*: ut vi. 35. Eadem variatio occurrit vii. 14. ubi plura, et B. Afr. c. 75. iv. 11. Possemus conijcere, utrumque verbum esse Glossam verioris *profecit* ex iis, quæ diximus ad l. 38. 'tridui viam processisse:' vel *profecisse*. Sed inhi-beor voce sequ. *præfciit*: pro qua Mss. 4. et Edd. prima *præfciit*: *præcedit* hic Ed. Inc.

10 *Veritus*—*ut hostium impetum sustinere non posset*] Meus liber habet, *ne hostium impetum*. Sed vereor, ne ab aliquo sit mutatum, qui non existimaret satis Latine dici, *vereor ut non*: cum Cicero sic loquatur in l. 12.

de legibus: 'quodcirca vereor committere, ut non bene provisâ principia ponantur: ' et in Tuscul. Quæst. II. 20. 'Et tamen veremur, ut hoc natura non patiatur.' Ciaccon. Hujusce phrasæ plura collegit exempla Fr. Sanctius Min. iv. 15. quorum auctoritatem minuere conatur Jac. Perizonius in Addit. p. 915. *Davis. Veritus ne—sustinere non posset.* Variant Mss. Librariorum inscitia corrupti. Cæterum nullus dubito, quin legendum sit vel, 'ne—sustinere non posset,' vel, 'ut—sustinere posset.' Quod enim edidit Scaliger, alique, 'ut—sustinere non posset.' Latinum non videtur; et omnino cum Perizonio adversus Sanctium existimo, quæ ex bonis Auctoribus afferri solent istiusmodi constructionis exempla, eorum alia ex corruptis esse Codicibus, alia ex sinceris minus intellecta. Quod affert Ciacconius ex Cicerone; *vereor committere ut non*, porsus ridiculum est: illud enim, *ut non*, pendet, non a *vereor*, sed a *committere*. In loco isto, Tusc. Quæst. II. 19. 'veremur ut hoc natura non patiatur,' abest ex optimis Codicibus illud *non*. Et similiter in cæteris. Quem citant viri docti locum ex Tibullo 'me cognita virtus Terret, ut infirmæ nequeant subsistere vires:' est, Adeo *ut nequeant*. Difficillimum omnium est illud Horatii 'Nam ut ferula cædas meritum majora subire verbera, non vereor.' Constructio tamen ista hujusmodi est: *Nam ut ferula cædas meritum majora subire verbera*, id eundem *non vereor*, vel, hoc ne facias, *non vereor*. *Clark. Veritus, si, &c. ut non.* Sine dubio vitiosum est, id quod Martialis docent. Nam pro illo *si* in Mss. meis quindecim, inter quos Bong. pr. sec. Voss. pr. Lovan. Egm. Petav. &c. ac Edd. primis scribitur *ne*; immo in Petav. a m. secunda clare *ne si* exaratur. Adhæc in Leid. primo non comparat *ut*; quod itaque delevi, et *ne* reposui ante *si*. Credo, olim

fuisse scriptum, *Veritus, ne, ex hibernis fugæ si similem, &c.* quomodo facile *si* abire potuit, et dein quia videbant librarii *si* adesse debere, illud loco *sed* ne intrusisse et ut supponnisse. *Non* delet Lambinus ad Horat. loc. Sat. I. 3. e scriptis, ut ait, codicibus. Cl. Davisius evictus Cl. Perizonii argumentis ad Sanctium Ed. Ult. p. 812. in iterata Ciceronis Tusc. Disp. editione priorem delevit notam, et edidit *Veremur ut hoc natura patiatur*. De ea variatione egit quoque Cort. ad Plinium Ep. I. 8. 'Vereor ergo ut sit satis congruens.'

13 *Litteras Casari dimittit*] *Dimittere litteras* est huc illuc mittere, vel circummittere, ut B. C. III. 22. Quod hic locum habere nequit; quare emendat Cl. Bos. Anim. ad Cæs. p. 20. *remittit* ex Metaphraste *ἀποστέλλειν*. Recte omnino, atque ita diserte scriptum est in Scalig. et Oxoniensi; habentque jam Edd. Ven. 1517. Aldi, Gryphii, Stephani, alique. In Leid. pr. simpliciter *mittit*, uti et in Voss. pr. a m. pr. *re* exciderat ob præcedens *ri*. *Cæsaris* V. sec. Si tamen quis cum plerisque Mss. malit retinere *dimittit*; fingat is, Labienum litteras variis exemplis per varios et diversa itinera ad Cæsarem misisse in responsum ejus litterarum, de quibus Cap. præc. *Ille rescripsit* etiam Celsus.

14 *Peditatus equitatusque copias*] Facit hoc subinde Cæsar, ut quæ plerumque *ἀλεκτρικῶς* efferuntur, plene exprimat. Sic *ἀπλῶς copias* alii dixissent. Eodem modo alibi dixit, *movit in Arvernus versus*: quod alii *Arvernus versus*. Sed hæc levia. *Vossius*. Alii fere *ἀπλῶς copias* vel *peditatum equitatumque* dicunt; sed noster hanc loquendi formulam non infrequenter adhibet. Sic B. G. VI. 6. 'Magnis coactis peditatus equitatusque copia.' Et VII. 5. 'Copias equitatus peditatusque subsidio Biturigibus mittunt.' Curtius etiam IX. 11. 10. 'Copias

peditem equitumque' dixit. *Davis*. vii. 76. 'Tantæ copiæ equitatus peditatusque.'

15 *Milia p. longe*] Quamquam suspectam habet hanc locutionem Scalliger, tamen sæpissime ea utuntur Cæsar atque Hirtius. *Infra*, vii. 16. viii. 26. in *Not. de Bello Civ.* ii. 37. de bello Alexand. c. 26. de bello Africano, c. 24. et *Annotat.* ad c. 30. *ibid.* c. 67, 68, 77. et *Not.* ad c. 80. in *Annotatis*. Vide et Doctissimi Jos. Wasse *Notas* in Sallustium, p. 242. *Clark*. *Hirt.* viii. 29. 'Non longius ab ea cæde plus minus viii. milibus abesse.' et *Davilius* de B. Civ. ii. 37. ac B. Afric. c. 30.

XLVIII. 2 *Communis salutis auxilium*] Bongarsian. prim. *communis* corrupte? sed e quo forsau eruditior est eruenda lectio. Nam in Leidensi pr. et Oxon. exaratur *communis salutis*: Unde fere suspicor, scripsisse Cæsarem *Communi salutis*. *Auxilium* dativo junctum; quia auxilium erat communis salutis destinatum i. 5. 'Domum reditio:' ubi vide *Davis*. *Apulei*. *Metam.* vii. p. 143. *Ed. Pric.* 'Mandatis dominicis seras auscultator.' Ita enim is locus e *Mss.* et *Edd. Vett.* est legendus. Consule insuper C. Scloppiam *Symb. Cr.* p. 56. *Gronov.* ad *Liv.* xxiii. 53. 'exprobratio cuiquam:' quomodo et *Gujetus* ac *Bentleius* emendarunt *Terent.* *And.* i. 1. 17. 'Exprobratio inmemori.' *Sall. B.* *Cat.* c. 40. 'Miseriis suis remedium.' Neque hæc repudianda est conjectura, quia *auxilium* non descendit a verbo *Dativum* regente; sed contra *auxilium* inde derivatur. Vide enim, quæ adfert *Curtius* ad *Sallust. Catil.* c. 32. § 1. 'Insidiæ Consuli:' et *infra* ad viii. 27. 'Proficiscitur ad auxilium Duratio ferendum:' item *B. Civ.* i. 85. 'Urbanis præsidia rebus.' Sic *B. Hisp.* c. 89. 'Saluti sum præsidium parare.' In nonnullis est *solutis*. Immo consule *Cl. Drak.* ad *Liv.* iii. 46. 'locum seditioni quæ-

rere.' Immo idem *Livius* iii. 37. 'Tribuniciam potestatem, munimentum libertati:' ita enim *Mss.* constanter. Adde iv. 9.

7 *Hanc Græcis conscriptam literis*] *Robertus Titius* legit *cæcis* literis, id est, obscuris literarum notis, quæ non nisi lumini admotæ legi possent, aut simile quid. Nugæ sunt, tametsi egregie ille de Villiomaro se triumphare putet. *Hotomannus* ait, Gallos vulgo Græcæ nescivisse, sed peritioribus tantum notam hanc linguam. *Fulvius Ursinus* putat Græcæ scriptam fuisse, sed *Gallis* ignaram linguam illam, solos autem characteres notos fuisse, atque id tradere *Strabonem* ait: quod falsum, nam ait *Strabo*, οὐκὰν φιλέλληναι εἶναι, ὥστε καὶ τὰ συμβέβηαι ἑλληνιστὶ γράφειν. Sane ἑλληνιστὶ γράφειν, quid aliud quam lingua Græca? *Fulvii* errorem quodammodo etiam secutus *Ciacconius*. Sed uterque errat. Gallos Græcam didicisse linguam nullus sanior in dubium devocaverit, sed illos Gallos qui *Massiliæ* propiores. Quales *Helvetii* *Allobroges*, aut his vicinæ gentes. Aut si quis longius sitis quoque notam fuisse linguam arbitretur; *Gallis* proprie dictis, sive *Celtis*. Nam *Strabonem* de his *Gallis* tantum loqui res ipsa clamat. At in *Belgica* *Gallia* nullus unquam veterum dixit floruisse Græcam linguam. Nedom apud *Nervios*, homines ferissimos, ad quos nullus aditus mercatoribus, sed omne studium in armis. Adversus *Titium* vero hoc solum adferam, etsi non aliunde constaret, non dubitaturum me, quin Græcæ Cæsar hanc epistolam scripserit. Ejus ipsissima verba hodieque exstare in *Polymno* scio *Strategem*. viii. 23. Καὶ τὰς Κελτικὰς ἐπιβολὰς. Προσέχον βοήθειαν. Quæ optime respondent *Cæsaris* verbis, nam paulo post ait: 'In literis scribit, se cum legionibus profectum celeriter afforæ: hortatur at pristinam virtutem retineat.' *Vossius*. V. ad vi. 14.

10 *Cum epistola ad amentum deligata*] Nota usum amenti in literis, ubi per castra hostilia penetrari nequit, ad obsecras mittenda. Sed finis amentorum fuit, ut validius cōtorquerentur. Unde Numidis noxium fuisse, quod iis destituerentur, discimus ex Orosio v. 15. ubi de pluvia loquitur: 'Porro autem Numidis hastilla telorum, quæ manū intorquere sine amentis solent, lubrica, ac per hoc inutilia reddidit.' *Idem*.

11 *Adjiciat*] *Leid. pr. objiciat.* Unum cum *Edd. R. Stephani, Stradae, post. Gryphii, Clarkii adjiciat.* Quo non opus esse puto. *Adjicere* est eo jacere, ut destinatum tangat scopum: vide II. 21. et alibi. Monuit modo Cæsar, ut ab se eam projiceret ita, ut caderet intra castra. Vide *Cel. Burm. ad Ovid. Am. l. i. El. 7. 12.* 'Qualiter abjecta de nive manat aqua:' ubi in *Mss.* nonnullis etiam *objecta*. *B. Civ. III. 56.* 'Ut exercitus tellis ex vallo abjectis protegi posset:' ubi rursus turbant, ut et *B. Afr. c. 56.* et *B. Hisp. c. 18.* 'litteras oppidanis abjecit:' ut malo.

14 *Tragulam mittit*] Tanquam unus ex hostibus. *Dion l. XL. p. 125. A.* *Ὅσας ἀπὸ τοῦ πολέμου πρὸς πόλιν ἐξέστειλες προσέταξε.* Sed ex Cæsare liquet, non de industria, sed casu jaculam turri fuisse infixum. *Davis.*

17 *In conventu militum recitat*] Observandum arbitror verbum *conventus* non enim dixit in *concione*; quia Græce non omnes milites intelligebant: sed aliquanmultis familiaribus, et Græce linguae peritis coactis, qui deinceps ceteris exponerent. Erat ergo *Consilium*, *Concio*, et *Conventus*. Ad *consilium* adhibebantur legati, tribuni, questores; ad *concionem*, omnes; ad *conventum*, proximus quisque. *Haberm.* Inanis videtur hæc inter *conventus* et *consilium* distinctio, quam tamen aride amplexus est Joan. Godwinus. Ex certa voces in hōis auc-

toribus confunduntur. *Dictys Cre-tensis II. 29.* de omnium Græcorum concilio sic loquitur; 'Tali modo conventu dissolutus' et c. 30. 'defunctorum corpora miserandum in modum confecta, undique in unum colligi jubet, atque in conventu ante ara omnium projici.' Sic *Claudius in Rufinum I. 61.* *conventus* furiarum dicit id, quod antea vs. 28. *concilium* vocaverat. *Davis.* Vide Festum in V. *consilium* et *conventus*.

XIX. 3 *Armatorum*] *Bong. pr. ses.* *Petav. Leid. pr. Voas. pr. Lovan.* et alii quinque cum *Ed. Incerta armata.* De quo amplius videndum. Nam *armati* ponuntur pro *militibus*. *Nepos Dion. 9.* 'Navem armatis ornat:' quo loco, neque *Justini* ibi adducto, nihil est mutandum. *Liv. I. 29.* 'Cursus armatorum:' supra III. 2. 'Multitudine armatorum.' *Hirt. VIII. 14.* 'Copia armatorum vias pro suis castris instruant.' At idem c. 35. 'cum cohortibus armatis ex proximis castellis impetum fecit:' nisi ibi jungendum *arm. ex p.*

5 *Deferat*] *Cajac. Oxon. et Leid.* prim. habent *referat*, pro *iterum ferat*, et *repetit* pro *iterum petit*. Quod placet: et hinc illa littera r forsas nata in præc. voce pro *repetit*. *Horat. Od. I. 14.* 'O navis, referant in mare te novi Fluctus.' Ita sacra annua vel alia *referri* dicuntur, quæ instaurantur et repetuntur. Vide *Cl. Burm. ad Ovid. Rem. Am. 593.* 'referens Triatica Baccho.' Adde *Lucan. I. 74. 180.*

7 *Omnesque ad eum multitudinem convertiase*] *Conversam esse.* *Silius Italicus IX. 646.* 'Convertit Varro.' *Symmachus I. 1. Ep. 1.* 'Nec mihi vitio vertat intermissio litterarum.' *Curtius IV. 6. 29.* 'Ira deinde vertit in rabiem.' Nescio enim quam ob causam *Joan. Freinshemius* arbitretur, primam vocem in sexto casu positam esse. Eodem modo loquuntur etiam alii, ut multis exemplis monstravit *Aldus Manutius* ad *Sallustii Catil. c.*

6. *Davis*. Innumera hujus locutionis exempla vide in Doct. Cortii excursu vi. ad Sall. B. Jug. c. 74. quosque ibi laudat. Hirt. B. Afric. c. 9. 'Ruspianum cum reliquis copiis convertit.' Quamquam hic posset esse constructio *hostes convertisse multitudinem*.

8 *Allatis, Cæsar*] Sic Ms. Norvic. In editis voces erant transpositæ, adeo ut oratio dura fieret, et confragosa; quapropter, licet crebras Cæsaris *perabŏleus* non ignorarem, vetusti Codicis fide nixus, situm verborum mutavi. *Davis*. 'Quibus litteris—Cæsar allatis,' &c. Sic Mss. et Editi. *Davisius*, ex nno Ms. Eliensi, reponit; *Quibus litteris—allatis, Cæsar, &c.* Nam 'in Editis,' inquit, 'voces erant transpositæ, adeo ut oratio dura fieret et confragosa,' crebrasque nescio quas comminiscitur Cæsaris *perabŏleus*. Quod omne, merum præjudicium est, ex eo natum, quod de *Ablativo absolute posito* ineptiunt Grammatici. Revera enim eadem plane est constructio. *Quibus literis Cæsar allatis, suos facit certiores*; ac si dixisset, *Hac Cæsar oratione, aut, Oratione Cæsar pulcherrima, suos cohortatur*. In qua verborum dispositione, manifesto nihil *transpositum*, nihil *durum* aut *confragosum*. Eodemque verborum ordine sæpissime utitur luculentissimus Auctor noster. l. ii. § 12. 'Hac re statim Cæsar per speculatores cognita.' l. vi. § 9. 'Cognita Cæsar caesa.' l. vii. § 1. 'Indictis inter se principes Galliarum conciliis.' § 16. 'Castris ad eam partem—positis, Cæsar, quæ—aditum angustum habebat; aggerem apparare,' &c. c. 80. 'Uno die intermisso, Galli; atque, hoc spatium, magna cratium—numero effecto; media nocte—egressi,' &c. l. viii. § 3. 'Tali conditione Bituriges propolita.' De bello Civ. iii. 11. 'Recepto Cæsar Orico.' c. 39. 'Deductis oræ maritimæ Cæsar præsidii.' § 52. 'Quibus ille cognitis.' § 63. 'Quibus ad insequendum impeditis, Cæsar, quod

fore providerat;—exercitum educit.' De bello Alexand. § 30. 'Quo incommodo Domitius accepto.' *Clark*. Luculente vulgarem verborum ordinem defendit *Clarkius*, et confirmant Mss. nisi quod *Leidensis*. primus *ad Cæsar* ponat post *litteris*: quod tamen præferrem. vii. 77. 'Depopulata Gallia Cimbri magnaue in l. calamitate.' Sic Mss. viii. 15. 'Quorum pertinacia Cæsar cognita.' *circiter* omittit Ed. Incerta: *adlatis* deest in *Voss*. sec. *Cæsari* Leid. sec. ut conjecit *Gruterus*. Sed forsitan tota vox abundat. Consule notata ad ii. 17.

11 *Magnam*] Deest in Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edit. Rom. *Clark*. Abest a Mss. omnibus et Edd. primis, item her. *Gryph*. si excipias *Cnjac*. *Scalig. And. Oxon. Leid. pr. μεγάλην* addit Græcus. E Mss. cunctis verborum ordinem mutavi: vulgo *hos. mult.*

12 *Cum tantis copiis*] Codd. nonnulli *Tantulis*. Quod idem est. *Tantus* hostium; *Tantulis* suorum. *Clark*. Omnes *Bongarsiani*, *Vossiani*. *Leidenenses*, *Petav*. ceterique, exceptis supra nominatis, et Edd. primæ: *tantulis*, sine *cum*: uti et Mss. *Brant*. et *Beoraldi* aliæque: perinde autem est, si *tantulis* legas, an *cum* addas nec ne. Utrumque adhibuit Cæsar: paullo ante 'omnibus copiis.' Vide ad ii. 7. *Tantis* si admittas, *cum* addi debet: atque ita Interpretem legis, ex versione ejus patet. vi. 8. 'tantis copiis tam exiguum manum adoriri.' Lectionem *tantulis*, quam *Cl. Wasse* præfert, maxime juvat nostri locus iv. 22. 'has tantularum rerum occupationes,' ubi versa vice illi Mss. qui hic habent *tantulis*, illic exhibent *tantar*, et contra: *Tantulus* occurrit quoque vii. 19.

13 *Tum quoniam*] Sic Mss. Græcus item *Tōre μὲν οὖν*. Quædam *Vett. Editiones*, *Scaliger* quoque et *Recentiores tamen quoniam*, &c. Perperam et alieno sensu. Non enim id vult

Cæsar, 'quomodo magni periculi res esset, dimicare; tamen quoniam liberatum obsidione Ciceronem sciebat, ideo consedis se et castra muniasse,' qui sensus est nullus. Sed, 'quoniam magni periculi res esset dimicare; et tum porro, quoniam jam dudum liberatum obsidione Ciceronem sciebat, consedis se et castra muniasse.' Clark. Etiam Bong. prim. Petav. Vossiani, Egmond. Oxon. et 6 alii cum Ed. Inc. præter Mstos aliorum, habent *tum*, quod bene explicat Clarkius et recepit Hotomannus. Tunc Leid. pr. Scal. et Ed. R. Steph. deest in Bong. sec. et Leid. sec. sed in eo corrupte *dimicarent*. Sed videte hic, ut vara vibiam sequatur. Ex *eoque omnino*, factum dein *æquo animo*; quod est in Edd. omnibus, quod sciam, vetustatis usque ad Scaliger. præterquam in R. Stephani *incideret*. Natum hoc tamen ex *tamen*, quam inde, quod pro *eoque* in Mss. plurimis sit *æquoque* vel *equoque*. *Animo* etiam legas in Lovan. Duker. Oxon. et aliis. Recte Græcus καὶ οὐκ ἐστὶ διὰ τοῦτο ταχυήτους ἔργον εἶναι ἡγούμενος. Mutavi ordinem e Mss. tantum non omnibus pro *lib. obs.* et mox *potest loco* ex Leid. pr. et Oxon. ac Vascos. pro *l. pot.*

LI. 9 Ea] Mss. et Editt. Vett. *eas*. Clark. At ea recte servarunt Cujac. And. Scal. Oxon. Leid. pr. Voss. tert. et Gott. a m. sec. in quo a m. prima est *ad eas*, uti et in Ed. Inc. Ea jam Beroaldus et seqq. dederunt. Sic 'eadem transgressi' VIII. 10. B. Civ. I. 64. 'ea transire flumen, qua,' &c.

10 Vallum manu scandere] Scalorum ope non adjuti, quæ in hunc usum adhibebantur. Sic supra c. 42. 'Scalis vallum adscendere cœperant.' In Mato Brant. nonnullisque impresis legitur Vallum manu scindere. Absurde. Hæc tamen vitiosa scriptio Græcum interpretem fefellit, qui habet τὸ ἔργον τῇ χειρὶ περὶεργεῖν. Vascos. editio, cum aliis quibusdam, exhibet

vallum vi conscendere; sed hæc etiam varietas ex librariis vulgatæ lectionis sensum non capientibus ortum duxit. Davis. Ita edidit Scaliger, enique secutus Davisius, qui interpretatur manu scandere, 'ascendere sine scalarum ope.' Quomodo supra dixerat Cæsar l. v. § 35. 'Scalis vallum ascendere cœperunt.' In plerisque Mss. legitur, vallum manu scindere. In Ms. Reg. vallum scindere. Græcus habet, τὸ ἔργον τῇ χειρὶ ΠΕΡΙΤΕΜΝΕΙΝ. Quam lectionem Davisius, ut valde absurdam, rejicit. Sed superius dixerat Cæsar l. III. § 5. vallum scindere, fossas complere. Et illud ipsum vallum manu scindere non necessario ita est accipiendum, ac si nullis uterentur instrumentis. Clark. Ad Frontin. III. 17. § 6. fossas implere et vi vallum, (sic enim malo) detrudere cœperunt, docui rectum esse omnino scindere, tam ex Orosio, Polyæno; Interpr. Græco, quam similibus Cæsaris locis, ac Mss. et Edd. Vett. Hi enim omnes scindere exhibent, nisi quod corruptissimus Voss. sec. det vi conscendere, ut est in Ed. Flor. Beroaldi et margine Vascos. aliorumque: manu abest a solius Leid. primi manu prima. Vix dubito, quin illud scandere typothetarum errore in Ed. Scalligeranam inrepperit.

11 Omnibus portis eruptione facti] Aliter hæc Polyænus Strateg. VII. 25. ait enim Cæsarem ipsum extra castra sublimem locum conscendisse; posteaque et simul e castris exercitum, et e superiore loco prorupisse Cæsarem, ut a fronte ac tergo hostes clauderentur. Et hac ratione victos Gallos. Vossius.

LII. 1 Veritus] Amplius exhibent Codd. And. Leid. prim. Oxon. Scalg. et Ed. R. Stephani noluit veritus. Atque ita Gr. Interpres, qui et plura addit διόκειν οὐκ ἡβουλήθη, δέσας ἢ ἐνέδρα τις ἐνέπει, ἐστὶ δρόμα, &c.

2 Neque etiam parvulo detrimento illorum locum relinquere videbat] Acute

16 *Virtute eorum capiente incommode*]

Ait Suetonius in Jul. c. 67. 'Cæsar milites diligebat usque adeo, ut audita clade Tituriana, barbam capillumque summisserit, nec ante demserit, quam vindicasset.' Ego nihil hic singulare video. Nam perbreve illud tempus fuit, quod intercessit inter cladem Titurianam, et cæsus Gallos. Ipse Cæsar affirmat prius Ambiorigem ad castra Ciceronis venisse, quam nuntii de morte Sabini ad eum allati essent. Itaque facile quis conjecit brevissimum fuisse intermedium illud tempus. Sed dicere possumus Cæsari eo tempore, quo cæsus Titurius, promissiores barbam et capillos fuisse, nec voluisse demere (cujus rei aliqui observantissimum fuisse alibi Tranquillus ait) priusquam ultus esset. Sed notabile quod Polyænus l. VIII, ait de Rhodogune femina, quæ capillos lavans cognovit subditos defecisse; itaque non abstersis illis, sed revinotis ut erant, exercitum eduxit, juravitque non ante se crines purgaturam, quam rebelles vicisset; tandemque post longum tempus victoria potita abiit crines et collegit. Unde Persarum Regum sigillum etiamnum imaginem impressam habet Rhodogunem disjectis capillis. In Græco est: Τῶν Περσῶν βασιλεῖσι σφραγὶς βασιλικὴ ἐκείνῃ ἐστὶν ἀναθεμένη τὰς τρίχας ἔχουσα 'Ροδωγόνῃ. In aliis legitur ἀναλελυμένη, abluentem; ego male ἀναθεμένη: nam dixit ante Polyænus, non occultasse eam capillos, sed ita ut demissi erant, celeriter colligasse. Est autem hæc Rhodogune filia Xerxis Persarum Regis, quemadmodum ex Ctesia discimus. *Vossius.*

17 *Latitia*] Præterquam in Færm, Hotomanni, et Brantii Mss. sic exaratur quoque in Bong. pr. sec. Voss. pr. Egmund. Oxon. Palat. Duker. Dorvill. et Marg. Gryphii. *Latitia* Voss. sec. Exemplum tamen quæro apud classicum Auctorem. Inter Glossemata reponit Vossius de

Vitis sermonis l. III. p. 469. *Al latitia.*

LIII. § *Abesset*] Mss. et Edit. Vett. circiter LX. Clark. Hotomanni et Brantii Mss. Item omnes Vossiani, Leidenses, Bongars. Petav. Pal. Lozan. Duk. Dorvill. Aic. *abesset circiter LX.* neque aliter Celsus. Verum Metaphrastes habet *σταθίους τερπαικίους καὶ ὀδομήκων* i. e. millia passuum XLVII. et D. adeoque *circiter L.* Verum L. solum habet Oxon. *circiter* abest quoque a Scalig. et Cujaciano. Ob quam inconstantiam rescribere placuit, quod est in longe plurimis *abesset circiter LX.*

18 *Cum legione in eam*] Sic et Græcus: οὗ τὰ δούκων χαμῶδι ἀπονεμφέμενος. Mss. autem Reg. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. *cum legione sua, remittit in hiberna.* Clark. Etiam Mss. mei omnes cum Edd. Ven. Med. et Inc. præter Leid. Oxon. Scalig. sed perinde est; nisi malis credere *eas* superfluum esse, ac scribendum *cum legione remittit in hiberna*: ut reposuit Aicardus, an e Mæto nescio.

18 *Neque ullum fere*] Ultimam vocem a Recentioribus omissam consensu veterum Codicum tam manu quam typis descriptorum reduximus. Metaphrastes tamen eam in suo libro non invenit; locum enim sic interpretatur Οὐδὲν ΠΑΝΤΑΦΑΞΙ τοῦ χαμῶτος μέρος ἀφραγιστὸν δὲ Καῖον διελθεῖν. *Davis.*

19 *Conciliis et motu*] Edd. antiquissimæ cum Mss. omnibus præter Scal. Oxon. Leid. pr. et And. *conciliis*; non male hoc loco *ἐνισχυμένων* Græc. ut non cætus intelligat, sed ipsas consultationes. Talia sunt 'militum consilia' B. Civ. II. 30. Ceterum pro et rescripi ac unanimi Matorum consensu.

21 *Legato*] Codices nonnulli *questore.* Clark. *Legato* primum invenio in Ed. Veneta A. 1517. quod receperunt Aldus, Gryphius, Plantinus, Scal. et ita seqq. Et præfecto in

lectio confirmatur ab egrègils Membris Andinis et Oxoniensibus. Ceteri omnes tam editi, quam scripti *questore* servant. At is erat M. Crassus c. 24. quamvis ibi multi Mss. non addant *questorem*. *Questores* nominat c. 25. si tamen sana est lectio; uti ibi videre est. Forsan nihil addiderat hic Cæsar, et a librariis vel in margine primum adjecta est vox *legato* et perperam *questore*. Certe nec Metaphrastes, nec Celsus nomen honoris exprimunt.

22 *Earum civitatum, quæ Armorica appellantur*] Armorica dicta est Britannia, Galliæ Celticæ provincia, quia ad mare erat sita. Vide Guil. Cambdenum Brit. p. 14. Tradit quidem Plinius Hist. Nat. iv. 17. totam Aquitaniam olim Aremorica dictam. Sed hoc, si verum est, hic locum non habet. *Davis*. Vide vii. 75.

24 *Ab hibernis abfuisse*] Male alii *constitisse*. Andin. *fuisse*. Scilicet scribendum fuerat *afuisse*: quod restat in Bongars. primo, Voss. primo et Egmondano. Confer notata ad i. 36. *afuturum*.

LIV. 1 *Ad se vocatis*] Leid. pr. *convocatis*. Sed Bong. prim. Voss. prim. Lovan. Egmond. et 7. alii cum Ed. Inc. et Aic. *ad se evocatis*. Quod Cæsari reddidi. Consule ad rv. 20. 'evocatis ad se mercatoribus.'

2 *Denunciaret, alias cohortando*] Mss. omnes fere perturbate *alias coh. denunciaret*. At Cujac. et Andin. habent tantum *quum sciret deficere, alias cohortando*. Unde conjicias initio tantum fuisse *territo*, *se scire quæ fierent, alias coh.* Nil definitio. Gr. *ἐκποδῶν, καὶ εἰδῶν, ἃ ποιοῦσι λέγουν*. Alios autem bis est in Pulm. schedis et Edd. quibusdam pro *alias*.

6 *Cujus frater Moritasgus*] Quidam Gallorum Deus huic fuit cognominis, at ex multis inscriptionibus patet; nam conject Th. Reinesius, aliquem *Μοριτασγος* e majoribus Moritasgi nos-

tri, a suis ob merita pro Deo habitum: hic enim erat, ut recte Plinius Hist. Nat. ix. 7. 'vetustissimus referendi bene merentibus gratiam mos.' Adeunda est viri doctissimi Epist. LXVII. p. 597. *Davis*.

12 *Tantumque*] Sic Mss. Reg. Græcus item. *Τοσοῦτον* ΔΕ. Quod et melius hic convenit, quam quod in val-gatis habetur. *Clark*. Nullum alium codicem suffragantem, nec me adsentientem habet Vir Doctiss. Durissimum foret *tantumque*, et *tantumque*. *Tantum* est initium *Ἐριφωρῆαρος*. V. Cort. ad Plin. l. vi. Ep. 31. 14.

14 *Tantumque omnium voluntatis commutationem attulit*] Editt. Rom. et Beroald. habent, *Tantumque omnibus voluntatum commutationem attulit*; quibus succinunt Ms. Norv. et edit. Ven. nisi quod hæc Typographi errore *voluntatem*, ille librarii imperitia *voluptatum* representet, nec in variarum lectionum *συλλογαίς* ullam Codicum discrepantiam invenio notatam. Non igitur intelligi, cur hanc lectionem mutarint nuperi editores, nisi forte *voluntatum* plurali numero carere perperam existimarint. Vide B. G. vii. 10. et B. C. i. 40. *Davis*. *Omnibus voluntatum commutationem*. Sic Mss. et Editt. vett. Scaliger et Recentiores, *omnium voluntatis commutationem*. Quæ emendatio, ut recte annotat Davilius, omnino sine causa videtur facta. *Clark*. Hæc lectio *omnium voluntatis* non a Scaligero, sed jam a Beroaldo sive Venetis inducta, et dein ab Aldo, Stephano, Gryphio aliisque retenta, confirmatur a Codd. Andin. Scal. Oxon. et Leid. prim. et Græco. In ceteris Mss. et Edd. est *Omnibus et voluntatem, voluptatem, voluntatum*; ut in optimo Bong. et Voss. pr. Lovan. aliisque multis: *commutatio* Petav. L. tert. *commutationum*, Bong. pr. et sec. *commutationemque* Egm. et alius. Ex qua codicum incertitudine satis patet, plurale *voluntatum* librariorum offendisse et corruptionis causam fuisse, Va-

ram optime id vindicavit Davisius: et sæpe nos monuimus Cæsarem eum numerum amasse. Adi modo ad c. 45. Neq̄ enim puto, velle aliquem recipere *voluntatem* e Voss. pr. Egm. Petav. et *commutationum* e Bong. pr. ut sit *voluntatem commutationum*, quomodo plane est in Bongars. sec. quibus significaretur, ut interpolavit Celsus, *rerum novarum cupiditas*. Ego revocavi cum Clarkio *omnibus voluntatum*. Quid si tamen admittamus utramque lectionem, *omnium voluntatum*? *Omnes voluntates* pro omnium hominum animo, uti supra *Omnis opinio* 11. 3. ubi vide. Quod tamen non adfirmo. B. Civ. 1. 20. 'Ne qua commutatio fieret voluntatis.'

16 *Pro veteri ac perpetua erga populum Rom. fide*] Vide notata ad B. G. 1. 43. Davis.

20 *Quod, qui, &c.*] Ms. Reg. *quod hi qui, &c.* Ms. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. corrupte; *quod ei qui, &c.* Clark.

22 *Populi R. Imperia*] Bong. pr. sec. Egm. Lovan. et 7. alii cum Ed. Incerta a *populo Ro.* Voss. pr. sec. et Duk. ea po. Ro. et quia po. Ro. *imperia ferrent* Edd. Rom. Ven. Med. ea *populi Ri. imp.* Carr. *Imperia a populo Ro.* dictum est, quasi *imperata a populo*, vel jungendo *perferrent a populo*: sive a *Romani p. parte*. Vide ad VII. 82. Sed potius malo primam explicationem. *Imperia a populo* sunt *imperia populi*. Ut 'legiones a Deiotaro' B. Alexand. c. 34. 'litteræ a Cæsare' pro 'Cæsaris': vel quæ ab eo venerant, ut hic imperia, quæ a populo Ro. veniunt. De quo adi omnino ad B. Civ. 1. 1. Plura videre potes apud Curtium ad Plinium Ep. IV. 22. 'Hoc a Mauricio novum non est.'

LV. 8 *Fortunam amplius tentaturos*] Primo Ms. quos consului taptum non omnes, alique et Edd. quædam *ampl. fort.* Dein Ms. Scalig. Andin. Leid.

prim. et Edd. Romana, Mediol. Ven. ac R. Stephani *tentandam*. Rectius multo et nervosius; quomodo et conjecerat Gruterus. Offendit etiam *re tentaturos* Ciacconium; quare dicerent voluit post illud participium removere: quod si retinere magis placuerit, melius foret, *non sese*. Ceterum Manutius venustiores putat fore lectionem, *deleto partem*. Hoc qui credit, Cæsaris locupletem styllum et plene loquendi morem non observavit: quod monitum jam sæpissime, et alibi innumeris exemplis demonstratum.

9 *Exigere a finitimis, equos parare*] Sic optime Ursini Codex. Cæteri Ms. et Edit. vett. *exercere, a finitimis equos parare*. Græcus item, *ἀρκίζε*. Quæ tamen lectio manifesto corrupta. Clark. Accedit solus Codex Stephanicus ab Hotomanno laudatus, qui etiam probat. Primus in textum admisit Scaliger, quod avide reliqui, præter Cellarium tamen, adripuerunt. Verum codices mei omnes, uno consensu habent *exercere, a. f. excepto* Egmundano, in quo legas *exarare*: unde conficere possis *exorare*. Verum non video, *exercere* esse lectionem manifesto corruptam; immo potius ea vox convenit consilio Inducioniari, qui serio in animo habebat, Romanis bellum facere, adeoque recentes copias ex militari instituto quotidie exercebat: quare revocavi veterem lectionem; donec pateat, tolerari non posse.

10 *Exules damnatosque tota Gallia*] Sic edidi ex consensu vetustiorum Codicum; recentiores enim voce *tota* deleta, legunt *e Gallia*. Nimirum a Grammaticis decepti, regionum nominibus præpositiones semper addi debere censuerunt. Julius Obsequens de Prodig. c. 63. 'Adversus Cæsarem Pompeius Macedonia cum invitatis gentibus amicis instrueret aciem,' ubi absque causa sontica re-

ponunt in *Macedonia*. Cicero Acad. Quæst. I. r. n. 12. 'Sic Philosophiam (Brutus) Latinis litteris persequitur, nihil ut iisdem de rebus Græcia desideres,' ubi alii legunt a *Græcia*, alii *Græca*, alii a *Græcia*. Frustra omnes. Silius Italicus IV. 372. 'Ansonia si te fortuna creasset, Ad magnos venthæ Deos.' Vide et Fr. Sanctium Min. IV. 6. Davis. *Tota Gallia*. Ita optime restituit Davisius ex Codicum veterum consensu. Græcus item, ἐκ ΠΑΡΗΣ τῆς Γαλατίας. Scaliger, *damnatæque Gallia*. Al. e *Gallia*. Clark. Vox tota librarii, ut reor, culpa, ante Scaligerum jam excidit e Plantiniana Lipsii Editione; pro qua perperam e inseruerunt Amstelodamenses et Cellarius. *Tota* Mss. et Edd. omnes. De præpositionis ea ellipsi egimus ad II. 7. Hic tamen paulum aliud notat, scilicet 'totam per Galliam.' Ut VII. 1, 'Dilectum tota provincia habere instituit.' Ae B. Civ. I. 26. 'Tota Italia dilectas habentur.' VII. 24. 'toto muro' I. e. per murum. c. 72. 'toto opere.' Sic Mss. quidam VII. 65. 'Tota Gallia erant imperati' et passim. B. Civ. III. 1. 'fides tota Italia angustior.'

LV. 2 *Instigatos*] Sic Ms. Reg. Al. instigari. Quod perinde est. Clark. Si perinde est, cur ergo a vulgari lectione recedit vir doctus ob unici codicis varietatem. Inveni etiam in solo recentissimo Bong. tertio: *instigare* Bong. pr. Oxon. et Edd. Rom. Med. Ven.

5 *Hoc more Gallorum est initium belli*] Habet hæc pro Glossemate Cruteros: quam opinionem vehementer confirmat Petav. Cod. a quo omnia hæc abeunt, ut et varietas, quæ est in reliquis Mss. Nam *initium bellum* est in Egm. *bellique lege* Bong. sec. *bellorum* in Palat. Gottorp. Leid. tert. Duker. Dorvill. et Edd. Rom. Inc. Ven. ac Mediol. et aliis. Quod pro quo in Leidensi primo, Voss. tert.

Gott. a m. sec. Quo certe non referendum est ad *initium belli*, sed ad *armatum consilium*, quare cetera verba uncis tanquam per parenthesis inclusi.

7 *Coguntur*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et vett. Editt. *consueverunt*. Græcus, εἰδότες. Clark. *Coguntur* Beroaldus demum, et Veneti, ac deinceps Aldus, Gryphius aliique excuderunt; et sane ita exaratum est in Andin. atque Oxon. uti et seq. conj. et. Verum ceteri Mss. omnes tam aliorum quam mei et Edd. priores *consueverunt* qui. Edd. Flor. Vascos. Steph. aliæque *consueverunt*. Sed id contra nostri est morem. Vide ad I. 43. Putem scribendum; *pueres et armati c. consueverunt*. qui. Ut et valeat *et quidem*. Sed parum hæc referunt: *consueverunt* et *coguntur* supra quoque confusa sunt.

11 *Hostem judicat*] Sic lego suffragante omnium Codicum consensu. Editores nuperi reposuerunt, *hostem judicandum curat*; quia, ut arbitror, id iudicium, improbante concilio, peragi non potuerit. Sed ut hoc mali pateretur Cingetorix, Induciomari fiebat opera, cui propterea, pro solenni scriptorum consuetudine, factum imputatur. Davis. Non Editores nuperi reposuerunt *judicandum curat*. Sed ita jam Veneti A. 1517. Aldus, Basil. Steph. Gryphius aliique exhibuerunt: atque exstat in Cujac. Scalig. et Oxon. Mss. qui etiam habet *bens* non male sine que. In Andino *judicari curat*: Gr. *τολμῶν ὑπερδουκῶν*. Placet itaque magis *judicat*.

16 *Ac prius, quam id facias*] Reponendum arbitror *at prius*. Certe Metaphrastes habet *πρὶος δὲ τοῦτον*. Davis. Reponendum censet Davisius *at prius*. Et favere sibi existimat Græcum Metaphrastem, *πρὶος δὲ τοῦτον*. Sed et ad Græcam versionem et ad sententiam, perinde est, si tegatur *ac prius*. Et in media sen-

tentia paulo etiam simplicior et venustior est iste loquendi modus. Sic infra, l. vi. § 40. *atque ille*, &c. *Clark.* V. ad iv. 25. et vi. 41. 'Ac tantus fuit.'

17 *Quæque f. v. præcipis*] Conjunctionem que non agnoscit codex nllus, nisi recentissimi Bong. tert. et Dorrill. quare confidenter deleui cum Ed. incerta aliisque, majori distinctione adhibita.

LXVII. 1 *Manu manitissimis*] Priorem voculam ex Glossa adjectam arbitratur Fulv. Ursinus: sed perperam, de-notat enim id quod arte humana fit, et naturæ opponitur, *Davis.* Merito hic reprehendit Davistus Ursinum, qui vocem *manu* delendam cernit. Sine qua utique neque Latinitas constabit, neque sententia. *Clark.* Adde; *Justinus* xlv. 6. 'Nec manu facta, sed naturalia præsidia defendunt.' Cicero *Fin.* [ii. 22. 'Quid aut in natura--aut in operibus manu factis tam compositum, tamque compactum, et coagmentatum inveniri potest? Vide sis et *Offic.* ii. 4. *Curtius* vii. 2. 'Magnæ recessus habent amœnosque nemoribus manu consitis.' Quin et noster B. C. iii. 44. 'manu sata' pro non sponte nascentibus usurpavit. *Davis.* cur. sec. Ad Cl. *Drakenb.* ad Liv. ii. 5. 'manuque adjutum.'

2 *Sese contineret castris*] *Contineret* hic exstat in solo Bong. tert. et ille ordo in solis Gott. Voss. tert. et Ed. Inc. Verum ceteri Mss. et Ed. Incerta ac Vascos.; item *Stradæ* et post. *Gryphii* dant *castris sese* vel *sese c. teneret.* Ad omnino i. 40. 'quum castris ac paludibus se tenuisset.' Eadem confuso B. Civ. i. 69. 'se castris tenuissent.'

5 *Nuncios mittis*] Oxon. *circummittit*, ommissa voce *nuncios*. Vide ad i. 34. statim soli Oxon. et Andin. habent *convocat.* Reliqui cum Edd. primis, item Vascos. R. Steph. *Gryph.* post. et pluribus *evocat*: quod *Cæsari* reddidi. Vide ad iv. 20. 'Evo-

catis ad se undique mercatoribus.' Dein *plerumque omnes* retinent constanter hic Mss. non *plerique*. Consule notata ad iii. 30. 'plerumque omnibus Gallis.'

LXVIII. 8 *Magna contumelia*] Mss. Reg. et Vossii, *magna cum contumelia.* *Clark.* Præpositionem, quam sexcenties addit Cæsar, ubi alii omittere solent, inserui auctoritate Bongars. primi, sec. Petav. Leidensium omnium, Oxon. Voss. pr. sec. et Egmond. vii. 52. 'Obsidibus summa cum contumelia extortis.' B. Alex. c. 60. 'cum tanta contumelia possessiones Cordubensium flamma consumerentur.' B. Civ. ii. 14. 'Majore cum fiducia:' et passim. Vide tamen ad B. Civ. ii. 26. 'Contumelia perfugæ adpellantur.' Sed ibi notat e *contumelia*.

10 *Sub vesperum*] Sic Mss. Reg. Al. ubi *visum est, sub vesperum*, &c. Quæ lectio, ex Codicum plerumque consensu, verior. *Clark.* Mss. et Edd. a me visi omnes addunt *ubi visum est*: quod delendum non fuit. Græcus *ὑπὸν αἰθρῶν*.

12 *Perterritis hostibus*] Bongars. sec. præterr. Sed Bongars. prim. Vossian. prim. Petav. Egmond. et Voss. secund. *proterritis* verissime: hoc est ita territis, ut in fugam conjicerentur, quod ideo sequitur, nostri more, qui synonyma alterum explicantia jungit: ut statim *dispersi dissipatique*. Vide de *proterris* quædam apud Colv. et Pric. ad Appulei Met. l. iv. p. 76. 'ad proterrendos, si qui evigilassent.' male Stew. Sciopp. Wouw. et Scriv. *perterr.* et Pricæum ad init. l. x. 'propter terrendos miseros viatores;' et Viros doctos, atque in primis Cl. Burm. ad Phæd. Fab. xiv. § 1. Statius Theb. ii. 644. 'Parmaque Menœten Proterrebat agens, trepidis vestigia retro Passibus arguentem.' ubi nil mutandum esse jam olim Barthius Virgilii loco *Æn.* xii. 299. ostendit. Lactant. de Mort. persec:

c. 44. 'Acies Maximiana proterretur, ipse in fugam versus : ' quod nequaquam mutandum in *proteritur*. Apulei. Met. l. iii. p. 46. Ed. Pric. 'latrones gladio fugare et proterrere aggressus sum : ' ubi itidem e Bertin. Cod. Sciopp. cum Edd. Wouw. ac Scriver. *perit*. Eadem varietas in Mss. vii. 71. 'Glandibus Gallos perterrent.' Vide et viii. 24. 'Perterritum ac fugientem.'

14 *Neu quisquam quemquam prius vulneraret, quam—videret*] Mss. Eliens. et Vossii *neu quis quem prius, &c.* Ms. Reg. *neu quemquam prius vulnerarent, quam viderent.* Clark. *Quem pro quemquam* est in Bongars. pr. sec. Petav. Vossianis, Egmond. Gott. Leid. tert. et Ed. Incerta. Recte, ni fallor. Sic Ms. Oxon. vii. 40. 'Interdicit, ne quis quem interficiat.' *Quemquam* voluit etiam Hotomannus, cum in Editis inveniret *quemque*. *Quisquam alium* Leid. pr. et Petav. pro Var. lect. *quisquam alterum* Oxon. : *quis deest* in Leid. sec. Bong. tert. et Bualid. Dein *vulnerarent* et *viderent* Leid. sec. sed *vulneret* est in Bong.

pr. sec. Petav. Vossianis, Scalig. Egmond. Lovan. Leid. pr. et tert. Oxon. Duker. Gott. aliisque, uti et Edd. primis et plerisque antiquis, nec non Vascos. Steph. Gryph. post. Male *vulneraret* Aldus reposuit, quem secuti Gryph. Plant. Scal. et dein reliqui. *Vulnerent* Bong. tert. Nam et supra *petant*, non *peterent* est in Leid. primo, Scalig. et Oxon. ac Ed. R. Stephani. Dein pro *videret* Bong. pr. sec. Petav. Scalig. Oxon. et alii cum Ed. Ven. 1517. Vasc. Stephani, Gryph. post. et pluribus *viderit*. V. ad c. 27. Rescripsi igitur fide tam vetustorum Codicum 'petant. Ind. neu quis quem,' id est aliquem 'prius vulneret, quam illum int. viderit.'

19 *In ipso fluminis vado deprehensus Induciomarus interficitur, caputque ejus refertur in castra*] De hac re gesta sic Florus iii. 10. 'Induciomarus Treviros—convocavit : ille fortitera Dola-bella summotus relatumque Regis caput.' Sed memoriæ vitio id Dola-bellæ tribuit, quod T. Labieno accep-tum erat ferendum. Davis.

DE BELLO GALLICO.

LIB. VI.

CAP. 1.3 *Titum Sextium*] Hæ voces absunt a Msto Norvic. nec eas in suo Codice legit Græcus interpret. Davis.

Delectum] Pulm. Schedæ, Bong. pr. sec. Voss. pr. Egm. Oxon. Lovan. et quatuor alii *dilectum*. Quod passim, si substantivum sit, in Cæsare ob consensum veterrimorum Codicum, et Festum, recepi. Nota sunt Virorum doctorum collectanea, quæ super hac voce ubivis congressere, quare ea huc non repetam : satis habens semel monuisse id, quod crebro

infra recurrit ; quibus in locis eos notabo codices, e quibus i reposui.

5 *Maneret*] Rescripsi auctoritate Mstorum meorum 15: et Ed. Inc. *remaneret*. In And. Leid. pr. Cujac. et Oxon. est *remanebat*. Scalig. *manebat*.

6 *Consulis sacramento rogatusset*] Pompeius hoc anno, ut statim Cæsar dixit, proconsul erat, superiore consul. Unde viri docti pro *consulis* legunt *consul*. Ut sit, quos (Pompeius) *consul sacramento rogaverat*. Sane con-

jectura bona est. Quid si tamen dicamus hic de Pompeio dici; rogaverat eos consulis sacramento, ut III. libro Cæsar dixit, 'Titurius legato dimicandum non existimabat.' Nam ipse Titurius legatus erat. Pro illa conjectura est, quod facile potuit ex Cæs. depravari *Consulis*. Quod si alteri conjecturæ nostræ locus est, lego quos *consul is* (Sc. Pompeius) *sacramento rogaverat*. Sed nec damuare eo rē consulis velim. Vossius. Cum consul fuerit Pompeius eo tempore, quo milites hosce jurejurando adstrinxit, Petro Ciacconio legendum videtur *Consul sacramento rogasset*. Si qua opus est mutatione, longe præstat Ph. Rubenii conjectura, cui *Consul is* divisim scriptus placet, Elect. I. 15. Davis. Nodum in scirpo hic quærent, qui, quoniam ipse tum Consul esset Pompeius, quum hosce milites jurejurando adstringeret; ideo legendum volunt, non *Consulis*, sed *Consul*, aut *Consul is*. Quasi vero non similis prorsus esset hæc locutio, atque illa supra, I. III. § 18. 'Cum tanta multitudo hostium, legato' (hoc est, *sibi*, qui tantum legatus esset,) 'dimicandum non existimabat.' Quod et recte annotavit Vossius. Clark. *Consul is* divisim placuit quoque Grutero. Adscripsit vir doctus margini sui Codicis K. Jul. id est, Kalendis Juliis. *Consules* exaratur in Leid. pr. et rogasset: quasi fuerit rogassent. Græcus habet ἐν τῇ βραχέῃ: quod juvat conjecturam illorum, qui divisim legunt *Consul is*. Et certe, ut bene defendat vulgatam lectionem Vossius, obstabat tamen alicui ex amicis, qui illius Genitivi exemplum aliud quærebat, quo *Sacramentum*, quo milites rogabantur vel adigebantur a consule in nomen suum, vocetur *Sacramentum Consulis*. In verba et nomen *Consulis* *Sacramento* rogari, *Sacramentum* adigi, &c. passim dicitur. Sed *Sacramento consulis* rogari an inveniretur, dubitabat. Huic reponi

Delph. et Var. Clas.

posset Tacitus, qui aliquoties utitur *Sacramento Cæsarum, Vitellii, Vespasiani adigi*. Consule Rhenan. et J. Gronovium ad Histor. II. 55.

8 *Ad opinionem Gallie*] Ultimam vocem ex imperiti hominis glossa ortum habere arbitratur Fr. Hotomannus, quia apud Cæsarem *opinio* existimationem aut auctoritatem passim denotat, ideoque, pro illius sententia, subscribendum fuit, non *Gallie*, sed *populi Romani*. Verum locus medica manu non indiget, cum ea vox, etiam apud nostrum, id quod sentimus, aliquando significet. Vide B. C. I. 69. Davis. Vide ad γ. 11. vel 40. Ita crebro 'ad spem reliqui temporis,' 'conficiendi negotii.' B. Civ. I. 29. Adde B. Civ. II. 39. 'Ne hæc quidem res Curionem ad spem morabatur.'

10 *Brevi tempore sarciri*] *Sarcire* est integrum præstare. Vox juris. Festus: 'Sarcito in XII Servius Sulpitius ait significare damnum solvito, præstato.' Unde *sartus* pro integer: et hinc formula, *SARTA TECTA* conservare. Vossius. Reparari. Festus voce *sarte*: *Sarcire est integrum facere*. Eodem sensu adhibuit noster B. C. I. 44. 'Dum *sarcire* detrimentum volunt.' Vide et B. C. III. 67. Metaphora sumta est ab iis, qui laceras vestes reficiunt. Davis. *Resarciri*. Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. Al. *sarciri*. Clark. Si Oxoniensem, forsan et Andinum excipias, habent Mss. mei omnes cum Carrar. ac Pulm. Excerptis et Edd. primis, *resarciri*. Unde re excidisse potuit ob præcedens *tempore*, atque ita Mss. quidam B. C. III. 67: sed *sarcire* pro *resarcire* damna, usus etiam est Cicero ad Fam. Ep. I. 9.: ut e Mss. legunt viri docti; nam olim ibi erat *resarcire*; et Colum. IX. 15. Noster quoque B. C. III. 71. 'Ut acceptum incommodam virtute sarciretur.' c. 74. 'infamie sarciente.' Apul. Met. II. 33. 'Id omne de facie sua defectum

Cæsar

4 C

sarcire compellitur.' Verum et Sueton. in Claud. c. 6. 'Dammum liberalitate sua resarturum.' Quare revocari posset antiqua lectio. Nam et in Terentio 'Vestis resarcietur.' Gloss. *avarus pendo, resarcio*.

11 *Adaugeri*] Non recte Mss. plerique et Edd. primæ cum Vascos. Strada, posteriore Gryphii, aliisque hic quoque præpositionem omittunt. Servant eam Edd. plurimæ cum Mss. Cuj. Scal. And. Leid. pr. et Oxon: atque ita alii scriptores. Hirt. B. Alex. c. 12. Afric. c. 1.

14 *Duplicatoque*] Censet Ciacconius *quod* abundare, ac delendum esse. Ei favet Græcum, qui vertit *duplicavit e. c. numerum*. Immo abest quoque a Leid. pr. ac Voss. pr. habet *numerum*, et Leid. sec. *duplicatum numerum*. Ceterum, quod idem *cohortum* mallet ex l. præc. c. 47. 'cæde cohortum cognita,' in eo non audiendus. Nam ibi *menulmus cohortium* legi in Mss. integrioribus, uti hic Mss. omnibus, et c. 29. 44. ac VII. 65. et passim apud nostrum, aliosque, atque etiam in nummis Antonii, et Inscript. Grut. p. 258. n. 8. 'Cohortium prætoriarum.' Immo hinc Accus. plur. *cohortis* B. Civ. i. 41. 46. 70. 73.

15 *Quas cum Q. Titurio amiserat*] Mendam perspicuum, inquit Hotomannus, et legendum, *quas Cotta et Titurius amiserant*. Nugæ sunt, ne quid gravius dicam. Cæsar cohortes, et cum iis Titurium amiserat. Titurii autem solius mentionem facit, quia illius, non Cottæ culpa acceptum detrimentum. *Vossius*. Sic c. 39. 'Nondum ad eum fama de Titurii morte perlata:' nam et tum Cotta perierat.

II. 5 *Civitates*] Sic quidem Edd. Rom. Ven. Mediol. Vasc. Stradæ, posterior Gryphii A. 1546. et deinceps Scaligeri, reliquæque Edd. exhibent cum Mss. Oxon. et Dorvill. nisi excerpta fallunt. Nam ceteri MSS. mei omnes, uti et aliorum ac Reg. Clarkii

dant *civitatibus*, quod reposui. Totam vocem non agnoscit Græcus.

11 *Obsidibusque de pecunia cavent*] Nequeo satis mirari adeo hallucinatos hic esse Ursinum et Ciacconium, ut putarent pro *de pecunia* scribendum *et pecunia*, vel utramque hanc vocem inducendam. Dixerat ante Cæsar Treviros pecuniam pollicitos; ejuſ spe cum gentes aliquas pertraxissent, cavent obsidibus de pecunia, id est, se duros pecuniam. Nec Græcum curo, qui vertit, *ὁμηροῖς τε καὶ χρημασιν ἀλλήλων ἐπιστάσαντο*. Veritas et res ipsa reclamation. *Vossius*. Recte etiam Hotomannus jam defendit hunc locum ab Ursini et Ciacconii mutatione. Cavent per obsides datos de pecunia. Obsides dati sunt in pignus, Treviros civitatibus pecuniam promissam soluturos. Sic VII. 2. 'Obsidibus cavere:' ubi *de male* alii inculcant: perverse illi viri putarunt, eundem sensum esse locutionum *cavere aliqua re* et *de aliqua re*: qui plane diversus est: ut in notissimo exemplo *de illis testamento cavisset*. Sic Terent. Ean. IV. 7. 12. 'sibi cavit loco,' id est, per locum, quem elegit. Pro *de male* itaque in Ursini Mss. et Leid. sec. ac Bong. tert. atque Edd. Beroaldi, Vasc. Stradæ, Steph. aliisque scribitur *et*. Rectius Leid. prim. uti et Edd. primæ *et de p.* pro etiam. Quasi dixerit et per obsides de fœdere, immo etiam de pecunia promissa cavent.

9 *Adjunctis cisrhenanis omnibus Germanis*] Licet plerique Belgæ orti sint a Germanis, hoc tamen nomine *καὶ ἑξ ὧν* insigniuntur cum paucis aliis Condrusi, Eburones, Cæræsi, et Pæmani, ut docet noster B. G. II. 4. Joan. quidem Goduinus ex Plinii H. N. IV. 17. Triboccos, Nemetes et Vangiones hic ingerit: immodeste prorsus; cum, præterquam quod nostra sententia ipsius Cæsaris testimonio nitatur, summopere dubitandum videtur, num Nemetes saltem et Vangiones tum temporis cis Rhenum

sedes habuerint. Certe eorum, tanquam Galliam Belgicam habitantium, nusquam meminit Cæsar. Vide Chr. Cellarium Geogr. Ant. II. 3. p. 189. seq. *Davis*.

10 *Senones ad imperatum non venire*] Falluntur Ursinus et Ciacconius, qui malebant *ad imperandum*. Quia Salustius dixit Jugurt. c. 62. 'Igitur Jugurtha ubi armis virisque et pecunia spoliatus est, cum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur.' Imperabatur Senonibus, ut accederent: illi ad imperatum non veniebant. Eodem modo quo dicitur, *ad præscriptum facere*, ita et *ad imperatum venire*. Et vitavit Cæsar hac locutione ambiguitatem *toti ad imperandum*. Quam et Tullius intellexit, cum ait: 'Nunc ades ad imperandum, sive ad parendum potius.' Nam *imperandum* activam et passivam significationem habet, *imperatum* non item. *Vossius*.

III. 8 *Reliqui, &c.*] Oxon. *Reliquæ p. Senonas, Carnatas, Tr.* Eleganter, ut intelligat *civitates*. Populum quando nominat Cæsar cum aliis sæpe addit *civitas*. Confer. III. 9. et ibi notata. Non tamen hic admiserim, quia nusquam præcessit substantivum illud. De Græca terminatione alibi.

11 *In Lutetiam Par. transfert*] Ms. Norvic. et editi veteres exhibent *concilium in Lutetiam*. Præpositio ab iis expuncta est, qui hoc modo Solæcisimum fieri existimabant, qua in sententia fuisse nonnulli apud Quintilianum Inst. Orat. I. 5. p. 33. Ed. Oxon. Sed perperam. Vide Fr. Sanctium Min. IV. 6. et Jac. Perizonii addit. p. 758. *Davis*. In *Lutetiam*. Sic Mss. Reg. et Ellens. Quam Lectionem eradite tuetur Davisius. Sic enim et alibi loqui solet Cæsar. Alii omittunt præpositionem *in*. *Clark*. Præpositionem agnoscat etiam Carr. Duker. Dorvill. Leid. tert. et Edd. usque ad Scaligerum, excepta Stephaniana. Sic III. 20. in Mss. nonnullis a *Tolosa*. VII. 58. et 60. a *Meloduno*; ubi itidem

variant Mss. c. 80. 'Qui ab Alesia processerant, se in oppidum receperunt.' Adde *Davis*. ad B. Civ. I. 11. 'ab Arimino: et ad I. 15. Item II. 17. 'In Hispali.' et c. 10. ac III. 12. et c. 100. Cort. ad Sall. B. Cat. 40. Valer Max. I. 87. 'Relatos Albam.' Ms. Harlem. bonæ notæ codex. *ad Albam*. Plura dixi ad Frontin. I. 3. 6. 'in Trœzena transferendi.' Non temere tamen hoc inculcaverim: quia et ab Ursini, Ciaccon. Brantii, meisque Mss. plurimis et antiquioribus abest.

13 *Afuisse*] Sic Andin. Bongars. pr. Lovan. Egmund. Voss. prim. non *abfuisse*. Vide ad I. 30.

IV. 1 *Acco*] Sic quidem etiam Græcus, *Ἀκκω* sed Bong. pr. Voss. pr. Scal. Leid. pr. Petav. Egmund. Lovan. Dorv. et Edd. Rom. Mediol. Ven. *Acico*, *Accico*. Alii *Achico*, *Athico*, *Attico*, *Achilo*, *Accilio*, &c. Ita ut in nullo invenerim latud *Acco*. Sed in cunctis additum *i*. Quod recipiendum putarem, nisi c. 44. et VII. 1. Msti constanter retinerent *Accone*.

4 *Deprecandi causa*] Cæpta sua excusandi, ut vel ex eo patet, quod Cæsar eorum excusationem accepisse se dixerit. Hujusce significationis exempla suppeditabit A. Gellius Noct. Attic. VI. 16. *Davis*.

7 *Æstivum tempus instantis belli*] Penultima vox abest a Ms. Norvic.: nec, ut opinor, sententiæ est prorsus necessaria; ferri tamen potest, si cum Metaphraste *πόλεμον ἐγκείμενον* intelligamus. Joan. Sambucus testatur Codicem veterem habuisse *Æstivo tempore instante, belli, non questionis rem esse arbitrabatur*: sed huic lectioni omnes alii refragantur Codd. quapropter temere non est recipienda. Hotomanno placet *Æstivum tempus instans*, hæc enim vere contigisse ex c. 8. manifestum est. *Idem*. *Æstivo tempore instante* est etiam in Lovan. Gott. Voss. tertio, et Editione Incerta. NH muta. Tempus æstivum erat

tempus cogitandi de bello, quod instabat, non de questione. *Instans* si tamen agnoscerent *Mss.* facile tolerari posset.

v. 4 *Meruerat, odio civitatis, motus existat*] In aliis codicibus *metuerat*, unde Gab. *Færnus* legendum coniecit in *eum erat*. Sed vulgata lectio est retinenda, non item interpunctio: orationem enim hoc modo rectius distinguas; *Ex eo, quod meruerat, odio, civitatis motus existat*. Pro recepta tamen stat *Metaphrastes*. *Duois*. *Motus oriretur*. Sic *Ma. Reg. Al. motus existat*. Utrouque modo satis constat temporum ratio, cum tanquam præsens narretur res præterita. Interpunctio—*odio, civitatis motus, &c.* *Davisii* est. *Al. odio civitatis, motus, &c.* Sed parum interest. *Clark*. *Metuerat* habent *Mss.* mei tres quatuorve recentiores cum *Edd.* primis, *Aldi*, aliisque. *R.* vero *Stephanus Fæрни* lectionem amplexus est in *eum erat*. Hanc juvat nonnihil scriptura *Matorum Scalig. et Leid.* primi *Odi*: nam *civitatis motus* jungunt etiam antiquæ *Edd.* quædam. Præterea quod *meruerat* non est in *Metaphraste* nec *Celso*. Ceterum perperam ex uno *Regio existat* in *oriretur* mutavit *Clarkius*; licet accedat unus *Ursini* et *Voss. sec.* Est enim verum *Glossema*. *Existere* significat subito oriri. *Adi* omnino *Cel. Burm.* ad *Ovid. Metam.* II. § 264. 'Existunt montes.' Multus est in hoc verbo noster. v. 28. 'Inter eos existit controversia:' ubi itidem *Mss.* aliquot *orta est*. III. 15. 'tanta subito tranquillitas exstitit.' VII. 84. 'clamor post tergum pugnantibus exstitit.' VII. 42. 'Repente flamma exstitit.' B. C. III. 3. 'Nosque eorum adventus exstitit.'

6 *Certaturum*] Ita *Scaliger*, et dein sequentes edunt, notantque in variis lectionibus, sic exstare quoque in *Ed. Florant*. Verum ceteræ omnes cum *Mss.* exhibent *concertaturum* præter *Andin.* et *Oxon.* in quibus *contenturum*.

Post *concertaturum* addit *Petav. ceterum*. *Voss. prim. tenturum*. *Egmund. temptaturum*. Adeo ut videatur *contenturum* veriorem esse lectionem. *Prælio contendere* aliquoties usus est *Cæsar*. *Concertare* an alibi, dubito: licet *Cicero*, *Terentius*, alique usurpent. Hoc tamen reposui; quia certum est, præpositionem e *Mss.* esse addendam.

13 *Bello lacerasset*] Sic *Mss.* et *Editt. Vett.* *Scaliger* et Recentiores *lacerandum*. Quod perinde est. *Clark. Lacerandum* exstat in *And.* et *Lovan.* atque *Edd. Ven. 1517. Ald. Gryph.* et *Plantin.* prætuli tamen *lacerasset* e *Bong. Leidq. Voss. Cujac. Scal. Lov.* ceterisque tam aliorum, quam meis. Verum amplius non *bello*, sed *bellum* est in *Voss. primo*, et *sec. Egmund. Duker.* et in *Bong. primo bello. lacerare bellum* est, bellum facere, movere. Vide ad IV. 34. 'ad lacerandum et ad committendum prælium.' Hic tamen nihil temere muto: nam et *lacerare prælio* sæpe apud nostrum: ut *B. Civ.* I. 42. *B. Afric.* c. 45. Ceterum *Celeb. Cluverius* in *Germ.* I. II. p. 67. pro *Treviros* legi jubet *Rhenos*, et c. seq. pro 'eorum finibus,' *Rhemorum f.* quia *Labienus* non in *Treviris*, sed in *Remis*, eorum finitimis, castra habebat. Sed post *Induciomari* cladem tam in *Treviris*, quam *Remis*, sibi invicem vicinis, præsidia locasse *Labienum*, credibile est: aut saltem propius *Treviros* movisse, unde et ipsi eum bello lacerare tentarunt.

In *Menapios abderet*] *Ma. Reg. Menapiis*. Utrumque Recte. *Clark. Ob. Gifanius* *Ind. Lucret. V. in e vet. Cod.* legit *Menapiis*. Sed ex aliis *Metis* refragatur *Brantius*: quia *Cæsar* supra dixit 'in superiora loca se abdere:' atque ita sæpe 'in silvas se abdere.' Et sic alii passim vel *ex* *Ablat.* sine præpositione vel *Dativo*. Vide *Cl. Burm.* ad *Vellei.* II. 91. 'Abditusque carceri.' Sed tamen *Leid. pr.* et *Oxon.* cum *Carrar.* ac *Duker.*

habent etiam *Menopis*. Immo l. 1. c. 39. exstat 'abditus in tabernaculis.'

14 *Congredi cogere*ur] Quis? Cæsare? At ille nominari debuit. Prius membrum pertinet ad Ambiorigem, posterius item, in quo nulla est Cæsaris mentio. Omnino accipi debet de Ambiorige. Mallet itaque *congrēdi conaretur*, h. e. conjungere sese, et coire conaretur. *Congredi cum aliquo* non tantum est pugnare, dimicare; verum etiam idem ac coire et conjungi cum aliquo. Sic Cicero, alique. Ceterum, ut dixi, scribenda hæc atque intelligenda esse, tam quæ sequuntur, quam quæ paullo propius antecedunt, satis confirmant Ambiorigis conjunctionem cum Germanis Transrhenanis. Cæsar velitus, quod per Treviros venisse Germanos in amicitiam Ambiorigis cognoverat, hæc prius illi auxilia detrahenda existimabat: quæ sunt ipsa verba Cæsaris: ideoque postea Cæsar (c. 9.) duabus de causis Rhenum transire constituit, quarum erat altera, ne Ambiorix receptum ad eos Germanos haberet. *Gudius*. Hæc Vir Doctiss. ad marginem libri sui adscripserat; bene monens, hæc verba referenda esse ad Ambiorigem. Nihil tamen mutandum existimo. *Cogere*ur idem notat apud Cæsarem, quam necessitate coactus conaretur, seu *niteretur*; cum qua voce ideo plus semel confunditur. Confer v. 42. 'Mœnibus sagulisque terram exhaurire cogebantur:' quæque ibi notantur. B. Civ. l. 22. 'Adeo esse perterritos nonnullos, ut sum vitæ dñrius consulere cogantur:' ubi alii *cogitent*, alii *conentur*. Recte itaque vertit Metaphrastes *μετὰ τὴν πέρην τοῦ Πύρου Γερμανῶν συμμαχίας ποιεῖσθαι ἀναγκάσσειν*. Ceterum pro *congrēdi* exaratur in Andinis membranarum *concedere*, in Oxoniensibus vero *cum cede*. Quod quid velit, cogitent auctiores.

VI. 2 *Adiis*] Sic Mss. et Editi.

Quod etsi fieri potest; elegantius tamen legeretur, *edit*. *Clark*. Optime id monet Vir doctus. Et certe *edit* exaratur clare in Oxon. et Scaligerano; atque Edd. Vascos. R. Stephani, Stradæ, Gryphique A. 1546. Quare reposui, probante etiam Cl. Wasseo.

6 *Habitarum numero*] Scalig. et Leid. prim. in numero. Amat plene loqui Cæsar, et facile præpositio hic excidere potuit ob præcedens m. B. Civ. III. 57. 'In necessariorum numero habere instituerat:' ubi anus Cod. non habet *in*. Cicero Ep. ad Fam. XIII. 6. 'haberes enim in numero necessariorum meorum.' c. 23. 'In desertorum ac proditorum numero ducantur:' ubi Edd. primæ 'habentur.' c. 32. 'in hostium numero ducet.' B. Civ. II. 25. 'in hostium loco habiturum:' quod etsiue præpos. III. 21. 'tum hostis loco habendam.' Utrumque autem recte dici, docere possunt notæ Cl. Burmanni ad Phædr. Fab. IV. 24. 'Quorum es in numero mihi:' ut 'loco' et 'in loco habere' apud alios: *hostium numero* ergo esse potest qualitate hostium, pro hostibus. B. Civ. II. 44. 'legatorum numero.' Vide, quem ibidem laudat Davisius Gronovium Obs. I. 6. infra 13. 'In numero inipiorum habentur.' c. 21. 'Deorum numero ducant. B. C. III. 82. 'Consulares prætoriosque servorum habere numero.' c. 110. 'militum essent numero.' B. Alex. c. 44. 'numero ægrorum erant relictii.' B. Hisp. c. 16. 'Dedamur hostium numero.' B. Civ. I. 33. 'eodem se habiturum loco.' Sic *habere in honore et honore*: de quo ad B. Civ. I. 77.

VII. 3 *Hiemaverat*] Immo adhuc *hiemabat*. Hiems enim nondum erat exacta: quare id restitui auctoritate Leid. pr. Scal. et Oxon. sum Ed. R. Stephani et Metaphraste *χειμῶντι τῷ Λαβήνῃ*. Celsus etiam recte 'hiberna Labieni' vocat.

4 *Non longius bidui via aberant*

Expuncta voce *via*, legit Pet. Ciacconius *non longius bidui aberant*, quod Cicero Epist. ad Attic. v. 16. dixit, 'quæ aberant bidui,' et Epist. 17. 'a quibus aberam bidui.' Sed in his locutionibus intelligitur *via*, et plus vice simplici animadvertimus Cæsarem ἡλαφεις aliis usitatas vitasse. Sic B. G. i. 87. bis habemus 'tridui viam.' Vide et iv. 4. *Davis*.

5 *A milibus*] Hotomanus ait, in Edd. nonnullis esse *ab eis m.* In aliis *a militibus*. Ipsi vellet delere a perperam. iv. 22. *ab milibus passuum* viii. ubi vide, et Ciaccon. ad v. 82. 'A milibus passuum circiter ii.'

15 *In consilio*] Perperam vulgo *concilio* edunt. Intelligit consilium militare, ad quod retulit Labienus. Ut rescripti, habent Mss. mei quatuordecim, in quibus optimi quique, et Edd. primæ ac R. Stephani, aliæque. Vide ad iii. 8. v. 27. 'ad consilium rem deferunt,' et sæpius.

16 *Dicantur*] Sic Mss. Editi *dicantur*: minus eleganter. *Clark*, *Dicantur* jam correxit Ciacconius; ut etiam Brantii, mei que libri et Edd. Inc. Beroaldi, Vascos. Stephani, aliæque exhibent: *dicantur* solus Duker. *dicebantur* Leid. pr.

17 *In dubium non devocaturum*] Nonnulli ultimam vocem in *revocaturum* mutant. Absque causa sontica. Cicero pro lege Manil. c. 14. 'Non avaritia ab instituto cursu ad prædam devocavit.' Phædrus Fab. i. 20. 2. 'Ad perniciem quoque mortales devocat.' In quem locum vide Intt. et Dionys. Lambium ad Corn. Nepotis Cimonem c. 4. *Davis*. B. Hisp. c. 24. 'Ea res devocabat, ut ad dimicandum descenderet.' Sic enim legendum e Mss.

19 *Galorum equitatus*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et vett. Editt. *Galorum equitum*. Græcus, Ἰππικὸν τῶν Γάλλων. Quod cur a Recentioribus mutatum, equidem non video. *Nonnullos Gallicia*. Idem Codices *nonnullos Gallos Gallicia*.

Quod a Cæsaris perspicuitate non abluat. *Clark*, *Equitatus* tamen cum Ber. Aldo, ceterisque habent Scäl. Oxon. Leid. prim. et Andin. ex meis; *Equitatum* etiam Duker. ex quo vitio forsitan nata varietas, crebra in aliis etiam scriptoribus. Nisi mecum statuas hoc natum ex *equitatum* in plurali, ut alibi. Vide *Davis*. ad Civ. B. i. 61. 'magnos equitatus.' B. Civ. i. 88. 'Equitatus latera cingebant' in Leid. primo. B. Civ. ii. 87. idem 'Reliqui equitatus mitterentur.' Eadem confusio B. Alex. c. 4. 'in equitatus regis inpetum fecisset.' Vide et varias LL. B. Afr. c. 11. 13. 14. 'equitatus se extendere cœperant.' Adde Cl. Duker. ad Flor. iii. 8. 'Circumfusi undique equitatus.' Dein ab iisdem abest *Gallos*: sine dubio rectius, ni in τανταλογίαν incurrat turpiter Cæsar.

21 *Primique ordinibus*] Sunt quos alibi Cæsar primorum ordinum centuriones appellat. Eodem modo dixit B. Civ. i. iii. 'Erat plena lictorum et imperiorum provincia.' Eodem modo B. Paullus, Epist. ad Romanos, c. 12. Πᾶσα ψυχὴ ξενίας διερχομένη ἐποτασσέσθω. Ignoravit hoc Hotomanus, ideoque de mendo suspicabatur. Sed frustra. *Vossius*. Fr. Hotomanno probabile non videtur, totos ordines evocatos, ideoque locum mendi suspectum habet. Vellem tacuisset; *primi enim ordines* pro primorum ordinum centurionibus hic ponuntur, et recte Græcus vertit τοὺς πρώτους ταξιάρχους. Sic noster B. G. v. 30. 'Quum a Cotta *primique ordinibus* acriter resisteretur.' Velleius Paternulus ii. 112. 'Non incruentis centurionibus, quibus etiam *primi ordines* cecidere.' Vide et Just. Lipsium Mil. Rom. ii. Dial. 8. p. 91. *Davis*. Vide ad Front. i. 11. § 2. infra B. Civ. iii. 74.

Coactis] Editi *convocatis*. Sed lectionem, quam recepinus, in Codice Andino reperit Joan. Frid. Gronovius, ut testatur ad Livii xxx. 4. Et

sane vulgata scriptura hujusce Glossæ fuisse videtur. *Davis*. Hanc lectionem confirmant membranæ Oxonienses et Regiæ, a Clarkio adductæ. Sic alibi vidimus *cogere* abilis in *colligere*. Frequens est auctor in hoc verbo. Quamvis et *convocare consilium* etiam utatur, ut III. 3. &c.

22 *Suspicionem*] *Veterrimus Bongars.* prim. *suspicionem*: de qua voce consule, qui laudantur ad Frontin. I. 8. § 5. 'Ne suspicionem prælii diducerent vires.' V. et VII. 54. VIII. 41. In Val. Max. VII. 3. § 7. *Ma. Harlem.* 'suspicionem suam dissimulavit.' Quint. IV. 2. p. 343. In *Mss. 2. Voss.* *suspensione*, multisque aliis locis. Adde Pareum ad Terent. III. 2. 21. 'incedit suspectio.'

VIII. 2 *Ne speratam prædam*] Hanc lectionem retinent omnes Codices; etiam Græci vertit *ἀσπεκτικὴν λείαν*. Petrus tamen Ciacconius, solenni temeritate usus, rescribit *paratam*, vel *insperatam prædam*. Peccissime; cur enim Labienum adorirentur, nisi præda potiri sperarent. Vide c. 7. *Davis*.

4 *Auxilia*] Sic *Mss. Reg. et Eliens.* Vulgg. *auxilium*. *Clark.* *Auxilia* habet quoque Bong. prim. in margine, et in textu *auxilio*: præterea *Vascos*, et *Strada* quoque *auxilia* edidere, quo numero his cap. præc. et seq. ac VIII. 27. usus est, ac sexcenties.

9 *Eadem usus simulatione itineris*] Perperam Fulvius legebat *timoris*. Nam Labienus simulaverat se fugere velle. Et hic Cæsar intelligit iter fugæ simile. Unde infra, 'quos fugere credebant.' *Vossius*. 'simulato itinere.' Vide ad I. 40. 'simulatio rei fragmentariæ.'

12 *Hostem impedito atque iniquo l.*] Vir doctus in margine conjecit *impeditum*, quo facit Cod. Carr. *Hostes impeditos iniquo l.* Contra Egmond, in *impedito* et Dorv. *impedimento*. Recitissime se habet vulgatum. *Impeditus*

locus est iniquus; qua voce priorum more suo explicat: passim cum aliis ita loquitur noster. B. G. III. 28. 'Impeditioribus locis seenti.' Vide etiam ad Frontin. II. 3. § 23. 'Ad impedita ventum esset.' ubi vulgo erat 'ad impedimenta.' c. 34. 'Aut locis silvestribus palus impedita.' ubi etiam Bong. prim. *impedimenta*. VII. 19. 'difficilis atque impedita palus.' VIII. 14. 'Impedita palude castra dividente.' Vide etiam ad VIII. 6. 'in silva impedita circumdata palude.' c. 10. 'impeditis locis dispersi,' uti bene editur. In *Mss.* eadem varietas; et c. 18. 'silvis impeditissimis.' Vide et B. Civ. III. 75.

14 *Adesse eum*] Sic est in *And. Scal. Leid. pr. Oxon. et Ed. R.* Steph. vulgo *eum adesse*. Reliqui *Mss.* et *Edd.* primæ, aliæque, atque *illum adesse*. Gr. *ἔκκεν το ὄνδρα παρῶν*. Forsan et hic vocula excidit.

17 *Dimissis*] *Ma. Reg. relictis*. Græcus *κατάλεξε*. *Clark.* *Dimissis* ad tumulum, quo impedimenta præmiserat et conlocaverat: licet alioquin passim Cæsar *relinquere præsidio* dicat. V. ad I. 51. et sæpius, VIII. 2. 'cohortibus ad impedimenta relictis,' ubi vulgo additur *tuenda*. Adi locum.

18 *Jaciunt*] *Mss. Reg. et Vossii Edit. Rom. immittunt. Ms. Eliens. mittunt. Clark. Mittunt* etiam Ortel. Gott. Voss. tert. Leid. tert. et Ed. Inc. *Iniciunt* Leid. sec. *Verum Bongars. Petav. Vossian. pr. Leid. prim. Lovan. Scal. Cujac. Egmond. et quatuor alii cum Edd. Mediol. Ven. Str. Steph. poster. Gryph. et pluribus dant immittunt*. Quod etiam amplexus sum. *Lucan. IX. 822.* 'Sævo sterilis se robore trunci Torsit, et inmisit (jaculum vocat Africa) serpens.' Snpra v. 44. 'Pulso pilum in hostes immittit.' Sic enim e plerisque *Mss.* legendum diximus. B. Civ. III. 19. 'subito tela inmissa.' c. 92. 'inmissis telis occurrere.' *Petierunt* autem re-

posui pro *petiverunt* e Beng. pr. Leid. pr. sec. Scalig. aliisque et Ed. R. Stephani.

23 *Civitatem recipit*] *Lege recepit*, ut recte Petav. Götterp. Voss. Egmond. Norvic. ac ita Beroaldus, Gryphus aliique ediderunt. *Davies*. cur. sec. In præterito habent Mss. omnes: item Edd. primæ aliæque, uti et Clarkii.

25 *Domum contulerunt*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Edit. Vett. receperunt. Quod idem est. Clark. Verum præcedit *recepit*. Quæ tamen ejusdem vocis repetitio non rara est apud nostrum: ut mox c. 9. Et mei quoque plerique cum Edd. ante Beroaldum, aliisque, ut Vascos. Steph. Stradæ, Gryph. post. *receperunt* exhibent. Alterum tamen præfero, idque servant Andin. Oxon. et Scalig. *perceperunt* Dorv. *recipiunt* Leid. sec. Verum in Leid. primo est *domo*. Fuitne olim *domum denuo contulerunt*? Gt. *ἐκ νέου οὐκ ἐκ νέου*. Vide ad i. 29. An *domum retulerunt*, vel *domos*? Certe in verbis *referre et recipere* inest etiam timoris significatio.

IX. 2 *Alter*] Sic And. et Oxon. cum Beroaldo, Venet. 1517. Aldo, Gryph. Ed. priore, Plantino et reliquis: atque ita 12. et 13. vii. 17. 39. B. Civ. iii. 109. Ceteri scripti et Editi omnes, quod scio, *una erat*. Utrumque recte; quamvis prius magis Latine et elegantius censeat Cort. ad Sallust. Cat. i. 2. At sic Cic. de Offic. i. 22. 'Cum duas cerneret vias, unam Voluptatis, alteram Virtutis.' Immo ipse auctor simplicissime et plus, quam 'alter et alter' dicit 'unus et alter.' vii. 5. 'Una ipsi ex parte, altera Arverni.' B. Civ. ii. 1. 'duobus ex partibus,' &c. 'una erat proxima p. altera,' &c. iii. 21. 'duas leges promulgavit, unam, &c. alteram:' ubi in Mss. est nonnullis aliam. iii. 52. 'Duobus locis.' 'Uno, &c. Altero,' &c. c. 68. 'duæ legiones,

quarum una prima, altera tertia,' &c. item c. 106. 109. Vide et viii. 54. B. Civ. i. 73. ii. 81. Huc vero non trahenda locutio, 'unus et alter.' Enim notat paucos, sed indefinitos, non strictè duos. Vide Cel. Burtin. ad Ovid. Rem. Am. 366.

3 *Quod auxilium contra se Treveris miserant*] Inserere vocem *Germani*, ut recte etiam observatum Hotomanno. Nec dubitandum arbitror, quando et Græcus habet, *Βούλην τοῖς Τρεβιρῶν ἐκτελέσθαι* et *ἰσχυροῖς*. Vossius. Inserit vocem *Germani* Fr. Hotomannus, approbante Vossio, quandoquidem Græcus habet *Βούλην τοῖς Τρεβιρῶν ἐκτελέσθαι* et *ἰσχυροῖς*. Sed id verbum facile potest subintelligi; nec ita religiosus erat Metaphrastes, quin similia addiderit, cum perspicuitati inservirent. Sic B. G. iv. 32. ubi Cæsar habet 'Parvi hominum' (intelligit Britannos) 'in agris remaneret,' Græcus expressit *πέποις τῶν ἑσπεριῶν* et *ἐν τοῖς ἔργοις παραμένει*. *Davies*. Addidit Clarkius: Conjecerat etiam Hotomannus *contra se Succi Tr.*

10 *In deditionem venerunt*] Supra c. 3. 'In deditionem venire atque obsides sibi dare coëgit.' Verum hoc loco Editio Romana princeps exhibet *ditionem*. Liv. xxix. 38. 'Voluntate in ditionem venerunt.' Sic Gron. e Mss. alii *deditionem*; ut et i. xxx. 'Concesserant in ditionem.' Vereor tamen, ne sine Mss. ubique inmutari debeat. Et videndum, an *venire in deditionem* non possit exponi, *se venire*, ut nos *dedamus*, dedere se, quomodo et *redigere in deditionem* posset explicari per *eo redigere populum*, ut *se dedat*. Sic 'in deditionem recipere' iii. 21. nisi et hoc corruptum esse fingamus. *Venire et accipere in deditionem* tolerari posse, non vero *reddere in deditionem* censet sagacissimus harum elegantiarum iudex Cel. Burtin. ad Sueton. Vespas. c. 4. cui facile

accedo. Confer notata ad II. 24. Nec tamen doctissimis viris *ditionem* præferentibus obnixè refragari nolim. Sed et Hirt. VIII. 31. 'dati obsidibus veniunt in ditionem:' i. e. dedunt se, ubi *ditionem* rectius fore videtur: nisi omnes reclamarent Mss. et B. Civ. III. 99. 'In ditionem venerunt amplius xxiv millia.'

13 *Ut sibi parcat, ne communi odio Germanorum innocentes pro nocentibus penas pendant*] Scribendum *nec communi odio*, &c. Davis. cur. sec. Mutatione opus esse non video: ne pendet a *parcat*, non ab *orant*. Et ita Græcus *εγγυράσκειν, μή διὰ τὸ ἀποδοῦναι, &c.* Gott. et Voss. tort. et ut s. p. et ne comm. si quid mutandum foret, mallet *neu*.

15 *Si velit, dare pollicentur*] Codices nonnulli, si velit dari, pollicentur. Sed vera est vulgata lectio. Sic enim supra libro quarto, 'polliceantur obsides dare.' Vide ad IV. § 19. et ad VII. § 24. Clark. Dari exhibent Mss. Ursini, Scal. Oxon. Leid. pr. Duker. Voss. sec. et Ed. R. Steph. Vulgatæ lectioni adquiesco. Vide ad II. 32. 'Quæ imperarentur, facere dixerunt.'

Obsidium] Bongars. prim. et Scalig. cum Ed. R. Stephani *obsidium*. Ad ad IV. 2.

17 *Ubiurum satisfactionem accepit*] Si sana sit vox prima, dubio procul legendum *accipit*. At Norvic. Gottorp. Voss. Egmond. exhibent, ubi *horum satisfactionem accepit*: ac sic legit Græcus. Interpungas igitur, *missa esse*. Ubi *horum satisfactionem accepit, aditus*, &c. Davis. cur. sec. Soli Mss. Oxon. et Andin. habent *Ubiurum*. Ceteri aut omnes, tam mei quam aliorum, et Edd. Vett. item Steph. Gryph. aliæque, *Ubi horum*. At verisimilius, uti jam animadvertit Brutus, *Ubiurum* fuisse corruptum in *Ubi horum*; quum hæc in τὸ *Ubiurum*. In Mss. perpetua hæc est corruptio. Immo supra pro *Ubi*, Mss. plerique *Ubi*. Accipit igitur cum Ursini Co-

diæ edidit Clarkius: verum et hoc præteritum immutari, non erat necessæ. Aliquoties jam vidimus, Cæsarem cum reliquis Historicis jungere præteritum cum præsentis tempore: *accepit* constanter servant mei cuncti. Consule modo ad V. 11. 'delegit et jubet.'

X. 2 *Unum in locum c. cogere*] Hoc ordine scribitur in Oxon. et Leid. primo, non ut vulgo in unum. In posteriore etiam est *agere*. Sed hoc e sollemni in Mss. variatione τὸν α et cō. Vide ad V. 11. 'Copias in unum locum coactas.'

3 *Sunt*] Mss. Reg. et Ellens. *sint*. Quod et elegantius. Clark. *Sint* rescripti auctoritate Bong. pr. Voss. pr. Egmond. et sex recentiorum, uti et Ed. R. Stephani.

7 *Inopia cibariorum adductos*] Brutus profert e Gryph. Ed. minimæ formæ *abductos*: quod probat, scilicet e locis suis. Verum in Edd. Gryphi, quibus ego usus sum, reperi *adductos*, Adl etiam notata ad IV. 6. 'Qua spe adducti.' VII. 20. 'fame, atque inopia adductos.' Uti et c. 55. et B. Civ. I. 81. 'Inopia pabuli adducti.' II. 22. 'ad inopiam adducti.' Adde B. Civ. III. 38. 'Angustis rei frumentariæ adductus.' Singularis autem est lectio, nec inelegans Leid. primi codicis *adfectos*, et pro *deduci*, *adduci*. Vehementer mihi placet istud *adfectos* i. e. perturbatos, ad incitas reductos; atque adeo *coactos*, ut aiunt Metaphr. et Celsus. *Resp. et Res adfectæ* passim. Cicero Ep. ad Fam. VI. 1. in f. 'Nemo est tam adfectus.' Frontin. II. 9. 2. 'ut exercitus desperatione præsidii adfigerentur.' Val. Max. II. 4. § 4. 'Vis pestilentie civitatem domestici mali cura adfixerat.' Infra Hirt. VIII. 21. 'Adfectas opes equestri prælio,' vel 'adfectas.' 'Adfectati' B. Hisp. c. 3. Supra etiam hoc participium librariorum culpa exulabat IV. 35. Et forsàn litteræ huc perficientes delapsæ sunt in aliis Codici-

bus ad seq. voces ad *iniquam*: unde illi habent in *aliquam* vel *ad aliquam*. 'Conflictari inopia' B. Civ. 1. 52. 'Pestilentia' II. 22. ubi consule Brantium. Posset etiam conjici *adfectos*. Adi ad VII. 17. 'difficultate rei frumentariæ adfecto exercitu.'

8 *Ad iniquam pugnandi conditionem*] Hotomannus *aliquam* malebat, et, si in v. c. reperisset, haud dubie ita rescripturus erat. Atqui ego id in nostro v. c. invenio, nec tamen probō. Allegat Hotomannus, quod supra Cæsar dixit, *aliquam pugnandi facultatem*. Ego recipio illud *aliquam facultatem pugnandi*, sed quis mihi dixerit, quid sit illud *aliquam conditionem*. Sane non memini quemquam veterum ita locutum. Illud scio sæpe inveniri *iniquam conditionem*. Itaque et retineo hanc conditionem, et retineri ipse sensus jubet. Etenim nihil mirum, si qui frumenti inopia pugnare coactus iniquiore utatur conditione. Retinet veram lectionem Celsi exscriptor Anonymus, cum ait p. 107. 'Ubios jubet pecora omnia campis abducere, si forte barbaros coactos inedia (cujus impatientissimum genus est) ad iniquum certamen possit inducere.' Vossius. *Aliquam* tamen agnoscunt etiam Cujac. Oxon. Andin. et Scalig. quorum duo posteriores habent in *aliquam*, sine dubio male. Rationem corruptionis video detexisse præc. anlmadversione. Rectius B. Civ. 1. 71. 'datum iri tamen aliquo loco pugnandi facultatem:' ubi male mutant.

15 *Infinite magnitudinis, quæ appellatur, &c.*] Mas. Reg. et Vossii, et Edit. Rom. *infinita magnitudine*. Ms. Eliens. *infinitam magnitudine*, appellatum, &c. Clark. *Infinitam magnitudine* est etiam in Gottorp. ac Voss. tert. Vulgata lectio exstat in solo Leid. rec. recentissimo. In reliquis, uti et Edd. primis ac Vascos. Steph. Gryphii, aliisque *infinita magnitudine*. Atque ita scripsit Cæsar. Vide ad

IV. 1. 'Inmani corporum magnitudine homines.' Mox hæc servant And. Oxon. Scal. Leid. pr. et Petav. Ceteri cum Edd. primis ac longe.

XI. 2 *Quo modo*] Sic Mas. Reg. et Vossii. In aliis deest *modo*. Clark. *Modo* quidem addit Voss. sec. et superscriptum est in Bongars. primo. Quod Voss. prim. quō Duker. Quō retinent omnes reliqui: quare nil temere cum Clarkio mutes: *ἐν τοις* simpliciter Græcus. Quo ergo valet idem ac *quā*, vel ut cum. subjunctivo pro *quomodo* vel *quantum* posita.

4 *In omnibus civitatibus atque pagis partibusque*] Vertit Metaphrastes, *ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι, καὶ ἐν πάσαις ταῖς φύλασι*, adeo ut vocem ultimam in suo Codice non reperit, nec dubito, quin e Glossemate sit nata: pagi enim apud Cæsarem dicuntur partes, in quas civitas quæque divisa est. Sic B. G. 1. 12. 'Omnis civitas Helvetia in quatuor pagos divisa est,' ubi editt. Rom. Ven. Beroald. in *quatuor partes* exhibent. Davis. *Atque* in omnibus *pagis partibusque*. Ita Mas. et Editt. Vett. Græcus item, *καὶ ἐν πάσαις*. Scaliger et recentiores, sine causa has voces in *omnibus* omiserunt; puto, quod jam præcessisset, in *omnibus civitatibus*: quæ ratio nihili est. Porro, in Græca versione deest vox, *partibusque*. Quam proinde, cum *pagi* sint *partes civitatum*, delendam, ut superfluum, existimat Davisius. Sed nihil opus. Est enim elegans Climax: 'Non solum in omnibus *civitatibus*, atque in omnibus *pagis, partibusque* (pagorum;) sed pene etiam in singulis *domibus*,' &c. Clark. Non primus Scaliger, sed jam Veneti, et Aldorum officina ejecerant 'in omnibus.' Nec comparent hæc voces in Oxon. In ceteris omnibus tam aliorum quam meis, et plerisque Editis habentur. Recte omnino, et ex perpetuo ac pleno Cæsaris stylo; ut non solum repetat præpositionem, sed etiam adjectivum. Adi omnino notata ad III. 1.

'Magno cum periculo magnisque cum portoriis.' VI. 41. 'Omnes vici atque omnia ædificia.' VII. 54. 'Quam in fortunam, quamque in amplitudinem.' Hinc patet retinendam quoque præpositionem statim 'in singulis;' licet ibi exsulet ab Edd. primis et Mss. cunctis, præter Scal. And. Leid. pr. et Oxon. Adde ad II. 10. 'in suis, quam in alienis finibus.' Ceterum *partibusque* bene defendit Clarkius. Ut verum tamen fatear, magnopere mihi suspecta est ea vox. Nam eo loco, quem adducit Davis, etiam Codd. quidam habent *partes* vel *partes et pagos*: ut ibi videre est; hic autem in Voss. primo non compareret, quod indicio esse possit *partibus* fuisse adscriptum ad marginem. Immo et in Gottorp. Voss. tert. Leid. tert. atque Ed. Incerta est *partibus pagisque*. In Scalig. *pagis p.* Defenditur vox *partibus* loco c. 35. 'Hæc in omnibus Eburonum partibus gerebantur:' ubi Steph. *finibus*: c. 43. 'Alias regiones partesque peteret.' B. C. I. 25. 'Italæ partibus regionibusque Græciæ.' Hirt. B. Alex. c. 42. 'Omnem illam partem regionemque:' et c. 72. Vide et ad VIII. 25. 'In omnes partes finium.' Plura dabit J. F. Gronov. Obs. II. 13. passim apud Geographos, Historicos, aliosque.

5 *Pene etiam in singulis domibus factiones sunt*] Interpretatur Hottomannus extra rem et Cæsaris mentem: ut nullæ domus fuerint, quæ non huic vel illi factioni faverent. Ait Cæsar adeo plenam factionibus Galliam fuisse, ut iisdem in domibus propinqui a propinquis dissiderent. Non multis probare opus, tantum repete, quæ supra de Divitiaco et Dumnorige, infra de Vercingetorige et Gobanitione memorat Cæsar. Etiam apud Tacitum de Segeste et Arminio talia legere est. *Vossius.*

9 *Idque*] Sic Conj. And. Leid. pr. Oxon. et Gott. pro Var. lect. cum

Græco *αὐτῇ 34.* Concisius Scalig. cum Ed. R. Steph. *Id.* Quod mihi etiam præplacet. VII. 72. 'Id hoc consilio.' Reliqui scripti *Itaque* cum Ed. Incerta, et Flor. posses et rescribere *Id quod.* Vide ad B. Civ. III. 44. 'Id quod,' vel 'idque accidit.'

10 *Ne quis ex plebe contra potentiorum auxilium egeret*] Egregie Sophocles in Ajace: *Καὶ τοὶ σμικροὶ μεγάλων χερσὶν Ἀφαιρόντι πόντον βῆμα τίλονται. Μερὰ γὰρ μεγάλων βαιδὲς ἔκρυσ' ἔν, καὶ μέγας ὀρθοῖ' ἐπὶ μικρῶν. Voss.*

12 *Si facias, habent*] *Faciunt* Leid. prim. et Oxon. in quo etiam *habent*: *haberet* Leid. sec. Reliqui cum Edd. cunctis usque ad Scaligerum *habet*: uti debet. Nisi malis mecum *faciant*, et *habent*. Cum *quisque* dixit, omnes intelligit, et hinc numerum mutat, ut solent poëtæ et historici millies. B. C. I. 69. 'Nemo erat tam tardus, quin putarent:' sic enim Leid. pr. c. 79. 'nulli ex itinere excedere licebat, quin exciperentur:' ex eodem Cod. Hirt. B. Alex. c. 30, 'multitudo defendebat: plurimum autem proficiebant:' ubi vulgo additur *hostes*. c. 71. 'levis armatura exercitum sollicitum habebat, quod interficiebant,' &c. id male mutavit Scaliger. Adi etiam quos laudat Cort. ad Sall. B. Cat. c. 23. et Plin. Ep. I. 19. Ep. v. 6. 27. Nep. Eun. 9. § 2. Drak. ad Liv. rv. 16. Valer. Max. II. 7. § 15. 'Neve quis eorum intra castra tenderet, &c. neve locum, &c. cingerent neve tentorium ex p. haberent.' Ita Ms. Harlem.

14 *In partes divisæ sunt duas*] Sic Mss. Editi habent, 'in duas partes divisæ sunt.' Sed prior iste multo concinnior est verborum ordo. Sic initio statim libri primi; 'Gallia est omnis divisa in partes tres.' Clark. Mss. etiam mei, et Edd. primæ 'in p. d. sunt duas,' vel 'in p. d. duas sunt:' ut et Steph. vel 'divisæ s. in p. duas.' Fors abundat *duas*.

XII. 2 *Erant*] Rectius hæc vox

abest a Cujac. Leid. pr. Oxon. Scallig. et Ed. R. Steph. Vide notata ad rv. 11. In Gott. Voss. tert. Ed. Inc. 'erant eorum.'

5 *Eosque ad se magnis jacturis*] Vir maximus Justus Lipsius l. 11. Elect. c. 7. putabat legendum *capturis*. Sed illum erroris ipse Cæsar arguit, cum de bello civili III. 112. ait: 'Magnis enim jacturis sibi quisque eorum animos concillabat.' *Jactura* Cæsari sunt munera. Et puto metaphoricam locutionem esse, desumptam ab *isia*, qui in periculo naufragii sunt. Nam *jactura* proprie dicitur de *illis*, qui merces, aut onera navium in fluctus abjiciunt. Igitur quemadmodum illi furorem Oceani injectis mercibus, ita homines aliorum animos maneribus sibi concillant. *Vossius*. Cl. Salmasius ad jus Atticum et Romanum, cum hoc in loco tum alibi pro *jacturis* reponit *facturis*. Sed hanc vocem pro *donis* etiam Ciceroni usitatam esse multis exemplis ostendit J. Fr. Gronovius de Pec. Vet. IV. 4. p. 627. *Davis*. Adde Gifan. Obs. Ling. Lat. p. 111. et hic Brant.; ut et Gronov. rursus ad Plaut. Stich. v. 4. 'Jactura dabitur nemini.' Quo pertinent etiam *missilia*, simillaque. Vide etiam Cellar. ad B. Alex. c. 49. 'Qui modo aliquam jacturam facere posset:' i. e. qui sumtus expendere posset.

14 *Infecta re redierat*] De hac re sic Eumenius Pan. VII. c. 3. 'Quum finitimæ nationes, ipsi illi Romanæ fraternitati, non gloriæ invidentes, et usque in perniciem sui odii incitæ, Germanos sibi auxillarios invocassent, princeps Ædnuus in senatum venit, rem docuit — Impetrata ope, Romanum exercitum Cæsaremque cis Rhodanum primus induxit.' Sed plane falsus est Rhetor, nam nec Divitiacus opem impetravit, ut diserte testatur noster, nec Cæsar Rhodanum primo transiit, ut Ædnuus a Germanis liberaret. Vide B.G. I. 11. *Davis*. In-

fecta exstat in Andin. et Ox. ex formula quasi solemni *re Infecta: Æpæurus* Græc. Verum Mss. reliqui et Edd. sex primæ 'Imperfecta' i. non plane ad finem perducta. Liv. I. 54. 'Ut re imperfecta redit Gabios.' Vide Drak. ad Liv. v. 3. ubi similis varietas. Vulgatum tamen magis placet. VII. 17. 'Numquam infecta re discederent:' ubi plerique Codd. *incepta* vel *incerta*. c. 82. 'Infecta re revertentur.' B. C. I. 33. 'Infectis *isia*.' II. 14. 'reliquos infecta re in oppidum repulerunt:' ubi itidem variatur. III. 40. 'Re infecta inde discessit:' item c. 57. Nep. Milt. 7. 'Infectis rebus discessisset.' Male vulgo ibi a pugna additnr: et reliqui passim.

21 *Adequare*] Donatus Jannoctins emendavit ex antiquo Cod. *adequare*: quomodo plures habere libros testatur Ciacconius. Idque placet Bruto; habentque Edd. Gryph. et aliæ. At mei omnes *adequare* servant. Et recte pro similes sive pares esse, neutraliter. Vide omnino ad VIII. 41. 'Quæ mœnibus adæquaret.' Dein *intelligebant* ii Ciaccon. liber Matus et Edd. R. Stephani, Vascos. et Stradæ, non male; licet non opus sit: 'intelligebantur ii' Lovan. Leid. sec. et tert.

23 *In clientelam dicabant*] Ms. Carrar. et impressi Rom. Ven. Beroald. Gryph. Steph. habent 'in clientelam dederant;' et ita legi oportere existimo. Ita 'dare in potestatem' Livius, 'dare in quæstionem' Cicero, 'dare in manum,' 'nuptias,' 'matrimonium' Terentius dixit. J. M. Brutus, et *Davis*. Mss. Reg. et Voss. et Edd. Vett. 'dederant.' Quod idem est. Clark. *Ducebant* Egm. *dicebant* Voss. prim. quæ sunt corrupta ex *dicabant*: quod ex meis servant Bong. prim. Leidens. prim. et tert. Oxon. Cujac. Petav. Gott. Voss. tert. et item Mss. Brant. Eliens. Ed. Inc. Aldi, aliæque. *Dicantur* V. Cod. Ursini, cui id placet; unde etiam oriri potuit istud *dederant*. *Dediderant* Be-

roald. cap. seq. 'In servitutem secedant nobilibus.' ubi Aimoinus habet *addicant* e vulgari formula.

XIII. 1 *Aliquo sunt numero et honore*] Ultime voce pro more suo Cæsar priorem rursus explicat: neque necesse est, cum Viro docto, qui legendum nomine ad libri sui marginem adleverat, quidquam mutare. Porro in *aliquo*, præpositione addita, habent Oxon. ac Leid. prim. et sec. cum Edd. Aldi, Ven. Gryphii, aliisque, quod Hotomannus ait corrigendum esse ita, ut absit præpositio. Utrumque in non est: pro, in honore esse aliquo. Propert. El. II. 21. 55. 'Et quæcumque erat in numero Romana puella.' Lucret. v. 83. 'Nec fuit in numero.' Cicero Orat. c. 51. 'Nemo, qui aliquo esset in numero.' At sine præpos. idem ad Fam. Ep. I. 10. 'Ubi aliquo numero sis.' et statim § 4. 'Magno sunt apud eos honore.' Utrumque modo etiam Livius, vide ad II. 22. 'In ingenti gloria esse,' et alii. Sic supra vidimus *habere numero* et in numero ad lib. hujus c. 6.

2 *Nam plebs*] Bongars. prim. Andin. Leid. pr. Oxon. Voss. pr. Lovan. Egm. Scalig. Carr. Duker. et Voss. sec. cum Pahn. Schedis, et Ed. Flor. *plebs*. Quod sine dubio a Cæsare profectum est, et sæpiissime aucteribus restituerant Viri docti. Vide quos laudat Cort. ad Ballust. B. Cætil. c. 37. 'Cuncta plebes,' alioque passim. Recte jam ediderunt in Hirt. B. Alex. c. 5. 'plebes ac multitudo,' quod confirmant ibi Pet. Leid. pr. et Scal. alique.

3 *Nulli*] Bong. prim. Vossiani, Egmund. Pahn. Schedæ, Carrar. et 5 alii cum Edd. Rom. Mediol. Ven. Incerta, aliisque *nullo*. Recte. *Ullus* enim et *nullus* cum aliis similibus declinantur antique, ut vulgaria adjectiva: quod tamen tempore sæpe intrudere ubique, ut et in Lucano (IV. 441. VIII. 8. 9. 157. 370.) conantur Viri quidam docti. Exstat etiam in anti-

quo Mste VIII. 55. 'Nullo erat dubium.' Et in plerisque, immo Edd. vulgatis B. Civ. II. 7. 'Nullo neni fuere.' Vide quoque ad B. Alex. c. 15. Adi Pareum ad Ter. And. III. 5. 2. et quos citat Cl. Munker. ad Fulgent. Contin. p. 139. Lips. Antiq. Lect. I. 5. Scalig. et Brookh. ad Prop. I. 20. 35. Dein *conciitio* præfert Leidens. primus; quod recipi posset, ut de ipso conventu populi, nam de consultatione accipiatur. Quamvis frequentem locutionem esse 'adhibere aliquem consilio,' non sum nescius: *δὲ ὁδοῦν ἐν παρακλήσει βούλῃ* Græc.

8 *Alterum est Druidum*] Non arbitrator absurdum fore, si Druidum nomen deducam ab Hebræis, quam cum Romanis a Græco *ἱεὺς* deducere. Nam potuit id nomen mansisse ex veteribus reliquiis primæ linguae. Sane Druidas antiquissimos esse vel illud satis ostendat, quod nullas auctorum prodit, quando coperint. Igitur derivarem illud vocabulum a דַּרְרָא *darus* quod est *acquirere*, *sciicitari*, *consulere*. Unde דַּרְרָא *darus* est ille, qui *consultatur*: sane congruit hæc vox nomini *Drui*. Et sic appellati fuerint, tanquam qui oracula reddebant: hinc sane דַּרְרָא *darus* Chaldaeis quoque est *concionator*, *predicator*. Sed hæc ut incerta mitto. Vossius. Elias Schedis de Dile Germ. Syng. II. 3. et Vossius Etymologiam Druidum a verbo Hebraico דַּרְרָא petendam existimarunt. Sed admodum fit verisimile, nomen a voce Celtica *Deru* esse deducendum: hæc enim *quercum* significat, cui affinis est Græca *ἱεὺς*, a nonnullis *ὀψον* similitudinem pro *Druidum* radice habita. Hoc veriverbium ex eo firmatur, quod robora singulari veneratione sint prosecuti. Plinius H. N. XVI. 44. 'Nihil habent Druidæ—visco et arbore, in qua signatur, si modo sit robur, sacratius. Jam per se roborum eligunt lucos,

nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri.' Ob eximium hunc cultum rebori exhibitum, nonnulli putarunt, quereum ab iis pro simulacro Jovis habitum. Maximus Tyrius Dissert. l. XXXVIII. p. 400. Ed. Cantab. *Κελτοὶ σέβουσι μὲν Δία, ἔργαμα δὲ Διὸς Κελτικὸν ὄρεος ἐφέλη.* Quin etiam Græci eos *Σαρωνίδας* ἀπὸ τῶν *Σαρωνίδων* a *quercubus* vocarunt. Diodorus Siculus Bibl. l. v. p. 308. Ed. Rhodam. *Φιλόσοφοι τέ τινες εἰσι καὶ θεολόγοι πορετῶς τιμώμενοι, οὓς Σαρωνίδας ὀνομάζουσι.* Vide Guil. Cambdenum Brit. p. 10. seq. et Edm. Dickensonum Delph. Phœniciss. p. 188. *Davis.*

9 *Rebus divinis intersunt*] Explicat Strabo Geogr. l. iv. p. 198. *ἑβεραι δὲ οὐκ ἔρεν Δρυῖδων*, quod ponere visum, ne cum Hotomanno (et Brantio) de veritate hujus lectionis ambigas, aut *præsumt* pro *intersunt* emendes. *Vossius.* Vide et Diodorum Siculum Bibl. l. v. p. 308. *Davis.*

14 *Si de finibus*] Primam voculam a recentioribus prorsus omissam fide Ms. Norv. et editt. vett. restitimus: quo modo, ut videtur, sententia longe est elegantior. *Davis.* Voculam, *si*, a Scaligero et recentioribus omissam, ad concinnitatem autem sententiæ permultum conferentem, ex Ms. Eliensi et Editt. Vett. optimerestituit Davisius. *Clark.* Temere nimis Davisio credidit Clarkius. Nam illud *si* hoc loco non comparet, quantum scio, in ulla Editione, aut vetere aut recentiore; quare nescio, quas Veteres Editiones hic intelligat Davisius. Non exaratum etiam est in ullo Mato præter solum Egmondanum: quare rursus ejicere nolui, quum eleganter repetatur.

15 *Decernunt*] Bong. prim. Vossian, Lovan. Egm. Oxon. et quatuor alii cum Carr. et Edd. Vett. *discern.* quomodo dicimus *discernere litem* Ve-

rum recte Hotomannus et Brantius emendarunt quoque *decernant*, ut jam Vasc. Steph. et Gryph. ediderunt ac servant Petav. et Scalig. cum Leid. primo et Andino, id est, *dijudicant*, *cernendi finem faciunt*, quod judiciis et cognitionibus proprium. Consale omnino Gronov. Obs. III. 17. ad Livium VII. 9. et alibi, ac Periz. ad Sanct. Min. III. 13. IV. 15. p. 784. Eadem confusio B. Civ. I. 35. 'Neque sui judicii, neque suarum easse virium, decernere:' ubi vide plura.

16 *Si quis*] Bene Andin. Lov. Egm. et quinque alii qui cum Ed. Incerta, uti et Oxon. ac Leid. primo, in quibus tamen *si qui privati*. In Bong. pr. *si quid* suprasc. *autem*. Vide ad I. 48. 'si qui equo deciderat.' Sic Mss. etiam § 9. 'si qui excellit.'

Publicus] Codices nonnulli *populus*. *Clark.* *Populus* invenitur quoque in Ms. Brantii, item Bong. pr. And. Leid. pr. Scal. Oxon. Voss. pr. Leid. tert. Edd. Ven. Aldi, Steph. Gryphii, aliorumque, ut et Aimoini: idque etiam placuit Hotomanno. Quod fortasse totæ civitates a sacris arceantur, et *publicus* non ita dicant Latini, pro homine, qui magistratum gerat, in oppositionem *privati*: *δημότης* reddidit Græcus; rectius vertisset *δημόσιον*. Mihi vero, licet rarius sit locutio, non displicet *publicus* pro eo, qui publicum munus gerat: quia hic cum *privato*, ut solent sexcenties hæ voces, jungit. *Populus* autem inrepat in Mtos vetustissimos; quia forsitan scripserit Cæsar *Popticus*, ut in Ennii verum apud Cicero. Fam. Ep. VII. 6. et in Inscript. Gruteri. Vide Cl. Drakenb. ad Silium l. II. Init. *Popticola* et vs. 251. Si tamen quis nihilominus navult *populus*, per me licet: modo tum simul legat *si qui privati*. Et potuit sequens singular. numerus *stetit* corruptioni anasam dedisse librariis putantibus, tum debuisse dici *steterant*. Sed vide ad cap. præc. et IV. 11.

19 *Iis omnes decedunt*] Hotoman. cum Brantio et Budæo, uti et vulgo; capiunt hæc verba de obviis, qui, ne eorum contagione polluantur, occurrentes illis, *de via decedunt iis*. Recte quidem, si vulgaris lectio sana est. Verum Metaphrastes illa non vertit Græce; et Mss. Andin. ac Leid. prim. cum Scalig. et Ed. R. Steph. exhibent *ab iis o. dicedunt*. In alio *descendant* solemni confusione. *Ab* exaratur quoque in Oxon. et Petaviano inter versus, agnoscuntque præpositionem Ven. 1517. Ald. Gryph. et Plantin. Sed *decedere iis* elegantius videtur, tanquam pollutis et leprosis apud Judæos. Rem explicat aliquo modo Cicero Catil. 1. 7. 'Quid quod adventu tuo isto subsellia varnefacta sunt? Quod omnes consulares, simulatque adsedisti, partem istam subsecliorum nudam atque inanem reliquerunt?' Vide etiam ad 1. 44. 'Qui nisi decedat, et si decessisset.' Ceterum *eorum* non est in Edd. primis, neque Vascos. Stephani, atque, uti nec in Almoino, aut Matia meis, præter Andin. Leid. prim. et Oxon. sed agnoscit etiam Græcus.

24 *Hoc mortuo, si quis—At si sunt*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edit. Rom. 'Hoc mortuo, aut siquis—aut, si sunt,' &c. Nihilominus eleganter. *Adlegitur* in iisdem Codd. deest. Clark. Post mortuo addunt aut etiam Mss. Brantii, aliorumque et mei cum Edd. primis, exceptis rursus Cnj. Scal. And. Leid. pr. et Oxon. atque ita Metaphrastes; rectius, ut mihi videtur. Cod. Egmund. ulterius interpolavit 'si mortuo succedit ejus heres, aut si.' Dein *qui non quis* optime Bong. pr. a m. pr. Voss. pr. Leid. pr. Egmund. Lovan. et multi alii cum Ed. Incerta, bene, ut monui supra. At cum Metaphraste *de* servant eleganter soli Oxon. et And. Reliqui omnes, tum aliorum, tum mei, et Editi præter Basil. Ven. 1517. Ald. Gryph. Plant. &c. aut.

Non male legas 'aut succedit, aut si sunt,' &c. Denique *adlegitur* restat in Cnjac. Petav. Scalig. And. Oxon. et Leid. pr. in quo *adligitur*. Reliqui, et Edd. primæ cum Beroaldo non habent, junguntque præcedenti verbo *succedit*. In Bongars. primo a m. secunda suprascriptum *deligitur*. *ἔνα οἱ Ἀποῦδαι αἰποῦραι* Græc. Bene, at non item *adlegitur*. Hoc enim verbum adhibent auctores, quando unus cetero cætui additur, vel in collegium quoddam adelscitur pari auctoritate et dignitate: hoc vero loco intelligitur unus ex cætu et ex omnibus electus, ut ceteris præsit; quocirca suspectum est mihi vehementer de Glossemate, nisi *eligitur* subponere velles, vel *deligitur* potius seu *delegitur*. Vide Var. lect. ad 1. 3. VII. 83. et alibi. c. 25. 'Magistratus, qui ei bello præfuit, deliguntur.' Nepos; Ages. c. 1. et passim. Glossar. *deligo, ἐπιλέγωμαι*. Certe in Mss. aliquando confunduntur. Vide Misc. Obs. Vol. IV. p. 140. ad Apulei 1. XI. p. 202. 'In collegium me pastophorum, immo inter ipsos decurionum quinquennales adlegit,' vulgo *elegit*. Valer. Max. 11. 2. § 10. 'a Censoribus in ordinem senatorium adlectum.' Sic etiam Harlem. Ms. *electum* minus bene in quibusdam.

28 *Quæ regio totius Gallia media habetur*] Delpi umbilicus terræ, ubi oraculum Apollinis. Vossius. Hic situs in causa erat, cur concilium eo in loco cogeretur: nullus enim alius Druidis ex omni Gallia confluentibus æque fuit commodus. Non aliam ob rationem Delphi conveniebant Amphictyones, quam quod illi in Græciæ mediterraneo fuerint collocati. Vide Strabonem Geogr. 1. IX. p. 419. et Pausaniam 1. VII. p. 445. Davis.

Consedunt in loco consecrato] Τέρας Græcus. Sed *luco* mallet legere, siquis vetus codex juvaret. Nam pleramque talia loca deligi ad sacros conventus solent. Sane Lucanus 1. 1.

qui fortis amens bellosque peremptos, Laudibus in laetam, vates, dimittitis arva, Phorina securi foditis carmina Bardi.' Ubi vates quoque appellat eos, id est, *suavés*. Druidarum philosophiam spectant, quae Caesar memorat de aeternitate animarum, aliaque, quae ethica; nam talibus, inquit Caesar, homines 'maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto.' *Vossius*.

9 *Græcis litteris utantur*] Vocem Græcis non sine causa videtur ejicere Hotomannus. Tamen retinuit Græcus: ego adulterinam censeo, aut si cui audacius id videtur, non temere admittendam. *Vossius*. Jos. Scaliger Epist. xvi. Fr. Hotomannus et Vossius primam vocem censent inducendam. Rob. Titius loc. Controv. I. iv. reponit *cæcis*, Sam. autem Petitus. Obs. i. 7. *cræsis*, radices intelligens, quæ Græcarum et Romanarum elegantiam non adæquabant. Sed cum omnes libri vulgatum lectionem exhibeant, nihil omnino videtur retinenda. Massiliam coloniam deduxerunt Asiatici Phœnienses, Græco sermone uti: 'ab his autem Galli usum vitæ cultioris, deposita et manufacta barbaria—didicerunt,' ut tradit Justinus XLIII. 4. Omnino igitur crediderim, Gallis antea nullum fuisse litterarum usum, adeoque, cum eas a Massiliensibus acceperint, nihil mirum fuisse Græcis. Hinc factum est, ut 'in castris Helvetiorum tabulae repertæ sint Græcis litteris confectæ,' quemadmodum docet noster B. G. i. 29. Non enim ibi cum Joan. Rhellicano Græcum sermonem, sed litteras tantum Græcas intellexerim, nec Gallos ullis aliis tam temporis usos fuisse manifestum. Sed si tabulae illas Græco sermone confectas concedamus, fieri non potest, ut eadem significatione hic locum obtineat, cum omnes Druidæ linguam Græcam non callerent; Divitiacum enim, quod unus

fuit e Druidis, veluti testatur Ciceron de Divin. i. 41. interprete opus habuit, ut cum Caesare colloqueretur; qui Græce fuit peritissimus. Vide B. G. i. 19. Non est etiam quod cum Hotomanno Francogalli. c. 2. arbitris, phrasia, quam adhibet Caesar, non solum elementa, verum etiam sermonem ipsum necessario denotare: contrarium enim liquet ex Plinii Hist. Nat. vii. 57. 'Gentium' inquit ille, 'consensus tacitus primam omnium conspiciavit, ut *Iovani litteris uterentur*.' Scio quidem, vocem *Iovani* viro doctissimo expungendam videri, sed vehementer erravit, ut pulchre ostendit vir summus Jos. Scaliger in Anim. Enseb. p. 104. *Davis*. Græcis qui habent suspectam, eos juvat Cod. Voss. sec. in quo scribitur *ratiōibus gerendis*. Sed omnino male. *Græcis litteras cum*. *Davisio* interpretor scripturam Græcam, et litterarum formas, non linguam et sermonem: uti i. 29. Atque ita Tacitus de Mor. Germ. c. 2. 'Monumentaque et tumulos quosdam exstare Græcis litteris inscriptis in confinio Germaniæ Rhotinæque?' ubi vide Lipsium. Hinc recte distinguit Justin. xx. 5. 'Nequis Carthaginiensis aut litteris Græcis aut sermoni studeret, ne aut loqui cum hoste aut scribere sine interprete posset.' Immo de Gallis tradit Strabo, quod contractum formulae scribant *ἀσπερι*; quem citant Viri docti ad v. 48. 'Hanc Græcis conscriptam litteris mittit:' ubi tamen etiam de ipsa lingua capio; licet non plane necesse sit. Nam Druides et illi, qui abesse a bello solebant, litteras eas callebant, non vulgus militum.

10 *In vulgus*] Mss. mei omnes, item Edd. Incerta, Strada, Stephani, Gryphique *Vulgam*: quod mutare non debuerant editores alii. Varro enim, Sallustium, Horatium, Nepotem, aliosque sic hoc nomen declinasse, notum est. Ad Cl. Burn.

Delph. et Var. Clas.

Caesar

4 D

ad Phœdr. Fab. xv. 14. 'Vulgi scitilis, Qui simul obfendit ad Fortunam frangitur.' Apulei. Met. l. ii. p. 28. 'edicit in vulgum:' ubi etiam Mss. aliquot male *vulgus*.

15 Non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios] Hæc Pythagoræ fuit sententia. Diodorus Siculus Bibl. l. v. p. 306. 'Ἐνισχυεὶ γὰρ παρ' αὐτοῖς (Γαλάταις) ὁ Πυθαγόρου λόγος, ὅτι τὰς ψυχὰς τῶν ἀποθανόντων ὁσάποτε εἶναι συμβέβηκε, καὶ δι' ἐκῶν ἁρισμένων πάλιν βιοῦν, εἰς ἕτερον σῶμα τῆς ψυχῆς εἰσδυμένης. Sed an a Pythagora Druides hauserint, an ipse potius ab illis, dubium videtur Just. Lipsio-Physiol. Stoic. l. iii. Diss. 12. Alexander sane apud Clementem Alexandrinum Strom. l. i. p. 223. Ed. Lugd. tradit Pythagoram ἀνημόναι Γαλάταιν. Sed magis accederem Amm. Marcellino, qui hac de re sic loquitur xv. 9. 'Druidæ ingeniis oclaiorez, ut auctoritas Pythagoræ decrevit, sodalicis adstricti consortii, quæstionibus occultarum rerum altarumque erecti sunt; ut, despectantes humana, pronunciarint animas immortales.' Certe cum Galli litteris Massiliæ operam dederint, ut apparet ex Strabonis l. iv. p. 181. non mirum, eos Pythagoricis dogmatibus fuisse imbutos. Davis. In hac certe sententia fuisse videtur Jamblichus vit. Pythag. n. 178. Diserte vero Origenes Philos. c. 2. p. 46. 'Ὁ τοῦ Πυθαγόρου οἰκίτης Ζήνωνις τοὺς παρὰ Κελτοῖς Ἀριῥάας λέγεται διδάξαι φιλοσοφίαν τῆς Πυθαγόρειον φιλοσοφίας. Eadem fere repetit c. 25. p. 168. seqq. Idem. cur. sec.

16 Hoc maxime ad virtutem] Fortitudinem bellicam, nam, ut Galli 'forent ad bella meliores, æternas esse animas vitamque alteram ad manes Druidæ docuerunt,' si Pomp. Melæ fides iii. 2. Vide et Lucanum l. 454. seqq. Idem.

xv. 5 Amplissimus] Ms. Rēg. Angl. Amplissimis Leld. pr. amplissimus co-

pis amplissimis, e varia lectione. Ceterum optime idem habent. Constructio enim est *versantur, atque ita habent, ut quisque eorum*, quomodo hæc tria verba disponit Petav. Vulgo male post eorum distinguebant. Sed et per se quisque jungi posset plurali numero habent. Vide ad r. 89.

6 Plurimos circum se ambactos] Merito dubitet quis Latinam vocabulum, an Gallicum sit. Illud certum hodieque nobis usurpari. Qui Latinum esse contendunt, citant Glossas vet. ubi legitur: *Ambactus, δοῦλος μισθωτῆς, ἢ Ἐννιος*. Scaliger ad Festum vocem *ambactus*, quæ apud Ennium reperitur, ait Latinam esse: at hic apud Cæsarem Gallicam. Ego non frustra id recipiendum arbitror, præsertim cum sciam et Ennium annalibus suis voces exoticas inseruisse: qualis *boia*, aliæque. Cæsar sane pluribus locis peregrinis quoque vocibus utitur. Cujusmodi sunt, *Ver-gobretus, urus* (quam vocem Gallicam esse etiam Macrobius ait, et Germani hodieque *uhrochaz* appellant), item *alces*, &c. Sane ego arbitrer, vocem esse Gallicam, eo magis, quod explicat eam Cæsar et addit *clientes*. At si *ambacti* vocabulum hic Latinum esse dicamus et notare *μισθωτῆς*, necessario dicendum, eum non esse clientem. Præterea nihil Cæsar hic ait de mercenariis, sed supra dixit, plebem egenam se nobilibus in servitutum dicare, et eadem illis jura esse in hos, quæ dominis in servos. At in mercenarios non id juris est. Voessius. Hac voce usus est Ennius: Glozæ vet. *Ambactus, δοῦλος μισθωτῆς, ἢ Ἐννιος*. Jos. Scaliger ad Festum, verbum *Cæsarianum* Gallicis vocabulis adscripsit, Ennianum autem Romana civitate donavit: nec forsan abs re; cum ita dici possint servi mercede conducti, quod *circumagantur*, quo lubet conducentibus, ut animadvertit G. J. Voessius in Etymol. qui tamen mire lapsus est in eo, quod dixerit

Cæsarem hanc vocem usurpasse 'pro viris dignitate præstantibus, mancipii alicujus aut agri præfectis,' nihil enim clarius est, quam solos Equitum *clientes* denotari, quæ vox *ἐμπέλαι* *ἐπὶ* est adjecta; præterquam quod Cæsar c. 13. testatus est solos Druidas et Equites 'aliquo esse numero atque honore.' *Davis*. Vide etiam de hac voce Turneb. xrv. 12. *Amicos* male hic Oxon. et Andin. Codd. Ad omnino Cluver. Germ. Ant. x. 41. et exactissimi judicii curæque Virum eximium B. Huidekoperum, in Belgicolibro *proeve van Tuel en Dichtkunde* p. 586. &c. unde patet *Ambactos* esse satellites, stipatores, *Trouwanten*.

XVI. 1 *Natio est omnis Gallorum*] Non male: sed Bongars. prim. Petav. Lovan. Vossiani, Egmund. ceterique omnes Mss. cum Editis usque ad Scaligerum præter Ms. Ursin. Leid. pr. Cuj. Oxon. et Andin. exhibent *omniam*. Unde conjicias, olim fuisse a Cæsare scriptum *hominum*: sæpe dictum, auctorem nostrum plene efferre, quod alii solent Elliptice: *Omnium* autem et *hominum* mutatio facillima est; quia in Mss. solet, ut notum, adspiratio omitti. Sic *Onos* pro *honos* (etiam in Bong. pr. c. 13.) *ortus* pro *hortus*, *umerus* pro *humerus* et similia. *Natio* igitur *hominum Gallorum* idem, quod *Natio Gallorum, Græcorum*, aliaque. Atque ita loquitur Cæsar i. 31. 'Harudum hominum.' Adde quæ collegimus ad ii. 33. 'plerumque hominibus' vel 'omnibus Gallis.' Ita et 'homines adolescentes' c. 28. legendum est. Adde et ad c. 29. 'Omnes Germani.' Eadem confusio c. 30. ut et viii. 36. B. Afr. c. 10. *Omnis* vero hic placuit etiam Hotomanno, quod temere inmutare nolui. Græc. *Οἱ δὲ Γάλλοι ἄνθρωποι*. Nisi *omnium Gallorum* capias pro omnium sive trium Galliarum, ad differentiam unius Galliæ sive totius, id est, illius, de qua agit ibi. De qua vide Vossium ad vii. 4. 'Procumbunt omnibus Gallis ad

pedes, ne totius Galliæ urbem,' &c. vii. 15. in Mss. et Edd. Immo h. lib. c. 18. 'Galli se omnes ferunt,' &c.

2 *Nisi vita h. reddatur, non posse aliter*] Mss. Bong. Vossiani, Leidenses, Scalig. Egmund. Lovan. Gottorp. et Ed. Inc. non nisi v. quo perspicue semel abundat non; et vel posteriore loco ejiciendum, vel potius nisi non aut nisi si rescribendum hoc loco est: de quo egimus ad ii. 31. 'Nisi si quid auxilii sit.' Sæpe invenias non aliter quam si: vel non aliter quam. V. ad Front. i. 1. 10. quod tamen non credo alicui hoc loco placitum. Ceterum recte Scaliger addidit primus *et aliter*, quod exstat in Mstis Ursini, Leid. primo, Scalig. et Bongars. primo a m. secunda. Reliqui ea voce carent. Sueton. in Ner. c. 36. 'tamquam aliter illi non possent, nisi morte succurrere.' Ex Oxoniensi autem et Bong. primo nisi *hominis vita* rescripti; qui verborum ordo suavior est vulgato *vita hominis*.

8 *Publicæque ejusdem generis habent instituta sacrificia*] Placidus Lactantius in Thebaid. Statii l. x. p. 368. 'Lustrare civitatem humana hostia Gallicus mos est. Nam aliquis de egentiasimis pelliciebatur præmiis, ut se ad hoc venderet: qui anno toto publicis sumtibus alebatur parioribus cibis, denique certo et solenni die, per totam civitatem ductus, ex urbe extra pomeria saxis occidebatur a populo.' Etiam Eryc. Olau. i. 1. Hist. Suec. 'Præter hæc autem,' inquit, 'instituta, fuerat quædam solennitas generalis, de novennio in novennium exactissime celebranda, ad quam omnis multitudo omnium provinciarum Gothicæ nationis venire, et donaria tenebatur offerre. Quando et viva offerebantur sacrificia de hominibus et brutis, quorum sanguine Deos placabant. Corpora vero in luco quodam proximo suspendebant, putantes arbores ipsas ex morte immolatorum divas et sacras, quibus

idcirco plurimum deferebant.' Haud absimilem morem tempore Claudii legimus inductum Tarracinis a Firmino Pontifice. De quo querenti Cæsario S. Martyri hunc in modum responderunt oppidii cives. 'Ad sex vel octo menses nutritur hic quispiam pro illius voluntate. Iis exactis mensibus, armatus et ornatus ascendit in montem, et pro salute Reip. et principum civiumque salute, atque ut immortale sibi paret nomen, cum equo se agit e monte precipitem. Ejus vero cadaver honorifice admodum colligitur, et ad templum Apollinis perductum concrematur, cinisque ejus in templo pro civium et Reip. salute reconditur.' Hæc Surlus in vita Cæsarii. *Vossius.*

9 *Insimulæ magnitudine simulacra*] Merito immani magnitudine, nam et Strabo l. iv. p. 197. *κολοσσόν* vocat. *Id.*

11 *Supplicia eorum qui in furto*] Ciacconius hic *supplicia* putat notare supplicationes, quemadmodum Sallustius, et Varro, ac Tacitus hanc vocem usurpavere. Sed Cæsaris dictio vix quidquam commune habet cum Sallustio, aut Tacito: ego *supplicia* prorsus statuo hic vulgari notione pro *tyrannopla* accipienda. Nam non memini *supplicia innocentium* legere me pro *supplicationes* quæ sunt per mortem innocentium. Et mihi non recte Ciacconius *obtraxit* perpendisse videtur. *Idem.* Non pro supplicationibus sumit Ciacconius, sed pro victimis, immo oblationibus, et sacrificiis: quomodo aliquoties hæc vox usurpatur. V. Elmenh. Idic. in Apulei. et Cort. ad Sallust. B. Catil. c. 9. 'In suppliciis deorum magnifici.' Quomodo etiam capi omnino hic debet, licet *tyrannopla* vertat quoque Metaphrastes. Ait auctor, eos *iamolare* innocentes, non *punire*, si desint moxii: attamen gratiora arbitrantur sacrificia furum aut latronum. Porro *in furto aut in lustr.* rescipi auctoritate Mas. Bong. pr. Voss. pr. Petav.

Egm. Levan. Gotti. cum quatuor aliis ac Ed. Incerta ex perpetuo auctoritate stylo. Vide ad II. 10. Immo forsitan in aliqua etiam est scribendum: quod restat in Mas. 4. recentioribus et Edd. primis, aliisque, ut Steph. Gryph. *In furto aut* desunt ab Edd. Rom. Med. Ven. et Græcus solum habet *ἐν τῷ κλοπῇ*.

13 *Noxa*] Bengars. prim. et Scallig. *noxia*: atque ita legit Franc. Floridus contra Vallam disputans, necrim significare culpam. Vide de Latin. Vet. Jurisc. p. 11. &c. Perizon. ad Sanct. Min. p. 568. N. Heina. ac Burma. ad Vellei. l. 12. et quæ notantur ad Festum, ac Drakenb. ad Liv. II. 54. 'Neminem noxiæ pernitabat.' Sic enim ibi quoque vetustissimi Codices.

XVII. 1 *Deum maxime Mercurium*] Ita placuit Græco Interpreti, Ciacconio, et Scaligero vocem *Deum* legere in genitivo plurali: quia eodem modo Tacitus dixerat 'Deum maxime Mercurium colant.' Sed illud magis e more Taciti quam Cæsaris. Mihi prorsus rectum videtur illud *Deum* accusandi causa. Eodem modo sæpe in vet. lapp. reperias DEO MERCVRIO, cum aliorum Deorum nomina plerumque simpliciter habebantur. Nimirum NEPTVNO. APOLLINI. Exemplum esto lapis iste,

DEO. MERCVRIO. SING
EX. VOTO. IVL. GALLICVS
ET. AVR. SEBVLLA. P. L. L
At aliis Diis sacratæ Inscriptiones sunt

L. ARVLENTVS
ANOPTES
APOLLINI.

Et,

DIANAE
TITVS. MENIVS
F. V. S.

Atque tales assipissime occurrunt. *Vossius.* Mas. multi *Dei*.

Mercurium colant] Minutius in Oc-

tavio: 'Inde adeo per universa imperia, provincias, oppida, videmus singulos sacrorum ritus gentiles habere, et deos colere municipes, ut Eleusinio Cererem, Phrygas Martem, Epidaurios Æsculapium, Chaldaeos Belum, Astarten Syros, Dianam Taurios, Gallos Mercurium, universa Romanos.' Quem *Wodan* appellatum iis et prodidit Paulus Diaconus l. i. de gestis Longob. et testatur hodie lingua nostra, cum *Wodenadach* diem Mercurii appellamus. Lipsius notis ad Tacitum putat, Mercurium non *Wodan* dictum, sed *Wonedan*, vel *Wendam*. Nempe a lucro, quod Germanis *wondet* vel *windet* dicitur. Sed argumentum illud parum validum. Possimus similiter probare *Wodan* rectum esse, hoc modo. Ait Cæsar itinerum ducem a Germanis coli Mercurium. Et nostra lingua *woud* apud Britannos quoque *wood*, saltum, sylvam aut agrum notat. Cur ergo non æque dicere liceat, Mercurium a *woudt* vel *wood* vocatum *Wodan*; quam a *wondet* *Wonedan*? Imprimis cum veterum nullus tradiderit eum ita appellatum fuisse. Mihi sane et hoc figmentum et illud æque ridendum videtur. Si Erico Olao credimus, Suecis *Othinus*, aut *Oden* vocabatur: ait enim Hist. Suecicæ: l. i. 'Secundum vero scilicet Othinum, pro danda et conservanda eis pace, et vita tranquilla colebant Sueci; quando erant contra hostes pugnaturi, eum pro victoria invocabant, quartam feriam ei pro libaminis tempore deputantes, a quo dicta est dies illa Odensdach.' Sed *Wodan* (ita n. scribendum jam Cluver. ostendit) quoque *Teutatem*, aut ut alii volunt *Teutatem* appellatum fuisse discimus: Meminit Lucanus, 'Et quibus immittis placatur sanguine diro Theutates.' Et prodit Cicero de Natur. Deorum III. pag. 341. Mercurium eum, qui Argum interemerat, ideo Ægyptiis præfuisse, ac leges et literas iis tra-

didisse; cumque appellari *Thoth* apud Ægyptios, quo nomine et primas anni mensis vocetur. Prorsus autem congruere videntur illa nomina *Thoth* et *Teuth*, ac *Teuthates*. Unde suspicetur quis ab eadem origine esse. Sane id putabat Geographorum maximus Philippus Cluverus, qui in Germania sua ostendere conatur, omnes gentes in enunciando supremi Dei nomine propemodum congruisse. Sic qui Germanis et Ægyptiis *Theuth*, Græcis *Θευ*, vel *Ζευ*, vel *Δευ*, Latinis *Deus*; quæ voces valde similes sunt. Equidem ingeniosa, imo acutissima esse, quæ magnus vir fuisse disserit, ne invidia quidem negaverit. Et at falsa dicere ea sit impudentis, nisi aliud probet, ita velim tamen scire, a qua origine omnia hæc nomina defluerint: nam id si sciretur, aut magnam ad conjecturam Cluveri momentum haberet, aut eam everteret. Cæterum, ad *Teutatem* ut redeam, præterire hic non libet Taciti locum, qui Annal. i. ait: 'Profana simul et sacra, et celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfa* vocabant, solo æquantur.' Ignorabat Lipsius, quis *Deus* signaretur, aitque nonnullos *ἐνυμολογῆσαι*, quasi esset a *τ' αενσάν*, quod nostra lingua principium rerum notat. Placuitque idem Philippo Cluvero viro summo. Mihi tamen aliter videtur, et vim dubito hic legendum *Teutana*. Sane Heda, quando eandem ex Tacito historiam narrat, habet *Tanfana*: jam quam facile *t* in *f* mutatur? A vero pro e nihil novi in nostra lingua. Sane sæpe Germani ubi nos *e*, habent *a*, ut potuerit scripsisse Tacitus *Tautana*. Exemplum habemus apud eundem auctorem eodem libro, cum inquit: 'Positoque castello super vestigia paterni præsidii in monte Tauno, expeditum exercitum in Chattos rapit.' Ubi non anxie cum Lipsio inquiram, quis ille mons sit: quippe arbitror Taunum nihil aliud esse quam *daumen*:

ut ex appellativo proprium Tacitus fecerit: aut si accuratior (ut existimo) auctor ille, quam ut talem errorem impingat, dicere possumus altiores iis locis colles per excellentiam habuisse nomen *dugynæ*. *Vossius*. Sed vide ad Lucan. l. 445.

3 *Hunc viarum atque itinerum ducem*] Ut et aliæ gentes, unde Græci *εὐόδιον*, ut alii *εὐόδιον*. Theocritus Idyll. xxv. 3. 'Ἐκ τοι ζεῖναι πρόφρων μῦθοςμαι ὅσο' ἔρεσκες, Ἑρμῆα ἀγόμενος δευτὴν ὅτιν εἰνέδοιο, τὸν γὰρ φασὶ μέγιστον ἐπουρανίων καυχώσθαι, ἔλκεν ὁδοῦ ζαχρεῖον ἀνηγγῆταις ὀδῆτην: Tibi vero, hospes, libens aperiā quæcunque quæris, Mercurii gravem iram timens itinerum ducis. *Hunc enim ferunt maxime a colestibus irasci, Siquis indigentem itineris aversetur viatorem*. Recte etiam Græcus Cæsaris interpres transtulit *ἡγέμωνα*, quomodo Mercurium quoque appellavit Aristophanes in Pluto, et alii. *Vossius*.

Hunc ad quæstus pecunia, mercaturæque] Unde et negotiatorem appellare. Hinc Inscriptio anno 1599. Metis reperta.

MERCVRIO. NEGOTIATORI
SACRVM
NVMISIVS. ALBINVS
EX. VOTO

Vossius. Ipse Mercurius apud Plautum Amphit. Prol. vs. 11. 'Id jam scitis concessum et datum Mihi esse ab Diis aliis, nunciis præsim et lucro.' Hinc factum, ut Mercurio lucra lita-rentur, teste Eumenio Paneg. iii. 17. 'Quin et ejus nomen a mercibus est ductum: hunc etenim negotiorum omnium existimabatur esse Deum.' Vide Festum et Isidorum Hispalensem viii. 11. *Davis*.

5 *Post hunc Apollinem*] Belenum nuncupabant, vel Belinum, ut satis notum: quin et Abellionem, ut ex Inscript. vett. et auctoribus colligitur. Colebatur etiam ab Aquileien-sibus, uti discere est non modo ex Capitolino in vita Maximis. verum

et Herodiano, qui l. viii. edm vocat Βέλιω, non ut cæteri Belinum: verba sunt, Βέλιω δὲ καλεῖσθαι τοὺτον σέβουσι τε ὑπερφυῖσι, Ἀπόλλωνα εἰναι ἐβέλιαντες. Sed vereor, ut integer locus sit. Quid enim adeone incognitum Herodiano nomen Belini? præsertim quod pluribus saxis inscriptum Aquileisæ fuisse certo constat. Nam Aquileisæ et templum Beleni Apollinis, et Deum ipsum summo honore cultum fuisse colligo tum ex verbis Herodiani, ubi oraculo Apollinis Belini confirmatis ait oppidanorum animos, qui obeas alio contendere nequibant ad consulendum, sed maxime quod eum nuncupat ἐπιχόριον illius urbis δέδω: et denique etiam indicat hæc inscriptio Aquileisæ exstans:

BELENO
AVG. SACR.
L. CORNELIVS
L. FIL. VELL.
SECVNDINVS
AQVIL.
EVOC. AVG. N
QVOD. IN. VRB.
DONVM. VOV.
AQVIL.
PERLATVM
LIBENS. POSVIT
L. D. D. D.

Videmus hic donum, quod L. Cornelius Beleno voverat, cum ipse in Urbe, seu Romæ esset, primo Aquileiam pertulisset. Nimirum quia mos olim, si quid votum Numini alicui, deferre id in oppidum, ubi maxime colebatur. Sic dona Fortunæ vota Antium delata. Sed hoc notum. Ad Herodianum redeo, et affirmo vix verisimile videri, tam noto omnibus Belini nomine, eum Βέλιω scripturum fuisse. Quare emendo Βέλιω καλεῖσθαι τοὺτον, σέβουσι τε ὑπερφυῖσι. Quam facile enim potuit ex ο fieri δ, ex τ, ε! Sane sæpissime eo modo depravata propria nomina apud Græcos scriptores esse, jam supra ostendi. Nunc deum video idem Salmasio placuisse.

Cæterum *Beleni* nomen factum ex *בֵּל* *baal*, aut *bel*, unde pluribus gentium diis vocabula sua. Neque enim adeo cum Pithero errandum, ut credamus Belenum a jactu sive emissione radiorum id nomen accepisse. Nigæ sunt, et digna Græcalis commenta, neque certius quidquam quam *Belenum*, ut dixi, venire a *בֵּל*. Unde et Hesychius: *Βέλα*, inquit, *ἡνὸς καὶ ἀβήης*. Hæc manifeste rei veritatem evincunt. Nunc video recte eadem observavisse doctum virum Seldenum, verum eadem a me cogitata, antequam ejus librum percurrerem, mihi conscius sum. Porro sacerdotes Beleni *Paterus* vocatos ex Ansonio discimus, cum ait de Attio Patera: 'Beleni sacratum ducis e templo genus: Et inde vobis nomina: Tibi Pateræ: sic ministros nuncupant Apollinaris mystici.' Ubi mones *Apollinaris*, vel si mavis *Apollinaris* scribendum, et tamen aliter Vineus ac Scaliger ediderunt: quod miror. *Vossius*.

Martem] Quem *Hesum* nuncupare. Occurrit hoc nomen apud Lactant. de falsa Sapient. i. 21. 'Galli Esuum atque Teutatem humano errore placabant.' Quorum illum Martem esse hinc colligitur, quod Mercurio et Marti captivi litabantur. Nam ait Cæsar infra: 'Martem bella regere arbitrantur; hoc, quum prælio dimicare constituerunt, ea, quæ bello ceperint, plerumque devovent.' Quin et Tacitus Annal. i. xiii. 'Sed Bellum Hermunduris prosperum: Cattis exitio fuit: quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur.' Deinde confirmantur eadem verbis Lucani i. 445. 'Ex quibus immitis placator sanguine diro Teutates; horrendæ feris altaribus Hesus.' Ubi utrumque conjungit, ut vix ambigam Lactantium sua ex Lucano sumsisse, cum paullo post hunc poetam citet. Cluverus putat pro-

prium Martis nomen fuisse *Thies*. Movet illum quod Martis dies, qui nobis *Dynsdagh*, vel *Dysendagh* est, magis Septentrionalibus vocetur *Tisdagh*, atque illas nationes veterem dialectum maxime retinere ait. Sed mihi id non placet, neque enim arbitrator in Martis nomine T litteram fuisse, quæ quod occurrit in voce *Thisdagh* ex articulo factum, pro *De Hesdagh*: nec dubito, quantum ad hanc vocem, propius nostram linguam ad veterem illam Gallorum linguam accedere, quam Septentrionalium sermonem: dicimus enim nos *Dysdagh*, quasi dicas *d'Heisdagh*: facile autem vocalis mutatur e in i. Sed ego arbitrator proprium et genuinum Martis nomen fuisse *Cososo*, uti in veteri Inscriptione est, quæ inedita legitur in vico Leproso in finibus Biturigum:

FLAVIA. CVBA. FIRMANI

FILIA

COSOSO. DEO. MARTI. SVO

HOC. SIGNVM. DONAVIT

AVGVSTO.

Facile autem potuit depravari nomen illud, ut ex *Cososo* fieret *Chososo*, inde *Chosus* vel *Hosus* et *Hesus*. Porro quia antea Cæsar dixit Gallos maxime Mercurium coluisse, et alii autores prodidere Germanos Martem præ cæteris diis veneratos, idem Cluverus difficultatem hic esse putat, quasi non potuerint Galli summo honore coluisse Mercurium, Germani Martem: quod satis probant verba Procopii infra posita. *Vossius*. *Esus* et *Teuthates* Ms. Bon. Lactantii. Vide et viros doctos ad Hesychii V. *Ἠρώς*:

Jovem] Nomen ei proprium *Thor*. i. tonitru. Unde Ericus Olaus. Hist. Suecic. i. 1. 'Thor tanquam potentissimus et summus Deorum, in medio et aliis altior residebat, imagine viri nudi, dextera quidem sceptrum, sinistra vero septem stellas præferentis insignis.' Et mox: 'Pro pluvia et aura necessaria invocabat Tho-

rum, tanquam potentem in sublimi, cuius etiam patrocinio se sperabant ab incommotis impressionum, tonitruo ac tempestatibus, fulminis grandineque conservari; cui singulis hebdomadis quinta feria per deputatos sacerdotes sacrificia offerebat (populus Suecorum); a quo erat dies illa dicta *Thoradash*. Britannorum quibusdam *tarax* tonitru est: unde et Lucano *Thor* vocabatur *Taramis*. 'Et Taramis Scythica non mitior ara Dianæ.' Dubitabam, an idem Jupiter esset, qui *Saranicus* appellatur in veteri Inscriptione, quæ reperta in pago Mombach haud procul Magantiac. Est autem talis:

I. O. M.
SARANICO
CONSERVA
TORI. HONO
RIVS. VII. AL
LEG. XXII. PR.
P. F. M. AVR. GER
MANVS. D. E
MON

Idem. Vide quæ ad Lucanum dixi.

6 *De his eandem fere, quam reliqua gentes, habent opinionem*] Diversis plane nominibus Galli suos insignierant Deos; nam quem Mercurium censuerunt Romani, iis dictus est Teutates, quem Martem, Hesus: Galli Bolenum et Taramin nominarunt eos, quos Romani cum Apolline suo et Jove confuderunt. Vide *Eliam Schedium* de Diis Germ. Syng. l. 5. seqq. Cum autem Romani non ab similia utriusque Dis munia adsignari viderent, eadem esse numina facile credebant, quia Provinciales Deos cum universi Deo miscuerint. Egregia sunt, quæ hac de re disseruit acutissimus vir Joan. Clericus Art. Crit. Part. II. Sect. I. c. 13. 9—15. *Davis*.

7 *Minervam operum atque artificiorum initia transdere*] Hanc ob causam de capite Jovis nata dicitur, ut notat Servius ad Virgilii Eclog. II. 61. Hinc

etiam *Ἐργον* vocabatur, quemadmodum tradit Pausanias in Attic. p. 42. *Idem*.

9 *Martem bella regere*] In plerisque MSS. et impressis Codd. est *Martem bella gerere*, quam lectionem exhibuit Metaphrastes. Sed longe præstat recepta. *Laetius* l. 23. 'Bellum fera membra Mavors Armipotens regit.' Simili modo *Silius Italicus* VI. 207. dixit *Martem regere*. Vide et VII. 47. *Idem*. *Gerere* etiam *Aimoin*. et plerique mei Codd. cum Edd. primis ac Gryph. aliisque. Sed *Regere* optime servant Bong. prim. Voss. prim. Egmond. Scalig. Leid. pr. et Oxon. cum Edd. Aldi, Stephani, Hotoni. Brant. et pluribus. Consule notas ad *Lucan* IV. 663. 'tanquam Fortuna locorum Bella regat.' Adde Doct. Markl. ad Stat. Silv. I. 2. inf. 'Qui leges, qui castra regant.' *Cel. Barm.* ad *Calpurn.* Ecl. IV. 8. 'Urbanamque regit, pacemque togatam.'

10 *Quæ bello ceperunt plerumque docuere*] *Athenæus* IX. 16. p. 160. *Τὸς Γαλάτας παρ' αἰς ἑὸς ὁπίς, ἥλια δὲ προτέρημά τι ἐν τοῖς πολλοῖς λάβουσι, θέον τοῖς θεοῖς τοῖς αἰχμηλάτοις.* Etiam *Tacitus* *Annal.* XIII. 'Sed bellum Hermundaris prosperum, Cattle exitio fuit, quia victores diversam aciem Marti ac Mercario sacravere; quo voto equi, viri, cuncta victa, occidioni dantur.' Memorat *Procopius Gothicor.* I. II. p. 233. *Thucidas* I. Scandinavos eundem suis temporibus morem retinuisse. Verba sunt: *Θεοὶ μέντοι καὶ θαλασσίους πολλοὺς σέβουσιν οὐρανίους τε καὶ ὁπρίους ἐγγυλείους τε καὶ θαλασσίους, καὶ ἄλλ' ἄλλα θαμνία, ἐν ὅσῳ πηγῶν τε καὶ ποταμῶν εἶναι λεγόμενα θέουσι δὲ ἐνδελεχέστατα ἱερῆα παντὰ καὶ ἐπαγγέλλουσι τῶν δὲ ἱερῶν σφίσι τὸ κἀλλίστων ἀνθρώπων ἐσθιν, ὅπου δὲ βορμύλων ποιεῖσθαι πρῶτον. τοῖσιν γὰρ τῷ ἔρι θέουσιν, ἐπεὶ θεὸν αὐτῶν νομίζουσι μέγιστον εἶναι, ἱεροῦνται δὲ τῶν αἰχμηλάτων, οὐ θύονται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ξύλων κρημνίζουσι, ἃ ἐξ τῶν ἀνθρώπων*

ποιεῖντες, τοὺς ἄλλους τε κτείνοντες θανάτου δίδουσιν. *Vasios.* Ceperint, plerumque devovent. *Quæ superaverint, animalia capta immolant, &c.* Scaliger et Recentiores habent, *ceperunt*. Quod prorsus absurdum. Nondum enim bello qualemque ceperunt, quum jam prælio dimicare constituerunt tantum. Quare omnino cum Ciacconio legendam existimo, *quæ bello ceperint*; hoc est, *quæ capturi sint*; *quæ futurum est ut capiant*; τὰ λαβήσμενα, ut optime expressit Græcus: atque ita plane scriptum est in *Ms. Reg. Eliens. et Vossii*. Porro, cum eodem Ciacconio, pro *Quæ superaverint*, omnino legendum puto, *quum*. Nam in *Ms. Eliensi* scriptum est abbreviate, *quam*: et Librarii, qui non intellexerunt, τὸ *quum superaverint*, oppositum esse τῷ *quum prælio dimicare constituerunt*; scripserunt, *quæ superaverint*, ut opponi videretur τῷ *quæ bello ceperint*. Denique, (quod non observavit Ciacconius,) ex Vet. Edit. Romana scribendum *ceperunt*, *superaverunt*; ut respondeat præcedenti, *constituerunt*. Jamque tota sententia aperta erit et elegans. 'Hinc, *quum prælio dimicare constituerunt*, ea, quæ bello ceperint (τὰ λαβήσμενα,) plerumque devovent: *quum superaverunt*, animalia capta immolant,' &c. *Clark.* Ceperint scribitur in *Cod. Ach. Stat. et Mss. meis omnibus*, et *Edd. Vascos. Stephani, Stradæ, Gryphi, aliisque paucis*. Priores, item *Aldi*, plurimæque jam ante *Scaliger*, male *ceperunt*. In ceteris nihil variant, nisi quod *superaverunt* exstat in *Edd. Rom. Ven. et Mediol.* quod non video esse necessarium.

13 *Tumulos*] *Glandorp*. uti et *Edd. Ven. Ald. Steph. Gryph. Probi, Plantin.* exhibent *cumulos*: quod et præfert *Cel. Duker.* ad *Florum* II. 4, 5. ex loco *Livii* v. 39. quem locum etiam citat *Glandorpius*, 'Galli cæsororum spolia legere, armorumque cumulos, ut mos eis est, coacervare.' Verum

Mati omnes constanter servant tumulos. Nec male. *Tumuli* sunt facti, qui remanent ex coniectis olim cumulis harum rerum. *Tumuli* harum rerum distincte a *tumulis terrænis*, ut loquitur *B. G.* I. 43. Creberrime autem hæc voces ob vicinitatem scripturæ et significationis confunduntur. Vide etiam ad *Lucan.* v. 644. et IX. 485. 'tamulos involvit arenæ:' et *Cl. Burm.* ad *Ovid.* *Trist.* I. 10. 20.

14 *Neque sæpe accidit ut, &c.*] *Lozan. Buslid. Duker. Dorr.* et *Voss. sec. neque ut sæpe acc.* in *Leid.* vero primo scribitur: 'Namque sæpe sicut accidit, ut,' &c. *R. Stephanus* etiam cum *Vascos.* et *Strada* exhibuerunt *namque*. Aliter hic videtur legisse *Metaphrastes*, vertens εἰ μὴ γὰρ τινες, &c. κλαίοντες θρῆναι, τοῦτους ἀπαύδης κολλήσονται. Quasi in suo Codice invenerit: 'Namque sic ubi accidit, ut, &c. auderet, gravissimum ei' vel 'illi suppl. constitutum est.' Et sane melius procederet imperfectam *auderet*: ad quod jam offendens *Ciacconius* conjiciebat *audet*: præterea rei non agnoscit *Pétavianus*; et ei deest in *Dnker. Dorrill.* et *Voss. secundo*. Vide etiam seq. notam. Verum quum encliticam quæ retineant *Mss. omnes*, vide, num rescribi possit: 'Namque haud sæpe' vel 'sæpe haud accidit, ut quis auderet.' In lectione *Stephani* sensus plane contrarius est.

16 *Ei rei supplicium*] Longe aliter, sed interpolate, si quid video, hæc circumferunt *Mss. Cujac. Andin. Leid. prim. Oxoniensis, et Petav. margo*. 'Ibi supplicium horum delictorum' vel 'supp. ibi horum. del. cum cruc.' &c.

XVIII. 1 *Galki se omnes ab Dite patre prognatos prædicant*] Hunc *Samothenen* fuisse dictum fide *Berosi Anniani* tradit *Edm. Dickensonus Delph. Phœn.* p. 184. sed miror vlrum eruditum suppositicio illi libro, et turpissimo fabularum sterquilinio credi-

disse. Cum Pluto locis inferis præesse crederetur, putarim Gallos hunc generis sui auctorem fecisse, quia Druidæ memorarunt, 'revera fuisse populi partem indigenam,' ut tradit Amm. Marcellinus xv. 9. adeoque e locis subterraneis prorepisse. Davis. *Πλούτων* vertit Græcus, non bene. In Ms. Oxon. *Dite*; id est, *Plutone*.

2 *Ab Druidibus*] Andin. Scalig. Leid. pr. ex Dr. Quod sane non temere spernas. Sic *scire, audire, accipere, potere* ex aliquo sæpe eo sensu; ubi vulgus diceret a vel ab. Vide Cort. ad Sallust. B. Jug. c. 20. 'Ex amicis apud Numantiam acceperat.' Immo 'ex copiis suis sperare' pro a *cap.* Hirt. B. Afric. c. 45.

Ob eam causam—finitur] Inepta est ratio, quam protulit noster, nec eam, ut opinor, adsignarunt Druidæ. Huiusce usus non alia fuit causa, quam quia diem ab occasu solis ad occasum esse statuerunt, quemadmodum etiam Athenienses (Germani) aliique. Vide Henr. Lindenbrogium ad Censorin. de Die Nat. c. 23. Davis.

3 *Non numero dierum sed noctium finitur*] Ab antiquissimis mortalium hæc acceptum. Sic et Arabes post occasum solem initium diei statuunt, quem *أيل* vel *أيلة* nuncupant. Vossius.

8 *Patientur*] Lege *patiuntur*, nam sequitur *turpe ducunt*. Quin ita dant Norvic. Petav. Gottorp. Voss. Egmond. Davis. cur. sec. Licet hæc variatio modi satis defendi queat ex dictis ad ii. 10. et alibi, uti et cap. seq. parui tamen hic auctoritati Mstorum, qui constanter, si Oxoniensem forsan excipias, habent *patiuntur* cum Editionibus antiquissimis; uti et Vascos. Stephani, Stradæ, et Gryphii poster.

Puerili ætate] Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii. Editi *In puerili ætate* quod minus concinnum est propter sequentes præpositiones. Clark. Delendam

hic esse præpositionem e suis Codd. jam monuit Ursinus, et ab Edd. Beoraldi et Vascos. abesse docuit Brantius; non agnoscunt eam etiam Strada, Steph. Gryphii posterior, neque Mss. mei præter Leid. pr. et Dorvill. quare expunxi. In conspectu recte reddidit Cæsari Hotomannus ex Aimoino, cum in Ed. qua utebatur reperisset sine *et* in, uti est in Leid. sec. male.

xix. 7 *Petrifamilia*] Sic edidi rursus auctoritate Mstorum Bong. pr. Petav. Voss. pr. Leid. pr. Scal. Egmond. aliorumque sex cum Edd. Rom. Med. Ven. Incerta et pluribus. Adi ad i. 50. 'Matresfamilias eorum.'

11 *Funera sunt pro cultu Gallorum*] Ita et Ms. noster, sed eadem manu, qua codex exaratus est, varia lectio in margine adscripta est, *pro captu Gallorum*, quod non rejicio. Græcus *ὁς καὶ ἐκείνους γε*, ut in ejus codice *pro captu* fuisse nullus dubitem: nam et supra ubi est, 'ut captus est Germanorum,' eodem modo vertit. Vossius. Codd. nonnulli *pro captis*. Quod non rejiciendum censet Vossius. Nam et Græcus habet *ὁς καὶ ἐκείνους γε*. Cæsar utraque harum vocum alibi utitur. Clark. *Cultu* retinent ceteri Mss. sed apud Aimoinum est *captu*: ut iv. 3. 'ut est captus Germanorum:' ubi contra *cultus* in aliis. *Cultu* non mutandum: rationem vitæ et educationis, earumque rerum, quæ eo pertinent, notat.

15 *Iustus funibus confectis, una cremabantur*] Magna lux Cæsari ex Jornandis loco c. 49. ubi describit morem funeris Attilæ: 'Cujus manes,' inquit, 'quibus modis a sua gente honorati sunt, pauca de multis dicere non omittamus. In mediis siquidem campis, et intra tentoria serica cadavere collocato, spectaculum admirandum et solenniter exhibetur. Nam de tota gente Hunnorum electissimi equites in eo loco

quo erat positus in modum Circensium cursibus ambientes, funera ejus cantu funereo tali ordine referebant. Exinde memorantur breviter gesta Attilæ, quibus recensitis subdit: 'Postquam talibus lamentis est defectus, strabam super tumulum ejus, quam appellant ipsi, ingenti comensatione concelebrant, et contraria invicem sibi copulantes, luctum funereum mixto gaudio explicabant, nocturne secreta cadaver est terra reconditum. Cujus ferula primum auro, secundo argento, tertio ferri rigore communiunt, significantes tali argumento potentissimo regi omnia convenisse: ferrum, quo gentes edomuit; aurum et argentum, quod ornatum Reip. utriusque acceperit. Addunt arma hostium cædibus acquisita, phaleras vario gemmarum fulgore pretiosas, et diversi generis insignia, quibus colitur aulicum decus. Et ut tot et tantis divitiis humana curiositas arceretur, operi deputatos detestabili mercede trucidarunt, emerantque momentanea mors sepelientibus cum sepulto.' Habemus et simile exemplum congestorum hostilium armorum et occisorum captivorum in Statio Thebaid. XII. ubi Menæcei rogum describit 'At non plebeio fumare Menæcea busto Rex genitor Thebæque sinunt, nec robora vilem Struxerunt de more rogum: sed bellicus agger Carribus, et clypeis, Graiorumque omnibus armis Sternitur: hostiles super ipse ut victor acervos, Pacifera lauro crimem, vittisque decorus Accubat.' Paullo post addit: 'Spirantes super inferias captiva Pelasgum Corpora, frenatosque pater solatia fortis Bellorum mactabat equos.' Sed quod Vulcanius in priore Statii loco, ubi legitur 'hostiles super ipse ut victor acervos' pro ut emendabat it, nugæ sunt: et si id recipias, otiosum erit verbum *accubat* quod post sequitur. Nam ait Statius primo

rogum exstructum fuisse, postea ipsum Menæcea, lauro, victoris instar, redimitum, rogo impositum fuisse. Porro ad hunc locum Statii Lactantius Scholiastes ait: 'Exuviis enim hostium extruebatur regibus mortales pyra; quem ritum sepulturae hodie quoque barbari servare dicuntur, quem strabas dicunt lingua sua.' Vulcanius putat *straffe* veram vocem fuisse, ac notasse supplicium vel poenam, quæ de ministris vel captivis sumebatur: mihi illud parum placet. Præsertim si Lactantii verba inspicias, qui ait *strabam* appellari acervum ex hostium exuviis: itaque malo ita nuncupatum *ἐν τῷ στρώπην*, quod nobis *prædari*. Aut si illud minus verum, possimus deducere a *strewen*, quod vetere Francorum lingua *sternere* notat: unde *strewen*, vel *strove* acervus, constratus cumulus. Res incerta est: illud constat, antiquissimum hunc esse morem captivos ad funera mactandi, unde Homerus *Ilados* Ψ. 175. *Δάδεκα δὲ Τρώων μεγαθύμων δίδας ἐσθλοῦς Χαλκῆ ὀπλῶν*. Vossius. Theod. Marcilius legendum putavit *mixtis funeribus conferti cremantur*; Alii *justis funebribus confectis*, quemadmodum locutus est Livius I. 20. Nos lectionem Codicum auctoritate suffultam retinemus; cum enim *funera* per Ellipsin post *justa* intelligantur, ut notavit G. J. Vossius de Construct. c. 6. haud mirandum, si noster, more suo, extulerit. Similiter etiam Curtius dixisset *justas exequias*, si per Criticos licuerat; nam III. 12. ubi vulgo legitur 'jamque justis defunctorum corporibus solutis,' M. Petrensis et edit. Merulæ habent *jamque justis defunctorum corporibus solutis exequiis*, et ita reponendum arbitror. Davis. Ursinus conjecit etiam cum Lipsio *funebribus*, atque ita edidit Scaliger. Hotomannus cum eodem Ursino mallet delere *τὸ funeribus*. Neque defendit satis Cæconius locutione Ciceronis *justa*

funerum, aut Davisius, quum ait, in vulgari locutione *iusta* subaudiendum *funera*: quod putat etiam Sanctius in Minerva iv. 4. adducto hoc ipso Cæsaris loco. Verum rectius Cl. Perizonius et Scioppius subintelligunt officia, uti apud Apulei. I. viii. p. 157. Ed. Pric. posses etiam munera, quomodo sæpe *funebria iusta* vocantur: adi ad Lucan. viii. 741. 'extremo sed abest a munere busti'; quod nequaquam mutari debet in *bustis*, vel *iustis*. Immo *iusta* et *funera* aliquantum distinguit Statius Theb. xii. 34. 'Qui iusta ferant, qui funera ducant.' Quod autem Davisius Curtium putet dixisse *iustis exequiis solutis*, non ei adsentior; cum nulli præterea Codd. *exequiis* agnoscant, et satis aperta videatur esse Glossa. Ceterum Cl. Perizonius debuit inespexisse solam Ed. Scaligeri; cum dicto loco tam simpliciter pronunciet, in Cæsare etiam legi *funebribus*. Quidquid sit, suspectum est mihi *iusta funera*, et ultimam vocem e Glossa inrepassisse autumo; nisi *funebribus* cum aliis malis.

xx. 5 *Inperitos*] ἀπεριτοὺς ἀπαγυδύων recte Græcus vertit: si recepta lectio non moveri debeat. Nam Bong. prim. Vossiani omnes, Petav. Egmund. Gottorp. Leid. tert. et Ed. Incerta habent *inpeditos*, id est, suis quemque rebus occupatos, et non adtente considerantes falsum rumorem. Vide Davis. ad v. 7. 'Inpeditis omnium animis.' Terent. Hec. iii. 1. 17. 'Inpeditum in ea expedivi animum.' Passim 'inpeditus curis, occupationibus,' &c. Sed sana est vulgata lectio. Adi omnino ad B. Civ. I. 85. 'Homines inperitos et per colloquium deceptos.'

9 *De Rep. nisi per concilium*] Tempore concilli, dum concillum celebraret. Sic apud Suetonium in Cæs. c. 80. 'Cunctati utrumne illam in campo per comitia—e ponte deicerent,' hoc est, dum comitia ageren-

tur. Frustra igitur est Fr. Hotemannus, qui de huiusce lectionis sanitate dubitat. Davis. et vj *τοὺς τοὺς* Græcus. Sic per ea tempora, per hiemem, et sexcenta talia.

xxi. 2 *Neque sacrificiis student—reliques ac fama quidem acciperunt*] Contrarium liquet ex Taciti de Mor. German. c. 9. 'Deum maxime,' inquit, 'Mercurium colant, cui, certis diebus, humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem et Martem concessis hostiis placant. Pars Sævorum et Isidi sacrificat.' Facile quidem fieri potest, ut falleretur Cæsar, qui pascos tantum dies in Germanorum finibus moratus est. Vide Ph. Claverium Germ. I. 22. Davis.

8 *Impuberes permanserunt*] Necesse est, ut Cæsar his vocibus denotarit eos, qui cum mulieribus non consueverunt; ab hominis enim arbitrio non pendet, ut pubes serius aut ocies compareat, nec ejus defectus vires auget vel minuit. Simili fere modo hanc Germanorum a Venere abstinentiam, 'longissimam pueritiam' vocavit Pomp. Mela iii. 3. Honestio vocabulo idem hic loci significavit Græcus interpres: vertit enim ἀγέμους διαμένοντας. Idem.

9 *Alii vires*] Cajac. Petav. Leid. pr. Oxon. et Edd. Ven. 1517. Ald. et prima Gryphii, *Alii hoc vires*. Recte; nam et hanc particulam repetit Græcus *τοὺς μὲν τὸ τοῦ σφύματος μέγας, τοὺς δὲ τὸν βίμην τρέφοντας*. Quare restitui. Perperam autem Mss. pluri et Edd. Vett. habent *alii* bis. Supra pro *opibus* citat *operibus*, memorie, credo, vitio Ill. Spanhem. de Præst. Num. T. I. p. 429.

10 *Intra annum vero xx femine notitiam habuisse*] Rem turpiculam modeste designat. Sic Ovidius in Epist. Hypsipyles Jasoni, vs. 43. 'Non ego sum furtim tibi cognita—Turpiter illa virum cognovit adultera Virgo.' Ita et passim sacri Scrip-

tore. Ipsam autem Germanorum institutum calculo suo probavit Ocellus Lucanus de Univ. c. 4. Εἰς τὴν αἰτ antiquissimus ille Philosophus, τὴν ἀποβολὴν χρίων οὖρον ὀφείλουται καὶ τὴν ταῖα, ὡς μὲν ἐκείνη ἀπὸ τῶν δεινῶν ἐστὶν τὴν τοιαύτην χρίων. Vide p. 524. Ed. Galeanus. Davis. Similiter δὲ τὴν ταῖα οὖρον ὀφείλουται, ὥστε μὴ ἵστανται ἐνδὲς τῶν δεινῶν ἐστὶν τὴν τοιαύτην συνουσίαν præceperunt Pythagoræ, sicut testatur Jamblichus, vit. Pythag. n. 210. *Idem*, cur. sec.

12 *Perluantur*] Petav. Leid. sec. et tert. *perluantur*. Cave, audias. *Perluere* est penitus madefacere, et totum corpus lavare; *perluere* notat leviter adspargere. Adi Celeb. Burm. ad Petron. c. 120. 'Nec mea Tisiphone sitientes perluit artus.' Ovid. Met. iv. 172. 'Dumque ibi perluitur solita Titania lympba.' Apulei. Met. x. 10. 'Quod me urine spurcissimæ madore perluerent.' ubi itidem Elpenhorst. e Ms. Bertin. mallet, *perluerent*: quo facit l. ix. p. 205. 'portentosis cruoris maculas novo sanguinis fluvio proluit': de quo alias plura; uti spero. Adde Colv. Ibid. 'lotio perlutus.' et Cl. Drakenb. ad Sil. xvii. 300. 'tibi proluit ense.' Colum. vi. 8. 'Tum vino proluitur os' e Mss.

13 *Et pellibus aut parvis rhenonum tegumentis utuntur*] Sic recte legitur, neque audire te Hotomannum velim, qui remum legebat: videtur illi inconcinna phrasis *parvis rhenonum tegumentis*, pro *parvis rhenonibus*. Sed nulla hic difficultas, nam quod ait *parvis sagorum tegumentis* parum recte dici, et eodem modo neque hoc sanum esse, non admitto, nec prorsus eadem ratio est. Illud *tegumentis* hic ad explicandum adjectum est, quia *rhenonum* vox minus nota. Sic *fons Timavi*, sic alia dicuntur, at non eo tam facile reperiatur *fluvius Danubii*. 'Rhenones' (ait Isidorus Orig. xix. 23.) 'sunt velamina humerorum et

pectoris usque ad umbilicam, atque intertis [an non melius *intonsis*?] villis adeo hispida, ut imbrēs respuant, quos vulgo reptos vocant, eo quod longitudo villorum quasi reptat: de quibus Sallustius, Germani intestum Rhenonibus corpus tegunt. Dicti autem rhenones a Rheno Germaniæ flumine, ubi his frequenter utuntur.' Meminit eorundem et Varro, et Glossæ Mss. 'Rheno est pellicium, vel vestis facta de pellibus, pendensque ad umbilicum.' Erant autem tunice illæ non, ut Cluvarus vult, sine manicis: breiores habebant, ut legimus apud Sidon. Apollinar. l. iv. epist. 20. ubi describit habitum Sigismeri regii juvenis, et ait: 'Præter hoc vestis alta, stricta, versicolor, vix appropinquans poplitibus exertis. Manica sola brachiorum principia velantes. Viridantia saga limbis marginata panicis, penduli ex humero gladii, balteia supercurrentibus strinxerant clausa bullatis latera rhenonibus.' Unde simul discimus solitos etiam Germanos bullis ornare rhenones suos, ut hic Sigismerus, qui sponsus erat. Porro *rhenonum* nomen, ut bene observatum quoque Cluvero est, non ἀπὸ τῶν ἱππῶν, seu *agninis pellibus*, multo minus a Rheno, quod dignum Isidoro figmentum est, sed a *rhen*, quod animal cervi specie adhuc Septentrioni proximis gentibus pelles et habitum sufficit. Adeo ut dammandus minime sit Aimoinus, quem alii perstringunt, quia quo loco hæc Cæsaris verba describit, addiderat rhenonem esse animalis genus. Quin et vulgatum hodieque animal, caprea, idem nomen habet: nec dubito Germanos vestes ex ejus pellibus paravisse. Sane illuc respexit Maro, cum Georg. iii. 381. ait: 'Talis Hyperboreo septem subjecta Trioni Gens effrena virum Riphææ traditur Euro, Et pecudam fulvis velantur corpora setis.' Ubi Servius, 'pecu-

dum fulvis setis,' explicat *rhenonibus*: 'nam, ut Sallustius dicit in historiis, vestes de pellibus rhenones vocantur.' Nec quod capreis rubri pili sunt quis objectet, cum Maro fulvas setas nuncupat: nam ait *Elia*nus xiv. 14. hist. animal. de capreae genere quod *κενός* appellatur, *καὶ οὐδὲ γὰρ μὴν τὸ λοιδὸν οὐμὸν εἶναι*. Sed verba Sallustii, quæ a Servio adducuntur, non usquequaque vera sunt, nam non omnes vestes de pellibus rhenones appellatas, id vero pro certo habeo: quare caute et recte Cæsar *pellibus* primum inquit, quod generale postea ad speciem venit, 'aut parvis rhenonum tegumentis.' Postea autem ab animali factum vesti nomen: nam solitos Germanos vestium vocabula ab animalibus desumere vel nomen Bassaris indicet. Vett. Gloss. in Persii Sat. i. 'Bassarides, Basc hæ: quibusdam videtur a genere vestis, qua Liber Pater utitur, demissa ad talos, quam Thraces Bassarin. Quidam a vulpibus, quarum pellibus Basc hæ succingebantur. Vulpes Thraces Bassares dicunt.' Quod verum: nam et hodieque vox illa levi mutatione *ρεῦ* b in v et a in o, vos dicitur nobis. *Vossius*. *Rhenonum* bene exhibent Voss. prim. Oxon. et alii. Ceteri vetustiores *Rhenorum* vel *Renorum*, alii *Renonum*, *Rorum*, vel *Renum* cum Ed. Incerta et Beroaldi; sed recte *Rhenonum* jam defendit Carrio Ant. Lect. iii. 2. cui adde Brantium, et Cl. Duker. ad Flor. ii. 17. § 4. Ceterum non Aimoinus tantum ait hoc loco *Rhenones* esse animalis genus; nam et Metaphrastes scripsit *ῥῆνον καλούμενον ζῷον ἄρμασσιν*. Hinc tales *Renones* seu *Reni* vel *Rhenones*, non vero *kirci*, sunt expressi in nummis gentis *Renie*: ut docet Bertius ad Germaniæ tabulam in sua Ptolemæi Editione. Adde Ursin. in Familiis Romanis, et plura de *Renonibus* vide, si vis, in Fabri Thesouro, et apud Cluverium.

xxii. 2 *In lacte*] Sic Mss. et Edit. Vett. recentiores omittunt in. *Clark*. 'Lacte et caseo et carne consistit:' duas illas particulas copulantes nesciunt Petav. Gottorp. Voss. et Egmond. At Lovan. dat *e lacte*. Scribo *m. pars eorum victus* (sic Msti) *in lacte, caseo, carne, consistit*. Scriptor de Bell. Hispan. c. 7. 'Reliquæ ex fugitivis auxiliares consistebant.' Quod Barbarismi Dodwellus insinuat. Sed legendum *in fugitivis*. Vide Quintilianum Instit. Orat. i. 10. et Brutum apud Ciceronem Fam. xi. 13. *Davis*. cur. sec. *In* habent Mss. et Editi omnes ad Scaligerum usque: quare præpositionem cum aliis revocavi: ii. 33. 'Una in virtute omnis spes salutis consisteret:' ubi etiam variatur: vii. 84. 'Quod suum periculum in aliena vident virtute consistere:' B. Civ. ii. 5. 'In ejus diei casu fortunarum eventum consistere:' ubi etiam non constant sibi Codices: uti nec iii. 14. 'exiguo tempore magnoque casu salus constitit:' iii. 3. 'In ea re victoriam et salutem consistere.' Adde B. Alex. c. 15. Hic quoque de Lovaniensi dubito; cujus excerptorum, quæ ego habeo, nota docet quoque *et et* ab eo abesse; sicut illæ copulæ non comparent in Mss. meis nec Edd. primis, ut et Vascos. Steph. Gryph. post. aliorumque, præterquam in Leid. pr. et Oxoniensi, forsitan et Cujac. atque And. Sed rectius e nostri more absunt l. i. Init. 'Lingua, institutis, legibus differunt:' l. xxiv. 'In inopia, egestate, patientia:' B. Civ. ii. 4. Et sæpissime. Adi ad iv. 15. 'timore, lassitudine, vi fluminis obpressi.' Ordo *τῶν victus eorum* retinetur ab Petav. Leid. pr. aliisque: quocirca cum retinui, ne ambiguitas oriatur, et ad partem referri possit *τὸ eorum*. Ceterum Hotomannus existimat, hoc loco desiderari vocem *omnes* e c. 29. 'Quod ut supra demonstravimus, minime omnes Germani agriculturæ student,'

et quia de Suevis supra dixerit, 'agriculturam apud eos non intermitteri.' At non opus puto. Recte Glandorpius *studere agriculturæ* exponit, non *deditoe esse ei præter usum necessarium ejus rei*. Nam et agros debuissse ab iis coli, licet non magnum ei rei studium et curam adhibeant, ipse auctor in sequentibus declarat. Aliter posset etiam legi 'Agriculturæ non student major pars. Victus eorum.' Sed, ut dixi, nequaquam est necessarium. Mela explicat nostrum III. 3. 'Quæ possident: nam ne illa quidem enixe colunt.' Omnes vero c. 29. suspectos esse, ibi vide.

5 *Quantum et quo*] Sic Mss. Editi *quantum eis et quo*. Minus eleganter, si non et minus Latine. Dicendum enim esset, *quantum sibi, &c.* Clark. Consentiant mei, nisi quod plerique habeant *ei quo l.* cum Ed. Incerta. Ejeci itaque *et eis: ei et quo* Duker. et Carr. Gerardi dedi ex Almoïno pro c. *Belligerandi* Cellar. Vide ad VIII. 55.

9 *Humiliores possessionibus expellant*] Tenuiores aut infirmiores. Sic Seneca de ira I. 3. 'Nemo tam *humilis* est, qui poenam vel summi hominis sperare non possit.' Publius Syrus in sentent. 'Auxilia *humilia*, firma consensus facit:' ubi Tan. Faber perperam reposuit *infirma*, quod hanc vocis significationem in animum non revocaret. Davis.

11 *Ne qua orietur pecuniae cupiditas*] Vere dictum. Ex pecunia potentia cupido, hinc dissidia, et factiones. Hotomanni acumen et ingenium laudo, qui ex pecunia non oriri factiones et dissidia putat, ac idcirco reponit *potentia*: quasi non habendi studium in scelera et nefaria quæque homines agat. Egregie Tacitus Historiar. II. 'Ubi subacto orbe et æmula urbibus regibusve excisis, securas opes conspicere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exar-

sere.' Lucanus I. 158. 'sed publica belli Semina, quæ populos semper mersere potentes. Namque ut opes nimias mundo fortuna subacto Intallit, et rebus mores cessare secundis, Prædaque, et hostiles luxum suasere rapinæ, Non anro tectisve modus:' et 'Paupertas fugitur, totoque accersitur orbe, Quo gens quæque perit.' Vossius.

XXIII. 1 *Latissimas*] Codd. nonnulli *latissime*. Quod propugnat Hotomannus, quia Caesar hæc voce alibi utitur: sed alia constructione; quod non videtur Vir doctus satis advertisse. Clark. Scilicet utitur auctor IV. 1. 'Maximam putant esse laudem, quam latissime a suis finibus vacare agros.' Ex quo loco sine dubio librarii et hic fecerunt *latissime*: quod in Mss. plerisque et Edd. primis ac Almoïno exstat. *Latissimas* est in Leid. primo, Oxon. et Edd. multis. Sed *latissimas* servant Ursini Ms. Petav. et Edd. Vascos. Stradæ, Steph. Gryph. post. Scalig' &c. Dein ejeci *et se* post *prope* auctoritate Almoïni et Edd. Vett. ut. et Steph. Gryph. &c., ac Mss. omnium præter Leid. pr. et Oxon.

12 *Dissidia minuenda*] Tollendæ prorsus et eradicandæ; hæc enim frequens est hujusce vocis potestas. Horatius Epist. II. 1. 107. 'Crescere res posset, *minui* damnosa libido.' Sic et noster paullo ante *controversias minuire* dixit, quod idem valet ac eas dirimere, ac disceptare. Vide etiam not. (Hotomanni) ad B. G. v. 26. Observandum porro est, Lacedæmonios ob eandem causam suis atrocibus permisisse, ut docet Nic. Cragius de Rep. Laced. I. III. p. 181. Davis.

14 *Qui sequi velint, proficentur*] Sic Mss. Scaliger et Recentiores ediderunt, ut, *qui sequi velint, &c.* Longe minus eleganter. Clark. Ita Scaliger edidit e solo Carrar. Omnino male, quare etiam delevi *et ut*: quod æpissime intrusum contra Mstos in

Frontino et Casare monendam fuit. Ad. ad Frontin. II. 4. 1. et supra IV. 16.

15 *Causam*] In Oxon. scribitur *lusi causam*: et adscripsit excerptis Cl. Wasse; an pro *lucris*? καλήμινος addit Græcus.

19 *Abrogatur*] Codd. plerique *derogatur*. *Clark*. In nullo meorum est *abrogatur*; uti nec in Editis, nisi Aldin. et Plantin. aut Scalig. quare restitui *derogatur*. Quinctil. Inst. Orat. IX. 3. in f. 'cura verborum derogat adfectibus fidem.' Lucan. IX. 359. 'Invidus, annoso famam qui derogat ævo.'

Hospites violare fas non p.] Hinc eos *hospitibus tantum bonos* nuncupavit Pomp. Mela III. 3. Hujusce φιλότητος insigne testimonium profert Nicolaus Damascenus, qui lib. de Mœr. Gent. p. 8. notat, quod apud Celtas, quo nomine Germani continentur, μέγιστον ἐστὶν ἐπὶ τῷ κατὰ τοῦ ξένου ἀνελκόμενος, ἢ κατὰ τὴν. ἐπὶ τοῦ μὲν γὰρ ἀνελκόμενος ἢ ζήμια, ἐπὶ τοῦ δὲ πολλὰ φέρει. *Davis*.

20 *Ab injuria*] Mss. Ursini, Carr. Leid. prim. Scal. et Edd. Vasc. Str. Steph. ac posterior Gryphii non agnoscunt *ab*. Cave, sequaris. Aliud est *prohibere injuria*: aliud *ab injuria*. *Prohibemus injuria*, quem continemus, ne eam facere possit, *prohibemus ab injuria*, quem ne accipiat defendimus. v. 31. 'populum ab injuria militum prohibere:' supra c. 10. 'Suevosque a Cheruscis injuriis prohibere.' B. Civ. I. 23. 'Hos omnes a contumeliis militum conviciisque prohibet.' Quamquam non perpetuo *ab* omittitur, si priore sumatur significatio. Vide ad I. 10. Cicer. pro L. Man. c. 7. 'a quo periculo prohibete Remp.'

21 *Victusque communicatur*] In Claccon. Mito *victumque communicant*. In Gotterp. vero et Voas. tert. atque Ed. Inc. *victusque communicatur*. Fersan non male pro Caesaris genio;

qui passim adhibet pluralem numerum; ut *commensatus, frumentis, quantitas et mercaturas* c. 17. *orationibus* et innumera similia: *pars victus* tamen c. præc. et cap. seq. *eodem victu* et cultu.

XXIV. 1 *Et—ac, &c.*] Desunt in Mss. hæc conjunctiones. Quasi ratione ἀνωδέτης sæpissime utitur Caesar. Edit. Rom. pro et *ultra* habet ut *ultra*. *Clark*. Copulas et et ac ejeci auctoritate Bong. pr. Vossianorum, Leidenarium, Petav. Lovan. Egmond. aliorumque et Ed. Inc. ut *ultra* etiam est in Carrar. et Edd. Mediol. ac Ven. non adeo male per ellipsin τοῦ *adeo*, *ita*: de qua supra habuimus: atque ita ut in et abiit in Mss. quibusdam VII. 23. sed et copulæ omissione nihil est frequentius apud nostrum.

5 *Eratosthenis*] Cyrenæo, qui geographiæ scriptor ultimus a Strabone nominatur: vide opus patris mei de Historicis Græcis I. 17. *Vossius*. Reponit Ph. Cluverius Germ. III. 47. 'Eratostheni et aliis quibusdam Græcis,' quoniam, ut censet, et ipse Eratosthenes fuerit Græcus. Sed memoria lapsus est vir eruditus; erat enim Cyrenæus, ut summo veterum consensu traditur. Vide G. J. Vossium de Hist. Græcis I. 17. *Davis*. Secutus Claverium est Cellarius. Metaphrastes etiam ἄλλοι τοῖς Ἑλλήνεσσι. Sed non opus est. Sic 'Jupiter et Dii,' 'Pindarus et Lyrici,' innumeraque similia. Adi omnia Gronov. et Drakenb. ad Liv. III. 23. 'Virginii, et Tribuni;' et quos laudant, nec non Sall. B. Jug. c. 4.

6 *Orcyniam*] Sic vulgo nunc edunt: cum Mss. Bong. pr. Voss. pr. Leid. pr. aliique multi et Edd. primæ habeant *Orcyniam*. Recte. Græci Metaphrastes et Ptolemæus vocant Ὀρκύνιον.

7 *Vulgo Teutoæges occupant*] In nonnullis codicibus legi *Volus Teutoæges*, etiam Ciacconius observavit. Sed, inquit, nemo veterum populos

illos in Germania posuit, verum in Narbonensi. Non magna difficultas est. Nam cum disertim Strabo l. 17. memoret Volcas in ipsam Asiam colonias misisse, atque ab iis nuncupatos, qui in Phrygia Tectosages vocabantur: quanto credibilius in propinquiora loca facile eos potuisse pervenire. Verum quo proprie loco considerint, non facile dixeris. Rhenanus in commentario rerum Germanicarum eos ad Nieri ripam locat, in Wirtembergensi ditione, ubi hodieque arx *Teck* antiquissima visitatur, quod vocabulum putat factum ex principe syllaba nominis Tectosages. In Cæsare nostro Ms, margini adscriptum erat Tectosagum terram Franconiam postea dictam: quod si verum, an ab iis *Volkach*, quod nomen loco, in ea terra, ex *Volcarum* nomine permansit? Sane temere non affirmaverim. Id modo dico, mirari me, quid causæ Scaligero fuerit, quod in sua etiam editione depravatam illam vocem *vulgo* reliquerit, cum reperiantur Mss. qui disertim habent *Volcæ*. Quin et Græcus vertit Βόλκας καὶ οἱ Τεκτοσάγες ἑρουντο τῆς Γαλαρίας ἄγρες, sed corruptus locus, et perperam illud καὶ repetitur. Scribe Βόλκας οἱ Τεκτοσάγες. Nisi forte in depravatam codicem inciderat ille, in quò legebatur *Volcæ et Tectosages*: quod fieri potuit, ut ex postrema litera vocis *Volcæ*, et prima nominis *Tectosages* conflaretur particula *et*, quæ perperam deinde inserta. At illud *vulgo* originem traxit ex *Volgæ*, ita enim plerique Msti habent, pro *Volcæ*; sic plerumque in iisdem codd. reperias *Belloragi*, pro *Belloraci*: ut sæpe *g* litera pro *c* ponatur: quod quamvis leve, notandum tamen; ut videamus, quam sæpe minutæ causæ originem erroribus præbeant. *Vossius*. *Volcæ* recte e Mss. rescribi iussit Ursinus: quod jam exhibuerat Florent. et Vasconanus, at Beroaldus *Volgæ*, ut est in Voss. pr. Egm. et aliis. *Pervolgæ*

Delph. et Var. Clas.

Cæsar

Aimoin. In plerisque *vulgo*. In *Petav. Vulgæ*. *Belgæ* Voss. sec. sed *Volcæ* servavit Leid. sec. ut debet. *Tectusages*, *Toctisages*, *Toctusages* plerique Codices, o et a, c et g pro more confusis. In suo autem codice Metaphrasten legisse et *Tectosages*, indicio adhuc esse potest Dukerianus, in quo plane et interponitur: quare in eo nil mutem; licet male ex uno populo faciat duos: quod sæpius in priscis factum auctoribus librariorum culpa, sciunt docti. At vero negat Cl. Cluverius in Germ. Ant. III. 30. fuisse *Volcæ Tectosagas*, id est, Gallos Braccatos; sed *Bojos*; quare emendat, *Boji, Celtica gens occup.* e Tacito Germ. c. 28. aliisque. Non mihi liquet.

10 *Nuncque in eadem—patientia, quæ Germani, permanent.*—*Gallis autem, &c.*] Codices nonnulli; *Nunc*, quod in eadem—patientiaque Germani permanent;—*Gallis autem, &c.* Atque ita omnino legendum existimat J. M. Brutus. Verum totam periodum attentius perpendenti, apparebit, isto modo, neque illud *Nunc* apto esse loco positum (dicendum enim potius fuisset, *Et, quod nunc in, &c.*) neque id quod sequitur, *Paululatim, &c.* recte cohærere: dicendum enim fuisset, *Hi paululatim, &c.* *Clark*. Longe plurimi Mss. habent quod cum Edd. multis, quoniam Leid. pr. et Scal. Natum hoc inde, quod in nonnullis esset scriptum *patientiaque* (quod vitiosum esse recte monuit jam Ursinus): et intelligerent de Germanis; cum auctor loquatur adhuc de Volcis: ut bene Græcus Metaphrastes cepit. Optime ergo Petav. *nunc quoque*: quod auctori restitui pro rancido isto *nuncque*, licet Hotomanno placuerit. Non male etiam Oxon. simpliciter habet *nunc*. Dukerianus *nunc quidem*: quod etiam admitti posset: quæ autem præbent Mss. mei omnes: et Edd. primæ: perperam deinceps *patientiaque* ediderunt. Vide ad c. 22.

4 E

quam est in Gott. Voss. tert. et Ed. Incerta.

12 *Gallis autem propinquitat*] Nullus sensus est: insere vocem *provinciae*. In Ms. nostro (reperit idem in suo Ciacconius) est *provinciarum*, corrupte: et rectissime in Græco hæc verba leguntur ἡ μὲν τῆς τῶν *Ῥωμαίων ἐπαρχίας πλησιότης*: itaque scribe *Gallis autem provincia propinquitat*. Nam duo Cæsar dicit, Gallos effeminatiores fuisse, partim quia propiores provinciae, cujus cultum et humanitatem paulatim hauserant: partim ob transmarinarum rerum notitiam, id est, quia mercatoribus ad eos aditus erat, quæ tales plerumque important, quæ ad effeminandos animos pertinent. *Vossius*. *Provinciae*. Scaliger et recentiores hanc vocem omiserunt: sed omnino ad sententiam opus est. Mss. habent *Provinciarum*. Græcus recte, τῆς τῶν *Ῥωμαίων ἐπαρχίας*. *Clark*. Non tantum Scaliger, sed Ven. 1517. Basil. Ald. Plantin. alique non agnoscunt vocem *provinciae*: quam cum Ciacconio et Hotomanno exhibent Vascos. Strada et R. Stephanus. Vide ad 1. 1. 'A cultu atque humanitate provinciae longissime absunt:' et ad vii. 55. 65. Atque ita clare remanet a prima manu in Dukeriano Codice. Verum cum in Mss. aliorum, meisque reliquis omnibus et Edd. primis sit *provinciarum*, vix dubito, quin ortum id sit ex compendio scripturæ, et retinendum *provincia nostra*. Sic enim 1. 2. et 6. atque alibi loquitur, et ideo τῶν *Ῥωμαίων* addidit Metaphrastes: nisi per *provincias* intelligere malis et alias regiones a Romanis subactas. Vel denique ex *provinciarum* refinge *provincia dum*, et post *largitur*, pone minorem distinctionem: quo simul medebimur orationis hiatui. Et sane in Oxoniensi exaratur sic: *G. autem q̄ provinciarum prop*. Aimoinus habet qui ante *paullatim*.

13 *Paullatim*] Quoniam hæc nonnihil hiulca videtur oratio; conjice-

rem legendum, *Paullatimque*. *Clark*.

xxv. 2 *Latitudo ix dierum*] Dubitat Ciacconius, an reponi debeat latitudo *Lx. dierum*, quia Cæsar infra ait, 'Neque quisquam est hujus Germaniæ, qui se adisse ad initium ejus silvæ dicat, quum dierum iter *Lx* processerit, aut, quo ex loco oriatur, acceperit.' Sed illic intelligitur silvæ longitudo, ut cuius obivium. *Davis*.

Non enim aliter finiri potest] *Fixire* hic insolentiori significato est *dimittere* seu spatium a finibus ad fines cognoscere. *Vossius*. Supra c. 18. 'spatia temporis numero noctium finiunt.' Adde quos laudat Celeb. Burm. ad Vell. 1. 10. 'finito arenæ circulo.' Liv. xxxv. 7. 'Diem finiri placuit:' ubi vide Gronov.

4 *Nemetum*] Hos nominat auctor quoque 1. 51. Sed quia illi hinc longius disjuncti sunt, Rhenanus hoc loco malebat *Venetum*, ut intelligantur Rhetiæ populi: at quia Cæsar nusquam *Veneti lacus* ejusque accolarum meminit, alii *Rhetorum* malunt; Glareanus vero *Ætuatium*, ut iv. 10. pro *Nantuatium*. Si quid mutandum, mihi cum Rhellicano *Venetum* maxime placeret: quo ducunt etiam quidam Codices: nam in Gottorp. et Ed. Incerta est *Venetum*. Immo in Voss. tert. *Venetum*. *Nemenum* Voss. sec. *Nemetum* Duker.

Rauracorum] Rhenanus, Beroaldus, et Rhellic. cum longe plurimis Mss. et Edd. primis scribant *Tauriacorum*, ficta voce, quæ nusquam alibi legitur. Vulgatum fere servavit Voss. primus, in quo *Rauriacorum*, et Leid. prim. *Rauacorum*. *Tauriacorum* Leid. sec. Non mutandum est *Rauracorum*. Sic 1. 5. 'Helvetii persuadent Rauracis, et Tulingis et Latobrigis finitimis:' et alibi.

8 *Neque quisquam est hujus Germaniæ*] Nescio quid absorum sonare mihi videntur verba illa *hujus Germaniæ*. Aliter scripta mallet. Et ta-

men sic omnes codices habent. Græcus habet *ὄβελς δ' ἐν τῇ Γερμανίᾳ ὄβελς*. Omittit vocem *hujus*. Dispicendum, an tempore Cæsaris divisa Germania fuerit. Vossius. Ulterioris illius partis, de qua proxime locutus est Cæsar. Dionys. tamen Vossio hæc verba nescio quid absonum sonare videntur, quodpropter voculam priorem delendam censet. Absurde: quis enim credat Germanos, qui prope Rhenum habitant, quum dierum iter LX processerint, ad initium ejus silvæ non adisse. Davis.

9 *Aut adisse*] Sic Mas. et Editt. Vett. Scaliger et Recentiores vocem *aut* sine causa omittunt. Clark. Non tantum Scaliger omisit *aut*: sed etiam alia duo verba *aut audisse*: quæ remanent in Mas. et Edd. cunctis: quod miror fugisse Clarkium. Vertit etiam Metaphrastes *ὄβελς δ' ἀκούσαν, ἢ τ' ὄν ὄβελς ἑαυτὸν τὸ τοῦ βρυμοῦ τούτου πέρας λέγει*. Verum ille tum non habet, *aut quo ex loco oriatur, acceperit*. Unde satis patet ista *aut audisse*, e Glossa esse nata: quare recte Færnus ea delenda judicavit, ac bene delevit Scaliger, nisi quod male secundum *aut* simul ejecerit. Atque ita egregie Andinius et Oxoniensis omittunt *aut audisse*. Temere vero Hotomannus vult *vidisse initium*. Ad abest a Voss. sec. Aimoino, Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. post. male. 'Adire ad aliquem' vel 'aliquem locum' sæpe cum aliis nos-ter, qui præpositiones geminare amat.

13 *Memoria prodenda*] Leidens. prim. Scaliger. et Carrariensis dant iterum *memoria*, uti omnes exhibent v. 12. 'Memoria proditum:.' ubi vide. Inepte vero Hotomannus supra ex Aimoino præfert *ab aliis* contra cunctos Codices.

XXVI. 1 *Est bos cervi figura*] Nollim cum Hotomanno pro *bos* scribas *bisons*. Nam quamvis illi absurda locutio videtur 'bos cervi figura,' nihil tamen hic novi. Receptum Romanis ignota animalia, si majora es-

sent, *boves* appellare, ut satis *boves Lucæ* innuant: quibus quid cum bove simile sit, nullus ignorat. Sic sane et Plin. VIII. 15. 'Paucissima animalia Scythia gignit, inopia fruticum: pauca contermina illa Germania; insignia tamen boum ferorum genera, jubatos bisontes, excellentique vi et velocitate uros,' &c. Sed Gesnerus non bisontem hic a Cæsare descriptum putat, verum rangiferum. Sane cætera facile hæc aptaveris verba; de cornibus nullo modo. Rangifero est triplex corna prope ad hanc formam. Cæsar ait hinc bovi esse cornu unum excelsius, et magis directum illis, quæ Romani noverant, cornibus; dein addit, ab ejus summo sicut palmæ rami quam late diffunduntur. Igitur necessario unum primo cornu directum, postea in ramos diffunditur hoc modo; quod quomodo de rangifero dici possit, nulla ratione video.



Si bisontem, ut alii voluere, hic a Cæsare designari putes, obstat quod nihil hic de júbis Cæsar addit, quas omnes veteres memorant. Et Oppianus de Venat. I. II. ait: *Φυκαλὴν χαλῆν μὲν ἐνομαδὸν ἀθίσσονον*: Terribilem comam super armos quatiant. At rursus quæ de cornibus bisontis tradit Oppianus, vix dixeris, quam congruant cum Cæsaris verbis, quæ hic leguntur, nam ait, *Ὁξέαι κεράων δὲ πυργολοχίαι ἀκυκαλ Χαλκαίαι γραμνοῖσιν ἐνέκελοι ἀγκλοτροῖσιν*: Acuta sunt cornuum et flammæ specie acuminatæ cuspides Æneis et reflexis similes hamis. Profecto non poterat commodius exprimere mentem Cæsaris, quando inquit, 'cornua ab ejus summo sicut palmæ rami quam late diffunduntur.' Nam palmæ folia sunt *ἐνέκελα γραμνοῖς ἀγκλοτροῖς*. Ob hæc ego statuo vel diversa bisontium genera veteribus fuisse, et aliam speciem a Cæsare, aliam a Plinio describi atque Oppiano: vel animal hoc, de quo Cæsar hic



de júbis Cæsar addit, quas omnes veteres memorant. Et Oppianus de Venat. I. II. ait: *Φυκαλὴν χαλῆν μὲν ἐνομαδὸν ἀθίσσονον*: Terribilem comam super armos quatiant. At rursus quæ de cornibus bisontis tradit Oppianus, vix dixeris, quam congruant cum Cæsaris verbis, quæ hic leguntur, nam ait, *Ὁξέαι κεράων δὲ πυργολοχίαι ἀκυκαλ Χαλκαίαι γραμνοῖσιν ἐνέκελοι ἀγκλοτροῖσιν*: Acuta sunt cornuum et flammæ specie acuminatæ cuspides Æneis et reflexis similes hamis. Profecto non poterat commodius exprimere mentem Cæsaris, quando inquit, 'cornua ab ejus summo sicut palmæ rami quam late diffunduntur.' Nam palmæ folia sunt *ἐνέκελα γραμνοῖς ἀγκλοτροῖς*. Ob hæc ego statuo vel diversa bisontium genera veteribus fuisse, et aliam speciem a Cæsare, aliam a Plinio describi atque Oppiano: vel animal hoc, de quo Cæsar hic

loquitur, incognitum nobis esse: aut non visum Cæsari bisontem, eoque minus accurate descriptum. *Vossius*. Adde Cellar.

4 *Rami late*] Codices nonnulli *rami* quam *late*. Plurimi corrupte *ramique late*. Græcus *πολλὰς κλάδους*. *Clark*. Quam etiam non agnoscit *Aimoinus* aut *R. Stephanus*. Verum optime *Cujac*. *Ursin*. *Scal.* et *Leid.* prim. cum *Andino* et *Petaviano* a m. sec. quam exhibent. Reliqui cum *Edd.* priscis *que*. Quam *Positivis* jungi, ubique in *Lexicis* occurrit. *Apul. Metam.* 1. 'satis quam humane:' si idoneum magis desideras auctorem, adi *Cel. Græv.* ad *Cicer.* Att. vii. 15. et *Burm.* ad *Gratii Cyneg.* 47. 'Quam commoda nostro Armamenta operi.' viii. 11. in *Ms.* 'quam magnis itinibus:' ubi plura. Ceterum elegantissime edidit *R. Stephanus* 'se, ut palmæ, rami diffundunt.' Vere, si ex *Mss.* Certe juvant admodum *Leidens.* pr. et *Scalig.* in quibus *diffundunt*.

Eadem est femina marisque natura] *Pet. Ciacconio* figura intelligi videtur; ac sane eodem sensu dixit *Cæsar B. G. v. 13.* 'Insula natura triquetra.' Quia tamen sequentibus verbis formam memorat noster, *naturæ* hic poni pro *statura* lubens crediderim. Sic *Macrobius Saturn.* ii. 3. de joci *Ciceronis*: 'Idem cum *Lentulum* generum suum exiguæ *naturæ* hominem longo gladio accinctum vidisset, Quis, inquit, generum meum ad gladium alligavit?' *Davis.* *Ælius*, Græcus.

xxvii. 1 *Sunt item quæ appellantur Alces*] Græcus interpret *ἄλκες* vertit, non ex more Græco; nam *Pausanias* *ἄλκῃ* et *ἄλκι* dicit. Latinis forsitan in recto olim *alc* erat, nam Germanis *elch* erat, quæ terminatio insolens Romanis. Sed pleraque, quæ de *alce* hic prodidit *Cæsar*, *Plinius* de *machli* memorat, quam bestiam *alci* non absimilem esse dicit.

Locus est viii. 15. 'Item natam in Scandinavia insula, nec unquam visam in hoc orbe, multis tamen narratam machlin, haud dissimilem *alci*.' *Magnus Salmasius* legebat 'in urbe,' pro 'hoc orbe:' sed puto defendi priorem lectionem posse, et *Plinium* orbem Romanum intellexisse, extra quem Scandinavia sita est. Sane sic orbem sæpissime sumserunt vet. ut, 'Orbem jam totum victor Romanus habebat.' Ubi orbis ille intelligitur, qui Romanis suberat. Neque ullus adeo deliret, ut *Petronium* putavisse existimet, Romanum imperium ad fines mundi pertinuisse. In libris nonnullis *achlin* legitur, unde subit suspicari ita ipsum *Plinium* scripsisse: errorem vero ortum ex m. vocis *narratam*, quæ proxime præcessit; nam ex talibus sæpissime oriri errora certum, et sæpius supra nobis probatum est. Illud autem *achlin* factum ex *elch*: ut sub diverso nomine eandem bestiam *Plinius* descripserit: sane sic apud *Albertum Magnum* quoque pro *Alce* scribitur *alches*. Petuit autem facile tantillum una gens ab altera variare, ut quod una *elch* efferebat, altera *echl*, vel *achel* pronuntiaret. Nam illud m. prorsus ejiciendum puto ut adulterinum. *Vossius*. *Vossii* emendationem in *Plinio* confirmant *Mss.* optimi, eamque, quasi suam, subpresso *Vossii* nomine, ibi probat *Alberti Magni* loco *Harduinus*. Ceterum *Mss.* longe plurimi habent hic *Altes*.

2 *Consimilis capris figura et varietas pellium*] Optime *magnus Salmasius* emendabat *capreis*: quod mirum, nomen doctorum hactenus observasse, cum ratio ipsa reclamet; nec capris, sed capreis sint variae pelles. In v. c. erat 'consimilis capræ figura:' unde forsitan *capræ* rescribendum. *Plinius* viii. 15. facit 'alcem, ni proceritas anrium et cervicis distinguat, jumento similem:' quod pro *asino* accepit *Solinus*. *Pausanias* in *Bœo-*

ὅτις inquit esse eam *ἑίδος ἀλφειοῦ καὶ καμήλου μεταξὺ*. Quod de camelo ait ad collum referendum: nam et alii scriptores faciunt alcem mediam inter cervum et equum. Proprie tamen Cæsar et Plinius mihi descripsisse videntur. Vossius. Recte notavit vir summus Cl. Salmasius legendum *capreis*; non enim *capra*, sed *caprae* variegatis pellibus sunt insignes. Vide Exercit. Plin. p. 232. B. Davis. Vetus Cod. quem innuit Vossius, videtur esse Carrariensis, cui consentit Dukerianus. Salmasianam autem emendationem, quam Clarkius jam in textum recepit, unice corroborat egregius Oxon. Codex, qui diserte refert *capreis*. Illustr. tamen Spanhemius ad sensum non præfert Salmasio; cum figura Alcis, in nummis expressa, magis caprae quam caprae conveniat, putatque *pellium varietatem* additam a Cæsare, quasi voluisset innuere, figura Alcem consimilem esse caprae, sed insuper variegata pelle: eique accedo; quamvis fatear, Cæsarem tum clarius dicere potuisse *sed vel sed et varietas pellium*. Magnit. Cui quodammodo favet ipse Codex Oxoniensis, in quo deest *sed*. Jungit cap. seq. 'colore et figura tauri.' Græcus tamen cum præcedentibus connectit, et perperam varietatem *pellium alphi* tribuit. Præterea docet Spanhemius, Cæsarem confudisse *alchin* cum *alce*, eamque observationem sibi ab Harleino ad Plinium subiectam esse ex priore præst. Num. Editione queritur. Vide Edit. sec. Tom. 1. p. 198. *Capra*, et *caprea* confunditur quoque in Mss. Livii 1. 16.

3 *Mutiles cornibus*. Ne Plin. quidem cornuum facit mentionem, unde suspicor ratum, non esse ea alci. Contra Pausanias *ἄλκαι μὲν γὰρ καὶ κέρματα ἐν τοῖς ὀφρύσιν ἔχουσιν οἱ ἄλφεις, τὸ δὲ θῆλυ οὐ φύει τὸ παράπαν*, ait maribus cornua in superciliis esse, feminas carere: unde suspicabatur

Gesnerus rangiferos, non alcem, ab eo describi. Ut ut est, sunt alci cornua; unde quis mirari possit, quid Cæsari in mentem venerit, cum mutilas alces cornibus scriberet. Defendi potest; nam sunt quidem alci cornua, sed non omni tempore, quotannis ea amittit. Testatur id quoque Erasmus Stella libro de origine Brutorum: 'Alce autem,' inquit, 'quasi medium genus inter equos et cervos cornua quotannis amittit.' Et forsitan hoc Cæsari et Plinio imposuit: nisi aliud genus alces ii describere. Vossius.

7 *Reclinata*. Ms. Reg. aliquæ nonnulli *acclinata*. Clark. Urs. Vascos. Strada et Stephanus cum Gryphii posteriore exhibent, etiam *acclinata* et *acclinaverunt*: verum Mss. mei constanter vulgatum servant rectius; nisi quod mox Leid. sec. *adclinarent* et tertius *declinaverint*. *Reclinis*, et *reclinare* dicitur is, qui tergo in aliquid inclinat. Consule Zinzerling. et Barthium; quos laudat Drakenb. ad Silium IX. 470. 'Priscæ reclinis ab ictibus ulmi Terga tuebatur trunco.' Apuleii Metam. l. IV. in f. 'cespitis gremio delapsam leniter reclinat.' Adpositus est Senecæ locus jam in Lexicis notatus Ep. 36. 'Solet obrepere somnus in aliquod adminiculum reclinatis.' Male itaque Turnebus Adv. III. 19. et Brantius *accl.* præferbant.

10 *Accidunt*. Andin. Cujac. Oxon. Leidenses, cum Edd. Aldi, Gryphii aliisque *abacidunt*. Sed *abacidere* vel *abacidere* est penitus recidere, ita ut a radice abcedat: quomodo Lucan. VIII. 674. 'trunco cervix abscissa recessit:' et alii. Rectius Ursinus, Stephanus ceterique *accidunt* prætulerunt. Hoc est non plane abscidunt, sed ita cædunt, ut levi motu procumbant; sive *incidunt*, quod dat Petavianus, item Carrar. et Duker. cum Dorvill. et Edd. Rom. Mediol. Ven. aliisque et Beroaldi, probante

Turnebo ibidem, ut jam monuit Brantius. Virgil. Ecl. viii. 29. 'Mopse, novas incide faces.' Seneca Agam. vs. 777. 'Cervice taurus vulnus incisa gerens.' Et ita incidere nervos, *venas, spem* alibi. Hoc tamen loco mihi videtur esse Glossa verbi *accidunt* i. e. fere absidunt. Ut *accidere copias*, &c. de quo ad viii. 31. Passim *accidere* abiit in *abscidere*. Adi modo Cel. Drakenb. et alios ad Livium iii. 10. 'accisæ res.'

12 *Se ex consuetudine reclinaverint*] Voculam *ex* in v. c. non reperio. Et similiter Tacitus Annal. v. 'ex quis ob metum paucæ, plures adsuétude.' Vossius. In Mss. Reg. Eliens. et Vossii deest *ex*. Utroque modo alibi locutus est Cæsar. Clark. Cur Scaliger hic præpositionem addiderit, nescio. Mss. et Editi omnes ea carent. Quare rursus ejeci; licet sciam, alibi addi. Variant quoque Mss. v. 57.

xxviii. 2 *Magnitudine paullo infra elephantos*] Idem tradit Servius; sed miror, quod ait uros in Pyrenæis montibus nasci, quod non memini uspiam proditum, ad ii. Georg. Maronis versum 374. 'Sylvestres uri assidue, capræque sequaces.' 'Sylvestres uri,' inquit, 'id est, boves agrestes, qui in Pyrenæo monte nascuntur inter Gallias et Hispanias posito. Sunt autem, exceptis elephantis, majores animalibus cæteris: dicti uri *ἄνδ τῶν ὄρν*, id est, a montibus.' Hic nihil prope veri; confundit Servius saltum Hercynium et Pyrenæum. Quod de montibus ait meræ nugæ sunt. Uri vox mere Germanica; nam et hodieque *wrochsz* dicitur. Vossius.

Infra elephantos] Id est, minor elephantis. 'Infra infimos homines' Ter. Eun. iii. 2. 36. ubi vide Rivium. Propert. i. 20. 5. 'Est tibi non infra speciem, non nomine dispar.' Hirt. B. Alex. c. 18. 'Infra hanc magnitudinem.' Et sæpius alii. Ms. Dorvillæ

hic habet *infra elephantos*: ut multa dicuntur esse *infra aliquid*, cujus terminos non excedunt, sed iis se includunt, et minores sunt. Vide quos laudat Cel. Burm. ad Quintil. Inst. Orat. ix. 3. 'Ejus scripta intra famam sunt;' et Clar. Duker. ad Flor. i. 3. 'facinus intra gloriam fuit.' In Velleio i. 27. 'intra' placet quoque magno Viro, 'semper infra aliorum æstimationes se metientem.' 'Infra' tamen hic servo; nam *infra magnitudinem* bene dici posse videtur, non *infra elephantos*.

3 *Vis est eorum*] Plerique v. *eorum est*. Alii *est vis eorum*. Inter lineas *et est* in Leid. pr. certo indicio, delendam esse voculam, uti et abest a Lovan. Carr. Duker. Dorvill. et Edd. Rom. Mediol. ac Ven.

6 *Adolescentes*] Optime Leidens. prim. et Scaligeranus *homines adolescentes*: quam lectionem confirmat perpetuus Cæsaris plenior stylus: ut *homines Galli, Harudes, Germani*, &c. Terent. Phorm. v. 9. 53. 'homo adolescens si habet unam amicam.' Cicero Ep. ad Fam. ii. 15. 'hominem adolescentem non tam allicere volui.' Sallust. Catil. c. 38. 'Homines adolescentes summam potestatem nacti' quibus locis vide notas et Grammaticos. Adde Liv. ii. 18. Sall. Jug. c. 6. Plaut. Trinum. iv. 2. 94. 'amanti homini adolescenti.'

7 *Relatis in publicum cornibus*] Confirmat *ἄνδρος* auctor, qui ait: 'Ego Moguntia et Wormacia, Germaniæ ad Rhenum civitatibus, ingentia boum sylvestrium capita, duplo (ut mihi videbantur) domesticis majora, cum reliquiis quibus lam cornuum, ædificiis publicis affixa' (ante sæcula aliquot, ut fertur) 'olim cum admiratione inspexi.' Citat hunc auctorem Gesnerus. Voss.

11 *A n. b. cornibus differt*] Deest a in Mss. Reg. et Vossii, et Edit. Rom. Clark. A non comparat quoque in Bong. pr. Petav. Lovan. Voss. pr.

Egm. et 6. aliis, uti nec in Edd. primis. Bene si capias in dativo casu, quamquam caussa non est, cur non sequamur aliorum scripturam, quæ confirmatur ab Andin. Leid. pr. sec. Scalig. Oxon. aliisque. Vide ad v. 14.

13 *In amplissimis epulis pro poculis utuntur*] Isidorus Orig. XII. 1. 'Uri agrestes boves sunt in Germania, habentes cornua in tantum protensa, ut regis mensis insigni capacitate ex eis gerulæ fiant.' Legerat Isidorus verba Solini dicentis, 'cornua in tantum protenduntur, ut demta ob insignem capacitatē inter regias mensas potuum gerula fiant.' Unde ille pro *cornua potuum gerula* novam et barbaram vocem *gerulæ* effinxit, et pro vase aut poculo utitur. *Vossius*. Vide Cl. Salmasium Exercit. Plin. p. 230. B. Davis.

XXIX. 2 *Inopiam frumenti veritus*] Aliam reductus causam affert Dion l. xi. p. 135. 'Ἐπὶ δὲ δὴ, inquit, τοὺς Κελτοὺς, ὧς καὶ τοῖς Τριονήροις βοηθῆσαι ἐβέλυσσας, ἐστράτευε, καὶ ἔπραξε μὲν οὐδὲ τότε οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ διὰ ταχέων φόβῳ τῶν Σουήβων ἐπανεχώρησε. Cæsaria tamen narrationi potius crediderim; is enim, siquis alius, intrepidi et audacis erat animi. Davis.

3 *Minime omnes Germani agriculturæ student*] Lipsius reponendum putat *minime omnium*. Mihi scribendum videtur, *minime homines Germani*, &c. Vide supra c. 22. *Idem*, cur. sec. Merito suspecta est vox *omnes* viris doctis, quam nec agnoscit Metaphrastes, nec ipse Cæsar c. 22. 'Agriculturnon student,' quem locum innotuit auctor. Quare si vel unicus addiceret Codex, reciperem *homines*. Vide ad c. 18. 'Natio est omnium Gallorum.'

6 *Partem ultimam pontis rescindit*] Notandum, quod Cæsar non dicat *rescidiit*, sed *rescindit*: licet *rescindere pontem* notet penitus destruere, et tollere: *recidere pontem* partem ei auferre. Hinc apud Flor. i. 10.

recte Viri docti docuerunt legendum esse *ponte resciso*: ubi etiam duo Voss. Mss. male, *resciso*. Contra in Nep. Milt. c. 3. *Ponte rescisso*, alii Codd. et in iis Leid. habent *rescio* non bene. Noster B. G. i. 7. 'Pontem jubet rescindi.' iv. 37. 'pontemque rescidit.' vii. 35. 'pontium, quos rescindendos curaverat.' c. 58. 'pontesque ejus oppidi rescindi jubent.' Verrum recte animadvertendum, Cæsarem hic non dicere *pontem rescindit*, sed *partem pontis rescindit*; quod idem ac si dixisset *pontem rescidit*. Ovid. Metam. i. 190. 'Sed inmedicabile vulnus, Ense recidendum, ne pars sincera trahatur.' Ubi forsitan melius, quod Cel. Burmannus protulit, vel *corpus vel membrum* rescribas. *Recidere membrum* vel *corpus* est partem ei resecare. Lucan. ii. 141. 'dumquē nimis jam putrida membra recidit, Excessit medicina modum,' &c. Plura de hac significatione *τῶν rescidere* et *rescindere* vide apud Gron. Observ. ii. 22. et iv. 16. aliosque.

7 *Ripam*] Sic Reg. Ms. Al. *ripas*. Quæ et verior lectio est. Vide ad l. i. § 28. Clark. *Ripam* etiam, Duker. et Edd. Vasc. Stradæ, Steph. Gryph. post. aliæque: sed adi ad citatum a Clarkio locum c. 37. 'Ad ripas Rheni consedissee.' Statim 'ab ripis Rheni.'

13 *Ad bellum Ambiorigis profectus*] Vocem *profectus*, quæ et in nostro et in aliorum codicibus legebatur, expunxit in sua editione Scaliger, aliorum commentatorum opinionem secutus. Movit eos, quod Cæsar ipse *profectus* non est, sed Basilium præmisit. Verum quam argumentum hoc ficulum sit, ostendimus i. 12. ubi Cæsar concisos a se Tigurinos narrat, quod a Labieno factum: nam recte sibi ipsi adscribit imperator, quod per minores duces facit. Sane et Græcus interpretēs vocem *profectus* agnoscit; nam transtulit, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὸν κατὰ τοῦ Ἀμβιόργου ἐξόρμησε πόλεμον. Sed oggerat quispiam, quod Cæsar ait

infra, 'sese confestim subsequi dicit:' respondeo, potuisse Cæsarem partem itineris conficere, et postea subsistere, dein iterum sequi. Et infra dicit: 'Cæsar ad vexandos hostes rursus profectus.' Illud tamen negare nolum, si *proficiens* pro *profectus* scriptum esset, magis me probaturum esse hanc lectionem. Et quis scit, an non id reperiat in quibusdam codicibus. Sane Anonymus Celsi exscriptor ita habet: 'Ipse vero adversus Ambiorigem proficiens,' &c. *Vossius*. Sic omnes Codices, Gabr. tamen Faërnus, Pet. Ciacconius, et Fr. Hotomannus, ultimam vocem sustulerunt, quorum judicia secutus Jos. Scaliger in sua editione prorsus expunxit. Ipse retinendam censeo; fieri enim potest, ut Cæsar, confecta itineris parte, substitit, Minutiumque præmiserit. Hoc *Vossium* non penitus latuit; quam ob causam legit ad bellum *Ambiorigis proficiens*. Sed nulla opus est mutatione. Pomp. Mela i. 13. de specu Corycio. 'Ubi contemplati duravere,' hoc est, *contemplantes*. Similiter et Minucius Felix Octav. p. 8. dixit 'eandem emens viam,' pro ea, quam tum temporis emetiebantur. *Davis*. Male omnino delect rō *profectus*, in quo nihil difficultatis video. Cum toto exercitu peditum equitumque 'profectus in via Minucium cum equitatu præmisi.' Ad verba cum equitatu, non satis attendisse videntur interpretes.

Per Arduennam silvam, quæ est totius Gallia maxima, atque ab ripis Rheni, finibusque Trevirorum ad Nervios pertinet, millibusque amplius quingentis in longitudinem patet] Omnia hæc verba in Græco non leguntur, unde suspicari quis possit ab alio inserta ex *Orosio*: malo tamen credere ipsius Cæsaris esse, certe stylum ejus hic agnosco. Illud miror, fœdum adeo errorem in omnibus Cæsaris exemplaribus mansisse, et, pro passuum millibus quinquaginta, scribi 'quin-

gentis:' omnino emenda ex *Orosio*, qui quinquaginta habet, et ipse locorum situs evincit. *Vossius*. Hoc viderunt jam Ciaccon. ex *Orosii* l. vi. et Strabonis l. iv. ubi *στὰς τερπικωρίων*. Item *Valesius* ac *Cluverius*: unde *Cellarius* L in textum admisit. Quod tamen in nullo Mss. restat: 'passuum' vero perperam addit *Petav.* Vide ad i. 15. 'Non amplius quinque aut senis millibus passuum interesset.' Dein possit servari *Lovan.* *Oxon.* et *Dorvill.* cum *Edd. primis*, Reliqui Mss. et *Editi possent*. Ad notata ad i. 3. iii. 46. 'scribit, si facere posset:' vide et c. 49. Præterea Mss. plerique *ignes in castris f.* Alii *in castris ignes f.* Non agnoscit *in castris* *Metaphrastes*, sed *Celsus* quidem. Omittere solent plerumque alii.

xxx. 5 *Omnibus rebus*] Ultima vox exsulat a *Dorvill.* Ms. et *Edd. Rom.* *Mediol.* ac *Ven.* eamque Glossema putavit olim N. Heinsius. Sed vide ad iv. statim *potest fortuna* reposui e Mss. ubi per *ἀπορροφῆν* habet *Voss.* tert. *potest, Fortuna*. Sed aliena sunt tales figuræ a *Juliani styli* simplicitate.

7 *Priusque ejus adventus ab hominibus videretur, quam fama ac nuntiis afferretur*] Ms. noster pro *hominibus* habet *omnibus*: ut sunt confundi nata hæc vocabula: ego tamen prius malim. Græcus hæc verba omisit, aut in codice suo non reperit. *Vossius*. *Omnibus* est quoque in *Bong.* pr. *And. Leid.* pr. *Oxon.* *Cuj.* *Voss.* sec. *Duk.* et *Edd. Vasc. Str. Steph. Gryphii* posteriore. V. ad c. 16. Ceterum plus hic turbant Mss. nam *Andin.* et *Oxon.* dant: 'Prius videretur ab omnibus, quam fama ac nuntius adventus adferretur.' *Leid.* vero primus et *Cujac.* cum *Scaligerano*: 'Priusque adventus ejus ab o. vid. q. f. ac' vel 'aut nuntius adventus adf.' *Nunciatus* etiam est in *Bong.* pr. *Petav.* *omnibus* *Vossianis*, *Egmund.* *Gott.* *Brant.* et

aliis. 'Famam ac nuncium adventus adferre' videtur rectius dictum, (sic c. 36. et VII. 59. B. Civ. III. 7. Drak. ad Liv. IV. 55.) quam 'adferre adventum fama ac nunciis:' de cuius locutionis sinceritate vehementer dubito; licet invenias 'adventus nunciatur,' et similia: aut *adferre aliquid nunciis* pro *annunciare* ponatur, ut patet ad VII. 9. 'Hæc fama ac nunciis perferuntur.' Puto *adventus* *quis* non post *præiūque*, sed post *nunciis* esse ponendum, vel, ibi iis vocibus manentibus, tamen *nunciis* cum iterata voce *adventus* legendum esse, ut repetat suo more vocem *adventus*. Vide cap. præc. et notata ad I. 44. 'Si iterum experiri velit, iterum paratum sese decertare.' Immo sic forsitan hoc loco verior est lectio *ædificio circ. silva* (ut sunt f. *ædificia*;) quod est in And. Leid. pr. Oxon. Scal. et R. Steph. Ed. pro *domicilia*. Vide IV. 4. VII. 71. 'copias, quas pro oppido collocaverat, in oppidum recipit.'

11 *Effugere mortem*] Posterior vox expungenda, quam hand dubie imperitus quispiam librarius adscripsit. Legitur tamen in Græco etiam. *Vossius*. Pet. Ciacconius, Jos. Scaliger et Vossius posteriorem vocem expungunt. Cum vero eam constanter exhibeant Codices, loco non est movenda, non enim dubito, quin Cæsar in mandatis dederit, ut Ambiorigem seditionis auctorem interficerent, si in potestatem veniret; quemadmodum et erga Indutiomarus se gessit Labienus. Vide B. G. V. 58. Nec vituperari potest loquendi ratio; nam 'effugere invidiam' dixit Corn. Nepos Them. c. 8. et 'effugere casus,' 'livorem,' 'morbum' Seneca de Tranq. c. 15. *Davis*. Delere etiam mallet Cellarius. Sed Mss. Codd. omnes agnoscunt. Phædr. Fab. I. 22. 'instantem necem Effugere vellet:' *ἐκφυγεῖν* addit quoque Metaphrastes.

17 *Sic et ad*] Ita Mss. Editi re-

centiores *sic ad*. Minus eleganter. *Clark*. Et addidi e Mss. meis tantum non omnibus et Edd. Vett.

XXXI. 3 *Prohibitum fuerit*] Ultimam vocem solus ex meis Codd. quod sciam, agnoscit recentissimus Leid. sec. Reliqui omnes cum Carr. et Edd. Flor. ac Incerta carent ea. Recte: pertinent enim hæc ad præcedens verbum 'conduxerit.'

4 *Sed certe clam dimissis*] Ciacconio *sed* delendum videtur. Nil muto in vitis libris. Auctor vult: Sed hoc non est dubium, quod dimissis, &c. Potius mallet delere *clam*, quod non compareret in Mss. meis, præter And. et Oxon. uti nec in Edd. priscis; neque Vasc. Str. Steph. Gryph. post. aliisque, neque in Metaphraste, aut Celso. Et profecto ea res *clam* fieri vix potuit.

6 *Continentes paludes*] Græcus *αἱ τὰ πλεῖστον ἔλη*. Non recte expressit. *Continentes*, Cæsari est, quod aliis *continua*. Ut alibi Cæsar I. I. 'quibuscum continenter bellum gerunt:' pro *assidue*: et sub finem I. III. 'continentesque sylvas ac paludes habebant:' i. *continuas*; ac si diceret plena omnia paludum esse. *Vossius*.

7 *Proximi Oceanum*] Vulgg. *proximi Oceano*; sed nos secuti sumus lectionem, quam in optimis membranis invenit J. F. Gronovius, ut testatur ad Livii VIII. 32. *Davis*. Andinis membranarum accedunt Oxonienses. Ceteri vulgatis consentiant. Utrumque casum adhibet auctor. Vide ad I. 54. 'Proximi Rhenum.'

It in insulis sese occult.] Carr. et Mss. mei duodecim cum Edd. priscis 'ii in silvis sese occ.' Inepte. *Æstas* non faciunt silvas. Causam aberrationis meliores præbent libri, qui omittunt *in*, uti Bongars. primi, item Cujac. et Leidens. prim. qui exhibent *his insulis*: *his* est quoque in Voss. sec. et Oxoniensi. 'In insulas se coll.' Duker. Vera est scriptura *his insulis*.

Sic occultare se latebris, aliaque non raro occurrunt. Ex insulis fecerunt in silvis: *νησίδας* ait Metaphr. *paludes Celsus*.

10 *Cativolcus*] V. c. *Catovolcus*. Ms. noster *Catovicus*: quod non displicet. *Vossius*. *Catovolcus* Bong. pr. Lehd. pr. Scal. Egm. Voss. pr. aliquae meliores. Quidam *Catavolcus* cum Edd. primis. *Cativolcus* Mss. 2. et Ed. Inc. *Cathovoltus* Cels. Sed *Cativolcus* Petav. unde, ut supra, *Cativolcus* reposui, cum Metaphr. *Κατίβουλκος*: licet non alienus sim a *Catovolcus*.

12 *Omibus precibus detestatus Ambiorigem*] Familiare Cæsari ita loqui: sic libro VII. 'Omibus precibus petierunt, ne se et communes liberos hostibus ad supplicium dederet.' Et iterum eodem libro, de Mandubiis: 'fientes omnibus precibus orabant, ut se, in servitutem receptos cibo juvarent.' Hic preces sunt imprecationes, ut et Græcis *ἀπομαί*, et Hebræis *בָּרַךְ* *barack* (unde Latinorum *precarī*) est diras vel bona alicui preari. Causa est, quia tam ille, qui bona alicui apprecatur, quam qui eum detestatur, preces Numini suscipit. *Vossius*. Diris et imprecationibus. Sic Lactantius Div. Inst. I. 7. 'Cum preces in Apollinem Smyntheum rogatus expromeret.' Huiusmodi execrationes, 'preces iratas' vocavit Horatius Satir. II. 6. 30. *Davis*. Dele Lactantii exemplum. Et adde: idem Epod. v. 85. 'Sed, dubius unde rumpere silentium, Misit Thyesteas preces.' Sic 'Druidum preces diras,' memorat Tacitus Annal. XIV. 30. Vide J. Fr. Gronovium ad Agellii VI. 16. *Idem*, cur. sec. Vide Lambinum ad citatum Horatii ex Ep. locum: et hic Brant. Frustra ergo vir doctus libri sui margini adleverat *præsentibus*.

xxxii. 10 *Atuatucam contulit*] Hanc lectionem F. Ursini conjecturæ debemus, quam firmat Ptolemæus. Vett. Codd. habent *ad Vatuam*, unde frus-

tra Lamb. Paschalis legit *ad Ratucam*. Hubertus autem Thomas Leodius *ad Varucam*. Multo felicior Hadr. *Valesius*, qui, nulla mutata littera, *Aduaticam* reposuit. Vide notit. Gallie p. 566. *Davis*. Per *d* scribunt Bong. pr. Voss. pr. Petav. Leid. prim. Egm. Lovan. Scal. et alii; vel *ad Vat*. Vide ad II. 4. *ad Varutam* Ed. R. Steph. Mox delevi vocem *Cæsar* auctoritate Mstorum Ursini, meorumque omnium præter Petav. Vide ad II. 17.

xxxiii. 2 *Ad Oceanum versus*] Hæc plena locutio: alii *rd* ad omitterent: similiter antea dixit 'movet in Avernus versus.' *Vossius*. Alii fere simpliciter dicunt 'Oceanum versus,' sed hæc plena est locutio, cujus exempla non desunt apud optimos Auctores. Sallustius Jugurth. c. 58. 'Animadvertit fugam ad se versum fieri.' Sic et iterum loquitur c. 69. Hirtius Bell. Afr. c. 23. 'Classemque ad insulas Baleares versus convertit.' Vide etiam Velleium Paternulum I. 15. *Davis*. Male ergo Petavianus omittit in quasi jungenda essent *versus cas p*. Hirtius B. Afr. c. 8. 'ad Cercinnam versus:' c. 62. 'ad Thapsum versus:' et alii sæpissime.

. 4 *Atuaticis*] Mss. *ad Atuaticos*. Clark. *Aduaticis adjacet*. Gifanius Collect. in Lucretium ex vet. codice legit, 'quæ Aduaticos adjacet.' Ita sane dant Petav. Lovan. et Gottorp. ac ita scribendum; vel 'quæ ad Aduaticos adjacet,' ut Carrar. Voss. Egmond. et Norvic exhibent. *Davis*. cur. sec. Vulgatæ lectioni favent Cujac. And. Oxon. Leid. pr. et Scalig. et confirmatur optimorum scriptorum exemplis. *Aduatucos* habent etiam Voss. prim. a m. pr. Dorvill. Duker. et Ed. Incerta: eamque lectionem etiam prætulit ad Frontin. III. 9. § 5. 'quæ mari adjacebat.' Verum nunc vidi reliquos Mss. cum meos tum aliorum, exhibere *ad Aduatucos adjacet*: unde incertus sum, quid præferam. Offendit pro-

fecto crebra repetitio præpositionis ad, quam forsā Librarii adjecerunt, ignorantes verbum *adjacere* posse construi cum Accusativo; qui casus frequens est, in primis Avieno, cum hoc composito. Vide Descr. Orb. Terr. vs. 564. 589. 812. 837. Nec minus verisimile est, primam Syllabam vocis *Adnaticos* exclusisse præpositionem ad, et præpositionem compositi iterare amat auctor. Vide ad III. 9. Pluribus de hoc loco disquirentes videbis aliquando Viros egregios Duker. et Drakenb. ad Liv. VII. 12. 'Etruriam adjacent.'

5 *Ipsæ cum reliquis tribus*] Ursini codex vetustissimus habebat VIII: unde ille emendabat IV: nam inquit, 'Cæsar x legionibus in Gallia rem gessit, ut intelligitur ex I. VII. in quo est: Exercitum in duas partes divisit: IV legiones in Senones Parisiosque Labieno ducendas dedit: VI in Arvernos, &c. et I. VI. duas legiones in finibus Trevirorum, duas in Lingonibus, sex reliquas in Senonum finibus,' &c. Magnus Scaliger margini codicis notarum Ursini, quem habemus, hæc verba adscripserat: 'Magnas admovet machinas, ut se deridendum propinet. Nam infra diserte scribitur de Q. Cicerone: nullum ejusmodi casum expectans, quo IX oppositis legionibus, maximoque equitatu, &c. IX igitur, non x legiones tum Cæsar habebat.' Hæc Scaliger, qui merito Ursinum reprehendit: verum et ipse lapsus est. Nam perperam quidem Ursinus pro *tribus* scribebat *quatuor*. Perperam et Scaliger IX tantum legiones tunc fuisse Cæsari ait. Ipse Cæsar hoc loco dicit Labienum cum *tribus* legionibus ad Oceanum profectum: parem numerum habuit Trebonius: tres reliquas ipse Cæsar. Ergo novem hic legiones, decimam Cicero habuit, ut diserte hic affirmatur. Itaque vere Ursinus x legiones tunc fuisse Cæsari ait, sed quando pro III emendat *quatuor*, tum non decem,

sed XI legiones, facit, annumerata illa cui Cicero præerat. Quod vero Cæsar ait *quo novem oppositis legionibus*, ita accipiendum. Cicero quum Cæsar cum IX legionibus ad vexandos hostes profectus esset, non putabat objectis IX illis legionibus hostes ad decimam, quam ipse habebat, pervenire posse. *Vossius.*

Ad flumen Scaldim] In Græco codice *Sabin* fuit, et in aliis nonnullis. Vide Cluverum, et dispice quod nomen verius. *Idem.* Hubertus Thomas locum hunc depravatum esse censet, et pro *Scalde* legendum *Sabin*, quod hic juxta Namurram, et in finibus *Arduenna* sylvæ, in Mosam influat. Huic sententiæ etsi non palam accedit Henricus Glareanus, fatetur tamen, in tabulis Geographicis hodie nequam cerni posse, ut Scaldis in Mosam se exoneret. At Gerardus Noviomagus, vir doctissimus, vulgatam lectionem tuetur, recteque Cæsarem scripsisse asserit, *Scaldim in Mosam influere*, id quod fiat non procul a Brilenio oppido, ubi ante aliquot annos terra pagis et arcibus florens exstiterit; sed hodie vastum ibi mare cerni, eoque fieri, ut fluviorum ostia ad veterum præscripta internosci vix queant. *Gland.* Hoc affirmavit Cæsar, quia flumina hæc inter se æstuariis jungerentur, ut docet Ph. Cluverius Germ. I. II. p. 135. *Davis.* Iis, qui negant Scaldim in Mosam influxisse, accedit Cellarius, quare etiam *Sabin* legit, uti fecit quoque Metaphrastes et R. Stephanus: at Mss. omnes uno consensu retinent *Scaldem* (ut cum aliis edidi) vel *Scaldim*. *Ascaldem*, *Scaldium* Edd. quædam. Vide et P. Pithæum Tom. II. Thea. Crit. p. 782. et Pet. Divæum Antiq. Gall. Belgica p. 57. ubi docet 'extremas Arduendæ partes' non fuisse ad confluentes Sabis et Mosæ, ubi potius Meditullium fuerit, sed longe inferius mare verius, ubi et hodie Scaldis in Mosam infunditur ad Menapios et Zelandos.

8 *Post diem septimum sese reversurum confirmat*] Id est, post diem septimum inchoatum, ut ante diem septimum est ante diem exactum. Nam disertim ait Cæsar ea die debitum legioni frumentum. Itaque redeundum erat, antequam ille dies septimus expiraret. Et ne dubites, ait infra ipse Cæsar; 'diesque appetebat vii, quem ad diem Cæsar ad impedimenta legionemque reverti constituerat.' Anonymus Celsi exscriptor: 'Et digrediens, inquit, se ad diem septimum rediturum spondet.' Porro *confirmat* Cæsari hoc loco est *adfirmat* (ii. 15.) ut promiscue eæ voces scriptoribus usurpantur: Tacitus etiam *firmare* dixit: ait enim; 'neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus.' Vossius. Hasce voces in designando tempore idem significare, insigni exemplo monstravit Joan. Clericus Art. Crit. P. ii. Sect. 1. c. 10. 5. *Davis*.

9 *In præsidio relinquebatur*] Leid. sec. cum Edd. Vascos. Stradæ, R-Stephani et posteriore Gryphii carent *τῇ* in. Non male. Consule dicta ad i. 51. 'Præsidio reliquit.' Verum cum reliqui Codd. et Edd. retineant *in*, eam loco movere nolui. Vide notata ad iii. 11. 'In auxilio.' Præterquam quod *in præsidio* hic posset capi simul de loco, castello scilicet Aduatucæ. Unde c. 32. etiam in Membris Andinis est 'in præsidio inpedimentis legionem reliquit.' Immo infra c. 38. 'In præsidio æger erat relictus.' Gr. *στρατοπέδῳ*. Vide et c. 42. B. C. i. 15. 'Quas ibi in præsidio habebat.' ubi itidem male a quibusdam abest *in*. ii. 20. 'Quæ essent ibi in præsidio.' Adde iii. 28. B. Alex. c. 28. Liv. i. 38. 'Collatiæ in præsidio relictus.' Sic B. C. iii. 45. *præsidium* vocat collem. Liv. ii. 10. 'Sepiunt urbem præsidii.' Immo statim *non oppidum, non præsidium* i. e. *φρούριον*. Hinc illa locutio 'milites ex præsidiis deducere' et similes: 'in præsidiis dispo-

nere' vii. 34.

xxxiv. 2 *Non præsidium, non oppidum*] Mss. mei tantum non omnes, cum Edd. quibusdam præponunt *oppidum*: quod ideo secutus sum; licet alio ordine etiam exhibeat Metaphrastes. Dein pro *præsidium* in Bongars. pr. Voss. pr. Petav. Egmond. et tribus aliis cum Ed. Incerta *præsidium*. Quod satis defendi posse, cuius liquet. Vulgatum tamen præfero, et de quovis loco munito et firmato operibus militibusque sumo. Vide præcedentem notam, et Davis. ad B. Civ. iii. 45. 'præsidium quoddam occupavisset.' Solent autem hæ voces confundi. Sic in Apuleio Met. l. ix. p. 164. Ed. Colv. 'promittit ei de prædiis suis se daturum ei et framenti et olivi aliquid.' Mss. quidam et Edd. Vett. pleræque *præsidit*. Quæ scilicet sunt vitæ subsidium, de quo hujus vocis sensu adi Cel. Burm. ad Phædr. F. iv. 21. Verum *prædiis* ibi scribendum patet e seqq. *ad prædictos hortos*. Dein *omnis in partis* reposui e Bong. pr. Oxon. et Leid. primo.

xxxiv. 3 *Multitudo. Ubi cuique, &c.*] Ita hic locus concipitur quoque in Andin. Scalig. et Oxon. Reliqui Mss. et Edd. ante Beroaldum vel Venetam 1517. item Vascos. Steph. Gryph. posterior. et Strad. distinguunt post *defenderet*, et pro *ubicunque* exhibent *ubicunque*; quod placet Hotomanno. Verum hoc *dispersæ multitudini* non convenit, quæ una considerare nequit. Quare Græcus vertit *παραχθῆναι τῆς χώρας πλανώμενοι ὄντων, &c. ἐνταῦθα συνήσαν*. At id non dicit Cæsar.

4 *Locus silvestris aut palus inpedita*] Ursinus e veteri Cod. legebat *locis silvestribus palus inpedita*. Quod magno opere adridet Hotomanno; quia sine silvis palus non multum præsidii adtulisset, et passim Cæsar dicat *locis silvestribus*. Adstipulantur iis Membranæ Andinæ: et vide ad viii. 7. Nihilominus vulgatum, cum quo consentit Græcus, retinere malo. *Locum*

impeditum simpliciter sine adjuncta re, qua sit impeditus, cum reliquis auctoribus dicere amat noster. Ad libri hujus c. 8. Præterea *palus impedita* notat locum paludibus impeditum, palustrem; quo ob loci inscientiam adire Cæsar non poterat. Hinc sæpe ait in *paludes se receperunt* et paullo ante in *continentes paludes profugit*: hoc est, in loca, paludibus impedita. Alloquin submersi fuissent.

6 *Hæc loca vicinitatibus erant nota*] Græcus τούτων ἀπὸ τῶν τόπων ἔμπειροι ἦσαν. Vicinitates Cæsar appellat eos, qui vicinis locis degebant: ut imperia, pro imperantibus; primores ordines, pro eorum centurionibus. Vossius. Arbitratur Vossius eos Cæsari *vicinitates* hic appellatos, qui vicinis locis degebant. Sed me non habet adsentientem; denotat enim hæc vox *propter vicinitates*. Sic B. G. v. 34. 'Levitare armorum, et quotidiana exercitatione nihil illis noceri posse.' Et vii. 10. 'Ne ab re frumentaria duris subvectionibus laboraret.' Minucius Felix Octav. p. 5. 'Relicta domo, conjuge, liberis, et, quod est in liberis amabilius, adhuc annis innocentibus.' Vocem penultimam male omnino delevit F. Ursinus, quod hanc sexti casus significationem memoria non teneret. Davis. Errat Cl. Davisius, et cum eo Donat. ad Terent. Heaut. i. 1. 4. qui *vicinitatem* putat significare tantum, vicinorum propinquitatem; significat enim ipsos Vicinos, ut passim vox *vicinia*. Nam male Leid. pr. Cujac. Duker. et quatuor recentiores cum Ed. Incerta habent in *civitatibus*: cum qua voce sæpe confunditur. Vide notata ad Corn. Nepot. Alcib. c. 3. 'Vicinitati negotium datur.' ad Sallust. B. Catil. c. 36. 'Vicinitatem antea sollicitam armis exornat.' Adde Cor-tium ad c. 24. § 4. Sueton. Aug. c. 6. 'Tenetque vicinitatem opinio.'

8 *Poterat universis, ab perterritis ac dispersis*] Sic restitui ex Codice F.

Ursini, et ita conjecit Joan. Glandorpius, nec aliter legit Metaphrastes; vertit enim, οὐ μὲν γὰρ ἂν πάντες ἀσφαμένους, καὶ καταπεπληγμένους δεύοντες ἂν τι ἔραθον. Vulgg. poterat, universis perterritis ac dispersis; sed hoc modo aliquid deesse manifestum: unde Fr. Hotomannus reposuit, *universis perterritis ac dispersis hostibus*. Nos autem vidimus Msti fide et minore mutatione locum sanari posse. Davis. Confirmant hanc emendationem Ursini sive potius Glandorpii Codices, Oxoniensis, et Andin. Reliqui carent præpositione.

11 *Et silvæ*] Sic Mss. Editi recentiores ac silvæ. Quod hic minus aptum. Clark.

13 *Interfci vellet*] Vox Cæsar aut abest, aut subintelligenda est, ut recte notavit Fr. Hotomannus, et res ipsa clamat. In Ms. tamen Norvic, et editi. antiquissimis est *interfci vellet*, nimirum Romani. Insulse. Græcum tamen in fraudem duxit hæc victiosa lectio; habet enim ἀνασπασθαι ἐκ τριπτον γένος οἱ ῥωμαῖοι θέλοιν. Davis. Vide ad ii. 17. Hæc autem ellipsis sine dubio caussa est depravationis in *vellet*, tam hic quam sequens *si continere vellet*. Utroque loco habent Mss. mei omnes pluralem præter Andin. et Oxon. Cum antiquis editis ita dedit etiam R. Stephanus aliique.

18 *At in*] Mss. Eliens. et Vossii, Ut. Al. Codices Et. Clark. Ut exstat quoque in Codd. Urs. aliorumque et meis undecim cum Edd. Ven. Aldi, Gryphii, &c. posita in nonnullis minore distinctione post *audacia*. Et Carr. Duk. Dorv. Voss. sec. atque Edd. primis Vascos. et aliis. Petav. tamen cum Andino servant *At*, quod retineo cum R. Steph. Plant. et seqq. Quod si malis, ut, per me licet, h. sensu providebatur, quantum poterat; ut, sive prout, solent constitui in illis angustiis. viii. 21. 'Magnum ut in

tanta calamitate commodum.' B. Civ. II. 40. 'ut miseris in rebus.' B. Alex. c. 64. 'Secunda, ut hiberna tempestas.' Alibi 'ut est captus Gallorum.' Adde c. 72. B. Alex. et ita alii. V. Drakenb. ad Liv. I. 18. Dein male Vir doctus ad marginem libri sui ejici volebat *provideri*. Quod elegantissime repetitur: de talibus diximus jam sæpe, et nunc adi modo Cel. Barm. ad Vellei. I. 3. 'Quod quum alii faciant, Tragici frequentissime faciunt.'

20 *Omitteretur*] Hoc invenitur in solis membranis Andinis et Oxon. forsant et in Cujac. Reliqui cum Edd. Antiquissimis, uti et multis aliis *prætermittetur*. Quod cur damnarint Veneti et Aldus, causam non video. Utrumque quin Latinum sit, nemo sanus dubitabit. Vide ad Hirt. de B. Alex. c. 9. VII. 25. 'Quod prætermittendum non existimavi.' Sic ibi And. et Oxon. Reliqui omnes *prætereundum*. VII. 54. 'Prætermittendum commodum non existimaverunt.' B. Afric. c. 59. 84. Non arbitrator *prætermittendum*: ubi nonnulli quoque *prætereundum*: in quibus locis fuit forsant olim *prætermittendum*.

23 *Evocat*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Edit. Vett. *ad se vocat*. Forte omiserunt Editores nuperi voces istas, *ad se*; propter eas, quæ sequuntur, *ad diripiendos Eburones*. Quarum tamen neutræ vacant. *Clark*. *Evocat* exhibent Cujac. Andin. Oxon. Leid. pr. et Scalig. Ceteri *ad se vocat*. Nullum mihi dubium est, quin fuerit *ad se evocat*: quare id reposui. Vide omnino ad IV. 20. 'Evocatis ad se undique mercatoribus' V. 53. 'Principibus ad se evocatis.' VII. 33. 'ad se Decetiam evocavit.' VII. 24. 'Labienum ad se evocat.' B. Civ. I. 34. 'Evocat ad se Massiliensium primos.'

25 *Quam legionarius miles*] In aliis quam *legionarius miles*, quæ quidem lectio Fr. Ursino et Fr. Hotomanno videtur in textum recipienda. *Davis*.

Idem ipse statuo: sic enim dant Cujac. Petav. Gottorp. Voss. Egmond. ac Norvic. Mox non *periclitetur* sed *periclitetur* ex iisdem Codd. rependendum: ac ita dederunt Beroaldus, Gryphius, alique. *Idem*, cur. sec. Codd. nonnulli; *legionarius miles*. Quod idem est. *Clark*. *Legionarius miles* etiam Bongars. Leidenses, Vossiani, Scalig. Lovan. ceterique præter Andin. et Oxon. agnoscunt, uti et cum Edd. primis Vascos. Strada, Steph. Gryph. post. eam lectionem admiserunt, quam et ideo in textum recepi: licet verior videatur scriptura *legionarii militis*. V. *Clark*. ad B. Civ. III. 106. Dav. ad B. Afric. c. 14. *Periclitetur* etiam prætuli ob rationem a Clarkio datam, et auctoritatem Bong. pr. Voss. pr. Petav. Lovan. Egm. Scalig. et plurium cum iisdem Editis.

Periclitetur] Sic Mss. Al. *periclitetur*. Sed melius convenit, *periclitetur*; propter sequens, *tollatur*. *Clark*.

XXXV. 11 *Transcunt* —: *Primos, &c.*] Sic Mss. Reg. et Vossii. Al. *Transcunt* —, *primos, &c.* Quod parum interest. *Clark*. Bene *transcunt* revocavit Clarkius, quod et Hotomannus vidit; et exaratum est in Bong. pr. Leid. pr. sec. Scalig. Oxon. Petav. Duk. aliisque, et Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. post. *Transcunt* Voss. pr. *Transcunt* et Lovan. *Transcunt* hii Egm. obvi. addit et Græcus.

12 *Ubi pons erat imperfectus*] In Codice Carrar. scribitur *ubi pons erat perfectus*; et hanc varietatem animadversione dignam, nec oscitanter prætereundam censet J. M. Brutus. Sed nihil opus est, ut multum temporis in hanc disquisitionem absumamus; prima enim fronte patet, lectionem illam ex sola Librarii ignorantia profuxisse: imperfectum enim Cæsar vocat pontem, quia, 'reducto exercitu, partem ultimam pontis, quæ ripas Ubiorum contingebat, in

longitudinem pedum cc, resciderat,' ut ipse docuit supra c. 29. *Davisius*. Nonnulli Codices *perfectus*. Sed male. *Clark*. Nimis levi pede hoc transilire mihi videntur viri docti. Nam *perfectus* exaratur etiam in Bong. primo, Leidensibus, Vossianis, Andino, Oxon. Petav. Lovan. Egmond. Gott. et Ed. Incerta. Totam vocem non agnoscit Metaphrastes: præterea dubito, an *recius pons* vocari queat *imperfectus*, qui potius in dicitur, qui numquam fuit effectus, et plane absolutus, ut 'imperfectus commentarius' Hirtio præf. l. viii. 'Imperfecta opera' Sueton. Tiber. c. 40. quamvis ibi malim cum Cel. Burmanno *infecta*. Vide ergo, num velit innuere auctor simpliciter locum, 'ubi fecerat pontem et præsidium reliquerat Cæsar.' Præsidium certe ab ea parte erat collocatum, ubi pons integer erat. Vide c. 29. Vel si hoc non placet, conjicere possis *præfractus* i. e. in parte superiore abruptus, sive præsectus aut præscissus. Quod compositum restitui etiam Frontino ii. 3. 20. 'præfringerent spicula:' ubi vide plura. Et ita reposui e Mss. in B. Civ. ii. 6. 'Præfracto rostro:' 'præcisus pontibus' Celsus p. 101. Ed. Lugd.

21 *Fortunatissimis*] Ita exhibent And. Cujac. Oxon. Scalig. Voss. pr. a m. pr. et secundus cum Carr. et Duker. aliisque; quo adludit Petav. *fortunatissimi*. Ut dubitare non debuerit Brantius, quid esset præferendum, licet cum ipsius Codice etiam reliqui mei et Edd. antiquissimæ accusativum ostendent. Vide Clariss. Drakenb. ad Liv. iii. 50. Sed de eo pluribus agemus ad initium B. Civ. iii. 'ei fieri consulem licebat.'

22 *Atuatucam venire potestis*] Optimæ Cl. Menardi membranæ habebant *Atuatucam veniri potest*; quam lectionem probat J. F. Gronovius ad Livii viii. 34. *Davis*. Andino Co-

dici adstipulatnr Oxoniensis. Recte, quamvis idem fere esse non negem. Vide ad iv. 29. Vulgatum vertit Metaphrastes.

23 *Ne murus quidem cingi*] Bene hæc correxerunt et exposuerunt Brutus et Hotomannus, eo militum denotari paucitatem. Atque ita scribitur in Leid. pr. Scal. Cuj. Oxon. Reliqui *ut numerus*: quod frustra defendit Carrion. *ut murus* Duker. et Carr. cum Edd. Rom. Ven. et Med. in quibus insuper *angi*.

25 *Oblata spe*] Alibi dicit *inlata*. Sic sæpe *occasio oblata*, et *spes oblata* Front. iii. 11. § 1. et cap. 17. § 7. Valer. Maxim. iii. 8. 2. Verum Mss. Lovan. Gottorp. Leid. tert. Voss. tert. Dorvill. et Edd. Rom. Med. Ven. ac Incerta præbent *objecta*. Eleganter sane. De re inprovisa passim hoc verbum adhibent; in primis ad aliquem alliciendum. Vide notas ad Phædr. i. 23. 'Objecto, tentans, an cibo posset capi:' Inmo Tacit. Ann. iv. 60. 'Drusus traxit in partes spe objecta principis loci.'

xxxvi. 1 *Per omnes superiores dies*] Exulat præpositio a Mss. Brant. Norvic. et editt. antiquiss. Rom. Ven. Beroald. nec consuetudo Cæsaris postulat, ut retineatur. Sic B. G. i. 3. 'Cujus pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat.' Et c. 18. 'Complures annos portoria — parvo pretio redempta habere.' Eodem modo persæpe loquitur noster. *Davis*. Deest in Mss. Et deesse potest; ut recte observat *Davisius*. *Clark*. Præpositio ad est tamen in Andino, Cujac. Oxon. Leid. pr. et Scaligerano. Ut delere non ausim, licet sæpe alio modo Cæsar loquatur. Vide ad ii. 16. Infra c. 38. 'diem jam v. cibo caruerat;' uti legi debet. 'Reliquam partem hiemis' vii. 10. 'Complures dies et annos.' c. 17. et sexcenties, ut ita dicam. Eadem variatio in B. Afric. c. 96. 'ubi classis per id tempus erat,' in aliis ad, in

aliis sine præpositione. Adde Cort. ad Plin. Epist. II. 11. 'hos dies actum est.' Simili modo peccant librarii apud Livium. Vide Cl. Drakenb. II. 7. 'Annum luxerunt eum.' Sed forsitan etiam 'per superiorem annum' IV. 38. ubi vide.

2 *Summa d.*] Repone *cum summa d.* quod imperant Lovan. Norvic. Gotorp. Voss. ac Egm. Davis. cur. sec. Iidem tamen Codices, quos supra nominavi, uti et Petav. non agnoscunt præpositionem: quare et hic inserere non ausus fui; licet id fecerim alibi, et Edd. prim. quoque adsit. Vide ad v. 58.

5 *Eum progr.*] Deest in Mss. et deesse itidem potest. Clark. Iidem rursus Mss. quos duabus præcedentibus notis laudavi, servant eum. Quidquam igitur innovare nolui: licet rectius absit vocula etiam a primis Edd. ut et Vasc. Steph. &c. Paulo ante ex Mss. omnibus verborum ordinem mutavi. Vulgo erat *Cæsarem de n. d.* et mox *ejus redditu*; præterea *ejusmodi* Mss. uti et Edd. antiquæ, aliæque cum præbeant, id admisi pro *hujusmodi*.

12 *Misi*] Mss. *mittit*. Quod et melius convenit propter sequentia *mittuntur* et *sequetur*. Clark. Antiquum obtinent Msti: nam *misi* restat in iisdem, quos hoc capite sæpius adduxi, et Leid. prim. cum Oxon. ponit post *invenerat*, elegantius. *Mittit* cum reliquis Mss. habent Edd. primæ, item Vascos. Str. Steph. et Gryph. posterior. Sed hac temporum mutatione apud historicos frequentius nihil esse, sciunt lectores. Mox rursus in *castris* præter dictos codices et Petav. ad Marg. non habent ceteri libri, neque antiquissimæ editiones. Græcus ἐν τῇ Βασιλείᾳ. Voluit dicere *Aduatuca* seu in *Aduatuca*. Dein *subsederant* præter eosdem Cuj. Petav. Leid. pr. Oxon. And. et Scalig. exhibent alii omnes et Edd. primæ ac Vasc. Strada, Steph. et post.

Gryphii. Quæ æque ad multitudinem *caloriam*, quam ad *jumenta*, pertinet.

15 *Circiter ccc*] In Metaphraste *ducentis, ducenti*. Sed ex ejus Codice nota numeralis excidit; constanter enim vulgatam lectionem retinent alii. Davis.

XXXVII. 1 *Casu*] Ita ex Ursini Codicibus restitui. Quod enim in Editis omnibus est, et *casu*, perturbat sententiam. Græcus Interpres item recte omisit copulam. Clark. Leg. *Hoc ipso tempore etiam casu*, &c. nam sensui nocet conjunctio copulans, Davis. cur. sec. Clarkii emendatio magis placet, eamque confirmat codex Oxoniensis: quare delendam fere copulam censeo. Leid. pr. *casu et tempore*; et *causa* Ed. Inc. Forsan tamen fuit, *Et h. ipso t.* id est, *Et ecce illo temporis puncto*. Sic Celsus 'et Sicambri interim,' &c. I. 37. 'Hæc eodem tempore mandata referebantur: et ab Eduis legati veniebant.' Apulei. Met. I. I. p. 10. 'Commodum limen evaserant; et fores ad integrum statum resurgunt.' p. 14. 'Nec dum satis, &c. attigerat, et iugulo vulnus dehiscit.' Et I. VIII. p. 156. Ed. Pric. *Nec diu. Et cum eper furens invadit jacentem*, ut e Mss. legi debet. Huc refero Phædr. v. 7. 'Erat facturus ludos quidam nobiles: Et incipiebat princeps ingredi.' Id est, eo tempore, cum ecce, &c. ubi consule Celeberrimos Viros Bentleium et Burmannum: ac quæ congesti ad Lucan. I. 231. 'invadit Arminum, et ignes Solis lucifero fugiebant astra relicto.'

5 *Tenderent mercatores*] *Tendere*, tentoria habere est, unde 'hic sævus tendebat Achilles.' At cum abitus paratur, *detendi tentoria* dicuntur. Sed notandus hic mos Romanorum, ut mercatores non intra castra morarentur, sed extra sua haberent tentoria. Vossius. Tentoria haberent. Sic apud Virgilium, 'Hic sævus tendebat Achilles.' Et, 'legio latius tendebat in

arvis.' Oppositum, 'Nautici tabernacula defendunt,' apud Livium. Et apud Cæsarem infra, de B. Civ. III. § 71. 'tabernaculisque defensis.' Clark. Perperam Mss. undecim et Edd. primum *sub valle*. Vide Claecon. et Hotom. et omnino notas ad Frontin. IV. 1. 18. 'Omnibus extra vallum jussis tendere.'

16 *Novas sibi religiones fingunt*] Id est metum. Nam religio pro metu ponitur. Sic Maro VIII. 349. 'Jam tum religio pavides terrebat agrestes Dira loci.' Sic reciproce *metus* pro religione. Maro VII. 60. de lauro: 'multosque metu servata per annos.' Ubi Servius: *Metu, id est, religione, qua nascitur per timorem*. Hinc Petronius: 'Prima in orbe deos fecit timor, ardea coelo Fulmina cum caderent.' Id est, *metus produxit religionem*. Sic quoque apud Romanos, ut Gellius docet IV. 9. 'religiosi dies dicantur tristi omine infames impeditique, in quibus et res divinas facere, et rem quampiam novam exordiri temperandum est. Quos multitudo imperitorum prave et perperam nefastos appellant.' Inde Alliensis cladis dies religiosus Romanis fuit. Et sic ob Titurii cladem, illis in locis acceptam, quisque infesta quæque sibi ominabatur. Vossius.

XXXVIII. 1 *In praesidio*] Sic recte Petav. Cujac. Andin. Leid. pr. et Oxon. cum Scalig. Ad dicta ad c. 33. 'In praesidio relinquebatur.' Reliqui tamen Codd. et Edd. antiquissimi *cum praesidio*. Sed tum addi debuit locus, quo illi cum praesidio esset selectus. Jam autem eundem locum Aduatucam sive munita castra, unde Græcus *ex operevidet*, intelligit: de locutione *cum praesidio* vide ad VIII. 2. 'cum equitatus praesidio.'

P. *Sentius Bucus—cujus mentionem superioribus praetis fecimus*] Hujusce Bibaculi (sic enim legendum censuimus) Nervica et Madmalce proelio

Adolph. et Var. Clus,

meminit Cæsar. Vide B. G. II. 26. et III. 5. Licet autem multæ pugnae sint postea factæ, et in his libris commemoratæ, in quibus nulla Bibaculi mentio, non necesse est, ut cum Fr. Hotomanno reponamus *superioribus libris vel commentariis*. Præterquam enim quod *superiora* sunt, quæcunque præcedant, si, pro viri eruditi sententia, hoc nomen restringatur ad ea, quæ *antecedunt* sunt priora, ne illius quidem emendatio locum habebit. Davis. Bibaculus clare exstat in Leidensi secundo. Vide ad II. 25. et hic etiam Brantium.

2 *Apud Cæsarem*] Bong. pr. Voss. prim. Leid. pr. Petav. Egmund. Buslid. et sex alii cum Ed. Incerta ad Cæsarem. Verissime pro *apud*. Vide ad I. 31. 'Qui fuerant ante ad Cæsarem:' vel ad III. 9. 'Ad omnes nationes sanctum.' VII. 5. 'quos ad exercitum reliquerat.' Paulus post male Carr. et duo alii cum Edd. Rom. Mediol. Ven. et Edd. Amst. Lugd. ac Davianii *ad diem*: unde male ea cohærent præcedentibus. Reliqui scripti et Editi *ac*, ut debet. v. 25. 'Teritiam jam annum regnans.'

4 *Ac omnia*] Non solent optimi scriptores ponere *ac* ante vocalem: ut docet Clar. Burm. ad Sæton. Jul. c. 27. et Calig. c. 3. Quare auctoritate Mss. Ursini, Leid. pr. Voss. pr. Scal. Egm. Duker. aliorumque, nec non Edd. Vasc. Steph. et plurium restitui *atque*. Hinc simul patet, male dedisse Davis. II. 19. 'ac aperta loca,' pro *ac loca aperta*, nisi malis *atque aperta*. Oblitus enim ibi sum monere *ac* mutandum esse in *atque*; si loca deleamus.

9 *Relinquit animus Sextium gravibus acceptis vulneribus. Ægre per manus, &c.*] Moritur, vita decedit. Vitruvius Archit. I. 4. 'cum ad terram producantur' (pisces) 'animam cum aqua relinquunt.' Terentia Adolph. Act. III. Sc. 5. 52. 'Animum relinquens potius quam illam decerem.' Sic et

Cæsar.

4 F

in Sacris litteris ψυχὴ vitam passim denotat. Vide Matthæi xvi. 25, 26. Plurimi quidem Mss. et editi. Rom. Ven. Beroald. exhibent *relinquit animus Sextium gravibus acceptis vulneribus*: *deficiens ægre per manus*, &c. Sed vox *deficiens* ab imperito oræ Codicis adscripta videtur, ut explicaret, quid sit animum relinquere; dein, ut fit, a Librariis in *textum* fuit recepta. Davis. Plurimi Mss. et Editi. Vett. post vocem *vulneribus*, addunt, *deficiens*. Unde Davisius conjecit legendum *vulneribus deficiens. Ægre servatur*. Sed languidior paullo est ista locutio 'Relinquit animus Sextium—deficiens.' Elegantior videtur interpunctio illa 'Relinquit animus Sextium gravibus acceptis vulneribus: *deficiens*, ægre per manus tractus servatur.' Davisius in Ad. dendis ad notas suas vocem *deficiens* eliminandam tandem existimat. Sed perinde est. Clark. Dele notas sub n. 5. ac earum loco reponere: *Relinquit animus Sextium gravibus acceptis vulneribus, ægre, per manus tractus, servatur*: in multis Codd. legitur, 'relinquit animus Sextium gravibus acceptis vulneribus. *Deficiens* ægre,' &c. Illa vox addita videtur ab iis, quibus *relinquit animus Sextium* idem videbatur quod *λεησθῆναι*, seu animi deliquium patitur Sextius, ac in eo sensu *φράσω* adhibet Plinius xxx. § 16. ut et Curtius viii. 2. Ille tamen mortuus est, adeoque tuenda prorsus est recepta lectio. Sic Homerus de sue interfecto, Odys. E. 425. Τὸν δ' ἔλαρε ψυχῇ. Vide sis et Lucianum in Toxari T. II. p. 73. Davis. cur. sec. Primo in Ms. Carr. Sambuci, Duker. et Dorvill. legitur, 'Reliqui denegant.' Sextius. Sed Sextium Duk. a m. pr. et Dorvill. Veram præstat vulgatam 'relinquit animus Sextium,' id est, *ἐλπιόφρονες*: ut bene vertit Metaphrastes. Perperam Davisius caput pro *moritur*; et cum alia locutione *relinquere animam* confundit. At quomodo mortuus dici potest, quem *ser-*

vatum fuisse statim auctor subjicit. Aliud longe est *relinquo animam*, aliud *animus*, non *anima*, ut de morte apud Nepot. in Eum. c. 4. *relinquit me*, id est, deficior animo, et viribus aive *animo linquor*. Hinc enim illud *deficiens*, quod sine dubio e glossa natum, non agnoscit Metaphrastes, neque etiam ullus, quod sciam, Codex, præter Oxoniensem, et Edd. quædam, ut Basil. Vascos. Aldi, Stradæ, R. Stephani, et Gryphii. Ceterum in locis Plinii ac Curtii est *liquit*, non vero *reliquit*. Ut hic, ita, sed alia de causa, apud Ovid. Met. I. 459. 'fugitque Et color et sanguis; animusque relinquit euntem.'

xxxix. 8 *Oppugnatione*] Sic Mss. Al. 'ab oppugnatione.' Sed utroque modo alibi loquitur Cæsar. Clark. Oxoniensis retinet præpositionem. Sed reliqui Mss. et Edd. Veteres ante Venetas vel Aldinas, item aliz, ut Vascos. Steph. Gryph. carent ea. Rectius pro genio Cæsaris. Aliqua exempla vide ad v. 11. 'Itinere desistere jubet.' vii. 11. 'Obpugnatione desistit:' ubi Leid. pr. 'ab opp.' c. 26. 'consilio destiterunt.' Leid. sec. a *cons.* at omnes Mss. constanter cum vulgatis B. Civ. II. 13. 'obpugnatione desistunt.'

xl. 5 *Etsi*] Male vulgo hæc interpungunt, quasi unum esset vocabulum *etsi*, cum *et* sit jungendum cum *confidunt*. At valet idem ac *tum saltem*. Vide Gronov. Observ. iv. 26. et ad Livium xxiv. 37. Cicero pro Milone c. 34. 'si mihi rep. bona frui non licuerit, at carebo mala.' Non tamen nego *etsi* aliquando cum subjunctivo construi. Multa enim exempla præter alios conlegit G. J. Voss. de Constr. c. 67. : Pompon. Mela II. 2. § 24. 'Etsi non redeant.' Variant Mss. in Livio xxxvi. 40. 'etsi nec Consulatus nec triumphus addatur;' nec non apud Valer. Max. viii. 14. § 4. Sed vide, quæ decebit Cl. Drakenb. ad Livium v. 42. 'Etsi omnia flammis et rapinis sequata vidissent.'

• Ubi Faber videbant voluit.

13 *Nullo etiam nunc usu rei militaris percepto*] Illud *percepto* expungendum et Scaliger. et Ciacconius putabat. Ego nescio an accedere illis ausim. Sic l. vii. 'ut aliquando pro tantis laboribus fructum victoriæ perciperent.' Scio hic paullo aliam rationem esse, sed mihi nec prius dammandum videtur. *Vossius*. Respicit ad tempus, quod præsens fuit, cum ista gererentur. Minucius Felix Octav. p. 4. 'Cæcilium superstitiosis vanitatibus *etiam nunc* in hærentem disputatione gravissima ad veram religionem reformavit.' Vide et Sulpicium Severum Hist. Sacr. i. 34. 2. *Davis*. Ultima vox Petr. Ciacconio videtur abundare; cujus iudicium secutus Jos. Scaliger uncinis eam, tanquam delendam, cinxit. Quod miror; cum Cæsar ipse B. Civ. iii. 84. dixerit, 'Qui quotidiana consuetudine usum quoque ejus generis præliorum *perciperent*.' Vegetius i. 4. 'Velocitas enim est, quæ percepto exercitio strenuum efficit bellatorem.' Vetus igitur lectio, Codicam auctoritate suffulta, prorsus est retinenda. *Idem*, in Add. et cur. sec. *Nunc* hoc sensu sæpiissime usurpato, adnotavi etiam post alios ad Lucan. viii. 41. 'Qua nunc tellure latebas Mæstior.' Sic enim legendum, etiam fragmentum Mstum Celeb. T. Hemsterhusii docet. Tum et *nunc* in Mss. confunduntur quoque apud Livium xxxvii. 16. 'Conventus Scipionibus, qui tunc circa Thessaliam erant:' et Nep. Hann. c. 4. ubi *etiam nunc* bene edunt, ut patet ex c. 7. § 4.

XLi. 4 *Ac tantus fuit*] Adversativa particula huic loco melius videtur convenire. Repono itaque ex Ms. Norvic. et edit. Rom. *At tantus fuit*, &c. *Davis*. Reponit *Davis* ex Ms. Eliens. et Edit. Rom. *At*. Sed et illud, *Ac*, eleganter retineri potest. Cujus vim optime expressit Græcus, Τοσοῦτος δὲ καί. *Clark*. *At* exaratur.

quoque in Petav. Dorvill. et Voss. tertio: sed recte Clarkius retinet *ac*. Adi v. 56. *Ac prius*.

6 *Fidem non faceret*] Codd. nonnulli, *fidem non haberet*. Quod absurdum: nisi legatur, *haberent*, ii scilicet qui in castris essent, et ad quos missus fuerit Volusenus. *Clark*. *Haberent* Basil. Ven. 1517. Ald. Gryph. et aliæ: *haberet* Mss. And. et Oxon. ut nullo sensu tamen legi volebat G. Canterus Nov. Lect. ii. 28. *Habere fidem* est credere, *facere fidem*, i. e. persuadere, facere, ut quis credat; *relatur*, ut bene Græcus.

8 *Alienata mente*] Id est, adeo commota, ut vix compotes sui essent. Sic Celsus dixit iv. 11. 'Oculorum caligo, alienatio mentis, vomitus,' &c. sic ff. l. XLvii. Tit. x. 15. 'Item apud Labeonem quaeritur, si quis mentem medicamento, aliove quo alienaverit, an injuriarum actio locum haberet.' Alii *emotam*, vel *commotam mentem* dicunt, ni fallor. *Vossius*. V. Cl. Duker. et Drakenb. ad Liv. iii. 47. 'Allenatus ad libidinem animo.'

9 *Tantum*] Voculam hanc e suo et Ursini Codice addidit Scaliger. Consentunt Cujac. et Petav. a manu secunda. A ceteris scriptis et Edd. abest, nec plane necessaria est: non agnoscit quoque Metaphrastes.

XLii. 1 *Eventus belli non ignarus*] Bong. pr. Voss. pr. Petav. Egmond. Andin. Cujac. Leid. pr. Oxon. et tres alii *ignorans*. Optime. *Eventus* est pluralis numeri, quem a nostro amari, sæpius monui; præterquam quod hoc loco multo aptior est is numerus, quam singularis. viii. 23. 'Bellovacorum speculabantur eventus.' Sic Mss. quidam B. C. i. 21. 'Qui quosque eventus exciperent;' uti et illic legendum e Codicibus.

3 *Ne minimo quidem casu*] Sic omnes præter Ursin. et Vatic. in iis enim legitur *casu*, quod longe rectius videtur Fr. Hotomanno. Mallem tacuisset, cum notum sit veteres Dati-

vis quartæ declinationis hanc vel illam terminationem dedisse. Vide G. J. Vossium de Anal. II. 18. Quin et noëter 'libris Analogicis omnia iatiusmodi sine i littera dicenda censeat,' ut tradit A. Gellius Noct. Attic. IV. 16. *Davis.* *Casus* etiam Andin. Scalig. Oxon. et Leid. sec. cum Ed. Clarkii, sed male. Vide et Ciaccon. et nos ad I. 16. 'Summo magistratu præerat.' Hotomannus coniecit *etiam ausu*. Sed bene, quod ipse damnaverit. Ill. Heinsius margini adlevit *minimum*. Verum eodem redit: Vellei. II. 48. 'Defuisset fortunæ locus.'

4 *Potuisse indicavit*] Editi omnes *judicavit*; sed nos Ms. Norvic. secuti sumus, postulante, ut videtur, sententia. Similiter apud Arnobium I. II. p. 53. ed. Plant. ubi legimus 'Quibus (*argumentis*) ipse si Christus—populorum in conventibus uteretur, quis acquiesceret; quis eum promitteret aperte aliquid *judicare*?' scribendum arbitror *indicare*. *Davis.* Ita ex Ms. Eliensi restituit Davisius. Al. *judicavit*. *Clark.* Tam parva in Mss. differentia est litterarum in et ix, ut vix discernere queas, utrum sic scriptum. Hinc forsitan oculos meos decipit. Alioquin *rd indicavit* exstat quoque in Leidensibus, Vossianis et Bongars. primo. Quod tamen non credo: licet retinuerim ego quoque: *tyro* sive *agnovit* Metaphrastes. Sed et *judicavit* non sperno. Judicium iis de rebus dedit. Ceterum *avertisset* exaratur in Vossianis, Leidensibus, Scalig. Petav. Lov. Bong. primo, Duk. Gott. et Mss. Brant. ac primis Editionibus, aliisque: ut ad Ciceronem referatur, qui huic præsidio præerat. Vide c. 35. sive potius ad Fortunam: quia barbari pabulatores complicati, et signa legionum credentes, easque redire, eo se converterant, atque ab oppugnatione destiterunt. Vide c. 39. Sic B. Civ. III. 79. 'Caesarem Apollonia a directo

itinere averterat; ubi vide plura. In fine hujus capituli *obtulimus* habent Mss. mei duodecim et Edd. multæ, etiam Steph. et Clarkii. Scilicet scripserat auctor *obtulimus*, uti bene exhibuerunt Edd. Rom. Mediol. et Ven. V. ad v. 27.

XLIII. 6 *Sed etiam*] Quia statim reperitur *etiam* et paullo post rursus occurrit *nec etiam*, non ineleganter Oxon. hoc loco videtur carere *etiam*. Nam et alibi post *non solum* omittit Auctor *etiam*. Vide ad I. 18. et Cl. Burm. ad Suet. Jul. c. 14. Mox maluit Ciacconius *si qui in præz. &c., tamen iis etiam, deducto, &c.*

10 *Diviso*] Cave, ne hic contra Mss. emendare velis *dieras* vel *dinias*, et vide Cl. Burm. ad Ovid. Met. III. 381. Vide et varias Lectiones VII. 67.

11 *Non modo, &c. Sed nec plane*] Illud *sed* cum non compareat in Bong. And. Oxon. Leid. pr. sec. Vossianis, Petav. Cujac. Egm. Lovan. Gottorp. aliisque et Ed. Incerta; patet satis non bene se habere *non modo*. Et sane optimi illi Codices Andinæ et Oxon. non habent istud *non*: vere: *modo* notat paullo ante. Quare confidenter delevi *non* et *sed*. Comente omnino Cl. Burm. ad Phædr. F. II. 8. 8.

Captivi] Ita Vascosanus et deim Strada ac R. Steph. et Gryphius Ed. sec. edidit. Sed primæ, aliæque plurimæ Edd. cum Mss. omnibus addunt *circumspicerent captivi*, nisi quod Cujac. Scalig. et Leid. pr. dent *Conspicerent*. Oxon. *circumspicerentur*: et Beroald. *conspexisse dicerent*. Quid si Cæsar scripserit *circumspicientem*?

12 *Nec plane etiam*] Hoc est, *nec dum plane*. Eleganter admodum. *Clark.*

15 *Paulum*] Ms. Reg. *perpaulum*. Quod, hoc in loco, multo est elegantius. *Clark.* *Paululum* Leid. pr. et sec. quomodo etiam alibi Cæsar scribit.

16 *Ac silvis aut saltibus*] Dum voces priores non exstant in Mss. longe plurimis, nec in Edd. primis, ant Be-ronaldi, Vasc. Stradae, Steph. Gryph. post. Sed agnoscunt tamen Cuj. Oxon. Andin. Leid. prim. Petavian. a m. sec. in quibus tribus ultimis scribitur *aut silvis*, forsitan rectius.

17 *Noctæ occultatus*] Beneficio noctis; quod monendum duxi, ne cum Pet. Ciacconio ultimam vocem deleamus, quia Ambiorix noctis tempore se non inclusum teneret, sed alias regiones tum peteret. Hic enim sensus ex vulgata lectione manat. *Davis.*

XLIV. 6 *Mors majorem supplicium cunctis*] Suet. refert in Nerone, c. 49. solitam tunc 'audi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi.' Ejusdem supplicii meminit Hirtius viii. 38. cum ait de Guturvato, 'adeo ut verberibus exanimatum corpus securi feriretur.' At Græcus intellexisse non videtur, cum transtulit, κατὰ τὸ τῆς πόλεως ἀρχαίων ἔθος, nisi dicas per πόλει ab eo Romam intelligi, quod non arbitror: nam et paullo post ait ἐν πόλει τῶν Σαδύνων. *Vossius.* Adde Brantium.

8 *Aqua atque igni interdixisset*] Ex sollemni et frequenti apud veteres formula. Nihilominus Leidens. primus habet *aquam atque ignem*. Verum ut concedam *interdicere* etiam junctum esse Accusativo, quod docuerunt Sanctius et alii in ipsius Minerva iii. 3. J. F. Gronov. ad Senec. Epist. 18. et ad Justin. v. 4. 'omnem humanam opem interdixerant.' Cel. Berm. ad Suet. Ner. c. 32. et Cl. Drakenb. ad Liv. v. 3.: ubi eadem confusio, quomodo variatur etiam apud nostrum i. 46. 'Omni Gallia Romanis interdixisset:' tamen non puto, alium casum præter sextum, in hac formula, *aqua et igni interdicerem*, adhibuisse veteres. Citat quidem Sanctius ibidem cum Lexicis locum e Cicerone pro domo c. 18. 'Ut M. Tullio aqua

et ignis interdicatur.' Sed Edd. meliores exhibent *igni*: verius. Sed et Lactantius ii. 9. 'Exanilibus quoque ignis et aqua interdicti solebat: interdicto igitur usu earum rerum:' atque ita Cod. Bonon. cum aliis. Nepos Hamilc. c. 3. 'non poterat interdicti socero gener.' Alio modo Apulei. in Florid. xii. 'Dives ille cibo interdicatur:' i. e. prohibetur.

10 *Agendici*] Sic est in nullo meorum Codicum. Sed Bong. pr. Leid. Scalig. Andin. Petav. dant *Agedinci*. Vide et vii. 10. Ceteri *Agedici*, *Acedici*. Vide Ortel. nam Ptolemæo Ἀγθίκων, quod præfert et Ciacconius. Huc faciunt, quæ notavi ad ii. 6. Ridicule Duk. et Dorv. *addixit et*. Edd. Rom. et Med. Ven. *adduxit et*.

11 *Ut instituerat in Italiam ad conventus agendos profectus est*] Recte l. v. initio dixit: 'discedens ab hibernis Cæsar in Italiam, ut quotannis facere instituerat,' id est, solebat. Initio l. vii. inquit: 'Quieta Gallia, Cæsar, ut constituerat, in Italiam ad conventus agendos proficiscitur.' Sed cum superiore commentario non dixerit Cæsar se constitulasse id facere, putabat Ciacconius legendum ut *consueverat*, vel *constituerat*, hic significare consueverat. Nentrum placet. Nam Cæsar, quia quotannis id facere solitus, constituerat et hoc anno proficisci. Locus vero ex tertio de bello Civili, quem Ciacconius allegat, non minus male ab eo exponitur. Ait Crastinus ad milites suos, 'Sequimini me manipulares mei qui fuistis, et vestro Imperatori, quam constitulistis, operam date.' Inquit Ciacconius *constitulistis* hic esse consuevistis. Nugæ. Potuerunt Crastini milites semet obstringere promissis aliis quibus non excedendi prælio ante victoriam. Sed cesso tam levia, in quibus tamen vir doctus. erravit, admonere. *Vossius.*

DE BELLO GALLICO.

LIB. VII.

CAP. I. 2 *Ubi cognoscit de P. Clodii cæde*] Ms. noster: 'Ibi cognoscit de Claudii nece, Senatusque consulto certior factus, ne omnes minores Italiæ conjurarent.' Quin et Græcus similem codicem secutus *ἐνταῦθα μὲν τὸν Κλαύδιον φονεῦσθαι ἔγνω*. Perperam aterque, nisi ut olim pro *codex*, *caudex* et similia dixere, ita hic, pro *Clodius*, *Claudius* scriptum dicamus. Quod non temere faciendum, cum Romæ, et Claudii, et Clodii fuerint. Quorum illi, ut Tacitus narrat, ab Atta Clauso nomen habuere, nec puto pro *Clausus*, posse *Cloesus* dici, itaque errorem in Ms. et Græco esse omnino statuo. Etiam illud *minores* pro *juniores* depravatum est. Probo vero lectionem codicis mei, quatenus in eo non repetitur hæc particula *de*, sed legitur *de Clodii nece, Senatusque consulto*. Vossius. Reposui ibi auctoritate Mss. tam Ciacconii, Brantii, quam meorum omnium, uno alteroque excepto; item Edd. primarum, et plerarumque. Dein exclusi etiam prænomen P. nam illud nec Mss. nec Edd. primæ habent. Satisque notus est homo sine prænomine.

3 *De Senatusque cons.*] Mss. Eliens. et Vossii omittunt præpositionem. Male. Sensus enim is est, quem Græcus recte expressit: *τὴν δὲ γερουσίαν ψηφισαῖσθαι μὴδὲν*, &c. Clark. Non recte Vossius probat exclusionem præpositionis *de*, nisi voluerit *certior factus* simpliciter sequentibus jungere: quod tamen minus concinnum est. Aliud enim est *certior fieri de Senatus consulto*, aliud *certior fieri SCto*; ut quisvis sentire potest. Nihilominus in aliorum, meisque, quot-

quot ipse consului, Codicibus non adest *de*; uti nec in Edd. primis, multisque aliis. Cujac. tamen, Oxon. et Andinus cum Ursinianis videntur agnoscere. Et facile excidiisse potuit per Syllabam præcedentis vocis *cæde*. Nisi quis cum Ciacconio malit delere verbum *cognoscit*, in Ed. Elzev. *agnoscit*, ut fuerit olim *Ibi de Clodii cæde, senatusque consulto certior factus*. Ea in lectione certe nihil desiderabis. Supra quoque III. 9. 'Cognito Cæsaris adventu,' in Mss. fere omnibus additur *certiores facti*: ubi vide.

Ut omnes Italiæ juniores conjurarent] *Conjurare* est, ut recte Græcus vertit, *συνομνέω*. Unde *conjurati* illi qui simul juravere. Maro *conjurati* vocem improprie usurpavit pro eo per quod juratur. Nam Georg. III. ait 'Aut conjurato descendens Dacus ab Istro.' Quem ad locum Junius Philargyrius inquit, 'Aufidius Modestus legisse se affirmabat, hunc morem esse Dacorum, ut cum ad bella proficiscerentur, non prius rem capesserent, quam de Istro certum modum haurientes ore in modum sacri vini, jurarent non se ad patriæ sedem regressuros, nisi hostibus cæsis. Et idcirco Virgilium familiari sibi hypallage dixisse, Istrum conjuratum, apud quem Daci conjurare consueverunt.' Maronem haud dubie imitatus est Statius; cum I. Thebaidos ait: 'bis adactum legibus Istrum, Et conjurato dejectos vertice Dacos.' Bernartius et Lipsius putabant illud *vertice* referri ad superstitionem Dacorum, quibus, ut ex Strabone discimus, mons sacer erat. Ego nullum nunc commodam satis sensum video.

Malim pro *vertice* legere *vortice*, ut Danubium amnem notet Papinius, et dicat Dacos ab illo amne, per quem jurare solebant, a Vespasiano depulso. Sed conjuratio de qua hic sermo, est ea, quam tangit Maro, cum ait, 'Simul omne tumultu Conjurat trepido Latium.' Nam solebat tum dicere dux, *qui Remp. salvam vult me sequatur*. Et tunc jurabant omnes simul, quia spatium non erat jusjurandum singulos adigendi. Solet autem hæc conjuratio per edictum institui, quo convehire jubentur juraturi in unum locum. Tangit morem non obscure Cæsar III. de bello civili c. 102. ubi ait: 'Erat edictum Pompeii nomine Amphipoli propositum, uti omnes ejus provinciæ juniores Græci, civesque R. jurandi causa convenirent.' Iidem, uti et Servius ait ad *Æn.* l. i. p. 239. *Tumultuarii milites* vocati, quia talis conjuratio plerumque fieri solita tumultus tempore. *Vossius.*

6 *Addunt ipsi et affingunt rumoribus*] Cave cum Pet. Ciacconio reponas *Addunt ipsi et affingunt rumores Galli*: fama enim acceperant, motum esse urbanum ob Clodii cædem; hinc affuxerunt, eo Cæsarem retineri, nec ad exercitum venire posse. Celsus p. 116. 'Ejus rei causa' (ob Clodium a Milone interfectum) 'magni Romæ motus fuerant; nec fama finibus Italii contineri potuit, Alpesque transcendat. Hinc rebellantibus occasio data erat historias novas in Cæsarem fingendi. Dicebant, vulgoque percubuerat, urbanis detentam simultatibus non posse deinceps in provinciam reverti.' Hiuc vulgata lectio mire confirmatur. *Davis. V. Brant.*

9 *Imperio subjectos*] Lovan. et Dorvill. cum Edd. Romana, Ven. ac Mediol. *subditos*: quo sensu id adjectivum aliquoties occurrit apud Ovidium: Vide Cl. Burm. ad Am. II. 9. 11. Nihil temere tamen muto vulgatum, quod omnino bene se habet.

18 *Id esse facile, quod neque legiones*] Aliam hujusce incepti rationem reddit Florus III. 10. 12. sic inqniens: 'Aberat tunc Cæsar, Ravennæ delectum agens; et hieme excreverant Alpes; sic interclusum putabant iter.' Falsus est, ut solet: si enim hoc in causa fuit, cur rebellarent, quam ob causam tumultus urbanos præ se ferrent, aut, ne consilia efferantur, curarent? Sed scriptor iste Alpibus id refert, quod de Cebenna erat dicendum, ut apparet ex c. 8. hujusce libri. *Davis.*

11. 2 *Principesque se facturos*] Bongars. pr. Andin. Leid. pr. Voss. pr. Petav. Lovan. Egm. alique cum Ed. Ven. non agnoscunt pronomen. Bene omnino. Vide ad II. 31.

4 *Obsidibus cavere inter se*] Lovan. Duker. Dorvill. et Edd. Rom. Ven. Mediol. aliæque de *obsidibus*. Quod placet Ciacconio. Sed perperam: *cavere de obsidibus* aliud esse, aliud *cavere obsidibus* vidimus ad VI. 2. 'Obsidibusque de pecunia cavent,' id est, obsides dant, in pignus et cautionem dandæ pecuniæ: uti hic *obsides dant in cautionem sui invicem*. Rescripsi autem e Mss. optimis *inter se cavere*, uti et possint cum R. Steph. et Leid. pr. et Scaligerano.

5 *Collatis militariis signis, quo more eorum gravissimæ caerimonie continentur*] Ms. noster *quod more eorum gravissimæ caerimonie continentur*. Græcus τὰ στρατιωτικὰ σημεῖα συναρπάζοντες, ὅς ἑρκος παρὰ τοῖς Γάλλοις ἄριστος διαφυλάττεται. Sed vulgata lectio præstat. Græcus vero mentem Cæsaris non intellexit, qui ait, Gallos in gravissimis rebus, quas enunciarı nollent, hoc more usos. Nam *caerimonie* sunt sacra omnia, quemadmodum apud Græcos *ἄργια*, uti ex Servio discimus. Et si glossis standum, *caerimonie δημότεια* proprie sunt: quæ sacra quam curiose soleant occultari cuius notum est. Igitur caerimonie pro rebus sacris hic; et Cæsar inquit, quando Galli

signa militaria conferrent, tunc summa taciturnitate omnia semper cohibita. Nam hoc indicat vox illa *constantur*. Porro illud, quod ait per collata signa Carantes petivisse, ne ab cæteris desererentur, simile est Romano mori; nam quando conjurabant milites, imperator exercitus, prolatis duobus vexillis dicebat: 'Qui vult salvam Remp. me sequatur.' Autor Servius est in *Æneid.* viii.: qui ait conjurationem talem fieri non solitam, nisi tempore Italici vel Gallici belli. *Vossius.*

6 Quo more eorum gratissima carismia continentur] Codd. nonnulli; *Quod, more eorum, gravissimæ carimonis continetur*. Sed præstat vulgata lectio. *Clark.* Ante Ursinum, ut et deinceps in multis Editis ac longe plurimis Mss. exstat, *quod gravissimæ carimonis continetur*. Sed Ursini Codd. consentiunt rectius *And. Oxon. Leid. prim. et Scalig. continentur* exhibent quoque *Gott. et Voss. tert. cum Ed. Incerta.* Error natus ex sollemni confusione *roû quo* et *quod*; quam jam sæpius offendimus.

III. 9 Genabum] Γηναβον Strabo nuncupat: Ptolemæus Καβαβον: Orosius Cenapum. In Itinerario Antonini constanter omnibus locis est *Cenabum*. *Vossius.* Adde *Rhelic. et Ciaccon.* Etiam *Cenabum* Ms. Cl. Haverkampii apud Oros. vi. 11. Nullus tamen mærorum hic loci habet *Genabum*. Sed vel *Genabin*, vel *Genabim*, vel *Genabin* cum Edd. priscis. *Genabi* Leid. pr. a m. sec. at c. 11. plurimi retineant *Genabum*. at viii. 5. &c. Mss. tantum non omnes et Edd. pp. C habent. Quod ubique contra *Xyland. ad Strabon. p. 291. præfert Sarita.* Vide eum p. 248. *Ed. Wesselingi*, qui dubitat tamen p. 367.

3 Qui negotiandi causas ibi constituerant] Quorum varia genera fuisse, et collegia, indicant vett. inscriptiones. Sic NEGOTIATORES FRUMENTARIJ, alique fuere. *Constituerant* hic est

morabantur, debebant. Urta eadem voce infra *Cæsar c. 42.* 'Idem facere cogunt eos, qui negotiandi causas ibi constituerant.' Reperitur eodem modo id veteri lapide, qui inventus apud forum Segusianorum:

NVMINI. AVO
DEO. SILVANO
FABRI TIGNVAR
QVI. FORO. SECVS
CONSISTVNT
D. S. P. P.

Vossius.

4 Fusium Cottam] *Fugium* est in *Bongars. pr. Voss. pr. et Egmond. Fusium* sch. *Palm.* Ac *Citum* habent iidem cum *Cujac. Petav. Leid. pr. Egmond. Basilid. tribusque aliis, et Ed. Incerta:* uti et *Mss. Ursini et Branti.* *Metaphrastes* quoque non agnoscit *Cottam*; sed vertit *αλλοις αληθιν.* Quasi legisset *Catum honestumque*, de qua voce et nomine adi notata ad *Lucan. III. 586. vel Kalenum.* Nota est gens *Fusta* plebeia et in ea *Q. Fugius Kalenus.* Quidquid sit, reposui *Citum*, ex *Mss.* Nam *Cottam*, nomen gentis plebeie *Aurelius*, hæc convenire nequaquam existimo, uti nec *Kalenum.* De quo ad *B. Civ. l. 87.* Notandum vero, in *Leid. pr.* scribi *G. et Fusium Citum. Aufustius Catus* est in *Inscriptionibus.*

10 Ante primam confectam vigiliam] Penultimam vocem in suo Codice non invenit, aut inventam neglexit *Jal. Celsus*; habet enim p. 117. *Ed. Lond.* 'ante primam noctis proximæ vigiliam.' Alii tamen omnes verbum, de quo agitur, representant, quamobrem retineo. *Daviesius.*

12 Millium passuum circiter CLX] In Anonymo Celsi exscriptore invenio, per LX millia passuum. Græcus habet stadia *gro* | Confer locorum situm. *Vossius.* Vide *Lips. Cent. III. ad Hisp. et Ital. Epist. LIX.* Ceterum vox *passuum* non compareret in *Cajac. Oxon. ac Leidensi primo.* Recte omnino. Consule notata ad *l. 15.*

IV. 1 *Celti, Alani*] Anonymus Celsi enscriptor habet *Cebali*: in Græco est *Κεβλαιο*. Voss. Catuli Gott. et Ed. Inc. Catuli V. tert. Celti Voss. sec. et Edd. quædam.

3 *Principatum Gallie totius obtinuerat*] Distingue, Gallie Celtice, seu Gallie proprie dictæ, de qua Cæsar ait initio operis, 'tertiam partem inco-lunt, qui ipsorum lingua Celtæ, nostra Galli appellantur.' Nam Celtillum triam Galliarum principatum obtinuisse nullus sanæ mentis crediderit. Proprie autem hic locutus Cæsar: qui quando de tribus Galliis loquitur, dicit *omnis Gallia*. Nam (inquit Placidus Lactantius ad Thebald. Statii.) 'cum numerum significare volumus, omnes dicimus, cum corpus, totum.' Gallia Celtica corpus unum erat, at tres numero Gallie sunt. Papinius, libertate poetarum usus Thebald. i. unum pro altero posuit, cum ait: 'Totos in pœnam ordine nepotes:' pro eo, quod est, ordine pœnam, quæ ad omnes nepotes pertingat. *Vossius*.

5 *Facile eos incendii*] Leid. pr. et Scal. cum Cujac. *facere intendit*. Male, nisi quod doceant eos debere abesse: quamvis sciam Ablativo Absoluto sub-
iungi aliquando alium casum, licet de eadem persona sit sermo. Adl Cl. Duker. ad Flor. iv. 12. § 28. Cort. ad Sall. B. Cat. c. 48. 87. Vocula eos non comparet quoque in aliis Leiden-sibus, nec Vossianis, neque Bongars. Lovan. Oxon. Egmund. Gottorp. uti nec Ed. Inc. Non raro Cæsar, præcedente absoluto ablativo, accusati-vum eo subintellectum omittit. vi. 43. 'Magno coacto numero, in omnes partes dimittit.' c. 25. 'Exanimato altero, successit tertius;' scil. *ei*. Vide et ad c. 27. ubi Mss. plerique 'legionibusque, &c. expeditis, cohortatus.' c. 29. 'concilio convocato, consolatus est.' c. 60. 'consilio con-vocato, cohortatus.' c. 88. 'clamore sublato, excipit clamor.' Adde B. C. II. 17. uti et c. 24. et III. 21. 'Eo in Italiam evocato, &c. sibi con-
iun-

xii.' c. 87. 'Signo legionis iulato, re-nunciarunt.' Hirtius etiam et alii sic ablativum ponunt, subintellecto no-minativo. Vide ad B. Afric. c. 10. Sic c. 18. 'cohortibus circumdatis cohortatus,' &c. Sic Mss. c. 23. 'Pompeio adveniente, propius acce-dere passi.' Rursus c. 23. 'electis hominibus cohortatus;' ubi etiam vido.

6 *Ab Gobanitione—expellitur ex oppido Gergovia*] Ms. Norv. et editt. vetustissimæ Rom. Ven. Beroald. hic exhibent *prohibetur a Gobanitione*; nec video cur primam vocem expunxe-riat recentiores. Sententia enim hoc modo videtur distinguenda: 'Prohi-betur a Gobanitione, patruo suo, reli-quisque principibus, qui hanc ten-tandam fortunam non existimabant; expellitur ex oppido Gergovia.' Est *doctores*, cuius Schematis exempla con-gessit G. J. Vossius Inst. Orat. v. 11. *Davis*. Prohibetur ab *Gobani-tione—expellitur ex oppido Gergovia*: Ita restituit *Davisius* ex Mss. et Vett. Editt. Scaliger et Recentiores, omissa voce *Prohibetur*, ediderunt: *Ab Go-banitione—expellitur ex oppido Gergo-via*. Ms. Reg. habet, *Prohibetur a Ger-govia ab Gobanitione*, &c. Deinde, omisso nomine *Gergovia*, exhibet: *ex-pellitur ex oppido*. Sed præstat prior lectio, *Clark*. Cum Regio Codicis facit recentissimus Leid. sec. *prohibe-tur a Gergobia*. Sed id mihi indicio est, alterum etiam verbum *prohibetur* esse a mala manu: licet vel maxime lege-retur in Mss. omnibus. Non solet auctor hoc verbum tam simpliciter ponere sine adjuncta re, qua quis prohibeatur. Immo non comparet in integerrimis Mss. Petaviano, Ursini-ano, Andino, Oxoniensi neque Edd. Veneta 1517. Aldi, Basil. ac Gryphii, adeo ut Scaliger illud non eiecerit. Alii, ut Vascos, Strada, R. Stephanus, et Ed. Gryph. posterior habent *prohi-betur*, &c. *expelliturque*. At tum malim *prohibetur ab G. &c. reliquisque a princi-pibus expellitur*. Nisi quis *prohibetur* non ad Vercingetorigen referre velit;

sed ad istud *ad arma concurritur*. Ut *τὸ δὲ ἄρμα concurrῖ prohibētum* sit: quo sensu cepisse videtur Strada, qui post Gergoviam addidit *Vercingetorix*, uti est in Leid. sec. sed sine dubio e Glossa. Græcus *αὐτὸς &c. εἰς χεῖρας μὲν αὐτοῖς οὐ συνέμυξε, καὶ &c. ἐξεβλήθη*. Ceterum *Gobanitionis* nomen per duos scribunt Mss. longe plurimi. In Andino autem est a *Gobannitico*, et in Leid. pr. Scalig. Cujac. a *Gobannitino*. *Gobanitio* Ursin. *Bavriobos* vitiose Metaphrastes.

8 *Non tamen desistit*] In Mss. præcedit verbum: et in Bongars. pr. Petav. Oxon. Egmond. Voss. pr. Carrar. et quinque aliis, Edd. Incerta ac Florent. *Non desistit tamen*. Recte: licet sequatur præsens. Vide ad v. 12.

10 *In sententiam perducit*] Non hoc damnare, nisi Bong. And. Leid. pr. Voss. pr. Petav. Egm. et tres alii juberent rescribi *ad s. V. Cic. ad Att. xvi. 8. Sallust. Jug. B. c. 80. Nep. in Epamin. c. 4. Valer. Max. vii. 3. 6. 'Vafro consilio ad suam sententiam perduxit.'* Utrumque quum Latinum sit, obsequendum est antiquioribus libris.

13 *Expellit ex civitate*] Ex regione Arvernorum; nam in hisce de Bello Gallico libris *civitas* nunquam urbem significat, nisi iii. 20. Sic Velleius Paternulus i. 3. 'Eam regionem armis occupavit, quæ nunc ab ejus nomine Thessalia appellatur, antea Myrmidonum vocitata *civitas*.' Similiter apud Græcos eandem potestatem interdum *πόλις* obtinet. Strabo Geogr. i. viii. p. 356. ed. Paris. *Ἀρησιχορος δὲ καλεῖ πόλιν, τὴν χώραν Πισαν λεγόμενῃ, ὡς ὁ Ποιητὴς τὴν Λέσβον, Μάκαρος πόλιν*. Ex Euripide dein et Sophocle idem confirmatur. Davis.

16 *Turonæ — Andæ*] Bong. Vossiani, Lovan. Cujac. Scalig. Egm. alique habent *Turonos*. Idem etiam cum plerisque reliquis et Edd. primis *Andæ*. Leid. pr. et Scalig. *Andros*. Forsan *Turonæ*, et *Andæ* dicti sint

Turonæ et Andæ: ut *Santonæ* et *Santoni*, *Teutonæ*, *Teutoni*, &c.; de quibus vide ad i. 11. et infra c. 7. *Gabales* et *Gabali*. Sed *Gabali* etiam c. 64. *Cavores* et *Cavari*, alibi: plura vide c. 75. Nisi malis corruptum statuere ex *Turonas*, et *Andas*, Græco Accusativo: de quo alibi. *Allobroges* c. 64. In *Turonis* tamen vulgo et in Mss. multis legitur. viii. 46. ubi vide notas. *Andus* est apud Lucan. i. 439. Sed verum illum esse spurium adhuc credimus.

20 *Certum numerum militum celeriter ad se adduci jubet*] Narrat Strabo Geograph. iv. p. 191. Vercingetorigem ccc hominum millia huic bello coëgisse. Sed hoc plane fidem superat, et in eo graviter errat doctissimus scriptor, cum tantum numerum ex solis Arvernorum confectum statuatur, quandoquidem ex Cæsare constat plures in hanc rebellionem consensisse nationes. Vide et Plutarchum in Cæs. p. 720. Davis.

28 *Alios*] Vocem hanc Clar. Lipsia pro Glossa suspectam fuisse, patet e notula ipsius suo codici adjecta, quam conjecturam aliquantulum confirmat Dorvillii Codex: sed plenus perspicuusque Cæsaris stylus rescare eam omnino vetat.

v. 1 *Lucterium Cadurcum*] Infra i. viii. creberrime *Lutarius* reperias. Etiam in Livio *Lutarii* nomen reperitur. Nec dubito ita melius scribi, cum hodieque exstet id nomen *Luther* vel *Lothar*. Vossius. Et sane Anonymus Celsi exscriptor p. 119. hunc nominat *Lutherium*. Davis. Sed et infra fere semper in Mss. *Lucterius* exaratur, uti et apud Oros. i. vi. ubi in Mss. quibusdam *Lipterius*. Hoc loco *Lutarium* habet Dnkerianus, atque ita edi semper curavit Clarkius. Mstia optimis ego accedo. V. ad viii. 30. Mox Mss. multi *Lucretius*. *Rutenos* autem rescripsi auctoritate omnium Codicum, pro *Ruthenos*; quod nunc vulgo apud Cæsarem obtinebat: sed jam *Ρουττηνός* per τ non θ in Strabone

edidit Cassubonus, aliique apud alios scriptores.

10 *Revertuntur*] Sic Mss. et Editi. Vett. Scaliger et recentiores; *revertunt.* Quod minus aptum. Optimi enim auctores, tempore præterito, æpissime usurpant, *reverterunt*; præsentem autem tempore, passive fere efferunt, *revertuntur*. Vide infra de bello Hispan. Not. ad § 12. Fortasse in Editione Scaligerana error erat Typographicus, quem secuti sunt Recentiores. *Clark.* *Revertunt* jam legas in Ed. Plantiniana Lipsii, typographico tamen errore, ut puto. Mss. omnes *revertuntur*: nisi quod Voss. tert. det *reverterunt*, quæ variatio quoque 1. 8. Vide et ad Frontin. III. 11. in f. Ac Lanrenberg. Antiq. V. *Revorto*. Quintil. IX. 3. Inst. Or. *assentior et assentio, reverter et revorto*. Verum posteriora desunt illic in Mss. plerisque, ut videantur adusutia. Sed ita certe *deverto* et *devertor*: de quo vide Heins. ad Ovid. Am. II. 6. 9. Apul. Met. I. 4. ex Ed. Scriverii *innotatior reverto*: sed aliæ *revertor*. I. IX. p. 197. 'ad armillum revertit:' sed Mss. aliquot *revertitur*.

14 *Eane de causis*] Ne frustra quæras in Msto Dorvillii, et Edd. Rom. Ven. ac Mediol. Nec male. Sæpissime in dubitatione prius *ne* vel *an* omitti, crebro monuerunt viri docti. Et ita noster c. 15. 'Incendi placeat, an defendi:' nec secus optimi Codices B. Civ. II. 32. 'Vos vero L. Domitium, an vos Domitius deseruit?' ubi vide, ut et ibid. Davis. ad finem capituli. B. Afr. c. 8. 'fieri posset necne.' In Lucano aliquoties abesse vidimus ad ejus l. v. 569. In Cicerone ita emendat quoque Illust. Bouhier. Catil. II. c. 6. Delenda est quoque vocula *ne* in Curtio III. 8. 17. 'Ipse adesset, an præfectorum aliquis.' Sic Mss.: non *ipse ne*: et in Val. Max. VI. 2. in fine 'Humi, an sublime putrescam.' Sic enim Mss. Plura vide apud Cl. Drak. ad Liv. II. 8. § 78. IV. 55. v. 28. et quos laudat.

16 *Ponendum, &c.*] Ex hoc loco rursus patet, ex diversis exemplaribus descripta fuisse illa, quæ nunc habemus. Quorum optimum fuit illud, unde propagata sunt Mss. Andin. Cujac. Ursin. Oxon. Scalig. et Leid. prim. quæ habent ita, ut vulgo locus hic jam editur. At reliqui omnes Codices Bong. Vossiani, Leidenses, Petav. Lovan. Egmund. Carr. Duker. Dorvill. Gottorp. exhibent *proponendum, &c.* statim cum *Arvernii junguntur*. Atque ita etiam Edd. primæ, Beroaldi, aliæque.

17 *Se cum Arvernii conjungunt*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editi. Vett. Cum *Arvernii junguntur*. Quod perinde est. *Clark.*

VI. 8 *Eo tempore pacati viderentur*] Fieri enim poterat, ut inimico essent in Cæsarem animo, nec hanc ejus interceptiendi occasionem prætermitterent. Hoc non vidit Fr. Hotomannus, qui locum mendi suspectum habuit, quæ de causa reponerat *eo tempore non satis pacati*; temere prorsus et inconsulte. Davis. Codd. nonnulli *quieti*. Græcus *ἡσυχάζοντες*. *Clark.* *Pacati* restat quidem in Cujac. And. et ceteris ejus sectæ Codd. sed reliqui, tum aliorum tum mei et Edd. principes habent *quieti*; ac vetustiores quidem *eo tempore qui quieti*. In Gottorp. et Voss. tert. *eo t. quique et*. Unde Ed. Incerta *eo t. quique etiam v*. Et videtur vox *quieti* huic loco melius convenire. Initio hujus libri *quieta Gallia*. Optime autem locum explicuit Davisius.

VII. 3 *Et Gabalos*] Straboni Γαβαλαίς. Plinio IV. 19. *Gabales* nuncupantur. Quin et in v. c. Cæsaris lego *Gabales*. Ptolemæus Γάβαλοι habet. Vossius. V. et Ciaccon.

7 *Ruthenis, Provincialibus*] Tolle distinctionem, ut recte observatum Ciacconio. Græcus quoque habet, τῶν Ρουθηνῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ οὐκὼντων. Sunt autem duplices Rutheni, alii in Aquitania, in Provincia alii. Et fortasse non male statuamus regionem

conjectam fuisse, sed cujus in Aquitania pars, pars in Narbonensi Gallia esset. Sane in Strabone est *Ποιθῆνα* τε καὶ Παβλαῖς τῇ Ναρβωνικῇ πληροῦσαι. Et Plinius iv. 19. Ruthenos facit 'Narbonensi provincie conterminos.' Rursum ii. 4. eos in Narbonensi provincia locat. Vossius. Editi *Ruthenis, Provincialibus*. Sed nos distinctionem induximus fide Ms. Norvic. Græci Interpretis, ac editt. Rom. Ven. Beroald.; observarunt enim viri eruditi, duplices fuisse Ruthenos, allos in Provincia, alios in Aquitania sitos. Vide Plinium Hist. Nat. iii. 4. et iv. 9. Davis.

8 *Volcis Arecomici*] Veteres libri typis excusi *Volcis, Artomici*; quæ quidem vitiosa lectio Græcum interpretem fefellit: habet enim ἐν τῇ (χάρτι) τῶν 'Αρεκομικῶν—καὶ τῶν Βόλκων, quasi Volcæ et Arecomici populus essent diversus. Inepte, ut docuit Is. Casaubonus ad Strabonis l. iv. p. 186. *Idem*.

11 *Helvici*] Ita et Ms. noster. Strabo 'Ελοβους vocat. Notat etiam Ciacconius in scripto codice legisse *Imos*. Dubium quæ scriptura præstet. Vossius. Mss. Brant. Norvic. ac editt. Rom. hic et infra exhibent *Helvetiis*; vitiosæ: Cebenna enim non Arvernus ab *Helvetiis*, sed ab *Helviis* discludit. De hujusce tamen nominis Orthographia lis est inter Eruditos; Ciacconius enim in suo Codice invenit *Imos*, et Strabo Geogr. l. iv. p. 190. 'Ελοβους nominat. Davis. *Elvici* etiam est in Leid. sec. *Hiluerum* et *Luturum* Mss. fere omnes quoque B. Civ. i. 35. *Heduos* Leid. pr. cum 4. aliis: *Eduos* Ed. Inc. *Helvetios* Mss. 2. et Edd. primæ: et in illis omnibus eodem modo c. seq.

VIII. 2 *Putabat*; in *Helvici*, &c.] Hac interpunctione perspicua fit sententia. Nam quod Editi habent; *putabat, in Helvici*, &c. ambiguum facit, utrum illud *putabat* ad Cæsarem referatur, an ad Luturum. Ego ad Luturum potius referendam existimo;

qui videlicet eo *repressus ac motus* dicitur, quod *intrare intra præsidia* (quæ Cæsar constitnerat, supra c. 7.) *periculosum putaret*: quod cum ita esset, Cæsar deinceps in *Helvici*, &c. *Clark*.

3 *Mons Cebenna*] Hic assidue Straboni *Κέρμανος*. In Ms. nostro est *Cebenna*, sed corruptum hoc ex *Cocenna*, quomodo in v. c. alio invenitur. Jam vero pro *δ* usurpari usitatam. Sic in veteri lap. *Transdanuviani*, et alia innumera. Vossius. Vide et Brant. Male Edd. quædam *Gebennas*. Ego præstuli *Cocennas*: quia ita constanter inveni in vetustissimis libris ut Bong. pr. Leid. pr. Voss. pr. Scalig. Petav. Egmond. multisque aliis: quod et de Cod. Achilles Statii testatur Ciacconius. *Cebenna* in aliis erat pro *Cec*. ut *Suebi* pro *Suevi*, *Gergobia* pro *Gergovia*: et innumeris in nominibus mutatae sunt *δ* et *ε*. Vide omnino præter plurimos viros doctos Manutii excursus ad Lib. de Bello Hispan. c. 13.

6 *Labors*] Libri plerique Mss. et antiquitus cusi *sudore*. Græcus *ερωδῆς*, ac si studio legisset. *Clark*. *Sudore* e nostris dant quoque Bong. Vossiani, Leidd. sec. et tert. Petav. Lovan. Egm. Gott. Duker. et Duvill. quod non ausim damnare, licet nimis poetiticum videri possit; et Cæsar, quod sciam, nusquam alibi eam vocem ita adhibeat. Sed Velleius tamen ii. 128. 'Quod nobilissimis summo cum *sudore* consequendum est.' Valer. Max. vii. 6. § 1. 'Provincias multo sudore et sanguine in potestatem redactas.' Plin. l. ii. Ep. 7. 'Decus sudore et sanguine adsequi.' Eo magis autem hic locum habet, quia labor hic non sine sudore, qui milites decet (Vide ad Sallust. Jug. c. 85. § 40.) peractus est. Quare parum abest, quin adfirmem a Cæsare suo more Synonyma jungente, quorum alteram altero explicatur, scriptum fuisse *sudore ac labore*: uti et locutus est Cicerone pro Fonteio c. 1. 'Qui cum ipso M. Fonteio ferrum ac manus contule-

runt, multoque ejus sudore ac labore sub p. R. imperium ditionemque ceciderunt.'

8 *Quod sic se*] Ita Ms. Reg. eleganter. Al. *quod se*, &c. Clark. Non capio hanc elegantiam. Istud *sic* meorum habet nullus.

9 *Ne s. quidem unquam homin.*] Sic Mss. plerique et meliores, non *hom. unq.* Præterea in Scalig. et Leid. primo non comparat vox *quidem*. Non male: sæpius enim *ne* ponitur pro *ne quidem*. Consule, quos laudat Clar. Dukerus ad Flor. III. 17. 'Ut ne prima illius flamma posset sustineri:' et Cel. Burr. ad Sueton. Aug. VIII. 35. 36. 'Ne civibus se committebat,' Petav. Cod. Apul. Met. I. I. p. 17. 'Ne sufficientem suppellectilem parare licet,' et passim *ne ipse*, *ne totus*, *ne omnino*, &c. I. IV. p. 66. *ac ne cauda*. Sic enim Mss. duo: vulgo addunt *quidem*. Ceterum *possint* reposui pro *possent* auctoritate Leid. pr. seq. Voss. pr. sec. Egmond. Scalig. Duker. aliorumque; quomodo et Vascos. Strada, Steph. et plures ediderunt: *possunt* Dervill. cum Edd. Rom. Med.

10 *Possent*] Ms. Vossii *possint*. Quod et postulare videtur temporum ratio. Clark.

12 *Hæc fama ac nuntiis perferuntur*] In Leid. pr. ac Scal. *Hæc fama nuntiis perferetur*. In Ms. Brantii, uti et Egmond. Petav. Duker. Dervill. Palmanni Schedis et Edd. primis, item Beroaldi, Vasc. Str. Steph. Gryph. post. aliisque *fama ac nuntiis*. Dervill. *perferunt*. B. Civ. I. 26. 'litteris nuntiisque Romani perlati.' Vide quæ dixi ad VI. 39. 'Quam fama ac nuntiis (vel *nunctis*) adferretur.' B. Civ. III. 102. 'fama de adventu perferrebat.' Nil tamen hic nota. B. Civ. II. 37. 'Res secundæ nuntiis ac litteris perferrebantur.'

15 *Ad se*] *Arvernus* scilicet, non *Vercingetorigem*. Clark.

16 *In Arvernus ocreas*] Bong. pr.

Voss. prim. Lovan. Egmond. et septem alii cum Ed. Inc. *per Arv.* Male et contra Cæsaris mentem. Vide ad Frontin. I. 4. § 11. 'In Italiam versus:' ut scribendum decui. Apul. I. II. p. 18. Ed. Colv. 'In Dræm,' vel, 'Dianam versus:' nam et ibi sic legendum vidimus alias. Justin. V. 8. 'Demissa in Piræum versus muri brachia.' Sic Mss. vulgo abest in.

ix. 7 *Rebus*] Nonnulli *Rebus omnibus*. Clark. *Omnibus* exaratur quoque in Cujac. Leid. pr. Scalig. Oxon. et Petav. ad marginem, uti et Edd. Bas. Vascos. Venet. Ald. Steph. Strad. Gryph. &c. quod si addi placet, jungerem cum illorum plerisque Editoribus *re suis*. *Omnibus suis* alibi quoque jungit Cæsar, ut et c. 10.

Quam maximis potest] Sic veteres cusi. Recentiores autem *quæ maximis*; quæ quidem lectio Typographorum vitio, ut opinor, in Lipsianam editionem irrepsit, ex qua eam bona fide repræsentarunt nuperi editores. Davis. Recte judicat Davisius. *Quam* Mss. et Editi priores ad unum omnes.

17 *Gergoviam Bajorum oppidum*] Ms. noster *Gergoniam*, dein superscriptum est *Gergobinnam*. Etiam Græcus habet *Γεργοβίννα*. In alio v. c. est *Gortenam*. Contendunt tamen viri docti nullum Boiis oppidum fuisse Gergovie nomine. Equidem multum obniti nosim, sed falli nihilominus puto, qui totam vocem hanc irrepsisse a librario putant. Et dicere malo corruptum mihi nomen videri. Sane veterem errorem esse satis ostendit, quod in multis codicibus legitur. Non omittenda sunt verba Anonymi, qui Celsum exscripsit. Ait autem: 'Vercingetorigis, audito Cæsaris digressu, retro in Bituriges reversus, atque hinc profectus in Boios transalpinos, oppidum illorum, sub Helvetiæ victoriæ tempus adificatum a Cæsare, Adulsi quoque traditam, oppugnare disposuit (oppide

nomen Gergovia) gloriosum sibi extimans, si Æduorum receptaculum, simulque Cæsareum opus everteret. Et postea iterum ait: 'Quo cum venisset, Vercingetorix ubi id sensit, Gergoviæ obsidione derelicta, contra eum pergit.' Nolim stare solius Anonymi verbis, sed quid prohibet, quominus duæ in Gallia Gergoviæ fuerint, cum Noviodunni nomine etiam tres diversæ urbes reperiantur. *Vossius*. Immerito suspectum habent hoc nomen Scaliger aliique; cum *Gergovia* hæc dicta sit *Boiorum*, altera *Arvernorum*. *Clark*. Cum Vossio sentit etiam Cellarius. Mibi tamen suspectum est magnopere *Gergoviæ* sive *Gergonia*, ut aliis, nomen. In nullo enim exstat Codice meo. Sed *Gortona* habent Leid. pr. Cujac. Scalig. et Oxon. qui etiam refert *Gorboliæ*; *Gergobinæ* Cod. Hotom. et Bnslid. cum Edd. Rom. Ven. et Mediol. Vascos. Steph. aliisque. Bongars. Voss. Petav. Lovan. Egmund. et reliqui *Gorgobinæ*. *Gorgobia* et *Gorgobina* vulgo apud Celsum cum Ed. Incerta. Non alienus sum a Scaligeri sententia, supposititium nomen credentis. De *Gergovia* Arvernorum oppido agit c. 34. 36. &c.

18 Quos ibi *Helvetico* prælio victos] Ms. Reg. *quod ibi Helvetios*, &c. Mss. Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. *quod ibi Helvetico*, &c. Græcus, sicut vulgati, *ΟΥΤ ΔΕ Τῆ ΕΛΒΕΡΙΩ*, &c. *Clark*. Quod exstat etiam in Bong. pr. Voss. pr. Petav. Voss. sec. Carr. Duker. Dorv. et Edd. primis adstipulante Celso. *Sibi* Bong. pr. et Voss. prim. Nil mnta. Cæsar 1. 28. dixerat 'Boios petentibus Æduis, ut in finibus suis collocarent, concessit: quibus illi agros dederunt.' Si id oppidum ædificari curasset ipse Cæsar, mentionem ejus rei fecisset; ac Cæsar eam Cæsaro-dunum, cujus in Turonibus meminit Ptolemæus; vel simili nomine adpellasset. Deiu *Helvetios* eum quod margo etiam Vascosani, sed

Helvetio diserite codex D. Vossii, et Scaligeri; uti 'Helvetius ager' 1. 2. 'Helvetia civitas' c. 12. ubi adi Voss. ac de hisce Gentilibus in *ius pro ius*, præter Heinsium aliosque viros doctos ad poëtas, adi A. Cuningham. Horat. Anim. c. 15. Hinc intelligendus Apulei, Met. 1. 4. 'Si Thessaliam proximam civitatem perveneritis,' pro *Thessalicam*. Nugantur ibi interpretes. Eodem l. in f. 'florem Thessaliæ regionis.' Consule quoque ad Lucan. vi. 402. 'Thessaliæ telluris.' Nihilominus *Helveticus* non muto. Nam aliud est *Helvetia civitas*, aliud *Helveticum prælium*: quomodo aliud *Thessalia civitas*, aliud *Thessalicum prælium*. Sic *Veneticum bellum*, *Nervicum prælium* et alia sæpe in Nostro. Dein Victor non ineleganter Bongars. pr. Lovan. Dorvill. et Ms. Brantii ac Edd. Rom. Ven. et Mediol. *ἡρρηθόρας* Gr.

x. 5 *Videret*] Sic Mss. Reg. et Vossii. Græcus item *ὀφθα*. Quæ et elegantior lectio. Vulgo *videretur*. *Clark*. Recte judicat Clarkius: et confirmatur *videt* ab Egmund. Scalig. Leid. primo et secundo. Forasan fuit olim *viderent* per elegantissimam Synthesin. Adi notata ad iv. 2. 'Gallia delectatur et impenso parant pretio:' et Cel. Burm. ad Suet. Calig. c. 51.

x1. 5 *Arma proferri, jumenta produci*] Non damno id quidem. Ingrata tamen est repetitio *rovi pro*. Quare fere præferam huic *conferri*: quod exstat in Bongars. pr. Vossianis, Lovan. Egmund. et sex aliis, atque Edd. primis, item Vasc. Str. Steph. Gryph. post. In unum acervum dedititii arma conferre solebant: quando ea proferre cogebantur. Hinc non male Leidens. primus præbet *efferi*. Confer omnino 11. 33. 'Armorum magnâ multitudine,' &c. Eadem tamen lectio, sed et variatio est c. 12. 'Arma proferri, equos produci,' ubi iidem Codices, ut et Petav. atque eandem

Edd. *conferri* exhibent. At ibi *proferri* omnino retineo, quia Syllaba *con* ter jam præcessit.

7 *Ipsæ ut quamprimum iter faceret Genabum Carnutum proficiatur*] Mirus loquendi modus: proficiatur, ut quamprimum iter faciat. Tamen nullus commentatorum (miror tam purgatas aures) hac locutione offensus est. Lego *ut quamprimum iter perficeret*; vel *ipsæ quam primum iter facit et Genabum Carnutum proficiatur*. Græcus transtulit, ἀβρὶς δὲ ὅρι τάχι-στα πορεύεσθαι βουλόμενος, ἐπὶ τὴν Γέ-ναβον, πόλιν τῶν Καρνούτων ἔρχεσθαι. Si nulla ex prioribus emendationibus placet, scribe, *ut quamprimum iter perficeret*. Vossius. Vossio mirus videtur loquendi modus *ipsæ proficiatur*, ut *quamprimum iter faceret*, quæ de causa reponit *ut quamprimum iter perficeret*, vel *ipsæ quamprimum iter facit et Genabum Carnutum proficiatur*. Nobis neutra harum emendationum placet, et, nisi vehementer fallor, hicce locus mutata interpunctione potest sanari. Sic igitur distingue: C. Trebonium legatum relinquit, *ipsæ ut quamprimum iter faceret. Genabum Carnutum proficiatur*. Certe sensus hinc commodus exsurgit, qui in vulgatis nullus est. Davis. *Ipsæ, ut quamprimum iter faceret, Genabum Carnutum proficiatur*. 'Mirus' inquit Dionys. Vossius, 'loquendi modus, *proficiatur, ut quamprimum iter faciat*. Tamen nullus commentatorum (miror, tam purgatas aures) hac locutione offensus est. Lego, *ut quamprimum iter perficeret*; vel *ipsæ quamprimum iter facit, et Genabum Carnutum proficiatur*. Hæc ille. At vero ridiculum prorsus errorem errasse videtur Vir doctissimus. Ita enim hæc accepit, ac si dixisset Cæsar: *Ipsæ Genabum proficiatur, ut quamprimum iter faceret* GENABUM. Quod plane ridiculum est. Atqui longe alia erat mens Cæsaria. Nimirum *ipsæ*; inquit, sine

mora *Genabum proficiatur*, ut inde *quem primum iter institutum faceret*, (GERGOVIAM scilicet adversus Vercingetorigem.) Qui sensus et optimus est, et satis perspicuus. Quare neque omnino audienda Davisii est emendatio, qui Vossio confidens, sensum utique in vulgatis nullum esse, legendum existimat, mutata distinctione, 'Trebonium legatum relinquit, ipsæ ut quamprimum iter faceret. Genabum Carnutum proficiatur.' Quæ est hinc valde locutio. Clark. Probo Clarkii expositionem. At vero Vossii emendationem egregie confirmat Leidensis primus, in quo *conficeret*, clariore locutione. Nec obstaret quod id verbum præcedat; (ea enim repetitio Cæsari est frequentissima, ut alibi monitum) nisi inde omnino judicarem emendandum *conficeret*. Quod verbum et apud alios in *conficere* abiit. Consule omnino Grævium ad Sueton. Cæs. c. 20. 'Diurna acta confierent.' Immo et Brantium ad ipsum Auctorem nostrum hujus libri c. 58. 'Id difficilius confieri animadvertit.' VII. 65. 'iter confici non posse:' ubi in multis Mss. *facere*: unde putem, et illic *confieri* relictum a Cæsare.

9. *Quum longius eam rem ductum iri existimarent*] Corruptissimus est Jul. Celsus, ubi hæc refert; legitur enim p. 121. 'Ad hujus loci (*Genabi*) defensionem Carnutes consilia conquierebant; eo tamen lentius, quo diutius bellandum crederent rem hæsuram, et simillimum viri esset morem impigerimi Ducis ignorantibus.' Omnes vident ulcus esse in verbis, cui tamen sanando medicinam non invenit J. G. Grævius. Rescribendum credo 'Ad hujus loci defensionem Carnutes auxilia conquierebant; eo tamen lentius, quo diutius *Vellendini* (sic enim nomen hoc supra extulit Celsus) crederent rem hæsuram, et simillimum *veri* esset morem,' &c. Davis.

. 11 *Cæsar pervenit*] Recte Ursinus censuit nomen Cæsaris esse adjectitium, cum in suis Mss. non invenisset. Decet quoque in Brantii Mato, uti et Carrar. meisque ad unum omnibus, atque Edd. primis. Vide ad II. 17. Sed et simul ejicere debuisset conjunctionem *et*, quam neque postulat Cæsaris stylus, neque agnoscunt Mss. aut Editiones principes.

14 *Pons fluminis Ligeris continebat*] Ita placuit reponere viris doctis, etiam Scaligero: sane sic noster quoque Ms. habet. Similiter dixit de Bell. Gall. I. 1. 'ex eo oppido pons ad Helvetios pertinet:' præ *pertingit*. Sic *continet* pro *contingit*. Sed Cæsar *continere* alio significatu plerumque usurpat. Et in vv. LL. legitur etiam *contingebat*, quod temere mutare nolum. Hirtius de bello Alex. 'magnis arboribus excisis, quæ longitudine utramque ripam contingerent.' Nisi forte hic *continet* explicare velimus, urbem adversæ fluminis ripæ adjungit, aut quasi unum cum illa continentem facit. Sed jam retineo illud *continebat*. Sic Cæsar de bello Civili I. 1. p. 223. ed. Plant. 'Continentemque ripæ collem improvise occupat.' Ubi *continens* est *adhærens*, vel *contingens*. Vossius. Sic edidit Jos. Scaliger: in aliis *contingebat*, quæ quidem lectio ex Glossomate est orta, nec tamen eam non probavit J. M. Brutus. Perperam. Velleius Paternulus I. 3. 'Corinthus—claustra Peloponnesi continentem, in Isthmo candidit.' Latinius Pacatus Pan. XII. 36. 1. 'Quos cursu non poterant continere, jaculis occupare.' Davis. *Contingebat*. Hoc est *continens erat*, sive *contigus oppido*. Non possum accedere viris doctis, *continebat* hic præferentibus: donec clariora mihi adducant exempla ejus locutionis *pons continet oppidum* i. e. oppido adheret et continua est. Pacatum non moror. Velleii locus huc etiam non facit. Recte 'Corinthus continet

claustra Peloponnesi,' i. e. amplectitur, vel quomodo et loci natura contineri, &c. de quibus V. ad I. 2. vel alio etiam sensu, præterquam quod locus ille mendo non vacare a plerisque viris doctis credatur. Multo minus huc facit locus Ciceronis Verr. VI. ab Hotomanno adductus 'pars oppidi, mari disjuncta, ponte rursus adjungitur et continetur,' scil. alia cum urbis parte. Nil dico de Cæsaris loco per Vossium adlato: quivis videt, alienum hinc esse; et similem fore, si hic haberetur *oppido pons continens erat*; ut B. Civil. II. 54. 'continens ripæ collis.' Hæc cum ita sint, verior lectio mihi videtur esse *contingebat*; quod et in aliorum Edd. ac Mss. habetur, et inter alios amplexi sunt Aldus ac Lipsius seu Plantinus, confirmaturque Mss. Cujac. Petav. Andino, Scalig. et Leidensi primo. I. 38. 'Reliquum spatium mons continet magna altitudine, ita ut radices ejus montis ex utraque parte ripæ fluminis contingant.'

21 *Quin cuncti*] Vox cuncti abest a Leid. sec. at pro ea in Andin. Cujac. Leid. primo et Oxoniensi legitur *Vivi*. Utramque admitterem 'cuncti vivi caperentur.' *Vivos* capi historicis non infrequens est locutio. Infra I. hoc c. 88. 'Vivos in fuga comprehenditur:' ubi itidem a Codd. nonnullis exsulat *vivos*. VIII. 35. 'Nemineque vivum capi patientur.' Vide etiam Bell. Alex. c. 76. et B. Afric. c. 95. 'Vivos capit.' B. Hisp. c. 23. 'vivi capti fuissent:' item c. 41. Liv. III. 9. MCL. 'vivos captos:' item c. 13. et IV. 59. ac sæpius.

22 *Multitudinis f. interclusum*] Leid. prim. Cujac. Andin. Scalig. atque Edd. Bas. Ven. Vasc. Aldi, Str. Steph. Gryph. Plant. et alia *Multitudinis*: quod cum denuo mutaverit Scaliger, nescio; cum sine dubio sit elegantius altero.

XII. 2 *Donavit*] Sic quidem nonnulli Codices. Præstoli tamen *donavit*, cum

Bong. pr. Voss. pr. Petav. Lovan. aliisque sex et Edd. primis: ut c. 4. 'Non tamen destitit, atque in agris habet dilectum:' ubi vide, et alibi sæpius.

3 *Bituricum, positum in via Noviodunum*] Quale oppidum hoc sit *Bituricum*, ignoratur. *Novioduni* bis mentionem alibi facit Cæsar, alterius in *Suessonibus* II. 12. alterius in *Æduis*, ejus situm describit hoc libro c. 55. 'Noviodunum erat oppidum *Æduorum* ad ripas *Ligeris* opportuno loco positum.' Vide etiam *Galliæ* notitiam. Quare hic *Hotomanno* placebat rescribi *Noviodunum*, vicum, quem *Aimoinus* *Biturigibus* conjungit. *Noviodunum* *Celso*. *Noviodunum* *Leid.* pr. At recte se habet *Noviodunum*: ut et c. 14. arbitratorque idem esse oppidum, de quo Cæsar infra loquitur, idque ibi rebellasse, et ab incolis tum incensum esse docet. Omnia enim verba *Bituricum positum in via* (quæ uncis inclusi) uti nec *Novioduni* nomen agnoscunt *Bongars*. *Petav. Lovan. Vossiani, Egmond. Gotorp. Leid. sec. Duker. Dorvill.* neque *Edd. Rom. Ven. Mediol.* In *Lovan.* tert. et *Ed.* Incerta adest nomen, sed desunt *Bituricum p. in via*: quæ omnino resecanda judico. Non erat oppidum *Bituricum*, sed *Æduorum*, in finibus *Bituricum*. Nam, hoc occupato, dein ad *Biturigas* ulterius profectus est et *Avaricum* cap. sequenti etiamnum in finibus *Bituricum* obpugnatum ivit. De *Avarico* vide *Cl. Wesseling. ad Anton. Itiner.* p. 460.

XIII. 1. *Præliumque equestre committit*] *Fr. Hotomannus* mavult *præliumque equestre committi*, quia Cæsar nondum pugnabat, ut apparet ex eo quod *Germanos* equites postea submitteret. Sed hoc non impedit, quo minus vulgata lectio possit defendi: nam, cum jussu Cæsaris prælium erat commissum, ipse, pro solenni scriptorum usu, pugnam facere dicitur.

Delph. et Var. Class.

Sic apud *Ballustium Jugurth.* c. 26. 'Jugurtha — omnes puberes *Numidas* atque negotiatores promiscue; uti quisque armatis obvius fuerat, interfecit,' quod idem valet ac *interfici jussit*. Vide et *B. G.* v. 56. *Davis.* *Committitur* est in *Leid. sec. committi* jam ediderunt *Vasc. Str. Steph.* aliique. Verum Infinitivo non opus esse recte censet *Davinsius*, dujusque generis locutionem sæpe ab auctoribus adhibitam esse, multis ostendi ad *Frontin.* II. 5. § 46. Vide et supra v. 11. *Cl. Burm.* ad *Suet. Cæs.* c. 1.

8 *Perduxerunt*] *Placet* magis; quod invenitur in *Carrar. Scalig.* et *Leid. sec. produxerunt*, scilicet e latetibus protractos ad Cæsarem publico in conspectu deduxerunt. c. 50. 'Producuntur ii.' c. 89. 'jubet arma tradi, principes produci.' 'ii producuntur' et passim. VIII. 38. 'In castra producitur:' ut *Mss.* quidam. Vulgo etiam *perd.* *B. C.* I. 23. 'Ad se produci jubet.' *B. C.* III. 28. 'Ad eum producti.' Sic enim *Mss.* *Adde* III. 71. V. etiam ad *Lucan.* III. 105. *Consule* tamen *Cl. Drakenb.* ad *Liv.* v. 15. § 8. 'Ad Imperatorem productus.'

XIV. 6 *Quod eq. &c.*] *Bong.* pr. *Lovan. Egmond.* et sex alii cum *Ed. Inc.* ut *eq. Edd. Rom. Ven. Mediol. atque.* Videtur Cæsar scripsisse et quod *eq. ipsi ab. et quod, &c.* uti alibi sæpissime.

9 *Deleri posse*] *Ms. Reg.* et *Edit. Rom.* diripi *posse*. *Mss. Eliens.* et *Vossii*, corrupte diligi *posse*. *Clark.* *Deleri* non male quidem servant *Cnj. Petav. Andin. Oxon. Scal.* et *Leid.* prim. (nisi quod is habet *delere*) cum *Edd. Veneta 1517. Aldi, Gryph. pr.* et *Plant.* aliisque. Vide *Heins.* et *Drakenb.* ad *Sillum* IX. 39. 'stratis deletis milite campis.' *B. Alex.* c. 27. 'funditus deleti fuissent' item *B. Afric.* c. 52. At *Edd.* primæ, ut et *Vasc. Str. Steph.* et alæ cum *Mss.* quatuor diripi. *Dirigi* *Ortel.* *Leid.*

Cæsar

4 G

tert. et Ed. Incerta. *Diligi* Bong. pr. Voss. pr. sec. Lovan. Egmund. *Deligi* Gottorp. et Voss. tert. *Diripi* notaret, exceptos exui, et petito commeatu spoliari. Sed videtur aliud quid latere, ut *discidi*, *elidi*, *dejici*, *excipi*, vel simile.

11 *A Boia quoquo versus*] Locus corruptus, quem sanare Ursinus et Ciacconius tentavere, pro *a Boia* respondentibus *ab hoste*. Quod mihi displicet. Græcus habet *ποσειδων ἀπὸ τῆς Βολας καλεῖν, ὅσον τοὺς Πυρραλοὺς τοῦ πρὸς ποσειδων ἔρεκα*, &c. Illud certe *a Boia* omnino mihi suspectum est, nec e more Cæsaris, qui dixisset *a Boia*. Alioqui usitatum id Celsi exscriptori, qui non raro tales ipse voces usurpat: sic 'Arverna princeps' ait: sic et *Ædum* appellat *Eduos*, cum inquit: 'Nulloque hostium insequenti, *Ædum* versus, ubi maxime metuebat, institutum iter arripuit.' Nisi *Ædum* legere malis. Postea tamen rursus ait: 'petunt ut *Ædum* accedat.' Vossius. Pro his vocibus Pet. Ciacconius et Fulv. Ursinus reposuerunt *ab hoste*; eas autem unci inclusit Jos. Scaliger; omnes tamen retinent Codices, etiam Græcus habet ἀπὸ τῆς Βολας, ut Boiorum regio forte sit intelligenda, eodem modo ac III. 9. *Venetiam* dixit Venetorum terram; Boiorum enim urbes et pabula non esse incensa patet ex c. 17. Ut tamen verum fatear, me non insensum haberet, cui hæc verba, *hoc est, spatio a Boia quoque versus*, e margine in textum irrepsisse viderentur. Davis. Voces (*a Boia*) suspectas habet Scaliger. Davisius et Amstelodamenses, ex editione Jungermani, scripserunt: *Hoc est, spatio a Boia quoquo versus, quo, &c.* Nimirum istud est errore typographico, ut opinor, irrepsit. Quod cum sententiam prorsus perturbaret, delendum existimavit Davisius totum illud, *hoc est, spatio a Boia quoquo versus*. Sed in Vulgg. sensus est perspicuus. Clark. a

Boia mallet Cellarius. In curis secundis deleri jussit Davisius *Ut tamen*, &c. permotus scilicet a Clarkio.

15 *Cum periculo*] Ita recte Cujac. And. Scal. Leid. pr. et Oxon. cum Edd. nonnullis. Reliqui Codd. et Edd. primæ aliæque multæ carent præpositione contra perpetuum fere Cæsaris morem. Sic III. 1. 'Magno cum periculo.' v. 62. 'Quanto cum periculo.' c. 75. 'At ne cum periculo ex castris egredi cogantur' et passim. Ita alibi 'cum contumelia, cum diligentia, cum dolore.'

16 *Progressuros*] De more variant Mss. et Edd. nam Bong. prim. Leidenses, Vossiani, Lovan. Egmund. Duk. Gott. Dorvill. et Edd. principes, item Vascos. Steph. Str. aliæque *processuros* exhibent. De hac variatione jam diximus ad v. 47. 'eo die milia xx. p. procedit;' ut et ibi dant plerique: vulgo *progreditur*. Utrumque Cæsari in usu est VI. 36. 'longius eum progressum audiebat.' I. hoc 78. 'longius ab castris progrediebantur' et B. Civ. I. 25. ac c. 48. his. Sed c. 66. 'qui adaquandi causa longius a castris processerant.' Immo c. 16. 'Quum longius necessario procederent:' et ita crebro, ut ne scias, quid preferendum sit.

17 *Inpedimentis exuens*] Bong. Vossiani, Leidenses, Egmund. Gott. Duk. Dorvill. et Edd. Principes ac R. Steph. *inpedimentis*: quod mutatum sane non oportuit. Opponit auctor ipso interficere; et eos *inpedimentis exuere*: atque inter hæc nihil interesse dicit. Metaphr. recte ἡ ἀπὸ τοῦ ἀποκτείνου ἡ οὐνοφάγου ἀποτρέπει. Et Celsus, 'an hostes occidamus, an bello necessariis spoliemus?' per *inpedimenta* enim jumenta, et id genus instrumenta bellica intelligit: de quibus plura c. 45.

21 *Prædamque tollendam*] Male Hotomanno ultima vox supervacanea videtur, refragantibus Mss. omnibus, et pleno ac perspicuo Cæsaris stylo.

Phædr. Fab. II. 8. 'Avem convocata jubet occidi familia, Prædamque tollit.'

23 *Æstimari debere*] Ms. *æstimare debere*. Quæ et elegantior Lectio. Græcus *χρη νομίζω*. Clark. *Æstimare* est tum in aliorum tum in meis Ms. omnibus, uno alteroque forsitan excepto; et Edd. antiquissimis. Verum et *debere* abest a Bong. pr. Vossianis, Lov. Egm. et 5. aliis, uti et Ms. Brant. et iisdem editis. Quod verbum aliquoties subintelligi scio. Adi II. 32. Hoc ipso capite 'necessario dispersos hostes ex ædificiis petere.' Hic tamen ambiguum nimis foret, et quasi id tantum æstimaret Vercingetorix: quare *debere* retineo cum Petav. Cuj. Leid. pr. And. Oxon. Scalig. aliisque.

XV. 5 *Quod se, prope, &c.*] In Ms. Reg. et Ed. Rom. deest, *se prope*. In Ms. Eliens. et Vossii deest, *quod se prope*. Clark. Has voces *quod se prope* non inveni quoque in Bongars. Vossianis, Petav. Egm. Gott. et Ed. Inc. *se prope* absunt a Lovan. Duk. Dorvill. Edd. Ven. Med. Vasc. Str. Steph. aliisque. Ad hæc pro *constabant* in Andino, Oxoniensi et Leid. pr. exstat *sperabant*. Ut fere credas, olim fuisse 'proponebant, explorata victoria, celeriter amissa recuperaturos.'

XVI. 4 *In singula diei tempora*] Sic recte, et male codex, qui *opera* habet. *Tempora* idem hic Cæsari, quod aliis momenta, vel horæ. Familiaris autem Cæsari hæc vox; sic supra: 'castris ante oppidum positis, diei tempore exclusus:' et sæpe alibi. Sic *anni tempore* sub finem I. VI.: et hoc libro, 'durissimo tempore anni.' Vossius. Per singulas horas, ut habet Jul. Celsus p. 124. Metaphrastes etiam καὶ ἑνὸς ὧρου ὅπου, qui tamen interpunxit 'exploratores, in singula diei tempora quæ;' &c. at placet vulgata ratio. Davis. c. 35. 'ex diei tempore.' c. 68. 'diei tempus' et B. C.

VIII. 15. I. 48. 'tempus anni:' ut et Hirt. B. Alex. c. 3.: ubi vide plura. B. Afric. c. 78. B. Hisp. c. 15, 16.

XVII. 9 *Adfecto*] Leid. prim. *confecto*; id est, debilitato, fracto quasi; uti alibi Cæsar. Nil opus tamen mutatione. o. 6. 'Magna difficultate adfiebatur.' B. C. III. 49. 'Aquæ inopia adfectos:' ubi vide. Vellei. II. 84. 'Inopia affectissimi:' et 'valetudine adfectus' B. Civ. I. 31. B. Alex. c. 44. 'vulnere.' B. Civ. III. 84. Alibi quoque hoc in sensu *confici* et *adfici* permutantur. Vide ad Front. II. 5. § 39. 'Vulnere adfecit.' Plura de verbo *adfici* ad VIII. 21.

12 *Pecore e longinquiribus vicis adacto*] Ciacconius et Ursinus legébant *abacto*, quia proprium illud vocabulum: unde et *abactores* dicti. Sed falluntur. Nam ut 'telum intra castra adigere' alibi Cæsar dixit, ita hic pecora: quæ e longinquiribus vicis intra castra adacta ait. Sic locutus quoque Plautus Bacchid. Act. v. scena 11. 'Nam, amabo, quis has huc oves adegit?' Itaque proprie hic Cæsar locutus. *Adigere* est compellere, cogere, et quemadmodum dicimus *cogere armenta in locum aliquem*, ita et *adigere*. Vossius. Vossio adsensum præbet quoque Clarkius: contra Ciacconio favet Hotomannus, et cum eo Edd. Romana, Ven. et Mediolanensis, Beroaldi aliæque. Sed *adducto* Leid. pr. e Glossa τοῦ *adacto*, quamvis fingi posset *h* hic in *d* esse corruptum: ut factum sæpissime in *abducere*, et aliis, et videatur melius convenire *abigere* cum *e vicis*, quam *adigere e vicis*, scilicet intra castra; nisi unica præpositione utrumque innuere voluerit Cæsar. Nam Plauti locus parum juvat, quia ibi *huc* additur. Nihilominus nihil muto. Adi me ad v. 15.: ut hic 'adigere e vicis pecus,' sic contra 'abigere in loca' Lælius I. 7.

22 *Quam non civibus Romanis—parentant*] Malim, *quam ut non*, vel si

id displicet, Claceonium sequere, qui *parentare* emendabat. Voss. Clactonius legit *parentare*; D. autem Vossio placet *quam ut non civibus Romanis parentarent*. Sed fortasse sana est lectio vulgata; et vox, quam addendam censuit, potest subintelligi. Nisi ita se res habeat, minore mutatione scribendum crediderim *quam ne civibus Rom. parentarent*. Certe Celsus p. 125. ubi hanc Cæsaris orationem refert, *omnia, inquit, pati malum quam ne nostra mollitie manibus Rom. civium—satisfiat*. Davis. Nihil hic mutandum. Subintelligitur ut per modi variationem, de qua egi ad II. 10. 'Constituerunt optimum esse, domum reverti, et ad eos defendendos undique convenirent.' Sic enim Mss. non *convenire*. Hic quoque libraril immutare conati sunt: nam *præstaret* legas in Bong. pr. Voss. pr. sec. Lov. Egm. et Dorvill. *præoptare* mallet etiam Clacconius.

XVIII. 5 *Eo profectum; quo arbitratur*] Cum in Lovan. et Brantii Ms. pro eo sit esse, eamque vocem omnino non agnoscant Andin. Leid. pr. Scalig. et Oxon. cum Edd. Rom. Ven. Mediol. aliisque, omnino putem esse supervacaneam, et satis e seq. quo intelligendam. Dein *arbitraretur* reposui auctoritate Mstorum Bong. pr. Voss. pr. Lovan. Cuj. And. Oxon. Leid. pr. Egmund. Scalig. aliorumque magno numero, et Edd. Vasc. Str. Steph. &c.

9 *Arctiores silvas*] Ita vocat densiores, quia crebris arboribus arcebatur hominum aditus. Locum recte cepit Græcus interpres, vertit enim *δοῦντρα ὄρυμα*. Davis.

XIX. 8 *Viderent,—existimarent;—perspicerent,—cognoscerent*] Ita edidit Scaliger, alique. Sed ex Mss. Reg. Ellens. et Vossii, omnino restituendum existimo *videret,—existimaret;—perspiceret,—cognosceret*. Ea enim multo elegantior est locutio. Et Græcus habet, *ὄρε δῶν ἐν τῷ*, &c.

Clark. Non ita primus Scaliger, sed multi jam ante ediderunt; uti Editores primi, item Beroald. Ven. Ald. Gryph. Plant. alique, et exstat quoque in Mss. Andin. Oxon. et Scalig. aliisque. *Viderent et existimarent* habet quoque Leid. pr. sed in duobus ultimis vocibus consentit cum Bong. Vossianis, Leidensibus reliquis, Petav. Egmund. Gottorp. Lovan. &c. quod idcirco reposui. Dein elegantius multo Mss. tantum non omnes, et Edd. primæ, ac Beroaldi, *recense sit pro esset*: item *videat* Leid. prim. Andin. et Oxon. ac *recusent* Leid. omnes, Voss. prim. et tert. Petav. Egm. Oxon. And. Gott. Ed. Inc. aliisque. *Recusassent* Bong. pr. *recusassent* Lovan.

17 *Sua salute habeat cariorem*] Sic omnes Codd. nec aliter legit Jul. Celsus, qui p. 126. ita loquitur, 'nisi vestram vitam meæ præferam salutis.' Cum autem de Cæsaris salute non agatur, sed tantum de gloria, quam, omisso prælio, non reciperet, omnino legendum crediderim, *sua laude habeat cariorem*. Fayet Græcus, qui habet *ἢν μὴ τοῦ ἑαυτοῦ ἑταίμων τὴν αὐτῶν ἑὴν περὶ πλεονος ποσότης*. Davis. *Sua salute* Græcus Interp. τοῦ ἑαυτοῦ ἑταίμων. Quod cum et sensus manifesto postulet; equidem cum Davisio nullus dubito, quin rescribi debeat *sua laude*. Clark. Bene, sed *salute* mordicus retinet Mss. sine ullo sensu. Forsan reponendum est *suavita*. Sic certe variant Codd. c. 50, cum *virtute* confunditur *salus* VII. 84. An *virtute* hic dixit Cæsar, ne ipse iis videretur timidus? *Estimant* pro *habeat* est in Leid. pr. a m. pr.

XX. 1 *Insimulatus*] Præfero lectionem Vossiani sec. quam exhibet etiam Claccon. liber et Vasc. Strad. R. Steph. et Gryph. post. *Insimulatur*.

5 *Fortuito*] Ita R. Steph. Scalig. et alii ediderunt. Atque id sane faveat in Voss. pr. Leid. pr. Scalig. Leid. sec. et Bong. pr. a m. sec. et Bong.

pr. a m. sec. testaturque Ursinus per o scriptum quoque esse in suo ac Vaticano Cod. in reliquis Mss. et Edd. est *fortuito*. Hirt. de B. Afric. c. 3. 'fortuita oblatam occasionem.' Sed et ibi Ms. Scal., Latin. et Ursin. et R. Steph. *fortuito*: immo Leid. pr. *fortuito casu*. Optime, ut ibi videbimus. Apul. Metam. l. vii. p. 149. Ed. Pric. 'occurrunt fortuito.' Ms. Dorvillii contra *fortuito*: quomodo etiam Ms. Leid. cum aliis in Hygini Astron. ii. 20. 'fortuita pervenit' ubi vide Munker. Magis tamen in Cæsare inclino in *τὸ fortuito*, uti et in Cicerone fecit Cl. Grævius cum aliis. Vide Philipp. x. 2. 'tibi non incidit fortuito:' at sæpissime in Mss. et Edd. Ciceronis variatur, nec non L. vii et aliorum. Adi Cl. Drakenb. ad ii. 28. 'Temere ac fortuito ageret:' et Cel. Burm. ad Sueton. Tib. c. 40. 'fortuito superne delapsa sunt.'

24 *Quin etiam ipsis remittere*] Græcus, *συγγιγνώσκει*. Sed hæc ita potius accipienda videntur, ut dicat Vercingetorix, 'se imperium, quod in eum contulerant, ipsis libenter remittere: si id ad suum unius honorem, potius quam ad ipsorum omnium salutem, pertinere suspicarentur.' Clark.

26 *Hæc*] Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. Vett. Græcus item *ταύτα*. Scaliger et recentiores *quod*. Nullo sensus discrimine. Clark. *Hæc* etiam omnes mei ad unum: quare revocavi.

39 *Se ex hac fuga recipientem*] Simili fere modo dixit Seneca Cons. ad Helviam c. 17. 'Huic parem virtutem exhibeas oportet, et animum a luctu recipias.' Non erat igitur, cur Fr. Hotomannus hanc locutionem suspectam haberet. Davis. Sed quod omnem tollit scrupulum, phrasi, quam adhibet Cæsar, usus est supra iv. 27. Velleius Patereulus ii. 70. 4. 'victis acie cum in tumultum nocte ex fuga se recepisset.' Porro Scaliger, Ursinum secutus, edidit 'se ex

hac fuga recipientem;' cum Norvic. aliique Msti simul ac veteres editi *pronomen demonstrativum* non agnoscant. *Idem*. cur. sec. *Hæc* deest in Mss. Reg. Eliens. et Voss. Item in Editt. Vett. et Interpr. Græco. Clark. *Hæc* servatur ab Ursin. Andin. Oxon. et Leid. pr. Ab reliquis abest, ut non necessarium pronomen. Et sic noster ii. 12. 'Quum se hostes ex fuga recipient.' vi. 41. 'Equitatum se ex fuga recepisse dicerent.' Adde viii. 20. B. Civ. iii. 95. 102. 'quascumque in partes ex fuga se recepisset et ex fuga in civitates se recepisse:' et Hirt. de B. Alex. 3. 47.

xxi. 5 *Milia hominum delecta*] In Vossiano primo diserte scriptum invenio *dilecti*. Quod vix a librariis proficisci potuit. Consule notata ad Frontin. iv. 2. § 7. 'C milia barbarorum proelio superati sunt.' Flor. iii. 20. 'X amplius milia hominum non modo effugisse contenti:' ubi male Mss. aliorum, et quatuor Leidd. *homines*. B. Hisp. c. 34. 'Interfecti sunt hominum milia xxi.' Ita etiam Mss. Val. Max. ix. 2. 1. et Ext. 3.

7 *Quod pene in eo, si id oppidum retinissent*] Ita ex Antiquis quibusdam Editis restitui; addita voce *id*, ex Mss. Reg. Eliens. et Vossii. Quo pacto sententia fit et perspicua admodum, et locutio elegantissima. Græcus recte expressit, *ἐν ταύτῃ γὰρ σχεδὸν, εἰ ταύτῃ διαφυλάξαιεν τὴν πόλιν, τὴν νίκην πάντων κείσθαι*. Scaliger et Editt. fere omnes recentiores *quod* penes eos, *si oppidum, &c.* sensu, aut abjecto admodum, aut nullo. Clark. Cl. Clarkius legit, *quod pene in eo, si id oppidum retinissent, summam victoria constare intelligebant*. Sic certe Græcus in suo codice reperit. At *penes eos* retinent Cujac. Petav. Gotorp. aliique libri præstantissimi; quapropter illam lectionem non moveo. Sed id agnoscunt Mss. editique veteres. Davis. cur. sec. *Pene in eo* ex meis habent soli Andinus, et

Oxoniensis, cum Edd. Basil. et Vascos. ac Stradæ margine et R. Stephano. Ceteri tam aliorum, quam mei Mss. et Edd. rectius *penes eos*. *Constare* dictum est pro *constaturam*. Præsens pro Futuro, de quo vide ad II. 32. 'facere dixerunt.' Bene Cel-sus 'eo consilio ne vel solis Biturigibus salus publica crederetur, vel servati oppidi gloria solorum esset Biturigum, sed Gallorum omnium.' *Id* autem revocavi ex cunctis Mss. et Ed. prisicis.

XXII. 1 *Singulari m. nostr. virtuti*] Ante hæc verba lacunam esse plerique hactenus docti, ipseque Scaliger sensit. Ego, (quod pace magni viri dixerim) nullum hic hiatus agnosco, nec vel in Mss. aut Græco. ullum ejus vestigium reperio. Anonymus quoque Celsi excursor eodem omnia ordine prosequitur, nulla re addita. Et si recte historiam perpendamus, cuncta coherere videbimus. Nam primo refert Cæsar frumentariæ rei angustias suis in castris; exinde digreditur ad discessum Vercingetorigis, accusationem ejus, et quæ alia eam secuta, quibus relatis ad institutum redit. *Vossius*.

5 *Quas cum destinaverant*] Alii *distinuerant* legunt, et in his Justus Lipsius Pol. D. v. 89. Sed vide quæ disseruimus ad librum III. *Voss*. Codd. nonnulli *distinuerant*. *Clark*. In nullo, quod sciam, Codice inveni *distinuerant*. Sed ita ediderunt Vascos. Str. Steph. et alii. *Destinaverant* est in Andin. et *Voss*. uno: *distinuerant* placet quoque Hotomanno pro *averterant*, *contrariam in partem adtraxerant*. At vero hoc non notat verbum *distinere*, nisi de diversione duarum partium agatur: quod hic locum non habet. Vide ad III. 14. Quare cum Mss. et Turnebo Adversa. XIV. 11. et *Vossio*, *destinaverant* retineo.

13 *Quantum has quotidianus agger expresserat*] Usus Cæsar verbo artis. *Deprimere* et *exprimere* duo contraria,

quorum illud demittere, hoc sursum attollere. Sic usus Vitruvius VIII. 7. *expressum* vocat violentum aquarum adscensum per fistulas. Ait enim, 'Ita per fistulas plumbeas aquam qui ducent, his rationibus bellissime poterunt efficere, et decursus, et circumductiones, et ventres et expressus.' Quin eodem capite, *expressiones* vocat eminentia loca. 'Sed ea castella neque in decursu, neque in ventris planitie, neque in expressionibus, neque omnino in vallibus, sed in perpetua fiant æqualitate.' Eidem IV. 4. *Eminentes expressiones* in lapide quadrato, non aliud sunt quam, ut Galli dicunt, *enlécures*, *tailhure en point de diamant*. *Vossius*. V. Lips. Pol. I. II. D. 3, 4. et *Voss*. ad B. Civ. II. 9.

Commisio suarum turrium malis] Nec Ciacconio fidas, qui *alis*; nec Lipsio, qui *aliis* emendabat. Illud si recipias, dicendum per *alas* intelligi vacua spatia, quæ inter turres erant, completa esse. Sive *interturris* novis asseribus obducta. Sed tum dixisset Cæsar connexas inter se turres fuisse: sed minime id vult, neque opus erat. Nec alterum placet *turrium suarum aliis*, quomodo Lipsius emendabat. Nam præterquam quod rara in Cæsare talis locutio, quo fine novas turres exstruxissent oppidani, cum jam haberent turres Romanorum turribus oppositas? Vera et genuina lectio in vulgatis est: illud autem *committere malos*, Cæsari nihil aliud, quam ut hodie in tabulatis fieri videmus, transversariis tignis conjungere malos, seu facies exteriores turris, et novum iis tabulatum superstruere. *Vossius*. Recte. *Malis* enim sunt quævis longæ trabes. Frontin. III. 8. § 3. 'Ad mœnia malos exequantes altitudinem jugi subrexit:' *σκούπαις* vertit Græcus. Est et qui *scalis* legat, ut monet Cellarius. Ceterum omnia ab *et apertos* usque ad finem Capituli desunt Mss. Brant. Vossianis, Lov. Egm. Gott. Dorr.

Leid. sec. tert. et Edd. primis, Be-
roaldi et aliis vetustioribus; immo et
a Metaphraste Græco: unde patet
eum non optimis Codd. usum fuisse.
Apertos cuniculos absunt a Carr. Duk.

14 *Apertos cuniculos*] Nota duplices
cuniculos tectos et apertos. Quorum
hi similes intestinis itineribus, quæ
hodie *approches* vocamus: nisi, quod
nunc per anfractus itur, quod an olim
fecerint incertum. Tectorum cuni-
culorum meminit Hirtius VIII. 41.
'Tectos cuniculos agunt ad caput
fontis, quod genus operis sine ullo
periculo, et sine suspicione hostium
facere licebat.' Sed quæri possit, quo
fine aperti cuniculi acti sint. Ego
nisi, ut hodie fit, sinuati per artem,
et objecto aggere defensi fuerint, fa-
teor me nullum usum videre. Hoc
ipsum autem ex veteribus ægre com-
probari possit. Itaque videndum, an
non velit Cæsar cuniculos more solito
a Romanis actos, sed ab oppidanis
saxorum jactu humum, sub quam age-
bantur, perfractum esse, ita ut, cum
viderent, quo loco hostes mœnibus
appropinquarent, tali arte eorum
opera morarentur. Certe deliberan-
dum amplius censeo. *Vossius*. Labo-
rant Viri docti, quinam sint *cuniculi*
aperti, (nimirum *cuniculis tectis* oppo-
siti,) et cui usui. Sed Cæsar simpli-
citer intelligit cuniculos, *postquam* vel
qua parte essent tandem *aperti*. *Clark*.

XXIII. 1 *Muris autem omnibus Gal-
licis hæc fere forma est*] Mss. plerique
et Editt. Vett: 'Muri autem omnes
Gallici hæc fere forma sunt.' Quod
perinde est. *Clark*. Vulgatum e suo
vel Ursini Codice primus dedit Scal-
iger: et consentiunt Andin. Leid.
prim. Oxon. Reliqui omnes cum ante
editis aliam exhibent formam orati-
onis.

2 *Trabes directæ perpetuæ in longi-
tudinem*] Hoc dicit, trabes directas
in solo positas in longum, non in
altum; id est, planas jacentesque, et
quidem *perpetuas* solidasque, non e
partibus factas, tot pedum. Quod

autem sic accipere oporteat, non de
ordine trabium recto et alto, verba
sequentia mox evincunt, qui opus
aggeratum fuisse, et crevisse, 'dum
justa muri altitudo expleretur.' At-
qui si trabes rectæ positæ, jam a
principio altitudo justa fuisset. Lip-
sius Poliorc. I. III. Dial. 5. *Davis*. Ita
scilicet, ut earum Longitudo esset
Muri Crassitudo. Ut apparet ex eo
quod mox sequitur: 'Quæ perpetuis
trabibus pedes quadragenos plerum-
que *introrsus* revincta, neque per-
rumpi neque distrahi potest.' *Clark*.
Trabes perpetuæ Græce vocantur
διπρυκῆς vel *πρὸς ἑαῖς*; uti egregio
Josephi exemplo de B. Jud. VII. 33.
illustrat Cl. Bosius Animadv. ad J.
Cæsar. p. 21.

4 *Hæc revinciuntur introrsus*] Codices
nonnulli *æræ* vinciuntur *extrorsus*.
Sed vera est vulgata lectio. *Clark*.
Æræ vel *Eræ* vinc. est in meorum
Mstis septem, et Carrar.; sed clare
patet, eam lectionem natam esse e
scriptura æ sine aspiratione. Opti-
mi quivis, ut Bong. pr. Leid. pr. Voss.
pr. Oxon. Scalig. et alii *hæc* vel *æræ* rev.
exhibent. Ed. autem Scaligeri *hæc*:
ut supra aliquoties variatum est, an-
tique pro *hæc*: *æræ* Ed. Plant. dein *æræ*
introrsus in Mss. fere omnibus et Edd.
Vett. legitur. Verum optimi, Lei-
dens. prim. Scalig. Cujac. cum
Egmund. Carr. Ciaccon. et Lovan.
introrsus servant, uti jam ediderunt
Vascos. Str. Steph. et Ed. Gryph.
post. ac deinceps cum Lipsio Poly-
orc. III. 5. ubi hoc totum illustrat
caput: *ἐξ ὧν* Metaphrastes. Adde
Hotom. et infra 'materia, quæ in-
trorsus revincta.'

6 *Alius insuper ordo adjicitur*] Saxo-
rum. Duæ trabes, distantes inter
se binos pedes, initio ponuntur; in-
tervallum complent saxa: post ista-
rum trabium secundam alius ordo
saxorum adjicitur, ne contingant tra-
bes, seu ut alternatim trabes sint et
saxa. Nihil hic vidit Just. Lipsius,
qui hæc verba de trabibus accepit.

Davis. Neque recte hoc cepit Lipsius, qui de *Trabibus*, (quanquam illud ferri quidem potest) neque *Davisius*, qui de *Saxis* intellexit. Hoc enim ait Cæsar; secundum ordinem *Trabium Saxorumque alternorum*, ita inferiori ordini superpositum, ut *Trabes* singulæ *Saxis* incumbant, *Saxa Trabibus*. Ut in errorem incideret *Davisius*, fecerunt verba præcedentia, *Trabes directæ—distantes inter se binos pedes*; quæ ille ita accepit, ac si *DUAS* duntaxat *trabes* dixisset Cæsar, inter se *DUOS pedes* distantes; cum e contrario, '*Trabes—distantes inter se BINOS pedes*,' sint manifesto totus inferior ordo *Trabium quantumvis multarum*, pro longitudine muri, in solo *binos* pedes inter se distantium: quæ binorum pedum intervalla *saxis* deinceps grandibus effarcirentur. *Clark.* Recte porro '*Ἐπιβάλλουσι*' vertit Græcus, et *adjuicitur* servat recentissimus *Dorvill.* Codex cum *Edd. primis*. Verum *Mss. mei* reliqui omnes cum *Carrar.* et *Ed. Incerta* dant *additur. Andin. additus.*

8 *Intermissæ spatii*] *Hotomannus* non dubitat quia legendum sit *intermissis*, et ita Cæsaris consuetudinem postulare ait. Et sane confirmat eam conjecturam *Leidensis* primus et *B. Civ. i. 20.* 'Non certis spatiis intermissis.' Verum et ipsa *res intermitteri* dicitur, ubi desinit. c. 17. 'ad eam oppidi partem, quæ intermissa,' &c. c. 70. 'Plantities intermissa collibus,' i. 28. 'Qua flumen intermittit.' v. 8. 'Vento intermisso.'

12 *Ac saxis*] Ita restitui ex *Mss. Reg. et Vossii* et *Edit. Rom. Scaliger* et recentiores omnes, *Aut saxis*. Qui sensus est nullus. *Clark.* Legendum *ac saxis*, ut ediderunt *Beroaldus, Ursinus, Gryphius, aliique*. Altera lectio videtur in editionem *Scalligeranam* vitio typographico irrepisse. *Davis.* cur. sec. *Ac* revocavi auctoribus *Mss. omnibus. Aut* jam est in *Ed. Plantiniana*. Non

opus autem cum *Hotomanno* legi, *pedum quadragesimam*, vel *pedes q. longie*, quivis tiro videt, qui spatium mensuræ in *Accusativo* millies poni, e *Grammaticis* didicit.

xxiv. 12 *Picem alii*] *Voss. alii* non compareret in ullo, quod sciam, *Codice*, aut *Ed. ante Scaligerum*. Primus *Hotomannus* scripsit, perspicue hic deesse eam vocem, ut fuerit *alii picem*. Ex hac conjectura in textum recepit *Scaliger*. Verum nequiquam necessaria est. Neque habet *Metaphrasas*. Eruptio fiebat ab *aliis* scilicet: ubi solet omitti istud *alii*. Alii vero ignem cujusque generis jaciebant. Et ita Græcus *οἱ δὲ* de ignem jacentibus. Confer omnino exempla congesta ad i. 9. 'Helvetii ea spæ dejecti, &c. alii vadis *Rhodani*.'

14 *Occurreretur*] *Mss. et Edd. Vett. Curreretur. Clark.* Recte tamen puto, *Scaligerum* edidisse *occurr.* quod exaratum est in ipsius *Codice* ac *Leid. primo*. Vide ad *III. 4.* 'Eo occurrere et auxilium ferre.'

xxv. 5 *Animadvertebant*] *Cod. Petav. Advertebant.* Verum membranæ *Andinæ* et *Oxonienæs animam advertabant*. Egregie: ut jam vidimus aliquoties. Vide ad i. 24.

6 *In illo vestigio temporis*] Sic de bello *Civili II. 26.* 'et vestigio temporis primum agmen erat in conspectu.' *Usus* et *Cicero* in *Pisonem*: 'Atque eodem in templo, eodem et loci vestigio, et temporis.' Est autem metaphora ab euntibus, qui vestigiis iisdem diu non insistant. *Curtius IV. 5.* 'Nunquam diu eodem vestigio stare fortunam.' Alibi Cæsar dixit 'punctum temporis.' De bello *Civili II. 14.* 'Ita multorum mensium labor, hostium perfidia, et vi tempestatis, puncto temporis interiit.' *Vossius.* Vide ad *IV. 5.* 'E vestigio perire.'

14 *Altero, successi*] *Mss. et Edit. Vett. alteri. Clark.* At *altero* servant *Mss. Leid. pr. Cujac. Scaliger. Oxon. et Andin. cum Edd. Aldi,*

Gryphii, Plantii, &c. Recte, ut sit Ablativus more Cæsaris, de quo egi ad c. 4. Nisi potius hic sit antiquus Dativus pro *alteri*. Vide ad v. 27. 'alteræ legioni.'

15 *A propugnatoribus*] Hotomannus hanc vocem hinc alienam censet, legitque *protectores*. Verum id quod substituere conatur, interpretamentum est elegantioris vocis *propugnetoris*. *Propugnator* enim, ut proprie dicitur ille, qui obsessus defendit mœnia, vallum, navem: ita sæpe de obsessis, ut hi erant, simpliciter sumitur, vel etiam pro quocumque alterius defensore ponitur. Consule J. F. Gronov. Obs. iv. 17. Hinc patet, a viro docto male etiam adscriptum esse *protectores*, aut in aliis Mss. abjici pro. ut sæpe factum et hinc erratum. V. ad Liv. xxvi. 6. Front. iv. 5. 18.

16 *Omni parte*] Mss. et Edit. Vett. *omni ea parte*. Græcus *πάντων τῶν κατὰ μέρος*. Clark. Placeret Hotomanno *e. ex parte*: ut alibi sæpe: et c. 69. *ex* non est in Bas. Ven. Ald. Gryph. Plant. et seqq. neque in Mss. Cuj. Leid. pr. Oxon. sc. And.: quare nil innovo. Contra in illis Mss. scribitur c. 28. 'ex omni eo numero;' ubi alii omittunt *eo*; ubi vide. Malim tamen *ex p.* ut habet Ciacconii liber: 'ex omnibus partibus' c. 80. 'duabus ex partibus' B. Civ. ii. 106. 'o. illa parte' Leid. sec.

xxvi. 2 *Consilium ceperunt ex opido profugere*] Infinitivus est pro Gerundio, qui quidem loquendi modus Poëtis ex Hellenismo est usitatissimus, nec tamen eum refugerunt optimi prosæ orationis scriptores. Sallustius Catil. c. 17. 'Quibus in otio vel magnifice vel molliter vivere copia erat.' Corn. Nepos Lysandr. c. 3. 'Iniit consilia, reges Lacedæmoniorum tollere.' Justinus xxxvi. 1. 3. 'Pellere ipsum regno consilium cepit.' Vide et Hirtium de Bell. Afric. c. 78. Davis. Vide etiam ad viii. 44.

8 *Cum matresfamilias*] In v. c. 'matresfamilie.' Et ita de bello Civili ii. 4. inquit: 'Omnium seniorum, matrumfamilie; virginum precibus.' Vossius. Bene id hoc loco, quod tamen omisit supra, monuit Vossius. *Familie* exstat in Bong. Vossianis, Leidensibus, Petav. Egmund. Scallig. Cujac. Lovan. Gott. Duk. Dorv. et Edd. primis, item Vascos. Stradæ, Steph. ac Gryph. poster. Vide cum alibi, tum i. 59. 'Matresfamilie eorum.'

11 *Natura et virium infirmitas*] Pro naturalis virium infirmitas: *ἀσθενεία τῆς φύσεως* Græcus. Poëtis mos loquendi familiarissimus. In c. 5. est 'naturæ et virium infirmitas.' Vossius. 'Virium infirmitatem' dixit etiam Lactantius Div. Inst. i. 9. Hic autem est *τῆς διὰ φύσιν*, *natura* enim et *virium infirmitas* idem denotat ac naturalis virium infirmitas. Sic apud Justinum ii. 11. 'Lanæ iis usus ac vestium ignotus est,' pro eo quod est, *lanæarum vestium*. Vide Joan. Georg. Grævium ad Ciceronis Offic. i. 44. Davis. Mss. Reg. et Vossii, *natura*, &c. Græcus, *τῆς φύσεως*. Clark. Scio, satis bene defendi posse *τὴν φύσιν*. Verum id retineri contra Mss. non video esse necesse. Jam vero *naturæ* exaratum est in Bong. Vossianis, Ursin. Oxon. Scallig. Leidd. Lovan. Egmund. neque dubito de aliis vetustioribus; atque ita ediderunt Vascos. Str. Steph. et Gryph. post.

xxvii. 1 *Directique operibus*] Mss. Reg. et Voss. *erectisque*. Edit. Rom. *perfectisque*. Græcus, *ἐντελέσας*. Clark. *Perfectisque* legas sane in Mss. aliquot, ut Leid. primo, Scal. Oxon. And. Cujac. Dorvill. et Dukeri a m. prima, ut et Edd. Mediol. Ven. Ber. Vasc. Ald. Gr. Steph. Plant. aliisque. *Erectis* autem in Duker. supra scriptum ac Vossiano sec. id quæ placebat Hotomanno. Verum retineo ego *directique*: quod Ed. Incerta, in qua et *directis*, jam habet

cum Mss. reliquis, uti et Aicardi, sive *derectis*, quod est in Voss. pr. et Urs. *derelictis* Leid. sec. *Directis operibus* idem est, ac *oppidum versus promotis, et institutis*, sive ita dispositis, ut operibus illis jam factis nocere et adpropinquari posset urbi. Ita passim *dirigere aciem*. Imo *dirigere castella*. Florus IV. 12. § 26. Hinc ibidem § 31. *Se dirigere*: ubi vide et in Ind. ac Lexicis.

4 *Quod paullo incantius custodias in muro dispositas*] In Orosio est, 'cum hostilium machinarum amenta nervique languerent.' Vossius.

5 *Suosque languidius in opere*] Vet. cod. *Suos quoque*, quod rectum esse nullus ambigo. Idem. Vetus Dionys. Vossii codex habet, *Suos quoque*. Nec dubitat vir doctissimus, quin ita legi debeat. At vero id ita demum ferri potest, si, mutata distinctione, tota hoc modo interpungatur sententia: 'arbitratus est. Quod paullo incantius custodias in muro dispositas videbat, *suos quoque languidius in opere versari iussit*,' &c. Quomodo et Græcus Interpres accepit. Clark. Cnjacii etiam Cod. Scaliger. et Oxon. cum Pulm. Schedis et Edd. Vasc. Stradæ, R. Steph. et Ed. Gryph. post. exhibent *suos quoque*; optime, modo post *arbitratus* deleamus est: unde maiore illa distinctione non est opus. Ed. Luc. *sus et l.*

6 *Intra vineas*] Nonnulli Codices, *extra vineas*. Lautusque valde est Hotomannus, qui id sine dubio rectum existimat, quia nimirum *vineis contineri legiones non poterant*. Quasi vero, *intra vineas* non illud ipsum esset, quod censet vir doctissimus Cæsarem dicere debuisse, *citra vel post vineas*. Græc. *ὄρη τῶν μυχῶναις*. Clark. *Intra vineas* idem est ac *intra vallum, intra castra, intra præsidia* B. Civ. III. 83.; et similia sexcenta. Verum tamen Mss. mire variant. Nam Bong. pr. præbet 'legionibusque extra vineas in occulto expeditis.' Vossiani vero pr. et sec. Petav.

Egmund. Gott. 'legionibusque extra castra vineas in o. expeditis:' atque ita Lovan. nisi quod ille habeat *vineasque*. At Leid. sec. et Voss. tert. 'legionibusque extra castra vineis in occ. expeditis:' *extra castra* pro *intra vineas* quoque Duker. In occulto deest Leid. pr. et Scalig. Leid. tert. et Buslid. 'legionibusque extra castra vineas in o. expediti:' quo facit etiam Ed. Incerta habens 'et legionibus extra castra vineas in occ. expediti.' Pro *intra* in Leid. pr. pro varia lectione est *iusta*. Ex his varietatibus Codicum legi plenius posset, licet sensus eodem redeat, *Legionibusque extra castra intra vineas in occulto expeditis, cohortatur*; sc. eas vel milites. Vide, quæ diximus cap. 4. quamvis et possit referri ad *suos*, quod præcessit. In occulto possit videri etiam esse interpretamentum *τῶν intra vineas*. Sed adi. 1. 30. Saltem *cohortatur* prætuli, maiore distinctione post *perciperent* posita, ex Mss. Leidensi primo, Scalig. Oxon. Andino, Dorvill. Carrar. et Edd. primis.

8 *Escendissent*] Vulgg. *adascendissent*; sed lectio a nobis recepta est in Cod. Andino, et eam propugnat J. F. Gronovius ad Livii II. 28. Eadem vox Silio Italico videtur restituenda, in quo II. 3. ita legitur, 'Gelidosne scandere tecum Deficiam montes?' Repono *escendere*. Sic Sallustius Jugurth. c. 97. dixit 'pars equos escendere.' Davis. Attamen Mss. omnes reliqui ad unum, etiam Oxon. qui aliter consentire cum Andino solet, hic et c. 46. *Adascensus*: ubi vide Periz. et c. 48. *Adascendere* retinent: quare pace summi viri manum, cum Clarkio ad hic revocavi. Ceterum innumeris locis istud *escendere* voluerunt inculcare viri docti. Vide quos laudant Cel. Drakenb. ad laud. Livii locum, et Doct. Arntz. ad Aurel. Vict. III. c. 58. 'Muros primus adscendit.' Sed et iudicium Cel. Burm. ad Suet. Jul. c. 62; B. Civ. I. 33.

‘Muros adascendunt.’ Ita *adascendere* in *navem*, non *escendere*. Vide Doct. A. V. Staveren ad Nepot. Them. c. 8.

9 *Premia proposuit*] Pecuniam. Sic Cæsar ob virtutem turmæ Casianæ donavit millia XIII. ut narrat auctor Bell. Hisp. c. 26. Joan. quidem Brantius præmium, quod hic pollicetur Imperator, muralem fuisse coronam censet. Perperam; hæc enim ei soli, qui primus murum subiit, erat donata. Cæsar autem pluribus præmia, de quibus hic agitur, proponit. Vide A. Gellium Noct. Attic. v. 6. *Davis*.

XXVIII. 3 *Oboiam contraveniretur*] Færnus et cum eo Ursinus e Ms. delect *contra*; at Hotomanno placebat ejicere *obviam*. Mihi non liquet, an e varia lectione nata sit quædam vox: de qua corruptionis causa consule Drakenb. ad Liv. III. 44. Burm. ad Suet. Aug. c. 3. ‘candidatus petitor.’ Huc forsitan etiam referenda l. IV. ‘proximæ primæ naves.’ Vide etiam B. Civ. III. 13. Codd. mei aliorumque utrumque retinent. Similiter B. Afric. c. 45. ‘Contra Cæsarem adversus armatusque consistam.’ De tali pleonasmō vide cum alibi, tum ad B. Civ. III. 61. ‘Vulgo universi.’ Similia etiam vide apud Cl. Drakenb. ad Liv. III. 41. ‘ultra vocem excessisset.’ Simile fere Ovid. Met. IV. 80. ‘*Oscula non pervenientia contra*.’

6 *Ne omnino spes omnis fugæ*] Sic Ms. Reg. eleganter. Alii omittunt *omnis*. Clark. Neque ullus ex meis agnoscit *rd omnis*: quod temere intrusum nolim; licet contra B. Civ. III. 58. occurrat ‘nemo fuit omnino militum.’ Sic temere *omnino* et *omnium* bis contra Mas. apud Ciceronem intrudere conatur Doct. Th. Bentl. ad l. I. de Fin. c. 12.

7 *Continenti*] Male Færnus et Ursinus ex unico codice *Continuo* prætulere, licet iis adstipuletur Oxoniensis. Aliud adjectivum amavit noster, ut sæpe jam vidimus. Et ita c. 4.

‘labore continenti omnia superare;’ et ita B. Civ. III. 68. ‘Continentia bella’ v. 11. ‘Continens flamma’ VIII. 15. ‘Continentes dies’ B. Civ. III. 84. Atque ita passim alii. Corrigendus e Ms. Dict. Cret. III. 26. ‘Continente flamma,’ vulgo *continuante* ex indicio Cl. Perizonii, qui eum locum hic adscripserat.

13 *Omni eo*] Deest *eo* in Mss. et Editt. Vett. Neque ad sententiam opus est ut retineatur. Clark. Ad sententiam quidem non requiritur, sed videndum, num Cæsaris stylus et veneres pronomen addi non flagitent. Certe agnoscut id Mss. Cuj. Leid. pr. Scal. Ox. et And. Contra c. 25. illi codices carent *rd eo* in *omni eo parte*: ubi reliqui cum Edd. pp. admittunt: c. 57. ‘Illum omnem locum:’ c. 75. Mss. plerique *omnes hos*: c. 79. ‘Omnem eam planitiem:’ VIII. 46. ‘Omnem illam regionem,’ uti Mss. plurimi habent: B. Civ. III. 11. ‘Omnesque eas naves:’ B. Alex. c. 9. ‘omni illa regione,’ item c. 26. et c. 42. et passim.

16 *Silentio sic ex fuga exceptis*] Ursinus primus ita refinxit locum, e suo codice interponens, *sic*; putavitque, nisi ita legatur, vix satis aptum sensum elici posse. Eum secutus est Scaliger, et certe particulam illam agnoscunt quoque And. Oxon. et Leid. prim. qui non habet *ex fuga*, ut et quidam editi. Verum cum in Mss. reliquis omnibus, etiam Scalig. Potav. Cujac. qui alias solent cum nominatis Codd. consentire, non adsit *sic*, suspecta mihi est vehementer, licet sequatur *ut*: immo ea conjunctio causa fuit, cur sciols adderet *sic*, putans sine eo sensum non constare, et Hotomannus contra pro *ut* vellet legere *et*; quod est quoque in Mss. Carr. Lovan. et 4. recentioribus cum Ed. Incerta, perperam. At vero elegantius tum alii tum noster, particulam *sic*, *tam*, *ita*, &c. ante *ut* omittere solet. Multis id ostendimus jam III.

14. 'Has altitudo pappum superabat, ut' &c.: ubi intruserant tantum, aliisque locis. Ceterum Leid. sec. dat *recepit*, male. Recte Hotomanus explicuit *excipere fuga* per intercipere in ipsa via: ut vi. 35. 'Multos ex fuga dispersos excipiant.' B. Civ. i. 24. 'Reducitur ad eum deprehensus ex itinere.' Sall. B. Catil. c. 34. 'Ex itinere litteras mittit.' Et ita passim 'ex itinere obpugnare urbem,' et similia.

19 *Disparandos*] Rarior hujus verbi usus est apud aerei ævi scriptores pro *sejungere*, *separare*, unde notandum, in Mss. Gottorp. et Vossiano tert. scribi *dispartientes* a *dispartire*, sive *dispartire*: quo aliis in locis utitur auctor in Lov. *disparandos deducendos ad s.* Verum ut hic, ita clare Plantus Rud. in Prol. vs. 6. 'Is nos pergentis alium alia disparat.' Conjecit etiam Cl. Perizonius, hoc verbum restituendum Val. Max. ii. 7. 11. 'manus a corporibus suis districtæ, inque cruentato solo dispersæ:' ut legere malim.

XXIX. 3 *Neque in acie*] Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossil. Editi *neque acie* minus bene. *Clark.* Recte *Clarkius* addidit præpositionem *in*: quam agnoscant cum Ed. Inc. et Mss. Ura. Hotom. Brant. mei Codices omnes, excepto recentissimo Dorvilliano, ex Cæsaris genio, quem secutus est *Hirtius* B. Alex. c. 56. 'Pompeium in acie victum:' c. 74. 'in acie conflixisse, et vicisse.' Præpositionem hic alii quoque addiderunt. *Valer. Max.* i. 5. § 6. 'Pompeius in acie Pharsalica victus:' III. 2. 4. 'ducem Fidenatium in acie congressus interemisset:' atque ita Mss. innumeri *Salust.* Jug. c. 54. § 5. 'Statuit non præliis, neque in acie, sed alio more bellum gerundum.' Sic quoque c. 64. Mss. plerique in *acie dimicaturum*: ut et B. Afric. c. 80. 'In acie dimicassent.' B. Afric. c. 42. 'In acie pugnare.' Hinc nil mutandum cen-

seo apud *Quintil.* Decl. XII. 31. 'In acie confligere.'

6 *Secundos rerum eventus*] Mss. *Carar.* et *Norvic.* cum editi. Rom. *Beorold.* exhibent *secundos rerum proventus*; quæ quidem lectio mihi videtur recipienda. Sic B. G. II. 38. 'superioris temporis proventum' pro successu posuit, nec aliter 'robis feliciter proventibus' dixit *Justinus* VII. 6. Ita et *Apuleius* *Metam.* I. IX. p. 204. et I. X. p. 310. ed. *Pricæan.* adeo ut vulgatam lectionem o *Glossmate* ortum habuisse nullus dubitem. *Davis.* Ratio est, quod *provenire* non nunquam valet *accidere*, sive bonus sive malus sit eventus. *Sætonius* Aug. c. 94. 'Unique omnino magno Alexandro apud eandem aras sacrificanti simile *provenisset* ostentum.' Vulgo legitur *uniquè* olim omnino: sed cum *Ma. Memmianus* det *uniquè omni magno*; vocem olim delendam censui. Idem in *Vespas.* c. 5. 'Quicquid agitare velletque animo, quamlibet magnam id esset,' (sic cum *Salmasio* legerim) '*proventurum* pollicerentur.' *Vulcatius* *Gallicanus* in *Avidio* *Cassio* c. 3. 'Ne quid fatale *proveniret*.' *Vopiscus* in *Aureliano* c. 18. 'Paventibus cunctis, ne eadem, quæ sub *Gallieno* fuerant, provenirent.' Vide sis et c. 31. *Idem*, cur. sec. *Proventus*. Sic *Mss.* et Edit. Rom.: quam lectionem, exemplis allatis, erudite tuetur *Davissius*. Alii habent, *eventus*. *Clark.* Hisce accedant Mss. etiam mei omnes, præter *Cuj.* et *Leid.* pr. Item Edd. *Mediol.* et *Incerta*. Omnino recte. Ita emendavi quoque e *Mss.* *Apuleium* I. X. p. 230. Ed. pr. 'Medicinæ proventus adpareat:' vulgo *probatas eventus*. Vide in *Obs. Misc.* Vol. III. t. 2. Nec secus rescripsi e *Codicibus* infra c. 70. 'pugnas proventum expectabant.' *Valer. Max.* III. 2. § 5. Ext. 'Excellentissimos virtutis proventus miserabilis lapsus sequitur:' ubi itidem *Cod. Harl.*

conatus m. casus s. v. 10. § 2. 'In maximo preventu felicitatis nostræ: ubi vide socieri notas: VIII. 1. 3. 'secundarum rerum proventu abuti.'

XXX. 3 *Et conspectum*] Sic Mss. et Editt. Vett. Recentiores neque *conspectum*. Clark. *Lege et conspectum*, quod jubent Buslid. Norv. et Beroald. Davis. cur. sec. Mei quoque omnes ad unum usque et Edd. pp. ac Vasc. R. St. alique et: *ἀντὶ κοινῆς* repetendum non; ut sit surpissimæ: nec enim opus, cum Egmondano scribi non fug.

11 *Homines insueti laboris*] Ms. Norvic. *laboribus*, quod probum est; sed altera loquendi ratio Casari magis usitata. Sed B. G. v. 6. 'Insuetas navigandi;' ac B. C. I. 44. 'Insuetos hujus generis pugnae.' Vide et B. C. III. 49. Non autem necesse est ut verba hoc modo transponamus, sic sunt animo consternati, ut homines insueti laboris, &c. quod tamen, adversantibus libris, P. Ciacconio faciendum videbatur. Davis. *Insueti laborum*. Sic Ms. Reg. Ms. Eliens. *insueti laboribus*. Vulgg. *insueti laboris*. Clark. *Laboris* retinent nostri constanter. Alibi *insolens* ita atitur auctor, ut B. Civ. II. 36. ubi vide Dav.

12 *Patienda*] Quia alibi noster dicit *facere qua inperarentur*, Cl. Ciaccon. hoc etiam loco substituere conatur *facienda*; *τοῦτοι* certe vertit Græcus. Nihilominus frustra. Nam Mss. Andin. Cajac. Oxon. Leid. pr. et Scalig. cum Edd. Ven. 1517. Basil. Aldi, Vasc. Str. Steph. Gryphii et aliis optime exhibent *patienda et perferenda*, id est, omnia onera subeunda. Quin et ita exstat in Ursinianis, ut ex ejus nota patet, dum scribit, se non dubitare, quin *et perferenda* sint Grammatici allicujus glossema, nec reperiri in vet. libro Færnî. Ergo quidem in suis. Synonyma sexcenties a nostro jungi monendum fuit II. 20. et sæpe. Paulo ante *providere et præsentire*.

IV. 22. 'navibus coactis contractisque' passim *parere et imperata facere*. Præterea *patior et perfero* sive *patior et fero, perpetior et perfero*, Cicero et Terentius crebro copulant, ut vel e Lexicis videre est. Quis nescit illud Horatii? 'Rare meo possum quidvis perferre patique.' Hinc etiam B. Civ. III. 16. 'patienter atque æquo animo ferre.' Aliquoties *patienter ferre* etiam dicit auctor, ut VII. 77. B. C. I. 85. Temere ergo Færnio, reliquisque Mss. crediderunt editores, quos non secutas et *perferenda* auctori restitui.

XXXI. 3 *Earum principes domis, &c.*] Mss. *Eas* (*bonis corrupte pro donis*), &c. Atque fieri sane potest, ut *earum principes* interpretamentum sit *rois eas*. Clark. Uti exhibent vulgo, hoc confirmatur a Mss. Cuj. Scal. And. Oxon. et Leid. pr. cum Ursin. Reliqui cum Edd. primis *eas bonis pollicitationibus*: quod ultimum certe ineptum esse vel ex Brantii nota patet. *Earum principes* etiam Metaphrastes habet *τοὺς τοῦτον ἀρχοντας* *δουλοῦντες* *τε καὶ δατοῦντες* *ἀνταρτίκους*. Quare, si quid esset mutandum, mallet *eas principesque*, vel *eas, uti et principes*. At, ut dixi, nil muta. c. 64. 'Horum principibus pecanias, civitati imperium pollicetur.'

4 *Aut oratione subdola, aut amicitia facillime capi posset*] Ms. Norv. et Editt. Rom. Ven. Beroald. penultimam vocem omittunt; sed eam Græcus in suo Codice invenit, et retinendam censeo. In vulgg. erat *ut oratione subdola, aut amicitia*; in aliis corruptius *et ratione*; nos autem ex Codicibus memoratis Cæsarem emendavimus. Davis. 'Quorum quisque aut oratione subdola, aut amicitia, facillime capi posset.' Hoc est, *quorum aut oratione subdola, aut amicitia, facillime quisque capi posset*. Recens editi, Scaligeri errorem (typographicum, ut opinor,) optima fide secuti, habent, *Et oratione subdola*: sensu prorsus nullo. In Mss. plerisque deest *capi*.

Tumque sensus erit, *Quorum quisque, aut oratione subdola, aut amicitia, plurimum posset.* Sed præstat prior lectio. *Clark. Aut or. Mss. mei omnes et Edd. ante Scalig. Dein capi abest a Carrar. et novem ex meis, quorum tamen vetustissimus est Voss. primus. Fraudi fuit librariis vox quisque quam cum quorum construxerunt. Aliam enim esse constructionem bene post Brantium docuit Clarkius. Causam hanc omissionis me vere subodoratum esse, patet ex Bongara. primo et Lovan. qui dant capere. Melius certe, quam si totum verbum omitatur.*

xxxii. 1 *Avarici*] Bongars. pr. Voss. prim. Lovan. Egmond. et septem recentiores cum Edd. prim. aliisque *Avarico*. Quod meretur adtendi, licet non statim in textum intrudi velim, præsertim contradicentibus aliis optimæ quoque notæ codicibus, et loco c. 47. Posterioris certe ævi Latinitas fuit; uti olim jam monui ad J. Obseq. c. 114. 'Asculo per ludos Romani trucidati.' Justin. l. ii. 13. 'Pontem Abydo fecerāt.' Adde Arntzen. ad Aurel. Vict. Epit. c. 37. 'Sirmio in turri ferrata occiditur.' Variant etiam Mss. B. C. i. 12. Imo Mss. et Edd. i. 33. 'Corfinio captum dimiserat,' uno alteroque excepto. Item iii. 5. 'hiemare Dyrrachio, Apolloniaque.' c. 105. 'Epheso pecunias ex fano Dianæ tolli;' at c. 34. est *Ephesi*. Sed ibi potest motus de loco intelligi. B. Afr. c. 34. 'Lilybæo inponit legiones.' Sic et Mss. Nep. in Chabr. c. 2. et alibi. Adi A. van Staveren ad Epam. c. 10. § 3.

2 *Reliqui comm.*] Deest *reliqui* in Carrar. ut sæpe *frumentum et commeatus* jungitur. Adde ad iii. 7.: sed viii. 7. 'frumentatione et reliquo commeatu prohibere Romanos.'

16 *Vedeliacus*] V. c. *Valetiacus*, habet in Græco etiam est *Βαλγριακός*. Ms. noster *Valetiacus*. *Vossius. Valetiacus* rescripsi auctoribus Mss. Pe-

tav. Scalig. Lovan. Cujac. Egmond. et tribus aliis, Edd.que Rom. Med. Ven. Vasc. Str. Steph. et pluribus. *Valetiacus vel Valociatus* Bong. pr. Voss. pr. Leid. pr. et tres recentiores. *Valiciatus* Ortel. *Veletiacus* Leid. tert. *Velaciatus* Ed. Inc. *Valetiacus* Carr.

18 *Populum in suas cujusque eorum clientelas*] Ita primus, quod sciam, edidit Scaliger; cui adstipulari videntur membranæ Andinæ, et Oxonienses. Nam nihil variationis ex iis adnotatum in excerptis reperio. Verum reliqui Mss. et Edd. exhibent *populum: suas cujusque eorum clientelas*, id est, suos cuique favere clientes: atque ita legit Metaphrastes *διήρηται μὲν ὁ δῆμος διήρηται δὲ καὶ ἡ γερουσία διήρηται δὲ καὶ πᾶσαι, ὡς εἰρη, αὐ ἐκδοσίου οἰκίας*. Hotomanno placebat *suas cuique e. esse cl.* Sed nisi vetus lectio sana est, verosimilis est Scaligeri correctio, quia facile in propter præc. *populum* excidere potuit.

19 *Pars cum parte civitatis*] Sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii. Editi, *pars cum civitatis parte*; ordine verborum longe minus concinno. *Clark.* Ut disposuit verba Clarkius, edunt Mss. plerique.

xxxiii. 1 *Detrimentosum*] Ms. Reg. *detrimeto suo*. *Clark.* *Suo* pro varia lect. est quoque in Duker. *detr. summum* est in Voss. sec. suspecta habetur vox a quibusdam viris doctis: quia est *παρὰ λεγόμενον*. Sed et plura singularia habet Cæsar. Alioquin facile esset reponere *detrimeto* sibi vel *summe rei e.* At sanum mihi videtur vulgatum: *ἐπικλόνον ἡγούμενος* Metaphr.

10 *De jure aut legibus*] Mss. Reg. et Eliens. *de jure, aut de legibus*. *Clark.* Convenienter Cæsaris stylo iterant quoque Bong. prim. Vossiani omnes, Egmond. et tres alii cum Edd. Inc. et R. Stephani præpositionem *de*. Id hoc ipso capite vidimus. Adde ad ii. 10. iv. 34. Infra c. 37. 'de suo

jare et de suis legibus;’ et sæpius alibi.

12 *Decetiam ad se evoc.*] Sic egregie hunc locum emendavit Ursinus e suo codice et recepit Scaliger: cum antea et in Mss. plerisque legeretur *etiam ad se* vel *ad se etiam*, aut simpliciter *ad se*. *Decetiam* inveni quoque in optimis Mss. Bongars. primo, Leid. pr. Petav. Cujac. Scaliger. Andino et Oxoniensi. Sed in omnibus illis eo ordine, quo nunc exhibui. In Cujac. et Petav. marginibus additur *Decetia*, quæ aliis *Decia*. Ortelius quoque in quibusdam reperisse Codicibus se testatur, ac Ciacconius in duobus et in Stephanico Hotomannus. De ea vide etiam Wesseling. ad Anton. Itin. p. 366.

15 *Duos ex una familia*] Ms. Norv. habet *duo ex una familia*; ἀρχαῖος, quemadmodum ex Cod. Andin. legendum existimavit J. Fr. Gronovius ad Livii xxxv. 21. *Davis*. *Duo* restitui, consentientibus Bongars. pr. Oxon. Vossiano pr. et tertio. Vide etiam ad Frontin. l. i. p. 54. et supra v. 38. restituendum etiam Censorin. c. 24. *duo lectores* auctore Ms. Colon. teste Stewech. ad Apul. l. vi. p. m. 346. *Ambo* in Mss. pro *ambos* infra B. Civ. i. 48.

17 *Magistratum deponere*] Leidenes, Vossiani, Bongars. Petav. Cujac. Oxon. Lovan. Egmond. Duker. Gotorp. Stephan. et Edd. Inc. Vascos. Stradæ, Stephani et Gryphii poster. imperium. Cujus glossam *magistratum* perperam in textum receperunt Editores primi, et plerique deinceps ac recentiores. Codices ego sequor.

19 *Intermissis magistratibus*] His verbis denotari existimant Fr. Hotomannus et Joan. Goduinus magistratum in eadem familia non fuisse continuatum; sed talis sententia ex iis vocibus deduci non potest. Legendum crediderim *intramissis magistratibus*, inferioribus videlicet, quibus omnibus præerat Vergobretus. Favet

Græcus, qui habet *παρόρων τῶν ἀρχόντων*. *Davis*. Cum doctissimo Davisio existimo legendum, *intramissis magistratibus*. Græcus *παρόρων τῶν ἀρχόντων* Ms. Vossii sec. habet *inter magistratus*. Nisi forte illud, *intermissis magistratibus*, ita accipi queat, ut dicatur scilicet, *quo tempore vacaret magistratus*. *Clark*. *Intermissis* pro *admissis* num sumi posset, videndum, ut intelligat *interfuisse* ei rei magistratus. *Intermixtis* mallet Cl. Bos Anim. ad Cæs. p. 28. Omisit hæc verba Celsus.

xxxiv. 2 *Dissensionum*] Færnus e suo Codice malebat *dissensionia*. Et sane multi Mss. et Edd. Veteres ei suffragantur. At vero Cuj. Petav. Scalig. And. Oxon. Leid. prim. cum aliis vulgatum propugnant, uti et perpetuus Julii stylus, qui pluralem amat. Cap. præc. ‘ex dissensionibus.’

3 *Omissis omnibus rebus*] Mss. plerique *omnibus* his *rebus*. Græcus *πάντα ἅλλα*, *omnibus* aliis *rebus*. *Clark*. Beroaldo et Færno obsecutus est Scaliger, qui ante ipsum ejecerunt *τὰ* his. Mss. omnes, et Edd. exhibent *omnibus omissis* his *rebus*. Quod non potui non reponere. *Omnibus* his *rebus* vocat discordias et dissensionem, more suo addens *res*, ubi alii omittere solent. V. ad iv. 17. et hic Brantium. Nisi velis cum aliis et R. Stephano distinguere, ‘omnibus omissis, his rebus h. b. servire:’ quasi dicere voluisset *hoc agite*; aut potius rescribere *suis rebus*: ut in Auct. de B. Hisp. ‘Omnibus suis rebus relictis.’ Liv. iii. 46. ‘Omissis rebus aliis.’ Cum alibi *rebus* solet omittere.

12 *Ab altera Elaveris parte*] Græcus Interpres, Ms. Norvic. ac edit. Rom. Ven. Beroald. legunt *ab altera fluminis parte*, adeo ut lectio recepta ex Glorsemate nata videatur. *Davis*. *Parte fluminis*. Sic Mss. et Edit. Vett. Græcus item, *παράου*. Quod habet Scaliger et recentiores *ab altera Elaveris parte*; id equidem, cum Da-

visio, glossema esse crediderim. Clark. Ita agit Clarkius; quasi *Elaveris* hic loci Scaligeri foret inventum. At vero Edd. Ven. Ber. Vasc. Aldi, Str. Steph. Gryph. et Plantini ita jam exhibuerunt: immo Mss. Cajac. And. Oxon. Scal. et Leid. pr. hanc confirmant lectionem: quamvis fatear, mihi verosimilius videri, esse e Glossa natum: utramque admitterem, nisi jam præcederet *ejus fluminis* et *flumen Elaver*. Sæpissime et fere semper solet auctor nominali addere *flumen*. Fors fuerit 'omnibus interruptis pontibus, ab altera ejus fluminis parte:' vel 'o. int. fluminis pontibus, ab altera ejus p.:' cui alii adscripserint pro Glossa *fluminis*, alii *Elaveris*.

xxv. 1 *Uterque utrique esset exercitus in conspectu*] Mss. plurimi *uterque utrimque exisset*, &c. Sed vera est vulgata lectio. Quam et Græcus secutus est, ἀλλήλους καταπαύειν ὄντων. Clark. Pro vulgata stant Caj. Leid. pr. Scal. Oxon. et And. Reliqui cum Edd. primis *utrimque exisset*. Unde conjicio, olim fuisse a Cæsare scriptum *utrique extitissent*, i. e. subito adparuissent. Quod verbum hæc in re adhibere solent auctores. Vide J. F. Gronov. ad Livium xxv. 21. 'Qui signo dato simul omnes latebris existerent;' et Burm. ad Ovid. Metam. II. 264. Adde notata ad B. Afric. c. 7. 'Latent inter convalles, et subito existunt:' ubi Mss. nonnulli et Edd. Voss. etiam *exerunt*. Infra c. 51. in Mss. Leid. 'Legiones infestis contra hostem signis extiterunt.' B. Civ. III. 105. 'Palma integra ex pavimento extitisse ostendebatur.'

2 *Castris castra poneret*] Rectius videtur fore, si scribamus cum Lipsio *obponeret*. Vide ad B. Alex. c. 10. nisi mavis *castrorum*: quod certe exstat in Edd. Rom. Ven. Mediol. altisque. Sed præterea aliud quid latet. Nam in Leid. pr. est *ponerent*. Non male, sive legas *uterque utrique extitissent*, sive illic retineas singularem.

Hac enim numeri mutatione nihil est frequentius. Vide præter alia ad rv. 2. 'Gallia deletatur et inpenso parant pretio.' Immo in Bong. pr. Vossianis, Petav. Egmund. Lovan. Carr. Brant. et quinque aliis, atque Edd. primis exhibetur *ponebant*. Vere e sententia Bruti, si tollas *que* post *fere*: quæ particula abest quoque a Lovan. et Brantii Cod.: pro ea in Ed. Ven. est *peraque*. Verum sequentia tum non cohærebant, nisi post *transducerent* ponas *ταλειὸν στήρα*. Atqui et hoc non necesse erat. Quam *extitisset* et *ponebant* ferri potest per variationem Modi; de qua egi jam sæpius. Vide ad v. i. 'legatos mittant, qui doceant, &c. seseque demonstrant.' At tamen omnibus rite perspicuis nec *ponerent* nec *ponebant*, veram esse lectionem puto. Sed vel *poneret*, quod idcirco retinui, vel potius *ponebat*, quod discrete exstat in Ed. Veneta: nam cohæreere hæc debent cum præcedentibus et ad Vercingetorigem referri, qui disposuit exploratores, unde bene ejus nomen addit Metaphrastes. Ita ergo hunc locum legere malim: 'cepit. Quam uterque utrique extitissent exercitus in conspectu, fereque e regione castrorum castra ponebat;' &c. Videtur auctor per numeri modique variationem significare voluisse ad Vercingetorigem se respicere, cujus nomen temere in textum recepit Bertrudus. *Uterque* plurali jungi, tiro nullus nescit.

5 *Quod non fere ante autumnum Elaver vado transiri soleat*] Æstate igitur major erat Elaver, quod non aliunde factum, quam ex nivibus, quæ eo anni tempore in montibus liquefunt, ac dein in flumina deferuntur. Sic noster infra c. 55. narrat 'Ligerim ex nivibus crevisse, ut omnino vado transiri non posse videatur.' Similem ob causam Rhodanus et lacus Lemannus ætate semper augentur, ut observavit Joan. Clericus Phys. II. 7. 31. Davis. Non spernenda

temere est lectio Leid. *primi non nisi fere ante autumnum*. Non solet Elaver vado transiri *nisi fere ante autumnum*: hinc majorem ætatis partem, non totam ætatem, impediretur flumine. Ceterum *solet* edidi auctoribus Mss. omnibus, uno alteroque recentissimo excepto; quod et jam comparet in Edd. Ven. 1517. Vasc. Str. Steph. Gryph.

9 Cum duabus legionibus in occulto restitit] Non plenis duabus legionibus: xv tantum cohortes erant; quod ipse Cæsar docet: nam sex illi legiones erant; ex his quartam quamque cohortem desumpsit, qui numerus efficit xv cohortes. In Fulvii et nostro codice est *captis quibusdam cohortibus*. Male. Etiam Fulvius negatur, cum emendat 'demptis quaternis e quibus cohortibus.' Deim subdit: 'Quaternis autem cohortibus detractis ex quatuor legionibus efficiebantur xvi cohortes, quæ speciem duarum pene legionum præbere suis poterant; ut scilicet numeris vi legionum constare videretur, et Vercingetorix Cæsarem in occulto restitisse non suspicaretur.' Idem et Ciacconius sensit: mihi omnino displicet. Canassam errori dedit, quod Fulvius et Ciacconius ordinem verborum Cæsaris secuti, putaverunt primo Cæsarem cum duabus legionibus restitisse: postea ex quaque legione quatuor cohortes detraxisse, ut iv legiones sex legionum speciem præberent. Sed ego aliter accipio. Cæsar cum vi legionibus in Arvernos profectus est, et cum Elaverim non nisi astu transire posset, ipse cum duabus legionibus restitit. Deim ut ostendat, qua ratione illas duas legiones detrahare de exercitu potuerit, ut nihilominus vi legionum species maneret, ait, se quartam quamque cohortem summissee. Jam lx cohortes ubi numerantur, necessario quarta pars est xv. Fulvius *demptas* cohortes putat una cum reliquis legionibus profectas; Cæsar per

Delph. et Var. Clas.

Cæsar

demptas cohortes intelligit duas illas legiones, vel proprie loquendo, unam et dimidiam, quam apud se retinuit. Ego miror vocem *quartis* Scaligero quoque adeo suspectam esse potuisse, ut eam *superdolei* in sua editione includeret. Vossius.

10 Demptis quartis quibusque] Mss. et Edd. Vett. *demptis quibusdam*. Græcus item τῶνς σὺνελπας κωαρῶν. His, reliquis videlicet copiis. Clark. Quartis servant Mss. Andin. et Oxon. et Leid. sec. et Vascosani margo. Sed *demptis* non agnoscunt And. et Oxon. et pro *quibusque* (quod est in solo Andino, si excerptis est credendum) habet Oxon. *quidem*. Reliqui omnes nec *quartis* habent, et *quibusdam* legunt. *Demptis* etiam modo reperi in Leid. tert. Duk. et Dorvill. Ceteri, quotquot numerare possum, *captis quibusdam* vel *q. captis*. Unde adparet saltem *captis* sive delectis, reponendum pro *demptis*. De reliquis videant acutiores: mihi non satisfacio. An *sectis quibusdam cohortibus* vel simile guid, ut reliquarum iv legionum cohortes ita secaverit et dividerit, ut viderentur esse sexaginta, sive sex legiones, quamvis duas eis detraxisset? vel an Vossio adsentendum, et legendum *detractis quartis q. c.*? Certe ita Matis propius adhærebimus. Blastus Vigenerns, quem laudat Brantius, mavult *demptis tertiis quibusque cohortibus*.

16 Transductis] Excidit hoc vocabulum ex plerisque Mss. Græcus autem habet διεββαρεν. Clark. Non habent Bong. Vossiani, Petav. Egm. Gott. Leid. sec. tert. Dorvill. Ceteri plerumque trad. Præfero, quod est in Carrar. *transmissis*. Adi ad v. 2.

xxxvi. 4 De expugnatione desperavit: de obsessione] Hæc si sana sunt, expugnatio per vim et ex itinere, intelligi debet; quare ἀπὸ κρῆτος addidit Metaphrastes. Et sane tale quid excidisse videtur, aut pugnando, ut dicebant: cum oppidum per vim ca-

4 H

piebatur. Vide Cort. ad Sallust. B. Catil. c. 7. § 7. Aliquid latere docent etiam manu exarati codices: nam illa *desperavit: de obsessione* non comparent in Bong. Vossianis, Egmund. Lovan. et quinque aliis, neque in Edd. primis. Pro *expugn.* vero in Andino, Oxon. Leid. primo habetur *obpugnatione*. Quasi simpliciter olim fuisset lectum *de obpugnatione non prius agendum*, &c. sed vulgatum aliquo modo defendit c. 69. 'Ut nisi obsidione expugnari non posse videretur.'

6 *Prope oppidum*] Codices nonnulli pro *oppido*. Quæ lectio ferri quoque potest. Clark. Pro *oppido* cum Edd. Bas. Ven. 1517. Vasc. Ald. Str. Steph. Gryph. habet Oxon. ut 'pro castris' c. 65. 68. 70. VIII. 14. B. Afr. c. 40. 'pro ædibus' et alia. Sic 'pro angustiis' restituimus Frontino II. 4. § 4. sed nulla est causa, cur a vulgatis recedamus. Nisi et deleamus in monte: quæ sane non comparent in Bong. Vossianis, Cujac. Petav. Lovan. Egmund. et quinque aliis; neque in Edd. principibus, et e seqq. satis possunt intelligi. Ut *prope oppidum in monte* sit Glossa τῶν pro *oppido*. 'Ερῆναι addit Metaphrastes.

15 *Periclitaretur*] Nisi inponunt excerpta, habent ita Cujac. Scalig. Oxon. And. Duker. et Dorv. cum Edd. Rom. Mediol. Ven. Quare omnino retinendum iudico ex II. 8. 'Quotidie tamen equestribus præliis, quid hostis virtute posset, et quid nostri auderent, periclitabatur:' ubi Mss. plerique habent *solicitationibus exquirebat*: unde quid ibi legendum conjecerim, vide, si tanti est. B. Civ. III. 10. 'fortunam periclitari,' 'virtutem' B. Alex. c. 43. Adde B. Afric. c. 28. 'frugem,' ac Hirt. B. Alex. c. 16. Apul. I. VI. p. 116. Immo plane ut hic, idem Hirtius B. Alex. c. 13. 'periclitati remigio, quid quæque efficere posset.' Hic vero in Mss. reliquis est *perpiceretur*, nisi quod in

Carr. et Voss. sec. cum Stephanod sit *perpiceret*. In Leid. tert. Ortelil, et Ed. Inc. *perpiceretur*. Estne rescribendum *perpescularetur*? Hirt. de B. Afric. c. 31. 'Quum de vallo perpescularetur.' At illic *prosp.* legendum esse e Mss. videbimus.

17 *Aquæ magna parte, et pabulatione*] Pro usitata Cæsaris loquendi ratione, crediderim legendum, 'Aqua magnam partem,' vel 'magna parte, et pabulatione.' Sed sine Codicum auctoritate, nihil muto. Clark.

18 *Prohibituri hostes videbantur*] Ms. Reg. 'prohiberi hostes videbantur;' hoc est, videbatur fore, ut prohiberentur. Atque hanc ut veram esse lectionem existimem, faciunt similes istæ locutiones, supra IV. 21. v. § 43. VI. § 9. et infra VIII. 52. *Idem*. Non male, si Mss. vetustiores addicerent. Præsens pro futuro poni, vel verbum *posse* omitti, aliquoties supra jam diximus.

19 *Præsidio ab iis non nimis firmo*] Recte jam olim Ursinus monuit inducendum τὸ non. Canterus Var. Lect. II. 28. *non nimis firmo* legebat. Quod damno. Celsi tamen exscriptor, 'Is collis,' inquit, 'quod cæteris omnibus difficilior atque præruptior, negligentius servabatur.' Quin et Græcus ἀλγύρως προουρούμενον vocat. Itaque dubium, quomodo legi præstet. Si hoc retineamus, offendit me vox *tamen*: et nihilominus, ut veram fateamur, Cæsar ait captam a se collem, priusquam subsidio venire oppidani possent, quod omnino videtur præsidii paucitatem innuere. Vossius. Fulv. Ursinus et Pet. Ciacconius, deleta particula negativa, legunt *præsidio ab iis nimis firmo*: eodem sensu Gulielmus Canterus Nov. Lect. II. 28. reponit *non nimis firmo*; et sane sic exhibet Ms. Norvic. Sed nec hanc nec illam conjecturam admitto; si enim mons ille firmissimo præsidio tenetur, quomodo fieri potuit, ut Cæsar eum occuparet, priusquam subei-

diu ex oppido venire possent? Sana omnino hic est lectio vulgata; at in seqq. reponi debet *Tum silentio noctis*, ut est in ed. Steph. Davis.

Tum silentio, &c.] Urianus et Clacconius legunt, *praesidio ab iis nimis firmo*: Mss. Reg. Eliens. et Vossii, habent, *praesidio ab iis non minus firmo*: iidemque Codices, *Tamen silentio, &c.* Græcus vertit, *δρυάπους φρουρούμενον*. Utra sit verior lectio, non satis constat. Illud solummodo notandum; quod edidit Scaliger et recentiores, *non nimis firmo*, et, *Tamen silentio, &c.* nullo modo cohærere posse. Aut igitur hoc modo legenda est tota sententia: 'erat collis egregie munitus; quem si tenerent nostri, et aquæ magna parte (*aqua magnam partem*,) et pabulatione libera prohiberi hostes videbantur: sed is locus (*egregie munitus*,) praesidio ab iis non nimis firmo tenebatur. Tum silentio noctis, Cæsar,' &c. Aut isto demum modo: 'erat collis egregie munitus; quem si tenerent nostri et aquæ magna parte et pabulatione libera prohiberi hostes videbantur. Sed is locus (*a nostris appetendus*) praesidio ab iis nimis firmo (*vel non minus firmo*) tenebatur. Tamen (*videlicet non obstante firmo isto praesidio*) silentio noctis, Cæsar,' &c. Eligat Lector eruditus. Clark. Tum edidit Clarkius: verum omnes Mss. retinent *tamen*. Hotomannus conjiciebat *non nimis firmo tamen tenebatur*. *Silentio*: quod non temere spernendum. In Leid. primo est *non minus*. In Voss. sec. *nominis*; in Bong. pr. a. m. sec. *non minimis*: qui duo quid sibi velint, nescio. Ed. Incerta simpliciter *non firmo*. Gottorp. *non minus firmo*. Quasi voluisset innuere; munitioni minus sive pinnae eminentes defuisse. De quibus vide Cerdam ad Virgil. *Æn.* iv. 88. 'minæque Murorum ingentes:' et alios. Cui lectioni favent Voss. sec. et Bong. Non tamen auid id admittere propter rationes

prolatas a viro doctiss. in Misc. Obs. v. 4. t. 3. p. 435. Præterea qui tam dici potuit *egregie munitus locus?* Hotomanni conjectura maxime adridet; nisi tamen modo referas ad *egregie munitus*: ut fecit et Celsus, subdicens *ad virtuti nil difficile, nil præruptum*. Non nimis est parum. Nepos Alcib. c. 7. *Hæc Alcibiadi latitia non nimis fuit diuturna*: ubi alii etiam minus habent. Vide Bosii indicem.

20 *Subsidium venire*] Mss. *subsidio veniri*. Quod et elegantius. Clark. Hoc recipere non dubitavi confirmatum Mss. meis omnibus, et Hotomanni ac Edd. primis. Vide ad iv. 29. *hiemari*. vii. 28. 'si contra veniratur.' c. 36. 'subsidio veniri.' c. 70. 'veniri ad se.' B. C. i. 67. 'ad angustias venire.' c. 84. 'Venitur in eum locum.'

XXXVII. 2 *Adjudicatum*] Cujac. Andin. Oxon. Scalig. et Leid. prim. *adsignatum*. Quod verbum sæpe apud Ciceronem, Tacitum, Suetonium, Valer. Maximum, aliosque reperias. Unde suspicor veriore hanc esse lectionem, et vulgatam esse Glossam. 'Imperium adsignare' Tacit. Hist. v. 30. *principatum* Val. Max. iii. 2. § 1. Vell. ii. 38. 'Nullis adsignanda gloria est.'

6 *Cum iis premium communicat*] In v. c. erat *primum*, placuit tamen Scaligero et aliis reponere *premium*, quæ vox in quibusdam codicibus reperiebatur. Ego illud *premium* prorsus hoc loco alienum esse contendo. Ne Græcus quidem agnoscit, qui habet, *ἐκείνοις ἀπόδοις τὴν αὐτοῦ γράμψιν ἀναικιστοῦμενος*. Non prætermittenda Anonymi verba, qui ait: 'Ille siquidem beneficio obstrictum Cæsaris (*lego Cæsari se*) fassus, quod sibi iustissima tamen favisset in causa, omitta mentione pecuniæ, quam, ut Romanis fidem fraugeret, ab Arvernīs acceperat, cum nulla sit perfidia turpior, quam cui avaritiæ causam dedit, fœdoque proposito velum causæ honestioris obtendens, et plus se

libertati patriæque asserens debere, quam Cæsari, nonnullis adolescentibus nobilibus ac superbis facile persuasit, ut Romanæ amicitiae vinculum leve discuterent, seque non solum libertati natos, sed imperio meminissent. Nec videntur accepisse præmium adolescentes, illa enim verba, quæ infra leguntur, *et ratione, &c.* omnino depravata esse arbitror. Vossius. Ita J. Scaliger ex Codd. antiquis, quibus accedit Ms. Norvic. auctoritas. In aliis est *primum*; et hæc quidem scriptura Vossio placuit, mihi non item; Cæsar enim adolescentes præmio fuisse deductos postea confirmat. Davis. In nonnullis Codicibus, '*primum* communicat.' Utraque lectio ferri potest. Id solummodo notandum, si infra (ubi iterum variant Codices) legatur *præmio deductis*, tum et hic legendum *PRÆMIUM communicat*; sin ibi legatur *præmii spe ductis* (quomodo Græcus vertit *χρηματων ἐλπίδι*) tum hic legendum *PRIMUM communicat*, ut habet idem interpres *ἐκδοῖς πρῶτος ἀναχωρησέμενος*. Eligat iterum lector Eruditus. Clark. Non ausim ego movere *præmium*, quod Mss. longe plurimi cum Ursini codice servant, uti et Ed. Incerta et Beroaldi. *Primum* tamen est in Cujac. Petav. Lovan. Leid. pr. sec. et Duker. Per *præmii communicationem* Cæsar intelligit partem pecuniæ, qua ipse ab Arvernīs sollicitatus et corruptus erat, illis datam. Sic vi. 19. 'pecunias communicare.' Dein delevi *eos*; quod sæpissime post *hortari* omittit auctor, iubentibus Mss. Bong. Vossianis, Lovan. Egm. et 5 aliis atque Edd. pp.

8 *Victoriam distineat*] Mirum in Mss. quibusdam hic est decompositum *dedistineat*, ut in Bong. pr. Voss. pr. et Egmund. Tres alii solemnī variatione *destineat*. Alii rursus cum Edd. pp. *detineat*: id est, moretur, retardet. Sed cave, quid mutes. Elegantissime *civitas* *distinere* *victoriam*

dicitur, quæ ejus perpetuum tenorem interrumpit, et objice suo non patitur eam esse continuam et solidam, ut apud Ovid. 'freta distinet Isthmos.' Eodem sensu Cicero in Philipp. XII. 12. 'per me pacem distineri:' id est, me pacis moram esse, qua interrumpatur. Liv. II. 15. 'Ne quid pacem distineat:' ubi plura. Vide etiam supra ad II. 5. et hic Glarean.

9 *Reliquas*] Oxon. et Leid. pr. *reliquos*. Quod satis defendi non solum potest ex notatis ad III. 9. 'Reliquæ civitates cognito Cæsaris adventu certiores facti.' Sed omnino verum arbitror. VIII. 11. 'Lingorum reliquarumque civitatum, quorum m. numerum evocaverat.' Adde Doct. van Staveren ad Nepot. Timoth. c. 2. 'Laconicen, eorum.'

13 *Ad Cæsarem disceptatorem*] Ita in quibusdam Mss. legi testatur Pet. Ciacconius, quod mecum probat J. F. Gronovius. In aliis *disceptaturi*, quod Librarii *disceptationem* partium esse putarent, non judicis. Sed hoc falsum est, ut ostendit vir doctissimus ad Livii XXXVIII. 35. Davis. Sic Mss. Reg. et Vossii. Al. *disceptaturi*. Clark. Non dubitandum est de veritate lectionis *disceptatorem*; quam præter Urs. et aliorum Mss. habent Bong. pr. And. Leid. pr. sec. Voss. pr. sec. Oxon. Scalig. Petav. Egm. et Edd. Vasc. et Str. *disceptatorum* Cuj. *disceptaturum* Leid. tert. corrupte e *disceptatorem*. *Disceptatum* R. Steph. Sed clare Livius I. 50. 'disceptatorem ait se sumtum inter patrem et filium.' Adde Manut. ad Cicer. I. IV. ad Fam. Ep. 4. et alios.

15 *Et ratione magistratus, et præmio deductis*] Omnino depravata esse arbitror. Restituo 'et oratione magistratus, et præmii spe ductis.' *Oratione* in v. c. legitur: *præmii spe ductis*, haud dubie in suo reperit Græcus, quando vertit τῇ τε τοῦ ἔργου.

τος δημιουργία, καὶ χρημάτων ἐλατθι. Nam illud *deductis* mihi omnino displicet. Faërnus legebat *adductis*. Judicent eruditores. Vossius. Sic et in Ms. Norv. ac edit. Rom. Ven. Beroald. Steph. Davis. *Oratione*: sic Mss. Reg. Eliens. et Vossii. Græcus item δημιουργία. Scaliger et recentiores perperam *ratione*. Clark. *Ratione* jam est in Ed. Plantin. et uno alteroque Ms. recentissimo. Ingenuosa autem est Vossii conjectura *præmii spe ductis*: quamvis vel sic malim *adductis*; ut iv. 6. 'Qua spe adducti:' at male Ciacconius contra Mstos reponere tentat viii. 5. 'calamitate ceterorum adducti,' pro *ducti*. *Deducti* necessitatem magis notat, quam persuasionem. Confer. vi. 10. Verum Mss. et Edd. omnes constanter vulgatum servant. Licet vero *spe* legas, non tamen opus mutare supra *præmium* in *primum*: nam potuit cum iis communicare *præmium*, licet id numerata pecunia non representaverit, sed tantum promiserit. Vossii conjecturam in textum admisit Cellarius.

xxxviii. 4 *Nobilitas omnis*] Codex Ciacconii et Ms. Reg. habent, *nobilitas nostra omnis*; Græcus item, πάντες ὁ οἱ τῆς ἡΜΕΤΕΡΑΣ πόλεως ἐθνεῖς. Clark. Etiam Celsus 'Omnis noster equitatus.' Atque ediderunt nostra Vascos. Str. Steph. et Gryph. post. At, nostrorum nullus eam vocem repetit; sed tantum non omnes scribunt hoc ordine 'Om. n. equit. omnis nobilitas.' Quod cur mutarint alii, non video; nisi fuerit visum elegantius. At solet aliter Cæsar, qui repetitam vocem primo loco plerumque ponit. Vide modo B. Civ. i. 53. 56. 'Magnum numerum Sagittariorum, magnum Albicorum inponunt.' c. 54. 'prohiberi aqua,' 'prohiberi ingressu.' ii. 5. 'ut omnis juvenus, omnesque superioris ætatis.' c. 13. 'nullum ex muro, nullum a nos-

tris,' &c. uti et c. 19. et iii. 3. et sic passim.

5 *Viridumarus*] Donec clarius pateat, quæ certa in hac voce Orthographia sit tenenda, reposui *Viridumarus* hic et in seqq. auctoritate Mss. omnium meorum et Brantii: et Edd. primarum ac Vasc. Steph. aliorum. Beroaldus vel quisquis alius Venetiis primum cussit *Viridumarus*, quod Aldus, Gryph. Plant. et Scaliger sunt secuti. *Viridumarus* hic Petav. sed infra cum reliquis *Viridom*. *Viridimarum* corrupte Gott. et Voss. tert. Consule omnino Vinetum et alios ad Florum ii. 4. et Comm. ad Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 45. In quorum Codd. constanter *Viridom*.

11 *Multos equites*] Sic reposuit Scaliger: cum ante eum vulgo legeretur *omnes*: quod sane invenitur quoque in Cujac. Petav. And. Oxon. et Scal. pro Var. lect. uti et Metaphraste: ut respiciat ad præcedentia 'Omnes noster equitatus interii.' Quare ea lectio videtur verior, licet *multos* plurimi Cod. et Edd. primæ exhibeant. Nam et Celsus ait, eos de conficta historia nil mutavisse. Præterea si *multi* modo interfecti forent, poterant hi producti cum reliquis aufugisse, et sese inter militum multitudinem occultare, non necesse habuissent.

25 *Eodem mendacio permovet*] Edd. Ven. 1517. Ald. Gryph. Plant. 'In eodem m. permanet.' Minus bene, quamquam *permanet* invenerim in Oxon. et fors in aliis restat. *Permovet* certe ex meis habent soli Petav. Gott. et Leid. tert. Reliqui *permonet*: sollempni variatione τοῦ π. et κ. In eod. exaratur in And. Leid. pr. Scal. et Cujac. de cujus præpositionis pleonasmo vide ad iii. 13.

27 *Suas injurias persequantur*] Sibi illatas. 'Injurias' enim 'dicimus tam illorum, qui patiuntur, quam qui faciunt,' ut notavit A. Gellius Noct.

Attic. ix. 12. *Davis*. Vide ad i. 30. 'Helvetiorum injurias populi Romani.'

XXXIX. 4 *Perduxerat*] Miror hic loci Mistorum omnium consensum: cum aliis in locis semper fere variantur, et sine dubio multo elegantius hic legeretur *produxerat*: ut luce clarius probat Cel. Burm. ad Sueton. Claud. c. iv. 'Per eosdem gradus producendus.'

8 *Pugnauerat*] Bongars. prim. Lovan. Egmond. Voss. prim. et quinque recentiores, cum Edd. primis, *pugnauerant*. 'Rectius multo et elegantius: cum verbum pertineat ad utrumque. VIII. 54. 'Una a Cæsare, altera a Pompeio mitterentur: quod male mutavit Clarkius. B. Afric. c. 67. 'Alter Adrumetum, alter Thapsum obsiderent.' Consule Celeb. Burm. ad Vell. Paterc. i. 16. 'alter ab altero videri nequiverint.' Par ratio est atque in *aliis*: de quo supra.

XL. 5 *In celeritate posita esse*] Primo voces transposui Mistorum omnium auctoritate. Dein iisdem iuncentibus meis, et Ursini, Brantii alisque, et Ed. Inc., deleui τὸ *esse*: quod sine ulla necessitate inculant Editiones.

12 *Ne quemquam*] Ms. Oxoniensis, *ne quis quem interficiat*. Bene ex Cl. Wassii iudicio, cui subscribo. Jam enim in plerisque Mss. legi vidimus γ. 58. 'Ne quis quem prius valneret.'

18 *Eperadorigem*] Sic supra hujusce viri nomen extulit. Editt. tamen nuper hic loci *Emporedorigem* exhibent, sed nos ex fide vet. Codicum veram lectionem redaximus. Illa, quam obtinuit, errore typographico primum admissa, posteriores omnes editt. ut sit, invaserat. *Davis*.

XLII. 5 *Quanto res in periculo esset*] Sic ex Ms. Regio restitui. Quod in Editis est, *fuert*, minus hic convenit. Non enim id nupciant equites, quan-

to res in periculo *fuert*, sed quanto in periculo tum temporis *esset*. *Clark*. Eo tempore *fuert*; quando hic equites dimissi a Fabio proficiscebantur. Videtur tamen *esset* legi quoque in Oxon.; nam nihil enotavit Cl. Wasse, licet collationem ad Clarkii Ed. instituerit.

9 *Iisdem in vallo permanendum*] Cum integri nimirum nulli essent, qui defessis succederent. Quod non intellexerunt, qui reposuerunt, *eodem in vallo*; ut recte annotavit Hotomannus. *Clark*.

10 *Omnis generis*] Urs. And. Oxon. Scal. Leid. pr. *omni genere*. Rectius; nisi malis *omne genus*. Ut id *genus* per ellipsin, et similia. Vide quæ notavi ad Apul. l. xi. p. 244. 'Alio genere facium lumine.'

11 *Magno usui fuisse tormenta*] Incepta sunt quæ *tomentis* adfert Hotomannus, quomodo hic legendum putabat. Optime Græcus intellexit, qui habet καὶ τὰς μὲν μηχανὰς πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἀπειργεῖν ὁρμὴν μέγα ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ συμβαλέσθαι. *Vossius*.

12 *Phæcosque vallo addere*] Nimirum ne transcenderent hostes: terram autem subito adeo aggerere nequibat. Plutei autem hic non accipiendi pro machina illa, qua tecti milites opus administrant: sed simpliciter sunt asseres, atque ita eam vocem acceptam veteribus auctor Festus est: 'Plutei crates corio crudo intentæ, quæ solebant opponi militibus opus facientibus, et appellabantur militares. Nunc etiam tabulæ, quibus quid præsepitur, eodem nomine dicuntur.' *Vossius*.

XLII. 4 — *Est innata, ut levem auditionem habeat pro re comperta*] In Mss. scriptum est, *habent*. Unde distinguendum existimo; 'est innata: Ut levem auditionem *habent* pro re comperta.' Sic Græcus ἐμπόρται: πῶς γὰρ, &c. *Clark*. *Habent* exartatur in Voss. pr. tert. Egm. Gott. et Ed. Inc. Verum rectius hoc loco reli-

qui Mss. mei et Edd. Vett. usque ad Ed. Plant. præbent *habeant*; subintellecto ita, adeo vel simili: ut sæpissime. Pari modo IV. 5. 'Est hoc Gallicæ consuetudinis, ut viatores consistere cogant,' &c.

10 *Cabillono*] Mss. ad unum omnes, quod sciam, (præter And. et Oxon.) et Edd. Vett. hic dant *Cavillono*. Sed c. 90. plerique *Cabilloni* retinent. *Καβιλλων* Metaphr. *Cabillone* Celsus: corrupte. Auctores Græci, Strabo, Ptolem. *Καβύλλον*: vel *Καβιλλών* rectius. Placet mihi magis *v*, ut *Cebenna* pro *Cebenna*, *Gergovia* pro *Gergovia*. Eadem confusio in Antonini Itiner. ubi vide Cl. Wesseling. p. 360. 363.

10 *Tametsi*] Muretus legit *tamen etsi* recte, si e Mstis: sed nostri nihil mutant, et ceteri interpretes de varietate nihil monent. V. ad v. 35. 'Tamen etsi ab dace,' &c.

16 *Ac rursus omnem exercitum contraheret*] Locus Fr. Motomanno subobscurus videtur, quia Cæsar exercitum antea non contraxerat, et de contrahendis tantum castris est locutus. Non aliam ob causam hic desudavit vir eruditus, quam quod phrasin Cæsaris non intellexerit. Vult noster se consilia iniisse; ut omnes copias in unum colligeret. Hoc sensit Græcus, qui recte vertit *ἐβουλεύετο πᾶσαν δύναμιν τῆς στρατίας συναλῆσαι*. Cæsar enim 'exercitum in duas partes diviserat: IV legiones in Senomes Parisiosque Labieno ducendas dederat; VI ipse duxit,' ut monuit hujusce libri c. 34. Has partes iterum conjungere, et, ut loqui amat Justinus, adunare, operam dabat. Pari modo locutus est Frontinus Strateg. I. 1. 6. nec dubitari potest, quin hæc sit locis sententia. Davis.

XLIV. 9 *Sed silvestre et angustum, quæ esset aditus*] Ms. Brant. et editt. Rom. Ven. Beroald. *Sed hunc silvestrem et angustum*, quæ quidem lectio Grammaticæ repugnat. Ms. Norvic.

veræ scriptionis vestigia retinet: in eo enim est, *sed hoc silvestre et angustum*; omnino scribe *sed hac* (parte) *silvestre et angustum*. Davis. *Sed hac silvestre et angustum, quæ esset aditus*. Ita ingeniose restituit Davisius ex Ms. Eliensi; qui habet, *sed hoc silvestre, &c.* Scaliger, quem secuti sunt recentiores, edidit, *sed silvestre et angustum*: quæ lectio non ex Codicibus, sed ex ingenio est. In Mss. fere est, *sed hunc silvestrem et angustum, quæ esset aditus*: Quod manifesto corruptum est, cum *hunc silvestrem, &c.* referri non possit ad dorsum quod præcessit. Ms. Reg. habet, *sed hunc silvestrem et angustum, qui esset aditus*. Quæ quidem Lectio ferri posset; sed *hunc* (aditum *scilicet*) *silvestrem, &c.* Simplicior tamen est Davisii emendatio. Clark. *Hunc silvestrem* est etiam in Bong. Vossianis, Leidensibus, Petav. Lovan. Egmond. Duk. Dorvil. Gott. Carr. et Brant. *Sed silvestrem* Cuj. Andin. Oxon. Scal. cum Edd. Basil. Ven. Ald. Gryph. Plant. qui sine dubio *aditum* intellexerunt. An *hinc* posset legi?

XLV. 3 *Pervagarentur*] Præpositionem servant soli Cuj. Scal. And. Oxon. Leid. pr. in quo est *pervagantur* cum Ed. R. Stephani et Clarkii. Non male; sed non opus tamen: præsertim cum futurum tempus complectatur. Vide ad I. 8. et infra c. 49. In ceteris Mss. et Edd. primis *vagarentur*: ut statim.

3 *Magnum numerum impedimentorum malorumque ex castris produci, eque iis stramenta detraxi*] Ita recte legitur. In v. c. erat 'neque in stramenta,' pro quo Scaliger reposuit *eque iis*. Mallem cum Ciacconio emendasset *atque iis*. Nam a facile in s, t in e mutatur. Ego sane nusquam legi *detraxere ex aliquo, sed sæpe, detraxere alieni*. Non tamen Ciacconio adsentior, qui postea pro *impedimentorum* legendum putabat *jumentorum*. Constat impedimentorum nomine etiam

mulos, et id genus animalia contineri. Unde Frontinus, 'Petreius,' inquit, 'in magna aquarum et pabuli inopia impedimenta interfecit.' Sic et Græcis *ἀροσκήν* pro *jumenta*. Glossæ *ἀροσκήν*, *ἀροσφόρα*, *sarcinæ*, *jumenta citellaria*. Prudenter tamen hoc loco Græcus *ἀροσφόρα* vertit, ut ostenderet non sarcinæ, sed, quæ illas gestabant, animantes designari. Vossius. Codex Ursini, *neque iis*; unde Jos. Scaliger edidit *eque iis*; Pet. autem Ciacconius legendum conjecit *atque iis*, cum quo facit Dionys. Vossius. Neutra placet emendatio. Melius multo et propius ad vestigia Codicis manu exarati repono *deque iis*. Sic locutus est Cicero de Orat. 1. 9. 'De hujus,' inquit, 'genere, aut arte, aut gloria detrahā.' Corn. Nepos Timol. c. 5. 'De rebus gestis ejus detrahere cœpisset.' In hisce quidem locis tralaticius est significatus, sed qui proprii regimen satis ostendat. Sin minus, audi Ciceronem pro Cælio p. 230. Ed. Lambin. 'Non virgo illa vestalis Claudia, quæ patrem complexa triumphantem, ab inimico trib. plebis *de curru detrahi* passa non est.' Et Offic. III. 6. 'Suum cuique incommodum ferendum est potius, quam *de alterius commodis detrahendum*.' Sic et iterum loquitur eodem capite. Davis. Sic passim loquitur magnus ille scriptor; sic et alii. Adi sis Tibullum Eleg. 1. 6. 30. *Idem*, cur. sec. Ursiniano Codici suffragantur Cujac. Scalig. Leidens. prim. et ora Petaviani: unde adparet horum Codicum præstantia præ reliquis, qui constanter cum Metaphrasæ carent *rois mulorumque producti eque iis stramenta* et Edd. Ursino prioribus. Ii autem habent *stramenta*, non *ferramenta*, ut Ms. Ursin. quo modo ex emendatione Ciacconii vulgo legitur; qui emendationem fulsit loco Apuleii, l. VII. p. 146. Ed. Pric. 'disturbato gestamine, nonnunquam etiam ipsais stramentis abjectis.' Adde

l. VIII. p. 174. 'Cunctis stramentis me renudatum,' et Glossas. Vide et Gruteri suspensiones. Metuo tamen ego, ne vox sit corrupta, et pro *ea strata*, quod jam Hotomannus conjecit, esse substituendum: uti amabant aurei ævi scriptores clitellas mulorum et id genus vocare. Vide ad Front. II. 4. 6. 'jumentorum instratorum centunculis:' (ubi etiam, item ad § 1. et l. I. 8. 9. vide de hoc strategemate plura.) Seneca Epist. XLVII. 'Equum emturus non ipsum inspicit, sed stratum ejus et frenos:' ubi itidem in Msto per Ia. Vossium collato, cujus excerpta penes me sunt, exstat *stramentum*. Quod non leviter opinionem meam confirmat, præsertim cum *stramenta* aliud quid significant. Ill. quidem Heinsius in Lucano VI. 536. legebat 'Feralis stramenta tori' pro *stratis*; sed contra Mss. omnes, qui bene retinent *fragmenta*, quæ a Magis ad incantationem æque adhibebantur, ac *nævium infelictum durantiæ damna*, sive jacturæ aut fragmenta; quomodo ex Mss. legendum existimo in Apuleii Met. l. III. p. 54. Ceterum ut *stramenta* pro *strata*, ita *impedimenta* in Mss. sæpe pro *inpedita*; ut alibi docuimus. Porro neque exstat in iisdem libris: unde verosimillime *deque* conjecit Davisius: quamvis frequentius Dativo jungatur; neque ineptum est Ciacconii *atque*, quod Cellarius cum aliis recepit, *isque* Hotomannus: nam ut neque retinere non possim, facit locus Livii a viris doctis jam adductus VII. 14. 'Mullis strata detrahi jussit, binisque tantum centunculis relictis,' &c. *Deque* admisit Clarkius. Terent. Heaut. IV. 1. 37. 'de digito annulum detraho.' Amari a Cæsare præpositionis geminationem, singulis fere paginis liquet. Nihilominus *detrahère ex aliquo* cave cum Vossio neges Latinum esse. Sueton. in Vitellio c. 7. 'Ex aure unionem detractum.' Val. Maximus, cum alibi, tam III. 5. § 1.

'E manu ejus annulum detraxerant.' l. v. 4. § 6. 'e curru violenta manu detraxi.' l. vii. 6. § 2. 'Eque' (plane ut reposuit Scaliger) 'scutis detractas pelles.' Immo multis vere defendit Mutam lectionem Cel. Burmann. ad Suet. Dom. c. 10. 'detractum e speculaculis.' Porro *impedimenta* sumi pro *jumentis* docuit Hotom. hic et ad c. 14. Præterea multa loca ab aliis et me congesta vide ad Frontin. II. 1. 5. 'Interfectis impedimentis.'

5 *Mulionesque cum cassidibus*] Polyænus Strateg. viii. 23. Vossius.

11 *Legionem mittit. s. occultat*] Hoc Strategema memorat Polyænus viii. 23. § 10. ita tamen ut ea adperserit, quorum nec vola nec vestigium apud Cæsarem. Sic non solum milites fortissimos silvis occultatos narrat, sed et ex jussu Imperatoris *ἔχειν ἀκόντια βραχέα, καὶ ἐπιθλία σύμμετρα, ὅπως τὰς χαμαιπετεῖς θύλας μὴ περιέχουσιν. ἀλλὰ μὲν αὐτοὺς ὀρθοὺς βαδίζειν, εἰς γόνυ δὲ διὰ δόσαντας, ἥρμα διαδύεσθαι.* Davis.

12 *Paulum*] Veterrimi Bôngars. pr. Leid. prim. et Egmond. *paullo*. Quod mutarunt illi, qui crediderunt *paullo* non dici, nisi adjuncto comparativo. Sed aliter cum optimis scriptoribus sæpe Cæsar, ut in *post paullo* et *post paulum*. Vide et VV. LL. c. 50. 51. 60. 79. Cort. ad Sall. Jug. c. 106. § 3. 'paullo infra,' 'paullo supra' alibi: passim autem in Leid. primo *paullo* exaratum est pro *paulum* et *paululum*. Ita *multum* et *multo*, *nimum* et *nimio*, &c. Cl. Burm. ad Ovid. ex P. III. 4. 47. *Post tanto*.

13 *Omnes illo munitionum copia transducuntur*] Græcus ita accepit, ac si diceret Cæsar; omnium munitionum, quæ extra urbem erant, præsidia ad illum locum traducuntur. Non male: sed verba corrupta sunt. Emendo ex veteri codice 'omnes illo ad munitionem copias transducuntur.' Nam ait Cæsar, vehementer Gallos alteri colli timuisse, ideoque omnes copias illo ad munitionem transductas: sive

ad muniendum alium illum locum, de quo antea dixit: 'ad hunc muniendum locum omnes a Vercingetorige evocatos.' Vossius. Codex Vossii ad *munitionem*. Quæ lectio quoque non mala est. Clark. Immo melior et confirmata Mss. Cujac. Scalig. And. Oxon. et Leid. primo et c. 48. 'Qui ad alteram partem oppidi, ut supra demonstravimus, *munitionis causa*, convenerant.'

15 *Tectis insignibus, signisque*] Vide notata ad B. G. I. 22. et II. 21. Davis.

16 *Ne ex opp. animadvert.*] Boug. Vossiani, Lovan. Egmond. et sex alii cum Mss. Brantii et Edd. primis, *qui ex op. an.* contra auctoris mentem. In Leid. pr. est *adverterentur*. An dedit auctor 'qui ex oppido non adverterentur,' id est, quo, ut? sic in Ms. c. 73. *Adverti* autem pro conspici, cognosci, alibi quoque occurrit. Vide ad viii. 16. 'partes adverte- rent equorum.' Ursinus in codice suo invenit *animadvertetur*: quod probat, eique quodammodo adatipulatur Metaphr. *μη τὸ πρᾶττόμενον δὲ ναυτοὶ οἱ τῆς πόλεως καριδεῖν*.

XLVI. 1 *Atque initio adscensus*] *Escensus* est in Cod. Andino; eam vocem hic loci reponendam censuit Joan. Frid. Gronovius ad Livii II. 28. Davis. Adi ad c. 27. *Adscensum* retinent omnes c. 72. 85. viii. 14. Sequentia hic adscripsit Cl. Perizonius. Dictys Cretensis l. III. p. 76. 'Tumque primi nostrorum atque hostium escensis cðribus bellum ineunt.' Ita in Ms. legitur pro vulgato *ascensu*. et p. 88. 'Deinde ubi escendit, ipse Autom.' &c. p. 140. Init. l. vi. et p. 147. et 150.

3 *Circuitus*] Ursinus videtur e suo codice maluisse *circuitu*: cui accedit Oxon. pro *circuitui*: de quo alibi. Malim ego vulgatum retinere. 'Quidquid circuitus accesserat huic' scil. *rectæ regioni*, 'ad molliendum cli- vum,' et ita Metaphr.

5 *In longitudine*] Defendi hoc pos-

se vidimus ad II. 5. in altitudine. Verum Cujac. Oxon. Scal. Leid. pr. Dorvill. et Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. *longitudinem*. Quod prætuli; uti alibi frequenter, et cap. 69. 'in longitudinem patebat.'

7 *Prædixerant*] Sic primus, quod sciam, edidit Scaliger, cum ante legeretur *producerant*: pro quo Hotomannus conjecit *perducerant*: atque ita I. 8. 'Murum in altitudinem pedum XVI. fossamque perducit:' et infra c. 72. 'Dnas fossas perduxit:' uti illis locis bene. Sed hic recte *præd.* et in Silio restituit Scaliger, quod confirmant Mss. Bong. Vossiani, Petav. Lovan. Egmond. Oxon. And. Leid. pr. tert. et Gott. cum Ed. Inc. Passim hoc olim fuisse corruptum vidimus et ad Lucan. IV. 43. 'Munitumque latus lævo præducere gyro:' uti et in Vegetio III. 8. 'Opere tumultuario fossa præducitur.' Vide ad Front. I. 5. 8. Eadem confusio occurret infra c. 69. 'Maceriam VI in altitudinem pedum prædixerant,' et B. Civ. I. 27. 'fossas transversas præducit.' Adde Lips. de Mil. Rom. I. v. D. 5. Gronov. ad Plin. XXXIII. 4. 'lineas itineri præducunt.'

8 *Densissimis castris*] Aut vehementer fallor, aut nota numeralis hic excidit; persuasum enim habeo, rescribi debere 'tribus densissimis castris;' nam Cæsar postea narrat suos 'trinis castris positos esse;' et Jul. Celsus p. 141. 'tria ibi hostium castra munitiones insedisse' memorat, quæ 'corripuisse Cæsarianos' infra testatur: atque hoc vult Polyænus Strateg. VIII. 23. § 10. cum docet eos *καταστῆσαι τοῦ λόφου*, posita enim in eo castra occupaverant. Davis. Conjicit Davisius scribendum *tribus densissimis castris*; propter id, quod sequitur, *trinis castris*. Græcus habet, πολλοῖς στρατοπέδοις. Et forte trina castra, tam exiguo in spatio posita, poterant, sine nota numerali, recte

densissima castra appellari. Clauk.

10 *Eamque transgressi trinis castris potantur*] Quæ sunt hæc tria castra? nihil supra de iis Cæsar. Sed in Anonymo Celsi exscriptore invenio, ubi hunc collem describit, talia verba: 'Erat autem natura et manu hominum aggestis perplexum iter saxis, et super duplicem difficultatem, tria ibi hostium castra munitiones insederant.' Vossius.

12 *Teutomatus*] Si idem hic est rex, de quo habuimus c. 51. ut est ærosimile, mirè hoc loco corrupti sunt Codd. Metaphrastes quidem eodem modo *Τουτρώματος* vocat, sed Celsus *Votimarum*. Mss. vero Bong. pr. *Votomatus*, *Vitom*. Cnjac. *Vicomapatus* Petav. alii *Notomatus* vel *Votomatus*, *Vocomapatus*, *Vatomapatus*, *Notomapatus* cum Ed. Inc. Edd. pp. *Fontomatus*. Sed Leid. pr. et Scal. servant vulgatum, qui priori loco cum Celse et aliis veterrimis *Teutomatus* exhibent.

13 *Superiore corporis parte nudata*] Thorace deposito, quod pectoris munimentum erat, ut interpretatur Hotomannus. Nonnulla scripsit hoc de loco Pet. Victorius Var. Lect. XXXVI. 4. sed quæ omnino sunt præter rem. Davis.

XLVII. 2 *Legionisque decima, quæcum erat concionatus*] Ita constanter omnes codd. Etiam Græcus habet *ἐνημεροῦσθαι*. Gryphius primus edidit *qua tum erat comitatus*. Hanc quoque lectionem probat Justus Lipsius. Illud certum est, nequaquam solitos dicere probos auctores cum aliquo concionari: sed apud aliquem. Addunt non concionandi, sed pugnæ hic rem fuisse. Sed potuit paucis Cæsar ante prælium x legionem adhortatus fuisse. In Stephani codice erat *conceronatus*, unde Hotomannus reponit *commoratus*. Noster codex habet 'legionisque decimæ, quæcum erat concionatus, signa constituit.' Ego illud 'quæ tum erat comitatus,'

quia in Carrariensi codice repertum est, admitto, donec commodior se offerat scriptura. In Anonymo Celsi exscriptore invenio, 'Substitit legio, quæ propinquior erat, altera vero remotior,' &c. *Vossius*. Codices nonnulli, 'qua tum erat comitatus.' Quam Lectionem amplectuntur quidam Viri Docti, quia Cæsar alibi, non 'cum militibus,' sed 'apud milites concionari,' semper dicat. *Clark*. Ut vulgo exhibent, exstat in Ursin. Cujac. Andin. Leid. pr. et Scalig. Reliqui Mss. et Edd. primæ 'legionique,' &c. constituit: nisi quod *legioni* habeat *Lovan. decima* non agnoscant *Gott. Voss. tert. Leid. tert. et Ed. Inc. et constituerunt* sit in Oxoniensi et Leid. primo. Ceterum erravit Brantius et cum eo alii, qui putarunt in Carr. libro exstare 'qua tum e. comitatus:' nam Brutus id e sola Gryphii editione protulit, et in Carrar. esse, ut dixi in ceteris, adnotavit. Cum Lipsio in Elect. II. 7. consentit quoque Brutus. Posse conjicere, 'Qua cum maxime erat concomitatus:' quod compositum in participio adhibuit quoque Plautus. *Quum maxime* optime huic loco convenit. Vide ad Frontin. II. 9. 6. IV. 5. 2. Rhenan. et Acidal. ad Tacit. Hist. I. 29. 84. Suspicio tamen *Concionari* quacum dictum esse ut *orare cum aliquo*, de quo vide ad B. Civ. I. 22. 'Cdm eo de salute sua orat:' et ut Apulei. ait Met. I. III. p. 57. 'Multum cum lucerna secreto collocata.' Immo Sallust. B. Jug. c. 10. 'dicitar hujusemodi verba cum Jugurtha habuisse' i. e. ad Jugurtham. Terent. Hec. III. 3. 2. 'habere orationem mecum:' pro, *ad me*. Sic passim 'agere cum populo,' id est concionem habere ad populum. Ovid. Met. VI. 205. 'Talibus est dictis gemina cum prole locuta:' i. e. eam precata est; ut Seneca Ep. x. 'Sic loquere cum Deo, tamquam homines audiant.'

3 *At Rel.*] Attentius perpendenti apparebit istud et minus apto hic loco esse positum 'signa constitere. At — retinebantur.' Quare ex Ms. Reg. scribendum existimo, *Ac. Quamquam et illud et, si referatur ad 'non exaudito tubæ sono' ferri quoque posse videtur. Clark. Ac confirmant Bong. pr. Voss. pr. Petav. Egm. et quatuor alii cum Ed. Incerta. Malim tamen at. Reliquarum legionum* (quo ordine Mss. plerique hæc ponunt) milites distinguit a decima legione. Gr. *et δὲ τῶν λοιπῶν ταγμάτων στρατιῶτας* et Celsus vero.

4 *Magna vallis intercedebat*] Ursin. Leidens. pr. Oxon. 'magnæ valles intercedebant.' Vossian. pr. 'magna valles intercedebant,' subscripto puncto sub n. nempe dedit Cæsar 'magna valles intercedebat,' uti egregie servarunt Bongars. prim. et Egmundand. *Valles* dictum et *Vallis*, ut *ædis* et *ædes*, *canis*, et *canes*, *puppis* et *puppis*, *vulpes* et *vulpis*, *allaque*. Vide omnino Servium et Pierium ad Virgil. *En. XI. 522.* 'Est curvo amfractu valles, adcommoda fraudi.' Adde Var. LL. VI. 34. 'valles abdita.' B. Alex. c. 73. 'intercisa valles.' Cel. Burm. ad Phædr. Fab. I. 7. Drak. ad Liv. IV. 25. C. 69. in Mss. quibusdam *colles cingebat*. VIII. 9. in nonnullis *hostes prodiret*, nisi id factum potius per omissionem lineolæ solitæ.

10 *Portique appropinquarunt*] Ms. Reg. *Appropinquant*. Quod idem est. *Clark*. Imperfectum præteriti, auctoritate Petav. Leid. pr. et Oxon. aliorumque: *adpropinquaverunt* Voss. pr. sec. Duk. Verissimum fors fuit *adpropinquant*.

13 *Matres familias de muro*] Ms. Norv. et ed. Rom. Beroald. hic exhibent *matres familias*. Sic et infra c. 48. ubi in vulgg. legitur 'matres familias—suas obtestari,' in iisdem Codd. est *matres familiae*; et sane alibi hoc modo locutus est noster, ut observavit Vossius ad hujusce libri

c. 26. *Davis*. Accedunt Mss. mei, quod sciam, omnes, si forsitan Oxoniensem excipias, et Edd. primæ, ut et R. Steph. Vide ad i. 50.

14 *Pectore nudo*] Optime Andin. et Oxoniensis *pectoris fine*: doctius, quam a librariis proficisci potuit; quare in textum sine scrupulo admisi. Auctor B. Afric. c. 85. 'Umbilici fine.' Sallust. Hist. l. iiii. 'Inguinum fine.' Apul. Flor. N. 15. 'Scapularum finibus.' Hygin. Astron. iv. 12. 'Navis Argo fine totius veli.' Consule insuper Celeberr. Heinsium et Burmann. ad Ovid. Metam. x. 586, et Comment. Virorum doctorum, imprimis A. Gronov. ad Justin. xxx. 4. *Orientis fine*. Denique Gesner. ad Caton. c. 28. 'operito terra radicibus fini.'

16 *Ne mulieribus, &c. abstinerent*] Bong. Vossiani, Petav. Egmond. Lovan. et sex recentiores cum Edd. primis exhibent 'ne a mulieribus, &c. abstinerent.' Utrumque cum Latini sit, pro Juliano genio præpositionis geminationem præferrem, nisi etiam i. 22. diceret 'prælioque abstinerebat.'

18 *L. Fabius centurio*] Anonymus Celsi exscriptor p. 142. *L. Sabinum* vocat: nescio unde hauserit, omnes enim Mss. vulgatam lectionem exhibent. *Vossius*. *Sabinus* est in Duker. et c. 50. in Bong. pr. *Labius* Bong. pr. Voss. pr. sec. L. abest a Gott. Dorv. et 3. aliis ac Edd. pp.

XLVIII. 8 *Romanis de muro*] Dux postremæ voces exulant a Ms. Norvic. nec eas in suo Codice reperit Græcus; habet enim 'solummodo πρότερον τὰς χεῖρας τοῖς Ῥωμαίοις ἐπ' ὤμων'. Retinendas tamen censeo, cum alii omnes repræsentent, et appareat ex c. 47. eas feminas de muro Romanos obstatas esse. *Davis*. Retinent eas quoque Mss. mei præter Oxon. Gott. Voss. tert. Leid. tert. et Ed. Inc.

10 *In conspectu*] Sic Ms. Reg. Al.

in conspectum. Vide supra ad iv. § 9. *Clark*. Suffragatur Oxon. unde tamen temere nil mutari velim. Nam reliqui retinent Accusativum. Ad i. ad iv. 12.

XLIX. 2 *Præmetuens suis*] Eleganti hoc vocabulo utitur Lucretius l. iiii. p. 403. ed. Lamb. ubi inquit 'At mens sibi conscia facti, Præmetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis.' *Phædro* etiam Fab. i. 16. dicitur 'Illa præmetuens dolum.' Græcus transtulit Περὶ τοῖς ταυροῦ δεδωδῖς, adeo ut præpositionem abundare sit arbitratus, quod in ejusmodi compositis interdum accidit. *Davis*. Plura vide in Comment. ad Phædr.

3 *Mittit*] Lege *misit*, uti quidem legitur in Mstis Petav. Gottorp. Voss. Egmond. ac Norvic. *Davis*. cnr. sec. Vulgatum defendi potest. Vide ad c. 45. Verum etiam Bong. pr. Vossiani, Leidenses, et Edd. Inc. ac R. Steph. dant *misit*. Vel sic tamen nihil temere muto; cum *mittit* retineant Mss. alii.

L. 6 *Dextris humeris exertis*] Græcus ἐκσπλοῖ τοὺς ὤμους. Lipsius in Electis expungit vocem *humeris*. Idem tamen notis ad i. Annal. Taciti legit 'dextris nudis exertis.' Apud Silium l. viiii. legimus de Cethego: 'Ipse humero exertus gentili more parentum Difficili gaudebat equo.' Sed hoc non eo pacati signum; et, si recte Sillii mentem adsequor, Cethegus humero exerto prælium capessabat, ne arma brachio gladium aut tela vibranti impedimento essent. Statius Thebaid. l. iv. 'Exerti ingentes humeros.' Sed et hic de pugnaturis sermo. Quin potius dicere liceat, humeros exertos prælii indicium fuisse, qui postea velabantur. Unde Stat. 1. Achilleid. 'Sic ubi virgineis Hecate lassata pharetris, Ad patrem fratremque redit, comes hæret eunti Mater, et ipsa humeros, exertaque brachia velat.' Ubi post venationem humeri velantur, quia

tunc non amplius opus exerto humero vel brachio. Apud Xenophontem de expedit. Cyri I. VIII. legas Persas, adspectante se Rege Candye, dextram exernisse, *διερκόμενοι*, inquit, τὰς χεῖρας διὰ τὴν καρδίαν, ὥσπερ καὶ νῦν ἐστὶ διεκρούει, ὅταν ὁρᾷ βασιλεὺς. Fortassis hoc illis subjectionis signum fuit, et manum exerebant, quo pectori admovent, qui venerantibus mos, aut ut ostenderent se ad nutum ejus paratos arma capere. Itaque frustra Lipsius quaerit, quomodo humeri exeri possint. Quod vero Cæsar ait, pacatis id insigne fuisse; possis dicere populos pacatos Romanis, quando eorum in exercitu depugnabant, solere dextris humeris exertis depugnare. Certe id Gallis usitatum fuisse nullus ambigo: nam ut Livius I. XXII. ait, ubi exercitum Annibalis describit: 'Galli super umbilicum nudi erant.' Itaque quod Ædvi dextris humeris exertis erant, id propter prælum factum: sed simul inde agnoscebant Romani pacatos esse seu socios. Cæsar infra II. de bello Civili ait, 'humerum apertum gladio appetit,' quod idem est quod exertum. De Heduis jam me explico: exertos gerebant humeros ante pugnam, quod non alio spectat, quam ut Romani admonerentur suos esse socios. *Vossius. Humeros exertos* vocavit noster eos, qui vestibus sunt nudati, quemadmodum Apuleius Metam. I. II. p. 35. ed. Pricæanæ: *exertos* nuncupavit *oculos*, quos palpebræ non tegunt. Græcus *ἐκπολοι τοὺς ὄμους*, adeo ut vocem primam aut neglexerit, aut in suo Codice non invenierit. Mediam vero pro Glossemate habet Just. Lipsius. Elect. II. 7. et nescire se profiteretur, quomodo exeri possint humeri. Eo modo quo bellatui suos exerebant. Statius Thebaid. I. 418. 'Exertare humeros, nudamque lacessere pugnam.' Multa hujusmodi collegit vir doctissimus Janus Broukhuis ad Propert. El. I. 20. 44. Sed hoc

non quæsierat Electorum scriptor, si *exertos* idem denotare ac nudatos in mentem revocasset. Frustra etiam est, cum ad Taciti Hist. I. 55. reponat 'dextris nudis exertis,' præterquam enim quod hoc deditiois et subjectionis est indicium, quid opus est, ut vulgatam lectionem sollicitemus? Nam humeris exertis docebantur Romani suos esse socios, qui adscendebant, quia in Gallia pacatorum hoc erat insigne. Utramque conjecturam absurdam esse monstravit Octavius Ferrarius de re vest. I. 9. *Davis.* Nec melior est hariolatio Joan. Meurii, qui Exerc. Crit. Part. II. I. 14. legit 'dextris numeri exertis;' ut *numeri* sint cohortes. At vox in eo sensu tum temporis non adhibebatur; quamvis sequioris ævi scriptoribus fuit usitata. Vide sis Interpretes ad Taciti Hist. I. 6. Hermas Past. I. III. Sim. IX. 2. 'Decenter succinctæ *exertis* brachiis dextris,' hoc est porrectis, extensis. Sic ex Mstis reponendum. Vulgo 'externis brachiis dextris.' Idem c. 9. 'Incinctæ, et *exertis* humeris, capillisque solutis;' ubi *exerti* *humeri* sunt nudati. Pariter apud Josephum Iscanum B. T. II. 608. Venus dicitur, 'Nuda humeros, *exerta* sinus.' Tertullianus de Pallio. c. 3. 'Cato Juridicæ suæ in tempore *humerum* *exertus*.' Adeo ut in hujusmodi locationibus duplex sit illius vocis potestas. Si plura de hoc Cæsaris loco videre gestis, adi v. c. Jos. Wassinum ad Salustii Catil. c. 44. p. 144. *Idem*, cnr. sec. *Exertis* ergo hic nil, nisi nudatis, expeditis, et liberis veste notat. Ovid. Met. II. 270. 'Ter Neptunus aquis cum torvo brachia vultu Exserere ausus erat.' IX. 57: 'Vix tamen exserui sudore sinientia multo Brachia.' Ubi nil mutandum. Virgilio Æn. I. 492. 'Exserta mamma,' 'latus,' XI. 649. &c. Atque ita alii. Immo et de aliis pro demonstrare vide in notis Scheff. ad Phædr. F.

XII. de *excerere humeros* consule ad Front. II. 1. 2.

[*Insigne pacatis*] Sic, ut videtur, exhibent Mss. Cujac. Ursiu. And. Scal. Oxon. ex quibus nihil varietatis adnotatum est; sed Reliqui mei omnes cum Carr. et Edd. primis dant *pacatum*: quasi pro *pacatorum*; *φίλων σφαιρών* Gr. dein *consuerat* rursus edidi, auctoritate Mstorum tantum non omnium, certe vetustissimorum plurimum. Vide ad I. 43.

9 *Fabius*] Celso rursus *Sabinus*, ut visum et ad c. 47. Immo Bongars. prim. cum Dukeriano ei hic adsensum præbent.

10 *De muro præcipitabantur*] In Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edit. Romana deest præpositio. *Clark*. Exsulat quoque præpositio a meis et Edd. primis, ai excipias Cujac. Scal. And. Oxon. et Leid. prim. qui bene servant; quamquam et B. Civ. II. 11. § 2. *præcipitataque muro*, occurrat: posset quoque *e muro*. Nam et *muro*, *e muro*, *de muro* bene Latina sunt. Cum iisdem et Dorv. ac Edd. primis retinui præpens; pro quo imperfectum maluit Clarkius, adstipulantibus ei ceteris Matis et Edd. quibusdam.

M. Petreius] Hanc lectionem retinet Græcus; at in vet. Cod. et Mss. nostro, Brant. Norvic. nec non impressis Rom. Ven. Beroald. est *Petronius*, et sic quoque Anonymus Celsi excerptor habet p. 143. ed. Londin. *Vossius*, *Petreius* servant Cujac. And. et Oxon. Reliqui cum Mss. Hotom. et Edd. pp. *Petronius*. nisi quod in Leidensi pr. sit *prator*. In Egm. et *Petronius*.

11 *Portas excindere*] Bong. pr. Leidenses, Vossiani, Oxon. Petav. Egmund. Dorvill. Gottorp. cum Bus-Hd. et Ed. Inc. *excidere*. Quod mutari nequaquam debuerat. Al. *excindere*. Vide Cl. Duker. ad Flor. II. 2. § 26. *de excidendis hostium manibus*. Arntzen. ad Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 81. 'Radice excidi iussit.' 'Ex-

cisis arboribus' B. Civ. II. 15. Atque ita Mss. iubentibus, quorum deus a me etiam visi sunt, apud Statium rescribendum Theb. x. 911. 'Sopori thalamos' (vel turres) 'excidere Cadmi.' Vulgo *excindere*. Eadem variatio in libris IV. 763. VIII. 515. et passim in *Excindere* et *excidere urbem*. Vide Drakenb. ad Liv. v. 15. § 8. Lactant. v. 3. 'Veritatem penitus excidere.' At Bon. Cod. *excindere*. Sed vulgatum malo. Horat. Serm. I. 3. 76. 'excidi penitus vitium iræ,' Apulei. v. 104. 'ferro caput excideres.'

12 *Ac sibi*] Iidem Codices habent sci. *Clark*. Sui Bong. Vossiani, Petav. Egm. Lovan. et 5 recentiores cum Carr. et Edd. primis. Sed ut vulgo, ita passim Cicero et alii. III. 12. 'fortunis desperare.' At vi participialis nominis Genitivus satis se defendere posset: nam non solum *desperare aliquam rem*, sed et *aliquem* occurrat. V. ad Front. IV. 5. § 6.

15 *Quidem certe Saluti*] Mss. Reg. et Vossii *quidem vitæ*. Mss. Eliens. *quidem certe vitæ*. *Clark*. Rescripti *vitæ* iubentibus Mss. quotquot sunt vetustiores: *saluti* inveni in solis Duk. Dorv. et Leid. sec. nisi *vitæ saluti* jungere velis.

LI. 2 *Intolerantissimos Gallos insequentis*] Cupidius: et apta vox huic rei est. Est enim ejus, qui nescit ipso cupidinem suam sistere. Sic 'immoderate lætari' in Severo dixit Spartianus. 'Septimium Severum immoderatissime, cum moreretur, lætatum.' *Vossius*.

9 *Eo die milites eunt paullo minus duc desiderati*] Hanc cladem memorat Suetonius in Jul. c. 25. 'Per tot successus,' inquit, 'ter, nec amplius, adversum casum expertus; in Britannia classe vi tempestatis prope absumpta; et in Gallia, ad Gergoviam legione fusa,' &c. Vide Jul. Celsum p. 144. *Davis*.

5 *Exposito, quid iniquitas loci posset*]

Valgg. exposuit; sed nos secuti sumus lectionem Codicis Andini, quam probavit J. Fr. Gronovius ad Livii 1. 41. Eleganter enim participia hoc modo absolute ponuntur. Curtius iv. 13. 87. 'Adservari transfuga jussu, expositoque, quod nunciatum erat.' Idem v. 12. 7. 'Darius Artabazum acciri jubet, expositisque, quæ Patron detulerat.' Si pluribus opus est exemplis, adeas G. J. Vossium de Construct. c. 49. p. 179. et 60. p. 240. Idem. Andinis membranis accedunt Leidens. prim. et Oxoniensis. Ad Livii locum vide landatos a Cel. Duk. et Drakenb. et N. Heins. ad Vellei. 1. 7. et Comment. ad Anr. Vict. Orig. Gentis Rom. c. 13. 'per colloquium inquisito, qui essent.' B. Civ. 1. 30. 'simul Eunonem mitti audierant, nondum profecto,' &c. Adde ad 1. 39. 'Audito, Pompeium,' &c. ut quidam conjiciunt, ut et 11. 10. nec non Colvium ad Met. Apuleii 1. 1. *comperto*: et ita p. 5. 'probe curato' Mss. et Edd. Vett. Merito in textum quoque recepit Clarkius. Gr. *ἰδδοντες*.

10 *Acciperet*] Bong. Vossiani, Leidenses, Scalig. Petav. Lovan. Egmund. Duk. Carr. Gott. cum Edd. multis vetustissimis et R. Stephani *accideret*. Quod verum esse nullus dubito. Alibi 'incommodum accidit,' ut viii. 24. B. Civ. 1. 48. et similia: licet et 'accipere detrimentum' noster cum aliis dicat aliquoties.

Quantopere] Bong. pr. Vossian. pr. Egmund. Duker. Gottorp. Voss. sec. Leid. tert. et Ed. Inc. *quanto opere*, et statim *tanto opere* iidem, uti et Oxon. Leid. et Voss. sec. Vere. Adi notata ad 1. 13. 'suae magno opere virtuti tribueret.'

15 *Non minus*] Sic Ms. Reg. Al. *Nec minus*. Clark. *Nec* mei retinent omnes, sed in Ursiniano et Vaticano etiam restat non.

LIII. 1 *Ad extremum confirmatis*] Sic Ms. Reg. Vulgg. *ad extremum*

oratione confirmatis. Mss. Eliens. et Vossii, *ad extremam orationem confirmatis*. Clark. Vulgatum confirmant Mss. Cujac. Urs. And. Oxon. Leid. pr. Scal. Carrar. Duk. Dorv. In eo tamen ulcus latere puto. Regii Codicis lectionem confirmat Lovan. *Hac habita oratione conf. m.* Alcard. *correxijt et extrema or.* Verum Bong. pr. Voss. pr. Petav. Egmund. et quinque recentiores cum Ed. Inc. *ad extremam orationem*. Quod cur non admittamus, nullam video causam; pro *ad orationis finem*. Gr. *τελευτῶν*.

6 *Nihilominus*] Sic quidem edit Vascos. Strada et R. Stephani. cum Urs. et Scalig. ac reliquis, probante Hotomanno, licet testetur in Mss. suis omnibus scribi *nihilominus*. Consentit vulgatis Metaphrastes *ἐπειδὴ δὲ οἱ πολλοὶ οὐκ ἀνέστησαν*. Verum Bong. Vossiani Leidenses, And. Oxon. Egmund. Lovan. Duker. Dorv. Gott. et reliqui, ut puto cum Edd. primis, item Aldi, Gryphii, Plantini exhibent *nihilominus*: et Celsus 'ipse etiam in plana descendit.' Plus tamen in *τὸ magis* inclino, si idoneis confirmetur Codicibus. Eadem conclusio in his vocibus v. 1.

LIV. 3 *Præcedere*] Bongars. pr. Leid. pr. Vossian. pr. Scalig. Egmund. Duker. et 6 alii cum Edd. Ber. Vasc. Str. Steph. Gryph. post. *antecedere*. Recte. c. 12. 'equitatus qui agmen antecesserat.' c. 35. 'Vercingetorix magnis itineribus antecessit.' B. Civ. 11. 24. 'Ipse cum equitatu antecedit ad exploranda castra.' *Prægredi* 111. 78. ut legendum e Lovan. et *antecedere* rursus c. 79.

5 *Cæsar perper.*] In nonnullis proprium nomen ponitur ante *etui*. In aliis *Cæsar perf.* *Æd.* Sed abest a Bong. pr. Voss. pr. Petav. Lovan. Egmund. et plurimis aliis, ac Inc. Editione. Recte. V. ad 11. 17. *Dein maturari* est in Oxon. in Leid. pr. et Scalig. *maturandi*. In Petav. *ad naturalem*. Fuitne *discessum maturandi*

scilicet *caussa*? Vide ad iv. 1. Certe latere quid videtur.

7 *Retinendos*] Notandum in Oxon. et Andino scribi *pertinendos*: quod notaret, *pertinaciter eos retinendos*. Hinc certe derivatur *pertinax*; nec temere spernendum videtur.

11 *Omnibus ereptis copiis*] Alii habent *omnibus ereptis sociis*, quæ quidem lectio non est aspernanda. Apparet enim ex B. G. vi. 12. 'Sequanos magnam partem clientium ab Æduis ad se transduxisse.' Nec quisquam dicat alios esse clientes, alios socios, nam Metaphrastes B. G. i. 31. *clientes* interpretatur *συμμάχοις*, et fidem superat, multas civitates Æduis se in servitutem *ἐκνομίας* dicasse. *Davis*. *Sociis* e suis libris præfert etiam Hotom. ut Bas. Ven. 1517. Vascos. Ald. Strad. Gryph. et Plantin. ediderunt. Sed mei omnes cum Edd. primis *copiis* servant, præter Oxoniensem et Cujac. Sed sub *copiis* facile *clientes*, non minus ac totas eorum vires queas subintelligere.

12 *Et quam, &c.*] Copulam addidi, auctoritate Mstorum omnium, Editionumque ante Scalig. Dein in Ms. Ursini scribitur 'et in eam fortanam amplitudinemque deduxisset.' Rectius, si id admittamus, habent Andin. Oxon. Leid. pr. Scal. *et in eam f. amplitudinemque duxisse* scilicet *exposuit*. Verum utramque lectionem suspectam habeo, legoque, *et in eam f. eamque in ampl. deduxisse*. Nec obstat modi mutatio. Ea fuit corrumperendi loci causa. Adi ad ii. 10. 'Constituerunt reverti, et convenirent.' Dein auctor non amat tantum præpositiones, sed et adjectiva nominibus juncta repetere. Vide ad vi. 11. 'In omnibus civitatibus, atque in omnibus pagis.'

Lv. 8 *Bibracte*] Bong. pr. Petav. Voss. pr. Egmund. et septem alii cum Ed. Inc. *Bibracti*, quo ab Acruativo distinguatur. Sed a *Bibracte*

tamen retinent Mss. omnes i. 23. et c. 90. infra 'Bibracte biemare,' præter Dorvill. viii. 1. 'ab oppido Bibracte,' ubi nulla est varietas.

14 *Aut itineris*] Has voces non exhibent Mss. Pinelli et Norvic. quibuscum faciunt edd. Rom. Ven. Beza. Steph. Gryph. nec in suo Codice legit Græcus, habet enim *σολυμμοδὸ πάρας πρὸς τοῖς τοῖς ἐν τῇ πόλει ὅρας ἐμπόρους* 'Populorum. *Davis*. Deest in multis Codicibus, quos citat Davisius. Item in Mss. Reg. et Vossii. *Clark*. *Aut itineris* agnoscunt Ms. Ciaccon, item Cujac. And. Oxon. Scal. Leid. pr. item Edd. Ven. 1517. Ald. Gryphii Ed. 1536. et Plantin. ante Scalig. Reliquæ fere cum Celso et Mss. tum aliorum tum meis, quod sciam, his verbis carent. Conjicit Cl. Wasse ortam hanc omissionem, quod scriptum fuerit *iteris*: idque non intellectum ejecisse librarios. Certe sic *iteris* inveni in Bong. pr. ii. 20. ubi vide.

17 *Cui*] Petav. Voss. pr. Lovan. Egm. Carr. et quinque alii cum Edd. Inc. Flor. *quo*: sine dubio corrupte pro *quo*: *quod* Leid. sec. De *quo* confer et ii. 30. Alibi *quois* pro *cui* vis in Mss.

22 *Injiciendi timoris*] Locutio bona et nota, et a nostro aliquoties adhibita. Monendum tamen in Dukeriano exarari *inmittendi*: quasi jam inmitteret equitatum ipsum, vel telum in eos: quibus in rebus *inmittere* proprium esse, sciunt docti, et alibi monendum habuimus.

23 *Si aut re frumentaria Romanos excludere, aut adductos inopia ex Provincia expellere possent*] Provinciam hic noli intelligere *τῇ ἐπαρχίᾳ*, seu Narbonensem, sed ditionem, in qua tum Cæsar erat. Unde infra c. 64. ait: 'His constitutis rebus, Æduis, Segusianisque, qui sunt finitimi ei Provinciæ, x millia peditum imperat.' Sed recte hoc loco vet. cod. non habet vocem *ei*; ita ut multum verear,

ne in eodem codice et hic locus rectius legatur. Verba sunt: 'Si re frumentaria Romanos, aut adductos inopia ex Provincia excludere possent.' Duo dicit hostes agitasse, Romanos excludere frumento; vel quando illo carerent, reditu in provinciam. Quam scripturam ut meliorem credam, facit quod infra c. 59. Cæsar ait: 'jam Cæsar a Gergovia discessisse audiebatur, jam de Æduorum defectione, et secundo Gallie motu rumores afferebantur, Gallique in colloquiis, interclusum itinere et Ligere Cæsarem, inopia frumenti coactum in Provinciam contendisse confirmabant.' Itaque hoc prohibere volebant: alterum autem locum optime in veteri codice scribi qui sunt finitimi Provincie, vel illud ostendat, quod ait jussu illum militem Allobrogibus bellam inferre. Et paulo post subjicit Cæsar 'quo facilius subsidium Provincie ferri posset.' Nimirum adversus eosdem milites. Denique nihil clarius loco Cæsaris, quo ait: 'Cæsar, quod hostes equitatu superiores esse intelligebat, et interclusis omnibus itineribus, nulla re ex Provincia, atque Italia sublevari poterat.' En hic dicit Cæsar jam perfectum illud, quod supra aiebat hostes in animo habuisse. Itaque audacter hunc locum hoc pacto mecum scribito: 'Si aut re frumentaria Romanos, aut adductos inopia, ex Provincia, excludere possent.' Vossius. Cum Ædui non id sibi propositi habuisse videantur, ut Romanos e Provincia expellerent, sed ex sua ipsorum solummodo civitate; illumque in finem eos vel commentibus e Provincia subvehendi prohibent, vel reditu denique in Provinciam intercluderent: non negligenda videtur lectio, quam in Codice vetusto repperit Dionys. Vossius; viz. 'si aut re frumentaria Romanos, aut adductos inopia ex Provincia excludere possent.' Nisi forte et vulgata lectio ita accipi

Delph. et Var. Clas.

possit, ut dicantur Ædui Romanos non ex Provincia expellere, sed adductos inopia rerum ex Provincia subvehendarum, ex sua (Æduorum scilicet) civitate expellere posse se sperare. Utrovis tamen modo, paulo durior videtur, quam Cæsaris solet esse locutio. Et fortean aliquid interciderit. Clark. Locus est corruptus et medicina tentavit Vossius; sed, ut mihi videtur, parum commodam reperit. Ædvis, sicut arbitror, consilium fuit Romanos a Ligeris transitu prohibere, quo eos re frumentaria excluderent, adeoque in provinciam regredi cogerent. Infra c. 59. 'Galli in colloquiis interclusum itinere et Ligere Cæsarem, inopia frumenti coactum, in Provinciam contendisse confirmabant.' Hinc clare vides, quid optarint barbari. Norv. Bongars. pr. Petav. Gottorp. Voss. et Egmond. habent, si ab re frumentaria. Locum itaque sic refingo: si ab re frumentaria Romanos excludere, et adductos inopia in provinciam repellere possent. Levis est mutatio; sed ex ea sensus exsurgit rei congruus. Vide Celsum, p. 147. Davis. cur. sec. Si ab re Mss. fere omnes et Edd. Vett. vel a. Oxon. And. Cuj. ut ab re: quom. Edd. quædam, ut Aldi, Gryphii, Plant. In Leid. pr. tantum est, si re fr. A Scaligero est ex Ursini Codice si aut re. Dein præpositio ex non comparat in Cujac. Leid. pr. Scalig. Oxon. And. Pro expellere Duker. a m. pr. pellers. Excludere Cujac. Leid. pr. Scalig. et Oxon. fors. et Andin. Quod non dubito veram esse lectionem. Nicæus Hellebodus ejicere voluit ex Provincia, vel legere in Provinciam, uti et Hotomannus ac Lipsius. Sed Mstos, optimos sane, sequor. Fraudulenti fuit librarii repetitio verbi excludere. Sed illa non est infrequens nostro. Vide omnino ad l. 44. 'si iterum experiri velint, iterum paratum sese decertare. Si paces uti velint.' Dis-

Cæsar

4 I

tinxisse videtur tamen Cæsar inter *excludere a re frumentaria*, et *excludere provincia vel ex provincia*: nisi ex illo *ex facere malis etiam*. Certe pro aut inopia in Dorvill. est atque in. Præpositionem a restitimus etiam v. 23. 'Ne anni tempore a navigatione excluderetur.' B. Hispan. c. 5. 'ut eum ab oppido commeatuque excluderet.'

EVI. 5 *Id ne tum quidem necessario faciendum existimabat*] V. c. 'Id ne metu quidem necessario.' Græcus, τοῦ μὴ ποιεῖν ἀναγκάων ἡγήσασθαι εἶναι. Vulgatam lectionem præfero, et ait Cæsar, putasse id nequaquam necessarium esse. Vossius. Mss. habent, ne metu quidem. Græcus, voce transposita, videtur legisse; necessario *id ne tum quidem faciendum existimabat*: τοῦ μὴ ποιεῖν, ἀναγκάων ἡγήσασθαι εἶναι. Clark. Ursini liber, 'ut nemo tunc quidem.' Norvic. autem, Bongara. pr. Petav. Gottorp. Voss. et Egm. dant ut ne metu quidem. Reliqui codices, *id ne metu quidem*. Cæsar scripsit, *id minime tum quidem necessario faciendum existimabat*. Davis. cur. sec. Non videntur interpretes et librarii Cæsaris mentem et constructionem perspexisse præter Ciacconium. Non enim jungenda *nam existimabat, &c.* Sed *nam cum infamia et Cevenna, &c. impediebat, ut converteret iter*. Si aliter construas, non cohærent: quod vidit etiam R. Stephanus, quare addidit *quam quod infamia*; sed contra Mstos. Illa verba *id ne tum, &c. existimabat*, in parenthesi sunt ponenda: unde statim adparet, quid scripserit Cæsar. Vossianus primus etiam et Lovan. cum tribus aliis dant ut ne metu quidem. Reliqui omnes *id ne metu quidem* præter Oxoniensem, qui Ursiniano et Ciacconii libro consentit, ut nemo tunc quidem. Hinc rectius Ciaccon. conjectit scribendum ut non nemo, quomodo B. Afr. c. 3. vel potius nemo non. Excidit non propter sequens tum. Ut nemo non audentes

in textu reposui. Quamvis et legi posset ut vel *id metu quidem n. f. existimabant*. Sed alia correctio verisimilior est. Sic corruptus est Apuleius Metam. l. i. p. 13. 'per somnium juglari visus sum mihi. Nam et jugulum dolni.' Nam e Mss. et Edd. Vett. scribendum visus sum. Nihil non et j. dahi: id est, valde. Conjecerat etiam Ciacconius quod vel quoniam illi eum n. f. existimabant. Sed bene conjecturam eam deseruit: dein etiam rescripsi faciendum, auctoritate Bong. pr. Voss. pr. Lovan. Petav. Egm. et multorum aliorum ac Edd. primarum, Vasco. Steph. et plurium. Vide ad II. 6.

7 *Mons Cevenna*] Per v, non b. Mss. fere omnes. Cevenna Voss. pr. Petav. Egm. Lovan. et septem alii cum Edd. primis. Non male: *flumen Ligeris* Mss. quidam III. 9. ubi vide plura. Hesiod. Georg. vers. 2. 'Ελαιῶνος ὄρος.

8 *Adjungi Labieno, atque iis legionibus, quas una miserat, vehementer cupiebat*] Nec alii codd. male, in quibus est: *quod adjuncto Labieno, a. i. l. q. u. m. v. timebat*. Græcus περὶ ἀνδρῶν τῶν λαβινηῶν, καὶ τοῖς οὖν ἐκείνῳ τάγμασι λυχνῶς δεδιδῶς. Sane nullum adhuc codicem vidi, in quo esset *cupiebat*, et ignoro unde illa irrepserit. Vossius. Editt. Rom. Berold. *Quod adjuncto Labieno, &c. vehementer timebat*, nec aliter Ms. Brant. et edit. Ven. nisi quod in iis Librarii vitio sit *adjuncto*. Sane hæc lectio non est prorsus repudianda: magis tamen arridet vulgaræ sensus, quod copias suas adunare in animo habuerit Cæsar, ut patet ex c. 43. In omnibus tamen Codd. est *vehementer timebat*, unde scribendum crediderim *vehementer avebat*, quæ minima est mutatio, ut qui Mss. inspexerunt, facile concedent. Pet. Ciacconius reponit 'quod Agendico, Labieno, atque iis legionibus, quas una miserat, vehementer timebat.' Sed audacissimas adhibere

conjecturas, illi perquam nimis est familiare. Davis. Codices Mss. habent, *abjuncto*, (Al. corrupte, *adjuncto*.) *Labieno—timebat*. Quomodo et Græcus in suo codice repperit. Davisius legendum conjicit, *adjungi Labieno—avebat*. Quæ est minima mutatio ab eo, quod habent Mss. *timebat*. Sed voce ea alibi non usus est Cæsar. Clark. Quod adjungi *Labieno—vehementer cupiebat*. Huic lectioni sane litem non moverem, si præstarent eam Codices. At ii dant, *quod adjuncto Labieno—vehementer timebat*. Cum Mstis facit Metaphrastes Græcus. Rescribendum puto, *quod abjuncto Labieno—vehementer timebat*. Davis. cur. sec. Mss. ad unam omnes constanter *timebat*. Est, qui conjecit *adpetebat*, vel *trepidabat*, id est, festinabat. In Oxon. enim est *timabat*. Sed ipse ille vir doctus has conjecturas abiecit. Pro *adjungi* in Mss. meis decem ac primis Edd. est *adjuncto*. *Abjuncto* Leid. pr. Cujac. Scalig. Ed. R. Steph. et marg. Vasc. quod admissem, ut sensus saltem constaret, ni persuasum esset nusquam alibi ita locutum Cæsarem. Pro ea vero voce exstat in Duker. et Ed. Flor. ac Ber. Tito. at in Gottorp. ad *Labienum*. In Vossiano tert. a *Labieno*: in Dorvill. *advicto L.* Immo in Leidensi tertio et Ed. Inc. *Agedin-cum Labieno*: unde tam alienus hic sum a Davisii sententia, ut omnino cum Ciacconio putem illud oppidum esse reponendum, sive *Agendico*, seu *Agedico* malis. Pro *Agedico* exarant *Agedinc*: vide l. v. in f. et VII. 10. 57. Hinc facilis lapsus in *adjuncto*: quo substituto, necessario *timebat*, debuerunt mutare vel librarii, vel quisquis editorum id primus (Vas-cosanum credo) fecerit, in *cupiebat*, et *adjuncto* in *adjungi*. *Timebat Agedico* et *Labieno*, quia is ibi erat, ut patet cap. sequenti, et ex præcedentibus. Concoquere non potuerunt librarii *Agedinc* *Labieno*, non cogitantes o-missam esse copulam. Posset etiam

scribi *Agendici* vel *Agedici*. Sed prius præfero, et in textum confidenter *Agedico* excudi curavi.

LVII. 7 *Camulogenus*] Miror Anonymi verba p. 149. 'Præposito omnibus Camulogeno quodam, cognomine Aurelio, alibi Aurelium invenio.' Lega alibi *Alercum invenio*. Vossius.

10 *Animadvertisset*] Andin. et Oxon. *Animum advert*. Recte. Vide ad l. 24. 'Postquam id animum advertit.'

LVIII. 4 *Melodunum pervenit*] Sio repositi fidem secutus Codicum Mss. et antiquitus cuorum; ita et Celsus p. 148. 'Nocturno,' inquit, 'inde silentio digressus, Melodunum venit.' Metaphrastes hic *Νοσίδουρον* exhibet: sed infra recte *Μελόδουρον* legitur, adeo ut *Νοσίδουρον* omni procul dubio ex Librarii imperitia sit ortum. Jos. Scaliger, quem secuti sunt recentiores, hic et alibi *Metiosedum* perperam receperat. Vide not. ad c. 61. Davis. *Melodunum*. Ita optime restituit Davisius ex Mss. et Edit. vet. Scaliger et recentiores pessime ediderant, *Metiosedum*: cum jam infra dicat Cæsar, secundo flumine iter fieri *Meloduno Lutetiam*, secundo item flumine *Lutetia Metiosedum*. Clark. Vide Valesii notitiam Galliar. Mss. *Melodunum*, *Meledunum*, *Miladunum*, &c. Non tamen sine Codicum ope mutavit hic Scaliger et bis in seqq. Nam hoc loco *Metiosedum* est in Oxon. et *Meodunum sedum* in Leid. pr. Mox pro *Meloduno* habent aliqui *Melodone* et *Medodone*: sed *Metiosedo* Oxon. Leid. pr. Scalig. Cujac. et Petav. denique c. seq. a *Metiosedo deduxerant* habent Andin. Oxon. Scal. Leid. pr. Cujac. Bong. pr. et ad Marg. Petav.

5 *Inula Sequana*] Statim 'in ripis Sequanæ.' Hic vero variant Mss. Nam *Sequana* legitur in Cujac. Petav. Scalig. Vossianis, Leid. sec. Gottorp. Duker. Dorvill. et Edd. primis. Ut sit adjectivum pro *Sequanica*. Sic certe apud Lucan. l. i. § 426. 'Gens Sequana.' In Leid. tert. exaratur is

Insula silva Sequana. In Lovan. I. in *silva Sequana*: in Bong. pr. I. in *silva Sequana*. In Voss. pr. in *ins. Seq.* An latet fluvii? quod vix credo tamen. Sed in *ins. fluminis Sequana* habet Egmond. ut c. præced. An de *palude* hic quoque mentionem fecit? ut statim 'protecti a palude.'

7 *Atque eo militibus impositis*] Fulv. Ursinus in suo Codice reperit *invec-tis*, unde *trajectis* rescribendum existimavit: sed Librarius representare debuit *injectis*, quemadmodum legitur in Ms. Norvic. ac edit. Rom. Ven. Beroald. *Davis*. Davisius recte vidit legendum, *injectis*, ex Ms. Eliensi et Edit. Vett. Quomodo et in Mss. Reg. et Vossii scriptum est. Dein *Refectoque* Ms. Reg. Al. *Refecto*. Clark. Adscripsit suo libro Vossius *L. injectis*, ut in nostro est. *Inpositis* quidem servavit Cuj. Scal. Leid. pr. And. et Oxon. sed reliqui tam aliorum, quam mei et Edd. Vett. dant *injectis*. Leid. tert. *injectis*. *Injectis* si adhibuit auctor, ad celeritatem indicandam fecerit. Exemplum tamen hujus locutionis quero. Nescio, an non præstaret *invec-tis*. Ceterum *refectoque* cum Clarkio jam ediderunt Vasc. Str. Steph. Gr. post. Sed meorum nullus habet *que*.

11 *Transducit*] *Lege traduxit*, ut habet Egmond. *Davis*. cur. sec. Male: licet sequatur *capit*. Nihil frequentius hac temporum variatione, sæpe monimus. Vide ad i. 8. et B. Alex. c. 77.

13 *Incendi et reaccendi jubent*] Petav. et Leidens. prim. *incendunt et r. jubent*. Quod verius et elegantius puto. Metaphr. ἐνέπρησεν καὶ διέλευσεν. Ac *Celsus*: vide ad v. 11. 'fabros deligit, et alios accessiri jubet.' Ceterum *quis* abest ab Oxon. qui mox habet *contra Labienum cons.* quomodo etiam variant libri c. 63. 'Contra castra Labieni erant relictii.'

14 *Ipsi protecti palude*] Ms. noster *perapocla palude*. Græcus τῆς λίμνης

ἐκτεθώτες. Ciacconius legebat *protecti palude*, quod non displicet. *Vossius*. Placet omnino Ciacconii emendatio *protecti palude* sive potius *a palude*: quam præpositionem addunt Cujac. Petav. Scalig. Leid. pr. Edd. Vascon. Str. Steph. Gryph. posterior. Atque hinc ortum puto, quod in reliquis Mss. præter And. et Oxon. ut et Edd. primis scribatur *prospecta p.* in duobus *persp.* Mutare non ausus sum tamen *protecti*; sed præpositionem addidi. Dein maluit Ciacconius *ac ripis*: quia in Codice suo invenit *ad ripas*: uti sane habent tum aliorum, tum mei Mss. Bong. Vossiani, Lovan. et 5. alii cum Edd. pp. Leid. prim. in *ripa*. At nulla hic mutatione opus est. In *ripis* idem est, quod *ad ripas*; uti sæpiissime in *undis* pro *ad undas*.

LIX. 2 *Secundo G. motu*] Non numero et ordine, sed eventu et successu: nam multo plures Gallis motus fuerant et rebelliones. *Hotom.* Ita certe cepit Metaphrastes, qui habet *ὁ τε Γάλλοι νικῶν ἐλέγητο*. *Davis*. Passim *secundum prælium* apud nostrum.

6 *Qui ante*] Voss. pr. a m. pr. Egm. Lovan. et quatuor alii *quis ante*: unde recte Ill. Heinsius conjecit *qui jam ante*: quomodo sæpe alibi Cæsar scribit cum ceteris auctoribus.

Per se infideles] Eodem sensu ultimam vocem adhibet Cicero Epist. ad Fam. xv. 4. 'Ex alienissimis,' inquit, 'sociis amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem.' Sic et Hirtius B. Alex. c. 43. *Davis*.

LX. 1 *Concilio*] Immo vero *consilio* militari, scilicet Romanorum; uti exaratur in Bong. pr. Voss. pr. Egmond. Lovan. et 5 aliis cum Edd. Rom. Mediol. et Veneta. Ad ad 112. 8. ³ *Consilio* celeriter convocato: et v. 28. 'Ad consilium dein deferunt,' aliaque loca.

5 *Secundo flumine*] *Secundum flumen* hic vocat eam partem, in quam aqua

defertur. Sic Virgilius Ge. III. 447. 'Missusque secundo defluit amne,' hoc est, cum *equa*, ut recte Servius. Huic opponitur *adversum flumen*. Noster tamen c. 58. 'secundo flumine ad Lutetiam iter facere' dixit Labienum, qui ad ripam fluvii juxta ejus decursum profectus est, unde Ms. Norvic. ex Glossemate illic repræsentat *secundum flumen*. Non ita multo post *adversum flumen* adhibet, ut rem prorsus contrariam denotet. Davis.

6 *Expectare*] Ita scribendum existimo; tum quod Cæsar ita loqui solet; tum uti cum præcedente *progre*di aptius cohæreat. Vulgg. *expectari*. Clark. Ego contra Mss. nihil innovo. Adi ad B. Civ. I. 32. 'omnia permisceri mallent, quam imperia dimittere.' Præsertim cum soleat verbum *jube* jungi cum Infinitivo et Passivo simul. Vide cum alibi, tum ad II. 5. in fine.

LXI. 1 *Exploratores hostium, ut, &c. erant d.*] In plerisque Mss. deest ut. Ms. Reg. habet *exploratoresque hostium o. f. p. essent d.* Quæ lectio ut ferri possit, tamen longe præstat vulgata. Clark. *U*i agnoscent optimi meorum, ut Bong. pr. Petav. Cujac. Scal. And. Oxon. et Leid. pr. Eamque locutionem ab auctore amatam esse vide ad v. 43.

8 *Exercitus equitatusque*] In aliis *equitatus, peditatusque*. Huic variationi ortum dedit imperitia Librarium, qui nescii fuerunt, *exercitus* nomine *pedit*es denotari, quod apud veteres in præliis primarius fuerit peditum usus. Hinc et *pedites* *kar* *ἱππο* *ἄνδρες* milites vocabantur. Cæsar B. G. v. 10. 'Tripartito milites equitesque in expeditionem misit,' ad quem locum vide notata. Velleius Paternulus II. 15. 'Duplici numero se militum equitumque fungi.' Sulpicius Severus Hist. Sacr. II. 23. 'Eupator cum centum millibus, et equitum viginti millibus suis subsidio venit.' Absque exscriptorum esset incuria,

dixerat cum centum millibus militum. Similitudo vocum in causa fuit, earum altera omitteretur, quod in veterum monumentis non raro accidit, ut exemplis docui ad B. Gall. I. 15. Alii aliam emendandi viam inire; sed mihi mea placet ratio. Davis. Male Vascos. Strada et R. Stephanus ediderunt *equitatus peditatusque*, quod inveni in solo recentissimo Codice Leid. sec. Vide omnino ad v. 10. ac VIII. 36. et de peditibus Silius XIII. 308. 'Stabant innixi pilis exercitus omnis.' *Equitatum* a *coptis* distinguit c. 68. 'exercitu disposito equitatum educi jubet.' Hinc B. Civ. II. 39. 'homines equitesque:' ubi vide plura. Passim *legiones equitesque*, et *milites equitesque*. Immo III. 38. 'Exercitum equitatumque collocavit.'

7 *Præter consuetudinem tumultuari*] Ultima vox *passivam* significationem obtinet; nec enim raro accidit, ut verba, quæ vocantur *deponentia, passive* sumantur. Sic apud Apuleium Metam. I. IV. p. 71. 'Magnanimi dacia vigore venerato.' Vide et I. XI. p. 239. Infinita sunt hujusmodi, et mihi sit verisimile, omnia *deponentia* primitivo usu fuisse vere *passiva*, quæ de re adeundus Jac. Perizonius ad Sanctii Minerv. III. 2. p. 318. seqq. Hinc *tumultuare* olim dicebant, ut exemplis docuit G. J. Vossius Anal. III. 7. qui c. 6. *deponentium passive* acceptorum silvulam congressit. Davis. *Tumultuari* passive vel impersonaliter optimis scriptoribus in usu esse, jam lexica docent. Vellei. II. 79. § 5. 'Dum inter ducem et supplicem tumultuatur.'

8 *In eadem parte*] Mss. et Voss. in eandem partem. Clark. In eandem partem inveni in solo Oxon. et Edd. Rom. Mediol. Ven. Vascos. Stradæ et Gryph. poster. non male: sed non sollicitanda temere est vulgata lectio.

14 *Motiosedum versus*] Erravit Joan. Brantius, qui hoc oppidum

cum Meloduno confudit; gravissime vero hallucinatus est Jos. Scaliger, qui non solum in eadem fuit sententia, sed et ausu temerario *Metiosedum* ter substituit: ubi omnes Codd. *Melodunum* recte exhibebant; quippe Melodunum erat supra *Lutetiam* in Senonibus positum; Metiosedum autem IV millia passuum infra *Lutetiam*, ut, præeunte Had. Valesio, monuit Chr. Cellarius Geogr. Ant. II. 2. p. 133. seqq. Davis.

LXII. 2 *Acies cernebantur*] In Gottorp. Voss. tert. Dorvill. et Edd. primis reperio *cernebantur*. Eodem modo, ut *exercitus* sæpe collective sumitur cum aliis vocibus. Vide Cl. Drakenb. ad Livium III. 27. et in citato Silli loco. Non tamen hic admitto. Rectius B. Civ. I. 82. 'duas partes acies occupabant.' Scilicet utræque Cæsaris et hostium; et c. 83. 'aciesque continentur:' ac passim Livius.

4 *Memoriam tenerent*] Codd. Ursin. Brant. Bong. pr. Vossiani, Leidenses, Scalig. And. Oxon. Lovaniensis, Egmond. Duker. Gottorp. et Edd. Inc. Steph. aliæque exhibent *memoriam retinerent*, vel inverso ordine; quorum auctoritatem non potui non sequi. Videtur etiam efficacius esse, quam simplex. Consule Cel. Grævium ad Justin. XIV. 1. 'labantium animos retinuit.'

5 *Præsentem adesse*] Sic Mss. Scaliger aliique nonnulli, hanc vocem omiserunt. Clark. Abest *præsentem* jam ab Ed. Ven. 1517. Item Ald. Manut. Gryph. et Plant. et sane non comparere quoque in Mss. Andin. Oxon. et forsitan aliis. VI. 8. 'Eum adesse et hæc coram cernere existimate.' Sed videtur tamen hoc loco excidisse librariorum culpa. Adi Hotomannum. *Præs. esse* Duker.

19 *Contra castra Labieni*] Codices nonnulli *contra Labienum*. Sed præstat vulgata lectio. Clark. Vulgatis adsentiunt Ms. Hotom. item Cuj.

Leid. pr. Scal. And. et Oxon. Ceteri tam aliorum quam mei et Edd. primæ *contra Labienum*; uti et variatur c. 58. Sed bene vulgatum tuetur Hotom. e c. præced. *præsidio e regione castrorum relicto*. Videntur librarii non percepisse sensum vocis *contra* pro *ex adverso*. Vide ad VIII. 41.

21 *Nostrorum militum victorum*] Sic cum Fæрно, Ursino, Hotomanno e Ms. rescripsit Scaliger: et suffragantur, quod sciam, And. et Oxon. Reliqui tam aliorum, quam mei, et Edd. priores *victorumque*: quod non temere hoc loco damnum. Quin etiam eleganter exhibetur in Vossiano tertio *Nostrorum cultum, victorumque inpetum*. Quod si etiam in antiquiore Codice reperiatur, placeat maxime, licet sciam sæpissime *nostros milites* dicere Cæsar. Vide ad V. 45. Crebro acrem Romani militis vultum et oculorum aciem ab hostibus ferri non potuisse, in historiis obvium esse, sciunt omnes. 'Aspectum tantæ multitudinis sustinere' c. 76.

25 *Inde*] Metaphr. ἐν τούτῳ τε. Sed Bong. pr. Vossiani, Lovan. Egmond. Gottorp. Leid. tert. et Ed. Inc. scribunt *in diem*. Lego *indidem*. Consule notata ad Front. II. 4. 5. 'Indidem ostentare se pugnantis:' ubi vulgo similiter peccabatur. Nep. Epam. c. 5. 'Indidem Thebis.' Plura vide in Bosii Indice. Apulei. I. 11. 14. 'Aliquid indidem sumo.' I. III. p. 57. 'Indidem egesta pinguedine:' et 'inpartire indidem' et passim. Met. I. II. init. 'aves indidem plumatas:' ubi male Pric. *ibidem*. V. Flor. Adde B. Civ. III. 11. 'Indidem ad Pompeium contendit:' vulgo *ideo*; sed Mss. *eidem*.

LXIII. 4 *Nacti obsides—horum supplicio dubitantes terribant*] Incredibile videtur Fr. Hotomanno, *Æduos* in obsides Gallos, ad eorum civitates terrendas, sævisse. Diserte tamen

hoc testatur et Jul. Celsus p. 180. 'Novioduni,' inquit, 'inventi erant omnium fere obsides populorum; quos ibidem Cæsar sub Æduorum fide reliquerat. Horum ergo supplicis hæsitantes terrebant.' Inhumane quidem; nec tamen hic quidquam est, quod Barbaris non conveniat. *Davis.*

6 *Ut ad se remiat*] Ejeci ut auctoritate Mistorum Petav. Lovan. Gottorp. Voss. tert. Dorv. et Edd. Vestustissimarum. Vide ad iv. 16.

12 *Afuerunt*] Ita edidi secutus orthographiam Bongars. pr. Andin. Voss. pr. et Egmund. Vide ad i. 36. *afuturum. Afugerunt* Voss. Sec.

18 *Requirunt*] Hoc est, *desiderant, amissum sentiunt, Vercingetorigem Cæsari dissimilem experiuntur.* *Clark.* Sic recte cum Hotomanno exponit *Clarkius.* Cicero pro Mil. c. 1. 'Veterem consuetudinem fori et pristinum morem judiciorum requirunt.' Flor. i. 16. 'Ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur:' ubi vide *Cl. Duker.* et nos ad *Lucan.* vi. 154. 'Interque cadavera queri.' *Hirt. B. Afric.* c. 10. 'Omibus insciis et requirentibus imperatoris consilium.'

LXIV. 1 *Denique*] Suspecta est vox Hotomanno, qui malit *diemque s. r. constituit. huc.* Mox idem legendum arbitratur *milium*, ut sane est in Voss. sec. et aliquoties loquitur Cæsar. Sed vide ad i. 49. Est Epexegesis.

3 *Peditatu*] Ante hanc vocem addunt membranæ Andinæ et Oxonienses hæc: 'Diemque bello constituit, equites ex sua pecunia ut singulos denarios accipiant, constituit: hos omnes celeriter jubet convenire.' At de pecunia nec Celsus nec Metaphrastes habent quidquam.

4 *Neque acie*] Mss. et Editt. Vett. (aut in *acie*) quæ et verior videtur lectio. Vide supra ad § 27. *Clark.* Aut habent Ms. mei omnes præter Oxon. et Edd. primæ cum Vasc. Str. Stephi. et aliis. Recte: nam *fortu-*

nam tentare et acie dimicare idem est. Consule notata ad III. 14. 'Neque satis Bruto, vel Tribunis militum,' &c. Dein in *acie* dant Bong. prim. Petav. Voss. pr. Egm. Lovan. et sex alii cum Edd. primis. Adi ad c. 29. 'Neque in acie vincere.'

9 *Libertatemque se consequi videant*] Se nesciunt Petav. Lovan. Gottorp. Voss. Egmondan. Forsan reponendum *libertatemque consequi* valeant. *Davis.* cur. sec. Infeliciter sollicitavit hunc locum *Davisins*: nam licet cum Edd. pp. etiam Bongars. Vossiani, Leid. sec. tert. Duk. Dorvill. et Carrar. non agnoscant *se*, quod facile posset subintelligi, ut patet ex iis, quæ scripai ad II. 31. vel sic tamen *videant*, (pro quo Carr. Lovan. Duk. et Voss. sec. dant *videantur*), non est mutandum. *Consequi* ponitur pro *consequenturos*, ut sæpe. Vide ad II. 32. 'Re nunciata ad suos, quæ imperarentur, facere dixerunt:' ubi itidem vulgo erat *se*. Hic tamen cum Cujac. And. Oxon. Leid. pr. et Scalig. malim *rd se* retinere, quæ *libertas* videatur *consequi*: quomodo non solet loqui Cæsar: licet bene Latinum esse non negem.

11 *Provincia*] Codd. nonnulli, *ei provincia.* Minus recte. *Clark.* Delendum *ei* jam monuerunt Ciacconius, Hotomannus, et D. Vossius ad c. 55. Neque habent *ei* Vossii Codex; nec Scalig. Duker. et Ed. R. Stephani: *ejus* Voss. sec. et Edd. Rom. Ven. æ Mediol. *Sebusiani* Vascos. et aliis, *Secusiani* Stephano. Sed vide ad i. 10. et Ciacconium

15 *Volcarum Arecomicorum*] Ms. Norvic. habet *ac Rhemorum*; absurde prorsus, cum Rhemi a locis, de quibus agitur, longissime sint dissiti. Hanc tamen lectionem representat nupera editio Amstelodamensis. In impressis Rom. Ven. Beroald. est *Arecomicorumque*, quæ sane scriptura Græcum interpretem fefellit: vestit enim Ἀρεμικὸν τε καὶ τῶν Βόλων.

Recte quidem fecerat, si verbule notasset, qui populi fuerint *Aremici*. Certissime legendum *Volgarum Areconicorum*, ut observavit Pet. Ciacconius, quem secutus est Jos. Scaliger. Vide not. ad hujusce libri c. 7. *Davis*. *Volgarum* Mss. fere omnes. *Belgarum* Voss. tert. *Ac Remorum*, ac *Remicorum* inepte etiam multi, vel *Aremicorum*, ut Bong. pr. Voss. pr. aliique; *Aremicorum* Leid. pr. *Aremicorum* Scal. que addit Leid. sec. perperam. At cui bono has libriorum mendas enumerare? *Volgarum* sive *Volgarum Areconicorum* esse scribendum jam etiam docuerunt Glareanus, Casanb. et Brantius.

10 *Hic nihilominus*] Dele vocem *hic*, quæ abest a Ms. nostro, et recte. *Vossius*. Vulgg. *hic nihilominus*: unde coniecit Pet. Ciacconius legendum ac *nihilominus*. Nos autem ex fide Mss. Voss. et Norvic. ac edit. Rom. Ven. Beroald. primam vocem, consentiente D. Vossio, induximus. Nemo sane non videt, eam plane fuisse supervacua. *Davis*. *Nihilominus*. Ita recte restituit Davisius ex Mss. Eliens. et Vossii, et Vett. Edit. Quibuscum consentit Ms. Reg. Scaliger aliique ediderunt, *Hic nihilominus*. Quæ vox et prorsus supervacua est, atque etiam sententiam turbat. *Clark*. *Hic* jam addiderunt Ven. 1517. Ald. Manut. Gryph. Plantin. Sed in nullo inveni codice. Dein *Allobrogas* scripsi fide Bong. pr. Voss. pr. Petav. Egm. Lovan. et 6. aliorum, Edd. Ber. Vasc. Steph. et plurimum.

18 *Ab superiore bello*] De eo vide not. ad B. G. 1. 6. *Davis*.

Resedisse] Leidens. prim. Gottorp. Buslid. et duo alii cum Edit. Inc. *residisse*. Bene, si additum esset *ad unitatem*: ut 1. 42. Nunc id non placet. Majori meretur attentione, quod exaratur in Vossiano primo *residisse*. Est enim Metaphora ab extincta flamma desumpta. Eadem variatio

cum alibi, tum in Lucano ix. 75. 'Jam flamma residit:' quod jam usualo. Vide et Markl. ad Statii Silv. l. v. Epic. 9. ubi etiam Ms. Dorvillii mei 'Rogus ille Deorum Siderat.' Seneca Agam. 261. 'Iramque flammis jam residentem incitas.' Plin. ii. 11. 'favor et misericordia acres primos inpetus habent, paulatim consilio et ratione velut exstincta coisidunt.' Eadem varietas apud Livium ii. 29. 'Quum iræ resedissent:' ubi consule Cl. Drakenb. 'subsedit aqua' Hirt. B. Alex. c. 5.: uti et Virgilio, Ovidio, aliisque.

LXV. 16 *Sed et*] Desunt hæ voces in plerisque Codicibus. *Clark*. Excusos si intellexit Clarkius, verum dicit, nam in manu exaratis codicibus tantum non omnibus exstat. In Leid. sec. deest *sed*: in Voss. sec. *sederet* *et*. in Oxoniensi omnia *sed et equitibus Romanis* non comparent. Scaliger cum Ursino ex Mss. Cod. uti et Carr. primus post Ed. Incertam recepit in textum; at non agnoscit quoque Metaphrastes τὸν τε πυρὸς καὶ τοῦ λοιποῦ ἰσχυροῦ *Ρωμαίων ἰσχυροῦ*. Sed et ille non habet *coactis*. Suspectus tamen est locus, et puto excidisse *praefectis* vel simile.

LXVI. 2 *Toti Gallia*] Cajac. Oxon. Leidens. prim. *tota Gallia*: id est, per totam Galliam. Vide ad v. 55. 'damnatosque tota Gallia magnis præmiis ad se adlicere.' Nisi varietas hæc orta sit ex antiquo Dativo *tota*. Vide ad Lucan. ii. 383. et B. Alex. c. 67. Sic supra *altere*, *altero*, *nullo*, &c. c. 89. 'toto exercitu capita singula distribuit:' ubi Mss. fere omnes *exercitui*: quod non opus. Potest enim esse Dativus, ut sæpissime, si non semper, Cæsar. V. ad 1. 16. vel explicata *per totum exercitum*.

7 *Ad concilium*] Hotomannus mavult *consilium*; quia indicat modo conventum paucorum præfectorum. Suffragantur ei Lovan. et Leid. sec. et passim *convocare consilium* dicitur

de militari conventu Romanorum, ut sæpe vidimus. Inspice noturum indicem. Quia tamen agitur de barbaris, et talem conventum, quasi conspirantium cœtum considerant Romani, nil hoc loco mutare placet: vide ad iv. 14. et Gronov. ad Livium xlv. 2. et alios: c. 75. 'Concilio principum indicto.'

12 *Proinde, &c.*] And. et Oxon. membranæ, *drinde jubet uti eos in agmine ador.* Unde legendum conjicio *proinde in agmine impeditos ador.* Vide ad iii. 24. 'impeditos in agmine adoriri.' Sic enim Mss.

13 *Si pedites suis auxilium ferant*] Mss. Reg. et Vossii habent corrupte, *si peditibus suis, &c.* Codices nonnulli, *si pedites rebus suis.* Quam lectionem cum Hotomanno veram esse existimo. Sic enim et Græcus *ἐν τοῖς τοῖς ὁπλοῦσι τοῖς ὁπλοῦσι βοηθοῦν.* Quanquam et subintelligi posse videtur, *rebus, vel impedimentis, vel* (quod jam præceaserat) *agmine impeditos.* Clark. *Rebus suis* inveni in Edd. Vascos. Stradæ, R. Steph. et post. Gryph. sed in nullo Msto codice. And. et Oxon. *si pedites eis.* Dorvill. *si pedites suos.* At diserte Leid. pr. *si impedimentis suis.* Fors fuit *si pedites impedimentis, vel impeditis suis* scil. equitibus. Respondent enim his sequentia 'sin relictis impedimentis,' &c. 'nam de equitibus hostium,' &c.

14 *Iter confici non posse*] Sic Scaliger et Recentiores. Mss. autem et Editt. Vett. *iter facere non posse.* Quod et cum eo, quod sequitur *spoliatum iri*, aptius coheret. Eos *iter facere non posse*:—Eos *spoliatum iri.* Clark. *Confici* servant Ursin. Scalig. Cuj. Leid. pr. And. Oxon. Reliqui omnes *facere.* Forsan et hic olim fuit *conficere.* Adi, sis, hujus libri c. 11. 'Quamprimum iter conficeret.'

20 *Terrori hostibus futurum*] Cujac. T. h. *non defuturum.* Andin. vero, Oxon. et Leid. prim. *terrorem hostium non defuturum.* Quod placet, modo

si terrori retineamus: ut diserte existat in Scaligerano. Liv. iii. 50. 10. 'Nec illius dolori nec suæ libertati defuturos:' et alii passim: v. 33. 'Nulla in re communi salutis deerat:' B. Civ. i. 32. 'se oneri non futurum,' in Mss. *defuturum*: ubi vide: ii. 39. 'spei ejus studia non deerant:' c. 41. 'Non deest negotio Carlo:' iii. 79. 'Ne occasione deesset:' c. 93. 'Hulc rei non defuerunt.'

23 *Bis per hostium agmen perequitasset*] Primo vox *bis* non comparet in Stephanico Cod. neque in Bongars. pr. Andino, vel Oxon. rectius tamen non negligendum putat Hotomannus, et rō dīs agnoscit Metaphrastes: dein omnes Mss. scribunt *agmen hostium*, non inverso ordine, ut vulgo edebatur: *ag. equitum* Oxon. e Glossa. Tandem *perequitasset* idem: sed Andinæ membranæ *perequitarit*: quam veram esse lectionem non dubitavi.

LXVII. 1 *Atque omnibus ad jusjurandum adactis*] Alii *jurejurando adactis*, quæ proba est locutio. Vide Justinum viii. 4. Pet. autem Ciacconius, deleta præpositione, legendum censet, *omnibus jusjurandum adactis*, et sic edidit J. Scaliger. Sane ita loqui solent boni auctores. Seneca Epist. 96. 'Mandanturque jusjurandum adactis.' Noster B. C. ii. 18. 'Provinciam omnem in sua et Pompeii verba jusjurandum adigebat.' Et B. C. i. 76. 'Ipse idem jusjurandum adigit Afranium,' ubi tamen editt. Vett. habent *ad idem jusjurandum*; nec sane est, cur eam lectionem loco moveamus. Sallustius Catil. c. 22. 'Cum ad jusjurandum populares celeris sui adigeret.' Hæc plena est loquendi ratio; altera enim non aliunde est orta, quam quod Latini interdum præpositionem *ἐπὶ* o-mittebant, si jam esset in verbo composito; qua de re diximus ad B. G. i. 12. Davis. Clarkius ex Reg. Eliens. et Voss. sec. edidit *jurejurando* cum Edd. primis. Sed *ad jur.* habent

Cujac. Scal. Oxon. Andin. : in Leid. pr. est *ad juq. actis* ; quod confirmat Ciacconii conjecturam, qui videatur etiam ad B. Civ. 1. 76. In reliquis Mss. meis, Brautii, &c. legitur *jurejurando*. Quod sine dubio ab explanatione ortum, facitque, ut magis inclinem ad delendam præpositionem. Quæ confusio etiam est in Ulpiani verbis in Dig. Confer Ursin. Wasseum, et Cortium ad Sallustii locum ; et infra, ubi optimi Codd. non agnoscunt *et ad*.

9 *Converti*] Leid. prim. *conferri*. Sed Bong. pr. Petav. Vossiani, Carrar. Egmund. Lovan. et quinque alii cum Edd. primis *constitui* : cujus Glossæ et *converti* et *conferri* hoc loco videntur. Confer omnino notas ad 11. 19. 'Acie[m] ordinesque constituerant.'

10 *Spe auxilii*] Quia probe norant, si gravius premerentur, Cæsarem iis opem laturum. Nihil vidit Fr. Hotomannus, qui ingenue fassus est, se non intelligere, quorsum hæ voces pertineant, et idcirco ne scio quid mutandum existimavit. *Davis*.

21 *Contenderunt*] Lege *contenderant*, ut recte Norvic. Ita etiam legit Græcus, ac ita edidit Beroaldus, Ursinus, alique. *Davis*. cur. sec. In Mss. et Edd. omnibus ante Vossianam, quo sine dubio librarii culpa inrepsit *et*, *contenderant* scriptum inveni : quod prima editione non videtur advertisse Davisius. Clarkius etiam *contenderant* recte edidit.

LXVIII. 1 *Copias suas, ut pro*] Hotomannus ait, non se intelligere, quorsum particula *ut* pertineat, ac non potius *quas* pro *suas* legatur, nisi forte utrumque retinendum est. Certe *suas* non comparet in Mss. præter Cujac. And. Oxon. Scal. Leid. pr. et pro ea voce scribitur *quas* in Duk. et Leid. sec. ac Dorvill. *Ut* etiam non habet Duker. Sed male. Dicit Cæsar Vercingetorigem pedestres copias ita reduxisse et eo ordine, quo eas

collocaverat. Sic c. 46. 'Ut meridie conquieverat : ' c. 61. 'ut erant dispositi.' Adde omnino contra Hotom. notata ad v. 43. 'Ut se sub ipso vallo constipaverant.'

2 *Alesiam*] Hoc oppidum Velleius Paterculus 11. 47. vocat *Alexiam*, nec aliter antiquissimæ Cæsaris edit. sed ascribendi ratio, quæ nunc obtinet, procul dubio est vera, si Diodoro Siculo credas, qui narrat Bibl. 1. 14. Hercule[m] *κτῖσαι πόλιν εὐμεγέθη, τὴν ὀνομαζομένην ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν στρατὸν ἑλθῆς Ἀλεξίας*. *Davis*. *Alesiam* scribendum docuerunt dudum G. Vossius ad Velleium et hic Ursinus, uti et Casaubon. ad Strab. 1. 14. p. 291. Mss. etiam vetustiores omnes præter Egm. et Carrar. *Alesiam* hic et infra exarant. Male ergo apud Metaphr. et Celsum per *x*.

5 *Duabusque leg.*] Mss. *duabus legionibus*. Quæ et verior lectio. Vide supra ad 11. 13. *Clark*. Abest etiam copula a Bong. Leidd. Vossianis, Petav. Egm. Lovan. ceterisque, et Edd. primis, quare deleri posset. *Deductis* autem intellige ab loco superiore aut abductis in tutum. Vide tamen ad 14. 22. et B. Civ. 11. 19. 'Deductis in aciem cohortibus.'

7 *Circiter tribus millibus hostium*] Celsi exscriptor p. 152. 'inter eundem' (leg. eundum) 'decem millibus hostium obtruncatis.' *Vossius*.

10 *Equitatu, qua maxime parte exercitus confidebant, erant pulsi*] Variant Mss. et Edit. Vett. Alii habent ; *equitatus, qua maxime parte exercitus confidebant, erant pulsi*. Alii ; *equitatus quo maxima p. ex. conf., erat pulvis*. Alii ; *equitatu, quo maxima parte exercitus confidebat, erant pulsi*. Parvo sensus discrimine. Interpr. Græcas, lectionem vulgatam videtur secutus. *Clark*. Mss. aliorum et mei cum Edd. prim. habent *quo maxima parte ex. confidebat* : nisi quod Petav. Cujac. et Oxon. cum Andino, et Scalig. recte retineant *confidebant*. Leid,

prim. autem a manu prima exhibit tantum quo maxime confidebat: at Cujac. Ursin. Stephan. quo maxime confidebant. Forsan legendum etiam videri posset quo maximam partem confidebant. Solet auctor cum optimis quibusque magnam partem ita elliptice ponere. Vide, præter alia, citata ad v. 35. qua a Vascosano est, quem secuti sunt reliqui: sed non opus erat ea mutatione. Addit et alibi per adpositionem hæc verba, ut B. Civ. i. 46. 'Submotis cohortibus, ac nonnulla parte in oppidum compulsis:' at est in Mss. omnibus. Vide et ad c. 61. et B. Civ. III. 41. *Maxime* primum comparet in Ed. R. Stephani, quod Ursinus e suo, et Scaliger atque alii quoque amplexi sunt. *Equitatus erat pulsus* est modo in uno alteroque recentiore cum Edd. pp. Vasc. Str. Steph. et Gryph. post.

11 *Aleciam circumvallare instituit*] Oppidum id ab Hercule conditum ex Diodoro discimus, qui l. iv. Bibl. ait: 'Ἡρακλῆς καταλυθήσας εἰς τὴν Κελτικὴν, καὶ πᾶσαν ἐπελθὼν, κατέλυσε μὲν τὰς συνθήβεις παρανομίας καὶ ξενοκτονίας, πολλοῦ δὲ πλήθους ἀνθρώπων ἐκ παντὸς ἑκουσίων συστρατεύοντος, ἔκτισε πόλιν εὐμεγέθη, τὴν ὀνομαζομένην ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν στρατείαν ἄλης Ἀλησίαν· πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἐγγυρίων ἀνέμειξε εἰς τὴν πόλιν· ὃν ἐπικρατησάντων τῇ πληθει, Πάλυτας τοὺς κατοικοῦντας ἐκβαρβαρίσθαι συνέβη· οἱ δὲ Κελτοὶ μέχρι τῶνδε τῶν καιρῶν ἐτίμων ταύτην τὴν πόλιν, ὥς ἀπόδος τῆς Κελτικῆς οὖσαν καὶ μητρόπολιν· διέμεινε δ' αὐτὴ πάντα τὸν ἀπ' Ἡρακλείους χρόνον ἐλευθέρᾳ καὶ ἀπόρθητος, μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου, τὸ καὶ τελευταῖον ὑπὸ Γαίου Καίσαρος, τοῦ διὰ τὸ μέγεθος τῶν πράξεων θεοῦ προσαγορευθέντος, ἐκ βίας ἀλούσα, συνηγαγέσθαι μετὰ τῶν ἄλλων Κελτῶν ὑποταγῆναι· Ρωμαίοις. Vossius.

LXIX. 7. *Sub muro, quæ pars collis ad Orientem spectabat*] Ms. Brant. cum impressis nonnullis *ad orientem spectabat solis*; at editt. Rom. Ven. Bero-

ald. habent *ad orientem solem spectabat*; et ita reponendum videtur: sic enim loqui amat Cæsar. Ita B. G. i. 1. 'Spectant in Septemtriones et Orientem solem.' Et B. G. v. 13. 'Hujus lateris alter angulus ad orientem Solem.' Miror P. Ciacconii audaciam, qui, nulla ductus litterarum habita ratione, legendum suspicatur *sub muro, quæ pars collium in circuitu vacabat*. Nihil aliud voluit Cæsar, quam quod expressit Græcus. 'Τὸ δὲ, inquit, τὸ τεῖχος, τὸ τοῦ θρους μέρος πρὸς ἀνατολὴν κείμενον οἱ Ῥόμαιοι τῇ σφῶν στρατῶ ἀνεκλήσαν. Davis. *Ad orientem Solem*. Ita optime restituit Davisius ex quibusdam Editt. vet. Quomodo et in Mss. Reg. Eliens. et Vossii scriptum est. Vulgg. omittunt, *Solem*. Clark. *Solem* addunt mei quoque præter Cuj. Andin. Oxon. et Leid. pr. agnoscunt quoque Mediol. Inc. Vascos. Str. et Stephanus. *Solis* Ms. Brantii. Addi eam vocem plenus Cæsaris stylus requirit.

13 *In quibus castellis*] Sic rescripi ex editt. Rom. Ven. Beroald. nec aliter Ms. Norvic. nisi quod in eo duæ primæ voces sint transpositæ. Vulgg. ultimam omittunt, quam expunxerunt ii, quos fugit Cæsareus loquendi modus. Sic B. G. i. 6. 'Erant omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire possent.' Et paullo post: 'Diem dicunt, qua die ad ripam Rhodani omnes conveniant.' Apud nostrum et alios optimos auctores frequenter occurrit hæc verborum geminatio. Davis. *In quibus castellis*. Hic quoque vocem *castellis* ab aliis omissam, recte, pro Cæsaris loquendi ratione, restituit Davisius ex Editt. Vett. et Ms. Eliens. Quocum conspirat et Ms. Vossii. Clark. Ursinum, qui e suo Codice non repertam vocem *castellis* abundare putabat, secutus est Scaliger. Et certe non reperitur etiam in Cujac. Oxon. And. et Leid. pr. reliqui cum Edd. ceteris in quibus

castellis vel potius *quibus* in c. uti etiam Beroald. Vascos. Steph. et alii: quomodo edidi. Innumeris locis hæc repetitio apud nostrum occurrit. Collecta quædam vide ad II. 18. 'Loci natura erat hæc, quem locum nostri castris delegerant:' ubi etiam exulabat vulgo. VIII. 17. 'eo loco, quem in locum missuros arbitraretur.'

14 *Irruptio*] Codices nonnulli *eruptio*. Græcus *ἔφοδος*. Neutrum male. *Eruptio* hostium circumvallatorum; *irruptio* in Romanorum munitiones. Melius tamen illud, *irruptio*, propter id, quod paucis post lineis sequitur, *nequa subito irruptio ab hostium pedatu fiat*. Clark. Idem iudicat Hotomannus. Male tamen. Hic de *eruptione* ex oppido Cæsarem loqui, omnino existimo, et confirmatur ea lectio Mss. Carr. et meis ad unum omnibus, (et Edd. Rom. Inc. Ven. Mediol.) præter Andin. et Oxon. in quibus *abruptio*. In seq. vero loco *irruptio* malim retinere; quia ibi intelligitur invasio in castra e medio campo, licet et illic *eruptio* dent Carr. Leid. pr. et tert. cum Edd. primis. De hac confusione adi ad v. 44. 'in eam partem inrumpit;' et ad Frontin. III. 10. § 1. c. 17. § 4. Infra de B. Afric. c. 82. Hisp. c. 36.: et sæpissime alibi.

LXX. 2 III *millium passuum* in *longitudinem*] Ultimam vocem cum penultima omittunt editt. Rom. Ven. Beroald. sed ratio sermonis Latini non sinit, ut exulent. Fr. Hotomannus mavult III *millia passuum*. Sane ita est in Ms. Norvic. nec aliter locutus est noster huiusce libri c. 69. et 79. At ob plurim. Codd. consensum vulgatam lectionem retineo. Davis. In quibusdam Codicibus III *millia passuum*. Quod perinde est. Æque enim Latine dicitur, *patere* III *millia passuum*, et, *patere* (spatium) III *millium passuum*. Clark.

In *longitudinem*] Desunt hæc verba

in nonnullis Codicibus. Sed perperam. Omnino enim retineri debent: non quod, ut credidit Davianus, ratio Sermonis Latini non sinat, at exulent; nam æque Latine dicitur, *patere* (spatium) III *millium passuum*, absolute; ac, *patere* (spatium) III *millium passuum* in *longitudinem*: sed quod ad sententiam magis perspicuam necessaria sint. Idem. III *millia* habent Mss. Carr. et mei tantum non omnes; nisi quod in uno et altero sit *mill*; uti et Ed. Inc. *tribus millibus* edidit R. Stephanus. In *longitudinem* bene defendit Clarkius e perpetuo Cæsaris stylo. Non agnoscunt eas voces quoque Leid. pr. et Ed. Mediol.

8 *Angustioribus portis relictis coartantur*] Expunge vocem *relictis*, quæ irrepsit incuria librarii, qui librum descripturus ex uno versu in alterum hanc vocem transtulit, hoc pacto. 'Angustioribus portis relictis coartantur. Germani acrius usque ad munitiones sequuntur, fit magna cedes, nonnulli relictis equis, fossam transire,' &c. Vossius. Ita et censet Cellarius, me non adsentiente: quamquam et uncis hanc vocem Scaliger incluserat. Omnes Mss. agnoscunt. Videtur ea voce significare Cæsar voluisse, tota castra non tantum, sed et majores portas, fossa et maceria obductas fuisse, ita ut hæ angustiores ad redeundum fuerint relictæ: quare cum hic se coartabant, quidam fossam et maceriam transilire conati sunt. *Relictum* dicitur Cæsari et alibi id, quod superest. Vide ad v. 19. Immo c. 41. 'duabus relictis portis, obstruere ceteras.'

9 *Coartantur*] Sic locum hunc exhibent Cujac. And. Oxon. Scalig. et Leid. pr. cum Edd. Vascos. Ven. 1517. et seqq. et ad oram Petav. at Ms. Brantii, Leid. sec. Lovan. Carr. Duk. Dorvill. Pulm. Schedæ et Edd. primæ *coacervantur*: quod placet Hotomanno, uti et cum; Tum Germ.

Reliqui, in quibus Bongars. pr. Buslid. Petav. Egmond. Voss. prim. et Ed. Inc. *coacervati* tum vel cum G. Quare Tum saltem addidi. *Coacervantur coacervati* retineri utrumque posset, quo simul eorum cædes acervatim denotetur. II. 27. 'coacervatis cadaveribus.' *Coartatio militum* apud Hirtium de B. Alex. c. 74. Aut an scribendum *Coartantur*? *Catervatim* tum G. &c.? Dein *veniri ad se* egregie illustrantur a Cel. Burmanno ad Phædr. Fab. 21. 'Aper fulmineis ad eum venit dentibus.'

LXXI. 2 *Consilium capit omnem ab se equitatum noctu dimittere*] Dimittendi. Cornelius Nepos Hannib. c. 13. 'Nunc tempus est hujus libri facere finem.' Phædrus Fab. III. 16. 13. 'Potare est animus nectar: quod Pallas mihi Nuper donavit.' Similium *οὐρανίου* exempla sat multa congesti ad hujusce libri c. 26. Davis. VIII. 44. 'Rebellare consilia iniscent;' uti est in Mss. ibique vide plura.

8 Qui si] Hotomannus monet in Cod. esse *quod si*, neque ullam esse causam, cur mutetur, addit. Quod ego inveni in Bong. pr. Voss. pr. Leid. pr. Petav. Lovan. Egmond. Carr. et 6 aliis ac primis Edd. Quare revocavi: et paulo ante e Mss. ordinem verborum inverti. Vulgo in cr. *hest*. Mox quoque habent Mss. quod sciam omnes præter Oxon. et Edd. primæ, item Vascos. Steph. et alim: *delecta* LXXX, una *secum*. Ut respondit. Frequens est quasi formula *una mecum, tecum, secum*.

10 *Ratione inita, frumentum se exigue dierum xxx habere*] Sic exhibent Cujac. Bong. prim. Leid. prim. Scalig. And. Oxon. &c. nisi quod duo posteriores dent *frumentatione inita*: et *frumentum* in Bong. pr. cum ceteris Mss. et Edd. primis ultimo ponatur loco. Plerique habent *Rat. inita exigue dierum xxx frumentum*, sine *vois se habere*: in quibus et Pe-

tav. et Voss. pr. At Lov. Carr. Duk. Dory. Gottorp. Voss. tert. Leid. tert. et Edd. vetustissimæ *r. inita exigit d. xxx* (xxv Duk.) *frumentum*; vel *exigunt*. Perperam omnino. Bene Græcus *ἐπιρροία δόξα εἰς ῥηδύοντα ἡμέρας ἑξω*. Pro *ratione* in Voss. sec. *statione*. Existimo autem, locum hunc ita refingendum esse. *Frumenti ratione inita, exigue vel exiguum se dierum xxx habere*. Patet enim satis, alienum in locum inrepsisse *frumentum*. Sic sæpe *pecunia ratio, præriorum ratio*: et similia passim: *frumenti ratio* alibi et in nonnullis VII. 75. ubi vide.

11 *His datis mandatis*] Andin. et Oxon. *His dictis*. An scripsit auctor. *His datis dictis*, vel ordine inverso. *Dictum* enim Imperatoris idem, quod *mandatum*. Vide ad Frontin. IV. 1. § 30. 'Adversus dictum ejus.'

LXXXII. 4 *Summa labra*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Editt. Vett. *summa fossa labra*. Clark. Ita quoque Carrar. et Mss. mei omnes præter Cujac. Oxon. et Andin. In Leid. pr. *summa fossa labra*. Miror vero Clarkianum non monnisse quoque paullo supra *ejus solum* in Mss. suis, uti est in iisdem meis et Edd. primis, scribi *ejus fossa solum*. Immo in Petav. et Bong. pr. *ejus fossa sine ripi solum*: et in Lipsianis *summa labra*. Vide Poliorc. I. II. D. I. Utroque loco *fossæ* repetitionem fieri vult Victorius Var. Lect. XXIV. 17. Neutro agnoscit Metaphrastes. *Fossæ* tamen ut semel addamus, satis flagitat Cæsariani styli perspicuitas: ni altius ulcus latere credamus, ac legendum coniciamus *ut ejus pressa solum t. p. quantum summa labra distabant*, vel *distarent*, uti est in Mss. meis et aliorum præter Cujac. Scal. Petav. And. et Oxon. et Edd. primis. Vult Cæsar, fossam in imo fundo tam latam fuisse, quam in summis ripis. *Pressa* i. e. effossæ certe facile abire

potuit in *fossa*. Vide ad Front. 1. 5. 8. 'Fossam transversam inter montes pressit.' Plin. Ep. x. 69. 'fossam ducere, et artius pressam miari aquare.' Hirtius quoque viii. 9. 'fossam derectis lateribus deprimi.' De *fossa labris* seu ripis adi Scalig. ad Auson. Urb. v. 9. 'Mœniaque in valli fossam circumdata labro:' et Ill. Schel. Comm. ad Hygin. p. 119. Ita *labra* cornuum summas extremitates vocat auctor vi. 28.

6 *Spatium*] Bong. pr. Voss. prim. Pet. Lovan. Egmund. et 7. alii cum Carr. et Ed. Inc. *spatio*. Oxon. et Leid. pr. *spatium nec. esset*. Puto scribendum *spatii*; uti et Brutus coniecit. *Nec* est ex emendatione Januotii, Lipsii loco indicato, Victorii, Bruti, Hotomanni, Brantii, consentientibus Mss. et Ed. Inc. præter Petav. Cuj. Scal. Oxon. Leid. pr. et sec. ac Duk. in quibus cum Edd. ante. Scalig. reliquis est *ne*. Male cepit Interpres Græcus. At bene Vossius loco Hirtii explicat. Ceterum pro *opus* in aliorum et meis Mss. si excipias Cujac. Leid. pr. Scal. Oxon. et Andinum, item Edd. primis, ut et Beroaldi, Vascos. est *corpus*, probante eodem Victorio, et Januotio, sed refragante Hotomanno; quia *opus* sexcenties hac in re usurpare solet Cæsar. Verum hoc non impedit, quo minus hic *opus munitionum* conjunctum et contextum quasi *corpus* vocaverit: quod doctius est, quam ut e librariorum cerebro nasci potuerit. Ego sane tot numero præstantissimorum Codicum auctoritate motus in textum recepi, satis gnarus *corpus* vocari posse omne id, quod ex plurimis membris in unum coaluit, unde *corpus* de Rep., exercitu, populo, libris conjunctis, et aliis rebus dici sæpiissime monitum est a viris Doctis. Consule Tennul. ad Front. ii. 2. 8. Græv. ad Cicer. Fam. v. 12. Salinas. Plin. Exerc. initio, et quos laudavi ad Lucan. vii. 406. et x. 416.

'Latium sic scindere corpus.' Quamquam fatear *opus* aliquando in *corpus* fuisse corruptum. Consule Viros doctos ad Justin. Prol. 'Rem magni animi et operis;' ubi ego quoque in Mss. aliquot inveni *corporis*. *Corona militum* cum aliis ibidem bene defendit Victorius; quare nil moror Gifanium in Observ. Ling. Lat. p. 53. e Vet. libro legentem *corpus Romanum manu militum*: quod quis non videt ex inepta Glossa esse ortum? Hinc etiam in Pulm. Schedis *corpus Romanorum corona*.

Nec facile totum opus militum corona cingeretur] Explicat Hirtius, cum viii. 11. alt. 'nec locum munitionibus claudi nisi a majore exercitu posse.' Hinc *coronare* pro *cingere* dixit Statius Theb. ii. 'densaque nemus statione coronant.' Vossius. Huc pertinet locus Lucani vi. 88. 'Agmina quoque interius muro brevior recepti; Densius ut parva disponderet arma corona;' ubi cave, ne contra Mss. recipias *gyro*; quod coniecit Markland. ad Stat. silv. v. 2. 121. et consule Schel. ad Hygin. Grom. p. 61.

10 *Duas fossas—quarum anteriorem*] Fuere palam duæ, non una, ut pravo acumine Fr. Hotomannus dixit, nam vult *duas* nominatas ad aspectu Sectionis, quæ a flumine medio facta, atque ideo nec *interiorem* quidem legit, sed *inferiorem*. Quæ hæc mala libido innovandi est? Certe pro tutela, et reliqua dignitate operis, magis facit, fuisse duplices. J. Lipsius Poliorc. Dial. ii. 2. Davis.

13 *Hæc loriceæ pinnaeque adjecit, grandibus cervis eminentibus*] *Pinnæ* et *cervos* distinguit: accurate, ut omnia in hoc auctore. Nimirum *pinnæ* directæ stabant in supremo loriceæ, ut hodieque sepibus aliisque id genus ferreas pinnas imponi videmus adversum transcensiones. Infra pinnas cervi erant, videlicet inter commissuras aggeris et platearum. Ubi pri-

mun hoc nota, *pluteos* hic (uti et supra notavimus) nihil aliud esse, quam ipsam lorica ex asseribus constructam; nam *pluteos* hic dicit aggeri impositos, et idem statim dixit de lorica. Inter hanc lorica et aggerem infixi erant cervi. Quo fine? etiam ut transcendens tardarent, ut ipse Cæsar ait. At cervi sunt, auctore Servio, 'furcæ, quæ figuntur ad casæ sustentationem, quæ dictæ sunt cervi ad similitudinem cornuum cervinorum.' Hi igitur cervi, et proprie magis illud nomen stipites hi, quos Cæsar dicit, gestare poterant, quam furcæ, quæ homo infinguntur; quia eodem modo, quo cervus cornua alicui obvertens caput demittit, ita et hi cervi procumbebant ea ratione, qua hodieque videmus castellis infigi pinnas. Nam pinnis, quomodo veteres figebant eas, in summo loricae erectis, hodie in bello haud utimur. *Vossius*. C. 41. 'Pluteosque vallo addere.' Vide et Lipsium loco citato. Sallust. Hist. l. iv. § 11. 'Pluteosque rescindit, ac munitiones demolitur.' Hoc infra c. 86. vocatur 'vallum ac lorica rescindere.' B. C. l. 25. 'a fronte et latere cratibus ac pluteis rates protegebat.'

LXXIII. i. *Uno tempore*] Sic quidem ediderunt Manutius, Plant. Scaliger et reliqui deinceps. Nec male, si e *Mss.* Sic enim c. 61. 'Uno fere tempore sub lucem nunciatur,' &c. c. 83. 'Pugnatur uno tempore omnibus locis.' B. C. l. 20. 'Omnes uno consilio.' B. Civ. III. 15. 'atque uno etiam tempore accidit.' III. 21. 'Quum Casillinum venisset, unoque tempore,' &c. Adde Hirt. B. Alex. c. 8. 17. B. Afric. c. 30. 34.: et sæpius. Ad Cl. Drak. ad Liv. l. 51. Verum Edd. reliquæ cum *Mss.* tum aliorum, quod sciam, tum meis exhibent *eo*: unde Hotomanno valde placeret *eodem*: si quis *Ms.* adjuvaret. Hoc testari possum comparere in membranis primis Leidensibus, Oxoniensibus, et Andi-

nis: *dein* absorptum a *tem*. Rescripsi itaque *eodem* cum Gronovio, donec pateat uno esse in *Mss.* Alibi Cæsar quoque *uno et eodem* utitur.

2. *Necesse*] Sic omnes nostri; at Codex Andin. ultimam vocem omittit, quæ, salva Latinitate, abesse potest. Sic Sænera Nat. Quæst. vi. 30. 'Quibus ad cadendum male stantibus, non erat impelli, sed agitari.' Pluribus optimi hujusce *Ms.* lectionem tuetur J. F. Gronovius Observ. iv. 8. *Davla*. Andino Codici suffragatur Oxoniensis solito more: quare delevissem pene vocem *necesse*: nisi viderem, Cellarium repugnare: quia et Græcus *ἀναγκάων* addit. At is corruptis jam Codicibus usus est, ut sexcenties alibi. Plura hujus generis vide apud doctos, quos laudat socer ad Valer. Max. l. 7. § 2. 'Non est inter patrem et filium comparationem fieri:' et Cl. Drakenburg. ad Silium l. 461. 'Quantumque vicissim Audere est.' Adde et summum Gronov. Observ. III. 3. et Lips. Ant. Lect. l. 5. Hinc forsitan apud Val. Max. II. 1. Init. 'Opus est enim cognosci,' prima vox; pro qua *opera* e *Ms.* dedit Pighius, ejicienda erit.

8. *Aut admodum*] Perperam Vascos. Strada, Steph. Mannt. Gryph. Plantin. cum Hotomanno *haud* exhibent. Vel totos truncos querebat vel crassos ramos. In nullo Codice meo exstat *haud*. Metaphrastes tamen invenisse debet in suo, *στελέχων τὰς ἀσβεστέρας κλάδους ἀποτεμνόν*: et sic fere 'Non nimis firmum præsidium' supra. Vel sic tamen præfero cum plerisque viris doctis *aut*. Vide Lipsium loco cit.

Abcisis] Alii *abcisias*; sed antiquissimi *Mss.* tam Cæsaris, quam aliorum auctorum, litteram sibilantem non geminant. Sic Livius XLIV. 6. 'Qua rupes *abcisæ* erant.' Vide et Ger. Joan. Vossium Anal. III. 26. p. 97. *Davis*. Mei quoque *Mss.* omnes *abcisis* vel *absicis* præter Got-

torp.: *accisis* alii, sed vide Lips. et ad III. 14. 'Quibus abacisis,' et crebro.

Dolabratis] Placet hoc Lipsio ibidem pro *dolabra* aptatis et concisis; atque ita exstat in Edd. Rom. Mediol. Florentina, immo et in Ursiniano ac Leid. sec. *dolabratis* Duker. et Dorvill. et Ed. Ven. Verum tamen Mss. hi nimis sunt recentes, ut eorum auctoritatem opponere audeam ceteris Mss. quotquot vidi cum aliis, iisque vetustissimis, qui cum reliquis Edd. ante Scaligerum exhibent *delibratis*; uti etiam restituisse se ait Gifanius e Msto, Ind. Lucr. v. *perpetuo*. *Delibratis* l. e. cortice audatis: quo sensu hoc verbum apud Columellam aliquoties occurrit: *dolabrare* quis dixerit, quero. Id potius *dolare* vocasse veteres videntur: unde etiam Avieno Orbis Desc. 117. vs. 91. 'tectis si quis dolat impiger ornos, vel salis in fluctus qui cymbam navita texit, Si terit hos saltus,' &c. quemodo hunc locum esse legendum, alibi vidimus: *ἀνελόμενος* hic dat Græcus, quod utrique verbo respondere potest. Ceterum pro secundo *atque*, quod minus concinne in vulgatis repetitur, rescipsi ac fide Mss. sexdecim, in quibus Bong. pr. Leid. pr. Voss. pr. Lov. Petav. Egm. Scal., uti et Edd. Vascos. Str. Steph. et aliorum.

13 *Se ipsi acutissimis vallis inducant*] Sic infra 'se ipsi stimulis inopinantes inducant.' Ad verbum Græcus, *ἀνελόμενος εἰς τοὺς ἀκρότατους ἐκείνους σκαυπέδους ἐκείνους* et infra, *ἀνελόμενος εἰς τοὺς σκαυπέδους ἀκρότατους ἐκείνους*. Recte. Phrasis Græca est, et Xenophon sub finem l. i. Cyropæd. de lepore; *ἴνα ἐκ τῶ ἀκρότατου σκαυπέδου ἀνελόμενος εἰς τοὺς ἀκρότατους ἐκείνους*. Vossius. Antiqua est et elegans loquendi ratio. infra c. 82. 'Se ipsi stimulis inopinantes inducant.' Latine Pacatus Pan. xxi. 84. 3. 'Obviliis audibus inducantur.' Virgilius *Æn.* x. 681. 'An sese emuerone ob tantum dede-

cus amens Induat.' Lucretius l. rv. p. 500. editt. Wechel. 'Ac nos in fraudem induimus.' Ad eum locum plura Dionys. Lambinus, unde patet, aurea Homorato Joannio non esse præbendas, cui placuit *se ipsi acutissimis vallis inducantur*. Cum eo tamen facere videtur Achilles Statius, qui hujusce facinoris memoriam servavit in notis ad Tibulli Eleg. i. 6. l. *Davia*. Vide notata a me ad Lucan. ii. 265. 'Quis nolit in isto Ense mori?' et Davis. ad Cicer. de divin. ii. 17. 'Cur vos induitis in eas captiones?'

14 *Hos cippos appellabant*] Vet. cod. *cappos*, unde Lipsius faciebat *scappos*. Sed noli audire eum. Cippi sunt columnæ, quæ imponi solent sepulchris. Glossæ; *Cippus*, *στέλη, ἀνδρῶνα*. Talibus insculpi solebant monumenta, et nomen sepulti, et quæ alia hæc pertinent. Unde Horatius Sermonum i. 8. 'Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum Hic dabat.' Ubi cippus non tumulum, sed qualem dixi columnam notat. Hæc juxta vias publicas poni solita; eoque sæpe obnoxia jumentorum aut hominum injuriis. Lucillius apud Festum ait: 'Porro homines nequam malus ut quartarius' cippus Collisere omnes.' Magnus Turnebus in Adversariis cippos interpretatur eminentias, et devia asperaque loca. Et interpretatur hæc verba de imperitiis mulionibus, qui mulos suos in cippos eminentes et inæquales, nec planam viam et æquatam sequuntur, ex eoque vel jumenta cespitare et cadere, vel everti vehicula ait, eoque dici illos, cippos collidere. Sed multum fallitur, nam cippos pro tali tumulo aut eminentia nullus scriptor dixit: præterea versus illi corrupte ita leguntur; et recte jam pridem emendavit Scaliger: 'Porto homines nequam, malus ut quartarius, cippus Collisere homines.' Ait se portare homines nequam et insolentes, qui cippos viæ publicæ appositos colli-

alsent, haud aliter atque mali quartarii solent, dum iumenta sua non bene segunt. Igitur cippi tales columnæ: sed et illæ, quæ in via solent poni ad scienda itineris spatia. *Lapides* Romani vocavere. Unde illud toties repetitum, *ad primum ab urbe lapidem*; h. e. cippum. Valerius Probus de notis. cipp. 'Cippus, id est terminus, ut cippum; seu Lapidem.' Denique admonerentur talibus cippis viatores, qua transire liceret, privaturne an publicum iter esset, an curru, an equiti, an actui transitus deberetur. Talis Cippus est qui Romæ visitur, qua iter a Pantheo ad viam Flaminiam, qui hæc inscripta habet:

ID. QVOD. INTRA. CIPPOS
AD. CAMPVM. VERSVS. SOLI
EST. A. CÆS. AVGVST.

REDEMTVM

PRIVATO. PVBLICAVIT.

Item alter cippus Stimigliani in Sabina.

PER. HANC
VIAM. FVND
C. MARCI. C. L.
PHILERONIS
ITER. ACTVS
DEBETVR.

In veteribus Glossis invenio: *Cippus*, 'Ἐρεδς λίθως, κορυδς, ποδεκάκη. Diu cogitabam, quid sibi vellet illud *ἔρεδς λίθως*: locus haud dubie depravatus. Martinus pro *ἔρεδς* legebat *οὔλες*, nimis audacter. Certe male distincta hæc verba certum habeo. Itaque interpunge 'Ἐρεδς, λίθως κορυδς, ποδεκάκη. 'Ἐρεδς cippus, quemadmodum mutum hominem statuum appellamus, stupidum, *stipitem*, omnino id arbitror voluisse Glossographum, tametsi nusquam reperiam ita veteres hac voce usos. Sed quemadmodum Cippum alia Glossæ *ἀνδράβρα* interpretantur, ita statua de homine muto. Jam *λίθως κορυδς*, illud vere cippus. Nam *κορυδς* truncum notat, cui abscinduntur ramuli, qui inde pullulant.

Delph. et Var. Clas.

Cæsar

Quod recte congruit cum *cippis* Cæsaris, qui ait, 'truncis arborum, aut admodum firmis ramis abscisis, atque horum dolabratis, atque praecutis cacuminibus, perpetuas fossas ducebantur.' Nisi forte Cæsar respexit ad alteram notionem vocis *cippus*, nimirum *ποδεκάκη*: quia inquit induebant se acutissimis vallis. Certum *ποδεκάκη* quoque *cippum* notare, sive lignum bipatens, quo sentium pedes includuntur. Unde haud dubie hodieque vox *cippier* remansit, quæ carceris custodem notat. Sed non arbitror tamen hoc Cæsarem voluisse. *Vossius*. *Cappos* erat a manu emendatrice in Torrentii codice Lovaniensi. *Cipes* Palm. Schedæ, item *Petav*. et *Egmund*. *Κίρρος ἀνδράβρα* Metaphr.

Ante hos obliquis ordinibus] Ita prima verba exhibent ex meis Cujac. Andin. Oxon. Scalig. et Leid. pr. cum Metaphr. *πρόθεν δὲ τοῦτων τῶν τάξεων*. Verum Mss. reliqui exhibent *quos*, nisi quod in Ortelii et Leid. sec. atque Edd. Rom. Ven. Mediol. Florent. sit *quibus*. Unde putem quid vitii latere. *Ordines* certe non intelligendum de Scrobium ordinibus: hi enim octoni erant, ut mox ait, sed de ipsis stipitum ordinibus. Forsan *quos ante*; nisi pro *dispositis* velles *dispositis*; sed tum sequentia non bene cohærent. Dein *obliques* habent Bengara. prim. *Petav*. Oxoniensis, *Vossian*. pr. sec. et *Egm*. ut ad *Cippos* seu *stipites* ipsos, non eorum ordines referas; et *obliqui* stipites essent *fastigati*, *proxi*, non *derecti*. At vide quæ notavi ad iv. 17. 'sublime oblique agebantur.' *Obliqui* ordines sunt transversi, et in *quinquaginta* dispositi i. undequaque quini et angulis rectis: de qua locutione adi omnino interpretes ex Ciceronis lib. de senect: c. 17. Quinctil. viii. 3. Inst. Orat. Columell. iii. 13. *ἀπὸ τοῦ πλάτους οὐκ ἔστιν* ait Metaphrastes, non satis clare, qui itidem *obliquis* refert ad *vorobes*. Ait enim *βόθρου πλάτους ὄροντες*, quod

4 K

societate legerit. Perperam omnino. Ceterum *ab reliquis ord.* est in Duker. et Dorv.

16 *Paullatim angustiore ad summum fastigio*] Ita et Scaliger edidit. vv. cc. *ad infimum*. Ursinus mire nugatur ad hunc locum; nam ita scribit: 'Sed fortasse legendum *ad imum*, vel potius, *in imum*. Nam antiqui *finum* scribebant pro *imum*. Et ex duabus dictionibus *in finum*, cum unam fecerit librarius, *infimum*, alius postea addidit particulam *ad*.' Profecto pudet negarum, et siluisse mallet. Quasi non *infimum* et *imum* idem sint. Scire etiam velim, quo autore Ursinus dicat veteres *finum* pro *imum* scripsisse. Sed gaudeat ille conjectura sua. Magnus Lipsius putabat scribendum *infimum*. Nam alloqui, inquit, quomodo commode, quod subiecit Cæsar, exculcari terra poterat? Potuit, et commode quidem. Nam etsi scrobes inferius latiores erant, quid prohibet suprema tantum paullatim, ut commode pes inseri, et exculcari terra posset? Præterea si arctius paullatim ad *imum* cõibant, minus profundæ fuissent. Atqui Cæsaris consilium fuit, ut vel læderentur illis milites, vel in scrobes deciderent, ex quibus minus commode extrahuntur pedes, quando suprema angustiora sunt. Ego contendo illud *summum* probum esse, et tantandem valere, ac si diceret Cæsar, infima scrobis angustiora fuisset. Et melius hic dixit Cæsar *ad summum*, quam *ad infimum*. Nam *fastigii* vox proprie *summum* notat: sed hic *sumum* dicitur de scrobe, ut altum mare et cælum vocatur. *Vossius*. *Ad infimum*. Sic plures libri, quos probat Just. Lipsius Pallorc. l. ii. Dial. 2. p. 518. Et merito quidem; hos enim cippos *ex similitudine florum liliæ appellabant*, ut paullo post testatur Cæsar; at liliis *imum* est angustius, *summa* vero magis patenti. Jos. Scaliger, hoc, ut opinor, in animum non

revocans, edidit *ad summum*. Longe autem abest, ut Vossio accedam, qui *summum* idem ac *infimum* denotare contendit: nec enim valet *ima summis mutare*. *Davis*. *Ad infimum*. Sic Mas. plerique et Edit. Vett. Scaliger edidit *ad summum*, Græcus item, *eis* *hæc*. Ultra lectio verior, non convenit inter Viros eruditos: neque ex orationis serie quidquam certi elici potest; cum non satis liqueat, quo respectu dictum sit, ad similitudinem *Liliæ* accedere istas scrobes. *Clerk*. *Ad summum* habent pleræque Edd. jam ante Scaligerum, iisque suffragatur Codex Oxoniensis, et Cujacti. Verum Mas. reliqui et Edd. primæ cum R. Steph. exhibent *ad infimum*. *Mutasse* videntur illi, qui *fastigium* crediderunt nihil notare, nisi *summam altitudinem*; cum et *profunditatem* significet. Quid clarius Virgillii loco Georg. ii. 288. jam in lexicis ubivis obvio, 'Foritan et scrobibus, quæ sint fastigia, quæras?' *Lucan*. l. iv. 296. 'puteusque cavati Montis ad inrigui premitur fastigia campi.' Similiter Apuleio dicitur 'profundi maris udo resedit vertice,' *Metam*. l. iv. p. 85. Alia dedi insuper in *Misc. Observ.* Vol. v. T. 1. p. 65. *Ad imum* conjicit etiam Ciacconius nulli bono.

17 *Femina*] Sic recte edunt viri docti. Male *Viminis* Leid. pr. *femoris* Cod. Latini Viterbiensis teste Ursino, et Leid. sec. *semis* Dorv. et *semis* Edd. Rom. Med. Ven. Vide Gland. et Achill. Stat. ad Tibull. i. 9. 26.: quosque ibi laudat Broukhusius: atque ita sæpiissime Apulejus.

20 *Singuli ab infimo solo pedes terra exculcabantur*] Hoc est, inquit Lipsius, e tribus illis pedibus, quæ erat scrobis altitudo, tertius ab imo terra aggesta et stipata exculcatur. Cæterum, cum vox *pedes* hinc iam isto modo orationem faciat; nullus dubito, quin ex Ms. Reg. et Edit. Rom. legendum sit, *pedes tres terra*, &c. Ut adeo dicat Cæsar, singulas stipites,

(quorum longitudinem hic non demonstraverat; erant autem paulo amplius senum pedum: *ab infimo* (scrobis) *solo*, stabilienti causa, *pedes tres* fuisse terra exculcatis. Sic enim et Græcis; *πῶς τὸ γῆρας ΤΡΕΙΣ πόδας ἐκείδοντες*. Clark. *Pedes tres* exhibent quoque Scalig. Oxon. Leid. prim. et secundus, ac Petavianus cum Edd. Vasc. Strad. Steph. et Gryph. poster. Nihilominus pessime, si quid video. *Scrobes* illi tantum alti erant *tres pedes*, et *stipites* eminebant modo *xv digitis*: qui ergo potuerint esse *senum pedum*, vel *tres pedes* terra exculcari. Illud *tres* natum est e voce *terra*, quam ideo non habet Leidens. prim. et sec. In Petav. est *terra tres*: in Duker. in *terra*: in Scal. quoque et Leid. pr. est *singuli* et. Puta *pedes* esse nominativum. *Singuli pedes exculcabantur terra*: id est, in quaque scrobe unus pes vel spatium unius pedis inplebatur, et firmissime stipabatur terra, quo stabilis staret stipes, uti optime contra Hotomannum, delere volentem *pedes terra*, explicuit fere Lipsius: quamquam si abesset vox *pedes*, non desiderarem.

22 *Virgultis integebatur*] Metaph. *φύρδους ἀαδύερω*. Recte; atque ita Mss. Cajac. And. Scalig. Oxon. et Leid. prim. *tegebatur* quoque Bong. prim. et Petav. *frondibus quas fossis superjecerat* in simili re Frontin. i. 5. § 11. Infra c. 79. 'fossam cratibus integunt.' B. Civ. i. 25. 'has terra atque aggere integebat,' ut est in Mss. c. 54. 'corpus navium viminibus contextum coriis integebatur.' B. Civ. ii. 15. 'crates luto integuntur.' *Strumenta et virgulta* junguntur viii. 15. Nihilominus *Vinculis* dant Bong. et Pet. immo reliqui Mss. omnes et Edd. Vett. *vinculis* vel *vinculis impediabatur*. Forsan scripserat Cæsar *Virgultis*, id est, parvis *virgis*, sive *Virgultis*, hinc *vinculis*. Nihil enim crebrius est commutatione *τὸν* *g* et *c*. Præsertim cum Vett. Romani *c* pro

g adhibuerint, ut in *pienando* et similibus innumeris vocabulis; quod jam tironibus notum. Apulei. Metam. i. ii. p. 23. Ed. Pric. 'Muscis et herbis et foliis et virgulis et sicubi pampinis:' ubi Ed. Bas. pr. et Mss. Oxon. et Dorvillii mei *Virgultis*. Non spernenda interim temere videtur quoque lectio Cod. Carrar. *Junculis*, quod et in Pulmanni Schedis invenio, dimin. a *Juncis*: de quo videndum. Quum autem *vinculis* erat repositum, convenientius crediderunt librarii *impediabatur*: quod male præferebat Sambducus. Rectius tum legeres *virgultis inaequalibatur*; ut B. Civ. i. 27. 'Hæc levibus cratibus terraque inæquat.' Ceterum iidem, quos nominavi, Codices *ducti* ostendant. Reliqui cum Edd. primis *vinci* vel *juncti*, ex superiore loco; 'quini erant ordines conjuncti inter se;' sed quomodo tum *distabant* scrobium ordines? quare omnino vulgata præplacet.

24 *Ex similitudine floris liliū appellabant*] Acute, sed quod non facile



quisquam intel-
ligat. Fovea ip-
sa paullatim ad
imū angustior,
cujus medio insertum lignum paullum
exstabat, ut e liliū medio exstant quo-
que. Videmus hic magnam similitu-
dinem, ut non potuerit commodius
nomen imponi. Vossius.

LXXIV. 7 *Cogerentur*] Postulare videtur temporum ratio, ut, ex Mss. Eliens. et Vossii, aut hic scribamus, *cogantur*; aut jam infra, pro *jubet*, reponamus *jussit*. Clark. *Cogerentur* in nullo est Mss. Codice; sed omnes, quod sciam, exhibent *cogatur*, præter Leid. sec. in quo *cogantur*. Quia vero in Mss. etiam est *aut*, scribendum conjicio, *At ne cum p. ex castris eg. cogantur* vel *cogatur*, ut ad ipsum referatur Cæsarem. Sed prius malo.

LXXV. 5 *Fruementandi rationem*] Sic cum Ursino et Faerno ex eorum Mss. reposuit Scaliger, cum vulgo legera-

tur *frumenti rationem*. Quomodo Cuj. et Petav. ni excerpta fallunt, habere videntur; omnino bene. *Frumentandi* confirmatur tamen Mss. Aud. et Oxon. Reliqui cum Edd. primis, item Vascos. Steph. aliisque, *frumentationem* habent, facili corruptela ex *frumenti* rat. Vide ad c. 71. Immo VIII. 34. 'frumenti rationem habendam.'

7 *Ambiaretis*] Ita Scaliger edidit. in v. c. est *Ambularetis*: alius habet *Ambinaretis*; quod corruptum ex *Ambiaretis* non dubito. Alii legunt *Amburetis*, eosque prope Pyrenæos montes collocant. Sane magis id ex Cæsaris mente videtur, qui hoc loco populos minus dissitos plerumque conjungit. Certe ego non arbitror Cæsarem *Ambiaretis* scripsisse, quia illi in extremo Gallie, hic gentes *Æduis* propinquiores, pleræque memorantur. Fulvius legebat *Ambarri*, quod nescia, an probare auserim, quia puto sub verbis illis *eorumque clientibus*, comprehendi *Ambarros*. Nam Segusianos, et Aulercos, cæterasque nationes, quæ hic recensentur, fuisse in clientela *Æduorum*, nullus veterum, quod sciam, prodidit. Et male, reor, Græcus transfert: τοῖς Ἐδουεῖσι, καὶ τοῖς ἐνδὺν αὐτῶν τοῖς ἑσσι Ἄνωστῶσι, &c. Vossius. Mss. mei omnes, quod sciam, constanter *Ambiaretis* cum Edd. primis. Vet. Cod. quem Vossius nominat, est Scalig. *Ambiaretis* in schedis Pulm. *Ambarri* etiam Giarean. et Ciaccon. *Ambarri* Al.

Aulercis Brannovicibus, Brannovis] Non alibi facta est *Aulercorum Brannovicum* mentio. Omnes Codd. interponunt *Aulercis, Brannovicibus, Brannovis*; etiam Græcus, τοῖς Ἀουλέραις, καὶ τοῖς Βραννοβίαις, καὶ τοῖς Βραννοβίαις, adeo ut, si illos sequamur, tres sint populi. Sed in re tam obscura nihil potest *peris* affirmari; verum tamen libris adhærere multo satius, ne nova corruptione Cæsarem maculemus; quam etiam ob causam nolim cum Jos. Scaligero et P. Ciacconio ulti-

mam vocem expungere. Fateor equidem *Brannovicos* alibi non memorari, sed nec *Brannovicos*; hoc tamen non impedit, quominus tales revera fuerint populi. *Davie, Blannovicibus* Bong. pr. dein *Blannovis* vel *Blannovis* Mss. 10. meliores: et *Urs. Blannovis* Gott. Voss. tert. Leid. tert. et Ed. Inc.

8 *Millia xxxv*] Ut partes hæc cum toto (infra, c. 76.) consentiant; ex H. Giareano, (cujus Annotationes ad hunc locum dignissime sunt inspectæ;) quæ sequuntur, notanda sunt. Maxima enim difficultas ex eo oritur, quisam numeri in hoc computo scribendi sint distributivi. Legendum est hic, *triginta quinque*, non *tricens quina*. *xii millia*: legendum (non *duodecim*, sed) *duodecim millia*; ut ex *sex populis*, sint *septuaginta duo millia*. *Octona*: ut scilicet ex quatuor populis, sint *triginta duo millia*. *Eleutheris Successionibus*: interpungendum et legendum ex Mss. (in quibus corrupte *Helvetis* scriptum est,)—*Helvetis Successionibus, &c.* Ut *Helvetii* scilicet, sint quatuor præcedentium postremus; *Successiones*, septem sequentiam populorum primas. Quomodo et Græcus recte distinxit. *Quina*: ut scilicet ex *septem* populis, (quorum primus, ut dictum est, numerandi sunt *Successiones*;) sint *triginta quinque millia*. *Totidem*: scilicet *quinque millia*. *iv millia*: Quatuor millia. *Terna*: ex tribus scilicet populis, *novem millia*. *xxx*: legendum ex Mss. quibusdam, *duo*. Græcus item, *διωχίλοι*. Ex duobus scilicet exiguis civitatibus, quatuor millia. Porro, numerum istum (*xxx*) refert Græcus Interpret ad sequentes civitates. *Armoricos, τριπύκωρα* (inquit) *οὐκ*. *Sena*: legendum, *sex*. Ex universis civitatibus *Armoriciæ*, parvis, sed numero tam multis, non *Arma* scilicet *millia*, (quæ ingens esset futura multitudo,) sed *sex*. Ex quibus omnibus denique deductis octo millibus, quoniam *Belle-*

vaci pro decem miserunt duo solummodo; restat summa hominum, CXXIX millium. Quorum erant octo millia, equitum; peditum, ut infra ait Cæsar, *decies* CXXI millia. Clark.

9 *Velantii*, qui sub imperio Arvernorum esse consueverunt] Vv. cc. constanter *Velavii* habent. Et sic Strabo Geogr. l. iv. *Οὐλλάδοι δὲ μετὰ τοῦτους, οὐ προσημειώοντο ποτὲ 'Αρβερνοῖς' οὐδὲ τέρρονται καὶ ταυροῖς*. Scaliger tamen maluit *Velanti*; credo, quia sic in Ptolemæo legitur. Et esse codices Cæsaris, in quibus ita legatur, non dubito. Certe Græcæ habet *Βελαντίους*. Plinius iv. 19. gentem eam *Vellates* vocat. Vossius. *Vellantiis* Scalig. Cujac. Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. *Valantiis* Gott. *Vellani* Ed. Inc. *Vellacii* vel *Vellavis* ceteri et Edd. primæ, nisi quod nil notatum inveni ex Oxon. et Andino. *Velavis* Casaubonus in Ms. Cod. invenit. Vide ad Strab. d. loc. p. 290. Ed. Amst. *Consueverunt* dedi de more, Mss. tantum non omnium auctoritate pro *consueverunt*. Petav. *nocebantur*.

10 *Senonibus*, *Sequanis*, *Biturigibus*, *Xantomibus*, *Ruthenis*, *Carnutibus* XII millia] Hadr. Valensius not. Gall. p. 513. non solum legit XII millia, sed et putat, singulas has gentes, ut erant frequentes ac validæ, hunc numerum contulisse, nec ob aliam causam a Cæsare simul esse commemoratas. Dein ut ejus conjecturæ summa conveniat, cap. 76. reponit CCCLVIII. millia. Ei sane non assentior; cum enim eundem loquendi modum de omnibus adhibeat Cæsar, non est, cur singulæ harum civitatum XXII millia contulisse videantur, dum reliquæ numerum imperatum conjunctim effecerint. Nec obstat, quod hæ gentes in primis essent firmæ; pro viribus enim civitatum milites non erant imperati: nam si hanc rationem sequerentur principes, vix est ut arbitremur, eos ex Rauracis et Boiis XXX millia, tota vero Armorica VI tantum,

fuisse coacturos. Davis.

11 *Xantomibus*] Sic inepte satis edunt vulgo, cum debeat scribi per S. Præterea Mss. Ciaccon. Bong. Vossiani, Leidenses, Scalig. Petav. Egmund. Gottorp. Lovan. Dervill. cum Ed. Incerta dant *Santonis*, et ita alibi Cæsar. Vide ad i. 10. 'In *Santonos* Helvetii pervenerunt.' Quare id reposui.

13 *Eleutheris Suecessionibus*] Nescio cujus audacia hic *Eleutheri* supra memorati irreperierint. Stephanus ita impressit, sed quo auctore? Multo minus scio, quid sint *Eleutheri Suecessionis*. Nusquam sane ita appellatos Suecessionis invenio. Veteres codd. habent *Helvetiis*, multo melius. Non quod hanc probam lectionem putem, sed altera minus corruptam. Lego confidenter *Helvitiis*: nam et supra quo loco Helviorum mentio a Cæsare facta, corrupte in veteri codice erat *Helvetiis*. Tu itaque hoc modo distingue hæc verba: *Octona Pictonibus, et Turonis, et Parisiis, et Helvitiis. Suecessionibus, Ambianis, &c. Vossius*. Reposui *Helvitiis. Suecessionibus*. Mss. omnes *Helvetiis* vel *Elevtiis* (ut supra sæpius *Helviti*, unde alii volent *Elvi*, corrupte in Mss. vocantur) *Senonibus*, et ita Edd. primæ. Sed cum *Senonas* supra habuerimus, recte Vascosanus *Suecessionibus* edidit; propius ad Mss. *Suecessionibus*, ut alibi nostro et aliis. Vide tamen etiam viii. 6. *Helvetheris* e Codice Stephanico et aliis (ipse R. Steph. *Helvetiis* edidit) conjecit Hotomannus: unde *Eleutheris* arripuit Scaliger, quomodo multi Galli populi cognominantur, id est, *liberi, immunes*. Tales non fuere *Suecessiones*. Quid plura? *Helvitiis* clare comparet in Pulmanni schedis. *Bisena milia* Leid. sec. et nonnulli ab Hotomanno visi: *bisdena* Samb. Ms.

16 iv millia. *Belloacensis*] In Mss. omnibus, si forsitan Oxon. excepias, non comparet vox *millia*, uti nec in Edd. Vett. quare eam delevi, utpote

satis intellectam e superioribus. Vide et i. 29. Dein Mss. multi *Bellocassia* vel *Bejocassia*. *Veliocassia* Vascos. et Str. margo. *Velocasses* ii. 4. Oros. vi. 11.: quomodo hic etiam reponit Ciacconius, ut puto, bene. *Vellocassia* viii. 7.: ubi Mss. plerique *Velliocasses* quoque. Dicti ergo forent *Vellocasses* et *Vellocassi*, ut *Santones* et *Santoni*, *Caletes Caleti*, alique multi, de quibus alibi. Perperam etiam vulgo distinguuntur *Auleri*, *Eburones*: cum idem ait populus: ut docuit jam Ciacconius, qui *Eburonicibus* mavult e l. iii. c. 17.: sed ibi rectius vulgo et Mss. *Auleri Eburonices*: atque ita hoc loco legendum esse jam docuit Valesius in Notitia Gallie p. 66. Adi etiam Harduini Comm. ad Plin. rv. 18. Scripti tamen mordicus *Eburonibus* retinent. Abest autem *Auleris* a Cnj. et Leid. pr. In Sambuci Cod. pro eo legitur *duo*. Vide notam sequentem.

17 *Bois xxx*] *Bina* exhibent Vascos. Strad. et Ed. Gryph. posterior: immo R. Stephanus cum Interprete Græco facit edens *bina*: xxx universis civ. Quo modo malim ego quoque, si Msti Codices addicerent, cum Hotomanno. *Boiorum* enim civitas erat *exigua atque infirma*, ut ait auctor c. 17.: scilicet post communem Helvetiorum cladem; quippe ante eam contulerant ad bellum capita *Rauraci* xxiii, *Boii* xxxii, ut scribit Cæsar i. 29. Huc facit, quod supra pro *Auleris* in quibusdam Codicibus exaretur *duo*: quod videtur locum alienum occupasse. Quos *Mstos* nominet Clarkius, qui *bina* habeant, nescio: ut tamen numerus conveniat, *bina* etiam ut dixi, malo.

20 *Cadetes*] ii. 4. et apud Hirtium viii. 7. *Caleti* vocantur in Mss. uti et apud Orosium vi. 11. ac Plinium. Vide loco indicato l. ii. et hic quoque Ciaccon. Recte igitur hoc loco *Caletes* Ms. Ortel. *Caletos* Voss. tert. *Caleti* ergo et *Caletes* dicti, non *Cadetes*. *Caleta* Glandorpio. In Vas-

cos. Marg. *Nannetes*. De *Osiomis*, qui varie in Mss. corrumpuntur, vide ad iii. 9.

Lemovices] Hanc vocem delent Pet. Ciacconius et Jos. Scaliger, quia Cæsar *Lemovicum* supra meminerit. Nihilominus, cum omnes Mss. et Græcus interpres retineant, inducendam non censuerim: ut enim tres erant *Auleri*, ita duo poterant esse *Lemovices*, quorum hi in *Armorica* fuere siti, alii non item. *Davis*. Ex *Valesii* notitia Gallie, quem omnino consule p. 269. De *Armoriciis* vide etiam v. 63. *Duablinates* vel *Diablinates* reponunt alii ex iii. 9.

Veneti, Unelli] Primus ita, quod sciam, edidit Scaliger: cum antea legerentur tantum *Unelli*: sed Ursinus ait, scribendum *Venelli*, pro quo V. C. habet *Veneti*. Hinc sine dubio *Venetos* addidit Scaliger, vel potius e suo Codice, in quo est *Veneti Lemovices Unelli*. Reliquis Codd. absunt. Et *Unelli* Edd. Rom. Med. Ven. ii. 34. *Ad Venetos, Unellos, Osiomis, Curiosolitas*, &c. Vide et ad iii. 7. Notissima autem *Unellorum* gens, quos cur mutare voluerit Uranius, nescio. Ceterum *sex* sive vi, ut placebat Clarkio, reposui, auctoritate Leid. sec. Lovan. Duk. et Dorv. A reliquis Mss. et Edd. primis exsulat numerus, qui excidit per voces *Unelli*. Ex *Sena* Aldi, Gryph. et seqq. fere.

21 *Contulerunt*] Mss. *Eliens*, et *Vossii*, et Edit. Rom. *compleverunt*. Ms. Reg. *impleverunt*. *Clark*. Soli Cnjac. Scal. Oxon. et And. habent, *contulerunt*. *Exemplar* Gr. reliqui Mss. mei omnes, ut et aliorum cum Edd. pp. *compleverunt*: uti sæpe in rationibus summarum adhibetur hoc verbum. Vulgatum tamen hoc loco præplacet. Non enim antea jam numerus aliquis eorum, qui inperabantur, aderat, ut B. Civ. i. 25. 'legiones ex novis dilectibus confecerat, atque in itinere compleverat:' et 'explere' iii. 4.

LXXVI. 1 *Ita ut*] *Ita* deest in Mss. Reg.

Eliens. et Vossii, et Edit. Rom. Clark. Abest ab Mss. omnibus præter Cujac. Scalig. Leid. pr. Oxon. et Andinum, item ab Edd. primis et Vascos. Steph. alisque. Sed vide tamen ad II. 19. 'Ita ut intra silvas aciem constituerat.' Ubi male Davius eiecit *τὸ ἴτα*.

3 *Pro quibus meritis*] Iidem Codices habent, *quibus ille pro meritis*. Clark. Id multo suavius sane est. Quare auctoritate omnium Codicum, præter quos modo nominavi, et Edd. primarum, suffragante etiam Cl. Wasseo, id reposui.

9 *Coactis equitum VIII millibus, et peditum CCXL*] Sic Jul. Celsus p. 154.: sic et omnes Codd. nisi quod antiquitus impressi habeant *coactis equitum VII millibus*: at totus Gallorum numerus, si et eorum rationem habeas, qui cum Vercingetorige erant ad Alešiam, CCXXXII millia conficit, adeo ut vel ultra numerum imperatum miserint nonnullæ civitates, vel in notas numerales irreperit vitium. Davis. VII etiam Dorv. VI Duker. XIII Oxon. Dein *peditum* CCL Leid. pr. Scal. et Oxon. cum Orosio VI. 11. CCLX Samb. Cod. CCXLI legit perperam Hotomanus. Tum enim abundat *circiter*. Recte vero Davius in curis secundis voluit, suam notam deleri, quia scilicet didicerat, e Glareani, quem consulit, et Clarkii computatione numerum bene convenire.

11 *Constituiebantur: Comio, &c.*] Ita etiam Græcus et Celsus. Verum Andin. Leid. pr. Cujac. et Scalig. hæc ita concipiunt *pr. constituiebantur Commius Atrebas, Viridomarus et Eporodorix Edui. Vergasilauno, &c.* At perperam. Confer. c. 79. et c. 88. 'Vergasilaunum, unum ex IV ducibus.'

18 *Præsertim ancipiti prælio*] *Acceps prælium* hic denotat pugnam a tergo et a fronte instantem. Noster B. Civ. III. 72. 'Non illi ancipitem terrorem intra extraque munitiones

causæ. fuisse cogitabant.' Curtius III. 7. 9. 'Ubi circumiri, ubi ancipiti acie premi possent.' Vide et Corn. Nepotem Datam. c. 7. 8. Davis.

LXXVII. 4 *Ac variis dictis sent.*] Leid. sec. et: sed Andin. Oxon. Cujac. Leid. prim. et Vossian. tert. *apud quos variis d. sent.*: quod recipere non dubitavi. *Dicere sententiam, causam, apud sepatores, iudices, &c.* creberrimo in usu est.

8 *Natus loco*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii *ortus*. Clark. *Orius* exaratur quoque in Bongars. pr. Vossianis, Andino, Oxon. Petav. Leid. pr. Lovan. Egmond. Gottorp. Carrar. Steph. et Duker. *cetus* Leid. tert. et Ed. Inc. corrupte pro *ortus*, quod Mstorum consensus restituere me iussit. Id plus notat quam *natus*. Celsus, in quo male *Triton*. editur, *origo illi Arverna, clarum genus*. Passim 'ortus ea familia,' 'claris patribus,' 'loco summo,' 'obsuro,' 'humili.' Quod e Mss. restituendum Nep. Datam. c. 2. 'Thyus dynastes Paphl. antiquo genere, ortus a Pyæmene,' vulgò *natus*.

11 *Neque ad concilium*] Sic restitui-mus. In vulgatis erat *consilium*. Male: concionem enim significat, et recte Græcus utrobique habet *ἐκκλησίαν*. Davis.

15 *Mollities*] Sic quidem exaratur in Carr. Duker. Dorv. Leid. sec. forsan et in Cujac. ac Calig. ut apud Terent. Eun. II. 1. 16. c. 20. 'propter animi mollitiem': ubi Edd. quædam *mollitiam*. Hic vero *molestia* exstat in Mss. octo et Bong. a. m. pr. qui a manu emendatrice jam habet *mollitia*. Et ita in vetustissimis remanet libris, Andino, Petav. Oxoniensi ac Leid. primo et Edd. Rom. Mediol. Ven. Confer Cl. Duker. ad Flor. IV. 2. § 24. 'pro mollitie nominis': ubi etiam tres Vossiani dant *mollitia*. Cic. de finib. I. 10. 'Officia deserunt mollitia animi.' Sic et *planitia* B. Civ. I. 48.

18 Nam apud nos multum] Idem Mss. et Edd. Vett. Tantum apud nos dignitas: Græcus item *τοσοῦτος*. Clark. Maxima Mistorum turba Tantum exhibent sine nam. Cum vulgatis faciunt And. et Oxon. Sed Cujac. Scalig. et Leid. prim. nam a. m. tantum d. potest. Sine dubio vero. Ex hac enim lectione alii nam ejece- rant, alii multum pro tantum sinxe- runt. Gr. *τοσοῦτος γὰρ* v. 54. 'Tan- tum apud barbaros valuit.' Ita quo- que Tum ponitur. V. ad B. Civ. i. 47. Nec enim hic, crede, una venire po- test locatio ista tantum non, id est, fere propemodum. De qua adi Clar. Drak. ad Liv. iv. 2: et Indicem Flori: ac soceri notas ad Valer. Maxim. i. 8. § 10. 'Tantum non ore ipsius Apollinis:' et iii. 2. § 4. Ext.

22 Concitavimus] Petavianus Cod. Concitavimus. Proprie sane hac in re et eleganter: quod sæpe abiit in comitare. Confer notata ad Frontin. i. 11. § 2. et ad viii. 21.

Hominum] Bong. pr. Voss. pr. Pe- tav. Leid. pr. Egmund. Lovan. et quatuor alii cum Ed. Inc. In homi- num. Ut ponatur pro erga, propter, circa eos mortuos ita animatum, et ob eadem inflammatum esse. Certe non putem esse de nihilo istud in. Adi omnino ad i. 6. 'Bono animo in populo Romano esse.' Non opus tamen est *τῇ* in. Cicero pro L. Man. c. 2. Vos, tot civium R. millibus, &c. necatis, quo tandem animo esse debetis?

23 Consanguineisque] Mss. et Editi plerique consanguineisque nostris. Quæ vera lectio est. Forte errore typographico ex Editione Davisiana excidit vox nostris. Clark.

25 Spoliare] Auctoritate Bong. pr. Vossianorum, Leidensium, Scalig. Egm. Lovan. Carr. Duk. Gott. Dorv. et Edd. primarum reposui *exspoliare*: id est, penitus spoliare. Consule Cel. Helmsium ad Ovid. Metam. xiii. 502. 'Exspoliante genas oculis,' et qui eum jam laudavit Cl. Burm. ad

Phædr. F. ii. 2. 'exspoliari viros.' Infra viii. 50. et Apulei. ii. p. 26. 'caput capillo exspoliaverit.' Sic enim Mss. aliquot, non *spoliaverit*. Ceterum efficacius aliter Cujac. Oxon. et Leid. prim. *hoc vestro* (nostro Oxon. Voss. tert.) *aux. sp. eos.* et for- san *hoc in eos et dein eos sp. in ex sp.* fuerit depravatum.

27 Nec stultitia ac temeritate vestra — omnem Galliam prosternere] Ge- mina est negatio pro una. Terentius Andr. Act. ii. Sc. 2. vs. ult. 'Neque tu haud dicas tibi non prædictum,' more Græcorum, apud quos duæ particulae negativæ vehementius negant. Minucius Felix Octav. p. 88. 'Hu- jusmodi propadia nobis non licet nec audire.' Plura conguessit Cl. Janus Broukhusius ad Propertii El. ii. 15. 5. Davis. De duplici hac negatione consule notas ad v. 24. 'Neque nulla omnino navis.' Hoc tamen loco com- mode subintelligi potest *velitis*: uti sæpe in altero membro per ellipsin contrariæ significationis verbum omittitur. Vide, ut innumeros omit- tam, Cel. Perizon. ad Sanct. Min. iv. 8. 5. Burm. ad Phædr. Fab. 74. et ad Vellei. ii. 128. Monendum id quoque habui ad Frontin. ii. 5. 21.

30 Romanos — animine c.] Mss. plerique et Edd. Vett. Romanorum animos — sine causa: sed vera est vulgata lectio, quam et Græcus bene expressit *ἡ τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἔστιν ἔκτα, &c.* Clark. Sic etiam aliorum Mss. ple- rique et mei, præter Cujac. And. et Oxon. qui servant egregie vulgatum. *Animi c.* Vascos. Bong. etiam et Lei- denses carent *τῇ* in. Fors scripsit Cæsar Romanorum manus — animine causa: sic sane c. 84. 'Romanorum manus distinctur.'

34 Cujus rei] Ms. Reg. habet *tes- tibus* — qui hujus rei, &c. Quæ lectio nihilominus elegans est, et a Græco interprete videtur recepta: *τοῖς γὰρ Πρωτοῖς μαρτυροῖς χρῆσθαι, &c.* Clark. At interprea non interponit, ut Cæ-

sar, *adventare coram adventum*: unde lectio qui *Aufus* omnino dubia esset, ad quæ foret referendum, licet fatear satis e sensu constare. Sed *ausus* rei servant Mss. omnes præter Lovan. et Cod. Sambuc. Edd. Vascos. Strada Steph. et Gryph. post. Regio Codici suffragantes. Elegantius quid suggerit Leid. primus, qui caret *ro* timore. *Cujus rei exterriti* sc. caussa, ergo. Male rei loco *ro* timore omisit Carrariensis. Ad quæ collegimus ad IV. 1. et V. 8. 'Quas sui quisque commodi fecerat.'

35 *Quid ergo mei consilii est?* Edd. Basii. Vasc. Str. Gryph. Ursin. Steph. Manut. distinguunt ita, *Quid ergo?* Mei. Atque ita diserte exstat in Bong. pr. Leid. pr. Voss. pr. Polm. et aliis. Contra Beroald. cum Edd. primis distinguit demum post *facere?* Sed bene Clacconius cum aliis, ut Aldo, Plant. Scalig. &c. defendit illam interpolationem loco Bruti ad Cicer. II. Ep. 1. 'Quid ergo est, inquis, tui consilii? Dandus est locus.' Immo iudico, elegantius fore, si *est* hinc ejiceretur. Certe non comparet in Oxoniensi. *Quid ergo mei consilii?* In Leid. pr. *est cons.* quæ sedis mutatio a Criticis semper habetur signum alienius interpolationis.

43 *Depopulata Gallia*] Verbum hoc, quod *deponens* censetur, *passivam* significationem hic obtinet. Sic B. G. I. 11. 'Sese, *depopulatis* agris, non facile ab oppidis vim hostium prohibere.' Horatius Od. III. 5. 24. 'Arva Marte coli *populata* nostro.' Nec hoc mirum videatur, cum et *activa* terminatio in usu remanserit. Auctor de Bell. Hisp. c. 42. 'Agros vestramque provinciam vestro impulsu *depopulavit*.' Vide et Virgilium *Æn.* I. 531. Davis. Adde Davis. ad Auct. de Bello Hisp. uti et vide ad Lucan. II. 445. 'Arva premi, quam si ferro populentur et igni.' Virgil. *Æn.* IV. 402. 'Ingentem formicæ farris acervum Cum populant.' Apud Lactant. de ira Dei

c. 7. vulgo *comportant*, sed Ms. Bonen. vetustissimus *compopulant*: idem c. 16. 'terra depopulabitur.'

44. *Finibus nostris*] Bong. pr. Leidenses, Vossiani, Petav. Scalig. Lovan. Egmund. Gott. Duker. Dorvill. et Edd. primæ, item Vasc. Steph. aliæque multæ interponunt, *finibus* quidem *nostris*. Vere omnino. Notat enim *profecto, saltim*, et quasi tamen. *Spus* Græc. Vide omnino Cl. Perizon. ad Sanct. Min. III. 14. § 26. et § 29. et Manut. ad Cicer. Ep. Fam. I. 9. Idem ad Fam. II. 1. 'quem quidem ad te perventurum putabam.' Terent. Adelp. III. 2. 39. 'Mihi quidem non placet:' et ita sæpe.

LXXVIII. 3 *Experiantur*] Bongars. pr. Voss. pr. Lovan. Egmund. et duo alii cum Cod. Sambuci, *experiantur*: atque ita fere 'Aditus expedire' c. 86. sæpe 'expedire rem frumentariam:' 'expedire naves' B. Civ. I. 56. II. 4. 'pecunias.' V. Clar. Burm. ad Suet. Calig. c. 41. ubi eadem varietas. Cave tamen, cum Sambuco, mutes. Librarium lapsus est: quomodo sæpe confundantur *imperiti* et *impeiditi*. III. 5. 'extremum auxilium experientur.' Terent. Eun. IV. 7. 19. 'Omnia prius experiri, quam armis sapientem decet.' Sallust. B. Catil. c. 26. 'Constituit extrema omnia experiri:' ubi vide Cortium; et supra ad III. 3.

Ad Cr. *sententiam descendant*] Claro sensu. Prius omnia experiri voluerunt, quam ad extremum illud voluerunt decurrere, quod suadebat Critognatus, cujus consilio tamen uterentur tunc, si necessitas urgeret, potius quam se dederent. Atque ita Græcus cepit. Sambuco tamen senior videtur lectio Msti a Cr. *sententia descendant*: quod non video, quomodo cum sequentibus possit convenire. In solo tamen Oxoniensi Cod. inveni ad Cr. *sententiam*; nisi quod nihil video quoque enotatum e Carrariensi, quasi ille, ad *sententiam descendant*, exhibeat. In reliquis ad unum omni-

bus et Edd. primis exstat *ab Cr. sententia discedant*: quod verbum quoque præbet Oxon. At Andin. *discedatur*. Videamus ergo, quo modo Cæsar loquitur. B. G. v. 29. 'ad ejusmodi consilium descendisse.' vi. 16. 'ad innocentium subplicita descendunt.' vii. 33. 'ad vim atque ad arma descenderet.' Sic ibi Mss. integriora. Plerique vero *discederet*. B. Civ. i. 9. 'ad omnia se descendere paratum.' c. 81. 'Quo necessario descensuros existimabat.' iii. 9. 'ad extremum auxilium descenderunt:' et ita Liv. alique passim. V. Comment. ad Epit. l. v. Præstat itaque *descendant vel descendatur*. Mstorum lectioni favet tamen locus B. Civ. i. 5. 'Ad illud extremum atque ultimum SC. quo numquam ante discessum est.' Verum et illic Vir doctus Fr. Theod. Kohlius Com. Crit. Pentad. ii. loco 39. respondere mavult *descensum est*, me non invito. Non enim ibi agitur de discessione, quæ fiebat pedibus in hanc vel illam sententiam. Passim autem *descendere* abiit in *discedere*. Vide quæ laudavi ad Lucan. l. 335. 'Regno Ille tuus saltem doceat descendere Sulla:' uti e Mss. restitui, et nunc in *decedere* mutandum non censeo, quamvis posset sumi ut apud nostrum i. 44. 'Quod nisi decedat, aut exercitum deducat.' Sed vide Cl. Burm. ad Nemes. Ecl. ii. 89. 'e silvis descendere:' ubi eadem, ut ubique, confusio.

4 *Illo tamen potius utendum consilio*] Idem Sambucus e Codice mallet interponi i. t. *tempore*. Et profecto illud *tempore* exstat in Carrar. et Mss. meis omnibus præter Cujac. Scalig. Andin. et Oxon., et Edd. primis. Nihil minus superflua videtur, quamquam capi *tempore* possit pro *opportune, in tempore, tempori*, ut diserte est in Lovan. Non enim jungendum *illo tempore*, sed *illo consilio utendum tempore*. Vide Donat. ad Terent. And. iv. 5. 19. et N. Heins. ad Ovid. Epist.

Heroid. iv. 109. 'Tempore abest.' Leid. pr. *tempore p. utendo*. Dein quam aut dedit. repomi Mss. et Edd. Vett. auctoribus. Vulgo aut male exsulabat.

10 *Dispositis in collo custodiis*] Alii *custodibus*: quam lectionem intulere Librarii; nescierunt enim abstractum pro concreto apud optimos auctores inveniri. Corn. Nepos Epam. vi. 4. 'Coram frequentissimo legationum conventu.' Valer. Maximus i. 1. 9. 'Non dubitaverunt sacris imperia servire.' Eumenius Pau. iv. 8. 5. 'Cum conjugis et liberis ceteroque examine necessitudinum—ad loca olim deserta transirent. Hinc Julii Firmici vulgata lectio defendi potest; ait enim p. 23. de error. Prof. Rel. 'Sicque tum ipsa dispensatio (Ceres) quod attulerat frumenta—sepulta in eo loco est, pariter et consecrata.' Vir summus J. F. Gronovius Obsv. Eccles. c. 9. reponit *dispensatrix*, vel *dispensata*, vel *dispensato frumento*. Sed locua recte se habet, nec medica manu est opus, ut ex exemplis allatis constat, quibus adde Thomas Munckeri collectanea ad Hygini Fab. cxx. Davis. *custodiis* bene retinent e meis Cujac. Scal. And. Oxon. et Lovan. Reliqui Mss. et Edd. pp. *custodibus*. Alterum elegantius, licet satis frequens etiam. Supra c. 55. 'præsidia custodiasque disponere.' B. Civ. ii. 5. 'cum libris atque uxoribus, publicisque custodiis.' 'In statione custodim sunt.' Frontino ii. 2. in f. et passim nostro aliisque.

LXXIX. 3 *Non longius d. passibus*] Mss. Ciaccon. et Norvic. cum edit. Rom. Ven. Beroald. habent *mille passibus*, quam etiam lectionem in suo Codice invenit Græcus interpres; vertit enim οὐ πλείον ἀπὸ τῶν ἑξακισμῶν ἢ ΟΚΤΩ ΣΤΑΔΙΑ, quæ mille passus efficiunt. Davis. Mss. Reg. Eliens. et Vossli, et Edit. Vett. plerumque habent m. Clark. Ex meis soli Andin. et Oxon. habent d. Ceteri omnes, uti

et Mss. Sambuci, et aliorum dant *mille* cum Edd. primis, item Vascos. Str. Steph. et Gryph. poster.

7 *Additas*] Non vertit hoc verbum interpres. In Mss. autem septem scribitur *additas*, solita confusione. In Petav. vero *adductus*: unde posset legi, *abductas*, i. e. remotas ab eo loco. Verum non opus id est. *Additas ab eo loco* notat sejunctas, abstractas. Male enim vulgo post *loco* ponebatur distinctio; et frustra conjiciebat Vir Doctus, ad sui libri marginem *editas*. Sine dubio, quod credidit *additus* nil notare, nisi occultum. Sed alia docuit nos Gronov. de Pec. Vet. iv. 8. Tibull. ii. 1. 89. 'Hinc procul abde faces.' Vide etiam ad vi. 5.

LXXX. 5 *Omniū militū intenti animi pugna eventū expectabant*] In aliis, *omnes milites intenti pugna eventum expectabant*, ac sic legit Metaphrastes. Mss. autem Carrar. et Norvic. pro *eventu* exhibent *proventum*, quæ sane vox (licet ejus usus hoc in sensu sit rarior) idem valet ac *eventus*: qua de causa vulgatam lectionem Glossematis suspectam habeo. Virgilius *Æn.* xii. 437. 'Non hæc humanis opibus, non arte magistra Proveniunt.' Plura collegimus not. ad hujusce libri c. 29. Davis. Mss. Reg. Ellens. et Vossii *omnes milites intenti*. Clark. Sic etiam mei plerique et Edd. primæ: sed uti vulgo editur, exstat in Cujac. Scalig. Leid. pr. And. et Oxon. ac Carrar. in quo male *intentati*. Edd. Vasc. Stradæ, R. Steph. Gryph. post. o. *milites intenti animis*. Vide ad Llv. i. 25. 'In spectaculum animo intenduntur:' et Cl. Burm. ad Suet. Jul. c. 66. Ceterum *proventum* legendum auctoritate Mstorum, meorum tredecim, in quibus Bong. pr. Andin. Oxon. Leid. pr. Lovan. Vossian. pr. Egmund. ut et Carrar. nec non Ed. Inc. Consule notas ad vii. 29. 'Secundas rerum proventus expectent.'

9 *Inpetum*] Bong. prim. Leid. pr. Oxon. Voss. prim. Petav. Lovan.

Egm. Scalig. et quinque alii cum Edd. Ber. Vascos. Str. Steph. et Gryph. post. *inpetus*. Recte; quare reposul. Vide collecta exempla ad i. 26. 'Nostrorum inpetus sustinere non possent.'

10 *Pugna superiores*] Egregiæ illæ membranæ Andinæ et Leidens. pr. præbent *pugna*. Quod non temere rejicio. Innumera adjectiva habent sæpe Genitivum sibi junctum pro Ablativo. 'Acer belli' Vell. i. 3. Vide Barth. ad Claudian. i. Rufin. 171. et Cerdam ad Virgil. Georg. iv. 491. 'Animi victus.' Heinsium ad ejusdem B. Gildon. 281. 'Animi anceps;' 'dubius animi' Hirt. B. Alex. c. 56.: ubi vide plura. G. Vossium ad Vellei. i. 5. 'Disciplinæ clarissimus.' Drakenburg. ad Siliū xi. 26. 'veteresque doloris.' Markland. ad Stat. Silv. v. 3. 109. 'Famæque obscura jaceres:' uti est quoque in Msto amici, a me viso. Denique Clar. Dukerum, et quos laudat, ad Flor. iii. 17. 'Ægrum rerum temere motarum.' Adde notata ad Lucan. ii. 213. 'Et strage cruenta Interruptus aquæ fluxit prior annis in sequor:' ubi et legi posse *aquas* docent Avieni loca a me producta in Misc. Observ. Vol. v. pag. 69. Sed præfero tamen Mstorum lectionem.

LXXXI. 6 *De vallo deturbare*] Sic quidem exaratur in And. Oxon. Cujac. et Scalig. At *perturbare*, ut c. 86. 'Ex turribus, deturbant,' male habent Leid. pr. Petav. Lovan. et sex alii cum Edd. primis. *Proturbare* vero Mss. Ursini, Brantii, Bongars. pr. Vossian. pr. Egmund. et Leid. sec. cum Ed. Beroaldi; atque ita Lipsius sui libri oræ adlevit legendum. Quod mihi tamen non placet. B. Civ. iii. 21. 'eum de tribunali deturbavit,' ut est in Mss. optimis: nam et eadem ibi confusio. B. Civ. iii. 67. 'Pompeianos ex vallo deturbavit.' B. Afric. c. 29. 'præsidiumque inde deturbarent.' Llv. iii. 22. 'Volucos vallo

deturbat.' Vide Nonium hoc verbo. Vorst. quoque ad Jpst. III. 4. citat *perturbare*. *Proturbare* videtur magis locum habere, cum quis in terram pronus deicitur. *Perturbare* vero, ubi adest confusio. Vide ad II. 19. 'His facile pulsus ac proturbatus.'

8 *Administrare*] Sic alibi quoque cum ceteris Historicis et Poëtis loquitur Cæsar. Rarius tamen: at bis B. Gall. I. 16. 'Cæsar frumentum flagitare, et diem ex die ducere Ædul;' et B. Civ. II. 20. 'Hoc magis properare Varro,' III. 12. 'Illi vero negare' c. 17. Hirt. B. Afr. c. 1. 6. 7. 10. et pluries. Sæpius *ceperunt* vel *parant* addit. Sic c. 70. 'Bellum parat administrare;' et creberrime: quare non omnino auderem hic librariis adscribere intrusam vocem *parant*; quam inserunt Mss. tantum non omnes, et Edd. primæ: nec non Vasc. Str. Steph. Gryph. post. nisi viderem tamen fluctuasse librarium Leid. pr. Codicis, qui supra inseruit *ceperunt* et hic *pararent*, et in Oxoniensi scribi *pariter*. In Buallid. *parent*. Judicium penes lectorem esto. Certe non potest referri ad præcedentia. Non enim parant Romanos deturbare, sed deturbant. Quod magno opere auget suspicionem interpolationis. Vertit Græcus *καταβάλλειν ἡφάρτο, τὰ τε, &c. λοιπὰ παρεσκεύασεν*. An latet aliud quid? ut *perite*, *promte*, vel simile.

10 *Suis cuique locus erat definitus*] Codicis Andini lectionem recepinus. Noster B. C. III. 82. 'Jamque inter se palam de præmiis ac sacerdotiis contendebant, in annosque consulum *definiebant*.' Justinus XIV. 1. 9. 'Iia, qui Eumenis caput ad Antigonom detulissent, magna præmia *definiebantur*.' Vulgo erat *attributus*. Sed ea lectio ex interpretatione irrepperat, ut animadvertit J. F. Gronovius, quem vide ad Livii XXXV. 7. *Davis*. More solito Andinis membranæ suffragantur Oxonienses, et eæ quidem solæ. Valer. Max. IV. 7. § Ext. 1.

'Adpropinquante deinde definita die,' vel 'finita,' quod est in Mss. multis. Vide et ad VI. 25. 'Non enim aliter finiri potest.'

11 *Fundis, libralibus*] Nonnulli *libralibus*, quæ lectio firmari poterit ex Vegetio; is enim II. 22. 'libralia saxa' memorat. Sed receptam tænetur Festus: nam ait 'Librilla appellantur instrumenta bellica, saxa scilicet ad brachii crassitudinem in modum flagellorum loris revincta;' unde distinguendum videtur, *fundis, libralibus*, quemadmodum etiam censuit Just. Lipsius Poliorc. IV. Dial. 3. Sane sic exhibent Ms. Brant. et Græcus interpres, qui vertit, *σφαιρίδων, περσίδων τε λίθων*. *Davis*. In nullo codice a scribitur. Sed mei omnes cum Mss. Clacc. et Edd. primis tænetur *libralibus*; excepto, quod exsulat a Cujac. Vide et Pareum in Lex. Crit. p. 677.

12 *Perterrent*] In Cod. Urs. Bongars. pr. Vossianis, Egmond. Gottorp. Lovan. Dorvill. et Pulm. legas *proterrent*. Bene si constaret, eos recessisse hoc terrore. Ea enim vis est verbi *protertere*: de quo egimus ad V. 58. Jam vero contra e seqq. patet, eos non modo tenuisse locum, sed et magis adpropinquasse, et sub lucem demum se ad suos recepisse.

LXXXII. 4 *Delapso*] Mss. et Edd. Vett. *delati*. Clark. *καταλάσσω* Græc. Quare nihil rursus innovo, præsertim cum hæc lectio confirmetur Mss. Aud. Oxon. Cujac. Scalig. et Leid. pr. In reliquis exaratur *delati*, quod suas habet veneres. Notat enim inproviso eo progressos ac delapsos. Curtius V. 4. § 18. 'Velut in foveas delati hauriebantur.' Quæ voces alibi quoque permutantur. Apud Lucan. III. 57. 'conlapsus in ignes Plurius ad terram per fulmina decidit æther.' In aliis Mss. rectius *conatus*; ut ibi diximus: quo omnino facit Tiballi locus IV. 1. 22. 'contextis passim fluat ignibus æther.' 'Conlatæ æquæ' Curtio VII. 11. 3.

9 *A Vercingetorige preparata erant*] Vide et c. 84. Mirum, quod in Bong. pr. Leidensibus, Voss. pr. et tert. Egmund. Lov. Gott. Duk. et Derv. et Ed. Inc. ac Ven. scribatur *preparaverant*. An a *Vercingetorige* notat a *parte qua, ubi is erat?* uti 'ab labris' vi. 18. 'ab ramis' vii. 73. 'A porta' ii. 24.: ubi plura. 'Ab limite' Frontin. i. 5. 10. Et quod propius accedit v. 64., ut est in Mss. quibusdam, 'a populo Romano imperia:' ac Lucan. i. 58. 'obstant a Cæsare nubes.' Valer. Max. i. rv. 3. in f. 'a sole mihi non obates.' Vide et Miscell. Observ. A. 1733. Mensæ Septemb. &c. p. 256. Adde Hirt. B. Afric. c. 28. 'Turmas equitum ab utraque ducibus,' &c. Nec enim puto, quemquam crediturum potius, excidisse *imperata* preparaverant.

10 *Priores fecimus explent*] Postulare videtur sententia, ut legamus, et *priores*, &c. Non enim hæc latissimi est Constructio, quæ possit eleganter esse *derisorios*. Clark. Mihi secus videtur: sequitur *Consulent*, *adhibent*: et ita sexcenties actor.

LXXXIII. 2 *Ab his cognoscunt*] Ita soli Cujac. And. Oxon. Scalig. et Leid. pr. Reliqui Mss. cum Edd. primis habent *ex his*, uti noster cum aliis non raro: ut c. 72. 'rebus cognitis ex perfugia.' Cave tamen quid mutes. v. 45. 'Ab his de periculo legionis cognoscitur.' B. Civ. iii. 11. 'Ab his Cæsar hæc dicta cognovit.' Eadem variatio in Hirt. B. Afric. c. 62.

3 *Erat a S.*] Lovan. et Dorvill. et *his* in *S.* Forte existit a *S.* Sed vulgatum non temere sollicito.

5 *Opere circumplecti non poterant, nostri necessario, &c.*] Clarior multo et dilucidior erit sententia, si hoc modo interpungas: *opere circumplecti non poterant nostri, necessario &c.* Ita distinxit Græcus. 'O, inquit, et *derisorios* et *Populæ derisorios* *απερχομένων, άρτυναις καί τῃ ἀφ᾽.* Davis. Clariorem

multo et dilucidiores fore sententiam existimat Davisius, si hoc modo interpungas: *quæ quia—non poterant nostri, &c.* Verum utro modo interpungas, prorsus nihil interest. Etenim utraque loquendi ratio optimis Auctoribus æque est usitata. Clark. Sine dubio clarior est interpunctio, quam præstat Davisius non modo, sed et pleræque agnoscent Vett. Edd. et Mss. At insuper aliud quid latet. Nam *quæ quia* non comparat in ullo omnino Codice, nec in Metaphraste. Dein *poterant* Mss. quatuor et Edd. pp. *poterant* Leid. pr. sec. et Ed. Gryph. Pro *necessario* habent *necessarioque* Scal. Leid. pr. And. et Oxon. et cum Ciaccenno pro *fecerant*, *fecerant*. Optime: quo lenissime procedit oratio, 'quem opere circumplecti non poterant nostri, necessarioque castra fecerant.' Cum *que* exciderat, *quia* priores Editores inculcaverunt.

7 *C. Can. Rebilius*] *L.* vel *Lucius*, est in Bong. pr. Voss. pr. Lov. Egm. et Urs. ac 6 aliis, item Edd. primis Vasc. Steph. aliisque, uti et Metaphr. qui et habet *Regulus* cum iisdem Edd. et Dorvill. sed bene *Rebilius* emendavit Ursinus e suo Cod. *Rebilius*: uti exstat in decem meis. In Bong. pr. suprascr. *b* more solito confusionis. *C. Rebilius* vocatur recte c. 90. et viii. 24. ubi in quibusdam *Rebittus*: ut et B. Civ. ii. 24. Suet. Ner. c. 15. Vide Ursinum hic et in Familiis Romanis: et B. Civ. i. 26. Adde me ad B. Afric. c. 86.

11 *Quoque pacto*] Id est *quid*, et *quo* modo. Verum tamen Andia. habet *quo pacto*. At Bong. Vossiani, Oxon. Scalig. Egmund. Lovan. Leid. prim. et 4 recentiores cum Edd. primis exhibent *quoque*: id est, quovis, ut alibi sæpius. Sed Græc. *τι πῶς τε*. Ad v. 33. 'Quid quoque loco faciendum esset?' id est, singulis locis: uti mox c. 85. 'Quid quoque in parte geratur?' ubi itidem variant.

12 *Meridies*] Oxon. Cod. *meridiem*.

Voss. sec. meridiei. At Andin. Bong. pr. Leid. pr. Vossian. pr. Scalig. Lovan. et 4 recentiores et Ed. Incerta meridie: quod non putem temere apertendum. Meridie potest scriptum esse antique pro meridiei scilicet tempus, quod præcessit. Vide omnino ad II. 25. 'In parte acio.' Præterea notandum quoque mox legi in Andia. Oxon. Leid. pr. et Scalig. 'ad meridiem propinquare.'

LXXXIV. 1 *Ex oppido egraditur, e castris longurios*] Ita plerique codices, ut nonnulla deesse videantur. Urainus pro *e castris* legebat *et crates*: alii *et raistros*. Græcus habet, *ἐκ τῆς πόλεως ἐξήγαγε τὸ οὖν ἀπὸ τῆς οὐραίου*. Incertum, quæ vera lectio, et expectandū meliores codices. Voss. Vide Justum Lipsium Pollorc. I. I. Dial. 9. Davis. *Ac crates, longurios, musculos, falces*. Ita emendarunt Viri docti, cum in Mss. sit *castris longurios, &c.* Quod etsi ferri posse quodammodo videtur, quod habuerit Vercingetorix munitiones et castra (supra c. 70.) unde in oppidum se receperat; longe tamen concinnior est lectio ista emendata, *crates, longurios, &c.* Nisi forte ex Græco Interprete, qui habet *ἀπὸ τῶν*, scripserit quis potius, *furcas, longurios, &c.* Quæ instrumenta et alibi commemorat Cæsar. Clark. Verisimilis quidem videtur Lipsii emendatio *ac crates*. Nam in nullo codice, quod sciam, exstat *e*. Sed a plurimis abest præpositio, uti et Edd. primis, vel legunt *e*, uti est in Cuj. Scal. Leid. pr. And. Oxon. Edd. Vasc. Gryph. aliisque. Præterea c. 81. dixit 'Crates projicere, fundis, sagittis, lapidibus deturbare:' ubi vere exstat in Oxon. *cratis*, antiquo accusativo, qui facillime in *castris* abire potuit. *Raistros* conjecit jam Clareanus, et in marginem recepit Vasconius, in ipsum contextum Stephan. Ciaccon. ait in Pariensi libro esse etiam *ac crates*. Non ausus fui tamen *ac*

crates cum Clarkio vel potius *ac crates* substituere: nam patem *ac castris* defendi satis posse illi, quæ leguntur c. 82, et aliis. Ea accuratè lector otiosus examinet, et quæ Jos. Castallo Obs. Dec. VI. 5. pro vulgari lectione *e castris* adfert. A Mistorum fide interim reposui.

4 *Acriter*] Hanc vocem addidi e Mss. Scalig. et Leid. prim. quamquam in Scalig. corrupte erat *occurrit*: *ἀκρίτως* addit Græcus. Aliquoties ita loquitur Cæsar. Forsam *acriter* abiit in *atque*: ut *ἀκρίτως* fuerit oratio VIII. 19. 42. 'Acrius præliantur:' sed et B. Civ. I. 89. 'pugnatur acriter ad novissimum agmen.'

5 *Qua minime pars f. visa est*] Ita ex Mss. Reg. Eliens. et Vossii restitui. Scaliger et Editi recentiores *qua m. visa pars f. esse*. Longe minus eleganter. Clark. Variant Mss. minima Oxon. *visa* deest Carr. Leid. pr. Duker. et Oxon. *firma pars visa* Leid. tert. et Voss. tert. pro *esse* habent *esset* Leid. pr. et Oxon. 'cum Edd. Aldi, Gryph. Plant. Reliqui Mss. et Edd. primæ aliæque est. Sed Petav. solus, et vere *qua*. Gr. *ἴτε*. Quare rescribendum erat: *Qua minime visa pars firma est, huc conc.* quamquam et *visa* possit abesse, uti et *est*. Sed ita plane e Mss. legendum vidimus v. 44. 'Quaque pars bestiarum confertissima visa est, in eam inrupit.' Crebro *qua* fuisse corruptam alibi quoque vidimas.

9 *Periculum in aliena v. virtute consistere*] Vertit Græcus *ἐν τῇ τῶν ἄλλων ἀλγὴ τὸν σπῶν ἀπὸν κίνδυνον κείσθαι*. Mira tamen videtur locutio: 'Periculum meum consistit in alius virtute.' Verius videtur: 'Salus consistit in aliena virtute.' Sic sane II. 23. 'Una in virtute omnis spes salutis consisteret: vel contra 'periculum consistit in alieno timore.' Quare vide, num præferenda sit lectio Mss. Bong. pr. Vossianorum, Leid. pr. et tert. Scalig. Lovan. Pe-

tav. Egmond. Gottorp. ac Duker. cum Ed. Inc. et Ciac. qui eam abjudicat, *salute*; ut dicat *ab aliena salute suam dependere vitam*. Verum et ille sensus e vulgatis elici potest. Sæpe vox *salus* cum aliis confunditur in Cæsare, ut cum *laude* et *vita*. Vide ad cap. 19. Ceterum *consistere* videtur legi in aliorum Mss. et Lovan. Cujac. And. ac Dorvill. (nam excerpta nihil de varietate monent:) sed Codices omnes reliqui, item Ursini Ms. præbent *constare*. Quod non damno. VII. 21. 'penes eos summam victoriæ constare:' id est, ab iis dependere. Immo plane sic B. Civ. III. 89. 'Victoriam in earum cohortium virtute constare:' ubi Ciaccon. docet, utrumque a Cæsare adhibitum; et vide meas notas ad VI. 22. Alio sensu vidimus hoc verbum v. 37. 'In eo constitit.'

LXXXV. 2 *Laborantibus submittit*] Nasquam alibi sic locutus est Cæsar, sed *militēs* aut *subsidiā* aut aliquid ieiunsmodi huic verbo semper subiecit. Ita B. G. IV. 26. 'Iis subsidia submittēbat.' Et VII. 13. 'Equitēs circiter cō submittit.' Ac iterum c. 70. 'Laborantibus nostris Cæsar Germanos submittit.' Sic perpetuo apud nostrum. Non male igitur Pet. Ciacconius legendum conjecit *subsidiā laborantibus submittit*, sed plus valet Ms. Brant. auctoritas, in quo scribitur *Laborantibus auxiliū submittit*, et ita reponendum arbitror. Græcus etiam, *βοηθίας ἐπεμπε*. Davis. *L. auxiliū submittit*. Sic ex Ms. Brantii et versione Græca reponendum vidit Davinius: cum vox *auxiliū*, quoniam ex plerisque Mss. exciderat, a Scaligero aliisque Editoribus perperam fuisset omissa. *Subsidia*, quam vocem Ciacconius rescribendam non male conjecit, minus tamen est eleganter cum voce *submittit* conjuncta. Clark. Cl. Cortius ad Sallust. Jug. 84. in f. frustra hunc locum sollicitari ait: sine dubio, quia cre-

didit a Cæsare profectam *submittere* absolute. Verum velim mihi ostendi unum locum, in quo auctor, pleni ubique styli, ita loquatur. Contra sæpe monendum fuit, nostrum addere, quæ alii per ellipsin solent omittere. Unde timide has ellipticas elegantias, ubi Mss. variant nonnihil, proponere debui. V. Ind. *movere* pro *castra movere*, *solvere* pro *navesolvere*. In unum cōgi pro in unum locum cōgi: et alia. Absolute tamen plus semel *sustinere* adhibuisse videtur, ut patet ad II. 25. et B. Civ. II. 19. 'ad diem conveniret.' Forte et *consendere* pro *navem consendere* Hirt. B. Afr. c. 2.: uti et *solvere*. V. ad IV. 23. et c. seq. 'si sustinere non possit:' ubi male Beroald. *sustinere*. Errat vero Clarkius, cum hanc omissionem *auxilii* Scaligero adscribat: nullus editor habet. Nec minus bene judicat, cum dicit vocem *subsidium* minus eleganter conjungi verbo *submittit*; contrarium liquet ex adductis ad II. 6. 'Nisi subsidium submittatur, sese diutius sustinere non posse.' Quin immo optimus Petav. exhibet *l. subsidium submittit*, cujus vocis glossam esse rō *auxiliū* verisimilius videtur, quam *subsidium* esse glossam rō *auxilii*. Nihilominus cum *auxiliū* etiam agnoscant integerrimi, et bonæ notæ Codd. Oxon. Lovan. et Egmondan. illud cum Davinio et Clarkio sedem suam tenere passus sum. c. 81. 'Auxilio iis alios submittēbat.' Hirt. de B. Afric. c. 78. 'equitibus auxilla submittēbat.' Ad animum occurrit cum Hotomanno et plerisque capio pro *in mentem illis venit*, *succurrit*: utriusque Romanis scilicet et Gallis. Vide tamen in variis lectionibus. De se mox demum agit Cæsar c. seq. 'Ipse adit reliquos: cohortatur,' &c. Defendit etiam Cl. Drakenb. ad Liv. VI. 6. 'Populos juventutem submisisse.'

4 *Contendi conc.*] Ms. Reg. *conveniat contendere*. Quæ lectio æque est elegans. Clark. Apagæ tales ele-

gentias. Cæsar amat impersonalia passiva, *hiemari, pugnari, veniri, concurriri* et similia sexcenta. Vide ad IV. 20. nec variant mei Mss. nisi quod quidam invertant ordinem. B. Civ. I. 48. 'Contenditur prælio.'

8 *Exiguum loci ad declivitatem fastigium*] Vv. cc. *Iniquum loci*, &c. Ursinus et Ciacconius vocem *loci* inducendam putabant. Quid si legamus *Exiguum loci, ob declivitatem, fastigium*. Ut dicat Cæsar, loci fastigium, quamvis exiguum, tamen ob declivitatem magnum habuisse momentum. Vossius. Sed ad *declivitatem* idem est, atque etiam elegantior locutio. Clark. In *decl.* volebat Hotomannus. Sed bene retinet Clarkius. Vide ad v. 40. et B. Alex. c. 16. Frequens est in adhibenda præpositione *ad* auctor, ut suis locis ostenditur. Adi Indicem. Porro *exiguum* invenio in solis And. et Oxon. et Edd. Ven. 1517. Aldi, Gryphii, Plant. et seqq. item Vasc. Marg. Reliqui omnes cum Edd. ceteris et Metaphraste *Iniquum* ex c. 83. 'pæne iniquo loco et leniter declivi.' Sed rectius est sine dubio *exiguum*: quo ostendat, ex quam parvis momentis summa in bello discrimina dependant, ut alibi plenius ingerit. Aggerem autem intelligit a Gallis ad Romanorum munitiones confectum, ut bene exponit Glandorpius cum Metaphraste: alii hesitant.

10 *In vicem*] Duabus vocibus separatim e Mss. exhibui: adi Cel. Burn. ad Phædr. III. 7. 'Salutant in vicem.' Item VIII. 6. 'In vicem legationibus onus injungebat.' Adde Cl. Drak. ad Liv. I. 40. § 6.

LXXXVI. 2 *Er. pugnet*] Ita restituendum postulat temporum ratio. Al. *pugnaret*. Clark. *Eruptione* pugnaret; *id, nisi necessario, non faciat*: Ursini liber *pugnet*, id quod postulat temporum ratio. Cum tamen reliqui Msti dent *pugnaret*, Petav. autem, Norvic. Grottorp. Voss. et Egmond.

habeant *id, nisi necessario ne faciat*; totus locus videtur sic constituendus: *Imperat, si sustinere non possit, deductis cohortibus, eruptione pugnare*; tamen (abbreviate &c.) *id, nisi necessario, ne faciat*. Davis. cur. sec. Primo et, quod edebatur ante *et imperat*, recte auctoribus Mss. omnibus deletit Scalliger. dein Clarkius bene restituit *pugnet*, quod confirmant Andin. Oxon. et Leid. prim. cum e contrario preposuit Lovan. male habet posuit. Perperam vero Davisius conjicit legendum *pugnare*: cum clarum sit, a Cæsare scriptam *Imperat pugnet*, subintellecta conjunctione ut, quam superscripsit quidam in Bong. pr. Vide ad IV. 16. Nescio cur non potius tum retinere veluerit *pugnaret*: quia multis locis illud imperfectum, licet præsens præcedat, in vulgatis Cæsaribus Edd. aliorumque auctorum, occurrat. Consule notata ad I. 8. Non opus est, immo friget *et tamen*. Ne autem pro non reposui eleganter auctoritate Mstorum omnium, quod etiam Vasc. Strada, Stephanus alique jam amplexi sunt.

10 *Aggere et crateribus aditus expediunt*] In Mss. Ursin. Brant. Norvic. et editt. Rom. Ven. Beroald. legitur *aggere et crateribus fossas explent*. Sic etiam in suo Codice reperit Græcos: habet enim *ἡχμαῖρι τοὺς καὶ τοῖς ἡχμαῖροι τοὺς τάφους ἀνελάθουσιν*. nec improbat Just. Lipsius Poliorc. I. Dial. 7. Mihi vero dubium non videtur, quin illa lectio Glassemati debeat, quo quis explicare voluit, qua ratione *aditus expedierint* Galli; nisi forsitan, utraque lectione recepta, cum Fr. Hotomanno scribas *Aggere et crateribus fossas explent, aditus expediunt*. Sed hoc frigidum est; quis enim nescit, expletis fossis, *aditus expediri*? Præcipuo igitur prior ratio. Davis. Codices nonnulli, *fossas explent*. Quod idem est. Clark. Hanc lectionem primum reperio in Ed. Ven. 1517. quam Aldus, Manut. Gryphius, Plan-

tin. Scaliger et dein reliqui secuti sunt; confirmantque Mss. Andin. et Oxon. Reliqui Mss. quod sciam, omnes tum aliorum Interpretum, et Castalione, tum mei cum Edd. pp. item Vascos. Steph. et aliis exhibent *fossas explent*. At vero Petavianus habet *fossas expediunt*: unde verissima mihi videtur Hotomanni sententia, utrumque admittentis. Falsum enim est, quod putant viri docti, idem esse *fossas explere* et *aditus expedire*. *Aditus* diversi sunt a *fossis*, quas Cæsar præduxerat, et post eas *relíquos aditus*, ad vallum usque, scrobibus, stimulis, &c. impediverat. Hos jam *fossis expletis* etiam *expediunt*, et sic vallum tuto succedunt. Confer omnino c. 72. 73. 85. et locum Cæsaris B. Civ. 1. 37. 'Fossas transversas præducit atque ibi sudes stipitesque præacatos defigit. Hæc levibus cratibus terraque inæquat: aditus autem atque itinera maximis defixis trabibus, atque eis præacatis, præsepit.' Vide et Frontin. 1. 5. § 5. Unde, ni fallor, clarissime liquet, aliud esse *fossas explere*, aliud *aditus expedire*: quare Mss. auctoribus utrumque admisi: nisi malis *fossas* et *aditus expediunt*.

LXXXVII. 1 *Primo*] Bong. pr. Scalig. Leid. pr. *primum*. Forsan excidit *D.* sive *Decimum*. Nam Metaphrastes *Adæcor*, vitiose tamen, addit, uti mox *Cajum* sive *Gajum*, cum Metaphr. addunt Mss. mei omnes uti et aliorum: ac Edd. Inc. Vascos. Stradae, Steph. Gryph. post. et Clarkii: quare addidi quoque. Paulo infra, item Mss. et Edd. Vett. præbent *deducit*, non *educit*, ut vulgo male editur. V. modo c. præc. et statim 'quas ex præsidiiis deductas.' VIII. 54. 'ex præsidiiis xv legio deducebatur:' atque ita sexcenties. Adde ad II. 33.

9 *Una de quadraginta cohortibus*] Sic Bongars. prim. et Metaphr. *ἑκαστα καὶ ὅλως* at *una* abest a Scalig. Oxon. Leid. prim. *de* abest a Mss. reliquis, tum aliorum tum meis et

Delph. et Var. Clas.

Edd. primis. Petav. cum *quadraginta*. IX. Voss. sec. Duker. et Sambuci Mss. at contra *undecim* sive XI legendum putat Ciceonius. *Una de quadraginta* pro *triginta* novem an dici liceat, dubito. Beroald. Vascos. Str. Steph. et alii *undequadr.* quod malim. Sic corruptus est in Mss. numerus, unde *quadragessimus* apud Valer. Max. VIII. 7. § 10.

11 *Fors obtulit*] Sic recte edit. Steph. In aliis scriptum erat *sors obtulit*. Perperam. B. G. II. 21. 'Quam in partem fors obtulit,' ubi male *sors* irrepserat. Vide et B. G. VIII. 19. *Davis*. *Fors* exhibent Mss. omnes vetustiores, et Edd. Ven. 1517. Aldi, Vasc. Stradae, Gryphii, aliaque. Iis, quæ ad I. II. adtuli, adde congesta ab Erud. Arntzenio ad Aurel. de Vir. illustr. 13. 'equum, quem fors dederat.'

LXXXVIII. 1 *Ex colore vestibus cognito, quo insigni in præliis uti consueverat*] Imperatores aut albo aut purpureo sagulo fuerunt induti. Val. Maximus 1. 6. 11. 'Ducturus erat (Crassus) a Carris adversus Parthos exercitum. El pullum traditum est paludamentum, cum in prælium exeuntibus album, aut purpureum dari solet.' Sed singularis cujusdam, ut opinor, coloris vestitu usus est Cæsar: alioquin inepta forent illa verba, 'quo insigni in præliis uti consueverat.' Non enim Just. Lipsio assentior, qui in Anal. ad Milit. Rom. Dial. II. 12. eas voces expunxit, et Julii Cæsar vibices parum *apertius* conquestus est. *Davis*. Vide etiam Hotomanni.

4 *Declivis*] Ut apud Lucan. II. 421. 'Montis declivia.' At integerimus Andin. cum Gottorp. Leid. et Voss. tertio, et Ed. Inc. dant *decliva*, quod non spernendum. *Declivis* enim dici æque ac *declive* cum innumeris ejusmodi adjectivis vidimus ad IV. 114. Variatur quoque supra II. 18. et alibi. Vide etiam ad B. Civ. 1. 45. pluribus de his agemus ad Hirt.

Cæsar

4 L

de B. Afric. c. 10. 'Omnia sibi procliva.' Mox Scaliger bene *excepit* ex Ursini Cod. edidit, cum vulgo ederetur *excipitur* contra Mss. Bong. pr. Petav. Oxon. Egmund. Vossian. pr. et 4. alios atque Ed. Inc. et Cæsaris genium; ut patet ad VII. 4. 'Convocatis clientibus facile incendit.' Melius habet Lovan. *ex v. atque ex omnibus*, geminata præpositione, qua de re actum sæpiissime.

6 *Emissis pilis, g. r. gerunt*] Placuit hoc Hotomanno quoque, et exstat in Cuj. Scal. Leid. pr. tert. And. Oxon. et Ven. 1517. Aldi, Gryphii, aliisque: *missis* Vasc. et Steph. Reliqui Mss. et Edd. primæ *omissis* cum Metaph. *Aquæres*. Rectius. Si *emissis* scripsisset Cæsar, nihil singulare adnotasset. Solitum enim Romano militi, pilis emissis, gladium stringere. Sed præ ardore pilis vel abjectis vel neglectis, statim ad gladios venerunt, et uno impetu ad manum, pede collato, pugnaverunt. Atque ita emendandum esse, jam Sambucus, et post eum Cortius monnit ad Sall. B. Catil. c. 60. § 2. 'Pila omittunt: gladiis res geritur.'

10 *Dux et princeps Lemovicum*] Sic recte Metaphrastes ac nonnulli Codd. manu exarati: in Vett. impressis Rom. Ven. Beroald. absurde legitur *dux et princeps Germanorum*, cum nulli prorsus huic bello interfuerint Germani, nisi qui a Cæsare steterunt. In Msto Norvic. pessime scribitur *dux et princeps Remorum*, cum Rhemi his motibus se non immiscuerint, ut testatus est Cæsar hujusce libri c. 68. *Davis*. *Remorum*, ut male voluit e suo Cod. Sambucus, exstat in Mss. 6. *Sequanorum* habent duo, et Ed. Inc. et Voss. pr. *Remorum tum*, Bong. 'Egm. Petav. et alii *Remustum*. Sed *Lemovicum* Cujac. Scalig. Leid. pr. And. Oxon. et Petav. margo ac Voss. tert. agnoscunt: dein rursus *Vercassinelanus* vel *Vercassivellanus* Mss. omnes, et Edd. pp. aut *Cassivellanus*,

ut in Leid. pr. et Oxon. Ceterum male *vicius* omittitur ab Editoribus Rom. Ven. et Ms. Dorvill. et male *missus* Voss. tert. Vide ad c. 11. 'Quin cuncti vivi caperentur:' ut legendum dixi. In via exaratur in membranis Andinis.

17 *Fuissent defessi*] Hoc quidem cum Ursino ex unico Codice recepit Scaliger, et post eum sequentes, ac forsitan confirmatur ab Oxon. Nihilominus mihi videtur esse emendatio, sive corruptio potius nasutuli librarii credentis *essent* non *valere*; unde etiam Vascos. Ed. pro *defessi* habet *defatigati*. Confidenter ego revocavi *ed essent*, uti exhibent ceteri Mss. omnes, et Edd. priores. Frequentissime, hac in constructione, Imperfectum tempus pro plusquamperfecto adhibetur. Vide præter alia, quæ laudant Celeb. Duker. ad Flor. III. 3. § 3. 'si statim urbem petissent, grande discrimen esset:' ac Cortius ad Sallust. Jug. 59. § 3. 'Quivissent, ni pedites magnam cladem facerent.'

LXXXIX. 8 *Vercingetorige deditur*] Flor. III. 10. de Vercingetorige loquens: 'Ipse ille rex, inquit, maximum victoriæ decus, cum in castra venisset, tum et phaleras et sua arma ante Cæsaris genua projecit. Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.' Sed mira illa Flori *diuoropola* est, quod Gergoviam octoginta militum millibus defensam et subactam a Cæsare ait; cum ipse Cæsar dicat se a Gergovia discessisse. Sed confudit Gergoviam cum Alesia. Ait idem Alesiam a Cæsare flammis æquatam, quod nusquam legere memini. Credo Genabum voluit, quod a se incensum ipse Cæsar fatetur. *Vossius*.

xc. 7 *Hic M. Semprenium attribuit*] Celsi exscriptor p. 159. 'collegam dat,' quod non placet: *attribuit* hic Cæsari, est, adiutorem, vel vicarium dat. Sic VIII. 6. ait Hirtius: 'Snessionum qui Rhemis erant attributi.' Ubi *attributi* sunt clientes.

Vossius. Vide B. G. VIII. 48. *Davis.* B. Alexand. c. 66. 'Ariarathen Areobarsani attribuit, qui sub ejus imperio et ditione esset.'

14 *Hic rebus Cæsaris litteris cognitis*] Bong. pr. sec. (cujus excerpta hic rursus incipiunt) Petav. Voss. pr. Egm. Lovan. Scalig. et 6 alii; ut et Brant. ac Samb. et Hotom. *hic litteris cognitis*: atque ita Ed. Inc. et R. Steph. Duk. *Hic Cæs. l. cogn.* Voss. sec. *Hic rebus cognitis.* Andin. vero et Oxon. cum Leid. primo, *Hujus anni rebus cognitis*: uti ediderunt quoque Ven. 1517. Basil. Ald. Manut. Gryph. et Plant. *Harum rerum litteris cogn.* Ed. Vascos. et Stradæ. Uti jam editur, restituit e suo Cod. Færnus, et editum jam fuerat a Romanis, Mediolanensibus, Venetis A. 1494. ac Florentinis.

15 *Dierum xx supplicatio indicitur*] V. c. *supplicatio redditur*: quasi dicas in grati animi testimonium supplicatio diis redditur pro victoriis, quas conceaserant. Quamquam nullus ita veterum, quod sciam, loquatur. Porro *supplicatio* hic idem est, quod Valerius Max. *gratulationem* vocat. Nam i. 1. inquit, 'Prisco etiam instituto rebus divinis opera datur, cum aliquid commendandum est, precatione: cum exposcendum, voto: cum solvendum, gratulatione: cum inquirendum, vel extis vel sortibus impetrato: cum solenni ritu peragendum, sacrificio.' Ubi *supplicatio* præteritur, et pro ea est *gratulatio*. Sic usus Cicero Epist. XI. 18. ad Brutum: 'Sed tamen, tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus:' et de Provinc. Cons. 'Diis immortalibus non erat exigua eadem gratulatio, qua ex maximis victoriis.' Quam vero *precationem* hic Maximus appellat, ea Livio est *obsecratio*, i.

XXXI. 'Supplicationibus,' inquit, 'habitis jam, et obsecratione circa omnia pulvinaria facta.' Nam de novo ibi bello loquitur Livius, et dicere vult commendatam illi rem Romanam, priusquam in provincias abirent consules. *Vossius.* *Indicitur* inveni pro varia lectione in solo Leidensi secundo, et testatur in suo esse Færnus: atque etiam Vascos. Basil. et deinceps reliqui ediderunt. In ceteris omnibus ac Edd. primis exstat *redditur*. Sed debuisse saltem addi videtur *Diis* sive *Dis*. Forsan olim fuit *depernitus*. Vide ad Sallust. Jug. c. 55. 'Ob ea feliciter acta Dis immortalibus supplicia decernere.' Supra I. II. et I. IV. in f. 'Ob eas res ex litteris Cæsaris dies xv supplicatio decreta est:' et sic apud alios: vel *edicitur*: ut apud Prop. II. 62. 'lege edicta.' Apul. Met. IV. in f. 'edicitur justitium,' et alibi. At tamen cum in Mss. etiam, licet paucis, compareat *indicitur*, hoc retineamus: cum hoc verbum sollemnibus sit proprium et ubivis obvium. Sic 'indicere comitia,' 'justitium.' Adi Cl. Drak. ad Liv. IV. 26. Ovid. Fast. II. 527. 'Curio legitimis nunc Fornacalia verbis Maximus indicit; nec statâ sacra facit.'

* Ad calcem hujusce libri legitur in Metaphraste δ' ἐν ἑλλας ὁδὸν ὁδὸν ἐντρονίκεσαν: quæ verba de proprio addidisse videtur ad imitationem Cæsaris, qui B. G. II. 35. ait 'Dies xv supplicatio decreta est; quod ante id tempus acciderat nulli.' Certe 'Cæsarem Metaphrastes nonnunquam ducem deserit, et breves tentat excursus,' ut observavit vir Doctissimus P. D. Huetius de Clar. Intt. p. 219. *Davis.* De dierum numero adi Cl. P. Wesseling. I. 1. Observ. c. 6.

DE BELLO GALLICO.

LIB. VIII.

Præfatio A. Hirtii] Jam olim super auctore hujus libri dubitatum fuisse, docuit nos Suetonius in Julio, cum ait c. 56. 'Nam Alexandrini, Africique et Hispaniensis incertus auctor est. Alii enim Oppium putant, alii Hirtium: qui etiam Gallici belli novissimum imperfectumque librum suppleverit.' Ms. noster habebat: 'Ab hinc Hirtii Pansæ incipit præfatio libri VIII.' In Petaviano Cod. nulla inscriptio erat, sed a secunda manu adscriptum, *Pansæ rerum gestarum C. Cæsaris*. Vossius. Dele vocem postremam; nam nullus A. Hirtius Pansæ; sed cum consules fuerint A. U. C. 710. A. Hirtius et C. Vibius Pansa; duos hosce viros in unum hujusce libri scriptorem contulerunt imperiti Librarii. Vide Cl. Dodwellum, dissert. de Julio Celso § 4. Et A. quidem Hirtii nomen, omissa voce Pansæ, recte præ se fert editio Beroaldina. Eandem rationem serves oportet in Indicibus, quæ libris de bell. Alex. Afric. et Hispan. sunt præfixæ. Hirtium vero *notarium Cæsaris* inepte vocat Lupus Epist. xxxvii. Davis. cur. sec. Ineptior

sane inscriptio nulla excogitari a librariis potuit; quam quæ vulgo circumfertur. Hirtio Pansæ tamen hunc librum adscribunt Mss. aliquot vetustiores. Prænomen Auli addunt Andin. et Leidens. pr. sec. ac Scaligeri. Q. vocant Mss. Lovan. et Brant. in Leid. sec. et aliis recentioribus a Grutero (cujus collationes hic rursus incipiunt) inspectis Pansæ nomen recte omittitur, uti et in Edd. Romana, Ven. Mediol. aliisque multis. In margine Dorvilliani libri exaratur C. *Hyrtilius Pansa Balbo S.*; quod quid sibi velit non capio. Alii ineptius adscribunt Julio Celso, Cæsaris familiari; ut Ortelian. Leid. tert. et Ed. Incerta Celsi A. 1473. vel Suetonio Tranquillo, ut Palatinus. Pansæ nomen nolui omnino delere, sed aliis litteris exprimi curavi. Potuerunt quidam A. Hirtio, quidam C. Pansæ, ut alii Oppio, adscribere. Pansæ soli præter Petav. inscribere videtur quoque Oxoniensis. At contra Andinus, Scalig. Bong. prim. tantum exhibent nomen A. Hirtii. Omnino bene; et sic etiam nonnulli Codices ad titulum B. Alexandrini, Africi, et Hispaniensis.

PRÆFATIO, 1 Coactus assiduis] Huic epistolæ præmitti debuit hæc inscriptio, 'A. Hirtius Balbo S.' Illam exhibet Ms. Carrar. nisi quod Caili prænomen perperam representet. Davis. cur. sec. Rescripsi 'A. Hirtius (Pansa) Balbo S.'

4 *Rerum gestarum Gallie*] Hæ tres voces desiderabantur in Cod. Peta-

viano, nisi quod recentiore manu adjectæ erant. Certe facile crediderim a librario esse; nam quid illud, *rerum gestarum Gallie*, nisi *Gallie* pro *Gallis* positum? Vossius. Ultima vox Dionys. Vossium offendit, quam ob causam reposuit *rerum gestarum Gallie*, quod idem valet ac *inter Gallos*. Sulpicius Severus Hist. Sacr. ii. 14.

'Quis eo tempore *Persis* regnaverit.' Corn. Severus in *Æt.* vs. 17. 'Ultima quis tacuit juvenum certamina Colchis' Sic enim legendum, non *Colchos*, ut habent editi, unde com-moda interpretatio extundi non po- test. At in Cæsare nihil opus est ut quidquam mutemus. Ipse Hirtius hujusce libri c. 48. 'Nullas habet *Gallia* magno opere res gestas.' Corn. Nepos Chabr. c. 3. 'Plurimum *Cypri* vixit.' Lucanus viii. 428. 'Et si *Thessaliæ* bellum civile peractum est.' Sic membranæ, nec erat necesse ut H. Grotius emendaret *Thessalia*. Ci- cero Tusc. Qnæst. ii. 22. 'Cum *Cy- pri* in manus Nicocreontis Regis inci- disset.' Vide et Sallustium Jugurth. c. 33. *Davis*. B. Civ. iii. 106. 'Pom- pelum *Cypri* visum.' Similia plura vide apud Voss. de Constr. c. 25. et ad iii. 7. 'In *Illyricum* profectus est.' Nec puto, offensum Vossium a Genitivis, ab utraque parte nomini junctis. Ejus enim locutionis exem- pla dedimus ad i. 30. 'Helvetiorum injuriis populi Romani.' Auctior est Oxon. edens 'suscepi, Cæsaris qui n. comm. contextui.' Nil muto.

[*Non comparandos superioresibus, &c.*] Fateor, me hæc non intelligere 'Cæ- saris commentarios r. g. G. non com- parandos sup. atque ins. ejus scriptis contextui.' Quod notare debet: Com- mentarios de Cæsaris rebus gestis composui, vel supplevi eos meis, qui non comparandi sunt ejus libris. Sed tum saltem debuit addi ultimos vel ultimarum rerum: at vel sic foret hæc locutio durissima. Sensus auctoris esse debet, se ad *Commentarios Cæsa- ris adiciendos suos commentarios, qui non comparandi sunt superioribus*, (scil. vii. Libris de Bello Gallico,) atque insequentibus (de Bello Civili) ejus scriptis, noviss. &c. atque ita se inter- ponisse mediis, vel, ut alii habent mi- nus eleganter ex interpretatione, me- dium, *Cæsaris scriptis*. At hic sensus e vulgata lectione exculpi nequit.

Comparandos etiam non comparet in Mss. nisi recentissimis. *Comparanti- bus* est in Bongars. sec. Petav. Voss. pr. Leid. pr. Cujac. Lovan. ac sex aliis et Edd. Beroaldina prioribus. *Comparentibus* Bong. prim. Sed Ox- oniensis exhibet *Comparandis*. Sensu claro quidem *contextui commentarios Cæsaris non comparandis*, sc. commen- tariis, cum ipsius operibus; sed mi- nus concinna casuum conjunctione. Latere tamen mendum videtur in hoc participio: alioqui levissima muta- tione emendari posset locus, scriben- do *commentariis*. *Contextui* i. e. addidi, adjunxi, et consui *Cæsaris commenta- riis non comparandos* sc. commentarios, &c. quare subdit, quos utinam, &c. Eleganter autem *contextere* adhibet, quod non modo *conjugere*, sed et in- terrupta continuare notat.

[*Novissimeque, imperfecta*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii, *Novissimumque imperfectum, &c.* Clark. *Novissimumque imperfectum* exaratur in Mss. Urs. And. et Oxon. in Bong. sec. est *novisque imperfectum*. Ceteri Mss. omnes et Edd. primæ, item Vascos. sec. Steph. aliæque *novissimumque in- perfectum*: nisi quod in Duker. et Voss. sec. ac Ed. Beroaldi sit *ac in perfectum*. Sed tum elegantius lege- retur *novissimum atque*; quod conjecit Ursinus. At non opus est illam copulam inserere. Si autem hæc sana sunt, ultimum librum intelligat ne- cesse est Belli civilis, eumque *imperfectum* dicat, qui debinit in vocibus, 'Hæc initia belli Alexandrini fue- runt:' a quibus illum perfecit Hir- tius, usque ad exitum, &c. Verum Sueton. in Cæs. c. 56. dierte hæc verba cepit de hoc Octavo libro sive Commentario Belli Gallici, dicens: 'Hirtium qui etiam Gallici belli no- vissimum imperfectumque librum suppleverit:' unde forsan legendum 'novissimumque imperfectum, ac de rebus gestis,' &c. Hinc forsan illud *ac imperf.* in nonnullis codicibus.

14 *Ne scientia tantarum r. scriptoribus deesset*] Mss. *deest*; quæ et verior lectio. *Clark.* Verum rō *deesset* servant And. Cujac. Scalig. Leid. pr. et Oxoniens. qui insuper cum Edd. post Beroaldum usque ad Scaliger. ingerunt vocem *gestarum*. Nec male, ut opinor. Quia Hirtius suum Cæsarem imitatus plenam orationem adhiberit; licet *gestarum* et *gestis* præcedat. Raro etiam hi codices conspirantes imponunt, aut aliud quid latere significant.

19 *Confecerit*] Nonnulli libri *perfecerit*. Suetonius in Julio c. 56. *perscripserit*, et ita lego. *Davis.* cur. sec. Miror, cur Scaliger hic maluerit sequi Vascos. et R. Stephanum, quibuscum faciant Strada et Ed. Gryphii posterior, cum tamen Mss. ad unum omnes, tam a Grutero, quam me et aliis inspecti, uti et reliquæ Edd. exhibeant *perfecerit*, sive absolverit. Sic 'poëma perficere' apud Ciceronem. Contra *imperfectus liber* supra. Vulgaribus libris deceptus est magnus Casaubonus in Suetonio, ex Hirtio præferens, *confecerit*: immo ex nostri Codd. lege *perfecerit*. Fefellissent me hoc loco et Gruteriana excerpta per Cl. Gudium et alios descripta, nisi eos Codd. partim ipse vidissem, partim ex ipsa Gruteri manu cognovissem, *perfecerit*, non *confecerit*, in membranis a se inspectis superesse. Idem mihi sæpius usu venit.

24 *Sunt nota*] Sic Mss. Scaliger et Recentiores, *sint nota*. Minus recte. *Clark.* Male reposuit Clarkius *sunt*. *Sint* exstat in Cujac. Scalig. Leid. pr. Bong. pr. sec. aliisque, uti et Edd. omnibus, si primas excipias.

Forsan credidit vir doctus, *quamquam* non cum subjunctivo construi. Sed tu vide, Lector, quæ laudavi ad Lucan. II. 351. 'Tempora *quamquam* Sint aliena toris:' uti edidi ex Mss. et adde § 473. 'Quamquam his sedeat castris.' Vide etiam Pearce. ad Cicer. de Orat. I. 6. Infra c. 65. 'Quamquam esset dubium' in Leid. pr. immo B. Afric. c. 31. 'quamquam adversarii essent magnis copiis freti.' Sic Mss. et Edd. Apulei. Met. I. VI. p. 115. 'Quamquam frustra filium dicam.'

Audimus] Ita exhibent Mss. Atque ita legendum postulat temporum ratio. Tum porro generalis est Propositio: cui minus convenit illud, quod ediderunt Scaliger aliique, *audivimus*. *Clark.* *Audivimus* typographicum est vitium, quod ex editione Scaligerana dimanavit; nam rescribendum *audimus*, quemadmodum (Edd. primæ) Beroaldus, aliique plures ediderunt. *Davis.* cur. sec. *Audivimus* nihilominus exstat in Leid. pr. Oxon. et Voss. tertio.

28 *Hoc ipsum crimen arrogantie subeo, quod, &c.*] Nihil invenustus dici potuit; at jacentem sententiam eriges, eamque Hirtio dignam reddes, si legas 'hoc ipso crimen arrogantiae subeo.' Ac sic edidit Ant. Gryphius, ut postea deprehendi. Sic etiam Francofurtenses, A. D. 1575. et Lugdunenses, 1576. *Davis.* cur. sec. Immo ipso jam ediderunt Vascos. Strada, R. Stephanus A. 1544. Seb. Gryph. A. 1536, 1546. et perspicue exaratum superest in Msto Oxoniensi: de Cujac. et Andino dubito. c. 19. 'Hoc ipso fiunt superiores.'

CAP. I. 1 *Superiore ætate*] Sic ex Ms. Reg. rescripti: sensumque efficit aptiorem. Al. a *superiore ætate*.

Clark. Legendum, *quam superiore ætate*: quod ex Msto Regio Cl. Clarkius recte monuit. *Davis.* cur.

sec. Male ex unico eoque recentissimo codice delect - præpositionem a viri docti contra Hirtii mentem. *Superior ætas* non intelligitur ejus anni ætatis, sed præcedentis. Ab ea ætate nullum tempus bellandi intermiserat Cæsar, nam per hiemem maximal motus Gallorum erant facti. Consule initium libri septimi. Immo tunc capiamus de initia ejusdem anni ætate, vel sic nihil innovari velim contra reliquos Mssos. Sed priorem sensum præfero.

7 *Resisti posse Romanis*] Mss. Reg. Eliensis. et Vossii habent, *resisti possent a Romanis*. Quæ si vera lectio sit, jam hoc dicit Hirtius; Romanos neque, in unum coactis copiis, resistere posse tam multis in locis; neque, divisis copiis, resistere posse tanta multitudini. Sed neque vulgata lectio loco movenda. *Clark*. A addunt quoque Mss. Urs. Brantii, uti et Bong. pr. Petav. Leid. pr. Voss. pr. Egm. Lovan. et 4 alii et Ed. Inc. Præstat tamen reliquorum Codicum lectio. Didicerant Galli cum alias, tum præcedenti ætate ad Alesiam, se Romanis pares non esse, si omnes copię in unum locum essent coactę, uti bene exposuit Hotomannus. In Bong. sec. legitur et. Forsan olim fuit *posse a se Romanis*. Illud a enim non videtur esse de nihilo.

8 *Intulissent c.*] Quanto elegantius Andinę et Oxon. membranę *intulissent*: cujus glossa est *intulissent*. Ut *intire prælium*, sic *intire bellum*, passim adhibent Auctores. Livius xxxvi. 1. 'Vellent juberentne eum Antioche regē bellum intiri:' et sæpiissime. Vellei. ii. 3. 'bellaque non causis inita.' Frontin. i. 1. 8. 'majore bellum molitione inituros.' Justin. viii. 2. 'tot bella victores illo duce inierant.' Adde xii. 11. 6. xvi. et alios. Ipse demum Hirt. B. Afric. c. 91. 'Inito bello.'

ii. 2 *Præfecit*] Ita reposui ex Ms. Reg. Melliusque convenit cum eo,

quod sequitur, *præficiatur*, quam illud, quod habent Editi, *præfecit*. *Clark*. Errat Clarkius. Passim Historici jungunt præteritum et præsens, ut aliquoties jam monendum habuimus. Vide præter alia ad v. 11. 'delegit et jubet.' Immo ordo temporum recte servatur. Prius enim præfecit eum; tum profectus est. Constantet etiam *præfecit* servant Mss. mei. Adde B. Civ. ii. 26. 'se in castra recepit et Imp. appellatur.'

Equitatus præsidio] Sic Cuj. Scal. Leid. pr. cum And. et Oxon. Reliqui tam aliorum, quam mei, et Edd. Vett. *equitum*. Nil muta: adde potius e tribus prioribus Mss. cum, ut feci; sic enim solent loqui Cæsar et Hirtius. Vide exempla ad Frontin. iii. 3. § 1. 'Cum præsidio Epirorum urbem obtinebat.' Infra c. 46. 'Cum equitum præsidio:' ubi Leid. pr. etiam *equitatus*: et B. Afric. c. 79. § 3 *Kal. Januarii*] In Pet. cod. erat *Kall*. scriptum imperitia librarii: credo, putavit *Kalendæ* quoque singularem habere numerum, ideoque imitatus veterem morem, quo *cos*, pro consules, *cos*. pro consul, scribebatur. *Vossius*. *Januarii* Mss. quidam et plerique Editi. alii *Januariis*: sed *Januarias* exhibui fide Bong. pr. Voss. pr. Egmund. Gott. et aliorum atque Edd. primarum, Stephani, &c. Vide Cl. Drak. ad Liv. iv. 37.

4 *Ad legionem xii.*] Legionem, quam cum T. Sextio in Biturigibus hiemabat, hujusce libri c. 11. vocat xiii.: adeo ut vel hic vel illic error sit in numeris. *Davis*. Hoc loco error est in numeris, uti patet ex vii. 51. ubi mentio fit 'xiii legionis' et 'legati T. Sextii.' Monuit hæc jam Glareanus, et ad oram suę Editionis *decimam tertiam* adscripsit Vascosanus. Immo e c. 24. patet Labienum præfuisse legioni xii.: si quidem sana est lectio: xiii. jam recepit Clarkius.

6 *Ad imped. tuenda relictis*] Docte et nervose membranę Andinę non

agnoscunt vocem *tuenda*; quod videtur intrusum ad sensum fulciendum. Sed ad notat *apud*: uti crebro 'ad Cæsarem esse,' 'ad exercitum manere.' Vide ad i. 31. iii. 9. 38. Sic Mss. quidam libro vi. 8. 'tarmis præsidio ad impedimenta relictis:' vulgo *dimissis*. Ceterum Mss. omnes *releas orlyma* ponunt non post *fuerat*, sed post *relictis*.

III. 1 *Imparatis disiectique*] In primo et secundo Bong. et Petav. ac Palat. codd. erat *dejectique* perpetram. Nagnatur Hotomannus, cum *defectis* veram lectionem putat: ipse sensus reclamation. Vossius. *Defectis* Mss. Stephan. Andin. et Oxon. confirmant, et Rhellican. jam legi voluit. Ceteri Codices, et Edd. Vett. habent *dejectis*, obvio errore pro *disiectis* seu *disjectis* i. e. dissipatis, dispersis; licet *dejectis* notare posset, turbatis, quod consilio suo et, spe deciderint. *Detritis* Lipsius libri sui oræ adleverat. Nil muta. Sic Capite 7. 'Pabulatione cum exigua tum disiecta:' ubi itidem in quibusdam *dejecta*. c. 10. 'Raris disiectisque ædificiis.' Adde Ill. N. Heins. ad Ovid. Met. iii. 726. 'Trunca sed ostendens *disiectis* corpora membris.'

2 *Accidere fuit necesse*] Vocem *accidere* nescio cujus audacia omissam repono, quando constanter omnes Mss. eam agnoscunt. Et Hirtius sæpe imitatur Cæsaris phrasin, qui de bello civil. c. 85. ait: 'Accidisse igitur his, quod plerumque hominibus nimia pertinacia atque arrogantia accidere soleat.' Quin infra ipse Hirtius: 'Accidebat autem quotidianis pabulationibus, id quod accidere erat necesse,' &c. itaque et hic scribe 'accidere fuit necesse.' Vossius. Vocem *accidere*, quam Scaliger aliquæ perperam omiserant, optime ex Mss. restituit Vossius. Atque infra ita loquitur Hirtius; de bello Gall. viii. 10. 'Accidebat autem,— id quod *accidere* erat necesse.' Clark.

Revocavi cum viris doctis verbum *accidere*, quod addunt tam Edd. Vett. tum Mss. omnes præter unicam Oxoniensem: ut v. 39. 'Huic quoque accidit, quod fuit necesse.' Nihilominus pleniorē locutionem præfero. Vide ad i. 44. et ii. 9. 'Facerem, quod nostri majores fecerunt.' i. 44. 'Quod exercitum in Gallia habeat, sui opprimendi causa habere.' Simile infra c. 24. 'Ne simile incommodum accideret, ac Tergestinis accidisset.' B. C. i. 19. 'Idne fieret, fiebat.' Paullo aliter ac hic v. 33. 'Accidit, quod fieri necesse erat.'

4 *Illud vulgare incursionis signum hostium*] Trajecta verba ex primo Bongars. et Petav. codd. ita ordine, 'incursionis hostium signum;' pro *vulgare* in secundo est *fugare*: Ma. nostr. futura. Vossius. *Illud vulgare incursionis signum hostium*, quod incendiis ædificiorum intelligi consuevit. Lego *illud incursionis hostium signum*, quæ *incendiis*, &c. Ordo verborum est a Petav. Bongars. pr. Gottorp. Voss. Egmond. Sed quæ nobis debetur; nam pronomen ad *incursionem* videtur referendum. Davis. cur. sec. Ordo illa verborum *hostium signum* est etiam in plerisque meis et Edd. vetustis, sed non in Cujac. Leid. pr. et Oxon. At in Vossiano primo a manu prima est *incursionibus*. Opinor, Hirtium scripsisse *illud, vulgare incursionis, signum hostium, quod scilicet, adesse hostes*. Non temere enim contra Mss. quod in quæ mutem; ut facit Davisius. *Vulgare incursionis* notat id, quod in incursionibus plerumque adhiberi solet. S autem e seq. voce *signum* facile adherere potuit.

6 *Cæsaris id erat*] Vocalem *id* expungo, nixus auctoritate quinquæ Mss. prim. sec. tert. Bong. Pet. ac Palatini. Vossius. Deest quoque in Mss. Reg. et Eliens. Clark. Nimis obsequentem sibi Vossius habuit Clarkium, efficiendo tò *id*: quamquam fate-

ut abesse quoque a Vossianis, Egmond. Lovan. et aliis, uti et Edd. primis, Beroaldi, Vascos. Steph. aliorumque. Verum tamen servant *ut* id Cujac. Scalig. Andin. Oxon. et Leid. prim. Quare eam particulam expungere mihi religio fuit, cum sciam, sæpissime pronomina *is, ille, hic, ταυτῶν*. Vide citatos viros doctos in Miscell. Observ. Vol. III. T. II. p. 221. Manut. ad Vellei. II. 3. Arutren. ad Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 27. et c. 43. et innumeris aliis locis. Immo ipse auctor c. 54. 'legionem, &c. eam dedit:' ubi male istam voculam ejecit Clarkius. Valer. Max. I. 7. § 5. 'M. Cicero, cum in villa quadam campi Atinatis deversaretur, is animo,' &c. Sic Mss. in quibus optimus Harlem. Vide socii notas.

7 *Deficeretur*] Vulgg. *deficeret*; sed nos secuti sumus lectionem Codicis Norv. et locum ex aliis Mss. ita corrigendum esse vidit Marquardus Gudius ad Phædri Fab. I. 21. Sic B. C. III. 64. 'Quum gravi vulnere esset affectus Aquilifer, et viribus deficeretur.' De hac voce nos multis agemus ad illius libri c. 11. Davis. Optime, quomodo et in Vossii quoque Ms. scriptum est. Alii minus recte *deficeret*. Clark. *Deficeret* in paucissimis et recentioribus exstat Mss. sed et in Leid. primo: quod defendi posset, præsertim si *vellent* cum Egm. et Dorvill. legeremus; ut *copie* foret nominativus. Sic B. Civ. II. 37. 'Non frumentum deficere poterat.' Sed malim accedere Viris doctis, Grutero, Gudio, uti et Editoribus, Aldo, Vasc. Stephano, Gryphio aliisque, et Mss. meis XIV. atque Ed. Inc. 1473. Valer. Maxim. VII. 4. § 2. 'Alimentorum facultate defici.' Multis hoc de verbo egi ad Front. I. 7. 1. 'Ea, quibus deficimur.' Cellar. ad B. Civ. III. 64. Voss. ad Vell. II. 64. Cort. ad Plin.

Ep. II. 16. 'Etiam si jure deficerentur.'

14 *Fideles amicos ret.*] Ciacconius mallet legere in *fide am. retin.* vel *fideles ret.* ejecta voce *amicos*. Ego, si quid mutandum est, cum Grutero præferrem *facile amicos ret.* præsertim cum huic lectioni suffragentur Lovan. Cod. in quo *faciles*; uti et Palat. Dorvill. et Brant. cum Edd. Beroaldina antiquioribus, quæ dant *facile*. Nihilominus facile et bene explicari potest lectio vulgaris. 'Amicos retinebat fideles:' id est, faciebat, ut amici manerent sibi fideles, et in fide constarent.

16 *Tali conditione Bituriges proposita*] Sic Mss. Reg. et Vossii. Vulgg. minus eleganter, 'Tali conditione proposita, Bituriges,' &c. Vide supra ad v. 49. Clark. Contra plurimos Mss. tales verborum trajectiones non sunt inculcandæ, sed defendendæ, si in Mss. reperiantur. E meis nihil mutati ordinis in excerptis adnotatum video.

IV. 4 *II milia nummum*] Sic reperit Gruterus in solo recentissimo Bong. tert. Ceteri Mss. omnes et Edd. primæ dant *tot milia* &c. Quod fidem excedit. An scripsit Hirtius *ad II milia*? Sæpe enim hanc præpositionem numeralibus addi, et multis in locis corruptam esse, dudum docuerunt celeberrimi instauratores Latinitatis duum viri J. F. Gron. de Bæstert. I. 7. et J. G. Grævius ad Suet. Jul. c. 20. 'ad XX milibus civium.' Cæs. B. Gall. I. 5. 'oppida sua numero ad XII.' B. Civ. I. 39. 'ad VI milia peditum.' III. 4. 'Ad eundem numerum Cotys dederat.' c. 53. 'ad II milium numero:' ubi etiam vide Ciaccon. Davis. Clarkium et alios. B. Afric. c. 1. 'equitum ad II milia.' Adde c. 21. 'ad ternas cohortes.'

5 *Condonanda pollicetur*] *Condonata* in IV. Codd. est prim. sec. Bong. Pet. ac Pal. Ciacconius expungendam

vocem putabat. Et integra sententia abesse profecto poterat. *Vossius*. Præter Bong. tert. constantissime *Ms.* cuncti et Ed. Inc. præbent *condonata*. Forsan fuit ab Hirtii manu *condonata*: id est, eo, quod prædam ipsis condonasset, nomine. Id si minus placeat, a Ciacconii sententia non alienus sum. Ut solent enique sum, mea tamen adridet magia conjectura. Male Cellarius etiam ea *præda nomine* suspecta habuisse videtur. Apul. l. vi. p. 114. 'accepturus indicinæ nomine vii savia.' Sic enim cum Elmenh. et Roaldo scribendum. *Ms.* noster *indicine*; vulgo *indicti*. Sic VII. 89. 'Exercitui capitula singula, *præda nomine*, distribuit.' Suet. Jul. c. 48. 'Veteranis, *præda nomine* xx milia numum dedit.' 'navali nomine' p. 121. 'stipendii nomine' Cicero, et Sueton. Cæs. c. 25. *passim eo nomine*.

6 *Recipit*] Ita ex *Ms.* Regio reposui, propter præcedentem *pollicetur*. Al. *recepit*. *Clark*. Ratio, quam adfert *Clarkius* minus valet, ut vidimus ad c. sec. Nihilominus hoc loco præsens prætuli ex Bongars. pr. Leid. pr. Oxon. Voss. tert. et Dorvill. quia tempus id amant Historici: quod vel ex hoc ipso patet capite.

10 *Ex hybernis ab Arare educit*] Emendo ex pr. Bong. Pet. et Pal. *ducit*. Nam si retineas *educit*, scribendum erat *ex hybernis ad Ararim educit*. Sed Bong. habebat, *ab Ara reducit*, quod corruptum ex *Arare ducit*. *Vossius*. Ex pr. Bong. Pet. et Pal. Dionys. *Vossius* emendat *ex hybernis ab Arare ducit*. Sane ita exhibent editt. Rom. Ven. Beroald. Cum tamen sec. Bongars. repræsentet *ab Ara reducit*, rescribendum crediderim *ab Arare reducit*: frequenter enim fit, ut eadem syllaba repetita in causa sit, car earum altera omittatur. *Davis*. Parvo admodum discrimine. *Clark*. Nihil varietatis e Scalig. Andino, Cu-

jac. ac Bong. tert. enotatum est. Reliqui omnes cum Edd. primis habent *ducit*. *Ex hybernis educere* frequens est in his libris locutio. Malim tamen *reducit*, id est, revocat, retrahit. *Ducit* non improbarem, si ipse adfuisset Cæsar, sed per nuncios ex hybernis evocavit. Dein *conjectas* vel *conjectas*, quod malebat *Heinsius*, est in Lovan. Vide ad B. G. II. 28. 'Majores natu, quos in paludes *conjectos* dixeramus.' Contra ceteros Codices non muto vulgarem et propriam hac in re dictionem. Placet potius Gruteri conjectura, qui in seqq. volebat abjicere *in causas*; cum in Palat. Cod. invenerit *explicanda causæ r. f.* Ad de hac ellipsi ad IV. 1. et alibi.

v. 2 *Ducit*] *Ciacconius* malebat *adducti*. Cur non potius litterarum ductu insistens tam prætulit *inducti*? Nil contra *Mitos mutandum*, cum *Latinus* ait et elegans simplicis verbi hoc in sensu usus, ut *culvis* notum. V. ad VII. 37. Mox pro *desertis vicis* in *Ms.* Brant. Lovan. Dorv. aliisque et Edd. primis est *vicis desertis*, et in Andino ac Oxoniensi exaratur *ad nec. rep. exigua constituerant ædificia*; unde non inconcinne refingi posset, *Vicis desertis, quæque t. h. c. ad nec. exigua constituerant ædificia* (*super enim, &c.*) resectis rois oppidis et incolabant.

4 *Complura oppida dimiserant*] Sic pr. sec. tert. Bong. Pet. Pal. sed Cuj. *Ms.* *amiserant*. Prima locutio rarior est: tamen non rejicio. *Vossius*. *Amiserant* exhibent quoque Scalig. et Leid. pr. ac Gryphii ora. Cave quid mutes; quamvis *dimittere* frequentius ea dicamur, pro *amittere*, *relinquere*, quæ quasi a nobis recedunt, ut *dimittere auctoritatem*, *occasionem*, *curam*, *animam*, et similia. Verum et alterum non sine exemplo est. Cæsar v. 18. 'ut hostes inopetam legionum sustinere non possent, ripæque dimitterent.' 'Dimittere Siciliam et Sardiniam' *Valer. Maxim.*

VII. 6. § 1. quamquam ibi priore sensu posset, et forsan melius, explicari.

§ In tecta partim Gallorum, partim quæ conjectis celeriter stramentis tentoriorum integendorum gratia, erant inaedificata, militem contegit.] Mira profecto constructio, *contegit militem in tecta Gallorum*. Profecto vel dicendum est sui oblitum Hirtium subjecisse postremam hanc vocem, vel librarium errore pro *conlegit* scriptum esse *contegit*. Sane ego hoc prope certum habeo: miror vero nemini doctorum hæc verba suspecta fuisse. At illa *tentoriorum integendorum gratia* Ciacconius putat glossemam esse. Ego non arbitror. Tabernacula seu tentoria præter pelles, sua quoque fulcra (si ve asseres ii, seu pali fuerint) habuere: quis deinde eorum internebatur. Ita hic ait Hirtius, duplicis generis tecta fuisse, alia Gallorum, alia quæ Romani ipsi injectis celeriter stramentis extruxerant, quo iis pelles internerent. Vel dicere possumus propter truculentiam tempestatum extructas a Romanis casas fuisse, ac stramine contextas, et sub iis demum tensas pelles, quo tutiores adversus imbriam vim agitarent. Lib. de B. Afric. c. 47. locus est, qui huc pertineat: 'reliqui ex vestimentis tentoriolis factis, atque arundinibus scopisque contextis permanebant.' Sed vide, quæ ad illum locum notavimus. Vossius. Emendat Dionys. Vossius *conlegit*. Sed fortasse nihil opus. Neque enim absona prorsus est ista constructio, *Milites in tecta contegere*. Clark. Ciacconius legebat *penit, quæ tectis p. G. partim conj. c. str. ædificata, itaque mil. cont.* At hoc pacto alios facillime accipiemus auctores. Videamus, num Mss. saniores præbeant lectionem: nam in vulgatis acabiosi quid inesse, non dubito. Primo *partim ante Gall.* non agnoscunt Leid. pr. et sec. dein Mss. longe plurimi, non omnes tamen, dant *partemque*. Mox *quæ tent.* Leid. sec.

uti et Edd. Rom. Med. Ven. Beroaldi, Basil. sed illæ non habent *quæ* vel *quæ post partim*. Tentoriorumque Palat. tentorium Leid. pr. Scal. Tenturiorum Voss. pr. Centor. sec. Tentonorum Ed. Inc. dein *tegend.* L. sec. Carrar. erat Palat. ædificata Beroald. et Leid. sec. in quo etiam *contegit*. Non me expedit; sed proxime verum est, ni fallor, atque in tecta partim Gallorum, partim quæ celeriter stramentis conjectis tent. int. gratia, erant inaedificata, milites contegit. Videtis, me transposuisse vocem *conjectis* tantum, sed aliter distinxisse. Sensus auctoris esse videtur; Cæsarem milites disposuisse partim in tecta Gallorum, partim in tecta, quæ ipsi inædificaverant stramentis, conjectis et collectis ad tentoria integenda, si sub divo mansissent: unde etiam minore mutatione scribi posset *p. in tecta G. partim conj. c. stramentis, quæ t. int. gratia erant, inaedificata m.* B. Hisp. c. 16. 'casæ, quæ stramentis erant ædificatæ.' Quidquid sit, hoc firmum maneat, stramenta illa fuisse collecta ad tentoria integenda. Audacior quis ejiceret *in inaedificata*, legeretque *partem conj. c. stram. quæ tent. integ. gratia erant* vel etiam *sine gratia*. Immo et prius partim posset deleri, suffragante præsertim Leidensi prima: nam in his divisionibus, *pars, alii* et similia semel omitti solent. Videad I. 8. socerum ad Val. Max. II. 5. § 3. 'pars capitali iudicio damnatæ: et omnino infra ad B. Alex. c. 29. 'dispersi vada fluminis quærentes, partim dem. ripis.' 'Contegit in tecta' dicitur, ut 'occultare in terram' VII. 86. Quamvis et hac constructione non indigeas, si legamus *partim conj. stramentis*. Tunc enim *contegit stramentis* jungenda, et ad priora in tecta subintelligendum aliud verbum adfinem *disposuit* vel simile quid. Hæc enim elliptica locutio frequentissima est, et nota, ac sexcenties adversa a Viris doctis. Nunc vide modo ad c. 16.

et omnino ad III. 13. nec non ad Flor. rv. 12. 37. 'Aliis oculos, aliis manus amputabant:' et infra Davis. ad B. Civ. III. 28. 'tempestatis et sentinæ vitii.' Hirt. B. Afric. c. 31. 'pabulandi, lignandi, aut muniendi gratia vallum petierant.' Apulei. Met. iv. p. 66. 'non fusti tantum, sed machæra perfossum morti succumbere:' ut legi e Mss. debet, non *percussus occumbere*.

11 *Mittit*] Clarius paullo et efficacius Leid. pr. *dimittit*. Vide exempla ad rv. 19. 'nuncios in omnes partes dimisisse:' ubi etiam variant libri recentiores. Mox c. 7. 'Equitum turmas dimittit in omnes partes.' c. 24. 'plures in partes dimittere exercitum.' Adde c. 25.

VI. 4 *Sub tempus æstivorum*] Ita omnes Codd. mallem *æstivum*: sed et alterum tolero: tempus æstivorum est æstas. *Vossius*. *Æstivorum* enim eleganter opponitur τῶν *hibernorum*. *Clark*. 'Superioribus æstivis' c. 46. et ibidem 'extremum tempus æstivorum.'

4 *Nullum summum bellum posse constare*] Sic Mss. omnes. Summum bellum, est quod vulgo *generale* dicerent. *Vossius*. *Summum bellum* est, in quo summa rei verteretur, et a quo maximum dependeret discrimen. V. Gron. ad Liv. xxvi. 10. et xxxviii. 50.

7 *Bellī gloria Gallos omnes Belgasque præstabat*] Confirmant hanc lectionem omnes Mss. Codd. *Præstare* quando *antecellere* notat, plerumque dativum regit. Construxit tamen cum accusandi casu quoque Livius l. v. 'Ut nuntiare domum possint, quantum Galli virtute cæteros mortales præstarent.' Nec alia mihi ratione locutus videtur Tacitus Annal. iv. quando *præsidere* cum accusandi casu dixit: 'Et haud spernenda illic civium sociorumque manū litora Oceani præsidebat.' *Vossius*. Observat Dionys. Vossius perarum esse, ut hæc vox, quando notat *antecel-*

lere, accusativum regat. Id ne quis in posterum credat, exemplis, nisi fallor, efficiam. Quintilianus Instit. Orat. l. 1. '*Præstat* tamen ingenio alius *aliam*.' Idem II. 20. 'Ea in quoque animalium est virtus, qua *præstat cetera* vel pleraque.' Corn. Nepos Epam. c. 6. 'Eloquentia *omnes* eo præstabat tempore.' Idem de Regibus c. 3. 'Animi magnitudine et calliditate *omnes* in Africa natos *præstitisse* constat.' Et vit. Hannib. c. 1. 'Non est inficiandum, Hannibalem *præstitisse ceteros Imperatores* prudentia.' Adi et vit. Attic. c. 3. et 18. *Davis*. Vide ad l. 2. 'Virtute *omnes* præstare:' uti est in Mss.

8 *Finitimasque in civitates*] Emenda *his civitates*: ut est in primo ac secundo Bongarsiano codice: aut cum Petaviano induce vocem *in*. Vulgata lectio absurda nec Latina est. *Vossius*. *Fin. civitates*. Sic Mss. Eliens. et Petav. Mss. autem Reg. et Voss. et Edit. Vett. *finitimasque* *his civitates*. Quæ vera demum est lectio, Scaliger (errore, ut opinor, typographico) edidit *fin. in civitates*. Quem fideliter secuti sunt recentiores; nullo videlicet, neque sensus, neque Latinitatis vestigio. *Clark*. *His* repeti e Mss. omnibus: in sine dubio pro *his* operarum vitio in Scal. Editionem inrepsit.

9 *Correo*] Mss. omnes *Corbeum* nuncupant: noster codex stat pro vulgatis. *Vossius*. Variant etiam Mss. Orosii. *Correo* retinent Leid. pr. Scalig. Oxon. constanter hic et in seqq. Immo c. 7. et c. 19. etiam Cujac. Bong. pr. sec. Petav. aliique *Correum* dant. Cum vulgari-bus Mss. et Edd. Vett. *Corbeus* vocatur quoque in Celso.

Exercitum comparare] Melior videtur lectio illa, quam exhibent Mss. Reg. Eliens. et Vossii, *Exercitus comparare*: propter id quod sequitur, atque in unum locum *cogere*. Quanquam utrumque recte dicitur. *Clark*. *Ex-*

exercitus cum habeant Manuscripti mei omnes, uno alteroque recentiore excepto, uti et Edd. quædam, ut Steph. Gryphii, &c. cum numerum revocavi. c. 48. 'Quibus in locis Cæsar exercitusque fuissent.' Adde c. 54. 'exercitibus contineri.' B. G. I. 40. 'nostros exercitus capi posse.' et sexcenties.

11 *Erant attributi*] Miror equidem Jul. Celsi verba, qui p. 161. sic loquitur: 'Rhemorum legatio querentium Bellovacos—exercitum comparare,' ut Sueasionem suam urbem invaderent. Mira sane fait hominis imperitia; quippe *Sueasionem* pro urbis nomine habuit, nec intellexit *Sueasionem* dici Rhemis attributos, quod eorum facti erant clientes. *Davis.*

17 *A T. Labieno*] Prænomen *Titi* agnoscunt duo recentissimi Voss. tert. et Dorvill. Omnes reliqui quod sciam *L. Lucio*, et Oxon. *Lilio* dant. Cuncti etiam *ab*, ut reposul. Forsan ejiciendum est prænomen, nisi lateat aliud, quod subodorari nequeo. Non certe *legato*: tam enim Fabius erat legatus, quam Labienus. Notandum autem mox pro *injungebat*, in Codice Scaligeri scribi *inpingebat*. Vide ad c. 49.

VII. 5 *Agrorum incolendorum*] *Colendorum* Mss. quinque, quod non minus placet. Aliud Celsus p. 162. ait: 'Comperit nullam fere præter rusticos in ædificiis inveniri. Demigrasse omnes Bellovacos armis idoneos,' &c. Fortasse vitioso codice Hirtii usus erat, qualis Palatinus, qui hoc loco habet: 'atque hos qui agrorum colendorum causa remansissent, sed speculandi gratia essent remissi.' Ubi si pro *sed* legas *et*, constabit sensus: Verum vulgata lectio optima est in Hirtio, et verissima. *Vossius.* Mss. nonnulli *colendorum*. Quod idem est. *Clark.* *Incolendorum* inveni in solis Andino et Oxon. Ceteri scripti et Edd. primæ, item Vasc. Str. Steph.

aliique *colendorum*, quod multum præfero: qui, scilicet, remanserant ad agriculturam exercendam: unde vitam sustentare possent. c. 2. 'rura colentes:' qui non placet e v. c. Ursino.

13 *Impedita circumdatum palude*] *In silva circumdata palude*, Ms. Cuj., Bong. pr. sec. Pet. Pal. et v. c. noster: *in silva circumdatum palude*, Bong. tert. *in silva circumdata pelle* Ms. noster; quod damno. *Vossius.* In aliis Codd. omissa voce *impedita*, legitur *in silva, circumdatum palude*, quam lectionem Fr. Hotomannus recipiendam putavit, quia statim *Cæsar ultiores silvas* memoret. Nos autem, utraque admissa, scribimus 'Locum castris excelsum in silva, impedita circumdatum palude.' Sic c. 14. 'paludem impeditam' dixit. Cum tamen plurimi Mss. et Editt. vett. Rom. Ven. Beroald. exhibeant *circumdata*, potius legendum existimarim *locum castris excelsum in silva impedita, circumdata palude, delegisse*. Certe c. 18. *silvas* vocavit *impeditissimas*. *Davis.* Ex Mss. plurimorum consensu, existimo legendum, *Locum castris excelsum in silva, impedita circumdata palude*. Codices nonnulli, *impedita circumdatum palude*. *Davisius* distinguit, *in silva impedita, circumdata palude*. Quod parum interest. Priorem tamen lectionem præfero. *Clark.* Uti vulgo editur, diserte exhibent optimi Codd. Andinus et Oxoniensis. Ceteri tum aliorum, tum mei et Edd. primæ *in silva, circumdata palude*. Unde legendum esse liquido adparet *in silva, impedita circumdatum*, vel si navis ob plurimorum Codicum consensum *circumdata palude*. Sed rursus nolo id mutare, quia potest facile ad *locum* referri. Solent enim palustria esse in ipsis silvis. Unde crebro junguntur *silva paludesque*: et vi. 34. in Mss. quibusdam; 'aut loca silvestribus palus impedita.' Posset alioquin etiam scribi *impeditum circumdata pa-*

Iude. Certe *inpeditum* ainnt esse in Carrariensi, habetque Orosius. De *loco inpedito, palude inpedita* vide plura ad vi. 8. *Circumdari* tam dicitur id, quod ambit et cingit, quam quod ambitur et cingitur. Hirt. B. Afric. c. 34. 'Oppido munitiones circumdare.' c. 74. 'Multitudine circumdata.' Vide ad Livium i. 28. 'Armata circumdatur legio,' et ad Justin. iv. 4. 'Munitionibus circumdatis.' Ut et *circumfundi* saepius. Minus bene Ciaccon. *sileo inpeditum circumdatum palude.* Dein autem conjicit *inferiore ac duriore cond.* Frustra.

18 *Castris Comium*] *Castris Atrebatum Comium.* Bong. pr. sec. tert. Pet. Pal. et v. c. ac Ms. noster. *Vossius.* *Atrebatum* addunt Mss. omnes præter Oxon., uti et Edd. primæ ut supra; quare reposui.

22 *Si, ut diceretur, Cæsar*] *Lege dicebatur,* ut exhibet Bongars. tert. *Davis.* cur. sec. Accedit Leidens. sec. et Ms. Latinil, teste Ursino.

24 *Decertare cogerentur*] *Decertare,* si Bernartio (notis in Statium) credis, est *vehementer et pertinaciter certare.* Ut *deperire*, pro valde perire, &c. Sed multum fallitur. Neque aliud aut *εμπαυκόμενον* est hoc *decertare,* quam *certare.* Bernartium miror non magis in Papinio versatum fuisse, quam ut hoc diceret; cum constet familiare illi ævo fuisse compositis vocabulis, pro simplicibus uti. Sic idem Statius Thebaid. i. *dequentus pro questus* dixit: et Suetonius *decanare* pro *canare*, et alia id genus complura habet. Tale est quod in Julio ejus legimus c. 24. 'Sed rebus prospere decedentibus' aliis auctoribus diceretur, 'prospere cedentibus,' ut 'male cedere' Horatius et Ovidius dixerunt. *Vossius.*

25 *Adducere*] J. Fr. Gronovius ex optimis, ut ait, membranis legit, 'sin majores copias *ageret.*' Vide sis eum ad Livii vi. 28. Nostris vero codices vulgatam lectionem tuentur, eamque

retineo, cum Cæsar hoc, non illo, modo loqui soleat. *Davis.* cur. sec. More solito Andinis membranæ ad stipulantur Oxonienses, quas hic contra reliquorum Codicum consensum et frequentem in his commentariis usum *robi adducere* non quidem ausim sequi, ut in textum agere reponam. Verum eam lectionem egregie juvant integerrimi Codices Hirtii ipsius de B. Africo c. 18. 'cunctis copiis auxiliisque actis,' ubi vide: vulgo *coactis* vel *accitis.*

VIII. 4 *Hostes c. suorum p. prodirent*] Elegantius Bong. prim. *hostis prodiret*: quod ultimum etiam exaratur in Bong. sec. et Egmund. Retento *hostes*; quasi *hostis* in Nominativo etiam diceretur *hostes*, ut *vallis* et *vales* et alia, de quibus vide ad vii. 47. Præterea *suorum* est in Voss. primo: unde Librarii alii dederunt forsam *sua*; quod restat in Bongars. primo ac Leid. primo, et defendi posset.

6 *Veteranas legiones*] Mss. quinque *veterrimas.* *Vossius.* Mss. quinque Voss. et Brant. Norvic. cum edit. Rom. Ven. Beroald. habent *veterrimas legiones*: quæ quidem lectio videtur recipienda: *veterrimas* enim vox est proba, quam induxerant Librarii, quia minus est proleteria. Vide J. G. Vossium de Anal. ii. 24. *Davis.* *Veterrimas.* Sic Mss. plurimi. Hancque lectionem recipiendam existimat Davisius. Al. *veteranas.* *Clark.* Omnes omnino Mss. et Edd. ante Scalig. præter Vasc. Str. Steph. et Gryph. post. exhibent *Veterrimas*, quod mutari non debuit. *Veterrimas* vocat in collatione aliarum, ut patet ex seqq. Aliibi *Veteres legiones* Cæsar dicit, ut B. Civ. iii. 101. ut ipse Hirt. B. Alex. c. 58. quamquam ibi in Leid. pr. est *veteranas.* Contrarium amplectitur Hotom. ex i. 24. 'legionum 4 veteranarum:' ubi Mss. tamen mei omnes *veteranorum* dant. Sed aliter Mss. B. Civ. iii. 29. ubi vide.

8 *Functa*] Deest in Mss. Reg. Eliena. et Vosaii, et Editt. Vett. Et deesse potest, integra sententia. Pro *Collatione* Mss. in *collatione*. Clark. Plerique Mss. et Edd. ante Beroaldum non agnoscunt *functa*. Sed non loqui tam concise solet Hirtius: quare hoc participium retinui auctoritate Cujac. Scalig. Leid. pr. And. et Oxon. ac Petav. a m. sec. Seneca Epist. 98. 'functum omnibus vitæ humanæ stipendiis.' Iidem Codices, et alii non habent *in*, quod tanquam in omnibus Mss. exstaret, profert Clarkius, sed Edd. primæ exhibuerunt. Quomodo Auctor B. Hispan. c. 31. 'In collatu pari sunt conditione.' Nihilominus vulgarem lectionem præfero.

9 *Concilio advocato*] Proculdubio legendum *concilio*, cum omnes milites ad hunc cœtam cogerentur. Davis. *Concilio* est in Edd. Vascos. Str. Steph. Gryphii utraque, et forsân in uno alteroque Mss. At tamen non temere hic mutem. *Concilium* postquam dimiserat, Tribuni militum, et primi ordinis Centuriones potuerunt ea communicare, ut sæpius ante, cum militibus. *Omnibus* pertinet ad *concilii* participes, non ad *multitudinem*, a qua secernuntur. *Concilio* edidit quoque Clarkius, qui sine dubio etiam de *concione* intellexit. Contra idem cum vulgaribus edidit in *concilio* B. C. i. 19.: ubi eodem Edd. et Mss. plerique *concilio* habent, ubi vide: ibidem 'concilia conventusque hominum fugerent.'

14 *Irent*] Ita ex Ms. Reg. restitui. Quod habent Editi, *iret*, minus eleganter dictum est. Clark. Ita bene Clarkius, et jam ante eum Vascos. Strada, Stephan. Gryph. post. confirmaturque Mss. Scalig. Oxon. Leid. pr. Vossianis duobus et aliis cum Ed. Inc. 1473.

18 *In conspectum hostium*] Ms. Norvic. ac editt. Kom. Ven. Beroald. habent *in conspectu hostium*, nec hanc lectionem alia de ratione mutarunt

editores auperi, quam quod a Grammaticis decepti, accusativum plane necessarium esse perperam censuerunt. Phædrus Fab. v. 1. 'Quisnam cinædus ille *in conspectu* meo audet venire?' Sulpicius Severus Hist. Sacr. i. 8. 'Qua necessitate Isaac in *Geraris* ad Regem Abimelec cessit;' ubi etiam Car. Sigonius absque causa sœntica reposituit in *Gerara*. Idem c. 29. 'Urgente nocte, compulsus in *oppido*.' Alia hanc in rem exempla videre est apud G. J. Vossium de Constr. c. 65. Davis. *In conspectu adducit*. Vide supra ad iv. 12. Clark. Ita agit Clarkius, ac si Mss. et Edd. omnes darent *conspectu*, ut etiam vii. 48. viii. 23. 27. 29. Verum *conspectu* non comparet, nisi in Voss. pr. Loovan. Egmond. Voss. sec. et tertio ac primis Edd. solemnî confusione, ut sæpe dictum est; nec ubique temere recipiendum. Hoc enim pacto facile altera locutio *in conspectum* posset proscribi, et nullus inveniatur locus, in quo non Mss. quidam, omiâta lineola, Ablativum ostendent. Delendam autem notam suam in curis secundis monuit Davisius.

ix. 9 *Coronisque pro ratione ejus altitudinis*] *Loriculam pro hac rat.* Bong. tert. Pet. Pal. et similiter fere omnes reliqui codd. Sed nec illud *coronis* rejici velim: nam *coronæ* sunt fastigia et summitates turrium. *ἑρεφανῶρος* Euripides, *σρεφανῶρα πύργων* Sophocles nuncupat. Originem vocabulo dedit, quod ut corona dentata plerumque est, ita sæpe et veterum mœnia, intervalla exigua, aut rimas in summo habebant, quæ pro fenestellis erant propugnantiibus. Quin deprehendas hodieque in vetustioribus muris indicia, aut potius ipsissimam formam. Vossius. De hoc loco multo Just. Lipsius Poliorc. ii. Dial. 2. Davis. Mss. plurimi *Loriculam pro hac ratione*. Clark. *Coronis*que est in solo Færnî libro. In Andino et *coronis*. In Oxon. et Urstn. *Coronis*

inmed. elapsis que et seqq. 4 vocibus. Ceteri Mss. omnes et Edd. primæ aliæque *Loriculam* vel *loricam* vel *luricam* pro hac ratione ej. alt. quam lectionem propugnat Lipsius, et ex inædificandi verbo statuit fuisse ligneam. *Coronis* optime dici possunt *orepôvas* murorum. Vide Græv. ad Hesiod. *Georg.* 916. et alios. Sed quid vetat utramque vocem admittere? Quo facit verbum inædificari. *Coronis loricam inædificari jussit*: i. e. in summo rotundi valli fastigio ædificari loriculam. B. Civ. II. 16. 'Inædificata in muris mœnia.' Nam et *orepôvas* et *orepôvas* pro ipsis muris seu eorum ambitu adhibuerunt Græci, ut in Epigramm. *ὅτι ὀρεπάρει πόλις*. lib. I. p. 90. Ed. Steph. Adde ejus Thesaurum. Immo hanc emendationem unice confirmat Curtius IV. 4. § 30. 'Angusta muri corona erat: Non pinne, sicut alibi, fastigium ejus distinxerant, sed perpetua lorica obducta transitum sepebat.' Hac addunt Edd. ante Scalig. et Mss. præter Faërn. et Andin. tamen, quare rursus intrudere nolui; sed aliquin abjici poterat ejus, si Mss. faverent. Si conjecturis indulgere licet, en aliam; quam forsitan non nemo amplectatur; et *loriculam* pro *coronis* ac ratione ej. alt. *Loricam* et *pinas* jungit VII. 72.

14 *Ut hostis a duplici propugnatorum ordine depelleretur*] Ab hac lectione multum abeunt Codd. nonnulli. Mss. Carrar. et Norvic. *Ut ab hostibus duplici propugnatorum ordine defenderentur*. Sic et edit. Rom. Ven. Beza. nisi quod in iis *defenderetur*. Recte, ut opinor. Locus enim sic videtur legendus *ut hostis a duplici fossa, duplici propugnatorum ordine, defenderetur*. Ultima vox in causa fuit, cur loco *hostis a duplici fossa*, reposerint Librarii *ab hostibus duplici fossa*: rariorem enim hic obtinet *arcendi* significationem. Quadrigarius. *Annal.* XII. 'Milites Metelli sauciabantur multo minus, et, quod maxime opus

erat, a *pinis* hostes defendebant facillime.' Quis non videt, hinc conjecturam nostram quam maxime firmari? Quod multo fiet manifestius, si audiamus A. Gellium Noct. Attic. IX. 1.; ubi sic ille: 'Quod autem ait idem Q. Claudius a *pinis* hostes defendebant facillime; animadvertendum est usum esse eum verbo *defendebant*, non ex vulgari consuetudine, sed admodum proprie et Latine, nam *defendere* et *offendere*, inter sese adversa sunt, quorum alterum significat *ἐπιρροῦν ἕξειν*, alterum *ἐκ τοῦ ἐν τοῖς οὐκ*, quod hoc in loco in Q. Claudio dicitur.' Silius Italicus v. 491. 'Defendere nescia morti Dedece.' Et VII. 170. 'Pura soliti defendere lymphæ.' Vide etiam not. ad B. G. I. 44. Vulgg. *depelleretur* ex hujusce verbi interpretatione, et *duplici fossa* omittunt ob primam vocem proxime repetitam. Davis. et Clark. Egregie hunc locum restituit Davisius, quod e meis Codicibus clarius patet. Nam Bongars. Voss. Petav. Lovan. Egmond. Gott. Dorv. Leid. sec. tert. et alii cum primis Edd. habent *ut ab hostibus duplici fossa d. p. o. defenderentur*, vel *defenderetur*. Oxon. et And. cum Scalig. adstipulantur vulgatis; sed hinc patet *hostis* esse in aliis Mss. at Leid. Sec. *hostis* et *duplici fossa* agnoscit; sed retinet *depelleretur*, quod sine dubio e Glossa intrusum. Sæpe in Cæsare et Hirtio usu venit, ut e duabus lectionibus tertiam elicere debuerimus, quæ ab auctore verosimillime videtur esse profecta. De verbo *defendere* adi Brant. ad II. 44. et III. Heins. ad Ovid. Epist. Her. v. 16. 'Defensa est humili cana pruna cass.' Dictys Cret. III. 7. 'Regis necem defenderent.' Infra. B. Civ. I. 7. 'Imperatoris injurias defendere.' B. C. II. 2. 'ut ignis jactus et lapides defendi possent.' Adde c. 9. III. 116. 'vim suorum defendebant.'

Duplici propugnatorum ordine] Altero scilicet, in pontibus; altero, sub

pontibus, in ipso vallo. *Clark.*

17 *Permitteret*] Sic *Mss.* constanter, vel *permitteret tela*. In *Leid. pr. t. permittentur*. *Edd.* tamen primæ, multæque aliæ dant *promittere*; idque placuit Heinsio ad *Silium Ital.* III. § 534. 'Quicumque datur *permittere* visus.' Sed *permittere* efficacius est, quo notatur talis jactus, ut pertinent tela ad hostes. Vide notata ad *Lucan.* IV. 651. 'Non potuit nati *Tellus* *permittere vires*.' Male legi *promitti* scribit *Gruterus* se ostendisse in *Seneca* philosopho et *Martiali* non solum, sed et nuperrimo *Taciti* schediasmate: ubi querant, quibus plus otii est.

Qui propior hostem in ipso vallo collocatus] Quo pro qui habent *Mss.* quinque: propior hostium vallo coll. tert. propior hostem vallo coll. *Palat. propior hostem vallo cum locatus* *Petav. cum locatus*, sed et nuperrimo *Vossius*. *Vulgata* jam lectio est a *Scaligero* ex *Færnii* et *Ursini* *Mss.* ac emendatione, quicum faciunt *And. Oxon. Stephan. Hotomanni Codd.* Reliqui *Mss.* et *Edd.* *Quo*. At id ex præcedentibus videtur repetitum. Non enim, quo propior erat miles, tegebatur ponte, sed quia propior erat, ideo tegi ponte eum volebat.

x. 2 Et operum magnitudinem et timorem suum] Non revera timebat, sed metum modo simulavit; quapropter legendum crediderim ex operum magnitudine et timorem suum. *Corrigendus* etiam est *Jul. Celsus* p. 162. ubi hæc referens; 'id,' inquit, 'duplici fiebat ex causa, ut et hostibus fiducia opinique Romanorum metus cresceret,' &c. Legendum *opinionem*. *Davis.* L. e. simulationem suam timoris. Conjecit *Davisius* leg. ex op. magnitudine: sed et. op. magnitudinem idem est. *Clark.* Favet *Davisio* nonnihil *Petav. magnitudine et timore suo*. Nil tamen mutò. *Ciacconius* conjecit etiam ex op. magnitudine timoris suspensionem, vel quia *Ms.* habebat ut tim.

Delph. et Var. Clas.

hoc amplectebatur.

8 Aut nostra auxilia Gallorum] Sic recte e *Ciacconii* conjectura edidit *Scaliger*, et confirmat *Cod. Oxon.* Reliqui *Mss.* et *Edd.* priores aut nostra a. aut G. vel ut in *Ms. Braht.* et *Lovan. aut nostri, aut aux.* Verum tum bis idem dixerit auctor. Gallos et Germanos intelligit, qui erant in auxiliis, sive auxiliares Romanorum: de quibus alibi sæpius.

9 Eandem] *Mss. eodem*; forte *eadem*. *Clark.* *Ciacconius* conjecit *eandem*, uti jam ante legerat *Ursinus* e suo et *Færnii* libro. Optima est conjectura *Clarkii*, cui adstipulantur *Leid. prim. Scalig. et Oxon.* In ceteris *Mss.* et *Edd.* prioribus invenias *eodem*. Sæpe qua ita corruptum in quo; et ea v. 51. Ceterum pro *submovebant* elegantius *Lovan. promovebant*; uti olim restitimus in *Lucano* VI. § 201. 'Hunc aries ferro ballistaque limine portæ Promoveat.'

14 Etsi mediocre] Non mediocre B. sec. *Vossius*.

15 Tamen stultas cogitationes incitabat barbarorum] Verba *Jul. Celsi*, ubi hoc narrat, sunt corruptissima. 'Æquo id animo,' inquit ille p. 163. 'ferebat Cæsar, Barbarorum spes manes parvisque successibus inestandas sperans.' Legit *J. G. Grævius*, 'Barbarorum spes magnis parvisque successibus inescandas sperans.' Sed multum abest, ut scopum attigerit. Repone 'barbarorum spes inanes parvis successibus incitandas sperans.' *Davis.* *Inescandas* malim.

18 Tamenetsi] *Scalig. et Leid. prim. tamenetsi.* Bene. Confer v. 34. 'Tamen etsi ab duce et a fortuna deserebantur, tamen,' &c.

10 Non amplius erant quingentis] Omnes *Msti* habent, non amplius erant quingenti: et sic rescribendum. *Vossius.* *Quingenti.* Sic *Mss.* *Vulg.* *quingentis.* Quod minus est elegans. *Clark.* *Quingenti* rescripti auctoritate *Mss.* præter *Voss.* sec. et *Edd.* *Vete-*

Cæsar

4 M

rum, uti et R. Stephani: per ellipsin *roq̄* quam: uti cum reliquis sæpe amant Caesar et Hirtius loqui. iv. 12. 'Amplius octingentos equites haberet.' Bis B. Civ. iii. 99. B. Afric. c. 1. 5. 'equites minus xxx.' c. 36. 'minus passus co.' Adde dicta ad iv. 37. sed tamen B. Civ. iii. 28. 'paullo minus ducentis:' ubi etiam vide. In Scalig. et Leid. pr. exaratur *sed tamen*.

[*Inflabantur*] *Nitebantur* B. pr. sec. tert. Petav. Vossius. Mss. inaumeri habent cum Edd. primis, in quibus hæc est periodus, *nitebantur*, probante Gratero. Mihi secus videtur, et vulgarem lectionem retineo nixus auctoritate Cujac. Scalig. Leid. pr. And. et Oxon. c. 12. 'Inflantur atque incitantur hostium animi:' ubi tamen melius, quam hic, Codd. fere omnes *inflammentur*: quo loco dicemus plura. Aliibi *inflatus*; atque ita sæpe alii. Posses legere *Barbari inflati nitebantur*. Dein reposui rursus fide Codd. Andin. et Oxou. *animum advertisset*: et c. seq. 'animum advertissent:' ac c. 16. 'Discessum h. animum advertit.' Vide ad i. 24. et mox c. 14.

x. 8 *Magnis itineribus*] Eleganter, et, ut puto, vere Leidensis ille primus habet *quam magnis*. Adi notata ad vi. 26. 'Rami quam late diffunduntur.' B. Civ. i. 55. 'Quam magnum numerum intercipiunt.' Sic enim Mss. B. Hisp. c. 33. 'Cœnam quam epimam adparari.' Apulei. Met. iv. p. 65. 'loro quam valido.' v. 99. 'quam concolores fallacias.' 101. 'nisi quam valido:' et sæpissime: quare nollem, tentatum esse locum l. viii. Init. 'fuit Charite quam misella' ab Ill. Heinsio ad Ovid. Ep. xvii. 192. legenti inquam. Præcedit *sic annuntiabat*: nec magis valet Gruteri lectio susp. 1. 14. *quoniam*.

10 *Præsidio pabulationibus*] Sic Manuscripti, et veteres editt. Primus Gab. Faërens recepit *pabulatoribus*, quem perperam secutus est Jos. Sca-

liger. Et eodem modo dictum hoc, quo apud Spartianum in Pescennio Nigro legitur, 'cum videret provincias facili administrationum mutatione subverti:' pro *administrationum*. Sic Caesar de Bello Civili iii. 32. 'Erat plena victorum et imperiorum provincia.' Sed talia plura occurrunt. Vossius. Consentiant mei omnes. Sic *legationes* pro legatis, *ministeria* pro ministris, *matrimonia*, pro uxoribus, et quæ sunt id genus innumera, quæ supra jam aliquoties occurrerunt et a Viris doctis notata sunt. Vide et c. 16. et c. 19. 'inpetas invidiarum.'

xii. 6 *Nostros in insidiis*] *Nostros insidiis*, Palat. et B. tert. *nostros insidias*, Ms. Cujacii. Vossius. Et Ms. Regius. Clark. *Nostros insidiis* exaratur in And. Oxon. Scalig. Dorrill. Beng. tert. Palat. Petav. a m. sec. (nam a manu prima, ut diximus, hæc non habet cum reliquis antiquioribus) Ed. Beroald. *In insidiis* Leid. sec. cum Edd. primis. *Insidias* etiam Leid. prim. Grutero suspectæ sunt hæc voces *in insidiis*. Sed quid ni exponere possumus *elicere insidias* pro *in insidiis*? Vide omnino notas ad Lucan. vi. 85. 'discussere salo,' id est, in salum: et adde infra ad B. Civ. ii. 19. B. Hisp. c. 13. et sæpissime. Nam *in insidiis* pro *in insidiis* positum esse, non temere credo; licet etiam alibi hoc non displicitarum, qui *in insidiis* conicere, *in castris* venire et similia propugnant apud aurei ævi scriptores: præterquam quod in hic loci a Mss. absit.

7 *Ille dies*] Ciacconius rescribit: *ille die obv. scil. sors*. Emendatione valde ineleganti. Clark. *Oboenerat*. Non damno: monendam tamen in Lovan. Dorrill. Palat. et Edd. Rom. Ven. ac Mediol. scribi *venerat*. Quæ mutatio non rara est. Vide Græv. ad Justin. xiii. 4. 'Pars Ptolemæo forte venit.' Burm. ad Phædr. Fab. 2. in fin. 'Majus ne veniat malum.' *Venit dies* apud auctores frequens est,

de statuto die. B. Gall. 1. 8. 'Ubi ea dies, quam constituerat cum legatis, venit.' B. Civ. 1. 87. 'cujus illi diem nondum venisse dicerent.' V. Cl. Barrm. ad Pluadr. 1. 16.

12 *Vertice*] *Verutio* Ms. Cujac. et vetus cod. Vossius. *Neruto* addit Leid. pr. *Verutio* Scalig. et Cujacii, non autem pro *Vertice* habent *Verutio*, ut ait Vossius. *Verutio* est in Petav. margine. *Veriace* Pal. et Dorvill. *Vertice* dux Leid. sec. *Vertistius* in Celso. *Vertice* nomine Gallus occurrit v. 46. 49.

16 *Infantur atque incitantur*] *Inflammanur* est in Mss. quinque. Vossius. Mss. quinque Voss. et Norvic. cum editt. Rom. Voss. Beroald. Steph. *inflammanur atque incitantur*. Sic nooster de Bell. Afric. c. 19. 'Hac spe atque audacia *inflammat* Labienus.' Cum igitur ea lectio Codicum auctoritate nitatur, idoneam ejus rejiciendae causam non video. *Davis. Inflammanur*. Sic Mss. Al. *infantur*. *Clark. Inflammanur* est etiam in Edd. Mediol. Inc. Vascos. Stradæ aliisque, et Mss. omnibus, exceptis tamen Andin. et Oxon. forsan etiam Cujac. et Scaliger. ac Brantii: nam de varietate nihil ille monet: quare mutare *et infantur* rursus nolui, licet et altera lectio *Inflammanur* non minus sit bona. Sed et cap. præc. *inflabantur* habuimus: quamquam auctor variare has lectiones, et *infantur* ex compendio scripturæ facile nasci potuit: at dubitationem tollat consensus Codd. et Edd. B. Civ. III. 108. 'Hunc incitantem suis, et regis inflatum pollicitationibus.'

XIII. 1 *Intermittuntur*] Bong. pr. sec. Petav. Vossian. pr. sec. Leid. pr. Oxon. Egmund. habent *intermittit*. Quod non temere damnem. *Caesaris* nomen sæpe in his Commentariis relictur, ut quod satis prae se subintel ligatur. Vide ad II. 17.

6 *Resistentibus*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii et Edd. Vett. *in resistendo*.

Clark. In resistendo etiam Vascon. Steph. et alii cum Mss. fere omnibus. Sine dubio ex Glossa alicujus explicantis *et resistentibus*, quod servant Ms. Hotom. Bong. prim. And. et Ox.

12 *Aut nonnulli pavore coacti longius profugerent*] Bongars. sec. aut nulli *pavore coacti*. Lego, aut inani *pavore coacti*. *Davis. cur. sec.* Sic non exstat in Bong. sec. sed *pudore*, quod exhibent reliqui omnes Mss. et Edd. ante Scaligerum, qui Ursiniani codicis lectionem recepit, et etiam amplexus est Gruterus, ac Lipsius, qui libri sui margini adscripsit *timore*. At *pudore*, quod sæpe in Mss. commutatur et confunditur cum *timore*, *pavore*, non ausim hic penitus dammare. Potuerunt longius profugisse, quia pudebat eos in castra reverti. Ceterum Daviali conjectura non est necessaria. Si quid mutandum, facile esset rescribi *nonnullis*. Quod plane legitur in Vossiano primo. *Nonnullis pudore coactis* Bong. tert. et Voss. sec. ac Carrar.

14 *Secundis minimisque rebus*] Ita Scaliger edidit. Antea fuerat *secundis minimisque rebus*: quomodo et legitur in pr. ac sec. Bongars. Pro quo Ursinus legebat *maximisque*. Ego neutrum recte cepisse locum aio: et rescribo *secundo minimis*. Hoc est paululum modo secundis. In Cujacii Ms. et v. c. pro *minimisque* erat *parvulis*, quod glossema est, postea et textui inrepsit, ac Hirtii ipsius vox extrusa est. Inter ea vel hæc vox satis ostendat, Hirtium scripsisse *minimis*. Ego sane commodissimam hic sententiam video. Nam auctor, ut instantiam Gallorum describat, ait dubium fuisse, utrum rebus parumper secundis inflatiores, an mediocriter tantum adversis timidiore fuerint. Sed pro eo, quod statim subditur, *adversis mediocribusque*, constanter in quinque Mstis B. pr. sec. tert. Pet. ac Palat. est *adverso mediocri casu*. Ita et v. c. habet, unde non dubito

rescribere hoc pacto totam hanc per-
 rhodum : ' Ut vix judicari posset,
 utrum secundis minimis rebus inso-
 lentiores, an adverso mediocri casu
 timidiore essent.' Vossius. *Secundis*
minimis rebus insolentiores, an adversis
mediocribus timidiore essent. Scaliger
 edidit, *secundis nimisque rebus.* Ur-
 sinus legit, *maximisque rebus.* Uter-
 que sensu plane contrario, atque erat
 mens Auctoris. Mss. habent, *secundis*
minimisque rebus. Quam esse veram
 lectionem, recte vidit Dionys. Vos-
 sius; deleta solummodo particula *que*,
 qua addita opus esse facile judicare
 potuit Librarium incitiam. Porro,
 pro *adversis mediocribusque*, ut Scaliger
 minus recte edidit; in Mss. est, *ad-*
verso mediocri casu. Quod æque pro-
 bium est. Clark. Non Ursinus, sed
 Ciacconius legebat *maximisque*. Per-
 peram omnino. *Minimisque* Matorum
 turba habet cum Edd. Vetustis: unde
 recte Vossius *minimis*, male tamen ut
 Glossam proscribens *parvulis*, uti sine
que liquide exstat in Andino, et Oxon.
 In Leid. pr. est quoque, uti in Cnjac.
 ac Scalig. *parvulusque*. Vocula hæc
 Cæsari et Hirtio in deliciis fuisse
 videtur: adeo sæpe ea untur: ' par-
 vulum detrimentum' v. 52. ' parvula
 prelia' iv. 30. v. 50. ' parvula causa'
 B. Civ. iii. 72. ' parvula navicula'
 c. 104. et alibi: ut et Hirt. in B.
 Afric. c. 37. ' parvula proclivitas.'
 c. 54. ' parvula caussula.' c. 63. ' par-
 vulum navigiolam.' c. 87. ' parvula
 fossa:' unde puto, me recte in tex-
 tum recepissem. Jungit auctor uni
 substantivo duo adjectiva, uti non
 raro ceteri scriptores, tam hic, quam
 c. 6. ' nullum summum bellum.' Vide
 etiam B. Alex. c. 29. Dein *adversis*
mediocribus exhibui, auctoribus Mss.
 And. Oxon. et Leid. pr. atque Edd.
 Venet. 1517. Ald. Basil. *mediocribus-*
que male Manut. Gryph. Plant. Sca-
 lig. et reliquæ. At primæ cum Mss.
 reliquis, item Vascos. Str. Steph.
 Cellarius, &c. *Adverso mediocri casu*:

quod tamen e Glossa sive explic-
 tione ortum videtur: (nam in Leid.
 primo scribitur *adversis mediocribus*
casu;) nisi lateat quid abstrusius.

XIV. 4. *Aut atate aut viribus in-*
fiores] Loco vocis ultimæ *infirmiores*
 reponit Pet. Ciacconius; sed non est,
 cur quidquam mutemus: *inferior* enim
 tantundem valet ac *infirmior*. Insti-
 nus v. 11. 12. ' Exæquandasque vires
 partium, et inferiores auxilio levand-
 os.' Idem VIII. 1. 3. ' Auxilium in-
 ferioribus ferendo.' Sic et ' multitu-
 dine inferior' est Sulpicii Severi Hist.
 Sacr. i. 4. *Daris*. Bene hoc defendit
 Davisius. Adde Cæsarem B. G. iii.
 25. ' sub sarcinis inferiores animo
 adoriri.' Geminus plane locus est
 Ovidii Met. iv. 652. *Viribus infe-*
rior (*quis enim par esset Atlanti Viri-*
bis?)

8 *Copias armorum pro suis instru-*
unt castris] Ita e Mss. Ciacconii pri-
 mus edidit Scaliger, quem reliqui se-
 cuti sunt: cum vulgo ante ipsum
 excusum esset *copiis armorum castra-*
rum vias instruant; quæ lectio con-
 firmatur Mss. And. et Oxon. Reliqui
 cum Edd. primis et R. Steph. *copias*
a. in (deest præpos. Bong. tert. et
 Voss. sec.) *suis instruant castris*. Sine
 dubio male, et Ciacconii lectio utri-
 que præferenda. *Instruere copias pro*
castris, id est, disponere eas ante
 castra: quomodo passim 'instruere
 legiones,' 'aciem,' et eodem fere
 modo statim 'instruere legiones pro
 vallo' c. 15. immo supra c. 9. *copias*
instruant pro castris. Nihilominus
 aliud quid ex Mss. diversitate
 latere puto, et scribendum opinor
copiis armorum vias pro suis instruant
castris. *Instruant vias copiis*, ne eas
 occupare possint Romani, et sic prius
persequi inciperent, &c. ex quibus verbis
vias videtur hic esse necessariam:
 quod facile excidisse potuit ob vicini-
 tatem *rois suis*.

11 *Neque resistentes tanto collis ad-*
accensu lacerandos judicabat] Pr. et

sec. B. ac v. c. habent, *neque resistentes aggrediendos tanto collis adscensu judicabunt*. Quod rectum videtur; nam illud *aggrediendos* majorem vim habet. Vossius. *Aggrediendos*. Sic Mss. plurimi. Al. *laccensendos*. Clark. *Aggrediendos* sive potius *adgrediendos* (nam ita est in Bong. pr. sec. Voss. pr. sec. Egmond. et aliis) ante *tanto* exhibent quoque Mss. aliorum et mei, Edd. primæ ac R. Stephani, delentque *laccensendos*. Verrum tamen Andin. Cujac. Leid. prim. Oxon. ita legunt *neque resistentes, neque cedentes tanto collis adscensu laccens. jud.* Unde elicio hanc lectionem *neque resistentes aggrediendos, neque cedentes tanto c. ad. laccens. j.* *Aggredi* eos, dum resisterent, et loco opportuno manerent, noluit Cæsar: ut patet vel ex c. 9. *Cedentes* autem *laccensere* omnino studebat; at hoc non poterat fieri *tanto collis adscensu*: ideo celerrime copias admovit, et *jugum*, quod intercedebat, occupavit.

14 *Nostris militibus*] Ita Ms. Reg. In aliis deest *nostris*. Clark. Addunt eam voculam Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. posterior: sed in Mss. meis non comparat.

15 *Ita quum paludem impeditam a castris c. dividere (quæ, &c.)* Intricatior locus est, nec, ut videtur, sine menda. Videamus ergo, quid in Mss. sit ac Edd. primis. *Ita* non habent And. et Oxon. *Itaque* Ortel. *quum* deest Bong. pr. At *palude impedita* Mss. ad unum omnes, nisi quod in Bong. sec. a manu sec. sit *palus*: uti etiam in Ortel. et Edd. principibus: a carent Andin. et Oxon. in *castris* Ort. *Divideret* Leidenses, Vossiani, Cujac. Scalig. Oxon. Petav. Bong. sec. tert. Palat. Egmond. Gottorp. Dorvill. *dividerentur* Lovan. Carrar. et Brant. *dum videret* Bong. pr. *dimitterent* Andin. Ex his diversitatibus commode legi posse arbitror: *Itaque* vel ita *quum paludes impeditæ a castris contra dividerent*. Vulgo jungere de-

bent *cum animum adverteret*. Verum id Cæsar jam demum non animadvertit, sed quamdiu hic castra habuerat, hoc sciverat. *Paludes*, ut sæpe, dicuntur totus ille locus palustris. Pluralis autem hic numerus ansam corruptioni dedisse videtur. Mox *difficultate* legit Ciacconius, ut *quæ* ad *paludem* referatur. Sed hæc correctio sine Mstorum ope non est necessaria.

19 *Animum adverteret*] Eleganter hanc lectionem Manuscripto Norv. debemus: in editis enim est *animadvertet*, quæ sane scriptura pares Veneres non obtinet. Vide not. ad B. G. I. 24. et B. G. v. 18. *Davis*. Sic quoque Bong. pr. Voss. pr. And. Oxon. Lovan. Egmond. Gottorp. et duo alii cum Ed. Incerta. Vide ad c. 11.

xv. 5 *Cognita, Cæsar*] Leid. pr. et Oxon. *Cæsar, cognita*. Recte. Vide ad II. 49. 'Quibus litteris Cæsar adlatis.'

6 *Muniri jubet c.*] Non adsentior viro docto, hæc verba pro spuris habenti, quasi satis subintellecta subsequi. *Absolutis operibus*. Non ita solent Cæsar et Hirtius. Ceterum *munire* est in Bong. pr. et Oxon. sed Cujac. Petav. Scalig. et Leid. pr. *metatis*, *Menapios munire jubet castra*: quasi hoc onus injunxerit Germanis, qui ipsi erant in auxilio. Confer c. 13. Nihil temere tamen adfirmo. Dein pro *absolutis*, quod servant Mss. Cuj. Scal. Leid. pr. Oxon. et And. reliqui habent, *ac solutis*. Dorvill. Palat. Carr. et Edd. Rom. Ven. Med. aliæque *ac solitis*. Gruterus, Lipsiusque hinc conjecerunt leg. *castra solitis operibus*. At vulgaris lectio multo elegantior est, concinniorque.

10 *Sine cibariis*] *Sine periculo* est in Ms. Cujac. B. pr. sec. tert. Pal. Pet. et vet. cod. nostro. *Fossius*. Mss. *Sine periculo* et *ceperunt* pro *inierunt*. Clark. Utrumque est etiam in Mss. meis, et Edd. primis. Soli Codd. Andin. et

Oxon. pro vulgatis faciant. Et certe *sine cibariis* verum arbitror. Inedimenta enim præmiserant jam. Vide c. 14. Quidni scribere possumus *neq. pernoscere sine periculo, aut d. permanere sine cibariis*? Dein nemo non videt elegantius hic esse *inire consilium*: cujus glossa est *capere*: ut patet e Bong. pr. in quo *repperunt*. *Inire consilium* nostri cum aliis aliquoties adhibent. II. 13. 'Inito consilio'; et c. 16. infra, 'Consilium initum.'

11 *Fasces ubi consederant per manus stramentorum, &c.*] Ita omnes Msti habent et hæc et sequentia: verba tamen mire distorta et transposita sunt. Scio quidem subinde id fieri in Cæsare, atque Hirtio, sed una tantum vel altera vocula alieno ponitur loco. Itaque vereor, ut Hirtius ita scripserit. *Vossius*.

6 *Nam in acie sedere Gallos consueasse superioribus commentariis demonstratum est*] Putabat Hotomannus respicere Hirtium ad verba, quæ III. 18. leguntur: 'velut explorata victoria, sarmentis virgultisque collectis, quibus fossas Romanorum compleant, ad castra pergant.' Ego prorsus id nego: nam quod Hirtius remittit lectorem ad commentarios Cæsaris, est propter morem Gallorum, quos ait in acie *sedere* consuevisse. At nihil illo loco Cæsar de *sedendi* more: quare siquid iudico, vel periit hic locus ex commentariis Cæsaris, vel allucini corruptus legitur. Porro pro *commentariis demonstratum est*, Mss. B. pr. sec. tert. Pal. Pet. habent *commentariis Cæsaris demonstratum est*. *Vossius*. Crediderim equidem additamentum e margine in textum irrepsisse. Vide Viri doctissimi Jos. Wasse notas ad Sallustium p. 294. *Clark*. De hoc loco sic Lipsius in Epistola ad Joan. Vivianum data: "Ad quæsitum tuum in Hirtio, seorsim hic habet: Consului librum, qui pervetus apud me a Torrentio: sed is totidem verbis hæc repræsentat:

Fasces, ubi consederant (nam in acie sedere Gallos consueasse superioribus Commentariis declaratum est) per manus, stramentorum ac virgultorum traditos. At tu duo ambigis, et ubi hoc Cæsar? et quomodo credibile, majores nostros in acie et pugna sedisse? De loco Cæsaris, credo Hirtium adspicere istum e Comment. III. 18. 'Galli sarmentis virgultis collectis, quibus fossas Romanorum complerent, ad castra pergunt.' Non dicit in iis *sedisse* aperte, fateor; sed tangit fortasse, et assignificat. At quis id credat, inquis? Mehercule nec ego tecum, nec capio, quomodo, ubi ordines disponendi, tela et manus movende, ignavi homines sederint. Ego vel a Celso, hoc verbum *aciei* esse, non pro ipso prælio aut prociectu, sed pro bello arbitrer: id est, ut in castris, et tempore belli majores nostri sederint; aut pro *alii* voce permutandum. Ut velit scribatque, Gallos, cum otiosi, etiam in ipsis castris plurimum sedisse. Quid miri, inquis? Imo est, pro Romanorum moribus; nam sessio minus apud eos crebra: ambulabant magis aut jacebant. At barbari aliter, quod et Tacitus de Germanis notat; et Strabo de Hispanis, loco, qui valde hæc facit, libro III. scribit 'Vettones venisse ad Romana castra, vidiisse Centuriones, et Tribunos quosdam per spatia obambulantes, et se vertentes. Illos, arbitratos insanire homines, accurrisse, et manibus nutibusque ad tabernacula sua deduxisse; quasi necessum esset aut sedere in otio, aut in acie pugnare.' Verba ultima Græce sic habent 'ὅς δὲ τὸν ἡμέτερον καὶ θορύχων ὑποδύνας, ἡμυχρόθας. Vides Barbaricum sensum et morem; pro quo tamen etiam legi in Hirtio possit *ante aciem*. Hæc doctissimus ille vir Centur. ad Belgas Epist. I. 3. quæ tamen haud arident. V. C. Jos. Wassius ad Salustii Jugurth. c. 24. additamenti loco ponit

hæc verba, 'nam in acie sedere Gallos consuesse superioribus Commentariis declaratum est;' eaque putat a calamo nugatoris adjecta fuisse; quod voces *ubi consederant* de sedendi actu ceperit, cum revera denotent *ubi castra posuerant*. Ingeniose quidem; hoc modo tamen ipsæ voces, *ubi consederant*, supervacaneæ videntur ac inutiliter; sequitur enim 'quorum summa erat in castris copia.' Codices dant *fascēs ut consueverant*. Lego 'Fascēs, ut consueverant, stramentorum et virgultorum, quorum summa erat in castris copia, per manus inter se transditos,' &c. Ita recte procedit oratio, ne inani tautologia laborat. Nimirum cum nesciret inepetulus aliquis, quem usum in castris præbere possent stramentorum et virgultorum fascēs, nisi forsā in iis sederetur; inaudita quadam Gallorum consuetudine Hirtium nostrum censuit adornandum. Davis. cur. sec. Non capio sensum *rāv uti consueverant*, quod e Mss. reponi vult Davisius; an ergo fascēs soliti erant per manus inter se tradere, vel ante aciem collocare? unde hoc didicit Davisius? Neque etiam Mss. omnes habent *ut consueverant*: nam Cujac. Faërn. Ursin. Scalig. Leid. pr. Andin. et Oxon. dant *ubi consederant*. *Consueverant* Dorv. *constituerant* Leid. ser. *ubi ut consueverant*. Voss. tert. Ex una et vera Hirtii scriptura, dū per Glossas confectæ sunt. Legendum enim *uti consederant*, i. sic uti in castris locati erant, vel sessione proprie sumenda, quod malim, vel uti dispositi erant in genere, quieti nempe, ne tumultuando et discursando res aperiretur Romanis, per manus fascēs iraditos ante aciem collocaverunt; sensu claro et eleganti. Usus ille particulae *uti* vel *ut*, a Librariis non perceptus, corruptionis causa fuit. Sic sæpe in his commentariis; 'sic ut meridie conquieverat, uti pro castris collocaverat.' Et alia sæpe corrupta.

Vide omnino ad v. 43. 'Ut se sub ipso vallo constipaverant.' In seqq. accedo omnino Cl. Wasseo. Mss. tamen omnes agnoscunt; ex quibus uti et Edd. pp. reponi etiam namque pro nam. De traditione instrumentorum per manus aliud habemus exemplum vii. 25. de B. Civ. i. 68.

14 *Signo pronunciato*] Rarus loquendi mos. Signum hic est *ordina*, seu tessera, quæ Gallis omnibus data, ut siquando pronunciari eam audissent, incenderent sarmenta ac fugam facerent. Alioqui *signum dare* plerumque scriptores dicunt. Vossius.

16 *A conspectu texti*] Ursini codex extulit, quod placuit Faërn. Suffragatur ei Oxon. In Leid. tert. et Ed., Inc. est *exercitus Rom.* sine *texti* vel *extulit*: quod sumtum esset pro *sustulit*, *abstulit*. Nil muto: *tegere a conspectu*; ut apud Valer. Maxim. iv. 7. § 2. 'Gracchum ab irruentibus telis obposito corporum texerunt.'

xvi. 3 *Et turmas mitti*] Abest copula eleganter a Leid. pr. Oxon. Bong. pr. tert. Male vero *turmas mitti* abest a Mss. omnibus, si excipias Cujac. Scal. Leid. pr. And. et Oxon. Admovit propius pedites Cæsar, sed equitum turmas inmisit ad insequendum, dum interim cum peditibus tardius procedit, insidias veritus.

5 *Subiinteret hostis*] Sic restitui ex Ms. Norvic. et edit. Beroald. sensu ipso suadante; et hanc sane lectionem, si Codd. nihil juvissent, secutus essem. Vulgg. *subsistere conaretur*, quasi *conatu* ullo opus erat ad locum tenendum, quem jam possidebant: eum enim non tentantur Romani. Davis. Acquiescit in hac emendatione Clarkius, atque ita reposuit, suffragante forsā Oxoniensi. Reliqui Mss. ad unum omnes *subsistere*. Quod revocavi. Quia facile subintelligi potest aliquod verbum, ut *vellet*, *posset* vel simile: licet per unum verbum *conaretur* se explicet auctor. De his vide ad vii. 77. viii.

5.: et alibi. Si tamen in pluribus idoneis Codd. *subsisteret* inveniat, ad id magis inclinarem. Habet autem Gryphus quoque in Margine.

6 *Fumum et flammam*] Tametsi proba hæc lectio, dissimulare tamen non debui in B. pr. sec. tert. Pal. Pet. ac v. c. nostro pro *fumum* legi, *summum jugum*. Vossius. Carrar. quoque et Mss. mei omnes, si And. et Oxon. excipias, item Ed. Inc. habent *summum jugum* vitiose procul dubio: unde tamen facile vera, ut opinor, emendatio se sensibus nostris offert, scilicet *fumum jugem*: quomodo coniecit jam olim in ineditis Gruterus: quem laude sua defraudare nolui. *Jugis fumus* hic est *continens*, ut supra *flammam* vocat Hirtius, *non intermissus*: perpetuo undans; ut poetæ loquuntur. Passim aqua fontana dicitur *Jugis*. Sallust. B. Jugurt. c. 89. 'jugi aqua utebatur.' Consule Cel. Benti. ad Horat. Epist. i. 15. 15. 'Puteosne perennes Jugis aquæ.' Sic etiam duo Codices, a me visi, non *dulcis*. Lactantius Epit. c. 11. 'Et tunc etiam lacrimæ juges, et gemitus perpetes.' Sic lego ex antiquissimi Cod. Bonon. lectione *jugis*. Vulgo *luctus et gemitus* p. nisi malis cum Psaffio et aliis e Taurin. Ms. *lacrimæ juges, luctus, &c.* Nec tantum de liquidis, sed et de aliis rebus usurpatur. Plauto in Pseud. i. 1. 82. 'jugis thesaurus.' Avieno descr. Orb. v. 181. 'Jugis ubique Mugitus pelago est, gemitu loca cuncta resultant.' Veget. ii. 23. 'Jugis perpetuoque exercitio.' Apulei. Flor. n. 13. 'Oratio tempore jugis.' *Intrare fumum* dicit, ut 'intrare insidias' B. C. iii. 38.

8 *Partes animadverterent equorum*] Sic post R. Stephanum Scaliger, ceterique ediderunt. Olim edebatur *partes animadverterunt*; *equorum ins*. Vulgo ante Scal. excusum est *adverterent*; *equorum ins*, sed recte Ciaccon. Hotom. et Brantius distinguen-

tes legunt, *adverterent equorum*: quomodo jam exhibuerunt Vascos. Basil. Strada et Ed. Gryph. posterior. Confirmaturque Mss. Andinis et Oxoniensi. Ceteri minus bene *Animadverterent*. *Advertere* est perspicere et cognoscere equorum suorum priores partes. Quod non poterant prædoso fumo. De hoc istius verbi sensu vide Cl. Berm. ad Gratii Cyneg. 148. 'Advertitur annus:' et ad Nemes. Ecl. i. 41. 'Tu nostros adverte modos.' Hirt. B. Alex. c. 15. 'Ubi Cæsaris animus advertit Euphranor.' c. 30. 'Quum castra opere vallata adverteret:' ubi itidem Mss. plerique *animadv.* c. 44. 'Repente adversam ad se venientem navem advertit.' Sic Mss. optimi, alii *animadvertit*: atque ita legendum conieci vii. 45. 'qui ex oppido non adverterentur.' De confusione horum verborum adi ad iv. 16. et B. Civ. i. 81. 'Adverso vitio castrorum.'

14 *In pabulat.*] Si vel unus idoneus addiceret Codex, amplecterer lectionem Scaligeri, quomodo et coniecit Gruterus, delendo *rd in*: ut *pabulationes* eodem sumantur sensu, quo c. 11. 'Præsidio pabulationibus mittit.' Sic certe seq. capite rursus Oxon. pro *pabulatoribus* exhibet *pabulationibus*.

xvii. 4 *Quos in insidiis eo loco collocaret*] Lege *collocaret*, ut habent Norvic. Voss. Egmond. hoc enim jam factum fuisse, constat. Davis. cum sec. Accedunt Voss. prim. Leid. pr. sec. tert. Egmond. Scalig. Lovan. Dörvill. et Edd. primæ alique multæ; quare reposui.

5 *Pabulatum missuros suspicaretur*] Si in eo loco *frumentum* simul ac *pabuli* fuit copia, par est, ut censeamus Romanos *frumentatum* æque ac *pabulatum* missuros. Quid igitur? Vocem *pabulatum* prorsus abundare pnto, eaque deleta lego, *quem in locum propter copiam frumenti et pabuli Romanos missuros suspicaretur*. Ne vero soli

meæ conjecturæ fidem des, eam diserte firmant Bongars. tres, Petav. Norvic. Lovan. Goltorp. Davis. cur. nec. Fateor sub verbo *pabulatum* facillime posse subintelligi *frumentationem*; utraque enim res uno *pabulationis* nomine venit; Immo video *pabulatum* agnoscî a Cnjac. Scalig. Leid. pr. Oxon. et Andino. Nihilominus malim cum Grutero et Davisio hinc eam vocem expellere, auctoritate ceterorum, quotquot vidi Codicum, aliorumque, nti et Edd. antiquissimarum: item Beroaldi. *Mittere*, subintellecto accusativo ejus, de quo sermo est, sæpissime poni notum est; quamvis intrudatur sæpissime. Vide ad l. 34.

7 *Equitatumque qua consuetudine*] Ms. Norv. *Equitatumque sua consuetudine*. An legi possit *equitatum, quem sua consuetudine, &c.*? Certe clarior hoc modo et dilucidior erit sententia. In Aldino est *equitatumque, quem ipse pabulatoribus*; quam lectionem probat Fr. Hotomannus; et quidem recepta est facilius, nec tamen admitto, emendatorem enim redolet. Davis. *Quem præsidio pabulatoribus mittere semper consueverat*: ita exhibet Ms. Regius; nisi quod, pro *præsidio*, scriptum sit *ipse auxilio*. Scaliger alique ediderunt, *qua consuetudine*: Ms. Eliens. habet, *sua consuetudine*; forte *QUEM sua consuetudine*, voce *quem* in præcedentem *equitatumque* absorpta, *pabulatoribus mittere præsidio consueverat*. Clark. Temere hæc interpolavit Clarkius. Nostri omnes vulgatis consentiunt; nisi quod *quem c.* habeat Leid. sec. sed Bongars. pr. *præsidia*. Vere: sic '*præsidia* Cæsari adduci' Hirt. B. Alex. c. 25. quæ vox hinc excidit in versum sequentem; ubi *auxilia* esse scribendum recte docuit Vossius. Hic deest in Leid. pr. quod meam opinionem unice confirmat. Dicit Cæsarem consuetum esse pabulationibus (sic enim Oxon. vide c. 11.)

mittere *præsidia* equitum *præennium*.

9 *Hæc interponit præsidia levis armatura*] Ita quidem Scaliger edidit, alique, sed potior mihi est auctoritas sex Mss. Cujacii, B. pr. sec. tert. Pal. Pet. Ii habent *auxilia*, quæ genuina vox. Nam, ut Festus ait, '*auxiliares dicuntur in bello socii Romanorum exterarum nationum, dicti ex Græco vocabulo αὐλῆρος, quod nos dicimus rerum crescentium anctionem.*' Atqui loquitur hic Hirtius de Germanicis auxiliis, quæ Cæsar ideo *transduxerat Rhenum*, (supra dixit auctor noster,) *ut equitibus interpositi præstarentur*. Et paullo ante de iisdem dixit: '*nostra auxilia Gallorum Germanorumque.*' Item infra, '*Germanosque pedites summæ velocitatis.*' At vocem *præsidia* pro *auxiliis* legere me nusquam memini: et merito. Tria enim diversa sunt *præsidium, auxilia, et subsidia*. '*Præsidium,*' ait Festus, '*est quod pro utilitate ac salute alicujus, auxilii gratia præponitur. Subsidium, quod postpositum est ad subveniendum laborantibus.*' Unde et in Glossis *præsidium* exponitur *προστασία*, et *φωσφά*: itaque elephantos et similes belluas optime appellaveris *præsidia*. De subsidiis etiam manifestissima res, et satis declarant hæc verba Cæsaris de Bello Civili I. '*primam aciem quaternæ cohortes ex v. legione tenebant, has subsidiariæ ternæ, et rursus aliæ totidem suæ ejusque legionis subsequebantur.*' Hic videmus *subsidia* quoque e Romanis fuisse. Eosdem tamen *auxiliares* cohortes confecisse, nullus, arbitror; mihi probaverit: saltem ubi proprie auctores loquuntur. Nam illud observandum, sæpe absolute has voces poni, et auxilium ferre, non minus de Romano, quam Gallo dici posse. Et tum *auxilium, præsidium, et subsidium*, idem fere notare ac promiscue usurpari omnes scimus: et Glossæ quoque

σχυρά vel *βοήθειαι*, utrumque interpretantur. Sane ipse etiam Cæsar de Bello Civili III. *præsidium* posuit pro loco, cujus natura robur addit, uti colles sunt: ait enim; 'Cum legio Cæsaris nona præsidium quoddam occupavisset, et munire cœpisset, huic loco propinquum et contrariam collem Pompeius occupavit.' Quem locum frustra tentat Ciaceonius: probus est et sanus. *Vossius*. *Auxilia* Mss. ad unum omnes: ut bene emendat *Vossius*. Sed Edd. primæ, præter Incertam, jam habent *præsidia*, ne quis credat Scaligeri esse inventum. Vide notam præcedentem. *Præsidium* autem sæpe de loco ipso dici, vide ad B. Gall. VI. 34.

XVIII. 3 *Impeditissimis aut altissimo flumine*] Nihil in hisce temere delendum esse anadent Cujac. Scalig. And. Leid. pr. et Oxon., qui ita hunc locum exhibent: nisi quod ultimi scribant *flumine altissimo*. Reliqui Codices tum aliorum tum mei et Edd. primæ *silvis undique aut impeditissimo flumine*: in Bong. primo est *Impetissimo* et rec. manu superscriptum *impetuosissimo*; uti disertè exstat in Gortorp. et Voss. tertio: *impedimento* Leid. tert. et Ed. Inc. *Altissimo* videtur excidisse; et inde a *silvis* ad *flumen* adjectivam vocem esse translata. Utrisque vox *impeditus* optime convenit. Vide ad VI. 18.: et uti hic, sic B. Civ. III. 77. 'altissimis fluminibus, atque impeditissimis itineribus': si quid mutandum, malim 's. u. impeditissimis, aut impetuosissimo flumine.' Verum dubiæ nimis fidei est vox *impetuosus*, quæ in Vett. Edd. Plinii xxxv. 10. sub finem legitur, sed Mstorum auctoritate ejecit Harduinus. *Impetuosæ* occurrit apud Messallam Corvinum, auctorem subposititium, quare *ἐνέχυρ*. Quamvis vox *impetus* de rapacitate fluvii frequenter adhibeatur. Consule modo Cl. Burm. ad Phædri Prol. I. III.

4 *Flumine, velut indagine, munitum; hunc circumdederunt*] Sic Ms. Reg. Al. *hunc insidiis circumdederunt*. Quæ plenior et vera lectio est. Neque contemnendus est, quem exhibent nonnulli Codices horum verborum ordinem;—*flumine munitum, velut indagine hunc insidiis circumdederunt*. Ut illud, *velut indagine* scilicet, non ad *flumine*, sed ad *insidiis* referatur. *Clark*. *Flumine, velut indagine, munitum, hunc insidiis circumdederunt*. Aptius, ut opinor, insidia capiendis Romanis destinata, quam silva vel flumen *reti venatorio* (ea enim est *indaginis* potestas) comparentur. Vide Tacitum in Agricola c. 37. et Livium VII. 47. Igitur lego, 'Campum—silvis undique aut impeditissimo flumine munitum; velut indagine hunc insidiis circumdederunt. Explorato hostium consilio nostri,' &c. Sic enim dant Bongars. tres, Petav. Lævan. Voss. Pal. Egmond. et Norvic. vocabulo *altissimo* deleta. *Davis*. cur. sec. *Munitum, velut indagine hunc, &c.* Ita secure reposui auctoribus Mss. tantum non omnibus, et Edd. vetustis. *Insidias indagini* comparat, non *silvas* vel *flumen*.

Hunc insidiis circumdederunt nostri. Explorato] Locum pessime ab aliis interpunctum et a Scaligero retentum, ita distingue: *hunc insidiis circumdederunt. Nostri explorato, &c.* Nam præterquam quod ita reliqui omnes Mss. habent, in prim. et sec. Bongars. disertim hæc verba ita leguntur: *circumdederunt. Explorato hostium consilio nostri*. Nam illud *circumdederunt*, refertur ad hostes, hoc modo: hostes cum campum delegissent ad rem gerendam, hunc insidiis circumdederunt. Nostri explorato eorum consilio in eum campum venerunt. Mutandi primus auctor Ciaccionius fuerat, cujus auctoritate decepti alii Hirtium depravarunt. *Vossius*. Ineptissima plane omnisque sensus experte interpunctione, (ut

recte annotavit Dionys. Vossius,) corrumpit hunc locum Ciacconius: qui scribit, *hunc insidiis circumdederunt nostri. Explorato hostium consilio, &c.* Quam tamen absurdissimam emendationem secutus est Scaliger et recentiores. Clamat tum sententia ipsa, tum Mss. quamplurimi; qui habent *hunc insidiis circumdederunt. Explorato hostium consilio nostri, &c.* Clark. Recte vindicarunt veterem distinctionem Viri docti, quam confirmant cum Edd. pp. mei omnes, qui etiam, exceptis Scal. Cnj. Leid. pr. And. et Oxon. habent *Expl. hostium consilio nostri.*

8 *Quorum aduentu*] Membranæ Andinæ et Oxon. dant *aditus*, uti illi alique meliores libri exhibent iv. 4. 'Tantæ multitudinis aditu.' Dein fecit rescripi e Mss. tantum non omnibus, vetustioribus saltem, et Ed. Inc.

11 *Incursum sustinent*] Sic Mss. et Edd. Vett. Al. *impetum.* Clark. Nostri decem *incursum*: quomodo legendum. Davis. chr. sec. Idem e suis monet Brantius, habentque *incursum* mei plurimi. B. Civ. i. 41. 'ne repentino hostium incursu exterrerentur.' c. 71. 'vix equitum incursum sustinerent.' Adde B. C. ii. 8. 11. 'qui subitas hostium incursiones sustinerent.' Nihilominus *impetum* propugnant Andin. Oxon. Leid. prim. Verum *incursum* præfero: et vide notata ad Frontin. iv. 1. § 8. 'ad hostium incursum præpararentur.' *Impetum et incursum* sic jungit Lucanus iv. 762. 'Neque enim impetus ille, Incursumque fuit:' uti legendum e Mss. optimis, vel invito Cortio. Vide et Liv. ii. 14. § 6. 'Impetu se intulerant, ut funderent ipso incursum.' Immo noster B. Civ. i. 82. 'ad incursum atque impetum militum:' et ipse Hirtius rursus B. Africo c. 61. 'Magno incursum impetum fecerunt.' 'Successus et incursum' B. G. ii. 20.

13 *Quum p. aliquem timorem accidit,*

tum multitudine, &c.] In Bong. pr. a m. sec. uti et in Bong. tert. ac Carrar. legas *tum. Timorem accidit* de sunt in Leid. pr. *timorem* abest a Scaligerano: dein cum est in Scallg. Leid. pr. sec. ac Bong. tert. uti et *propter multitudinem* in ultimo, item in Carrar. Orta hæc variatio; quia sensum non perceperunt librarii: uti non percepit Hotomannus legens *timor.* Hirtius dicit, in equestribus præliis tum detrimentum plerumque accipi multitudine, quum propter timorem aliquem (sive *aliquorum*, quod oræ libri adlevit Lipsius) plures in unum locum conveniunt.

xix. 2 *Erumpunt ceteri Correi præliante*] Pet. Ciacconius pronuncians scribendum existimat. Sed antiquum obtinet, et nulla necessitate coactus, sanam lectionem sollicitat; nam, ut dixit noster c. 18. Correas in turmas impetum fecit, quem ut præliantem Galli videre, ex silvis erumpunt, ut duci auxilium ferant. Hic apertus est et facilis loci sensus. Davis. Qui nimirum, ut jam ante dixerat Hirtius, 'primum cum pacis se ostenderat, utque in proximas turmas impetum fecerat.' Ciacconius emendat; *præliante.* Verum, siquid esset mutandum; aut valde me fallit animus, aut conjectura longe feliciori rescriberem, *præstante.* Sed mutatione nulla opus. Clark. Mala distinctione vulgo laborat Hirtius, quæ turbavit sensum. Nam *ceteri erumpunt ex silvis*, non conjungenda sunt. Sed *ceteri erumpunt*, scilicet equites nostri, dum primæ, quæ accesserant, turmæ impetum Correi sustinent, *præliantis ex silvis.* Hoc clare exigit totius loci contextus. Unde sequitur; postquam equites Romanorum et Correi parimarte contenderent, pedites Correi quoque surrexissent et *ex silvis processissent, &c.* Edd. Vasc. Stradæ *paterentur, erumpunt ceteri. Correo præliante ex silvis sit, &c.* Præliari ex silvis dicit Hirtius, ut idem B. Alex. c. 29.

'ex ripis prælum inire.' Cæsar quoque B. Civ. III. 67. 'E loco propugnare.'

10 *Primos impetus insidiarum*] Insidiatorum. Sic supra c. 11. *pabulationes* dixit pro pabulatoribus, ac Bell. Afric. c. 59. *armaturas leves* pro militibus levis armaturæ, et c. 88. *servitia* pro servis. Pari modo loquuntur alii auctores. Silius Italicus II. 230. 'Spectacula tantum Este viri,' hoc est, spectatores; frustra enim est Casp. Barthius, qui Advers. VI. 25. emendat 'Spectacula tanta Ferte viri.' Sulpicius Severus Hist. Sacr. I. 24. *Matrimonia e victis assumere*. Præsto sunt hujusmodi multa. Vide not. ad B. G. VII. 77. *Davis*.

20 *Victi tamen propulsique*] Rescribit Pet. Ciacconius, *victi tandem propulsique*. Non opus est, nam *tamen*, teste Nonio, *significat tandem*. Sic Apuleius Metam. II. p. 21. 'Nullo quidem initio vel omnino vestigio cupidinis meo reperto, cuncta circuibam. TAMEN dum lixæ,' &c. Propertius Eleg. II. 1. 76. 'Unde TAMEN veniant tot mala, cæca via est.' Ad eum locum consulendus J. Broukhuis; adi etiam Joan. Boschium ad Petronii Satir. c. 31. *Davis*.—*ipsi tenebantur*. *Victi* tamen—*confugiunt*. Cum illud *tamen* hæreret; rescribit Ciacconius *tandem*. Davisius retinet *tamen*; contenditque vocem istam idem significare quod *tandem*. Verum hujusmodi aliqua explicatio, simplicior est. Quamvis iniquo clausi loco, tanquam indagine, ut supra dictum est, tenebantur; *tamen* nonnulli ex victis propulsisque, etiam cum major pars amissa esset, effugerunt. Vide supra ad I. 32. et infra de Bello Civ. I. 84. *Clark*. Ab hoc edoctus Davisius vim vocis *tamen* jussit notam suam deleri in curis secundis. Infra c. 33. 'Quo defendente nullo, tamen ascendere esset difficile.' Hirt. B. Alex. c. 46. 'Depressa scapha, vul-

neratus tamen adnatat.'

21 *Propulsique*] Ita primus, quod sciam, edidit Scaliger e Msto Carriensi; at Edd. priores cum Mss. Andino, Bongars. pr. sec. tert. Scalig. Petav. Palat. Voss. pr. tert. Egmond. Gottorp. Dorv. et Brant. aliorum exhibent *perculsique*: *periculisque* in Ed. Ven. *perculsi* Leid. pr. et sec. cum Lovan. *proculsi* Voss. sec. Leid. tert. et Ed. Incerta. Quod alicui placere posset ex iis, quæ adferunt Gebliard. et Broukh. ad Propert. III. 6. 3. 'Dum furibunda mero mensam procellit.' Verum revocare malui, quod in optimis libris est *perculsi*, i. e. profligati, prostrati, dejecti, fusi. Decepit Scaligerum, ut puto, quod *perculsi* eo sensu sumserit, quo sequitur *consternati*, adeoque ad Tautologiam vitandam, mutavit. Sed passim et proprie id notat, quod diximus: ut vel e lexicis notum est. Cicero pro Marc. c. 6. 'Quos cives amissimus, eos Martis perculit vis:' infra c. 48. 'Magno impetu perculsi.' B. Civ. III. 47. 'perculosos aut prælio superatos adorti.' Licet alibi *victi pulsique* jungantur. Adi ad I. 44.

Quo sors tulerat] Desunt hæc verba in quinque Mss. B. pr. sec. tert. Pet. Pal. Sed vet. cod. habet pro *sors*, *fors*: atque ita emendo. *Kossius*. Pulm. Schedæ, Cujac. Andin. Scalig. Leid. pr Oxon. *quo fors tulerat*, *consternati*: uti edidi, non *const. quo sors tul.* In Reliquis Mss. et Edd. primis *quo f. tul.* non comparet; quare Gruterus suspicabatur a mangone hæc esse profecta, præsertim cum tantum 2 effugia fuerint *silvæ et flumen*. Verum in silvis variæ sunt viæ, per quas evadere poterant fugientes, *quo fors tulerat*. De voce *fors* dictum est supra. Ceterum rescripsi itidem *profugiant* cum Mss. cunctis, (si forsitan excipias And. et Oxon.) atque Edd. priscis, item Steph. Gryphii alisque. Vide ad Front. III. 3. in f.

24 *Nulla calamitate victus Correas*]

Pennultima vox, sensu exigente, deleatur. Arbitror eam e nota marginali in textum irrepsisse. Si hæc emendandi ratio non placeat, paulo post legendum non potuit adduci. Utram malis, elige, nam vel hæc vel illa plane est necessaria; quod a nemine observatum miror. Davis. Aut delendam jubet Davisius vocem *victus*; aut legendam deinceps, non potuit adduci. Nam vel hanc vel illam emendationem plane esse necessariam, idque a nemine observatum, miratur. Verum neque hæc, neque illa demum necessaria est emendatio. Etenim, nulla calamitate *victus Correu*s—potuit adduci, tale est, quale si dicas, nulla calamitate adeo fractus erat, ut potuerit adduci, &c. Clark. Dele notam, et ejus loco adde: *Quum interim nulla calamitate victus Correu*s excedere prælio, silvasque petere, aut invitantibus nostris ad deditionem potuit adduci, quia, &c. Omnino deesse videtur particula negans. Beroualdus et Ursinus ediderunt *haud invitantibus nostris*; ac ita legitur in veterrimo Lovan. Transposita vocula lego, *Quum interim nulla calamitate victus Correu*s excedere prælio, silvasque petere; invitantibus nostris ad deditionem, haud potuit adduci, quin fortissime, &c. Davis. cnr. sec. *Haud* exstat quoque in Petav. Brant. Mas. uti et Edd. plerisque vetustiorum. Sed bene Ursin. Ciaccon. Hotom. et alii aut legerunt jam olim, et restituerunt *excedere et petere*: cum in Edd. primis *excederet et peteret* excuderetur. Constructio enim hæc est: Non potuit Correus calamitatibus illis *victus* adduci, ut prælio excederet, aut non potuit adduci, invitatione nostrorum ad deditionem, quin, &c. Nullus non raro in constructione dissolvi debet in non ullus. V. ad Lucan. v. 5. Infinitivus pro Gerundio uti apud alios, sic et alibi hisce in commentariis occurrit. V. Davis. ad vii. 26. 71. 'Consilium capit equitatum dimittere:' et infra ad c. 44. *Non ἀνὰ κοινὸν* repeten-

dam est, ut solet fieri sexcenties. Adi quoque ad Lucan. ii. 373. Passim Hirtii stylus est intricatior, et diversus plane a Juliano.

27 *Elatos iracundia*] Exsulat Participium ab Andin. et Oxon. Quod tamen non probō. 'Elatus spe,' 'victoria,' &c. passim dicitur. Sed et *elatu*s iracundia pro abrepto, et ablato, eleganter usurpatur. Sophocli. Electr. 629. ἐλάφῃ πρὸς ὀφρύ. Ita 'elati studio' B. Civ. i. 45. 'gloria' iii. 79. Sic Apul. iii. p. 49. Ed. Pric. 'ad justam indignationem arrecti:' ubi non opus est erecti vel abrepti, quod olim conjeceram. Hinc fors defendi posset Apuleius quoque l. vi. p. 117. 'truci rabie solent efferri:' ubi emendant efferri viri docti, et Barth. Advers. xxxv. 14. me non refragante.

xx. 4. *Plus minus* iix. milibus passuum] Ultimam vocem non agnoscunt Mas. tum aliorum, tum mei, uno alteroque excepto, uti nec Edd. primæ. Bene omnino. Vide exempla congesta ad i. 15. Ceterum male pro *plus minus* Edd. Vascos. Str. Steph. Gryphii post. dant *quam*. Nec melius, hæc vel *τὸ* longius abundare, credebat Gruterus. Sed vide ad v. 47. 'iii milia passuum longe ab suis castris condisse.' *Plus minus* idem valet ac *circiter*, ad. Poëtis sæpe *pluvie minuire*.

9 *Cognita calamitate*] Has voces expunxit Gabr. Faërnus; et in hoc quidem verborum situ omnino sunt supervacaneæ. Sed cum eas constanter exhibent omnes Codices, videndum, an periodus, transposita una aut altera vocula, hoc modo legi possit: 'At Bellovaci reliquæque civitates, repente ex paucis atque his vulneratis, fuga receptis, qui silvarum beneficio casum evitaverant, cognita calamitate; omnibus adversis, interfecto Correo,' &c. Certe hæc potissima videtur Hirtii emendandi ratio, quam partim vidisse doctissimum virum Fr. Hotomannum lubens fateor. Davis. Jungunt alii sine copula *omnibus ad-*

versis cognita calam. Gratero hæc omnia supposititia videntur. Noli autem cum Davio transponere verba *ex fuga paucis receptis*. Ita enim passim et eleganter amant loqui Cæsar et Hirtius, *ex fuga, ex labore, &c.*: satisque intelligitur, eos cognovisse calamitatem ab illis, qui se ex fuga receperant. c. 30. 'qua ex fuga,' &c. B. C. i. 31. 'Ex fuga in Africam pervenerat.' Immo sæpe habuimus 'se ex fuga recipere.' V. ad vii. 30. 'ex fuga paucos nactus' B. Civ. iii. 96.

12 *Conclamant, ut legati, &c.*] Mss. octodecim et Ed. Inc. non agnoscunt rō ut. Quare ablegavi hanc voculam. Consule notata ad iv. 16. et Frontin. ii. 4. 1. 'Proclamat, occuparent ipsi præsentis prælii gloriam.' B. Civ. ii. 4. 'excitati, extremo tempore civitati subvenirent:' sic enim meliores Mss. adde c. 5. B. Civ. iii. 82. 'fidem implorent, præstaret.' Ita Mss. vulgo ut pr. B. Alex. c. 56. 'Edictum proponerant, se adirent.' Ita Mss. quidam, non ut se ad. Ceterum male in Leid. pr. Voss. pr. Lovan. et 5 aliis est *mittuntur*.

XXI. 6 *Adfectas opes*] Nil temere mutari velim: cum bene Latina sit locutio *adfecta opes*. Adi ad vi. 10. Menendum tamen, in Leid. pr. et Oxon. scribi *adfectas opes*: quod non minus est elegans, ut ibidem patet. Tacit. Hist. ii. 84. 'Adfectas jam imperiopes.' Apul. i. iv. in f. 'Adfectas domus triste fatum.' Alibi quoque hoc participium in *adfectus* abiit. Consule Ill. Heins. ad Ovid. Am. ii. 2. 21. 'Ibit ad affectam, quæ non languebit, amicam Visere.'

11 *Concitor multitudinis*.] Prima vox exsulat ab Dorvill. At in Andin. et Oxon. membranis reperias *concilitor*. An et hic olim fuit *concitor*? quæ vox ubique fere in Mss. abiit in *concilitor*. Vide J. F. Gronov. ad Liv. xxiii. 41. Bongars. ad Just. ii. 9. 'Auctor et concitor ejus belli:' ubi in 2. Mss. a me visis quoque *concilitor*.

Supra Petav. vii. 77. 'Galliam concivimus.' Contra Mstos tamen nil muto. Constante omnes c. 38. 'Principem sceleris illius et concitatore belli.' c. seq. 'bellum concitare.'

XXIII. 2 *Obsides conficiunt*] Mss. Lov. et Leid. tert. *constituant*. Cave, quid mutes. *Conficiunt* est, comparant, colligunt obsides, quos se daturos Cæsari polliciti erant: uti hunc locum jam exposuit Gronov. ad Liv. xxix. 35. 'ad xxx milia confecisset.' Sæpe 'conficere exercitum,' 'multitudinem.' Terent. Eun. v. 4. 6. 'Virginem confeci sine molestia, sine sumtu, sine dispendio:' id est, comparavi. B. Civ. i. 24. 'Ex iis ccc equites conficit.' V. et Hirt. B. Alex. c. 26. 'legiones' B. C. i. 25. iii. 197. et crebro: quibus locis in nonnullis Mss. est *efficere*, quod eodem redit, et a Cæsare sæpe adhibetur quoque, ut B. Civ. i. 15. 31. iii. 1. alibi hoc sensu *rem, pecuniam conficere*.

3 *Eventum*] Leid. prim. et Oxon. *eventus*. Bene. Vide ad vi. 42. 'eventus belli non ignorans.'

4 *Quem timor cohibebat*] *Lege quem timor prohibebat*, ut jubent Bongars. tres, Petav. Norvic. alique codices. Davis. cur. sec. *Prohibebat* exhibent quoque Volsiani, Leidenses, Lovan. Scalig. Egmund. et omnes tum aliorum tum mei, excepto Oxon., uti et Edd. vetustiores: quare reposui, licet alterum non damnem.

13 *Ad eam rem delectos tradidit centuriones*] Ms. Norv. et edit. Rom. Ven. Beroald. Steph. habent *ad eam rem delectos* idoneos ei *tradidit centuriones*: nec intelligo, cur bigam illam verborum repudiarint nuperi. Cæsar B. G. ii. 17. 'Qui locum castris idoneum deligant.' iii. 18. 'Idoneum quandam hominem et callidum delegit Gallum.' vii. 15. 'Defensores idonei oppido deliguntur.' Et sic alibi sæpe. Davis. Ita junxit Eurip. Hec. 525. *λεπτοὶ ἄνθρωποι νεώτατοι. Ιδόντες εἰ ἐν* textum jam admisit Clarkius, et ag-

nascant Mss. mei præter Oxon. et Andin. sed et idoneos a m. pr. non exaratum fuit in Leid. pr. Contra ei abest a Bong. tert. Non autem a Scaligero ejecta sunt hæc verba, sed jam olim Basil. Veneti, Ald. Manut. Gryph. et Plant. ea non agnoverant. Admisi tamen, sed paullo timidius. At item auctoritate omnium rescipsi ei tradit pro transdidit.

15 *Centurio velut insueta re permotus vellet hominem conficere, celeriter a familiaribus prohibitus Comii non potuit*] Editiones, omissa voce et, exhibent: *Quam—arripuisset; centurio, &c.* Qui cum sensus esset nullus, vocem istam et interposui. Veram cum particula illa in nullis reperitur Mss. atque etiam vox *vellet* in omnibus Mss. deest, et voces istæ *velut insueta re permotus* non bene in eo, quo positi sunt, loco conveniant; et tum in Mss. tum in Editt. Vett. transposita legatur patet sententia posterior, *celeriter a familiaribus prohibitus Comii, hominem conficere non potuit*, utique ne istam quidem, quam edidi, veram esse puto lectionem. Ms. Eliensis. hoc modo exhibet: *Quam—manum Comii Volusenus arripuisset; centurio, velut insueta re permotus, vel celeriter a familiaribus prohibitus Comii, conficere hominem non potuit: graviter tamen, &c.* Unde, ne literula quidem mutata, sed vel ut solummodo pro *velut* posita, isto demum modo ipsam scripserit Hirtianus nullus dubito: *Quam—manum Comii Volusenus arripuisset; centurio, VEL ut insueta re permotus, VEL celeriter a familiaribus prohibitus Comii, conficere hominem non potuit: graviter tamen, &c.* Quanto tandem elegantius! Clark. Locus est perturbatus. Norvic. habet *Centurio velut insueta re permotus vel celeriter a familiaribus prohibitus Comii, conficere hominem non potuit*: et hanc lectionem probat Cl. Clarkius; si modo, divisa vocula, reponatur vel ut *insueta re*. Eundem ordinem præstant Beza. et Gryph. In eo solo diversi

abeunt, quod in illis *permotus celeriter* exhibeatur, omissa particula disjunctiva. Lego *Centurio vel insueta re permotus, vel celeriter a familiaribus prohibitus Comii hominem conficere non potuit*. Quod ratione deletur vox omnino supervacanea. Davis. cur. sec. Bene et ante *et centurio* addidit Clarkius, nec enim aliter constat sensus, aut constructio; habentque *et* et Codd. Cujac. Scalig. Leid. prim. And. Oxon. et Bong. pr. eamque conjunctionem, si Ursiniani libri lectio admittatur, addendam monuit jam Hotomannus: quod miror, non adversum esse a summo Scaligero, qui prius in textum Ursiniani Codicis lectionem admisit. Antea edebatur *Cent. velut ins. re p. celeriter a fam. pr. Comm. conficere hominem non potuit*, aut *permotus vel celeriter*: atque ita maxima Mstorum turba, unde etiam Lipsius, et P. Aicardus libri sui margini corrigendum adscripserant vel *ins. re permotus, vel celeriter a f. &c.* sed *vellet* etiam est in Cnjac. At Ursiniano plane consentiunt Andin. Oxon. hoc modo: *vellet Commium conficere, cal. a fam. prohibitus non potuit*. Sed Leid. prim. amplior est: habet enim *vellet Comm. conficere, c. a f. proh. Commii, conficere hominem non potuit*. Prope verum, quod unice nobis servavit Scaligeri Codex; uti rescipsi: et *centurio, velut insueta re permotus, vellet Commium interficere, celeriter a familiaribus (Comii) conficere hominem non potuit*. Excidisse illa *Commium interficere* quodammodo etiam docet Egmond. Codex, in quo *interficere* pro *conficere*. *Commii* tamen uncis inclusi, quia hæc videtur interpretatio sive elucidatio lectoris ad vocem *familiaribus*. Videtis sensum jam clarissimum, et luculentam ac concinnam orationem, totam e Mss. nulla syllaba de meo addita. Centurio erat quasi permotus nova re, quod alter alterius manum prehendisset, quasi incius, quid hoc sibi vellet.—[Sententiam postea mu-

tari in ADDENDIS fatetur et Clarkianæ emendationi omnino assentitur Oudendorp.]

18 *Caput percussit*] *Caput* non comparet in Petav. Andino, Oxon. Lovan. Pal. Dorv. Brant. et Edd. Rom. Mediol. Ven. Tarvis Flor. et aliis. Pro *percussit* etiam *vulneravit* Pet. And. et Oxon. Si quid mutandum, delere malim *in gladio*.

Districti] Sic exaratur in Bong. pr. Vossiano pr. et Egmond. Bene non *districti*, ut vulgo. Vide ad i. 25. *districti* sine *in* *esse*nt Edd. Inc.

22 *Viderant*] Sic Ms. Reg. Al. *videbant*. Clark. At plusquam perfecto nullus meorum, aliive Codd. favent.

23 *Numquam in conspectum cujusquam Romani venire*] Numquam, fide data, Romanis suam salutem committere. In Msto Norvic. ac edit. Rom. Ven. Beroald. legitur *numquam in conspectu cujusquam Romani venire*; de qua loquendi ratione vide not. ad hujusce lib. c. 8. Davis. *In conspectu—venire*. Sic Mss. Vide supra ad iv. 12. Clark. Deleri suam notam in curis secundis jussit Davisius. Ubique cum Clarkio accusativum hunc in ablativum mutare, quid aliud est, quam novandi pruriginem aperire? licet *conspectu* habeat Lovan. Scalig. et sex alii, sed recentissimi Codd. cum Edd. primis. Vetustiores, quique, ut Bong. Voss. pr. Leid. pr. Cujac. And. Oxon. Petav. Egmond. aliique dant *conspectum*.

xxiv. 2 *Quæ bellum pararet, quo sibi resisteret*] Ms. Norv. et edit. Rom. Ven. Beroald. *quæ bellum id pararet, quod sibi resisteret*. Reponendum arbitror *quæ bellum adpararet, quo sibi resisteret*. Cicero pro lege Manil. p. 1564. Ed. Lambin. 'Tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque dispersum—Cn. Pompeius extrema hieme apparavit' Velieus Paterculus ii. 12. 'Tertius in apparatu belli consumtus.' Vide et c. 83. Davis. Probat Davisii conjecturam Clarkius. Nec male, confirmantque

Mss. undecim et Edd. primæ, habentes *id*. 'Adparatus omnium rerum ad bellum' dicit B. Civ. ii. 2. Cæsar. Verum Bong. pr. sec. Cujac. Scal. Petav. Leid. pr. And. Oxon. non agnoscunt. In Carrar. est *prepararet*. Quod solenni variatione præbent plurimi, non autem Bong. pr. sec. Cujac. And. et Oxon.

4 *Diffugere*] Sic Mss. Reg. et Eliens. et Vossii, multo elegantius. Vulgg. *effugere*. Clark. Ita etiam Mss. mei quatuordecim et Edd. Inc. Vasc. Str. Steph. Gryph. post. Omnino bene: *defugere* Bong. pr. et Petav. quod placebat Gruterus. Sed 'diffugiendi consilium' cap. præc. Cic. in Verr. iii. 18. 'Diffugerant permulti,' Sc. ex agris. Lucan. i. 572. 'Quique colunt junctos—mœnibus agros, Diffugiunt.' Plura vide ad B. Civ. i. 82. et h. lib. c. 35. 'diffugiunt ad præsidia.'

6 *Cum legione xi.*] Mss. tantum non omnes, et Edd. priscæ habent vel *duodecima* vel *xii.* quibus obsequendum vult Gruterus. Sed omnino perperam. Mox sequitur Labieum præfuisse legioni *xii.* si sana est lectio; sed et ex capite sec. clare patet, legionem *xi.* adtributam fuisse quæstori Antonio. Adi et infra ad B. C. iii. 28. 'Qui Lissi præerat.'

9 *Illis regionibus præerat*] Mss. Reg. Eliens. et Vossii *in illis regionibus erat*. Clark. Ita quoque Bong. pr. sec. Vossiani, Lovan. Egmond. et alii. Leid. pr. et Scalig. vulgatum servant. Verum Cujac. Petav. Pal. Bong. tert. Dorvill. immo Andin. Oxon. et Edd. primæ, ceteræque ad Ursinum et Scaligerum asque *in illis r. præerat*. Vere, ut reposui. *Erat* tamen e suo, Fæorni et Urs. Cod. præfert Hotomannus. At Ursinus notavit in suo et Fæorni Cod. esse *qui illis reg. præerat*. Crediderunt illi librorum, præesse junctum habere Dativum. Sed Hirt. B. Afric. c. 23. 'Adrumeti præerat.' Adde Cl. Drakenb. ad ii.

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.

Please return promptly.

3 2044 098 638 695

